АҔСНЫ АҬҬАРАДЫРРАҚӘА РАКАДЕМИА
Д. И. ГӘЛИА ИХЬЗ ЗХУ АҔСУАҬҬААРАТӘ ИНСТИТУТ

В. Е. КӘАРҴИА

АУСУМҬАҚӘА РЕИЗГА

БЫЖЬ-ТОМКНЫ

III АТОМ

АҨСНЫ АТОПОНИМИКА

Аҟәа
Academia
2019

УДК 80/81
ББК 81.053.16(=602.1) я54
Кә 30

Анаукатә редақтор
акад. ААР ***Ш. К. Арсҭаа***

Арецензентцәа:
В. А. Касланҙиа, афилол. наук. рканд., апрофессор
Гь. А. Амҷба, аҭоурыхтә наук. рканд., апрофессор
А. Ԥь. Хьециа, афилол. наук. рканд.

В. Е. КӘАРҶИА
АУСУМҬАҚӘА РЕИЗГА быжь-томкны. **III атом. Аԥсны атопонимика.**
Аҟәа: Academia, 2019. 678 д.

Аԥхьаѡ идгалоу амонография «Аԥсны атопонимика» автор, афилологиатә наукақәа рдоктор, академик В. Е. Кәарҷиа, 1983 шықәса аахыс инапы алакуп Аԥсны аҭыԥ¬хьыҙқәа реизгара, рыҭцаара. Уи иазкны иҭижьхьеит ѡ-шәҟәыки ԥыҭк астатиақәеи. Ари иѡымҭа ихнаркәшоит кыршықәсатәи иусура. Раԥхьаҙа акәны ԥьарак еизгоуп ажәытә ѡырақәеи, архивқәеи, ахсаалақәеи рҿы иуԥыло Аԥсны иадҳәалоу аҭыԥхьыҙқәа, еидкылоуп, акы-ѡба ракәымзар иахьа ажәлар рҿы ахархәара змоу атопонимқәа зегьы. Автор дырзааҭгылоит агеографиатә терминқәа, аҭыԥхьыҙқәа зырҿио атопоформантқәа, аморфологиатә, асинтаксистә зҵаарақәа, афонетикатә, асемантикатә процессқәа уҳәа егьырҭгьы.

Хазы иарбоуп иузеилымкааура ма иаԥсуа хылҵышьҭрам ахьыҙқәа, ирзааҭгылоуп Аԥсны аҭоурыхтә географиа апроблемақәагьы.

Аусумҭа аѡбатәи азбжа жәархәҵоуп. Ахьҙқәа раионла, қыҭа-қыҭала, ҳабла-ҳаблала еидкылоуп. Раионцыԥхьаҙа ашьхақәеи, аҙқәеи хаз-хазы иалкааулп, аҭыԥхьыҙқәа иахьынҙауа иахьыҟоу арбоуп. Ашәҟәы иара убас алфавит жәар-арбага ацуп.

Аусумҭа «Аԥсны атопонимика» харҳәага дууп абызшәеи, аҭоурыхи, аетно¬графиеи, агеографиеи уҳәа ҭызҵааура рзы адагьы, Аԥсны аҵараиурҭақәа русзуѡ¬цәеи арҵаѡцәеи рызгьы.

АБХАЗСКИЙ ИНСТИТУТ ГУМАНИТАРНЫХ
ИССЛЕДОВАНИЙ ИМ. Д.И.ГУЛИА
АКАДЕМИИ НАУК АБХАЗИИ

В. Е. КВАРЧИЯ

СОБРАНИЕ ТРУДОВ

В СЕМИ ТОМАХ

ТОМ III

ТОПОНИМИКА АБХАЗИИ

Сухум
Academia
2019

Научный редактор
акад. *АНА* ***Ш. К. Арстаа***

Рецензенты:
В. А. Касланзиа, канд. филол. наук, профессор
Г. А. Амичба, канд. исторических наук, профессор
А. Д. Хеция, канд. филол. наук

В.Е. КВАРЧИЯ
СОБРАНИЕ ТРУДОВ в 7-ми томах. **Том III. Топонимика Абхазии.**
Сухум: Academia, 2019. 678 с.

Автор предлагаемой вниманию читателей исследования, доктор филологических наук, академик В. Е. Кварчия около двадцати лет занимался изучением топонимики Абхазии, имеет ряд монографий и статей по этой проблематике. Данная книга «Апсны атопонимика» является первым опытом монографического исследования всей топонимии Абхазии.

В ней топонимический материал рассматривается многопланово: в лингвистическом, историческом и культурном аспектах. Исследуются полузнаменательные и формальные средства местной топонимики, их структурно-грамматические типы, семантические ряды и т. д. Определен круг географических терминов, активно участвующих в развитии географической номенклатуры Абхазии, выделены названия иноязычного происхождения. Здесь же освещаются некоторые вопросы исторической географии.

Работа представляет интерес не только для лингвистов, краеведов, но и более широкого круга исследователей, а также преподавателей школ и высших учебных заведений.

© Кварчия В. Е., 2019
© АбИГИ им. Д.И. Гулиа, 2019
© Academia, 2019

ABKAZIAN ACADEMY OF SCIENCES
ABKAZIAN INSTITUTE FOR RESEARCH
IN THE HUMANITES NAMED AFTER D.I.GULIA

V. E. KVARCHIA

COLLECTED WORKS

VOLUME III

THE TOPONIMY OF ABKHAZIA

SUKHUM
2019

Editor - in chief
Academician ***Sh. Arstaa***

Reviewers:
Prof.: ***V. A. Kaslandzia***
G. A. Amichba
A. J. Khetsia

Mr. V. E. Kvarchia, the author of this research book is the doctor of philology, academician. More than 20 years he had been engaged in research on the toponymy of Abkhazia. He is the author of a number of publication on toponymy. The book titled «Apsny atoponymyka» is his first attempt in making a monographic research on the toponymy of Abkhazia.

The toponimical material is considered in a linguistical, historical and cultural aspects. He studied half important and formal means of the local toponimy as well as the structural, grammatical and semantic types of the local toponimy. Geographical terms formed of active geographical names of Abkhazia have been defined. Names of foreign origine have found. Some questions related historical geography are also mentioned.

The book is for the general reading public as well as for linguists, scientists, teachers and readers of the higher educational establishments.

АҧХЬАЖӘА

Атопонимика[1] – еиуеиҧшым анаукаҟәа (абызшәадырра, аҭоурых, аетнография, агеография, агеология уҳәа убас егьырҭгьы) зызхьаҧшуа абызшәадырратә наука – ономастика[2] иаҟәшоуп[3]. Уи иҭнаҵааууеит иарбанзаалак адгьыл иадҳәалоу аҭыҧхьыӡқәа (аӡыхьыӡқәагь налаҵаны).

Атопонимика, аҧсышәала иуҳәозар, аҭыҧхьыӡқәа анаукаҿ иршоит гәыпгәыпла: ауаа еицырдыруа ҵакыла иҭбаау ахьӡқәа – атәылахьӡы, амшын, аӡиа дуқәа, аӡиасҟәа, ашьхақәа, ақытақәа, ақалақьқәа неидкыланы макротопонимика ҳәа иашьҭоуп, амаҷхьыӡқәа – микротопонимика ҳәа. Иҟоуп иара убас атерминқәа: «ойконимы» – ауаа рынхарҭа хьыӡқәа еидызкыло, «гидронимы» – аӡыхьыӡқәа (амшын, аӡиа, аӡиас, акәара, аӡыхь, аӡмах...), «оронимы» – ашьхақәеи ашьхаҭыпқәеи рыхьӡ уҳәа убас иҵегь[4].

Аҭыҧхьыӡқәа рыҵҵаара анауказы аҵак ду амоуп. Тәылак иаҵанакуа аҭыҧхьыӡқәа еизганы урыхәаҧшуазар, урҭ иурҭо адырраҭара мацара ала иуѡыр алшоит иара атәыла аҭоурых, иубарҭахоит ара милаҵс иқәнагалахьоу, иахьа инхо иахьынӡажәытәқәоу, рдунеихәаҧшышьа, рынхаратә наплакқәа, рбызшәатә ҷыдарақәа, аҭоурыхтә хҭысқәа. Урҭ иара убас ирнубаалоит адгьыл ахаҷсахьа, уи иамоу абеиарақәа – амаденқәа, аҵиаақәа уҳәа убас иҵегьы. Аҵарауаѡ В. А. Прохоров иѡуан: «...без знания топонимики нет знания местной истории, истории села, города, района и области, нет краеведения. А всестороннее знание своего родного края и вообщей истории своей Родины является признаком высокой культуры человека. Беречь и собирать наши названия, изучать позновать их – большое патриотическое дело»[5].

Ҳазҭагылоу аамҭазы, ҽазны еиҧшымкәа, иласны аҽеаҧсахуеит ауаа рыбзазара, имѡаҧысуеит еиуеиҧшым ахҭысқәа, аҽеаҧсахует адгьыл ахаҷсахьагьы. Ари иахҟьаны иӡуа иалагеит адгьыл иадҳәалоу ажәытә-

[1] Ари ахьӡ абырзен бызшәахьтә иаауеит, ажәақәа: топос – аҭыҧ, онома – ахьӡ ирхылырҿиауп.

[2] Ономастика – хьӡыс иҟоу зегьы ҭызҵааува бызшәадырратә наукоуп, абырзен бызшәахьтә инаауеит.

[3] Мурзаев Э. М. Очерки топонимики. М., 1965, ад. 16; Суперанская А. В. Что такое топонимика? М., 1985, ад. 7.

[4] Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии. М., 1978.

[5] Прохоров В. А. Знаменательная топонимика. – Вопросы истории, 1965, №12, ад. 208.

хьыӡқәа, џьара-џьара урҭ рҭыпан ицәырҭит аҿыцқәа. Иарбан ҭыпхьыӡзаалак ҭоурыхтә баҟак аҳасабала уамеиҵаҳар, иумыхьчар, ҳәарада хыхь ишаҳҳәахьоу еиԥш, анаука иацәыӡуа рацәахоит, ажәлар рҭоурых ҭатҵәыдахоит. Убри аҟынтә аҭыԥхьыӡқәа инеиԥынкыланы реизгара, акьыԥхь ахь рцәыргара – урҭ реиқәырхараз зегьы ирыцкуп. Ари аѳыза аусду ҟарҵахьеит Нхыҵаа – аҟабардақәа[1]; адыгцәа[2]; абазақәа[3]; ауаԥсаа[4], аҟарачқәа[5], абалкарцәа[6], имаҷым ақырҭқәа иҟарҵахьоугьы[7], аха Қырҭтәыла зегьы ҭцааны макьанагьы изалымгацт.

Аԥсны атопонимика аизгареи аҭцаареи знапы алазкхьаз шмаҷымгьы (уахәаԥш ҭаҟа «Аԥсны атопонимика аҭцаараҿы аҵарауаа рлагала»), изыхҟьазаалакгьы, иахьа уажәраанӡа ари аус нагӡаны иҟам. Кыр шықәса, хықәкыла уи инапы алакын Аԥсуа Институт анаука усзую Гь. З. Шакирбаи, еизигахьазгьы ԥыҵк ыҟан, аха ари аус анагӡара дахьымӡакәа идунеи иԥсахит. Аԥсуа институт архив аҿы иҵәахын иара еизигаз 1500 хьӡы инреиҳаны изныз акартотека. Дара урҭгьы Аинститут раԥхьа амца анацрарҵаз иналаблы ицеит. Уи имҭаны инхаз истатиақәеи, ишәҟә хәыҷы «Абхазские топонимы Большого Сочи»[8] роуп. Абарҭқәа зегь рышьҭахь 1983 шықәсазы, Аԥсуа Институт анаукатә план инақәыршәаны, аҭыԥхьыӡқәа реизгареи рыҵҭаареи сара исыдҵан. 1983 шықәса инаркны Аԥсны аԥьынԥьтәылатә еибашьра иалагаанӡа еизган Очамчыра[9], Гәдоуҭа, Аҟәа араионқәа рҭыпхьыӡқәа. Хаз шәҟәны иҵыжьын Очамчыра араион аҭыпхьыӡқәа рызыбжак, уи аԥхьа 1985 шықәсазы, иҵыҵхьан аурысқәеи, ақырҭқәеи, ирыԥсаххьаз Аԥсны ажәытә хьыӡқәа ирызкыз аусумҭа[10], иара убас акьыԥхь иабахьан Аԥсны аҭыԥхьыӡқәа ирызкыз астатиақәагьы. Ишдыру еиԥш, ҳазлацәажәо аамҭаз Аԥсны аполитикатә ҭагылазаашьа даара ибааԥсхеит. Еидбалатәхеит агәыԥжәареи, анаукеи, афорум аҿы аусуреи, адепутат инапынҵақәеи. Иара убасҟан аҭыжьра иазырхиан Очамчыра араион атопонимикатә мате-

[1] Коков Дж. Н. Кабардинские географические названия. Нальчик. 1966; Коков Дж. Н. – Адыгская (Черкесская) топонимия. Нальчик. 1974.

[2] Меретуков К. Х. Адыгейский топонимический словарь. Майкоп, 1981.

[3] Ионова С. Х. Абазинская топонимия. Черкесск 1993.

[4] Цагаева А. Дз. Топонимия Северной Осетии. Часть 1. Ордженикидзе, 1971. Топонимия Северной Осетии ч. 2., Ордженикидзе, 1975; Цховребова З. Д. Топонимия Южной Осетии в письменнах источниках. Тбилиси, 1979.

[5] Хабичев М. А. Гидронимика Карачая и Балкарии. Нальчик. 1982.

[6] Мускаев Б. Х. Топонимика высокогорья Балкарии. Нальчик. 1981.

[7] Сихарулидзе М. С. Топонимика Юго-Западной Грузии (Аджарская АССР), кн. 1, Батуми 1958 (қырҭтәыла); Элиава Г. В. Топонимика Абашского и Гегечкорского района. Тб. 1983 (қырҭшәала); Элиава Г. В. Топонимика Чхороцкуиского района. Тб. 1983 (қырҭшәала) убас иҵегьы.

[8] Шакирбаи Г. З. Абхазские топонимы Большого Сочи. Сухуми, 1978.

[9] Кәарҷиа В. Е. Аԥснытәи АССР Очамчыра арайон атопонимикатә материалқәа. Актәи ахәҭа, Аҟәа, 1988.

[10] Кварчия В. Е. Ойкнонимы Абхазии в письменных источниках. Сухуми, 1985.

риалқәа аҩбатәи ахәҭа, иара убас хаз шәҟәны еиқәыршәан Гәдоуҭа араион атопонимика, аха аибашьра иҟалаз иналаҙит урҭ зегьы. Ибжьаҙит акартотека, аинформаторцәа рматериал, аус зыдулаз ахыҵхырҭақәа, аетнографиа, аҭоурых, алексика, афольклор ирызкыз аизгамҭақәа, 130 инареиҳаны акасетақәа иахьа уаҩы изымдыруа ажәытә ашәақәа, ажәабжьқәа, алафқәа, алегендақәа уҳәа иуникалыз анҵамҭақәа зныз. Ажәакала, 20 шықәсатәи снахандеи (шәҟәны иҭыҵхьаз рыда), еидызгалаз ажәлар рдоуҳатә мал ныбжьахәаша ицеит. Аԥсны, аибашьра аан ҳархьивқәа ахьырблыз азмырхакәа, ас шаҟаҩы ирыхьда. Аҙәы игра иҙап, абарҭқәа рышьҭахь исцәыҙызи сықәра ахьааихьази анеидыскыла, уаҳа сызҿыз сусахь схынҳәуам ҳәа сыҙбеит, хышықәса ус сагьыҟан. Ашьҭахь хәыҷ-хәыҷы сгәы азырхаҵан ари аусахь сзыргьежьыз иреиуоуп сҩызцәа, анаука усзуҩцәа Ш. К. Арсҭаа, В. Б. Агрба, В. Бганба уҳәа егьырҭгьы.

Ишдыру еиԥш, аҩны уштәоу аҭыԥхьыҙқәа узеизгом, Аԥсны зегьы ладеиҩадеи иахыстәын. Саԥхьа ицәырҵыз ауадаҩрақәа – аԥарадара, атранспорт, абылтәы аҟамзаара уҳәа ртәы салалан исҳәом. Зегь реиҳа ихьанҭахаз аусқәа ируакхеит амҳаԥьырра аан иҭацәыз Гагреи, Аҟәеи, Гәылрыԥшьи рраионқәа рыҵҵаара. Ара ажәытәынхацәа аҙәык-ѳыԥьак ракәымзар уаҩ дыҟамызт.

Ишыҟазаалакгьы, иахьа схықәкы хада, ицәгьа ибзиа, инагҙоуп ҳәа исыԥхьаҙоит. Акы, ҳажәлар кыршықәса аахыс изыргәаҟуаз – иԥсахыз, ирхәанчаз ҳжәытә ҭыԥхьыҙқәа, акык-ѳбак ракәымзар, зегь шьақәыргылоуп. Ҩба, Аԥсны аҭыԥхьыҙқәа агеи ашьхеи, Егри Псоуи рыбжьара ибжьанакыз (маҷк ибжьахазгьы ҟалап) ашәҟәы иантоуп, ишырҳәо еиԥш апаспортизациа рызуп. Урҭ зегьы рхыԥхьаҙара наҙоит 12 нызқь рҟынҙа. Аусумҭаҿы еизгоу аҭыԥхьыҙқәа гәыԥ-гәыԥла ишоуп, хазы иалкааун азеиԥш хьҙы дуқәа – амакротопонимқәа. Анаҩс алфавитла ицоит Аԥсны араионқәа, ақалақьқәа, ақыҭақәа, ақыҵа ҳаблақәа, аҳаблақәа рыѳныҵҟатәи аҭыԥхьыҙқәа. Урҭ ирыҵҳаркуа адгьылқәа инаҵшьны рҳәаақәа азгәаҭоуп. Раионцыԥхьаҙа хаз-хазы иарбоуп амшын иалало аҙқәа, аѳныҵҟатәи (амшын иаламло) аҙқәа – арҩашқәа, акәарақәа, аҙыхьқәа, аҵеиҷьқәа, аҙиақәа, аҙыжьқәа, аҙмахқәа, аԥанқәа. Иара убас раионцыԥхьаҙа ҷыдала иалкааун ашьха топонимика. Аҭыԥхьыҙқәа иахьынҙауа иахьыҟоу уаҩы еиликаартә иззааигәоу, извоу аҭыԥқәа ирыдҳәалоуп, иарбоуп аҩыракәа, ахсаалақәа, ажәлар рҿы иуԥыло ахьыҙқәа рвариантқәа. Ажәар зегьы ақәыҕәҕәара дыргала еибыҭоуп, адиалект ҷыдарақәа хазы иазгәаҭоуп.

Ашәҟәы еилоуп х-хәҭакны, актәи – аҭыԥхьыҙқәа рыҵҵаара иазкуп; аҩбатәи, ихадоу – Аԥсны административтә шара иҭагҙаны иҟаҵоу атопонимикатә жәар; ахпатәи – алфавитла еиқәыршәоу Аԥсны аҭыԥхьыҙқәа ржәар – арбага. Аусумҭа аԥсышәала излаҟоу ала, ажәартә хәҭаҿы аетимологиатә згәаҭаракәа рарбара ахәҭаны иҳамԥхьаҙеит.

Зеилкаара уадаҩу ахьӡқәа излаҳалшо ала ҳарзааҭгылоит ашәҟәы актәи ахәҭаҿы.

Иазгәасҭарц сҭахуп ари аусумҭа анагӡараҿы ацхыраара сызҭаз Аҧсуа Институт аиҳабыра, есышықәсазтәи сусумҭа еилзыргоз Аинститут аҧсуа бызшәа аҟәша анаукатә усзуҩцәа, ашәҟәы аредактор Ш. Ҟ. Арсҭаа, арецензентцәа В. А. Касланӡиа, Гь. А. Амҷба, А. Џь. Хьециа, иара убас еиуеиҧшым ацхыраара сызҭаз Л. Ҷ. Џьынҧьиа-ҧҳа, К. В. Кәарҷиа-ҧҳа, З. Р. Хәыхәуа, Т. Шь. Гыцба, Л. М. Барцыц, П. Шь. Казанба, Б. А. Кәарҷиа, И. Н. Асаӡба. Џыдала ҭабуп ҳәа расҳәоит ари ашәҟәы аҭыжьра иадгылаз Сорос ифонд Аҟәатәи аҟәшеи (анапхгаҩы В. Ҳагба), аҧсуа бызшәа аҿиара афонди (анапхгаҩы Ҭ. Џьапуа-ҧҳа) реиҳабыра.

АЛАГАЛАЖӘА

1. ***Аҭоурыхи, аполитикеи, атопонимикеи***. Аԥсны дгьыл инеидкыланы уахәаԥшуазар даара иԥьашьахәны еиҷартәуп. Ара иааигәаны еивоуп амшыни, агеи, ашьхақәеи, ирацәоуп аӡиасҟәа, акәарақәа, арҩашқәа, аӡыхьқәа. Иамоуп архақәа, абнақәа, еиуеиԥшым ашәарахқәа, иҟоуп иманшәалоу Кавказ ашьха ахыҵырҵақәа. Агахь аӡын ҟәандоуп, иҟалоит зеиуахкы уҵаху ашәырхыккәа, ауҵраҵыхкәа. Абарҵқәа зегьы ирыбзоураны, ажәытәӡа аахыс иааиԥмырҟьаӡакәа, ара иқәынхоит ауаа. Аԥсны иԥшаауп, шамахамзар ҽаԥьара иуԥымло, иԥасоу ахаҳәтә аамҵа (ҳера аанӡа 800-100 нызқь шықәса) иатҵанакуа амыругақәа. Ирацәоуп, аамҵала уи иашьҭанеиуа – мустье (икьасоу ахаҳәтә епоха), мезолит, неолит (ахаҳәтә аамҵа ҿыц) ҳәа изышьҭоу аҭоурыхтә епохақәа иртәу аматериалқәагьы.

Археологиатә ԥшаахқәа изларҳәо ала, ихьшәоу аԥьазтә аамҵазы (XIII-VIII ашәышықәсақәа ҳера аанӡа) Аԥсны аԥсҭазаара еилашуан, Колхидатәи ҳәа изышьҭаз акультура ҷыда еизҳа-зыгьаны иҟан, ахыԥшагьы дуун. Иҟалап уи акәзаргьы, ҳера аанӡа VI ашәышықәсазы, Аԥсны дгьылахь абырзенцәа ықәызгалаз. Урҭ ара ахәаахәҭра хацыркны хәыч-хәычы амшын аԥшаҳәаҿы ршьапы рҳауан, иҿион ақалақь – колониақәа. Ҳера алагамҵазы Аԥсны абырзенцәа рҭып ааныркылоит аурымкәа. Иара убасҟан аҩырақәа рҿы ицәырҵуеит аԥсуаа зхылҵшьҭроу – абазгаа, аԥсилаа, санигаа, мисимианаа рыӡбахә.

IV ашәышықәса инаркны кыр аамҵа (200-шықәса раҟара) Аԥсныи, аԥсуааи Византиеи Лазикеи рполитикатә интересҟәа ирыдҳәалан[1].

VI-VIII ашәышықәсақәа рзы Аԥсны иқәнагалахьан (кыр изнымхазаргьы) аԥьамқәеи, арабқәеи. Иара убри аамҵаз аԥсуа хылҵшьҭрақәа иаҳа-иаҳа рҿазыршәо иалагеит аидгылара, ахатәы ҳәынҵқарра ашьақәыргылара. V ашәышықәсазы, аерман ҩыра излаҳәо ала, урҭ рыбжьара ахархәара аиухьан ирзеиԥшыз атәыла ахьӡ – «Аԥсны»[2], ус анакәха уи аамҵазы аԥсуаа зхылҵшьҭроу рыбжаҩык ракәзаргьы аетноним «аԥсуаа» зеиԥш милаҭ хьӡык аҳасабала ирыдыркылахьан. Ақыртуа ҩырақәа излархәо ала, аабатәи ашәышықәсаз Аҟәа – Цхоми абазгааи аԥсилааи ирзеиԥшхахьаз қалақьын[3].

VIII ашәышықәсазы аԥсуаа ишьақәдыргылеит ихьыԥшым рхатәы ҳәынҵқарра[4] – Аԥсҳара. Аԥхьаӡа уи еиднакылеит аԥсуа хылҵшьҭрақәа зқәынхоз Егри Ҟәбинеи ирыбжьакыз адгьылқәа, анаҩс IX-X ашәышы-

[1] Анчабадзе З. В. История и икультура древней Абхазии. М., 1964, ад. 53.
[2] Бутба В. Ф. Племена Западного Кавказа по «Ашхарцуйцу», Сухум, 2001, ад. 76, 78.
[3] Картлис цховреба. Тбилиси, 1942, ад. 149.
[4] 19. Анчабадзе З. В. Из истории средневековой Абхазии (VI-XVII вв.). Сухуми, 1958, ад. 96.

қәсақәа раан Аԥсуа ҳәынҭқарра иаҵакхеит атәым дгьылқәагьы аҳқәа Ҟәбинеи Чорохи (Ҷарыхә), Ермантәылеи, Азербежантәылеи, Ҟәбан аҳы ахи ирыбжьоу адгьыл зегьы.

Ҳгәы излаанаго ала, убасҟан ауп ианцәырҵыз аԥсуаа иахьагьы ирҳәо ахьыҳқәа – Аԥсынду, Аԥсынхәчы, Аԥсынҟьаҟьа ду, Аԥсынтәыла.

Аԥсны аҳра ду анеилыбга ашьҭахь, XIII ашәышықәса анҵәамҭа инаркны XV ашәышықәсанҳа Аԥсны ага рҿадырхалоит агенуезцәа[1], урҭ ара иаадыртуеит ахәаахәҭратә факториақәа: *Хакари* – Гагра, *Санта-Софиа* – Алаҳаҳы ақыҭа, *Пецонда* – Пицунда, *Каво ди Буксо* – Бамбора, *Никопиа* – Псырцха, *Севастополь* – Аҟәа, *Санта-Анджело* – Саҭанџьа[2], *Сант-Тамасо* – Тамшь, *Тгәанос* – Цхьенцҟар. Агенуезцәа рхаан, уи анаѳсангьы XVII ашәышықәсанҳа, алазқәеи (агырқәа), ақырҵқәеи еидгылан лассы-лассы аԥсуаа ирабашьуа иалагеит, убри иахҟьаны Аԥсны амрагыларахьтәи аҿацә Кьалашәырынҳа даҿазных Кәыдрынҳа, Аалҳганҳа Аԥсны иаҟәыҵханы ианыҟазгьы ыҟан[3]. Иара убри аамҭаз Ҭырқәтәыла хазы Аԥсны ампыҵахалара иаҿын[4], аха егьа ус иҟазаргьы, XVIII ашәышықәса алагамҭазы, Аԥсны ажәытә ҳәаақәа шьақәыргыланы, аҿырҷәҷәара амѳа иангылеит, аҷацәа уи мчыла рнапаҿы аагара рзымгәаҷуа иҟалеит. XIX ашәышықәса алагамҭазы, аҭырқәцәеи аурысҟәеи рымшала, Аԥсны аҭагылазаашьа аҿаԥсахит. 1808 шықәсазы Аԥсны аҳ дшьын. Уи иԥа Сафарбеи 1810 шықәсазы ажәлар дразымҵаакәа Аԥсны Урыстәыла иадиҵеит, ари иахҟьаны Аԥсны иадҵит асаҳқәа, аублаа, аҳҷыԥсаа, ԥсҳәаа, дал-ҵабалаа; нхыҵ – ашәуаа. Аԥсуаа рыѳнытҵҟа иҟалеит 10 шықәса инеиҳаны ицоз аграждантә еибашьра. Аурыс ҳәынҭқарра иаҭахызгьы уи акәын, Аԥсны еилабгеит. Хаз-хазы ицаз Аԥсны араионқәа еибашьрала иқәхны Урыстәыла иадҵан. Абасала иҵарцәын Аԥсны амраҭашәарахьтәи азбжа Гагра инаркны Геленџьик ҳәа иахьашьҭоунҳа. Уи инашьҭархны, 1864 шықәсазы, Аԥсны зыхьҳны инхан иҟазгьы, ахьыҳгьы, аҳгьы ахыхны Урыстәыла адгьылқәа ируакны иҟаҵан. Абарҭқәа ирыхҟьаны 1866 шықәсазы иҟалаз аԥсуааи аурысҟәеи реибашьра ашьҭахь арантәигьы аԥсуаа ықәымҵыр амуит. 1866-1978 шықәсҟәа ирылагҳаны иҵацәит еиқәхашәа иҟаз Аԥсны аѳбатәи азбжагьы, Абжьуеи Бзыԥыни инхаз маҷ-сақк аԥсуаа ртәы ҳамҳәозар. Аурысҟәа Аԥсны ууанҳа «Абхазиа» ҳәа иашьҭазҭгьы, 1864 ш. азы «Сухумский военный отдел» ҳәа, нас 1883 шықәсазы «Сухумский военныи округ» ҳәа иҟарҵеит.

[1] Фадеев. А. Краткий очерк Истории Абхазии. Часть первая. Сухум, 1934, ад. 104-110.

[2] Уахәаԥш иара уа.

[3] Кудрявцев К. Сборник материалов по истории Абхазии, Сухуми, 1922, ад. 139-144. Анчабадзе З. В. Очерки этнической истории абхазского народа. Сухуми, 1976, ад. 65,76.

[4] Уахәаԥш, Кудрявцев К. Сборник..., ад. 139.

Иҭаҷәыз аԥсуа дгьылқәа иртәыртәит аколонистцәа, аурыс ичынуаа, амалуаа. Усуҷәак раҳасабала ара индырхо иалагеит еиуеиԥшым амилаҭқәа – аурысқәа, аболгарцәа, анемеццәа, аестонцәа, агыркәа, ақыртқәа, абырзенцәа, аерманцәа иреиуоу ауаа. Уи азмырхакәа инеиԥынкыланы рыԥсыхра иалагеит Аԥсны адгьыл хьыӡқәа. Убас XIX ашәышықәса анҭәамҭазы ара ицәырҭит ахьыӡ ҿыцқәа: Ермоловка, Пиленково, Бараново, Шафраново, Михайловское, Александровское, Владимировка, Ольгинское, Баклановка, Петропавловское, Рагожино, Екатериновка, Естонка, Мегреловка уҳәа убас ирацәаны. Аԥсуаа ари амҳаԥыырра еицәаны ирзыҟалеит. Аԥсуаа ракәм, егьырҭ амилиҭқәа иреиуаз, зыԥсы цқьаз ауаа арҭқәа хьаас иҟарҭеит. Убас ақырҭуа ҭарауаѡ, арҭаѡы К. Д. Мачавариани дгьаҭәы-ғьаҭәуа иѡуан: «Люди добрые.., люди, любящие свою Родину, свое отечество! Неужели дадите погибнуть всем древним памятникам Абхазии и дадите волю новым колонистам... Разве эстонцы, немцы, латыши, армяне, турки, персы позволили бы на собственной своей родине оставить такие памятники на произвол судьбы?.. Неужели думаете, что эстонец или немец на своей Родине позволит абхазцу дать название отведанному ему участку вроде «Цебельды», «Гудауты», «Очамчиры»? А мы уничтожили прежние географические имена и скоро Абхазия неузнаваема будет...»[1]

Аԥсны атопонимика аиқәырхара хықәкыс ишьҭыхны, 1912 шықәсазы, аруаѡ Михаил Леиуан-иԥа Чачба (Шервашидзе), раԥхьаӡа акәны ԥсышәала иҭижьит Аԥсны ахсаала. Иахьынӡауаз уа иарбан амҳаԥыырра ҟалаанӡатәи Аԥсны дгьыл ахаҿсахьа. Ҳәара аҭахума, ари еиԥш ахсаала аҭыжьра даара кыр зҭазкуаз усын, уи наунагӡа ҭоурых баҟак аҳасабала ҳауаажәлар ркультура иазынхеит.

Аԥсны Асовет мчы анышьақәгыла, аԥсуа еиҳабыра, егьырҭ аусқәа инарываргыланы, иаразнак иазхьаԥшит Аԥсны атопонимика аҭагылазаашьа. Напы аркын ибжьадырӡхьаз ажәытә хьыӡқәа рыԥшаара, реиҭашьқәыргылара. Аха ари аус мариамхеит Гагра, Аҟәа, Гәылрыԥшь араионқәа рҿы ԥсуа дыҟамызт егьырҭ амилаҭқәа рхаҭарнакцәа ажәытә хьыӡқәа рыздыруамызт, ирыдырыргьы рҭахымызт. Ҳәара аҭахума, ажәлар иргәалашәоз ажәытә хьыӡқәагь ыҟан, аха ишьақәыргылатәын урҭ иарбан ҭыԥқәаз изыдҳәалатәыз. Арҭқәа назыгӡашаз аҵара змаз ауаа ахьмаҷыз иахҟьаны, усҟан аиҳабыра рхықәкы ишырҭахыз ирзынамыгӡеит. Аха усҟан еизыргаз аматериал рхы иархәаны 1925 шықәсазы Аԥсны администратывтә шарақәа шьақәдыргәгәеит[2]. Иара убри аамҭаз Аԥсны ажәытәтәи аҳҭнықалқь, аурысқәа «Новый Афон» зыхьӡырҵаз иа-

[1] Мачавариани К. Д. Описательный путеводитель по городу Сухум и Сухумскому округу. С историко-этнографическим очерком Абхазии. Сухум, 1913, ад. 346.

[2] ЦГАА , аф. 1. Аус 203, уахәаԥш Кварчия В. К. Ойконимы Абхазии в письменных источниках, ад. 8 .

зыргьежьын наԥынатәи Ԥсырҙха. Инаҭшьны иазгәаҭатәуп арҭ аусҟәа ҷыдала изырцыхцыхуаз Н. Лакобеи С. Ҷанбеи шракәыз. Дара урҭ ирыбзоураны иҭыжьын аинтерес змоу Аԥсны ахсаалақәагьы.

Аԥсны ажәытә хьыҙқәа рышьақәыргыларазы 1935 шықәсазы, АБЦИКа ақәҭарала еиҷкаан акомиссиа ҷыц. Уи алшарала ирҷеиин ииашамкәа ашәҟәы ианырҵоз ахьыҙқәа жәпакы, иҟан иԥшааз аҭоурыхтә хьыҙқәагьы. Егьа ус иҟазаргьы, инхаз аматериалқәа рыла иубоит, уи акомиссиагьы хара ишзымцаз.[1] Н. Лакобеи С. Ҷанбеи аныршь нахыс иҟаҵазгьы ус ииаанхеит ишьақәыргылаҙамкәа. Уи моу, аԥсуаа ишырҳәо еиԥш, иубаз еицәоу убааит ҳәа, ақырҵқәа аргама иалагеит Аԥсны рнапаҷы аагара, Аԥсны аҭыԥхьыҙқәа ақырҵшәахь рыиагара. 1936 шықәсазы ЦИК СССР ақәҭарала иԥсахын Аԥсны ақалақьқәа рыхьҙқәа Сухум, Ткварчелы, Очамчыра – Сухуми, Ткварчели, Очамчири ҳәа. Абри ашьҭахь егьырҭ аҭыԥхьыҙқәа ртәы мариан ақырҵқәа рхалагь рымч ақәхон, иаразнак напгьы адыркит. Раԥхьаҙа иқырҵуартәит аурысқәа рхаан иҟалаз ахьҙқәа, нас ииасит ажәытә хьыҙқәа рахь. Еиҳарак ари аус гәцаракын Аҧьынҵьтәылатәи еибашьра ду анцоз 1941-1945 шықәсқәа рзы, иара убысҟан ауп Қырҭтәылантәи мчыла ауаа хырҵәаны, Аԥсны иааганы рнырхара ианалагазгьы, ишырҳәо еиԥш, «ар еибашьуан Ҳабыҧь дцәаҕон».

1936 – 1953 шықәсқәа рыѡныҵҟала Аԥсны ақырҵуа хьыҙқәа рыхҵан 150 ирзынаԥшуа анхарҵа ҭыпқәа, егьырҭ инхаз ахьҙқәа ақырҵуа транскрипциахь ииаган. Иаагап аҷеа статистикатә згәаҭарак. 1921–1966 шықәсқәа рыбжьара Қырҭтәыла иахьаҵанакуаз 500 нхарҵа ҭып рыхьыҙқәа ԥсахын, урҭ рахьтә Аԥсны иатәын 318, егьырҭ 182–Қырҭтәыла ахаҭеи, Ачареи, Аладатәи Уаԥстәылеи[2]. Дара аԥсахракәа ртәы ҳҳәозар – хык аҭаны иҟаҵан узхәом, иаҳҳәап, Аԥсны аѡныҵҟа мацара акымкәа иѡбамкуа Ахалсоԥели-қәа (Қырҭтәыла 20 ҭып ыҟоуп), Вели-қәа, Зегани-қәа, Квалони-қәа, Салхино-қәа уҳәа убас ирацәаны иузеѡмдырааҩ аҭыпқәа ҟалеит.

1940 шықәса инаркны Қырҭтәыла лассы-лассы иҭыҵуа иалагеит Аԥсны аҭоурыхи атопонимикеи еилазго аѡымҭақәа, избанзар Қарҭаа Аԥсны имѡаԥыргоз аполитика анагҙара ҭоурыхтә ҵаҵгәык аҭатәхеит. Ҷакала иуҳәозар, Қырҭтәылатәи аҵарауаа дҵас ироуит ишакәхалакгьы Аԥсны наԥынатә аахыс ақырҵцәа ишыртәу ашьақәыргәгәара. Ажәытә ѡырақәа ракәзар, дара ақырҵқәа рытәқәагьы налаҵаны, ишыҟаз ирыхәомызт, уа инаҭшьны аиҳарак аԥсуаа ртәакәын иаҳәоз. Абжьаратәи ашәышықәсақәа раахыс «патриотцәак» ажәытә қырҭуа ѡырақәа хѡаало, аԥсуаа рыҙбахә бжьарҙуа иаауан, аха урҭ ирцәынхазгьы ԥытк ыҟан,

[1] Уахәаԥш иара уа.
[2] Уахәаԥш: Административно-территориальное деление Грузинской ССР (на 1 января 1977 г.). Тбилиси, 1977.

инхеит ажәытә бырзен, аерман, аурыс уҳәа егьырҭ ахыҵхырҭақәагьы. Убри аҟынтә, иԥшаатәын даҽа мѡакы. Уи амѡа алихит ақырҭуа алитератураҭцаа ѡ П. Ингәараҟәа. 1954 шықәсазы иҭыҵит уи иѡымҭа ҟәаз «Георгии Мерчуле» захьзу[1]. Иҳаркьаҿуазар, уа иаҳәоит абас – ажәытә ѡырақәа рҿы зыҙбахә аҳәо «аԥсилаа», «абазгаа», «абаза», «абезаа», «абхазы» хылҵшьҭрала иақыртцәан, аха XVII ашәышықәсаз аԥсуаа нхыҵынтәи иианы атәылагьы, ахьҙқәа «абхазы», «Абхазия» ртәыртәит, ауаагьы аԥсуартәит ҳәа. Ари ас шакәу артцабыргразы Ингәараҟәа инықәырсны Аԥсны аҭыԥхьыҙқәа «аҵҵаҳәа» қырҭшәала ирцәажәеит, аԥсуажәлақәагьы убас. Ашәҟәы аҭыҙшәа ду ахылҵит, иақәыҙбеит. Уи иаҿагылеит еицырдыруа аҵарауаа К. В. Ломтатиҙе[2], З. В. Анчабаҙе[3], Х. С. Бҕажәба[4] уҳәа аҙәырѡы. Убри аҟынтә ари ашәҟәы мыцхәы азаатгылара аҭахны иҳаԥхьаҙом, аха егьа ус иҟазаргьы иаагарц сҭахуп ақырҭуа ҵарауаѡ Парижтәи аполитикатә наука аинститут аҿы аус зуа Ҭорнике Гордадзе иажәақәа: «Чтобы доказать, что Абхазия это часть Грузии, грузинские «научные работники» были вынуждены доказывать, что абхазы являются частью грузинского этноса, потому что для советской науки значение имел только этнос. Результатом такой сложной «научной гимнастики» была и книга П. Ингороква «Георгий Мерчуле» (1954), в которой он совершенно антинаучно обосновывал теорию «старых и современных абхазов». Можно лишь сожалеть, что книга Ингороква обрела вторую жизнь в 80-90-х годах с легкой руки грузинских диссидентов»[5].

Иԥьоушьаша, Ингәараҟәа ифантазиатә теориа Қарҭ изахымсыз иахьагьы уи уа ԥьоукы ирыххо ирыма идәықәуп [6].

Ишдыру еиԥш, ҳазлацәажәо аамҭазы Аԥсны атопонимика мацара акәмызт зыхшьаара иаҿыз, рыхшьаара иаҿын иреиҕьыз ҳажәлар рхаҭарнакцәа, ҳажәлар рбызшәа, рҭоурых, ркультура[7]. Аҭыԥхьыҙқәа мыцхәы ихҭакын, избанзар урҭ ыҟанаҵ ажәлар рҭоурых абжьарҙра, арѡашьара уадаѡын.

---

[1] Павел Ингороква. Георгий Мерчуле – грузинский писатель X века, Тбилиси, 1954.

[2] Уахәаԥш ажур. "Мнатоби", Тбилиси, 1956.

[3] Анчабадзе З. В. Вопросы истории Абхазии в книге П. Ингороква "Георгий Мерчуле – грузинский писатель X века". Труды Абхазского Института языка, литературы и истории им. Д. И. Гулиа. XVII. Сухуми,1956, ад. 261-278.

[4] Бгажба Х. С. Некоторые вопросы этнонимики и топонимики Абхазии в связи с работой Павле Ингороква "Георгии Мерчуле"). Труды Абхазского Института языка, летературы и истории им. Д. И. Гулиа, XVII, Сухуми, 1956, ад. 279–303.

[5] Торнике Гордадзе. Морально-идеологические препятствия к урегулированию грузино-рбхазского конфликта". Газета "Кавказский акцет" №16, 1–15 августа, 2000 г.

[6] Джемал Гамахария, Бадри Гогия – Абхазия – историческая область Грузии.. Тбилиси, 1997; Мибчуани Т. Кто были суано–колхи?! Газета "Народное образование", №53, 10 декабря, 1989, убас егьырҭгьы.

[7] Анчабадзе З. В. Очерки этнической истории абхазского народа. Сухуми, 1976, ад. 142.

1947 шықәсазы х-ԥык аԥсуа ҭарауаа ҽарацәа Гь. Зиҳариа, К. Шьаҟрыл, Б. Шьынқәба игәаҒьны СССР аиҳабыра рҟынҳа инаргеит Аԥсны иҟаз аҭагылазаашьа. Уи ашәҟәы аҽы иазааҭгылоуп Аԥсны атопонимика азҭаарагьы, аха ишдыру еиԥш, ашәҟәы лҭшәа амоуит, дара авторцәа зҭадыргылаз атәы ҳамҳәозар. Анаԥс, Бериа данықәырга, 1953 шықәса нахысгьы Қырҭтәыла аиҳабыра рыбзоурала Аԥсны аҭыԥхьыҳқәа рышьақәыргылара ҳбамхеит.

1954 – 1957 шықәсақәа рзы СССР аиҳабыра рахь Д. Гәлиеи, А. Лабахәуеи, И. Ҭарбеи ирышьҭхьаз ашәҟәқәа рҽы иаҳәоит Москватәи аиҳабыра рыда Аԥсны иҟоу аилагарақәа рапыхра ԥсыхәа шамам атәы[1]. Аԥсны атопонимика аҭагылазаашьа зҭаара хаданы еснагь иқәгылан аԥсуа жәлар реизара дуқәа 1957, 1967, 1978 шықәсақәа рзы имԥаԥысуази, урҭ рыхьҳала СССР аиҳабыра рахь ицоз ашәҟәқәеи рҽы. Абарҭқәа ирыхҟьаны 1955, 1967 шықәсақәа рзы ишьақәыргылан акы-ԥба аҭыԥхьыҳқәа.

1970-тәи ашықәсҟәа рынҵәамҭазы ажәлар иҽыцны ишьҭырхуа иалагеит Аԥсны атопонимика аҳбахә, уи иабзоураны, ари азҭаара аҭыԥ ақәҵаразы 1978 шықәса алагамҭазы Аԥснытәи ОБКОМ абиуро ақәҵарала еиҽкаан аҵарауаа, ашәҟәԥцәа, аиҳабыра уҳәа злахәыз акомиссиа ду. Иара убасҟан Москваҟа ишьҭын 130-ԥык рнапы зҭаԥыз, ажәлар рҽахәы зҳәоз ашәҟәы. Уи инашьҭархны Аԥсны иҟалеит аилаԥеи-ласрақәа. Қырҭтәылатәи аиҳабыра абарҭқәа ирыцәшәаны апрель 1978 шықәсазы қәҵарала Аԥсны Иреиҳаҳоу Асовет Апрезидиум иадырҵеит еимактәу атопонимика зҭаарақәа зегьы рыҳбара. Идырын, ари шжьагаз, аха уаанҳа еиҽкааз акомиссиа иаразнак аусура иалагеит. Уи напхгара азиуан Аԥсны Аминистырцәа Рсовет ахантәаԥы ихаҭыԥуаԥ Ш. М. Шьакаиа, маҳаныҟәгаԥыс даман арҭ ацәаҳәақәа равтор. Шықәсык аԥныҵҟала ари акамиссиа иалшаз даара ирацәан, иԥшаан ибжьаҳхьаз ахьыҳқәа, ишьақәыргылан урҭ зыдҳәалаз анхарҵа ҭыԥқәа, ириашан ирхәанчаз ахьҳқәа ртранскрипциа, ахсаалақәа, (аԥыратә хыҵхырҵақәа) аус рыдулан. Аматериал аиқәыршәараан аԥсуаа рыдагьы егьырҭ Аԥсны иқәынхоз амилаҵқәа ргәааанагарақәа азгәаҭан. Қыҭацыԥхьаҳа актив еизганы еиқәыршәаз аԥсахрақәа рпроект иақәыршаҳаҭын, ус шакәу зҳәо ашәҟәқәа ҟаҵан. Ҷыдала иазгәаҭатәуп акомиссиа лҭшәала аусура имаҷымкәа уи ахантәаԥы Ш. К. Шьакаиа ишибзоураз.

Акомиссиа апроект шьаҭас иҟаҵаны Аԥсны Иреиҳаҳоу Асовет Апрезидиум ахантәаԥы В. О. Кобахиеи, Апрезидиум амаҳаныҟәгаԥ И. Т. Кәыҵниеи иаздырхиеит анапаҵаԥрада акгьы зғымыз Ауспҟа, егьдәықәҵан ашьақәыргәгәаразы Аԥснытәи Обком абиуро ахь. Арантәи уи

[1] Абхазские письма (1947—1989). Сборник документов. Т.1. (Составитель Марухба И. Р.). Аҟәа (Сухум), 1994, ад. 81—135.

Қарҭ иагеит. Пытрак ашьҭахь уантәи аҭак ааит – аҭыԥхьыӡқәа рыԥсахра шыҟамло атәы зхәо Л. Брежнев инапы зҵаѡу ашәкәы ыҟоуп, азҵаара ӡбашьа амам ҳәа. Ҳәарада, аҭыԥхьыӡ ԥсахрақәа ҟалаӡом ҳәа зхәоз шәкәы ыҟаӡамызт, аха иҟаз изҭахыз ишырҭахыз иаԥхьеит. Абасала ҳазлацәажәо азҵаара еиҭаҷаҟәан.

Абарҭқәа рышьҭахь исыӡбеит акомиссиа аматериалқәа шьаҭас иҟаҵаны, ирҭбааны, Аԥсны аурысқәа раахыс ирыԥсаххьаз аҭыԥхьыӡқәа зегьы неидкыланы рҭоурых хаз шәкәны аҭыжьра. Аԥсуа Институт ацхыраарала Ленинград, Москва, Ростов, Қәтышь уҳәа архивқәа аус рыдуланы ақьыԥхь иазсырхиеит уи аѡыза ашәкәы. Аха уи аамҭаз ажәа «атопонимика» Аԥсны *атабу* ақәырҵахьан. Атопонимика иазку аусумҭа акьыԥхь ахь иузнагомызт азы ашәкәы «Ойконимы Абхазии в письменных источниках» ҳәа хьӡыс иаиуит. Имцхәны исҳәаазаргьы, ашәкәы атираж зегьы аныркьыԥхь ауп Қарҭаа уи зызкыз анеилыркаа. Урҭ ашәкәы ааныркыларц иалагеит, иркьыԥхьхьаз атираж зегьы ԥырҟеит, аха ашьҭахь ишыҟазаалакгьы, 1985 шықәсазы ҷыцны иҭырмыжьыр амуит. Ууанӡа ус иԥырҟахьан Гь. З. Шакирбаи ишәкәы «Абхазская топонимика Большого Сочи». Иаазгарц сҭахуп даҽа фактк. 1985 шықәса анаѡс, Горбачев «иперестроика» иабзоураны Урыстәылеи егьырҭ ареспубликақәеи рҷы аҭоурыхтә хьыӡқәа рышьақәыргылара иалагеит. Урҭ апроцессқәеи, Аԥсны ари азҵаара аҭагылазаашьеи ирызкны 1988 шықәса алагамҭазы агазеҭ «Советская Абхазия» иазсырхиеит статиак «О языке земли родной» захьӡыз. Агазеҭ аредақтор хада И. Гавва уи раԥхьа идикылеит, аха нас, Аԥсны аидеологиа знапы ианыз аиҳабацәа икьыԥхь ҳәа ишидырҵазгьы, мап ацәикит. Кыр еимактәхеит, ашьҭахь ажурналист В. Чамагәуа ибзоурала, агазеҭ «Правда» аредакциа иаднакылеит. Астатиа аҭыжьра азыҳәан иҟарҵаз аверстка Қырҵтәыла иҟаз «Правда» аспецкор Г. Лебанизе ианиоу, иаразнак Қарҭынтәи ѡ-телеграммак еишьҭаргыланы Москваҟа агазеҭ «Правда» апартиатә ԥсҭазаара аҟәша еиҳабы В. С. Кожемяко ихьӡала идәыкәиҵеит. Урҭ руак ус аҳәоит: «Я 9-го июня нынешнего года передал Вам телетайпограмму по поводу пересланного мне с отдела корсети верстку материала «Подумаем о языке земли». (Обсуждаем Тезисы ЦК КПСС). Я писал о нецелесообразности его публикации. Дело в том, что вот уже который год в Абхазской АССР создается напряженная ситуация по вопросу топонимики между грузинским и абхазским населением. Я вынужден вторично писать об этом, так как сегодня с материалами получил новую верстку материала. С глубоким уважением Г. Лебанидзе». Ажәакала, арагьы амѡа кын. Иара абри аамҭаз Гамсахәырдиа иѡызцәеи иареи иҵдырҟьаз анационалисттә мцабыз Аԥсны иахаԥеит. Изусызгьы, изусымзгьы Аԥсны аҭоурыхи, ато-

понимикеи хҭаркит, аҧсуаа рыхьӡ аҭоурых ианырхырц ақәыркит[1]. Ҳәара аҭахума, аҧсуаагь ҷымҭ изымтәеит. Абарҭқәа ирыхҟьаны Аҧснытәи Обком абиуро ақәҵарала ирҷыцын 1978 рзы еиҷкааз атопонимикатә комиссиа. Уи еиҵарыхәаҧшит ууанӡа еиқәыршәаз аматериалқәа, урҭ рышьақәыргылара шаҭаху зҳәо ашәҟәқәа еиқәыршәан, аха ишыҟалац еиҧш, аус уаҳа еиҵамҵит.

Маҷк акәзаргьы, сазааҵгыларц сҵахуп иара атопонимикатә комиссиа. Уи иалан 42 ҩыцьа, аҳәык-ҩыцьак рыда урҭ ракәын 1978 шықәсазы еиҷкааз акомиссиа иалазгьы. Ара иҟан аҵарауаа, ашәҟәҩцәа, апартиа аусзуҩцәа, Аҧсны араионтә Советқәа рхадацәа, уҳәа убас егьырҵгьы. Милаҵлагь еилаҧсан, иҟан аҧсуаа, ақырҵқәа, аурысҷәа, аерманцәа. Урҭ рахьтә аматериал зегьы знапы иҵызхыз иреиуоуп: Шакаиа Ш. М. Акомиссиа ахантәаҩы, Кобахиа В. О. – Аҧсны Иреиҳаӡоу Асовет апрезидиум ахантәаҩы, Александров В. Е. – апартиа усзуҩы, Арӡынба В. Г. – Аҧсуа Институт адиректор, аҭоурых наукаҟәа рдоктор, Арсҵаа Ш. К. – афилологиатә наукаҟәа рдоктор, Аргәын И. Г. – аҭоурыхтә наукаҟәа ркандидат, Амҷба Гь. А. – аҭоурыхтә наукаҟәа ркандидат, Аҳәба Ԥь. В. – ашәҟәыҩҩы, Ашәба Н. Н. – Аҧсны акультура аминистр, Бҕажәба Х. С. – афилологиатә наукаҟәа рдоктор, Бжаниа В. В. – аҭоурыхтә наукаҟәа ркандидат, Гогуа А. Н. – ашәҟәыҩҩы, Гәарамиа А. А. – аматематикатә наукаҟәа рдоктор, АГУ аректор, Гәбаз Д. Ш. – Аҟәатәи ақалақьтә Совет аисполком ахантәаҩы, Ԥьонуа А. Н. – ашәҟәҩҩ, Инал-иҧа Ш. Д. – аҭоурыхтә наукаҟәа рдоктор, Кәарҷиа В. Е. – афилологиатә наукаҟәа ркандидат, – акомиссиа амаӡаныҟәгаҩ, Кәыҵниа И. Т. – Аҧсны Иреиҳаӡоу Асовет Апрезидиум амаӡаныҟәгаҩ, Кәыҵниа С. М. – агазеҭ «Аҧсны ҟаҧшь» аредактор, Коҕониа Т. И. – Аҧсны аҵара аминистр, Консузиан М. А. – аҭоурыхтә наукаҟәа ркандидат, Купраа А. Е. – аҭоурыхтә наукаҟәа рдоктор, Лакоба И. Д. – Гәдоуҭатәи Араионтә Совет анагӡком ахантәаҩы, Лашьхиа Ш. В. – агеографиатә наукаҟәа рдоктор, Ломиа К. Ш. – ашәҟәҩҩ Аҧсны архивтә усбарҭа аиҳабы, Сагариа Б. Е. – аҭоурыхтә наукаҟәа рдоктор, Салаҟаиа Ш. Х. – афилологиатә наукаҟәа ркандидат, Ҭаркьыл С. Р. – апартиа усзуҩ, Шьынқәба Б. В. – жәлар рпоет, СССР Иреиҳаӡоу Асовет адепутат, Циколиа М. М. – ашәҟәҩҩ, афилологиатә наукаҟәа рдоктор.

Аҧсны атопонимика азҵаара ҵыхәаҧҵәара аиурцгьы иҟамызт ҳажәлар рҵеицәа рхы ақәҵан Ахақәиҵра рымгазҵгьы. Аибашьра ашьҭахь, 1992–1996 шықәсқәа ирылагӡаны, акык-ҩбак ракәымзар, Аҧсны апарламент ақәҵара ала ишьақәыргылан ажәлар зыргәаҟуаз Аҧсны аҭоурыхтә хьыӡқәа зегьы.

[1] Кварчия В. Е. "Тенденциозность или дилетантство», уахәаҧш агазеҭ "Бзыҧ", №5, апрель 14, 1990.

Ҳазнысхьоу амҩа агәра унаргоит атопонимика абызшәеи, аҭоурыхи егьырҭ анаукақәеи рыдагьы аполитикагь ишадҳәалоу. Аҭыԥхьыӡқәа, ҭоурыхтә баԥак аҳасабала ихьчалатәуп, ирыхӡыӡаатәуп. Зегь раԥхьаӡа урҭ еизгатәуп, акьыԥхьаҧгьы афиксациа рзутәуп, ишахәҭоугьы иҭҵаатәуп.

2. ***Аԥсны атопонимика тҵнаараҧы аҵарауаа рлагала***. Хыхь ишадҳәалоу еиԥш (уахәаԥш Аԥхьажәа) хықәкыла Аԥсны атопонимика аизгара, аҭҵаара инапы алакын Аԥсуа Институт анаукатә усзуҩ Гь. З. Шакирбаи. Уи 30-тәи ашықәсҟәа рзы Ленинград аҵара далгеит, абызшәадырыҩ ду Н. Я. Марр ишкол дахыԥхьаӡалан. Абызшәақәа дрызԥказан, иҳәон аԥсшәа, аурысшәа, агыршәа, аҭырқәшәа, ақырҭшәа, абырзен бызшәа, аерман бызшәа. Атопонимикеи абызшәеи рыҭҵараҧы ари даара кыр зҵазкуа усуп, аха изыхԥьазаалакгьы Гь. З. Шакирбаи идыррақәа ишахәҭаз харҳәара рмоуит. Абылрақәа ирыхԥьаны уи иҭынхаз маҷхеит. Ҳазлацәажәо апроблема иадҳәалоуп атопоформантқәа **ԥшь**, **ԥәа** ирызку аусумҭақәеи[1], зыӡбахә ҳҳәахьоу ишәԥәыи «Абхазская топонимика Большого Сочи».

Аԥсны атопонимика ирымҩатәны рҩымҭақәа рҧы иазааҭгылахьоу аҵарауаа маҷым. Убас, 1823 шықәсазы иҭыҵыз «Кавказцы» захьӡу С. Броневски ишәԥәы аҧы инарҭбааны иарбоуп Аԥсны аҭоурыхи, аҭоурыхтә ҭыԥхьыӡқәеи. Иахьагьы ус баша узаҩсуам уи иацу Аԥсны ахсаалагьы[2].

Аԥснытәи анхарҭа ҭыԥқәа дрылацәажәоит афранцыз ҵарауаҩ Фредерик Диубуа де Монпере. Уи кыр иҿазишәоит аҭоурыхтә хьыӡқәа зыдҳәалоу аҭыԥқәа рышьақәыргылара [3].

Аетимологиатә згәаҭарақәа змоу акы-ҩба хьӡы уԥылоит абызшәадырыҩ ду П. К. Услар аԥсуа бызшәа иазку иусумҭақәа рҧы[4].

Имаҷымкәа атопонимикатә материал агәылоуп хыхь зыӡбахә ҳҳәахьоу К. Д. Мачавариани ишәԥәы. Уи, Аԥсны XIX ашәышықәсаз имҩаԥысуаз ахҭысқәа ртәы аниҳәо, дара ахҭысқәа ахьымҩаԥысуаз анхарҭақәа, аҭыԥқәа рыхьӡқәа иахьынӡауа еицакымкәа иаирбоит, ҧьара-ҧьарагь ахьӡ ахьынтәаауа, аԥсышәала иаанаго атәы далацәажәоит, иара убас дырзаатгылоит аҭоурыхтә топонимқәагьы[5].

[1] Шакирбаи Г. З. Географические названия в Абхазии с элементом ***пшь***. –Известия Абхазского Института языка, литературы и истории (АИЯЛИ). Тбилиси, 1974. Т. 3., ад. 80-83; Иара уи; Значение основы ***ԥуа*** в топонимии Абхазии. – Этнография имен. М.,1974, с. 171-178.

[2] Броневский С. Новейшие герграфические и исторические известия о Кавказе. ч. 1., М., 1823.

[3] Фредерик Дюбла де Монпере. Путешествие вокруг Кавказа Т.1, Сухум, 1937.

[4] Услар П. К. Этнография Кавказа. Языкознание. 1. Абхазский язык, Тифлис, 1887.

[5] Маҷавариани К. Д. Путеводитель по городу Сухуму и Сухумскому округу.

Д. И. Гәлиа игәы иҵхоз азҵаарақәа иреиуан Аԥснытәи аҭыԥхьыӡқәа рыҵҵаара, реиқәырхара. Уи иҩмҵа «История Абхазии» захьӡу аҿы иарбоуп 700 инареиҳаны ақыҭақәа, аӡиасқәа, ашьхақәа уҳәа рыхьӡқәа, аха рыцҳарас иҟалаз, урҭ иарбан раиону иахьыҟоу алкааны иазгәаҭам. Д. И. Гәлиа кыр иҿазишәеит ажәытә ҩырақәа зыӡбахә рҳәо ақалақь Диоскуриа ҭыԥс иахьыҟацәҟьаз ашьақәыргылара ахьӡ ахаҭа аҭоурых аилкаара. Иара убас уи еидикылоит Аԥсны аҩныҵҟеи[1] анҵыҵи еиԥшны иуԥыло ахьӡқәа, дырзаатгылоит Аԥснытәи атопонимқәа ретимологиа.

Маҷк адамхаргьы, зыӡбахә ҳамоу апроблема далацәажәоит аԥсуа шәҟәыҩҩы, аҳәынҵқарратә усзуҩ С. Ҷанба[2], уи хыхь ишаҳҳәахьоу еиԥш. Аԥсны ажәытә хьыӡқәа рышьақәыргылара даара дазҿлымҳан.

Аԥсны атопонимика ҭцааразкыр зҵазкуа иреиуоуп аҵарауаа Н. И. Марр[3] , И. А. Џьавахишвили[4], С. Н. Џьанашьиа[5] , Г. В. Рогава[6] русумҭақәа.

Раԥхьаӡа акәны, профессионалтә знеишьала Аԥсны атопонимика аҭцаара дазаатгылоит абызшәадырҩы Х. С. Бҕажәба. Уи 1954 шықәсазы Ингәараҟәа ишәҟәы иазкны иҵижьыз хыхь зыӡбахә ҳҳәахьоу истатиа «Некоторые вопросы этнонимики и топонимики Абхазии» даара кыр зҵазкуа усумҭан. Уи нарҭбааны иагәылалеит имонографиа «Бзыбский диалект абхазского языка»[7]. Автор ара иазгәеиҭоит аԥсшәаҿ иҟоу аҭыԥхьыз рҿиагатә суффиксқәа, атопонимқәа рморфологиатә, рсинтаксистә еилазаашьа, афонетикатә ҵсахракәа уҳәа азҵаарақәа жәпакы. Урҭ рахьтә иузудымкыло иреиуоуп Аԥсны аҭыԥхьыӡқәа рҿы иҵбааны ахархәара змоу атопоформант **ԥшь** ақырҭуа жәа «ԥшьатала» иахьадиҳәало (уахәаԥш алада). Уи акәхап автор ашьҭахьтәи иусумҭаҿы ари агәаанагара заимырбо[8] .

Аԥснытәи аҭыԥхьыӡқәа кырӡа ихы иаирхәеит аԥсуа етнограф ду Ш. Д. Инал-иԥа иусумҭа хадақәа зегьы рҿы[9]. Имаҷым ахьӡқәа уи ихала ианихҵази, аҩырақәеи, архивқәеи, ажәытә хсаалақәеи ирнихыз. Кыр ҷьара

---

[1] Гулиа Д. История Абхазии. т.1. Тифлис, 1925; Иара уи: Сухум не Диоскурия. Сухум, 1934.

[2] Ҷанба Самсон. Иҩымҭақәа. Аҟәа, 1986, ад. 419-450.

[3] Марр Н. Я.., Сухум и Туапсе. Избранные работы. М-Л., т.5. 1935. Иара уи: Термины из абхазо-русских этнических связей "Лошадь и Тризна". Л. 1924.

[4] Джавахишвили И. А. Историко-этнологические проблемы Грузии, Кавказа и Ближнего Востока. Тбилиси, 1950, ад.44,45.

[5] Джанашия С. Н. Черкесский (адыгеиский) элемент в топонимике Грузии. – Сообщения Груз. филиала АН СССР. Тбилиси, 1940, т.1, №8.

[6] Рогава Г. В. К происхождению некоторых географических названий Западной Грузии. – Труды Тбилисского государственного университета. Тбилиси, 1960, вып.93.

[7] Бгажба Х. С. Бзыбский диалект абхазского языка. Тбилиси, 1964, ад.252-269.

[8] Бгажба Х. С. Этюды и исследования. Сухуми, 1974, ад.163-180.

[9] Инал-ипа Ш. Д. Абхазы, Сухуми, 1965; Иара уи; Страницы исторической этнографии абхазов. Сухуми, 1971, ад.283-290; Иара уи: Вопросы этнокультурной истории абхазов. Сухуми, 1976, ад. 373–388, убас егьырҭгьы.

дазааҭгылоит урҭ ретимологиа, дрылацәажәоит Аԥсны анҭыҵ амрагылараҳьи амраҭашәарахьи иуԥыло иаԥсуа хылҵшьҭроу атопонимқәа. Хаз иаликаауеит ажәлақәеи, ажәлархьыӡқәеи, ирхылырҷиааy аҭыԥхьыӡқәа. Ҷыдала дырзаҭгылоит Егры иавоу Гал араион иаҵанакуа ашьхақәа, иазгәеиҭоит шамахамзар, урҭ зегьы аԥсуа хьыӡқәа шрымоу.

Ипрофессионалтәу аусумҭақәа иреиуоуп Лыхны ақыҭа ахьҙ аҭоурых иазку абызшәадырҩы К. С. Шьақрыл истатиа[1].

Аԥсны аҭоурыхтә ҭыԥхьыӡқәа рыҵҵаара лҿазылшәоит И. Б. Басариа-Анқәаб[2]. Уи лусумҭақәа еиҳарак аетнонимикеи, аетнотопонимикеи ирыдҳәалоуп.

Аԥсны агидронимика иазкуп Б. Ҳагәышь икандидаттә диссертациа, уи макьана иҭыжьым, аха иҟоуп уи иикьыԥхьхьоу астатиақәа[3].

Ҷыдала иазгәаҭатәуп ааигәа атопонимика азҵаарақәа ирызхьаԥшуа иалагаз анаукатә усзуҩы В. Бганба иусумҭақәа. Уи иԥьшьатәуп ҳәа иҳаԥхьаҙоит кыр шықәса еимактәыз атопонимикатә формант *ԥшь, рыԥшь* Аԥсны аҭыԥхьыӡқәа рҿы иамоу аҵакы ииашаны аарԥшра[4].

Ҳазлацәажәо атема хада аганахь ала иазгәаҭатәуп аҵарауаа И. А. Фиодорови[5], Е. М. Мурзаеви[6] рырҷиамҭақәа. Е. М. Мурзаев еиқәиршәаз атопонимикатә жәар ду аҿы иарбоуп имаҷымкәа аԥсуа географиатә терминқәеи, аҭыԥхьыӡқәеи.

Ҳәара аҭахума, Аԥсны атопонимика аҵҵараҿы цхыраагҙа дуқәоуп, хыхь зыӡбахә ҳҳәахьоу Џь. Н. Кокови, К. Х. Меретукови, С. Х. Ионовеи русумҭақәа.

3. Ахыԥхыртақәа. Аамҭа цацыԥхьаҙа аҿаԥсахуеит адгьыл ахаҿы, еицакуеит еиуеиԥшым ахҭысқәа ирыхҟьаны уи иадҳәалоу атопонимиҭ

---

[1] Шакрыл К. С. К генезису наименования "Лыхны". – Труды АИЯЛИ. т.31. Сухуми, 1960, ад.179-184.

[2] Басария И. Б. Лексико-грамматическая структура абхазских топоним на ***ԥшь***.– В кн. Лингвистические исследования. 1975; исследования по грамматике языков народов СССР. 1975, ад. 3-8; Лара уи: Розыскания в области исторической этнотопонимии Абхазии. АКД, Махачкала, 1984, ад. 6-9.

[3] Хагәыш Б. А. Атопонимика зҵаара аԥсуа бызшәаҿы. – Современные проблемы Кавказского языкознания и фольклористики. Сухум, 2000, ад. 260-263; иара уи: Абхазско-адыгский пласт в гидронимии Абхазии. – Актуальные вопросы абхазско-адыгской филологии. Карачаевск, 1997; иара уи: Абхазо-адыгские элементы в гидронимике Абхазии. – Государственные языки Кабардино-Балкарской Республики в теории и практике. Нальчик, 1998; иара уи: Топоосновы в гидронимике Абхазии. – Культурно-историческая общность народов Северного Кавказа и проблемы гуманизации межнациональных отношений на современном этапе. Черкесск, 1999.

[4] Бганба В. М. К вопросу о происхождении и функциях абхазских топонимических морфем с элементом (комплексом) ԥшь. – Известия, т.XVI. Тбилиси, 1988, ад.79-91: Иара уи: Аԥсны ҭыԥхьыӡқәак рхылҵшьҭразы (аԥсуа формант – л/ла иазкны). Ажур. "Алашара", 1998, №1, ад.115-121.

[5] Федоров Я. А Топонимика Западного Кавказа и некоторые вопросы этнической истории. – В кн.: Из истории Карачаево-Черкесии. Черкесск, 1974, вып. 71, ад.263-292.

[6] Мурзаев Э. М. Словарь народных географических терминов. М., 1984.

катә жәаргьы. Урҭ аԥсахраԛәа зегьы ажәлар ргәалашәараҿ изаанхом, убри аҟынтә зегь раԥхьаӡа иргылатәуп аҩыратә хыҵхырҭақәа. Еиҳа ижәытәу рахь иԥхьаӡатәуп абырзентә ҩырақәа. Урҭ рҿы, Аԥсны иаҵанакуа анхарҭа ҭыԥқәа рыхьӡқәа цәырҵуа иалагеит ҳера аанӡа IV ашәышықәса инаркны, иаҳҳәозар: Диоскуриа, Триглит, Гиен, Питиус, иԥасоу абжьаратә шәышықәсқәа рызгьы абырзен ҩырақәа рҿы ицәырҵуеит ахьӡқәа Тзибил (Прокопии Кесариатәи), Тцахара (Агафи), Пустус, Бухлоос, Махоис, Котори уҳәа егьырҭгьы[1].

Аԥснытәи аҭыԥхьыӡқәа уԥылоит абжьаратә шәышықәсақәа рзы иаҧҵоу ақырҭуа ҩырақәа рыҿгьы. Урҭ рахьтә зыӡбахә ҳәатәу иреиуоуп аҭоурыхтә ҩымҭа «Матиане Картлиса» ҳәа изышьҭоуи, ақырҭуа ҭоурыхҩы агеограф Вахушти «Ақырҭуа аҳра аҭоурых» захьӡу ирҿиамҭеи. Ара кырынтә иуԥылоит ақырҭшәа иазааигәатәу ахьӡқәа Абхазеҭи, Анакопиа, Бедиа, Мокви[2], Цхоми (Аҟәа), Зупу (Лыхны), Муҵис цҟали (Мҷышь), Каппетис Мдинаре (Каппет аӡиас – Бзып), Кодори, Аҕацос цҟали (Аацы, Ааԥсы), уҳәа егьырҭгьы[3].

XIII ашәышықәса инаркны Аԥсныи Гыртәылеи иаауаз агенуезцәа амиссионерцәа, аныҟәаҩцәа – Христофор Кастанели, Арканджело Ламберти, Иуан Лукскии, Георгии Интериано уҳәа рынҵамҭақәа рҿы имаҷым Аԥсны иадҳәалоу ахҭысқәеи, излацәажәо аҭыԥқәеи. Еиҳараӡакгьы иазгәаҭатәуп Арканджело Ламберти XVII ашәышықәсаз иҟаиҵаз анҵамҭақәеи, ахсаалеи[4]. Иара убри аамҭа иаҵанакуеит афранцыз ныҟәаҩ Шарден ианҵамҭақәагьы[5].

Иаҳа ҵакыла иҭбаауп XIX ашәышықәса алагамҭа инаркны ицәырҵуа Аԥсны атәы зҳәо аҩымҭақәа. Урҭ иреиуоуп иазгәаҳҭахьоу авторцәа С. Броневски, Фредерик Диубуа, Торнау уҳәа рҩымҭақәа, иара убас ақырҭуа ҭоурыхҩы Н. Дадиани «Қырҭтәыла аҭоурых» захьӡу ирҿиамҭа[6].

Аԥсны атопонимика ҭҵааразы хәызмам ахыҵхырҭақәа рахь иԥхьаӡатәуп XIX ашәышықәса иаҵанакуа авторцәа Нордман[7], Абриуцкии[8], Бларамберг[9], Пахомов[10] иаҳзынрыжьыз аматериалқәа. Урҭ рҩымҭақәа

[1] Кварчия В. Е. Ойконимы Абхазии в письменных источниках, ад.9, 18-31.
[2] Матиане Картлиса. (Перевод, введение и примечания М. Д. Лордкипанидзе). Тбилиси, 1976.
[3] Вахушти Багратиони. История царства Грузинского (перевод Н. Т. Накашидзе). Тбилиси, 1976.
[4] Арканджело Ламберти. Описание Колхиды, называемой теперь Мингрелией (с картою). 1654 г. – СМОМПК, Тифлис, 1913.
[5] Путешествие Шардена по Закавказью в 1672 – 1673 гг. Тифлис, 1902.
[6] Дадиани Н. История Грузии. – СМОМПК. Тифлис. 1902, вып.35.
[7] Путешествие профессора Нордмана по Закавказскому Краю. – Журнал Министерства Народного просвещения. СП б. 1839, ч.2, ад.400–428.
[8] Абрюцкий. "Статистический взгляд на Абхазию". Газ. Тифлисские ведомости, №№ 24–29, 1831.
[9] ЦГВИА СССР, ф.414, д.301, ад.16–19.
[10] Пахомов А. Исторические записки по истории Абхазии и князей Шервашидзе. – Исторический вестник, Тбилиси. 1953, т.7, ад.231–307.

рҽы Аԥсны ахәҭақәа хаз-хазы иалкааны ирыҵаркуа ақыҵақәеи урҭ рыхьыӡқәеи ирзаатгылоит. Пахомов дызлацәажәо анхарҵақәа рҳәаақәагьы аирбоит, қыҵацыԥхьаӡа Аҟәа араиони Гәылрыԥшь араиони иахьаҵанакуа инхо ажәлақәа, урҭ шьҭрала иахьатәиу, анхацәеи ҭауади-аамсҭеи реизыҟазаашьа атәы иҳәоит.

Иара убас аинтерес зҵоу иреиуоуп аурыс ҵарауаҽ Михаил Владыкин 1874 шықәсазы Кавказ иаарц зҭаху рзы еиқәиршәааз амҽақәҵага шәҟәы[1]. Иааркьаҷны акәзаргьы уи далацәажәоит аԥсуаа рыԥсҭазаара, рҵоурых, дырзаатгылоит Самырзаҟан, Ҵабал, Аҟәа, Гагра, асаӡқәа раҳ Геч Рашьыҵи иареи Адлер реиқәшәара уҳәа кыр ахҭысқәа. Иааигоит иахьа ибжьаӡхьоу акы-ҽба ҭыԥхьыӡқәагь. Ҷыдала иазгәаҭатәуп уи еиқәиршәаз ахсаала (уахәаԥш уи атәы алада).

Аԥсны атопонимика ҭызҵаауа изы ицхыраагӡа дууп Альбови[2], Радде[3], Лисовскии[4] рантҵамҵақәа. Урҭ аԥсуаа рыцны Аԥсны аҽныҵҟа ашьха, ага кыр иныҟәахьан, иахьнеиуаз ираҳаз ахьӡқәа изларылшоз, аурысшәа излауаз ала аоригинал иазааигәаны ианырҵон.

Имаҷым уззаатгылаша атопонимикатә материал асовет аамҵа иаҵанакуа аҵарауаа Д. И. Гәлиа, Ш. Д. Инал-иԥа (урҭ ртәы уахәаԥш хыхь), К. Кәыдриавцев[5], С. П. Басариа[6], И. Е. Аӡынба[7], Гь. А. Зиӡариа[8], Т. Шь. Гыцба[9] уҳәа русумҵақәа рҽы.

Кыр зҵазкуа ахыҵхырҵақәа иреиуоуп ахсаалақәа. Хыпхьаӡарала имаҷзаргьы Аԥснытәи аҭыԥхьыӡқәа рнубаалоит агенуезцәа Петр Весконти (1318 ш.), Федуче, мамзаргьы, Фредуче (1497ш.), араԥ ҵарауаҽ Исмаил Абульфеды (1331ш.), хыхь зыӡбахә ххәахьоу Ламберти (1654ш.) иҟарҵаз ахсаалақәа.

1723 шықәсазы афранцыз крал (король) идҵала акартограф Делисле иҭижьит Кавказ ахсаала. Уи автор Кавказ дмаацызт, аха ақырҭуа ҵара-уаҽ Сулхан Сабои, ара иаахьаз егьырҭ ауааи ицхрааигӡеит. Ҳәарада ас иҟаҵаз ахсаала аилагарақәа амоур ҟаломызт, аха егьа ус иҟазаргьы уи ухы излаурхәаша маҷым. Ахсаалаҷы Сулхан Сабо ибзоурала

[1] Владыкин М. Путеводитель и собеседник в путешествии по Кавказу. М. 1874.
[2] Альбов Н. М. Материалы для флоры Колхиды. Труды Тифлисского ботанического сада, вып. 1. 1895.
[3] Радде Г. В. В дебрях Абхазии. Т.1. СПб. 1906.
[4] Лисовский Н. Военно-Сухумская дорога. М. 1936.
[5] Кудрявцев К. Сборник материалов по истории Абхазии. Сухум. 1922.
[6] Басария С. П. Избранные сочинения. Сухум, 1967.
[7] Адзинба И. Е. Архитектурные памятники Абхазии, Сухуми, 1958.
[8] Дзидзария Г. А. Народное хозяйство и социальные отношения в Абхазии в XIX в. Сухуми. 1958. Иара уи: Махаджирство и проблемы истории Абхазии XIX столетия. Сухум, 1982.
[9] Гыцба Т. Ш. Сухуми Рица. Сухуми, 1968.

ииашамкәа Аԥсны ахәҭак Кәыдры аҳиас инаркны амрагыларахь Гыртәыла иадцәылоуп, егьи Аԥсны азбжа Саҳтәылагьы налаҵаны АБАССА ҳәа иарбоуп. Даҽа француз хсаалак аҿы Ҟәбина инаркны Гыртәыланҳа CRANDE ABAZA ou ABKHASIE ҳәа иарбоуп[1].

Иҟоуп иара убас 1738, 1743, 1770, 1785, 1802, 1804, 1813, 1819, 1823 шықәсқәа рзы иҭыҵыз Аԥсны атәы зҳәо ахсаалақәа (урҭ рыхьҳқәа уахәаԥш Азыркьаҿрақәа). Ҷыдала ирзаатгылатәуп анемец хсаалақәа. Руак XVIII ашәышықәса аҩбатәи азбжа иаҵанакуеит. Ара аҭыԥхьыҳқәа уи аҟара ирацәамзаргьы Геленџьик инаркны Егрынҳа ABCHAS ҳәа иарбоуп. Аҩбатәи ахсаала немец бызшәала 1802 – 1804 шықәса рзы иҭижьит Раинеке. Раԥхьаҳа акәны ара Ҟәбина инаркны Егрынҳа амшын иаду адгьыл зегьы Der Grosen ABACA нас ирдуны ҵаҟа ABSNE ҳәа иануп. Ашьханхыҵ – Ҟәбина аҳиас ахахьы Аԥсны иахьаду Kleine ABASA ҳәа иарбоуп, хазы иалкааup аԥсуа-абаза хылҵшьҭрақәа ахьынхо аҭыԥқәа, имаҷым ара иарбоу ажәытә ҭыԥхьыҳқәагьы. С. Броневскии 1823 шықәсазы иҭижьыз «Карта Кавказских земель» захьӡу ихсаалаҿ «Большая Абазия – Абхазия» ҳәа иазгәаҭоуп Ҟәбинеи Егры аҳиаси рыбжьара. Ус ауп Аԥсны шарбоу 1874 шықәсазы Михаил Владыкин иҭижьыз ахсаалагьы. Арҭ, XIX ашәышықәса азыбжанҳа иҭыҵхьаз аҩырақәеи ахсаалақәеи изларҳәо ала, ахьҳқәа Абасса, Абазиа, Абхазиа, Аԥсны ҵакыла акы ауп, аха абаза ҵарауаҩ М. Тхаиҵухов, изыхҟьазаалакгьы ари ус акәымкәа, абазақәа мацара ирыдцәылан алкаақәа ҟаиҵоит (уахәаԥш ҵаҟа иарбоу иусумҭа).

Бызшәатә беиарала, зыҳбахә ҳҳәахьоугьы урҭ рнаҩс иҭыҵызгьы, иузрыларҩашьом «Карта Западной части Кавказского Края» (1842), «Карта театра войны в Азии» (1845), «Карта Кавказского края» (1847) захьӡу ахсаалақәа. Иаагозар, раԥхьа зыҳбахә ҳәоу аҿы иарбоуп Аԥсны иаҵанакуа 300-рҟынҳа ҭыԥхьыҳ. Арҭ ахсаалақәа зегь раԥхьаҳа рыхә ҳаракны изшьатәу амҳаԥьырра ҟалаанҳатәи Аԥсны атопонимиа ахаҿсахьа иаша рнубаалоит.

Ирацәоуп XIX ашәышықәса аҩбатәи азбжази, XX ашәышықәсазы иҭыҵыз ахсаалақәагьы. Урҭ, Чачба ихсаалеи (1913 ш.) даҽа акык-ҩбаки атопографиатә хсаалақәа назлоу ртәы ҳамҳәозар (уахәаԥш Азыркьаҿрақәа), ҳара ҳазлацәажәо апроблемаз уамак хәарҭара рылам. Амала иазгәаҭатәуп Аԥсны атопохсаала аиҭашьақәыргыларазы кыр зҵазкуа шакәу ааигәа (1997ш.) аԥсышәалеи, урысшәалеи иҭыҵыз Аԥсны аҳәынҵқарра ахсаалақәа.

Зыҳбахә ҳҳәаз ахыҵхырҭақәа ирыбзоураны иҳалшоит ииаҳаахьоу аҭыԥхьыҳқәа рылацәажәара, еиқәханы иҟоу ахьҳқәа шаҟа ижәытәу, имҩаԥысхьоу афонетикатә, асемантикатә ԥсахрақәа, аҭоурыхтә хҭысқәа уҳәа реилкаара.

[1] Тхайцухов М. С. 2000 лет на исторической родине. Ставрополь, 2000, ад.13.

Ахыҵхырҭақәа рхыҵхырҭақәа ажәлар роуп. Аусумҭаҷы еизгоу ахьӡқәа рҕьыраӡак зқыҭақәа, зышьхақәа бзианы издыруа ауаа рҟынтәи ианҵоуп. 1983 шықәса аахыс Егри Ԥсоуи рыбжьара ҳрыкәшәеит ӡәырԝы кыр здыруа аиҳабацәа, абыргцәа, урҭ ҷьоукы шәарыцацәан, ҷьоукы хьшьцәан, нхацәан, агеи ашьхеи даара иныҟәахьаз роуп. Қыҭацыԥхьаӡа, ҳаблацыԥхьаӡа 10–15-ԝык инареиҳаны ҳарҷцәажәон, хаз-хазы, зынгьы инеидыртәалан.

Ҭабуп ҳәа расҳәарц сҭахуп, зус зҽеахаршәалан исхаҵгылаз, исыцныҟәоз зегьы. Урҭ рахьтә адунеи зыԥсаххьоу ыҟоуп – ҷьанаҭ гыларҭас ироуааит.

Ҵаҟа иарбоу аинформаторцәа рыхьӡынҵаҷы аӡәыр дыбжьахазар, аҭамзаара шьҭасҵоит.

Ажәабжьҳәацәа (аинформаторцәа) рыхьӡынԥа

Аҟәатәи араион

Агрба Рауф Кьамшьышь-ипа	78 ш.
Адлеиба Тарас Мураҭ-ипа	72 ш.
Анқәаб Ҷора Шьарыф-ипа	67 ш.
Аԝӡба Ҳазарат Ҟасеи-ипа	75 ш.
Аԝӡба Ардашь Кадыр-ипа	78 ш.
Бҕажәба Ҳақыбеи Салуман-ипа	76 ш.
Гәлиа Леуа Шьақыр-ипа	62 ш.
Маршьан Ниазбеи Хьырбеи-ипа	75 ш.
Папба Чагә Кьамшьышь-ипа	72 ш.
Сангәлиа Володиа Маҳҭы-ипа	66 ш.
Смыр Антипа Шьаҳан-ипа	72 ш.
Смыр Хьырбеи Мураҭ-ипа	61 ш.
Ҭарба Кәакәа Омар-ипа	72 ш.
Ҭырқьба Павел Заабеҭ-ипа	60 ш.
Тәанба Виктор Шьалуа-ипа	52 ш.
Хәарцкьиа Виктор Аиса-ипа	78 ш.
Хәарцкьиа Вова Аиса-ипа	64 ш.
Хәарцкьиа Маази Кьамшьышь-ипа	78 ш.
Ҳаразиа Кьырым Дигәа-ипа	85 ш.

Гагратәи араион

Агрба Закан Алексеи-ипа	60 ш.
Агрба Заур Владимир-ипа	65 ш.
Агәмаа Витали Кәыта-ипа	62 ш.
Атамиан Андреи Артин-ипа	87 ш.
Барцыц Виктор Владимир-ипа	67 ш.
Барцыц Сергеи Чаф-ипа	75 ш.
Бениа Салҭан Алықьса-ипа	88 ш.

Бениа Џьота Шьмаҭ-иԥа	79 ш.
Блаб Фиала Константин-иԥха	82 ш.
Гочуа Федиа Иасыф-иԥа	55 ш.
Гыцба Леуа Борис-иԥа	74 ш.
Ҕәыблиа Сардион Арзамеҭ-иԥа	72 ш.
Заԥшь-иԥа Гьаргь Ардон-иԥа	78 ш.
Сртлиан Аршак Уарҭан-иԥа	78 ш.
Кәакәасқьыр Золотинска Уасман-иԥа	75 ш.
Кәакәасқьыр Котик Уасман-иԥа	68 ш.
Миуселениан Едуард Еги-иԥа	53 ш.
Тозлиан Альберт Альберт-иԥа	83 ш.
Чыкәбар Џыр Хыгә-иԥа	

Гәдоуҭатәи араион

Аацы – Мҷара

Аҩзба Володиа Еснаҭ-иԥа	54 ш.
Бармышьаа Уасил Муса-иԥа	62 ш.
Ламчаа Акаки Џьаҭ-иԥа	64 ш.
Малиа Сакрат Қәчуқә-иԥа	53 ш.
Малиа Уасика Сиҭ-иԥа	74 ш.
Миносиан Аршак Саркис-иԥа	93 ш.
Ԥачалиа Хьырсон Ҳасан-иԥа	49 ш.
Смыр Хәсин Уасман-иԥа	86 ш.
Смыр Ҳазарат Шәарах-иԥа	62 ш.

Абгархықә

Ақаҩба Жьужьа Шьаақьыр-иԥа	48 ш.
Базба Назыбеи Капыҵа-иԥа	55 ш.
Кьылба Владимир Мсураҭ-иԥа	47 ш.
Ҟалґьы Ҳалиҭ Мсураҭ-иԥа	86 ш.
Ладариа Леуа Ҷаҷ-иԥа	38 ш.
Мышәба Аркади Есмаил-иԥа	57 ш.
Оҭырба Михаил Џьансыхә-иԥа	52 ш.
Смыр Чыкь Зауҭ-иԥа	80 ш.
Смыр Џьон Михаил-иԥа	35 ш.

Амжәықәхәа

Ампар Аслан Езыгә-иԥа	70 ш.
Ампар Низбеи Оҭар-иԥа	50 ш.
Дбар Сергеи Қац-иԥа	74 ш.

Анхәа

Агәмаа Руфбеи Кәыт-иԥа	55 ш.
Ԥачлиа Мҧьыҭ Дыдын-иԥа	69 ш.
Смыр Алыкьса Кьаґәса-иԥа	63 ш.
Харабуа Алиас Каҷыҵ-иԥа	68 ш.
Харабуа Кәычка Маматал-иԥа	54 ш.

Афон-ҽыц

Аргәын Хаԥьгәатҭ Хабыгә-иԥа	73 ш.
Смыр Дмитри Мҟәыҟә-иԥа	76 ш.

Аҧандара

Ахба Такәа Шәарах-иԥа	63 ш.
Аԥьба Миша Ҳасан-иԥа	83 ш.
Гәынба Жора Мамед-иԥа	60 ш.
Кәарҷелиа Милтон Лиҵ-иԥа	60 ш.
Ҳагба Иасон Сиҵ-иԥа	85 ш.
Ҳагба Маҳҭы Жьагәа-иԥа	116 ш.
Ҳагба Шамел Ҳақы-иԥа	75 ш.
Царгәыш Наиб Шьрыф-иԥа	76 ш.
Чхьабелиа Џьота Ҟәыҟә-иԥа	69 ш.
Џьениа Мирон Ҳаиҵ-иԥа	37 ш.
Џьениа Алексеи Камыгә-иԥа	58 ш.

Бармышь

Аԥшыцба Гәисар Маҳмед-иԥа	60 ш.
Барцыц Заканбеи Камыгә-иԥа	75 ш.
Барцыц Едик Ҭырбеи-иԥа	50 ш.
Барцыц Миша Сафарбеи-иԥа	55 ш.
Малиа Валико Хыгә-иԥа	62 ш.
Мықәба Колиа Артем-иԥа	69 ш.
Ҷанба Гәагәа Дач-иԥа	73 ш.

Блабырхәа

Барцыц Арсен Радион-иԥа	41 ш.
Барцыц Леуард Мкан-иԥа	40 ш.
Барцыц Мертик Саид-иԥа	62 ш.
Барцыц Сафарбеи Шьарадын-иԥа	67 ш.
Беиа Гарик Амтон-иԥа	41 ш.
Дбар Сергеи Қыц-иԥа	74 ш.
Қриа Пҷониа Сеиба-иԥа	72 ш.
Қәҭарба Борис Қьамшьышь-иԥа	75 ш.
Хәытаба Уасика Дамеи-иԥа	75 ш.

Дәрыԥшь

Агрба Радион Ҟәыҟә-иԥа	77 ш.
Арҙынба Володиа Дамеи-иԥа	60 ш.
Арҙынба Кас Манча-иԥа	63 ш.
Ашәба Тышькәа Мстаф-иԥа	58 ш.
Гыцба Аруҭан Шьмаф-иԥа	100 ш.
Гәынба Виктор Дыгә-иԥа	57 ш.
Гәымба Џьуџьул Пшьҟан-иԥа	65 ш.
Кәарацхьелиа Қьаазым Кәымач-иԥа	77 ш.
Ҭарба Мсурат Ҭабақь-иԥа	87 ш.

Ҭарба Манча Ҭемыр-иԥа	55 ш.
Ҭарба Володиа Дамеи-иԥа	65 ш.
Ҭаниа Раазим Никәа-иԥа	63 ш.
Тәанба Кәыҷа Наури-иԥа	95 ш.
Хагәышь Хынтрыгә Иаҭмеи-иԥа	69 ш.
Шәлымба Махаз Мачагәа-иԥа	82 ш.
Жәандрыԥшь	
Агрба Шота Кәасҭа-иԥа	73 ш.
Гәынба Витиа Мыса-иԥа	63 ш.
Дауҭиа Михаил Пач-иԥа	72 ш.
Карамзиа (Агәуа) Володиа Владимир-иԥа	67 ш.
Қәҭарба Васиа Едыр-иԥа	75 ш.
Чалмаз Тота Кәасҭа-иԥа	62 ш.
Шамба Ҭырби Кадыр-иԥа	59 ш.
Калдахәара	
Агрба Хьырсон Миха-иԥа	62 ш.
Ампҳар Аслан Езыгә-иԥа	70 ш.
Ампҳар Гәаԥьа Бата-иԥа	82 ш.
Ампҳар Низбеи Оҭар-иԥа	41 ш.
Барцыц Уаликәа Никәала-иԥа	60 ш.
Григолиа Лиосик Даҳаир-иԥа	63 ш.
Сымсым Грышьа Есыф-иԥа	87 ш.
Сымсым Џьота Џьгәанаҭ-иԥа	76 ш.
Хышба Артем Уасил-иԥа	41 ш.
Хьециа Џьота Кьаҕәса-иԥа	80 ш.
Ҟәланырхәа	
Агрба Ваниа Арзамеҭ-иԥа	67 ш.
Агрба Сергеи Уаҳаид-иԥа	45 ш.
Агрба Митра Маҳҭы-иԥа	78 ш.
Аргәын Қырым Басиаҭ-иԥа	90 ш.
Аҩӡба Тон Мақьҭаҭ-иԥа	58 ш.
Аҩӡба Хьыцкәыр Игнат-иԥа	55 ш.
Боԥьгәуа Виктор Ҳаԥьараҭ-иԥа	47 ш.
Воуба Даҭикәа Уасман-иԥа	77 ш.
Гыцба Шьаақьыр Џьанԥьықь-иԥа	87 ш.
Дармава Шьаадаҭ Басиаҭ-иԥа	76 ш.
Осиа Иасон Трыгә-иԥа	63 ш.
Смыр Қьаазым Ҭахьыр-иԥа	66 ш.
Смыр Шьаадаҭ Кәына-иԥа	60 ш.
Ҭраԥшь Григории Ктыт-иԥа	66 ш.
Цәышба Миха Мураҭ-иԥа	69 ш.

Лыхны

Агрба Ҭемыр Уасман-иԥа	77 ш.
Агрба Шьушьа Уасман-иԥха	70 ш.
Арнауҭ Ванчка Симон-иԥа	61 ш.
Габечиа Гьаргь Қәабзач-иԥа	87 ш.
Габраа Шьаиб Еснаҭ-иԥа	80 ш.
Габриа Алеко Шәаламан-иԥа	52 ш.
Зариа Володиа Уасил-иԥа	90 ш.
Камлиа Виктор Кәабҵи-иԥа	63 ш.
Камлиа Засим Аркади-иԥа	48 ш.
Ладариа Ваниа Уасман-иԥа	66 ш.
Пилиа Тониа Машькәыкә-иԥа	63 ш.
Ҭранԥь Уасил Ҭабақь-иԥа	49 ш.
Џьарсалиа Акаки Ҳаԥьым-иԥа	77 ш.
Џьениа Расим Чагә-иԥа	62 ш.

Мгәыҙырхәа

Агрба Андреи Шьмаҭ-иԥа	62 ш.
Агрба Грышьа Шьрыф-иԥа	71 ш.
Ажьиба Нурбеи Басиаҭ-иԥа	64 ш.
Аԥьаԥшьба Кәасҵа Лад-иԥа	46 ш.
Жьиба Дикран Кәасҵа-иԥа	71 ш.
Жьиба Колчка Кәынта-иԥа	81 ш.
Жьиба Руслан Мирод-иԥа	50 ш.
Леиба Кәасҵа Григор-иԥа	54 ш.
Леиба Кәасҵа Борис-иԥа	68 ш.
Леиба Кәынҵал Хынтрыгә-иԥа	90 ш.
Леиба Уда Хынтрыгә-иԥа	65 ш.
Ԥкьын Игор Константин-иԥа	41 ш.
Ҳалуашь Витиа Кәасҵа-иԥа	65 ш.

Отҳара

Агрба Рашь Кәыкәын-иԥа	79 ш.
Арсҵаа Рамиз Касҭеи-иԥа	65 ш.
Багателиа Жора Кәасҵа-иԥа	68 ш.
Багателиа Ҳақы Шьмаҭ-иԥа	82 ш.
Габлиа Оҭар Миха-иԥа	68 ш.
Леиба Лесик Банԥьа-иԥа	56 ш.
Сиԥинаа Ваниа Мсураҭ-иԥа	71 ш.
Сиԥинаа Наҭбеи Џьгәанаҭ-иԥа	65 ш.

Хыԥсҵа (Ашыцра)

Тарнаа Арсент Кыта-иԥа	75 ш.
Тәанба Уаҳаид	70 ш.
Ҷанба Платон Хыгә-иԥа	67 ш.
Габраа Шьаиб Еснаҭ-иԥа	80 ш.

Хәаԥ

Анқәаб Колиа Дмитри-иԥа	68 ш.
Бебиа Дикран Џьгәанаҭ-иԥа	62 ш.
Гәажәба Мирод Сампал-иԥа	58 ш.
Ҳашыг Дикран Абзагә-иԥа	65 ш.
Барганԥьиа Акаки Ԛҭиа-иԥа	68 ш.
Ҳашыг Мкан Ҷыф-иԥа	62 ш.

Џьырхәа

Гыцба Вова Алықьса-иԥа	65 ш.
Гыцба Таԥь Шьаабан-иԥа	63 ш.
Барганԥьиа Иасон Хәаҭ-иԥа	70 ш.
Ебжьноу Ваниа Ҭемыр-иԥа	68 ш.
Ебжьноу Аслан Кәаҷ-иԥа	65 ш.
Қапба Тота Маҳир-иԥа	58 ш.
Чачибаиа Сардион Бата-иԥа	75 ш.

Гәылрыԥшьтәи араион

Ашәба Тариел Ҭаҭауаз-иԥа	57 ш.
Воронов Иури Николаи-иԥа	53 ш.
Дгебиа Наҭбеи Жьагәа-иԥа	62 ш.
Дгебиа Грышьа Жьагәа-иԥа	55 ш.
Дгебиа Миша Сиҭ-иԥа	72 ш.
Қәнаҙе Гәынԥьа Едрыс-иԥа	76 ш.
Қәнаҙе Леиуан Хьҭыжә-иԥа	73 ш.
Салаԥаиа Мамиа Сааҭ-иԥа	58 ш.
Ҳаразиа Султан Мсҭафа-иԥа	70 ш.
Ҳаразиа Қырым Дигәа-иԥа	85 ш.
Шелиа Михел Алықьса-иԥа	84 ш.

Очамчыратәи араион

Аҳҩыбжьа

Аԥшыцба Котик (Кәмф)	54 ш.
Гәынба Котик Кәасҭа-иԥа	65 ш.
Делба Вова Сандра-иԥа	64 ш.
Делба Игор Тамил-иԥа	50 ш.
Допуа Хонел Алексеи-иԥа	64 ш.
Допуа Шабат Кәарсантел-иԥа	58 ш.
Дочиа Иура Ԟаҭмас-иԥа	53 ш.
Џениа Едик Колиа-иԥа	47 ш.
Зиҳариа Петрос Кәынта-иԥа	90 ш.
Инал-иԥа Ипполит Денис-иԥа	70 ш.
Камкиа Шьаликәа Ҭемраз-иԥа	60 ш.
Камкиа Шамил Евтиме-иԥа	68 ш.
Камкьиа Жора Иакәа-иԥа	55 ш.
Квираиа Шота Акакь-иԥа	55 ш.

Кәарҷиа Таиия Ҳаҧьаратҭ-иԥа 81 ш.
Кьиласониа Манча Иуана-иԥа 70 ш.
Ԥьыкырба Рудик Леиуарсан-иԥа 50 ш.

Араду

Абҕаҧьаа Цибла Дауҭ-иԥҳа 80 ш.
Бжьаниа Иасон Лад-иԥа 58 ш.
Какалиа Володиа Никәа-иԥа 78 ш.
Какалиа Грышьа Антон-иԥа 75 ш.
Шьаданиа Сарапион Миха-иԥа 62 ш.
Шьаданиа Шьалодиа Миха-иԥа 56 ш.

Арасаҙыхь

Бганба Миша Есыф-иԥа 56 ш.
Какәбаа Ҷуҷул Кьарантыхә-иԥа 56 ш.
Қапба Котик Хәанеи-иԥа 60 ш.
Ҟаитанба Алексеи Пила-иԥа 55 ш.
Ламиа Гәаҧь Базала-иԥа 75 ш.
Ламиа Валерии Кача-иԥа 46 ш.
Нанба Жора Илиа-иԥа 60 ш.
Ратиа Иликәа Виктор-иԥа 68 ш.
Ҭҳаиҵыхә Шьыкәыр Уарҭан-иԥа 65 ш.
Ҳаразиа Федиа Иуака-иԥа 48 ш.
Ҳаҧьым Папа Кадыр-иԥа 78 ш.
Ҳаҧьым Роф Папа-иԥа 50 ш.

Аҵара, Аракьыҷы

Агрба Грышьа Шьаҳан-иԥа 75 ш.
Адлеиба Кьынта Никәала-иԥа 61 ш.
Бигәаа Омар Мстафа-иԥа 72 ш.
Быҵәба Хәаҭа Едыгьа-иԥа 66 ш.
Гыцба Котик Есыф-иԥа 60 ш.
Захариан Борис Сарапион-иԥа 51 ш.
Какәаба Паата Лад-иԥа 62 ш.
Какәаба Ԥьарнас Ҭарашь-иԥа 98 ш.
Кәыҵниа Акакь Ҭемраз-иԥа 65 ш.
Кәыҵниа Бадра Басиаҭ-иԥа 70 ш.
Кәыҵниа Ваниа Ҳагьар-иԥа 61 ш.
Кәыҵниа Қарбеи Маҳаид-иԥа 65 ш.
Кәыҵниа Леуард Мамсыр-иԥа 68 ш.
Кәыҵниа Петиа Кьамшьышь-иԥа 48 ш.
Ҷанба Паата Қьаазым-иԥа 63 ш.

Баслахә

Аҭәмаа Ԥьансыхә Миха-иԥа 70 ш.
Бганба Рауль Милтон-иԥа 45 ш.

Зыхәба Душьел Цидар-иԥа	65 ш.
Кәакәасқьыр Џьумка Еснаҭ-иԥа	54 ш.
Кьикориа Давид Мыцьа-иԥа	48 ш.
Кьыртаҙе Валери Ладикәа-иԥа	46 ш.
Ҭарба Жора Ахмаџьыр-иԥа	60 ш.
Хьиба Ҷыҷыкәа Расҭа-иԥа	76 ш.

Гәыԥ – Акәасқьа

Анқәаб Ардомбеи Шьақьыр-иԥа	54 ш.
Габлаиа Шалва Илиа-иԥа	70 ш.
Гармелиа Рашь Гәыгә-иԥа	72 ш.
Гемуа Леиуарсан Иасыф-иԥа	79 ш.
Гәагәуа Грышьа Қьыба-иԥа	70 ш.
Гәарамиа Алиоша Дигәа-иԥа	70 ш.
Делба Ваниа Миха-иԥа	82 ш.
Дочиа Шьалодиа Шьрыф-иԥа	64 ш.
Каҷабаа Даҭикәа Кьесоу-иԥа	62 ш.
Кәаҕәаниа Арзаман Дигәа-иԥа	66 ш.
Кәарҷиа Тыкәа Иуана-иԥа	60 ш.
Қапба Нури Дигәа-иԥа	66 ш.
Папаа Буџьул Зыкә-иԥа	65 ш.
Пԓиа Ваниа Ҷыҷ-иԥа	70 ш.

Ҕәада – Кәачара

Амҷба Напалеон Александр-иԥа	56 ш.
Ашәба Нодар Лыԥ-иԥа	55 ш.
Лацәышба Роф Иасон-иԥа	56 ш.
Лацәышба Вова Иасон-иԥа	60 ш.
Кәарҷиа Кьамшьышь Дауҭ-иԥа	100 ш.
Кәарҷиа Џьамал Кьамшьышь-иԥа	61 ш.
Кәарҷиа Иларион Пшьтат-иԥа	59 ш.
Кәарҷиа Пшьтат Быҷа-иԥа	80 ш.
Матуа Жора Миха-иԥа	55 ш.

Кәачара, Цхьынӷкар, Лабра

Агрба Науарбеи Хакәыцә-иԥа	67 ш.
Аҳәба Руслан Шьаҳан-иԥа	80 ш.
Векуа Илиа Иван-иԥа	81 ш.
Жьиба Расим Лагәсҭан-иԥа	77 ш.
Қорсаиа Қыбеи Баџьга-иԥа	59 ш.
Қорсаиа Жора Баџьга-иԥа	53 ш.
Шониа Нико (Коно) Никәала-иԥа	80 ш.

Кәтол

Агрба Бабахь Мақа-иԥа	82 ш.
Агрба Владимир Бабахь-иԥа	58 ш.

Басариа Федиа Андреи-иԥа 71 ш.
Гьаргьиа Чама Иаԥьа-иԥа 62 ш.
Гәыргәлиа Алмасхан Кьагәа-иԥа 84 ш.
Касланҳиа Нури Шьарадын-иԥа 57 ш.
Қәаранҳиа Андреи Иларион-иԥа 47 ш.
Ламиа Шаликәа Шьрын-иԥа 63 ш.
Лашәриа Толик Зыкәыр-иԥа 55 ш.
Осиа Винор Џьоԥьа-иԥа 60 ш.
Сабуа Фрикан Расҭа-иԥа 61 ш.
Сақаниа Ладикәа Шьаҭ-иԥа 60 ш.
Тапаҕәуа Иван Ԥарҭен- иԥа 58 ш.
Тапаҕәуа Пантик Баграт-иԥа 55 ш.
Чагәаа Акаки Едгьы-иԥа 68 ш.
Џьынԥьал Вадим Сиса-иԥа 50 ш.
Џьынԥьал Сиса Едгьа-иԥа 80 ш.

Кындыҕ

Бенделиани Рауль Акакь-иԥа 47 ш.
Ҕәынԥьиа Харитон Џьҕәыта-иԥа 58 ш.
Кьиут Заур Ҳасан-иԥа 52 ш.
Кьиут Мырза Ҭамшьыгә-иԥа 80 ш.
Кьиут Папа Кәыжь-иԥа 69 ш.
Кьиут Уаликәа Шаҭ-иԥа 55 ш.
Лакәатаа Жора Сандра-иԥа 56 ш.
Нақҟьебиа Џьумка Баԥьыгә-иԥа 58 ш.
Ҷҟониа Миро Баҭлома-иԥа 55 ш.

Маркәыла

Адлеиба Џьумка Мадлеи-иԥа 62 ш.
Амқәаб Иазбеи Шәануа-иԥа 90 ш.
Гәниа Андреи Едгьац-иԥа 71 ш.
Дбар Кәасҭа Патухә-иԥа 80 ш.
Зарандиа Ваниа Чанҭа-иԥа 55 ш.
Зарандиа Леиуа Кәтат-иԥа 87 ш.
Кәакәасқьыр Шьоҭа Данаҭ-иԥа 62 ш.
Ҭарба Иура Колиа-иԥа 56 ш.

Мықә – Џьал

Адлеиба Қыбеи Леиуарсан-иԥа 62 ш.
Асланҳиа Иван Нарықь-иԥа 70 ш.
Асланҳиа Ирод Гәдиа-иԥа 64 ш.
Асланҳиа Миша Ққыжә-иԥа 60 ш.
Асланҳиа Шамил Гәдиа-иԥа 65 ш.
Бигәаа Илиа Нестор-иԥа 70 ш.
Какалиа Жора Миха-иԥа 59 ш

Какалиа Ваниа Хьиудар-иԥа	56 ш.
Нодораиа Хәыхәыт Кәасҭа-иԥа	62 ш.
Ҭарба Алексеи Грышьа-иԥа	55 ш.
Ҭарба Сирбеи Абас-иԥа	70 ш.
Ҭыжәба Баграт Саатҭ-иԥа	55 ш.
Ҭыжәба Уарлам Бада-иԥа	74 ш.
Цыкәтаниа Ҭарашь Гәдиа-иԥа	80 ш.
Охәреи – Елыр	
Гьергьедаа Цабала Остар-иԥа	76 ш.
Зақараиа Мушьни Нарықь-иԥа	38 ш.
Кәакәасҟьыр Мамант Нарықь-иԥа	58 ш.
Маркелиа Миша Андреи-иԥа	55 ш.
Мепориа Естат Симон-иԥа	89 ш.
Ԥендераа Владимир Данил-иԥа	52 ш.
Салумкаа Андреи Тыԥь-иԥа	74 ш.
Харчлаа Ражден Капушь-иԥа	93 ш.
Ԥақәашь	
Ачба (Ԥачлиа) Енвер Иуана-иԥа	70 ш.
Ачба Оҭар Џьоԥьа-иԥа	69 ш.
Быҭәба Бақа Нарықь-иԥа	84 ш.
Гындиа Заур Махаз-иԥа	47 ш.
Лагәлаа Мыԥьа Махьал-иԥа	78 ш.
Ԥачлиа Мурман Џьарма-иԥа	40 ш.
Ԥачлиа Ҷыка Зафас-иԥа	79 ш.
Ҭаниа Быԥьга Ғәыта-иԥа	70 ш.
Ҭаниа Едуард Цина-иԥа	62 ш.
Ҭаниа Шьоҭа Ҷыка-иԥа	42 ш.
Ҳашба Баграт Самсон-иԥа	72 ш.
Ҳашба Ваниа Ҷуҷ-иԥа	80 ш.
Ҳашба Ианкәа Ҭанас-иԥа	61 ш.
Ҳашба Ирод Наԥьгә-иԥа	58 ш.
Чачхалиа Мақсма Џьыргә-иԥа	84 ш.
Чачхалиа Сауле Кап-иԥа	62 ш.
Џьынԥьал Алиоша Кәасҭа-иԥа	60 ш.
Џьынԥьиа Ҷыҷыкәа Ҭамшьыгә-иԥа	50 ш.
Џьынԥьал Џьафар Кәасҭа-иԥа	75 ш.
Река	
Кьышьмариа Дырмит Махаз-иԥа	66 ш.
Кьышьмариа Сергеи Роман-иԥа	58 ш.
Қәычбериа Кантра Џьарнас-иԥа	62 ш.
Лабахуа Мириан Уасил-иԥа	50 ш.
Логәуа Архип Денис-иԥа	66 ш.

Логәуа Шьоҭа Зосим-иԥа 55 ш.
Нарманиа Сарапион Ҭамшьыгә-иԥа 62 ш.
Ҭорҭваиа Махран Гәаԥь-иԥа 58 ш.

Ҭхьына

Багателиа Ҭандел Џьабасиа-иԥа 78 ш.
Бигәаа Кәаҕьына Сиҭ-иԥа 67 ш.
Бигәаа Фрикан Кәакәана-иԥа 54 ш.
Воуба Нури Алықьса-иԥа 66 ш.
Воуба Сократ Харитон-иԥа 76 ш.
Дочиа Раԥстан Сиҭ-иԥа 66 ш.
Думаа Нестор Ҭасқьала-иԥа 78 ш.
Ҳаԥьымба Арда Шьақьыр-иԥҳа 65 ш.
Чхамалиа Грышьа 80 ш.
Шамба Ҭарашь Дигәа-иԥа 76 ш.
Шьынқәба Апалон Естат-иԥа 47 ш.
Шьынқәба Кәыҷыҷ Шьааб-иԥа 71 ш.
Шьынқәба Сандра Кьаҕәса-иԥа 75 ш.

Тамшь

Ануа Қарбеи Каҷа-иԥа 57 ш.
Ануа Ладикәа Нестор-иԥа 75 ш.
Бараҭелиа Нури Кәтат-иԥа 72 ш.
Бжьаниа Алҵыкә Кәаҭ-иԥа 80 ш.
Бжьаниа Гьаргь Ашьхангери-иԥа 64 ш.
Габлиа Омахь Грышьа-иԥа 65 ш.
Гадлиа Кәынта Кәын-иԥа 90 ш.
Занҭариа Винор Смел-иԥа 69 ш.
Ҵереҭели Ерасҭа Кәыҵиа-иԥа 80 ш.

Ҷлоу – Уатаԥ

Адлеиба Ҟәашә Кәасҭа-иԥа 82 ш.
Адлеиба Спирдон Дмитри-иԥа 72 ш.
Адлеиба Енвер Андрушька-иԥа 45 ш.
Аҳәба Грышьа Кәыта-иԥа 70 ш.
Багаҭелиа Калодиа Леиуарсан-иԥа 65 ш.
Быҭәба Ҷаҷ Ҷу-иԥа 80 ш.
Кәарҷиа Ардон Ҳазараҭ-иԥа 76 ш.
Кәарҷиа Шьаликәа Алиас-иԥа 77 ш.
Кәарҷиа Хьизан Дыгәлеи-иԥа 81 ш.
Кәарҷиа Ардашьыл Алықьса-иԥа 66 ш.
Лагәлаа Ианкәа Қамча-иԥа 75 ш.
Логәуа Ваниа Миха-иԥа 63 ш.
Логәуа Вова Џьахә-иԥа 60 ш.
Ԥарулуа Кәасҭа Антон-иԥа 55 ш.

Ҳаԥьым Зоурҟан Рашь-иԥа 60 ш.
Ферызба Нури Сашьа-иԥа 68 ш.
Ҭаҽыԥьба Акәын Шьааб-иԥа 86 ш.
Ҭаҽыԥьба Цим Уаҳаид-иԥа 68 ш.
Ҭаҽыԥьба Кәыри Акәын-иԥа 50 ш.
Ҭаҽыԥьба Ҷыҷыкәа Рашьыҭ-иԥа 80 ш.
Шьынқәба Володиа Ҳазараҭ-иԥа. 70 ш
Шьынқәба Гәыгәа Жьажьа-иԥа 80 ш.
Џьапуа Уанка Қьысқьынџь-иԥа 70 ш.
Џьапуа Ҭандел Кәана-иԥа 65 ш.

Џьгьарда

Аҳынба Ҷыка Ҳаԥьараҭ-иԥа 65 ш.
Аҳынба Гарик Џьаба-иԥа 35 ш.
Амҷба Пониа Саатқьери-иԥа 79 ш.
Амҷба Фрикан Асҭана-иԥа 70 ш.
Ашәба Елызбар Ҭамшьыгә-иԥа 86 ш.
Ашәба Кәыкәыл Францыз-иԥа 65 ш.
Ашәба Ваниа Францыз-иԥа 62 ш.
Багаԥшь Назим Саид-иԥа 68 ш.
Багаԥшь Рауль Рамиз-иԥа 46 ш.
Зыхәба Иван Рашьыҭ-иԥа 83 ш.
Қьецба Шамил Маҳмед-иԥа 65 ш.
Чхьанҷьериа Гәыџь Едрис-иԥа 73 ш.
Шларба Нури Кәыт-иԥа 64 ш.
Џьынҷьлиа Моҷа Чич-иԥа 80 ш.

Тҟәарчалтәи араион

Тҟәарчал ақалақь

Аргәын Гәаза Нызар-иԥа 78 ш.
Аргәын Мышьа Шьаҳан-иԥа 89 ш.
Аргәын Баграт Хаҵа-иԥа 76 ш.
Аршба Данил Уарҭан-иԥа 68 ш.
Аршба Ҭаҭар Иуака-иԥа 77 ш.
Аршба Севериан Ноча-иԥа 66 ш.
Гәагәуа Уамажә Разан-иԥа 73 ш.
Гәарамиа Кьамшьышь Ҭуныс-иԥа 101 ш.
Гәарамиа Колиа Издора-иԥа 45 ш.
Кәарҷиа Володиа Франкьыл-иԥа 58 ш.
Кәарҷиа Иван (Тата) Санарда-иԥа 52 ш.
Кәарҷиа Ермеи Базала-иԥа 61 ш.
Кәарҷиа Мықа Саса-иԥа 68 ш.
Кәарҷиа Уанчка Шәлиман-иԥа 76 ш.
Кәарҷиа Федиа Франкьыл-иԥа 53 ш.

Кәарҷиа Шьаликәа Мез-иԥа 70 ш.
Кәарҷиа Џьагон Базала-иԥа 66 ш.
Ԥимԥиа Махран Андреи-иԥа 64 ш.
Харчлаа Жора Мисор-иԥа 66 ш.
Ҳаԥьым Леиуарса Бага-иԥа 80 ш.

Агәы-Бедиа, Бедиа

Аргәын Лаврент Кьита-иԥа 82 ш.
Аршба Мышьа Едгьи-иԥа 75 ш.
Аршба Хәыхәыт Тагә-иԥа 63 ш.
Кәыҵниа Енгьишьҭер Иаугьан-иԥа 56 ш.
Хәаԥьаа Грышьа Гәдуа-иԥа 58 ш.
Черԥьезиа Зеҙе Аксент-иԥа 71 ш.
Ҷолариа Ладикәа Хәсен-иԥа 70 ш.
Шьакаиа Иларион Чагә-иԥа 75 ш.
Џьынԥьал Қоқо Мез-иԥа 78 ш.
Џьынԥьал Ладикәа Хәсеин-иԥа 70 ш.
Џьынԥьал Бесо Гач-иԥа 32 ш.
Џьынԥьал Амиран Кото-иԥа 53 ш.

Тҟәарчал ақыҭа

Аршба Бонда Багьлар-иԥа 50 ш.
Аршба Севериан Ноча-иԥа 65 ш.
Аршба Костиа Зала-иԥа 65 ш.
Аршба Шьалуа Уарҭан-иԥа 66 ш.
Бахтаҙе Қарбеи Кыҷын-иԥа 50 ш.
Берзениа Мушьнеи Пауле-иԥа 67 ш.
Делба Аԥстр Маҳаид-иԥа 67 ш.
Кәарҷиа Алиоша Џьарашьҭы-иԥа 66 ш.
Кәарҷиа Ҷыка Бакәана-иԥа 79 ш.
Шьакаиа Алхас Андреи-иԥа 73 ш.
Џьынԥьал Кәасҭа Асҭана-иԥа 45 ш.

Уақәым

Езыгәбаиа Миха Кьаҕәца-иԥа 80 ш.
Зарандиа Иван Еларион-иԥа 59 ш.
Зыхәба Валериан Аквсент-иԥа 65 ш.

Ҭарча

Кьириа Грамто Нарыкь-иԥа 76 ш.
Кәабахьиа Кара Маҳҭы-иԥа 90 ш.
Шониа Нодар Акакь-иԥа 55 ш.

Чхәартәал

Берзениа Виктор Аслан-иԥа 80 ш.
Зарақәуа Акакь Ҭемраз-иԥа 68 ш.

АЗЫРКЬАҨРАҚӘА

а) ашәҟәқәа, аҩыратә хыҵхырҵақәа

Абриуцки, Ведомости – Абрюцкий. Статистический взгляд на Абхазию. Газ. «Тифлисские ведомости», №№ 24-29, 1831.

Аҳынба. Арх. памятники... – Адзинба И. Е. Архитектурные памятники Абхазии. Сухуми, 1958.

Анчабаҳе. Из истории... – Анчабадзе З. В. Из истории средневековой Абхазии (VI-XVII вв.). Сухуми, 1995.

АКАК – Акты, собранные Кавказской археологической комиссиею. Тифлис. 1904, т. 12, ч. 1.

АТД Абх. АССР – Административно-территориальное деление Абхазской АССР (издавалась в 1951, 1969 и 1975 гг).

АТД ГССР – Административно-территориальное деление Грузинской ССР (на 1 января 1977 г). Тбилиси, 1977.

Басариа. Соч. – Басария С. П. Избранные сочинения. Сухуми, 1967.

Бҕажәба. Етиуды... – Бгажба Х. С. Этюды и исследования. Сухуми, 1974.

Броневски – Броневский С. Новейшие географические и исторические известия о Кавказе. М., 1823.

Быҵәба. Ашхарацуйц. – Бутба В. Ф. Племена Западного Кавказа по «Ашхарацуйцу». Сухум, 2001.

Вахушти 1973 – Вахушти. История Грузии. – Картлис цховреба. Тбилиси, 1973, т. 4 (на груз. яз.).

Вахушти 1976 – Вахушти Багратиони. История царства Грузинского. Тбилиси, 1976 (перев. с грузинского Н. Т. Накашидзе).

Воронов. Арх. карта. – Воронов Ю. Н. Археологическая карта Абхазии. Сухуми, 1969.

Воронов. Колхида... – Воронов Ю. Н. Колхида на рубеже средневековья. Сухум, 1998.

Гәлиа – Гулиа Д. И. История Абхазии. Тифлис, 1925,т. 1.

Дадиани – Дадиани Н. История Грузии. – СМОМПК. Тифлис, 1902, вып. 35.

Дзидзариа. Народное хозяйство... – Дзидзария Г. А. Народное хозяйство и социальные отношения в Абхазии в XIX веке. Сухуми, 1958.

Дзидзариа. Махаджирство... – Дзидзария Г. А. Махаджирство и проблемы истории Абхазии XIX столетия. Сухуми, 1982.

Дирр – Дирр А. И. Современные названия кавказских племен. – СМОМПК. Тифлис, 1909, вып. 40.

Диубуа – Фредрик Дюбуа де Монперэ. Путешествие вокруг Кавказа. Сухуми, 1937.

Инал-ипа. Страницы... – Инал-ипа Ш. Д. Страницы исторической этнографии абхазов. Сухуми, 1971.

Кудриавцев – Кудрявцев К. Сборник материалов по истории Абхазии. Сухум, 1922.

Ламберти – Арканджело Ламберти. Описание Колхиды, называемой теперь Мингрелией (с картою) 1654 г. – СМОМПК, Тифлис, 1913.

Мачавариани – Мачавариани К. Д. Описательный путеводитель по городу Сухуму и Сухумскому округу. С историко-этнографическим очерком Абхазии. Сухум, 1913.

Нордман – Путешествие профессора Нордмана по Закавказскому краю. – Журнал Министерства народного просвещения. СПб., 1839, ч. 20.

Оиконимы – Кварчия В. Е. Ойконимы Абхазии в письменных ичсточниках. Сухуми, 1985.

Пачулиа. Абхазиа... – Пачулиа В. П. Абхазия. Сухуми, 1976.

Пахомов – Пахомов А. Исторические записки по истории Абхазии и князей Шервашидзе. Исторический вестник. Тбилиси, 1953, т. 7, с. 231-307. (Издано И. Антелава, Г. Дзидзария).

Свод стат. данных – Свод статистических данных о населении Закавказского края, извлеченных из посемейных списков 1886. Тифлис, 1893, т. 15.

Сизов – Сизов В. От Новороссийска до Сухума. Материалы по археологии Кавказа. М., 1889, вып. 2.

СМОМПК – Сборник материалов для описания местностей и племен Кавказа (Тифлис).

Торнау – Дзидзария Г. А. – Ф. Ф. Торнау и его Кавказские материалы XIX века. М., 1976.

ЦГАА – Центральный государственный архив Абхазской АССР (Сухуми).

ЦГВИА – Центральный государственный военно-исторический архив СССР (Москва).

Челеби – Эвлиа Челеби. Книга путешествия. М., 1983, вып. 3.

Шарден – Путешествие Шардена по Закавказью в 1672–1673 гг. Тифлис, 1902.

б) ахсаалақәеи атаблицақәеи

Ах. – 1 – Карта генуэзца Петра Весконти (1318 г.).

Ах. – 2 – Карта Исмаила Абульфеды (1331 г.).

Ах. – 3 – Карта итальянца Фредуче (1497 г.).

Ах. – 4 – Карта Колхиды. – в кн.: Арканджело Ламберти. Описание Колхиды, называемой теперь Мингрелией (с картою). 1654. – СМОМПК, Тифлис, 1913.

Ах. – 5 – Cart des pays voisins de la mer Caspienne. 1723 (par G. Delisle), Paris, 1723. – ЦГВИА.

Ах. – 6 – Карта имеретинского царя Александра (1738 г.).

Ах. – 7 – Карта «Иверская земля» (1743 г.). – ЦГВИА.

Ах. – 8 – Frontieres de Turguile et de Russi entre le Mer Caspienne et la mer d'AS renfermant le Kuban la Grande et Pe te Kabardie. Paris. 1770.

Ах. – 9 – Карта земель, лежащих между Черным и Каспийским морями (1786 г.).

Ах. – 10 – Карта Кавказских гор с границами, обитающих в них народов (1786 г.). – ЦГВИА.

Ах. – 11 – Кавказ [Большая Абхазия, Малая Абхазия, Мингрелия, Имеретия, Гурия]. Карта конца XVIII века.

Ах. – 12 – Neue Carte des Caucasus gröſstentheils aus Çüldenstaeds nachgelassenen handschrifteichen Entwürfen zusammengesetz (Конец XVIII века).

Ах. – 13 – Charte der Laender am Caucasus. Weimar, 1802, 1804. (Сост. Реинеке).

Ах. – 14 – Бруленная карта Абхазии (1813 г.). – ЦГВИА.

Ах. – 15 – Генеральная карта земель между Черным и Каспийскими морями, лежащих с означением новой границы России с Персией (1819 г.). – ЦГВИА.

Ах. – 16 – Карта Кавказских земель с частью Великой Армении, изданная Семеоном Броневским к описанию Кавказа. СПб., 1823.

Ах. – 17 – Карта части Восточного берега Черного моря, составленная Генеральным штабом шт.-кап. Бароном Торнау в 1835 году.

Ах. – 18 – Карта Черного моря в древности. Понт Эвксинский. Описи кап.-лейт. Е. Манганари (1828-1836). Николаев, 1840.

Ах. – 19 – Карта Восточного берега Черного моря от мыса Таклы до реки Рион. – Описи капитан-лейтенанта Е. Манганари (1834). Николаев, 1841.

Ах. – 20 – Карта Западной части Кавказского края. Тифлис, 1842.

Ах. – 21 – Квартирная карта Абхазии 1843 года. – ЦГАА.

Ах. – 22 – Карта театра войны в Азии. Съемки шт.-кап. Петрова, Андреевского и др. Тифлис (?), 1845.

Ах. – 23 – Карта Кавказского края. Тифлис, 1847.

Ах. – 24 – Карта Кавказского края (издание картографического заведения А. Ильина – вторая половина XIX века).

Ах. – 25 – Карта Черноморского побережья Кавказа с показанием направления Черноморской ж. д. (по предварительному проекту). – Конец XIX века.

Ах. – 26, Чачба ихсаала – Аԥсны ахсаала, 1912. (Еиқәиршәеит ашт. капитан М. Л. Чачба-Шервашиҙе).

Ах. – 27 – Карта ССР Абхазии. (Издание центрального склада Наркомпроса ССР Абхазии). Сухум, 1926.

Ах. – 28 – Аԥсны ахсаала (1-2). Қарҭ, 1932. (Еиқәыршәоуп қырҭбызшәала Александр Џьавахишвили инапхгарала).

Ах. – 29 – Карта АССР Абхазии. Сухум, 1935. (Составлена С. Ф. Луневским).

Ах. – 30 – Абхазская АССР (Административная карта), Тбилиси, 1940.

Ах. – 31 – Абхазская АССР (Административная карта), Тбилиси (?), 1949.

Ах. – 32 – Грузинская ССР (Административная карта). М., 1975.

Таблица Бруна – Брун Ф. Топографическая таблица Восточного берега Черного моря по периплу Безименного и по компасным картам в сравнении с нынешними. – В кн.: Записки императорского Одесского общества истории и древностей. Одесса, 1875, т. 9.

в) егьырҭ азыркьаҽрақәа

агыр. – агыршәа

ақ. – ақыҵа

ақырҭ. быз. – ақырҭ бызшәа

ақ. ҳабла – ақалақьтә ҳабла

ақ – қь – ақалақь

аԥс. – аԥсшәа

арапц. быз. – арапц бызшәа

аҵырқә быз. – аҵырқә бызшәа

ах. – ахсаала

аҳаб. – аҳабла

абжь. – абжьуатәи

абжь. ад-т – абжьуатәи адиалект

бзыԥ. – бзыԥтәи

бз. ад-т – бзыԥтәи адиалект

Гаг. ар-н – Гагратәи араион

Гәд. ар-н – Гәдоуҭатәи араион

Гәыл. ар-н – Гәылрыԥшьтәи араион

Оч. ар-н – Очамчыратәи араион

Тҟә. ар-н – Тҟәарчалтәи араион

АЛФАВИТ
ALPHABET

Аԥсуа нбан *Абхазская графика* *Abkhazian alphabet*	*Аурысшәала иашьашәалоу* *Русская передача* *Russian version*	*Англыз бызшәа иашьашәалоу* *Английская передача* *English version*
1	*2*	*3*
А а	**А а**	**A a**
Б а	**Б б**	**B b**
В в	**В в**	**V v**
Г г	**Г г**	**G g**
Гь гь	**Ги ги**	**Gi gi**
Гә гә	**Гу гу**	**Gu gu**
Ґ ґ	**Г г**	**G g**
Ґь ґь	**Ги ги**	**Gi gi**
Ґә ґә	**Гу гу**	**Gu gu**
Д д	**Д д**	**D d**
Дә дә	**Дв дв**	**Dy dy**
Е е	**Е е**	**E e**
Ж ж	**Ж ж**	**J j**
Жь жь	**Жи жи**	**Ji ji**
Жә жә	**Жв жв**	**Ju ju**
З з	**З з**	**Z z**
З ʒ	**Дз дз**	**Dz dz**
Зә ʒә	**Дзв дзв**	**Dzy dzy**
И и	**И и**	**I i**
К к	**К к**	**K k**
Кь кь	**Ки ки**	**Ki ki**
Кә кә	**Ку ку**	**Ku ku**
Қ қ	**К к**	**K k**
Қь қь	**Ки ки**	**Ki ki**
Қә қә	**Ку ку**	**Ku ku**
Ҟ ҟ	**К к**	**K k**
Ҟь ҟь	**Кь кь**	**Ki ki**
Ҟә ҟә	**Ку ку**	**Ku ku**
Л л	**Л л**	**L l**
М м	**М м**	**M m**
Н н	**Н н**	**N n**
О о	**О о**	**O o**
П п	**П п**	**P p**
Ԥ ԥ	**П п**	**P p**

Р р	Р р	R r
С с	С с	S s
Т т	Т т	T t
Тә тә	Ту ту, ТВ	Tu tu
Ҭ ҭ	Т т	T t
Ҭә ҭә	Тв ТВ	Ty ty
У у	У у	U u
Ф ф	Ф ф	F f
Х х	Х х	H h, KH, kh
Хь хь	Хи хи	Hi hi
Хә хә	Ху ху	Hu hu
Ҳ ҳ	Х х	H h
Ҳә ҳә	Ху ху, хв	Hu hu
Ц ц	Ц ц	Ts ts
Цә цә	Цв цв	Tsu tsu
Ҵ ҵ	Ц ц	Ts ts
Ҵә ҵә	Цв цв	Tsy tsy
Ч ч	Ч ч	Ch ch
Ҷ ҷ	Чи чи	Chi chi
Ҽ ҽ	Тш тш	Chsh chsh
Ҿ ҿ	Тш тш	Chsh chsh
Ш ш	Ш ш	Sh sh
Шь шь	Ши ши	Shi shi
Шә шә	Шв шв	Shy shy
Ԝ ԝ	Ви ви	Vi vi
Џ џ	Дж дж	Dj dj
Џь џь	Джи джи	Djy djy
Г ы	Ы ы	I i

Актәи ахәтқа

АҨСНЫ АТОПОНИМИА АЗҬААРАҚӘА

АГЕОГРАФИАТӘ ТЕРМИНҚӘА АҨСНЫ АТОПОНИМИАҿ

Азеиҧш ҭакы змоу, ҷыдала ҭыҧк иадҳәалам ахьӡқәа – агеографиатә терминқәа, мамзаргьы «аппелиативқәа» ҳәа ирышьҭоуп, иаҳҳәап: ашьха, ахәы, аӡы, агәаҩа, ааҧҭра, амҩа, амшын, арха, ахра уҳәа убас егьырҭгьы. Агеографиатә термин ҭыҧк ианадҳәалахалакь атопоним ҟазшьа аанахәоит, иаҳҳәап, Аҟәара, Агәаҩа, Аӡаҩа, Акаҵәара...

Ирацәоуп Аҧсны атопонимикаҿы агеографиатә терминқәа рыцхыраагӡала ирҿиоу аҭыпхьыӡқәа, агидронимқәа. Урҭ Аҧсны атопонимиа иарҭоит измырҩашьо ахаҿра, ирнубаалоит бызшәатә шьаҭас ирыҵоу. Аҧсны аҩныҵҟа иуҧыло аҧсуаа ргеографиатә терминқәа ахархәараҿы, шамахамзар, еивагара рымам.

Аҧсны аҭыпхьыӡқәа рҿы агеографиатә терминқәа аиҳараӡак ажәлақәеи, ахатәы хьыӡқәеи ирыдҳәалоуп, насгьы, урҭ, ахьӡ аҩбатәи ахәҭаҿы (апостпозициаҿ) игылоуп, актәи ахәҭа аҭыпҳ зтәу унарбоит, иаҳҳәап: Гәымышьха, Ажәанба ихәы, Лакраа рхәы, Гьадлач икәара, Бадала иӡыхь, Ҭамкәач игәаҩа, Базаа рарха, Абаажә ахәы, Аҧьра ахәы, убас иҵегьы. Агеографиатә термини аҟазшьарбеи анеицу – атермин аҧхьа (апрепозициаҿ) игылоуп: Шьхаҧшӡа, Акәара еиқәа, Ахәоу, Ахәпаҿ, Ахраду, убас егьырҭгьы. Ҳазлацәажәо атерминқәа хыҧхьаӡарала ирацәоуп. Ҭаҟа иалаҳкаауа Аҧсны атопониеиаҿы иаҳа лассы-лассы иуҧыло иреиуоуп.

аабҭра II *ааҧҭра* — *ааҧыни, шьхалбааншьҭахьи арахә ахьдыргыло;* Аҧьмаааҧҭра, Шьаҳар иаабҭра, Чакьар иааҧҭрақәа, Ган иааҧҭра, Ааҧҭра-ду, Башьышьаа рааҧҭрақәа, Абжьааҧҭра..;

аанда — *аанда, аган:* Агәарааанда, Абиааанда, Абианда, Гәандра (Гәаандара), Аҟәыцааанда, Алааанда..;

абаа — *ахаҳәтә ргылара, ахарҕәҕәарҭа:* Абаа-жә, Абаа-хыб, Абаажә ахәы, Абаақыҵ, Абаа-рыҧхра, Қыдра абаа, Абаа шьапы, Абаавҵа..;

абаарра, аӡбаарра — *аӡы мыцхәы иахьықәтәоу, аӡҟычра: Лыгә ибаарра,*

Ажабаарра, Ҭемыр ибаарра, Аҳбаарра агәаҩа, Аҳбаахәы, Балан абаарра, Џьамбақь ибаарра, Ҭамагә иҳбаа..;

абагьыр *еиваԥсаны иҟаҵоу амҽтәы цҳа:* Шьаруан ибагьыр, Аҳырԥха абагьыр, Маркәыла абагьыр, Абагьыр цҳа, Ахаҳәбагьыр..;

абаҟа *аҳәы изкны иҟаҵоу аргылара:* Абаҟа, Заҳал ибаҟа, Кәаҕәаниаԥҳа лбаҟа, Адбар ибаҟа, Елымаа рбаҟа..;

абахә *иҽҟьарстоу ахәы, ашьха ҵаҟьа:* Абахә амҵа, Бахәгәарҭа, Мшәаа рыбахә, Аамԥабахә, Ҳәарҭынаа рыбахә, Абахә аҽашара, Гармелиаа рыбахә, Аҳәа ахьдырԥаз абахә..;

абаҳча *ашәыраахарта:* Гьаргьалаа рбаҳча, Кти лбаҳча, Рем ибаҳча, Еслам ибаҳча..;

абгара, абгарра Абгарра, Абгара, Абгарра ахыҟә, Абҳ абгарра, Ахәацра абгарра, Аҳыхь абгарра, Лагәлаа рыбгарра..;

абҕа *ибжьаҳхьоу ԥсуа жәоуп «абахә», «ашьха» ҳәа аанагон, абҕа ҵысыма рҳәоит:* Абҕацымкыра, Ҳауажәбҕа, Абҕашхә, Бҕаԥшьы, Бҕырҳха, Мзабҕа...;

абҕалара, абҕалартә Аҽыбҕалара, Быҟь лыбҕалартә, Дарыҟәа ибҕалартә, Ҭыҟә ибҕалартә, Мыҟьа лыбҕалартә...;

абжьара *изакәызаалакь наҟ-ааҟ ирыбжьоу:* Аҩҳыбжьара, Аҟәарабжьара, Аҩыбахә рыбжьара, Аԥшьбжьара, Шьханыҟәа ибжьалартә, Ҩԥшырак рыбжьара, Аабахәрыбжьар, Аасбжьара...;

абҟәыл, абаҟәыл *ауалыр еиԥшәа иҟоуп, ахш тәартәон, ахарҵәы аладырҵәуан, аҳы алаизыргон:* Абҟәыл зтоу, Баҟәыл зтоу, Абаҟәыл ҳыхь, Абҟәыл зтахаз, Абҟәылҳы акәара, Абаҟәылҳха...;

абна Ачачба ибна, Чбыбна, Кәыкәына ибна, Ҟарҷынаа рыбна, Цгәыбна, Жьабна, Аҳ ибна, Кәаташь ибна, Адау ибна, Хәыҷа ибна, Ашымҳа бнара..;

абора *арахә зтҳаркәа ахыбра:* Қьырса ибора, Аборхә (Блабырхәа), Бгаарборҭа, Қәиан ибора, Далаа рборатра, Қәыл иборҭа, Џьниаа рборатыԥ..;

абыҟә II *амыҟә* Аилага абыҟә, Абыҟә (Калдахәара), Амзабыгәра II Амза быҟәра, Џьасара амыҟә, Наа амыҟә..;

авӡа Авҵа (Ԥақәашь), Абаавҵа, Абахә авҵа..: Авҵырҟаара, Авҵаҙыхь.

ага *амшын иавоу адгьыл:* Ага, Агашьхақәа, Агаԥсҭа, Агаҷа, Хәдыр агаҷа, Агныҳәара..;

агды *ихыдоу ақәацә:* Алгыды, Алгыдқәа, Арагыды, Абаагды, Бабыз игыдра, Аца гды..;

агәара *арахә ргыларҭа (рыхкаара):* Аԥмаргәара, Атҵангәара, Аҷегәара, Ажәгәара..;

агәарҭа *арахә рҳәырҭа, ахьшьцәа ргыларҭа:* Аагәарҭа, Камаа ргәарҭа, Арасагәарҭа, Хәырмагәарҭа, Аҳаԥгәарҭа, Ҷрымгәарҭа, Цанигәарҭа, Ҵәыцьаа ргыларҭа, Шьмаф игәарҭа..;

агәашә *агәашә, атҳәарра:* Абгаргәашә, Агәашә ахәы, Агәашәла, Агәашә зҵоу, Аҳагәашә, Абаагәашә, Уабышьла агәашә;

агәаҩа Арагәаҩа, Раԥагәаҩа, Ашәаа ргәаҩа, Каб игәаҩа, Алгыд агәаҩа, Маԥьара игәаҩа, Рҩаԥ агәаҩа;

агәҵа Аҙыгәҵа, Адәыгәҵа;

агәы Агәы-Бедиа, Гәыԥ-агәы, Арасадзыхь агәы, Агәхәара, Гәандра, Агәыҙа, Агәы уаа, Аҕдарра агәы, Баслахә-агәы, Ҩагәы;

агьыжь Аҙыгьыжь, Адәыгьыжь;

адгьыл — Ԥшцәаа рыдгьыл, Кәартаа рыдгьылқәа, Хьрыпс идгьыл, Ҟазахә идгьыл, Омар идгьыл, Инаҵәаа рыдгьыл, Далаа рыдгьыл, Џьоԍриа иԥа Гыд идгьыл, Қаҭан идгьыл, Адгьылхәа..;

аду — Шьыбжьԥхьара ду, Мышәкәара ду, Ара ду, Ахаҳә ду, Уапыжәга ду, Даԍькәара ду, Аҭәа ду, Аҵырга ду, Атыша ду, Амх ду, Адәҟьаш ду..;

адәы — Адәыѽада, Мидара адәы, Мниаа рдәы, Гәниаа рдәы, Жәанаа рдәы, Чачан адәы, Аԥьажә адәы, Алхадәы, Аԥԥшьдәны, Зѽардәны..;

ажра — Џьумлаҭ ижра, Ажраҵара, Ажрахықә, Адау ижра;

ажьира — Қап ижьира, Ажьиирҭа, Ажьира агәаѽа, Сқәынҷь ижьирҭа, Ажьираҭрақәа, Ажьира ду..;

ажә — Абаажә, Ақьанҭажә, Ацуҭажә, Аҳбаажә, Аԥьажә, Мхьил иқьанҭажә;

ажәѽа — Жәѽахәы, Жәѽарх, Жәѽакәара, Жьиаа рыжәѽа, Жәѽаԥсы;

азаҧә — Алзаҵә, Аразаҵә, Аԥсазаҵә, Аԥсазаҵәқәа, Аԥьзаҵә, Аҳәасазаҵә, Ауаѽызаҵә;

аҳага — *абахә иалжжуа зыҧәҧәуп, ашәарах бзиа ирбоит:* Гәыгә иҳага, Цыц иҳага, Џьаԍәриа иҳага, Аҳага зҵоу, Аҳага рыхәҵа, Рабыҷь иҳага, Аҳага кәара..;

аҳаѽа — *аҳҵатәа:* Гәымбаа рҳаѽа, Араҵыс аҳаѽа, Кьараа рҳаѽа, Хәыхәмас иҳаѽа, Араса заѽа..;

аҳԍы — акыҳгы: Кәаҳба иҳгы, Зҳамѽа;

аҳиа — Амтҟьал аҳиа, Риҵа аҳиа, Баԍлан аҳиа, Гал аҳиа, Шәқәырча аҳиа, Напра аҳиа зҵоу, Бабеисыр аҳиа, Гәарҭаеицаԥа аҳиа..;

аҳиас — Кәыдры аҳиас, Бзыԥ аҳиас, Аалҳга аҳиас, Егры аҳиас, Уақәым аҳиас;

аҙлагара Аҙлагара зы, Жәанаа рыҙлагара, Ауаԥшьҙлагара, Уард лыҙлагара, Бебҭоу иҙлагара, Ацдәаа рыҙлагара, Бакьаа рыҙлагара, Аҙлагарахәыԛә..;

аҙмах Баҕыр иҙмах, Лыгә иҙмах, Кәабахьиаа рыҙмах, Ӡмах зҭоу, Аҳәа рыҙмах, Қәара иҙмах, Ҭаркьылаа рыҙмах..;

аҙмыжь II *аҙмыԛь, аҙыжь* II *аҙыԛь* Абаанҭа ӡмыжь, Акамбашьхьшьцәа рҙыԛь, Диуан иҙыжь, Сика иҙмыԛь, Уард лҙыжь, Хәыра иҙыжь, Аҙыҭәҭәы аҙыжь, Аҙыжь ду..;

аҙха II бз. аҙха *аҙыхь, аҙы ахьыԥыԥуа:* Ԥсырҙха, Бҕарҙха, Лԥырҙха, Ажьиҙха, Аҙха ду, Алагьанҙха, Арасаҙха, Гаграҙха, Ҟәрыҙха, Уасажә иҙха, Ҭлабырҙха..;

аҙы Аҙаԥа, Аҙиа, Аҙыжь, Аҙха, Ацысҙы, Аҵарҙы, Алагьанҙы, Аҙкәымра, Аҙырԥара, Аҙыҕара, Аҙыгьажь, Аҙиқәа..;

аҙыхь Аԥсҳа иҙыхь, Аҳ иҙыхь, Аԥсаа рҙыхь, Арасаҙыхь, Аура ӡыхь, Арԥҭа аҙыхь, Дамеи иҙыхь, Аҙыхь ду, Алаҳаҙыхь, Ачуан ӡыхь, Ӡыхьрыԥшь,...;

аҙыԥәԥәы Аҙыҭәҭәы, Кәанапа аҙыҭәҭәы, Аҙыҭәҭәы акәара, Ԥьаԥьыра аҙыҭәҭәы, Ҕьеԥьыр аҙыҭәҭәы, Аҙыҭәҭәы ахәы, Аҙыҭәҭәы абана..;

аика *ашьха ахықәцә:* Аика (Ґәада), Арбаика (Гагра ара-ион);

аиҳәа *аиҳәа еиԥшу агәаԥа:* Аиҳәа мԥа, Еиҳәа зҭоу, Еиҳәа зҭоу ду, Еиҳәа зҭоу хәыҷы, Еиҳәа зҭоу акәара..;
..;

акар *абахә, ацаҟьа иаҿгоу амԥахәастҵа:* Кадыр икар, Акармԥа, Быҷа икар, Акар ду;

акаԥәара *ибжькаԥәаны иҟоу ахыԥыртҵа:* Акаҵәара, Гоглаҟь икаҵәара, Ҭыԥ икаҵәара, Шьауардын акаҵәара, Ԥьоубалды акаҵәара, Акаҵәара ду ахәы, Ашәду акаҵәара, Аҭоуба акаҵәара, Пеп икаҵәара..;

аккара — *ақәыц зӷам абнара:* Аккара, Самҧриа аккара, Шабаҭ иккара. Чаҵәаа рыккара, Ҭамаԥьар иккара, Ачаа рыккара..;

акра (маяк) — Акра (Тамшь), Ҭоумышь акра;

акыдларҵа — Қәаламыр акыдларҵа, Афшьра акыдларҵа, Ҕьеԥьыр акыдларҵа..;

акылхәара — *итҧшәарроу акылсыртҵа:* Акылхәара, Кылхәара (Клухор), Аʒкылхәара;

акылҳара — Кылҳара, Кылҳара ду, Кылҳара хәыҷы;

акылӷәара — Аʒкылҵәа, Ҳаԥкылҵәа;

акьаҽы — *инааны иҟоу:* Аракьаҽы, Ԥсакьаҽы, Аҭәакьаҽы;

акьыба II *акьыб* — Акьыба, Акьыб, Акьыбқәа, Кьыбцҳа, Кьыб зҭоу, Ҳәыскьыб архәара..;

акәакь — Акәакь, Агыркәакь, Абжьакәакь;

акәара — Мац икәара, Хьажәкәара, Жанкәара, Аԥшыра кәара, Мышәкәара, Шыцкәара, Акәараеиқәа, Акәара ҭбаа, Акәараҷҷа..;

акәи — *атҧатын ахьдырцәо ажра:* Акәи, Акәи ахәҵа (Анхәа);

аҟәарч — амҷы, ма ахаҳә еиқәҵаны иҟаҵоу аргылара; Мах иҟәарч, Аҟәарчаԥан, Аҟәарч ахәы, Аҟәарчбжьара..;

аҟәара II *аҟәры* — Аҟәара, Аҟәры, Аҟәараш, Аҟәарбжьара, Аҟәараԥшқа, Аҟәара ҭып, Аҟәарахыҟә, Аҟәараҩада, Аҟәарагәарҵа, Хьацҟәараш, Ҟәара кьагәа..;

аҟәҟәа — *иҟәаԥа-ҽаԥароу агәаҩа:* Аҟәҟәа, Аҕәараҟәҟәа, Аҳа рҟәҟәара, Шьампаҷ иҟәҟәара, Сада лыҟәҟәа..;

аҟәыӷәа — аʒиас иацрыҵуа амахәҵа: Ҷыҷын иҟәыҵәа, Кәыдры аҟәыҵәақәа, Аҟәыҵәа аʒы;

аҟьаҟьара Агәаа рҟьаҟьара, Аҭәаҟьаҟьа, Ашәҟьаҟьара, Аҟьаҟьара ахаҳә ду..;

а-қыҵа, қыҵ Ачаарқыҵ, Ешқыҵ, Базиқыҵ, Баҕиқыҵа, Чатҵәқыҵ, Ануаа рқыҵ, Дапоу қыҵ, Ҭам қыҵ..;

ақәацә *иалкьу, еиҳараку:* Хаҳәқәацә, Ақәацә ахәы, Ҭаца лқәацә, Абжьышьха ақәацә, Быҷ иқәацә, Аԥьқәацә, Хәыҷ иқәацә, Ажәмҩа ақәацәра, Ҕьарачы ақәацә, Мды ақәацә..;

ақәаҧа *ашәыраазарҭа, азахәатра:* Ақәаҵа, Қыч иқәаҵа, Башь иқәаҵа, Кәыр иқәаҵа, Аҳәаа рқәаҵа, Гәач иқәаҵа, Ақәаҵа ԥшʒа, Зҕьыта иқәаҵа, Цәеиқәаҵа..;

ақьала II *ақьыл* ирмарианы иҟаҵоу ахыбра: Фафа қьала, Қапҧха лқьала, Ақьылхәы (Ақьала ахәы), Ҟамҕаз иқьала, Салуман иқьалақәа, Бардҕә иқьала..;

ақьамҭа II *ақьаԥҭа, ақьантҭа* Абжьноуаа рқьанҭажә, Қәалаа рқьанҭажә, Чагә иқьапҭа, Ақьамҭа ду, Акшаа рқьапҭа, Ҕарцкьиаа рқьамҭа, Тыҩаа рқьамҭа, Кәакәаа рқьапҭа..;

алада, аладатәи Аладатәи Мархьаул, Аладатәи Барҕьаԥ, Аладатәи Ԥшьаԥ..;

алашара *абна агәҭа акылҕьашаара:* Алашара, Ашәлашара, Алашарақәа, Гыд илашара, Лашараҩыҵа, Хәсен илашара, Алашара ду, Алашара хәыҷы..;

алашә *иҩаулоу аҭыҳәҭа:* Акәара лашә, Аҵалашәкәара;

алу Алукнаҳара, Лоу зқә, Алу зҭоу;

амақьа *хаҳәжәлоуп:* Амақьа, Мақьара, Мақьара ахыҵырҭа, Мақьа зҭоу, Амақьа зҽышәшәо, Мақьакәара..;

амарда *инаараʒоу аҭыԥ:* Амарда, Амардара, Амардара ахықә, Амаʒамарда, Баԥьгәа имарда, Зақара имарда, Кәыбрыц имарда, Ачаи амарда, Дигәа имарда, Кьагә имарда..;

амхы II *амхырҭа* II *амхаҭа* II *амхурсҭа* — Дыць имхы, Манча имхы, Аилар рымхы, Бегәа имхәырсҭа, Ахәҵ амхусҭақәа, Каҷыҵ имхырҭа, Жьажә имхаҭа..;

амӡа — Абахә амҵа, Акәасқьа-мҵа, Аныха-мҵа, Ацаҟьа амҵа, Елыр-мҵа, Аҭәақәа рымҵа, Аҳап ду амҵа, Ахра-мҵа..;

амшын — Амшын, Амшын Еиқәа, Ҭачхьына имшын, Азоутәи амшын, Каспиатәи амшын..;

амҩа — Асар рымҩа, Маҟамҩа, Аррымҩа, Ацыҕмҩа, Амшәымҩа, Ҳаԥьарат имҩа, Аиашба имҩа, Шьоуууа рымҩа, Аԥсыӡкхәымҩа, Анаамҩа, Аҽамҩа..;

анаа, анаара — Аԥсазаҵә анаара, Ԥьыԥьал инаара, Анаамҩа, Мурад инаара, Аҵәанаа, Аранаа, Наа, Ғәыҵ инаара, Ратиаа рынаара, Аҳапы анаара..;

анхарҭа — Ислам инхарҭа, Апап инхарҭа, Апаҕә инхарҭа, Арышаа рынхарҭа, Зәыӡә инхарҭа, Кәамҕьас инхарҭа, Абалҕар инхарҭа, Маҷыҷаа рынхарҭа, Башьылаа рынхарҭа..;

аныха — *аԥшьа тҵыԥқәа:* Қьачныха, Аныха зқәу, Аныхатәара, Ахба иныха, Аныха злоу ахәы, Ебырныха..;

анышә — Анышәцҳа, Анышәаԥшьра, Анышәеиқәаҵәа;

апаҷ — *ибжьаратәу (уи аҟара идуум) ахәы, ашьха:* Ахәпаҷ, Шьхапаҷ;

аплан — *ҵауади аамсҵеи рренда дгьылқәа:* Ачхотуа иплан, Чачаа рыплан, Хабыгә иплан, Аиашба иплан, Дырмит иплан, Цыба иплан, Емхаа рыплан..;

аԥан — *аӡырырҭа:* Ацдәаа рԥан, Гыд иԥан, Ахәарԥан, Гәнаа рԥан, Цаҟьаԥан, Ажәрԥан, Алзаҵә аԥан, Алоу иԥан, Асыпра аԥан, Аҽқәарԥан..;

аԥсҭа // бз. Аԥс'ҭа — Гаграԥсҭа, Хыԥс'ҭа, Алқәаԥсҭа, Дал аԥсҭа, Дәаб аԥсҭа, Аҳаԥсҭа, Ҟаниԥсҭа, Ҷари иԥсҭа, Аҽыԥс'ҭа, Ахьыԥс'ҭа, Ариԥс'ҭа..;

аԥхьа Гьаргь иаԥхьа, Кьамышә иаԥхьа, Луба лаԥхьа, Шьалуа иаԥхьа..;

аԥша Аԥшақәсырҭа, Аԥшасрахәы, Аԥшандара, Аԥшанҳәара, Ԥшоу, Аԥшатԥьарҭа;

аԥшаҳәа Пахәала иԥшаҳәа, Шьаҳан иԥшаҳәа, Какәбаа рыԥшаҳәа, Аалзга аԥшаҳәа, Амшын аԥшаҳәа, Ԥшаҳәышьха, Лагәлаа рыԥшаҳәа, Қацәаа рыԥшаҳәа, Ҳәыԥын иԥшаҳәа..;

аԥшʒа Ашьхаԥшʒа, Шьхаԥшʒа, Ахәы ԥшʒа, Ақәаԥа ԥшʒа, Абаҳча ԥшʒа..;

аԥшыра, аԥшырҭа Аԥшыра, Аҧбаԥшыра, Араду ԥшыра, Ԥслаҳә ԥшыра, Ԥԥшырак рыбжьара, Ҭәыԥшра (Ԥыԥшра?), Ашхәа ԥшырҭа..;

арԥара *илырхааны иԥаӷоу амҩа:* Ламшьаԥә ирԥара, Сафыӌь ирԥара, Аурыс ирԥара, Лагә ирԥара..;

арха II бз. ар*х*а, *ар<u>х</u>,* Баслахә арха, Баҧаа рарха, Бараԥ иарха, Шәбаарха, Лбаарха, Каҷар<u>х</u>а, Гәыбжьырха, Зыбҧыр<u>х</u>, Гәыԥ арха, Арха ду, Ар<u>х</u> ду, Ар<u>х</u> хәҷы..;

архәара Баҧлан архәара, Аҭәархәара, Ҳәыскьыб архәара;

арҩаш *ашьха кәарақәа:* Ацҳа арҩаш, Арԥхьара арҩаш, Аԥыҭәақә арҩаш, Баатә арҩаш, Быдҧә арҩаш..;

атыша II *атыш* Атыша ду, Баҧиа атыш, Ааблыра атыш, Атышахә, Кәыра итыш, Астыша, Артыш..;

атәара Атәарақәа, Атәара ҭыԥ, Ауастәара, Салама итәара, Баҭыр итәара, Ԥхынтәара, Тыгә итәара, Ҭаҧыӌь итәара, Саид итәара, Кәасҭа итәара..;

атәы, итәы *аҳәы иитәу адгьыл:* Цакәыра итәы, Ахаа ртәы, Хьыбаа ртәы, Хәаҭ итәы, Бганы итәы, Кәылаа ртәы, Татыгә итәы, Зосҳан итәы..;

аԥаларҭа Абʒ аҭаларҭа, Аҧәра аҭаларҭа, Баатә аҭаларҭа, Хәажәкыт аҭаларҭа, Зыбҧырха аҭаларҭа, Акам-

башь рҭып аҭаларҭа, Џьгьериан аҭаларҭа, Уарда аҭаларҭа..;

аҵапԥәара Ашәарыԥхра аҭапҵәара, Ҽха аҭапҵәара;

аҵаҳара *алаҟәыра, агәаҩара:* Гәалан аҭаҳара, Нкылс аҭаҳара, Аҭаҳара акәара, Аҭаҳарамҩа, Аԥсаҭаҳара, Алра аҭаҳара;

аҵшәарра Аҭшәарра, Ачамҳара ҭшәарра, Аҭшәарра акәара, Хәажәҭшәара..;

аҵып Ажәрҭып, Аҳарҭып, Аҟәараҭып, Аҭып ду, Ахьацара ҭып, Ашьха рҭып, Баџь иҭып, Аџьамхцәа рҭып, Акамбашьрҭып..;

аҵыҩра Ардәынҭыҩра, Амшәҭыҩра, Аашьышьҭыҩра, Уарбажәҭыҩра..;

ауара *аҳапы, аҵыҩра* – ахала ҭыԥхьыҳҵас Аԥсны кырџьара иуԥылоит;

аутра (ауытра) Шәына иутра, Аутра ҭып;

аха *ацқәа змоу амҽыоухәа, иауу акьат;* Башькәыр иаха, Тагә иаха, Аџьапуа иаха, Ҭабыць иаха, Ахаҭа, Аха еиҽаргыларҭа, Аха ахьыкәырсу..;

аха, ахы *изакәызаалакь акы ахы:* Бзыԥаха, Баафаха, Кьалашәыр аха, Аҳха, Аҵысҳы аха, Кәыдры ахы, Ҷьеџьыр ахы, Ахыуаа, Зыдаҟәара ахы, Ачамҳара ахы..;

ахаҳә Ахаҳә ду, Ахаҳә қәацә, Шәануа ихаҳә, Быт ихаҳә, Ахаҳәцәы, Ахаҳәршәырҭа, Ахаҳәрддыра, Ҷакь ихаҳә, Ахаҳәеиҩса, Ахаҳәш, Гьагьар ихаҳә..;

ахкаара Ахкаара, Жьниаа рыхкаара, Аҳәархкаара, Кәаџь ихкаара, Џьынџьыкь ихкаара.;

ахра Тагә ихра, Агәмаа ихра, Хәар ихра, Бадеи ихра, Хабаба ихра, Аҭаацәа рыхра, Аҭаниа ихра, Баџьана ихра.;

ахҽарра
ахыӄа II *ахәыӄа* — Ахҽарра, Шьаҳан ихҽарра, Кьагәса ихҽарра; Ашадара ахыӄа, Баз ихыӄа, Шьаруан ихыӄа, Аасхыӄа, Кәыдры ахыӄа, Аԥьзаҵь ахыӄа, Абгархыӄа // Абгархәыӄа, Гдын ихәыӄа, Ҭәаҭәрхәыӄа, Аҳлагарахәыӄа..;

ахԥы II *ахыԥ* — Шәлиман ихԥы, Кьелашь ихԥы, Быҷ ихыԥ;

ахыӣра, ахыӣыртҵа — Сандра ихыҵыртҵа, Асаҳхыҵыртҵа, Еҕьа ахыҵыртҵа, Ажәмша ахыҵыртҵа, Аҳәа хыҵыртҵа, Гәандра ахыҵыртҵа, Дамбаи ахыҵыртҵа..;

ахәада — Асыпра ахәада, Ахәадамша, Ахәадара;

ахәаԥа — *ахәӣа ҟәаԥа-ҽаԥара:* Ахәаԥа (Калдахәара), Ахәаԥара (Агәы-Бедиа);

ахәда — Цәыжәхәда, Абаахәда (Анхәа);

ахәдаара — *ахәы, ашьха ахыӣыртҵа:* Ачба ихәдаара, Аҳмаскьа ахәдаара, Асакара ахәдаара, Башҭа ахәдаара, Быртцәыш ахәдаара, Пыв ахәдаара, Хьымса ахәдаара..;

ахәӣа II *ахәӣ* — Аҳага рыхәтҵ, Ҭаҕыць иԥацәа рыхәтҵ, Ԥкьынаа рыхәтҵ, Қриаа рыхәтҵ, Ебжьноуаа рыхәтҵ, Ҕәада ахәҵа, Ԥьгьарда ахәҵа, Патрахәыҵа, Кәарҷиаа рыхәҵа, Шьоууа рыхәҵа, Абаахәҵа..;

ахәчы II *ахәычы* — Абжьышьха хәчы, Абҳ хәчы, Арх хәчы, Уапыжәга хәычы, Дәабшьха хәычы, Арха хәычы, Адәыш хәычы, Аҳыжь хәычы, Ақьаԥҭа хәычы..;

ахәы — Пелыгә ихәы, Ҳасоу ихәы, Абырзал ахәы, Абаажә ахәы, Акьырахә, Аимхәыц ахәы, Абжьахәы, Аԥьаама ахәы, Черкьез ихәы, Абҩархәы, Тыҩаа рхәы..;

аҳа (ахаҳә) — Аҳаргылара, Аҳагәашә, Аҳаԥсҭа, Аҳахьча, Аҳаҕ, Аҳацҳа, Аҳаҟьа, Аҳа цәгьа..;

аҳабла — Аграа рҳабла, Чкадуаа рҳабла, Ладариаа рҳабла, Кациҳабла, Аԥсҭа аҳабла, Ҧадгә аҳабла, Набжьоу аҳабла, Какәбаа рҳабла, Аԥьра аҳабла, Лашәриаа

рҳабла..;

аҳаԥшьа Аҳаԥшьа, Аҳаԥшьаҙырҭа, Аҳаԥшьаҙыхь, Ҳаԥшьаԥҿыра, Ҳаԥшьырхәа;

аҳаԥы Абқәа рҳаԥы, Ҳаԥкылҭәа, Аҳаԥы зҿы ҩахоу, Алацәыш иҳаԥы, Абрыскьыл иҳаԥы, Арлан иҳаԥы, Аҳаԥы цәгьа, Аҳаԥышьҭагәыгә;

аҳара (бз.), ахаҳара (абжь.) *ашьацҳәа ргыларҭа, ацыҕкырҭа:* Ачба иаҳара, Мпыл иаҳара, Чангьелиа рхаҳара...;

аҳәаҡьа *мыцхәы иҭбаам аҡьаҡьара:* Ԥшыца аҳәаҡьа, Аԥса рҳәаҡьа, Доуҳәаҡьа, Адәҳәаҡьа, Аԥшқа рҳәаҡьа, Џьолҡан иҳәаҡьа...;

аҳәҭа *гәаҩараны илашьҭу:* Аҳәҭа, Аҙыдаҳәҭа, Аҭыхәҭа..;

аҳәырҭа Аҳәдәы, Ҳаԥьбеи иҳәырҭа..;

аҳәыстҭа Мҭхаҷаа рҳәыстҭа, Быбра иҳәыстҭа, Базала иҳәыстҭа, Ҭарба иҳәыстҭа, Аҳәыстҭа ду, Аҳәыстҭа гәаҩа, Џьаҭ иҳәыстҭа, Сеидыҡ иҳәыстҭа, Жьампыл иҳәыстҭа..;

ацаҡьа Ацаҡьа зҭагылоу, Цаҡьа зҭоу, Цаҡьа зҭоу арҩаш, Цаҡьакәара, Цаҡьаԥан, Цаҡьамҩа, Аҩыцаҡьабжьара, Мкыд ицаҡьа..;

ацу, ацуҭа // бз. ац', аԥуҭа Цуныҳәара, Ацу ркәара, Аԥуҭа, Ацуҭажә, Лаҡәыб ицуҭа, Соулаҳ ицуҭа, Ацуҭа ахәы, Хьрыпс ицуҭа..;

ацҳа Гәыгә ицҳа, Ахьтәыцҳа, Гәдиса ицҳа. Гәнаа рыцҳа, Аԥсацҳа, Багада ацҳа, Аҳацҳа, Анышәцҳа..;

аӷа II *аӷ, аӷаҡа* Абааш атц, Алрыҵа, Шәымҳарыҵа, Абахә атц (Дәрыԥшь), Аҳарыҵа, Наашәырҵа, Ҕарцкьиаа рыҵаҡа, Алоу итцаҡа, Зақара итцаҡа, Бажәга итцаҡа, Ҳараз итцаҡа..;

аӷеиԥь II *ачеиз* Бастыҡәа итцеиԥь, Дархана лҵеиԥь, Заԥшьаа рҵеиԥь, Кьагәа итцеиԥь, Маршьанаа рҵеиԥь, Аихамҩацәа рчеиз, Быԥь иԥацәа рчеиз, Лубарцки ичеиз..;

аӷәыш *аҳәаашьаҟа:* Дианҵәыш, Ажьиԥҳа лҵәыш;

ачара *амра ахьымнеиуа аган:* ахала хьыӡҵас Аԥсны кырԥьара иуԥылоит;

аҷаԥара Аҟәара ҷаԥара, Асар рҷаԥара, Аҷаԥара ду, Магь иҷаԥара, Аҳаг иҷапара, Зыгә иҷаԥара, Кабиҷаԥара, Сакәыт иҷаԥара, Џьмарҷаԥара, Анқәаб иҷаԥара..;

аҷаҟәара *акацәара еиԥшу ахыӷырҭа:* Хәыстхәа аҷаҟәара, Чамҳа ҷаҟәара, Аасҭадаҷаҟәара, Дақьа лыҷаҟәара, Ҩадымҭа аҷаҟәара...;

аҷы Аҷыш, Ԥанаҭ аҷыш, Аҷаԥшь, Ҷаԥшыра, Аҷиқәа, Аҷыԥсҭа, Аҷҟьара..;

аҷықә Абааҷықә, Асқьала аҷықә, Амшын аҷықә, Абгарра аҷықә;

ашҭа Мшәашҭа, Кәыниашҭа, Лыхнашҭа, Шьаруан ишҭа, Ақырдуаг ашҭа, Аҭоуба ашҭа, Дауч ашҭа, Ҷажа иашҭа, Чачаа рашҭа, Емхаа рашҭа, Ачба иашҭа..;

ашьанӷара Ашьанҵара, Шьанҵакәара, Ашьанҵара аҭыԥ, Ашьанҵара ахәы;

ашьапы Аԥьажә ашьапы, Абаа шьапы, Ашьха шьапы, Шьапкы;

ашьха, шьха // бз. ашьхә Ҳарамшьха, Қәырӡышьхә, Ҭыгьшьха, Шхышьха (Ҩхышьха), Шьхабжа, Шьхаԥшӡа, Иабгашьха, Ҭҳасоу ишьхә, Дәабшьха, Кабишьха, Аԥсашьхақәа..;

аҩа, аҩара Адәҩа, Аӡҩа, Араҩа, Арашҩа, Аԥсараҩара, Ахьараҩара, Аԥьрҩара..;

аҩада Адәыҩада, Акәтрыҩада, Аҟьыҩада, Аҳәаҭра ҩада, Аԥышҩада, Хапыц иҩада, Ԥақәашьаа рыҩада, Абзыԥ рыҩада, Аҟәараҩада..;

аҩара *аҭыҩра, ауара:* Аҩара, Абгаҩара;

аиҩхаа	Аиҩхаа, Уатаԥ аиҩхаа, Ҩшара аиҩхаа, Сакәызмаа аиҩхаа, Кәасҭа еиҩхаа;
аҩыӷа II *аҩыӷ* II *ауӷ*	Ачыкь аҩыҵа, Аисырра аҩыҵа, Абҙ аҩыҵа, Ацәырасра аҩыҵа, Ашәҭаҟьаҟьа уҵ (Дәрыԥшь), Абылра аҩыҵа, Ажәмҩа аҩыҵа, Ҷыҷыр иҩыҵа..;
лбаа II *баа*	Лбаашҭа, Лбаарха, Ташә илбаа, Лбаатәи Ешыра, Лбаатәи Ажара, Амҷбааҩырҭа, (Амҷылбаарҩырҭа), Шьхабаашҭа (Шьхалбаашҭа), Арбаа (Арлбаа);
нхыӷ	Нхыҵ (Северный Кавказ), Ашьханхыҵ, Ашәынхыҵ;
ныркә	Аалҙга ныркә, Ныркәаа, Хоунырцә;
ҩхала	*ахәы азқәа:* топоним ҳасабла кырнтә иуԥылоит.

Хыхь иарбоу агеографиатә терминқәа хылҵшьҭрала, акы-ҩба ракәымзар ԥсуа ажәақәоуп. Урҭ, шамахамзар, Аԥсны аҩныҵқа, ладагьы-ҩадагьы, формалагьы, ҵакылагьы еиԥшны ахархәара рымоуп. Иазгәаҭатәу аивгарақәа иреиуоуп: *азыжь* бз. адиалект аҟны *азыць; азмыжь – азмыць, азоумыжь; акьыба – акьыб*; *аҟәара – аҟәры*; *ақьала – ақьал*, *ақьыл*; *ақьаԥҭа – ақьантҭа*; *арха – арх*; *атыша – атыш*; ахықә – *ахәықә*; *ахәӷа – ахәӷ; ахәыҷы – ахәҷы*; *аӷа – аӷ; аӷеиць – ачеиз; аҩыӷа – аҩыӷ, ауӷ; албаара – баара.*

Бзыԥтәи атопонимиаҿ, егьырахь аасҭа, лассы-лассы иуԥыло атерминқәа иреиуоуп: *ахәдаара, абора, анхарҭа, атәы, азха, алагьан, ажәҩа, азаҩа, аха (ахы), аха (ахаха), аҳәаҟьа.* Абжьуа топонимикаҿы еиҳаны ахархәара рымоуп: *акаӷәара, ақьаԥҭа II ақьамҭа, аккара, акар, аҳабла, арҟара, аплан, аҟәарч.* Егьырҭ агеографиатә терминқәа зегьы Аԥсны ладагьы-ҩадагьы еиԥшны иуԥылоит.

Аԥсны аҭыԥхьыҙқәа рырҿиараҿы ихадоу цхыраагҙоуп абас еиԥш иҟәоу агеографиатә терминқәа: *ашьха, абахә, ахәы, азы, азыхь, акәара, арҩаш, аԥсҭа, агәаҩа, азмах, акаӷәара, ахыӷырҭа, арха, ааԥҭра, аҵып, агыларҭа, агәарҭа, аҳаԥы, адәы, анхарҭа, амарда, ахәӷа, аҩыӷа, ақыҭа, аҳабла, ақьаԥҭа II ақьамҭа* уҳәа убас егьырҭгьы. Урҭ реиҳараҙак ахархәара рымоуп абазақәа рыҿгьы[1].

Ҳазлацәажәо агеогрыфиатә терминқәа ирылоуп иаԥсышәа хылҵшьҭрам, аха аԥсшәа иаланагалахьоу атәым ажәақәа: *аҳабла* (арапҵ быз.), *акәи, абаҟа, абаҳча, ақьала* (аҭырқә быз.); *абагьыр* (ақырҭ. быз.); *аплан* (аурыс быз.).

[1] Уахәаԥш, С. Х. Ионова. Абазинская топонимия, ад. 8-13.

АМИЛАҬҚӘА, АБШЬҬРАҚӘА, АЖӘЛАҚӘА, АХАТӘЫХЬЫЗҚӘА ИРЫДҲӘАЛОУ АТОПОНИМҚӘА

Ишдыру еиԥш, жәытә-натә аахыс Аԥсны иқәынхо амилаҭ хада – аԥсуаа роуп, убри азоуп атәылагь «Аԥсны» захьӡу, аха Аԥсны аҩныҵҟа амикротопонимиаҿы иуԥылоит ара иатәым амилаҭқәа ирыдҳәалоу ахьыӡқәагь. Урҭ, шамахамзар, 200 шықәсы раахыс иҟалаз роуп: Ауриа ибҕаларҭа, Агрқәа рҭыԥ, Агыруа дызҭаблыз, Аҭара-Ерманқәа, Аерман дахьыршьыз, Абалҕар иқьаԥҭа, Бырзен иқьаԥҭа, Аҭырқәа иқьаԥҭа, Лазсҭан, Аурыс идәы, Аурыс ирҟара, Асаӡхыҵра, Ашәуа иҿкәа ахьыбҕеиҵаз, Ашәуаа рӡыхь (асаӡқәеи ашәуааи жәытәла усгьы Аԥсны иаларсын), Чарқьаз Аҳмаҭ иӡыхь, Арап Кәасҭа дахьыршьыз, Чачан дәы. Ас еиԥш иҟоу ахьыӡқәа анаукаҿ аетнотопонимқәа (этнотопонимы) ҳәа ирышьҭоуп.

Имаҷым Аԥсны атопонимиаҿы абшьтражәлақәа злахәу аҭыԥхьыӡқәа. Урҭ рахьтә ибжьаӡхьоу, мамзаргьы абжьаӡра иаҿугьы ыҟоуп, избанзар урҭ аофициалтә жәлақәаӡам, иныҟәызгоз ауаа рышьҭра иахьа ашәҟы аҿы даҽеакала иарбоуп: Башьылаа (Башьыл иԥацәа – Смыраа) рынхарҭа, Гьаргьалаа (Шершелиаа) рырха, Гьагьиаа (Ламчава) рыдгьыл, Мацаа (Мқьалаа) рыдгьыл, Хачҟызаа (Ақаѡбақәа) рынхарҭа, Даҳәыҟәаа II Наҳәыҟәаа (Аѡӡбақәа) рырха, Берамаа (Ҵәыцьаа) рашҭа, Бҕарҟанаа ахьырҟәаҟәааз, Ҳәаҭынаа (Боԥьгәуаа) рынхарҭа, Адагәаа (Оҭырба) рхәы, Лашьқьериаа (Какачиаа) рынхарҭа, Цықәаа (Смыраа) рӡыхь, Қәалаа (Агрбақәа) рқьанҵажәқәа, Ҭаҕыцьаа (Барцыцаа) рыдгьыл, Кьалаҭаа (Барцыцаа) радгьыл, Кьахьыраа (Бениаа) рыхәҵ, Башьышьаа (Сабуаа) рааԥҵрақәа, Ҭатаа (Гамсаниаа) рынхарҭа, Кәаҕьаа (Хьециаа) рынхарҭа, Шьыкәаа (Ҭамбиаа) рхәы, Шьашьыхәаа (Чухәба), Кьакьиаа (Беиаа) рхәы, Мҵҳачаа (Папцаваа) рымхәысҭа, Алҭычиԥацәа (Сангәлиаа) рӡыхь, Ҳахәызаа (Иашаа) рынхарҭа.

Даара иҵбаауп ажәлақәеи, ахатәы хьыӡқәеи ирыдҳәалоу атопонимқәа ржәар. Ара иҟоуп ақытақәа, аҳаблақәа, ашьхақәа, акәарақәа, аӡыхьқәа, анхарҭақәа уҳәа еииуеиԥшым аҭыԥқәа рыхьӡ. Игәоумҭар залшом иаҳа иҵбаау аҭыԥқәа – ақытақәа рыхьӡ иаҳарак урҭ ирхылаԥшуаз ҭауади аамсҭеи рыжәлақәа шырху: Цанаа – Цандрыԥшь, Чыгәаа – Чыгәрыԥшь, Жәанаа – Жәандрыԥшь, Блабаа – Блабырхәа, Баалоуаа – Баалырхәа, Мгәыӡаа – Мгәыӡырхәа, Мқьалаа – Мқьалырхәа, Мқьалрыԥшь, Ешаа – Ешырхәа, Ешқыт, Чаабалаа – Чаабалырхәа, Базаа – Базиқыт, Ачаа – Ачаарқыт. Иара убас атопонимиаҿы жәлала ҭауади-аамсҭеи роуп изыдҳәалоу агеографиатә термин «ашҭа». Чачаарашҭа, Ачаа рашҭа, Ачба иашҭа, Маршьан иашҭа, Жәанаа рашҭа, Маанаа рашҭа, Шьаҟрылаа рашҭа, Блабаа рашҭа уҳәа убас иҵегьы.

Амикротопонимиаҿ иаҳа лассы-лассы иуԥыло ажәлақәа иреиуоуп: Аграа, Аѡӡаа, Ахаа – Ахба, Баҕаа, Ҭараа – Ҭарба – Ҭры, Ҳагаа – Аҳаг,

Лакраа – Аилакырба, Мшәаа, Гәынаа, Чыгәаа, Тәанаа – Тәаны, Чукәбараа – Чукбар, Ҭрыԥшьаа, Аргәынаа – Аргәын, Ҭаркьылаа – Ҭаркьыл, Ҷанаа – Ҷаны, Цыгәаа – Цгәы – Цыгә, Базаа – Баз, Қьацаа, Қацәаа, Дбараа – Дбар, Ашәаа – Ашәы, Быҭәаа, Гыцаа, Жьиаа, Ампар, Магьаа – Магь, Хьациа – Хьац, Цәеиаа – Цәеи, Хьибаа, Қаԥшьаа – Қаԥшь, Аҳынаа, Арҳынаа, Цыбаа – Цыб, Амҷаа, Шьоууаа, Лацәышаа – Лацәыш, Арышаа – Арыш, Кәарҷиаа – Акәарҷеи, Қапаа – Қап, Ԥьынцьалаа – Ԥьынцьал, Бганаа – Бган – Бгы, Ҳашаа, Адлеиаа – Адлеи, Акаба – Кабы, Гәарамиаа – Агәарамиа, Гогәуаа (Гәагәуаа) – Агогәуа, Арлан, Кәакәаа, Аҳәаа – Аҳәба, Ҵәыцьаа, Абыхәаа – Абыхә уҳәа убас егьырҭгьы.

Ишдыру еиԥш, иҟоуп ажәлақәа қыдала Аԥсны араионқәа руак иадҳәалоу, иаҳа иахьыраҵәоу. Иаҳҳәап, абжьуаа рҿы иҟаҳам ажәлақәа – Барцыц, Ҳагәыш, Ампар, Ҳагба, Ахба, Шьаҟрыл, Ҭраԥшь, Мшәал, Цыцба, Ҩардан, Блаб уҳәа егьырҭгьы, аха абжьуа топонимиаҿы иуԥылоит урҭ рыбжеиҳара: Шьаҟрылаа рашҭа, Мшәалаа, Мшәал абаа, Жәанаа рдәы, Хәарцкьиаа рқьамҭа, Цгәы (Цәыгәба) иҳаԥы, Ҳагаа ртәарҭа, Цыцбаа рқьамҭа, Ахаа рқьамҭақәа, Ахба ибаҟа, Чиргаа ргыларҭа, Ҩарданаа рқьаԥҭа, Ақырҭаа инхарҭа, Леиаа рқьамҭа, Лыхәаа ргыларҭа, Блабаа рқәаҵа, Чрыг-ԥҳа лбаа, Арсҭаа иашҭа (Гәыл. ар.), Акьылба иқьаԥҭа (Гәыл. ар.) Чамагәуа, убас иҵегьы.

Атопонимиаҿ иҟоуп, иара убас Аԥсны ианыҙаахьоу, мамзаргьы зыҥҙа имаҷҙоу ажәлақәа: Баҕырҟанаа, Барцәаа – Бырцәхә, Шагәыцьаа – Шагәыцьаа рқьамҭа, Бароуаа – Баароуахә, Мгәыҙаа – Мгәыҙырхәа, Магьаа – Магьрҩҭа, Ҟәланаа – Ҟәланырхәа, Гәдоуаа – Гәдоу аҙы, Гәдоуҭа, Мԥаадаа – Мԥаадрыԥсҭа, Ԥшцәаа (Аԥшыцба) – Ԥшцәаа радгьыл, Алҭеиаа (Алҭеиба) – Алҭеиаа рқьамҭа, Абрацәаа – Абрацәаа рқьамҭа, Ахал-иԥа – Ахал-иԥа иҟәыдырҭа, Мызцаа – Мызцаа рқьамҭа, Ҟәырдгьал (жәлоуп) – Ҟырдгьалаа рхәы, Цыцмаа – Цыцмаа радгьыл, Адиқәа (жәлоуп) – Адиқәа инхарҭа, Инаҵәаа – Инаҵәаа радгьыл, Мызлакьиа (жәлоуп, аҭыԥгьы ус ахьҙуп), Кәыцаа – Кәыцба иашҭа, Чагьамаа (ажәлагьы, ахьҙгьы), Ернаа – Ернаа ркәара, Рыҳәҭеи – Раҳәҭы аҳабла, Қьачаа – Қьач абаа – Қьачныха, Ҳәмараа – Ҳәмараа рҭып (Хәаԥ),..

Даара ирацәоуп Аԥсны атопонимиаҿы ахатәы хьыҙқәа, урҭ зегьы ара иаҳзеиқәыԥхьаҙом. Ҳарзаатгылар ҟалоит иаҳа ижәытәқәоу, иахьа, шамахамзар, харҳәара змам, агәынкыларҿгьы иҟам ахьҙқәа. Урҭ иреиуоуп:

1. Ахаҵа хьыҙқәа (Аԥсны амрагыларахьтәи аган); Гәажә, Былгьа, Кылкәыць, Шьаман, Тырма, Гәсар, Қәыца, Кьапач, Қәаҭеи, Гындыра, Цгәына, Цаҵ, Шәына, Акки, Ерыстоу, Қәамсаса, Ҟәылбақьан, Хьжәыр, Хыц, Ԥдисаҟә, Ҟәыдинаҭ, Пыпын, Быгда, Лаҵ, Ԥьаҭқьар, Қәаса, Ҭамаԥь. Ҩыд, Абҙ, Биц, Утҭ, Қәыԥәын, Мгәаҟьа, Кауд, Раҩиз, Пыр, Алыгә, Лыгә

Мамышь, Жьампыл, Хнагә, Хәыжә, Хәаԥ, Џьгьара, Кыпа, Сосран, Хьҭыжә, Алоу, Гоглақь, Цыѡ, Багәаԥь, Қәақәмас, Лапат, Ҷрып, Џьанқәаз, Ҷкәыҷкәа, Чыхмырза, Чаҕыр, Чагьар, Чагьам, Ламкыц, Мдар, Быт, Мшәылды, Ҷажә, Бабыз, Қәиан, Цәаԥшь, Ҟанас, Лапаҕә, Тур, Лагәырҧан, Апышә, Ҳәымпыл, Ҟәбан, Олбақь, Ҭафеиз, Чаманыҟәа, Ҭысмаԥ, Гәыгәын, Димаҭ, Ҷакьа, Меҭыҟә, Абдул, Ҭаҭауаз, Гәеиҙа, Мгәаҟьиа, Шьаҭажә,..

2. Аԥсны амраҭашәарахьтәи аган атопонимиаҿ иуԥыло ахьҙқәа: Башь, Гәыман, Ҟыз, Маҭа, Ҟаинагә, Тыԥ, Быб, Қыш, Ҿрым, Ҭамаԥьар, Џьби, Кыбҷышь, Марсал, Паш, Мах, Қьырса, Чаԥагәа, Ҭамкәач, Мҭаргьалаз, Тышә, Кәмеи, Ҷад, Ҟамлах, Дындық, Маԥьаре, Қаҭан, Ґәман, Быбра, Татахь, Тҟәыр, Ҭармач, Мқәар, Кьыжәлеи II Кьажәлеи, Џьан, Гдын, Гәжьар, Мгәажьиа, Ҭәыҵә, Шьасиа, Дахәас, Ҭачхьына, Гамлаз, Кашь, Цана, Апыт, Заҟатла, Гамшьашь, Мыкьын, Даҕаԥь, Мышныҟәа, Чаабеи, Мажьира, Плыгә, Каҷар, Жьажә, Дыҟә, Уҷын, Ҭәит, Чалаҕь, Раԥшь, Џьалыкь, Ҭгәыгә, Ҭҳасоу, Ҳал, Џьамарды,..

Ахаҵа хьыҙқәа раасҭа кырҙа еиҵоуп Аԥсны атопонимиаҿ иуԥыло аҳәса хьыҙқәа рхыԥхьаҙара:

3. Аԥсны амрагылараҳьтәи аганахь иуԥыло аҳәса хьыҙқәа: Рабиа, Титра, Ҭитҵ, Ҭытҵ, Гәашьа, Дарихан, Чуба, Нушька, Мака, Кадиа, Хьықа, Ҳанифа, Ҭаба, Малениа, Кәанҵиа, Хәамԥала, Дақьа, Кәата, Камаҷыч, Кыпа, Роница, Ҭоҭиа, Ҳаным, Кач, Кәажәа, Абтышь, Алсабеҭ, Мыҷыч, Нан, Титла, Ҭиса, Ҷут, Уард, Гәашьана.

4. Аԥсны амраҭашәарахь иуԥыло ахьҙқәа: Хамсад, Фати, Есма, Тышә, Ахыц, Зиза, Мсабир, Алсеԥ, Мшьатна, Быкь, Кыт, Елыф, Кыбҷышь, Нази, Селма, Ҭынҷьа, Хыцьгәа, Ҳамида, Џьымышьхәа, Чахәсна.

Амилаҭи, абшьҭра хьыҙқәеи, ажәлақәеи, ахатәы хьыҙқәеи, аԥсуа топонимқәа рҿы еснагь аԥхьатәи ахәҭаҿы (апрепозициаҿ) игылоуп, аҭыԥ зыдҳәалоу дызусҭоу удырбоит: Аурыс идәы, Ашәуаа рҙыхь, Башьылаа рынхарҭа, Ачаа рҭыԥ, Каб иҭыԥ, Ахба ибаҟа убас зегьы – ҿыц иҟалаз ахьҙқәа «Аҭара ерманқәа», «Џьал агыруа» иреиԥшу ртәы ҳамҳәозар.

Ҷыдала иазгәаҭатәуп, аркьаҿратә процессқәа ирыбзоураны, аҭыԥхьҙы аҩбатәи ахәҭа ацыршәаны, аԥхьа игылоу ажәла ма ахатәыхьҙы ахала топонимҵас иҟалар шалшо, иаҳҳәап: Бақьҟан (ҳаблоуп, Бақьҟан Амҷба инхарҭа), Жьампыл (ҭыԥуп, Жьампыл Маан иқьамҭа), Қьарақьан (ҳаблоуп, ажәытә Қьарақьан Ачба итәын), Уадабын (аҭыԥгьы, акәарагьы – Уадыбын Шларба идҳәалоуп), Ҟәырдгьал (хәуп, Ҟәыдгьалаа рхәы), Мшәал (ҳаблоуп, хәуп – Мшәал ихәы), Шьашьыхәаа (Шьашьыхәаа рыдгьыл), Баҕырҟанаа (Баҕырҟанаа рынхарҭа), Мызлакьиа

(жәлоуп), Чагьам (ажәлагьы, ахьӡгьы), Мҭаргьалаз (Мҭаргьалаз Гәымба иԥьқәа).

Иҟоуп, иара убас, ахьӡи ажәлеи еилаҵаны еиласоу топонимҵас иануҧыло: Шьоудыд (Шьооуа Дыд), Гәыӡлагә (Гәыӡба Лагә), Ҷлоу (ажәлар изларҳәо ала Ачба Лоу ихҟьеит).

АҧСНЫ АТОПОНИМИА АЛИНГВИСТИКАТӘ ҦСАБАРА

Аҧсны аҭыԥхьыӡқәа рыбжеиҳараӡак ишаҧсышәа хылҵшьтроу умбар залшом, урҭ реилазаашьа еилыхха иҟоуп. Аҧсшәа иамоу ажәарҿиаратә механизмқәа роуп араагьы аус зуа, ҳәараҵахума, иҟоуп ахатә ҷыдарақәагьы.

Ҳазлацәажәо аҭыԥхьыӡқәа ушар ҟалоит ѡ-гәыԥкны: акы – жәеицҵарала ирҿиоу ахьыӡқәа, ѡба – аффиксқәа (атопоформантқәа) рыла ишьақәгылоу.

1. **Ажәеицҵаратә моделькәа.** Жәеицҵарала ирҿиоу аҭыԥхьыӡқәа рҿы иҟоуп ѡажәак, хажәак, ԥшьажәак рылагьы ишьақәгылоу. Хадара руеит ѡ-хәҭакны еилоу аҭыԥхьыӡқәа. Хыхь ишаҳҳәахьоу еиԥш, Аҧсны атопонимиаҿ ирацәоуп амилаҭ хьыӡқәа, ажәлақәеи, ахатәы хьыӡқәеи агеографиатә терминқәеи реицҵарала иҟаҵоу атерминқәа. Арҭ акомпозитқәа рҿы агеографиатә терминқәа еснагь апостпозициаҿы (аѡбатәи ахәҭаҿы) игылоуп, актәи ахәҭа – аҭыԥ зыдҳәалоу узырбо компонентуп. Ари амодель еиԥшуп егьырҭ ахьыӡҟақәеи агеографиатә терминқәеи ркомпозитқәа. Ахьыӡҟа аҧхьа игылоуп аҟаҵарбақәеи, аҟазшьарбақәеи, ацынгылақәеи иареи анеидҳәалоугьы, аха уи аѡбатәи ахәҭахьы ииасуеит ахыԥхьаӡара хьӡы ианацу. Аҭыԥхьыӡқәа рҿы аҟаҵарба еиҳа ахархәара амоуп амасдартә формала (аргылара, абҕалара, атәара, ахыҵра...). Амасдар алокативтә суффикс **-ҭа** ахархәара ала иарҿиоит амасдартә хьыӡҟақәа – ҟазшьала игеографиатә терминқәоу; агылара – агыларҭа, абҕалара – абҕаларҭа, ахыҵра – ахыҵырҭа, атәара – атәарҭа, аҳәра – аҳәырҭа убас иҵегьы.

Жәеицҵарала ирҿиоу аҭыԥхьыӡқәа злеибыҭоу амодельқәа иреиуоуп:

Ахьыӡҟа+ахьыӡҟа: Абаа-гәара, Абаажә ахәы, Аҟара-ҿаԥҟара, Аурыс-дәы, Баслахә-арха, Ақьала ахәы, Ашьха гәара, Аҿ-гәара, Аӡар-ҭып, Алра акәара, Араса-зыхь, Цаҟьа-ԥан, Аҳаса аԥан... Иаҳа ирацәоуп **ахьыӡҟеи+-ахьыӡҟеи** адхаларатә хаҿырбагақәа **и, л, р** рыла еидҳәаланы иҟаҵоу аҭыԥхьыӡқәа: Агәмаа и-хра, Баз-и-қыҭ, Аҳәа-р-мѡа, Дақьа-л-кәара, Гәыгә-и-зыхь, Ачба-и-хәдаара... убас иҵегьы.

Ахьыӡҟа+амасдаратә хьыӡҟа: Ауриа ибҕаларҭа, Домбаи ахыҵырҭа, Асапын-ҵхырҭа, Қәаламыр акыдларҭа, Аҕба-ԥшырҭа, Аҵытәа-ԥырҭа, Ашхәацәырҭа, Ҭамшьагә инхарҭа, Ҳаԥшьа-ҵыҵырҭа, Аԥьык-чарҭа...;

Ахьыʒҟа+аҟатцарба: Аҽеа-хәмарра, Апҵлаҳә-ҧара, Ах-кылатцара, Аҽыбҕалара, Апша-қәсра, Аҕба-ҧшыра, Аха еиҿагылара, Ахьархь-кра, Башкапсара, Ацә-гылара, Ацә-тәара, Аҕын-хытцра, Асаʒ-хытцра, Шьбжь-ҧхьара, Уаса-еилыхра, Шьантца-ҧеыра, Ахы-тцхра..;

Ахьыʒҟа+аҟазшьарба: Ара-гәаҩа, Ачырасра-ду, Ачырасра хәыҷы, Арагыды, Ахаҳә-қәацә, Шьха-ҧшʒа, Шьха-бзиа, Акәара-еиқәа, Акәара-ҟапшь, Акәара ҭбаа, Аʒы-хәа, Ахә-кьаҿ, Шьха-паҿ, Аҽеымҩа-цәгьа, Ара-кьаҽеы, Афонҿыц;

Ахьыʒҟа+аҟатцарба алахәыратә формақәа: Арацәа ахьҭажьу, Абераҟ ахьықәрсу, Ақьашана ахьықәгылоу, Абқәа ахьцаз, Абҟәыл зҭахаз, Ауарҳал зқәу, Аҳа зҭагылоу, Аҳа ахьгылоу, Аферма ахьгылаз, Ар ахьеибашьыз, Аргәыстоу, Абаш зқәу, Еиҳәа зҭоу..;

Ахьыʒҟа+ацынгыла: Ацаҟьа амҵа, Аныха амҵа, Аалʒга-нырцә, Ахоунырцә, Адәы-ҩада, Маниа лаҧхьа, Гьаргь иаҧхьа, Балан-ҩхала, Каб-иҩада, Ашәымҳа-рытца, Алоу итцаҟа, Хараз итцаҟа, Аладатәи Барҕьаҧ, Ташә илбаа, Нкылс аҭаҳара, Нкылс амхду..;

Ахыҧхьаʒарахьʒы+ахьыʒҟа: Ԛ-ʒы, Аҩʒы-бжьара, Ԛ-мҩак ахьеихагалоу, Ԛ-ҧшыра, Ԛ-кәара, Ԛ-кәарак рыбжьара, Актәи Охәреи, Аҩбатәи Ахәри, Х-мҩак ахьеихагалоу, Х-ԥьгәара, Абжь-ʒыхь, Ҧшьы-ԥькы, Ҧшь-ԥь-гәара..;

Ажәеидҳәала хьыʒқәа хажәак, ҧшьажәак рыла ишьақәгылоу хыпхьаʒарала уамак ирацәам. Ажәақәа реицҭарақҿы аҧхьа игылоуп ахьыʒҟақәа нас иҟалаз ахьыҟалаз, ианыҟалаз узырбо аҟатцарба алахәыратә форма.

Хажәак рыла ишьақәгылоу ахьʒқәа: Кәаԥьыԥь ишьапы ахьыблыз, Аби апеи ахьеивысыз, Аб ахы ахьытцоу, Аимырхәба аҽеы ахьыбҕеитцаз, Ар ахьеибашьыз аʒыхь, Кьамшьышь аб ахьишьыз, Анана Гәында лтәарҭа, Дамеи абахә дахьагаз, Ачба ирацәа ахьҭоу.

Иҟоуп ахьыʒҟақәа рыла ишьақәгылоу ахьʒқәагь, иаҳҳәап – Ашәрахә агәаҩа акәара, мамзаргы, ахьыʒҟеи аҟатцарбатә формеи ахьыʒҟеи анеицу – Адау дыҵтоу аҳапы.

Ҧшьажәак рыла ишьақәгылоу ахьʒқәа: Арха, Алмысхан ира ахьгылаз; Ԥьынԥьал Зыҟәа амшәдумбеи ахьишьыз.

Апсны атопонимиа инеидкыланы уахәаҧшуазар, иумбар залшом аҭыпхьыʒқәа рырҿиараҿы ажәеицҭара – хадара зуа, шьаҭас иҟоу шакәу. Иахьа, аффиксқәа, атопоформантқәа ҳәа ҳʒышьҭоугьы, рыбжеиҳараʒак жәашьагәыҵқәоуп, географиатә апеллиативқәоуп. Урҭ аҭыпхьҙтә компазиҵқәа рҿы кырԥьара ахархәара ахьроуз иахьҟьаны аффикстә ҟазшьа аархо иалагеит. Аффиксны ишьақәгылахьоу абызшәаҿы зхала иҟам иреиуоуп – **аа, га, қәа, ны, ра, ҧ, ҭа, рҭа, рҩа, ҩа.** Аффикс ҳасабла рхы ныҟәыргоит ажәақәа; **а-ҵра, акра - кыра, а-ҵып, а-уаа, а-ҧшь, а-жә, а-хәҷы, а-ду, а-тәыла, а-хәы.** Иахьа ахархәараҿы иҟам, ма зынʒа имаҷ-

ны аус зуа, аха атопонимиаҿ кырынтә иуԥыло иреиуоуп атопоформантқәа (ажәа шәагәыҭқәа) **ԥшь (р-ԥшь) – мшь, ԥсы, хәа[1], ҩа, рҩа.**

Аԥсны амрагыларахьтәи аганахь – ашьха аҩыцахь иуԥылоит **ал** ала инҵәо аҭыԥхьыӡқәа: Ҵабал, Дал, Џьампал, Кьыркьԥал, Тҟәарчал, Хәаԥьал, Чхәарҭал, Џьал, Пскал, Чацкал уҳәа убас егьырҭгьы. Џьоукы, анҵәамҭа **ал** арҭ ирзеиԥшу ҭыԥхьӡы рҿиага формантуп ҳәа ирыԥхьаӡоит. Ҳгәы излаанаго ала ари ус акәымзар ҟалап. Ахьӡқәа – Ҵабал, Џьампал, Кьыркьпал рҿы иалкаатәу **бал II ԥал** ауп; Пскал, Чацкал рҿы – **кал;** Тҟәарчал, Хәаԥьал, Чхәарҭал (Џьыхәаа рԥьал – ара **Џьыхә** захьӡу абаа ду галоуп) – **ԥьал II чал.** Атопоним Ҵабал ажәытә ҩыраҿ (VI ашәышықәса) Цибил ҳәа иарбоуп, ус анакәха **бал – ԥал** аасҭа иаҳа ижәытәуп аформа **бил – пил.** Ҳара ҳазлахәаԥшуа ала ари абырзен жәа пил «аҭшәарра», «аҿышәҭа», «аиҩхаа» иазааигәоуп, еиҿарԥшы Цибил – Фермопил. Уи зырҵабыргуа фактуп ҳәа иԥхьаӡатәуп **бал - ԥал** ала инҵәо ахьыӡқәа зыдҳәалоу, ажәытә абырзенқәа зхылаԥшуаз Нхыҵҟа ицо ажәытәмҩа зҵысуа Кәыдры аҭыхәҭа ахьаку. Иара убри аҭыхәҭа аҿоуп иахьыҡоу Чацкал, Пскал, Џьгьарԥьгьал (Џьгьарԥькал) захьӡу ажәытә баақәа, урҭ рыхьыӡқәа аҭырқәа жәа «кала» абаа́ ала ишьақәгылоуп. Ахԥатәи аформа – **чал II ԥьал** (Тҟәарчал, Хәаԥьал, Џьал...) иҟалап аԥсшәаҿ ахархәара змоу ажәа **а-ԥьал** «абҕа, ахықәда» иадҳәалазар, иаҿырԥшы – ахәдаԥьал, абҕаԥьал. Атопоним Дал акәзар – ахатәы хьӡы Дал (Маршьан) иадҳәалоуп, иара Дал иахьаҵанакуа Кәыдры ахықә иавоу ашымҳара иахьӡуп Дал ишәымҳара.

Аҭыԥхьыӡ рҿиараҿ ахархәара змоу аффиксқәеи, ашьагәыҭ морфемақәеи хыԥхьаӡарала имаҷӡам. Ҳарзаатгылап урҭ хаз-хазы:

а – Аԥсны аҭыԥхьыӡқәа рыбжакы префикс ҳасабла ираԥгылоуп, аԥсуа ҭыԥхьыӡқәа змырҩашьо аелементқәа иреиуоуп: Аацы, Анхәа, Абгархыкә, Аҭара, Аӡҩыбжьа, Араду, Абаажә, Алкәаԥсҭа, Аҟармара, Арасадзыхь, Аԥьажә, Ажәрҭыԥ, Аԥьыкчарҭа, Алакәымҳара, Асар рҿаԥа..;

аа – ауаа ркласс иатәу арацәа хыԥхьаӡара узырбо суффиксуп, аҭыԥхьӡ рҿиараҿ имаԥны ахархәара амоуп: Ахәанаа, Аҩыҵаа, Гәрулаа..;

бжьа–бжьы – ҭыԥхьыӡ хырҿиаагатә префикс ҳасабла иуԥылоит: Абжьааԥҵра, Абжьакәакь, Абжьыҕдарра, Абжьахәы, Абжьԥара..;

га – ҟаҵарбатә шьагәыҭуп (агара), агидронимиа иадҳәалоп: Гәабанга, Мцага, Уапыжәга, Хәыӡга, Ҳәыбзага, Бҵәага, Зысга..;

жә – ҟазшьарбатә шьагәыҭуп (ажә, иажәхьоу): Абаажә, Ахьажь, Ацуҭажә, Аԥьажә, Ақьанҵажә, Аҳәысҭажә, Аҳәаҭражә..;

[1] Атопоформантқәа рыбжакы дырзаатгылахьеит Х. С. Бҕажәба, урыхәаԥш хыхь иарбоу иусумҭақәа.

кы, кыра - кыр – ҟатҵарбатә шьаҭоуп (акра, акыра), иуԥылоит аҭшәарра ҭыԥқәа, ахаларҵа бааԥсқәа, аҳкырҵакәа рыхьҳқәа рынҵәамҭаҿ: Шьапкы, Аҳыххыра, Амҩакыра, Амшәымҩакыра, Гакыра (→ Гагра), Абҕацымкыра, Абҕацымкыр, Ҵәаҳәыркыра (→ Цагеркер), Ҵәаҳәыркыра. Нҵәамҭала арҭ рахь иԥхьаҳатәуп ҳәа ҳгәы иаанагоит абжьысырҵа ҭшәаррақәа рыхьҳқәа – Ԥацкьыр (Ԥацкыр), Кәаначхьыр (Кәаначкыр)..;

қәа – арацәа хыԥхьаҳара узырбо асуффикс: Абгыҳра-қәа, Ақьаԥҵа-қәа, Атәара-қәа, Ԥьыкраа рқьамҵа-қәа, Аҳыхьқәа, Араҿарқәа, Аԥсакьыҿқәа..;

мшь II мышь – Аԥсны амрагыларахьтәи аганахь аҭыԥхьыҳқәеи, аҳыхьыҳқәеи рынҵәамҭаҿ иуԥылоит: Гьаргьа-мышь (аҭыԥхьыҳ), Ҭоу-мышь (аҳгьы, аҭыԥгьы), Та-мшь (ақыҵа), Дҕа-мшь (аҳы). Ш. Д. Инал-иԥа **мшь – мышь** атопоформант **ԥшь** иахылҵыз ауп ҳәа иԥхьаҳон: Тамшь (Тамԥшь), Дҕамшь (Дҕамԥшь). Ари агәааанагара иашазар, хыхь иарбоу ахьыҳқәа раԥхьа аҭыԥқәа ракәын изыдҳәалаз ашьҭахь урҭ ирылсуаз аҳқәагьы ирыхьҳхалеит, насгьы, ара иҟаҳам ахԥатәи ахаҿы арацәа хыԥхьаҳара узырбо **р (р-ԥшь)** атопонимқәа Цандрыԥшь, Гагрыԥшь уҳәа рҿы ишуԥыло еиԥш. Иазгәаҭатәуп, Кәтоли Тамшьи рҳәааҿ ишыҟоу Ҭамқыҭ захьҳу аҳабла, убри аҟынтә Тамшь аԥхьа Ҭамԥшь ҳәа иҟазар алшон. Иҟалап ус акәзаргьы ишхырҿиааз атопонимқәа Ҕәымрышь (Ҕәымрыԥшь), Ҟәымрышь (Ҟәымрыԥшь).

на – ҭыԥрбагатә префикс ҳасабла иуԥылоит Аԥсны амрагыларахьгьы, амраҭашәарахьгьы, ахархәара амоуп агыршәаҿгьы: На-бжьоу, На-марданоу, На-быргьан, На-гәалоу (Аҭара ақыҵа), На-бжьала (Бзыԥ ақыҵа), Ны-кәырша (Ԥсҳәы)..;

ны – аҭыԥрбагатә (алокативтә) суффикс: Аԥс-ны, Егр-ны, Зыхә-ны, Шәаны, Лых-ны, Бзыԥын(ы)..;

ԥ II ԥа – аԥхьа, аԥхьатәи, акы иаԥну ма иаԥынҵоу узырбо, ҳгәы излаанаго ала, ижәытәҳоу, аԥсуа-аедыгь жәларқәа ирзеиԥшу елементуп. Аԥсшәаҿуи ахархәара иамоу дазаатҵалахьеит еицырдыруа аԥсуа-абаза бызшәаҭҵааҩы К. В. Ломтатидзе[1]. Аҵарауаа И. А. Джавахишвили[2], С. Н. Ҷьанашьиеи[3] иашамкәа уи адыг быз-шәа мацара иадырҳәалоит. Аԥсны атопонимиаҿы **ԥ // ԥа** ала инҵәо аҭыԥхьыҳқәа уамакгьы ирацәам: Хәаԥ (хатәы хьыҳҵасгьы иуԥылоит), Бзыԥ (аҳгьы, аҭыԥгьы), Гарԥ, Рҩаԥ, Гәыԥ, Баргьаԥ, Лҩыԥ, Ԥшьаԥ, Хьихьаԥ, Ахаԥа, Акаԥа, Асԥа..;

ԥсы, бз. ԥс'ы II ԥса – аҳиасқәа, Ҷарыхәи (Чорох) Ҟәбинеи рыбжьара амшын иалало аҳқәа жәпакы рыхьҳқәа нзырҵәо формантуп. Урҭ рахьтә Аԥсны иаҵанакуеит: Аа-ԥс'ы, Хы-ԥс'ы, Ҳаш-ԥсы, Лаш-ԥсы, Анаҟәо -ԥс'ы... Ари аформантгьы И. Джавахишвили, С. Ҷьанашьиеи адыг быз-

[1] Ломтатидзе К. В. Тапантский диалект абхазского языка. Тбилиси, 1944, ад. 200.
[2] Джавахишвили И. А. Историко-этнографические проблемы Грузии, Кавказа и Ближнего Востока древней эпохи, ад. 45.
[3] Джанашиа С. Черкесский (адыгский) элемент в топонимии Грузии, ад. 626-628.

шәа иатәуп ҳәа ирыԥхьаҙоит[1], аха Х. С. Бҕажәба[2] ишазгәеиҭо еиԥш, **ԥсы –** ижәытәҙоу аԥсуа-аедыгь бызшәақәа ирзеиԥшу жәа шьагәыҭуп. Ус ауп уи дшахәаԥшуа адыгцәа ртопонимиа ҭцаакы Д. Н. Коковгьы[3]. Абызшәадырԛцәа изларҳәо ала, адыг бызшәаҷы иҟоу **ԥсы,** аубых бызшәаҷы **бзы,** аԥсшәаҷы **а-зы** шьаҭак иахылырҷиаауп. Аха, даҽа ганкахьала уахәаԥшуазар, игәоумҭар залшом, аԥшәаҷ ажәа **аҙы** аҭыԥан **ԥсы** имаԛымкәа ахархәара шамоу: аԥса-тара, аԥса-ҳәара, аԥса-а-ра, аԥса-сира, аԥс-ҭҳәа, аԥсы-лԛа (ахылԛа-ԥсылԛа), аԥсы-быб (аҙы ацыԥхь ссақәа), аԥс-лыш, аҙы-ԥсы, асы-ԥса, аԥс-ҭа, аԥсы-ҙ, аԥс-лы, аԥшаҳәа ← аԥс-аҳәа, аԥслымҙ ← аԥс-лымт (В. Кә.) уҳәа убас егьырҭгьы. Аԥсны атопонимиаҷы ажәақәа **аҙы, аҙиас,** шамахамзар ҙиас дук ахьҙ иаланы иуԥылаҙом. Ари афакт Х. С. Бҕажәба игәаанагара арҭабыргуеит – ажәа **аҙиас** ааигәа ицәырҭыз акы ауп, ууанҙа ҙиас хьҙы ҳасабла аԥсуа-абаза бызшәаҷы ахархәара змаз **ԥсы** акәын. Ҳара иахьынҙаадыруа, ари ажәа Аԥсны агидронимхьыҙқәа рҷы аԥхьатәи (апрепозициаҷ) иуԥылаҙом, ԥьоукы иашамкәа Ԥсоу – «аҙоу (иауу азы)» ҳәа еиҭаргоит. Ҳгәы излаанаго ала, ари ахьҙ аԥсуаа рхатәы милаҭхьҙы иадҳәалоуп; еиҷырԥшы: Ԥсоу – Ԥс-ҳәы. Уи зырҭабыргуа фактуп ҳәа иаҳԥхьаҙоит Ԥсоу амшын иахьалало азааигәара, абжьаратә шәышықәсқәа рзы, ахәаахәҭратә факториа **Абкасия II Абкация** (Эмилио Дартели), ахәаахәҭратә баҕәаза **Абаза (**Эмидо де Асколи 1634 ш.) рыҟазаара. Иҟалап, иара убас, аԥсуа рхатәы милаҭхьҙы иадҳәалазар Ҟәбина аҙы аҩбатәи ахьҙ Ԥсыз, Ԥсыжь. Д. Н. Коков ишазгәеиҭо еиԥш[4] уи «иажәу аҙы» ҳәа аиҭагара уақәшаҳаҭхартә иҟам. Ҳгәы излаанаго ала Ԥсыз // Ԥсыжь ← Ԥсыҙы – Ԥсыз (аԥсуа зы, иаҷырԥшы Ԥс-ҳәы) иахылырҷиааупп. Ахьҙ аԥхьатәи ахәҭаҷы игылоу аԥсуаа рхатәы хьҙы аҙиас хьҙы **ԥсы** иахьахаршалоу азы, уи аҭыԥан ажәа **а-зы** ахархәара аиуит. Ҽакала уахәаԥшуазаргьы аԥсуа-абаза жәа **а-зы** ала ишьақәгылоу акәарахьыҙқәа маҷзам Аԥсны агидронимиаҷы: Аҙы-хәа, Аҙы-еиқәа, Аҟәара-зы, Алагьан-зы, Алаҳа-зы...

ԥшь – аиҳараҙак, Аԥсны амраҭашәарахьтәи азбжахь иҟоу аҭыԥхьыҙқәа жәпакы ирынҵәамҵоуп: Гәылрыԥшь, Хьацрыԥшь, Гәымрыԥшь, Дыдрыԥшь, Дәрыԥшь, Жәандрыԥшь, Ҟәыҟәрыпшь, Заҕьрыԥшь, Цандрыԥшь, Гагрыԥшь, Мкьалрыԥшь убас иҵегьы. Ишдыру еиԥш, арҭ ахьҙқәа рҷы иалкаатәу афармант **ԥшь** ауп, уи аԥхьа игылоу **-ры-** ахԥатәи ахаҷы, арацәа хыԥхьаҙара узырбо елементуп. Аформант **ԥшь** ахаҷырбага **-р-** анацу агидронимикахь ус амаҙам, амала аҭыԥхьҙ иабзоу раны, аҭыԥгьы аҙгьы ианрыхьҙхало атәы ҳамҳәозар – Гагрыԥшь (аҭыԥгьы, аҙгьы), Цандрыԥшь (аҭыԥгьы, аҙгьы). Ирԛашьатәым, агидронимқәа

[1] Уахәаԥш иарбоу аусумҭақәа.
[2] Бгажба Х. С. Этюды и исследования, ад. 167.
[3] Коков Д. Н. Адыгская (Черкесская) топонимия, ад. 51.
[4] Коков Д. Н. Адагская (Черкесская) топонимия, ад. 51.

рпостпозициаҿ **-р-** ацымкәа иуԥыло **-ԥшь** зынӡа даҽеакуп, уи ҟазшьарбатә шьагәыҭуп «иаԥшьу (иҟаԥшьу)» ҳәа аанагоит: Аӡаԥшь, Аӡцәҵәаԥшь, Аҳаԥшь, Рҩаԥшь, Кәатаԥшь..: Х. С. Бгажәба **-ԥшь-** ишгидронимтә форманту узырбо ҳәа иааиго аҿырԥштәқәа – Ԥшьара, Ԥшьандра, Ԥшьашла, Ԥшьаԥ уҳәа зынӡа уи аган иатәӡам, иаҳҳәозар: Ԥ-ԥшьара захьӡу аӡы Аԥсны иҟаӡам, уи иахьӡцәҟьоу Еҩшара ауп (урыс бызшәала Юпшара); Ԥшьандра ахьӡ иамоуп авариант Ԥшандра (←Ԥша-ндара); иахьынӡаадыруа, Очамчыра араион аҿы иҟаӡам Ԥшьашла захьӡу аӡгьы, аха идыруп аҭып Ашьашла II Ашьашра; Ԥшьаԥ – қыҭахьӡуп, уи иалсуа аӡыАӡаԥшь ахьӡуп. Убри аҟнытә **-ԥшь-** гидронимтә формантуп аҳәара иашам, насгьы Аԥсны агидронимиаҿ иҟам **ԥшь** ақырҭуа «ԥшьатала» иадҳәалан алкаакәа рыҟаҵара автор игхоуп ҳәа иҳаԥхьаӡоит. Иԥьоушашьа, автор даҽеаԥьара **ԥшь** аԥсуа ҭыԥхьыӡқәа рҿы «аӡәы иитәу адгьыл» аҵакы аанарԥшуеит ҳәа дахцәажәоит[1].

Атопоформант **ԥшь** аетимологиа иазааҭгылахьеит иара убас Г. З. Шьакьырбаи, И. Б. Басариа, В. Б. Бганба. Арҭ ргәааанагарақәа еиԥшым, Г. З. Шьакьырбаи **-ԥшь** аԥсуа жәа **а-ԥшьа** (иԥшьоу) иашьагәыҭуп ҳәа иԥхьаӡон[2], И. Б. Басариа **-ԥшь-ауаԥшь** иадылҳәалоит[3]. Арҭ алкаакәа злаудумкылаша аганқәа дырзааҭгылоит В. Б. Бганба, насгьы, ҳазлахәаԥшуа ала, уи илшеит атопоформант **-ԥшь** аетимологиа иашан аарԥшра: **ԥшь – «аԥшь»,** ҽакала иуҳозар «аган» ҳәа аанагоит, аурыс ажәа **«краи»** аиԥш ихырҿиааруп. Амала угәы еихьнашьуеит, автор иусумҭаҿ хыхь зыӡбахә ҳҳәахьоу, иашам аҿырԥштәқәа иаргьы ихы иахьаирхо[4].

ра – агеографиатә терминқәеи, аҭыԥхьыӡқәеи рхырҿиараҿы даара ипродуктивтәу суффиксуп: Ашә-ра, Ахоу-ра, Аҕдар-ра, Ахәажә-ра, Ажьш-ра, Аисыр-ра, Абгар-ра, Ашьанҵа-ра, Мақьа-ра, Ажьымҽыг-ра, Аԥьамԥаз-ра, Амза-ра, Ачырас-ра, Аҟарма-ра, Аҽада-ра, Шла-ра, Аԥшь-ра..;

рҵа – ҭыԥрбагатә формантуп: Абысҵа-рҵа, Абаа-рҵа, Аԥьыкча-рҵа, Аилыҵы-рҵа, Аҽыкәадыры-рҵа... Арҭ ирыларҩашьатәым, иаҳҳәап – Кәыдырҵа, Егрҵа, Хьӡырҵа, Дахәарҵа.., ара **ҵа** иаԥгылоу **р** ахьӡ аԥхьатәи ахәҵа иатәуп.

р-ҩа, ҩа II ҩы, ҩ-ҵа – Аԥсны агидронимикаҿы кырынтә иуԥыло суффиксқәоуп: аԥхьатәи аҿы **-р-** хаҿырбагоуп, аҩбатәи зегьы ирзеиԥшу ахәҵа **ҩа II ҩы**, ахԥатәи аҿы **ҵа –** локативтә суффиксуп. Ҳгәы излаанаго ала аелемент **ҩа** ажәа **аҩа** «аҳаԥы, иҵаулоу аиҩхаа лашьца» иашьагәыҭуп. Аӡқәа, зыхьӡ -**рҩа, -ҩа, -ҩҵа** ала инҵәо, аҳаԥқәа ирҭыҵуеит, ма аиҩхаа бааԥсқәа ирҭысуеит. Иахьа, ахарахәараҿы, аформа **ҩҵа** агидронимикаҿы иуԥыло асуффикс **ҵа** иазааигәахо иалагеит. Ҳазлацәажәо

[1] Бгажба Х. С. Этюды..., ад. 170.
[2] Шакирбри Г. З. Географические названия..., ад. 80.
[3] Басариа И. Б. Лексико-грамматическая структура..., ад. 6-7.
[4] Бганба В. М. К вопросу о происхождении..., ад. 82, 90, 91.

афармантқәа уҧылоит Ԥсоуи Мықәи рыбжьара иҟоу аҙқәа рыхьыҙқәа рҿы: Қьетуанрԝа, Чаԥагәрԝа, Аблаԝа, Бзырԝы, Ԥсеԝ(?), Ԥсҙырԝы II Ԥсыҙрԝы, Ҳәаҟьырԝа, Рапырԝа (Ҳаԥырԝа), Бааԝ (?), Хьацкәрԝа, Ԧьмарԝҭа, Агәашԝырҭа, Аҳарԝҭа, Зыгәрԝҭа, Қәацәырԝҭа, Хьырԝҭа, Ҳампырԝҭа, Қәацәрԝҭа (Ццәакәырԝҭа), Ҷырԝҭа, Ԧькырԝҭа, Ԧыԥрԝҭа II Ԧыԥԝрҭа, Бгыҙрԝҭа, Зыхәбырԝҭа, Қәыԥсырԝҭа, Баґрԝҭа, Ктырԝҭа, Лаԥанрԝҭа II Лаԥанырҭа..;

са – Самырзаҟани (Гал араион), Очамчыра араиони рҭыԥхьыҙқәа рҿы иуԥыло адхалара хьыҙцынхәратә префиксуп, уахәаԥш: сыԝны, мамзаргьы **са** сыԝны, сыҷкәын – **са** сыҷкәын, стәыла – **са** стәыла, сқыҵа – **са** сқыҵа, сҳабла – **са** сҳабла... Ҳгәы излаанаго ала, абжьаратәи ашәышықәсақәа рзы Аԥсуа ҳәынҵқарра ду ахаан, уи. аԥсуаа рхы иадыр-хәон Аԥсны анҵытҵ ирымпытҵархалоз адгьылқәа – атәыдгьылқәа иштәыдгьылоу узырбоз ԥсуа бызшәатә елементк аҳасабла. Ари иабзоураны адхалара – хьыҙцынхәратә шьаҵа **са** уи ҭыԥхьыҙрҿиага преффиксҵас инарҵбааны ахархәара аиуит агырқәеи, ақырҵқәеи рҿы: Сақарҭвело, Самегрело, Саджавахо, Сахалвашо, Сашамбуро... XVII ашәышықәса инаркны уи Аԥсны аԝнытҵкатәи аҭыԥхьыҙҿыцқәа рыҿгьы иуԥыло иалагеит: Самырзаҟан II Сымырзаҟан, Саҕарцкьиа II Сыҕарцкьиа, Сакәызмаа, Саберриа II Саберио, Сахаҳәбиа II Сахахубио уҳәа убас итҵегьы.

ҭа, р-ҭа – ихадароу ҭыԥырбагатә (локативтә) суффиксуп. Ихнарҿиааует агеографиатә терминқәа: аҳәысҭа, аԥсҭа, ашҭа, аҭыхәҭа, анхарҵа.., *амасдартә тыԥхьыҙқәа:* аилыҵра – Аилыҵыр-ҭа, аԥьыкблыра – Аԥьыкблыр-ҭа, аршәра – Ахаҳәршәыр-ҭа, Арацәарцар-ҭа, Акьырблыр-ҭа, Аҿырԝыр-ҭа, Аныхәар-ҭа уҳәа убас итҵегьы.

Атопоформант **ҭа** ахархәара амоуп агидроним хьыҙқәа рҿôüà: Бзыԥ-ҭа, Кәыдр-ҭа, Егр-ҭа, Гәдоу-ҭа, Мҷышь-ҭа, Хыԥс-ҭа, Зиа-ҭа, Басла-ҭа, Дахәар-ҭа, Ҷырԝ-ҭа, Ԧьмажәхьас-ҭа, Кәыркәыра-ҭа...

ҭра – ҭыԥырбагатә жәа шьагәыҵуп: Аҿан-ҭра, Абат-ҭра, Атунгь-ҭра, Ачан-ҭра, Атԥларкәыкә-ҭра, Алакациа-ҭра, Акәуа-ҭра, Аҟәыд-ҭра, Ау-ҭра...;

ҭыԥ – географиатә термин шьагәыҵуп, ҭыԥхырҿиаагатә елементк аҳасабла ахархәара амоуп: Ахьацар-ҭыԥ, Аҙар-ҭыԥ, Ажә-р-ҭыԥ, Ашьха-р-ҭыԥ, Атәара-ҭыԥ, Абора-ҭыԥ, Хәсен-и-ҭыԥ, Зала-и-ҭыԥ, Аҟәара-ҭыԥ..;

уаа, уа – маҷк акәзаргьы аҭыԥхьҙ хырҿиааратә процесс иалахуп: Абжьуа, Ахы-уаа, Агәы-уаа, Акәара-уаа..;

хәа, р-хәа – аиҳараҙак амраҭашәарахьтәи Аԥсны азбжахь кырынтә иуԥыло топоформантуп, иахьазы аҭыԥхьыҙрҿиараҿ рацәак активра алам, уи аҭыԥан ахархәара иаҳа иаиуа иалагеит ҵакылагьы, формалагьы иара иазааигәоу агеографиатә термин – **ахәы.** Иҟоуп хьҙык аҿы афор-мақәа **хәа – а-хәы** еиԥшны ахархәара анрымоу, иаҳҳәап, ҷьоукы Ашәырхәа рҳәоит, даҿа ҷьоукы – Ашәрхәы II Ашәра ахәы, Ҳаԥшьырхәа –

Ҳаԥшьырхәы. Аформант **хәа (р-хәа),** мамзаргьы **ахәы (р-хәы)** ала инынҵәо аҭыԥхьыӡқәа зыдҳәалоу ахәқәеи, иԥшьҭыху анхарҵа ҭыԥқәеи роуп: Ԥьырхәа, Блабырхәа, Мгәыӡырхәа, Баалырхәа, Абачрхәа, Баҳҟьанихәа, Чыгәрхәа, Мгәашырхәа, Ашәырхәа, Качархәа, Аԥьрхәа; Абаажә ахәы, Кәырҷиаа рхәы, Быҭәаа рхәы, Зыдахә, Аблыра ахәы, Ԥсардиаа рхәы убас иҵегьы. Х. С. Бгажәба ишазгәеиҭо еиԥш, **хәа** «ахәы, аиҳаракыра» ҳәа аанагоит, иахьатәи агеографиатә термин а-хәы зхылҿиааз жәытә формоуп[1]. Уи уажәыгьы абазақәа рҿы инханы иҟоуп «ахәы, ашьха» аҵакы аманы.

Хыхь ишаҳҳәахьоу еиԥш, **хәа** ала инҵо аҭыԥхьыӡқәа рацәоуп Аԥсны амраҭашәаратәи азбжахь, уарла-шәарла урҭ уԥылоит Аҟәеи Гәылрыԥшь араионқәа рҿы Кәыдры аӡиас аҟынӡа. Кәачара (Очамчыра араион) абыргцәа ишҳарҳәаз ала XX ашәышықәса алагамҭазы, дара зыхьӡаз аиҳабацәа Цхьенҵҟар ақыҭа **Чабырхәа II Чбырхәа** ҳәа иашьҭан. Ари адырраҭара ала **хәа** ала инҵәо аҭыԥхьыӡқәа рҳәаа алада-мрагыларахь кыр инаскьоугар алшоит.

Афонетикатә процессқәа. Аԥсны атопонимиа аилазааразҿы имаҷым аҭыԥхьыӡқәа, афонетикатә процессқәа ирыбзоураны ахархәараҿ аиҵакрақәа, аивгарақәа знубаало. Урҭ зыхьҟо амзыӡқәа иреиуоуп:

а) ашьҭыбжьқәа рееиҵныԥсахлара (аметатеза) – Алра > Арла, Чачҳалра > Чачҳарла, Алхас икәара > Лахас икәара, Аргьеҵулра > Аргьеҵурла, Ачԥалар > Аԥчалар, Ғыжәараҳаԥыҵа (Ғыжәараҳаԥыҵа) > Жәығраҳаԥыҵа, Ғыжәырҵа > Жәығырҵа, Ҭрышҵа > Ҭыршҵа, Ҳаидарха > Ҳаидрах, Алгәыста > Лагәста, Ҭәыҵәырхәықа > Ҭәаҵәхәруқә, Кьырблырҵа > Кьылбырҵа..;

б) шьҭыбжьык аҭыԥан даҽешьҭыбжьык ахархәара (асубституциа) – Мрамба > Брамба, Папанҵқәыр > Бабанҵқәыр, Ақьаԥҵа > Ақьамҵа > Ақьанҵа, Ашьашра > Ашьашла, Даҕьмаб // Даҕьмаԥ, Амԥьаԥҵәарҵа > Анԥьуаԥҵәарҵа, А-уарцахә > Ерцахә, Абгархықа // Абҕархықә, Асчына // Ашьцына, Дыҳәаҟәаа рарха // Наҳәыҟәаа рарха, Кәтыӡра > Кәтыҵра, Ԥьымгәарҵа > Чымгәарҵа, Самкәадирырҵа > Самкәадырырҵа..;

в) ашьҭыбжь ацлара – Ԝшара > Ԝԥшара, Дианҵәыш > Дгьанҵәыш, Лаҟәыб ицуҵра > Лаҟәыбысырҵа, Ацуҵажә > Ацуҵражә, Абааҵа > Абаанҵа, Цәгәара > Цәагәара;

г) ашьҭыбжь алшәара – Адыҕаԥара >Адыҕаԥьра, Аԥсарахәы > Аԥсрхәы, Аӡыҕҕара > Аӡҕара, Араса ӡаԝа > Асаӡаԝа, Кәыркәыраҵа > Кәыкәыраҵа, Арасра ахәы > Асара ахәы, Кьынирыԥшь > Кьынрыԥшь, Кьапакьԝырҵа > Кьапакьырҵа, Ҭелиҵкар > Ҭелҵкар, Бынҵха > Быҵха, Ҵәаҟьасырҵа > Ҵәаҟьасҵа..;

[1] Бгажба Х. С. Этюды и исследования.., ад. 171.

д) аредукциа – Абҕацымкыра > Абҕацымкыр, Ардәына ныҳәара > Ардәын ныҳәара, Абахә аҵа > Абахә аҵ, Ахәныха > Ахәных, Ебжьноуаа рыхәҵа > Ебжьноуаа рыхәҵ, Ҟәыра итыша > Ҟәыра итыш, Ҕыжәаа рхәы > Ҕыжәрхәа.

Бзыԥтәи ашьҭыбжь ҷыдақәа хазы ҳарзаатҕылаҙом, избанзар Х. С. Бҕажәба еицырдыруа иусумҭа «Бзыбский диалект абхазского языка» аҿы инарҭбааны дрылацәажәахьеит. Амала иазгәаҭатәуп ҳәа иҳаԥхьаҙоит, иахьа урҭ Бзыԥтәи атопонимиаҿ иаҳа имаҷны иалыркаауа ишалагаз. Иахьа ара, Хыԥс'ы, Аапс'ы зҳәо рацкьыс Хыԥсы, Аапсы зҳәо иаҳа еиҳауп, иара убас Анх'әа, Мазих'әа аиҳа Анхәа, Мазихәа аԥыжәара амоуп.

Ишдыру еиԥш, иарбан бызшәазаалакгьы наунагаҙа еицакрада изыҟалом, абызшәа есааира иҿиоит, аҿаԥсахәеит, атопонимикагьы убас, аха, уи аԥсахраҟәа иаҳа ирыцәхьаку абызшәа ахәҭақәа ируакуп. Убри иабзоураны, имаҷымкәа, ҭыԥхьыҙ ҳасабла еиқәханы иҟоуп иахьа аԥсшәа иацәыҙхьеит, мамзаргьы аҙра мҩа иангылоуп ззуҳәаша ажәақәа. Убарҭ иреиуоуп: аҷлар – Аҷларра, ақәшьар – Ақәшьарра, Аҙарқәшьар, Аргьҭыл – Аргьаҭылра (ажь хкы хьыҙқәоуп), акәадац (облепиха) – Акәадацра, акатцахәыр (барбарис) – Акатцахәыр, ашьаш (ҳаскьынжәлоуп) – Ашьашра, ахаиа (ҳаскьынжәлоуп) – Ахаиа, аҳәеижьра (аҳәақәа ахьаанахәо аҭып) – Аҳәеижьра, асаҟәыд – Асаҟәыдра, Аԥилыҟә – Аԥилыҟәра, асачыхь II ачачыхь (абамбалыхга) – Аса-чыхь, ачалеи (камыш) – Ачалеира, Ачара (амра зҿамԥшуа ашьха аган) убас иҵегьы.

Аҭыԥхьыҙқәа ирныԥшуеит иахьа аԥсшәаҿ ахархәара змоу ажәақәа зхысхьоу асемантикатә еиҵакраҟәагь, иаҳҳәап, атопонимикаҿы атермин «ашҵа» аҳҵынра (аҳ, аҵауад, ма аамыста инхарҵа) ҳәа аанагоит: Гьаргәал (Чачба) иашҵа, Лыхны ашҵа, Ашҵа (аҳҵынра), Чачаа рашҵа, Чагә (Жәанба) иашҵа, Кәаԥь (Маршьан) иашҵа, Маршьанаа рашҵа, Ачба иашҵа, Кәыԥба иашҵа, убас ицегьы. Ари ажәа нхаҩык инхарҵа, ма иқьаԥҵа иадкыланы зынҙа иуԥылаҙом. Ашәуаа рҿы уи еиҳагьы аҵакы ҵбаа аиуит – Абазашҵа, «Абаза дгьыл, Абаза тәыла» ҳәа аанагоит.

Иҟоуп Аԥсны атопонимиаҿы ажәақәа ҭыԥла ахархәараҿ адиалект ҟазшьа змоу, иаҳҳәап,Бзыԥын ашьхахыҵырҵазы иаҳарак *«ахәдаара»* рҳәоит – абжьуаа *«акаҵәара»,* бзыԥаа ажәақәа *аҙха, аҙыхь* еиҟараны рхы иадырхоит – абжьуаа рахь аҙха шамахамзар иуԥылаҙом, иара убас еиҿырԥшы: *абжь.* **ахыҟә** – *бзыԥ.* **ахәыҟә**; **аҩыҵа** – **аҩыҵ** II **аутҵ** (Дәрыԥшь); *абжь.*, II *бзыԥ.* **албаара** – *бзыԥ.* **абаара** (иуԥылоит ҷьара-ҷьара) – **Амҿыбааҩырҵа** («Амҿылбаарҩырҵа» – Ҟәланырхәа), **Шьхабаашҵа** («Шьхалбаашҵа» – Гагра араион), **Арбаа** («Арлбаа» – Гагра араион).

Хыхь иазгәаҳҵаз аҷыдараҟәа ртәы ҳамҳәозар, Аԥсны аҭыԥхьыҙқәа ладагьы-ҩадагьы лексикатә базалеи, хьыҙхырҿиаратә ҟазшьалеи излеиԥшым маҷуп. Уимоу, ирацәоуп еивгарада Аԥсны еиуеиԥшым аҭыԥ-

қәа рҽы акырынтә иуԥыло ахьыʒқәа: Мрамба II Брамба, Абʒа, Абгарра, Аʒага, Ҟәыдымжә, Шьхаԥшʒа уҳәа убас иҵегьы.

АҬЫԤХЬЫЗҚӘА РСЕМАНТИКАТӘ ГӘЫԤҚӘА

Аԥсны аҭыԥхьыʒқәа реилазааразҽы еиҽартәышьала еиԥшу ахьʒқәа шыҟоу еиԥш иҟоуп ҵакыла еизааигәақәоугьы. Хаз-хазы зҽеидызкыло ҵакыла еизааигәоу ахьʒқәа иурҭоит еиҳа ихарҭәааy темак иазку адыррақәа, иаҳҳәап, хыхь ишазгәаҳҭахьоу еиԥш, амилаҭ хьыʒқәа, ажәлақәа, ахатәы-хьыʒқәа злоу атопонимқәа иудырбоит атәыла амилаҭ еилазааратә ҭагылазаашьа. Агеографиатә терминқәа – ашьха, ахәы, агәаҩа, акаҵәара, абахә, аиҩхаа, арха, аҭаҳара, абгарра уҳәа злоу ахьыʒқәа иҭырхәеит Аԥсны дгьыл ахаҽсахьа (арелиеф).

Ишдыру еиԥш Аԥсны ҵиаала, шәаԥы-ԥьаԥла даара ибеиоуп, ари аны-ԥшуеит атопонимиагьы, ара иҟоуп (ашәыри, аутраҭыхи аламҵакәа) 70 ҵиаа хкы инареиҳаны ртәы зҳәо ахьʒқәа: Аара, Ашыцра, Ашәра, Ахьара, Аԥьра, Алра, Ахьацара, Ашымҳара II Ашәымҳара, Аԥсара, Ахәажәра, Амҷара II Анҷара, Аҭәажә ахәы, Аасра, Ажара, Ачамҳара, Алакациатра, Акаламра, Ауадара, Аисырра, Ачалеира, Апҟызра, Алаҳәагәаԥара, Аҕдарра, Ашьашра, Аԥьампҙазра, Амҕышра, Амыркыԥьра, Аҟармара, Азшра, Ацәырасра II Ачырасра, Аҷырҟәтанкәара, Аҵыҵәақәа, Аҵыҵындра ахәы убас егьырҭгьы.

Аԥсны абнатә ԥстәқәеи, аԥсаатәи ирыдҳәалоу аҭыԥхьыʒқәагьы хыԥхьаʒарала имаҷʒам. Урҭ рыбжак азоологиеи ашәарыцареи ртерминқәа рыла ишьақәгылоуп: Аҵыскыра, Аҳәыҳәшәара, Кәтышәара, Хьышьшәара, Абгахәыҷы ахьыршьыз, Аҳәа ахьыбҕарҵаз, Абшьыра, Ԥьынԥьал Зыҟәа амшә ахьишьыз, Мадгә аб ахьишьыз, Адумпеи ахьҭаршьыз, Цыҕкыра. Иҟоуп иара убас ашәарыцара иадҳәаламгьы: Акәуатра, Бгазҭоу, Қәыԥьма тәара, Жьабна, Шьабсҭакәара, Мшәышҭа, Ԥслаҳәҭакыра, Ԥслаҳәпара, Ҽагылара, Цәызлатәоу, Домбирха, Аашьҭыҩра, Шышкамс гәарҵа, Ҳәынаԥкыра, Даҕьгәарҵа, Даҕькәара, Ҵарбелырҵа, Алахҵра, Лаҳәыршыра, Ардәын ныҳәара, Ҟәыбрра (аʒы ихыло акәыбрқәа), Кәтыҵра (акәыҵцара), Рбаҕьгәарҵа, Ақәачархәа, Аҵларкәыкәтра, Абтыхәшәарҵа убас иҵегьы.

Агеи ашьхеи иахьабалакь лассы-лассы иуԥыло иреиуоуп арахәааʒара иадҳәалоу аҭыԥхьыʒқәа. Урҭ Аԥсны атопонимиаҽ иианыркыло аҭыԥ агәра унаргоит аԥсуаа ажәытә аахыс арахәааʒара иҕәҕәаны рнапы шалакыз. Ара иҟоуп, шамахамзар, аҩнатә ԥстәқәа рыхьʒқәа зегьы, урҭ ирыдҳәалоу атерминқәа: Ауаса хәымҩа, Ауаса ахьҭарцалаз, Ауассарҵа, Ҭыҕьшьха, Ауасахьча иҳаԥы, Асар рымҩа, Асар рҽаԥара, Аԥьмаапҵра, Аԥьмантҵәара, Аʒар рҭыԥ, Зысга, Қыжәʒа, Малмыҵырҵа, Ажәырҭыԥ, Ажә ахьыршьыз, Жәкәара, Цәгылара, Аҳәархкаара, Камбашь ҽаҳәарҵа, Камбашькәара, Абаттракәара, Аҿегәара, Аҿқәа рԥан, Аҿымҩа, Ҽыбҕа-

лара, Аҽеанҭра, Ҽадымԥа, Ҽада зҭаԥсыз, Ҽадарццыра, Ҽадқьышә, Арахә ахьҭанҵәаз, Ала ахьеибафаз, Хьчеигәара, Чмаҟә иҭәархырҭа, Аԥырчатра ахәы, Агәарҭа ду, Агәарҭа хәчы, Аҭыԥха лгәарҭа, Аныныра ахәы, Аҳәатра ԍдарра, Ачба иборатыԥ, Аҵангәара, Ааԥҭара, Аҭҭар ргыларҭа, Аԥьыкчарҭа, Аилыҵырҭа...

Арахәааҙара иадҳәалоу атопонимқәа хыԥхьаҙарала иаарыдԥыло иҟоуп адгьылқәаарыхреи, ашәырааҙареи ртәы зҳәо аҭыԥхьыҙқәа: Алатҵарҭа, Амхырҭа, Нкылс амх ду, Амхурсҭа, Аца зҭагылоу, Ауаԥшь ҙлагара, Ачатра, Абыстарҭа, Аҟәыдырҭа, Ҟәыдымжәы, Абымбатра, Ақәынирҭа, Адушька лҭа-ҭынҭра, Утра-ҭыԥ, Сақаниаԥха лԥышра, Ашамба ицыцара, Цәаҕәарҭа, Ақәа-ҭана, Ацәыркра, Баганара, Алукнаҳара, Акьаса, Аҵәатра, Аҵәахаҳара, Атаматра, Аца ахәы, Ацанаа, Ашамира, Араҽарра, Араду, Аракьаҽы, Кәач-ира, Арасатра, Амжәасара, Аҳа хәаԥса, Акатҵхәырҭа, Алаҳа зҭагылоу, Алаҳаш, Абацәра ахәы, Абҳәасатра, Аҳәасатра, Дал ишәымҳара (ишымҳара), Ашәымҳа рыҵа, Амыҵмыԥьра, Ԥыԥ ихаҳара.

Аԥсны атопонимиаҿ имаҷҙаны иуԥылоит ажәа «абаҳча», уи аҭыԥан ахархәара амоуп атермин «ақәаҵа», насгьы иара еиҳа аҙахәааҙара иадҳәалоуп, иҟоуп иара убас иахьа имаҷны иаадыруа ажьхкы хьыҙқәагьы: Ақәаҵа, Ақәаҵара, Ақәаҵа ԥшҙа, Кәыр иқәаҵа; ажьжәлақәа – Аҷлар-ра, Ақәшьарра, Ажьымҿыҕ-ра (Аԥьымҿыҕра), Ацажь-қәа (Ацыԥьқәа), Аргьеҭул-ра, Агәырҙгәыл-ра, Абытқәыжь-ра.

Асовет мчы анышьақәгыла ашьҭахь Аԥсы аарыхраҿы ицәырҧит еиуеиԥшым акультурақәа. Урҭ ирыхҟьеит абарҭ реԥш иҟоу атопоним ҿыцқәа: Атурнеԥстра (атурнеԥс – ҷархалжәлоуп), Атунгра, Атунг-тра, Ачеи-тра, Ачеитра ахәы, Маление лчеитра, Адаԥ-тра, Астахановка (чеитроуп), Ачеи фабрика.

Хаз гәыԥны иалухыр ҟалоит анаплакқәа, анхара, аматәа-ԥытәа атәы зҳәо аҭыԥхьыҙқәа: Аҳаԥшьаҙырҭа, Ахьархькыра, Амзхырҭа, Арацәарцарҭа, Акьырблырҭа, Ахаҳәҙырҭа, Акьырршырҭа, Анышәаԥшьҵхырҭа, Асапын-ҵхырҭа, Амаадан ахьыҵырхәа, Ахытҵхырҭа, Шьанҵаԥҿыра, Цәамс-ҭыхырҭа, Ажьиира, Ажьиирҭа, Ақьала, Аҕәқьала, Аҙыхкыра, Уардын гылара, Агара ахәы, Аиҳәацәырҭа, Ауархал зқәу, Гәабанга, Аимхәыц ахәы, Уапыжәга, Кәымжәыҵәахырҭа убас егьырҭгьы.

Аԥсуаа жәытәнатә аахыс бзиа ибаны иныҟәрго аусхыккәа иреиуоуп ашәарыцара. Имаҷым ари ас шакәу узырбо атопонимқәагь, хыхь ишаҳҳәахьоу еиԥш урҭ рызбжак ашәарахи, аԥсаатәи рыхьҙқәа ирыдҳәалоуп: Мшәымԥакыра, Аԥҙба амшә ахьишьыз, Адомпеи ахьҭаршьыз, Ашьацҳәа каршәырҭа, Шьыцҳара, Цыҕкыра, Ашәарацаԥ иҳаԥы, Ашәарыцамԥа, Ацыҕкцәа рҭыԥ, Тыԥцҟьара (Атәыԥа цҟьара), Зосҳан ихысырҭа, Ченгьелиаа рхаҳара, Ажьгамԥа, Ажькнаҳара, Шьхагәара, Ԥьу ацха ахьҭигоз, Ҵыскыра, Аҳәыҳәшәара, Ачашәара, Хьышьшәара ахәы, Ажәеиԥшь ныҳәара, Ахытҵхырҭа, Зына ахҿақәа ахьыҟә, Аизарҭа...

Амилатҭ ԥсҭазаара иузаԥаҳҭхом аибашьра, аруаѡ ихаҷсахьа, арра азыԥатҵагатә хәмаррақәа. Урҭ ирыдҳәалоу аҭыԥхьыӡқәа иреиуоуп: *ахырҷәҷәартҵа баақәа* – Абаа, Абаажә, Абааҭа – (Аԥсны кырԥьара иуԥылоит), Чагәына ибаа, Берзыхә ибаа, Чегьи абаа, Уаз абаа, Чыркс абаа II Чыргԥҳа лбаа, Анаԥәаԥиа абаа, Ҳасанҭа абаа, Нарԥьхьоу абаа, Аԥәа абаа..; Ар ртәарҭа (Аҭара), Ар рымѡа (Аԥсны еиуеиԥшым аҭыԥқәа рҷы), Арбаа (– Ар рылбаарҭа – Гагра ашьхарахь), Арԥхьара (Гагра ашьхарахь), Ар ахьеибашьыз, Ар ааныӡкылаз акәара, Аибашьырҭа, Аԥәарч ахәы (аԥәарч – еинырсланы иԥатҵоу абаа, амҷы иалху абаа), Абырзал ахәы (Абырзал – аиха иалху иабашьыга ахыц), Аурыс ирԥара (Ԥьгьарда Чагьам ҳәа иахьашьҭоу, 1877 шықәсазы аурыс генерал Кравченко аԥсацәеи аҭырқәцәеи дырцәыбналаны ир иманы Ҭабалынтәи Ԥьгарда далсны Жәыргьыҭԥа дцеит), Акардон (аурысқәа рԥынтә), Аҭырқәцәа ахьыркыз – Ашәҷаԥәа (Тԥәарчал Аӡхыда ахахьы, ара 1918 шықәсазы амҳаԥьырқәеи, аҭырқәа еибашьцәеи Ҭырқәтәылаԥа зхы хаз кны илбааргеит), Асаӡхыҵра, Бзгьаус Бзыԥаа дахьрабашьыз (Бзгьаус дубыхын, 100-ѡык аубыхқәеи асаӡқәеи иман Асаӡхыҵра ҳәа иахьашьҭоу дхыҵны Бзып аҷаѡанӡа дааӡеит), Наԥҳа Кьагәа дахьеибашыз (Калдахәара ашьхарахь: ари аҭыԥаҷ ауп Наԥҳа Кьагәа иѡызцәеи иареи Асаӡқәа иахьыриааиз), Ԥьамарды дахьеибашьыз, Ахыҵыхра (Гәымсҭа арҕьарахьтәи агәнахь, Гәымрыԥшь ашьапахьы, нхыҵи-аахыҵи еицырдыруа ҭыԥын, арантәи аԥсҭа (аҭса) ыҵхны иргон), Аҷеизгарҭа ахәы, Маӡаҭыԥ, Аԥшыра, Ахьҷаԥшьара, Аҷеырѡырҭа, Ҷырхәмарырҭа, Ахаҳәрԥара, Ахаҳәршәырҭа, Ампыл асра, Атәәаҟьа асырҭа, Абираҟ зҭагылоу убас иҵегьы.

Жәытәнатә аахыс аԥсуаа ашьхеи амшыни ирыбжьакын. Ҳәарада, амшыни ажәлари реизыҟазаашьагь анымԥшыр ауамызт Аԥсны атопонимиа. Иаҳҳәап: Аҕба ҷаҳәарҭа II Асқьала, Аҕба тәарҭа (Аҟатәи аӡыбжьатәа), Амыҟә II Абыҟә (мыс), Ашхәа ныҟәарҭа (Тамшь амшын ахықәахь, ара ажәытә канал амшынахьтә адгьыл иагәылагалоуп), Ашхәацәырҭа (Тамшь ақыҭа), Ашхәа ҷаҳәарҭа, Ашхәа ҵәахырҭа, Акра II Ацәымзаркыра (Аҟәа), Ҭоумышь акра, Анышьхҵара, Аҕбаӡхыҵра, Ґбаԥшыра (Мгәыӡырхәа), Аилага Абыҟә (Гәдоуҭа ақалақь), Баґлан (Аӡѡыбжьа ақыҭа, ҭырқәшәала «ашхәаҷаҳәарҭа» ҳәа аанагоит).

Аԥсны атопонимиаҷ иара убас иҵыдоу аҭыԥ ааныркылоит асоциалтә терминқәа ирхырҷиааy аҭыԥхьыӡқәа. Аԥсуаа рсоциалтә ерархиа аҟны иреиҳау аҭыԥ ааныӡкылоз **аԥсҳа** (царь) ҳәа ишьҭан, уи абжьаратәи ашәышықәсақәа рызтәи Аԥсуа ҳәынҭқарра ду ахаан ицәырҵыз титулуп – шьаҭас иамоп ижәытәӡоу атермин аҳ «князь, царь». Арҭ аѡтерминк – **аԥсҳа, аҳ** атопонимиаҷ ҵакыла реиѡдыраара ануадаѡугьы ыҟоуп: Аԥсҳа ибаа (Кәтол, Қьарақьан ахахьы), Аԥсҳа иӡыхь (аӡгьы, аҭыԥгьы – Аҷегәара ақыҭа), Аԥсҳа дахьжу (Ҷлоу, Аимара аԥсҭа), Аҳ иӡыхь (Маркәыла ақыҭа), Аҳ ибахә (Гәдоуҭа араион), Аҳ итәарҭа

(Ҭҟәарчал, Аҟармара аҳабла), Аҳҭынра, Аҳҭыхәҵа (Лыхны), Чачаа раҳҭынра. Атермин **аҳҭынра** иара убас ажәа **аҳ** иахырҿиаауп, насгьы уи аԥсҳаи, аҳцәеи рынхарҭахьыӡқәа рҿы ада ԥьаргьы иуԥылаӡом. Ҟазшьалагьы, ҵакылагьы аҳҭынра иазааигәоуп ажәа **ашҭа**, уи анхарҭа ҭыԥхьыӡқәа рҿы мацара ҭауади аамсҭеи рыхьӡқәеи ма рыжәлақәеи ирыдҳәалоуп: Чачаа рашҭа, Маршьанаа рашҭа, Ачаа рашҭа, Маанаа рашҭа, Лакраа рашҭа, Жьампыл иашҭа, Гьаргәал иашҭа; азеиԥш ҭыԥқәа – Лыхны ашҭа, Мықә ашҭа убас иҵегьы. Ҳазлацәажәо асемантикатә гәыԥахь иԥхьаӡатәуп ажәа **алаа** (ихьыԥшу ауаа, амаҵуѽцәа) иахырҿиааy аҭыԥхьыӡқәа – Алаа рҳабла, Алаа рытра.

Аԥсуаа рдоуҳатә ԥсҭазаара – рдинхаҵара, ажәытәтәи рдунеихәаԥшышьа, азхаҵарақәа уҳәа ирыхҟьаз иреиуоуп абас еиԥш иҟоу аҭыԥхьыӡ-қәа:

1) амарҭатра иадҳәалоу – Абҕара ахықә, Ақәырҭа, Ныҳәара, Ажәеиԥшь ныҳәара, Аччныҳәара, Ампараа рыгныҳәара, Леиаа рныҳәара, Ардәын ныҳәара, Кәчышь кнаҳара, Аԥсыбаѽ зҭоу, Ацуныҳәарҭа, Аѽзных,. Ажьира убас егьырҭгьы;

2) ақьырсианра иадҳәалоу – Ауахәама зҭагылоу, Ауахәама ахәы, Ҷьалыкь иуахәама, Лашькьандарныха, Елырныха, Қьачных, Аацных, Ебырных, Ҳашных, Лӡааных, Дыдрыԥшь ныха, Аныха зқәу, Рашных..;

3) аԥсылманра иадҳәалоу – Аԥьаама, Аԥьамаа ахәы, Аԥсылманцәа рнышәынҭрақәа;

4) еиуеиԥшым азхаҵарақәа – Гызмал икәара, Ашьҳангьери зызлан дахьикыз, Аԥскәара, Адоу ижырҭа, Аныха тәара..;

5) аԥсыжыртра хьыӡқәа: Инал Ҟәыба, Аԥсыжра, Анышәынҭрақәа, Аҳаҭгәын, Акардама, Ақьашана.

Хыхь иалкааy, ихадароу асемантикатә гәыԥқәа агәра удыргоит, урҭ ирыҵаркуа аҭыԥхьыӡқәе алексиологцәа, аетнографцәа, аҭоурыхҭцааѽцәа рзы даара кыр зҵазкуа ахархәагақәа ишреиуоу.

АЕТИМОЛОГИАТӘ ЗГӘАҬАРАҚӘА

Аԥсны аҭыԥхьыӡқәа рыбжеиҳарак, хыхь ишаҳҳәахьоу еиԥш, иаԥсуа хьыӡқәоуп, рморфологиатә еилазаашьа еилыххоуп. Имарианы иалукааyеит рырҿиагатә маҭәахәқәа. Аха имаҷым зеилкаара уадаѽу атопонимқәагьы. Урҭ ма итәымхылҵшьҭроуп, мамзаргьы афонетикатә процессқәеи, аҿа бызшәақәак рныррa алеи зҿеызыԥсахьхьоу ԥсуа терминқәоуп.

Аалӡга II Алӡага II Алӡга II Ҳалӡга – Ҭҟәарчал ақалақьи, Очамчыра араиони ирылсны амшын иалало зиасуп. Абырзен ѽырақәа аӡбахә рҳәаӡом (иҟазаргьы иҳаздыруам). Икьасоу ақырҭуа ѽырақәа рҿы *Егри-*

си, Егрисцқали ҳәа иарбоуп, аха академикцәа С. Т. Еремиани, И. А. Джавахишвили, аҭоурыхҭцааԥ В. Ф. Быҭәбеи ишазгәарҭо еиԥш (уахәаԥш Ашхарацуйц..., ад. 84,85,86) Аалӡга аӡиас ахаангьы ари аԥыза ахьӡ амамызт. Иҟоуп *Егры* аӡиас аԥсуааи агырқәеи ирҳәааау. Ахьӡ «*Егры*» Егриси иашьагәыҭуп, ақырҭцәа ҷьоукы *Егәыри* рҳәоит, агырқәа, рбызшәа азакәан ала ашьҭыбжь **н** ацҭаны, Енгури ҳәа иашьҭоуп (иаҷырԥшы аԥс. *хага-агыр. ханга*, аԥс. ац-ҳа – агыр. Нацҳа).

Ажәытә қырҭуа ԥыраҷы зыӡбахә аҳәо Егриси, Егрисцқали – ҳәааӡуп. Убри аҟнытә аҭоурыхԥԥцәа ҷьоукы уи ахьӡ иахоит амраҭашәарахь – Аԥсныҟа, аҿаԥьоукы алада-мрагыларахь – Қырҭтәылаҟа. Иаԥхьатәиу ахыҵхырҭақәа рыгәра зго рзы ажәытәӡа, Егриси – Егрисцқали захьӡыз Чорох аӡиас акәын, нас Рион (И. А. Джавахишвили С. Т. Еремиан, В. Ф. Быҭәба, И. Н. Воронов), Хоб (В.Кә.), ашьҭахь иахьатәи Егры. *Егриси – Егри* аԥсуааи алазқәеи (агырқәа) ирҳәаан, алазқәа амраҭашәарахь иааскьацыԥхьаӡа ахьӡгьы амраҭашәарахь еиҭатҵуан.

Егриси – Егрисцқали Аалӡга адҳәалара зыбзоуроу XI ашәышықәсазы инхоз ақырҭуа шәҟәыԥҽы Леонти Мровели иоуп. Уи излаиҳәо ала, амифологиа иатәу Егрос ҳәа аӡәы Егриси иахьатҵанакуаз иргылеит ихьӡ зхыиҵаз ақалақь Егри. Ари иахҟьаны Егрос идкылаз адгьылгьы Егриси ҳәа иашьҭалт. Уи уажәы *Бедиа* ахьӡуп иҳәоит Мровели[1]. Ари амифтә жәабжь ахаҭа Леонти Мровели иҟынӡа зқьышықәса раԥхьа иҟаз аамҭоуп изҵазкуа. Ахыҵхырҭақәа излырҳәо ала V-VI ашәышықәсақәа рзы Егриси ҳәа изышьҭаз адгьыл ахьамаз Рион аӡы аганахь акәын, *Рион* акәын Егриси – Егрисцқали ҳәа изышьҭазгьы (уахәаԥш Ю. Н. Воронов. Колхида..., ад. 13, 151-153, В. Ф. Бутба. Ашхарацуйц..., ад. 85). VIII ашәышықәсаз ари адгьыл Аԥсны аҳәынҵқарра иадыԥхьаҳалахахьан. Леонти Мровели ихаангьы (XI ашәышықәсаз) ус акәын, уи моу, Аԥсны ахҵныкалақь хада *Қәҷешьгьы* ахьыҟаз ҳазлацәажәо арегион аҿы ауп. Иара XI ашәышықәса алагамҭаз, аԥсҳа Баграт III Бедиа ауахәама ргылан далгеит, аҭыԥгьы иаҳҵынрақәа ируакны иҟаиҵеит, ашьҭахь, иангьы иаргьы аныԥсы ара иааганы иржит. Ҳгәы излаанаго ала, Мровели ҵатҵгәыда амифтә қалақь *Егри* (Егрос) уажәы *Бедиа* ахьӡуп зиҳәо Бедиа ашьапы зкыз аԥсҳацәа раҳаҭыраз, рышьҭра аргәгәаразы ауп, аха уи иашоуп ҳәа ишьҭырԥааит ҷьоукы, Вахушҭи дназлоу. VI ашәышықәсазы Егриси аҳәаа амраҭашәарахь Хоби аӡиас ишахымсуаз рҳәоит еиуеиԥшым адыррақарақәа. Убас, ажәытә ерман ԥыраҷы (V-VI ашә.) иарбоуп Аԥсныи Егери (Егриси) ирҳәааау аӡы *Дракон – Дакон* (уахәаԥш В. Ф. Бутба. Ашхарацуйц..., ад. 84-91-94). Иара убригьы Г. В. Ҵулаиа Аалӡга аӡиас иадиҳәалоит, аха иабаҟоу, Агафии (VI ашә.) Дакон (Дракон) ҳәа

[1] Абхазия и абхазы средневековых грузинских повествовательных источников. Тбилиси, 1988, ад. 37; (еиҭеигеит ГЬ. А. Амҷба); уахәаԥш иара убас – Вахушти, История царства грузинского, ад 220.

дзышьҭоу Фазис (Рион) аҳиас амраҭашәарахь, амшын аганахь ала иаа-игәаҳаны иавоуп (уахәаԥш, Агафий. О царствовании Юстиниана. М, 1953 г. ад. 75), уи иахьатәи Хоби аҳы ауп (мамзаргьы Техури?). Прокопии (VI ашә.) иара убас баша иҳәаҳом – Фазис ныркә, Европа иахьаҵанакуа, Аԥсилаа иртәуп ҳәа. (Прокопий Кесарийский. Война с готами. М. 1950, ад. 380). Нас Егрос иқалақь Бедиа иабаанагеи, Аалҳга – Егриси злакәхеи? Ари, Мровели ииҳәаз, Вахушти еиҭеиҳәаз, иациҵаз ихатәы интрепретациақәа ирыхҟьаны аҭоурых аҷы иҟоу аилагарақәа ирыхәҭакуп. Ҳазлацәажәо аҭоурых еилыргарақәа ирзааҭгылахьеит И. Воронови, В. Быҭәбеи хыхь иарбоу русумҭақәа рҿы, аха зегьыҵәҟьа макьанагь иаарԥшым. Уи ԥхьаҟа хазы изызхьаԥштәу ус дууп.

XVII ашәышықәса азбжазы Гыртәыла кыр аамҵа дыҟан аурым ныҟәаҩ, аҵарауаҩ Арканҷьело Ламберти. Уи ара иибаз иазкны аҩымҵагьы ахсаалагьы аԥиҵеит. Ламберти 100-ҟа шықәса Вахушти иаасҵа деиҳабын аха уи ихаангьы Аалҳга, агырқәа рнапаҷы ишыҟазгьы, *Егриси* ма *Егрисцкали* ахьҳымызт. Ламберти ихсаалаҷы Аалҳга «Екалисга» ҳәа иарбоуп уи ахахьы арҕьарахь иҟоуп ауахәама «Екалиса», Елыр акәзар Аалҳга арҕьарахь амшын аԥшаҳәаҷы иҟоуп. Иара убас 1785 шықәсазы ақырҵуа ныррa ала иҡаҵоу аурыс хсаала (Карта земель лежащих между Черными и Каспийским морями, 1785 г.) аҷы, Аалҳга *Еколисҳ* ҳәа иарбоуп, Охәреи «река Егри» уи анаҩс иҟоуп аҳы «Озгунз» захьҳу.

Ҳгәы излаанаго ала, ахьҳқәа *Еколисҳ, Озгунз* рынҵәамҵаҷ иҳамоуп аԥсуа жәа-шьаҵа -**ҳ**- «аҳы». Ахьҳ аԥхьатәи ахәҵа *Еколис* иҟалап *еклес* аҟынтәи иаауазар «**еклес»** бырзен бызшәала «ауахәама» ҳәа аанагоит, ари ажәа агыруа термин «ауахәама» аԥхьа аԥсшәаҷы, (ақырҵшәаҷ еиԥш) ахархәара аман. Уи иахьагьы абазақәа рҿы иҟоуп; (уахәаԥш С. Х. Ионова. Абазинская топонимия, ад. 43). Ҳамҩашьозар, Еклисҳы «ауахәама зы» ҳәа еиҭаҵуеит. Убри аҟынтә Аалҳга амшын иахьалало Елыр ауахәама иахҟьаны *Еклисҳы* «ауахәама зы» ҳәа ахсаалаҷ иарбоуп, ахахьы – Екалисга ҳәа иаҷырԥшы аԥсшәаҷ *Аалҳга*, гыршәала – Ꞓалисга, урысшәала Гализга. Ақырҵуа ҵарауаа ҷьоукы, аԥсуа хьҳы Аалҳга, агыруа форма Ꞓализга аҟынтәи иаауеит ҳәа ирыԥхьаҳоит. Зегь раԥхьаҳа ари аҩыза агәааанагара цәыргеит И. Кьиԥшиҳе, уи итәала Ꞓалисҳга ѽ-хәҵакны еилоуп – *ғали* «акәара» «*зга* «аԥшаҳәа» (уахәаԥш И. Кипшидзе. Грамматика мингрельского (иверского), языка, ад. 349). Ишдыру еиԥш, *Аалҳга* ҳиас жыцәуп, гыршәала «Ꞓали» захьҳу акәараҷҷоуп, «*зга*» акәзар аԥшаҳәа иахьҳны иахьатәи агыршәаҷ иҟам, иҟаҳазаргьы «*акәара аԥшаҳәа*» ҳәа аҳиас ишԥахьыҳхо? Ҳгәы излаанаго ала, «Ꞓализга» Аалҳга иахылҷиааз формоуп (иаҷырԥшы Аацы ақырҵшәахь Аға-цос ҵҡали – Вахушҵи). Иара аԥсуа хьҳы Аалҳга ахаҵагьы иаԥхьатәиу формаҳам – *Алҳага* аҟынтәи иаауеит. *Алҳага* захьҳу аҵып иахьагьы иҟоуп ҳазлацәажәо аҳиас арҕьарахь 8-тәи ашахҵа унаҳааҳа Аҭәархәара ҳәа иахьашьҭоу аганахь. Алҳга (Ал + аҳага) ѽ-хәҵакны еилоу терм-

инуп – *Ал* «аҭлажәала» (Аалӡга ахахьы наҟ-ааҟ лроуп), «*аӡага*» – ацаҟьа, абахә иалсуа иҭаау зуп. Аӡага ахьамоу ашәарах азгагоуп арахәгьы убас. Алӡага ҳәа ҳазҽу еицырдыруа шьхацамԥа ҭыԥуп. Ари аган иамоуп ажәытә аахыс ҽыхәшәтәыгас ауаа рхы иадырхо аӡырԥхақәа. Абарҭқәа ирыхҟьаны аҭып *Алӡага* иаваз аӡгьы иара ахьӡ ахьӡхалеит. Ал-ӡага аԥхьатәи ахәҭа *ал* иаԥгылоу **а** мыцхәы ақәыҷәҷәара змоу шьҭыбжьуп, убри иахҟьаны иунаҭар алшоит ҳа – Ҳалӡга (Калдахәараа рҳәашьа), мамзаргьы *аа* – *Аалӡага* II *Аалӡга*, агыршәаҿ **ҕа** – Ҕализга. Уи адагьы, ахьӡ агәҭахьы аҽаркьаҿит, аԥс-шәаҿ ишыҟалало еиԥш агәҭантәи **а** быжьшәеит Алӡага – Аалӡга ҳәа аҽееи-ҭанакит.

Аалӡга II Алӡга аетимологиа дазааҭгылоит В. Быҭәба иусумҭаҿгьы (уахәаԥш, Ашхарацуйц.., ад. 86). Уи игәаанагарала Алӡга еилоуп х-хәҭакны: Ал+аӡы+га/ха – анҵәамҭа *га/ха* суффиксуп ҳәа иԥхьаӡоит. Аиашаз, аформант *га/ха* имаҷымкәа иуԥылоит Аԥсны агидронимикаҿы, аха уи ҟаҵарбатә шьагәыҭуп (га – агара) – Гәабан-га, Уапыжә-га, Зыс-га, Бҭәа-га, Ҳәыбза-га убас иҵегьы. Акомплекс Ал-ӡ-га аҿы уи уамак ианаалом, амала *ӡ-га* ҳәа акәымкәа *ӣ-га* ҳәа иҟазар усҟан даҽакуп – Ал-ҵга..» ал ҵызго (ҭызго) ҳәа еилкаахон. Аварианткәа ртәы ххәозар иҟоуп даҽакгьы – Алӡы-аха, усҟан *Алӡы* гидронимхоит, аха «ахы» ҳәа еилкаахоит, иаҿырԥшы: Бзыԥ аха (Бзыԥ ахы), Гәыма аха (Гәыма ахы), Кьалашәыр аха (Кьалашәыр ахы). Иагьа ус иҟазаргьы иаҳа ииашоуп ҳәа иҳаԥхьаӡоит Алӡага «Ал (алра)+а-ӡага»>Аалӡга II| Ҳалӡга >Ҕализга.

Аацы II Аацы – Ааԥсҭа аӡиаси Ҧсырӡхеи Анхәеи ирыбжьоу қыҭоуп.

Аацы – Аазы (Аа+зы) иахылҵит уҳәаратәы иҟоуп. Ари агәааанагара иашазар, раԥхьа *Аацы II Аазы* захьӡыз аӡиас акәын нас уи иавоу адгьыл иадҳәалахеит. Азы ахаҭа ишьҭнахит аварианткәа Ааԥсҭа, Ааԥсы. Арҭ ирзеиԥшу аԥхьатәи Аа, аԥсшәаҿ ҵлажәла хьӡуп, аатҵлакәа Ааԥсы ахахьы иахьагьы иамоуп. Ахьӡ аҩбатәи ахәҭа цы – зы «аӡы» акәхоит. Ари аетимологиа (Аа-зы) агәра угаратәы ишьҟоугьы маҷк агәыҩбара унаҭоит, избанзар ақырҭуа ҩыраҿ Аацы – Аҕац-ос цҟали (уахәаԥш Вахушҭи, 1973 ш.) ҳәа иарбоуп. Хыхь ишаҳҳәахьоу еиԥш, агидроним *Алӡга* (Алӡага) агыршәаҿ Ҕализга ҳәа иҟалеит аԥсуа хьӡы Алӡга иаԥгылоу а мыцхәы ақәыҷәҷәара ахьамоу азы, аха Аацы аҿы **а** иаҳа иаԥсыҷеуп, убри аҟынтә *Аацы – Аҕацы* унаҭоит узҳәом. Иҟалоит *Аацы* (Аҳцы) – *Аҳӡы* иахылҵзар, иаҿырԥшы *аҭаҳцәа – аҭаацәа, иаҳгап – иаагап, акылҳара – акылаара* убас иҵегьы. Еивоу ақыҭақәа Ааци Ҧсырӡхеи ажәытә аԥсҳацәа иртәарҭан, аҳҭны қалақьгьы ахьыҟаз аракәын, убри аҟынтә аӡы, нас ақыҭа Аҳӡы (Аацы) ахьыӡхалар ҟалон. Ас акәу анс акәу Аацы иаԥсуа хылҵышьҭроу ҭыԥхьыӡуп.

Абаза – ижәытәӡоу аԥсуа-абаза шьҭрақәеи урҭ зқәынхәоз (иахьатәи Аԥсны назлоу) адгьылқәеи ирыдҳәалоу хьӡуп. Атәым милаҭ зәырҩы уи ааигәанӡа Аԥсныи аԥсуааи абазақәеи рзы рхы иадырхон,

аҭырқәцәа рҽы ари ахьӡ аҵакы иахьагьы аҽамԥсахӡац. Ахьӡқәа *Абаза*, иахьатәи аԥсшәаҿ – *Аԥсны*, қыртшәала – *Аԥхазетԥи*, урысшәала – *Абхазиа* синонимқәоуп. Урҭ аѽырақәеи ахсаалақәеи рҽы хаз-хазы ма ѽбаны иуԥылоит, иаҳҳәап Ламберти ихсаалаҿы ианып «Абасса мамзаргьы Абхазиа», 1802 шықәсазы немец бызшәала Реинекс иҭижьыз ахсаалаҿ «*Абаза – Аԥсне*» ҳәа иарбоуп (урҭқәа ртәы уахәаԥш алада – Аԥсны).

Ҳазлацәажәо ахьӡ *Абаза* етнотопонимуп уи егьмилаҭхьӡуп. Атәылахьыӡқәа *Абаза, Аԥсны* реиԥш исинонимқәоуп, хылҵшьҭралагьы еидҳәалоуп *абаза, аԥсуа*. 140 шықәса раԥхьа аҵарауаѽ ду Услар иѽуан – *абаза, аԥсуа* хьӡык иахылҵыз формақәоуп ҳәа. Н. И. Марр урҭ ирыдикылеит ақырҭқәа аԥсуаа рзы рхы иадырхәо атермин *аԥхаз, абхаз*. Аха иҟоуп аформа *аԥсуа* хазы иалхны иахәаԥшуагь. Иаҳҳәап, Д. Гәлиа ишазгәеиҭо еиԥш, ԥьоукы *аԥсуа – аԥсы-уа* урысшәала иуҳәозар «люди души» – Аԥсны «Страна души» ҳәа еиҭаргоит. Иара Д. Гәлиа ихаҭа *аԥсуа – абас-уа* «Абиссиниатәи ауаа» ауп иаанаго ҳәа иԥхьаӡоит (Д. Гәлиа. История Абхазии, ад. 94-95). Ш. Д. Инал-иԥа иакәзар ахьӡ *аԥсуа* аҵакы хԥаны дахәаԥшуеит: аԥсы-уа (аԥсуа) «люди души». «Люди (племени) апсов», мамзаргьы, *аԥса-уа – аԥса* (аҵла)+*уа* (Ш. Д. Инал-иԥа. Вопросы.., ад. 355, 368). Ари зыѽуа саргьы раԥхьаӡатәи сусумҭаҿы *аԥсуа – аԥсы* (аӡы) + *уа* «*аӡы уаа*», «*аӡы* (амшын) *иаванхо ауаа*» ауп иаанаго ҳәа салацәажәоит (уахәаԥш, «Аԥснытәи аҭоурыхтә баҟақәа ирызкны ажәақәак», ажур. Алашара, 1973, №11, ад. 91-95). Иахьа ҳазлахәаԥшуа ала, арҭ агәаанагарақәа удукылартә иҟам, избанзар, Услар ииашан ишазгәеиҭо еиԥш, атерминқәа *абаза аԥсуа* хылҵшьҭрак ауп ирымоу, аформа *аԥсуа* мацара аетимологиа азура аиашахь укылнагом.

Хатә милаҭхьыӡцас ахархәара змоу *аԥс-уа* анҵәамҭа *уа* иаҵанакуа еилкааун. Иара ала ирҽиоуп амилаҭ хьыӡқәа: ақырҭ-уа, агыр-уа, ашәаны-уа, асаӡуа, ашә-уа, а-уа-ԥс. Аетнотопоним *Абаза* атәы ҳҳәозар уи анҵәамҭа **а** – арацәа хыԥхьаӡара, ауаа рыкласс узырбо жәытә елементуп. Ари ахьӡ ашьагәыҭ *абаз* II *абас* иузаҟәыҵхом ажәытә бырзенѽырақәа рҽы иуԥыло ԥсуа шьҭрак иадҳәалоу ахьӡвариантқәа – *абаск*, *Абаск, абазх*, *абазг – Абазгиа*. Нҵәамҭала урҭ ирзаиагәоуп, абазгаа реиԥш Амшын Еиқәа иаванхоз егьырҭ ажәларқәа рыхьӡқәагь – Кол-х, Бру-х, Зи-х, Сани-к II Сани-г. Арҭ атерминқәа рынҵәамҭаҿ иаҳԥыло еицәыхарам **к**, **х**, **г** ҳгәы излаанаго ала, аԥсуа-аедыгь жәлар иртәу ажәа шьаҭа **ҕәы** «ауаѽы» иацырҟьоуп. Ишазгәарҭахьоу еиԥш, ахәлымшәытә цыбжьыҟақәа **ҕәы**, **ѽы** аԥсшәаҿ ииасхьеит **аа**, **ѽы** иара убас **у** (В.К.) ахь (уахәаԥш, С. А. Амҷԥха, Р. К. Ҕаблиа-ԥха. Аԥсуа бызшәа. Аҟәа, 1984, ад. 46). Ашьаҭа **ҕә** ҳамоуп аубых ажәа **ҭыҕәса** «ауаѽы» аҿгьы. Ашьҭыбжьқәа **ҕә**, **у** реизыҟазаашьа унарбоит, аԥсуа-аедыгь ажәақәа реиҿырԥшра, иаҳҳәап, аубых-аедыгь ажәа *ҕә-а* «ауара (нора) «аԥсшәаҿ *а-уа-ра* «аҭыѽра, аҳаԥы».

Ҳазлацәажәо **ғә** > **у,ԝ** «ауаԝы» ауп иҟоу адыгь ажәа **шу** «аҿуаԝ» аҽгьы (А. К. Шагиров. Этимологический словарь..., А-Н, ад. 22) . Атерминқәа *абаза, абазг* рышьаҭа *а-баз* акәзар уигьы иаԥхьатәиу формоуп уҳәаратәы иҟам, *абаз* иаҿырԥшы ажәытә аурысҷәа ирдыруаз авариант *абез*. Ҳара ҳазлахәаԥшуа ала *а-баз* аԥсуааи аедыгьааи ирзеиԥшу *а-быз* (бзы) аҟынтәи иаауеит: *абыз* + *ғә* – *абыз* + *у* (ы) «абызуаа – бызшәак ала ицәажәо» ҳәа аанагоит, анаԝс *а-быз-уа* иаҳнаҭеит иахьатәи аформа аԥсуа. Ишдыру еиԥш, *а-быз* ауп ажәа абызшәагьы шьаҭас иамоу. Ҩакала иуҳәозар, бызшәак ала ицәажәоз амилаҭ шьҭраҟәа, зегь раԥхьаӡа еидызкылоз абызшәа акәын, бызшәак ала ицәажәоз *абыз-уа* – *аԥысуа* ҳәа рхы иашьҭан. Аетноним аԥсуа аҟынтәи алокативтә суффикс **ны** ацхыраагӡарала иҿиеит *Абаза, Абазг* аасҭа иаҳа икьасоу атәылахьӡы Аԥсны «аԥсуа тәыла». Ишаабо еиԥш, *абаза, абазг, аԥсуа* шьаҭак (абыз) иахылырҿиааупи, иавтоним вариантқәоуп, аԥсуа – абаза бызшәа иузаҟәыҵхом.

Абазг II Абазгиа. уахәаԥш хыхь Абаза.

Абгархықә II Абҕархықә – Бзып ақыҵақәа иреиуоуп. Қыҵахьыӡцас уамак зхымцуа акы ауп ҳәа ҳгәы иаанагоит. XIX ашәышықәса актәи азбжаӡа ахсаалақәеи аԝырақәеи рҿы Бзыптәи ақыҵақәа ахьарбоу ирылаӡам. Аҭыԥхьӡы Абгархықә II Абҕархықә мԝашьарада ишаԥсуа хылҵшьҭроугьы аетимологиа еилыхха иҟаӡам. Уи аԝбатәи ахәҵа хықә (хәықә) аҵакы еилкаауп, аха аԥхьатәи *Абга-р* II *Абҕа-р* аҿы иҳамоу *абга* акәу, *абгарра* ма **абҕара** акәу аҳәара уадаԝуп. Атермин абга акәзар ақәыҕәҕәара аԥхьатәи **а** иаиуан аха ара ус иҟам. Егьырҭ аԝвариантқгьы хаз-хазы урыхәаԥшуазар агәраргагақәа рымоуп, избанзар, Ааԥсы – арҕьарахьтәы ахықәахь иамоуп абгарраҟәа. Иара убас Ахаҳәш ҳәа изышьҭоу ақыҵа ҳаблаҿ иҟоуп, ажәытә, Аацных имгакәа ауаа ахьдырқәуаз, иахьыбҕоз аҭыԥ. Егьа ус акәзаргьы, ҳгәы излаанаго ала, аформа Абҕархықә – Абҕарахықә иаҳа аԥыжәара амазар ҟалап.

Абжьаҟәа – Аҟәа аԝада-мрагыларахь ала иавоу қытоуп. Абжьаҟәа – абжьаратәи Аҟәа ҳәа аанагоит. Ажәытә, Аҟәа ҳәа изышьҭаз Гәымсҭеи Маҷареи ирыбжьакын, уи агәҵа – Баслеи Кьалашәыри рыбжьара «Абжьаҟәа» ҳәа иашьҭан (уахәаԥш, Ойконимы, ад. 17-18).

Абхазия XVIII ашәышықәса аахыс Абаза, Абазия аҭыпан аурысҷәеи егьырҭ амилаҭқәа жәпаки Аԥсны хьыӡцас рхы иадырхо терминуп. Уи шьаҭас иамоуп ақыртқәа аԥсуаа ирызрыхьӡу аетноним *апхази* (агыршәаҿы-аԥхаза). Иара убри ауп изхырҿиаау аԥсуа хьӡы «Аԥсны» ақыртшәаҿы иамоу ацымхәра «***Аԥхазетԥи***».

Академик Н. И. Марр аетноним **апхази** II **абхаз** ақыртқәа идырхәанчаз, рбызшәатә нормахь ииаргаз аԥсуаа ржәытә хьӡы *абазг* ауп ҳәа иԥхьаӡон (Н. И. Марр. О языке и истории абхазов. М–Л. 1938, ад. 44). Ари агәааанагара иадгылаԝцәоуп С. Н. Џьанашьиа, З. В. Анчабадзе, Ш. Д. Инал-иԥа убас ҙәырԝы. Амилаҭ хьӡы *абазг* зыдҳәалоу Аԥсны амр-

аҭашәарахьтәи азбжа зкыз аԥсуаа шракәыз инаҭшьны иазгәарҭахьеит Кавказ ҭызҵаахьоу аҵарауаа рыбжеиҳараҳҵак, аха иҟоуп Абазгаа қырҭцәазар зҭахугьы. Урҭ иреиуоуп, П. Ингәараҟәа, К. И. Берҙенишвили, М. П. Инаҙе, Н. И. Ломоури уҳәа Аԥсны еицырдыруа «аҭоурых ҟаҵаҳцәа». Ааигәа, урҭ ргәаҳәара ашьаҭаркразы академик Т. В. Гамҟрелиҙе ицәыригеит ититул агыдра кыр иацәыхароу агәааанагара ҽыц. Иԥьашьахәуп, аха уи излеиҳәо ала, VII ашәышықәса аахыс ахархәара зауз ахьҙ *апхаз* II *абхаз* акәзаап хәышәшықәса уи аԥхьа аҳыраҿ ицәырҵхьаз *абазг* зхылҵшьҭроу, ахьҙ *апхаз* ақыртқәа рхы иадырхозҭгьы - уи қырҭуа ажәоуп, *абхаз–абазг* захьҙыз қырҭуа жәларшьҭроуп, аԥсуаа рахь ус амаҙам (Т. В. Гамкрелидзе. К проблеме историко-этимологического осмысления этнонимии древней Колхиды. Жур. «Вопросы языкознания»,№4, 1991, ад. 89-95). Ҳазлацәажәо апроблема иазку Т. В. Гамҟрелиҙе иусумҭақәа инарҵауланы анализ рзиухьеит иахәҭоугьы ахәшьара риҭахьеит абызшәадырҳы В. М. Бганба (уахәаԥш В. М. Бганба хыхь иарбоу иусумҭа), убри аҟынтә даҽазнык урҭ рзаатгылара аԥсаны иҳаԥхьаҙом.

Зыҙбахә ҳҳәаз В. М. Бганба иусумҭаҿы автор ихаҭагьы дазаатгылоит аетнонимқәа *абазг*, *абхаз* рҵоурых. Ҳгәы излаанаго ала, автор диашоуп урҭ (абазг, абхаз) хаз-хазы ирҿиоу терминқәоуп ҳәа дахьрыхәаԥшуа. В. Бганба ахьҙ *аԥхаз* еилоу ажәоуп ҳәа иԥхьаҙоит – апиох (аубых) + аз «аз-ра» – аԥсуаа ирыдҳәалоу ахьҙқәа ируакуп (уахәаԥш хыхь иарбоу иусумҭа, ад. 72). Ҳара ҳазлахәаԥшуа ала, ари аетимологиа иагьҵаҵгәыдам, аха гәыҳбарадагь иузудкылом.

Иҟоуп ахьҙ *абхаз* иазку даҽа згәаҭаракгьы. XIII ашәышықәсазы аерман ҭоурыхҵҵааҳ Мхитар Аиривантәи иҳуан: «Апхаз» ерманшәала «ахҵара змоу анапы» аанагоит ҳәа. Уи шҵаҵгәыдоу атәы далацәажәахьеит З. В. Анчабаҙе (уахәаԥш, Из истории... ад. 173).

Аетноним «*абхаз* II *апхаз*» аетимологиа атәы анаҳҳәо, ҳхаҿы иаагар ахәҭоуп ҳәа иҳаԥхьаҙоит абри еиԥш иҟоу афакт: ахьҙ *абхаз* II *апхаз* VII ашәышықәсаҵа ахархәара амамызт, VII-VIII ашәышықәсақәа рзы, абазгаа ахақәитра анроу, уи, ажәытә хьҙы *абазг* аԥсахуа иалагеит. Избан? Ҳгәы излаанаго ала, амраҭашәарахьтәи аԥсуаа – абазгаа ахақәитра анроу амрагыларахьтәи аԥсуаа – аԥсилаа хьыԥшцәан. Уи аамҭазы ара иқәнагалаз аԥьамцәеи, араԥцәеи ирыхҟьаны еиуеиԥшым ахҭысқәа мҳаԥысуан. Аԥсилаа рашьцәа абазгаа рахь рхы хан. Абазгааи аԥсилааи абызшәеи азеиԥш хатәыхьҙы *абызуа* II *аԥысуа* еиднакылон, аха абазгаа ахақәитра анроу, макьана ихьыԥшыз аԥсилаа абазгаа алкааны «*ауаахаз – хазы иҟоу ауаа, ихьыԥшым ауаа*» ҳәа рзырҳәо иалагеит, дара абазгаагьы ус рхы иазырҳәозар ауан. Ари, Абазгаа рполитикатә ҭагылазаашьа узырбо ҽыц ицәырҵыз ахьҙ ҷыда «ауаахаз,» араԥцәеи аԥьамцәеи рбызшәақәа рныррa ала, аерманшәеи ақыртшәеи ирыланагалеит. Машәыршақә акәҙам аҳырақәа рҿы изуԥыло «ауаахаз» иазааигәоу абас еиԥш иҟоу аварианқәа: *авогаз*, *афгаз*, *апгаз*, *абхаз*,

аԥхази. Иаԥсуа жәоу «*ауаахаз*» терминҵас аԥсшәаҽы инымхаҙеит, избанзар уи анцәырҵ ашьҭахь уамак мырҵыкәа аԥсуаа (абазгааи, аԥсилааи) еидылеит, ахьҙ ҷыдагьы аҵакы ацәыҙит, ахархәараҽы ишыҟаз иаанхеит ажәлар еидызкылоз рзеиԥш хатәыхьҙы «*аԥсуа*».

Аетноним апхази (абхаз) иахылырҿиаахеит ақырҵшәаҽ Аԥсны ахьҙ ацкы *Аԥхазетԥи*, уи анҵәамҵа, ишдыру еиԥш, қырҵуа милаҭхьҙы рҿиагатә суффиксуп. Амилаҭ хьҙы *абхаз* ауп шьаҭас иамоугьы иахьа еицырдыруа Аԥсны аҩбатәи официалтә хьҙы «Абхазия».

Абас ала, атерминқәа *абаза, абазг, апсил, аԥсуа* (уахәаԥш хыхь Абаза), *аԥхази* II *абхаз* аханатә аахыс аԥсуаа ирыдҳәалоуп, иавтонимқәоуп, аԥсшәа иагәылиааз ажәақәоуп.

Аҙыҷҷара II Аҙҷара II Зыҷҷара ҙ-дууп, Кәыдры иалалоит арҷьарахь ала Чхалҵеи Ажареи ирыбжьысны. Ижәытә хьҙуп, Аҙгара аганахь иҟоуп *Аҙҷара* захьҙу ақыҵагьы, ашьхагьы. Хсаалақәак рҿы Аҙгара аладатәи аган *Чхалҵа* ҳәа иарбоуп (Ах. - 27, Ах. - 30). Агидроним *Аҙыҷҷара > Аҙҷара – Зҷара* фонетикатә формала даара иазааигәоуп Агафи VI ашәышықәсазы зыҙбахә иҳәо мисимианаа рбаа ахьҙ Тцахара. Ииашоуп ҳәа иҳаԥхьаҙоит аҵарауаа Ц. Н. Бжаниа, Ш. Д. Инал-иԥа, Г. А. Амҷба ари ахьҙ Аҙыҷҷара аҙы Кәыдры иахьалало арҷьарахьтәи аганахь игылоу абаа ду иахьадырҳәало. Уи иахьа Чыркс абаа ҳәа иашьҭоуп. И. Воронов Тцахара Пскал абаа ауп ҳәа иԥхьаҙон (уахәаԥш, Ойконимы, ад. 35).

Аҙыҷҷара иаԥхьатәиу формоуп, аетимологиа еилыххоуп *аҙы* + (**а**) *ҷҷара* «аҙы аҽахьарҭбаауа, аҽахьаԥсаҟьо» ҳәа аанагоит, урысшәала иуҳәозар, «мелководье, брод». Аҙыҷҷара аҙы иахьыруа ҭыԥуп. Аҙы ахьҙ рхылеит ақыҵагьы, ашьхагьы, абаагьы.

Аимара – Ҷлоу ақыҵа аҩадахьы, ахәҵахь иҟоу ҳаблоуп. Дәаб аҙы алсуеит. Уи аԥсҭа иахьаатҟьо ҭшәарроуп, абахәқәа даара еизааигәоуп, уҽазҵәылухыр ԥаҩк аҟынтәи егьи аԥаҩ уқәԥалар ҟалоит. Аҭып аҟазшьа иахҟьеит уи иаду аҳабла ахьҙгьы «*Аимара*» (еимоу, аималара).

Акаԥа – Басла аҙиас ахахьы иҟоу қыҵоуп. Аԥсуаа ажәытә аахыс жәаԥҟаны ирҳәоит «Акаԥаа рысакаса Абжьаҟәатәик иҽанижьлеит» ҳәа. Ҳгәы излаанаго ала, Акаԥа патроним хьҙуп. Аинформаторцәа ажәла Акаба иадырҳәалоит, аха иаҳа иашазар ҟалап *Қапаа* (Қап-ба) адҳәалара. Ақыҵа анаҩс аҩада-мрагыларахь иҟоуп ашьха *Қап иҽышьҭра*.

Ақырдуаг II Қырдуагра шьха хьҙуп, ҩыцьаран иуԥылоит – Очамчыра, Гәылрыԥшь араионқәа рышьхарахь (уахәаԥш алада). Арҵ ашьхақәа рыкәцәқәа ақырдуаг рымоуп, *ақырдуаг* захьҙу шәыга (сурик) жәлоуп, ишкәакәоушәа иҟоуп аха иурҙыҵыр алак еиԥшхоит, еиқәаҵәахоит, анкьа абахә еихсны иаҽдыршәшәон. Ҳәарада, арҵ ашьхақәа руак иадҳәалоуп Плинии (I ашәышықәса) иҟаиҵо адырраҭара. Уи излаиҳәо ала

– колхаа асурик (ашәыга) роуеит уаҩы дахьзымнеиуа бахәык аҿы, ашәыга ахҿаҟәа рыла иаҿдыршәшәоит (уахәаԥш Д. И. Гулиа. История Абхазии, ад. 276).

С. Х. Ионова излалхәо ала, Нхыц аӡиас Кәыма армарахь, аул «*Красныи Восток*» алада-мрагыларахьтәи аганахь иҟоуп Кыртбаг захьӡу аҭыԥ (уи иашамкәа «ақырҭуа иԥа» ҳәа еиҭалгоит), анаҩс иацылҵоит: «По рассказам сторожилов в местности Кыртбаг добывали какой-то черныи камень, с помощью которого готовили краску для окрашивания обуви» (С. Х. Ионова. Абазинская топонимия, ад. 124).

Аԥсуаа *ақырдуаг* шәыга хьӡы ҳасабла рхы ишадырхәоз унарбоит ашьха ахьӡ авариант Қырдуаг-ра. Ашәыга хьӡы ауп ашьхагь хьӡыс иааиуз.

– Иҟалап *ақырдуаг* – акьырӡ-ҩаг(а) аҟынтәи иаауазар, акьырӡ зларӡҩоз, ҽакала иуҳәозар акьырӡы (ашәыга) аԥшшәтәы зларҭоз. Ҽакалагьы, ажәа ахаҵа *ақырдуаг* аԥсшәа, иаланагалаз тәым терминзаргьы ауеит:

Аҟәа – Аԥсны аҳҭнықалақь ажәытә аахыс иадҳәалоу ԥсуа хьӡуп (уахәаԥш алада Аҟәа, иара убас, Ойконимы, ад.17). *Аҟәа, Аҟәа-кәара* ҳәа иашьҭан ақалақь иалсуа акәарақәа руакгьы (уахәаԥш алада Аҟәа акәара).

Атопогидроним *Аҟәа* аҭоурых иалацәажәахьоу маҷҩым. Зегь раԥхьаӡа ари ахьӡ аетимологиа дазааҭгылеит П. К. Услар. Уи игәааанагарала, *Аҟәа* аԥсуа жәа *Аҟәҟәа* «ахаҳә ахьеилажьу аԥшаҳәа» иахылырҿиааупҳ (П. К. Услар. Абхазский язык., ад. 157). К. Д. Маҷавариани *Аҟәа* алатын ажәа *аквa* «аӡы» иадҳәалоуп ҳәа иԥхьаӡон (К. Д. Маҷавариани. Путеводитель.., ад. 224).

Ҷыдала *Аҟәа* аетимологиа иазкуп Гь. З. Шакирбаи иусумҭақәа руак. Уи дызлахәаԥшуа ала, агидротопоним *Аҟәа*, Аҟәа акәара иалалоз аӡыцәҭәқәа ирыхҟьеит, *Аҟәа* – «иҟоу, (атыҩша фҩы зху)» урысшәала иуҳәозар «тухлый» ҳәа еиҭатцуеит (Г. З. Шакирбай. Значение основы **ҟәа** в топонимии Абхазии, ад. 175). Ари агәааанагара дадгылаҩуп Аҟәа ақалақь ҭызцаауаз археолог ду М. М. Ҭраԥшь (М. М. Трапш. Труды. т.2, Сухуми, 1969, ад. 216). Гь. З. Шакирбаи, ҳазлацәажәо ахьӡ иазнеишьа зынӡагьы иҵатцгәыдам, аха иҟоуп агәыҩбара узҭо абас еиԥш иҟоу афактқәа: акы, аӡыцәҭәқәа змоу Аҟәа акәара акәӡам *Басла* аӡиас ауп. Уи арҕьарахьтәи аганахь Бырцә иахьаҵанакуа иамоуп ажәытәӡа аахыс еицырдыруа атыҩша гьама змоу аҿыхәышәтәыга ӡқәа. Ҩбагьы, аҩырақәа рҿы иуԥылоит *Аҟәа* адагьы авариантқәа *Агәа*, *Акуа*, *Аку*. Аҟәа акәара зҭысуа аԥсҭа (ВИЕМ) *Ҳаҟәԥсҭа* II *Ҳәаҟьԥсҭа* ҳәа иашьҭан, урҭ

авариантқәа *Ҳаҟə*, мамзаргьы *Аҟə* иахылырҷиаауп. Аҽеакгьы, аҩырақәа рҷы Аҟəа ҳəа иахьатəи Аҟəа мацара акəзам изахьзу. Иаҳҳəап, С. Броневски Нарԥьхьоу аҭыпан Аку ҳəа иаирбоит. И. Баларамберги, А. Абриуцкии Анаҟəаԥиагь Акуа ҳəоуп ишырдыруа. Ишаабо еиԥш, Аԥсны хадара зуаз абаа дуқəа хпа Аԥсны аҳцəа иртəарҭаз Аку II Акуа (Аҟəа) ҳəа ирышьҭан, избан? Издыруада Аҟəа акəара зҭысуа аԥсҭа ахьз Ҳаҟə-ԥсҭа аҷы иҳамоу Ҳаҟə (а) акəзар иаԥхьатəиу? Усҟан уи ижəытəзоу ҩ-хəҭакны еилоу ажəоуп – **ҳа** «ахаҳə,» + **ҟəа** «иарбанзаалакь еиқəу акы» иаҷырԥшы *аҵəа-ҟəа, аԥҳəа-ҟəа, ачаҟəа, амҷыр-ҟəа-ра*. Ҩакала иуҳəозар, *Ҳаҟəа* > Аҟəа «ахаҳə еиқəцара» – «абаа» ҳəа аанагоит, иаҷырԥшы иара убас ажəа аҟəҟəа «аҳəа, ма рахəык ахкаара иҭазмыжьло ахəдахаҵа». Ус акəымкəа Аҟəа – Агəуа иахылҵзар усҟан аҩбатəи Агə-уа «агəҭатəиқəа» ҳəа еилкаахоит.

Алгыҵ – Аԥсны кырԥьара иуԥыло хьзуп. Алгыҵ ҳəа иашьҭоуп адгьыл ҕыжьза иҭаҳаны иахьыҟоу урысшəала иуҳəозар «воронка», аха атермин ахылҵшьҭра еилкаам.

Амтҟьал II Амткел – ақыҵа, аҙиагьы, уи иацрыҵуа аҙгьы – Ҵабал аган. Амтҟьал аҙиа иҟоужьҭеи акыр аатҵуеит уи ашьха бганы арҩаш иаԥыраҳаны иҟалаз зиоуп. 1891 шықəсазы ҷыцны абгарра ҟалеит, ууанзатəи аҙыхкыра иақəҳаз ашьха аҷыбгара аҙиас иазнарҳаит. Ҳара иахьынзаадыруа, аҙгьы, аҙиагьы, ақыҵагьы рыхьз зыхҟьаз аҙиа ауп. Ахьз *Амтҟьал* анҵəамҵаҷы иҳамоуп аҭырқəа жəа *гиол* > *киол* (ҟьал) «аҙиа». Аԥсшəаҷ иҟоуп ажəаԥҟа «Кəыдры зырмақаруа Мтҟьал ауп» аха уи уамак ахымҵуазар ҟалап. Аҙгьи, ақыҵагьы ажəытə ԥсуа хьзык рымамкəа иҟаларымызт, ибжьазхьазар ауеит. Аԥсны атопонимиаҷы имаҷзам аҭырқəцəа рхаан иҟалаз ахьз ҷыцқəа: Соуксу, Сухум-кале, Пс-кал, Чац-кал, Кала-сур, Мархьа-ул, Арса-ул уҳəа убас иҵегьы (уахəаԥш «Аҭыпхьызқəа рыкəреи атəым милаҭ рлагалеи).

Анаклиа II Анакриа (Акра) **–** Егры амшын иахьалало иҟоу ҭыԥуп, ажəытə Аԥсны иатҵанакуан, абаа ду гылоуп. Аԥсуаа ари аҭып Акра ҳəа иашьҭан (Ш. Д. Инал-ипа. Вопросы этно-культурной истории.., ад. 418) ашьҭахь агыршəа анырра ала *Акра – Анакриа II Анаклиа* ҳəа иҟалеит, иаҷырԥшы *Егры – Енгири*, *ахага – ханга, ацҳа – Нацҳа*. «Акра» ҳəа иашьҭан Дҕамшь амшын иахьалало ахықə. Иара убас, ажəытə ҩырақəа излархəо ала, Алушта азаигəара амшын ахықəан абаҕəаза «Киммирион» иацəыхарамкəа иҟан «Акры» захьзыз аҭып.[1]

[1] Николай Мурзакевич. Поездка в Крым в 1836 году. – Журнал Министерства просвещения. СПб. 1837.

Анаклиа аҭоурых ду амоуп. Вахушти излаиҳәо ала, VIII ашәышықәсазы аԥсҳа Леон иҳәынҵқарра анишоз Цхомтәи (Аҟәатәи) арегион аҿы иртәааз имаз ахыхь изациҵеит Егриси аӡнырцә иҟоу адгьылқәеи, Анаҟәаԥиеи, Уаԥстәылеи (Аланиа). Аха иабаҟоу Анаҟәаԥиа? Иабаҟоу Уаԥстәыла? Анаҟәаԥиа, Цхомтәи арегион амраҭашәарахьтәи аҿацә иаҵанакуеит, насгьы уи аӡбахә абаҳәатәыз, усгьы ууанӡа ҳазлацәажәо арегион иатәыззгьы? Аланиа (Уаԥстәыла) ҳәа дызҿу ахьыҟаз аӡқәа Егри Хоби рхахьы ашьхарахь акәын. Ауаԥсаа VII ашәышықәсаз Егры ахықә иазааигәаз Бухлоон (Ԥахәлан) абаа рнапаҿы иҟан. Вахушти итәала Егриси ҳәа изышьҭаз Аалӡга акәызҭгьы Уаԥстәылеи Анаҟәаԥиеи еицны Аалӡга арҕьарахь иназгеи? Ҳгәы излаанаго ала, Вахушти ихы иаирхәоз ахыҵхырҭаҿы иарбаз Анаклиа акәын, нас уи аӡәы Анакопиа ҳәа ириашеит. VIII ашәышықәсаз иахьатәи Бедиагьи Цхомтәи (Аҟәатәи) аериставрa иаҵанакуан. Усҟан Бедиа захьӡыз аҭып кырӡа аладамрагыларахь инаскьаган (уахәаԥш Аалӡга, Бедиа ретимологиа).

Анаҟәаԥиа II Анаҟәаԥиаҳа лбаа II Анаҟәаԥиаԥҳа лбаа абжьаратәи ашәышықәсазтәи Аԥсны аҳра ду аԥхьатәи аҳҵнықалақь. Анаҟәаԥиатәи абаа ду III-V ашәышықәсақәа рзы идыргылеит ҳәа иԥхьаӡоуп. Ари аҭып иадҳәалоу ахьӡқәа маҷым: *Аԥсара, Трахеиа, Никопсиа, Анакуфа, Псыры, Ԥсырӡха* (уахәаԥш ҵаҟа Анаҟәаԥиа, иара убас Ойконимы, ад. 23,24). 1027 шықәсазы лыҷкәын длыманы Анаҟәаԥиа дааны дтәеит иуаԥс хылҵшьҭраз Аԥсҳа Гьаргь иԥхәыс Алда. Уи илыдгылаз аԥсуааи лареи аԥсҳа Баграт IV иҿагылеит. Убри иахҟьаны 1027-1047 шықәсҟәа рзы Аԥсны ажәытәаи аҳҵнықалақь аҿы ахҭыс дуқәа мҩаԥысуан. Ҳгәы излаанаго ала, аҳкәажә ду Алда лоуп изыдҳәалоу ахьӡвариант *Анаҟәаԥиа-ҳа лбаа* (ҿакала иуҳәозар Анаҟәаԥиа аҳ лбаа) нас аԥсуаа џьоукы иашамкәа *Анаҟәаԥиа-ԥҳа лбаа* рҳәо иалагеит. Иаанагозеи иара ахьӡ ахаҭа Анаҟәаԥиа? Диубуа де Монпере *Анаҟәаԥиа* «харантәи иубарҭо, иҿкьарсҭоу аҭып» ҳәа еиҭеигоит, аха ахьӡ ҳара ҳахьахәаԥшуа ус акгьы аҳәом. Х. С. Бҕажәба «Анаҟәаԥиа» х-хәҭакны еилоу ажәоуп ҳәа иԥхьаӡоит: *Ана-ҟәаԥ-иа*, аԥхьатәи ахәҭа **ана** аҩыза рыликаауеит ахьӡқәа *Ана-хәа (Анхәа)*, *Ана-па;* аҩбатәи ахәҭа **ҟәаԥ** – «аҟәаԥа-ҿаԥара»; анҵәамҭа **иа** иаҿирԥшуеит Никопсиа анҵәамҭа. Аҭоурых ҭцааҩ Гь. Амҷба Анаҟәаԥиа ижәытәу ԥсуа хьӡуп ҳәа дахәаԥшуеит. Уи, Х. Б. Бҕажәба игәаанагара ихы иархәаны, абырзен ҩыраҿы иарбоу *Трахеиа* «Анаҟәаԥиа» аиҭага ауп ҳәа иԥхьаӡоит (Г. А. Амичба. Новый Афон и его окрестности. Сухуми, 1988, ад.18). З. В. Анчабадзе аҭыԥхьыӡқәа Анаҟәаԥиеи Анхәеи ара иҟаз зегь зымчу анцәа иан лныха (икона) иадиҳәалоит (З. В. Анчабадзе. Из истории.., ад. 27). Иҟалап уи диаша-

заргьы ажәа *аныхеи* аҭып хьӡы *Анхәеи* ахьеизааигәеитәуа. Х. С. Бҕажәба ишазгәеиҭахьаз еиԥш, акомоним «*Анхәа*» аҩбатәи ахәҭаҧы иҳамоу ***хәа*** фонетикатә ԥшрала иакәшәаӡом егьырҭ ақыҭахьыӡкәа рҧы иҟоу **хәа** – Блабырхәа, Каҷархәа, Мгәыӡырхәа... Анхәа аҧы иҳамоуп бзыԥтәи абзшьҭахьтәи иҕәгәоу ацыбжьыҟа **хәа.** Ари аҭагылазаашьа иуҵанаҳәоит иахьатәи аформа «Анхәа» иаԥхьатәиу *Аных + хәа* (аныха ахәы) аҟынтәи ишаауа.

Аныххәа ауп «Анаҟәаԥиа» шьаҭас иамоугьы *Аныххәа + ԥиа > Анаҟәа + ԥиа,* аҩбатәи ахәҭа **ԥиа** ажәа а-ԥиа (**а**) «акы иаԥиааy, иаԥгылоу» иашьагәыҭуп.

Ишдыру еиԥш, Анаҟәаԥиа ашьха ақыҭа Анхәа иаԥгылоуп, амшыни иареи ирыбжьагылоуп, убри аҟынтә ашьха – *Аныххәа аԥиа(а)* «Анхәа иаԥгылоу, иаԥиааy» ҳәа ахьыӡхалт, иаҧырпшы Аԥианда < Аԥиа + анда. Егьирахь, аформа Анаҟәаԥиа ажәа «аҟәаԥа-ҧаԥа» иазааигәоушәа иахьыҟоу иахҟьаны, Гь. Амҷба ишазгәеиҭо еиԥш, уи абырзенцәа Трахеиа ҳәа еиҭаргазар ҟалоит.

Аԥианда Гәыма иаҵанакуа ақыҭеи, уи алада ала иаԥгылоу ашьхеи. Ҳгәы излаанаго ала ахьӡ ҩбаны еилоуп *Аԥиа (а) + нда, аԥиа* «акы аԥхьа игылоу, аԥиаа», *нда* «аган», «ааанда» – Аԥианда «аԥиаа аган, авҵа», уахәаԥш хыхь Анаҟәаԥиа. Ажәа «аԥиа» шьаҭас иамоуп Ҵабал акалҭ азыркуа ахә ду ахьӡгьы – Аԥианча.

Аԥсны, уахәаԥш, хыхь Абаза.

Аԥхазеҭи, уахәаԥш, хыхь Абхазия

Аракич II Аракьыҷы Аҭара алада ала иавоу қыҭоуп, аерманцәа Аракич ҳәа иашьҭоуп, ԥсуа хьӡуп. Ара + кьыҷы «икьыҷу (икьынааy) ара» ҳәа ааанагоит.

Аҭара – Аӡҩыбжьа ахахьы иҟоу ақыҭа. Ахаангьы уи ауаа ирҧырхарсҭоу ҭыԥуп. Ишдыру еиԥш, ажәытә, ашьхарԥымҩа Кәыдры иахьырсуаз Аҭара ахахьы Наа ҳәа иахьашьҭоу акәын. Ара иалагон Нхыҵҟа ицоз ашьхамҩагьы. Уи адагьы, ари ақыҭа аҧсилаа рзы ихадоу ҳаԥшьаӡырҭан, ираҷәоуп археологцәа ара ирԥшаахьоу аҳаԥшьаӡыгақәа (печи). Аҭара иҟоуп *Ԥшьҳақәа* захьӡу акәара, уи ахьӡ аҩбатәи ахәҭа *ҳақә*, урысшәала иуҳәозар «печь» хәа аанагоит, ажәа *ҳақә* ашәуаа (абазақәа) иахьагьы рхы иадырхоит.

К. Д. Маҷавариани **Аҭара** «агәаԥхара (желанная)» ҳәа еиҭеигоит (К. Д. Мачавариани. Путеводитель.., ад. 119). Ақыҭауаа ҷьоукы ақыҭа Аҭара аҩныҵҟа иҟоу амикротопоним «Аҭарба иҳәыста» иазхәыцны ахьӡ «Аҭара» ажәла Аҭар-ба иадырҳәалоит. Ииашан, атопоним Аҭара фонетикатә ҭеиҭԥшла ишаԥсуа хьӡу мҩашьо иҟоуп, аха иахьазы иаанаго

абри ауп ҳәа акы алкааны аҳәара уадаҩуп. Иҟалоит *Аҭара* < *Атара* (Атәара – ауаҩы дахьтәо, дахьаангыло, аҧсшьарҭа) аҟынтәи иаауазар. Ишдыру еиҧш – **т** алабиализациа ашьҭахь ауп ианаиу, иахьа аҧсуаа *утәа* рҳәозар – абазаҟәа *ута* рҳәоит. Атара > Атәара, Атәарақәа ҭыҧхьыӡцас Аҧсны атопонимиа аҿы кыр џьара иуҧылоит.

Ҳазлацәажәо атопоним Аҭара даҿакала еилукааргьы алшоит, иаҳҳәап ари ақыҭаҿ аҳаҧшьаӡра (иарбанзаалакь анышәаҧшь лых) ихадоу усны иахьыҟаз иахҟьаны *Аҭара* – ажәа *«аҭара»* – аҭра, абазақәа рҿы, **тара** «акы зҭарҵо, зҭарҭәо, акы ҭрас иамоу» урысшәала иуҳәозар «посуда, емкость, помещение» иахыларҿиаазаргьы ауеит.

Ауадҳара II Ауаҭҳара, уахәаҧш Уаҭҳара.

Ацыџьқәа Лӡааи Калдахәареи ирыбжьоу қыҵоуп. Иахьа атәым милаҭ ахьӡ еицакны «Осечко» ҳәа иашьҭоуп, аҧсуаа џьоукгьы уи аформа шьҭырхәа иалагеит.

– Ажьжәла **Аца жьы** (иҟоуп аҵысжьы-гьы) иахылырҿиаауп, арацәа хыҧхьаӡара – Ацажьқәа > Ацыџьқәа.

Ачадара Аҧсны кырџьара иуҧыло ҭыҧхьыӡуп. Ҳгәы излаанаго ала иаҧхьатәиу Ачатара ауп, иахьатәи аҧсшәа ала иуҳәозар Ачатәара.

Ачамчыра II Очамчыра – Очамчыра араион агәықалақь. XIX ашәышықәса аахыс аҩырақәа рҿы иуҧылоит: Очамчыра (Ах.–14), Ачемчира (Ах.–23), Очамчура (Ах.–23), (Очамчыра аҵоурых инарҵбааны уахәаҧш, Ойконимы.., ад. 28,29).

– К. Д. Мачавариани Ачамчыра – аҵырқәжәа *Чамчир* «Пальмовая гавань»ахьтә еиҵеигоит, аҵырқәцәа ашыц «*шемшир*» ҳәа иашьҭоуп. Г. В. Рогава Ачамчыра – *Оче* + *мчире* лаз (зан) ажәоуп «адә ду» аанагоит ҳәа иҧхьаӡон.[1] Афранцыз ҵарауаҩ Фредерик Диубуа излаиҳәо ала, Мықә аӡи Аалӡгеи рыбжьара Ажәытә Очамчыра анаҩс аҵырқәцәа идыргылеит ақалақь ҿыц *Иени-Шери* «Ақалақь ҿыц», иахьатәи ахьӡ «Очамчыра» убри иахҟьеит. (Фредрик Дюбуа де Монпере. Путешествие вокруг Кавказа.., ад. 185).

– Акәасқьантәи кыр зықәра ыҟаз ҳаинформатор Делба Иуана ишиаҳахьаз ала, Ачамчыра иагьыршәам, иагьҭырқәшәам уи аҧсуа хьӡы *Аџьампҿыра* ауп изхылырҿиааy. Аҧсуаа аџьамлых ахьыҟарҵоз Аџьампҿыра ҳәа иашьҭан.

[1] Рогава Г. В. К происхождению некоторых географических названий Западной Грузии. Труды Тбилисского государственного университета. Вып. 93. Тбилиси, 1960, ад. 172-185.

Аҽадара Аԥсны ашьхарахь тыԥхьыҳцас изныкымкуа ахархәара амоуп. *Аҽадара* ҳәа иашьтоуп, аҽадақәа бзиа ирбо атциаа – Аҽадқәыц ахьамоу.

Аԥьымҽеыгра II Ажьмҽеыгра Лыхны аҳаблақәа ируакуп.

– Шьаҭас иамоуп ажьжәла хьҙы «**аж**ьмҽеыг» + **ра** – арацәа хыԥхьаҙара узырбо аизгатә суффикс.

Бабышь-ира II Бабушара II Бабушера Гәылрыԥшь араион ақыҭақәа иру-акуп. Зегь раԥхьаҙа акәны уи ҳԥылоит XIX ашәышықәса аҩбатәи азбжаз Пахомов иусумҭаҷ – *Бабыш-Ира* ҳәа. Ус ауп, аԥсуаагь иахьа уажәраанҙа уи шырдыруаз. Аинформаторцәа излархәо ала, ари ахьҙ Бабышь Маршьан иоуп изыдҳәалоу, аха Пахомов урҭкәа дрылацәажәом, амала иазгәеиҭоит Бабышь-ира ақыҭан ақәаҵақәеи арақәеи шырацәоу (уахәаԥш, Пахомов.., ад. 296).

Бабышьира еилоу комонимуп – ахатәы хьҙы «*Бабышь*» + **и** (адхаларатә хьыҳцынхәра) + **ра** «акакантцла». Ишдыру еиԥш, **ара** аԥсуаа зыхә ҳаракны иршьоз шәырҭлоуп – уи *аԥсныхәша* ҳәа иашьҭан. Атопонимиаҿы **ара** кырԥьара иуԥылоит: Ара-ду, Ара-кьыҿы, Ара-наа, Ара-гыды, Ара-жәпара, Учан-ира, Кәач-ира (Кәачара) убас иҵегьы. Ас шакәугьы, ԥьоукы *Бабышьира* гыршәала идырцәажәар цәгьа ирбом. Иаԥхьатәиу аформа Бабышьира усс имкҙакәа, ирхәанчоу уи авариантқәа *Бабушера, Бабушара* «абду имҩа» ҳәа еиҭаргоит.

Баҕбаран II Баҕмаран Кьалашәыр аҙиас армарахь ала Ҭҳәыбын ахахьы иҟоу ақыҭа.

Иҟалап Баҕбаран аҭырқәшәахьтә иаауа хьҙызар: *Баҕ-бару-н* «еидҳәалоу абаа ҭзы» – **баҕ** «еиԥшьу, еидҳәалоу» + *бару-н* «абаатҙы». Ишдыру еиԥш, Ҭҳәыбын иалаго Аԥсны абаагәара ду шамахамзар иԥымцәаҙакәа Кьалашәыр иаваршәны ахәала Баҕбаран илбаауеит, нас ишнеиуа амрагылара-хь ахәавцә иавцалоит. Кьалашәыр ахьҙгьы цакыла Баҕбарун иазааигәоуп – тырқәшәала *Кала* (Кьала) «абаа, ақалақь» + **сур** «атҙы».

Бамбора II Бамбоура Лыхни Гәдоуҭеи амшыни Ашыцра аҳаблеи ирыбжьоу акаршәра ду. И. Аҙынбеи, Гь. А. Зиҙариеи ишазгәарҭахьоу еиԥш, ажәытә Бамбора Аԥсны аҳцәа абымба ахьаадрыхуаз тыԥын, ахьҙгьы Бамбоура – «*Абамба* + ура (аарыхра)» ҳәа еиҭаргоит (уахәаԥш, И. Адзинба. Архитектурные памятники Абхазии, ад. 49; Г. А. Дзидзария. Лыхны. Сухуми, 1986, ад. 15). Ари ас шаку агәра унаргоит Бамбора адәқәа руак ахьҙ *Аҷҷра* «(абымба) агәылхра», уи «Манча идәы» ҳәагьы иашьтоуп.

Бармышь Гәдоуҭа ақыҭақәа ируакуп.

– Ажәла Бармышьаа иадҳәалоушәа иҟоуп, аха иахьынӡаадыруа, Бармышьаа нхарала ажәытәгьы аҽатәгьы ари ақыҭа иатәымызт. Амҳаԥьырра аԥхьагьы ашьҭахьгьы аиҳараӡак ара инхоз Дбараа ракәын. Ҳгәы излаанаго ала *Бармышь*_афонетикатә процессқәа ирыбзоураны *Дбаррыԥшь – Баррыԥшь* аҟынтәи иҳауз формоуп.

Басла II Баслаҭа Аҟәа амрагыларахь ала иалсуа аӡиас. XIX ашәышықәса актәи азбжа иаҵанакуа ахсаалақәа рҽы *Бислата* (АХ. – 22) *Беслат* (АХ. – 23) ҳәа иарбоуп. XX ашәышықәса алагамҭазы аҩырақәа рҽы ишьақәгыло иалагеит аурыс форма *Беслет-ка*. 1939 шықәсазы ақыртқәа Беслетка *Беслети* ҳәа ирыԥсахит.

Аформақәа *Баслаҭа* II *Бислаҭа* II *Беслаҭ(а)* рынҵәамҭа **ҭа** – агидронимқәа ирыцло суффиксуп (Бзып – Бзыԥҭа, Кәыдры – Кәыдырҭа, Егры – Егрҭа...). Ахьӡ шьаҭа *Басла* (Бисла II Бесла) иазааигәоуп уҳәаратәы иҟоуп Аалӡга аӡиас арҕьарахь ала амшын иацәыхарамкәа иҟоу ақыҭа ахьӡ *Баслахә II Беслахә* аварианҭқәа *Баслахәыба II Беслахәыба II Берзыхә ибаа*. Аха ари ақыҭа ахьӡ Чачба ихсаалаҷы Баслыхәибаа ҳәа иарбоуп (Баслахә II Берзыхә хьӡуп, ма жәлоуп). Ачачба диашазар *Баслеи Басла-хәи* хылҵшьҭрала еиԥшӡам. Аха Беслухибаа акәымкәа *Баслахәабаа* иаԥхьатәиу формазар усҟан уи даҽеакуп – *Басла-хә* ашьаҭеи аӡиас хьӡы *Баслеи* еидукылар ҟалоит. Руа ииашоу аҳәара уадаҩуп. Х. С. Бҕажәба Басла аетноним *беслеб* II *башил-баи* иадиҳәалоит (Бзыбскии диалект абхазского языка», ад. 269). *Басла,* хыхь ишаҳҳәахьоу еиԥш, ахсаалақәа рҽы *Бисла-та Бесла-та* ҳәа иарбоуп, ҳгәы излаанаго ала, арҭ аивгарақәа машәыршақә иҟамлаӡеит – *Басла* кыр зҽызыԥсаххьоу хьӡуп, гәҩарала иаҳҳәозар *Басла* II *Бесла* II *Бисла* **–** *Ԥасра, Ԥысра* аҟынтәи иаауеит. Алемент *ԥыс* II *мыс* Аԥсны амшын иалахоу адгьыл ҷаҵақәа, урҭ ирзааигәоу аҕба ҭаларҭақәа рыхьӡқәа рҽы иаҳԥылоит: Ԥысры (Псыры, Ԥсырӡха) II Мыс-ра (акәарагьы, аҭыԥгьы) ҳәа иашьҭоуп Ԥсырӡха амраҭашәарахьтәи аган ахь амшын иалахоу адгьыл (урысшәала иуҳәозар «мыс», уахәаԥш, Ойконимы., ад. 25). *Мысра* (Мюссера) ахьӡуп Мгәыӡырхәа амшын аԥшаҳәаҷы иҟоу аԥсшьарҭа ҭып. Иара убас Аԥсны амраҭашәарахьтәи анҭытцгьы амшын ахыҟәаҷ иуԥылоит *Мысыр* II *Мысры* (ԥьоукы уи «Егьипет» ҳәа еиҭаргоит) захьӡу аҭып. Ашьаҭа *ԥыс* (мыс) ҳамоуп уҳәаратәы иҟоуп Тамшь иалсуа аӡы ахьӡ *Бзана* (Ԥыс-ана) аҟынгьы. Уи аҭыхәахь ауп *Ашхәаныҟаартә* ҳәа иахьашьҭоугьы. Агидроним *Бзана* убых ажәоуп ҳәа зыԥхьаӡогьы ыҟоуп – адыг. *Ԥсына*, аубых. *Бзана* «аӡыхь» ҳәа аанагоит, аха Бзана кыр иауу кәара жыцәуп, ѳбагьы, уи уамак иацәыхарам аҭыпқәа *Дәѳана, Ҭгәа-на*.

Ҳара ҳазлахәаԥшуа ала, ашьаҭа *ԥыс* (а-ԥыс-ра) – *мыс* (мысры) ибжьаӡхьоу ԥсуа жәоуп – ажәытә уи аурыс ажәақәа *«мыс», «причал»* рҵакы аманы иҟан, (иаҿырԥшы *а-ԥыс* аурысшәаҿ *мыс*) – *а-ԥыс* (а-ԥысра) – акы иаԥыҳәҳәо, иалкьны иҟоу). Аԥсшәаҿ уи иасинонимуп *амыҟә II абыҟә – Аилага абыҟә* (Бамбора), *Амыҟә* (Ԥицундатәи амыс), иара убас *Акра*.

Баҿа Оҳҳара аҳаблақәа ируакуп.

– Ажәла **Баҿа** (Бача) иадҳәаоуп. Иахьа ари ажәла ныҟәызго хыԥхьаӡарала имаҷӡоуп, Бачаа, Бачава ҳәа ашәҟәы иарбоуп.

Башкаԥсара Хәаԥьал ашьхақәа иреиуоп. Атәым милаҭ еицакны Башкацара зҳәогьы ыҟоуп, *Башкаԥсара* шьха еиҳаракуп, ахалара уадаҩуп. Ахьшьцәа рырахә зегьы рызхагалаӡом, ичалоу арахә анзымхалалакь ҵаҟа иаанрыжьуеит. Аинформаторцәа изларҳәо ала ашьха ахьӡгьы убри ауп изыхҟьаз (а) – *баш* (а) «иԥсыдоу, ичалоу» + а-каԥсара» «алшәара, алҵра», иаҿырԥшы *амчкаԥсара*.

Бедиа II Агәыбедиа (Агәы-Бедиа) **II Бедиа агәы** иахьа Тҟәарчал араион ақыҭақәа ируакуп.

– Ижәытәу ҭыԥхьӡуп. Аҩыраҿы раԥхьаӡа акәны ицәырҵуеит XI ашәышықәсазы Леонти Мровели ибзоураны. Уи дызлацәажәо абиблиатә миф излаҳәо ала – Кавказ ажәларқәа «зхылҵыз» *Ҭаргамос* иҷкәынцәа руаӡәк *Егри* иаб иҟынтәи иоуз адгьыл аҿы иргылеит ихьӡ зхыиҵаз ақалақь *Егри* Мровели уи уажәы Бедиа ахьӡуп иҳәоит (уахәаԥш хыхь Аалӡга). Вахушти итәала Егриси адгьыл акәын **Бедиа** ҳәа изышьҭаз, иахьӡызҵазгьы Егрос ишьҭахь ара аҳра зауз Қәыць иакәын «избанзар уи ара иԥшааит анасыԥ» (Беди қырҵшәала «анасыԥ» ҳәа аанагоит; уахәаԥш, Вахушти – 1976, ад. 220). Леонти Мровели Вахушти злацәажәо Аԥсуа аҳра ҟалаанӡатәи жәабжьқәоуп. Изыхцәажәо аамҭаз Аԥснытәи *Бедиа* Баграт III имыргылацызт, Егриси ҳәа изышьҭазгьы Рион аӡиас аганахь акәын иахьыҟаз (уахәаԥш хыхь «Аалӡга»), Егриси ауп Қәыць *Бедиа* ҳәа зыхьӡиҵазгьы. Ус шакугьы Леонти Мровели XI ашәышықәсаз аԥсҳа **Баграт III** иаҳаҭыраз уи иргылаз Бедиа ҿыц ажәытәтәи Егри аҭоурых иадиҳәалоит. Егри (Егрос) ақалақьи Бедиеи акы шракәым атәы иҳәоит В. Ф. Быҭәба. Уи игәаанагара ала ажәытә ҩыраҿы ацәаҳәа «*уи уажәы Бедиа ахьӡуп*» икьасоу лагалоуп (В. Ф. Бутба, Ашхарацуйц., ад. 90). Убас еиԥш иҟаҵоу аоригинал «арҽеирақәа» иреиуоуп ҳәа иҳаԥхьаӡоит Анаклиа Анакопиа ҳәа аԥсахра (уахәаԥш хыхь Анаклиа). Ас акә анс акә ахьӡ Бедиа жәытәла Егри (Егриси) иасинонимуп. Аԥсҳа Леон ихаҭарнак дахьиртәаз (иитаз) иахьатәи Бедиа акәӡам – Егриси «Бедиа» ҳәа изышьҭаз адгьыл (аӡиас Цхьенисцқали

аҟынӡа инаӡоз) аҿы ауп. Хыхь ишаҳҳәахьоу еиԥш Вахушти Бедиа (ақырҭ. Беди) «*анасыԥ*» аанагоит ҳәа иԝуеит. В. Ф. Быҭәба, аерман ԝырақәа ихы иархәааны, «спаситель» ҳәа еиҭеигоит. Аха аҭыԥхьыӡқәа рыҿиашьа ҟазшьа маҷк издыруа арҭ реиԥш иҟоу аетимологиақәа ргәрагара ицәуадаԝхоит. Иҟалап ара иҳамоу даҽакызар. Вахушти излаиҳәо ала, раԥхьатәи ақырҭқәа раҳ Ԥарнаоз иҵанакуаз Егрис еиԝшаны, Рион аӡы амраҭашәарахь иҟоу азбжа иитеит ахьӡ «Бедиа» авторс иамоу Қәыць. Ишдыру еиԥш ахатәы хьӡы Қәыць аԥсуаа рҿы ажәытә аахыс ахархәара амоуп, насгьы уи иазааигәоуп аԥсуа аамсҭажәла *Кәыц-ба* абазақәа рҿы *Қәыць* (Куджев), иара убас ҭауади аамсҭеи иныҟәыргоз ахьӡ Кәаԥь (М. С. Тхайцухов. Очерки истории абазин..., ад. 132). Уи адагьы, Қәыць ихаангьы уи дызхагылаз адгьыл аԥсуаа (аԥсилаа) ирыҵанакуан (уахәаԥш хыхь «Аалӡга»). Убри аҟынтә ахьӡ Бедиа аԥсуа аетимологиа амазаргьы алшоит. Ҳгәы излаанаго ала Бедиа аԥсуа жәа *бзиа* «ибзиоу», урысшәала иуҳәозар, *«хороший», «прекрасный»* иахылырҿиааy қырҭуа формоуп. Ииашаҵәҟьаны, Қәыць иоуеит Рион амраҭашәарахь иҟаз, егьи азбжа аасҵа еиҳа еиҕьыз, адгьыл бзиа – Бзиа (Бдзиа – Бедиа) ҳәагьы азырҳәозар ауан. Ашәышықәсақәа рышьҭахь ирхәанчоу *Бедиа* аԥсҳа Баграт III иргылаз аҳҭынра ҿыци, ауахәамеи хьӡыс ироуит. Аха ара иазгәаҭатәуп даҽеакгьы. XIV, XV ашәышықәсақәа ирыҵаркуа аурым хыҵхырҭақәа рҿы Бедиа – Бендиа, Бедиатәи аҳцәа – Бендиани ҳәа иадырбоит (уахәаԥш З. В. Ачабадзе. Из истории..., ад. 239) **–** *Бенд* иранбызшәала «абаа» ҳәа аанагоит. Ишдыру еиԥш, Бедиа ауп иахьыҟоу ажәытә бааду *Нарцьхьоу – Агәа || Акәа* ҳәагьы изышьҭаз. Ԛбагьы, иҟалоит ақыҭа ахьӡ *Бедиа* ара инхоз ажәлашьҭра *Бедиаа* (цьоукы *Бадиа* ҳәагьы ирԝуеит) ирыдҳәалазар. Бедиаа амҳацьырра иагаз рацәаԝуп, урҭ реиҳарак Ҭырқәтәыла иҟоуп Ачарагьы инхоит.[1] Кудриавцев Бедиа аҭыԥан *Бедиаа* ҳәа иԝуеит (Кудрявцев, ад. 37). С. Броневски иԝымҭаҿ иаҳԥылоит аҭырқә форма Бедиачук (С. Броневский, ад. 286). Бедиа иахьатәи авариант Агәы–Бедиа – *Бедиа агәы* аҟынтәи иаауеит, 1925 шықәсазы Бедиа агәы **–** *Агәы–Бедиа* ҳәа иԥсахын (уахәаԥш – Ойконимы, ад. 51-52).

Бзана, уахәаԥш хыхь Басла.

Бзыԥ – Аԥсны амрагыларахь иҟоу аӡиас дуқәа иреиуоуп. *Бзыԥ II Бзыԥын* ҳәа иашьҭоуп иара аӡиас иавоу Гәдоуҭа араионгьы.

[1] Зыхәба С. Л. Ачара инхо аԥсуаа рыбзазара аҟынтә – Современное абхазское село. Тбилиси, 1967, ад. 220, 223.

– Агидроним Бзыԥ анҵәамҭа – **ԥ** суффиқсуп ҳәа иԥхьаҙоит С. Н. Џьанашьиа. Аԥхьатәи ахәҭа ***бзы*** Х. С. Бҕажәба иадикылоит аубых ажәа ***бзы*** *«аҙы, аҙиас»* **–** *Бзыԥ* «аҙԥы, аҙы аҷышәҭа**»** ҳәа еиҭеигеит (Бҕажәба Х. С. Этюды., ад. 168). Аха иҟоуп ари аетимологиа азы агәыѡбара узҭо фактқәак. Иаагозар, Аԥсны атопонимиаҷ, ҳара иахьынҙаадыруа, иҟам ҷырԥштәык *Ԥсы* II *бзы* «аҙы, аҙиас» аҵакы аманы ахьҙ апрепозициаҷы иангылоу, ѡбагьы, ақыртуа ѡырақәа изларҳәо ала Лыхны ажәытә *Зупу II Зуппу II Зуфу* ҳәагьы иашьҭан (уахәаԥш, Ойконимы, ад. 63). Ахьҙқәа *Зуппу Бзыԥи* еидҳәалоуп ҳәа ҳгәы иаанагоит. Даҷеакгьы, *Зуппу II Зуфу* иазааигәоуп уҳәаратәы иҟоуп Бзыԥ ақыҭа ажәытәи ахьҙ *Асԥа II Асԥы*. Иахьагьы Асԥа II Асԥы ҳәа иашьҭоуп Бзыԥ аҙиас алада аиѡхаа иахьаатҟьо аҙы аҷышәҭа амраҭашәарахь ала иаду аҳабла. Асԥы – Аҙԥы аҟынтәи иҟалаз формоуп уҳәаратәы иҟоуп. *Бзыԥ II Асԥа* ақыҭа ҟьаҟьароуп, кыр иҭбаауп, Бзыԥ аҙиас иавоуп арҕьарахь ала, ажәытә аҳцәа ртәарҭақәаируакын. Иҟалап ахьҙ *Аҙԥы* араантәы Лыхныҟа инагазаргь, иаҷырԥшы аѡырақәа рҷы иарбоу *Зуппу, Зуфу*. Вахушти ақалақь *Зуппу* аҙиас *Зуппу* иавоуп ҳәа иѡуеит, насгьы уи итәаала *Зуппу* аҙы ***Гәдоу*** ауп, аха Гәдоу *Зуппу* мамзаргьы *Бзыԥ* ҳәа ахьҙны уаѡы издырам. Убри аҟынтә Вахушти Бзыԥ аҙиаси *Аҙԥы* (Асԥы) ирыдҳәалоу жәытә дыррақәрак дѡашьаны иара дзыхьҙаз аҭагылазаашьахь ииаигазар ауеит. Уи иахҟьаны Бзыԥ аҙиас ахьҙгьы иашамкәа *Каппети* ҳәа иаирбоит (Каппети < Қааба – Мзымҭа аҙиас ауп).

– Ҳгәы излаанаго ала, ахьҙ Бзыԥ иаԥхьатәиу формам – уи *Ԥсҙыԥ* аҟынтәи иаауеит. Актәи ахәҭа *Ԥсҙы* – аҙиас зегьы ахьҙ **«***аԥсуа зы»* ҳәа аанагоит, иаҷырԥшы аѡада аҙиас злысуа ажәытә нхарҭа ду ахьҙ Ԥс-ҳәы. Анҵәамҭа **ԥ,** хыхь ишаҳҳәахьоу еиԥш, ажәакәа *«аҷышәҭа», «аӷыхәа»* ма *«иаԥу, иаԥну»* рҵакы аанарԥшуеит. *Ԥсҙыԥ – Бзыԥ***,** ҷакала иуҳәозар, *«Ԥсҙы* (аԥсуазы) *аҷышәҭа», «Ԥсҙы аӷыхәа»* мамзаргьы *«Ԥсҙы иаԥу* (иавоу)» ҳәа иҟалоит. Аҙы ахьҙ иахҟьаны уи ныркә-аарцә инхо Бзыԥаа рыхьҙхалт, аҭыԥгьы Бзыԥ, Бзыԥын ҳәа иашьҭоуп иахьагьы.

Брамба II Мрамба Аԥсны кырҷьара ҭыԥхьыҙҵас иуԥылоит, ҷьоукы Брамба рҳәоит, ҷеаҷьоукы Мрамба. Аԥсуаа Мрамба ҳәа иашьҭоуп иарбанзаалакь амра иацәхьаку аҭыԥ – Мрамба **«амра зымбо»** ҳәа аанагоит.

Бырцә II Бырцәхәа II Бырцха Аҟәа аѡадахьы иҟоу қыҭоуп.

– Бырцә ажәытә аамсҭажәла Бырцә (Абрацәаагьы урҭ роуп ҳәа ҳгәы иаанагоит) ирыдҳәалоуп. Ақыҭа Бырцә иахагылоу ахәы Бырцәхәа **«Бырцәаа рхәы»** атәым милаҭ еицакны Бырцха, Бирцха ҳәа иашьҭоуп.

Бырҷьа – Кьалашәыр ақыҭа аҳаблақәаируакуп.

– Аҳаблахьʒ аамсҭажәла *Бырԥьы* иахҟьеит. Ари ажәла (Бирджь) Лиуле ашаԥсыҕцәа рыҽгьы иазгәеиҭоит (Л. Люлье. Черкессия, Краснодар, 1927, ад. 21).

Гагида – Гал араион иатҵанакуа аʒгьы, аҭыԥгьы. Аҩырақәа рҽы иуԥылоит XVII ашәышықәса аахыс (уахәаԥш, Ойконимы., ад. 55).

– *Гагида,* М. С. Тхаицухов ишазгәеиҭо еиԥш, аԥсуа-база шьҭражәла *Гаги*, *Гагьиаа* (Гагиев) иадҳәалоуп[1].

Аҭыԥхьыʒ *Гагида* – аʒыхьʒ *Гагиҭа* иахҟьеит, анҵәамҭа **да**<**ҭа** Аԥсны аʒыхьыʒқәа ирыцло локативтә суффиксуп, иаҳырԥшы *Кәыдры – Кәыдырҭа, Егры – Егрҭа, Басла – Баслаҭа убас егьырҭгьы.*

Гагра – Аԥсны акурорт қалақь.

– Ахьʒ *«Гагра»* еиуеиԥшым афармақәа *Какара, Каккари Какур, Хекари, Гагра* уԥылоит аҩырақәа рҽы XIII ашәышықәса аахыс (уахәаԥш, Ойконимы., ад. 26). П. Ингәараҟәа *Гагра – Гагари* аҟынтәи иаауеит, анҵәамҭа **ри** қырҭуа суффиксуп ҳәа иԥхьаʒоит аԥсуа материал уи дагьазхьаԥшуам (П. Ингороква. Георгии Мерчуле., ад. 149). Т. Мибчуани игәанала Гагра шәануа жәоуп – *Гакра «арақәа ахьырацәоу»* ҳәа аанагоит, избанзар, иахьагьы Гагреи Ԥицундеи рыбжьара араҵлақәа рацәаазаап. Ԥьоукы ирҵахы-ирҵахым. Гагра аганахьгьы ажәытә аахыс инхо аԥсуаа роуп, убри аҟынтә зны ҳазаатгылап урҵ рбызшәа иаҳнаҵо, насгьы аҭып ахаҵа аҟазшьа. Ишдыру еиԥш, Гагра иадуп Жәҩахәы ашьха. Уи зынʒа амшын ихықәгылоуп, ага еиҩнатҵәоит. Убри азы аҭырқәцәа Гагра *«Дербент»* ҳәа иашьҭан, *Дербент*, иран бызшәала «*амҩа кыра***,** *иарку абжьысырҭа*» ҳәа аанагоит. Ари иҳаҵанаҳәоит Гагра аетимологиа. Гагра – *Га+кыра «ага ахьку*» аҟынтәи иаауеит, иаҳырԥшы *амҩа-кыра, аʒых-кыра, амаа-кыра* убас иҵегьы. Машәыршақә акәʒам ара ажәытә абаа ду – Абааҭа здыргылазгьы. Гагра акәша-мыкәша инхоз Гаграа ҳәа ирышьҭан уи иахҟьеит ахьʒ Гагрыԥшьгьы.[2]

Гәандра Аԥсны ҩыцьара иуԥылоит – акы, амшын ахықәан, Ԥсырʒха ақытҽи Ешыреи рҳәааҷ, егьи – шьхоуп, Аԥсны аҩада-мрагыларахьтәи аҷацәахь. Аҩбагьы ҳәаа ҭыԥқәоуп, убри аҟынтә Гәандра – Агәа+аандара (агәы «аҳәаа» + аандара «аган») иахылырҷиаазаргьы ауеит...

Гәдаа II Гәдава ижәытәу, Аԥснытәи аҭыԥхьыʒқәа ируакуп. Раԥхьаʒа акәны иуԥылоит *«Матиани Картлиса»* (ад.42) захьʒу ақырҭуа ҭоурыхтә ҩыраҷ.

[1] Тхайцухов М. С. Очерки Истории абазин конца XVIII – XIX вв. Сухум. 1992, ад. 149.

[2] Кварчиа В. Е. Тенденциазность или дилетантство. Газ. "Бзыбь", 14 апреля, 1990г.

– Гәдаа аԥсуа-абаза шьҭражәла Гәдаа (Гәыдба) иадҳәалоуп, адыгцәа рҽы Гәыт-ов, агырқәа рҽы *Гәдава***. –** Гәдаа иаҿырпшы *Гәдоуҭа*, аҙыхьҙ *Гәдоу* **–** *Гәдоуҭа* (ажәла Гәдоу аҟынтәи иаауеит).

Гәдоуҭа II Гәдаута, уахәаԥш Гәдаа.

Ҕьеԥьыр – Аалҙга аҙиас аргьарахь ала иалало аҙжыцәқәа иреиуоуп. Ҕьеԥьыр ахахьы – аҩада-мрагыларахь иҟоуп абахә дуқәа *Ҕьеԥьду, Ҕьеԥь хәычы,* аҭыԥ– *Ҕьеԥь иԥарҭа* захьҙу. Ишдыру еиԥш Ҕьеԥь ааигәанҙа аԥсуаа рҽы харҳәара змаз хатәы хьҙын (гыршәалла аҳәа «ҕьеԥь» ҳәа иашьҭоуп). Ҕьеԥьду, Ҕьеԥьхәычи неидкыланы *Ҕьеԥьраа* ҳәагьы рзырҳәот, убри иахҟьазар ауеит аҙы ахьҙгьы. Аха иҟалоит уи ашәуаа рҽы инханы иҟоу ажәла *Хьачир*, (Хьачир-иԥа) иадҳәалазаргьы (уахәаԥш, С. Х. Ионова. Абазинская топонимия, ад. 15).

Доу – Аҟәа араион ашьхарахь, Гәымантәи Ԥсҳәыҟа ицо амҩа иавоу хәдууп.

– Ахәы ахьҙ амҩа иаԥну аҟьаҟьара ахьҙ *Доу* (Доу аҳәаҟьа) иадҳәалоуп. Доу *«дәоу, иауу адәы»* ҳәа аанагоит, аҭыԥ ахьҙ аныҟалоз **д** алабиализациа амыхьцызт. *Доу адәы – Доу аҳәаҟьа II Доуҳәаҟьа* ҳәагьы иашьҭан (аҳәаҟьа иаанагоҕь «аҟьаҟьа» ауп). Уи хсаалақәак рҽы ирхәанчаны «Доулака» ҳәа иуԥылоит.

Доулака II Доуҳәаҟьа, уахәаԥш Доу.

Елыр – Очамчыра ақалақь иамариашан Аалҙга аҙиас армарахь иҟоу ақыҭеи, ауахәамеи. Елыр ажәытә аахыс Аԥсны акәым, анҭыҵгьы еицырдыруа, зхыԥша дуу ԥшьа ҭыԥуп. Аҩырақәа изларҳәо ала (Ламберти, Вахәшҭи) Елыр иаҭаауан аԥсуаа рыдагь агырқәа, ақыртқәа, ауаԥсқәа, адыгаа. Афольклортә материал ҳақәныҟәозар, Елыр ауахәама ианырхашҭхьазгьы ыҟан. Ԥақәашь ақыҭа ианаҳҵаз легендак иаҳәоит абас: – Елыр ажәытә бнаран. Ԥақәашьтәи шәарыцаҩык ашьабсҭа деихсын ашьакәарсҭа дхыланы дышнеиуаз абна зхаԥаны иҟаз Елыр ауахәама днадгылт. Ашәарыцаҩ ақыҭахь даныхынҳә иибаз иуаа иреиҳәеит. Абри ашьҭахь Ԥақәашьаа цаны абна хшьааны Елыр ауахәама аадыртит.

XVII ашәышықәса инаркны аҩырақәа рҽы иуԥылоит ахьҙ *Елыр* авариантқәа *Илори* (Ламберти, Вахәшҭи), *Иллори* (Ах. -14), *Елыр, Аиларныха* (Чурсин, ад. 29). П. Ингәараҟәа ақыртуа транскрипциа *Илори* (Ил-ори) алкааны қыртуа жәоуп ҳәа дахцәажәоит (П. Ингороква. Мерчуле., ад. 176). Ҳгәы излаанаго ала, Елыр ажәларқәа ирзеиԥшны иахьыҟази Чурсин иааиго аԥсуа вариант Аилар ныхеи иуҵарҳәоит иа хьатәи *Елыр II Илори* аетимологиа: Елыр аԥсуа термин *аилар* **«еилоу**

ауаа, азеиԥш» иахылырҷиаауп, иаҷырпшы атопоним *Аилар рымхы «еилоу (ауаа) рымхы, азеиԥш мхы».*

Ешыра – Аҟәа араион *Зҩаԥеи* (Мац икәара) Гәымсҭа аӡиаси ирыбжьоу ақыҭа. Аҩырақәа рҷы иуԥылоит еизааигәоу ақыҭа ахьӡ аформақәа *Ешара* (Ведомости, ад. 227), *Эшира* (Нордман, ад. 421), *Еширы* (Ах.-25). Иахьа ари ақыҭа аԥсуаа Ешыра, атәым милаҭ *Эшера* ҳәа иашьҭоуп.

– Ахьӡ *Ешара II Ешира II* Ешыра ажәла Ешаа, Иашаа (Ешба) иахаршалоушәа иҟоуп. Жәытәла Иашаа Гәымсҭа армарахь Аҟәа азааигәара инхон, урҭ роуп изыдҳәалоу атопоним Иашҭхәа. Аха *Ешара II Ешыра* аҷы иҳамоу даҷеакуп, избанзар Аԥсны атопонимиаҷ ажәла асуффикс **ра** ацҵарала иҟаҵоу аҭыԥхьыӡқәа уԥылаӡом, насгьы Ешыра ажәла Иашаа (Ешба) иадҳәалазҵгьы ахьӡ **Ешыра II Ешара** аҷы ақәыҷәҷәара аԥхьатәи **Е** иақәшәар акәын. Ҳгәы излаанаго ала, Ешара – Ешыра аҟаҵарбатә хьӡы **А-ҩшара – Еиҩшара** иахылырҷиаау топонимуп. Ешыра ажәытәза аахыс ҳәаа қыҭоуп – зны Аԥсилааи Абазгааи рыбжьара (З. В. Анчабадзе., Из истории., ад.8), иахьа Гәдоуҭеи Аҟәеи рраионқәа рҳәаа иавоуп.

Заган – ақыҭақәа Ԥьали Акәасқьеи ирыбжьоу ахә ду.

– Ара инхоз Заган Маршьан ихьӡ зхылаз ҭыԥуп.

Зыма II Зыма аҳгьы, ақыҭагьы **Кәыдры** аӡиас арҕьарахь – **Дал** аԥсҭа иахьаҵанакуа. Зыма аӡы Кәыдры иалалоит арҕьарахь ала **Аҳҕара II Чхалҭа** аладахьы.

– Ҳгәы излаанаго ала **Зыма II Зыма** ижәытә хьӡуп, иара акәзар ҟалап аетнотопоним **Мисим-иа** (Мисимиани) шьаҭас иамоу (Мы-сым < Мы-зым). Зымеи Аҳҕареи рыбжьара акәын, ажәытә ҩырақәа рҷы зыӡбахә аҳәо, мисимианаа рбаа **Тцахара** (Аҳҕара) ахьыҟазгьы. Х. С. Бҕажәба аетноним *мисим-*иани аҷы Мисим аҳчыԥсааи, аибгааи, ԥсҳәааи еидызкылоз ахьӡ Мӡым-аа иадиҳәалоит (Х. С. Бҕажәба. Бзыбский диалект.., ад. 268).

Зыгәҭа (Дзигута) **II Зыхәҭа II Волчья речка –** акәарагьы, аҭыԥгьы Кьалашәыр аӡиас арҕьарахьтәи ахыҟәахь.

– *Зыгәҭа II Зыхәҭа* ишаԥсуа хьӡу ҩашьом, аха аҩвариантк рахь руа иарбан ииашоу? Иҟоуп ажәа *аӡыгәҭа* «аӡы аҭыхәҭа», аха иаԥхьатәиу *Зыхә-ҭа* акәзар уи ашьагәыҵ *Зыхә-(а)* зыхьыӡхоит, **ҭа** – агидронимқәа ирыцло суффиксуп – Зыхәҭа «Зыхәа наҟ-ааҟ иавоуп адгьыл». Зыгәҭа II Зыхәҭа акәарагьы, ақыҭагьы Кьалашәыр аӡиас арҕьарахь иавоуп, иара аӡиас ахьӡ *Кьалашәыр II Каласур* аҭырқәшәахьтә иаауеит, Кьалашәыр ақыҭагьы, аӡиасгьы аҭыԥантәи ахьӡ рцәыӡхьеит. Издыруада Кьалашәыр аӡы ажәытә Зыхәа, уи иавоу адгьыл – *Зыхәҭа* ҳәа иашьҭазҵгьы. Кьала-

шәыр аҙиас Маҷареи Баслеи иреиԥшҙам, иҙгьуп, еибах-еибафо амшын иалалоит, уахьахәаԥшуа ишкәакәоушәа иубоит – ахьҙ *Зыхәа* иаанагоугьы *«аҙы шкәакәа»* ҳәоуп. Уи адагьы, Кьалашәыр аҙиас ахахьы – арҕьарахь иҟоуп Зыхәа зыхьҙу ашьха, уаантәи илеиуа арԥаш Кьалашәыр ахҟәа ируакуп. Хгәааанагара иашазар, Кьалашәыр аҙиас ԥсуа хьҙыс иамаз Зыхәа ауп, уи еиқәханы иҟоуп аҙиас иавоу ақыҭеи акәареи рыхьҙ Зыхәҭа аҿы. Иара уи шьаҭас иамоуп уҳәаратәы иҟоуп Кьалашәыр армарахь иаваз ақалақь *Цхәым – ԥсышәала Ҭхәыбын II Зхәыбын* (уахәаԥш ҵаҟа Сухум, Зхәыбын).

– *Зыгәҭа II Зыхәҭа акәара* аурысҷәа рхаан зны *Дзигута, нас Волчья речка ҳәа* иашьҭан.

Иашҭхәа II Яштуха, уахәаԥш Ешыра.

Калдахәара – Гәдоуҭа араион Бзыԥ аҙиас армарахь ала иавоу ақыҭа. XIX ашәышықәса иатҵанакуа аԥырақәа изларҳәо ала Калдахәара ҳәа иашьҭан Бзыԥ аҙиас нырцә-аарцә иахьатәи ақыҭақәа Бзыԥи Калдахәареи неидкылан.

– Ҳгәы излаанаго ала, ақыҭахьҙы *Калдахәара* < *Калҭакәара* (акалҭ акәара) аҟынтәи иаауеит. *Калҭакәара* ҳәа ззуҳәаша иахьатәи *Ҳәаҟьырԥа* ауп. Уи Аԥсны иҟоу аҙқәа зегь реиԥш аԥадантәи алада ишнеиуа Амԥараа рхәы аҵа ианадгылалакь ииааҳәны амраҭашәарахь ахы рханы Калдахәара иатҵысны Бзыԥ иалалоит.

Клухор II Клыхәра Ҟлыч аҙиас ахахьы иҟоу еицырдыруа ашьхахыҭцырҭа. Аԥырақәа рҿы *Клухор, Клухори* ҳәа иарбоуп.

– *Клыхәра* (Кылыхәра) аԥсшәаҿ *«итҭәоу абжьысырҭа»* ҳәа аанагоит, иаҿырԥшы аԥсуа-абаза жәа кылҳара, Кылҳар *«акылсырҭа, абжьысырҭа»* урысшәала иуҳәозар *«проход»* (уахәаԥш С. Х. Ионова. Абазинская топонимия ад. 154).

Кындыҕ – Очамчыра араион Тамшь аанԥс амраҭашәарахь амшын иаԥну ақыҭа.

– Ахьҙ ажәытәҙатәи аԥырақәа рҿы иарбоу Кигн иазааигәоуп уҳәаратәы иҟоуп *Киган – Кинг – Киндг – Кындҕ*.

Кәачара – Очамчыра араион, Кәтоли Ҕәадеи, Ҷлоуи рыбжьара XX ашәышықәсаз иалкаахаз қыҭоуп. Уааҙа уи азбжа Ҕәада иатәын, егьи Ҷлоу.

– Ақыҭа ахьҙ *Кәачара* < *Кәач-ира* аҟынтәи иаауеит. Аинформаторцәа еиҷҿакны изларҳәо ала, урҭ рабацәа рхаан ақыҭа агәҭа (усҟан уи Ҕәада иатәын) ара ду гылан – Кәач-ира ҳәа иашьҭан, уи амҵан еизарҭан, хәмарырҭан.

Кьалашәыр II Келасур Гәылрыԥшь араион иахьатԥанакуа аҳгьы, ақыҭагьы.

– Зәырԥы атԥарауаа Аԥснытәи *Кьалашәыр II Келасур* иадырҳәалоит V – VIII ашәышықәсақәа рзы Византиаа Колхида ирымаз ахырҕәҕәарҭа ахьҙ Клеисура. Ихадароу аргументс иҟоу ахьҙқәа Келасур, Клеисури ахьеихаршалоу ауп. Аха И. Н. Воронов ажәытә ԥырақәа рыла агәра ҳиргоит абырзенқәа Клеисура ҳәа изҿыз ахьыҟаз Лазика амрагыларахьтәи аҿацәахь шакәу (Ю. Н. Воронов. Колхида, ад. 150-157), насгьы уи иашан ишазгәеиҭо еиԥш, Аԥснытәи Кьалашәыр II Келасур уамак зхымҵуа ҭырқәа хьҙуп – *Кала + сур* ҭырқәшәала кала *«ақалақь, абаа» + сур «атҙы» – Каласур «ақалақь тҙы»* мамзаргьы *«абаа тҙы»* ҳәа аанагоит. Ари аҭыԥ хьҙы аҳгьы иахылеит, уи ууанҙатәи ахьҙ Зыхәа акәын ҳәа ҳгәы иаанагоит (уахәаԥш хыхь Зыгәҭа).

Қьарақьан Кәтол ақыҭа аҳаблақәа ируакуп.

– Аԥсуаа рҿы ааигәанҙа ахархәара змаз ахатәы хьҙы **Қьарақьан** иадҳәалоуп.

Лечкоп – Аҟәа иахьа «Новыи раион» ҳәа изышьҭоу аҳабла Иашҭхәа иахьаду аган. Ахьҙ Лечкоп XIX ашәышықәса иатԥанакуа аѳырақәа рҿы иуԥылоит. Т. Мибчуани ашәануа жәа *Ленчкчкоп* «аҙбаара» аҟынтәи иаауеит ҳәа иԥхьаҙоит. Аха Лечкоп захьҙу еиҳаракыра ҭыԥуп, ҙбаара ҭыԥуп узҳәом, ажәытә, бнаршәыран, *Чбыбна* ҳәа иашьҭан. Ҳара иахьынҙаадыруа Лечкоп аҭырқәажәа *Лашкәап «алашьцара тҭып, абнаршәыра***»** аҟынтәи иаауеит (уахәаԥш автор истатиа «Тенденциозность или дилетантство», ад. 2.).

Лыхны – Гәдоуҭа ақалақь аѳада ала иавоу ақыҭа ду. Лыхны 1864 шықәсанҙа аԥсҳацәа ртәарҭақәа ируакын, ара «*Лыхны аштә»* ҳәа изышьҭоу акаршәраҿ иахьагьы игылоуп X – XI ашәышықәсақәа рзы идыргылаз ауахәамеи, 1866 шықәсазы аурысҟәа ирблыз аҳцәа рхани. Ақырҭуа ѳырақәа рҿы *Лыхны – Зупу II Зуппу II Зуфу* ҳәа иарбоуп (уахәаԥш, Оиконимы, ад. 63) иҟоуп арҭ ахьҙ формақәа иаҳа ижәытәуп ҳәа изыԥхьаҙогьы (Г. А. Дзидзария Лыхны, ад. 11). *Зупу II Зуппу* аетимологиа хыхь ҳалацәажәахьеит (уахәаԥш Бзыԥ). XVIII ашәышықәса инаркны аѳырақәа рҿы ицәырҵуеит ахьҙ Лыхны аварианткәа **–** *Логҳине* (Гамба ихсаала), *Лихин II*/ *Ликхин* (Имеретиатәи аҳ Алықьсандр ихсаала), *Лоухин* (Диубуа ихаан аԥсуаа рҳәашьа), *Лыхны* (аурыс транскрипциа – уахәаԥш – Оиконимы, ад. 63).

Ҳгәы излаанаго ала, К. С. Шьаҟрыл аҭыԥхьыҙ Лыхны ииашан иаликаауеит Ачаа зышьҭроу ажәла *Лоу*. Уи ишазгәеиҭо еиԥш, *Хыԥси Гәымеи* ирыбжьакыз адгьыл Лоунхара ҳәагьы иашьҭан (К. С. Шакрыл. К

генезису наименования «Лыхны», ад. 180), аха узақәшаҳаҭхом Лыхны (Лоухны) аҩбатәи ахәҭа *хны – нха – «анхара»* аҟынтәи иаауеит ҳәа ииҳәо. Диубуа аԥсуаа рҳәашьа ҳәа иааиго авариант Лоухин аԥхьатәи ахәҭаҧы К. С. Шьаҟрыл иазгәеиҭо Лоу ҳамазар уи аҩбатәи – **хин** ажәа *«ахан»* урысшәала иуҳәозар *«дворец»* иахылҵышьҭроуп – Лоухан (Лоухын) *«Лоуаа рхан»* ҳәа еилкаатәуп. Иҟалап ажәла *Лоу* (Лау) шьаҭас иамазаргьы Евлиа Челеби иазгәеиҭо *аҕба гыларҵа Лакба* (Бамбора аганахь) – *Лоуҕба* (Лоуҕба агыларҭа) – *Лаҕба* (Лакба).

Маркәыла II Меркәыла II Мыркәыла Очамчыра араион Мыкә аҳиас армарахь ала иавоу қыҭоуп. XIV ашәышыкәса аахыс иуԥылоит еиуеиԥшым ахыҵхырҵақәа рҧы – *Муркала* **(**Весконти ихсаала), *Мергулас* (Ламберти, Ах – 4), *Маискули* (Ах. – 13), *Марквила* (Ах. – 14), *Мархвила* (Ах. – 15), *Марквили* (Ах. – 16), *Маркула* (Ведомости, ад. 226, Дюбуа, ад. 160), Меркул (Ах. – 26). Хсаалақәак рҧы *Мыкә аҳиас Маркула* (Ах. – 20)**,** *Меркула* (Ах. – 21), *Меркул* (Ах. – 22) ҳәа иарбоуп.

П. Ингәараҟәа *Маркәыла II Мыркәыла* қырҵуа хьҙуп ҳәа иԥхьаҙоит, қырҵуа формантуп ҳәа иаликаауеит анҵәамҵа *ули, ула* (П. Ингороква. Георгии Мерчуле., ад. 169). Аха аҩыраҧы аԥхьаҙа иазгәаҭоу авариант Муркала ауп (а XIV – тәи ашәыш.). Ари аформа анҵәамҵаҧ иҳамоуп кала ҭырқәбызшәала *«абаа», «ақалақь»,* ҳәа аанагоит, аха XIV ашәышыкәсаз ари ажәа ара ахархәара амазу иамамзу аҳәара ҳцәуадаҩуп. Ус акәымкәа иаԥхьатәиу *Маркәыла II Меркәыла* акәзар, уи иахьа абазақәеи, адыгцәеи рҧы еиқәханы иҟоу ажәла *Меркәыла* (Меркуловы) иадҳәалазар ҟалоит. Ажәла анҵәамҵа *кәыл* араԥбызшәеи, аҭырқәшәеи рҧы *«аԥшьа, анцәа имаӷуҩы»* урысшәала иуҳәозар *«раб божий»* ҳәа аанагоит, (уахәаԥш, Д. Н. Коков. Из адыгской (Черкесской) ономастики., ад. 24). Ари аелемент Маршьанаа рыжәлагь иацны иуԥылоит Маршьанкәыл ҳәа (М. С. Тхайцухов. Очерки истории абазин конца XVIII – XIX вв., ад. 142). Ҳгәы излаанаго ала, дара ажәлақәа *Мер-кәыл, Мар-шьан-кәыл* иара убас шьаҭак *Мер II Мар* еиднакылоит уҳәаратәы иҟоуп.

Маҷара Гәылрыԥшь араион *Кьалашәыр* анаҩс амрагыларахь иҟоу ақыҭеи уи иалсуа аҳыи.

– Х. С. Бҕажәба *Маҷа-ра* етнотопонимуп ҳәа иԥхьаҙоит, ирҿирԥшуеит Аԥснытәи аҭыԥхьыҙқәа *Маҷа-рыԥшь, Маҷа-ныха* (Х. С. Бгажба. Бзыбский диалект., ад. 269). Аха иҟоуп ари аетимологиазы агәыҩбара узҭо аҭагылазаашьагь. Ҳара иахьынҙаадыруа, Аԥсны атопонимиаҧы иуԥылом ажәла ма амилаҭ хьҙы аҟынтә асуффикс **ра** ацхыраагҙарала ихырҿиаау ҭыԥхьҙык. Ҳгәы излаанаго ала *Маҷа-ра – А-мҷа-ра «амҷара»*

урысшәала иуҳәозар *«Кленовая роща»* аҟынтәи иаауеит. Маҷара иахаршалоу агидроним уҧылоит Кавказ Нхыҵгьы абазақәа рганахь.

Мидара II Мидара адәы Гәдоуҭа араион Аҷандара ақыҭа агәы иамоу ашҭа.

– Атҵарауаа ҷьоукы ақырҭуа ажәа *миндоре «ашҭа»* ахь ииаганы иахцәажәоит. Аҭыҧхьҙы Мидара ақырҭуа ажәа *миндоре* еихаршалоушәа иҟоуп аха хылҵшьҭрала еиҧшҙам. *Ми-дара «ами* (ҳаскьын баша жәлоуп) *змам»* ҳәа аанагоит – Мидара адәы *«ами змам* (ахьымаауа) *адәы»* ҳәа еилкаатәуп, иаҿырҧшы– *анасыҧдара* «насыҧ змам», *аҧарадара* «атҵара змам» убас иҵегьы.

Иҟоуп Мидара захьҙу аҭыҧ Жәандрыҧшь ақыҭа аҿгьы Акәасқьамҵа.

Мрамба, уахәаҧш хыхь Брамба́.

Мыкә II Моква Очамчыра араион аҙгьы ақыҭагьы. Аҩырақәа рҿы иуҧылоит абжьаратәи ашәышықәсақәа раахыс (уахәаҧш, Ойконимы, ад. 69). Аҧсуа форма Мыкә ақырҵбызшәа анормала Мокви ҳәа иҟалоит. П. Ингәараҟәа, уи иаҧхьатәиуп ҳәа иҧхьаҙаны, ирҿирҧшуеит Қырҵтәыла иуҧыло атопонимқәа Ҭмо-гви, Ча-кви, Ба-хви, Ара-гви. Аха арҵ аҿырҧштәқәа рынҵәамҭақәа *гва, ква, хва, ҟва,* хыхь ишазгәаҳҭахьо еиҧш, ҙәырҩы аҵара уаа аҧсуа-аедыгь жәлар роуп издырҳәало. Егьа ус иҟазаргьы атопоним *Мыкә* нҵәамҭала урҵ ахьҙқәа рахь ус амаҙам. Ишдыру еиҧш, Аҧсны ақыҭахьыҙқәа, шамахамзар аҧсуа жәытәжәлақәа ирыдҳәалоуп, убри аҟынтә ҳазлацәажәо ақыҭахьҙы аҿгьы, аҧсуа жәла Мыкә (Мыкәаа) ҳамазар ауеит. Даҽа гәаанагаракгьы: еицырдыруа Мыкә аухәама ахьыкәгылоу аҭыҧ – дгьыл бжьахоуп, наҟ-ааҟ Дәаби Мыкәи авсны аладахьы еилалоит, ус иҟоу аҭыҧ азы *А-мыкә II А-быкә* рҳәоит (уахәаҧш хыхь Басла).

Мысра, уахәаҧш Басла.

Очамчыра, уахәаҧш Ачамчыра.

Отап II Уатап Очамчыра араион Абраскьыл иҳаҧы ахьыкоу ақыҭа, Абраскьыл иҳаҧы иҭыҵуа аҙгьы, иара убас, Тҟәарчал ақыҭеи Ҧақәашьи ирҳәааy акәара.

– Аҩырақәа рҿы Атаб, Атап, Отапи ҳәа иуҧылоит. Ҷьоукгьы гыруа хьҙу-шәа иалацәажәоит. Ари ахьҙ аетимологиа атәы анаҳҳәо, иазхәыцтәуп *Уатаҧ* захьҙу аҭыҧқәа ирҟазшьоу, еизааигәазтәуа ирымоу аҵыдара. Ишдыру еиҧш Уатаҧ ақыҭа иҟоуп алегенда ду зыдҳәалоу аҳаҧы, уи иҭысуа аҙгьы иахьҙуп Уатаҧ. Тҟәарчал ақыҭеи Ҧақәашьи ирҳәааy акәара Уатаҧ Атышаду ҳәа иахьашьҭоу атыша иҭысны иаауеит аиҩхаа бааҧсы ишҭоу. Абри аҭагылазаашьа иуҵанаҳәоит ҳәа ҳгәы иаанагоит

ахьӡ аетимологиа – *Уатап < А-уа-тыԥ*, уи аԥхьатәи ахәҭа **а-уа** ажәа **ауара** *«аҳаԥы, аиҩхаа»* иашьагәыҭуп, (уахәаԥш ҵаҟа Оҭҳара II Уаҭҳара), аҩбатәи *ахәтә – тыԥ* (> тап) атҵакы усгьы еилкааун.

Оҭҳара II Уаҭҳара Гәдоуҭа араион Мҷышь ахахьы армарахь ала иавоу қыҭоуп.

– Ҳгәы излаанаго ала, ақыҭа ахьӡ Мҷышь аӡы ахы ахьакуа аҭаҳара иадҳәалоуп. Ара Мҷышь аӡы аҳаԥқәа ирхәыцҟьоит, аҳаԥы, жәытәла *ауара* ҳәа иашьҭан. Убри аҟынтә **Уа-ҭҳара** аԥхьатәи аелемент уа ажәа ауара иашьагәыҭуп уҳәаратәы иҟоуп (уахәаԥш хыхь Уатаԥ), аҩбатәи ахәҭа *ҭҳара* аҟаҵарбатә хьыӡ форма *а-ҭаҳара* иадуҳәалар ауеит.

Ақыҭахьӡы *Оҭҳара II Уатҳара* иахаршалоуп ашьха хьӡы Ауадҳара, аха иҟалап уи *Ауадқәа-ра* иахылҵшьҭразар – ауада «ҵиааун», мамзаргьы *Ауада + аҳара «ауада змоу аҳара»* (ашьха).

Птышь – Гәылрыԥшь араион ашьхақәа ируакуп, Ерцахә иатҵанакуеит.

– Аԥсуа-абаза жәла Абтышь (Абтышьаа) иадҳәалоуп.

Ԥақәашь Очамчыра араион Аалӡга армарахь ала иавоу ақыҭа. XIX ашәышықәса алагамҭа инаркны аҩырақәа рҿы иуԥылоит – *Покваш* (Нордман, ад. 442), *Поквеш* (Ах. – 21), *Поквш* (Бларамберг), *Поквиш* (ЦГВИА, ф. 414, д. 301, ад. 17), *Поквеши* (Ах.– 20). *Ԥақәашь* нҵәамҭала ахьӡқәа Тамшь, Дҕамшь, Гәымрышь уҳәа ирзааигәашәа иҟоуп, аха ҳгәанала, *Ԥақәашь* иаԥхьатәиу формаӡам. Уи аетимологиа амҩа уқәырҵоит ҳәа иҳаԥхьаӡоит ақыҭа аҳаблахьыӡқәа *Акьырахә*, *Аҟәараш*. Ԥақәашьи Тҟәарчал ақыҭеи акьырбахәқәа рыбжьоуп, Ԥақәашь аҿаҩа *Акьырахә* ахьӡуп, Акьырахә абахәра *Бахәаш «абахә шкәакәа»* ҳәа иашьҭан, нас *Бахәаш – Ԥақәашь* ахь ииасит. Ахьӡқәа Бахәаши Акьырахәи ҵакылагьы еизааигәоуп. Ажәытә термин Бахәаш – Ԥақәашь ақыҭа зегьы ианахьӡха, аҿаҩа иаиуит ахьӡ ҿыц *«Акьырахә»*. Ара иамоу акьыр-хаҳә (ахаҳә шкәакәа) иахҟьеит Ԥақәашь амрагылараҳьтәи аҳабла ахьӡгьы – Аҟәараш. Ақыҭауаа *Ԥақәашь «аԥа дызқәашьу»* ҳәа еиҭаргоит.

Ԥарнауҭ Гәылрыԥшь араион *Ԥшьаԥ* ақыҭа аҳаблақәа ируакуп, ажәытә хаз қыҭан (Пахомов, ад. 279).

– Ақыҭа ахьӡ аԥсуа жәла Ԥарнауҭ (Ԥарнауҭаа) иадҳәалоуп (уахәаԥш, Гь. А. Дзидзариа. Лыхны, ад. 48).

Ԥеҩшҭа, уахәаԥш Ԥышҭа.

Ԥсоу – Аԥсны амраҭашәаратәи аҳәаа иавсуа аӡиас.

Х. С. Бҕажәба. Ць. Н. Кокови ахьӡ шьаҭас иамоу **ԥс** *«аӡы»* ауп ҳәа рыԥхьаӡоит (уахаԥш, Х. С. Бгажба. Этюды., ад. 167; Д. Н. Коков. Адыгская (Черкесская) Топонимика., ад. 243). Ԥсоу *«иауу аӡы»* ҳәа еиҭаргоит

– адыг. **ԥсы** *«аҙы» + аԥсуа жәа* ***а*у** *«иауу».* Ҳара ҳазлахәаԥшуа ала ари аҧыза аетимологиа уаҟәшаҳаҭхартә иҟам, акы Аԥсны атопонимиаҿ агибрид хьыҙкәа зынҙа имаҷҙаны иуԥылоит, ҧбагьы – ихадароу, абырзен ҧырақәа рҿы Ԥсоу Абаск ҳәа иарбоуп, агенуезцәа аҙбахә рҳәоит Ԥсоу аганахь иҟоу ахәаахәҭырҭа ҭып – абаҭәаза *Абкасия,* мамзаргьы Абкация, Абаза (уахәаԥш, Оиконимы., ад. 26, 27). Арҭ ахьҙкәа Ԥсоу, Ԥсу (уахәԥш Нордман, ад. 413) аҟынтәи еиҭагоуп, *Ԥсоу II Ԥсу «аԥсуа»* ҳәа аанагоит, уи ихаҭәаау аформа *Ԥсу аҙы «аԥсуа ҙы»* аҟынтәи иркьаҿу формоуп. И. С. Крушкол Ԥсоу аҙы иадиҳәалоит абырзен ҧыраҿ иуԥыло атәыла хьҙы Ԥсоу (уахәаԥш, аетимологиатә згәаҭарақәа, Аԥсны). Диачков-Тарасов излеиҳәо ала, *Ԥсоу* жәлоуп, ԥсоуаа Ԥсоу аҙы армарахь иаванхон.[1] Иҟоуп иара убас аҙы армарахь «Ԥсоу» захьҙу ақыҭагьы (*Ԥсоу* иаҿырԥшны *Ԥсҳәы* мамзаргьы *Ԥсҧы*, уахәаԥш Нордман, ад. 408).

Ԥсырҙха, уахәаԥш Басла, Анаҟәаԥиа.

Ԥыштҭа II Апушҭа Гәылрыԥшь араион ашьхагьы, абаагьы, анхарҭагьы – аҙқәа Џьампҳали Амтҟьали рыбжьара.

– Аҧырақәа рҿы *Пыштҭа* (Нордман, ад. 423), *Пюшта* (Ах. – 20), *Апуштҭа* (Ю. Н. Воронов. Археологическая карта, ад. 62). Ишдыру еиԥш, амҳаԥьырра аахыс ара ԥсуа дынхаҙом, убри иахҟьаны аԥсуаагьы иахьа ҷьоукы *Пыштҭа* даҽеаԥьоукых *Апуштҭа* ма *Ԥышәҭа* рҳәоит. Ҳгәы излаанаго ала, Ш. Д. Инал-ипа ииашаны ари аҭып иадиҳәалоит VII ашәышықәсазы Феодосии Гангртәи (Гангрскии) дызлацәажәо Мысымаа (Мисимианаа) рбаа *Пуста II Фуста* (Ш. Д. Инал-ипа. Вопросы этно-культурнои истории., ад. 256). Хыхь иарбоу ахьҙ вариантқәа рҿы мҧашьарада иҳамоуп урҭ ирзеиԥшу аԥсуа жәашьаҭа *шҭа* (> *стҭа*) *«ашҭа».* Уи, ишазгәаҳҭахьоу еиԥш (уахәаԥш, «Агеографиатә терминқәа»), кыр ахархәара амоуп Аԥсны атопонимиаҿ, иаҳҳәаԥ: *Џьма-шҭа, Ау-шҭа* (арҭ рыҧбагь ҭыԥла Аԥушҭа иазааигәоуп), *Лыхны-ашҭа, Кәын-иашҭа* убас иҵегьы. Ҳазлацәажәо ахьҙ вариантқәа *Апу-шҭа, Пышҭа, Пу-ста, Пюшта* рпрепозициаҿ иҟоу еизааигәоу аелементқәа *ԥы, а-пу, пю* аԥсуа жәа а-ԥеҧ ишадҳәалоу убаратәы иҟоуп – *А-ԥеҧшҭа II Ԥеҧшҭа «аԥеҧ иавоу ашҭа»* ҳәа аанагоит. Ас шаку аҳәоит *Ԥеҧшҭа абаа,* (ажәытә ҧыраҿ – *Пуста)*, ахьыҟоу аҭып аҟазшьа. И. Н. Воронов иҧуеит: «*Апушта* – к востоку от озера *Амткел* в урочище *Апушта* крепость на узком гребне, обрывающемся к югу в *Амткельское ущелье* и защищенное с севера рядом ступенчатых обрывов» (Воронов. Арх. карта., ад. 62).

[1] Дьячков-Тарасов. Гагры и его окрестноси. Тифлис. 1903, ад. 77.

Феодосии Гангртәи иҩымҭаҿ еилукаартә иҟоуп *Пуста абаии Тусуме абаии* уамак ишеицәыхарам, ҳгәы излааннаго ала, *Тусуме* ҳәа уи дызҿу *Ахыстҵа* (Џьмашҵа) абаа ду ауп (уахәаԥш ҵаҟа Џьмашҵа). Иазгәаҭатәуп даҿакгьы. VIII ашәышықәсазы Епифан Константинопольтәи, ууанҙа ара инхоз *мысымаа* (мисимианаа) ҳәа изышьҭаз, иара *Пустаа* ҳәоуп ишидыруа. Ари ма абаа ахьҙ *Пуста* иадҳәалоуп, ма аԥсуа жәа *аԥстҵа – аԥстҵа уаа*.

Речхьи II Речхә Гал араион ақыҭақәа ируакуп, аԥсуаа *Речхә* ҳәа иашьҭоуп. Шьаҭала ари иазааигәоуп Самырзаҟан ашьхақәа рыхьҙ *Речшьха II Реҷшьха,* Нхыҵ абазақәа рганахь иҟоуп аҭыԥ Рычеԥсҭа, ашьаҭа *рыч II*/ *реч* С. Х. Ионова ииашаны аԥсуа жәа арыч-ра «амра зымбо аган» иадылхәалоит (С. Х. Ионова – Абазинская топонимиа, ад. 196).

Речшьха II Реҷшьха, уахәаԥш Речхәы.

Самкадырырҭа Гәдоуҭа араион Оҳҳара ахахьы ашьхарахь Аҿыбахә ҳәа иахьашьҭаз аган – аҭыԥгьы, акәарагьы.

– Еиҭаку формоуп, аинформаторцәа излархәо ала, иаԥхьатәиу Самкад *ирырҭа* ауп, *Самкад (Самкәад?)* хатәы хьҙуп.

Сатамашьа – Очамчыра араион Кындг ақыҭа амшын иавоу аҳаблеи, амшын ихыԥәгылоу абааи.

– Атцарауаа џьоукы *Сатамашьа* қырҭуа ажәоуп, «*ахәмарырҭа*» аанагоит ҳәа рыԥхьаҙоит (Х. С. Бгажба. Этюды., ад. 179). Аха ари ус акәымзар ҟалап. Аԥсуаа Сатамашьа ҳәа ирдыруа агенуезцәа амшын ахыԥәаҿ идыргылаз абааи уи иавоу аҳаблеи роуп. Агенуезцәа абаа Санта Мариа ҳәа иашьҭан. Ҳазлацәажәо ахьҙ Сатамашьа аԥхьатәи ахәтаҿгьы иҳамоу ирхәанчоу аурым ажәа *Санта* «иԥшьоу» ауп, аҩбатәи ахәтаҿы – ахатәы хьҙы Мариа аԥсуа вариант *Машьа* Санта Мариа аԥсшәаҿы *Санта Машьа* (– Сатамашьа) ҳәа иҟалоит, иаҿырԥшы Сатаԥьа – Санта Ангело (Гал араион).

Сатамашьа иахаршалоушәа иҟоуп ақыҭа хьҙы Тамшь. Аурым хыҵхырҭақәа рҿы Тамшь аҭыԥан иадырбоит *Таманза* ма *Тамаса, Тамуси, Тама* (К. К. Кудрявцев. Сборник материалов., ад. 36). *Тамшьи Кәтоли* рҳәаахь иҟоуп аҳабла *Ҭамқыҵ – Ҭам* аԥсуааи абазақәеи ирзеиԥшу аамсҭа жәлоуп. Ақыҭа хьҙы *Тамшь* анҵәамҭа *шь* Ш. Д. Инал-иԥа аформант *ԥшь* иахылҵышьҭроуп ҳәа иԥхьаҙоит (Ш. Д. Инап-ипа. Вопросы этно-культурнои истории., ад. 379).

Сида – Гал араион ақыҭақәа ируакуп.

– Ақыҭа ахьҙ ажәытә ара инхоз аԥсуа-база шьҭра *Сидаа* (Сид-иԥа, Сидовы) ирыдҳәалоуп (уахәаԥш, М. С. Тхайцухов. Очерки истории абазин., ад. 149).

Сухум – атәым милатҭ рхы иадырхо Аԥсны аҳҭны қалақь аѡбатәи ахьҙ (уахәаԥш алада, Аҟәа, Сухум).

– Аҭоурыхтә хьҙы *Сухум* иазаатгылахьоу атҵарауаа маҷѡым. К. Ф. Ган *Сухум* аԥсуа хьҙы *Са-Гум* аҟынтәи ирхәаанчоу формоуп – «Гәым аҙиас иавоу атәыла» аанагоит ҳәа иԥхьаҙон (К. Ф. Ган. Опыт объснения Кавказских географических названий., ад. 132). Ақырҭуа ҭарауаѡ К. Маҷавариани *Сухум* ѡхәҭакны еилоу ҭырқәа хьҙуп ҳәа дахцәажәоит – *су «аҙы» + хум «аԥслымҙ»* (К. Д. Мачавариани. Описательный путеводитель., ад. 224). *Сухум II Сугум* иаԥхьатәиу формоуп ҳәа ҳахәаԥшуазар, иҳәатәуп аԥсуаа рҽы ажәытә аахыс ахархәара змоу ахатәы хьҙы *Сугум* шыҟоу, аха атҵарауаа ииашаны ишазгәарҭо еиԥш Сухум абжьаратәи ашәышықәсазтәи *Цхум II Цхом* иадҳәалоуп. Аѡыраҽы ахьҙ *Цхум* цәырҭуа иалагеит X ашәышықәса инаркны, ҭыԥла уи иахьатәи Аҟәа амрагылараҳьтәи аганахь Ҭҳәыбын ҳәа иахьашьҭоу иҟан (уахәаԥш, Ойконимы., ад. 21). Атопонимқәа *Тхубун, Цкыбын, Цхуми* хылҵшьтрак ауп ирымоу ҳәа иԥхьаҙон Гь. З. Шьакирбаи (уахәаԥш уи иѡымҭа «Значение основы **ҟәа** в топонимике Абхазии»., ад. 172). Ақырҭуа шәҟәыѡѡы Атонели (995 – 1028 шш.) излаиҳәо ала X ашәышықәсаҵа Аҟәа Севаст (Севастополь) ахьҙын, иара ихаан ауп уи Цхум ҳәа ианашьҭала. Убри аҟынтә еилкаам ахьҙ *Цхом II Цхум* ууаҵа Ҭхәыбын аганахь иҟаз аҭыԥ иахьҙны нас Аҟәахь ииасу, мамзаргьы ҽыцны ицәырҭыз хьҙу. Ишыҟалазаалакгьы Цхум ҭоурыхтә хьҙуп, XVIII – XIX ашәышықәсақәа рзы Кьалашәыри Маҷареи рыбжьара иарбоуп.

М. Калдани *Цхум* шәануа ажәоуп *«ахьаца»* аанагоит ҳәа иԥхьаҙоит. П. Ингәараҟәа ақырҭшәахь дахоит**,** *Цхуми II Цхоми* иадикылоит ахьҙқәа – Боржоми, Баҭ-оми, Дил-оми убас егьырҭгьы. (П. Ингороква. Георгий Мерчуле., ад. 147.). Аиашаз ахьҙ *Баҭым – Баҭоми II Батуми* аҽы ажәытә шьагәыҵ *Баҭа* (иаҽырԥш Абааҭа) ауп, уи ажәытә ѡырақәа рҽы ахала кырынтә иуԥылоит, ашьҭахь ауп аелемент *ум* II *ом-и* анацла. Иҟалап уи акәзаргьы Цхум II Цхом аҽы иҳамоугьы, аха анҵәамҭа *ум, ом* аԥьамбызшәатә ма ҭырқәшәатә елементзаргьы ауеит. Ҳазлацәажәо атопоним *Цхум* анҵәамҭа *ум* ацраҳҳуазар ихадароу ашьагәыҵ *Цхәы* акәхоит. Ари Кьалашәыр аҙиас аԥсуа хьҙы *Зыхәа* иузаҟәыҵхом ҳәа ҳгәы иаанагоит (уахәаԥш хыхь Зыгәҭа II Зыхәҭа). *Баҭа* аҟынтәи *Батум* шыҟалаз еиԥш *Зыхәа Цхум* ахылырҽиаахеит. Агидроним Зыхәа ҳамоуп уҳәаратәы иҟоуп аѡыраҟәа рҽы иуԥыло ахьҙ вариантқәа – *Ҭҳәыбын II Ҭхәыбын II Цхәымен II Цхәбен* рыҽгьы. Урҭ, Зыхәаԥан «Зыхәа арырҭа» аҟынтәи иааува формақәазаргь алшоит.

Собги, уахәаԥш *Ҿабгы.*

Тамшь, уахәаԥш *Сатԥамашьа.*

Тусуме – VII ашәышықәсаз Феодосии Гангртәи (Гангрскии) дызлацәажәо аԥсилааи мысымааи (мисимианаа) рбаақәа ируакуп. Иахьанҙа уи ахьыҟатцәкьаз еилкаам. Феодосии Гангртәи Тусуме абаа, Мықә ақыҭа ахахьы, аԥсилаа рҳәаа азааигәара, абазгааи аланааи ирцәыхарамкәа, ақыҭа Джихахора 5-нызқь шьаҧа иԥацәхыкны иҟоуп ҳәа, иԥуан[1]. Ҳара иахьынҙаадыруа уи Джихахора ҳәа дзышьҭоу иахьатәи Ҵабалтәи Џьаҳашьқьар иақәшәоит. Џьаҳашьқьар (Джихахора) 5-ҟа км. (5 нызқь шьаҧа) инацәыхараны аԥада Ахыста иавоуп амраҭашәарахь ала ажәытә хаз қыҭан иҟаз *Џьмашҭа II Зымашҭа,* мамзаргьы Джимашҭа (Нордман, ад. 425), Ҷумашта (Бларамберг). Ақырҵқәа ақыҭа еиԥшаны –акы Земо Цҟаро, егьи Қвемо Цҟаро ахьҙцаны ирыман (уахәаԥш, Ойконимы., ад. 60). Аҭыԥхьҙы *Џьма-шҭа II Зыма-шҭа* аԥбатәи ахәҭаҧы иҳамоу аԥсуа термин а-шҭа (уахәаԥш хыхь Апушҭа). Ахьҙ вариантқәа рҧы уи иапҵгылоуп еизааигәоу *Џьма II/ Зыма II Джима II Ҷума*. Убарҭ ирыдҳәалоуп ҳәа иҳаԥхьаҙоит ажәытә ԥыраҧы иарбоу абаа ахьҙ Тусуме. Аха иарбан урҭ рахьтә иаԥхьатәиу? Ҳазлацәажәо ақыҭа аԥадахьы Ахыста ҳәа иахьашьҭоу иҟоуп Аԥсны иреиҳаҙоу абаа дуқәа иреиуоу ахарҕәҕәарҭа (ажәытәтәи Тусуме, В. Кә.). Издыруада, уи Ҭзоума «аҭзы оума» – идууҙоу абаа) ҳәа иашьҭазаргьы, иаҧырԥшы Тусуме. Ус акәымкәа ихадоу аформа Зыма (Зыма ашҭа) акәзаргьы ауеит. Мысымаа иахьрытцанакуаз иҟоуп Аҳҕара аашс Кәыдры иалало Зыма захьзу аҙы. *Зыма II/ Зыма* жәытә ԥсуажәлоуп, ахытцхырҭақәа рҧы *Аҙимба* ҳәа иуԥылоит (уахәаԥш. М. С. Тхаицухов. Очерки истории Абхазии., ад. 134, 142), асаҙшьҭрақәа *А-зымба* рҳәоит, аԥсуаа иахьа *Аҙынба* ҳәа рыԥуеит. Ажәытә *Зымаа II Зынаа* жәла рацәан, Мзымҭа аҙиас инаркны Аԥсны Ашьхара атопонимиа рышьҭа анубаалоит. Иара Ҵабал иҟан ақыҭа Зына II Аҙына, иара убас Наа аладахьгьы (уахәаԥш, Оиконимы., ад. 36), Џьгьарда ахәҵагь Аҙынаа рыхәҵа ҳәа иашьҭоуп, Псҳәы абаагьы зыргылаз Аҙымбоуп ҳәа рыԥхьаҙоит. Ҳазлацәажәо ажәла Аҙымба II Аҙынба ашьагәыҭ иапҳьатәиу аформа *Зыма* ауп (Аҙымба – Аҙынба, Гәымба – Гәынба, амапы – анапы), уи даара иазааигәоуп Феодоси иааиго абаа ахьҙ Тусуме, иаҧырԥшы иара убас аетноним Мсым II Мзым, Мсым-иане, насгьы, Ҵабал ахьҙқәа ируаку – Замбаль.

Ҭҳәыбын, уахәаԥш Сухум.

Уатаԥ, уахәаԥш Отаԥ.

[1] Кекелидзе К. С. Сведения грузинских источников. О Максиме Исповеднике. – Этюды по истории древнегрузинской литературы, Т. VII, Тбилиси, 1961, ад. 15, 16.

Уаҭҳара, уахәаԥш Оҭҳара.

Урҭа – Очамчыра араион Ԥақәашь ақыҭа аҳаблақәа иреиуоуп.

– Ҳгәы излаанаго ала Урҭа ажәа *алтҩра* аҵакы амоуп, насгьы Урҭа иаԥхьатәиу формоуп *Урҭа > утҩра*. Аинформаторцәа ԥьоукы Урҭа – *аурҭ* «аԥшаҕьы» иадырҳәалоит.

Цхом II Цхум, уахәаԥш хыхь Сухум.

Цхьенҵқар – ааигәанҳа Очамчыра араион Кәачара акалҭахь иҟоу ақыҭа *Чабырхәа* иахьҳын, Цхьенҵқар ҳәа иашьҭоуп ақыҭа иалсуа аҳгьы. Аҩырақәа рҿы иуԥылоит XIX ашәышықәса алагамҭа инаркны: *Цхенисцкали* (Ах. – 14), *Цхенцқар* (Ах. – 20), *Цхенис – Цхари* (Ах. – 25), *Цхенцқар* (Ах. – 26).

1983 шықәсазы Кәачара ақыҭа инхоз абыргцәа Векуа Давиди, Мхеиҳе Грышьеи, милаҭла иагырцәаз, излаҳарҳәаз ала урҭ рабдуцәа ара ианааз аԥсацәа Цхьенҵқар *Чабырхәа II Чбырхәа* ҳәа иашьҭан. (уахәаԥш автор истатиа «Чабырхан аныха бааи уи иадҳәалоу аҭыԥхьыҳқәеи рзы ажәакәак», ажур. «Аԥсны Аҟазара», №3; 1986, ад. 14). Ақыҭа ахьҳ Чабырхәеи (Чбырхәа) аныха баа ахьҳ *Чаблахан II Чабырхани* шеизааигәоу гәоумҭар залшом. Ҳгәы излаанаго ала, урҭ рышьаҭа Чбы, Чаб, Чыб ажәла Ачба иадҳәалоуп – Чабырхан (Чаблахан) – Ачбақәа рхан ҳәа аанагоит (уахәаԥш хыхь Лыхны), *Чбырхәа* – Ачбақәа рхәы ҳәа. Ишдыру еиԥш, ари ақыҭеи уи акәша-мыкәша иҟоу адгьылқәеи Ачаа иркын. Уи адагьы арҭ ахьыҳқәа даҽа гәаанагаракгьы уздырҵысуеит. 137 шықәсазы аурым-чынуаҩ Флавии Арриан Трапезундынтәи Севастополисынҳа (Аҟәа) мшынла дааит. Уи амҩан дызҿԥынгылоз аҳқәа рыҳбахә иҳәоит аки-аки еишьҭагылан шаҟа рыбжьоугьы далацәажәоит. Урҭ рхыԥхьаҳараҿы иҟоуп аҳқәа: *Фазис, Хариент, Хоби, Сингам, Тарсур, Ҳпип, Астелеф.*

Арриан излеиҳәо ала, аҳиасҟәа Хоби Сингами 210 стадиа (36 км) рыбжьоуп. Сингам анаҩс 120 стадиа (20 км) набжьаны, Тарсур леиуеит, Тарсури Ҳиппи 150 стадиа (25 км) рыбжьоуп. Ҳиппи Астелефи 30 стадиа (5–6 км), Астелеф нахыс Севастополисынҳа – 120 стадиа (20 км).

Аҵарауаа ишазгәарҭо ала (урҭ ахьеиқәымшәоғьы ыҟоуп) Арриан Хоби ҳәа дзышьҭоу аҳы иахьатәи Хоби ауп, Сингам – Егры, Тарсур – Оқум, уахәаԥш Ламберти ихсаала), *Ҳипп*, Брун итәала Ҭоумышь иақәшәоит, Астелеф – Шәқәырча (Ҵкәыргьыл) ма Кәыдры аҳы акәхоит. Аха Арриан иааиго ахьҳ *Ҳипп* аԥсшәахь еиҭоугар Аҽы, Аҽҳы ҳәа ааннагоит, убасҵәкьа ауп ишеиҭаҵуа аԥсшәахь ахьҳ Цхьынҵқаргьы. Убри аҟынтә Ҳипп аҳи Цхьынҵқари акоуп уҳәаратәы иҟоуп (амала усҟан Кәыдры маҷк ихарацәахоит). Ари афакт иунамҭар залшом абас

еиԥш иҟоу агәааанагара: иаҳҳәап, ақыҭа Цхьынҵқар аԥсуаа Чабрхәа (Чбырхәа) ҳәа иашьҭазҭгьы, аныхабаа Чабырхан (Чаблахан) ҳәа, иҟамларыз аҙгьы ажәытә *Ачыркәара*, мамзаргьы *Ачырҙы* (Ачаарҙы – иадкыл Ачаарқыҭ: Ԓлоу – Ачба + Лоу убас егьырҭгьы) ахьҙны иҟазҭгьы. Ачыркәара мамзаргьы Ачырҙы аԥсшәахьтә абырзеншәахь еиҭазгаз ииашамкәа Аҿыркәара (Аҿырҙы) аҟынтә – Ҳипп ҳәа еиҭеигазар ҟалон, убри иахҟьаны агырқәагьы XV – XVI ашәышықәсақәа рзы Кәыдрынҙа ианыркыз, *Ачыркәара* II *Ҳипп* рбызшәахьы Цхьенис-ԥкали – Цхьенҵқар ҳәа ииаргеит. Ари ақыҭа иахьа официалла Чабырхәа ахьҙуп (уахәаԥш ԥаҟа Цхьенҵқар).

Чабырхәа, уахәаԥш Цхьенҵқар.

Чхалҭа Кәыдры аргьарахьтәи ахықә Аҙғареи Зымеи рыбжьара. Хсаалақәак рҽы Аҙғара аҙгьы Чхалҭа ҳәа иарбоуп.

– Чхалҭа, К. Д. Мачавариани излаиҳәо ала, ирхәанчоу аԥсуа хьҙы Ҽхаларҭа иаформоуп (уахәаԥш уи иԥымҭа – Путиводитель., ад. 162).

Ҽыбгы II Шапкы II Шьапкы Гәылрыԥшь араион, Мачара ду аргьарахьтәи аганахь, Ԥацкьыр аиԥхаа уахьыԥҭало иҟоу ахәгьы, абаагьы.

– Ахьҙ вариантқәа – Ҽыбгы, Шапкы, Шьапкы ирзааигәоуп уҳәара-тәы иҟоуп Ԓьуаншьер аԥсҳа Леиуан идкыланы игәалаиршәо абаа ахьҙ Собги**.** Уи излаиԥуа ала, VIII ашәышықәсазы араԥцәа Анаҟәаԥиа ианакәлаз Леиуан ир иман Уаԥстәыла ахыҵырҭахь ицо амԥахь иҟоу абаа Собги дҭан (уахәаԥш Гь. Амҷба еиҭагамҭа «Абхазия и абхазы средневековых грузинских повествовательных источников», ад. 49). Ҳамԥашьозар, ари ахьҙ ақырҭбызшәа анормала иантҵоу аԥсуа хьҙы *Ҽыбгы* ауп, уи ԥсышәала «иҽыбгоу, иҽыбганы иҟоу» ҳәа аанагоит, иара аҭыԥгьы ус ауп ишыҟоугьы. Ус акәымкәа иаԥхьатәиу аформа *Шьапкы* акәзар, уигьы аԥсуа хьҙым узҳәом. Абаа ахаҭа Ҵабал ашьапахьы иҟоуп, убри аҟынтәи ахьҙ Шьапкы «ашьапы зку, ашьапахьы иҟоу абаа» ҳәа еилукаар ауеит, аха аԥхьатәи авариант иаҳа аиаша иазааигәоуп ҳәа ҳгәы иаанагоит.

Шапкы II Шьапкы, уахәаԥш Ҽыбгы.

Ԓьмашҭа, уахәаԥш Тусуме.

АҬЫԤХЬЫЗҚӘА РЫҚӘРЕИ АТӘЫМ БЫЗШӘАТӘ ЛАГАЛАҚӘЕИ

Ҳәарада, Аԥсны аҭыԥхьыҙқәа зегьы қәрала еиԥшым, иҟоуп ижәытәҙоу, ибжьаратәу, ааигәа иҟалаз. Аха ижәытәу аԥсуа ԥыратә хыҵхырҭақәа ахьыҟам азы, арҭ реиԥш иҟоу агәыԥқәа ралкаара имариоу

усым. Ҩыратә харҳәагас иҟоу атәым милаҭ инрыжьыз анҵамҭақәа роуп. Урҭ рҿы иуԥыло ахьӡқәа бызшәала Аԥсны иатәымзар ҟалоит, мамзаргьы аҭыԥантәи ахьӡ иузеилымкаартә ирхәанчоуп, ма атәым бызшәахь еиҭагоуп. Иаххәап, иахьанӡа еилкаам ижәытәӡоу атопонимқәа *Диоскуриа, Нитика, Питиус, Коракс, Гиен, Кинг* уҳа рбызшәатә хылҵшьыҭра. Ишдыру еиԥш, урҭ наӡаӡа Аԥсны атопонимиа иазнымхаӡеит, аԥсуаагьы урҭ зны рхы иадырхәон узҳәом. Насгьы игәоуҭартә иҟоуп ҳазлацәажәо атопонимқәа зхы иазырхәоз Аԥсны инаныӡаалакь, дара ахьӡқәагь шиаӡаауаз (аҩыратә традициа атәы ҳамҳәозар). Аԥсуаа урҭ рыдрымкылеит, избанзар дара ахьӡқәа зыдҳәалаз аҭыԥқәа еиҳа ижәытәу ахьӡқәа рыман. Ишдыру еиԥш, иахьа дарбан ԥсуазаалакгьы Аҟәа аҭыԥан Сухум, Аԥсны аҭыԥан Абхазиа иҳәом. Ишыҟазаалакгьы, ажәытә ҩырақәа рҿы Аԥсныдгьыл иадҳәалан иуԥыло атопонимқәа Аԥсны аҭоурых хьыӡқәаируакуп.

Аҵарауаа ҙәырҩы (Н. И. Марр, И. А. Джавахишвили, Д. И. Гәлиа, С. Н. Џьанашьиа, Х. С. Бгажәба, Џь. Н. Коков.) ишазгәарҭахьоу еиԥш, иузеилымкаауа атопонимқәа инарываргыланы, ажәытә ҩырақәа рҿы иуԥылоит аԥсуаедыгь жәларқәа рбызшәатә материал знубаало аҭыԥхьыӡқәа: *Акампсис, Никопсис, Псахапсис, Арипса, Дирапс, Агидаҟәа, Араҟәа, Малҭаҟәа, Ачҟәа, Синоп (а), Хоп (а), Анапа, Пантикапе*. Арҭ рынҵәамҭақәа – *ԥсы, ԥса, ԥ* (ԥа), *ҟәа* аԥсуа-аедыгь жәларқәа ирзеиԥшу жәа шьагәыҭқәоуп (топоформантқәоуп). Насгьы, ҳгәы излаанаго ала, аелемент *ԥсы-ԥса* аҭыԥхьыз анҵәамҭаҿы иангылоуи аԥхьатәи ахәҭаҿы ианыҟоуи ҵакыла еиԥшым. Анҵәамҭаҿы ԥсы «аӡы, аӡиас» ҳәа аанагоит аԥхьа иангыло еиҳарак етноним шьаҭоуп уҳәаратәы иҟоуп: *Аԥсар, Аԥсирҭ, Фазис, Психра, Псаха-псис, Ԥсоу, Ԥсҳәы,* иара убас аԥсуа-аедыгь бызшәақәа ирыдҳәалоуп ажәытә ҩырақәа рҿы иарбоу аетнонимтә хьӡқәа *Колх – Колхида, Абаск, абасх II абазг – Абазгиа, саник II саниг – Санигиа, брух, Зих – Зихиа*. Урҭ рынҵәамҭақәа х, к, г аԥсуа-аедыгь шьаҭа ҕә «ауаҩы»иахылҵыз атәым бызшәатә акцентқәоуп (уахәаԥш, «Аетимологиатә згәаҭарақәа).

Крызхыҵуа аҭыԥхьыӡқәа рахь иԥхьаӡатәуп иаԥсуа хылҵшьҭроу амакротопонимқәа *Аҟәа, Аԥсны*.

VI – VIII ашәышықәсақәа рзы абырзен ҩырақәа рҿы ицәырҵуеит абас еиԥш иҟоу Аԥсны иадҳәалоу аҭыԥхьыӡқәа: *Трахеиа* (Прокопи, VI ашәышықәса) *Ҵахара II Цахара* (Агафии, VI ашәышықәса), *Фуҵа II Ԥуҵа, Тусуме, Букулус II Бухлоон, Мокои, Скатори, Зиха-хора* (Феодоси Гангртәи, VII ашәышықәса), *Анакопиа, Цхом, Аԥхазеҵи* (ақырҵуа ҩыраҿы). Арҭ ахьӡқәа (Трахьеиа ада) Аԥсны атопонимиаҿы иахьагьы рышь-

ҭамҭа ыҟоуп: *Тцахара II Цахара – Зыҕҕара; Фустҵа II Пустҵа – Пеҽштҵа; Тусуме – Џьыма-штҵа; Букулус II Бухлоон – Пахәлан; Мокои – Мыҟә; Скотори – Кәыдры; Зиха – хора – Џьаҳашқьар; Анакопиа – Анаҟәаԥиа абаа; Абхазетҵи – Абхазиа; Цхом – Сухум*. Урҭ рахьтә хымԥада иаԥсуа хьыӡқәоуп ззуҳәаша иреиуоуп: *Цаха-ра – Зыҕҕара, Зҕара, Пу-стҵа, Тусуме, Зыма-штҵа; Бухлоон – Бахә-лоон, Пахә-лан; Анакопиа – Анхәаԥиаа* (уахәаԥш «Аетимологиатә згәаҭарақәа).

Ишаабо еиԥш, хыхь иаагаз ажәытәҳатәи атопонимикатә материал аҽы иҟоуп иазгәаҳҭахьоу аԥсуа-аедыгь жәларқәа ирзеиԥшу *ԥ-ԥа, ԥсы-ԥса, ҟәа, ҕәҕәа* рыдагьы, аԥсуа ҭыԥхьыӡ рҽиагатә елементқәа ны, ра, хәа, шҭа. Ажәытә ҽырақәа рҽы иарбамзаргьы, урҭ ирыҡәлоуп ҳәа хгәы иаанагоит аԥсуааи абазааи ирзеиԥшу аҭыԥырҽиагатә жәашьагәыҭқәа – *ԥшь, ҭа, хәа, шьха, ҳха, ҳыхь, кәара, қытҵ, цутҵа*.

Иалыҳкааз аелементқәа рыбжеиҳарак аԥсшәаҿ иахьагьы ахархәара рымоуп, убри аҟынтә, насгьы аҽыратә материал ахьмаҷҳоу азы, аҭыԥхьыӡқәа қәрала ижәытәуп, ибжьаратәуп ҳәа ишаҳҳәахьоу еиԥш реиҽдыраара мариам. Аха иҟоуп мҽашьарада абжьаратәи ашәышықәсақәа ирыҵаркуа аҭыԥхьыӡқәа узырбо даҽа знеишьак. Иаҳҳәап, аҳратәратә (афеодалтә) еизыҟазаашьақәа рҽиара иадҳәалоуп ҭауади аамсҭеи рыхьӡқәеи рыжә-лақәеи шьаҵас измоу, *хәа* ма *ԥшь* рыла инҵәо анхарҵа ҭыԥхьыӡқәа: *Чаабалырхәа, Блабырхәа, Мгәыӡырхәа, Жәандрыԥшь, Цандрыԥшь, Баҕрыԥшь* убас егьырҭгьы. Урҭ рахь иԥхьаҙатәуп, иара убас ҭауади аамсҭеи рыхьӡқәеи рыжәлақәеи атермин *аштҵеи* рыла ишьақәгылаз атопонимқәа, Маан иашҭа, Чачаа рашҭа, Кәыҽба иашҭа...

Кыр зхыҵуа иреиуоуп абшьҭра хьыӡқәа, иҟам ма иахьа имаԥны ирдыруа аҵиаа, аҙахәажәлақәа, абымба, ақәны, ача, абысҭа раарыхра, ауасааҙара уҳәа ирыдҳәалоу аҭыԥхьыӡқәа.

Аԥсны атопонимиаҽы (еиҳарак амикротопонимиаҽы) игәоуҭартә иҟоуп ааигәа ишьақәгылаз аԥсуа ҭыԥхьыӡқәагьы. Қәрала ҽышә шықәса иреиҳамзар ҟалап ақьамҭақәа, алаҵарҭақәа уҳәа рыхьӡқәа. Урҭ рхыԥхьаҙара кырҙа иазҳаит амҳаԥьырра ашьҭахь. Асовет аамҭаз иҟалаз аиҵакрақәа ирыбзоураны, ицәырҵит абарҭ реиԥш иҟоу атопоним ҽыцқәа: *Ачаиртҵа, Атурнеҧстра* (атурнеԥс – ҷархалжәлоуп), *Ачаисовхоз, Абитомник, Адаптҵра, Асамлетка, Акласс ҟаԥшь, Авокзал, Аеропорт, Аиподром, Аҟәа ГЕС, Џьырхәа ГЕС, Грес*[1], *Горем*[2], *Акәасқьа ҽыц, Џьал агыруа, Аҵара ерманқәа* уҳәа убас егьырҭгьы.

[1] ГРЕС – Государственная раионная электростанция.

[2]Горем – Головной ремонтно-восстановительный поезд, уахәаԥш: Словарь сокращений русского языка М., 1983, ад. 124, 130.

Атәым хьыӡқәа. Хыхь ишаҳҳәахьоу еиԥш, ажәытәӡа аахыс Аԥсны иқәнагалахьоу амилатқәа – ампытцахалаҩцәа маҷҩым. Џьоукы ишааз еиԥш лассы рышьтахьћа ацара рыкәшәон, аха даҽа џьоукы кыр аамта Аԥсны зҽышьақәзыргәгәозгьы ыћан, иаҳҳәап, абырзенқәа, аурымқәа, иаҳа имаҷны – аџьамцәа, араԥцәа, алазқәа, атырқәцәа, *аурысқәа*, ақыртқәа. Лассы агьыжьра зыкәшәаз, ҳәарада ишьтра ара иубартә изланхомызт, аха кыр аамта Аԥсны зыҽенызкылаз, маҷк адамхаргьы ишьтамта Аԥсны ианхалон. Ажәытә бырзенқәа ирыдҳәалоуп ҳәа иԥхьаӡоуп ахьӡқәа – Диоскуриа, Гиен, Кинг, Нитика, Питиус, Трахеи, Зиха-хора. Ићоуп ахьӡ «Диоскуриа» қыртшәала иҳарцәажәоит ҳәа иалагахьоугьы (И. Орбели, С. Џьанашьиа, Т. Микеладзе). Диоскуриа иахаршалоу ажәа уԥшаар ћалоит аԥсшәаҽгьы, аха ари ас ауп ҳәа аҳәара гәаҧьуацәоуп. Атцарауаа реиҳарак *Диоскуриа* бырзен хьӡуп ҳәа ирыԥхьаӡоит, бырзен бызшәала диоскур «*еициз*» урысшәала иуҳәар, «*близнецы*» ҳәа аанагоит.

Агәыҩбара унатоит Зиқәеи Мыкәи рыбжьара амшын ахыкәаҽ ићаз атып ахьӡ *Гиен* II *Гҩеинос*. Псевдо-Скилак излаиҳәо ала, Гиен ҳәа аӡгьы (Мыкә акәхап) иашьтан. Уи иазааигәоуп уҳәаратәы иҟоуп Мыкә аӡы арґьарахь Араду иахьатцанакуа иахьагьы иҟоу атып ахьыӡ *Дәҩан II Дәҩана II Дәҩана аґдара.* Ламберти иҟаитцо адырратарала, XVII ашәышықәсаз ара иҟан Тгәана (Тгәанос) захьӡыз ақалақь ћазшьа змаз ақыта. Арт ахьӡқәа формала реизааигәара адагьы ирзеиԥшу анцәамта *н, на* аԥсуа локативтә суффиксзаргьы ћалоит, иара уи ауп ажәытә хьӡы Кигн аҽгьы иҳамоу.

Ҳгәы излаанаго ала, ажәытә бырзен ажәа *пил* «атшәара» ала ишьақәгылоуп ахьӡқәа Цабал, Џьамԥал, Кьыркьԥал. Машәыршақә акәхарым VI ашәышықәса иатцанакуа абырзен ҩыраҽы Цабал атыпан *Цибил* II *Циб-пил* (Циб-пил, В. Кә.) ҳәа изарбоу. Насгьы, ишдыру еиԥш, ажәытәӡа аахыс Кәыдры атыхәта итысуа Агантәи Нхытцћа узго амҩа зегь реиҳа иманшәалоуп ҳәа иԥхьаӡан. Убри азы ампытцахалаҩцәа ари атып ҷыдала иахылаԥшуан, атшәарра тыԥқәа ркын.

II ашәышықәса алагамтаз Аԥсны рҽышьақәдырґәгәоит аурымқәа. Иара убасћан Аћәа аҩбатәи ахьӡ *Диоскуриа* ахыхны аурымцәа римператор Август ихьӡ ҷыда Себаст «аԥшьа» аћынтәи Себастополь ҳәа ахьӡырцоит. Иҟалап ари ахьӡ анцәамта пол «ақалақь» акәзар иҳамоу атопоним Кьынҽапыл аћынгьы. Кьынҽапыл (Кьынцо-поль?) – иахьа Чабырхәа (Цхьенцћар) аҳаблақәа ируакуп, ари ақыта акәын Ламберти Тгәана (Тгәанос) ҳәа дзышьтазгьы. Ари ажәытә нхарта аԥсуаа еиуеи-

ԥшым алегендақәа адырҳәалоит, (уахәаԥш, автор истатиа «Чабырхан аныха бааи уи иадҳәалоу аҭып хьыӡқәеи рзы ажәақәак).

Аԥсуа аҳра ду анеилыбга ашьҭахь XIII ашәышықәса инаркны, Амшын Еиқәа аԥшаҳәаҽы ршьапы ркуа иалагеит бызшәала иаурымкәааз агенуезцәа. Урҭ ирыбзоураны Аԥсны аганахь ицәырҵуеит абас еиԥш иҟоу аҭыԥхьыӡқәа: *Санта Ангело* (иахьатәи Саҭанџьа), *Санта Мариа* (иахьатәи Саҭамашьа), *Каво де бухо* «Ашәра ҕбатәара?» (ақ-қь. Гәдоуҭа азааигәара), *Санта Софиа* (иахьатәи ақыҭа Алаҳаӡы).

Аԥсны атопонимиаҽы иҟоуп иара убас аҭырқәцәа ирыдҳәалоу аҭыԥхьыӡқәа ргәыԥ. Ишдыру еиԥш, XVI – XIX ашәышықәсақәа рзы Аԥсны Ҭырқәтәыла иахьыԥшыз ҳәынҵқарран. XVI ашәышықәса анҵәамҭазы аҭырқәцәа Аҟәа аҩбатәи ахьӡ Сухум еицакны *Схисернум*, нас *Схисумуни, Схисумун* «ажәытә Аҟәа» ҳәа иашьҭалт. 1724 шықәсазы Аҟәа абаа ду шьақәыргыланы абаагьы, ақалақьгьы Сухум – Кале ахьӡырҵеит. Аԥсны аҳҵынрақәа иреиуаз Лыхны акәзар, уигьы қыр аамҭа Соук-су «Аӡы хьшәашәа» ҳәа иашьҭан. Иара убасҟан, урҭ, Нхыцҟа ицо ажәытә мҩа зҵысуа Кәыдры аҭыҳәҭа иаҵанакуа ақыҭақәа, абаақәа рнапаҽы иааргеит. Абарҵқәа ирыбзоураны ҳазлацәажәо арегионаҽ ицәырҵит кал, кала (ҭырқәшәала «абаа») ала инҵәо ахыргәгәарҭа хьыӡқәа: *Ԥс-кал, Чац-кал, Ԥырд-гьал* (Ԥырд-кал), иара убас *Кьалашәыр* – ҭырқәшәала *Кала-сур «абаа тӡы».* Аҭырқәшәа аелемент **ул** «ақыҭа» ала инҵәоит анхарҭа хьыӡқәа – Мархьа-ул, Ҕәырза-ул, Арса-ул, Кәыт-аул (Кәтол?). Убарҭ ирықәлоуп *Баԥлан* (ҭырқәбызшәала «Аҕбаҽаҳәарҭа»), аӡиа хьӡы *Аммтҟьал – Амткел* – ҭырқәбызшәала «*кел*» «*аӡиа*» ҳәа аанагоит.

Хыхь иаагоу атопонимқәа ирылаҩашьатәым шәышықәса раԥхьа Ҭырқәтәылантәи Аԥснытҟа нхара иааз аерманцәеи, алазқәеи, абырзенқәеи ицәырыргаз аҭырқә хьыӡқәа: *От-лук* «*аҵәаҵра*», *Манак-лук* (?), *Джевизлук* // *Чевизлук «акакантра», Фундук-лук «арасатра», Кауак-лук* (Кавак-лук) «*аӷаа ӷлара», Хәырма-лук «ахәырматра», Киур-дере «акәара ҵаба», Дерекеи «акәара қытӡа», Семенли «аӡыхьқәа», Бешкардаш «бжьҩы аишьцәа», Абаза-даг «аԥсуа шьха», Чал-баш* (Басла аӡиас) «*аӷеиџь хы*». Арҭ ахьӡқәа зегьы ахьцәырҵыз аерманқәеи, абырзенцәеи, алазқәеи ахьындырхаз – амҳаџьыра ашьҭахь иҵацәны иҟаз Гагреи, Аҟәеи, Гәылрыԥшьи араионқәа рҽы мацара ауп. Иҟан, иара убас аерман бызшәа иахылҵышьҭраз ахьӡқәагь: *Ампрутқеҕ «аҕдарра, ақытӡа», Џьоредкеҕ «иҟьашьу ақытӡа», Демерч-гиух «Демерчаа рқытӡа», Ленин-гиух «Ленин иқытӡа», Базар-Хачатур «Хачатур ибазар*». Арҭ зегьы 1939 – 1953 шықәсқәа раан ақырҵуа хьыӡқәа рыла иԥсахын.

Ишазгәаҳҭахьоу еиԥш, амҳаԥьырра ашьҭахь Аԥсны иҟалаз аполитикатә, ademographiatə ԥсахраҟәа даара еиҭаркит Аԥсны атопонимиа аха҄ҽсахьа. Ара, Асовет мчы шьақәгылааныҳа анхарҭа ҭыԥҟәа рыбжакы еиҳарак аурыс-хьыҳҟәа рыла иԥсахын (уахәаԥш Ойконимы). Аԥсны ахьҳ «*Абхазиа*» ҳәа акәымкәа «*Сухумскии округ*» ҳәа иашьҭан. Атопоним ҽыцҟәа шьаҭас ирзыҟалеит аурыс ҳәынтқар иҭаацәа рыхьҳҟәа, адгьыл зауз аурыс ичынуаа рыжәлақәа ма рыхьҳҟәа уҳәа убас егьырҭгьы. Арҭ рынҵәамҭа҄ҽы иуԥыло аурыс ҭыԥхьыҳ рҽиагатә суффиксҟәа иреиуоуп:

вка, ка – Евдокимовка, Бакланка (Баклановское), Мегреловка, Черниговка, Андреевка, Александровка, Алексеевка, Ореховка, Атарбековка, Кесиановка, Эстонка, Бобутовка, Владимировка, Юрьевка, Захаровка, Мясниковка, Екатериновка.,

ск – Ермоловск, Приморск;

вское, ское – Александровское, Ольгинское, Екатериновское, Павловское, Петровское, Альпийское, Архирейское, Ковалевское, Троицкое, Восемьсотское, Георгиевское, Михайловское, Маринское, Анастасьевское.,

ный – Серебряный;

ово – Христофорово, Бараново, Менделеево, Орехово, Шафраново;

но – Рогожино, Старушкино.

Иара убас аурыскәа ирыдҳәалоуп ахьҳҟәа – *Холодная речка, Белая речка, Черная речка, Гребешок, Культучастки, Дача* уҳәа убас егьырҭгьы. Аԥсны аурыскәа индырхаз анемеццәеи аестонцәеи ирыхҟьеит – *Наидорф (Ноидорф), Лемса, Линдау, Сальме*. Арҭ ахьҳҟәа (аҭырқә хьыҳҟәагь назлоу) рыбжеиҳараҳак ԥсахын ажәытә хьыҳҟәа рыла акәымкәа, иҽыцу ақырҭуа хьыҳҟәа рыла Асовет аамҭазы 40-тәи ашықәсҟәа ирылагҳаны.

Ақарҭвелтә жәларқәеи аԥсуааи реиҽцаара аҭоурых ду амоуп. Егьа ус иҟазаргьы, урҭ ирыдҳәалоу аҭыԥхьыҳҟәа Аԥсны атопонимиа҄ҽы уамак ирацәам. Ажәытәәи ақырҭуа хьыҳҟәа *Аԥхазеҭи, Џьигьеҭи, Цхоми* аԥсуа шьагәыҵҟәа ирхылырҽиааруп (уахәаԥш аетимологиатә згәаҭаракәа), насгьы урҭ адәныҟатәи хьыҳҟәоуп, ақырҭкәа рыда уа҂ы ихы иаирхом. Иҟоуп, XIV – XVII ашәышықәсақәа рзы Аԥсны амрагыларатәи азбжа аԥсуа-агыруа аҳра *Сабедиано*, нас *Самегрело* иаралаз ицәырҵыз ахьыҳҟәа. Убарҭ иреиуоуп; *Цкәргили, Цхәзамели, Цхьенџ̌ҟар, Папанџ̌ҟаыр, Саберио, Оқәым, Набакьеви, Гал-и* (Ҕали?), *Ҭарча, Дихазурга, Накарҕали, Наджихури* убас егьырҭгьы. Гал араион агыруа хьыҳҟәа рыбжакы XIX ашәышықәса аахыс ауп ианцәырҵ, иаҳҳәап, Бларамберг

1830 шықәсазы иҟаиҵаз Самырзаҟан ақыҭақәа рсиаҿ иҟазам ақыҭахьзқәа *Лекухона, Дихазурга, Мзиури, Цхири, Ганахлеба, Мухури, Шешелеҵи,* иара убас аҳаблақәа – Оквиноре, Парҭоҕали, Зени, Пицарҕали, Жьирҕалишка, Холе, Чхонхумла уҳәа егьырҭгьы.

Хыхь ҳазлацәажәааз аҭыԥхьызқәа ирыларԝашьатәым 1936 – 1953 шықәсқәа рзы Қарҭаа ринциатива ала Аԥсны ишьақәдырҕәҕәаз ақарҭвелтә ҿыцхьызқәа. Иазгәаҳҭахьоу ари аамҵа кьаҿ иалагзаны урҭ ирылшеит Аԥсны анхарҵа ҭыԥқәа рыбжеиҳарак рыхьзқәа рыԥсахра (уи ҭыҵҕәыс иаҵаз хыхь ҳалацәажәахьеит), убас ицәырҵыз ақырҭуа хьызқәа иреиуоуп: *Ахалсопели, Ахали – Афони, Ахалдаба, Ахалшени, Ганахлеба, Шрома, Одиши, Гантиади, Агараки, Квенобани, Зенобани, Вардисубани, Цаблиани, Марани, Зегани, Мзисеули, Мтискалҵа, Оқтомбери, Клдекари, Орԥьеникизе, Леселизе, Земохеви, Земо–Цкаро, Қвемо-Иаштхва, Пирвели Охуреи, Меоре Охуреи убас ицегьы.*

Иахьа, Аԥсны иаиуз ахақәиҵра иабзоураны, арҭ ахьзқәа рҭыԥан ажәытәхьызқәа шьақәыргылоуп.

Атәым бызшәақәа ирхылҵышьҭроу атопонимқәа аԥсуа ҭыԥхьызқәа ирыдкыланы урыхәаԥшуазар урҭ хыԥхьаҳарала имаҷзоуп, насгьы дара рыхәҭак, ишаанагаз еиԥш, аҭоурых иагахьеит. Ажәытәза аахыс Аԥсны атопонимика гәыцәс иамоу, ахаҿра азҭо иаԥсуа хылҵшәҭроу аҭыԥхьызқәа роуп.

Иааркьаҿны акәзаргьы ҳазлацәажәаз Аԥсны атопонимиа иунарбоит иааиԥмырҟьаҳакәа зқьышықәсала аԥсуа жәлар Аԥсны дгьыл ишадҳәалоу, уи ианыԥшуеит ажәлар рыбзазаратә ганкәа, изныскьоу аҭоурыхтә мԝа, рбызшәатә, рдоуҳатә ԥсабара.

ТОПОНИМИКА АБХАЗИИ

Р е з ю м е

Топонимия Абхазии до сих пор не была фронтально описана и монографически изучена. Автор ставит перед собой задачу – по возможности, заполнить данный пробел. В основу работы положены материалы письменных, картографических и других источников и полная опись современных топонимов края. Их число составляет около 12 тысяч.

Территория Абхазии[1] является издревле заселённой частью Кавказа. Связанные с нею названия поселений начинают появляться в источниках с VI века до н.э.: Диоскурия (VI в. до н.э.), Гиенос II Гюэнос (IV в. до н.э.), Питиус, Нитика (II в. до н.э.), Кигн, Себастополис (I век н.э.) и другие. С рубежа нашей эры, греко-римские источники фиксируют региональные этнотопонимы: апсилы – Апсилия, саник II саниг – Санигия (I в. н.э.), абаск II абазг – Абазгия (II в. н.э.), мисимиане – Мисиминия (VI в. н.э.), в которых распознаются местные имена древнеабхазских (абхазо-абазинских) племен.

Абхазское название страны – *Аԥсны* (из *аԥсуа* «абхазы» и *ны* – локативный суффикс) в форме *Псин* засвидетельствован в армянском источнике (Ашхарацуйце) V века. Грузинское название Абхазии – *Аԥхазеთи* входит в употребление у грузин с VI-VII веков нашей эры. Целый ряд других народов в средневековье абхазов, абазин и Абхазию называли общим термином *абаза II Абаза*; в русских источниках – *обезы, абаза, Абазия*. Современное название «*Абхазия»* представляет собой русский вариант грузинского *Апхазети* с конца XVIII века.

Самоназвание абхазов *аԥсуа* (апыс-уа) восходит к форме *абзуа* (абыз-уа), состоящий из абхазо-адыгского *бзы* (абыз) «язык» и *уа* «люди» – *абыз-уа* (→апыс-уа), буквально «язык + люди», т.е. «одноязычные». Вместе с тем, более древним следует считать формы абыз-а → абаз-а, означающие тоже самое, что и абыз-уа (аԥс-уа) – от *абыз* «язык» + *а* – показатель множественности класса людей. Это же название лежит в основе этнотопонима *Абаск*, этноним *абаск, абазг, абасх* – Абазгия, где окончания *-к -г -х* восходят к *ғə → ᵠ, у* «человек, люди».

Грузинское название абхазов «апхази», мегрельское «апхаза» – отсюда Апхазети «Абхазия», некоторые учённые ведут к основе «абазг»,

[1] Как полагают ученые, в древности абхазо-адыгские племена простирались от р.Чорох по всему Кавказскому берегу Чёрного моря. В средневековье, в период Абхазского царства, Абхазией именовалась обширная территория между Черным морем, р.Чорох, Азербайджаном и рекой Кубанью. К моменту присоединения Абхазии к России (1810 г.) Абхазия состояла из двух частей. Прибрежная Абхазия между рр. Ингур и Кубань именовалась Большая Абхазия (или, тоже самое –Абаза, Апсны). Другая её половина, под названием Малая Абхазия, располагалась на северной части Кавказа со стороны современной Карачаево-Черкессии.

однако, возможно и другое объяснение. Появление этих терминов в грузинских источниках увязывается с периодом, когда часть Абхазии – Абазгия преобретает независимость (VII-VIII в.) от Византии. Именно в эту пору зависимые ещё от Византии и Эгриси, жители абхазоязычной Апсилии могли своих сородичей абазгов, с которыми они были объеденены общим названием абызуа II апсуа «одноязычные» называть их описательно – *ауахаз* (ауаа-хаз) – буквально «*люди самостоятельные, независимые*» – от *ауаа* «люди» + *хаз* (ы) «отдельный, независимый». Данное местное новообразование, скорее всего, усвоено грузинским языком посредством персидского *афхаз, апхаз*, арабского *абхаз*, как название абазгов – апхазы, отсюда грузинское название Абазгии, а затем и Абхазского царства и современной Абхазии – Аԥхазе-ҭи. Персидско-арабское посредство вполне соответствует положению персов и арабов в VI-VIII веках в Грузии, в том числе, в её западной части и Апсилии. Всё это подтверждение общеизвестного, что история топонимов тесно связана с историей той этнической (языковой) группы, на территории которой они расположены.

Естественно, что в топонимии Абхазия подавляющее большинство составляют абхазские названия. За редким исключением, они в общей массе распознаются довольно легко. Одним из отличительных черт многих топонимов является анлаутный – *а*, характерный для абхазских имён: *Абаза – Абазгия, Апсны, Абхазия, Атара, Араду, Адзюбжа, Агу-Бедиа, Ажара, Акапа, Абгархук* и т.д.

Значительная часть топонимов, образована с помощью местных географических терминов, где в начале всех имён непременно присуствует тот же анлаутный – *а: ашьха* «гора», *ахәы* «холм, возвышенность, гора», *абахә* «утёс», *адгьыл* «земля», *агәаԥа* «овраг, лощина», *аԥсҭа* «ущелье», *ақыҭа* «село*», ацуҭа, аҳабла* «посёлок», *абаа* «крепость», *арха* «долина», *агәарҭа* «стоянка», *аҭып* «место, стоянка», *агәара* «ограда», *акаҷәара* «перевал», *абна* «лес», *адәы* «поле», *ашҭа* «двор, усадьба, равнина», *амԥа* «дорога», *аҙы* «вода», *аҙыхь, аҙха* «родник», *акәара* «речка», *аҙмах* «болото», *аҙиа* «озеро» и т.д. Они чаще сочетаются с антропонимическими именами, при этом географический термин оказывается в постпозиции, а первую часть сопровождает притяжательный аффикс 2 лица *и* «его» или *л* «её» или же *р* – показатель 3-го лица, множественного числа: ***Гә****адихәы* (*Гәад* – собственное имя + ***и*** «*его*» + *хәы* «холм»). Если географический термин вместе с прилагательным образует топоним, то он занимает уже место в препозиции: *Акәара еиқәа (акәара* «речка» + *еиқәа* «чёрная»); *Ашьха ԥшҙа* (*ашьха* «гора» + *ԥшҙа* «красивый»).

Для топонимотворчества продуктивны и другие модели словосложения:

имя (определение) + имя (определяемое) – Аҳацҳа (*аҳа* «камень» + *цҳа* «мост»), *Ахьакәара (ахьа* «каштан» + *кәара* «речка»);

имя + глагольная форма – Аҽыбҕалара (*аҽы* «лошадь» + *бҕалара* «сорваться»), *Ажькныҳара* (*ажьы* «мясо» + *кнаҳара* «вешать»);

имя + качественное прилагательное – Араду (ара «орех» + ду «большой»), Аҳәасаԥшь (аҳәааса «алыча» + ԥшь «красный»);

имя +причастная форма глагола с обстоятельственной частицей ахь или аффиксом относительности – з – Ажә ахьыршьыз (*ажә* «корова» +*ахьыршьыз* «где они убили»), *Ҵаазтоу* (*ҩаа* «лёд» + **з-ҭоу** «содержащий»).

В составе абхазских топонимов встречаются также трёх и четырёх составные названия. В трёхсоставных названиях начальные два компонента являются именами, а третий – причастная форма глагола прошедшего времени с обстоятельственной частицей – *ахь*: Аимырхәба аҽы ахьыбҕеиҵаз (Аимырхәба – фамилия + аҽы «лошадь» + ахьбҕеиҵаз «где сбросил»). В четырёхсоставных топонимах первые три являются именами, а четвёртый тот же, что в трёхсоставных названиях: Ҷьынҷьал Зыҟәа амшә ахьишьыз (Ҷьынҷьал – фамилия + Зыҟәа – собственное имя + амшә «медведь» + ахьишьыз «где убил»).

Числительные в топонимии представлены в основном, в трёхсложных образованиях, причём, в препозиции: Ҩ-зыбжьара «междуречье» (ҩ – «два» + аҙы «вода» + бжьара «середина»).

В Абхазском языке, немаловажным способом словотворчества, в том числе образование топонимов является суффиксальный. Наряду уже с сформировавшимися топоформантами, в качестве суффиксов выступают и часто повторяющиеся именные и глагольные основы. Из топонимообразующих суффиксальных элементов наиболее продуктивными являются:

аа – показатель множественного числа класса людей – Ахәан-аа, Аҩыҵ-аа, Гәырыл-аа;

га – основа глагола агара «уносить», встречается в гидронимике – Гәабан-га, Мца-га, Бҭәа-га, Зыс-га;

жә – основа прилогательного ажэ «старый» – Абаа-жә, Ахьа-ажә, Аҷьжә, Ақьамҭа-жә, Ацуҭа-жә;

кыр, кыра – основа глагола акра «держать, удерживать – преграда» – Абҕацымкыр, Ҵәаҳәыр-кыра, Аҙых-кыра;

қәа – суффикс множественности – Абгыҙра-қәа, Атәара-қәа, Ақьапҭа-қәа, Аҙыхь-қәа, Ачаирҭа-қәа;

н(ы) – локативный суффикс – Апс-ны, Бзыԥа-н, Зыхә-ны, Агыр-ны;

ԥ, ԥа – древний суффикс со значением «передний, носовой или краи» – Хәа-ԥ, Барҕьа-ԥ, Гәара-ԥ;

ԥсы II ԥса – абхазо-адыгская основа со значением «вода, река», встречается в названиях крупных рек, ныне в абхазском языке малопродуктивен: Аа-ԥсы, Хы-ԥсы, Лаш-ԥсы, Анаҟәа-ԥсы;

ԥшь (р-ԥшь) – от слова *аԥшь* «край», в основном в названиях населённых пунктов Западной Абхазии, встречается с элементом **р(ы) –** притяжательным местоимением 3-го лица, множественного числа – Цанд-ры-ԥшь, Гаг-ры-ԥшь, Зыхь-ры-ԥшь, Гәым-ры-ԥшь;

ра – окаменелый суффикс, придающий лексической основе собирательное, обстрактное значение, с её помощью образованы множество названии –Ал-ра, Ажа-ра, Зыш-ра, Аԥшь-ра, Ақыд-ра, Аҟарма-ра;

рҭа – локативный суффикс от основы **ҭа** «место» и притяжательного местоимения 3-го лица множественного числа – **р** – Абысҭа-рҭа, Аԥьыкчарҭа, Аҟәыд-рҭа;

ҭа – древний, локативный суффикс, сохраняющий и сегодня продуктивность в абхазском словообразовании, в том числе, в топонимотворчестве – Мҷышь-ҭа, Кәыдр-ҭа, Абаа-ҭа, Ҳасан-ҭа, Чырԝ-ҭа;

ҭра – от слова атра «вместилище» – Абат-ҭра, Ачаи-ҭра, Аҭларкәыкәҭра, Алакациа-ҭра;

ҭыԥ – от географического термина аҭыԥ «место, стоянка» – Ахьацарҭыԥ, Ахба-и-ҭыԥ, Ашьхар-ҭыԥ;

уаа – от ауаа «люди» – Абжьы-уаа, Агәы-уаа, Ахы-уаа, Акәара-уаа;

хәа (р-хәа) – древняя форма современного абхазского ахәы «холм, возвышенность, гора», встречается с притяжательным местоимением 3-го лица, множественного числа – **р**(**ы**), а также и без него, главным образом, в названиях населённых пунктов Западной Абхазии – Чыгә-рхәа, Блаб-рхәа, Блаҭ-рхәа, Аԥц-хәа;

ԝа (р-ԝа, рыԝ-ҭа) – от аԝа, аԝара «берлога, пещера, глубокий овраг», используется без наращении или с притяжательным местоимением, а иногда, и с локативным суффиксом – **ҭа** – Абла-ԝа, Қьеҭуан-рԝа, Ампы-рԝҭа, Кәты-рԝҭа.

В предгорной части восточной Абхазии встречаются такие названия, как *Цабал* (в греческих источниках Цибил), *Джампал, Кьыркьԥал, Пҫкал, Чацкал, Тҟәарчал, Хәаджал, Чхәарҭал* и другие. На первый взгляд общий для всех этих названии – **ал** – можно принять за некий топоформант. Однако, на самом деле, выделяются три разных окончания – пал II бал, кал, чал II джал идущие из разных языковых источников: древне-греческого *пил* «узкий проход, теснина», *кал* – от турецкого *кала* «крепость», *джал* – от абхазского *аджал* «хребет».

В топонимии Абхазии отмечаются некоторые фонетические процессы не чуждые абхазскому языку:

Перестановка звуков (метатеза) – Алра → Арла, Алгәысҭа → Лагәысҭа, Чачхалра → Чачхарла, Аргьеҭулра → Аргьеҭулра, Ғыжәраҳаԥыҵа → Жәыҕраҳаԥыҵа, Ҭрышҭа → Ҭырышҭа;

Замена одного звука, другим (субституция) – Мрамба → Брамба, Ақьамҭа → Ақьаԥҭа, Папанҵкәыр → Бабанҵкәыр, Амҷьуаҵҵәарҭа →

Анԥьуаԥцәарҭа, Ашьашра → Ашьашла, Даҳәыҟәаа рарха → Наҳәыҟәаа рарха;

Редукция второго компонента сложного названия – Кьахь зҭоу → Кьахь, Бақьҟан инхарҭа → Бақьҟан, Ҟәырдгьалаа рхәы → Ҟәырдгьал, Қәақәмас иҭып → Қәақәмас, Шьоудыд ишьха → Шьоудыд;

Редукция отдельных звуков – Арасаҳаԥа → Асаҳаԥа, Кәыркәырҭа → Кәыкәырҭа, Аҧыҭәақәа → Аҧыҭәақә, Ҷәаҳәыркыра → Ҷәаҳәыркыр, Абахәатца → Абахәаҵ, Аҳыгҕара → Аҳгара;

Наращение звуков – Лаҟәыб ицуҭа → Лаҟәыб → ицурҭа, Кьынрыԥшь → Кьынирыԥшь, Бытха → Бынтха.

В географических названиях западной Абхазии продолжают бытовать, характерные для бзыбского диалекта звуки: **с′, ц′, з′, з′, х°.** Однако они сегодня выражены гораздо слабее, чем в прошлом, а иногда вообще не распознаются.

При семантической классификации абхазской топонимии выделяются названия позволяющие судить о представителях народов, фамилии людей, проживавших когда-либо в крае, о бытовавших здесь личных именах. Многие топонимы отражают особенности рельефа страны, её животный и растительный мир. Значительный интерес представляют названия, указывающие на этнографический быт народа, на исторические события, этнические передвижения и т.д.

Наиболее значительными семантическими группами являются:

1. *Названия, в основу которых лежат этнонимы (т.е. этнотопонимы)*; названия страны; Аԥсны – от аԥсуа (самоназвание абхазов), Абхазия – от апхазы (внешнее название абхазов), далее в названиях микротопонимов – Ауриа ибҕаларҭа «там, где сорвался еврей», Абалҕар инхарҭа «местожительство болгарина», Агырқәа рҭып «стоянка мегрельцев», Аҭара-ерманқәа – «Атара-армянская», Бырзен иқьаԥҭа «местожительство грека», Аҭырқәа иҳаԥы «пещера турка»,Лазсҭан «место лазов», Аурыс имҩа «дорога русского», Асаҳхыҵра «место перехода садзов», Ашәуаа рҳыхь «родник абазинов», Чарқьаз иҳыхь «родник черкеса», Чачан дәы «цыганское поле», Арап Кәасҭа дахьыршьыз «там, где убили араба»...;

2. *Названия, связанные с родовыми именами*; родовые имена сегодня малоупотребительны, часть из них забыты, но сохраняются в топонимии – Башьылаа рынхарта – «местожительство Башиловцев – современная фамилия Смыр», Гьаргьалаа рынхарҭа «местожительство Гергиаловцев – сов. фамилия Шершелиа», Мацаа радгьыл «земля Мацовых – сов. фамилия Мқьалба», Даҳәыҟәаа рарха «Долина Дохуковых – Авидзба», Шьыкәаа рхәы «возвышенность Шиковых – сов. Тамбия», Алҭычаа рҳыхь «родник Алтычевых – сов. Сангулия», Берамаа рашҭа «усадьба Берамовых – ныне Цвижба»..;

3. *Топонимы с личными именами, фамилиями;* их множество в микротопонимии, названия же сел образованы, главным образом, от княжеских и дворянских фамилий: Цандба – Цандрыԥшь (село) - «край Цандбовых», Блабба – Блабырхәа (село) - «возвышенность Блабовых», Ешба – Ешқыҭ «село Ешбовых», Баԛба – Баԛиқыҭ «Багово село», Кац (собственное, княжеское имя) – Кацихабла «посёлок Каца», и т.д. В названиях сохранены, ныне не существующие или очень редкие в Абхазии фамилии: Бырцә, Шагәыцьь, Бароу, Мгәыʒ, Ҟәлан, Магь, Гәдоу, Мԥаад, Ԥшцәа, Алҭеи, Абрацә, Ахал-иԥа, Мызцы, Ҟәырдгьал, Цымцы, Адиқәа, Инаҵәа, Кәыцба, Чагьам, Ерны, Рыҳәҭы, Қач, Ҳәмар.

К числу ныне забытых личных имён относятся: *Гәажә, Былгьа, Кылкәыць, Шьаман, Тырма, Кьапач, Гәындыра, Цгәыны, Акки, Ерыстоу, Қамсаса, Ҟәылбақьан, Хьжәыр, Хыць, Қдисаҟә, Ҟәдинытԥ, Быдга, Тамаць, Абʒ, Биц, Калд, Рафеиз, Алыгә, Мамышь, Жьампыл, Хәаԥ, Кыпа, Сасран, Алоу, Мдар, Быт, Тур, Ҟанас, Лаԥагә, Чыхмырза, Ҟәбан, Ҷакьа, Шьатԥажә, Гәыгәын, Ҽрым, Марсал, Тамкәач, Татахь, Быбра, Жьажә, Ҭҳасоу, Ҳал, Мыкьын, Ҭармач, Башь, Ԥьамарды* и т. д.

Женские имена очень мало представлены в топонимии, их всего несколько десяток: *Рабиа, Титра, Циц, Гәашьа, Дарихан, Чуба, Нушька, Мака, Кадиа, Хьықа, Ҳанифа, Ҭаба, Малениа, Кәанԥиа, Хәамԥал, Дақьа, Кәата, Камаҷыҷ, Кыпа, Роница, Тотиа, Ҳаным, Каҷ, Кәажәа, Абтышь, Алсабетԥ, Мыҷыҷ, Нан, Титла, Ҭиса, Ҷут, Уард, Гәашьана, Тышь, Мсабир, Зиза, Мшьатна, Чахәсна* и другие.

4. *Топонимы, отражающие рельеф Абхазии:* их достаточно много, образованы они с помощью местных географических терминов, см. выше.

5. *Названия, содержащие в своей основе ботанические термины:* эту группу составляют названия более 70 видов растительного покрова Абхазии, не считая названия бахчевых культур: Ахьа-ра «каштановая роща», Аԥьажә «старый дуб», Ал-ра «ольховая роща», Ахьаца-ра «грабовая роща», Ашәра «буковая роща», Ашыц-ра «самшитовая роща», Ашымҳа-ра «лавровишневая роща», Аа-ра «тисовая роща», Аԥса-ра «пихтовая роща», Ахәажә-ра «рододендроновая роща», Аисыр-ра ахәы «камышовая гора», Ахәаац-ра «крапивное поле», Аԛдар-ра «папоротниковая площадь», Аҟармара «место, где произрастает хмель» и т.д.

6. *Названия, образованные с помощью зоологических и охотничьих терминов*: Аҵыскыра «место ловли птичек», Ацыԛмҩа «дорога куницы», Абгахәҷы ахьыршьыз «место, где убили лисицу», Шьабсҭа кәара «речка косули», Бгазҭоу «место шакала», Аҳәыҳәшәара «место охоты на голубей», Акәтышәара «место охоты на фазан», Хьышьшәара «место охоты на ястребов», Акәуаҭра «место черепахи», Зыҟәа амшә ахьишьыз «место, где Зыкуа убил медведя», Адумбеи ахьҭаршьыз «там, где убили зубра» и т.д.

7. *Названия, связанные с животноводством:* животноводство одно из главных занятий абхазов с древних времён, соответственно этому оно находит отражение и в топонимике; Ааԥҭра «весеняя стоянка», Аԥьмааԥҭра «стоянка коз», Аҳарҭыԥ «место козлят», Ауассарҭа «место стрижки овец», Асар рҷаԥара «место ягнят», Ажәрҭыԥ «место стоянки крупного рогатого скота», Аҽегәара «загон для лошадей», Аҽеада ахьҭаԥсыз «место где подох осёл», Акамбашь ҷаҳәарҭа «место привязи буйволов», Аҳәаҭра «свинарник», Аҳәар рыхкаара «ограда для телят», Ала ахьеибафаз «где собаки сцепились». и т.д.

8. *Топонимы, увязывающиеся с земледелием и садоводством:* данная группа также обширна по своему составу, встречаются здесь такие названия как: Амхду «большое (кукурузное) поле», Хыжә иҟәыдырҭа «огород для фасоли, принадлежащий Хужу», Анышә еиқәаҵәа «чернозём», Ачарҭа «хлебное поле», Ацахәы «амбарный холм», Аԥырчаҭра ахәы «холм, где хранится мякина», Есма лбамбаҭра «хлопчатник Есмы», Ақәынирҭа «место, где выращивают коноплю», Мочалка «огород для мочалки», Ақәаҵа «виноградник, фруктовый сад», Атамаҭра «персиковый сад», Аҳахәаҭра «виноградник», Акаҵхәырҭа «место барбариса», Ара ҷар «молодняк грецкого ореха», Арасара «фундуковое поле», Аҳәасаҭра «алычовый сад», Абацәра «мушмоловое поле», Аҳа хәаԥса «червивая груша», Аҵәаҭра»яблочный сад», Алаҳаҭра «сад для инжира»; сорта винограда – Ауҧлар-ра, Ақәшьар-ра, Ажьымҽыг-ра, Ацажь-қәа (Ацыцькәа), Аргьеҭул-ра, Агәырҳгәыл и другие. В микротопонимию внедрились и названия новых не традиционных для Абхазии культур: Ачаиҭра «чайное поле», Ачаи анаара «чайный склон», Атунгҭра «тунговая роща», Адаԥтра «лавровый участок», и другие.

9. *Топонимы, образованные с помощью военных, военно-спортивных терминов:* Абаа-жә «старая крепость», Абаа-гәашә «крепостные ворота», Абираҟ зҭагылоу «там, где весит флаг», Ар ртәарҭа «место расположения армии», Ар рымҩа «армейская дорога», Аҟәарч ахәы «крепостной холм», Аибашьырҭа «место сражения», Аԥшырҭа «наблюдательный пункт», Ар ахьеибашьыз « там, где сразилась армия», Ар ааныҳкылаз акәара «речка, остановившая армию», Аҽеырҩра «скачки, место скачек», Ахаҳәрԥара «место, где толкают камни» и т.д

10. *Названия, связанные с мореходством*: Абыҟә «мыс», Акра «маяк», Аҕбаҷаҳәарҭа «пристань», Ашхәа ныҟәара «место хождения лодок», Ашхәа цәырҭа «место обтесания лодок», Ашхәа ҷаҳәарҭа «место привязи лодок», Анышьхҵара «стоянка лодок», Ҕбаԥшыра «место, где наблюдают за кораблём» и т.д.

11. *Топонимы, содержащие социальные термины:* Аԥсҳа иҳыхь «царский родник», Аҳ иҳыхь «княжеский родник», Аҳҵынра «престольное место», Акәасқьа «княжеский, дворянский дом», Аԥсҳа ибаа «царская

крепость», Чачаа рашҭа «усадьба Чачбовых», Алаа рҳабла «посёлок низов» и т. д.

В топонимии Абхазии выделяются также и другие семантические группы как: названия, содержащие космические, цветовые обозначения, термины духовной культуры и фольклора и т.д.

Сопоставительный анализ географических наименований северо-западного Кавказа, а также данные греко-римских письменных источников позволяют выделить древнейший слой в Абхазской топонимии. Это прежде всего названия с окончанием на **ҟәа, ԥ(а), ԥ-сы,** возможно и **ҕә,** восходящие к общеабхазо-адыгскому уровню. К древним местным топообразующим основам – суффиксам, следует относить – **н(ы)**, **ԥшь, ра, ҭа, хәа, ҩа, шьха, ʒха, ʒыхь, кәара, шҭа, цуҭа, қыҵ,** которые, в основном, представлены и в абазинском языке.

Абхазская топонимия в своей основной массе прозрачна, но есть трудно объяснимые названия, облик которых намекает на их абхазское происхождение – Калдахәара, Џьгьарда, Гәымрышь, Мыцә и другие. В топонимии Абхазии представлены названия, кажущиеся или явно являющиеся иноязычным вкладом. Из них наиболее древним следует считать топонимы, зафиксированные в древне-греческих источниках: Диоскурия (сов. Сухум), Гиен II Гюенос (около г. Очамчира), Нитика (сов. Гагра), Питиус (сов. Пицунда). Возможно к древнегреческой основе пил «теснина» восходят окончания названии теснин Кодорского ущелья – Ца-бал (в источнике Ци-бил), Джампал, Кьыркь-пал. Именно Кодорское ущелье по которому проходила главная дорога на северный Кавказ была всегда камнем преткновения для всех завоевателей когда-либо появлявшихся на территории Абхазии.

Несомненно является римским название Себастополис, заменившее в начале нашей эры ранее известное «Диоскурия». Думается, что основа *поль* «город, поселения» представлен и в названии посёлка села *Чабырхәа* (Цхьынцкар) – *Кьанҷа-пыл*, первая часть которого созвучна с Кигн римских источников, локализующееся неподалеку от этой местности.

С XIII века, благодаря генуезцам, на территории Абхазии возникают такие италянские названия как, Санта Ангело (сов. Сатанджа), Санта Массо (совр. Сатамашьа), Каво ди Бухо «буковая гавань» (около г. Гудаута), Санта Софиа (совр. Село Алахадзы) и другие.

С конца XVI века усиливается турецкое влияние на Абхазию. Тогда же появляются у названия *Сухум* туркизированные формы – Схисумуни, Схисернум или Эскисумун, буквально «старый Сухум», а также топоним Баладаг (совр. Гагра). В 1724 году Сухум переименовывается в турецкое *Сухум-кале*. Тогда же турки начинают контролировать дорогу на Северный Кавказ через Кодорское ущелье. В связи с этим в топонимику этого региона проникают турецкие языковые элементы: Пс-кал, Чац-кал от турецкого кала «крепость», Кала-сур II Келасур (абх. Кьалашәыр), бу-

квально «крепостная стена», Амткел (абх. Амткьал) от турецкого кел «озеро». Имеется также названия сёл – Мархеул, Арсаул, где ул «село», Баглан «причал».

Некоторые турецкие названия как: Кюр-дере, Каваклук, Дерекеи и др. возникли сравнительно недавно, благодаря переселившихся в начале XX века в Абхазию из Турции армян и лазов.

Во второй половине XIX века, в результате интенсивного внедрения русских названий, исторически сложившаяся топонимия Абхазии коренным образом начинает меняется. Этот процесс приобретает целенаправленный характер, в особенности, после неудачного выступления абхазов против установившегося здесь режима Русского государства, закончившегося 1866 – 1878 гг. насильственным выселением части абхазов в Турцию. В период 1868 – 1917 гадов было переименовано почти половина населённых пунктов края, в том числе и сама Абхазия, которая стала именоваться Сухумским округом. В результате этого здесь появились такие названия, как: Ермоловка, Пиленково, Приморск, Владимировка, Ольгинское, Петровское, Петро-Павловское, Екатеринское, Евдокимовка и т.д.

В топонимии Абхазии также представлен и картвельский пласт. Он состоит из двух уровней. Первую, более древнюю группу составляют названия, встречающиеся в восточной Абхазии, являвшаяся в XIV – XVII веках частью абхазо-мегрельского княжества – Сабедиано, а затем Мегрелии. К этой группе относятся такие названия, как: Цкургьил «холодный родник», Цхьенцкар (река, село в Очамчирском раионе) «лошадиная вода», Пшьахацкар «вода Пшьаха», Окум и др.

Более обширный круг составляют другие грузино-мегрельские названия, возникшие в Советскую эпоху – в период разгула грузинского шовинизма в Абхазии в 1937 – 1953 гг. Именно тогда были переименованы большинство названий населённых пунктов края. В результате, здесь появились такие грузино-мегрельские названия, как: Одиши, Ахалсопели, Ахалдаба, Ахали Афони, Агараки, Квенобани, Зенобани, Мтискалта, Гантиади, Мзисеули, Зегани, Марани, Цаблиани, Октомбери и многие другие. Эти спешные переименования сопровождались искажением истории абхазского народа, произвольным толкованием ещё не переименованных грузинскими деятелями исторических названий Абхазии. Основоположником этого неприглядного занятия стал грузинский литературовед П. Ингороква, у которого и сегодня не мало горячих последователей в Тбилиси.

Следует сказать, что в настоящее время решением Парламента и Правительства Республики Абхазия, наконец восстановлен исторический облик топонимии Абхазии.

Таким образом, рассматриваемая топонимия, в том числе, иноязычные вкрапления, являются отражением истории Абхазии и абхазского народа. В ней, как и должно быть, абхазские названия составляют

подавляющее большинство. Сам же материал представляет значительный интерес не только для языковедов, но и для этнографов, историков, географов и многих други.

THE TOPONYMY OF ABKHAZIA

The summery

The Toponymy of Abkhazia hasn't been still frontally described and monographicly studied. The author undertakes the task to fill this gap as far as possible. There are materials of written, cartographic and other sources and complete inventory of modern toponymies of the land the basis of the work.

The territory of Abkhazia[1] since olden days is populated part of the Caucasus. Connected with it names of settlements begin to appear in the sources from the VI century B. C. : Dioskuria (VI century B. C.), Gienos // Guenos (VI century B. C.), Pitius, Nitika (II century B. C.), Kign, Sebastopolis (I century B. C.) and others. From the boundary of our era greek and roman sources fix regional ethnotoponimies: apsili – Apsilia, sanik // sanig – Sanigia (A. D. I century), abask // abazg – Abazgia (A. D. II century), misimiane – Misminia (A. D. VI century), in which lokal names of Old Abkhazian (abkhazian and abazian) tribes are recognized.

The abkhazian name of the country **Apsny** (from **apsua** "abkhazian" and **ny** – locative suffix) in the form of **Psyn** was certified in armenian source (Ashharatsuitse) of the V century. The georgian name of Abkhazian – **Apkhazety** went into use from A. D. VI-VII centuries. In the Middle Ages other nations called abkhazian, abazian and Abkhazian by general term **abaza** // **Abaza**; in russian sources as obezy, abaza, Abazia. The modern name **"Abkhazia"** represents russian varient of georgian Apkhazety from the end of VIII century.

The abkhazian name **apsua** (apys–ua) goes back to the form **abzua** (abyz – ua), which consists of abkhazian and adyg **bzy** (abyz) "language" and **ua** "people" – **abyz–ua** (apys–ua), word for word "language + people", i. e. "unilingual". At the same time the form abyz-a ← abaz-a should be considered more ancient, which denotes the same thing as abyz-ua (apys-ua) – from **abyz** "Language" + a – is a showing of plurality of the people's class. The same name underlies in the base of the ethnotoponymy Abask – abask,

[1] As scientists think in ancient times abkhazian and adyg tribes were stretched from the river Choroh and all over the Caucasus shore of the Black Sea, in the Middle Ages in the period of Abkhazian Kingdom the vast territory between Black Sea, river Choroh, Azerbaijan and river Kuban was called Abkhazia. To the moment of joining Abkhazia to Russia (1810 year) Abkhazia occupied the space between rivers Inguri and Kuban by the seashore and was called Bolshaya (Major) Abkhazia. The other part which was colled Malaya (Minor) Abkhazia was settled in the north part of the Caucasus from the modern Karachai-Cherkessian side.

abazg // abasch – Abazgia, where the endings **k – g – h** go back to **gu** ფ **vi – u** "man, people".

The georgian name of abkhazian "apkhazi", megrelian "apkhaza", hence Apchazeti "Abkhazian", some scientists lead to the stem "abazg", however, there can be another explanation. The appearance of these terms in georgian sources links with the period when part of Abkhazian – Abazgia gains independence (VII-VIII centuries) from Byzantine. Just at that time dependent on Byzantine and Egrisy inhabitants of abkhazian Apsiliya could their kinsmen abazgian, with whom they were united by general name abyzua // apsua "unilingual", call descriptively – **auakhaz** (auaa – khaz) – word for word **"independent people"** – from **auaa** "people" + **khaz** (y) "independent, separate". The given local (apsilian) neologism was probably adopted by georgian language by means of persian **afhaz, apkhaz**, arabian **abkhaz** as the name of abazgi – apkhazy, hence georgian name Abazgia, and then Abkhazian kingdom and modern Abkhazia – Apkhazeti.

Persian and arabian mediation fully corresponds to persian and arabian status in the VI-VIII centuries in Georgia including its western part and Apsilia. All these well – known that the history of toponyms closely connected with the history of that ethnic (language) group and the territory on which they are settled.

It's natural that in toponymy of Abkhazian the overwhelming majority consists of abkhazian names. With the rare exception they are recognized in a general mass quite easily. One of the distinguishing features of some toponyms is umlaut – **a,** typical for abkhazian names: Abaza – Abazgia, Apsny, Abkhazia, Atara, Aradu, Adzybja, Agu-Bedia, Abgarkhuk and so on.

The considerable part of toponyms formed with the local geographic terms' help, where in the beginning of all names there is certainly presents the same umlaut – **a: askha** "mountain", **akhu** "hill", **adgyl** "ground", **apsta** "canyon", **akyta** "village", **ahabla** "settlement", **abaa** "fortress", abna "forrest", **ashta** "yard, plain, country – seat", **amua** "road", **adzy** "water", **adzykh** "spring", **akuara** "river", **adzmakh** "swamp", **adzia** "lake" and etc.

They more often match with antroponymic names and at the same time the geographic term is found in postposition and the first part is accompanied by the possessive affix of the second person **e** "his" or **l** "her" or **r** – the showing of the 3-d person of the plural number: Guadikhu (**Guad** – is the proper name + **i** "his" + **khu** "hill"). If the geographic term with adjective forms a toponym, it can take place in a preposition: Akuara eikua (akuara "river" + eikua "black"); Askha pshdza (askha "mountian" + pshdza "beautiful").

There are other productive models of word – adding for the toponymy of art:

noun (attribute) + noun (definable) – Ahatsha (aha – "stone + tsha "bridge"); Akhiakuara (akhia "chestnut" + kuara "river");

noun + verbal from – Achybgalara (achy "horse" + bgalara "fall"), Azknahara (az "meat" + knahara "to hang");

noun + participial – Aradu (ara "nut" + du "big");

noun + participial form of the verb with the adverbial particle **ah** or affix of relativity – **z** – Azy akhyrshiz (azy "cow" + "where was killed"), tsaaztou (tsaa "ice" + z – tou "keeping").

In abkhazian toponyms we can meet also two and four compound names. In the four compound names first two components are the nouns and the third is participial form of the verb of the past tense with adverbial particle – **ah**: Aimyrkhuba – is family name + atchy "horse" + akhibgeitsaz "where dropped"). In the four compound toponyms the first three are the nouns and the fourth is the same as in the three compound names: Dzyndzal Zykua amsh akhishyz (Dzyndzal – is a family name + Zykua – is proper name + amsh "bear" + akhishyz "where killed").

The numerals in toponymy are represented in general in trisyllabic formations and in preposition: uydzybzara "the place between two rivers" (uy – "two" + dzy "water" + bzara "midst").

In abkhazian language the method of creation of words is of no small importance and the formation of toponyms is suffixal. From the toponymforming suffixal elements the most productive are:

aa – is a showing of plural number of the people's class – Achuan-aa, Auyts-aa, Gurul-aa;

ga – is the stem of the verb agara "to take away", it meets in hydronymics – Guaban-ga, Mtsa-ga, Bta-ga, Dsys-ga;

jy – is the stem of adjectives, ajy "old" – Abaa-jy, Acha-jy, Adjy-jy, Akamta-jy, Atsuta-jy;

cur, cyra – is the stem of the verb acra "to keep, to hold – a barrier" – Abgatsym-cyr, Tchahyr-cyra, Abzyh-cyra;

cua – the suffix of plurality – Abgydzra-cua, Akapta-cua, Adzyh-cua, Achaitra-cua;

n(y) – locative suffix – Aps-ny, Bzypa-n, Zuh-ny, Agyr-ny;

p, pa – is an old suffix with the meaning of "front, nasal or edge" – Hua-p, Bargia-p, Guara-p;

psy // psa – abkhazian and adyg stem with the meaning of "water, river", meets in the names of big rivers, but now in abkhazian language it's not productive: Aa-psy, Hy-psy, Lash-psy, Anakua-psy;

psh (rpsh) – from the word apsh "edge", and in the names of settlements of Western Abkhazian meets with element r(y) – of possessive pronoun of the 3-d person and plural number – Tsnd-ry-psh, Gag-ry-psh, Dzyh-ry-psh, Guym-ry-psh;

ra – it's a petrified suffix which gives to a Lexic stem a collective and obstructive meaning, with its help many names are formed – Al-ra, Aza-ra, Dzysh-ra, Apsh-ra, Akarma-ra;

pta – is a locative suffix from the stem **ta** "place" and possessive pronoun of the 3-d person of plural number – **r** – Abystar-ta, Akud-rta;

ta – is an old, locative suffix which preserves productivity in abkhazian word formation nowadays and also in toponymyart – Mchysh-ta, Kuydr-ta, Abaa-ta, Hasan-ta, Chypuy-ta;

tra – it's from the word atra "receptacle" – Abat-tra, Achai-tra, Alakatsia-tra;

typ – it's from the geographic term atyp "place, settlement" – Ahatsar-typ, Adzar-typ, Ashhar-typ;

uaa – is from the word auaa "people" – Abjy-uaa, Aguy-uaa, Akhy-uaa, Akuara-uaa;

khua (r-khua) – it's an old form of the modern abkhazian word akhu "hill, mountain", which meets with the possessive pronoun of the 3-d person of plural number – **r(y)** and also without it, generally, in the names of settlements of Western Abkhazian – Blabyr-khua, Blat-khua, Apts-khua;

ua (p-ua, ryu-ta) – it's from the words aua, auara "lair, cave, deep ravine", which uses without augment or with the possessive pronoun and sometimes with locative suffix **ta** – Abla-ua, Ketuan-rua, Ampy-ruata.

In the foothill part of Abkhazian we can meet such names as Tsabal (in greek sources as Tsibil), Djampal, Pskal, Chatskal, Tkuarchal, Hadzal, Chkhuartal and others. From the first sight general for all these names – **al** – can be accepted as some topophormant. However as a matter of fact we can mark out three different endings pal // bal, kal, chal // dzal which formed from the different lingual sources: Old-Greek **pil** "narrow passage, gorge", **kal** – from turkish **kala** "fortress", **dzal** – from abkhazian **adzal** "ridge".

There are marked some phonetic processes in abkhazian toponymy which are not alien to abkhazian language:

the transposition of the sounds – Alra ← Arla, Alguysta ← Laguysta, Tryshta ← Tyryshta;

the substitute of the one sound to the other (substitution) – Mramba ← Bramba, Ashashra ← Ashashla;

the reduction of the second component of the compound name – Kiakh ztou ← Kiakh, Shoudyd ishha ← Shoudyd;

the reduction of the separate sounds – Arasadzauya ← Asadzauya, Abakhuatsa ← Abakhuats;

the augment of the sounds – Kynrypsh ← Kynirypsh, Bytha ← Byntha.

In geographic names of Western Abkhazian exist such sounds as: **s', ts', z', dz', h',** which are typical for bzyb dialect. However they are expressed nowadays more weaker than in the past and sometimes they are not recognized at all.

With the semantic classification of abkhazian toponymy we can mark out such names which let to judge the representatives of nations and family names. Many toponyms reflect the features of the country's relief, its animal and vegetable kingdom. The considerable interest represents the names

which point to ethnographic life of nation, historical events, ethnic movements and etc.

The most substantial semantic groups are:

1. The names in stem of which are ethnonyms (athnotoponyms), names of country; Apsny – from apsua (abkhazian name itself), Abkhazia – from apkhazy (the foreign name of abkhazian), later in the names of microtoponyms – Auria ibgalarta "there, where jew fell", Abalgar inkharta "the residence of bulgarian", Atara ermankua "armenian Atara, Charkiaz idzykh "Cherkess's spring", Chachan duy "gipsy's field", Agrkua rtyp "Megrels' settlement", Byrzen ikiapta "the residence of greek", Aurys imya "the road of russian man".

2. Names which connected with patrimonial names; the patrimonial names are not much in use now, part of them are forgotten, but maintained in toponymy – Bashylaa rynkharta "the residence of Bashilovs – modern family name Smyr", Dahukuaa rarkha "The Dohukov's valley – Avidzba", Beramaa rashta "The Beramov's country – seat – now Tsviszba", Giargialla rynkharta "the Gergials' residence – modern family name Shershelia", Altychaa rdzykh "the Altychevs' spring – modern family name Sungulia" and etc.

3. Toponyms with personal names and family names; they are very much in microtoponymy, the names of countries are generally formed of princely and noble family names: Eshba – Eshkyt "the Eshbas village", Kats (personal name) – Katsihabla "Kats's settlement" and etc. In the names are preserved family names which doesn't exist nowadays in Abkhazia: Mguyz, Gudou, Altei, Akhalipa, Erny, Tsytsmaa, Byrch, Shuguydz, Barou, Mug, Mpaad, Pshtcha, Abratch, Adykua, Myztsy, Kuyrdgial, Inatcha, Chagiam, Ryhyty, Kiach, Hymar.

To the number of now forgotten personal names regard the following names: Shaman, Tyrma, Bygda, Pypyn, Sasran, Bits, Tur, Bybra, Tarmach, Nal, Guaz, Bylgia, Kylkydz, Kiapatch, Guyndyra, Tsgyna, Akki, Eristou, Kamsasa, Hzyr, Kydinut, Tumudz, Kauyd, Alygu, Mumysh, Zampyl, Kypa, Alou, Mdar, Byt, Babyz, Tutuh, Kunus, Lupagu, Chahmyrza, Kuban, Bash, Zakia, Shiataz, Guyguyn, Mursal, Tumkuatch, Zaz, Thusou, Hal, Mukiyn, Dziamardy and so on.

Women names are rarely represented in toponymy: Rabia, Titra, Chuba, Maka, Hanifa, Nan, Ziza, Kamachych, Tsits, Guashia, Darihan, Nushka, Kudia, Hyka, Taba, Malenia, Huampala, Dakia, Kuata, Kypa, Ronitsa, Totia, Hanym, Katch, Abtysh, Alsabet, Mychych, Titla, Tsisa, Chut, Uard, Guashiana, Tysh, Msubir, Mshiatna, Tchakhusna and others.

4. Toponyms which reflect the relief of Abkhazia: they are very much and they are also formed with the local geographic terms' help.

5. Names which keep in its stem botanical terms; this group consists more than 70 aspects of vegetable cover of Abkhazia not counting names of the melons: Akhia-ra "chestnut grove", Al-ra "alder-tree grove", Ashymha-ra

"cherry-laurel grove", Akhiatsa-ra "nettle grove", Adj-azy "old oak", Akhiatsa-ra "horn-beam grove", Ashy-ra "beech grove", Ashyts-ra "box-tree grove", Aa-ra "yew-tree grove", Apsa-ra "fil-tree grove", Akhuazy-ra "rhododendron grove", Aisyr-ra akhu "cane hill", Agdar-ra "fern square", Akarmara "place where the hop appears" …

6. Names formed with zoological and hunting terms' help: Atsygmuya "marten's road", Shabysta kuara "chamois's river", Bgaztou "Jackal's place", Atsyskyra "place where birds are caught", Abgakhuchy akhyrshyz "place where fox was killed" Akytyshiara "hunting's place on pheasants", Hyshishiara "hunting's place on the kites", Zykua amsh akhiishiyz "place where Zykua killed a bear", Adumbei akhytarshyz "there where aurochs was killed" and etc.

7. Names connected with cattle-breeding; from the old times cattle-breeding was one of the main occupations of abkhazian: Aaptra "spring settlement", ahuatra "pigsty", ahuar rykhkaara "fence for bull calfs", achguara "enclosure calfs for horses" and etc.

8. Toponyms links with agriculture and gardening: this group is also extensive by its structure, here we can meet such names as: Amkhdu "big (corn) field", Anyshu eikuatswa "black earth", acharta "bread's field", Esma lbambatra "Esma's Cotton-plant", Atsakhu "granary's hill", Machalka "garden for wisp", Adzakhuatra "vineyard", Akatskhyrtra "barberries' place", Arasatra "undergrowth walnut", Ahuasatra "alycha garden", Abachhyra "medlar field", Atchatra "apple garden" and etc.

9. Toponyms formed with the help of military, military-sport terms: Abaa-akhu "old fortress", Ar rymua "army road", Abaa guashi "fortress gates", Abirak ztagylou "there where flag hangs", Ar rtuarta "army's settlement" Aibashyrta "place of battle", Apshyrta "observation post", Atchyruyra "the races, the place of races", Akhahy rpara "place where stones are pushed" and others.

10. Names connected with navigation: Abyku "cape", Akra "lighthouse", Agbachahuarta "dock", Anyshkhtsara "moorage", Askhua nykuarta "place of boats walking", Gbapshyra "place where can observe a ship" and etc.

11. Toponyms connected social terms: Apsha idzykh "royal's spring", Ahtynra "throne's place", Chachaa rashta "Chachba's country-seat", Ahaa rhabla "Settlement of Ahwba", Ah idzykh "prince's spring", Akuaskia "noble's house", Apsha ibaa "royal's fortress" and others.

In abkhazian toponymy are also expressed other semantic groups such as: names which keep cosmic and coloured designations, terms of spiritual culture and folk-lore and etc.

Comparable analysis of geographic names of the north-west Caucasus and also facts of greek and roman written sources let us to mark out the ancient layer in abkhazian toponymy. First of all these are names with the following endings: **kua, p(a), psy** and maybe **gu** which go back to abkhazian-adyg level. We should refer **n(y), psh, ra, ta, hia, ua, shiha, dzha, dzyh,**

kuara, shta, tsuta, kyt to ancient local toponymforming stems – suffixes which, in general, are represented in abazian language.

Abkhazian toponymy in its own general mass is transparent but there are names which pronounced with difficulty and its appearance hints on its abkhazian origin – Kaldakhuara, Myku and etc. In abkhazian toponymy represents such names which seem to be the foreign contribution.

The most ancient of them should treat the toponyms fixed in the old-Greek sources: Dioskuria (modern Suckum), Nitika (modern Gagra), Pitius (modern Pitsunda), Gien // Guenos (near town Ochamchira). It's possible that to the Old Greek stem **pil** "ravine" go back the endings of the names of ravines of Kodorian canyon – Tsa-bal (in the source Tsi-bil), Dsumpul, Kyrk-pal. Kodorian canyon where the main road passed to the South Caucasus was olways the stumbling – block stone for all invadors which had ever appeared on abkhazian territory.

Undoubtedly that Sebastopolis is Roman name which substituted in the beginning of our era well-known name "Dioskuria". It's thought that the stem **pol** "town, settlement" is represented in the name of settlement Tchabyrkhua (Tshintskar) – Kiantcha-pyl, the first part of which has the same sound as kign of roman sources which were localizing not far from this territory.

In the 13 century, thanks to genoas, on the territory of Abkhazia appeared such italian names as Saint-Angelo (modern Satanddza), Saint Masso (modern Satamasha), Saint Sofia (modern village Alahazy) and others.

From the end of the XVI century turkish influence intensifies on Abkhazia. At the same time appeared turkish forms of **Sukhum –** Shisumuni, Shisernum or Eskisumun; word for word "Old Sukhum", and also toponym Baladag (modern Gagra). In 1724 Suhkum renamed in turkish Suhkum-kale. From that time turks begin to control the road to the North Caucasus through Kodorian canyon. In accordiance with that in toponymy of this region penetrate turkish lingual elements: Ps-kal, Chats-kal from turkish kala "fortress", Kala-sur // Kelasur (abch. Kelasur), word for word "fortifications", Amtkel (abch. Amtkial) from turkish **kel** "lake". There are also the names of villages in abkhazian toponymy: Markhiaul, Arsaul, where **ul** is "village", Baglan "mooridge".

Some turkish names such as: Kiur – dere, Kavakluk, Dereke; and others appeared latery, thanks to armenian and laz which came from Turkey in Abkhazia in the beginning of the XX century.

In the second part of XIX century, in the result of intensive intrusion of russian names, historically established toponymy of Abkhazia begins radically changing. This process gains purposeful character especially after the unlucky revolt of abkhazian people against the fixed regime of russian state which finished in 1866-1878 years by forced eviction part of abkhazian in Turkey. In the period of 1868-1917 years almost half of settlements of the region and Abkhazia itself were renamed and began to name as Sukhum's

region. As a result there appeared such names as: Ermolovka, Primorsk, Evdokimovka, Pilenkovo, Vladimirovka, Olginskoe, Petrovskoe, Petro-Pavlovskoe, Ekaterinskoe and etc.

In abkhazian toponymy also represents kartvelian layer. It consists of two levels. The first is more ancient group – consists of the names which meet in eastern Abkhazia, which in XIV-XVII centuries was part of abkhazian – megrelian principality – Sabediano and then part of Megrelia. This group concerns such names as: Tskurgil "cold spring", Tshentskar "horse's water", Pshiahatskar "Pshiaha water, Okum and others.

More extensive circle consists of other georgian and megrelian names which appeared in Soviet epoch – in the period of debauch of georgian chauvinism in Abkhazia in 1937-1953 years. Just at that time the most names of the settlements of the region were renamed. As a result here appeared such georgian and megrelian names as: Odishi, Akhalsopeli, Akhaldaba, Akhali Afoni, Agaraki, Gantiadi, Gvenobani, Zegani, Marani, Zenobani, Mtiscalta, Tsabliani and so on. These urgent renames were accompanied by perversion of the history of abkhazian nation. The initiator of this miserable occupation was georgian literary critic P. Ingorokva which has many passionate followers in Tbilisi nowadays.

It should be said that in present time by the solution of the Parliament and Government of Republic of Abkhazia the historical aspect of abkhazian toponymy was at last reestablished.

As a matter of fact the considering toponymy and foreign desseminations are the reflection of the History of Abkhazia and abkhazian nation. In it, as it must be, abkhazian names compose the overwhelming majority. The material itself represents the substantial interest not only for linguists but also for ethnographers, historians, geographers and many others.

Аҩбатәи ахәҭа

АҨСНЫ АРАИОНҚӘА РТОПОНИМИКА

АЗЕИҨШ ХЬЫЗҚӘА

1. **Аҧсны** – иахьатәи Аҧсны аҳәынҭқарра иатҵанакуа адгьыл (аҳәаақәа; аҩада – Кавказ ашьхеибаркыра аика, Ҟарачы-Черкезтәи Ареспублика – Урыстәыла; амрагыларахь – Ҧахәлан инаркны Егры иҭаҧшуа ашьхақәа рика ала Кавказ ашьхаеибаркыра аҟынӡа, Қырҭтәыла; алада-мрагыларахь – Ҧахәлани амшыни рыбжьара – Егры аӡы, Қырҭтәыла; алада – Амшын Еиқәа; амраҭашәарахь – Ҧсоу аӡиас, Урыстәыла). Хыхь иарбоу аҳәаақәа (амрагыларахьтәи ада) шьақәгылеит 1921–1929 шықәсқәа рзы, ари аамҭазы Аҧсны хаз иҟоу республикак аҳасабала *ССР Аҧсны II ССРАбхазиа* ҳәа ахьӡ аман. 1931 шықәса, Аҧсны мчыла Қырҭтәыла ианадырҵа инаркны 1992 шықәсанӡа, *Аҧсны АССР II Абхазская АССР* ҳәа иашьҭан. Аҧсуааи ақырҭқәеи реибашьра (1992–1993 ш.) ашьҭахь Аҧсны ихьыпшым ҳәынҭқаррахеит, хьӡысгьы иаиуит *Аҧсны Ареспублика II Республика Абхазия*.

Аҧсны иамоуп ақалақьқәа бжьба – *Аҟәа II Сухум* – Аҧсны ахҭнықалақь, *Гагра, Гал, Гәдоуҭа, Афон-ҷыц, Очамчыра, Тҟәарчал***,** иамоуп иара убас араионқәа бжьба: *Аҟәа араион, Гагра араион, Гәдоуҭа араион, Гәылрыҧшь араион, Гал араион, Очамчыра араион, Тҟәарчал араион*.

Жәытә-натә аахыс аҧсуаа рыҧсадгьыл *Аҧсны* ҳәа иашьҭоуп, ишаҳҳәахьоу еиҧш ари ахьӡ аҩырақәа рҿы раҧхьаӡа акәны иуҧылоит мачк еицакны V ашәышықәсазы «*Ҧсин*» ҳәа, (уахәаҧш, В. Ф. Бутба. Ашхарацуйц..., ад. 76, 78). Анаҩс, XVII ашәышықәса инаркны еиуеиҧшым аҩырақәеи ахсаалақәеи лассы-лассы ирнубаало иалагоит ахьӡ *Аҧсны* иазааигәоу аформа «Абсне» (уахәаҧш, – «Новый и полный географический словарь Российского государства». Ч.1. А-Ж, М. , 1788; Ах. – 12, Ах. –13,...);

Атәым милаҭ, ақырҭқәа рыда, ажәытә, Аҧсны *Абаза* ма *Абазиа* ҳәа иашьҭан. Ақырҭқәа, абжьаратә шәышықәсақәа раахыс, Аҧсны *Абхазеҭи* ҳәоуп ишырдыруа.

Ҭакыла, аҩырақәа рҿы иуҧыло ахьӡқәа – Аҧсны, Абаза, Абазиа, Абхазиа, Абхазети акроуп. Ахсаалақәа рҿы ахьыӡқәа ҩбаны ианарбоугьы ыҟоуп, *Абаса – Абсне*-ҳәа (уахәаҧш, Ах.-13).

Аҧсны аҳәаақәа еснагь еиҧшымызт, VIII ашәышықәса – Аҧсуа ҳәынҭқарра ду анышьақәгыла инаркны XIII ашәышықәсанӡа Аҧсны ҳәа изышьҭаз даара иҭбаан – Амшын Еиқәеи, Ҟәбинеи, аҧхьа, Сурам ахәдаара нас Азербежантәылеи, Аермантәылеи, аӡиас Чарохи ирыб-

жьакын. Ақыртуа ҩырақәа рҿы ари зегьы *Аԥхаҽтԥ* ҳәа иарбоуп. Ҳгәы излаанаго ала, убри аамҭазы ауп иаиз ахьӡқәа – *Аԥснтәыла, Аԥснҟьаҟьа, Аԥсныкьаҟьа ду* (Великая Абхазия). XIII ашәышықәсазы аҭаҭар-монголқәа рымшала Аԥсны аҳәынҭқарра ду анеилыбга (иҟан уи зыбзоуроу егьырҭ амзызқәагьы) ахьӡ *Аԥсны* **–** ақыртуа ҩырақәа рҿы *Аԥхаҽтԥ***,** ззынхаз уааӡа урҭ зыхьӡыҵәҟьаз – Егри Ҟәбинеи рыбжьара амшын иаваз аԥсуа дгьыл ауп.

XIV-XVI ашәышықәсақәа раан аԥсуааи аҭырқәцәеи, аԥсуааи агырқәеи реибашьрақәа ирыхҟьаны Аԥсны амрагыларатәи аҳәаа зны иласкьон, зны иҩаскьон. XVII ашәышықәса азбжа нахыс, Аԥсны Урыстәыла иадлаанӡа, аҳәаа наӡон Егры инаркны Ҟәбинанӡа, (уахәаԥш, «Новый и полный географический словарь Российского государства», Ах. – 12, Ах. –13, Ах. –16). Иара убри аамҭазы (ажәытәгьы ус акәхарын) Аԥсны еилан ҩ-хәҵакны, акы *Аԥсынду* – Ҟәбинеи Егры аӡи, Амшын еиқәеи Кавказ ашьхаеибаркыра аикеи ирыбжьакын, егьи – *Аԥсынхәыҷи* **–** Нхыҵҟа, Лаба аӡиас аганахь иҟан, Аԥсны иазбжан. Аурыс ҩырақәа рҿы Аԥсынду – *Большая Абаза* ма *Большая Абхазия* ҳәа иарбоуп, Аԥсныхәыҷы – *Малая Абаза* ҳәа. 1804 шықәсазы анемец ҵарауаҩ Реинеке иҟаиҵаз ахсаалаҿы немец бызшәала Аԥсынду *«Der Grossen Abasa II Absne***»** – Аԥсынхәыҷы «*Kleine Abasa*» ҳәоуп ишану (Ах. – 13.).

1810 шықәсазы, аԥсҳа Аԥсны Урыстәыла ианадиҳәала – ари згәамԥхаз аԥсуаа ирыхәҵакыз – асаӡқәа, аубыхқәа, аҳҷыпсаа, ԥсҳәаа, дал-ҵабалаа, ашәуаа, аԥсҳа мап ицәыркит, хазы иахеит. Ари иахҟьаны 1820-1864 шықәсқәа рзы иҵыҵуаз ахсаалақәа рҿы Аԥсны аҳәаа рҭшәаны Мзымҭеи Егри рыбжьара иадырбо иалагеит. Анаҩс аурысқәа Аԥсны иҟалаз аиқәымшәарақәа рхы иар-хәаны мчыла, хәыҷы-хәыҷла Баҕрыпсҭа нахыс амраҵашәарахь иҟаз Аԥсныдгьыл зегь ҭарцәны 1864 шықәсазы Урыстәыла иадырҵеит. Уи азмырхакәа 1864 шықәсазы, Аԥсны аҳҵы дахыргеит, атәыла ахьӡ «Абхазия» ахыхны «Сухумский военный отдел» ҳәа иҟарҵеит. 1883 шықәсазы уи «Сухумский округ» ҳәа ирыԥсахит. 1904 шықәсазы иара «Сухумский округ» амраҵашәаратәи аҳәаа Бзыԥ аӡиас аҟынӡа иааскьаган, (уахәаԥш – Б. Е. Сагариа. О «белых» и «черных» пятнах в истории Абхазии. Гагра 1993, ад. 103.), Официалла ахьӡ «Абхазия» шьақәыргылан 1919 шықәсазы.

Аԥсны иахьа ихьыԥшым ҳәынҭқарроуп, ишьақәырҕәҕәатәуп уи аҳәаақәа. Иаҳҳәап, ҳара ҳзы уажәраанӡа еилкаам Аԥсны аҳәаа амрагыларахь иахьынӡаназо. Асовет аамҭазы иҵыҵхьоу (иаҳарак Қарҭ) Аԥсны ахсаалақәа рҿы Аԥсны амрагыларахьтәи аҳәаа, хыхь ишазгәаҳҭахьоу еиԥш, амшын аҟынтәи Егры аӡиас иаваршәны Ԥахәланынӡа иҩагәоуп, нас амраҵашәарахь ала Егры иаҟәыганы ашьхақәа – Аԥшыра, Баҟәылҵоу, Хәаԥьал, Акаламра, Хыда уҳәа рыла Кавказ ду иаларсуп. Ҳара иахьынӡаадыруа, иҟам аҳәаа ас шакәу зҳәоу аԥсуааи ақырҭқәеи ирзеиԥшу еиқәышаҳаҭратә документк. Аха иҟоуп даҽеакы,

1920 шықәсазы, Аԥсны Автономиеи Қырҭтәылеи реизыҟазаашьа анышьақәдыргылоз, ишьақәырҕәҕаан Аԥсны амрагыларатәи аҳәаа Егры аҙы иҭаршәны, хыхьынҙа. (уахәаԥш, Б. Е. Сагариа. О «белых» и «черных» пятнах в истории Абхазии. ад. 114, 115.). Убри аҟынтә, Аԥсны, 1921 шықәсазы, Асовет мчы анышьақәгыла, ари азҵаара зҭоуп ҳәа уаҳа иазаатымгылаҙеит. Нас избан иахьа Аԥсныи Қырҭтәылеи рҳәаа Қырҭтәыла иадцәылан изыԥсаху? Ҳазлацәажәо Аԥсны иацырҟьоу адгьыл уазҵаауазар, ажәытә аахыс аӷӷаҳәа ԥсышәала ицәажәоит, макьанагьы ахаҷера амԥсахыцт.

2. **Абаза**, уахәаԥш хыхь аетимомологиатә згәаҭарақәа, Аԥсны;

3. **Абхазия** (атәым милаҭ рхы иадырхәо Аԥсны аҩбатәи ахьҙ, уахәаԥш хыхь аетимомологиатә згәаҭарақәа, Аԥсны);

4. **Абхазская АССР**, уахәаԥш Аԥсны;

5. **Аԥсны Ареспублика,** уахәаԥш Аԥсны;

6. **Аԥсны АССР,** уахәаԥш Аԥсны;

7. **Аԥсынду** (XVII – XIX ашәышықәсақәа раан Ҟәбинеи Егрыи амшыни Кавказ ашьхаеибаркыра аикеи ирыбжьаку адгьыл, уахәаԥш Аԥсны);

8. **Аԥсынҟьаҟьа**, уахәаԥш Аԥсны;

9. **Аԥсынтәыла,** уахәаԥш Аԥсны;

10. **Аԥсынхәыҷы** (XVII – XIX ашәышықәсақәа рзы ашьханхыҵ, Лаба аҙиас аганахь иҟаз Аԥсныдгьыл, уахәаԥш Аԥсны);

11. **Абхазеҭи** (ажәытә аахыс ақырҵқәа рхы иадырхәо Аԥсынтәыла ахьҙ, уахәаԥш аетимомологиатә згәаҭарақәа, Аԥсны);

12. **Большая Абаза**, уахәаԥш Аԥсны, Аԥсынду;

13. **Большая Абхазия**, уахәаԥш Аԥсны, Аԥсынду;

14. **Малая Абаза**, уахәаԥш Аԥсны, Аԥсынхәыҷы;

15. **Малая Абхазия**, уахәаԥш Аԥсны, Аԥсынхәыҷы;

16. **Республика Абхазия**, уахәаԥш Аԥсны;

17. **ССР Абхазия**, уахәаԥш Аԥсны;

18. **ССР Аԥсны**, уахәаԥш Аԥсны;

19. **Сухумский округ**, уахәаԥш Аԥсны;

20. **Кавказ II Кавказ ашьха** (Амшын Еиқәеи Каспиатәи амшыни ирыбжьоу, Аԥснышьхақәагь назлоу, ашьха еибаркыра ду. Раԥхьаҙа акәыны ари ахьҙ иазааигәаз авариант «Каикасос» азгәеиҭоит ажәытәҙатәи абырзен драматург Эсхил иҩымҭаҷ «Икыдҷаҳәало Промитеи» (Прикованный Промитей) – 479 ш. ҳера ааиҙа);

21. **Кавказ ашьха,** уахәаԥш Кавказ;

22. **Ага II Агаҷа** (Егри Псоуи рыбжьара Амшын иавоу адгьыл арҭ ахьҙқәа Аԥсны иаҟәыҵханы урыхәаԥшуазар, рҵакы еиҳагьы иҭбааруп);

23. **Агаҷа**, уахәаԥш Ага;

24. **Амшын II Амшын Еиқәа** (аҳәынҵқаррақәа Аԥсни, Қырҭтәылеи, Ҭырқәтәылеи, Бырзентәылеи, Болгариеи, Украинеи, Урыстәылеи иаакәыршаны изҷԥну амшын).

Ажәытәза, аҧьамцәа (аперсцәа) Амшын Еиқәа – **Ахшаена II Акшаина** ҳәа иашьҭан, «аиқәа», «аиқәаҵәа» ҳәа аанагоит, аха уи амшын аҧшшәы аҵкыс аҟазшьа баапс ауп изыхҟьаз. Ари ахьӡ абырзенқәа Аксеинос «асас дыздыымкыло» ахь ииаргеит. Зынгьы уи Понтос Мелас «Амшын еиқәа» ҳәа еиҭаргеит, арантәи ауп иахьаауа аурыс хьӡы «Черное море», аҭырқәа хьӡы «Кара Дениз», аҧсшәаҿ «Амшын Еиқәа». Ԥыҵрак ашьҭахь абырзенқәа Амшын Еиқәа Понт Евксеинос «исасдкылаԥу амшын» ахьӡырҵеит. Меликсет-Бек излеиҳәо ала Амшын еиқәа ахьӡқәа ируакуп Абхазское море «Аҧсуа мшын». Аубыхцәа амшын азы «сшедше» рҳәон, адыгцәа амшын «**хы**» ҳәа иашьҭоуп.

25. **Амшын Еиқәа**, уахәаҧш Амшын.

АҞӘАТӘИ АРАИОН

1. **Аҟәа араион II Аҟәатәи араион** (аҳәаақәа: аԥада – Ҟарачы-Черекьезтәи Ареспублика; амрагыларахь – Кьалашәыр аӡы, Гәылрыпшь араион; алада – Амшын Еиқәа; Амраҭашәарахь – Гәдоуҭа араион);

Аҟәа ақалақь

2. **Аҟәа** II **Сухум** (аҳәаақәа: аԥада – ақыҵақәа Иашҵхәа, Бырцә, Абжьаҟәа; амрагыларахь – Кьалашәыр аӡы; алада – амшын; амраҭашәарахь – (ақ. Ачадара); Аҟәа II Сухум – Аҧсны аҳҵнықалақь, Аҟәатәи араионгьы иадминистративтә центруп. Ҳера ааныӡа V-II ашәышықәсақәа раахыс зыӡбахә ыҟоу ари ақалақь еснагь аҧсуаа Аҟәа ҳәа иашьҭан. Ари ахьӡ раҧхьаӡа акәны иуԥылоит «Аки», «Акә» ҳәа ҳера ааныӡа III-II ашәышықәсақәа рзы, нас XVIII ашәышықәса инаркны лассы-лассы аԥырақәа рҿы ицәырҵуа иалагоит аформақәа Агәа, Акәа, Акә (уахәаҧш, Оиконимы ад. 17). Аҟәа Аҧсны иаҳҵнықалақьуп иааиԥмырҟьаҙакәа XVIII ашәышықәса аахыс. Аурыскәа, Аҟәа – ақалақь астатус арҵеит 1847 шықәсазы. Иахьа Аҧсны Аконституциа ала Аҧсны аҳҵнықалақь иамоуп ԥ-хьӡык- аҧсышәала Аҟәа, егьырҵ амилаҭ ртәала Сухум (уахәаҧш хыхь аетимологиатә згәаҭарақәа – Аҟәа, Цхом);

а) Аҟәа аҭоурыхтә хьыӡқәа:

3. **Аиа II Еиа** – Аҟәа иадырҳәало ижәытәӡоу хьӡуп.[1] Раҧхьаӡа акәны уи аӡбахә цәыригоит Гомер аргонавтцәа ирыххәааау алегенда иадкыланы. Г. Ф. Турчанинов дызлаҧхьаз ала, ақалақь Эйя арбоуп. Маиҟәаҧтәи аԥырагьы XIII-XII ашәышықәсақәа ҳера ааныӡа[2]. Ажәытәзатәи бырзен шәҟәыԥԥы Мимнерм итәала – Аиа аҳ Аиэт иқалақь хада акәын.[3]

[1] Трапш М.М. Труды. Т. 2. Сухуми, 1969, ад. 216.
[2] Турчанинов Г. Ф. Памятники Письма и языка народов Кавказа и Восточной Европы.Л., 1971, ад. 40-41.
[3] Гулиа Д. И. История Абхазии, ад. 242.

Стефан Византиатәи иԥуеит: «Диаскәриада – Понт ахыԥаан уи Севастопаль ҳәагьы иашьҭоуп, аха уаанӡа, Никонор излаиҳәо ала, Эйя ахьӡын»[1].

4. **Диоскуриа II Диоскуриада** – Аҟәа ақалақь ажәытә хьыӡқәа ируакуп. Зегь раԥхьаӡа уи игәалаиршәоит абырзен шәҟәыԥԥы Псевдо-Скилак (IV ашәышықәса ҳера ааиӡа. Ақалақь ахаҵа аира VI ашәышықәса ҳера ааиӡа иаҵанакуеит ҳәа иԥхьаӡоуп[2];

Ажәытә шәҟәыԥԥцәа ари ахьӡ аргонавтцәа рныҟәара иалахәыз, еициз аишьцәа Костори Полидевки ирыдырҳәалоит, бырзен бызшәала «диаскур» – «еициз» ҳәа аанагоит.[3] Диаскуриа аамҭала идууз қалақьын, Страбон излаиҳәо ала, ара 70 милаҭ – (Плинии итәала 300 милаҭ) рхаҭарнакцәа еизон. Ақалақь ахьӡгьы ахаҵагьы 1-тәи ашәышықәса нахыс иҿыцәаауеит. (Диаскуриа аҵоурых иаҳа инарҭбааны, уахәаԥш Оиконимы, ад. 18-19);

5. **Ескисумуни**, уахәаԥш Сухум;

6. **Сант-Себастиан,** уахәаԥш Себастополис;

7. **Себастополис** ҳара алагамҭазы Диаскуриа ацымхәрас ицәырҵыз хьӡуп. Аурымқәа, 1-тәи ашәышықәса азбжазы, иԥыххаа иқәҵаз Диаскуриа аҵыԥан идыргылеит ахырҷәҷәарҵа ду, иагьахьӡырҵеит римператор Август ихьӡшьара Себастос – Себастополь. Раԥхьаӡа ари ахьӡ иҿыҵаиршәоит II ашәышықәса алагамҭазы Плини аиҳабы (уахәаԥш Оиконимы, ад. 19). Нас аԥырақәа рҿы иааиԥмырҟьаӡакәа ахархәара амоуп IX ашәышықәсаӡа, ашьҭахь ҿыц ицәырҵуеит XIV–XV ашәышықәсақәа рзы зны «Себастополис», Севастополис», аҿазных «Сканосколполи», «Сант-Себастиан», «Севаст» ҳәа, (уахәаԥш Ойконимы, ад. 20.);

8. **Севастополис**, уахәаԥш Себастополис;

9. **Севаст**, уахәаԥш Себастополис;

10. **Сканосколполи**, уахәаԥш Себастополис;

11. **Старый Сухум**, уахәаԥш Сухум;

12. **Сухум** атәым милаҭ рхы иадырхәо Аҟәа ақалақь аԥбатәи ахьӡ. Ақырҵуа ԥырақәа рҿы уи Цхом II Цхум ҳәа иарбоуп. Ахыҵхырҵақәа излар-ҳәо ала ажәытәӡа Цхом ҳәа изышьҭаз аҵып иахьа Ҭҳәыбын ахьӡуп – Маҷареи Келашәыри рыбжьара амшын аԥшаҳәа, нас ауп Цхум → Сухум амҿхак иаҳа ианыҵбааха – (уахәаԥш, Ойконимы, ад. 21). Цхом II Цхум иазку иаҳа ижәытәу адырраҵара X ашәышықәса анҵәамҭа иаҵанакуеит. Ақырҵуа шәҟәыԥԥы Еквтиме Атонели (995 – 1028) иԥуан: ақалақь Севаст уажәы Цхуми ахьӡуп ҳәа. Уи анаԥс ахыҵхырҵақәа рҿы иуԥылоит абас еиԥш иҟоу афармақәа: Исмаил Абульфеды (1331 ш.)

[1] Латышев В. В. Известия древних писателей о Скифии и Кавказе. Т-1. Спб., 1893, ад. 268.

[2] Траԥш М. М. Труды, ад. 213.

[3] Иара уа, ад. 217-219.

ихсаалаҽы «Сакҳум» – Ах.-2; «Саҳоум» – Ах. – 5; «Сақҳом» – Ах. – 8; XVIII ашәышықәса алагамҭазы Италиатәи амиссионер Жан-де Лиук иматериалқәа рҽы иарбоуп аҭырқәшәахь ииагоу аварианткәа: «Ескисумуни», «Схисимуни», «Схисернум». Раԥхьатәи иаанаго «Ажәытә Сухум» ҳәоуп, аҭырқәцәа ари ахьӡ Гәымсҭатәи абаа аган иадырҳәалон, аԥсуаа уи «Ашьашьла II Ашьашьра» ҳәа иашьҭан, аурысқәа «Старый Сухум». 1724 шықәсазы аҭырқәцәа Аҟәа абаа ду рҽыцны иҟарҵеит «Сухум-кале» ҳәагьы ахьӡырҵеит, ақалақьгьы уи хьӡыс иахылеит. XX ашәышықәса алагамҭазы ахьӡ «Сухум-Кале» ахьтә «Сухум» ахь ииасит, (уахәаԥш, Оиконимы, ад. 20-23). Сухум 1936 шықәсазы Сухуми ҳәа иԥсахын, 1992 шықәсазы, аформа «Сухум» шьақәыргылан;

13. **Сухум-кале** уахәаԥш Сухум;

14. **Схисернум** уахәаԥш Сухум;

15. **Схисимуни** уахәаԥш Сухум;

16. **Цхом II Цхуми** уахәаԥш Сухум, Тҳәыбын.

б) Аҟәа аҩныҟатәи аҭыԥхьыӡқәа:

17. **Абаагәара II Аҟәа абаагәара II Диоскуриа** (Аҟәа агәахьы амшын аԥшаҳәаҽы игылоу абаа ду, уи, ара иҟаз аресторан «Диоскуриа» иахҟьаны иаҳа Диоскәыриа ҳәа ирдыруеит);

18. **Авокзал** (Аҟәа адәыгба аангыларҭа хада);

19. **Агәа** (Аҟәа абаа зыкәгылоу ахәы);

20. **Агәа абаа II Аҟәа абаа II Замок Баграта** – X ашәышықәса иаҵанакуа баауп. Агәа ахәы алада-мраҭашәаратәи аҽацә иқәгылоуп амшын ихыԥшыло «Турбаза Чулюскенцев» аханы. Атәым милаҭ Аҟәа абаа «Замок Баграта» ҳәа иашьҭоуп (уахәаԥш Ойконимы, ад. 17);

21. **Ақыдра** (Басла аӡы армарахьтәи аԥшаҳәа, аихамҩа аҩадахьы);

22. **Аҟәаԥсҭа II Ҳаҟәԥсҭа II Ҳәаҟьԥсҭа II Джан (Джанское ущелье) II Остроумовское ущелье II ВИЭМ** (Аҟәа акәара зҭысуа аԥсҭа). Аҩырақәа изларҳәо ала, аҭырқәцәа рхаан Аҟәа акәара Чандар ҳәа иашьҭан, иара Аҟәаԥсҭа – Џьан, Чан, убри аҟынтә аурысқәагь уи Джанское ущелье ахьӡырҵоит (АКАК ад. 471). XIX ашәышықәса анҵәамҭазы ара адача змаз амалуаҩ В. С. Остроумова илыхҟьаны Джанское ущелье аҭыԥан ахархәара аиуа иалагеит ахьӡ ҷыц «Остроумовское ущелье», ашьҭахь 1927 шықәсазы Аинститут анаадырт ВИЕМ ахьӡхалт – Всесоюзный институт экспери-ментальной медицыны;

23. **Аҟәа ашьха**, уахәаԥш Самаҭхәа;

24. **Алексеевское ущелье**, уахәаԥш Чабкәара аԥсҭа;

25. **Аныхаԥаара** (Зыхәҭа армарахь ала иавоу ахәы ақә);

26. **Ахәылабаа** (абаагьы, аҭыԥгьы – Аҟәа абаа анаҩс аҩада – мрагыларахь);

27. **Аҳ иԥа Сиҵбеи ижырҭа II Чачба ибаҟа** (уажәы аҳәынҵқарратә Университет ахыбра ахьықәгылоу – Кьалашәыр);

28. **Аҳҭхәы II Трапеция** (Остроумов ихьӡ зху ахәышәтәырҵа ԝны зҽагылоу ахәы, ажәытә уи азқәаҿ аҳтынра ыҡан);

29. **Ацҳаԥшь II Красный мост** (Басла уажәы ацҳа ду ахьху; ара анкьа иҡаԥшьны ишәыз аихатәы цҳа хын, уи уажәы аԝада Басла ахаҳәцҳа аганахь ихуп);

30. **Ацәымзаркыра II Маяк** (Гәымсҭа археи Аӡаԥшь акәареи рыбжьара амшын аԥшаҳәа, уажәы ахьӡ «Маяк» иаҳа ахархәара амоуп);

31. **Ачалеира** (Аҡәа авокзал анаԝс мраҭашәарахь, ӡбаарра дуны иаман, ачалеи ҭиааны иҡан);

32. **Ашьашла II Ашьашра** («Ажәытә Аҡәа» ҳәа иахьашьҭаз Гәымсҭа археи Ацәымзаркыреи рыбжьара амшын аԥшаҳәа);

33. **Баалоу ахәы** (Аҳҭхәы аԝада иацыргоу ахәада);

34. **ВИЕМ**, уахәаԥш Аҡәаԥсҭа;

35. **Гәад ихәы** (Аҡәа ашьха анаԝс аԝада Аҡәеи Бырцхеи рыбжьара);

36. **Джан** (Џьан?) **II Джанское ущелье**, уахәаԥш Аҡәаԥсҭа;

37. **Замок Баграта**, уахәаԥш Агәа абаа;

38. **Красный мост**, уахәаԥш Ацҳаԥшь;

39. **Лечкоп II Лацәқәаԥ**, уахәаԥш Чбибна;

40. **Маяк**, уахәаԥш Ацәымзаркыра;

41. **Остроумовское ущелье**, уахәаԥш Аҡәаԥсҭа;

42. **Самаҭаа рхәы**, уахәаԥш Самаҭхәы;

43. **Самаҭхәы** (Самаҭхәа) **II Самаҭаа рхәы II Чернявскоя гора II Финикулер II Сухумская гора II Аҡәа ашьха** – Аҡәа иахагылоу ахә ду Аҡәа акәареи Баслеи рыбжьара. Ажәытә ԝырақәа рҿы Самаҭхәа, Самаҭаа рхәы ҳәа иарбоуп. Аурысҷәа рхаан ара иҡаз Чернявский идача иахҟьаны Чернявская гора ҳәа иашьҭан. Асовет аамҭазы ашьха шәаԥыцьаԥла ирԥшӡаны афиникулер аҡаҵара иалагеит, ашьхагьы «Фуникулиор» ахьӡхалт, иахьа аиҳараԝык, «Аҡәа ашьха», мамзаргьы «Сухумская гора» рҳәоит;

44. **Синоп** – Зыхәҭеи Чабкәареи рыбжьара иҡоу адгьыл. Урыстәыла аҳ ду Алықьсандр Михаил-иԥа ихьӡала XIX ашәышықәса анҵәамҭазы ара иҡаҵан «Синоп» захьӡырҵаз апарк, аҭыԥгьы ус ахьӡхалт;

45. **Сухумская гора**, уахәаԥш Самаҭхәа;

46. **Трапеция**, уахәаԥш Аҳҭхәы;

47. **Хьацрыкь** (Ачалеира аԝадахьы – авокзали Чбибнеи (Лечкопи) рыбжьара);

48. **Хьацрыкь ахәы** (Чбибна амраҭашәарахьтәи ахыҷа Гәымсҭаҡа иҵаԥшуа);

49. **Ҳарихәы** (Ҳарикәара иавоуп амраҭашәарахь ала, уажәы аԥсуа интернат ахьыҷәгылоу);

50. **Чабкәара аԥсҭа II Алексеевское ущелье** (Чабкәара зҭысуа аҭыхәҭа);

51. **Чачба ибаҟа**, уахәаԥш Аҳ иԥа Сиҭбеи ижырҭа;

52. **Чбибна II Лечкоп** (ажәытә бнара бааԥсны иҟан, – Хьецрыкь иатәын);

53. **Чернявская гора**, уахәаԥш Самаҭхәа;

54. **Фуникулиор**, уахәаԥш Самаҭхәа[1].

Акаԥа ақыҭа

1. **Ақ. Акаԥа** (аҳәаақәа; аҩада – ашьхара; амрагыларахь – Кьалашәыр ақыҭа; алада – Гәарда ахәы, Абжьаҟәа; амраҭашәарахь – Гәыма). Ажәытә ари ԥсуа қыҭа дуун. Пахомов излаиҳәо ала уи, ақыҭақәа – Гәымм, Амхиал, Баҕмаран, Абжьаҟәеи ирыбжьакын. Аԥсуаа анахыҵ, ара 1881 шықәсазы абырзенқәа ндырхеит, ақыҭагьы аурысқәа «Константиновское» ахьзырҵеит, 1944 шықәсазы ақырҵқәа уи «Одиши» ала ирыԥсахит (уахәаԥш – Ойконимы, ад. 37-38); 1996 шықәсазы ажәытә хьзы Акаԥа шьақәыргылан;

2. **Константиновское,** уахәаԥш Акаԥа;

3. **Одиши,** уахәаԥш Акаԥа.

Акаԥа иаҵанакуа аҳаблақәа, аҭыԥқәа:

4. **Аҳлагара** (Басла арҕьарахьтәи ахыҷә Атәарҭа аладахьы, ажәытә ҳлагара уажәыгьы иҳыхгылоуп, иԥшҳароу ҭыԥуп – Акаԥа ақыҭа);

5. **Алан II Аланаа** (Акаԥа аҳаблақәа ируакуп, Акаԥа аҩада – мраҭашәаратәи аҿацә; 1881 шықәсазы абырзенцәа ара ианаа нахыс «Петровское» ҳәа иашьҭан, уажәы ажәытә хьзы «Алан» шьақәыргылоуп);

6. **Аланаа,** уахәаԥш Алан;

7. **Аԥсыҳ ааҳарҭа** (Басла арҕьарахьтәи ахыҷә Атәарҭа аҩадахьы – уажәы хархәара амаҳам – Акаԥа);

8. **Атәарҭа** (Басла арҕьарахьтәи ахыҷә Аҳлагареи Аԥсыҳааҳарҭеи рыбжьара);

9. **Ахҵыста** (Ахәырмара аҭыԥқәа ируакуп – Акаԥа ақыҭа);

10. **Ахәырмара** (Ақаԥа амраҭашәаратәи аган);

11. **Ашәҭааҳарҭа II Цветочное хозяйство** (Акаԥа аҩада – мраҭашәаратәи аганахь – Анастасиади ашәҭааҳарҭа еиҿкааны иман, ахашәалахә дугьы аанашьҭуан);

12. **Аԥьра ахәы** (Аҳлагара иазымариашан аҩада – Акаԥа ақыҭа);

13. **Баслахы** (Басла аҳы зҭыҵуа аҳаԥы – Акаԥа);

14. **Гәалҳа** (Акаԥа аҳаблақәа ируакуп, Алакумҳара иавоуп аҩадала; 1881 шықәсазы ара абырзенцәа анынха нахыс Павловское ҳәа иашь-

[1] Аҟәатәи азқәа, уахәаԥш "Аҟәа араион азқәа".

ҭалт, асовет аамҭазы ақыртқәа «Уравиı» ҳәа ирыԥсахит, нас «Павловское» еиҭашьақәыргылан, 1996 шықәсазы аҳабла ажәытә хьӡы «Гәалӡа» азырхынҳәуп – уахәаԥш Оиконимы, ад. 55);

15. **Гәарда аҽыҵа** (Гәарда ахәы аҽадатәи аҽыҵа);

16. **Нижняя Линда,** уахәаԥш Чабларха;

17. **Павловское,** уахәаԥш Гәалӡа;

18. **Петровское,** уахәаԥш Алан;

19. **Рахәгылара** (Гәалӡа аҽадахьы – Акаԥа ақыҵа);

20. **Уравиı,** уахәаԥш Гәалӡа;

21. **Чабларха** (Акаԥа аҳаблақәа ируакуп, Басла аӡы иавоуп арԍьарахь ала. Аԥсуаа анахыҵ, ара 1884 шықәсазы инырхан аестонецца, аҭыԥгьы «Линдау» ҳәа ахьӡырҵеит, ашьҭахь уи абжа Акаԥа иаҵанакыз Нижняя Линда ҳәа иашьҭалт, Кьелашәыр ақыҵа иаҵанакыз Линдау. 1996 шықәсазы ажәытә хьӡы «Чабларха» шьақәыргылан).

Аԥра ақыҵа

1. Ақ. **Аԥра II Гәыма хәыҷы** (аҳәаақәа: аҽада – Ацҭышә ахәы; амрагыларахь – Гәымсҵа аӡы; алада – Зеиҵырха, Гәымсҵа аӡы; амраҵашәарахь – Ешыра, Анхәа). Ҳәыԥси Гәымсҵа аӡи рыбжьара иҟоу адгьыл зегьы ажәытә Гәыма хәыҷы ҳәа иашьҭан уажәы ҳаблахьӡуп. Амҳаԥьырра ашьҭахь ара абырзенқәа ндырхеит, аурыс ҳәынҵқәар Александр 2-тәи имаҵа ихьӡ Андреи иахырԥьаны Аԥра ҳәа иахьашьҭоу Андреевка ахьӡырҵеит, ақыртқәа 1944 шықәсазы уи Ахалшеини ҳәа ирыԥсахит.1996 шықәсазы аҵоурыхтә хьӡы Аԥра шьақәыргылан;

2. **Андреевка**, уахәаԥш Аԥра;

3. **Ахалшени,** уахәаԥш Аԥра;

4. **Гәыма хәыҷы** уахәаԥш Аԥра;

Аԥра иаҧанакуа аҳаблақәа, атҵыԥқәа:

5. **Ажәбора** (Ацгәԥсҵа иавоуп Аҳәабора унаӡаанӡа);

6. **Аӡыбжьара II Аҽӡыбжьара** (Аԥра аҳаблақәа ируакын, Чыдым арҽаши Ҳәыԥси рыбжьара, урҵ ахьеилало инаркны аҽада атәым милаҵ Двуречие ҳәа иашьҭоуп);

7. **Ақәыцьма ргәашә II Волчьи ворота** (Ҳәынҵәраԥшь анаҽс, ҭшәарраны иҟоуп);

8. **Асқьар мҽа** (Шәбааи Амҷареи ирыбжьгоу амҽа);

9. **Ахьацара** (Ҭамыркәареи Ешыраа ахьыршази рыбжьара))

10. **Аҳәабора** (Ҭамыркәареи Ажәбореи рыбжьара);

11. **Ацҭышә** (хә-дууп, Маршьан ихәи Ҳәынҵәраԥшьи рыбжьара – Аԥра ақыҵа; ахсаалақәа рҽы «Остюш» – Ах - 27; Москвич ихсаалаҷы «Отсюш» ҳәа иарбоуп);

12. **Ацҭышә аҳабла** (Ацҭышә ахәы аладатәи ашьапахьы; XIX ашәышықәса анҵәамҭазы ара инхаз абырзенқәа «Репер» ҳәа иашьҭалт. Асовет аамҭазы зынгьы «Ленино» ахьӡын, ақыртқәа 1948 шықәсазы «Сатаве» ҳәа ирыҧсахит, ажәытә хсаалақәа рҿы «Отсюш» ҳәа иарбоуп);

13. **Ацыблыкь тәарҵа** (Шәбаа амрагыларахьтәи аҿацәахь илбаашьҭу агәаҩара, аерманқәа «Чинлук» ҳәа иашьҭан);

14. **Аҩӡыбжьара,** уахәаҧш Аӡыбжьара;

15. **Волчьи ворота,** уахәаҧш Ақәыцьма ргәашә;

16. **Гәалӡа** (Маршьан ихәи Ацҭышәи рыбжьара – Аҧра ақыҭа);

17. **Двуречие,** уахәаҧш Аҩӡыбжьара;

18. **Дерекей**, уахәаҧш Рашхәа;

19. **Ешыраа ахьыршаз** (ҟьаҡьараны иҟоуп, Ҭамыркәара иавоуп аҩада ала);

20. **Кестанелук,**уахәаҧш Хәажәкыҭ;

21. **Леиқәыҧшҳәы** (ҟьаҡьароуп, Аҧреи Маршьан ихәи рыбжьара – Гәыма амҩа амраҭашәаратәи аган – Шәбаа иавоуп амрагыларахь ала);

22. **Лиқәа аҕдарра** (Хәарҩҭеи Ҷашалымҩеи рыбжьара);

23. **Лоу ихьара** (Хәажәкыҭ аҭаларҵа иадуп Анхәаа рыпсҭа аганахь – шьха ҧсҭаны иҟоуп);

24. **Лоунхара** (Гәыма аҭыпқәа ируакуп – Ҳәыпсы аган, уахәаҧш Пахомов, ад. 242);

25. **Мҭискалҵа,** уахәаҧш Рашхәа;

26. **Отсюш**, уахәаҧш Ацҭышә;

27. **Очубуре**, уахәаҧш Хәажәкыҭ;

28. **Рашхәа** (Аҧра аҳаблақәа ируакуп, Гәымсҭа иавоуп армарахь ала Аҷеиӡқәа азааигәара; амҳаҷьырра ашьтахь ара индырхаз «Дерекей» ҳәа иашьҭан, ақыртқәа 1948 шықәсазы «Мтискалҵа» ахьӡырҵоит, 1996 шықәсазы ажәытә хьӡы Рашхәа шьақәыргылан);

29. **Репер**, уахәаҧш Ацҭышә;

30. **Сатаве**, уахәаҧш Ацҭышә;

31. **Сухум ГЕС** (Гәымсҭеи Цәымҟыри ахьеилало азааигәара);

32. **Ҭамркәара** (ҭыпуп, Ҷанҩа анаҩс аҩада – Аҧра ақыҭа иатҵанакуеит);

33. **Хәажәкыҭ II Хәажәқыҭ** (Хәажәқыҭ акуареи Ҳәыпси ахьеилало иҟаз қытан – Ах. 26, Ах, – 27; аҧсуаа анықәҵ, ара индырхаз «Кестанелук» ҳәа иашьҭалт, 1948 шықәсазы ақыртқәа «Очубуре» ахьӡырҵеит, уажәы ари аҭыпҕ ажәытә хьӡы «Хәажәқыҭ» азырхынҳәуп);

34. **Ҳәынҵәраҧшь** (Ацҭышә анаҩс храҧарраны иҟоуп, амҩа аҿгоуп харантәи ицәхаҧшьӡа улаҧш итҵашәоит);

35. **Цумур**, уахәаҧш Цәымҟыр аҳабла;

36. **Цҳар** (Сухум ГЕСи Шәбааи рыбжьара);

37. **Цәымҟыр аҳабла II Цәымхыр аҳабла II Цәыхмыр аҳабла** (Апра ақыҭа ахахьы Сухум ГЕС азааигәара, Гәымсҭеи Цәыхмыри ахьеилало; атәым милаҭ еицакны Цумур ҳәа иашьҭоуп);

38. **Ҷанҽа** (еиҳаракыроуп, Ҽзык ахьеимало анаҽс амрагыларахь);

39. **Ҷашьа лымҽа II Ҷаша лымҽа** (Леиқәа аҕдарреи Шәбааи ирыбжьысуа амҽа);

40. **Шубара**, уахәаԥш Шәбаа;

41. **Шьаҳмаҭ иқьамҭа**жә (Леиқәаԥшҳәы амраҭашәарахьтәи аган);

42. **Шәбаа II Шәбаара** (Ҳәыԥсы арҭьарахьтәи аган, Ацҭышә аладахьы, бнароуп, ҭбаарроуп, атәым милаҭ Шубара ҳәа иашьҭоуп);

43. **Шәбаара**, уахәаԥш Шәбаа;

44. **Ҽба ахьеилало II Ҽзык ахьеимало** (Ҳәыԥсы аҙи Ҟәараши ахьеимало – Апра ақыҭа).

Баслаҭа ақыҭа

1. **Ақ. Баслаҭа.** (аҳәаақәа: аҽада – Гәарда, Бырцәхә; амрагыларахь – Зыгәҭа, алада – Зыгәҭа, Аҟәа; амраҭашәарахь – Иаштхәа: XIX ашәышықәсаз аҽырақәа рҿы иуԥылоит аформақәа «Бислата», «Беслат», «Беслетка». Ақырҭқәа, 1939 шықәсазы, Беслетка «Беслети» ҳәа ирыԥсахит, 1996 шықәсазы ажәытә форма «Баслаҭа» шьақәыргылан. Ажәытә, Баслаҭа хаз қыҭаны иҟаҙамызт, иахьа уи Абжьаҟәеи Бырцәи рыла ишьақәгылоуп; Баслаҭа – уахәаԥш хыхь аетимологиатә згаҭарақәа, Басла);

2. **Беслетка**, уахәаԥш Баслаҭа.

Баслаҭа иаҧанакуа аҳаблақәа, атыԥқәа:

3. **Абжьаҟәа** (аҳәаақәа: аҽада – Гәарда ахәы: амрагыларахь – Зыгәҭа; алада – Аҟәа; амраҭашәарахь – Баслаҭа). Абжьаҟәа ажәытә хаз иҟаз қыҭа дуун, уи, Басла аҙи, Гәарден, Кьалашәыр аҙы, амшыни ирыбжьакын (уахәаԥш Пахомов, ад. 260). Аурысқәа рхаан ара инырхан анемец колонистцәа. Урҭ ирыбзоураны кыр шықәса ақыҭа Гнаденберг ҳәа иашьҭан. Асовет аамҭазы ажәытә хьҙы Абжьаҟәа шьақәыргылан;

4. **Аапҵра ахықә** (Гәарда ахәы амраҭашәарахьтәи аган);

5. **Абгарра** (Аҽара аҽада-мрагыларахьтәи аган – Абжьаҟәа);

6. **Абитомник** (Бырцә амрагыларатәи аҿацә-анаара Бырцә арха аҽадахьы – иҭбааны адгьыл ҭоуп, шәыр ааҙарҭан);

7. **Арадәы II Ореховая роща** (ԥсшьарҭа ҭыԥуп, Аҳацҳа иавоуп аладамраҭашәарахь ала);

8. **Аҳацҳа** (Басла аҙы иху ажәытәҙатәи ахаҳә цҳа Бырцәи Акаԥеи еимаздоз, аурысцәа «Венецианский» мост ҳәа иашьҭан, ақырҭқәа «Мост царицы Тамары»);

9. **Аҩара** (жәытә ҳаблан, Басла аҙы армарахьтәи аганахь Гәардеи Абжьаҟәа аӄьырмыт зырҧа азауади рыбжьара – уахәаԥш Пахомов, ад. – 261);

10. **Аԥьра ахыӄә** (Бырцәхәа амрагыларатәи аган – Басла иахьаду);

11. **Басла ГЕС** (Арадәы аҩадахьы, аиҩхаа аҙыхкыра ахьыӄоу – ажәытә фымца сҭанциа ахьҭагылоу);

12. **Бырцә** (анкьа хаз қыҭан, уажәы Баслаҧа аҳаблаӄәа ируакуп – Бырцәхеи, Басла аҙи, Иаштухеи, Аҟәеи рыбжьара, ԥаса Нижняя Бырцха ҳәа иашьҭан);

13. **Бырцә абаара II Бырцә арха** (Бырцә амрагыларатәи аҿацә, ҟьаҟьароуп, Басла аԥшаҳәа);

14. **Бырцә арха**, уахәаԥш Бырцә;

15. **Бырцәхәа** (хә-дууп, Бырцә ақыҭа иахагылоуп аҩадала);

16. **Бырцәхә аҳабла** (Бырцәхәа ахәы аладатәи аҩыҵа, ԥаса Верхняя Бирцха ҳәа иашьҭан – қыҭала Баслаҧа иаҵанакуеит);

17. **Венецианский мост**, уахәаԥш Аҳацҳа;

18. **Верхняя Бирцха**, уахәаԥш Бырцәхә аҳабла;

19. **Гнаденберг**, уахәаԥш Абжьаҟәа;

20. **Гәарда** (Абжьаҟәа аҩадала иахагылоу ахә ду);

21. **Калҭхәы** (Бырцәхәа амрагыларахьтәи аҵыхәа Баслаҟа иҭаԥшуа – Аҳацҳа аҙыхь ахахьы);

22. **Лажә иҙыхь** (аҙыгьы аҭыԥгьы Зыгәҭеи Абжьаҟәеи рҳәаа азааигәара, Зыгәҭаҟа ицо амҩа иацәыхарамкәа);

23. **Нижняя Бирцха**, уахәаԥш Бырцә;

24. **Ореховая роща**, уахәаԥш Арадәы;

25. **Хьибаа раапҭра** (Бырцәхәа амраҭашәарахьтәи азкәа);

26. **Хьибаа рқыҭ II Хьиббаарыԥшь** (ажәытә Бырцә аҳаблаӄәа ируакын Бырцә алада-мраҭашәаратәи акалҭ, аҩыраҿы «Хибаарипш» ҳәа иарбоуп, уахәаԥш Пахомов, ад. 250, 253.);

27. **Хьибаарыԥшь**, уахәаԥш Хьибаа рқыҭ.

Гәыма ақыҭа

1. **Ақ. Гәыма II Гәма** (аҳәаақәа: аҩада – ақыҭа Аԥра, Гәымыста аҙы; амрагыларахь – Акаԥа; алада – Иаштхәа; амраҭашәарахь – Ешыра, Анхәа. Ажәытә, Гәыма ҳәа изышьҭаз даара амҿехак дуун, аҳәаа аҩада Ԥсҳәынҙа инаҙон, уи иаван ақыҭақәа – амрагыларахь Акаԥа, Амхьал, алада Бырцә, Иаштхәа, амраҭашәарахь Ешыра, Анхәа (уахәаԥш Пахомов, ад. 33). Аурыскәа 1881 шықәсазы Гәымста армарахь иаду Гәыма азбжаҿы абырзенцәа ндырхеит, аҭыԥгьы «Михаилов ахьзырҵеит, ақырҭқәа 1943 шықәсазы уи «Шрома» ҳәа ирыԥсахит, 1996 шықәсазы ажәытә хьзы «Гәыма» шьақәыргылан;

2. **Михайловское**, уахәаԥш Гәыма;

3. **Шрома,** уахәаԥш Гәыма.

Гәыма иаԥанакәа аҳаблақәа, атԥыԥқәа:

4. **Аабҭра II Чаалым иаабҭра** (Гәыма аҳаблақәа ируакын, Абианда аҳабла азааигәара; аҿыцынхацәа «Старушкино» ахьӡырҵеит, уажәы ажәытә хьӡы «Аабҭра» шьақәыргылоуп);

5. **Абазадаг**, уахәаԥш Шәаҳәы;

6. **Абианда** (хә-еиҳарак дууп, ахы Гәымсҭа иҭарсуп, амрагыларахь Акаԥа ахахьынӡа инаӡоит, атәым уаа Бешкардаш ҳәа иашьҭан);

7. **Абианда аҳабла** (Абианда ахәы аҩыҵа, Гәыма аҳаблақәа ируакын, аҿыцынхацәа Бешкардаш ахьӡырҵеит, ақырҵқәа 1943 шықәсазы «Мтисубани» ҳәа ирыԥсахит, уажәы ахьӡ «Абианда» шьақәыргылоуп);

8. **Абнеиқәа** (Шәбаара иатәуп);

9. **Агрыбжьыҵа** (Иашҭхәа рхәи Бырцәхәеи рыбжьара иҟоу аҭыҳәҭа – Гәымаҟа ицо амҩаду зҭысуа);

10. **Аҕрид** (Абиандеи Ажьииреи рыбжьара иҟоу анаара ахәы);

11. **Аӡырԥхаҭа** (Амҷара аҵыхәан, Хәыԥсы архьарахьтәи аган);

12. **Ажьиира** (Абианда ашьапаҿы Гәымсҭа иахьаду);

13. **Аӡыхьқәа** (Шәаҳәы аладахьшәа иҟоуп, Гәыма иаҵанакуеит, Амҳаԥьырра ашьҭахь ара индырхаз аҿыцынхацәа «Семенли» ҳәа иашьҭалт, ақырҵқәа 1948 шықәсазы «Цҟәыргьили» ахьӡырҵеит, 1996 шықәсазы ажытә хьӡы «Аӡыхьқәа» шьақәргылоуп);

14. **Ақәаб аҵа II Қәабчара** (Абыӡа иамариашаны Гәымаҟа ибжьгоу амҩаду анхыҵ амрагыларахь, ҭаҳараны иҟоуп);

15. **Амҷара** (Гәыма аҭыԥқәа ируакуп, Мкәаԥьмҩа иавоуп);

16. **Араҿыс** (нхарҵоуп, Аҷеиӡқәа ҳәа иахьашьҭоу иатәуп);

17. **Арычхәҵа** (Гәыма аҳаблақәа ируакын, Акаԥа аҩада-мраҭашәарахьтәи аганахь, Абианда анхыҵ аӡиа змоу агәаҩара: Амҳаԥьырра ашьҭахь аҿыцынхацәа «Маниа» ҳәа иашьҭалт, ақырҵқәа «Нахшира» ҳәа ирыԥсахит, 1996 шықәсазы ажәытә хьӡы «Арычхәҵа» шьақәыргылан);

18. **Аҷеиӡқәа** (ҳаблан, Шәаҳәы азааигәара – Гәыма ақыҵа; амҳаԥьырра ашьҭахь, аҿыцынхацәа Чевизлук ҳәа иашьҭалт, ақырҵқәа 1948 шықәсазы «Ҭбети» ҳәа иҟарҵеит, уажәы ари аҭыԥ ажәытә хьӡы Аҷеиӡқәа азыргыжьуп);

19. **Бҕылдыкә** (Гәыма алада-мраҭашәаратәи аҿацә, Гәымсҭа армарахь ала иадуп, ҭаҳароуп);

20. **Бешкардаш**, уахәаԥш Абианда, Абианда аҳабла;

21. **Быҷ ихыԥ** (Амҷара иахагылоу ахә ду);

22. **Гәардхадәы** (Гәыма ду агәҭа иҵоу акаршәра);

23. **Гәымбиха** (шьхоуп, Гәыма иаҵанакуеит);

24. **Зеиҵырха II Зеиҵыхра II Коман II Команы** (Ҳәыԥси Гәымсҭеи ахьеилало ирыбжьаку ашьақьасҭа, аҩбатәи ахьӡ Коман ахсаалақәеи аҩырақәеи рҿы иуԥылаӡом, раԥхьаӡа акәны, уи цәырҵәуеит XIX ашәышықәса аҩбатәи азбжаз, И. Воронов излаиҳәо ала, 1884 шықәсазы Гәыма дыҟан абырзен археолог Врисис, уи ара иаҳаз ахьӡ «Гәыма»

ажәытә қалақь хьӡы «Каман» иазааигәоуп ҳәа иԥхьаӡеит, убри иахҟьаны атәым милаҭ Зеиҵырха «Каманы» ҳәа иашьҭалт);

25. **Зхыда** (аҭыԥгьы, аӡыхьгьы, Зеиҵырха II Каман ҳәа иахьашьҭоу Маршьан ихәы аладатәи ашьапы);

26. **Зегани** уахәаԥш Ҳабѡы II Ҳабѡыкә;

27. **Каман II Каманы**, уахәаԥш Зеиҵырха;

28. **Квалони**, уахәаԥш Шәаҳәы;

29. **Қәабчара**, уахәаԥш Ақәаб аҵа;

30. **Лаҟәбысырҵа II Лаҟәбыцырҵа II Лаҟәыб ицуҵа** (Гәымрыԥшь иавоуп амрагыларахь ала, халарҵа бааԥсуп; аѡырақәа рҿы **Лакәби-цута** ҳәа иарбоуп);

31. **Лаҟәыб ицуҵа**, уахәаԥш Лаҟәбысырҵа;

32. **Маниа**, уахәаԥш Арычхәҵа;

33. **Маршьанихәы** (Ҳәыԥсы иавоуп армарахь ала – Каман инаркны аѡада);

34. **Мкәаԥьмѡа** (Амҷареи Зеиҵырхеи рыбжьара – Гәыма ақыҵа);

35. **Мҵисубани**, уахәаԥш Абианда аҳабла;

36. **Мышәмѡа II Мшәымѡа** (Маршьан ихәы иатәуп, Гәыма амѡаду аҟынтә амраҵашәарахь Зеиҵырха ахахьы илбаауеит);

37. **Нахшира**, уахәаԥш Арычхәҵа;

38. **Папиҽхәара** (ҵаҳараны, нхарҵаны иҟоуп, Гәымаҟа ицо амѡа бжьгоуп);

39. **Семенли**, уахәаԥш Аӡыхьқәа;

40. **Старушкино**, уахәаԥш Аабҭра II Чаалым иаабҭра;

41. **Тбеҵи**, уахәаԥш Аҷеиӡқәа;

42. **Хәѡы еишьцәа** (нхартәоуп, Абианда аҳабла иатҵанакуеит);

43. **Ҳабѡы II Ҳабѡыкә** (ашьхагьы, аҳаблагьы, Ҳабѡыкә еиҳаракра дуны аѡадала Абыза иахагылоуп Гәымсҭаҟа иҭаԥшуа; аҳабла Ҳабѡы ахьӡ ақыртқәа 1948 шыкәсазы «Зегани» ҳәа иҟарҵеит, уажәы ажәытә хьӡы шьақәыргылоуп);

44. **Ҳабѡыкә II Хабюк ,** уахәаԥш Ҳабѡы;

45. **Цандырха** (Шәаҳәы иатҵанакуеит, Аӡыхьқәа ҳәа иахьашьҭоу аганахь);

46. **Ҵара** (Шәбаара иавоуп аѡада-мраҵашәарахь ала, наароуп, нхарҵоуп, ааигәанҳа алазқәа ықәынхон;

47. **Ҵҟәыргьили**, уахәаԥш Аӡыхьқәа;

48. **Чаалым иааԥҵра**, уахәаԥш Аабҭра;

49. **Чевизлук**, уахәаԥш Аҷеиӡқәа;

50. **Шәаҳәы** (Гәыма аҳаблақәа ируакуп, Аҷеиӡқәа ҳәа иахьашьҭоу анаѡс амрагыларахь. Аҿыцнхацәа «Абаҳадаг» ҳәа иашьҭан, ақыртцәа 1943 шыкәсазы «Квалони» ҳәа ирыԥсахит, 1996 шыкәсазы наԥынатәи ахьӡ азырхынҳәуп).

Гәымсҭа ақыҭа

1. **Ақ**. **Гәымсҭа** (ақыҭагьы, аҙиасгьы; ақыҭа аҳәаақәа: аҧада – Цырцмал II Иашҭхәа рхәы; амрагыларахь – Иашҭхәа, Аҟәа ақалақь; алада – амшын; амраҭашәарахь – Гәымсҭа аҙы).

Гәымсҭа аҳаблақәа, атыпқәа:

2. **Абгыҙра** (Гәымсҭа аҳаблеи Ачадареи рҳәааҷ, ажәытә бгыҙраны иҟан);

3. **Ачадара** (ҳаблоуп, анкьа хаз қыҭан, аҳәаақәа: аҧада – Цырцмал; амрагыларахь – Иашҭхәа; алада – Гәымсҭа аҳабла; амраҭашәарахь – Гәымсҭа аҙы;);

4. **Гәыма аҧсҭа II Зеилух** (Гәымсҭа хыхьтәи ацҳа ду инаркны Каманынҙа Гәымсҭа ҙҭысуа аҭыҳәҭа);

5. **Гәымсҭа арха** (амшын инаркны Гәымсҭа аҙы армарахь ала иавоу аҟьаҟьара);

6. **Гәымсҭа аҳабла** (ажәытә хаз қыҭаны иҟан, аҳәаақәа; аҧада – Ачадара, Лечкоп; амрагыларахь – Аҟәа ақалақь; алада – амшын; амраҭашәарахь – Гәымсҭа аҙы);

7. **Зеилух**, уахәаҧш Гәыма аҧсҭа;

8. **Лацәкәаҧ II Лечкоп** (Ачадареи Аҟәа араион ҷыци рыбжьара, уахәаҧш хьыхь аетимологиатә згәаҭарақәа, Лечкоп);

9. **Лечкоп**, уахәаҧш Лацәқәаҧ;

10. **Маан иашҭа** (Гәымсҭа ақыҭа аусҳәарҭа ахьгылоу аган);

11. **Чырыгә (жәлоуп) иашҭа** (Ачадара Абгыҙра ҳәа иахьашьҭаз);

12. **Циц** (Арҙынба) **иарха** (Абгыҙара иахьаҵанакәаз Гәымсҭа арха – Ачадара ақыҭа

13. **Цыхча игәара** (Ачадара Гәымсҭа хыхьтәи ацҳа иахьаду аган).

Ешыра ақыҭа

(аҧадахьтәи, лбаатәи)

1. **Ақ**. **Ешыра** (жәытәла зымҽхак ҭбааз қыҭан – амшыни, ашьхареи, Гәымсҭа аҙи, Зҧаҧеи ирыбжьакын; иахьа ҧбаны ишоуп, аҷаҧа аган «Аҧадахьтәи Ешыра» ҳәа иашьҭоуп, алада – «Ешыра» мамзаргьы «Лбаатәи Ешыра» рҳәоит. Аҧырақәа рҷы иуҧылоит ақыҭа ахьҙ еиуеиҧшым авариантқәа: **Ешара** – Ведомости, ад. 227; **Ешира** – Ах.-14; Эшира – Нордман, ад. 421, Ах. -23; **Эширы** – Ах. -25; **Эшеры** – Ах. 27; Ешыра ақыҭа аҙбахә иаҳа инарҭбаау уахәаҧш хыхь-аетимологиатә згәаҭарақәа – Ешыра, иара убас – Ойконимы, ад. 61).

I. Аҧадахьтәи Ешыра:

2. **Ақ. Аҧадахьтәи Ешыра II Верхняя Эшера** (аҳәаақәа: аҧада – ашьхара; амрагыларахь – Гәымсҭа аҙы; алада – Ешыра II Аладахьтәи Ешыра – Шыцкәара аҳабла, Гәандра, Ҧардан ихәы, Кәтышьха; амраҭа-

шәарахь – Зҽапа. А-30-тәи ашықәсқәа рзы Аҽадатәи Ешыра – «Ешыра аерманқәа» II «Эшера Армянская» ҳәа иашьҭан, а- 40-тәи ашықәсқәа рзы ақырҭқәа «Земо Ешера» ҳәа ирыҧсахит, ашьҭахь «Аҽадахьтәи Ешыра» II «Верхняя Эшера» ҳәа ишьақәгылт);

3. **Верхняя Эшера**, уахәапҵш Аҽадахьтәи Ешыра;

а) Аҽадахьтәи Ешыра иаҧанакуа аҳаблақәа:

4. **Абацәғдарра II Абарцәғдарра** (аҳәаақәа; аҽада-Хәарҽҭа; амрагыларахь Уазабаа; алада – Аԥьра; амраҭашәарахь – Ԥарчанда; аерманцәа «Чалҭалук» ҳәа иашьҭан, аҧсшәахь еиҭоугар «Абацәғдарра» ҳәа иаанагоит);

5. **Аҳыгьажь II Аҳыгьежь** (аҳәаақәа: аҽада – Ацәгылара ахәы, атрасса; амрагыларахь – Гәымсҭа; алада – Кәтышьха; амраҭашәарахь – Ԥышәҭа);

6. **Амбарыхәҵа II Амбархәҵа** (аҳәаақәа: аҽада – Ажәмҽа ахәы; амрагыларахь – Абарцәғдарра; алада – Ԥарчанда; амраҭашәарахь – Зҽапа);

7. **Ԥарчада** (аҳәаақәа; аҽада – Хәажәкыҭ аҭаларҭа; амрагыарахь – Абацәғдарра, Хәарҽҭа; алада – Шыцкәара; амраҭашәарахь – Зҽапа);

8. **Ԥышәҭа** (аҳәаақәа: аҽада – Аԥьра; амрагыларахь – Аҳыгьежь; алада – Ҩардан ихәы; амраҭашәарахь – Ԥарчанда);

9. **Уазабаа** (аҳәаақәа: аҽада – Абацәғдарра, Амҷара; амрагыларахь – Гәымсҭа аҳы; алада – Аҳыгьежь; амраҭашәарахь – Абарцәғдарра, Аԥьра);

б) Абацәғдарра иаҧанакуа атыпқәа:

10. **Алра** (Уазаԥьара ахы – Абацәғдарра иатҧанакуеит);

10-а. **Ашәҭагәара**, уахәапҵш Ашәтыгәра;

11. **Ашәҭыгәра II Ашәҭагәара** (Хәарҽҭа ааҽс амраҭашәарахь, еиҳаракыроуп, ааигәанҳа ар ықәтәан);

12. **Аԥьрасара** (Алреи Уазаԥьреи рыбжьара – Абацәғдарра иатҧанакуеит);

13. **Кьамшьышь имхәурсҭа** (Абарцәғдарра амраҭашәаратәи аган);

14. **Хәажәкыҭа II Хәажәқыҭа** (Хәажәкыҭа акәара иавоуп);

15. **Хәажәкыҭа аҭаларҭа** (Ажәмҽа ахәы Хәарҽҭеи рыбжьара);

16. **Хәариҭа II Хәарҽҭа** (Абарцәғдарра аҽадахьы, еиҳаракыроуп, нхартоуп);

17. **Аҕәцара** (Аҳыгьежь аҽадатәи аган, атрасса аҽадахьы Гәымсҭа ацҳаду иахьаду);

18. **Акәтаҕныҳәара** (Аҳыгьежь аҽадатәи аган, атрасса аладахьы – хәакаҵәраны иҟоуп, ныҳәарҭоуп);

19. **Ашыцра** (Кәырыкьаа рхәы иадуп амрагыларахь ала);

20. **Кәаҵиа иҕәхырҧа** (Аҳыгьежь аҳабла, Парта иԥан аԥан азааигәара);

21. **Кәырыкьаа рхәы** (Кәтышьха ахахьы Аԥырасара аҟынҳа);

22. **Парта аԥан** (Гәымсҭа аҳы ацҳа ду аладахьы);

23. **Хәарцкьиаа рҕыжәырҧа** (Аҳыгьежь амҩа ду иахьаду аган, Гәымсҭа ахыҟә);

24. **Ҷыҧанаа рҳабла** (Ҷыҧанаа рхыҟә иавоуп амрагыларахь ала);

25. **Шьаҳир иҳлагарақәа** (Гәымсҭа ихын – Аҳыгьежь аҳабла).

г) Амбарыхәԥа иаԥанакуа атҵыԥқәа:

26. **Амбырныха** (Амбарыхәҵа агәҭахьшәа ауахәама баа ахьгылоу, изларҳәо ала, XX ашәышыҟәса алагамҭаз, ҷьоукы ауахәама агәы шыржуаз, абазк иаҟараз араҳынтә ԥара рбеит. Уи ганкы аҳәа асахьа анубаалон, ахаҷы ианыз аҩыра «Зарби и Константин» ҳәа иаԥхьеит, егьи аган аҳҕаб лсахьа арбан);

27. **Аҳажә** (Амбарыхәҵа Ажәмҩа ахәы иахьаду аган).

д) Ԥарчанда иаԥанакуа атҵыԥқәа:

28. **Аҕара** (Зҩаԥа II Мацигәарҭа аҳыи Хьыт иҷеырԥарҭа аҳи рыбжьара Адәыҕра аҩадахьы – Ԥарчанда аҳабла);

29. **Адәыҕра** (Мац игәараҭа аҩадахьы – Аҩадахьтәи Ешыра, Ԥарчанда);

30. **Аҳкылҵәа ақә** (Хьыт иҷеырԥарҭа аҳы анаҩс аҩада);

31. **Аҳ итәарҧа** (Аҕара иаҵанакуеит, Хьыт иҷеырԥарҭа аҳы аргьарахь);

31-а. **Аҩаҵара** (Хыхь Ешыра аресторан ахьыҟоу);

32. **Гәалдҳәа** (Адәыҕра аҩадахьы – Ԥарчанда);

33. **Камшьышь** (Хәарцкьиаа) **инхарҧа** (Ажәмҩа аганахь – Ԥарчанда аҳабла);

34. **Хьит иҷеырԥарҧа** (Ешыра аресторан аҩадахьы, Аҳ итәарҭа азааигәара);

34-а. **Цгәырԥара** (еиҳаракыроуп, Шыцкәара ахахьы, уахәаԥш, Пахомов, ад. 242).

е) Ԥышәҭа иаԥанакуа атҵыԥқәа:

35. **Аҩҳаа рҳабла** (Ԥышәҭа амрагыларатәи аган);

36. **Ҙеиҵаа** (ҳаблоуп, Ԥышәҭа алада-мраҭашәарахь – Ҙеиҵа армаратәи аган);

37. **Камшьышь иааԥҵра** (Ԥышәҭа Аԥьра ашьапы);

38. **Ҟәыбар иҳлагара** (ꭈыдырҭа ихын, Ԥышәҭа аҳабла);

39. **Мажагәа** (Хәарцкьиа) **иҳлагара** (Ҙеиҵаа иаҵанакуеит – Ԥышәҭа аҳабла);

40. **Ҷыҧанаа рхыҟә** (Ԥышәҭеи Аҳыгьежьи рыбжьара);

41. **Шамы рқьанҭажә** (Қьацаа ахьынхо – Ԛадырҭа ахы);

42. **Шьақьыр иҙлагара** (Ҙеиҭа ихын – Ԥышәҭа аҳабла).

ж) Уазабаа иаԥанакуа атҵыԥқәа:

43. **Аҙыгәҭа** (Аҙыгәҭамԛа Гәымсҭа иахьаадгыло инаркны аԛада – Гәымсҭа ахыԥә);

43-а. **Аҙыгәҭамԛа** (Уазабаа аҳаԥы иавсны Гәымсҭаҟа илбаауеит);

44. **Апшаҵҟьарҭа** (Уазабаа иадуп амрагыларахь ала – Мкәаԥьмԛа ахы);

44-а. **Ауазаԥьра II Аԥьра** (Ԥарчандеи Гәымсҭа аҙи рыбжьара амԛаду аԛадахьы иҟоу ахәду);

45. **Ахра ашыцра** (Уазабаа зхыԥагылоу ахра);

46. **Аҳәдәы** (Ацәгылара амраҭашәарахьтәи аган, аҙмах аман, абын-ҳәаԥәа аанагон, излархәо ала, убри ауп ахьҙгьы зыхьҟьаз);

47. **Аҳәдәы алахәама** (Аҳәдәы иатәуп, ааигәатәи ауахәама гы- лоуп);

48. **Ацәгылара** (Уазабааи Аҙыгьежьи рыбжьара Гәымсҭаҟа иҭаԥшуа иҟоу ахә ду);

49. **Мкәаԥьмԛа** (Уазбаантәи Аԥшаҵҟьарҭа ала Амҷара илбаауеит);

50. **Уазабаа аҳаԥы** (абаа зынҙа иазааигәоуп, абаа аладахьшәа);

51. **Уазабаажә** (Уазабаа ҳәа изышьҭаҵәҟьоу абаа – Ахра ашыцра ҳәа иахьашьҭоу).

Ешыра II Лбаатәи Ешыра

52. **Ақ. Ешыра II Лбаатәи Ешыра II Нижняя Эшера** (аҳәаақәа: аԛада – Аԛадахьтәи Ешыра, Ԥарчанда, Ԥышәҭа, Аҙыгьежь; амрагыларахь – Гәымсҭа аҙы; алада – амшын; амраҭашәарахь – Ҙԛапа, Гәдоуҭа араион);

53. **Нижняя Эшера**, уахәаԥш Ешыра.

Ешыра (Лбаатәи Ешыра) аҳаблақәа:

54. **Гәандра** (аҳәаақәа: аԛада – Аԛадахьтәи Ешыра; амрагыларахь – Ҙиаҭа, Ҳаԥшьҙыхь; алада – амшын; амраҭашәарахь – Шыцкәара; Шыцкәара адәыҷба аанҧасырҭа иашамкәа Гәандра ахьахьҙырҵаз иахҟьаны Шыцкәара аҳабла амшын иаду амраҭашәаратәи аҧацә иахьа шьоукы «Гәандра» ҳәа иашьҭоуп, уахәԥш хыхь аетимологиатә згәаҭарақәа, Гәандра);

55. **Ешыра агәы** (аҳәаақәа: аԛада – Ԥышәҭа; амрагыларахь – Кәты-шьха; алада – амшын; амраҭашәарахь – Гәандра);

56. **Кәтышьха** (аҳәаақәа: аԛада – Аҙыгьежь, Аԛадахьтәи Ешыра; амра-гыларахь – Гәымсҭа аҙы; алада – амшын; амраҭашәарахь – Ешыра агәы, Ԛарданихәы);

57. **Шыцкәара аҳабла** (аҳәаақәа: аԛада – Аҕара, Аԛадатәи Ешыра);

амрагыларахь – Шыцкәара аҳы; алада – амшын; амраҭашәарахь – Зҽапҵа).

а) Гәандра иаҧанакуа атҵыпҟәа:

58. **Аземска II Арасара** (Зиаҭа арҕьарахьтәи ахықә Гәандра агәҭа иазымариашаны: амҳаԥьырра ашьҭахь урыс чынуаҽык итәын);

59. **Аҳы ахьеиқәшәо** (Шьрын игәаҽа ҳәа иахьашьҭоу, Қәаҧсырҽҭеи Зиаҭеи ахьеилало);

60. **Арасара**, уахәаҧш Аземска;

61. **Асовхоз дгьыл** (Гәандра асовхоз «Аҧсны» иаҵанакәуа адгьыл);

62. **Асанатория II Военный санаторий** (аруаа рсанатория ахьгылоу, Зиаҭа арҕьарахь ала амшын ахықә, уаанҳа Коволевски инхарҭа ҳәа иашьҭан);

63. **Акаламҭра** (Атунгҭреи амшыни рыбжьара – Гәандра аҳабла);

64. **Атунгҭра** (Смаил иҳыхьи Шыцкәареи рыбжьара – Гәандра аҳабла);

65. **Гәандраа рхықә** (Гәандра иагәылоу ахәы амшын инаркны Аҽадахьтәи Ешыранҳа);

66. **Кьынта ихәы** (Гәандра ахәы аҽадатәи аган);

67. **Ҳараз иҵаҟа** (Хәымпырҵысырҭа иатәуп – Гәандра иаҵанакуеит);

68. **Ҳәымпырҵысырҭа** (Шыцкәара аҭыҳәҭа, Аҽадахьтәи Ешыра амҽаду аладахьы, Гәандреи Шыцкәареи рҳәаақ҃);

69. **Чачба иашҭа** (Гәандра аусҳәарҭа ахьгылаз – Ҳараз иҵаҟа азааигәара);

70. **Шьрын** (Ҭарба) игәаҽа (Зиаҭа иавоуп арҕьарахь ала, Аҽадахьтәи Ешыра аҳәаа иазааигәоуп).

б) Ешыра агәы иаҧанакуа атҵыпҟәа:

71. **Абылра ахәы II Аблырихәы** (Ҽарданихәы иавоуп амрагыларахь ала, Ҭаскәач икәара армарахь, амҽаду аҽадахьы);

72. **Аграа рҳабла** (Ҳаԥшьҙыхь ахәы амшын аганахьтәи ашьапахьы);

73. **Амжәасара** (Маршьанҽҭеи амшыни рыбжьара иҟоу акаршәра);

74. **Верещагино**, уахәаҧш Ҽарданихәы;

75. **Гәлиаа рҳабла** (Абылра ахәы азқәа);

76. **Қьецықьынҭажә** (Абылра ахәы Ҽадырҭа иахьаду);

77. **Маршьаниҵа II Маршьанҽҭа II Маршьанрҽҭа** (Зиаҭеи Ҭаскәач икәареи рыбжьара, Ҽарданихәы аладатәи аҽытца);

78. **Мельзавод** (Ачарыц лагарҭа азауад ахьгылоу – Амжәасара агәҭахьы, амшын ахықә);

79. **Нефтебаза** (Мельзавод анаҽс амраҭашәарахь, амшын ахықә);

80. **Ԥсырҽҭа** (Ҳаԥшьҙыхь ахәи Ҽарданихәи рыбжьара);

81. **Ҳаԥшьӡыхь ахәымԥа** (Ԥсырԥҭа иахчнысуеит Ԥышәҭаҟа уагоит);

82. **Ҳаԥшьӡыхь аҳабла** (Ҳаԥшьӡыхь аԥадатәи, амраҭашәаратәи аганқәа);

83. **Ԥарданихәы II Верещагино** (Ԥсырԥҭеи Ҭаскәач икәареи ирыбжьоу ахәы – Маршьанԥҭа иахагылоуп).

в) Кәтышьха иаԥанакуа атыпқәа:

84. **Абгоура II Бгоура** (Кәтышьха Ԥадырҭа иахьаду арха);

85. **Аиса ихыҷә** (Мимозовая роща ҳәа изышьҭоу ахәы);

86. **Алаа рҳабла** (Кәтышьха аладатәи акалҭ);

87. **Арӡынаа ргәаԥа** (Абгоура аԥадахьы – Кәтышьха аҳабла);

88. **Асҭамыр** (Заԥшь) **иарха** (Кьыркәра Гәымсҭа иахьалало арха);

88-а. **Асҭамыр иарха апан** (Кьыркәри Заԥшьаа ркәареи рыбжьара Гәымсҭа арха – Кьахь Ҳаԥьарат Аӡаԥшь иԥа дахьишьыз);

89. **Аԥӡаа рқьанҭажә** (Кәтышьха ахахьы, Ҷыҭанаа рҳабла азааигәара);

90. **Балгаров идача II Мимозовая роща** (Аиса ихәыҷә аладатәи азбжа, амҳаԥьырра ашьҭахь аурыс ичынуаԥ Балгаров ҳәа аӡәы ара адача иргылеит, шәаԥы-ԥьаԥла ирԥшӡеит);

91. **Габниаа рхәы** (Кәтышьха ашкол зыҷәгылоу ахәы);

92. **Заԥшьаа рашҭа** (Гәымсҭа аԥшаҳәа Асҭамыр иарха ҳәа иахьашьҭоу);

93. **Мимозовая роща**, уахәаԥш Балгаров идача;

94. **Сангәлиаа ргәаԥа** (Цкәуаа рхәы аҵаҟа – Гәымсҭа аганахь);

95. **Тәаная рхәы** (Кәтышьха агәҭахьшәа иҟоуп, аиҳарак Гәымсҭаҟа иҭаԥшуеит);

96. **Ханагәуаа рқьанҭажә** (Хьиббаа ргәаԥа амраҭашәарахь ала Ԥадырҭа иҭаԥшуа);

97. **Хьиббаа ргәаԥа** (Кәтышьха ахахьы Ҷыҭанаа рҳабла азааигәара, Гәымсҭа аган);

98. **Цкәуаа рхәы** (Сангәлиаа ргәаԥа иахагылоуп, анышәынҭрагьы ыҟоуп).

г) Шыцкәара иаԥанакуа атыпқәа:

99. **Анышәынҭраҟәа** (Хьацкәара армаратәи аган амшын азааигәара);

99-а. **Ауадара** (Ешыра «Золотои берег» ҳәа иахьашьҭоу);

100. **Аԥьыккаԥсара II Ԥьыккаԥсара** (Мац игәарҭа иаҵанакуеит – Зԥаԥа ахыҷә);

101. **ВНИЧЕСК** (Шыцкәареи Зԥаԥеи рыбжьара амшын аԥшаҳәа-ԥаса «Учхоз» ҳәа иашьҭан; ВНИЧЭСК «Всесоюзный научно-исследовательский институт чая и субтропических культур»);

102. **Дом отдыха** (Шыцкәара иавоуп аргьарахь ала амшын ахыҷә);

103. **Мац игәарҭа** (Зҽапа армарахь иавоуп амшын иазааигәаны);

104. **Наҟәапиаа рҳабла** (Шыцкәара аҙы ахы аҽадатәи аган);

105. **Наҳарбеи** (Ачба) **ирасаҭра** (Хьацкәара армарахьтәи аган – Наҟәапиаа рҳабла аҵаҟа);

106. **Цкәуаа рҳабла** (Аԥыккаԥсареи, амшыни, Шыцкәара ахәи рыбжьара).

Зыгәҭа ақыҵа

1. **Ақ. Зыгәҭа II Зыхәҭа** (аҳәаақәа: аҽада-Гәарда; амрагыларахь-Кьалашәыр аҙы; алада-Аҟәа; амраҭашәарахь – Абжьаҟәа. 1878 шықәсазы ара индырхаз анемец колонистцәа, ақыҵа ахьҙ Наидорф (Ноидорф) ҳәа ирыԥсахит, ақыртқәа 1943 шықәсазы Ахалсопели ахьҙырҵеит, ааигәа «Зыгәҭа» шьақәыргылан; Зыгәҭа ажәытә Абжьаҟәа иаҵанакуан);

2. **Ахалсопели**, уахәаԥш Зыгәҭа;

3. **Наидорф**, (Ноидорф) уахәаԥш Зыгәҭа.

Зыгәҭа аҳабла аҭыԥқәа:

4. **Агәуа**, уахәаԥш Чабкәара;

5. **Алексеевка**, уахәаԥш Чабкәара;

6. **Ануаарқыҵ** (ҳаблоуп, Зыгәҭа иаҵанакуеит – Зыгәҭеи Чабкәареи рыбжьара. Ақыҵа ахьҙ XX ашәышықәса алагамҭазы «Володаровское» ҳәа ирыԥсахит, ақыртқәа Гореубани ахьҙырҵеит, уахәаԥш. АТД-1953, ад. 20; ашьҭахь «Володарское» шьақәргылан. 1996 шықәсазы ари аҭыԥ ажәытә хьҙы Ануаарқыҵ азырхынҳәуп);

7. **Ахәымҽа** (Зыгәҭа иагәылгоу амҽаду – ажәытә Аҟәеи Акаԥеи еимаздоз амҽақәа ируакын);

8. **Ахәҵа** (Зыгәҭахь иҵаԥшуа Цажәҽырҭа ахәҵа);

9. **Багратисцихе**, уахәаԥш Чабкәара;

10. **Володарское**, уахәаԥш Ануаарқыҵ;

11. **Гореубани**, уахәаԥш Ануаарқыҵ;

12. **Кьалашәыр аҳабла** (Кьалашәыр аҙы арҕьарахь ала иавоуп, Зыгәҭа иаҵанакуеит);

13. **Ҳаразиаа рыхәҵа** (Ануаарқыҵ ҳәа ахьашьҭоу аган);

14. **Цажәҽырҭа** (хәуп, Гәарда иавоуп амрагыларахь ала Алакәымҳара аладахьы);

15. **Чабкәара II Агәа** (ҳаблоуп, Зыгәҭа иаҵанакуеит –Зыгәҭа аладамраҭашәаратәи аган; аурыс император Николаи II иҷкән Алексеи иаҳаҭыраз аурысқәа XIX ашәышықәса анҵәамҭазы Алексеевка ҳәа иашьҭалт,ақыртқәа Багратисцихе ҳәа ирыԥсахит. 50-тәи шықәсқәа рзы «Алексеевка» шьақәыргылан,1996 шықәса раахыс Чабкәыра ахьҙуп).

Иашҭхәа ақыҭа

1. **Ақ. Иашҭхәа** (аҳәаақәа: аҩада – Цырцмал ахәы II Гәыма ахәы; амрагыларахь – Бырцә; алада – Аҟәа; амраҭашәарахь – Лечкоп, Ачадара; аҩырақәа рҿы иуҧылоит абас еиҧш иҟоу авариантқәа: Ештхва - Ах.-14; Яштха – Нордман, ад. 422; Эшхва – Ах.- 20, 23; Яштуха – Похомов, ад. 256; Иашҭхәа рхәы – Ах. 26. Аҧсны Асовет мчы анышьақәгыла ақыҭа «Свобода» ахьӡырҵеит, ақырҭқәа 40-тәи ашықәсқәа рзы уи рыҧсахит «Ҭависуҧлеба» ҳәа, 1996 шықәсазы ажәытә хьӡы «Иашҭхәа» шьақәыргылан).

Иашҭхәа иаҵанакуа аҳаблақәа атҵыпқәа:

2. **Абаажә ахәы** (хә-кәаҵәроуп, ауахәама ҧеыхагьы ыҟоуп Иашҭхәа рхәы II Царцмал аҩыҭа Аӡаҧшьаҭа ахахьы);

3. **Абыӡа** (Иашҭхәа аҳаблақәа ируакуп – Царцмал ахәи Ҳабҩықәи рыбжьара иҭоу аҭыҳәҭа ду; аҿыцынхацәа «Цукуровка» ҳәа иашьҭан, асовет аамҭазы «Гәымсҭа» ахьӡын, нас 1948 шықәсазы «Горана» ҳәа ирыҧсахит. 1996 шықәсазы аҭоурыхтә топоним «Абыӡа» шьақәыргылан. Абыӡа ақыҭан ажәытә баа гылоуп. Уи аҿаҧхьа амраҭашәарахь Гәымсҭа аӡы нырцә иҟоуп Уазабаа. Изларҳәо ала, Уазабааи Абыӡа абааи ажәытә аша (ашаха) еибадырга рыбжьан);

4. **Абыӡа абаа**, уахәаҧш Абыӡа;

5. **Абыӡа ахәы** (Абыӡа аҳаблеи Гәымсҭа аӡи рыбжьара иҟоу ахәы);

6. **Аӡынҵара II Чошме** (ӡыхьуп, Абыӡа ақыҭа, Аҵеиҧьӡы азааигәара);

7. **Акьырӡырҭа II Известковый завод** (Царцмали Бырцә ахәи рыбжьара - Аҟәантәи уцозар Царцмал амрагыларатәи ашьапы уахьнадгыло);

8. **Аҵеиҧьӡы** (Абыӡа аҩада-мрагыларахь);

9. **Бгырдәы** (Иашҭхәеи Бырцәи рҳәаа азааигәара аҟьаҟьара – иахьа атанк ахьыҟәгылоу – ажәытә, еизарҵан, ҽырҩырҵан);

10. **Верхняя Яштуха**, уахәаҧш Иашҭхәа рхәы;

11. **Горана**, уахәаҧш Абыӡа;

12. **Гәыма ахәы II Царцмал II Иашҭхәа рхәы** (Иашҭхәа аҩадала иахагылоу Гәымсҭа аӡи Бырцәхәи ирыбжьаку ахә ду. Аҩырақәа рҿы иуҧылоит хыхь иарбоу ахвариантгьы, Пахомов иҿы «Царцмал» ҳәа иарбоуп, ад. 250-251);

13. **Заҧшьаҭа** (Иашҭхәа аҭыҳәҭа Аӡаҧшь акәара зҭысуа);

14. **Иашҭхәа рхәы** (Иашҭхәа аҟыҭа аҩадатәи аган, атәым милаҭ «Верхняя Яштуха» ҳәа иашьҭан, Иашҭхәа аҳаблақәа ируакуп. Уи иахагылоу ахә дугьы хсаалақәак рҿы «Иашҭхәа рхәы» ҳәа иарбоуп, уахәаҧш Гәыма ахәы);

15. **Известковый завод**, уахәаҧш Акьырӡырҭа;

16. **Сапатшьха** (Аҳаԥшь армырахь ала иҟоу ахәы – Аҳаԥшьи Ҳарикәареи рыбжьара);

17. **Хьибба рыԥшь II Хиббаурипш** (Иашҭхәа аҳаблақәа ируакын, уахәаԥш Пахомов, ад. 250.);

18. **Царцмал**, уахәаԥш Гәыма ахәы;

19. **Цукуровка**, уахәаԥш Абыҳа.

Кьалашәыр ақыҭа

1. **Ақ. Кьалашәыр ақыҭа** (аҳәаақәа: аҩада – Чаама ашьха аҩыҭа; амрагыларахь – Кьалашәыр аҳы; алада – Зыгәҭа; амраҭашәарахь – Акаԥа; жәытәла Кьалашәыр ҳәа ара ақыҭа ыҟаҳамызт, иахьҳыҵәҟьаз Абгыҳара ауп, уахәаԥш Абгыҳара).

Кьалашәыр ақыҭа аҳаблақәа, аҭыԥқәа:

2. **Абгаԥхьара** (хә-еиҳаракуп, Алакәымҳара аҩадахьы);

3. **Абгыҳара** (Алакәымҳара аладахьы, ҳаблан, аԥсуаа анахыҵ, аҿыцнхацәа «Екатериновское» ахьҳырҵеит, 1948 шықәсазы уи «Келосури» ҳәа иԥсахын);

4. **Акаԥа аҳабла** II **Акаԥа хәыҷы** (Чабларха аҩадахьы Акаԥа ду иавоуп – Акаԥа хәыҷы Кьалашәыр ақыҭа иатәуп);

5. **Алакәымҳара** (Абгыҳара иавоуп ахәы анхыҵ ала амраҭашәарахь, Кьалашәыр ақыҭа аҳаблақәа ируакуп, ара индырхаз аҿыцнхацәа «Маринское» ҳәа иашьҭан, 1948 шықәсазы ақыртқәа Лекухона ҳәа иҟарҵеит, 1996 шықәсазы «Алакәымҳара» шьақәыргылан);

6. **Аҩадатәи Чабларха** (Чабларха азбжа иахьатәи Акаԥа иадуп, егьи Кьалашәыр; 1884 шықәсазы ара индырхаз аестонцәа Линдау ҳәа иашьҭан);

7. **Аҳәынҵәҳыхь II Ҳәынҵәаҳыхть** (аҭыԥгьы, аҳыхьгьы – Ҷадал аҿаҩахь);

8. **Ахәпаҿ** (Кьалашәыр ақыҭа аиҳаракырақәа ируакуп – Аҟәа ар-н);

9. **Аҷандара II Ҷандара** (Кьалашәыр ақыҭа аҭыԥқәа ируакуп, Аҟәа араион);

10. **Балхәыхә** (Кьалашәыр ақыҭа аиҳаракырақәа ируакуп, Аҟәа араион);

11. **Бырԥьа** (Абгыҳара аҩадахьы, жәытә ҳаблоуп – Кьалашәыр ақыҭа иаҵанакуеит);

12. **Гәарда аҳабла** (Гәарда ахәы амрагыларатәи азбжа – Кьалашәыр ақыҭа);

13. **Екатериновское**, уахәаԥш Абгыҳара;

14. **Ҟәылбақь** (Кьалашәыр ақыҭа аҭыԥқәа ируакуп, Аҟәа ар-н);

15. **Лекәхона**, уахәаԥш Алакәымҳара;

16. **Линда**, уахәаԥш Чабларха, Аҩадатәи Чабларха;

17. **Маринское**, уахәаԥш Алакәымҳара;

18. **Ҳәынҭәаҙыхь**, уахәаԥш Аҳәынҭәҙыхь;

19. **Ҷадал** (ҳаблан, еиҳаракыроуп, Быръьа аҩадахьы – Кьалашәыр ақыҭа);

20. **Ҷандара**, уахәаԥш Ачандара.

Ԥсҳәы ақыҭа

1. **Ақ. Ԥсҳәы II Псху** (аҳәаақәа: аҩада – ашьхара; амрагыларахь – ашьхара, Бзыԥ аҙы; алада – Бзыԥ аҙы, Гәдоуҭа араион; амраҭашәарахь – Гагра араион ашьхақәа). Ажәытә, Ԥсҳәы ахаҭа ақыҭақәа аманы иҭбаау нхарҭаны иҟан, изларҳәо ала, 1000 ҭзы еиҵамкәан иҭанхон. Ахсаалақәа рҽы Псху мамзаргьы Ԥсоу ҳәа иарбоуп – Ах. -20; Ԥсҳәаа ҭауадцәас ирымаз Ҟазылбақьаа (Маршьанаа) ракәын, урҭ ирзааигәан Зыгәаа, нас Ҷыраа (Аҙынбақәа), Хәранаа, Мардаа, Цкьысаа, Цыбаа. Урҭ рыдагьы Ԥсҳәы инхоз ажәлақәа рацәан, уахәаԥш М. С. Тхаиҵухов «Очерки истории абазин конца XVIII – XIX вв», ад. 134-137.

Ԥсҳәы иаҵанакуа аҳаблақәа, атыпқәа:

2. **Абжьҙыхьк ахьыцытцуа** (иааигәаҙаны бжьыцьара аҙыхьқәа ахьыцытцуа, Иналҟәыба амраҭашәаратәи аҩытца);

3. **Аҕдара** (Ҽадырццыра уахьыҩхало аҟьаҟьара);

4. **Аҕәрԥсҭа II Аҕәраԥсҭа** (ҳаблоуп, ажәытә қыҭа дуун, Баҩ II Аҕәра иавоуп наҟ-ааҟ. Армарахьтәи аганахь иҟоу ақыҭа азбжа иалсуеит Маршьаншьха аҙы, изларҳәо ала, ажәытә Аҕәрԥсҭа Аграа рацәаны инхон);

5. **Адаҷ цҳа II Висячий мост** (Бзыԥ аҙы ихуп Бҭәагеи Бзыԥи ахьеилало);

6. **Адумпеирха** (Бҭәага аҙы иавоу дгьылуп, аҩырақәа рҽы Домбеиха, Домбиха ҳәа иарбоуп);

7. **Аефенди иҵәа ахьгылоу** (Ҽадарццыреи Ԥсҳәы агәи рыбжьара);

8. **Аҙырԥара II Водопад** (ҭыԥуп, Рашҩа аҙы ахыҟә – Рашҩа аҳабла);

9. **Аиаҵәлаа** (Бзыԥ аҙы арҕьарахьтәи аган, ацҳа аладахьы – Ԥсҳәы);

10. **Аерадром II Леиаа рдәы** (Ҟьаҟьароуп, Ҽадарццыреи аусҳәарҭа ахьгылоу Ԥсҳәы агәи рыбжьара);

11. **Алагьанҙы** (ҭыԥуп, Аԥшқа рҳәаҟьа анаҩс аҩада);

12. **Амардуан** (Аҳацҳа азааигәара – халарҭа бааԥсуп);

13. **Аԥшқа рҳәаҟьа** (Бааҩ арҕьарахь, Шәыра аҩадахьы, рахәҳәырҭоуп, ара арахә ԥшқа – аҿа алхны иаанрыжьуан):

14. **Аҳацҳа** (Ҷышра арҩаш анаҩс алада ашьха ашьапаҿы, Бзыԥ аҙы наҟнаҟ ҩ-храк цҳас иахьеиҿажьу – Бзыԥ нырцә «Кәыҿба иҭыԥ» ҳәа иашьҭоуп);

15. **Аҳаҷҷгәарҭа** (Лакажьырҭа аладахьы – Рыгза аҳабла);

16. **Аҳ итәарҭа ду** (Агәрԥсҭа иатәуп Ҷыраа рҭыԥ ахахьы);

17. **Аҳ итәарҭа хәыҷы** (Аҕәраԥсҭа иатәуп Иналҟәыба аладахьы);

18. **Ацыҕцҳақәа** (Бзыԥ ахыҷә, Быҭааа рҟьамҭақәа анаѡс аѡада; Бзыԥ аҟәыҵәаҟәа аҭлақәа рхырҵон ацыг аларкуан);

19. **Ачара** (Зышра ахра авҵа, амра ахьымнеиуа ҭыԥуп, Ачара, Арычара иаанагоугьы уи ауп; Ачара аҳабла ҳәа иахьашьҭоу Ԥсҳәы аҵыхәахь ауаа рацәаны инхон – рызагь Ашәаа ракәын);

20. **Ашьха рымѡа** (Ԥсҳәынтәи Жьлаҟан иҳәаҟьа иалсны ицо амѡа);

21. **Бахәрыԥшь** (Бааѡ аӡы иавоуп арҕьарахь ала Иналҟәыба ҳәа иахьашьҭоу);

22. **Бгеихәы** (шьхоуп, Зыхәа анаѡс аѡада);

23. **Бҭәага аҳабла** (Бҭәага аӡы иавоуп ныркә-аарцә, Бзыԥ аӡы арҕьарахьтәи аган);

24. **Быҭәаа рқьанҭажә** (Бзыԥ армарахьтәи ахыҷә Доунтәи уахьлалбаауа);

25. **Бҭәага аха** (Цыбишьха аѡыҵа Бҭәага ахы ахьакуа);

26. В**одопад**, уахәаԥш Аӡырԥара;

27. **Данаҟаи** (Ԥыр-иԥа) **ибаа** (Ԥсҳәы Ҳәарбжьара ҳәа иахьашьҭоу иатәуп);

28. **Данаҟаи иарха** (Маршьанӡы амрагыларахьтәи аганахь Аҳ иҭәара ду азааигәара);

29. **Домби аха** (ҳаблан, Нкәырша иадуп алада – Домби аӡы ахахьы);

30. **Елашхәыб II Елашхәыԥ** (шьха паҷуп, Бааѡ аӡы арҕьарахь, Ҽха ашьха алада мраҭашәарахьтәи ашьапахьы);

31. **Ешрыԥшь II Иашрыԥшь** (ҳаблан, Рашѡа аӡы иавоуп армарахь ала Барӡышьха ашьапаҷы);

32. **Жьлаҟан иҳәаҟьа II Ԥьоулҟан иҳәаҟьа** (Ҽхеи Пыви рыбжьара ҟьаҟьараны иҭоуп, ара Ԥсҳәынтәи Ауадҳара ицо алсуеит, атәым милаҭ «Сҭанциа» ҳәагьы иашьҭоуп, ауаа аангыларҭас иахьрымоу азы);

33. **Зидәна II Зыбна** (Бзыԥ аӡы иавоуп арҕьарахь ала Бҭәага Бзыԥ иахьалало аҩадахьы. Ажәытә хсаалақәа рҷы Дзыбна ҳәа иарбоуп – Ах. – 26; Москвич ихсаала. Аԥсуаа рцәажәараҷ Зыбна – Зыбнаҟа ажәа «ахара, хара иҟоу» аҵакы аанарԥшуеит, ирҳәоит «Зыбнаҟа дыҟоуп», «Зыбнаҟа дыԥшуеит», «Зыбнаҟа иҟалаша»);

34. **Зыбна**, уахәаԥш Зидәна;

35. **Зышра аҳабла II Ԥышра аҳабла II Серебряное** (Бзыԥ аӡы армарахь – Аӡырԥареи Зышреи рыбжьара. Аурысҷәа «Серебряное+ ҳәа иашьҭоуп, 50-тәи ашыҟәсҷәа раан ақыртҟәа Верцхлиани ахьӡырҵеит, иахьа ажәытә хьӡы Зышра шьақәыргылоуп);

36. **Иашрыԥшь**, уахәаԥш Ешрыԥшь;

37. **Иналҟәыба II Налҟәыба** (ныха ҭыԥуп, Аҕәрԥсҭеи Санчара аҳаблеи рыбжьара хра қәацәны, игьажьӡа, игылоуп, Ԥсҳәаа рыдагь ҙәырҩы ари аҭып иамҵаныҳәон: аурысҷәа «Святая Гора» ҳәа иашьҭоуп, ԥсышәала Иналҟәыба аҳду);

38. **Лакарҙызҭоу II Лакзҭоу II Лакизтоу** (шьхоуп, Лакажьырҭа иахагылоуп амраҭашәарахь ала – Рыгҙа аҩада -мраҭашәарахь; ахсаалаҿ «Лакаразистау» ҳәа иарбоуп – Ах. 25);

39. **Лакажьырҭа** (нхарҭоуп, Рыгҙа ахахьы амраҭашәарахь);

39-а. **Лакзҭоу II Лакизҭоу,** уахәаԥш Лакарҙызҭоу;

40. **Леиаа рдәы**, уахәаԥш Аирадром;

41. **Налҟәыба**, уахәаԥш Иналҟәыба;

42. **Нкәырша II Ныкәырша** (Бзыԥ иавоуп арҕьарахь ала – Бзыԥ ацҳа ахьхыз; Москвич ихсаалаҿ Мукураза ҳәа иарбоуп);

43. **Ԥехә** (Аҕәрԥсҭа ахыҷә, Маршьанҙи Елашхәыԥи Бааҩ иахьалало рыбжьара);

44. **Ԥситца** (Ԥситца арҩаш ахыҷә, нхарҭаны, хаз ҳабланы иҟан – уажәы Гәдоуҭа араион иаҵанакуеит);

45. **Ԥсҳәы ацҳа ду** (Бзыԥ ихуп, Ԥсҳәы Мукураза ҳәа иахьашьҭо архаҿ);

46. **Раԥырбаа** (ҳаблан, Рашҩа иавоуп арҕьарахь ала);

47. **Рашҩа II Рашҩа** (ҳаблан, Раԥырбаа иавоуп амрагыларахь ала – Бзыԥ ныркә-аарцә);

48. **Рыгҙа II Рыгҙа** (Бааҩ иавоуп арҕьарахь ала Цәагьҙы аладахьы; излархәо ала адгьыл ирҕазны иахьыҟоу азы Рыгҙа ҳәа иашьҭоуп);

49. **Рыгҙа ахәы** (Рыгҙы аҳабла иавоуп алада-мраҭашәарахь ала);

50. **Санчара аҳабла II Ҭамагә** (Бааҩ иавоуп армарахь ала, жәытәла Ҭамагә ҳәа иашьҭан);

51. **Святая Гора**, уахәаԥш Иналҟәыба;

52. **Серебряный**, уахәаԥш Ԥышра II Зышра;

53. **Станциа**, уахәаԥш Жьлаҟан иҳәаҟьа;

54. **Ҭамагә**, уахәаԥш Санчара аҳабла;

55. **Уасашхәы** (Цыбишьха Ԥехә иахьаду аганахьтәи аҵыхәа);

56. **Фысра** (бахуп, Башҭа иавоуп алада-мраҭашәарахь, Санчара ГЕС ахахьы);

57. **Хԥьаԥьы** (Инапҳа) **идәы** (Иналҟәыба иавоуп амраҭашәарахь ала);

58. **Ҳасан ихаҳә** (ԥхьарҭоуп, Ԥьоулҟан иҳәаҟьа иаҵанакуеит);

59. **Ҳәарбжьара** (ҳаблоуп, Ԥсҳәы агәы);

60. **Ҳәатышьаа рнышәынҭрақәа** (Бҭәага аҙы армарахь – Бзыԥ арҕьарарахьтәи ахыҷә);

61. **Цыбаа реизарҭа** (дәҳәаҟьаны иҟоуп, Рашаҩа анаҩс Бзыԥ армарахьтәи ахыҷә – Бзыԥ ацҳа ахьху);

62. **Цыбиқыҵ** (Рашаҩа анаҩс Бзыԥ ныркә-аарцә – жәытә қыҵан, уажәы ари ахьҙ здыруа маҷуп);

63. **Цәаҕьҙы** (Аҕәра аҙы иавоуп арҕьарахь ала Рыгҙа аҩадахьы; уи анаҩс амраҭашәарахь иҟоуп Лакарзҭоу);

64. **Ҽадарццыра** (Бҭəага аҳабла иатəуп, Бҭəага аҙы армарахь мардараны иҟоуп, уахьыѡхало ҟьаҟьароуп);

65. **Шəыра** (Баѡ иавоуп арԍьарахь ала, рахəҳəырҭоуп);

66. **Ԥыраа рҭыԥ** (Аԍəраҙы иавоуп армарахь ала Абжьзыхьк ахьытцытцуа азааигəара);

67. **Ԥыр ибаа** (баа дууп, Баѡ армарахь, Бааѡи Бзыԥи ахьеилало);

68. **Ԥышра аҳабла**, уахəаԥш Зышра аҳабла;

69. **Ԥьоулҟан иҳəаҟьа**, уахəаԥш Жьлаҟан иҳəаҟьа.

Аҟəа араион ашьхара еиднакыло ахьҙқəа[1]

1. **Аара** (Кьалашəыр аҙы нырцə-аарцə; аҙы арԍьарахь ала Гьалдыз иқьаԥҭа ахахьы, Аҳəынҵəзыхь иавоуп амрагыларахь);

2. **Абахə аҵаа рҭыԥ** (Ҽхашьха иаҵанакуеит – Аԍəра аҳаԥы азааигуара);

3. **Абҙа II Аҙыш-абҙа** (Ҽыгəра анаѡс аѡада; ҷыппыраны иҟоуп, ашəарах ирҭыԥуп, аҙага амоуп, аҙгьы ус ахьзуп);

4. **Абкыцкы** (Мақьара анаѡс амрагыларахь, хра дуны, шəарыцарҭаны иҟоуп);

5. **Абмѡакыра** (Лаба ахахьы Аԥсны аҳəаа анхытц);

6. **Агрыҙха** (Маршьан ихəы уахьыѡаҷалоу аѡадара);

7. **Аԍара** (Ҵəаҳəыркыреи Гəашҭхəеи рыбжьара – шьха жыцəуп);

8. **Аԍəраҟəкəа** (Аԍəра иаҵанакуеит, хаҳəроуп, ҭшəарроуп, Агəраҟəкəа арѡаш ҭысуеит);

9. **Аԍəра аҳаԥы** (ԥхьарҭоуп, Аԍəра иаҵанакуеит);

10. **Аԍəра II Аԍəрашьха II Каменистая** (шьхоуп, Аԍəра аҙы армаратəи аган, **ахахьы Пыв иавоуп, аурысҷəа «Каменистая» ҳəа иашьҭоуп);**

11. **Адəҳəаҟьа** (Албақь иҷаҟəареи Ахəымѡеи рыбжьара);

12. **Ажьаҵəыры II Ажьанҵəры** (Ҽадгəарҭа иаҵанакуеит, ажьанҵəры захьзу шəыруп ирфоит);

13. **Аҙаԥшь II Аҙцəҵəаԥшь** (Башҭа ашьха аѡада-мраҭашəарахь – аҙгьы, ашьхагьы,Ҟəыбанҟа ахытцырҭагьы);

14. **Аҙар рҳаԥы** (Ауасакəашарҭа анаѡс аѡада);

15. **Аҙмаскьа ахəдаара** (Аҙмаскьа ашьха ахытцырҭа);

16. **Аҙмаскьа ашьха** (Жьлаҟан II Ԥьоулҟан иҳəаҟьа аѡадахьы, Хада иавоуп амраҭашəарахь ала; ахьз «Аҙмаскьа» излархəо ала «аҙмахцқьа» аҟынтəи иаауеит);

17. **Аҙхыҷеара** (Ҽхашьха иаҵанакуеит, илбаагоуп, Аԍəра аҙы иазааигəоуп, тəарҭоуп);

18. **Аҙхыҷеарҭа** (Мдоурцақəи Уарцақəи рахь узго ахытцырҭа);

19. **Аҙцəҵəаԥшь**, уахəаԥш Аҙаԥшь;

[1] Ара иарбам ашьхақəеи, ашьхаҭыԥқəеи, ахəқəеи, урыхəаԥш Аҟəа араион ақыҭақəа ирытцаркуа ахьзқəа.

20. **Аҳыкәараҭа** (аҳгьы, аҭыԥгьы – Ҽхи Шамониа лхаҳәи рыбжьара);

21. **Аҳынба иԥсҭа II Арҳынба иԥсҭа** (Бзыб аҳы ахахьы);

22. **Аҳыхь анаара** (Цыбишьха иаҵанакуеит);

23. **Аҳыш абҳа**, уахәаԥш Абҳа;

24. **Аиқәара** (Гьалдыз иқьаԥҭа анаҽс аҽада-мраҭашәарахь);

25. **Аиқәара аԥсҭа** (Гьалдыз иқьаԥҭа инаркны амраҭашәарахь Цәымҟыр аҭаларҭанҳа);

26. **Аиха злоу ахра** (Шамхәыр ашьха иавоуп);

27. **Акәадыр зкәу** (Хыҵырҭоуп, Амаркатылырҭеи Мачагәа иҽаԥареи рыбжьара);

28. **Акәадыр зқәу ахәы** (Мыцра амыҟә иацырдоу ахәы Мхьал ԥҳа лыԥсҭа ҳәа иахьашьҭоунҳа);

29. **АҟәаГЕС II СухумГЕС** (Цумур Гәымсҭа иахьалало аҽадахьы);

30. **Алашҭрахәы II Алашьҭрахәы** (Чамҳашьхеи Санчареи Грыбзи рыбжьара);

31. **Албақь иҽаҟәара** (Ҭатласҭан иҙыхьи Бақьир иҽадеи рыбжьара-Аҟәа араион, ашьхарахь);

32. **Алеибафара** (Доу ашьха иаҵанакуа ҭыԥуп);

33. **Алраҽада (**Ҵлазхым анаҽс аҽада-мраҭашәарахь);

34. **Алҭруб иабшәара** (Гәдиса ихра иазааигәоуп);

35. **Алу зҭоу** (Ԥсҭоуп, Ҩба ахьеимало иадуп амрагыларахь ала);

36. **Алугәара** (Алу зҭоу аԥсҭа иатәу гыларҭоуп);

37. **Алышә гәашә II Мамхәрц** (ҭшәарраны, лашьцараны иҟоуп, Ҷьмамҩа ҳәа иахьашьҭоу);

38. **Амзарыхра** (Хабаба ихра акалҭ – Ачба ихәдаара иаҵанакуеит);

39. **Амзныха** (Бзыԥ ахықә Ачба ихәдаара аҽадатәи аган ала);

40. **Амҳаԥ злоу ахра** (Аԥсны аҳәаа анҭыҵ Енԥсы аганахь);

41. **Амыҟә** (Мыцра иахагылоуп хра бааԥсны);

42. **Анаамҩа** (Аҽыппыра анаҽс аҽада – Аҟәа араион, ашьхарахь);

43. **Анана Гәында лтәара II Анантәара** (хроуп,Гыруанҭа иаҵанакуеит – Гәыма аԥсҭа, уахәаԥш Чурсин, ад. 91);

44. **Анантәара**, уахәаԥш Анана Гәында лтәара;

45. **Анчха**, уахәаԥш Ҽха;

46. **Апыра** (Алраҽадеи Аҳаҧзыхьи рыбжьара, Аҟәа араион, ашьхарахь);

47. **Аԥсахҩаара** (Аҳар рҳаԥы иазааигәоуп);

48. **Аԥсахьара** (Ҽхашьха иаҵанакуеит-Ҽха аҭаԥҵәара иазааигәоуп);

49. **Аԥсазаҵә** (Қәырҷьышьха II Кәырҳышьха иазааигәоуп, Лашԥсы амҩахь);

50. **Аԥсаҽар** (Мдоурцақә иаҵанакуеит);

51. **Аԥшьра** (Ҙаҽа ахы – Ҳал ибахә иадуп);

52. **Араԥрбаа** (Рашаҽа аҳы ахықә);

53. **Ар рхәымԥа** (хәымԥоуп, Бақьир иԥадеи Ҭамаа рҟьра ныжьра ҳәа иахьашьҭоуи рыбжьара);

54. **Асакара ахәдаара** (Чамҳагәара ду иатәуп уи анаԥс аԥада Ахаҵа авоуп);

55. **Асар рҽаԥара** (Алтруб иабшәареи Мамхәырци рыбжьара);

56. **Аҭабиа зқәу** (Абкыцкы иавоуп амрагыларахь ала; аҕба пҽеыха ыкәуп рҳәоит);

57. **Ауасакәашара II Ауасакәашарҵа** (Аҙмаскьа ахәадаара уахьынхыҵуа Аԥсны анҵытҵ, рханы, ԥшҙараны иҟоуп);

58. **Ахаҵа** (шьхоуп, Чамҳаҕәара дуи Бгаихәи рыбжьара);

59. **Ахбырцә II Ахәбырц** (шьхоуп, имаҷуп, Хада иавоуп);

60. **Ахра шкәакәа** (Ԥьмамԥа иаҵанакуеит, Ахра еиқәаҵәа аҵыхәа);

61. **Ахра еиқәаҵәа** (Ԥьмамԥа иаҵанакуеит);

62. **Ахықәҵара** (Хьымса ахәдаара ҳәа иахьашьҭоу «Ахықәҵара» захьӡу аҵангәара ыҟоуп, ара уҟәых – ахы, ашьанҵа, ацәымса ҭаршәны «иараби ари зхьыхәдаараху улыԥха-угәԥха ҳаҵа» ҳәа иныҳәа-ныԥхьаны ицон);

63. **Ахыҵыхра** (Лоу ихьара аԥадахьы, ашьхара, ара ажәытә аԥсҭа II аҵса ыҵырхәан, Аԥсны еицырдыруаз ҭыԥын, Тарнау излаиҳәо ала, асаӡқәеи, аҳчыԥсааи аҵса азыҳәан иаауан Гәымсҭаҟа – Тарнау, ад. 104);

64. **Ахьԥсҭа** (Ахьԥсы аҙы зҭысуа аҭыҳәҵа);

65. **Аҳаҟьа** (Гәымышьха иаҵанакуеит);

65-а. **Аҳарҟәҟәара** (Пыви Аҕәреи рыбжьара);

66. **Аҳ итәара** (Аҙынба иԥсҭа иавоуп);

67. **Аҳәар рҽаԥара** (Лашԥсарха иатәуп);

68. **Аҳәаҷаҳара** (Ҳацрыц иавоуп амрагыларахь ала, ԥсҭоуп);

69. **Аҳәса рӡыхь** (Ачба ихәадаара аԥадатәи ашьапахьы – аҭыпҕьы, аҙыхьгьы);

70. **Аца шахәы** (Цыбышьха иавоуп амраҵашәарахь ала, Ахьаҙы армарахь);

71. **Ацгәыԥсҭа** (Ҟьырбзы иавоуп амрагыларахь ала);

72. **Ацәгылара ахәы** (Ҽхашьха иаҵанакуеит Аԥсахьара аганахь);

73. **Ачба иӡыртәҵәара II Ачба иӡартәара** (Алашьҭрахә иатәуп, аҙҵаҽеарҵагьы амоуп);

74. **Аччиа ихаҳә** (ҭыԥуп, Быҵәаа рқьаԥҵажә ҳәа иахьашьҭоу иаҵанакуеит);

75. **Аҷаԥара** (шьхоуп, Цыбышьха иавоуп аԥада-мраҵашәарахь ала);

76. **Ашамгәара** (Чадым ашьха аладахьы);

77. **Ашыцра** (Хьедгәыгә ибаҟеи Гьылдыз иқьаԥҵеи рыбжьара);

78. **Ашьанҵара** (Хьымса ашьха ашьапы);

79. **Аԥьмагәарҵа ду** (Дамхәырц иаҵанакуеит);

80. **Баҕрԥҵа ду** (Ҽхашьха иаҵанакуеит Баҕрԥҵа хәыҷы иавоуп);

81. **Баҭрԥҭа хәыцы** (Ҩхашьха, Ҩхашьха архаду аганахь);

82. **Башкаԥсара** (Бзыԥ аха иадуп аладала, рахәҳәыртоуп шьха дууп; атәым милаҭ Башкацара рҳәоит);

83. **Башҭа ашьха** (Санчара ашьха иавоуп амраҭашәарахь ала);

84. **Башҭа ахәдаара** (хытцыртоуп, устәи Аҵцәцәаԥшь улеиуеит);

85. **Бгаихәы** (Ԥсакаҷи Лықыми рыбжьара, шьхоуп);

86. **Бгаихәы ахәдаара** (Ахаҭа анаԥс аԥада, уи унахысыр Лықама улҭалоит);

87. **Бгьоу ишьха II Бгьоуҭа** (Хадеи Маршьаншьхеи рыбжьара);

88. **Бҕаԥынтәы** (Аҵмаскьа ахәдаара еиԥԥаран иавоуп – Хада иаҵанакуеит);

89. **Бақьыр иԥада** (Албақь иҷаҟәареи Ар рхәымԥеи рыбжьара-Аҟәа араион, ашьхарахь);

90. **Бирам иццырҭа** (Амыҟә асыԥса ахьамоу; ара Бирам ҳәа хьчак ирахәи иареи асыԥса иқәҟьаны Џьансыҵ иҵмах иҭаҳахьеит рҳәоит);

91. **Бзыбская,** уахәаԥш Цыбишьха;

92. **Бзыԥ аха** (Бзыԥ аҵиас ахы ахьакуа аган – Шьхапаҷ анаԥс амрагыларахь);

93. **Быръышьха** (шьхоуп, Џышра иавоуп амрагыларахь ала);

94. **Быртәыш ахәдаара** (Зыхәа анаԥс аԥада – Зыхәеи Кәаткәат иҵыхьи рыбжьара; ахытцырҭа даара иҭшәоуп аҭбаара 2 м. еиҳам, аҷкәа аидара рыман ергь ҳәа ибжьысуеит);

95. **Гаруанҭа II Гыруанҭа II Гьырԥанҭа** (шьхоуп, Чадым ашьха аладамраҭашәарахь, Ԥхҭа аладахьы);

96. **Грыбза II Грыбзы** (шьха дууп, Алашьҭрахә иавоуп аладала);

97. **Грыбзы арха** (Грыбз аҭаларҭа амԥа ахьлалбаауа аҟьаҟьара);

98. **Грыбзы аҭаларҭа** (Алашҭрахәы алаҵара ала иҭало амԥа);

99. **Гьынрыԥшь,** уахәаԥш Гәымрыԥшь

100. **Гьырԥанҭа**, уахәаԥш Гаруанҭа

101. **Гәашҭхәа** (Грыбзы анаԥс аԥада-мрагыларахь-шьха дууп);

102. **Гәдиса** (Смыр) **иахра** (Аԥсахԥаареи Алтруб иабшәареи рыбжьара);

103. **Гәымрыԥшь II Гәымрыԥшь ашьха II Гьынрыԥшь** (Гәымрыԥшь аҵы ахахьы Аҟәа араиони Гәдоуҭа араиони рҳәааҷ-Мақьара аладахьы; ахсаалақәа рҷы «Гумарипша», «Гумрипша», ааигәатәи ахсаалақәа рҷы «Генрипш» ҳәа иуԥылоит, ҳгәы излаанаго ала «Гәымарыԥшь», «Гәымрыԥшь» иаҳа ииашоу формоуп; Аԥсны ахсаала ҷыцаҷ «Гьынрыԥшь» ҳәа иарбоуп);

104. **Гәымсҭатәи аҳәарԥсарра II Гумистинский заповедник** (Чымҟәсба ашьха аԥадахьы-Гәымсҭа аҵы нарцә-аарцә аҵы ахахьынҵа);

105. **Гумистинский заповедник**, уахәаԥш Гәымсҭатәи аҳәарԥсарра;

106. **Гьынрыԥшь**, уахәаԥш Гәымрыԥшь;

107. **Дадгәыл лҳаԥы** (Лаԥсырԥара ахра аҩыҵа иамоуп, шәкӄа метра уҵаланы уцоит, анаҙараҽ аҙмыжь ду амоуп, уу-ҳәа абжьы гоит);

108. **Дамхәырц** (шьхоуп, Аԥсны аҳәааҽы-Мамхәырц II Алышәгәашә иавоуп аҩада мраҭашәарахь);

109. **Дамхәырц**, уахәаԥш Мпыл иаҳара

110. **Даҳәыӄәаа** (Аҩҙаа) **ргыларҵа** (Ҳасан ихаҳә ҳәа иахьашьҭоу иазаигәоуп);

111. **Доу II Дәоу** (хә-дуны иӄоуп – Доу аҳаӄьеи Рашҩеи рыбжьара);

112. **Доуахыҵырҵа II Сухумский перевал** (Гәымантәи Доу ала Бзыԥӄа, Ԥсҳәыӄа ахыҵырҵа, аурысҷәа «Сухумский перевал» ҳәагьы иашьҭоуп);

113. **Доуҳаӄьа II Доуҳәаӄьа** (Ешыраа ахьыршази Доуакәареи рыбжьара, ӄьаӄьараны иӄоуп, хсаалақәак рҿы «Доулака» ҳәа иарбоуп);

114. **Еҵәышҵа** (Лоу ихьареи Лашԥсарди рыбжьара);

115. **Зиқәа** (шьхоуп, Бзыԥ аҙиас армарахь, Бзыԥи Чадым ашьхеи рыбжьара);

116. **Зыдаӄәара** (шьха ҭыԥуп, Аԥьмагәарҵа ду иазааигәоуп);

117. **Зыхәа** (шьхоуп, ҳәырҵоуп, Ҭамаарӄәаш анаҩс аҩада-мраҭашәарахь, Цәымӄыр аҙы ахахьы);

118. **Зышра II Ҷышра** (шьхоуп, Бырзышьха иавоуп амраҭашәарахь ала, аурысцәа «Серебряная» ҳәа иашьҭоуп);

119. **Каменистая**, уахәаԥш Аҕәрашьха;

120. **Капишистра**, уахәаԥш Қапиҿеышьҭра;

121. **Килопач**, уахәаԥш Мухәрышьха;

122. **Кәаткәат** (Чамҳаҕәара хәыҷы иавоуп амраҭашәарахь ала);

123. **Кәтышьха** (шьха маҷуп, Гьырҩанҵа иавоуп алада-мраҭашәарахь ала);

124. **Кәыбрышьха** (Гәыма ашьхақәа иреиуоуп);

125. **Қьаҕәра иҵып** (Аҕәрашьха иатәуп);

126. **Кьалашәыр аха** (Шьхоуп, Ачба иҳара иавоуп амраҭашәарахь ала);

127. **Қапиҿеышьҭра II Капишистра** (шьхоуп, гыларҵоуп Ԥсықәеи Ҟәыбыши рыбжьара: ахсаалақәа рҿы Капишистра ҳәа иарбоуп);

128. **Қәамшьашь иԥа дахьымшхаз** (Уарцақә иаҵанакуеит);

129. **Қәамшьашь иԥа иҿаԥара** (Қәамшьашь иԥа дахьымшхаз иазаигәоуп);

130. **Қәаҷа** (Башкаԥсара анаҩс гәаҩараны илашьҭуп);

131. **Ҟәыбыш** (Хәажәԥсҭеи Бзыԥ аҙи рыбжьара);

132. **Ҟьырбзы** (хә-дуны иӄоуп, Цәымӄыр иавоуп аргьарахь ала);

133. **Лаба ахыҵырҵа** (Гәашҭхәа аганахь Ҟәбанҟа ахыҵырҵа);

134. **Лаԥсырԥара ахра** (Башкаԥсара иатәуп Дадгәыл лҳаԥы иахагылоуп);

135. **Лашԥсард** (Еҵәышҭеи Ҳабҩи (Гәд. ар.) рыбжьара, шьхоуп);

136. **Лашԥсԥхьара** (Шарадын иҭып иазааигәоуп – Амаркатылырҭа; ара амѡақәа еихыҭуеит – акы Ауадҳараҟа ицоит, егьы Лаԥшԥсыҟа);

37. **Лоузқәу** (Маадан иавоуп, еиҳаракыроуп);

138. **Лықама II Лықым** (шьха дууп, Бгаихәы ахәдаареи Хьымса ахәдаареи рыбжьара);

139. **Лықым**, уахәаԥш Лықама

140. **Лыцәым** (шьха паҷуп, Лықым иавоуп);

141. **Маадан** (Гәмышьха хә-дуны иавоуп – маден ҭхырҭан);

142. **Магана** (Шьха паҷуп, Грыбзы аѡадахьы, Аԥсны аҳәааҷы – ахыҭцырҭагьы «Магана» ҳәа иашьҭоуп);

143. **Мақьара** (шьхоуп, Гәымрыԥшь ашьха аѡадахьы Аҟәа араиони Гәдоуҭа араиони рҳәааҷ);

144. **Мақьара** (Аԥсны аҳәаа нхыҵ Маршьаншьха анаѡс аѡада);

145. **Мақьара ахыҵырҭа** (Маршьан шьхантәи Ҟәбинаҟа ахыҵырҭа);

146. **Мамхәырц**, уахәаԥш Алышәгәашә

147. **Маркатылырҭа** (шьха ҭыԥуп, Пыва иазааигәоуп);

148. **Маршьаншьха** (Башҭа аѡадахьы Аԥсны аҳәаа азааигәара, шьха дууп, атәым милаҭ ирхәанчаны «Маршан чха» рҳәоит):

149. **Махонҵьаа ргыларҭа** (Аҕәраԥсҭа иаҵанакуеит);

150. **Мачагәа иҷаԥара** (Амаркатылырҭа иавоуп аѡада-мрагыларахь);

151. **Мдоурцақә** (Аҳхыҷеарҭа аѡадахьы Мды анхыҵ, уажәы Нхыҵҟа иаҵанакуеит);

152. **Мды** (храны, шьхараны иҟоуп Хада аѡадахьы – Аԥсны аҳәаахь);

153. **Мды ақәацә** (хроуп, Хада ашьха иахагылоуп);

154. **Мзабҕа** (Ҽыгәра иадуп аѡада-мрагыларахь, шьхоуп);

155. **Мпыл иаҳара** II **Дамхәырц** (Лашԥса ахахьы, арҕьарахьтәи аганахь Аԥсны аҳәаа ахыҵырҭа);

156. **Мухәрышьха** (Чачба ихсаалаҷ иарбоуп Цыбишьха алада-мрагыларахь, егьырҭ ахсаалақәа рҷы уи аҭыпан «Килопач» ҳәа ауп ишану);

157. **Мхьалпҳа лыпсҭа** (Акәадыр зқәы ахәы иацырдоуп, наараны, ҭакнаҳараны иҟоуп);

158. **Мықьа лыбҕалара II Абҕаларҭа** (Цыбышьха акыдларҭа);

159. **Мыцра II Мцыра** (хра дууп, Чадым анаѡс аѡада-мрагыларахь);

160. **Мыцхандеи**, уахәаԥш Чашәчара анаара;

161. **Нанчха**, уахәаԥш Ҽха;

162. **Наур ахыҵырҭа** (Шамхәыр II Шәымхыжә ахахьы Ҟәбинаҟа ахыҵырҭа);

163. **Осман ду итәарҭа** (Акәадыр зқәу анаѡс каҵәараны иҟоуп, ауаа рызгьы ашәарах рызгьы хыҵырҭоуп);

164. **Пыв II Пыва** (Ҩхеи Амаркатылырҭеи рыбжьара, шьхоуп, рахәҳәырҭоуп, изларҳәо ала уи азқәахь алгәыгәра-мылгәыгәрақәа аманы иҟоуп унықәгылар «пыв-мыв» ҳәа абжьқәа гоит);

165. **Пыва ахәадара** (Пыв ашьха ахыҵхырҭа)

166. **Пыв ду II Пыва** ду (Цыбышьхеи Чамҳашьхеи рыбжьара ахәдаара аҩадахьы);

167. **Пыва ачадара** (дәуп, баароуп, ачақәа рацәаны иамоуп – Пыв ашьха);

168. **Ԥсакаҷ** (шьха паҷуп, Чамҳагәара иавоуп);

169. **Ԥсықәа** (шьхоуп, Башкаԥсара аҳиа анаҩс аҩада);

170. **Ԥхҭа** (Мхьалԥҳа лыԥсҭа иахагылоуп амраҭашәарахь ала, уи ладахьы иавагылоуп Гыруанҭа);

171. **Раԥрбаа** (Аҳәаҷаҳара анаҩс амраҭашәахь);

172. **Санчара амҩа** (Гәыма ақыҭантә Ԥсҳәыҟеи Санчар акаҵәарахьи ицо амҩа, уахәаԥ, Ҷанба ад. 434);

173. **Санчара II Шьанҵара** (шьхоуп, Алашҭрахәи Аҳҵәаԥшьи рыбжьара);

174. **Санчара ахыҵырҭа** (Аҳҵәаԥшь аҩада-мрагыларахь – Санчара ашьха, Ҟәбинаҟа ахыҵырҭа);

175. **Соу еибашьра** (Бгаихәи Ахаҭеи рыбжьара);

176. **Сухум ГЭС**, уахәаԥш Аҟәа ГЭС

177. **Сухумскии перевал**, уахәаԥш Доу ахыҵырҭа

178. **Ҭамаа рҟьра ныжьра** (Ар рхәмҩа анаҩс аҩада, лашараны иҟоуп; изларҳәо ала, ажәытә зны Ҭамаа нхыҵтәи арахә хцаны ишаргоз абра изтәыз рыхьӡеит, арахә аазцоз ишәан арахә кажьны ицеит, убри ауп аҭыԥ ахьӡгьы зыхҟьаз);

179. **Ҭамаарҟәаш** (Беқьыр иҩадареи Зыхәеи рыбжьара, ԥсшьарҭоуп, дгьыл ҟьашроуп);

180. **Ҭамркәара** (ҭыԥуп, Ҩӡык ахьеилало рыбжьара, Ҷанҩа анаҩс аҩада);

181. **Ҭаҵласҭан иӡыхь** (аӡыхьгьы, аҭыԥгьы, Аҿан рыӡмахи Албақь иҿаҟәареи рыбжьара);

182. **Уарцақәа II Уарцақә** (Ԥьмамҩа ақәацә аҩадахьы – Апсны аҳәаа анхыҵ; ауарца-ҵиааух, акалам еиԥш иҟоуп);

183. **Хабаба ихра** (Аҳәса рӡыхь ҳәа иахьашьҭоу иавоуп амрагыларахь ала-Ачба ихәдаара иаҵанакуеит);

184. **Хада** (Аӡмаскьа иадуп амрагыларахь ала, шьхоуп);

185. **Хәыҷкьышә** (шьхоуп, Цыбышьха аафс алада-мраҭашәарахь, Бзыԥ аӡы аганахь; ахсаалақәа рҷы «Ходжкиш» -Ах.25, «Хиджкиш» – атопохсаалақәа, «Хочкиш» – Москвич ихсаала, «Хыджкыш» – атуристтә хсаала, «Хоԥышьха» –Апсны ахсаала, «Храҷкьышә» – аигәа иҵыҵыз Апсны ахсаала уҳәа еиуеиԥшым авариантқәа уԥылоит);

186. **Ҳадигәашә II Ҳаҭгәашә** (Аҳаԥзыхьи Аҽеан рызмахи рыбжьара; агәҭа дәны ахаҳә акәыршаны иҟоуп, нас гәашәҵас ибжьыхааны убжьысуеит);

187. **Ҳацрыц** (Ацгәыԥсҭа ахы Аҳәаҽаҳара азааигәара);

188. **Хырҙа** (Аҙыш-абҙа аханы иҟоуп, ԥсҭоуп, ԥсараны илашьҭуп);

189. **Хьыдгәыгә ибаҟа** (Ҷадали Ашыцреи рыбжьара);

190. **Хьымса** (шьхоуп, Лықамеи Хәажәԥсҭеи рыбжьара);

191. **Хьымса анаҟә** (Хьымса ашьха агәы);

192. **Хьымса ахәдаара** (Лықамеи Хьымса ашьхеи рыбжьара);

193. **Хьыцмаа II Хьыцма** (шьхоуп, Хәажәкыҭ арҩаш ахахьы – Гәмышьха иавоуп);

194. **Хәажәԥсҭа** (Хьымсеи Ҟәыбыши рыбжьара);

195. **Ҳаҟьа** (шьхоуп, Хьымса анаҩс аҩада-мраҭашәарахь);

196. **Цыбишьха** (Ԥсхәы иадуп амрагыларахь ала – Бзыԥ аҙы арҕьарахь, шьха дууп, рахәҳәыртоуп; ахсаалақәа рҿы ирхәанчаны «Чибишха», «Чибисха» ҳәа иарбоуп, ашьха агәы аиҳаракыра ду атопографиатә хсаалақәа рҿы хазы «Бзыьбская» ҳәа анҩылоуп – ихыҵҳәаау хьзуп);

197. **Цәымҟыр апсҭа** (даара ԥсҭа дууп, нхарҭоуп,ажәытә Аииаа нхон; Цәымҟысба ашьха ашьапи Зыхәа ашьапи ирыбжьакуп);

198. **Цәымҟысба** (шьхоуп, Шәаҳәы анаҩс аҩада-мрагыларахь, ахсаалақәа рҿы «Чумкузба» ҳәа иарбоуп);

199. **Ҭла зхым** (Гьалдыз иқьаԥҭа анаҩс аҩада-мраҭашәарахь);

200. **Ҭәаҳәыркыра** (Ҟәыбанҟа ахыҵырҭақәаируакуп, Ԥсыш иадуп амраҭашәарахь ала; ахсаалақәа рҿы ирхәанчаны «Цагеркер»ҳәа иарбоуп);

201. **Чаам II Чаама** (шьхоуп, Акаԥеи, Кьалашәыр ақыҵеи ирхагылоуп аҩадала);

202. **Чадым** (шьхоуп, Бзыԥ аҙиас армарахь – Чыдым арҩаш ахахьы - Гәыма ахы ҳәагьы иашьҭоуп);

203. **Чамашьха**, уахәаԥш Чамҳашьха

204. **Чамҳагәара** (Шамхәыр иавоуп амрагыларахь ала);

205. **Чамҳагәара ду** (Кәаткәат арҩаш арҕьарахь, рахәҳәыртоуп);

206. **Чамҳагәара хәыцы** (Кәаткәат иҙыхьи Кәаткәат арҩаши рыбжьара);

207. **Чамҳашьха** (Санчара ашьха иадуп амрагыларахь ала, хсаалақәак рҿы «Чамашьха» хәа иарбоуп);

208. **Чашәчара** (шьхоуп, Доу иавоуп амраҭашәарахь ала);

209. **Чашәчара анаара II Мыцхандеи** (Доу аҙыхьи Чашәчара ахәадаареи рыбжьара; амҩа аҿганы иҟаҵоуп, ԥьаоукгьы Мыцхандеи ҳәа иашьҭоуп);

210. **Чашәчара ахәдаара** (хыҵырҭоуп, Бзыԥҟа уахьлалбааува Быҭәаа рқьанҵажә ҳәа иашьҭоуп);

211. **Ҷлыкь ахыҵырҭа** (Аҽахумарра иатәуп, хыҵырҭоуп);

212. **Ҷыҷын ихаҳә** (Аҳәарр҇ҽаԥара анаѡс аѡада Аҙмаскьа аганахь);

213. **Ҽадгәарҭа** (Ҳадгәашә анаѡс аѡада-мраҭашәарахь);

214. **Ҽрыг иҽеышьҭа** (Санчареи Мақьареи рыбжьара);

215. **Ҽха II Ҽхы II Ҽхы** (Баѡ аҙы ахахьы Пыва ашьха иавоуп, шьха дууп; ахсаалақәа р҇ы «Нанчха», «Анчха», «Аичха» ҳәа иарбоуп)**;**

216. **Ҽха аҭаԥҵәара** (Ҽха ашьха иаҵанакуеит, Аԥсахьара иазааигәоуп);

217. **Ҽха архаду II Аеродром** (Аҽха зыҵәҵәы аганахь);

218. **Ҽыгәра** (Алу зҵоу иадуп амрагыларахь ала, еиҳаракыроуп);

219. **Шамониа лхаҳә** (ԥсшьарҵоуп, ҟьаҟьароуп, Аҙыкәараҵа анаѡс);

220. **Шамхәыр II Шәымхыжә** (шьха дууп, Псыш иавоуп армарахь ала Аԥсны аҳәаахь);

221. **Шардын иҵыԥ** (Мачагәа иҽаԥара иазааигәоуп – Аҕәрашьха);

222. **Шьаҳан илбаарҭа** (Аҕәрашьха иатәуп);

223. **Шьхабжьыҵа II Шьхабжьҵәа** (Чамҳагәара иадуп амрагыларахь ала Аԥсны аҳәаа҇);

224. **Шьхабжьҵәа**, уахәаԥш Шьхабжьыҵа;

225. **Шьхапа҇** (шьха хәыҷуп, Шьхабжьыҵа иавоуп амрагыларахь ала);

226. **Шьхаԥшҙа**, уахәаԥш Шьхабжьыҵа;

227. **Шәаԥиа ахыҵырҭа** (Чамҳагәареи Шьхабжьыҵеи рыбжьара иҟоу Ҟәбанҟа ахыҵырҭа; ахсаалақәа р҇ы София ҳәа иарбоуп);

228. **Шәымхыжә** уахәаԥш Шамхәыр

229. **Ԥьаҭ иҵыԥ** (Ҽха иатәуп);

230. **Ԥьаҭ иҳаԥы** (Бҕаѡынтәы иаҵанакуеит);

231. **Ԥьмамѡа** (Мдоурцақә иавоуп амраҭашәарахь);

232. **Ԥьмамѡа ақәацә** (Уарцақә иавоуп алада ала).

Аҟәа араион аҙқәа

1) Амшын иалало аҙиасқәа, акәарақәа, аҙыхьқәа:

Аҟәа араион иахьаҵанакәа, амраҭашәарахьтәи алада – мрагыларахь еишьҭаргылан еиқәуп҂хьаҙозар, амшын иалало аҙқәа иреиуоуп: *Ӡфаԥа, Хьацкәара, Ӡиеҵа, Татала иҙыхь, Маршьан иҙыхь, Қьацаа рҙыхь, Ҭаскәач икәара, Ф҂адырҵа, Гәымсҵа аҙиас, Аҙаԥшь, Аҟәакәара, Басла аҙиас, Чабкәара, Зыгәҵа, Кьалашәыр аҙиас.*

1. **Аҙаԥшь II Гнилушка** (Иашҵхәа аҽаѡахь иҵыҵуеит амшын иалалоит ауараш зауад амрагыларахь ала иазааигәаны – Аҟәа ақалақь);

2. **Аҟәакәара II Чандар II Сухумка** (кәароуп, Бырцә аганахь иҵыҵуеит, ажәытә Басла иалалон арҕьарахь ала амшын азааигәара, уажәы ахала амшын иалалоит Басла авараҽы. Атәым милаҭ Сухумка ҳәа иашьҭоуп. Аѡырақәа излархәо ала аҭырқәцәа рхаан ари акәара Чандар (Ԥьандар, Ҷандар?) ҳәа иашьҭан, аҙы мѡахганы иҵачаԥоу

ажрақәа рыла Аҟәа иалатҵаны ирыман, зыржәтәыс рхы иадырхон – АКАК, XI-тәи ат. I-тәи ахәҵа, ад. 476);

3. **Басла II Беслетка II Чалбашь** (зиасуп, Акапа аганахь итцытцуеит амшын иалалоит Чабкәареи Аҟәа кәареи рыбжьара, аурысҷәа – «Карантинка» ҳәагьы иашьҭан – Аҟәа ақалақь);

4. **Беслетка**, уахәаԥш Басла;

5. **Волчья речка,** уахәаԥш Зыгәҵа;

6. **Гнилушка**, уахәаԥш Аҳаԥшь;

7. **Гәымаҳы**, уахәаԥш Гәымсҵа;

8. **Гәымсҵа II Гәымсы II Гәымаҳы** (Аԥсны аҳиас дуқәа ируакуп, Чадыми, Лықыми рганахь ахы акуеит – амшын иалалоит Аҳаԥшь аҳы амраҭашәарахь, Ешыреи Ачадареи ирҳәаауп; ажәытә хсаалақәа рҿы иуԥылоит абас еиԥш иҟоу ахьҳқәа; Согум – Ах.-16; Гәым – Ах.-23; Сухум – Ах.-11; Цхомис – Ах. 9; Цхоми- Вахушти, ад.781; аҵыхәтәантәи **Цхомис II Цхоми** Гәымсҵа акәу Кьалашәыр, мамзаргьы Басла акәу изыдҳәалоу аилкаара уадаҩуп; Ахсаала – 20 излаҳәо ала Гәымсы аҳы Гәымсҵа иалалоит арҕьарахь ала);

9. **Гәымсы**, уахәаԥш Гәымсҵа, Ҳәыԥсы;

10. **Ҕәырҕәыр иҳы**, уахәаԥш Маршьан иҳыхь;

11. **Зеиҵа II Зиҵа II Зыиаҵа** (Аԥьра ашьапахьи ахы акуеит Аҩадатәи Ешыра иахьаҵанакәа амҩаду аладахьы – амшын иалалоит Шыцкәара ааҩс амрагыларахь; Гәандра аҳаблеи Ҳаԥшьҳыхьи ирҳәаауп – Ешыра ақыҵа);

12. **Зиҵа**, уахәаԥш Зеиҵа;

13. **Зҩаԥа II Мац игәарҭа аҳы** (Ԥарчанда амраҭашәарахьтәи аганахь ахы акуеит, амшын иалалоит Џьыккаԥсара ҳәа иахьашьҭоу – Аҟәа араиони Гәдауҵа араиони ирҳәаауп);

14. **Зыгәҵа II Зыхәҵа II Зыҳәҵәа II Волчья речка** (кәароуп, Линда ҳәа иахьашьҭоу Кьалашәыр ақыҵа аладахьы ахы акуеит, амшын иалалоит Кьалашәыр аҳы анаҩс амраҭашәарахь; аурысҷәа рхаан Волчья речка ҳәагьы иашьҭан – Аҟәа ақалақь);

15. **Карантинка**, уахәаԥш Басла;

15-а. **Кьалашәыр аҳы** (Хьымса ашьха аҩытҵахь ахы ҟанаҵоит, амшын иалалоит Ҭҳәыбыни Аҟәеи рыбжьара – Гәылрыԥшь араиони Аҟәеи араиони ирҳәаауп);

16. **Қьацаа рҳыхь** (Ҩарданихәы аладахьтәи аган иамоуп, аҵыхәа Ешыра аусҳәарҭа иавсуеит амрагыларахь ала, амшын иалалоит Маршьан иҳыхь ааҩс амрагыларахь – Ешыра ақыҵа);

17. **Маршьан иҳыхь II Ҕәырҕәыр иҳы** (Маршьанҩҵа ҳәа иахьашьҭоу агәҵахьшәа амҩаду анымҩахытҵ итцытцуеит, иҵачаԥаны иҟаҵоуп: «Ҕәырҕәыр иҳы» ҳәа Асовет аамҵа анааи аахыс иашьҭан ара инхоз абырзен ихьҳ иахҟьаны, – иааигәаны амшын иалалеит Татала иҳыхь ааҩс амрагыларахь ала – Ешыра ақыҵа);

18. **Мац игәарҭа аҳы**, уахәаԥш Ӡɯаԥа;

19. **Согум**, уахәаԥш Гәымсҭа;

20. **Сухум**, уахәаԥш Гәымсҭа;

21. **Сухумка**, уахәаԥш Аҟәакәара;

22. **Татала иҳыхь** (Ɯардан ихәы аладахьтәи аганахь ахы акуеит амшын иалалоит Зеиҭа аɯс амрагыларахь – Ешыра ақыҭа);

23. **Ҭаскәач икәара** (Ɯарданихәи Абылра ахәи ирыбжьасны амшын иалалоит анефтебаза аганахь Қьацаа рҳыхь аɯыс амрагыларахь – Ешыра ақыҭа);

24. **Хьацикәара II Хьацкәара** (Наҟәаԥиаа рҳабла аҵаҟа иҵыҵуеит Цкәуаа рҳабла амрагыларахь ала иавсны амшын иалалоит Ӡɯаԥа анаɯс амрагыларахь ала – Шыцкәара, Ешыра ақыҭа);

25. **Цхоми аҳы**, уахәаԥш Гәымсҭа;

26. **Чабкәара II Чбеикәара** (акәарагьы, аҭыԥгьы; Чабкәара II Алексеевка ахәҵахь ахы акуеит атурбаза «Нарҭаа» (Турбаза XII съезда) амрагыларахь ала иавсны амшын иалалоит Баслеи Зыхәҭеи рыбжьара – Аҟәа ақалақь);

27. **Чалбашь**, уахәаԥш Басла;

28. **Чандар**, уахәаԥш Аҟәакәара;

29. **Шыцкәара** (ахы «Ажәмɯа ахәы аҳыхь» ҳәа иашьҭоуп, Ԥарчандеи иареи анеилалакь реицҵалыҵ «Шыцкәара» ахьӡуп, Ешыра аресторан амраҭашәарахь ала аиɯхаа иҵысны амшын иалалоит Зыиаҭеи Хьацикәареи рыбжьара – Шыцкәара аҳаблеи Гәандреи ирҳәаауп);

30. **Ɯадырҭа** (Ԥышәҭа амраҭашәарахь иҵыҵуеит, амшын иалалоит Амжәасареи Мелкомбинати рыбжьара ибжьысны Ҭаскәач икәара аɯс амрагыларахь – Ешыра ақыҭа);

II. Аҟәа араион аɸныцҟатәи (амшын иаламло) аҳҟәа:

а) Акәарақәа, арɸашқәа:

1. **Абжьӡыхь арɸаш II Чёрная речка** (Иналҟәыба иҵыҵуа абжьӡыхьк еилаланы алада ирылҵуа аҳы, атәым милаҭ Чёрная речка ҳәа иашьҭоуп – Баɑɯ иалалоит армарахь ала Аҳәи II Баул аҳы аɸадахьы);

2. **Аҕәраӡага арɸаш II Аӡага арɸаш** (рɸаш хәыҷуп, Аҕәраԥсҭа иалалоит армарахь ала Аҕәраҟәҟәа аɸадахьы);

3. **Аҕәраӡы (**Аҕәрашьхахь ахы акуеит, Баɑɯ иалалоит армарахь ала Аҕәраҟәҟәа аҳы аладахьы);

4. **Аҕәраҟәҟәа арɸаш** (Аҕәраҟәҟәа иҵысны Баɑɯ иалалоит армарахь ала Аҕәраӡы аɸадахьы);

5. **Аӡага арɸаш**, уахәаԥш Аҕәраӡага арɸаш;

6. **Аӡаԥшь**, уахәаԥш Маршьанӡы;

7. **Аҙмаскьа арҩаш** (ашьхарахь ахы акуеит – Бааҩ иалалоит армарахь ала Аҕәра аҙы аладахьы, ахсаалақәа рҿы џьара «Ахубырдзых», аҽеаџьара «Бигдазиа» ҳәа иарбоуп);

8. **Аҙыкәаратҵа** (рҩашуп, Ҽхашьха иатәуп – Бааҩ иалалоит арҕьарахь ала);

9. **Аҙыхәашь** (Баул иалалоит ахахьы армарахь ала – Цыбишьхахь ахы акуеит);

10. **Акапҵа акәара** (Акапҵа аҳабла иалсуеит, Кьалашәыр иалалоит арҕьарахь ала);

11. **Акәаршатҭ** (кәароуп, Аҟәакәара иалалоит арҕьарахь ала Аҟәпсҭа ахахьы);

12. **Аҟәыдрха**? (рҩашуп, Гьынрыԥшь иалалоит, ахсаалақәа рҿы Аҟудраха, Акудроха ҳәа иарбоуп);

13. **Албақь арҩаш** (Албақь иҿаҟәара ҳәа иахьашьҭоу аганахь ахы акуеит, Чаама арҩаш иалалоит армарахь ала);

14. **Амақьа зҵоу** (Гәымрыԥшь II Западная Гумиста иалалоит арҕьарахь ала);

15. **Атыҩша змоу аҙы** (Аиха злоу ахра ашьапы иавсуеит, аҙы афҩы амоуп, Бзыԥ иалалоит арҕьарахь ала – Ԥсыш аҙы анаҩс аҩада);

16. **Ахаҵа арҩаш** (Гәымсҭа иалалоит армарахь ала);

17. **Ахысҭа** (рҩашуп, Хьымса ахәдаара анаҩс аҩада ахы акуеит – Хырҙа арҩаш иалалоит, урҭ реицҵалыҵ алада «Гәымсы», мамзаргьы «Гәымсҭа» ахьҙуп)»;

18. **Ахьаҙы II Малый Ахеи** (Ҭамагә ҳәа иахьашьҭоу аганахь ахы акуеит – Бааҩ иалалоит армарахь ала Аҳәи II Баул аладахьы);

19. **Ахьатоура** (Хьыцмаа ашьха аҩадахьтәи аганахь ахы акуеит – Гәымрыԥшь II Зап. Гумиста иалалоит арҕьарахь ала Амақьа зҵоу ааҩс алада, ахсаалақәа рҿы «Ахедора» ҳәа иарбоуп – уахәаԥш -Ах.-25, Москвич ихсаала);

20. **Ахедора**, уахәаԥш Ахьатоура;

21. **Ахеи**, уахәаԥш Аҳәи;

22. **Ахьикора,** уахәаԥш Аҳ икәара;

23. **Ахипс**, уахәаԥш Ҳәыпсы;

24. **Аҳ икәара** (Ҽха аганахь ахы акуеит, Бааҩ иалалоит арҕьарахь ала, атәым милаҭ Ахикора ҳәа иашьҭоуп);

25. **Аҳәи** (Чадым арҩаш иалалоит арҕьарахь ала);

26. **Аҳәи II Баул II Большой Ахеи** (Чамҳашьха аганахь ахы акуеит – Бааҩ иалалоит армарахь ала; ахсаалақәа рҿы «Ахьеи», «Большой Ахьеи», «Баул», ҳәа иарбоуп);

27. **Ачба иҙырҵәҵәара аҙы II Ачба иҙартәара аҙы** (аҵыхәа Грыбза иалалоит арҕьарахь ала);

28. **Бааҩ** (Ҽха аҙиа иатҵыҵуеит, Аҕәра аҙыи иареи анеилалакь реицҵалыҵ Бзыԥ иалалаааҥза аиҳараҩык «Бааҩ» ҳәа иашьҭоуп, џьоукгьы

«Аҕəра» рҳəоит – Бзыԥ иалалоит арҕьарахь ала Бҭəага аҙы аладахьы);

29. **Баул,** уахəаԥш Аҳəи;

30. **Башҭа аҙы** (Башҭа ашьха ахы акуеит – Аҳəи II Баул иалалоит арҕьарахь ала);

31. **Башкаԥсара аҙы** (Башкаԥсара ахы акуеит – Бзыԥ иалалоит армарахь ала – Бзыԥ ахахьы);

32. **Бгыжрҿҭа II Заԥшьаа ркəара** (Кəтышьхеи Зыгьежьи рыбжьара ахы акуеит – Гəымсҭа иалалоит арҕьарахь ала Кьыркəыр аладахьы – Ешыра ақыҭа);

33. **Бгьоуда арҿаш** (Хада иалалоит армарахь ала);

34. **Белая**, уахəаԥш Маршьанҙы;

35. **Большои Ахеи**, уахəаԥш Аҳəи;

36. **Бҭəага** (Цыбишьха ашьапахьы ахы акуеит, Бзыԥ аҙы иалалоит арҕьарахь ала Баақ II Аҕəра аҙы аҿадахьы);

37. **Быржышьха арҿаш** (Бырзышьха иацрыҵны Бзыԥ иалалоит армарахь Рыгҙа аҽаԥхьа);

38. **Бырцə акəара** (Бырцə амрагыларахьтəи аганахь иҵыҵуеит – Басла иалалоит арҕьарахь ала);

39. **Бырҵəыш арҿаш** (Гəымсҭа II Гəымсы иалалоит армарахь ала);

40. **Грыбз арҿаш II Грыбзы арҿаш** (Грыбза ашьхахь ахы акуеит – Бзыԥ иалалоит арҕьарахь ала, Цыбишьха акəара анаҿс аҿада);

41. **Гəардха акəара** (Гəардха адəы амраҭашəарахь ала иавсны Гəымсҭа иалалоит армарахь ала Каман ацҳа азааигəара);

42. **Гəашҭхəа ду арҿаш** (Гəашҭхəа ашьхахь ахы акуеит Бзыԥ иалалоит арҕьарахь ала Грыбза арҿаш анаҿс аҿада);

43. **Гəашҭхəа аҙы** (Грыбза иалалоит армарахь ала);

44. **Гəымарыԥшь II Гəымрыԥшь II Гьынрыԥшь II Западная Гумиста** (Гəымрыԥшь II Гьынрыԥшь ашьха аганахь ахы акуеит, Чашəчара арҿаши иареи еилалоит, аладагьы Гəымрыԥшь II Гьынрыԥшь ҳəа иашьҭоуп Гəымсҭа иалалаанҙа: ахсаалақəа рҿы хыхь иарбоу авариантқəа зегьы уԥылоит, ииашацəҟьоу «Гəымарыԥшь II Гəымрыԥшь» ауп ҳəа ҳгəы иаанагоит, ашьха ахьҙгьи «Гəымрыԥшь» акəхоит);

45. **Гəырикəара** (Ҳар икəара иалалоит арҕьарахь ала Аҟəа ақалақь?);

46. **Дачрыԥшь** (рҿашуп, Гəымрыԥшь II Западная Гумиста иалалоит армарахь ала Доукəара аладахьы);

47. **Домби** (рҿашуп, Бҭəага иалалоит армарахь ала);

48. **Доу акəара II Доукəара** (Доу ашьхарахь ахы акуеит – Чашəчара арҿаш иалалоит армарахь ала, ахсаалақəа рҿы «Доулаквара» ҳəа иарбоуп);

49. **Елашхəыб аҙы** (Елашхəыб аиҳаракырахь ахы акуеит – Баақ иалалоит арҕьарахь ала, Цəыгьҙа аҿадахьы);

50. **Западная Гумиста**, уахәаԥш Гәымрыԥшь;

51. **Зыхәбырҽҭа** (Ԥышәҭа аҳабла ахы акуеит, Ҽадырҭа иалалоит арыгьарахь ала Кәтышьхеи Аҽадатәи Ешыреи рҳәааҷ – Аҽкәарак ахьеилало ҳәа иахьашьҭоу);

52. **Заԥшьаа ркәара**, уахәаԥш Бгыʒрҽҭа;

53. **Заҷа** (Гәдоуҭа араион аҳәаахьтә иааиуеит – Рашаҽа иалалоит армарахь ала, ианҭабогьы ыҟоуп);

54. **Зиқәа арҽаш** (Зиқәа ашьхахь ахы акуеит, Бзып иалалоит армарахь ала);

55. **Зыдаҟәараш** (Хәажәкыт арҽаш иалалоит армарахь ала);

56. **Зыхәа арҽаш** (Цәмыр иалалоит аргьарахь ала);

57. **Зыхәа акәара II Кәыгә ирҽаш II Маиси** (Зыхәа иацрыԥны Кьалашәыр иалалоит аргьарахь ала);

58. **Зышра II Ԥышра арҽаш** (Зышра аргьарахь ахы акуеит Бзып иалалоит армарахь ала);

59. **Инаԥҳкәар** (Ҩхашьха агәҭахьынтә иаауеит, Бааҽ иалалоит аргьарахь ала Бааҽи Аҳәи ахьеилало аладахьы);

60. **Кәаткәат арҽаш** (Чамҳагәара хәычи Чамҳагәара дуи ирыбжьысуеит, Ахаҭа иалалоит армарахь ала);

61. **Кәыгә ирҽаш**, уахәаԥш Зыхәа акәара;

62. **Кудрина**, уахәаԥш Цыбаа ркәара;

63. **Кьаркәара II Кьаркәры** (акьыркәара: Зыгьежь ҳәа иахьашьҭоу ахы акуеит, Гәымсҭа иалалоит аргьарахь ала – Асҭамыр иашҭа, Ешыра ақыҭа);

64. **Ҟәараш** (Ҳәыԥсы иалалоит армарахь ала Ҽба ахьеилало ҳәа иахьашьҭоу);

65. **Ҟәыбыш арҽаш** (Бзып иалалоит армарахь ала Ԥсыкәа арҽаш анаҽс алада);

66. **Қәыԥсырҽҭа II Ԥсырҽҭа** (Зеиҭа иалалоит армарахь ала, Ԥышәҭа амраҭашәарахь ахы акуеит);

67. **Лықым арҽаш** (Лықым ашьхахь ахы акуеит, Гәымсҭа иалалоит армарахь ала);

68. **Лыцәым арҽаш** (Лыцәым аԥсҭахьы ахы акуеит – Лықым иалалоит аргьарахь ала);

69. **Маадан арҽаш II Маденка (**Гьынрыԥшь иалалоит, аурысҷәа ахсаалаҷ Маденка ҳәа иадырбоит);

70. **Маденка**, уахәаԥш Маадан арҽаш

71. **Маршьанʒы II Маршьаншьха аʒы** (Аҕәрԥсҭа аҳабла иалсны Бааҽ аʒы иалалоит армарахь ала Абжьʒыхьк арҽаш аҽадахьы; хсаалақәак рҿы Аʒаԥшь ҳәа иарбоуп, аурысҷәа «Белая» ҳәа иашьҭоуп);

72. **Мкьыʒа** (кәароуп, Гьынрыԥшь иалалоит аргьарахь ала);

73. **Мцыра арҽаш** (Мцыра ашьха иҵыҵуеит – Ахысҭа иалалоит, Гәымсҭа ахқәа ируакуп);

74. **Ԥарчанда акәара** (Ԥарчанда иԥыҵуеит, Ажәмҩа ахәы акәара иалалоит армарахь ала нас Шыцкәара ҳәа иашьҭоуп – Аҩадатәи Ешыра);

75. **Ԥситца арҩаш** (Арихәа аганахь ахы акуеит, Бзыԥ иалалоит арҕьарахь ала Аҳацҳа аҩадахьы);

76. **Ԥсыкәа арҩаш** (Ԥсыкәа аҳиа иаԥыҵуеит, Бзыԥ иалалоит армарахь ала Башкаԥсара арҩаш анаҩс алада);

77. **Ԥскьеҩ II Скьеҩ** (рҩашуп, Бзыԥ иалалоит арҕьарахь ала Чамҳагәара арҩаш аладахьы);

78. **Псыш II Ԥсырс арҩаш** (ҙдууп, Ԥсыш ашьха аганахь ахы акуеит, Бзыԥ иалалоит арҕьарахь ала);

79. **Рашаҩа II Рашҩа арҩаш** (Аԥшьра иԥыҵуеит, Бзыԥ иалалоит армарахь ала – Араԥрбаа иалсуеит);

80. **Рашхәа аҙы** (Арычхәҵа аганахь ахы акуеит – Гәымсҵа иалалоит армарахь ала Рашхәа аҳабла аладахьы);

81. **Рыԓҙа арҩаш** (Рыԓҙа аҳабла иалсуеит, Бзыԥ иалалоит арҕьарахь – Бааҩ аҙы аладахьы);

82. **Рашҩа II Рашырҩа** (Аԥшьра ашьхахь ахы акуеит, аҳаԥы ихәыҵԛьоит, Бзыԥ иалалоит армарахь ала);

83. **Рҩаԥшь** (Рашҩа иалалоит армарахь ала);

84. **Ҭемыркәара аҙы** (Ҳәыпсы иалалоит армарахь ала);

85. **Ҭемрикәара** (Кәтышьха ахы акуеит, Ҩадырҵа иалалоит армарахь ала);

86. **Фысра арҩаш** (Аҳәи иалалоит арҕьарахь ала);

87. **Хырҙа арҩаш** (Чадым аганахь ахы акуеит – Ахысҵа иалалоит арҕьарахь ала, уи анаҩс реицҵалыц Гәымсы, Гәымсҵа ҳәа иашьҭоуп);

88. **Хәажәкыт акәара II Хәажәқыҭ акәара** (Хьыцмаа аганахь ахы акуеит – Хьыцмаа арҩаш иалалоит);

89. **Хәажәқыҭ акәара**, уахәаԥш Хәажәкыт акәара;

90. **Хьыт иҿырԥарҵа аҙы** (Ԥарчандеи Абацәҕдарреи рыбжьара ахы акуеит, Шыцкәара иалалоит армарахь ала Ешыра аресторан аладахьы);

91. **Ҳаԛьпсы II Ҳаԛәпсы** (Аԛәакәара иалалоит армарахь ала);

92. **Ҳарикәара** (Аԛәа Ԛазбеги имҩа, ԥаса Учительский проезд ҳәа изышьҭаз амраҵашәарахь ала иаваланы иааруа акәара: ажәытә уи ишишоу ақалақь иалсны амшын иалалон Диоскәриа азааигәара, ианхыҵлакь аԥхасҵа ду Ԛанаҵон азы имҩахганы Кәырченко лпарк аҩадала иавганы ахы Аҙаԥшь иаларҵеит);

93. **Ҳәыпсы (**Аҳәи Чадыми анеилалалакь анаҩс реицҵалыҵ Ҳәыпсы ахьҙуп, ахсаалақәа рҿы «Ахипс» ҳәа иарбоуп, даҿа хсаалақәак рҿы «Чыдым» ҳәа иануп – Гәымрыԥшь иалалоит армарахь ала Дачрыԥшь ааҩс алада «Аҩҙыбжьара II Двуречье» ҳәа иахьашьҭоу);

94. **Цыбаа ркәара II Кудрина** (Цыбишьха иалҵуеит Аҳәи иалалоит ахахьы армарахь ала);

95. **Цыбишьха акәара** (Цыбишьха аганахь ахы акуеит – Бзыԥ иалалоит арԍьарахь ала);

96. **Цәаԍьзы акәара** (Бааѡ иалалоит арԍьарахь ала);

97. **Цәымҟы арҩаш** (Гәымсы иалалоит армарахь ала);

98. **Цәымҟыр аҙы II Цәымхыр** (Зыхәа аганахь ахы акуеит – Гәымсҭа иалалоит армарахь ала «Сухум ГЭС» азааигәара; ажәытә хсаалақәа рҿы «Цухмар» ҳәа иарбоуп – уахәаԥш Москвич ихсаала; атәым милаҭ «Цумур» ҳәа иашьҭоуп);

99. **Чаама арҩаш** (Чаама ашьхахь ахы акуеит Гәымсы II Гәымсҭа иалалоит армарахь ала);

100. **Чадым акәара** (Чадым ахра ашьапы иалҵны Бзыԥ иалалоит армарахь ала, Зиқәа арҩаш аладахьы);

101.**Чадым арҩаш** (Чадым ашьхахь ахы акуеит, Аҳәи иареи анеилалакь – ԥьоукы «Ҳәыԥсы» ҳәа иашьҭоуп, даҽа ԥьоукы «Чадым» рҳәоит);

102. **Чамҳагәара арҩаш** (Аԥсны аҳәааҿ иҵыҵуеит – Бзыԥ иалалоит арԍьарахь ала, Ԥскьеѡ анаѡс аҩада);

103. **Чашәчара ду арҩаш** (Чашәчара ахы акуеит, Доу акәареи иареи еилалоит);

104. **Чашәчара хәыҷы арҩаш** (Чашәчара ахы акуеит – Чашәчара ду арҩаш иалалоит арԍьарахь ала);

105. **Чёрная речка**, уахәаԥш Абжьзыхь арҩаш

106. **Ҽахгара** (рҩашуп, Кәыбрышьха иацрыҵны Доукәара иала- лоит);

107. **Шьхаб**жьҭәа **арҩаш** (ашьхарахь ахы акуеит – Бзыԥ иалалоит арԍьарахь ала Чамҳагәара арҩаш анаѡс аҩада);

108. **Шәбаа акәара** (Цҳара аганахь ахы акуеит, Хәажәкыт арҩаш иалалоит армарахь ала);

109. **Шәыра акәара** (Алашьҭрахәы аганахьтә иаауеит, Ахьакәара иалалоит арԍьарахь ала);

110. **Ԥьолҟан ирҩаш** (Бааѡ иалалоит арԍьарахь ала);

110-а. **Ԥышра арҩаш**, уахәаԥш Зышра арҩаш.

б) Аҟәа араион аҙыхьқәа:

111. **Абжьзыхьк II Ԥыраа рзыхьқәа (**иааигәаҙаны бжьыԥьара Иналҟәыба II Бахәрыԥшь ашьапаҿы иҵыҵуа аҙыхьқәа);

112. **Абжьԥара аҙыхь** (Гәыма, Агрыбжьыҵа ҳәа иахьашьҭаз);

113. **Ажәмҩа ахәы аҙыхь** (Ажәмҩа ахәы амрагыларахьтәи аганахь иҵыҵуеит, Ԥарчанда иалалоит арԍьарахь ала – Аҩадахьтәи Ешыра);

114. **Аҙкылҵәа II Закол** (Хьыт иҿырԥарҭа аҙы ахы);

115. **Аҳҵәцәы** (Шьрын игәаҩа иатәуп – Гәандра аҳабла);

116. **Аҙыплач (**Цыбишьха аган, зыхьуп – Домпеи аха ҳәа иахьашьҭоу);

117. **Аҙыхьду** (Ҷанба амҩаду уахьыныбжьало аихамҩа анаҩс иҵыҵуеит, аҵыхәа Басла иалалоит арҕьарахь ала – Аҟәа ақалақь);

118. **Аҙыхьқәа** (Гәыма Шәаҳәы ҳәа иахьашьҭоу иҵыҵуеит, атәым милаҭ – ԥьоукы «Семенли», даҽеаԥьоукы «Ҷкәыргьили» ахьҙҵан ирыман);

119. **Аиса иҙыхь** (Аиса ихәы ахахьы иҵыҵуеит, аҵыхәа ыҙуеит – Кәтышьха аҳабла);

120. **Албақь иҙыхь** (Ҭаҵласҭан иҙыхьи Албақь иҽаҟәареи рыбжьара);

121. **Алҵычиԥацәа** (Сангәлиаа) **рҙыхь** (Кәтышьха агәҭахьшәа иамоуп Ҩадырҭаҟа иҭаԥшуа – Камыгә иҙыхь анаҩс);

122. **Анкара** (ҙыхьуп, Ҷанба амҩаду ала Аҙыхьду анаҩс маҷк инаскьаганы иҵыҵуеит, ирԥшҙаны ичаԥоуп аҵырқә матив аҵаны – Аҟәа ақалақь);

123. **Аԥҳәысеиба лҙыхь** (Ԥехә, Аҳәарбжьара аган);

124. **Арычхәҵа аҙыхь** (ҙыхь дууп, Рашаҩа аҙы ахқәа ируакуп);

125. **Асиа лҙы** (ҙыхьуп, Аграа рҳабла иатәуп – Ешыра);

126. **Аслангери иҙыхь** (Абарцәҕдарра абасеин ахьықәгылоу азааигәара);

127. **Ауақ иҙы** (Аказенка ҳәа иахьашьҭоу – Ҙиаҵа иалалоит)

128. **Ахәбырҙыхь** (Ахәбырцәнтәи иаауеит, Хада арҩаш иалалоит армарахь ала; Хада арҩаш ахсаалаҷы зынгьы Ахубыразы ҳәа иахьарбо ыҟоуп);

129. **Аҳаԥзыхь** (Апыреи Ҳаҵгәашәи рыбжьара – Аҟәа араион, ашьхарахь);

130. **Аҳацҳа аҙыхь** (ҙыхь дуны абахә аҵа иҵыҵуеит Арадәы аладахьы, Басла арҕьарахьтәи ахықәаҷ, ажәытә аҟәаа зыржәтәыс ирыман);

131. **Аҳәса рҙыхь** (Гәынырхәа аладатәи аганахь иамоуп);

132. **Аҳәынҵәҙыхь II Ҳәынҵәаҙыхь** (Ҷадал аҷаҩахь иҵыҵуеит, ахьҙ ишаҳәо акәымкәа ицқьаҙа иҟоуп, зыхь бзиоуп);

133. **Ацәҙыхь** (Чбибна II Лечкоп алада-мраҭашәарахь иҵыҵуеит, уи анаҩс алада ҙбаарроуп – Аҟәа ақалақь);

134. **Ашеха зыҵәҵәы** (Ҽхашьха иамоуп, Ҽха аҙиа ахьҭоу аганахь);

135. **Доу аҙыхь II Ҟәбар** (Аҩҙба) **иҙыхь** (Доу уахьыҩхало иамоуп);

136. **Закол**, уахәаԥш Аҙкылҵәа;

137. **Зхыда** (аҙыхьгьы, аҵыԥгьы, Ҙеиҵырха II Каман ҳәа иахьашьҭоу Маршьан ихәы ашьапаҷы идуны иҵыҵуеит, ара ачымазцәа ааганы иркәабоит, аҙыхь хәшәуп, иԥшьоуп ҳәа иԥхьаҙоуп);

138. **Камыгә** (Аҩҙба) **иҙыхь** (Кәтышьха агәҭахьшәа Гәымсҭаҟа иатԥшуа);

139. **Камшьышь** (Ҭарба) **иҙыхь** (Аԥьра агәҭахьшәа иҵыҵуеит – аҵыхәа Ҩадырҭа иалалоит);

140. **Камшьышь иҙыхь II Ԥарчанда аҙыхь** (Камшьышь инхарҭа ҳәа иахьашьҭоу иҵыҵуеит – Ԥарчанда аҳабла);

141. **Кәаталеи лҙыхь** (Кәыкәына иҙыхь анаѡс алада – Гәандра аҳабла);

142. **Кәаткәат иҙыхь** (аҙыхьгьы, аҭыԥгьы, Бырҵәыш ахәдаареи Чамҳагәара хәыҷи рыбжьара);

143. **Кәи иҙыхь** (Шыцкәара арԍьарахьтәи аган, Шыцкәара аҳабла ахахьы);

144. **Кәыкәына иҙыхь** (Кьынта ихәы амраҭашәарахьтәи аган иамоуп, аҵыхәа Шыцкәара иазцоит – Гәандра аҳабла);

145. **Қьаамын** (Арҙынба) **иҙыхь** (Кәтышьха амраҭашәарахьтәи аганахь Ԍадырҵа иҭаԥшуа – Арҙынаа ргәаѡа аган);

146. **Қьацаа рҙыхь** (Ԍадырҵа ахы – Ԥышәҵа аҳабла);

147. **Ҟәбар иҙыхь**, уахәаԥш Доу аҙыхь;

148. **Лагьанҙыхь** (Кәтаԍныҳәарҵа алада -мратәашәарахь);

149. **Лажә иҙыхь** (ҙыхь жыцәуп, Зыгәҭеи Абжьаҟәеи рҳәаа иазааигәоуп, Зыгәҭаҟа ицо амѡа аганаҷ);

150. **Мактина** (Анқәаб) **лҙыхь** (Ҭемрикәара иазааигәоуп – Кәтышь- ха);

151. **Мды аҙыхь** (ахы Мды ашьхахь иҟоуп, Хада ахәдаара иҵысны Аҙмаскьа иалалоит армарахь ала; аурысҷәа «Бигдазия» мамзаргьы «Мигдадзех» ҳәа иашьҭоуп);

152. **Мигдадзех**, уахәаԥш Аҙмаскьа арѡаш, Мды аҙыхь

153. **Мшьышь иҙага** (Уарцақәа иаҵанакуеит, Ахра еиқәаҵәа азааигәара);

154. **Ԥарчанда аҙыхь**, уахәаԥш Кьамшьышь иҙыхь;

156. **Зѡаԥа аҙыхь** (Кьамшьышь инхарҵа анаѡс амраҭашәарахь – Анхәаҟа ицо амѡахь, аҵыхәа Ԥарчанда иалалоит);

157. **Суԥыҷ иҙыхь** (Џьолҟан иҳәаҟьа амрагыларахьтәи аган инацәхыкны);

158. **Симон иҙыхь (**Кәаталеи лҙыхь анаѡс алада – Гәандра аҳабла);

159. **Смаил иҙыхь** (Атунгьҭреи Акаламҭреи рыбжьара – Гәындра аҳабла);

160. **Ҭабақь иҙыхь** (Лагьанҙыхь алада-мраҭашәарахь – Аҙыгьежь аҳабла);

161. **Ҭаҵлсҭан иҙыхь** (аҙыхьгьы, аҭыԥгьы. Аҷеан рыҙмахи Албақь иҷаҟәареи рыбжьара – Аҟәа ар-н, ашьхарахь);

162. **Ҭырқьаа рҙыхь** (Кьынта ихәы амрагыларахьтәи аган иамоуп, аҵыхәа Зиаҭа илбаауеит – Гәандра аҳабла);

163. **Тәанаа рҙыхь** (Камыгә иҙыхь аладахьы – Кәтышьха аҳабла);

164. **Фаик** (Тәанба) **иҙыхь** (Кәтышьха агәҭахьшәа Гәымсҭаҟа иҭаԥшуа);

165. **Хьецрыкь аҙыхь** (Хьецрыкь аладахьы, анаѡс алада ҙбаарроуп – Аҟәа ақалақь);

166. **Ҳаԥшьзыхь** (Ҩарданихәы амраҭашәарахьтәи аганахь иамоуп, аҵыхәа Зеиҵа иалалоит армарахь ала);

167. **Ҽадарццыра аҵәҵәы** (Ҽадарццыра агәҭахьшәа акыдларҵа аганахь);

168. **Шьаабан** (Аҩзба) **иҙыхь** (Аҕәрашьха иатәуп).

в) Аҟәа араион азиаҟәа, азмаххәа:

170. **Аҕәра аҙиа ду** (Аҕәрашьха иамоуп);

170-а. **Аҕәра аҙиа еишәа зҵоу II Еишәа зҵоу** (Аҕәра иатәуп Аҕәра аҙиа ду аасҵа еиҵоуп);

171. **Аҕәра ҙмах** (Аҕәра ашьха уамак идуумкәа ихәашьны иҭатәоуп);

171-а. **Аҙмаскьа аҙиа**, уахәаԥш Аҙмахцқьа

172. **Аҙмах ду** (Лыцәым аҩадатәи анаҙараҷ, аҙмах 2-ҟа гектар аҵанакуеит);

173. **Аҙмахцқьа II Аҙмаскьа аҙиа** (Аҙмаскьа ашьха амрагыларахьтәи аганахь иамоуп);

174. **Анаан аҙиа** (Ҳаҟьа анаҩс аҩада, ҙиа дууп);

175. **Апҟыз ҙмах** (Быҷ ихыц иазааигәоуп, Шьаҳмаҭ иқьынҵажә унаҙаанҙа);

176. **Арычра аҙиа** (ҙиа жыцәуп, уи аҟара иҵаулам, Арычхәҵа аҙыхь аладахьы);

177. **Аҽеан рыҙмах** (Ҳаҭгәашәи Ҭаҭласҵан иҙыхьи рыбжьара-Аҟәа араион, ашьхарахь);

178. **Баґрҩҭа аҙиа** (Ҽхашьха иаҵанакуеит);

179. **Башкаԥсара аҙиа** (Башкаԥсара арҩаш ахы);

180. **Лыцәым аҙмах** (Лыцәым ашьха анаҙараҷы иамоуп хԥаҟа гектар аҵанакуеит);

181. **Мдаҙиа**, (Мды ашьха иамоуп);

182. **Мзабґа аҙмах** (Чыдым ашьха акалҵахь);

183. **Ԥсыкәа аҙиа** (Ԥсыкәа арҩаш ахы);

184. **Ҭархәына** (Аиба) и**ҙмах** (Зыхәбырҩҭа аҙы ахы);

185. **Ҭемыр иҙмах** (Зиаҭа армарахь иамоуп Шьрын игәаҩа иамариашан-Ҳаԥшьзыхь иаҵанакуеит);

186. **Ҽадгәарҵа аҙмах** (Ҽадгәарҵа иамоуп амраҭашәарахьтәи аганахь);

187. **Ҽхаҙиа** (Ҽха ашьха иахьаҵанакуа – Ацәгылара ахәы анаҩс);

188. **Ҽхаҙиа хәыҷы** (Ҽхашьха – Аҙыкәараҵа иазааигәоуп);

189. **Ԥьансыҭ иҙмах** (Амыҟә ахра аҵаҟа, Амыҟә иалҟьо уа иҭамҳар ҟалаҙом).

ГАГРАТӘИ АРАИОН

Гагра араион II Гагратәи араион (аҳәаақәа: аҽада – ашьхақәа, Аԥсныи Урыстәылеи рҳәаа; амрагыларахь – Гәдоуҭа араион; алада – Амшын Еиқәа; амраҭашәарахь – Аԥсныи Урыстәылеи рҳәаа, Ԥсоу аӡиас). Ажәытә, Жәҽакәареи Бзыԥ аӡи рыбжьара Бзыԥын иаҵанакуан, Жәҽакәара анаҽс наҟ Ԥсоу аганахь асаӡқәа ирыдыԥхьаӡалан, амҳаԥыырра ашьҭахь, аурысқәа, ари адгьыл Урыстәыла иадырҵеит «Пиленковская волость» ҳәа иашьҭан.

1904 шықәсазы Гагреи уи акәша-мыкәша иҟоу адгьылқәагь апринц Ольденбургскии дызхылаԥшуаз, Аԥсны «Сухумский округ» ҳәа изышьҭаз иалхны Шәачатәи аокруг иаларҵеит, аха 1917 шықәсазы уи аҭыпахь ирхынҳәын. Аԥсны аиҳабыра рыбзоурала Гагреи Ԥсоуи ирыбжьанакыз «Пиленковская волость» иара убас Аԥсны иазырхынҳәын 1929 шықәсазы. Убри ашьҭахь ауп Гагра араион хазы ианышьақәгылагь. Уи иахьа еиднакылоит ақалақь Гагра, ақалақь ҟазшьа змоу аҳаблақәа – *Пицундеи, Цандрыԥшьи, иара убас жәеизаа қыҵеи – Алаҳаӡы, Хышәҳа, Бзыԥ, Ԥсахара, Гьачрыԥшь, Лӡаа, Маҳадыр, Мкьалрыԥшь, Ҳашԥсы, Амзара, Арасахәы.*

Гагра ақалақь

1. **Ақ-қь Гагра** (аҳәаақәа: аҽада – Гагра ашьхақәа; амрагыларахь-Мамзышьха, ақыҭа Ԥсахара; алада – Амшын Еиқәа; амраҭашәарахь-Жәҽакәара аӡы). Аҽырақәа рҿы иуԥылоит еиуеиԥшым авариантқәа: 1318 шықәсазы иҟаҵоу Петр Весконти ихсаалаҿы «Какара»ҳәа иарбоуп, 1494 шықәсазы Фредучи еиқәиршәаз ахсаалаҿы «Каккари» ҳәа, иара убас иуԥылоит аформақәа «Хокари», «Какур». Гагра иадҳәалоуп ҳәа ирԥхьаӡоит ахьыӡқәа: «Контози», «Баладаг», «Котош», ажәытәӡатәи «Триглит», «Нитика» (уахәаԥш, Оиконимы, ад. 25-26).

а) Гагра ақалақь иаҧанакуа аҳаблақәа,аҭыԥқәа:

2. **Абааҭа** (Жәҽакәареи амшыни, Гагрыԥшьи рыбжьара, ажәытә баагьы еиқәханы иҟоуп);

3. **Аӡхыда** (аӡгьы, аҭыԥгьы, Гагра амрагыларатәи аҿацә, ԥаса Ԥсахара иатәын);

4. **Аӡыршә** II Ф**онтан** (Гагра авокзал аган азаправка ахьыҟоу, ԥаса Ԥсахара иатәын);

5. **Баладаг**, уахәаԥш Гагра;

6. **Гагра агәы** (Ҩӡы нырцә-аарцә амшын аԥшаҳәа);

7. **Гагрыԥшь** (ҳаблоуп, Абааҭеи Гагра агәи рыбжьара);

8. **Какара II Каккари,** уахәаԥш Гагра;

9. **Какур,** уахәаԥш Гагра;

10. **Контози**, уахәаԥш Гагра;
11. **Котош**, уахәаԥш Гагра;
12. **Нитика**, уахәаԥш Гагра;
13. **Триглит**, уахәаԥш Гагра;
14. **Хокари,** уахәаԥш Гагра;
15. Ф**онтан**, уахәаԥш Аҳыршә.

б) Гагра араион иаҧанакуа ақалақь ҟазшьа змоу аҳабла дууқәа:

Ԥицунда ақалақь ҳабла

1. **Ԥицунда II Амзара II Лҳаа** (ақалақь ҟазшьа змоу курорт ҳабла дууп: аҳәаақәа; аҩада – Лҳаа; амрагыларахь – Аԥьра, Рҩаԥшь; алада – амшын; амраҭашәарахь – Бзып аҳиас). Аԥсуаа жәытә-натә аахыс Пицунда амшын аԥшаҳәа Амзара ҳәа иашьҭан, аха Пицундагьы иахьатәи Лҳаа ақыҭагьы инеидкыланы Лҳаа хәа акәын ишырдыруаз, Ԥицунда азы «Лҳааных» зҳәозгьы ыҟан (Маҷавариани, ад. 228). Ари аҭып раԥхьаҳа акәны, ҳера аанҳа аҩбатәи ашәышықәсазы Артемидор Ефесскии «Питиус» ахьҳуп ҳәа дахцәажәоит, Питиус даара ибеио қалақьуп иҳәоит Плинии, Страбон – «Питиунт ду» ҳәа иҩуеит. Питиунт III ашәышықәса инаркны ақьырсианра ашьаҭа ҭыԥқәа ируакхеит, 325 шықәсазы Ԥицундатәи аепископ Стратофил далахәын Никеиа ақалақь аҿы имҩаԥысыз ақьырсианра ашьапы иқәзыргылаз аизара ду. Абжьаратәи ашәышықәсақәа рзы Питиус аҭыԥан ҩырақәак рҿы «Сатириуполь» ҳәа иуԥылоит. Иахьатәи ахьҳ «Пицунда» иазааигоу авариантқәа цәыргцуеит XV ашәышықәса инаркны- Пезонда, Пецунда (Ах. – 3; Бижунта (Ах. – 9); Бесонта (Ах. – 10); Бичвинта-(Вахушти, ад. 784,785, Ах. – 7); иаҳа инарҭбаау Ԥицунда аҭоурых уахәаԥш (Оиконимы, ад.29-30);

2. **Амзара,** уахәаԥш Ԥицунда;
2-а. **Бичвинта**, уахәаԥш Ԥицунда;
3. **Лҳааных** (Ԥицунда Абааҭа ауахәама ду, уахәаԥш Ԥицунда);
4. **Пезонда II Пецунда II Бижунта II Бесонта**, уахәаԥш Ԥицунда;
5. **Сатириуполь**, уахәаԥш Ԥицунда;
6. **Питиунт**, уахәаԥш Ԥицунда;
7. **Питиус**, уахәаԥш Ԥицунда.

Ԥицунда иаҧанакуа аҭыԥқәа:

8. **Абааҭа** (Ԥицунда ауахәама ахьгыло акәша-мыкәша);
9. **Аҳақә** (Бзып аҳиас амшын иахьалало армарахь, амҩаду инаркны амшын аҟынҳа Акәтааҳарҭа афабрика ахьгылогьы налаҵаны);
10. **Амжәасара** (Анышьхҵара иавоуп аҩадала);
11. **Амзара** (Ԥицунда – Рыбзавод инаркны Бзыԥынҳа, амшын аԥшаҳәа);

12. **Амзбыгәра** (Аҳақәи Амзареи рыбжьара амшын аԥшаҳәа);

13. **Ацагды** (Амжәасара иадуп амраҭашәарахь ала);

14. **Ашыцра** (Амзара аҽадатәи аҿацә, Лҳаа Ацәыркра ҳәа иахьашьҭоу аган);

15. **Хрушьчов идача** (Ԥицунда аԥшаҳәа, акәрорт амрагыларахьтәи аган);

16. **Шәнылаа рҭыԥқәа** (Ацагды иавоуп аҽада ала).

Цандрыԥшь ақалақь ҳабла

17. **Цандрыԥшь II Сандрыԥшь** (ақалақьтә ҟазшьа змоу ҳаблоуп: аҳәаақәа; аҽада – ақыҭақәа Маҳадыр, Ҳашԥсы; амрагыларахь – Ҳашԥсы аҳиас; алада – амшын; амраҭашәарахь – Амзара). Агенуезцәа рхаан ари аҭып Абкасиа II Абкациа ҳәа иашьҭан (Кудрявцев, ад. 135); Италиатәи аныҟәаҽ Емидо де Асколи (1634 шықәсазы) излаиҳәо ала, ара «Абаза» захьҳыз абаҩәаза ыҟан. Егьырҭ аҽырақәа рҿы иахьа иаҳдыруа ахьҳ Цандрыԥшь II Сандрыԥшь ауп иарбоу (Нордман, ад. 414; Торнау, ад.99, Ах. - 17, Ах. -20, убас егьырҭгьы). Аԥсны аурысҁәа рнапаҿы ианаарга, амҳаԥьырра ашьҭахь Цандрыԥшь «Пиленко, Пиленково» ахьҳырҵеит, аурыс генерал Пиленко иаҳаҭыраз, нас Цандрыԥшь иаҵанакуаз адгьылқәа ршеит «Пиленково-1», «Пиленково-2», «Пиленково-3», «Пиленково-4», «Пиленково-5» ҳәа. 1948 шықәсазы ақырҭқәа Пиленково «Гантиади» ахьҳырҵеит. 1992 шықәсазы ажәытә хьҳы Цандрыԥшь шьақәыргылан;

15. **Абаза**, уахәаԥш Цандрыԥшь;

16. **Абкасиа II Абкациа**, уахәаԥш Цандрыԥшь;

17. **Гантиади**, уахәаԥш Цандрыԥшь;

18. **Пиленко II Пиленково**, уахәаԥш Цандрыԥшь.

Гагра араион ақыҭақәа:

Алаҳаҳы ақыҭа

1. **Ақ. Алаҳаҳы** (аҳәаақәа: аҽада – Ԥсахара; амрагыларахь – Бзып ақыҭа, Бзып аҳы; алада – Бзып аҳы, амшын; амраҭашәарахь – амшын, Ԥса-хара; Алаҳаҳы инхо еиҳарак ерманҵәоуп,урҭ ара аԥхьаҳа ииаит 1913 шықә-сазы);

Алаҳаҳы иаҧанакуа аҭыԥхьыҳқәа:

2. **Абаажә ду** (Алаҳаҳы ақыҭа агәҭахьшәа Ҳашныха ҳәа иахьашьҭоу иҟоуп, даара кры зхыҵуа ауахәама дуқәа ҩба еилабганы еивоуп);

3. **Аԥшьлаа инхарҭа** (Алаҳаҳы акәара ахахьы);

4. **Аҳду икыра** (Алаҳаҳы амраҭашәарахь – апитомники акәтыааҳарҵеи ахьыҟоу; Аҳду ҳәа зыҳбахә аҳәо «Великий князь Александр

Михаилович» ҳәа изышьҭаз иоуп, уи ара адгьыл ԥыҵк идыԥхьаҙалан, уахәаԥш – Оиконимы, ад. 66);

5. **Ацитрус совхоз II Цитрусовый совхоз** (Бзыԥ аҙы иавоуп арҕьарахь ала Аҭыжьта инаркны амшын аҟынҙа, даара акры аҵанакуеит; 1895 шықәсазы ара адача ашьапы икит аурыс аҳ иҷы ахара змаз амал уаҩы Игәмен, уи абаҳча ду еиҵеиааҙеит, афымца станциа иргылеит, акипористтә алеиақәа ҟаиҵеит, иара даныԥсгьы ара дыржит);

6. **Дерникиан итәы** (Шавров итәы ҳәа иахьашьҭоу);

7.**Иналаа рашҭа** (Инал-иԥа иадгьыл ҳәа иахьашьҭоу Алаҳаҙы армарахь амшын аганахь);

8. **Инал-иԥаа радгьыл** (Дгьыл ҭбааны Алаҳаҙы акәара иаван амшын аҟынҙа);

9. Ҳ**ашныха** (Алаҳаҙы агәҭахьшәа ауахәама хыҿеыра ду ахьыҟоу акәша-мыкәша);

10. **Цитрусовыи совхоз**, уахәаԥш Ацитрус совхоз;

11. **Шавров итәы II Шавров поле** (Дзыҩзыхь иаван арҕьарахь ала, XX ашәышықәса алагамҭазы ара адача иман аурыс малуаҩ Шавров);

12. **Шавров поле**, уахәаԥш Шавров итәы;

13. **Шмид** (Алаҳаҙы акәара арҕьарахь ала иавоуп, ажәытә ара иҟан Шмидт ҳәа малуаҩык идача).

Амзара ақыҭа

1. **Ақ. Амзара** (аҳәаақәа: аҩада – Мԥаадрыԥсҭа; амрагыларахь – Ҳышԥсы; алада-мрагыларахь – Цандрыԥшь; алада – амшын; амраҭашәарахь – Гьачрыԥшь). Амҳаԥьырра ашьҭахь ари аҭыԥ зны «Пиленково-5», зны «Ермоловка», «Ермоловск» ҳәа иашьҭан, 1948 шықәсазы «Ермоловка» ԥсахны «Хеивани» ахьҙырҵеит (уахәаԥш, Оиконимы, ад. 40). 1992 шықәсазы ажәытә хьҙы «Амзара» шьақәыргылан;

2. **Ермоловка**, уахәаԥш Амзара;

3. **Пиленково-5**, уахәаԥш Амзара;

4. **Хеивани**, уахәаԥш Амзара.

Амзара иаҵанакуа аҳаблақәа, аҭыԥқәа:

5. **Асабулеи** (ҳаблоуп, Амзара иаҵанакуеит – Лаԥсҭарха аҩадахьы; аурысҁәа рхаан ари аҭыԥ «Культучастки» ҳәа иашьҭан, ақырҵқәа 1948 шықәсазы «Культубани» ахьҙырҙеит, (Оиконимы, ад. 43-44); 1992 шықәсазы «Асабулеи» шьақәыргылан:

6. **Бараново**, уахәаԥш Лаԥсҭарха;

7. **Культубани**, уахәаԥш Асабулеи;

8. **Культучастки**, уахәаԥш Асабулеи;

9. **Лаԥсҭарха** (Амзара аҳаблақәа ируакуп – амшыни Асабулеи аҳаблеи рыбжьара. XIX ашәышықәса анҵәамҭазы аурысҁәа ари анхарҭа «Бараново» ҳәа иашьҭалт, ақырҵқәа 1948 шықәсазы «Бараново»

ахыхны «Цалкоти» ахьӡырҵеит, 1992 шықәсазы ажәытә хьӡы «Лаԥсҭарха» шьақәыргылан);

10. **Хсырхә II Хсырхәитәара** (ҳаблоуп, Амзара ақыҭа иаҵанакуеит – Амзара аҩадатәи аҿацә. XIX ашәышықәса анҵәамҭаз аурысҟәа «Шафраново» ахьӡырҵеит (уахәаԥш – Оиконимы, ад. 74); 1992 шықәса аахыс «Хсырхә» ахьӡуп официалла);

11. **Хсырхәитәара**, уахәаԥш Хсырхә;

12. **Цалкоти**, уахәаԥш Лаԥсҭарха;

13. **Шафраново**, уахәаԥш Хсырхә.

Баԥрыԥсҭа ақыҭа

1. **Ақ. Баԥрыԥсҭа** (аҳәаақәа: аҩада – Ҳашԥсы; амрагылараҳь – Жәҩахәы; алада – амшын; амраҵашәарахь – Ҳашыԥсы); Ахсаалақәа рҿы иуԥылоит «Баԥрыпста», «Бгарыпста» ҳәа (Ах. 22; Ах. -27); аҿаԥьарах «Бегеуча», «Багрыԥшь» (уахәаԥш – Торнау, ад. 101); зынгьы Бегва ҳәа иарбоуп (оиконимы, ад. 49); XIX ашәышыәқса алагамҭазы ара индырхаз «Холодная речка» ҳәа иашьҭан. 1992 ш. ажәытә хьӡы «Баԥрыԥсҭа» шьақәыргылан;

2. **Багрыԥшь**, уахәаԥш Баԥрыԥсҭа;

3. **Бгарыԥсҭа**, уахәаԥш Баԥрыԥсҭа;

4. **Бегева,** уахәаԥш Баԥрыԥсҭа;

5. **Бегеуча**, уахәаԥш Баԥрыԥсҭа;

6. **Халҵыс II Хлыҵыс** (Баԥрыԥсҭа ажәытә хьыӡқәа ируакуп);

7. **Хлыҵыс**, уахәаԥш Халҵыс;

8. **Холодная речка**, уахәаԥш Баԥрыԥсҭа.

а) Баԥрыԥсҭа иаҵанакуа аҳаблақәа, аҵыԥқәа:

9. **Аныхаԥсҭа** (Баԥрыԥсҭа аҳаблақәа ируакуп – Арасахәы аладахьы. Аҩажәатәи ашәышықәса алагамҭазы Чыгрыԥшь амраҵашәарахьтәи аганахь – Аныхаԥсҭа ҳәа иахьашьҭоу аурыс чынуаҩ Долбышев иргылеит аԥсшьарҭа ҩны «Гребешок» ҳәа ахьӡ аҵаны, уи нахыс аҵыԥгьы ус ахьӡхалт. 1992 ш. аахыс ажәытә хьӡы «Аныхаԥсҭа» шьақәыргылоуп);

10. **Арасахәы** (ҳаблоуп, Баԥрыԥсҭа иаҵанакуеит – Аныхаԥсҭа аҩадахьы, Арасху ҳәа иарбоуп Москвич ихсаалаҷы. Арасахәы аурысҟәа «Орехово» ҳәа иашьҭан, ақырҵкәа «Каклиани» ахьӡырҵан ашьҭахь 1955шықәсазы «Орехово» шьақәдыргылеит. 1992 шықәсазы наԥынатәи ахьӡ «Арасахәы» аҳабла иазыргьежьын);

11. **Гребешок**, уахәаԥш Аныхаԥсҭа;

12. **Каклиани**, уахәаԥш Арасахәы;

13. **Орехово**, уахәаԥш Арасахәы;

14. **Чыгрыԥшь** (Баԥрыԥсҭа аҳаблақәа ируакуп – Баԥрыԥсҭа алада-мрагыларатәи аҿацә; Аԥсны ажәытә қыҭақәа ируакын, ахьӡ аҩырақәа рҿы иуԥылоит, иахьа ҳаблак аҳасабала Баԥрыԥшь иаҵанакуеит);

15. **Чыгәырхәа-ныха** (Цыгәхәы аладатәи аганахь).

Бзыԥ ақыҭа

1. **Ақ. Бзыԥ** (ақ.-қь ҳабла, аҳәаақәа: аҩада – ашьхара; амрагыларахь – Бзыԥ аӡиас; алада – Алаҳаӡы; амраҭашәарахь – Ԥсахара). Ажәытә ҩырақәа излархәо ала Бзыԥ аӡы нырцә-аарцә иаҳаракгьы арԓьарахь Калдахәареи Бзыԥ ақыҭеи акны «Калдахәара» ахьӡын (уахәаԥш – Ведомости, ад. 228; Нордман, ад. 424; Ах – 25, Ах. – 26). Иара убас Бзыԥ аӡы арԓьарахь иарбоуп «Аспа». ХХ ашәышықәса алагамҭазы ари аҭыԥ «Калдахвара Армянская» ҳәа иашьҭан. Асовет мчы анышьақәгыла, ара Калдахәаратәи ақыҭсовет еиҧкаахеит. 1935 шықәсазы Аԥсны аиҳабыра ирыӡбеит «Калдахәаратәи ақыҭсовет» ацынхәрас «Асԥатәи ақыҭсовет» ҳәа иҟарҵарц, ашьҭахь ари ақыҭа «Бзыԥ» ахьыӡхалеит, ҷьоукгьы «Бзыԥҭа» рҳәоит, аха жәытәла иахьӡыҵәкьоу «Асԥа» ауп, ҽакалагьы «Калдахәара лырцә» ҳәагьы иашьҭан;

2. **Калдахәара лырцә**, уахәаԥш Бзыԥ ақыҭа.

Бзыԥ ақыҭа аҳаблақәа:

3. **Аҟәара аҳабла** (аҳәаақәа: аҩада – Зыхьҧа, Бзыԥҭа; амрагыларахь – Бзыԥ аӡиас; алада – Гагра ицо амҩаду; амраҭашәарахь – Асԥа, Арасаӡыхь);

4. **Арасаӡыхь** (аҳәаақәа: аҩада – ашьхара; амрагыларахь – Зыхьҧа, Аҟәара аҳабла; алада – Асԥа, Аԥьрҩара; амраҭашәарахь – Ԥсахара);

5. **Асԥа** (аҳәаақәа: аҩада – Арасаӡыхь, Аҟәара аҳабла; амрагыларахь – Аҟәара аҳабла, Бзыԥ аӡиас: алада – Аҭыӡҭа; амраҭашәарахь – Аҭыӡҭа, Алаҳаӡы). Ажәытә Асԥа ҳәа изышьҭаз Аҟәара аҳабла ҳәа иахьа изышьҭоугьы аҵанакуан, уахәаԥш Бзыԥ;

6. **Аҭыӡҭа** (аҳәаақәа: аҩада – Асԥа, Аԥьрҩара; амрагыларахь – Асԥа , Бзыԥ аӡиас; алада – Алаҳаӡы; амраҭашәарахь – Алаҳаӡы);

7. **Ацангәыгәра** (аҳәаақәа: аҩада – Арасаӡыхь; амрагыларахь – Аԥьрҩара; алада – Аҭыӡҭа; амраҭашәарахь – Ԥсахара). «Красный крест» ҳәа изышьҭоугьы Ацангәыгәра ауп иахьӡу, абжа Ԥсахара иаҵанакуеит;

8. **Аԥьрҩара** (аҳәаақәа: аҩада – Арасаӡыхь; амрагыларахь – Асԥа; алада – Аҭыӡҭа, Алаҳаӡы; амраҭашәарахь – Ԥсахара). Ақыртқәа 40-тәи ашықәсқәа раан «Ипнари» ахьӡырҵеит, 1992 шықәсазы уи аҭыԥан ажәытә хьӡы «Аԥьрҩара» шьақәыргылан).

9. **Бзыԥҭа** (аҳәаақәа: аҩада – ашьхара, Цҳәына ахәҵа; амрагыларахь – Бзыԥ аӡиас; алада – Бзыԥ аӡиас, Аҟәара аҳабла; амраҭашәарахь – Зыхьҧа, Мамзышьха; ҽакала иуҳәозар Бзыԥҭа ҳәа изышьҭаз Риҵаҟа ицо амҩа Бзыԥ аҭыҳәта ала Аӡиқәанӡа). 50-тәи ашықәсқәа рзы Бзыԥҭа ақыртқәа «Бзиписхеви» ахьӡырҵеит, ашьҭахь «Бзыԥҭа» шьақәыргылан. Иахьа ари аҳаблаҧ уаҩы дынхом;

10. **Бзиписхеви**, уахәаԥш Бзыԥҭа;

11. **Зыхьҽа** (аҳәаақәа: аҩада – ашьхара; амрагыларахь – Бзыпҵа; алада – Аҟәара аҳабла; амраҭашәарахь – Арасаҙыхь, ашьхара). Зыхьҽа еиҳаракыра ҭыпуп, аерманцәа нхон, уажәы иҭацәуп;

12. **Ипнари**, уахәаԥш Аԥырҩара.

I. Аҟәара аҳабла иаҧанакуа атҵыԥхьыҙқәа:

13. **Аеподром II Аҽырҩырҭа** (Аҟәара аҳабла аҩада-мраҭашәарахьтәи аган);

14. **Ашьхарыбахә** (Аҟәара ҳабла ахахьы Бзыԥ аҙы аҙааигәара абахә ашьапы, Бзыԥ ауахәама абаа аҵаҟа, ашьхақәа ирҭатәарҭоуп):

15. **Аҽырҩырҭа**, уахәаԥш Аеподром;

16. **Бзыԥ абаажә** (Ашьхарыбахә ахаҽы иқәгылоуп, Аԥсны абжьаратә шәышықәсқәа рзы иҟаҵоу ргыларoуп, Аԥсны ажәытә уахәама дуқәа ируакуп);

17. **Динтәара** II **Динитәара** (Бзыԥ ахықә аҕәхырҭа азауад ахьгылоу; ажәытә рахәтәарҭан);

18. **Инаԥҳа** (нхарҭан, Бзыпҵа ақыҵа – Бзыԥ аргьаратәи аԥшаҳәахьы, уахәаԥш Москвич ихсаала).

II. Арасаҙыхь иаҧанакуа атҵыԥқәа:

19. **Азауадблыра** (аурыс принц иҕәхырҭа азауад гылан Ашәра аханы);

20. **Арх** (Арасаҙыхь аҙы наҟ-ааҟ аԥшаҳәа);

21. **Ахаҳәду** (Арасаҙыхь аҳабла иалкьны иахагылоу ахәду Аҽегылара ҳәа иахьашьҭоу);

22. **Аҳәыҳәшәара** (Ԥсахара ақыҵеи Арасаҙыхьи рҳәаа азааигәара);

23. **Аҽегылара** (Зыхьҽа ахәы аҵаҟа – Арасаҙыхь ахахьы);

24. **Ашәра II Кириленко идача** (Аҕшдәы анаҩс аҩада – Арасаҙыхь аҳабла ашьхарахь);

25. **Аԥьҟьаҟьара** (Ԥшьыцька анаҩс амрагыларахь);

26. **Баталион** (Ԥшьыцькеи Ашәҟьаҟьареи рыбжьара**,** 1941 – 1943 шықәсқәа рзы ицәырҵыз хьҙуп);

27. **Бгоу агәаҩа** (Арх ҳәа иахьашьҭоу ахахьы – Арасаҙыхь Гагра ар-н);

28. **Дадыхәаа** (Хышаа) **рхәы** (Аԥьрҩареи Арасаҙыхь аҳаблеи рҳәаахь);

29. **Кириленко идача**, уахәаԥш Ашәра;

30. **Маҳҵы** (Бениа) **иашҵа** (Наԥҳаа рхәы аҩахьы – Арасаҙыхь);

31. **Наԥҳаа рхәы** (Асԥеи Арасаҙыхьи рҳәаахь);

32. **Ԥшьыцька** (Аҽегылара иавоуп амрагыларахь ала);

33. **Ҭамышхәа аҳапы** (Арасаҙыхь аҳабла, Ԥшьыцька аханы);

34. **Хәҙыра агәаҩа** (Ҽышьҭра ҳәа иахьашьҭоу иҟоу агәаҩа).

III. Асԥа иаҵанакуа атԥыҳьыӡқәа:

35. **Акариер** (Асԥа Бзыԥ ахықә иахьаду: ажәытә ари аганахь Алшәымбақәа, Қәтараа, Хышаа нхон);

36. **Аскьырра** (Абҟәыл ӡха иавоуп амраҭашәарахь ала);

37. **Бгаарборҭа** (Бгаа рхәы инаркны Аҭыӡтанӡа иҟоу акаршәра; Москвич ихсаалаҿ «Бугаборт» ҳәа иарбоуп);

38. **Бганаа рхәы** (Асԥа – Бзыԥ аусҳәарҭа ахьгылоу аѽадахьы);

39. **Лшәындаа рҭыԥ** (Бзыԥ аӡиас арҕьарахьтәи ахықә иазааигәоуп – Асԥа аҳабла);

40. **Набжьалаа** (Бзыԥ ашкол ахьгылоу аҿаԥхьа, Гагра ицо амѽаду аладахьы – Бгаарборҭа аган);

41. Џьансыҭаа (Гыцаа) **рҭыԥ** (Лшәындаа рҭыԥ иавоуп амраҭашәарахь ала).

IV. Аҭыӡта еиднакыло атԥыԥқәа:

42. **Аеродром** (Аҭыӡта, Ԥшыххәа ахьахьӡу аҟьаҟьараҿ иҟан 1941 – 1945 шықәсқәа рзы);

43. **Антипа иӡыхь** (Аҭыӡта, Наҧҟьебиа лӡыхь аладахьы);

44. **Апаром** (Аҭыӡтеи Ацыԥьқәеи рыбжьара Бзыԥ аӡиас ихын, Акаш ҳәа иахьашьҭоу урнагон, Ацыԥьқәаа «Афлыка хҵарҭа» ҳәоуп ишырдыруа, уахәаԥш Ацыԥьқәа аҳабла);

45. **Кәакәасқьыраа рҳабла** (Апаром анаѽс амраҭашәарахь);

46. **Қалдахор** II **Лечкоп** (Аҭыӡта амраҭашәарахьтәи аган аерманцәа ахьықәынхо; Қалдахор – аерман формоуп Калдахәара ҳәа иаанагоит, аерманцәа раԥхьа Бзыԥ нырцә Калдахәара инхон азы ара иахьааз аҭыԥазгьы Қалдахор рҳәоит. Аѽбатәи ахьӡ «Лечкоп» ари аҭыԥ иахьӡызҵаз а-30-тәи ашықәсқәа раан аколхоз хантәаѽыс иамаз Забелиан иоуп, уи уаанӡа Аҟәа араион «Лечкоп» ҳәа иахьашьҭаз дынхон);

47. **Лечкоп**, уахәаԥш Қалдахор;

48. **Ԥшыхәҳәа** (ҭыԥуп, ҟьаҟьароуп, Аҭыӡтеи Алаҳаӡи рыбжьара).

V. Ацангәыгәра иаҵанакуа атԥыԥқәа:

49. **Бацәхәы** (Мықә Чаҕыр дахьагаз аѽс амрагыларахь);

50. **Мықә Чаҕыр дахьагаз** (хәдууп, Ԥсахареи Ацангәыгәреи рыбжьара);

51. **Қәаҷалиаа** (Кәанԥьариа) **рхәы** (ДСК – азауад аҿаԥхьа иҟоу ахәы);

52. **Красный крест**, уахәаԥш Ацангәыгәра;

53. **Тус инхарҭа** (Қәаҷалиаа рхәы иавоуп амрагыларахь ала).

VI. Аԥьрѽара иаҵанакуа атԥыԥқәа:

54. **Аԥьра ахықә** (Аԥьрѽара аҳабла аѽындууқәа ахьгылоу);

55. **Даҭа** (Агрба) **инхарҭа** (Аԥьрԥара аҳабла агәтахьшәа);

56. **Кашәыр** (Хышба) **иҭып** (Даҭа инхарҭа аԥадахьы – Аԥьрԥара аҳабла).

VII. Бзыԥҭа иаԥанакуа атыԥхьызқәа:

57. **Адоужра II Адоу-ижра** (Жәԥархы акәара арҕьарахь Ритца амԥа азаигәара);

58. **Апҟызла II Девичьи слезы** (Бзып аzы арҕьарахь ала иавоуп Ритцаҟа ицо амԥа аҿыцқәаҿ, ацаҟьа иалкәкәаны аzы каҭәоит – Бзып ажәытәәи ацхаду уамак иацәыхарам; атәым милаҭ – аԥсшьацәа «Девичьи слезы» ҳәа иашьҭан);

59. **Арапан II Арԥан** (аҭыԥгьы, арыртагьы Бзып аzиас Зыртәтәара иазымариашан);

60. **Арԥан**, уахәаԥш Арапан;

61. **Аҭәархыра** (Бзып аzиас аԥшаҳәа Хаҟа ашьха унаӡаанӡа);

62. **Аҵәаҭра** (Ҵааха иатәуп, баҳчараны иҟоуп);

63. **Ачара** (Бзып арҕьарахьтәи аԥшаҳәа Адоужра анаԥс аԥада);

64. **Аԥьра абахә** (Жәԥархә анаԥс аԥада, Агыруа аzы дахьашьыз аладахьы);

65. **Жәԥарх** (Бзып арҕьарахьтәи ахыцә Ачара анаԥс аԥада);

66. **Крупра**, уахәаԥш Ҵааха;

67. **Хәырмагәаԥа** (Бзып аzиас арҕьарахь, Бзып ажәытәцҳаи Апҟызреи рыбжьара);

68. **Ҵааха II Крупра** (нхарҭан, Мамзышьха амрагыларахьтәи ашьапахьы Бзып аzиас 2-ҟа км инацәхыкны; аԥбатәи ахьз «Крупра» – Курортное упровление ҳәоуп иаанаго).

VIII. Зыхьҿа иԥанакуа атыԥқәа:

69. **Аҕшдәы** (Ԥсахарагәаԥа ааԥс амрагыларахь);

70. **Асарҭыцә** (жәытә ҳаблан, Зыхьҿа аԥада-мраҭашәарахьтәи аганахь);

71. **Аҭәымыҕра** (Ашьхарыбахә аԥада-мраҭашәарахь ала иацыргоу ахәду);

72. **Зыхьҿа ахәы** (Аҭәымыҕра ахахьы);

73. **Уасархәы** (еиҳаракыроуп, Ашьхарыбахә аханы – Зыхьҿа);

74. Ҳәыстыхь агәаԥара (Аҭәымыҕра иадуп амраҭашәарахь ала – Зыхьҿа).

Гьечрыԥшь ақыҭа

1. **Ақ. Гьачрыԥшь II Гьечрыԥшь** (аҳәаақәа: аԥада – Ԥсоу ахыцә – Мкьалрыԥшь, Амзара ақыҭа – аҳабла Асабулеи; амрагыларахь – Амзара; алада – амшын; амраҭашәарахь – Ԥсоу аzиас). XIX ашәышықәса анҵәамҵазы – 1894 шықәсазы ара дааит Урыстәыла адгьылқәа-

арыхра аминистр А. С. Ермолов, уи иаҳатыраз Гьечрыԥшь ахьҙ Ермоловск ҳәа иԥсахын, 1944 шықәсазы ақыртқәа агенерал Леселидзе ихьҙ ахыртеит (уахәаԥш Оиконимы, ад. 61); Ахьҙ «Гьачрыԥшь» шьақәыргылан 1992 шықәсазы;

2. **Гьечрыԥшь**, уахәаԥш Гьачрыԥшь.

Гьачрыԥшь аҳаблақәа, атыԥқәа:

3. **Лаблеи** (Гьачрыԥшь анхарҭақәа ируакын, уахәаԥш Оиконимы, ад. 61);

4. **Ԥсоу аҳабла** (Ԥсоу армаратәи ахықә Асабулеи аҩадахьы иҟаз ҳаблоуп: амҳаԥьырра ашьҭахь 1885-1886 шықәсқәа рзы, аурысқәа ара аестонеццәа ааганы индырхеит, ақыҭагьы «Сальме» ҳәа иашьҭалеит, иазгәаҭатәуп, ахьҙ «Сальме» уааҧа ари адгьыл зтәыз Цанба Ҳаԥьы Салма ихьҙ иазааигәаума уҳәаратәы ишыҟоу);

5. **Ԥсоу-спири**, уахәаԥш Ԥшоухәа;

6. **Ԥшоухәа** (Лакырха иавоуп амрагыларахь ала, жәытәла аҩбагьы қыҭакны иҟан, иахьа Гьачрыԥшь иаҵанакуеит. Аҩырақәа рҽы иуԥылоит абас еиԥш иҟоу афармақәа: Пшеуха – Нордман, ад 414; Пшоуха – Ах. – 20. 1884 шықәсазы ара аестонеццәа ааганы индырхеит, урҭ рбызшәала аҭыԥгьы «Сулево» ахьҙырҵеит. 1948 шықәсазы ақыртқәа «Ԥсоу-спири» ҳәа ирыԥсахит, ари ашьҭахь «Сулево» шьақәыргылан. 1992 шықәсазы адгьыл ажәытә хьҙы Ԥшоухәа азыргьежьын).

7. **Сальме**, уахәаԥш Ԥсоу аҳабла;

8. **Сулево**, уахәаԥш Ԥсоу, Ԥшоухәа.

Лҙаа ақыҵа

1. **Ақ. Лҙаа II Лҙаа'** (аҳәаақәа: аҩада – Бзыԥ аҙы, Калдахәара; амрагыларахь – Цанигәарҵа, Амжәықәхәа; алада – амшын; амраҭашәарахь – Бзыԥ аҙы). Жәытәла Лҙаа ҳәа иашьҭан Ԥицундагьы – Нордман, ад. 415; мамзаргьы Лҙааных– Маҷавариани, ад. 228; ақыртқәа ари ахьҙ еицакны «Лидзава» ҳәа иашьҭан).

Лҙаа аҳаблақәа:

2. **Ацыԥьқәа II Осечко** (аҳәаақәа: аҩада – Калдахәара; амрагыларахь – Амжәықәхәа; алада – Аҙақә, Ԥицунда; амраҭашәарахь – Бзыԥ аҙиас; атәым милаҭ ари ақыҵа ахьҙ еицакны «Осечко» ҳәа иашьҭоуп);

3. **Лҙаа агәы** (аҳәаақәа: аҩада – Амжәықәхәа; амрагыларахь – Амжәықәхәа, Аҭырқәцәа ргәаҩа; алада – Анышьхҵара аҙиа, Пицунда; амраҭашәарахь – Раԥыҵа);

4. **Осечко**, уахәаԥш Ацыԥьқәа;

5. **Раԥыҵа** (аҳәаақәа: аҩада – Ацыԥьқәа; амрагыларахь – Лҙаа агәы; алада – Инкит аҙиа, Ԥицунда; амраҭашәарахь – Ацыԥьқәа).

I. Ацыцьқәа иаҧанакуа атҭыпхьызқәа:

6. **Агәарарында** (Ацыцьқәа аладатәи акалтахь Бзып аҙиас аган);

7. **Аҳбаажәхәы** (Ацахҽы аханы – Ацыцьқәа);

8. **Акаш** (Афлика хҵара аладахьы);

8-а. **Амзыхәа** (Ацыцьқәа аҳабла ахахьы, уахәаҧш Чачба ихсаала);

9. **Арнауҭаа рҭып** (Чбаиҙыхь аашс амрагыларахь – Кәыдырҭа);

10. **Ауашы дахьҭыршьааз** (Аҳбаажә ахәы аашс амраҭашәарахь);

11. **Афлика хҵара** (Инцьныр иқәацә ашада-мраҭашәарахь, Бзып аҙиас ахыкә; ара ажәытә афлика – апором хын, аҙы иаларуан);

12. **Ахәажәра** (Ацыцьқәа аерманцәа ахьынхо Агәарарында аган);

13. **Аҳасҵа** (Ашәчра иадуп амраҭашәарахь ала, Бзып аҙы аганахь);

14. **Ацахҽы** (Гьечаа рқәаҵа ахахьы, Ацыцьқәа амрагыларахь);

14-а. **Ачҵа** (Кәыдырҭа нахыс иҟоу аҭыҳәҭа зегьы Ацыцьқәа ахахьынҙа);

15. **Ашәчра** (Ацыцьқәеи Рапытцеи рыбжьара, Бзып аҙы ахыкәахь, амашаду 800-ҟа метра иашацәхыкны Агәарарында аган);

16. **Бохәгәарҵа** (Ауашы дахьҭыршьааз ахахьы);

17. **Кирпичный**, уахәаҧш Ҳал иҭыҧкәа;

18. **Ҳал иҭыҧкәа II Кирпичный** (Бзып ахыкә Ашәчра аладахьы);

19. **Ԥьаҧшьаа ргәашьа** (Арнауҭаа рҭып ашадахьы – Кәыдырҭа).

II. Лҙаа агәы иаҧанакуа атҭыпхьызқәа:

20. **Абгашара** (Иналаа рышҭа анашс амрагыларахь, амшын ахыкә);

21. **Акәасҟьа** (Ԥыра иавоуп амраҭашәарахь ала, уажәы ара азеиҧш нышәынҵрақәа ыҟоуп);

22. **Аныхаҭып** (Акәараду иавоуп иааигәаны армарахь ала, Уандраа рынхарҵа ҳәа иахьашьҭоу);

23. **Аршҵа** (ԥсҭоуп, Аныхаҭып анашс амрагыларахь);

24. **Аҵеиаа рбаҳча** (Мҵырҵеи Ԥыреи рыбжьара – Лҙаа агәы);

25. **Аҭырқә ԥсҵа II Турецкая щель** (Абгашара анашс амрагыларахь – Лҙааи Амжәыкәхәеи рҳәааҷ; излархәо ала ажәытә ара аҭырқә хәаахәҵцәа ҙхыцуан, иҧхьон);

26. **Ацәыркра** (Акәараду аҵыхәа – Лҙаа агәы);

27. **Гыцаа рхәы** (Аҵеиаа рбаҳчеи Ԥыраҵеи рыбжьара);

28. **Жьиаа рыжәшьа** (Смыраха акәара аҵыхәахь иавоуп амраҭашәарахь ала);

29. **Иналаа рашҵа** (Ԥыра иавоуп армарахь ала, Акәасҟьа иазымариашан, Рыбзавод ахахьы);

30. **Кьахьаа рыхәҵ** (Смырахеи Амшәырҵеи рыбжьара – Лҙаа агәы);

31. **Кьахьыраа рыхәҵ** (Смырахеи Мшәырҵеи рыбжьара – Лҙаа агәы);

32. **Мшәырҵа** (ԥсҭоуп, Кьахьаа рыхәҵ анашс амрагыларахь, Аграа ахьынхо);

33. **Рыбзавод** (Ҵыра анаҩс амрагыларахь амшын ахыҟа Аҭыркәа ԥсҭанӡа);

34. **Смыраа ргәаҩа** (Арҩҭа аԥсҭа иатәуп);

35. **Смыраха** (Смыраха акәара ахы, Арҩҭа аԥсҭа);

36. **Уандраа рынхарҭа** (ԥсҭоуп, Аныхаҭып азааигәара);

37. **Ҵыраҭа** (Ҵыра Лӡаа иахьалсуа наҟ-ааҟ ахыҟа).

III. Раԥыҵа иаҵанакуа атыԥхьыӡкәа:

38. **Амзара** (Раԥытца, Мыс иӡыхь ааҩс амрагыларахь, Делаа ахьынхо рышьҭахь);

39. **Аԥсҭа** (Енакьаа рхәы ааҩс амрагыларахь);

40. **Ахаҳра** (Гьечаа рқәатца аладтәи аган, Лӡаа, Раԥытца аҳабла);

41. **Ачаа рашҭа** (Ачаа рӡыхь ҳәа иахьашьҭоу Кәыдырҭа акалт);

42. **Енакьаа рҳаԥы** (Енакьаа рхәы аладатәи аганахь);

43. **Гьечаа рқәатца** (Енакьаа рхәы иавоуп амрагыларахь ала – Раԥытца);

44. **Енакьаа рхәы** (Кәыдырҭа аԥсҭа ааҩс амрагыларахь);

45. **Кәыдырҭа II Қәҭарҭа** (ԥсҭоуп, нхарҭоуп, Ацыцьқәа агәтахьала илашьҭуп Раԥытцаҟа; излархәо ала ара имаҷымкәа Қәтараа нхон, ҳгәы излаанаго ала аԥсҭа ахьӡгьы «Кәыдырҭа «уи ауп изыхҟьаз);

46. **Қәҭарҭа**, уахәаԥш Кәыдырҭа.

Маҳадыр ақытца

1. **Ақ. Маҳадыр** (аҳәаақәа: аҩада – Ԥшоухәа; амрагыларахь – Ԥшашьха; алада – Амзара; амраҭашәарахь – Ԥшоухәа).

Маҳадыр иаҵанакуа аҳаблақәа атыпқәа:

2. **Аздрыԥшь** (Маҳадыр аҳаблақәа ируакуп, Кацырха аҳабла аладахьы; асаӡқәа раҳ Лауан Цанба итәарҭан, ахсаалақәа рҿы «Аздрепши» ҳәа иарбоуп Ах. – 14, Ах. – 22, Аздрыԥшь аԥсуаа анықәҵ аерманқәа ндырхеит, аҭыԥгьы «Отлук» ахьӡырҵеит, ақыртқәа 1948 шықәсазы «Клдиани» ҳәа ирыԥсахит, 1992 шықәсазы ажәытә хьӡы «Аздрыԥшь» шьақәыргылан);

3. **Вашловани**, уахәаԥш Мԥаадрыԥсҭа;

4. **Восемьсотское**, уахәаԥш Кацырха;

5. **Евдокимовка**, уахәаԥш Ԥшашьха;

6. **Жәҩаԥсҭа** (ԥсҭоуп, Жәҩаԥсы аӡы ҭысуеит, Ԥшьашьха аҳабла иаҵанакуеит);

7. **Зегани**, уахәаԥш Ԥшашьха;

8. **Кацырха** (Маҳадыр иаҳаблоуп – Аздрыԥшь аҳабла аҩадахьы, ахсаала иарбоуп – Ах. – 27. XIX ашәышықәса анҵәамҭазы ара аерманқәа ндырхеит, ахьӡгьы «Восемьсотское» ҳәа иԥсахын, 1948 шықәсазы

ақыртқәа «Мухнари» ахьзыртцеит, 1992 шықәсазы ажәытә хьзы «Кацырха» шьақәыргылан);

9. **Клдиани**, уахәаԥш Аздрыԥшь;

10. **Мԥаадрыԥсҭа** (Маҳадыр аҳаблақәа ируакуп – Маҳадыр амраҭашәаратәи аҽацә. Амҳаԥьырра ашьҭахь аурысқәа «Рогожино» ахьзыртцеит, ақыртқәа 1948 шықәсазы «Вашловани» ҳәа ирыԥсахит, 1992 шықәсазы «Мԥаадрыԥсҭа» шьақәыргылахеит);

11. **Мухнари**, уахәаԥш Кацырха;

12. **Отлук**, уахәаԥш Аздрыԥшь;

13. **Ԥшашьха аҳабла** (Маҳадыр иатәуп – Маҳадыр амрагыларатәи аҽацә; амҳаԥьырра ашьҭахь аурысқәа «Евдокимовка» ҳәа иашьҭалт, ақыртқәа 1948 шықәсазы «Зегани» ахьзыртцеит, 1994 шықәсазы ажәытә хьзы «Ԥшашьха» шьақәыргылан);

14. **Рогожино**, уахәаԥш Мԥаадрыԥсҭа.

Мқьалрыԥшь ақыҵа

1. **Ақ Мқьалрыԥшь** (аҳәаақәа: аҩада – шьхара; амрагыларахь – Маҳадыр ашьхақәа; алада – Ԥшоухәа; амраҭашәарахь – Ԥсоу аҙы).

Мқьалрыԥшь иаԥанакуа аҳаблақәа, атыԥқәа:

2. **Баҕрыԥшь** (Мқьалрыԥшь иаҳаблоуп – Мқьалрыԥшь аҩадатәи аҽацә; аҩырақәа рҽы иуԥылоит, уахәаԥш – Оиконимы, ад. 49; Мачавариани, ад. 294. XIX ашәышықәса анҵәамазы ара индырхаз аерманқәа «Гошендак – Дерекеи» ахьзыртцеит, 1948 шықәсазы «Цаблиани» ҳәа ирыԥсахит, 1992 шықәсазы «Баҕрыԥшь» шьақәыргылан);

3. **Бенчахәы** (Мқьалрыԥшь аҳаблақәа ируакуп – Баҕрыԥшь аладахьы. 1948 шықәсазы ақыртқәа «Чанчкери» ҳәа ирыԥсахит, 1992 шықәсазы ажәытә хьзы Бенчахәы шьақәргылан, уахәаԥш Оиконимы, ад. – 52);

4. **Гошендак**-**Дерекеи**, уахәаԥш Баҕрыԥшь;

5. **Демерченц,** уахәаԥш Хышәҳарыԥшь;

6. **Казарма,** уахәаԥш Лакырха;

7. **Лакырха** (Мқьалрыԥшь аҳаблақәа ируакуп Мқьалрыԥшь агәы Ԥсоу иахьаду. Ахьз аҩырақәа рҽгьы иуԥылоит, уахәаԥш – Мачавариани, ад. 294. Амҳаԥьырра ашьҭахь ара аурысқәа тәан, аҭыԥ «Казарма» ҳәа иашьҭан, 1948 шықәсазы ақыртқәа «Салхино» ахьзыртцеит, 1992 шықәсазы «Лакырха» шьақәргылан);

8. **Ԥсоусхеви,** уахәаԥш Хышәҳарыԥшь;

9. **Ԥхыста** (Мқьалрыԥшь иаҳаблоуп, Лакырха иавоуп амрагыларахь ала – Ԥхыста аҙы аган; иарбоуп Масквич ихсаалақәы. Амҳаԥьырра ашьҭахь аурысқәа Ԥхыста абжа Шуриновка ахьзыртцеит егьи азбжа «Троицкое». 1948 шықәсазы «Троицкое» – «Цоднискари» ҳәа ирыԥсахит, 1992 шықәсазы «Ԥхыста» шьақәргылан);

10. **Салхино**, уахәаԥш Лакырха;

11. **Троицкое**, уахәаԥш Ԥхыста;

12. **Хышәҳарыԥшь** (Мҟьалрыԥшь аҳаблақәа ируакуп – Мҟьалрыԥшь амрагыларатәи аҽацә. Аҩырақәа рҽы «Хушкарипш» ҳәа иарбоуп – Маҷавариани, ад. 294. XX ашәышықәса алагамҭазы ара индырхаз аерманқәа «Демерченц» ахьӡырҵеит, 1948 шықәсазы уи «Ԥсоусхеви» ҳәа ирыԥсахит, 1992 рзы Хышәҳарыԥшь шьақәргылан);

13. **Цаблиани**, уахәаԥш Баҕрыԥшь;

14. **Цоднискари**, уахәаԥш Ԥхыста;

15. **Чанчкери,** уахәаԥш Бенчахәы;

16. **Шуриновка**, уахәаԥш Ԥхыста.

Ԥсахара ақыҭа

1. **Ақ. Ԥсахара** (аҳәаақәа: аҩада – ашьхара; амрагыларахь – Бзыԥ ақыҭа, Алаҳаӡы; алада – амшын; амраҭашәарахь – Гагра). Аҩажәатәи ашәышықәса алагамҭазы ара иҟан аурыс ихырҕәҕәарҭа «Р-д Колхида», иара убас Урыстәыла аҳду Александр Михаил-иԥа идыԥхьаӡалаз «Колхида» зыхьӡырҵаз анхара. Абарҭқәа ирыхҟьаны аҭыԥгьы «Колхида» ахьӡхалт, Ԥсахара иахьаҵанакуаз апринц Ольденбургскигьы адгьыл иман «Отрадное» ҳәа иашьҭан. 1935 шықәсазы Аԥсны ақыҭақәа рсиаҩ Ԥсахара ¨Колхида) еҩшаны – «Верхняя Колхида», «Средняя Колхида», «Нижняя Колхида» ҳәа иарбоуп (уахәаԥш – Оиконимы, ад.66). Ахьӡ «Ԥсахара» шьақәыргылоуп 1992 шықәсазы.

Ԥсахара иаҩанакуа аҳаблақәа, атҵыԥқәа:

2. **Аӡаԥшь** (Ԥсахара аҳаблақәа ируакуп – Гаграԥсҭеи Цангәареи рыбжьара; XX ашәышықәса алагамҭазы араҟа апринц Ольденбургски «Отрадное» захьӡыз инхара ыҟан, уи иахҟьаны аҭыԥгьы кыраамҭа «Отрадное» ҳәа иашьҭан, 1948 шықәсазы ақыртқәа «Сихарули» ахьӡырҵеит. 1992 шықәсазы ажәытә хьӡы Аӡаԥшь шьақәыргылан);

3. **Алпури**, уахәаԥш Аҿыԥста;

4. **Альпийское**, уахәаԥш Аҿыԥста;

5. **Аҳәыҳәшәара** (Ԥсахара аԥсҭақәа ируакуп, аурысҷәа «Грузинское ущелье» ҳәа иашьҭан, ақыртқәа «Сакартвелос Хеоба» ҳәа ирыԥсахит, 1955 шықәсазы аурыс форма «Грузинское ущелье» шьақәдыргылеит. Ажәытә хьӡы «Аҳәыҳәшәара» ари аҭыԥ иазыргьежьын 1992 шықәсазы);

6. **Ацангәыгәра II Красный крест** (Бзыԥ ақыҭеи Ԥсахареи рҳәааҩ амҩаду иацәыхарамкәа, уахәаԥш Бзыԥ ақыҭа);

7. **Аҿыԥста** (Ԥсахара аҩада-мраҭашәаратәи аган; XX ашәышықәса алагамҭазы аурысҷәа «Альпийкое» ахьӡырҵеит, ақыртқәа 1948 шықәсазы «Алпури» ҳәа ирыԥсахит, 1955 шықәсазы аурыс форма «Альпийское» ахь ииасит. Ажәытә хьӡы Аҿыԥста шьақәыргылан 1992 шықәсазы);

8. **Башькәыр иҕдар**, уахәаԥш Баԥьгәыр иҕдар;

9. **Баԥьгәыр иҕдар II Башькәыр иҕдар** (Аҽыԥсҭа иатҵанакуа аҭыԥқәа иреиуоуп – аҩыраҽы «Бешкур ихдыр» ҳәа иарбоуп, уахәаԥш Оиконимы, ад.39);

10. **Гаграԥсҭа** (Аҽыԥсҭа ааҩс амрагыларахь – Ԥсахара иатҵанакуеит; ақырҭқәа «Гагрис Хеоба» ҳәа иашьҭан);

11. **Гагрис Хеоба**, уахәаԥш Гаграԥсҭа;

12. **Грузинское ущелье**, уахәаԥш Аҳәыҳәшәара;

13. **Емхаа рашҭа** (Ԥсахара аҙы арҕьарахьтәи ахықәахь амҩаду аладахьы: ажәытә, асанаториа «Грузиа» инаркны «Красный крест» ҳәа иахьашьҭоунҙа иҟоу адгьыл Емхаа ахылаԥшуан);

14. **Заԥшьаа рынхарҭа** (Ԥсахара аҙы армарахьтәи аганахь аҩадала амҩаду ахықә, аратәи Заԥшьаа XX ашәышықәса алагамҭаз Ҭхьынантәи иааны инхеит);

15. **Колхида**, уахәаԥш Ԥсахара;

16. **Красный крест**, уахәаԥш Ацангәыгәра;

17. **Отрадное**, уахәаԥш Аҙаԥшь;

17-а. **Ԥсахара агәаҩа II Георгиевское ущелье** (Ԥсахара ахахьы, Аҕшдәы анаҩс амрагыларахь);

18. **Сакартвелос Хеоба**, уахәаԥш Аҳәыҳәшәара;

19. **Сихарули**, уахәаԥш Аҙаԥшь;

20. **Цангәара** (Ԥсахара аҳаблақәа ируакуп – Ԥсахара аҩада-мрагыларатәи аҽацә: XX ашәышықәса алагамҭазы ара инхоз ирыбзоураны «Армянское ущелье» ҳәа иашьҭалт, ақырҭқәа 1948 шықәсазы «Земохеви» ҳәа ирыԥсахит. Ахьҙ «Цангәара» шьақәыргылан 1992 шықәсазы).

Хышәҳа ақыҭа

1. **Ақ. Хышәҳа** (аҳәаақәа: аҩада – Баҕрышьха; амрагыларахь – Аҽмарда, Аҕкәа; алада – Ҳашԥсы ақыҭа; амраҭашәарахь – Маҳадыр ақыҭа; амҳаԥьырра ашьҭахь ара индырхаз аколонистцәа «Христофорово» ахьҙырҵеит, 1944 шықәсазы «Христофорово» «Багнари» ҳәа ирыԥсахит, уахәаԥш-Оиконимы, ад.49; 1992 шықәсазы ажәытә хьҙы «Хышәҳа» шьақәыргылан);

Хышәҳа аҳаблақәа, атҵыԥқәа:

2. **Агкқәа** (Хышәҳа аҳаблақәа ируакуп – Аҽмарда аҳабла аладахьы; аурысқәа «Менделеево» ҳәа иашьҭан, ақырҭқәа «Ципнари» ахьҙырҵеит. 1992 шықәсазы аҳабла ажәытә хьҙы «Агкқәа» азырхынҳәын);

3. **Амгәашхәҵа** (Хышәҳа аҳаблақәа ируакуп, Аҽмарда аҳабла иавоуп; амҳаԥьырра ашьҭахь ара инхаз аерманқәа «Манаклук» ҳәа

иашьҭалт, 1948 шықәсазы «Клдекари» ахьзырҧеит, 1992 шықәсазы «Амгәашхәҵа шьақәыргылан);

4. **Аҳагәашә** (Амгәашхәҵа иаҵанакуеит – Хышәҳа ақыҵа);

5. **Аҽмарда аҳабла** (Хышәҳа ақыҵа аҩада- мрагыларатәи аҿацә);

6. **Вели**, уахәаԥш Чыгәрха;

7. **Верхне-Ковалевское**, уахәаԥш Чыгәрха;

8. **Клдекари**, уахәаԥш Амгәашхәҵа;

9. **Манаклук**, уахәаԥш Амгәашхәҵа;

10. **Менделеево**, уахәаԥш Агкәа;

11. **Хышәҳарыԥшь** (Хышәҳа ақыҵа иатәуп, аҩырақәа рыҷгьы иуԥылоит,уахәаԥш – Нордман, ад. 414);

12. **Ципнари**, уахәаԥш Агкәа;

13. **Чыгәрха** (Хышәҳа аҳаблақәа ируакуп, Чыгәрхәа аладатәи аҿацә; амҳаԥьырра ашьҭахь аурысҷәа «Верхне-Ковалевское» ҳәа иашьҭан, 1948 шықәсазы ақырҭқәа «Вели» ахьзырҧеит. 1992 шықәсазы ажәытә хьзы Чыгәрха шьақәыргылан).

Ҳашыԥсы ақыҵа

1. **Ақ. Ҳашыԥсы II Ҳашԥсы** (аҳәаақәа: аҩада – Хышәҳа ақыҵа: амрагыларахь – Агккәа; алада – амшын; амраҵашәарахь – Ҳашыԥсы аҙы).

Ҳашыԥсы иаҧанакуа аҳаблақәа, аҵыԥкәа:

2. **Арасаҙха II Арасаҙыхь** (Ҳашыԥсы аҳаблақәа ируакуп – Ҳашыԥсы алада- мрагаларатәи аҿацә; амҳаԥьырра ашьҭахь аурысҷәа ари аҵып «Ковалевское» ахьзырҧеит, ақырҭқәа 1948 шықәсазы «Ваке» ҳәа ирыԥсахит; ажәытә хьзыҵәҟьа «Арасаҙыхь» ауп, 1992 шықәсазы уи шьақәырҕәҕәан);

3. **Арасаҙыхь**, уахәаԥш Арасаҙха;

4. **Ковалевское,** уахәаԥш Арасаҙыхь;

5. **Ваке,** уахәаԥш Арасаҙыхь;

6. **Аҳәырасҷәа** (Ҳашыԥсы ақыҵа иаҳаблоуп – Арасаҙха аҩадахьы; аԥсуаа анықәҵ ашьҭахь аурысҷәа «Средне – Ковалевское» ҳәа иашьҭалт, 1948 шықәсазы «Имерхеви» ала ирыԥсахит, 1992 шықәсазы ажәытә хьзы «Аҳәырасҷәа» шьақәыргылан);

7. **Средне-Ковалевское**, уахәаԥш Аҳәырасҷәа;

8. **Имерхеви,** уахәаԥш Аҳәырасҷәа.

Гагра араион ашьхақәеи, ашьхаҵыԥқәеи[1]

1. **Ааҙагаҷа II Аҙага** (Ҩышьҭра анаҩс аҩада);

[1] Ара иарбам ахьзқәа, урыхәаԥш урҭ зҵазкәа Гагра араион ақыҵақәа: ашьхазқәа, урыхәаԥш Гагра араион азқәа.

2. **Абгылара** (Аԥсны аҩадатәи аҳәаа иалоу шьха дууп, Гәдауҭа араиони Гагра араиони рҳәаа ахахьы; ахсаалақәа рҿы Агепста ҳәа иарбоуп);

3. **Абсыбжа** (нхарҭан, Баԥрыԥсҭа ахахьы армарахьтәи аганахь, уахәаԥш Ах. -22);

4. **Абу игәашә II Лабышла игәашә** (Мҙаа хәҷи Мҙаа дуи рыбжьара ҙхыҿароуп, ҙкныҳароуп);

5. **Агԥса** (хуп, Ԥшьыжәҙреи Шәымпыӡьи рыбжьара);

6. **Агеԥсҭа II Еҕьаԥсҭа** (ԥсҭоуп, Еҕьа ду зҭысуа аԥсҭа, Абгылара ашьапахьы; ахсаалақәа рҿы иашамкәа Абгылара ашьха аҭыԥан Агепста ҳәа ирнуп, Еҕьаду арҩашгьы Агепста ҳәоуп ишарбоу);

7. **Агыруа афы дахьашьыз** (Мамзышьха амрагыларахьтәи акалҭахь);

8. **Аҕбжьа II Ҕбжьы** (шьхоуп, Ҿыжәҵырхә иатәуп, Мҙаа ду иавоуп амраҭашәарахь ала);

9. **Аҕшҭа** (Артыш анаҩс аҩада-мрагыларахь);

10. **Аҕьаз ҳаԥы** (рахәгыларҭоуп, Аҙиқәа анаҩс аҩада 24-тәи акилометр ҳәа иахьашьҭоу);

11. **Аҙага,** уахәаԥш Ааҙагаҿа;

12. **Аҙбааду II Арацәаҙбаа** (Арашшьха аладатәи акалҭ аҙиа ахьамоу аган, атәым милаҭ Аҙбааду аҙиа «Озерцо» ҳәагьы иашьҭоуп);

13. **Аҙырҭа** (Гагра, Мамзышьхаҟа ицо амашьына мҩа ахьалаго – амҩаду ҩхала);

14. **Аибҕа** (шьхоуп, Ԥсоу аҙы армарахь, хсаалақәак рҿы Аибжа ҳәа иарбоуп);

15. **Аибжа** (Аҳаҕ анаҩс амрагыларахь);

16. **Ақәаб зҭоу** (Гәргач иҙы аладахьы);

17. **Алмасшьха** (шьхоуп, рахәгыларҭоуп, Арашхәы анаҩс амрагыларахь);

18. **Арабика,** уахәаԥш Арбаика;

19. **Арацәаҙбаа**, уахәаԥш Аҙбааду;

20. **Арашшьха** (шьхоуп, Гагра араион аҩадатәи аҳәаа иазааигәоуп, Аҳахьча анаҩс аҩада, Камс иавоуп амраҭашәарахь ала; атопографиатә хсаалақәа рҿы «Козырка» ҳәа иарбоуп);

21. **Арашха II Арашхәы** (Ашәқәабжьаҳареи Цәымҳаи рыбжьара, аҩыраҷәа рҿы Арашха ҳәа иарбоуп, уахәаԥш Альбов, ад. 37);

22. **Арашхәы**, уахәаԥш Арашха;

23. **Арбаа** (шьхоуп, Арԥхьареи Ҳәлып хәҷи рыбжьара, Мац дахьықәырцаз ҳәа иахьашьҭоу азаиигәара);

24. **Арбаика** (Цәҳәын иахагылоуп Ԥсагьҿа азааигәара, ахсаалақәа рҿы Арбаика аҭыԥан «Арабика» ҳәа иарбоуп);

25. **Арабика**, уахәаԥш Арбаика

26. **Арбаика хәҷы** (Арбаика ду иавоуп аҩада ала);

27. **Арԥхьара** (Арбаа ашьапахьы, Еԥьа арҩаш арԥьарахьтәи аганахь);

28. **Артыш II Арҭыш** (ҭыԥхьзуп, Гагра ашьхарахь – Шьхабаашҭа ухалаанҳа);

29. **Аҭыжәырҭа** (шьхоуп, Ашҭа ҳәа иахьашьҭоу аладахьы);

30. **Ахалашҭа** (ҭыԥуп, Гагрыԥшь аҳы ахахьы – арԥьарахьтәи аганахь, уахәаԥш Москвич ихсаала);

31. **Ах-аг**, уахәаԥш Аҳаԥ;

32. **Ахашшлара** (шьхоуп, Хырка аладахьы – уахәаԥш Москвич ихсаала);

33. **Ахәдаара** (Ҳәлыпдуи Абгылареи рыбжьара);

34. **Ахәымаԥаш** (хумҩоуп, Бзыԥтантәи Мамзышьхаԥа уанцо);

35. **Аҳагәашә** (Ԥыжәҵырхәи Арбаикеи рыбжьара);

36. **Аҳаԥ II Аҳаԥа** (Аибжа анаҩс амраҭашәарахь, шьха дууп, ахсаалақәа рҿы «Ах-аг» ҳәа иарбоуп):

37. **Аҳаргылара** (Гагра ашьхақәа иреиуоуп, Мҿышхәҵа анаҩс аҩада);

38. **Аҳахьча** (шьхоуп, Каҵырха ашьха аҩада-мраҭашәаратәи аган, хсаалақәак рҿы «Камерин Депа» ҳәа иарбоуп);

39. **Аҳацәгьа** (Ԥшьыԥьгәара анаҩс аҩада);

39-а. **Аҳәацәаарҳыхь агыларҭа** (Бамбеи иашҭа, Лакәаба ишьха ҳәа иахьашьҭоу иавоуп);

40. **Ачмарда II Аҿмарда** (Аҿмарда аҳабла анаҩс аҩада – Ԥшьыжәԥра аладатәи акалҭ, ахсаалақәа рҿы «Ачмарда» ҳәа иарбоуп, Чачба ихсаалаҿы «Ачамарта» ҳәа иануп);

41. **Ачшәара агаҿа** (Кьапаҿ иҳбаа анаҩс аҩада-мраҭашәарахь);

42. **Аҷанба дахьықәырҵаз** (шьхоуп, Апсны аҩадатәи аҳәаахь, Ԥсоу ахахьы);

43. **Аҿеирахә** (шьхоуп, Ԥсагьҿа иазааигәоуп);

44. **Аҿацәгыларҭа II Цәеихы** (шьхоуп,Ԥсакьҿа аганахь);

45. **Аҿмарда**, уахәаԥш Ачмарда

46. **Аҿыԥсҭа** (Ԥсахара ақыҭа аҩада мраҭашәарахьтәи аган);

47. **Аҿықә зқәу** (Апсны аҩадатәи аҳәаахь иҟоу шьхоуп, Қаԥьарха ахахьы);

48. **Аҿыкә зқәу** (хәуп, Зыхьҿеи Ашәреи рыбжьара);

49. **Ашҭа** (Аҭыжәырҭа ашьха иавоуп амрагыларахь ала);

50. **Ашәра** (Аҿықәзқәи Мамзышьхеи рыбжьара);

51. **Ашәқәабжьаҳа** (ккароуп Ԥыжәҵырхә иадуп амраҭашәарахь ала);

52. **Аҩхәара** (Хаҟә ашьха иатәуп);

53. **Аҩыҵа** (еиҳаракыроуп, Мамзышьха алада-мраҭашәаратәи аганахь, уахәаԥш, Гәлиа, ад. 303);

54. **Гәагьан иҵыԥ** (рахәҳәырҵоуп, Аҳацәгьа иаҳа иазааигәоуп);

55. **Баҕрышьха** (шьхоуп, Хышәҳа анаѡс аѡада – Жәѡаԥсы арҕьарахьтәи аганахь);

56. **Бамбеи иашҭа II Бамбонаш II Лакәаба ишьха** (Шьхабаашҭеи, Ҭыжәырҭеи, Хаҟәи рыбжьара, хсаалақәак рҽы Бамбонаш ҳәа еицакны иарбоуп. Н. Лакоба ари ашьхахь лассы-лассы ԥсшьара даалон азы, ԥьоукгьы Лакәаба ишьха ҳәагьы иашьҭоуп);

57. **Бамбонаш**, уахәаԥш Бамбеи иашҭа;

58. **Большой ключ**, уахәаԥш Қәасахы;

59. **Бырчыл II Бырҷыл** (шьха дууп, Лѡыҷибахә анаѡс аѡада);

60. **Бырҷыл**, уахәаԥш Бырчыл;

61. **Башькәыр иҕдара** (Аҙырҭа анаѡс аѡада-мраҭашәарахь);

62. **Бжьаха** (шьхоуп, Ԥсакьҽи Цәхәынеи рыбжьара);

63. **Бышьхәы** (Ԥшьи аҙыи Кәтырха аҙыи рыбжьара);

64. **Гагрская II Ԥсҵәыр** (шьхоуп, Гагрыԥшь акәара иавоуп ахахьы, арҕьарахь ала, аметеостанциа ахьыҟоу);

65. **Гыбҭа II Гыԥсҭа** (шьхоуп, Аҳага иавоуп);

66. **Ҕбжьа II Ҕбжьы**, уахәаԥш Аҕбжьы;

67. **Дәышьха** (Аҳаз ашьха аладахьы);

68. **Еҕьԥсҭа**, уахәаԥш Агеԥсҭа

69. **Екьыр** (Аҕьазҳаԥы анаѡс аѡада – марда бааԥсны иҟоуп);

70. **Жовеху,** уахәаԥш Жәѡахәы;

71. **Жьыгә ибахә** (хра дууп, Аҽыҷә зқәу ашьха анаѡс амраҭашәарахь);

72. **Жәѡахәы II Жовехә** (еиҳаракыраны, бахәраны, Жәѡакәара иавоуп амраҭашәарахь ала, амшын инаркны аѡада; ахсаалақәа рҽы «Жовеху» ҳәа иарбоуп, аԥсуаа ԥьоукгьы иахьа Жәаѡахәы рҳәоит, аха ииашоу Жәѡахәы, Жәѡакәара ауп, уахәаԥш Ҷанба, ад. 442, 443);

73. **Зонтик**, уахәаԥш Чабаба ахәы;

74. **Зоу** (шьхоуп, Мҙаа хәҷи Мҙаа дуи ирывоуп амраҭашәарахь ала ѡбаны иҟоуп – Зоуду, Зоухәҷы ҳәа);

75. **Зоуду** (хра еиҳаракҙоуп, Зоу ашьха амраҭашәарахьтәи азбжа);

76. **Зоухәҷы** (Зоу ду иавоуп аѡада – мраҭашәарахь);

77. **Зырхә II Зырхә** (хә дууп, Арасахәы аҳабла анаѡс аѡада – Лѡыҷәѡы Цыгәхәи рыбжьара, Дырмит Гәлиа Зархәы ҳәа иаирбоит, уахәаԥш Гәлиа, ад. 303);

78. **Зырхә**, уахәаԥш Зырхә

79. **Зыхьшьха** (Аҳаға иаҵагылоуп, Дәышьха иавоуп амраҭашәарахь ала);

80. **Камерин-Депе**, уахәаԥш Аҳахьча

81. **Камс** (шьхоуп, ҟьаҟьароуп ѡбаны иҟоуп – Камсхәҷы, Камсду ҳәа, рыѡбагьы иааигәаны еивагылоуп Арашхәы иадуп амрагыларахь);

82. **Камсду** (Камс ашьха алада-мраҭашәарахь);

83. **Камсхәҷы** (Камсду иааигәаны иавоуп);

84. **Катцырха** (шьхоуп, Аҳахьча амрагыларахьтәи аган, иауны Аҳаг ладахьынӡа инеиуеит, атопографиатә хсаалақәа рҽы «Тепе-баше» ҳәа иарбоуп);

85. **Катцыҵа** (шьхоуп, Бамбеи иашҵа анаѡс амрагыларахь);

86. **Козырка**, уахәаԥш Арашшьха;

86-а. **Кыт** (Дбар) **итәарҵа** (Мӡаа дуи Шьмакьи рыбжьара);

87. **Кьапаҿ иҙбаа аԥсҵа** (Кьапаҿ иҙбаа ҳәа иахьашьҭоу Аҽыԥсҵа ахахьы, атәым милат «Озеро Менона» ҳәа иашьҭоуп);

87. а) **Кәанӡрыԥсҵа** (Арбаика аѡада – мраҵашәарахь);

88. **Кәаҙ игәарҵа** (Аҽгылара ҳәа иахьашьҭоу анаѡс аѡада);

89. **Кәанҭ итәарҵа** (Ҷын иҵыԥ анаѡс аѡада-мрагыларахь);

90. **Кәапеимѡа** (мѡоуп, Шәымпыцьи Зыхьшьхеи рыбжьара);

91. **Кәтыршәара**, уахәаԥш Кәтышәара;

92. **Кәтышәара II Кәтыршәара** (Бамбеи иашҵеи Аҳаргылара аӡыхьи рыбжьара);

93. **Кәылӡҳәы** (Неиѡыжәгәара иавагылоу шьхоуп);

94. **Каԥьарха** (рахәгыларҵоуп, Еҕьа хәҷы арҕьа аган – Ҳәлып ду амраҵашәарахьтәи ашьапахьы, Ашҵа ахы);

95. **Қәасахы** (Чамҳашьхеи Зыхьшьхеи рѡадахьы, хра дууп, «Белый ключ» ҳәагьы иашьҭоуп);

96. **Ҟәлан ишәра** (Ааӡагаҿа алада-мрагыларахь);

97. **Лабышла игәашә**, уахәаԥш Абу игәашә

98. **Лакәаба ишьха** (Бамбеи иашҵеи Аҳәацәа рӡыхьи рыбжьара, Бамбеи иашҵа иатәуп, ара Н. Лакоба ԥсшьарҵас иман);

99. **Белый ключ**, уахәаԥш Кәасахы

100. **Лыѡқәѡы II Лѡықәѡа** (хә-дууны Зырхәеи Бырҷыли ирыбжьоуп);

101. **Лѡықә ибахә** (бахәуп, Лѡықәѡы ахәы ахахьы);

102. **Мамзышьха II Мамӡышьха** (Гагра ақалақь аѡада мрагыларахь Бзыԥ аӡы ахықәанӡа; Д. Гәлиа Мамӡишьха ҳәа изануп, уахәаԥш Гәлиа, ад. 303);

103. **Мамӡышьха,** уахәаԥш Мамзышьха;

104. **Мамышь иҿаҵакырҵа** (Аӡиқәеи Аԥьра абахәи рыбжьара; изларҳәо ала Мамышь абра абынҿақәа ҭеикит);

105. **Мӡаа ду** (шьхоуп, Ҕбжьы иавоуп амрагылараь ала);

106. **Мӡаа хәҷы** (Мӡаа ду иавоуп алада-мрагыларахь ала);

107. **Мчышхәҵа** (Лыѡықәѡы ахәы иазааигәоуп, ԥсҭоуп);

108. **Мшәеибашьыра** (Ҩыжәҵырхә иавоуп амрагыларахь ала);

109. **Наѡажәгәара II Неѡыжәгәара II Нижәгәара** (Бамбеи иашҵеи Чабаба ихәи рыбжьара);

110. **Неиѡыжәгәара**, уахәаԥш Наѡыжәгәара;

111. **Нижәгәара**, уахәаԥш Наѡыжәгәара;

112. **Ԥсагьҽа II Ԥсакьҽы** (Арбаикеи Хырки рыбжьара – Цәҳәына ахахьы);

113. **Ԥсакьҽы**, уахәаԥш Ԥсагьҽа;

114. **Ԥсеиқәалашьцара** (Зоу ашьапаҽы Еҕьа аӡы арҕьарахь);

115. **Ԥсаблыра** (шьхоуп, Бенчахә анаѡс аѡада – Алмасшьха аган хсаалақәак рҽы «Камерин Депе» ҳәа иарбоуп);

116. **Ԥсҵәыр**, уахәаԥш Гагрская;

117. **Ԥшьыжәҭра** (шьха ҭбааупҵ Цамԥшьгәара анаѡс аѡада);

118. **Ԥшьыԥьгәара** II **Ԥшьыԥька** (Ԥацмыԥьхәы анаѡс аѡада);

119. **Ԥшьыԥька**, уахәаԥш Ԥшьыԥьгәара;

120. **Уасакәашара** (ҳәырҭа ҭыԥуп, Ԥсоу амраҭашәарахьтәи аԥшаҳәа Цәымҳа азааигәара);

121. **Уахьар азқәа** (Чыгрыԥшь ахахьы);

122. **Тепебаше**, уахәаԥш Каҵырха;

123. **Ҭабыԥь иаха** (шьхоуп, Ԥсакьҽа иаҵанакуеит);

124. **Ҭәабашьха** (Мамзышьха анаѡс амрагыларахь);

125. **Хаԥә** (шьхоуп, Бзыԥ аӡиас иавоуп арҕьарахь ала, Мамзышьха аѡадахьы);

126. **Хыркы** (шьха дууп, Ачабаба ахәы анаѡс аѡада-мрагыларахь);

127. **Хыркду** (Хырк хәҷы иавоуп);

128. **Хырк хәҷы** (Хыркду иавоуп Кыт итәара аѡадахьы);

129. **Хәдыр агаҽа** (Гәргач иӡы анаѡс амраҭашәарахь);

130. **Ҳәлыпду** (хроуп, Аҽыкә зқәи Абгылареи ирыбжьагылоуп);

131. **Ҳәлыпхәҷы** (Абгылара иавоуп амраҭашәарахь ала);

132. **Ҳаԥьақәаҭаԥьара II Ҳаԥьаҭаԥьара** (Еҕьа арҕьарахь – Ԥсакьҽи Арбаикеи ршьапахьы);

133. **Ҳаԥьаҭаԥьара**, уахәаԥш Ҳаԥьақәаҭаԥьара;

134. **Цамԥшьгәара II Цамшьгәара II Цымшьгәара** (Арашахәы анаѡс амраҭашәарахь);

135. **Цымшьгәара,** уахәаԥш Цамԥшьгәара;

136. **Цандшьха** (еиҳаракыроуп, Каҵырхра аганахь);

137. **Цыгәхәы** (амшын Баҕрыԥсҭа ахьалалоуи Зырхәи рыбжьара иабжьоу ахәы);

138. **Цәеихы**, уахәаԥш Аҽеақәыларҭа;

139. **Цәҳәын II Цәҳәына** (шьхоуп, Хыркы ашьхеи Цәҳәына аӡиеи рыбжьара);

140. **Цәҳәына алра** (Аӡиқәа аӡиа анаѡс аѡада);

141. **Цәҳәына аҳапы** (Аӡиқәа аӡиа аханы);

142. **Цәыббыра** (рахәгыларҭоуп, Мамзышьхеи Хаԥәи рыбжьара);

143. **Цәымҳашьха** (Ашәқәабжьаҳа ҳәа иахьашьҭоу иавоуп);

144. **Ҵацмыԥьхәы** (Кәаӡ игәарҭеи Ԥшьыԥьгәареи рыбжьара);

145. **Чабаба ахәы** (шьхоуп, Шьмакьи Арбаикеи рыбжьара, хсаалақәак рҽы «Зонтик» ҳәа иарбоуп);

146. **Чамҳашьха** (рахәаҳәарҭоуп, Џьоуҳар ибахәи Уасакәашареи рыбжьара);

147. **Ҷын иҵып** (Аҕшҭа аҽадахьы);

148. **Ҽадымҽа аҿаҟәара** (Мамзышьха узлацо амҽахь мҽа еихагыларҭоуп);

149. **Ҽыжәҵырхә** (Ҕбжьы ашьхақәа зегьы неидкыланы Ҽыжәҵырхә ҳәа иашьҭоуп);

150. **Ҽышьҭа II Ҽышьҭра** (ҭыпуп, ккароуп, Гагра ашьхарахь Ааҙагаҿа унеиааҧза);

151. **Ҽышьҭра**, уахәаԥш Ҽышьҭа;

152. **Шабашха**, уахәаԥш Шьхабаашҭа;

153. **Шьаҳан ихәы** (еиҳаракыроуп, Хсырхә аҽадахьы: ахсаалаҿы «Шахан» ҳәа иарбоуп –Ах. -25).

154. **Шьмакь** (гыларҭоуп, Арбаика анаҽс амраҵашәарахь);

155. **Шьхабаашҭа II Шьхалбаашҭа** (Мамзышьха иадуп аҽада – мраҵашәарахь ала, Цәыббыра аганахь; ахсаалақәа рҿы «Шабашха» «Шабышха» ҳәа иуԥылоит, Альбов «Чхабаашҭа» ҳәа изануп, уахәаԥш Альбов, ад. 29);

156. **Шьхалбаашҭа**, уахәаԥш Шьхабаашҭа;

157. **Шәымпыць** (рахәгыларҭоуп, Арашхәы иахагылоуп);

158. **Ҩ-ҙык ахьеилало** (Еҕьеи Аҽшареи II Ҩԥшареи ахьеилало);

159. **Џьал-иԥа дахьҭанасыз** (Аԥсны аҽадатәи аҳәаа иавоу шьхоуп – Ԥсоу аҙы ахы);

160. **Џьгьыҭа Аԥсны хәыҷы** (Самсон Ҷанба излаиҳәао ала Жәҽакәареи Хәасҵа аҙи амшыни ашьхеи ирыбжьаку адгьыл, аԥсуаа ажәытә ус иашьҭан, уахәаԥш Ҷанба, ад. 443);

161. **Џьуҳар ибахә** (шьхоуп, Мшәеибашьыра аладахьы).

Гагра араион аҙқәа

I. Гагра араион амшын иалало аҙқәа:

Еишьҭаргыланы еиқәаҳаԥхьаҙозар амраҵашәарахьтә алада - мрагыларахь Гагра араион иахьаҵанакәа амшын иалалоит: *Ԥсоу аҙиас, Цандкәара, Лаԥсҵа аҙиас, Маҳадыр аҙиас, Ҳашԥса аҙиас, Арасаҙха, Баҕрԥсҵа акәара, Аныхаԥсҵа акәара, Чыгрыԥшь акәара, Раԥырҽа, Жәҽакәара, Гагрыԥшь акәара, Зыхьырҽа, Ҩзы акәара, Аҙхыда акәара, Ԥсахара акәара, Аҙаԥшь акәара, Зыҽзыхь акәара, Алаҳаҙы акәара, Бзып аҙиас, Ҷыра*. Ҳарзаатгылап урҭ хазхазы.

1. **Аҙаԥшь** (Ԥсахара ақыҵа, Гагратәи амҽаду азааигәра ахы акуеит – амшын иалалоит Ԥсыҵа ааҽс амрагыларахь, ахсаала аҿы «Гнилушка» ҳәа иарбоуп, уахәаԥш – Москвич ихсаала);

2. **Аҳхыда** (Алечебница КБРЦ иавсуеит амраҭашәарахь ала – амшын иалалоит);

3. **Алаҳаҳы акәара** (Алаҳаҳы амрагыларахьтә амраҭашәарахь иалсуа ақыҭа мҩа аладахьы агараж аварақәы ахы акуеит, амшын иалалоит Зыҩзыхь аамс амрагыларахь);

4. **Аныхаԥсҭа** (кәароуп, Чыгәрхәаныха аганахь ахы акуеит – амшын иалалоит Баҕрыԥсҭа аамс амрагыларахь, ахсаалақәа рҿы «Анахомста», аҽаԥьара «Ахах – кстажу» ҳәа иарбоуп- Ах. - 25);

5. А**ԥцыхара**, уахәаԥш Ԥсахара аҳы;

6. **Аԥрҩа II Ҳаԥрҩа II Раԥырҩа** (амшын 6-7 метра иазааигәаны идуны иҵыҵуеит Жәҩакәареи Чыгрыԥшь акәареи рыбжьара, икьаҿзоу аҳиас ҳәа иашьҭоуп, атәым милаҭ Репруа ҳәоуп ишырдыруа);

7. **Аԥшеаха** (ахсаалаҿ иарбоуп, Алаҳаҳы амрагыларахьтәи аганахь амшын иалалон, иҳхьеит, уахәаԥш Москвич ихсаала);

8. **Арасаҳха** (кәара хәыҷуп, Арасаҳха аҳабла ахы акуеит – амшын иалалоит Ҳашԥсы аамс амрагыларахь);

9. **Баҕрыԥсҭа аҳы** (Баҕрыԥсҭа ҳәа иахьашьҭоу ашьхарахь ахы акуеит – амшын иалалот Арасаҳха аамс амрагыларахь);

10. **Бзыԥ аҳиас** (Аҟәа араион ашьхақәа, Аденьги Башкаԥсареи рганахь Бзыԥ аха ҳәа иахьашьҭоу ахы акуеит, Аԥсны иреиҳау аҳиасҟәа ируакуп – амшын иалалоит Ԥицундеи Алаҳаҳы ақытеи рыбжьара);

11. **Гагрыԥшь акәара** (Шьхабаашҭа аҩадахьшәа ахы акуеит – амшын иалалоит Жәҩакәара аамс амрагыларахь, хсаалак аҿы «Гагрипш или Цахеруа» ҳәа иарбоуп – Ах. - 27);

12. **Жәҩакәара** (Быргыл аҩыҵахь ахы акуеит, Жәҩахәы амрагыларахь ала иавсны амшын иалалоит Гагрыԥшь аҳи Чыгрыԥшьи рыбжьара);

12-а. **Цанигәарҭа акәара**, уахәаԥш Ҵыра;

13. **Зыхьырҩа II Цәахырҩа** (Мамзышьха амраҭашәарахьтәи аганахь ахы акуеит – амшын иалалоит Гагра ақалақь иахьаҵанакәа Гагрыԥшь акәара аамс амрагыларахь, ахсаалақәа рҿы «Цыхерва» ҳәа иарбоуп);

14. **Зыҩзыхь** (кәароуп, Алаҳаҳы амраҭашәарахьтәи аганахь амҩаду азааигәара ахы акуеит – амшын иалалоит Аҳаԥшь аамс амрагыларахь: ахсаалақәа рҿы «Дзив-дзих» – Ах. – 25, «Зыҩеҳых» – (Чачба ихсаала) ҳәа иарбоуп);

15. **Лаԥсҭа II Лҩап иԥсҭа** (Мԥаадрыԥсҭа анаҩс аҩада ахы акуеит – амшын иалалоит Цандрыԥшь аганахь, хсаалақәак рҿы Лиапипсҭа ҳәа иарбоуп, уахәаԥш Ах. – 22);

16. **Лҩаԥиԥсҭа**, уахәаԥш Лаԥсҭа;

17. **Маҳадыр аҳы** (Маҳадыр ақыҭа аҩадахьы ахы акуеит – амшын иалалоит Лаԥсҭа аамс амрагыларахь);

18. **Ԥсахара аҳы II Ԥсыҵа II Ԥсеҵа** (Зыхьҿа аҩадахьшәа ахы акуеит – амшын иалалоит Ԥсахара ақыҭа иахьаҵанакәа Аҳхыда аамс амра-

гыларахь; ахсаалақәа рҽы «Ԥсыҵа» – Чачба ихсаала, Ах. – 25; «Аԥцыхара» – атопографиатә хсаалақәа);

19. **Ԥсоу** (ашада – Аԥсни Нхыҵи рҳәаа, Қамсшьха аганахь Ачанба дахьықәқәрҵаз ҳәа иахьашьҭоу ахы акуеит, амшын аҟынӡа Аԥсни Урыстәылеи ирҳәааун – амшын иалалоит Гечрыԥшь амраҭашәарахьтәи аганахь ала);

20. **Ԥсеҵа**, уахәаԥш Ԥсахара;

21. **Ԥсыҵа**, уахәаԥш Ԥсахара аӡы;

22. **Реԥыруа**, уахәаԥш Аԥрша;

23. **Ҳашԥса II Ҳашԥсы** (Жәашаԥси Сандрыԥшь аӡи Аздрыԥшь ҳәа иахьашьҭоу аганаҷ еилалоит, урҭ рецҵалыҵ алада Ҳашԥсы ахьӡуп – амшын иалалоит Маҳадыр аӡы аашс амрагыларахь ала);

24. **Ҳаԥрша**, уахәаԥш Аԥрша;

25. **Цандкәара** (Асабулеи ҳәа иахьашьҭоу ахы акуеит – амшын иалалоит Ԥсоу иацәыхарамкәа амрагыларахь);

26. **Цыхерва,** уахәаԥш Зыхьырша;

27. **Цәахырша**, уахәаԥш Зыхьырша;

28. **Ҵыра II Цанигәарҭа акәара** (кәароуп, Амжәықәхәа аганахь ахы акуеит, амшын иалалоит Ԥицунда, Рыбзавод амраҭашәарахь ала иавсны);

29. **Чыгрыԥшь акәара** (Жәашахәы амраҭашәарахьтәи аганахь ахы акуеит – амшын иалалоит Аныхаԥсҭа аашс амрагыларахь, хсаалак аҷы «Лыгис или Агиц» ҳәа иарбоуп, – Ах.-22);

30. **Ҩӡы** (Гагра амилициа ахьыҡоу, иамариашаны ашьхарахь ахы акуеит, ишааиуа анышә иҵалоит нас ҩбаны иҵыҵуеит - акы амилициа иавсуеит егьы астадион, аҩбагьы амшын иалалоит, ахсаалаҷы «Уотзе или Эюла» ҳәа иарбоуп, уахәаԥш – Ах-22).

II. Гагра араион аҩныҵҟатәи аӡқәа:

1. **Абаарҩаш** (Аҕбжьа ашадахьтәи аҩыҵахь ахы акуеит – Ԥсоу иалалоит армарахь ала Арашшьха аӡы анашс амрагыларахь);

2. **Агепсҭа II Еҕьаԥсҭа II Еҕьаду** (Абгылара ашьха ашьапахьы ахы акуеит Гегахәҷы иареи еилалоит, аԥсуаа еиҳарак Еҕьаду ҳәоуп ишырдыруа);

3. **Аӡду II Акәара ду** (Ацыԥьқәа аганахь ахы акуеит Анышьхҵара аӡиа иалалоит, Лӡаа иахьа ишырҳәо «Акәара ду» ҳәоуп, аха ажәытә хсаалақәа рҽы «Аӡду» ҳәа иарбоуп, уахәаԥш Москвич ихсаала, Ах.-25);

4. **Акәара ду**, уахәаԥш Аӡду;

5. **Акәасқьа акәара** (Ҵыра иалалоит Рыбзавод азааигәара);

6. **Алаҳаӡы акәара** (Иналаа рашҭа ахахьы иҵыҵуеит Алаҳаӡы аҩныҵҟатәи амҩаду аладахьы, агараж авараҷы);

7. **Апсҭазы** (Аҳахьча ашьха аҩадатәи аҩыцахь ахы акуеит – Псоу иалалоит армарахь ала Баҕрыԥшь кәара анаҩс аҩада);

8. **Апсҭа кәара** (Ацыԥьқәа аганахь ахы акуеит, аҵыхәа Инкит аганахь иҙуеит);

9. **Арашьха аҙы** (Аҳаҕ аҩадатәи аҩыцахь ахы акуеит – Псоу иалалоит армарахь ала Кәтырха анаҩс амрагыларахь);

10. **Арасаҙыхь акәара** (Аҽегылара аҵаҟа ахы акуеит, Аҭыҙта иалсны Бзыԥ иалалоит арҕьарахь ала);

11. **Арбаа аҙы** (Еҕьа иалалоит арҕьарахь ала);

12. **Аҳахьча арҩаш** (Аҳахьча ашьха аҩыцахь ахы акуеит – Пхысҭа иалалоит арҕьарахь ала Пхысҭа аҳабла аҩадахьы);

13. **Баҕрыԥшькәара** (Баҕрыԥшь ахахьы ахы акуеит – Псоу иалалоит армарахь ала Хышәҳарыԥшь акәара анаҩс аҩада);

14. **Баҕрыԥшьҭа** (Аҽемарда амрагыларахьтәи аҩыцахь ахы акуеит – Сандрыԥшь иалалоит армарахь ала);

15. **Бамбеи иашҭа аҙы** (Бамбеи иашҭа ҳәа иахьашьҭоу ахы акуеит – Цәҳәына аҙы иалалоит арҕьарахь ала);

16. **Быршыл аҙы** (Жәҩакәара ахҟәа ируакуп);

17. **Гега II Еҕьа** (Еҕьадуи Еҕьа хәҷи реицҵалыҵ алада «Еҕьа» ахьҙуп, атәым милаҵ «Гега» ҳәа иашьҭоуп, Бзыԥ иалалоит арҕьарахь ала, Гәдоуҭа араиони Гагра араиони ирҳәаауп; ахсаалақәа рҽы «Гега» ҳәа иарбоуп);

18. **Гега хәҷы II Еҕьа хәҷы** (Хәлып хәҷи Хәлып дуи ашьхақәа рахь ахы акуеит – Еҕьа ду иалалоит);

19. **Гегский водопад**, уахәаԥш Зоу аҙхыҽеа;

20. **Ҕбжьы арҩаш** (Еҕьа иалалоит арҕьарахь ала);

21. **Еҕьа**, уахәаԥш Гега;

22. **Еҕьаду**, уахәаԥш Агеԥсҭа;

23. **Еҕьаԥсҭа**, уахәаԥш Агеԥсҭа;

24. **Жәҩаԥсы** (Каҵырха ашьха амрагыларахьтәи аганахь ахы акуеит – Сандрыԥшь II Цандрыԥшьи иареи еилалоит, алада Ҳашԥсы ҳәа иашьҭоуп);

25. **Жәҩарх акәара** (Хаҟә ашьапахьы ахы акуеит Бзыԥ иалалоит арҕьарахь ала Жәҩарх ҳәа иахьашьҭоу);

26. **Зоу аҙы** (Зоу хәҷы ашьха иацрыҵуеит Еҕьы иалалоит арҕьарахь ала);

27. **Зоу аҙхыҽеа II Гегский водопад** (Зоу ашьха ашьапаҷы ацаҟьа иалҟьоит, атәым милаҵ «Гегский водопад» ҳәа иашьҭоуп);

28. **Каҵырха арҩаш** (Каҵырха аҩыцахь ахы акуеит – Пхысҭа иалалоит армарахь ала Аҳахьча арҩаш Пхысҭа иахьалало иацәыхарамкәа);

29. **Кәтырха** (рҩашуп, Аҳаҕ ашьха амраҵашәарахьтәи аганахь ахы акуеит– Псоу иалалоит армарахь ала Апсҭа аҙы анаҩс аҩада);

30. **Кәтышхыҵра** (Еҕьа хәыҷы иалалоит арҕьарахь ала, ахсаалақәа рҽы Кутушара ҳәа иануп);

31. **Кәтышәара аӡы** (Жәԥакәара ахԥуа ируакуп);

32. **Лацәа** (рԥашуп, Аҳахьча аганахь ахы акуеит – Каҵырха иалалоит);

33. **Лымт икәара** (Аԥьрԥара иалсны Ҭаскәач икәара иалалоит – Бзыԥ ақыҭа);

34. **Мамзышьха акәара** (Мамзышьха амрагыларахьәти аԥыҵахь ахы акуеит, Ҭәабашшьха аӡы иалалоит арҕьарахь ала);

35. **Ԥхысҭа аӡы** (Каҵырха ашьха аԥыҵахь ахы акуеит – Ԥсоу иалалоит армарахь ала Ԥшоухәеи Лакырхеи рыбжьара);

36. **Ԥсеила** ? (рԥашуп, Каҵырха аԥадатәи аԥыҵахь ахы акуеит Кәтырха иалалоит армарахь ала ахсаалақәа «Фасоила» ҳәа иарбоуп);

37. **Сандрыԥшь II Цандрыԥшь** (Аҽмарда аԥыҵахь ахы акуеит – Жәԥаԥсы иалалоит армарахь ала, алада «Ҳашыԥсы» ҳәа иашьҭоуп);

38. **Смыраха акәара** (Смыраха ҳәа иахьашьҭоу ахы акуеит, Арԥҭа иҵысны Лӡаа агәы аканал иалалоит);

39. **Ҭаскәач икәара** (Арасаӡыхь аӡы аҵыхәа – Бзыԥ ақыҭа);

40. **Хышәҳарыԥшь акәара** (Аҳахьча ашьха амраҭашәаратәи акалҭахь ахы акуеит – Ԥсоу иалалоит Хышәҳарыԥшь ҳәа иахьашьҭоу);

41. **Хәынтас** (Ҳалуашь) **икәара** (Кашәыр иҵыԥ иавсуеит амраҭашәарахь ала, Арасаӡыхь аӡы иалалоит – Бзыԥ ақыҭа);

42. **Цандрыԥшь**, уахәаԥш Сандрыԥшь;

43. **Цәҳәына аӡы** (Цәҳәына ашьха аԥыҵахь ахы акуеит – Бзыԥ иалалоит арҕьарахь ала Цәҳәына аӡиа иавсны);

44. **Ҭышә икәар** (аԥада ахәқәа рахь ахы акуеит, Аԥсҭа кәара иалалоит);

45. **Ҽыжәҵырхә аӡы** (Еҕьа иалалоит арҕьарахь ала);

46. **Шьхабаашҭа аӡы** (Ҭабашьха аԥыҵахь ахы акуеит – Бзыԥ иалалоит арҕьарах ала Цәҳәына аӡы ааԥс алада).

Аӡыхьқәа:

1. **Абаҟәылӡха** (Раԥыҵа, Ачаа рашҭа аладахьы);

2. **Алаҳаӡыхь** (Алаҳаӡы акәара ахы, уахәаԥш Алаҳаӡы акәара);

3. **Антипа иӡыхь** (Аҭыӡҭа, Наҷҟьебиа лӡыхь аладахьы);

4. **Аҳаргылара аӡыхь** (Аҳаргылара ҳәа иахьашьҭоу Мҽышхәҵа анаԥс аԥада);

5. **Аҳәацәарӡыхь** (Бамбеи иашҭа иатәу зыхьуп, аҭыԥгьы ус ахьӡуп);

6. **Ачаа рӡы II Чба иӡыхь** (Раԥыҵа аҳабла, Кәыдырҭа ахахьы);

7. **Баҟәылӡха** (Бзыԥ, Аҽырԥрҭа аԥада-мраҭашәарахьтәи аганаҷ иамоуп);

8. **Зыхьрыԥшь** (дәҳәыԥшуп, аӡыхьгьы амоуп, Смыраха акәара арҕьаратәи аганахь);

9. **Мыс иҙыхь** (Раԥытԥа, Аԥсҭа акәара ааҩс амрагыларахь);

10. **Нақҟьебиа лҙыхь** (Аҭыҙҭа Бзып аҙиас иахьаду аган);

11. **Чба иҙыхь**, уахәаԥш Ачаа рҙыхь.

Гагра араион аҙиақәа:

1. **Аҙбааду аҙиа** (Арашшьха аладатәи аганахь иамоуп, атәым милаҭ «Озерцо» ҳәагьы иашьҭоуп);

2. **Аҙиқәа II Голубое озеро** (ҙиоуп, иҵаулоуп, Цәҳәына ашьапаҷы, Риҵаҟа узлацо амҩа ахықәаҷ);

3. **Анышьхҵара** (ҙиоуп, Лҙааи Ԥицундеи рыбжьара, Инкит аҙиа ааҩс амрагыларахь; Анышьхҵареи Инкити еимадоуп);

4. **Голубое озеро**, уахәаԥш Аҙиқәа;

5. **Гәыргач иҙы** (Мамзышьха амрагыларахьтәи аганахь, ҙҭатәоуп);

6. **Змеинное озеро II Маҭҙиа** (ҙиа хәҷуп, Инкити Анышьхҵареи рыбжьара);

7. **Инкит** (ҙиоуп, Лҙааи Ԥицундеи рыбжьара, Анышьхҵара аҙиа анаҩс амраҭашәарахь);

8. **Кьапаҷ иҙбаа** (Ашеыԥсҭа ахахьы ҙбааны иҭатәоуп, атәым милаҭ «Озеро Менона» ҳәа иашьҭоуп);

9. **Маҭҙиа**, уахәаԥш Змеинное озеро;

10. **Озеро Менона** , уахәаԥш Кьапаҷ иҙбаа;

11. **Озерцо**, уахәаԥш Аҙбааду аҙиа.

ГАЛТӘИ АРАИОН

1. **Галтәи араион II Гал араион II Самырзаҟан** (ажәытәи аҳәаақәа: аҩада – ашьхара; амрагыларахь – Жәыргьыҭ араион, Егры аҙы; алада – амшын; амраҭашәарахь – Ахәри аҙы, Очамчыра араион; Самырзаҟан, жәытә-натә аахыс, Аԥсны адгьылқәа ируакын. XVIII ашәышықәсазы ари адгьыл дахылаԥшуан Аԥсны аҳ Кәаԥ иԥа Мырзаҟан, убри нахыс иара идыԥхьаҙалаз адгьыл Самырзаҟан ахьҙхалеит (уахәаԥш Маҷавариани, ад. 244); Асовет мчы анышьақәгыла ашьҭахь зны «Гал ауезд» нас «Галтәи араион» ҳәа иашьҭалт. Иахьа Гал араион ԥаса аасҭа дгьылла иаҳа имаҷуп, қыҭақәак Тҟәарчал араион иатәхеит, егьырҭ Очамчыра араион: Иахьатәи Гал араион аҳәаақәа: аҩада – Тҟәарчал араион; амрагыларахь – Егры аҙы, Қырҭтәыла: алада – амшын; амраҭашәарахь – аканал ҷыц, Очамчыра араион. Гал араион уажәы еиднакылоит: ақалақь Гал, ақыҭақәа – Гагида, Дихажәыргьа, Аҩадахьтәи Барҷьаԥ, Алакәымҳара (Лекәхона), Мзиур, Набакьиа, Отобаиа, Пичора, Риаԥ, Папанырхәа (Сабериа), Сида, Ҭагьлан, Цхьыр, Ҷубырхьыԥь);

2. **Егрҭа** (Егры аҳиас наԥ-ааԥ иавоу адгьылқәа – Егры аԥшаҳәа);

2-а. **Самырзаԥан**, уахәаԥш Галтәи араион;

Ақ-қь Гал

3. **Ақ-қь Гал** (XX ашәышықәса алагамҭа аахыс Самырзаԥан II Гал араион иагәуп – аҳәаақәа: аҽада – Гал хәыҷы, Речхь; амрагыларахь – Чубырхьынҵь, алада – Махәиҵьра; амраҭашәарахь – Галхәыҷы; Шьашьалаҭ).

Галтәи араион ақытақәа

Алакәымҳара ақыҭа

1. **Ақ. Алакәымҳара II Лекәхона** (аҳәаақәа: аҽада – ашьхара, Ԥахә-лан; амрагыларахь – Егры аҳы; алада Папынырхәа, амраҭашәарахь – Махәыр. 1994 шықәсазы Аԥсны Ареспублика Иреиҳаҳоу Асовет ақәҵа-рала ишьақәырҕәҕәоуп ажәытә хьҳы Алакәымҳара);

2. **Лекәхона,** уахәаԥш Алакәымҳара.

Алакәымҳара ақыҭа аҳаблақәа, атҵыԥқәа:

3. **Аҳынжьы II Азанишь** (Алакәымҳара аҳаблақәа иреиуоуп);

4. **Акәарабжьара II Жирҕалишқа** (Алакәымҳара II Лекәхона аҳабла-қәа ируакуп);

5. **Анҷара** (Алакәымҳара II Лекәхона аҽадахьы – аҿаҽахь);

6. **Апҵз** ? (шьхоуп, Алакәымҳара ахахьы; ахсаалақәа рҿы иуԥылоит);

6-а. **Бахәлан абаа** уахәаԥш Ԥахәлан абаа;

6-б. **Бухлоон,** уахәаԥш Ԥахәлан абаа;

7. **Жирҕалишқа**, уахәаԥш Акәарабжьара;

8. **Ҟәымрышь II Ҟәмуриши** (шьхоуп, Алакәымҳара ахахьы);

9. **Ланҵьона** (Алакәымҳара аҭыԥқәа иреиуоуп);

10. **Лаԥсҭа II Леԥсҭа** (Алакәымҳара аҭыԥқәа ируакуп);

11. **Лечараиа** (ҳаблоуп, Алакәымҳара иаҵанакуиеит);

12. **Ԥахәлан (Бахәлан) II Ԥахәлани** (ажәытә хаз қыҭан, Самырзаԥан иаҵанакуан, аҽырақәа рҿы уажәы «Алакәымҳара» ҳәа изышьҭоу аԥыҭа аҭыԥан иарбоуп, уахәаԥш Бларамберг иантҵамҭа);

13. **Ԥахәлан абаа II Бахәлан абаа** (Ԥахәлан ҳәа иахьашьҭоу аханы, Аԥсныи Қырҭтәылеи рҳәааҿ, ажәытәҳатәи аҽырақәа рҿы «Бухлоон» ҳәа иарбоуп);

14. **Хулури** (Шьхоуп, Лекәхона иатәуп);

15. **Цхимурзага** (Лекәхона аҳаблақәа ируакуп);

16. **Чешона** (ҳаблоуп, Алакәымҳара иаҵанакуеит).

Барҕьаԥ ақыҭа

1. **Ақ. Барҕьаԥ** ҩбаны ишоуп – акы «Аладатәи Барҕьаԥ» ҳәа иашьҭоуп, егьи «Аҩадатәи Барҕьаԥ».

а) Аладатәи Барҕьаԥ II *Барҕьаԥ:*

2. **Ақ. Аладатәи Барҕьаԥ** (аҳәаақәа: аҩада – Аҩадатәи Барҕьаԥ; амрагыларахь – Гагида, Ҭагьлан; алада – амшын; амраҭашәарахь – Риаԥ; уажәы ақыҭа ахьӡ «Аладатәи Барҕьаԥ» – «Барҕьаԥ» ҳәа иҟаҵоуп).

Аладатәи Барҕьаԥ II *Барҕьаԥ аҳаблақәа, атыԥқәа:*

3. **Абыцаракәара II Ԥицарҕали** (Аладатәи Барҕьаԥ аҳаблақәа ируакуп);

4. **Ами II Оми** (Аладахьтәи Барҕьаԥ атыԥқәа ируакуп);

5. **Аразацә II Аразат** (Аладатәи Барҕьаԥ атыԥқәа иреиуоуп);

6. **Атоура II Сабҩоҭа чаи** (Аладатәи Барҕьаԥ аҳаблақәа ируакуп, ааи-гәа «Сабҩоҭа чаи» атыԥан ажәытә хьӡы Атоура шьақәыргылоуп);

7. **Боквеҭи** (Аладатәи Барҕьаԥ аҳаблақәа ируакуп);

8. **Диди оҟуле** (бноуп, Аладатәи Барҕьаԥ иатәуп);

9. **Оми**, уахәаԥш Ами;

10. **Ԥицарҕали**, уахәаԥш Абыцаркәара;

11. **Ԥшасра** (Ԥицарҕали аҳабла иаҵанакуеит, аладатәи Барҕьаԥ);

12. **Рахина II Рахынаа** (Богвети аҳабла иаҵанакуеит, Аладатәи Бар-ҕьаԥ ақыҭа);

13. **Хитишь Мухури** (Аладатәи Барҕьаԥ аҳаблақәа ируакуп).

б) Аҩадатәи Барҕьаԥ

1. **Аҩадатәи Барҕьаԥ II Барҕьаԥ** (аҳәаақәа: аҩада – Сида; амрагыларахь – Ҭагьлан; алада – Аладатәи Барҕьаԥ; амраҭашәарахь – Риаԥ).

Аҩадатәи Барҕьаԥ аҳаблақәа, атыԥқәа:

2. **Ажәгәара** II **Азгора** (Аҩадатәи Барҕьаԥ аҳаблақәа ируакын);

3. **Азгора**, уахәаԥш Ажәгәара;

4. **Акәара** (акәарагьы, аҳаблагьы – Аҩадатәи Барҕьаԥ);

5. **Атамони** (Аҩадатәи Барҕьаԥ атыԥқәа иреиуоуп);

6. **Барзухә** (Аҩадатәи Барҕьаԥ атыԥқәа иреиуоуп);

7. **Барцхени** (ҳәыртоуп, Аҩадатәи Барҕьаԥ иатәуп);

8. **Быҭәбақыҭ II Сабуҭбаио** (хаз ҳаблоуп – Аҩадатәи Барҕьаԥ иаҵанакуеит);

9. **Маҳаб-ира** (Аҩадатәи Барҕьаԥ атыԥқәа иреиуоуп);

10. **Омарԥашьа II Омерԥашьашьи** (ҭыԥуп, Аҩадатәи Барҕьаԥ ақыҭа);

11. **Рокона** (Аҩадатәи Барҕьаԥ аҭыԥқәа ируакуп);

12. **Сабуҭбаио**, уахәаԥш Быҭәбақыт;

13. **Сашьамугио II Шьамгьиаа** (Аҩадатәи Барҕьаԥ аҳаблақәа ируакуп);

14. **Шьамгьиаа**, уахәаԥш Сашьамугио.

Бчара II Ԥичора ақыҵа

1. **Ақ. Бчара II Ԥичора** (аҳәаақәа: аҩада-Отобаиа; амрагыларахь – Егры аӡы; алада – амшын; амраҭашәарахь – Гагида; Ачачба ихсаалаҷ «Бчара» ҳәа иарбоуп);

2. **Ԥичора**, уахәаԥш Бчара.

Ԥичоратәи аҳаблақәа аҭыԥқәа:

3. **Анчбаиеԥшь надихи**, уахәаԥш Ачба игәара;

4. **Ачба игәара II Анчбаиеԥшь надихи** (Бчара аҭыԥқәа иреиуоуп);

5. **Ашҭа** (Анчбаиеԥшь надихи ҳәа иахьашьҭоу, Ԥичора ақыҵа):

6. **Баҕази** (аҭып, Ԥичора ақыҵа иаҵанакуеит);

7. **Борси** (аҭып, Ԥичора ақыҵа);

8. **Наангәри** (аҭып, Ԥичора ақыҵа);

9. **Ҟазырхан лынхара II Ҟазырханишь надихи** (Ԥичора аҭыԥқәа ируакуп):

10. **Ҟазырханишь надихи**, уахәаԥш Ҟазырхан лынхара;

11. **Лакарӡы II Накарҕали** (Ԥичора ақыҵа аҳаблақәа ируакуп):

12. **Мааниашҭа II Марҕаниашь миндори** (Ҟьаҟьароуп, Ԥичора ақыҵа иаҵанакуеит);

13. **Марҕаниашь миндори**, уахәаԥш Мааниашҭа;

14. **Накарҕали**, уахәаԥш Лакарӡы

15. **Наныра** (ҭыԥуп, Накарҕали аҳабла иаҵанакуеит, Ԥичора ақыҵа);

16. **Нақкаду** (аҳабла, Ԥичора ақыҵа).

Гагида (Ганахлеба) ақыҵа

1. **Гагида II Ганахлеба** (аҳәаақәа: аҩада – Барҕьаԥ; амрагыларахь – Набакеви, Отобаиа; алада – амшын; амраҭашәарахь – Барҕьаԥ; ааи-гәанӡа Гагьида Ганахлеба ҳәа иашьҭан, уажәы ажәытә хьӡы Гагьида шьақәыргылоуп);

2. **Ганахлеба**, уахәаԥш Гагида.

Гагида аҳаблақәа аҭыԥқәа:

3. **Аӡбаара II Аӡибара** (Ацыҕтәара аҳабла иатәуп – Гагида ақыҵа);

4. **Аӡибара**, уахәаԥш Аӡбаара;

5. **Ацыҕтәара II Оквиноре** (Гагиде аҳаблақәа ируакуп);

6. **Гинʒе Ецери** (Гагида аҭыԥқәа ируакуп);

7. **Дихагәыʒба** (ҳаблоуп, Гагида ақыҭа иатәуп);

8. **Кацхәыр** (Гагида амшын иахьаду аганахь);

9. **Назаводи** (Гагида аҭыԥқәа ируакуп);

10. **Оквиноре**, уахәаԥш Ацыҭтәара;

11. **Приморск** (амшын ахықәаҷ Аканал аʒы ааѡс амрагыларахь – уанʒа «Аѡбатәи Гәдаа», «Гәдаа» ҳәа иашьҭан);

12. **Сабигәао** (Гагьида аҭыԥқәа ируакуп).

Дихазурга ақыҭа

1. **Дихазурга II Дихажәыргьа** (аҳәаақәа: аѡада – Речхьи II Речхә, Саберио; амрагыларахь – Егры аʒы; алада – Мзиури, Ҷубурхьиԥь; амраҭашәарахь – Гал, Речхь).

Дихазургатәи аҳаблақәа, аҭыԥқәа:

2. **Алтара II Алтарра** (Оцарце аҳабла ҳәа иахьашьҭоу – Дихажәыргьа ақыҭа);

3. **Бери – Ҭхьина** (Дихазурга аҭыԥқәа иреиуоуп);

4. **Ганацуду** (ҭыԥуп, Дихажәыргьа ақыҭа иаҵанакуеит);

5. **Диди Ципури** (Дихазурга аҳаблақәа ируакуп);

6. **Дәырха II Дирха** (Зени ҳәа иахьашьҭоу Дихажәыргьа ақыҭа);

7. **Дирха**, уахәаԥш Дәырха;

8. **Зени** (ҳаблоуп, Дихәажәыргьа иаҵанакуеит);

9. **Мацира** (Дихазурга аҭыԥқәа иреиуоуп);

10. **Наинҷи** (Дихазурга аҭыԥқәа ируакуп);

11. **Ҟора II Ҟәара** (Егры арҕьарахьтәи аԥшаҳәа – Дихажәыргьа ақыҭа):

12. **Ҟәара** (Аҟәара) , уахәаԥш Ҟора;

13. **Онтҟалашье** (ҭыԥуп, ҟьаҟьароуп – Дихәажәыргьа ақыҭа);

14. **Охоху** (ҭыԥуп, Дихәажәыргьа ақыҭа);

15. **Оцарце** (Дихазурга аҳаблақәа ируакуп);

16. **Саҭанԥьа II Саҭанԥьо** (ху еиҳаракыроуп, Дихазурга агәҭахьы).

Махәиԥьра (Мзиури) ақыҭа

1. **Ақ. Махәиԥьра II Мзиури** (аҳәаақәа: аѡада – Цхьир; амрагыларахь – Ҷубурхьыԥь; алада – Сида; амраҭашәарахь – Гал; 1996 ашықәс-азы «Мзиури» аҭыԥан «Махәиԥьра» шьақәырҕәҕәоуп);

2. **Мзиури**, уахәаԥш Махәиԥьра.

Махәиԥьра (Мзиури) аҳаблақәа, аҭыԥқәа:

3. **Акәара еиқәа** (акәарагьи, аҳаблагьы – Махәиԥьра ақыҭа);

4. **Аразаҵә II Аразати** (бноуп, Махәиԥьра ақыҭа);

5. **Аразати**, уахәаԥш Аразатцә**;**

6. **Ахьара II Очубуре** (Махәиџьра аҭыԥқәа иреиуоуп);

7. **Ашҭа II Диди миндоре** (иҟьаҡьароу ҭыԥуп – Махәиџьра ақыҭа)

7-а. **Диди Миндоре** (аҭыԥ, Махәиџьра ақыҭа);

8. **Махәынџьиа** (ҳаблоуп, Махәиџьра ақыҭа);

9. **Мур абаа II Мураба** (абаагьы, аҭыԥгьы – Махәиџьра ақыҭа);

10. **Онахәе** (Рышҳа II Хәымушкур ҳәа иахьашьҭоу аган – Махәиџьра ақыҭа);

11. **Оҷубуре**, уахәаԥш Ахьара;

12. **Патрахәыҵа** (аҳабла – Махәаџьира ақыҭа);

13. **Ԥапҵала** (аҭыԥ – Махәиџьра ақыҭа);

14. **Рышҳа II Хәымушкури** (ҳаблоуп – Махәиџьра ақыҭа; 1997 шықәсазы «Хәымушкури» ахьӡ аҭыпан «Рышҳа» шьақәыргылоуп);

15. **Сақардо** (Махәиџьратәи аҭыԥқәа иреиуоуп);

16. **Ҭхинашь кари** (Махә иџьра ақыҭа иатцанакуеит);

17. **Хәымушкури**, уахәаԥш Рышҳа;

18. **Шьашьикәара** (аӡгьы, аҳаблагьы – Махә иџьра ақыҭа).

Набакьиа ақыҭа

1. **Ақ**. **Набакьиа** (аҳәаақәа; аҽада – Барҕьаԥ, Тагьлан; амрагыларахь – Егры аӡы; алада – Отобаиа; амраҭашәарахь – Гагида).

Набакьиатәи аҳаблақәа, аҭыԥқәа:

2. **Аисырра II Оисире** (Набакьиа аҭыԥқәа ируакуп);

3. **Ашита II Ашҭа II Цхаԥхушь Миндори** (Ҟьаҡьароуп, Набакьаа ақыҭа);

4. **Ашҭа**, уахәаԥш Ашита;

5. **Барбала** (Набакьиа азааигәара иҟаз қыҭан – аҽырақәа изларҳәо ала Самырзаҟантәи Чачаа раҳҭынрақәа ируакын);

6. **Баҭа игәара II Батуиашь накару** (Набакьиа ақыҭа аҭыԥқәа ируакуп);

7. **Батуиашь накару**, уахәаԥш Баҭа игәара;

8. **Габара II Габари** (ҳаблоуп, Набакьиа ақыҭа);

9. **Габари**, уахәаԥш Габара;

10. **Еҵери II Лбаарха** (ҳаблоуп, Набакьиа ақыҭа);

11. **Еҵеришь охваме**, уахәаԥш Лбааных;

12. **Зени** (ҳаблоуп, Набакьиа ақыҭа);

13. **Зҟәырҷа II Хәырча** (аӡгьы, аҳаблагьы – Набакьиа ақыҭа);

14. **Лбаарха**, уахәаԥш Ецери;

15. **Лбааныха II Еҵеришь ахваме** (ауахәамагьы, аҭыԥгьы Набакьиа ақыҭа);

16. **Маб-ира II Папира** (аҭыԥ , Набакьиа ақыҭа);

17. **Мардианишь ахваме** (ауахәамагьы, аҭыпгьы – Набакьиа ақыҭа);
18. **Марчхаԥони** (ҳаблоуп, Набакьиа ақыҭа);
19. **Оисире**, уахәаԥш Аисырра;
20. **Хәырча**, уахәаԥш Зҟәырҷа;
21. **Циԥуриа** (аҭыԥ, Набакьиа ақыҭа);
22. **Цхацхә** (аҭыԥ, Набакьиа ақыҭа);
23. **Ԥьоԥьишьи ахваме** (Набакьиа ақыҭа).

Отобаиа ақыҭа

1. **Ақ**. **Отобаиа** (аҳәаақәа: аҩада – Набакьиа: амрагыларахь Егры аӡы; алада – Ԥичора; амраҭашәарахь – Набакьиа).

Отобаиатәи аҳаблақәа, аҭыԥқәа:

2. **Аӡмах II Аӡмахи** (ҭыԥуп, Цыҕтәара II Оквиноре ҳәа иахьашьҭоу аҳабла – Отобаиа ақыҭа);
3. **Бгоура II Вешкудели** (Отобаиа аҳаблақәа ируакуп);
4. **Вешкудели,** уахәаԥш Бгоура;
5. **Зарҵупа** (ҳаблоуп, Отобаиа ақыҭа);
6. **Қвишона** (акәарагьы, аҳаблагьы, Отобаиа ақыҭа);
7. **Нагиҷу** (Отобаиа аҳаблақәа иреиуоуп);
8. **Оквиноре II Цихтара II Цыҕтәара** (ҳаблоуп, Отобаиа ақыҭа);
9. **Оҟуне** (аҭыԥ, Отобаиа ақыҭа);
10. **Оҵунҵе** (Отобаиа аҭыԥқәа иреиуоуп);
11. **Рами** (аҳабла, Отабаиа ақыҭа);
12. **Садгебио** (аҭыԥ, Отобаиа ақыҭа);
13. **Сазанҵарио** (Отабаиа аҭыԥқәа ируакуп);
14. **Ҭхәмона** (аҭыԥ, Отобаиа ақыҭа);
15. **Ҳашҭа** (Актәи Отобаиа ҳәа иахьашьҭоу – Отобаиа ақыҭа);
16. **Цихтара II Цыҕтәара**, уахәаԥш Оквиноре.

Папынырхәа (Саберио) ақыҭа

1. **Ақ. Папынырхәа II Саберриа II Саберио** (аҳәаақәа: аҩада – Алакәымҳара II Лекухона; амрагыларахь – Егры аӡы; алада – Цхир; амраҭашәарахь – Речхи. Ахьӡ «Саберио» 1996 шықәсазы «Папанырхәа» ҳәа иԥсахәуп).

Папынырхәа II *Саберио еиднакыло аҳаблақәа, аҭыԥқәа:*

2. **Абаажә II Наԥьихәри** (абаагьы, аҳаблагьы – Саберио ақыҭа);
2-а. **Абсҭа II Аԥсҭа** (Саберриа ахахьы Егры иахьаду):
3. **Агәара ду II Ԥарҵонахори** (Саберио аҳаблақәа ируакуп);
4. **Акотахили** (еиҳаракыроуп – Саберио ақыҭа иаҵанакуеит);
5. **Ахьера** (Ахьара) **II Оҷубуре** (бнароуп, Саберио ақыҭа);
6. **Ганацуду** (Саберио аҳаблақәа ируакуп);

7. **Гваши гверди** (Саберия II Саберио аҳаблақәа ируакуп):

8. **Даурчкела** (ҭыԥуп, Саберия ақыҭа);

9. **Добера** (ҭыԥуп, Саберия ақыҭа);

10. **Ерҭышь II Ерҭиши** (Саберия аҭыԥқәа ируакуп);

11. **Жәраб иныха II Зурабишь еклесио** (ҭыԥуп, Ԥапынырхәа II Саберия ақыҭа);

12. **Зурабишь еклесио**, уахәаԥш Жәраб иныха;

13. **Кадырбеи иҙыжь II Кадырбеишь томба** (ҙыжьуп, Егры аҙы Саберия ақыҭа);

14. **Кадырбеишь томба**, уахәаԥш Кадырбеи иҙыжь;

15. **Капишоно** (Саберия аҭыԥқәа ируакуп);

16. **Кванджара** (еиҳаракыроуп, Саберия ақыҭа);

17. **Лаҳаш** (ҭыԥуп, Сачкотуа ҳәа иахьашьҭоу – Саберия ақыҭа);

18. **Мацкәашара I Мацишь насхапа** (бноуп, Саберия ақыҭа);

18-а. **Мацишь насхапа**, уахәаԥш Мацкәашара;

19. **Наменҷьи** (Саберия аҳаблақәа ируакуп):

20. **Начиха** (ҭыԥуп, Саберия ақыҭа);

21. **Наԥьихәри**, уахәаԥш Абаажә;

22. **Оқашье II Оқадже** (ҭыԥуп, Саберия ақыҭа);

23. **Опуԥье** (ҭыԥуп, Саберия ақыҭа иаҵанакуеит);

24. **Ԥарҵонахора**, уахәаԥш Агәара ду;

25. **Реҟь** (ҭыԥуп, Саберия ақыҭа);

26. **Самарқвало** (Саберия аҳаблақәа ируакуп);

27. **Саматҟо** (ҭыԥуп, Саберия ақыҭа);

28. **Самархуло** (Саберия аҭыԥқәа ируакуп);

29. **Садгебио** (ҭыԥуп, Саберия ақыҭа);

30. **Сахубутио** (ҭыԥуп, Саберия ақыҭа);

31. **Сачкотуа II Чкотуаа** (аҳабла, Саберия ақыҭа);

32. **Самиқаио** (Саберия аҭыԥқәа ируакуп);

33. **Цкел кари** (ҭыԥуп, Саберия ақыҭа);

34. **Чкотуаа**, уахәаԥш Сачкотуа;

35. **Хангә**, (дәуп, Саберия ақыҭа):

36. **Тахтишь суки** (еиҳаракыроуп, Саберия ақыҭа иаҵанакуеит);

37. **Тапаҷәеиԥишь суки** (хуп, Саберия ақыҭа)

38. **Шьқашьи суки** (ахәгьы , аҳаблагьы – Саберия ақыҭа).

Риаԥ ақыҭа

1. **Ақ. Риаԥ** (Шьашьалаҵ аладатәи аган ала иавоуп; ааигәаҳәа Риаԥи Аҩбатәи Шьашьалаҵи қыҭакны иҟан, уажәы Аҩбатәи Шьашьалаҵ Очамчыра араион иаҵанакуеит).

Риаԥтәи аҳаблақәа, атԥыԥқәа:

2. **Адәыԥхьара II Адаԥхара** (Риаԥ атыԥқәа ируакуп, аҽыраҽы ирхәанчаны «Адаԥхара» ҳәа иарбоуп);
3. **Акәареиқәа** (аҳаблагьы, акәарагьы, Риаԥ ақыҵа иатҵанакуеит);
4. **Кәапеира** (Риаԥ атыԥқәа ируакуп);
5. **Махәыԥьиа** (ҭыԥуп, Риаԥ ақыҵа);
6. **Натоԥури II Шьхарҵып** (Риаԥ аҳаблақәа ируакуп);
7. **Ҭхинашькар** (ҭыԥуп, Риаԥ иатҵанакуеит);
8. **Хумени** (бноуп, Риаԥ иатәуп);
9. **Хумушькәыр** (Риаԥ аҳаблақәа ируакуп);
10. **Шьхарҵып**, уахәаԥш Натоԥури.

Сида ақыҵа

1. **Ақ. Сида** (аҳәаақәа: аҽада – Мзиури; амрагыларахь – Ҷубурхьинҵь; алада – Барҕьаԥ; амраҵашәарахь – Риаԥ).

а). Сидатәи аҳаблақәа, атԥыԥқәа:

2. **Аҷандара II Ҷандари** (ажәытә абахҵа-аколониа ахьыҟаз, Сида ақыҵа);
3. **Дихагәыʒба** (аҵып, Сида ақыҵа);
4. **Қәаҵа** (аҵып, Сида ақыҵа);
5. **Надели** (аҵып, Сида ақыҵа);
6. **Надуқани** (аҵып, Сида ақыҵа);
7. **Таба** (акәарагьы, аҵыԥгьы, Сида ақыҵа).

Ҭагьлан (Ҭагилон) ақыҵа

1. **Ақ. Ҭагьлан II Ҭаҕьлан II Ҭагилони** (аҳәаақәа: аҽада – Ҷубур-хьинҵь: амрагыларахь – Егры аʒы; алада – Набакьиа; амраҵашәарахь – Сида).

Ҭагьлан аҳаблақәа, атԥыԥқәа:

2. **Ақьала** (аҵып, Ҭагьлан ақыҵа):
3. **Вардишьи наԥьиха** (аҵыԥгьы, абаагьы, Ҭаҕьлан ақыҵа);
4. **Егрырха II Еҵерис убани** (Ҭаҕьлан иахьаҵанакуа – Егры аԥшаҳәа);
5. **Еҵерис убани**, уахәаԥш Егрырха;
6. **Зарҵып** (Ҭагьлан атыԥқәа ируакуп);
7. **Лашьҭра II Салхино** (Ҭагьлан аҳаблақәа ируакуп);
8. **Наҷархали** (аҵып, Ҭагьлан ақыҵа);
9. **Наԥьихи** (аҵып, Ҭагьлан ақыҵа);
10. **Салхино**, уахәаԥш Лашьҭра;
11. **Цамхар** (аҵып, Ҭагьлан ақыҵа);

12. **Ҭипҵуриашь** наԥьихи (аҭып, Ҭагьлан ақыҭа).

Цхьыр (Речхь – Цхьири) ақыҭа

1. **Ақ. Цхьыр II Цхьири II Речхь – Цхьыр** (аҳәаақәа: аѡада-Галтәи аҳиа; амрагыларахь- Дихазурга, Саҭанԥьа; алада – Ҷубурхьинҵь (Хьаԥҳа); амраҭашәарахь – Гал. Ԥаса Цхьыри Речхәи еидын – Речхо – Цхири ҳәа иашьҭан, уажәы Речхәы Тҟәарчал араион иатәуп, Цхьир – Гал араион);

2. **Зурабишь микиатаха** (аҭып, Речхә ақыҭа);

3. **Кваташьиашьи суки II Кәаташь ихәы** (еиҳаракыроуп, Речхәы ақыҭа);

4. **Сабасарио** (ҳаблоуп, Речхь – Цхьир ақыҭа);

5. **Сагәлуо** (ҳаблоуп, Речхь – Цхьир ақыҭа);

6. **Самиқаио** (ҳаблоуп, Речхәы ақыҭа);

7. **Саҭанԥьа II Саҭанԥьо** (хә-дууп, Цхьир ақыҭа);

8. **Саҭанԥьо,** уахәаԥш Саҭанԥьа;

9. **Ҭуҵушь суки** (еиҳаракыроуп; Речхь – Цхьир ақыҭа);

10. **Хәырмала** (аҭып, Речхь – Цхьир ақыҭа);

11. **Цкьелкари** (аҭып, Речхь-Цхьир).

Ҷубурхьинҵь (Хьацҳа) ақыҭа

1. **Ақ. Хьацҳа II Ҷубурхьинҵь II Ҷубурхьинҵьи** (аҳәаақәа: аѡада – ақ. Цхьыр: амрагыларахь- Цхьыр, Егры аҳы; алада – Ҭагьлан: амраҭашәарахь – Гал; 1836 шықәсазы ҳазлацәажәо ақыҭа Егры иахьадыз «Оцарце» ҳәа иахьашьҭоу, аурыс енрал Эспехо, еилаҳахьаз ахьа иалхыз ажәытә цҳа аҭыпан, Егры ихыиҵеит амҷы цҳа ду, ацҳагьы, аҭыпгьы аурысқәа «Каштановый мост» ҳәа иашьҭан, (Селезнев, ад. 148,) агырқәа «Ҷубурхьинҵь» ахьӡырҵеит, аԥсуаа, абыргцәа изларҳәо ала, ари аҭып «Хьацҳа (Ахьацҳа) ақыҭа» ҳәа иашьҭан);

2. **Каштановый мост**, уахәаԥш Хьаԥҳа;

3. **Чубурхьинҵьи,** уахәаԥш Хьаԥҳа.

Чубурхьинҵь II Хьацҳа иаҵанакуа аҳаблақәа, аҭыпқәа:

4. **Агәаѡа II Гое** (ҭыԥуп, гәаѡоуп, Ҷубурхьинҵь ақыҭа);

5. **Акәаҷа** (Ҷубурхьинҵь аҳаблақәа иреиуоуп, ѡбаны иршоит акы – Актәи Акәаҷа ҳәа иашьҭоуп, егьи – Аѡбатәи Акәаҷа);

6. **Ақирҭаа II Ақирҭаашь надели** (ҭыԥуп, Ҷубурхьинҵь ақыҭа);

7. **Ақирҭаашь надели,** уахәаԥш Ақирҭаа;

8. **Ашҭа** (ҭыԥуп, «Наабхазу» ҳәа иахьашьҭоу – Ҷубурхьинҵь ақыҭа);

9. **Габари** (ҭыԥуп, Ҷубурхьинҵь иатәуп);

10. **Гое**, уахәаԥш Агәаѡа;

11. **Гәанҵьиа II Гванҵьиа зени** (ҭыԥуп, Ҷубурхьинҵь иатәуп);

12. **Зени II Лбаа** (Ҷубурхьинҵь аҳаблақәа ируакуп);

13. **Ланҵьона** (ҭыпҵуп, Ҷубурхьинҵь ақыҭа);

14. **Лбаа**, уахәаҵш Зени;

15. **Маҳаҭып II Маҳатипи** (Саҭанҵьо ҳәа иахьашьҭоу аихамҩа аза-аигәара – Ҷубурхьинҵь ақыҭа);

16. **Наабхазу** (ҭыпҵуп, Ҷубурхьинҵь ақыҭа);

14. **Наҵьихи II Хьацҳа абаа** (абаагьы, аҭыпҵгьы – Ҷубурхьинҵь ақыҭа);

18. **Наламу** (Ҷубурхьинҵь аҳаблақәа ируакуп);

19. **Накури** (ҭыпҵуп, Ҷубурхьинҵь ақыҭа иаҵанакуеит);

20. **Ҷарани** (ҭыпҵуп, Ҷубурхьинҵь ақыҭа иаҵанакуеит);

21. **Сабебелоу** (ҭыпҵуп, Ҷубурхьинҵь ақыҭа иаҵанакуеит);

22. **Салхино II Саҭанҵьа** (аихамҩа аплатформа аган Ҷубурхьинҵь ақыҭа; «Салхино» ҿыц иаҧҵоу ахьҳқәа иреиуоуп);

23. **Саҭанҵьа**, уахәаҵш Салхино;

24. **Ушқурани** (ҭыпҵуп, Ҷубурхьинҵь ақыҭа);

25. **Ҳацҳа абаа**, уахәаҵш Наҵьихи;

26. **Ҷаламухи** (ҭыпҵуп, Ҷубурхьинҵь ақыҭа);

27. **Ҷҟонхәымла** (Ҷубурхьинҵь аҳаблақәа ируакуп).

Гал араион аҳқәа

а). Гал араион амшын иалало аҳқәа:

Очамчира араион инаркны амраҭашәарахьтә алада-мрагыларахь еишьҭаргыланы еиқәаҳаҧхьаҳар, Гал араион иахьаҵанакуа амшын иалало аҳқәа иреиуоуп: *Аконал зы, Гагида аҳиас, Кәаҵь икәара, Бчара акәара, Егры аҳиас*.

1. **Аконал зы** (ЕгрГЕС аҳҵарчы «Галтәи амшын» ҳәа изышьҭоуи Ам-шын еиқәеи ирыбжьгоу аконал аҳы – уажәы уи Очамчыра араиони Гал араиони ирҳәаауп);

2. **Бчара кәара II Пичора** (Отобаиа аганахь ахы акуеит – амшын иалалоит Пичора ҳәа иахьашьҭоу, амшын ахықәан аҳҵачы ҟанаҵоит);

3. **Гагида** (ҳиас жыцәуп, Сида аҳыи Кьыркәареи реицҵалыҵ, амшын иалалоит Уақәым аҳы аафс амрагыларахь);

4. **Егры II Енгури** (Сакьан ашьха амрагыларахь аганахь ахы акәуеит, Ҧахәлан ҳәа иахьашьҭоу инаркны амшын аҟынҳа Аҧсныи Қырҵтәылеи ирҳәаауп – амшын иалалоит Анаклиа ҳәа иахьашьҭоу иавсны);

5. **Енгури**, уахәаҵш Егры;

6. **Кәаҵь икәара II Кәаджиашь ҭали** (Отобаиа аладахьы ахы акуеит – Амшын иалалот Бчара кәара анафс амраҭашәарахь);

7. **Кәаджьиашь ҭали**, уахәаҵш Кәаҵь икәара.

б) Гал араион аҩныцҟатәи аҳҟәа:

1. **Адаҕькәара II Адахквара** (Шьашьалатқ аганахь ахы акуеит, Ҩарҳду иалалоит армарахь ала, атопографиатә хсаалақәа рҿы «Адахквара» ҳәа иарбоуп);

2. **Аҳиқәа II Учаҕали** (Сида иалалоит армарахь ала, агырқәа Учаҕали ҳәа иашьҭоуп);

3. **Акаламра II Каламна** (кәароуп, Ҷубурхьинҵь ақыҭа);

4. **Акәара** (акәарагьы, аҳаблагьы – аҩадатәи Барҕьаԥ);

5. **Акәареиқәа II Акуарка** (Мзиури II Махәиҵьра ҳәа иахьашьҭоу аганахь ахы акуеит Шьашьикәара II Оджогора иалалоит армарахь ала):

6. **Акәареиқәа II Учаҕали** (Аладатәи Барҕьаԥ иалсуеит – Мараҷа иалалоит);

7. **Акуарка**, уахәаԥш Акәареиқәа;

8. **Алони** (кәароуп, Аладатәи Барҕьаԥ иатәуп);

9. **Аслан гели**, уахәаԥш Аслан икәара;

10. **Аслан икәара II Аслан-гели** (Ашьабсҭакәара иалалоит арҕьарахь ала Гал араион);

11. **Ахьакәара II Чуборони** (Ҷубурхьинҵь аганахь ахы акуеит Тоби иареи еилалоит, алада «Аслан-гели II Аслан икәара II Баргебка» ҳәа иашьҭоуп);

12. **Ацыҕкәара II Оквиноре** (Отобаиа аганахь ахы акуеит – Гагида иалалоит армарахь ала);

13. **Ашьабсҭакәара II Олень** (Барҕьаԥ аганахь ахы акуеит Сида аҳы II Хумушкури иалалоит армарахь ала; атопографиатә хсаалаҿ «Олень» ҳәа иарбоуп);

14. **Бабышь икәара II Бабышьиашь ҕали** (акәарагьы, аҭыԥгьы Ҷубурхьинҵь иатҵанакуеит);

15. **Галхумиа**, уахәаԥш Галхәымҩа

16. **Галхәымҩа II Галхәымиа** (кәароуп, Ҩарҳду иалалоит арҕьарахь ала, атопографиатә хсаалаҿ «Галхәымиа «ҳәа иарбоуп);

17. **Галхәыҷы акәара II Нишони** (Ҩарҳду иалалоит арҕьарахь ала);

18. **Гасхап ҕали** (кәароуп, Набакьиа ақыҭа);

19. **Гаҷаҷа** (акәара, Ҭагьлан ақыҭа);

20. **Геле-Бургази** (Аҩбатәи Отобаиа ахахьы ахы акуеит – амшын иалалоит Бчара акәара ааҩс амрагыларахь);

21. **Герас ҕали** (кәароуп, Дихазурга иатәуп);

22. **Гәад икәара**, уахәаԥш Гвадишиҕали;

23. **Гвадишьиҕали II Гәад икәара** (Ԥичора ақыҭа иахьатҵанакәа);

24. **Ерисцкали**, уахәаԥш Ҩарҳы, Ҩарҳду;

25. **Зақариа икәара II Зақариашьи ҕали** (Ҷубурхьиԥь ақыҵа иатәуп);

26. **Зоргат** (Хьыблакәареи Тоги аӡи реицҵалыҵ – Егры иалалоит арҕьарахь ала амшын иазааигәаӡаны; иахьа, Қырҵтәылеи Аԥсныи ирҳәааупҳ);

27. **Зосмешь ҕали** (кәароуп, Набакьиа аҳабла);

28. **Загәашь ҕали** (кәароуп, Набакьиа ақыҵа):

29. **Зарга икәара II Зргашь ҕали** (кәароуп, Дихазурга иатәуп);

30. **Зҟәырҷа**, уахәаԥш Хурча;

31. **Зыкәшь ҕали** (Сабериа акәарақәа ируакуп);

32. **Зыхәа II Чеҕали** (Ԛарӡду иалалоит арҕьарахь ала);

33. **Какабури** (кәароуп, Ҷубурхьиԥь ақыҵа);

34. **Какиа** (кәароуп, Ҷубурхьиԥь ақыҵа);

35. **Кили** (кәароуп, Сабериа ақыҵа):

36. **Кинцхори** (кәара хәыҷуп, Аӡиқәа иалалоит армарахь ала);

37. **Кьиркәара II Кири** (Набакьиа ҳәа иахьашьҭоу аганахь ахы акуеит, Сида II Хумушкури иареи еилалоит, урҭ реицҵалыҵ алада Гагида аӡы ҳәа иашьҭоуп);

38. **Кири**, уахәаԥш Кьиркәара;

39. **Коджора**, уахәаԥш Қәаӡры;

40. **Қажьам** (кәароуп, Ҷубурхьиԥь ақыҵа);

41. **Қәаӡры II Коджора** (Акәага ҳәа иахьашьҭоу аганахь ахы акуеит Шьашьикәара иалалоит арҕьарахь ала, урҭ реицҵалыҵ алада, жәытәла Шьашьикәара ҳәа иашьҭан, уажәы «Оджоҕора» ҳәа иарбоуп, Қәаӡры «Коджора» ҳәа);

42. **Қвишьона** (ӡуп, Гагида иатәуп);

43. **Қвишьона** (акәарагьы, аҳаблагьы, Отобаиа ақыҵа);

44. **Ҟвереҕали** (Ҷубурхьиԥь акәарақәа ируакуп);

45. **Ҟиниҵҟари** (кәароуп, Аҩадатәи Барҕьаԥ иатәуп);

46. **Ҟьере ҕали** (кәароуп, Дихазурга иатәуп);

47. **Ҟәорааанкәара II Оҟоране** (кәароуп, Алакәымҳара иатәуп);

48. **Ланҷьоно** (кәароуп, Сабериа ақыҵа);

49. **Ланҷьимони** (Сабериа акәарақәа ируакуп);

50. **Мараҷа** (Барҕьаԥ аганахь ахы акуеит – Гагида иалалоит арма-рахь ала);

51. **Маҷархолишь ҕали** (кәароуп, Мзиури ақыҵа);

52. **Маҷь икәара II Маҷьишь ҕали** (Ҷубурхьиԥь ақыҵа иатәуп);

53. **Меԥьишь ҕали** (кәароуп, Дихазурга иатәуп);

54. **Наингури** (акәара, Отабаиа ақыҵа);

55. **Накаргали** (Накаргали ҳәа иахьашьҭоу ахы акуеит – Тоги иалалоит арҕьарахь ала Хьыблалкәара аҩадахьы);

56. **Несторишь ҕали** (кәароуп, Дихазурга иатәуп);

57. **Нишони**, уахәаԥш Галхәыҷы акәара;

58. **Оджогора**, уахәаԥш Шьашьикәара;

59. **Оквиноре**, уахәаԥш Ацыԥкәара;

60. **Оԥкоране**, уахәаԥш Ԥкәараанкәара;

61. **Олень**, уахәаԥш Ашьабсҭакәара;

62. **Олори** (Мжәаԧа II Мужава аганахь ахы акуеит, Егры иалалоит арԥьарахь ала);

63. **Папкәара II Папашь ҕали** (Сабериа акәарақәа ируакуп);

64. **Речхә акәара II Речхи** (Ԥарӡы иалалоит арԥьарахь ала);

65. **Ртомисцԥали** (Ҭоми аӡы ахы – Алакәымҳара аганахь);

66. **Рышҳа II Хумушкури** (Сида аԧадахьтәи аганахь ахы акуеит, агырқәа Хумушкури ҳәа иашьҭоуп, Сида аӡы иареи еилалоит, аладагьи жәытәла Сида ҳәа иашьҭан – Гагида иалалоит арԥьарахь ала);

67. **Тоба** (акәарагьы, аҭыпгьы, Сида ақыҵа иаҵанакуеит);

68. **Тоги** (Отобаиа аганахь ахы акуеит Хьыблакәареи иареи еилалоит алада Тоги аӡы Қырҵтәылеи Аԥсни ирҳәаауп);

69. **Ҭакочиа** (кәароуп, Гагида иатәуп);

70. **Ҭархәыли** (кәароуп, Дихазурга иатәуп);

71. **Ҭоми** (Алакәымҳара ахахьы ахы акуеит, кәара дууп, Ԥарӡду иалалоит арԥьарахь ала, ахсаалақәа рҿы «Гоми» ҳәа иарбоуп);

72. **Ҭомишь цԥари** (кәароуп, Алакәымҳара иатәуп);

73. **Сида аӡы**, уахәаԥш Сида акәара, Рышҳа;

74. **Сида акәара** (Барԥьаԥ ахахьы ахы акуеит, Рышҳаи иареи еилалоит, алада жәытәла Сида аӡы ҳәа иашьҭан);

75. **Удуде ҕали II Хыда акәара** (кәароуп, Набакьиа ақыҵа);

76. **Учаҕали** (Сабериа акәарақәа ируакәуп);

77. **Учаҕали**, уахәаԥш Аӡиқәа;

78. **Учаҕали,** уахәаԥш Акәареиқәа;

79. **Хаиа II Хаия** (ахахьы Хачача ҳәа иашьҭоуп, Хәырча иалалоит арԥьарахь ала);

80. **Хала** (акәара, Ҭагьлан ақыҵа);

81. **Хачача** (Хаиа акәара ахы);

82. **Хвити**, уахәаԥш Хәиҵ икәара;

83. **Хыдакәара**, уахәаԥш Удуде ҕали;

84. **Хьыблалкәара II Хиблис ҕали** (Тоги иалалоит арԥьарахь ала Хьыблалкәареи Тоги реицҵалыҵ алада Зоргат ҳәа иашьҭоуп);

85. **Хәиҵ икәара II Хвити** (Ҷубурхьиҷь аганахь ахы акәуеит, Рышҳа иалалоит армарахь ала);

86. **Хәымла ҕали** (кәароуп, Аԧадатәи Барԥьаԥ иатәуп);

87. **Хәмушкури**, уахәаԥш Рышҳа;

88. **Хәырча II Ӡԥәырҷа** (Егры иацрыҵны ԥыҵк иласкьаны еиҵа Егры иалалоит Зарцупа ҳәа иахьашьҭоу);

89. **Чегем II Чегемҕали** (кәароуп, Дихазурга иатәуп);

90. **Чеҕали**, уахәаԥш Зыхәа;

91. **Чирам** (кәароуп, Ҷубурхьиӈь ақыҵа):

92. **Чуборони**, уахәаԥш Ахьакәара;

93. **Чхоушьиа** (акәара, Тагьлан ақыҵа);

94. **Ҷитопани II Чаиим-геле** (Тагьлан аганахь ахы акуеит Аслан икәа-ра иалалоит армарахь ала, алада урҵ реицҵалыҵ Кьири II Кьыркәара ҳәа иашьҭоуп);

95. **Шьашьикәара** (Мзиури – Махәиҷьра ҳәа иахьашьҭоу аганахь ахы акуеит Қәаҙри иареи еилалоит – жәытәла аладагьы Шьашьикәара ҳәа иашьҭан, уажәы атопографиатә хсаалақәа рҿы Оджоҭора ҳәа иарбоуп: Шьашьикәара анкьа ахала амшын иалалон, уажәы Гагида аҙахьы имԝахгоуп?);

96. **Ԝарҙду II Большой Эрисцҟали** (Алакәымҳара ақыҵа аганахь ахы акуеит, Ԝарҙхәыҷы иареи ианеилалалакь, алада Ԝарҙы ҳәа иашьҭоуп – уахәаԥш С. Ҷанба. Иԝмҵақәа., ад. 420, 449; агырқәа ирхәанчаны Ерисцҟали рҳәоит);

97. **Ԝарҙхәыҷы II Малый Эрисцҟали** (Шьашьалаҵ амрагыларахьтәи аҿацәахь ахы акуеит – Ԝарҙду иалалоит армарахь ала амшын азааи-гәара);

98. **Ԝарҙы** (Ԝарҙдуи Ԝарҙхәыҷи реицҵалыҵ; Ԝарҙы ажәытә ишиашоу амшын иалалон, уажәы Уақәым аҙи иареи амшын азааигәара еимадоуп, агырқәа ахьҙ ырхәанчаны Ерисцҟали ҳәа иашьҭоуп, уахәаԥш Ԝа-рҙду);

99. **Ҷьарҕвашь-ҕали** (кәароуп, Аԝадатәи Барҕьаԥ иатәуп);

100. **Ҷьудушь ҕали** (кәароуп, Набакьиа ақыҵа).

б) Аҙыхьқәа:

1. **Аҙыхь II Аҙих** (аҙыхь, Мзиури – Махәиҷьра ақыҵа);

2. **Аҙыхь II Аҙих** (аҙыхьгьы, аҳаблагьы – Аԝадатәи Барҕьаԥ);

3. **Алаԥанҙыхь II Леԥон Ҷҟәргьили** (аҙыхьгьы акәарагьы, Ҷубурхьи-нӈь ақыҵа);

4. **Аслангьери иҙыхь II Аслангеришь ҷҟәыргили** (Аԝадатәи Барҕьаԥ иатәуп);

5. **Аслангьеришь ҷәҟәргили,** уахәаԥш Аслангери иҙыхь;

6. **Аԝсҵаа иҙыхь II Маԥашь ҷҟәргили** (аҙыхьгьы, акәарагьы – Аԝа-датәи Барҕьаԥ);

7. **Закашь цҟар** (ҙыхьуп, Сабериа ақыҵа иатәуп);

8. **Маԥашь ҷҟәыргили**, уахәаԥш Аԝсҵаа иҙыхь.

Гал араион аҙмахқәа, аҙиақәа:

1. **Агаҙиа II Бугаза** (ҙиоуп, амшын ахықәаҿ Ацыҕкәара II Оквиноре ааԝс амрагыларахь);

2. **Алраҙмах** (аҵыԥгьы, аҙмахгьы, Риаԥ аҵыԥқәа ируакуп);

3. **Бугаза**, уахәаԥш Агаҙиа;

4. **Гал аҳиа II Гальское море** (ЕгрГЕС азы иҟаҵоу аҳҵарчы – Гал араионы Тҟәарчал араионы рҳәааҿ; иҳаарҟәылоу адгьыл аиҳара Речхә ақыҵа иатәын);

5. **Гальское море**, уахәаԥш Гал аҳиа;

6. **Тахтишь томбо** (ҳыжьуп, Папынырхәа II Саберио ақыҵа);

7. **Чалами томба** (аҳиа, Гагида иатәуп).

ГӘДОУҴАТӘИ АРАИОН

1. **Бзыԥ II Бзыԥын II Гәдоуҵатәи араион** (аҳәаақәа: аҩада – ашьхара, Аԥсни Нхыҵи рҳәаа; амрагыларахь – Аҟәа араион, Мац икәара; алада – Амшын еиқәа; амраҵашәарахь – Гагра араион, Бзыԥ аҳиас). Иахьа, Гәдоуҵа араион еиднакыло адгьыл зегьы, аԥсуаа ажәытә аахыс *Бзыԥ, Бзыԥын* ҳәа иашьҭоуп. Аурысқәа, 1864-1866 шықәсқәа рзы уи *«Бзыбский округ»* ҳәа рзахьҳын, нас *«Гудаутский участок»;* 1919-1939 шықәсқәа рзы – *«Гудаутский уезд*», 1930 шықәса аахыс *Гудаутский район* II *Гәдоуҵа араион* ҳәа иҟоуп. Гәдоуҵа араион иахьа еиднакылоит 20 қыҵа: *Аацы*, *Абгархыҟә*, *Амжәықәхәа*, *Анхәа, Аҷандара, Бармышь, Блабырхәа, Дәрыԥшь, Жәандрыԥшь, Калдахәара, Ҟәыланырхәа, Лыхны, Мгәыҳырхәа, Мҵара, Отҳара, Арсаул, Ԥсырҳха, Хәаԥ, Хыԥстә, Ҷьырхәа*. Араион иамоуп ақалақьқәа ҩба: *Гәдоуҵа* – араион ацентр*, Афон-ҷыц* II *Новый Афон*.

2. **Бзыԥын,** уахәаԥш Бзыԥ;

3. *Гәдоуҵа араион*, уахәаԥш Бзыԥ;

Ақ-қь Гәдоуҵа

1. **Ақ-қь Гәдоуҵа II Гудаута II Гәдоҵа** (аҳәаақәа: аҩада – Лыхны, Ҟәланырхәа; амрагыларахь – Ҟәланырхәа; алада – амшын; амраҵашәарахь – Бамбора, Хыԥсы ақыҵа; Гәдоуҵа ҳаблак аҳасабла раԥхьаҳа акәны ахсаалақәа рҷы ицәырҵуеит 1842 ш. – Ах. – 20. Уи 1868 шықәсазы Бзыԥтәи аучасток иацентрхеит, 1926 ш. раахыс қалақьуп, Гәдоуҵа араион иагәуп);

2. **Гудаута**, уахәаԥш Гәдоуҵа;

6. **Гәдоҵа**, уахәаԥш Гәдоуҵа.

Афон-ҷыц ақалақь

1. **Ақ-қь Афон-ҷыц II Новый-Афон II Ԥсырҳха** (аҳәаақәа: аҩада – Анхәа ақыҵа; амрагыларахь – Ԥсырҳха ақыҵа; алада – амшын; амраҵашәарахь – Арсаул). Ажәытәҳа аахыс аҩырақәа рҷы зыҳбахә ыҟоу ҭыԥуп. XII-XIX ашәышықәсақәа рзы уи Анакопиа II Анаҟәаԥиа, мамзаргьы *Апсар* II *Апсара* II *Ԥсырҳха* ҳәа ирдыруан, иара убас иуԥыл-

оит арҭ рвариантқәеи, даҽеа хьыӡқәаки: *Никопсия*, *Анакуфа*, *Анакопир*, *Анакопа, Анакуа, Акалифас, Ниосохия, Никополь, Ахеизос, Никопсис, Пханакопи* (уахәаԥш – Оиконимы, ад. 24). Аабатәи ашәышықәсазы *Анаҟәаԥиа* II *Аԥсара* Аԥсны аҳәынҭқарра иаҳҭны ҭыԥхеит. 1875 шықәсазы Берзентәыла «Афон» ҳәа изышьҭоу аҭыпаҿ иҟоу, Пантелеимон иманастыр иадҳәалаз аурыс монахцәа, *Псарӡха* II *Анаҟоԥиа* алырхит ақьырсиантә динхаҵара акәакь ду аҟаҵаразы. Убри инаркны Псырӡха азбжак «Новый-Афон» ҳәа иашьҭалт. 1918-1921 шықәсқәа рзы ақырҭуа меншевикцәа «Новый-Афон» – Ахали-Афони ҳәа ирыԥсахит. Аԥсны Асовет мчра анышьақәгыла ажәытә хьӡы «Псырӡха» аԥыжәара аиуа иалагеит, уи азакәанԥшра аҭан 1925 шықәса азы. 1948 рзы уи еиҭаԥсахын «Ахали-Афони» ҳәа, 1967 шықәса аан ишьақәыргылахеит аурыс фарма «Новый Афон». 1938 шықәса азы Новый Афон иаиуит ақалақьтә ҳабла астатус.

2. **Анакопиа,** уахәаԥш Афон-ҷыц;

3. **Новый Афон II Псырӡха,** уахәаԥш Афон-ҷыц.

Афон-ҷыц аѡныҵаҟатәи аҭыԥхьыӡқәа

4. **Аӡхыҿеара II Водопад** (Псырӡха афымца станциа ахьҭагылаз, аӡыхкыра);

4-а. **Ақәи ахәҵа** (Ақәи аѡыҵа аурыс уахәама ду инаркны амрагыларахь);

5. **Ақәыцгәара** (Анаҟәаԥиа абаа аҵаҟа);

6. **Анаҟәаԥиа абаа II Анаҟәаԥиа-ԥҳа лбаа II Анаҟәаԥиаҳа лбаа** (Анаҟәаԥиа ашьха иқәгылоу абаа ду – аԥсҳацәа ртәарҭа);

7. **Анаҟәаԥиа ашьха II Аԥсара II Иверская гора** (Псырӡха аӡы иавоуп амраҵашәарахь ала, еиҳаракыроуп, акәаҵәраҿ аԥсаҳацәа рбаа ду ықәгылоуп; ахьӡ «Иверская гора» ааигәа амонахцәа ирыбзоураны иҟалаз ауп);

8. **Анаҟәаԥиа-ԥҳа лбаа**, уахәаԥш Анаҟәаԥиа абаа;

8-а. **Анаҟәаԥиаҳа лбаа,** уахәаԥш Анаҟәаԥиа абаа;

9. **Аԥсара,** уахәаԥш Афон-ҷыц, Анаҟәаԥиа ашьха;

10. **Аплаурҭа** (Мысракәареи Псырӡха аӡи рыбжьара, наароуп, бгарраны иҟоуп);

10-а. **Водопад,** уахәаԥш Аӡхыҿеара;

11. **Қыч иқәаҵа II Орлиное гнездо** (аурыс уахәама ду анаѡс амрагыларахь – Ақәи аѡыҵа);

12. **Мысра II Мыс'ра**(Мысракәара армарахьтәи аган Анаҟәаԥиа ашьха алада – мраҵашәарахьтәи авҵа);

13. **Псырӡҭа** (Афон-ҷыц агәы, Псырӡха аӡы нырцә-аарцә);

14. **Псырӡханыха** (Псырӡха аӡы армарахь, аӡхыҿеа иавагылоу ажәытәтәи ауахәама);

15. **Хәажәкыҭ аҭаларҭа** (Афон-ҷыц авокзалхада аѡадахьы);

16. **Ҳасан** (Маан) **ихаҳара** (Афон-ҽыц авокзалхада иавуп амраҭашәарахь ала);

17. **Ҿагылара** (Мысракәара иавоуп армарахь ала);

18. **Шьыцҳара** (Ԥсырҙха аҙы зҭысуа аиѡхаара зегьы).

Гәдоуҭа араион ақыҭақәа:

Аацы ақыҭа

1. **Ақ. Аацы II Аац'ы** (аҳәаақәа: аѡада – ашьхара; амрагыларахь – Мҵара, Анхәа, Цәкәара аҙы; алада – Арсаул, Амшын Еиқәа; амраҭашәарахь – Аапсҭа аҙы).

Ақыҭа ахьҙ цәырҵуеит аѡырақәа рҽы XIX ашәысықәса алагамҭа инаркны. Ара иуԥылоит абас еиԥш иҟоу аварианткәа: **Адцы –** Ведомости, ад. 227, Ах. - 22; Атцы – Нордман, ад. 421; Ацы – Ах. – 20, Ах. – 23; Аацы – Ах. – 26. XIX ашәышықәса 30-тәи ашықәсқәа рзы Аацы аладатәи азбжаҽ игылеит аурыс гарнизон, иара убасҟан аурысқәа Аапсы аҙи Аацы ақыҭеи «Бакановка», «Бакланка» ахьҙырҵеит аурыс генерал Бакланов иаҳаҭыр азы. 1878 шықәсазы Аацы аладатәи аҽацә Баклановка ахьҙны хаз урыс қыҭаны иҟалеит. 1952 шықәсазы Баклановка Аацы иадырҵеит (уахәаԥш Оиконимы, ад. 32).

Аацытәи аҳаблақәа:

2. **Аацы аҳабла II Бакланка** (аҳәаақәа: аѡада – Бынҵха, Алҙыхь; амрагыларахь – Алҙыхь: алада – Алра, Амшын Еиқәа: амраҭашәарахь – Аапсҭа аҙы);

3. **Алҙыхь** (аҳәаақәа: аѡада – Бынҵха: амрагыларахь – Мҵара; алада – Алра; амраҭашәарахь – Аацы аҳабла);

4. **Алра** (аҳәаақәа: аѡада – Алҙыхь: амрагыларахь – Анхәа; алада – Арсаул; амраҭашәарахь – Аапсҭа);

4-а. **Бакланка, Баклановка,** уахәаԥш Аацы;

5. **Бынҵха II Быҵха** (аҳәаақәа: аѡада – Кәтыҵра: амрагыларахь – Мҵара; алада – Алҙыхь; амраҭашәарахь – Аапсҭа аҙы);

5-а. **Быҵха,** уахәаԥш Бынҵха;

6. **Кәтыҙра II Кәтыҵра** (аҳәаақәа: аѡада – ашьхара; алада-мрагыларахь – Мҵара; алада – Бынҵха; амраҭашәарахь – Аапсҭа);

6-а. **Кәтыҵра,** уахәаԥш **Кәтыҙра.**

I. Аацы аҳабла иаҵанакәа аҭыԥхьыҙқәа:

7. **Аапсақә** (Аапсҭа амашьына цҳа ахьхуи амшыни рыбжьара);

8. **Аапсақә ацҳа** (Аапсҭа амашьына цҳа ду ахьху);

9. **Аибыхәҵа** (Алҙыхьи Алреи рыбжьара);

10. **Баҕаа рарха** (Аапсҭа армарахьтәи аԥшаҳәа Аацы аҳабла II Баклановка иахьаҵанакуа);

11. **Апаҕәаа дахьыршьыз** (Уажәы аҙахәатра ду ахьыҟоу – Аацы аҳабла);

12. **Мачалка** (уажәы аферма ахьгылоу, амачалка ларҵон азы аҭыпгьы Мачалка ахьҙхалт рҳәоит);

13. **Ҳаразиаа рҭыпҳацәа рҭахарҭа II Ҳаразиа-пҳацәа рҭахарҭа** (амҩаду аҟынтәи Аацыҟа уцозар раԥхьа узкәысуа ацҳа иавоу аҭып).

II. Алҙыхь аҳабла иаҵанакуа аҭыпхьыҙкәа:

14. **Адагәаа** (Оҭырбақәа) **рхәы** (Аибыхәҵеи Алҙыхьи рыбжьара – Аацы);

15. **Аизарҭа** (Алҙыхь аԥхьа иҟоу аҭып – уажәы ҵәаҳроуп);

16. **Ар рыԥхьара** (Алреи Алҙыхьи рыбжьара);

17. **Ацәтәара II Ацәтәра ахәы** (Мҵаракәара иавоуп арҕьарахь ала – Аацы);

18. **Лашьқьериаа** (Какачиаа) **рынхарҭа** (Аацы аҳабла II Бакланка аҳәаа иавоуп);

19. **Чал** (Малиа) **иаапҵра** (Алҙыхьи Аацы аҳаблеи рыбжьара, бнароуп);

20. **Ԥьоҕориа** (Аҩзба) **иԥа Гыд иадгьыл** (Лашьқьериаа рынхарҭа иавоуп – Аацы).

III. Алра иацанакәа аҭыпхьыҙкәа:

21. **Аҙылбааҽҽарҭа** (Цәкәара ахыҷә – ҭыпхьзуп);

22. **Ақыдра** (Цәкәара арҕьарахьтәи ахыҷә – Алра, Аацы ақыҵа);

23. **Анышәцҳа** (Маԥьара игуаҩа ахахьы – Аацы);

24. **Апаа рашҵа** (Ҭыҟә лҳаҵгәын иавоуп);

25. **Ардәын ныҳәара** (еиҳаракыран, ԥшҙарҭаны иҟоуп, акәырбан ныҳәа убра имҩаԥыргон, Аудақәа иавоуп амраҵашәарахь ала – Аацы);

26. **Аҵәахәы** (Ардәын ныҳәара аҩадахьы – Алра, Аацы ақыҵа);

27. **Аудақәа** (Анышәцҳа амраҵашәарахь ала ҩхала);

28. **Марԥьан** (Шьуаз ԥҳа) **ллаҳа II Марԥьан лаҳа** (Ардәын ныҳәара иавоуп амраҵашәарахь ала);

29. **Маԥьара** (Смыр) **игәаҩа** (Аҙылбааҽҽарҭа ҳәа иахьашьҭоу аҭып аҩадахьы);

30. **Мхил** (Ҭамарнака иԥа) **иқьамҵажә** (Аудақәа иавоуп алада ала);

31. **Ҭыҟә** (Тамарнака) **иҳаҵгәын** (Марԥьан ллаҳа анаҩс амраҵашәарахь);

32. **Цыгәба иҙага II Цгәы иҙага** (ҳәынҵәа еиқәаҵәараны иамоуп Ҭыҟә иҳаҵгәын аладахьы, Мырза икәара армарахьтәи аганахь, Арсаул аҳәаахь);

32-а. **Цгәы иҙага,** уахәаԥш Цыгәба иҙага.

IV. Бынҭха аҳабла иаҵанакуа атыпхьызқәа:

33. **Ахаа ртәы** (Ԥадахьтәи Мҵареи Бынҭхеи рыбжьара – Бынҭха);

33-а. **Аҽегәара** (Ҷырыѡҭеи Газабеии рыбжьара);

33-б. **Ашәиқәаҵа** (хәуп, Ҟарҷынаа рыбна аԥадахьы);

34. **Базихықә** (Аҽегәара аԥадахьы – Бынҭха аҳабла);

35. **Инаҵәаа** (жәлоуп) **радгьыл** (Бынҭха аҳабла, Шәарах Ԥачалиа иапхьа);

36. **Қаҵана** (Ҭаркьыл) **иадгьыл** (Инаҵәаа радгьыл аԥадахьы);

37. **Магьаа** (аамсҵацәан) **рашҵа** (Бынҭха аҳабла агәҵахьшәа – Аацы ақ.);

38. **Маҷыҷаа** (Тәанаа) **рынхарҵа** (Ҩраҳаа рхәы иавоуп – Бынҭха аҳабла);

38-а. **Хьыбаа ртәы** (Кәыгьалҵа ахахьы, Бармышьаа рыҵаҟа);

39. **Ҷеркьезҳа лыдгьыл** (Базихәықә аԥадахьы);

40. **Ҩраҳаа рхәы** (Черкьезҳа лыдгьыл аԥадахьы);

41. **Шьныҟә** (Шьныҟәба) **Ҷыҷ инхарҵа** (Ҩраҳаа рхәы иавоуп).

V. Кәтыцра аҳабла иаҵанакуа атыпхьызқәа:

42. **Агумаа рыдгьыл** (Далаа рыдгьыл иавоуп амраҵашәарахь ала);

43. **Ажьира адгьыл** (Луман ихәы авҵа);

44. **Ааилым идгьыл** (Кәыкәына иадгьыл иазааигуоуп);

45. **Арԥаҧ агуаԥа II Рԥаҧ агәаԥа** (Чырԥа аладахьы);

46. **Аҵраа** (Ҭарба) **радгьыл** (Наҳәыҟәаа рарха аханы);

47. **Бадра** (Аԥзба) **иадгьыл** (Ажьира адгьыл иавоуп);

48. **Бадраҟ** (Аԥзба) **иарха** (Аҵраа радгьыл ахахьы);

49. **Басиаҵ** (Аԥзба) **иарха** (Даут иарха аԥадахьы);

50. **Бҕацә II Бҕыцә** (Етҵәышҵа иахагылоу ашьха);

51. **Быцаа** (Смыраа) **рарха** (Хаҧьгәаҵ иарха аԥадахьы – Рԥаҧ атыхәахь);

52. **Габниаа рарха** (Басиаҵ иарха аԥадахьы);

53. **Гәагьиаа** (Ламчаа) **рыдгьыл** (Кьацәаа рыдгьыл иавоуп);

54. **Гәмышьха** (Етҵәышҵа арха ахахьы иҟоу ашьха);

55. **Гьаргьалаа** (Шьершьелиа) **рарха** (Ноурыз иарха аԥадахьы);

56. **Далаа рбораҵра** (Малмыцырҵа ахәы иатәуп);

57. **Далаа рыдгьыл** (Быҵха II Бынҭха аԥадатәи аҳәаа иазааигәоуп);

58. **Даут** (Аԥзба) **иарха** (Ҭра Хашьим иадгьыл аханы);

58-а. **Даҳәыҟәаа рарха** (Аԥзбақан) II **Ныҳәыҟәаа рарха** (Ԥзаа рарха аԥадахьы);

59. **Етҵәышҵа арха** (Зҽеырбаара ду анаԥс амрагыларахь);

60. **Зҽеырбаара ду** (Зҽеырбаара хәҷы иавоуп);

61. **Зҽеырбаара** (Зшрбаара) **хәҷы** (Џьудараа руассарҵа иазааигәоуп);

62. **Камаа ргыларҵа** (Харабуаа радгьыл иазааигәоуп);

63. **Кас** (Габниа) **иадгьыл** (Кьацәаа рыдгьыл иавоуп);

64. **Кацыҵ** (Харабуа) **имхырҭа** (Малмыҵырҭа иазааигәоуп);

65. **Кәыкәына** (Аҩзба) **иадгьыл** (Шамил иқьамҭажә иазааигәоуп);

66. **Қьецаа рарха** (Ҩзаа рарха аҩадахьы);

67. **Кьацәаа рыдгьыл** (Мацаа рыдгьыл иавоуп);

68. **Лагҳәаа** (Кәтыҵра иахьаҵанакуа Ааԥсы арха);

69. **Луман** (Аҩзба) **ихәы аԥьра** (ҳә-куацәраны иҟоуп, Хәырмагәарҭа иазааигәоуп);

70. **Малмыҵырҭа ахәы** (Хәырмагәарҭа иазаагәоуп);

71. **Мацаа** (Мқьалаа) **рыдгьыл** (Агәмаа рыдгьыл иавоуп);

72. **Мқьалаа рыдгьыл** (Агәмаа рыдгьыл иазааигәоуп);

73. **Ноурыз** (Кәакәасқьыр) **иарха,** (Ҭраԥшьаа рарха аҩадахьы);

73-а. **Ныҳәыҟәаа рарха,** уахәаԥшДаҳәыҟәаа рарха;

74. **Рҩапҵ агәаҩа,** уахәаԥш Арҩапҵ агәаҩа;

75. **Ҭармач ицәшьырҭа** (Зҽырбаара ду иатәуп);

76. **Ҭра** (Аҭарба) **Хашьым иадгьыл** (Бадраҟ иадгьыл аханы);

77. **Ҭраԥшьаа рарха II Ҭрыԥшьаа рарха** (Быцаа рарха аҩадахьы);

78. **Харабуаа рыдгьыл** (Гәагьиаа радгьыл ахахьы);

79. **Хаԥьгәаҭ** (Габниа) **иарха** (Габниаа рарха иавоуп);

80. **Хәырмагәарҭа** (Гьаргьалаа рарха аҩадахьы, ара ашьха ианцо Ааԥсы ирсуеит);

81. **Хәашьыҭ** (Хәарцкьиа) **иадгьыл** (Чақыр иадгьыл иазааигәоуп);

82. **Ҳасан** (Ԥачалиа) **иарха** (Бынҵха аҳәаа иавоуп);

83. **Ҳәарҙ** (Зҽырбаара ду иатәуп);

84. **Чақыр** (Хәарцкьиа) **иадгьыл** (Гәагьиаа радгьыл ахахьы);

85. **Чарҩа** (Арҩапҵ агәаҩа аҩадахьы, Зыш арҷьарахьтәи аган);

86. **Ҽадарццыра** (Гәмышьха амраҭашәарахьтәи акалҭ);

87. **Шамил** (Аҩзба) **иқьамҭажә** (Чақыр иадгьыл иазааигәоуп);

88. **Ҩзаа рарха** (Ҳасан иарха аҩадахьы);

89. **Ҩхала** (Луман ихәы – Аԥьра аханы);

90. **Ԥьудараа руассарҭра II Ԥьыгәдараа руассарҭа** (Ԥьыԥь ихаҳара иазаигәоуп);

90-а. **Ԥьыгәдараа руассарҭа,** уахәаԥш Ԥьудараа руассарҭа;

91. **Ԥьыԥь ихаҳара** (Ҩхала иавоуп амрагыларахь ала);

92. **Абыстарҭа** (Ааԥсы ахы ахьыҵыҵуа – Аацы аҽаҩа).

Абгархықә ақыҵа

1. **Ақ. Абгархықә II Абҷархықә** (аҳәаақәа: аҩада – Ачандара; амрагыларахь – Аацы, Аԥсҭа аҙы; алада – амшын аԥшаҳәа; амраҭашәарахь – ақал. Гәдоуҵа, ақ. Ҟәланырхәа, Дахәарҭа аҙы).

Абгархықә II *Абҕархықә аҳаблақәа:*

2. **Абахә амҵа** (аҳәаақәа: аҩада – Базиқыҵа; амрагыларахь – Аапсҵа аҙы; алада – Баҕиқыҵа; амраҵашәарахь – Абгархықә аҳабла);

3. **Абгархықә** (Абҕархықә) **аҳабла** (аҳәаақәа: аҩада – Цоухәа, Абахә амҵа; амрагыларахь – Абахә амҵа, Баҕиқыҵа; алада – Ҭасраҟәа; амраҵашәарахь – Ҟәланырхәа);

4. **Баҕиқыҵа** (аҳәаақәа: аҩада – Абахә амҵа; амрагыларахь – Аапсҵа аҙы; алада – Амшын Еиқәа; амраҵашәарахь – Абҕархықә аҳабла, Ҭасраҟәа);

5. **Базиқыҵа** (аҳәаақәа: аҩада – Ачандара; амрагыларахь – Аапсҵа аҙы; алада – Абахә амҵа; амраҵашәарахь – Цоухәа);

6. **Ҭасраҟәа** (аҳәаақәа; аҩада – Ҟәланырхәа, Абҕархықә аҳабла; амрагыларахь – Базиқыҵа, Абгархықә аҳабла; алада – ажәытәан, амшын аҧшаҳәанҙа – уажәы асовхоз «Дружба» аҳәаа аҟынҙа; амраҵашәарахь – Ҟәланырхәа;

7. **Цоухәа** (аҳәаақәа: аҩада – Ачандара; амрагыларахь – Базиқыҵа, Абахәамҵа; алада – Абҕархықә аҳабла; амраҵашәарахь – Ҟәланырхәа).

I. Абахә амҩа иаҧанакуа атыпхьыҙқәа:

8. **Абгарҵа** (Аапсы ахықә Ачандара аҳәаахь 1 км. аҟара иласкьаган);

9. **Аҙага** (Аапсҵа иазааигәоуп – Абахә амҵа);

10. **Аиҩыркка** (Ҷбаарҵа аҙы армарахьтәи ахықә Цоухәа аҳәаа азааигәара);

11. **Аҳәаха II Аҳәаҳа** (Аапсы иазааигәоуп, Аапсы иацрыҵны аҙы леиуеит, ажәытә аҙлагара ҭагылан);

12. **Аҵәа хәчы** (Базиқыҵеи Абахә амҵеи рҳәаа иазааигәоуп, Абаа аладахьы);

13. **Башь иқәаҵа** (Абахә амҵеи Базиқыҵеи рыбжьара);

14. **Дбар иқәаҵа** (Башь иқәаҵа аладахьы);

15. **Ҕәман ира** (Аҵәа хәчы иавоуп, Базиқыҵа иазааигәоуп, Ҭәаҵәарҵа армарахьтәи ахықә);

16. **Ҟыз игәарҵа** (Абаа ахьгылоу аладахьы – Абахәамҵа аҳаб.);

17. **Маҵа** (Цкәиа) **ичарҵа** (Цоухуа аҳәаа иазааигәоуп; Ҷбаарҵа армарахьтәи ахықә);

18. **Тып игәаҩара** (Абаагәара аҩныҵка иамоуп).

II. Абҕархықә аҳабла иаҧанакуа атыпхьыҙқәа:

19. **Абҕьынҵәпҵәара** (Базиқыҵа аҳәаа иазааигәоуп, Ладариаа рҳабла иатәуп);

20. **Адикәа** (жәлоуп) **инхарҵа** (Абҕьынҵәпҵәареи Аҿгәареи рыбжьара);

21. **Аҕш адәы** (Абҕархықә-агәы ашкол ахьгылоу);

22. **Аҳлагарҭа** (Ҽбаарҭа ихын, Аҭәа хәҷы аҿаԥхьа аҳнырцә);

23. **Араду** (Аԥш адәы иавоуп аҩада – мраҭашәарахь ала);

24. **Аҭәаду** (Ҩ-ҳык ахьеилало аҩадахьы);

25. **Аԥҳәасаԥшь** (Ҩ-ҳык ахьеилало иадуп амрагыларахь ала);

26. **Аҽегәара** (Абԥьынҵәԥҵәара аладахьы);

27. **Аԥь адәы** (Ԥәланырхәа аҳәаа иадуп, Дахәарҭа армарахьтәи ахыԥә);

28. **Аԥьра ахәы** (Абахә амҵа аҳәаа иазааигәоуп);

29. **Аҭәа хәҷы** (Ҽбаарҭа арԥьарахьтәи ахыԥә Ҵоухәа аҳәаа иазааигәоуп);

30. **Ахаҳәш** (Аԥьра ахәы аҵа, ахаҳә шкәакәа ду амоуп, ара Аацных имцакәа ауаа андырԥәуазгьы ыԥан);

31. **Быбра иҳәсҭа** (Дахәарҭа иавоуп армарахь ала);

32. **Кәрыкьаа рхәы** (Дахәарҭа иавоуп арԥьарахь ала, Ԥәланырхәа аҳәааҿ);

33. **Ԥәыԥәрыԥшь** (ҳаблахьҳуп, иҵбаауп, Дахәарҭа аҳи Базиқытеи рыбжьара);

34. **Ладариаа рҳабла** (Абԥьынҵәԥҵәара иавоуп амраҭашәарахь ала);

35. **Урыс** (Агәмаа) **ирха** (Абахә амҵеи, Абԥархыԥәи, Ҵоухәеи рҳәааҿ, Ҽбаарҭа аҳы арԥьарахьтәи ахыԥә);

36. **Ҳачԥызаа** (Ақаҩбақәа) **рынхарҭа** (Ԥәланырхәеи Абԥархыԥәи рҳәааҿы – Дахәарҭа арԥьарахьтәи ахыԥә);

37. **Чангьалаа рыԥсыжырҭа** (Ҽбаарҭа иавоуп армарахь ала, Ԥьби икәара Ҽбаарҭа иахьалало иазааиганы);

38. **Ҩ-ҳык ахьеилало** (Ҽбаарҭеи, Дахәарҭеи ахьеилало).

III. Баԥиқыҭа иаҵанакуа аҭыԥхьыҳҳәа:

39. **Аацных** (ԥшьаҭыԥуп, Ладариаа рҳабла аханы – амрагыларахь, еиҳаракны, иҟәаҵәраны иҟоуп, еиуеиԥшым аԥьаз иалху ажәытә маҭәарқәа рацәаны адгьыл итыҵуеит);

40. **Абгара ахыԥә** (Аапсы аԥшаҳәа Апап иашҭа);

41. **Абԥара ахыԥә** (Аацных акәша-мыкәша);

42. **Аҳага** (Дахәареи Ашәхәарԥәаԥшьи рыбжьара);

43. **Акаламырҭа** (Аацных аладахьы);

44. **Алызфара** (Аапсҭа аԥшаҳәа, Арԥәыцьпҳа лҳыхь азааигәара);

45. **Алыԥьса** (Ладариа) **иарха** (Апап иашҭа аҩадахьы, ақыртқәа ахьынхоз);

46. **Анаамҩа** (Аԥьаама ахәыи Алызфареи рыбжьара ибжьысуа амҩа);

47. **Амжәа ду** (Ҭәаҭәарҭа иавоуп арҕьарахь ала);

48. **Ампраҩҭа II Ампрҩҭа** (Чуанырхәеи Аапсҭеи рыбжьара);

49. **Апап иашҭа** (Аапси Ҭасраԥәеи рыбжьара);

50. **Аԥшаҳәа** (Абахә амҭеи, Базиқыҭеи рыбжьара Ҕәман ира ааигәара – Ҭәыҭәырҭа аԥшаҳәа);

51. **Аҭәархәы** (Аацныха амрагыларахь ала иавҭоу адгьыл);

52. **Аҭәахәы** (Алызфара иавоуп амраҭашәарахь ала);

53. **Ашәхәарҟәаԥшь** (Аҳага аҽадахьы);

54. **Аԥьаама ахәы** (Анаамҽеи Чуанырхәеи рыбжьара);

55. **Бабыриса II Быб ираса** (Атәархәы иавоуп амрагыларахь ала);

56. **Баҳҟьанихәа** (Аԥьаама ахәы Аҭәархәи рыбжьара);

57. **Быб ирасара,** уахәаԥш Бабыриса;

58. **Дбараа рқьанҭажә** (Аԥьаама ахәи Абҕархықәи рыбжьара);

59. **Қәаса иқьанҭажә** (Ҭәаҭәырҭеи Аацныхеи рыбжьара);

60. **Қыш иқәаҵа** (Чуанырхәа иавоуп амраҭашәарахь ала);

61. **Лаҳацкын** (аҭыԥгьы, аҳыхьгьы – Баҕиқыҭа аҳабла);

62. **Мыҟәаа рыԥсыжырҭа** (Чуанырхәеи Ҭәышҭеи рыбжьара);

63. **Ҭлабырҳха** (аҳыхьгы амоуп, Лаҳацкыни Аԥьаама ахәыи рыбжьара);

64. **Ҭылҭа** (Ҟәыҟәрыԥшьи Ашәхәарҟәаԥшьи рыбжьара);

65. **Ҿабҽашҭа** (Ҭәаҭәырҭеи Чуанырхәеи рыбжьара);

66. **Чуанырхәа** (жәлоуп, Ашәрхәи Аԥьаама ахәыи рыбжьара);

67. **Фати лыдгьыл** (Чуанырхәеи Ааԥси рыбжьара).

IV. Базиқыҭа иаҧанакуа аҭыԥхьыҳқәа:

68. **Абаҳа** (Ааԥсы аҿыкә – аҳабла агәҭахьшәа);

69. **Аҳҵәҵәы агәаҽа** (Аҿекыкреи Ааԥси рыбжьара);

70. **Акамшәҭалара** (жьыжәлоуп, Базиқыҭа агәҭаны);

71. **Ананырахә** (Ааԥсы аҿыкә Абаҳа аладахьы);

72. **Ацахә** (Акамшәҭалара иазааигәоуп);

73. **Аҿекыкра** (Абахә амҭа аҳәаа иазааигәоуп);

74. **Базиқәаҵа** (Ацахә аладахьы);

75. **Барысхә** (Аҷандара аҳәаа иазааигәоуп);

76. **Есма лбымбаҭра** (Ҟаинагә иашҭеи Абахә амҭеи рыбжьара);

77. **Ҟаинагә иашҭа** (Ҷбаарҭа армарахьтәи ахықә Абахә амҭа аган);

78. **Ҟамлаҳ игәаҽа** (Барысхәи Ацахәи рыбжьара);

79. **Мақә иқьанҭажә** (Базиқәаҵеи Абахәамҭеи рыбжьара);

80. **Хамиқәаҵа** (Ҷбаарҭеи Ацахәи рыбжьара);

81. **Х-кәарак ахьеилало** (Базиқыҭа аҳабла агәҭаны);

82. **Ҷыҷ ихәы** (Хамиқәаҵеи Ҷбаарҭеи рыбжьара);

83. **Ҵәындырҭа** (аҭыԥгьы, акәарагьы, Ҟамлаҳ игәаҽеи Барысхәи рыбжьара);

84. **Ҿрымгәарҭа** (Аҳҵәҵәы агәаҽа иазааигәоуп).

V. Ҭасраҟәа иаҧанакуа аҭыԥхьыӡқәа:

85. **Абҕанҷссара** (Абҕархыҷә аҳәаа иавоуп, Ҭасраҟәа абашниа ала ихало амҩа);

86. **Аҕдара** (ҭбаароуп, Ҭасраҟәа агәахьы);

87. **Ажәӡара** (ҭбаароуп, Аҕдара иавоуп);

88. **Аӡҿаҩа** (Ҟәланырхәа аҳәаа иавоуп, бнароуп, гыгшәыг ҭыԥуп);

89. **Аӡҵәҵәы** (Аӡҿаҩа агәҭаҿы иамоуп);

90. **Аԥагьа ахәыҷә II Аԥагьара ахәыҷә** (Ааԥсы иазаагәоуп Лаԥанырҭа аладахьы, аԥацха азааигәара);

91. **Аҭәахәы** (Ҟәланырхәа аҳәаа иавоуп);

92. **Ауархәа** (Ҭарсаҟәа иреиҳау ахәы);

93. **Ачеиӡаа** (Ауархәа амрагыларахьтәи аган);

94. **Енык ь иҵахарҭа** (Абҕанҷссара амҩа ахахьы, аԥсҭа еиԥш иҟоуп);

95. **Лабымжә** (Амшын аԥшаҳәа, ҧаса асовхоз «Дружба» иатәын);

96. **Лаԥынрҩҭа II Лаԥанырҭа** (Ауархә иавоуп амрагыларахь ала, Дахәарҭа аԥшаҳәаҿы);

97. **Хуаҭ итәы** (Абҕанҷссара амҩа ахы ахьакуа, абашниа акуша-мыкуша).

VI. Цоухәа аҳабла иаҧанакуа аҭыԥхьыӡқәа:

98. **Аампҧабахә,** уахәаԥш ҵаҟа Мшәаа рыбахә;

98-а. **Адау ижырҭа** (Цоухуеи Ачандареи рыбжьара, Ачандаратәи аферма азааигәара);

99. **Аӡлагара ахы** (Ҟәланырхәеи Цоухәеи рҳәааҿы, Дахәарҭа арыҕьарахьтәи аԥшаҳәа акыӡгы);

100. **Аргәсҭоу** (Базиқыҵеи Цоухәеи рҳәаа иавоуп. Ҿбаарҭа арыҕьаратәи аԥшаҳәа акыӡгы);

101. **Ахьахәы** (Аӡлагара ахы иавоуп амрагыларахь ала);

102. **Ахаҳәӡырҭа** (Мшәаа рыбахә иавоуп амраҵашәарахь ала);

103. **Аҳаԥшьаӡырҭа** (Ахьахәы иавоуп амрагыларахь ала);

104. **Аҿҵра** (Хҵара иавоуп амраҵашәарахь ала);

105. **Бганаа ртәы** (Алагьанӡхеи Дахәареи рыбжьара);

106. **Берамаа** (Ҵәыцьаа) **рашҵа II Хәсин** (Ахьиба) **иарха** (Мшәаа рыбахә иавоуп амраҵашәарахь ала);

107. **Берамаа рыӡлагара** (Берамаа рашҵа ҳәа иахьашьҭоу аӡы ахыҷә);

108. **Быҵәаа рқьанҵажә** (Аӡлагара ахы аладахьы);

109. **Быҵәаа рыӡлагара** (Аӡлагара ахы аҩадахьы. Дахәарҭа ихгылоуп);

110. **Картоуа** (Цоухәа аҭыԥқәа ируакуп);

111. **Қәабзач ихәы** (Тамацьар иккара аҩадахьы);

112. **Мшәаа рыбахә II Аампҧабахә** (Берамаа рашҵа иавоуп амрагыларахь ала Дахәарҭа аӡы арҕьарахь);

113. **Самаф икалеирҭа** (Мшәаа рыбахә аҩадахьы);

114. **Ҭамаԥьар** (Ахьиба) **иккара** (Араду аҩадахьы);

115. **Хазгьери** (Калгьба) **игәаҩа** (Ахьахәи Дахәареи рыбжьара);

116. **Хамсед лдәы** (Хҵареи Аргәсҭоуи рыбжьара);

117. **Хҵара** (аҳыхьгьы, акәарагьы, аҭыԥгьы, Аҿтра иавоуп амрагыларахь ала);

118. **Чагә инышәынҭра** (Мшәаа рыбахә иавоуп амраҭашәарахь ала);

119. **Ҩ-маат арха** (Берамаа рашҭа аладахьы).

Амжәыԥхәа ақыҭа

1. **Ақ**. **Амжәыԥхәа** (аҳәаақәа: аҩада – Калдахәара; амрагыларахь – Шлара, Мысра; алада – амшын; амраҭашәарахь – Лҳаа, Ацыцьқәа: ажәытә ҩырақәа рҿы иахьатәи Амжәыԥхәа аҭыԥан иарбоуп х-хьҳык: Риаԥшь, Аԥьаԥхәны, Цанигәарҭа. XIX ашәышыԥәса анҵәамҭаз, аԥсуаа анықәҵ ара индырхеит аеирманқәа, ақыҭагьы «Каваклукә» ахьҳырҵеит, ақырҵқәа 1948 шықәсқәазы уи «Агараки» ҳәа ирыԥсахит, 1996 шықәсазы «Агараки» аҭыԥын «Амжәыԥхәа» шьақәыргылоуп).

Аԥьаԥхәны иаҧанакәа аҳабақәа:

2. **Риаԥшь II Рҩаԥшь** (аҳәаақәа: аҩада – Калдахәара; амрагыларахь – Шлара, Мысра; алада – амшын; амраҭашәарахь – Цанигәарҭа);

3. **Цанигәарҭа** (аҳәаақәа: аҩада – Ԥьаԥхәны, Калдахәара; амрагыларахь – Риаԥшь аҳабла; алада – Лҳаа; амраҭашәарахь – Ацыцьқәа: ажәытә Инал-иԥаа (Иналаа) нхон, уажәы аерманқәа нышәынҭрас иҟаҵаны ирымоуп);

I. Рҩаԥшь иаҧанакәа аҭыԥхьыҳқәа:

4. **Абамбеҭра** (Амжәыԥхәа ахахьы, Аҵәаргьала ахәы иавоуп амраҭашәарахь ала; абамбеҭра – абамбаҭра);

4-а. **Абыҟә аҿаҟәара** (Риаԥшь аҭыԥқәа ируакуп – аҵарауаҩ Анатоли Хьециа ианҵамҵоуп);

5. **Агныҳәара** (Риаԥшь иахьаҵанакуа амшын ахықәаҿ, аԥсшьарҭа ҩынқәа-алагьеркәа ахьгылоу);

6. **Аҳбаахәы** (Амжәыԥхәа аҩадатәи аганахь – Абамбеҭра аҵыхәахь);

7. **Амжәыԥхәа ахы** (Риаԥшьи Амԥараа рыхәҵеи рыбжьара);

8. **Амԥараа рыгныҳәара** (Амԥараа ахьҭабгаз ҳәа иахьашьҭоу аҩадахьы);

8-а. **Амԥараа ахьҭабгаз II Гьагьаҭабгара** (Амԥараа рыгныҳәара аладахьы, бгарра дуны иҟоуп, Амԥараа ирынхарҭан, адгьыл аныбга иқәҵит рҳәоит);

9. **Аҭәахәы** (Амжәыԥхәа аҩадатәи аҿацәахь – Абамбеҭра аган);

10. **Ахмед итәы** (Ҭырқәагәаҩа ахахьы; Ахмед захьӡыз аҭырқәа дынхон, хәп);

11. **Ахьаца зҭоу** (Риаԥшь ахахьы, Амԥараа ахьҭабгаз азааигәара);

12. **Аҵәаргь ахәы** II **Аҵәаргьала ахәы** (Амжәықәхәа ахахьы Амԥараа рыхәҵ иахьаду);

13. **Аҵәаргьала ахәы**, уахәаԥш Аҵәаргь ахәы;

13-а. **Аҵәахаа ахәы** (Амжәықәхәа аҭыԥқәа ируакуп – А. Хьециа иантҵамҭоуп);

13-б. **Гьагьаҭабгара**, уахәаԥш Амԥараа ахьҭабгаз;

13-в. **Еҭных ахәы** (Амԥараа рныхәара раԥхьа ашьапы ахьыркуа Аҵәаргьала аладахьы);

14. **Кәаӡба иӡыхь** (Амжәықәхәа аҩадатәи аган Амԥараа рыхәҵ иахьаду, Абамбеҭра аладахьы);

15. **Мышәлыхьара** (Амжәықәхәа ахәахьы, Амԥараа рыхәҵ аган, Абамбеҭра анаҩс амраҭашьарахь);

16. **Рҩаԥшь**, уахәаԥш Риаԥшь.

17. **Ҭырқәагәаҩа** (Амонахцәа ргәаҩа ааҩс амраҭашәарахь Абгаҩара азааигәара; аҭырқәцәа абра иӡхыҵны ихәаахәҭуан, ақьалақәа ргылан иԥхьон);

18. **Хала** (Амжәықәхәа аҩадахьтәи аганахь, Кәаӡба иӡгы ҳәа иахьашьҭоу аладахьа);

19. **Шлыпра** (Риаԥшь аӡы армарахьтәи аганахь, амшын ахықә, бахәҷкьараны, ҷыппыраны иҟоуп).

II. Цанигәарҭа иаҵанакуа аҭыԥхьыӡқәа:

20. **Аманахцәа ргәаҩа** (Цанигәарҭа акалҭ – Лӡаа аганахь);

20-а. **Арабҕьеиҵа** (Амжәықәхәа аҭыԥқәа ируакуп – А. Хьециа иантҵамҭоуп);

20-б. **Ары зҭоу** (ҭаҳәҭаны Ҷьаԥхәны ахахьынтә амшын аганахь илбааугеит);

21. **Аҵырга ду** (Цанигәарҭа ахахьы, Ҷьаԥхәны хәҷы анхыҵ, рахә ҵаргыларҭоуп);

22. **Кәаҕьаа рымхырҭа** (Амжәықәхәа акантора ахьгылоу азааигәара);

23. **Шьыркыра** (кәароуп, ҭыхәҭоуп Ҷьаԥхны ахахьынтә алада амшын аган ахь илбааугеит – А. Хьециа иантҵамҭоуп).

Анхәа ақыҵа

1. **Ақ. Анхәа II Анӽәа** (аҳәаақәа: аҩада – ашьхара; амрагыларахь – Лоу ихьара, Аҟәа араион; алада-мрагыларахь – Ԥсырӡха ақыҵа; алада – Афонҷыц; амраҭашәарахь – Арсаул, Мысракәара).

Анхәа ақыҭа аҳаблақәа:

2. **Абаахәда II Қәчуқә Стампул** (аҳәаақәа: аҽада – Ақәача, Агҵа; амрагыларахь – Ақәача, Ақәи; алада – Анаҟәаԥиа ашьха, Афон-ҷыц; амраҭашәарахь – Мысракәара, Анхәа ерманқәа);

3. **Агҵа** (аҳәаақәа: аҽада – Аԥьматәара, амрагыларахь – Аԥьматәара; алада – Мысракәара, Ақәача; амраҭашәарахь – Аҳхаԥш II Анхәа-ерманқәа);

4. **Аҳхаԥш**[1] **II Анхәа-ерманқәа** (аҳәаақәа: аҽада – ашьхара, Бжьылҽа; амрагыларахь – Агҵа; алада – Приморск II Арсаул; амраҭашәарахь – Акаламра, Мсарка);

5. **Акаламра II Галамуҭ** (аҳәаақәа: аҽада – Ахьара; амрагыларахь – Аҳхаԥш II Анхәа-ерманқәа; алада – Арсаул; амраҭашәарахь – Цәкәара);

6. **Ақәача** (аҳәаақәа: аҽада – Ауҳха; амрагыларахь – Ақәи; алада – Анаҟәаԥиа ашьха; амраҭашәарахь – Мысракәара, Аҳхаԥш);

7. **Ақәи II Ақәҽы** (аҳәаақәа: аҽада – Ауҳха; амрагыларахь – Шәбаара, Аҟәа араион; алада – Афон-ҷыц, Ԥсырҳха; амраҭашәарахь – Ақәача);

7-а. **Анхәа-ерманқәа,** уахәаԥш Аҳхаԥш;

8. **Ауҳха** (аҳәаақәа: аҽада – Мҳалхәы II Лымҳахәы, Аԥьматәара; амрагыларахь – Лоу ихьара; алада – Ақәи; амраҭашәарахь – Агҵа);

9. **Аԥьматәара** (аҳәаақәа: аҽада – ашьхара; амрагыларахь – Ауҳха, Аҿагылара; алада – Агҵа; амраҭашәарахь – Бжьылҽа);

9-а. **Галамуҭ,** уахәаԥш Акаламра;

10. **Бжьылҽа II Веселовка** (аҳәаақәа: аҽада – ашьхара; амрагыларахь – Аԥьматәара; алада – Агҵа; амраҭашәарахь – Аҳхаԥш II Анхәа-ерманқәа);

11. **Лашԥсард** (аҳәаақәа: аҽада – ашьхара; амрагыларахь – Ауҳха; алада – Аԥьматәара; амраҭашәарахь – Бжьылҽа).

I. Абаахәда иаҵанакуа аҭыԥхьыҙқәа:

II.

12. **Абаавҵа** (Анаҟәаԥиа абаа зықәгыло абахә аҽадатәи авҵа);

13. **Абҳәаақәҵа II Сушка** (Абаахәда агәҭа, аерманқәа абҳәеи ахәырмеи рацәаны ирыман, идырҽон);

14. **Атышаду II Бездонная** (Анаҟәаԥиа аҳаԥы ахы);

15. **Бездонная**, уахәаԥш Атышаду;

16. **Кучуқә Стампул,** уахәаԥш Абаахәда;

17. **Сушка**, уахәаԥш Абҳәаақәҵа.

[1] Аҳабла азы ахьамам азы ус ахьзхалт рҳәоит.

II. Агӷа иаӷанакуа атӆыԥхьыӡқәа:

18. **Аԥҳәысеиба лтәы** (Мысракәара иавоуп Ҭаркьылаа рыхәҵа аладахьы);

19. **Аҭыԥҳацәа рҭаҳарҵа** (Мысракәара ажәытәцҳа ахьху);

20. **Ацҳа ду** (Аҭыԥҳацәа рҭаҳарҵа аладахьы);

21. В**арвара лыдгьыл** (Аԥҳәысеиба лтәы аҩадахьы);

22. **Мхиал итәарҵа** (Ацҳаду аладахьы Абаахәда иазааигәоуп, ԥсшьарҵоуп);

23. **Ҭаркьыл ихәҵа** (Агҵа аҩада-мраҭашәарахьтәи аган);

24. **Шьанҵаԥҽыра** (Агҵа аҩадатәи аган).

III. Аӡхаԥш иаӷанакуа атӆыԥхьыӡқәа:

25. **Анухва армянская,** уахәаԥш Аӡхаԥш;

26. **Армянское ущелье** II **Мсырҵа** (Аӡхаԥш II Анухва армянская аҵыхәа инаркны аҩада Мысра кәара аҭыҳәҭа);

27. **Аԥьгәаҩа** (Аӡхаԥш аҳабла агәҭахьшәа);

28. **Мсырҵа**, уахәаԥш Армянское ущелье.

IV. Акаламра иаӷанакуа атӆыԥхьыӡқәа:

29. **Ацыԛкыра** (Чбыбнеи Мсаркеи рыбжьара);

30. **Галмуҭ** (ерманшәала акаламра ҳәа аанагоит), уахәаԥш Акаламра;

31. **Мсарка** (бнароуп, Цәкуара армарахьтәи ахыԛә);

32. **Чбыбна** (Акаламреи Мсаркеи рыбжьара Цәкәара аганахь).

V. Ақәача иаӷанакуа атӆыԥхьыӡқәа:

33. **Амхырҵа** (Ҳәаҭынаа рынхарҵа аҩадахьы);

34. **Аргәынаа рҽеы ахьыршьыз** (Уаҳәҭыбжьа иатәуп);

35. **Уаҳәҭыбжьа** (Ақәача аҳабла амрагыларахьтәи аганахь);

36. **Ҳәаҭынаа** II **Баԥьгәаа рынхарҵа** (Мысракәара иавоуп армарахь ала Абаахәданӡа инаӡо);

37. **Шьыцҳара** (Ақәачеи Ақәи рҳәаа аганахь, Ԥсырӡха аӡы ахахьы).

VI. Ақәи иаӷанакуа атӆыԥхьыӡқәа:

38. **Ажәмҩа ахәы** (Ақәи иацырганы амрагыларахь ицо ахәы);

39. **Ақәи адәыԛбатәара** (Ақәи ахы амшын иахьҭаԥшуа аган; аурыс монахцәа ажәытә апоровоз хагаланы амҿы алаҭыргон);

40. **Ақәи ахәы II Ақәҩы ахәы II Афон гора** (Афон-ҿыц аурыс уахәама ду аҩадахьы);

41. **Афон гора**, уахәаԥш Ақәи ахәы.

42. **Ахьарҵыԥ** (Ақәи Адәыԛбатәара аҩада-мрагыларахь);

43. **Аԥьмаргәара** (Ақәи ахәы азқәахь);

44. **Маҷыҷа** (Смыр) **инхарҵа** (Ақәи аҳабла иатәуп).

VII. Ауҙха аҳабла иаҧанакуа атҵыԥхьыҙқәа:

45. **Асмыр ишьырҵа** (Ауҙха аҳабла иатәуп, Аманах иҙыхь азааигәара);

46. **Аҵангәара** (Аҷеагылара иатәуп, аманахцәа рымҷаагага аихамҩаҷ улеиаанҙа);

47. **Аҷеагылара** (Хьышьшәара ахәы аҵаҟа);

48. **Дындық икаҳарҵа** (Аҵангәара иазаагәоуп, Дындық икаҳарҵа акәара ҳәа зышьҭоу ҭысуеит);

49. **Есҵил икартошырҵа** (Аманах иҙыхьи Лашԥсарди рыбжьара);

50. **Лымҳахәы** II **Мҳалхәы** (Ауҙха аҩадатәи аган);

51. **Мҳалхәы**, уахәаԥш Лымҳахәы;

52. **Хьышьшәара ахәы** (Ауҙха аҳабла амрагылараҳьтәи аган).

VIII. Аԥьматәара иаҧанакуа атҵыԥхьыҙқәа:

53. **Асар рымҩа** (Мац иҙыхь иазааигәоуп – Аԥьматәара иатәуп);

54. **Ахрагәара** (еиҳаракыран Аԥьматәара иахыкәыршоуп);

55. **Мҳалхәы** аҩыҵа (Лашԥсард аҵаҟа – Лашԥсард аҩыҵа);

56. **Ҭоурыкь** (ерманын) инхарҵа (Аԥьматәара акалҵахь).

IX. Бжьылҩа аҳабла иаҧанакуа атҵыԥхьыҙқәа:

57. **Абаарықә** (Бжьылҩа аҩадатәи аган);

58. **Башьылаа** (Смыраа) рынхарҵа (Аԥьматәара аҳәаа) иазааигәоуп;

59. **Веселовка**, уахәаԥш Бжьылҩа.

60. **Кти** (Ашәԥҳа) **лбаҳча** (Ҭаркьылаа рыхәҵа анхыҵ);

61. **Маток** (Папазян) **инхарҵа** (Башьылаа рынхарҵа аҵыхәан).

X. Лашԥсард иаҧанакуа атҵыԥхьыҙқәа:

62. **Алхҩаара** (Лаԥшсард ахахьы, аԥсаса рыманы итәоит);

63. **Анхәаа рҙаԥшь атәара** (ари аҭыԥаҷ аҙыхьхәыҷгьы ыҵыҵуеит, тәаҵоуп Ахрагәара иазааигәоуп);

64. **Ахытҵыхра** (Ахьара ахахьы);

65. **Ахьара** (Алхҩаара анаҩс);

66. **Қапԥҳа лқьала** (Анхәаа рҙаԥшь аҩадахьы);

67. **Хьацмаа II Хьыцмаа** (ахьацаҟәа рацәоуп, Ахытҵыхра ҳәа иахьашьҭоу анаҩс – нас иҟоу адгьылқәа Шәбаара II Шубара иатәуп)**.**

Арсаул ақыҵа

1. **Ақ. Арсаул II Приморск II Цәкәара** (аҳәааҟәа: аҩада – Аацы: амрагылараҳь – Мысракәара; алада – амшын; амраҵашәарахь – Аапса аҙы. XIX ашәышықәуса анҵәамҵа инаркны 1925 шықәсанҙа аурысҷәа «Петропавловское» ҳәа иашьҭан, нас «Приморск» ахь ииасит, 1948 шы-

қәсазы Приморск «Гогидцкари» ҳәа ирыҧсахит. 1967 азы ишьақәыргылан ажәытә хьӡы Арсаул.

2. **Гогидцкари,** уахәаҧш Арсаул;

3. **Петропавловское,** уахәаҧш Арсаул;

4. **Приморск,** уахәаҧш Арсаул;

5. **Цәкәара**, уахәаҧш Арсаул.

Арсаул аҩныҵҟатәи атҧыҧхьыӡқәа:

6. **Аӡхаҧш** (Ачачба ибна аҩадахьы, ҟьаҟьароуп, уажәы ԥьоукы «Чубан лук (аҳәырҵа)» ҳәа иашьҭоуп);

7. **Ақыдра** (Аца ахәи Ачачба иашҭеи рыбжьара);

8. **Аныха зқәу** (хә-дууны иҟоуп Анаҟәаҧиа иавоуп амраҭашәарахь ала Анаҟәаҧиеи Аныха зқәуи Мысракәара рыбжьысуеит);

9. **Аҧсыжра ахәы** (Аца ахәи Қанҭариеи рыбжьара);

10. **Аца ахәы** (Чачышҭа иавоуп амраҭашәарахь ала);

11. **Ачачба ибна** (Цәкәара иавоуп армарахь ала наараны иҟоуп ԥаса бна бааҧсны иаман);

12. **Аҷануа** (Арсаул аҳаблақәа ируакуп);

13. **Аҿеырха II Аҿеырха почта** (Мсракәара амшын иахьалало арҕьарахьтәи аган амшын аҧшаҳәа);

14. **Қанҭариа** (ҳаблоуп, Арсаул амшын аҧшаҳәа);

15. **Мсры II Мс'ры** (ҳаблоуп, Аҿеырха почта аҩадахьы Мсракәара арҕьарахьтәи аҧшаҳәа);

16. **Чачышҭа II Ачачба иашҭа** (Арсаул уажәы аҩындуқәа ахьгылоу аӡырԥха аган, Цәкәара иавоуп армарахь ала).

Аҷандара ақыҭа

1. **Ақ. Аҷандара** (аҳәаақәа: аҩада – ашьхақәа, Аҿеымҩа; амрагыларахь – Аацы, Ааҧсҭа аӡы; алада – Абгархықә, аҳаб. Базиқыҭа; амраҭашәарахь ақ. Дәрыҧшь, Дахәара аӡы).

Аҷандара аҳаблақәа:

2. **Ауалица II Барасхә** (аҳәаақәа: аҩада – аҳаб. Аҷандара; амрагыларахь – Ҵәындырҵа; алада – Абгархықә; амраҭашәарахь – Ԥьгыдырхәа, Чикәара);

3. **Ауасырхәа** (аҳәаақәа: аҩада – ашьхақәа; амрагыларахь – Папиашҭа акәара, Ԥьгыдырхәа; алада – Арқәа; амраҭашәарахь – Зыбзыр аҳабла);

4. **Аҷандара аҳабла** (аҳәаақәа: аҩада – Блатхәа II Қәабырыҩҭа; амрагыларахь – Ҵәындырҵа; алада – Барасхә II Ауалица; амраҭашәарахь – Ԥьгыдырхәа);

5. **Барасхә**, уахәаҧш Ауалица;

6. **Блатҳәа II Қәабырыҽҭа** (аҳәаақәа: аҽада – ашьхақәа; амрагыларахь – Ҳабҽы; алада – Тҷаындырҭа, Аҷандара аҳабла; амраҭашәарахь – Џьгыдырхәа, Дыдрыԥшь ныха);

7. **Зыбзыр** (аҳәаақәа: аҽада – Гдын ихыԛә; амрагыларахь – Уасырхәа, Уаҳәырыҽҭа аҙы; алада – Дыдрыԥшь; амраҭашәарахь – Дәрыԥшь, Дахәара аҙы);

8. **Қәабырыҽҭа**, уахәаԥш Блатҳәа;

9. **Ҳабҽы** (аҳәаақәа: аҽада – Атәара, Лагьанҙы; амрагыларахь – Аҷеымҽа, Ааԥсҭа; алада – Тҷаындырҭа; амраҭашәарахь – Блатҳәа II Қәабырыҽҭа);

10. **Тҷаындырҭа** (аҳәаақәа: аҽада – Блатҳәа II Қәабырыҽҭа; амрагыларахь – Ааԥсҭа аҙы; алада – Абгархыԛә, аҳаб. Базиқыҭа; амраҭашәарахь – аҳаб. Ауалица);

11. **Џьгыдырхәа** (аҳәаақәа: аҽада – Дыдрыԥшь ныха; амрагыларахь – Чикәара; алада – Арԛәа; амраҭашәарахь – Папиашҭа акәара).

I. Ауалица II Барасхә аҳабла иаҵанакуа атҵыҳьыҙқәа:

12. **Алҟанихәа** (Цоухәа иатәуп);

13. **Аҧьаҷа** (Қәабырыҽҭа иавоуп);

14. **Кьажәлеи ихәы** (Ламшьаҵә ицәара аҷаԥхьа амрагыларахь ала – Барасхә иатәуп);

15. **Қәабырыҽҭа** (Алҟанихәа аҵыхәахь);

16. **Ламшьаҵә** (Ҟәынба) **ицәара** (Ҷбаара иавоуп арҕьарахь ала);

17. **Цоухәа** (Ҷбаара II Ҷбаарҭа иавоуп арҕьарахь ала);

18. **Џьалиаа рлаҳақәа** (Қәабырыҽҭа аханы).

II. Ауасырхәа аҳабла иаҵанакуа атҵыҳьыҙқәа:

19. **Абҕашхә** (Џьниаа рыцьра иавоуп амраҭашәарахь ала);

20. **Агәашә ахәы** (Папиашҭа ахахьы);

21. **Агәма итәара** (Шьаруан ихыԛә иатәуп – анаараҷ, Уаҳәрыԥшь иазаиагәоуп);

22. **Ажьымҷеыҕра** (Џьаҟәырхәа аладахьы);

23. **Аԥсы иҳа** (Џьаниҳа ахы);

24. **Арԥыс игыларҭа** (Аԥсы иҳа аҽадахьы);

25. **Ачырхәара** (Арԥыс игыларҭа ахахьы);

26. **Кьынирыԥшь II Кьынрыԥшь** (Агәма итәара иавоуп амраҭашәарахь ала);

26-а. **Кьынрыԥшь,** уахәаԥш Кьынирыԥшь;

27. **Уаҳәрыԥшь** (Аныха зқәуи Шьаруан ихыԛәи рыбжьара);

27-а. **Хьышьрыԥшь** (Кьынрыԥшь иазааигәоуп, уажәы уи ахьҙ здыруа маҷуп);

28. **Ҳаҷарахә** (Кьаса иҙыхь иазааигәоуп);

29. **Шьаруан** (Ачба) **ихыԛә** (Уасырхәа иахагылоу ашьха);

30. **Џьаҟәырхәа** (Шьаруан ихыҟә аҩыҵа);

31. **Џьан иҳа** (Агәашә ахәы аҵыхәа).

III. Ауандара аҳабла иаҧанакуа аҭыԥхьызқәа:

32. **Мидара адәы** (Ауандара аҳабла агәҭа иҟоу адәду);

32-а. **Кәарҷалиаа рҳабла** (Мидара адәы аладахьтәи акалҭахь);

IV. Блатҳәа II Қәабырыҩта аҳабла иаҧанакуа аҭыԥхьызқәа:

33. **Алгәара** (Бҭарҙха анхыҵ аҩадала Ҷбаарҭа арҭьарахь);

34. **Акьыбқәа** (Збытрыԥшь анхыҵ);

35. **Ақәырҭа** (Дыдрыԥшь ныха аҵаҟа – Чычааи, Џьниааи убра иныҳәоит ацуныҳәа);

36. **Амжәагәара** (Ҭабақь иҙыхь иавоуп);

37. **Аныԥс ныха II Дыдрыԥшь ныха II Аныԥс Дыдрыԥшь ныха** (Аныхазқәа иатәуп, аныхаҵәҟьа ахьыҟоу Аныхазқәа аҳаҷы ауп, аҵла ашьапаҷы икнаҳауп абҩа лыхқәа, убри иаҷгоуп уажәы Дыдрыԥшь ныха ҳәа изышьҭоу);

38. **Аныԥс Дыдрыԥшь ныха**, уахәаԥш, Аныԥс ныха;

39. **Аныхазқәа** (Қәабырҩта аҩадала иахагылоу ашьха – Ҷбаарҭа аҙы арҭьарахь, Дыдрыԥшь ныха аҭып);

40. **Ахба иныха** (Қәабырыҩта амраҭашәарахьтәи аган иатәуп);

41. **Ахаҭа** (Аныхазқәа амраҭашәарахьтәи аҩыҵа);

42. **Бҭаԥшьы** (цаҟьоуп, аҳаԥқәа амоуп Ныҳәара анаҩс амрагыларахь Ҳабҩы аҳәаа);

43. **Бҭарҙха** I (шьхоуп, Қәабырыҩта иахагылоуп амрагыларахь ала, Ҷбаарҭа кәара иавоуп армарахь ала; ашьха азқәаҷ абахә иалҵәҵәан аҙыхь бзиа леиуеит);

44. **Блаҭхәа** (Бҭарҙхеи Мидәара адәи рыбжьара);

45. **Быҵкәеи иҳаԥы** (Бҭарҙха иатәуп, Ҷбаарҭа иазааигәоуп амраҭашәарахь);

46. **Гәындышьлышә** (Ахаҭа аҩадахьы);

47. **Дука** (ҭыԥуп, Ҟәыбра иавоуп амрагыларахь ала);

48. **Дыдрыԥшь ныха**, уахәаԥш Аныԥс ныха;

49. **Збытрыԥшь** (гәаҩараны иҟоуп, Ԛ-хаҳәк ахьеиқәу иазааигәоуп);

50. **Ҟәыбра** (ҭыԥуп, Блатҳәа амрагыларахьтәи аганахь, акәарагьы ус ахьҙуп Дука иалалоит);

51. **Қьырса иборатып** (Алгәара аҷаԥхьа);

52. **Лагьанҙы** (Бҭарҙха амрагыларахьтәи аганахь аҭыԥгьы, аҙгьы хьҙыс ирымоуп);

53. **Масарқьалықә** (Уассара иазааигәоуп);

54. **Ныҳәара II Нҳәара** (наароуп, мхылаҵарҵоуп, Блаҭхәеи Ҟәыбри ирывоуп амрагыларахь ала);

55. **Рашҩа** (Акьыбқәа ҳәа иахьашьҭоу анаҩс);

56. **Уассара** (Алгәара аҩадахьы);
57. **Чҳагәшьырҭа** (Алгәара унаҳаанҳа);
58. **Џьамбақь ибаара** (Ахба иныха аладахьы);
59. **Ҩ-хаҳәк ахьеиқәу** (Уассара аҩадахьы).

V. Зыбзыр аҳабла иаҵанакуа атыпхьыҳқәа:

60. **Абгаргәашә** (Зыбзыр аҳы иазааигәоуп);
61. **Абгаҩара** (Зыбзыр аҳы иазааигәоуп, Акәтаҕьра иавоуп);
62. **Аҳыхьаҭа** (Ҷадарццыра иавоуп амраҭашәарахь ала);
63. **Акәтаҕьра** (Аҳыхьаҭа иавоуп);
64. **Амҷаагацәа рхәы** (Зыбзыри Дахәареи рыбжьара);
65. **Ахампаҟәра** (Зыбзыр аҳы ахыҟә);
66. **Ахәысхәы** (Гдын ихыҟә аладахьы);
67. **Аҳаҭгәынра** (Дахәара иазааигәоуп – Зыбзыр аҳабла);
68. **Гдын ихыҟә** (Зыбзыр аҳабла иахагылоу ашьха);
69. **Зҕамҩа** (Абгаргәашә аҩадахьы);
70. **Кәаташь** (Гәыргәлиа) **инхарҭа** (Амҷаагацәа рхәы иатәуп);
71. **Хҵыраҭа** (Зыбзыр аҳы иавоуп арҕьарахь ала);
72. **Ҷадарццыра** (Ахәысхәы аладахьы – Зыбзыр аҳабла).

VI. Ҳабҩы аҳабла иаҵанакуа атыпхьыҳқәа:

73. **Аҕәҕәара** (наароуп, Аҳлагары иавоуп арҕьарахь ала);
74. **Аҳмеҭ** (Ҳагба) **иадгьыл** (Аҳлагары иавоуп армарахь ала);
75. **Аҷеымҩа** (Ҳабҩы амрагыларахьтәи аган – Аапсы иазааигәоуп);
76. **Кәыгә** (Аҩзба-Бороу-иҧа) **итәы** (Ныхәареи Лагьанҳи рыбжьара);
77. **Мсҭаф** (Ахба) **иадгьыл** (Аҳлагары иавоуп арҕьарахь ала);
78. **Чапҵагәа** (Мқьалба) **иҳапы** (Аҕәҕәара иавоуп амрагыларахь ала).

VIII. Ҵәындырҭа аҳабла иаҵанакуа атыпхьыҳқәа:

79. **Абжьноуаа рқьанҭажә** (Гәыдлоу иавоуп арҕьарахь ала);
80. **Аҳарданра** (Хәыцырхәеи Аапсҭеи рыбжьара аҳы ахыҟә);
81. **Аҩцара ахәы** (Ҵәындырҭеи Гәыдлоуи рыбжьара);
82. **Барасхәы** (Ҵәындры иавоуп арҕьарахь ала);
83. **Жана дахьжу** (Аҩцара ахәы аҵыхәан Ажа ахьгылоу);
84. **Лажәаа** (Ҳагаа) **рхәы** (Мидара адәы инахыкны амрагыларахь);
85. **Магьаа ртәы** (Чбалдыхә иавоуп амрагыларахь ала);
86. **Магьрҩҭа** (Магьаа ртәы иадуп амраҭашәарахь ала – Аапсҭа ахыҟә);
87. **Хәыцырхәа** (Магьрҩҭа иавоуп амрагыларахь ала);
88. **Чбалдыхә II Чбалдхәа** (Блатҳәа аладахьы – Ҵәындырҭа аҳабла).

VIII. Џьгыдырхәа аҳабла иаҧанакуа атҵыԥхьыӡқәа:

89. **Аҳаԥшьахәы** (Ақәырҭа иавоуп аладахьтәи аганахь ала);

90. **Мԥыҵ** (Џьниа) **иқьанҭажә** (Џьсыԥ иқьанҭажә иазааигәоуп);

91. **Џьсыԥ** (Џьниа) **иқьанҭажә** (Пап иашҭа акәара иазааигәоуп).

Аҧандара ахьӡ иадҳәалоу алегенда

Ажәытәза Аҧандара ақыҭан инхон ѡыцьа аишьцәа, аиҳабы ихьӡын Џьанда аиҵбы Мидара. Аиҳабы ихьӡ иахҟьаны ақыҭа Аҧандара ахьӡхеит, аиҵбы ихьӡ адәду иахылеит.

(Ҳагба Иасон Сиҭ-иԥа иҳәаамҭоуп)

Дыдрыԥшь ныха иадҳәалоу алегенда

Дыдрыԥшь ныха ажәытә Аныԥс ныха ҳәа иашьҭан. Аныԥс ныхантәи Ақәырҭа ҳәа иахьашьҭоу адаҧ лбаауан. Ауаѡы диашан дқәыр адаҧ ҵысуан, ииашамкәа дқәыр адаҧ ишыҟаз инхон.

(Чхьабелиа Џьота Ҟәыҟә-иԥа иҳәаамҭоуп)

Бармышь ақыҭа

1. **Ақ. Бармышь** (аҳәақәа: аѡада – ашьхара; амрагыларахь – Мҧышьҭа; алада – Мгәыӡырхәа, Шлара; амраҭашәарахь – Блабырхәа).

Бармышь аҳаблақәа:

2. **Ажьхаҳара II Аԥьхаҳара** (аҳәаақәа: аѡада – Блабырхәа, Мазихәа; амрагыларахь – Папцәа, Мгәыӡырхәа; алада – Мгәыӡырхәа, Шлара; амраҭашәарахь – Шлара, Блабырхәа);

3. **Мазихәа II Мазих<u>ә</u>а** (аҳәаақәа: аѡада – ашьхара: амрагыларахь – Мҧышьҭа; алада- Ажьхаҳара, амраҭашәарахь – Блабырхәа).

I. Ажьхаҳара иаҧанакәа атҵыԥхьыӡқәа:

4. **Абзагә итәара** (Ахәымѡа иатҵанакуеит – Мгәыӡырхәаа иртәуп);

5. **Аби аҧеи ахьеивыргаз** (Ақампыр зҵоу аган – Ажьхаҳара аҳабла);

6. **Аграа рхәы** (Лаҳәыршҭа иавоуп- Мгәыӡырхәа иатәуп);

7. **Агәаа рҟьаҟьара** (Аԥәхәа аѡадатәи акыҵа – Ажьхаҳара амраҭашәарахь);

8. **Ақампыр зҵоу** (Ацәцәкәыра ахәы иадуп);

9. **Ақьылхә** (Абаажә ахәы анаѡс амраҭашәарахь Ақьыл ҳәа изышьҭо ақьала ауп);

10. **Алашә Мамеҭ иҵыԥ** (Аԥьқәа ду анаѡс амраҭашәарахь);

11. **Алгыҵ** (Аԥьхәи Маҳцыри рыбжьара, амѡаду анаѡс алада);

12. **Алрыҵа** (Алашә Мамеҭ иҵыԥ анаѡс амраҭашәарахь-Ажьхаҳара);

13. **Аныха злоу ахәы** (Тәыѡцҟьара иавоуп амрагыларахь ала Ҷан Гәагәа дахьынхо);

14. **Аԥсыʒкхәымѡа** (Аԥьылхә анаѡс алада – Ажьхаҳара);

15. **Арасаҟьара** (хә-паҷуп, Ахәымѡы иадуп – Ажьхаҳара);

16. **Ахәоу** (Шарҭахәи Шлареи рыбжьара – Ажьхаҳара амраҭашәарахьтәи аҷацәахь);

17. **Ахәырмазҭоу** (Аԥсыʒкхәымѡеи Дагәыʒа ихәи рыбжьара);

18. **Атәара ахәы** (Цынԥҳа лахьара аҵыхәан);

19. **Аҭыʒҭаа** (Папцәеи Ацахәи рыбжьара-Ажьхаҳара аҳабла);

20. **Ацахәы** (Ажьхаҳара ҳәа ахьахьʒцәкьоу Ҷанаа рладахьы, Аԥьхәшара анаѡс амраҭашәарахь);

21. **Ацәцәкәыра ахәы** (Гьергь ииаԥҭра иатәуп);

22. **Аҵысшәара** (Наԥра аѡадатәи аганахь наараны, ажәытә қәаҵараны иҟан);

23. **Аԥьқәа II Аԥьхәа** (қәацәра дуны Наԥра иавоуп амрагыларахь ала-Ажьхаҳара амраҭашәаратәи аган);

24. **Аԥьқәа ду** (Атәара анаѡс амраҭашәарахь – Ажьхаҳара);

25. **Аԥьхәа**, уахәаԥш Аԥьқәа;

26. **Аԥьхәшара** (Аҭыʒҭааи Аԥьқәеи рыбжьара);

27. **Баажәхәы** (Лысбаимҭыри амшыни рыбжьара – Мысра, Амбара иатәуп);

28. **Башьышьаа** (Сабуа) **рааԥҭрақәа** (Ҷәаҳәыркыреи Аграа рхәи рыбжьара);

29. **Бгаѡара ахәы** (Аҭыʒҭаа рхахьы, Мгәыʒырхәеи Ажьхаҳареи рыбжьара);

30. **Даргәыʒ ихәы** (ахәқәа иреиҳауп, Ахәырма зҭоу анаѡс алада – Мгәыʒырхәа иатәуп);

31. **Дрыҟәа иҳәсҭа** (Ажьхаҳара амрагыларахьтәи акалҭ амшын аганахь ала);

32. **Гьергь ииаԥҭра** (Тәыѡцҟьара иатәуп- Ажьхаҳара аҳабла);

33. **Еснаҭ итәара** (Маҭа итәы иавоуп амраҭашәарахь ала);

34. **Кашара** (Ажьхаҳареи Аԥьхәеи рыбжьара);

35. **Каҷарха** (хәуп Гәынырхәа иадуп);

36. **Кьыбцҳа** (Кәылрхәа иадуп амрагыларахь ала – Мгәыʒырхәа иатәуп);

37. **Кәылрхәа** (Ажьхаҳара иадуп амрагыларахь ала Мгәыʒырхәа аҳәаахь);

38. **Қәʒымшь** (Аҭыʒҭаа ҳәа иахьашьҭоу, Џьаԥшьаа ахьынхо);

39. **Лаҳәыршҭа** (хәуп, Хәацә иадуп амрагыларахь ала – Мгәыʒырхәа иатәуп);

40. **Лысбаимҭырахә** (Ахәоу аладатәи аҵыхәахь иавоуп);

41. **Макәыт илаҳа** (Цымцаа рбамбаҭра анаѡс алада);

42. **Малиаа ралра** (Ахәоу амраҭашәарахьтәи акаҵа-аҩыҵа);

43. **Маҭа итәы** (Аҳкаш ҳәа иахьашьҭоу аханы – Ажьхаҳара);

44. **Наԥра ахәы** (қәацәра ԥшҳаны иҟоуп, ныҳәарҭоуп – Шлареи Аԥьқәеи рыбжьара);

45. **Тәыҩцҟьара** (Ажьхаҳара иавоуп амраҭашәарахь ала);

46. **Фаҵқьери ибаттра** (Маҳцыр акәареи Аԥьхәи рыбжьара);

47. **Хәацә** (Кьыбцҳа иадуп амрагыларахь ала – Мгәыҳырхәа иатәуп);

48. **Чацә игәарҭа** (Ахәоу амрагыларахьтәи акаҵа);

49. **Чебигәарҭа** (Лысбаимҭра амрагыларахьтәи аганахь);

50. **Чымгәарҭа II Ҷьымгәарҭа** (Тәыҩцҟьара ҳәа иахьашьҭоу аган иатәуп);

51.**Чымгәарҭа ааԥҭра** (Алрыҵа анаҩс амраҭашәарахь – Ажьхаҳара);

52. **Ҷалаҕь иԥацәа рхәы** (Каҷархәа иавоуп – Мгәыҳырхәа иаҵанакуеит);

53. **Цынҧҳа лахьара** (Ақампыр зҭоу иавоуп);

54. **Цымцаа рбамбаҭра** (Аԥьхәы аладахьтәи анхыҵахь);

55. **Ҵәаҳәыркыра** (хәдууп, Аграа рхәы иавоуп амрагыларахь ала - Ажьхаҳара);

56. **Ҵәыҩда** (хәп, амшын иазааигәоуп, Риаԥшь аҳы ахахьы);

57. **Шарҭахәы** (Аԥьқәа анхыҵ амшын аганахь ала, Ахәоу амрагыларахь).

II. Мазихәа иаҵанакуа аҭыԥхьыҳҟәа:

58. **Аҕшду** (Кьынтышә иҭыԥ аладахьы Мҷышь аԥшаҳәа);

59. **Ажьира** (Бабын ихәы алада-мрагыларахьтәи аган Асавхоз ҳәа иахьашьҭаз);

60. **Акамлаҳа** (Акалмаҳа) **ааҳарҭа II Форелевое хозиаиство** (Мҷышь ахы – Ахрыҵеи Аҕшдуи рыбжьара);

61. **Ахарыҵа II Ахрыҵа** (Мҷышь аҳы ахьыҵыҵуа ахы);

62. **Ахарыҵа арырҭа** (ара Мҷышьҭа имырҳакәа аҳы ахы иавсуеит);

63. **Аҵуныҳәарҭа** (Қапаа рхықә иаҵанакуеит);

64. **Бабын** (жәлоуп) (Жьиаа рхәы иавоуп аладала- Жьиаа рхәи Гагра ицо амҩадуи рыбжьара);

65. **Жьиаа радгьыл** (Мазихәеи Анҳашҭықәи рыбжьара);

66. **Жьиаа рхәы** (Қапаа рхықә иавоуп амраҭашәарахь ала);

67. **Кьахьыраа радгьыл** (Бабын ихәы амраҭашәарахьтәи аган);

68. **Кьынтышә иҭыԥ** (Акалмаҳа ааҳарҭа аҩныҵҟа);

69. **Қапаа рхықә** (Аҕшду аладахьы ачаирҭа ахахьы, ажәытә еизарҭан):

70. **Қаԥшьаа рашҭа** (Гагра ицо амҩаду инаркны Мҷышь арҕьарахьтәи аԥшаҳәа Акамлаҳа ааҳарҭа аҟынҳа);

71. **Саргьегьаа рыдгьыл** (Бабын ихәы амрагыларахьтәи аган);

72. **Форелевое хозиаиство,** уахәаԥш Акамлаҳа ааҙарԥа;

73. **Ҵаыхәагәаҽа** (Мазихәеи Блабырхәеи рҳәаахь, амҽаду азааигәара).

Блабырхәа ақыԥа

1. **Ақ. Блабырхәа** (аҳәаақәа: аҽада – ашьхара; амрагыларахь – Бармышь ақыԥа; алада – Мысра, Амжәықәхәа; амраҭашәарахь – Бзыԥ аҙиас).

Блабырхәа аҳаблақәа:

2. **Анҳашҭықә** (аҳәаақәа: аҽада – ашьхара; амрагыларахь – Мазихәа; алада – Бармышь; амраҭашәарахь – Черқьезихәы);

3. **Блабырхәа агәы** (аҳәаақәа: аҽада – ашьхара; амрагыларахь – Черкьезихәы; алада – Шлара, амраҭашәарахь – Цәҙаха);

4. **Цәҙаха** (аҳәаақәа: аҽада – ашьахара; амрагыларахь – Блабырхәа агәы; алада – Шлара, амраҭашәарахь – Калдахәара, Аԥь ахәы);

5. **Черқьезихәы** (аҳәаақәа: аҽада – ашьхара, амрагыларахь – Анҳашҭықә; алада-Бармышь; амраҭашәарахь – Блабырхәа агәы);

6. **Шлара** (аҳәаақәа: аҽада – Блабырхәа агәы; Маҳцыра аҙы, Цәҙаха; амрагыларахь – Бармышь; амараҭашәарахь – Цәымҳакыта акәара, Амжәықәхәа).

I. Анҳашҭықә аҳабла иаҵанакуа аҭыԥхьыҙкәа:

7. **Абысҵықә II Быспықә** (Ҳасан иԥьра иавоуп амрагыларахь ала, хә-хыгьежьааны иҟоуп, латцарҭоуп);

8. **Агәашәла** (Анҳашҭықә аханы Аҵәаҟьсҭа аладахьы);

9. **Аҙаҽаха** (Абысҵықә Аҵәаҟьсҭа ҳәа иахьашьҭоу аҵаҟа);

10. **Аҙырхала** (Ҳасан иԥьра ашьапаҷы иҵыҵуеит, алада Мазихәа ҳәа иашьҭоуп, Мҷышь иалалоит);

11. **Алҙрыԥшь** (Амқәабха ахахьы);

12. **Алқьаԥра** (Абысҵықә ахахьы);

13. **Амқәабха** (Гыц иҳәысҭа иавоуп амрагыларахь ала);

14. **Ареицырхәхәа** (Арыжәбарҵа аҵаҟа – Анҳашҭықә);

15. **Арыжәбарҵа** (Абысҵықә иавоуп амрагыларахь ала);

16. **Атәара** (Абысҵықә акалҭ);

17. **Ахьабжьагылара** (Ҳәаадыкакани – Арсҙахеи рыбжьара);

18. **Аҵәаҟьасҭа II Аҵәаҟьашҭа** (Быспықә ахахьы);

19. **Ашәссара** (Быспықә аҽадахьы, ашьхацамҽахь);

20. **Бгырихәы** (Ҳасан иԥьра аханы – Анҳашҭықә);

21. **Быспықә,** уахәаԥш Абысҵықә;

22. **Гыц иҳәысҭа** (Қынҭрыԥшь аладахьы);

23. **Гәымаахарҭа II Гәымаа рынхарҭа** (Қацәаа рхәы иадуп амрагылараҳь ала);

24. **Дикран инхарҭа** (Хыцьгәа лҙыхь иадуп амрагыларахь ала);

25. **Еслам ибаҳча** (Амқәабха аханы);

26. **Кьалатаа** (Барцыцаа) **радгьыл** (Ҭаҕыцьаа радгьыл иавоуп – Абыстқыҟә);

27. **Қды иҭып** (Ҳасан иҧьра амарагылараҳьтәи аҵыхәахь);

28. **Қынҭрыпшь** (Быстқыҟә аҵаҟа – Анҳашҭыкә);

29. **Марсыкә** (Быстқыкә анаҩс аҩада);

30. **Мхаил** (Беиа) **ибаҳча** (Рем ибаҳча ааҩс амраҭашәарахь – Анҳашҭыкә);

31. **Ԥилаҟә игәаҩа** (Хәсин ира ҳәа иахьашьҭоу иавоуп амрагыларахь ала);

32. **Тыгәхәа иааԥҵра** (Арбха амрагылараҳьтәи анхыҵахь);

33. **Ҭаҕыцьаа** (Барцыцаа) **радгьыл** (Абыстқыкә ахәы алаҵараҭа);

34. **Ҭаҕыць иԥацәа рыхәҵ** (Џьали иапацәа рыхәҵ аладахьы);

35. **Рем ибаҳча** (Абыстқыҟәи Ареицырхәхәареи рыбжьара);

36. **Хәсин ирақәа** (Арасҙыхь аҩадахьы);

37. **Ҳасан иҧьра** (Анҳашҭыкә иахагылоу ахәду);

38. **Ҳасоу ихәы** (Хәсин ирақәа ҳәа иахьашьҭоу аҩадахьы);

39. **Ҳәаады-какан** (Абыстқыкә иатәуп, Мхаил ибаҳча аладахьы);

40. **Ҵәаҟьасырҭа II Ҵәаҟьстҭа** (Абыстқыкә ахәы аҵаҟа);

41. **Ҷаҕь иҳапы** (Мҷышь аханы, Ахрыҵа ҳәа иахьашьҭоу);

42. **Шьаҭ ицахаҳа** (Абыстқыкә акалҭ – Анҳашҭыкә).

II. Блабырхәа агәы иаҧанакуа аҵыԥхьыҙкәа:

43. **Арха II Арха** (Блабырхәа аусҳәарҭа ахьгылоу инаркны Мшьатны лбаҟа ҳәа иахьашьҭоунҙа – Маҳцыр аԥшаҳәа);

44. **Бабалаа** (Барцыцаа) **рхәы** (Блабаа рхәы иавоул амрагыларахь ала);

45. **Блабаа рхәы** (хәны, Арбхеи Гагра ицо амҩаду Цәҙахеи ирыбжьоуп);

46. **Кәанапа** (Блабаа рашҵа аҵыхәахь – Блабырхәа агәы амраҭашәарахьтәи аҿацәахь иавоуп аҩадала);

47. **Кәыпт итәы** (Џьалыкь иуахәама аладахьы);

48. **Мшьатна лбаҟа** (Маҳцыра иавоуп арҕьарахь ала);

49. **Ԥалазаа** (Чиҵанаа) **ртәы** (Блабаа рашҵа иавоуп);

50. **Сиҵ ихәы** (Блабаа рхәы аладатәи аҿацә – ҟьаҟьароуп).

III. Цәҙаха иаҧанакуа аҵыпқәа:

51. **Аабыць итәара** (Блабаа рашҵа анаҩс Асчына ахахьы, ашьхацамҩахь);

52. **Аҳкәкәа** (Амарда ахәы Ахаҳәырҵәыра ҳәа иахьашьҭоу аҩадахьы):

53. **Акалеира** (Цәҳаха акариер аҵаҟа: Акариер – Аколеира);

54. **Амарда** (хә-дууп, Арбаа иавоуп амраҭашәарахь ала Цәҳахеи, Блабырхәа агәи рхахьы);

55. **Анаамҩа** (Амарда аҭыԥқәа ируакуп – Амарда Арбха иахьаду аганахь);

56. **Аныҳәара** (Блабаа рашҭа иатәуп – Қәҭарааи Блабааи рныҳәарҭа);

57. **Асчына II Ашьцына** (лаҵарҭоуп, Қәад игәарҭа иавоуп амраҭашәарахь ала, Блабырхәеи Калдахәареи рхәаахь);

58. **Ахаҳәрҵәыра** (Амарда ахәы Қәад игәарҭа ҳәа иахьашьҭоу ахахьы);

59. **Аҿапҵҭа агәаҩа** (Арбхеи Анаамҩеи рыбжьара);

60. **Ашьцына,** уахәаԥш Асчына;

61. **Бгаҳҩҭа** (Цәҳаха алада-мраҭашәарахь – Гагра ицо амҩаду азаигәара);

62. **Блабаа рашҭа** (Блабаа рхәы амраҭашәарахь Цәҳаха иахьаҵанакуа – шҭа дууны иҟоуп);

63. **Қәад игәарҭа** (Ардәын иҳы иавоуп амраҭашәарахь ала – Амарда ахәы);

64. **Маҳцыра ахы** (Амарда аҩыҵа, Цәҳаха аҳабла Маҳцыра ахы ахьакәа);

65. **Ҭагәаԥҵҭа** (Цәҳаха Акалеира ҳәа иахьашьҭоу аҵыхәан, гәаҩароуп);

66. **Ҳаҿархәа** (Цәҳаха Акалеира анаҩс амраҭашәарахь).

IV. Черҟьезихәы иаҧанакуа аҵыԥхьыҳҟәа:

67. **Агәараҭа** (Ҟәшәын итәы иавоуп амрагыларахь ала – Черҟьезихәы);

68. **Агәмаа ргәаҩа** (Черҟьезихәы амрагыларахьтәи аганахь Анҳаштыҟә азааигәара);

69. **Арбха II Арбхьа** (Анҳаштыҟә ахахьы Ҳасаниҧьра анхыҵ);

70. **Аҳашаҵхырҭа** (Ҟамҭаз ираҟәа ҳәа иахьашьҭоу аладахьы);

71. **Ачапшьҳа** (Арбха иавоуп амраҭашәарахь ала, аҳгьы амоуп);

72. **Аҧьраҵа II Аҧьрыҵа** (Арбха ахәду ашьапаҿы – Черҟьезихәы аҩадатәи аган);

73. **Багажәра** (Чач игәарҭа амҵан Черҟьезихәы ахәҵа);

74. **Кьацәаа рхәы II Қацәаа рхәы** (Черҟьез ихәы аладахьы Агәмаа ргәаҩа авараҿы);

75. **Қацәаа рхәы**, уахәаԥш Кьацәаа рхәы;

76. **Ҟамҭаз** (Барцыц) **ирақәа** (Салҵыкә итәы иавоуп – Арбха);

77. **Ҟәшәан** (Барцыц) **итәы** (Аҳаштхырҭа аладахьы – Черҟьезихәы);

78. **Мамыҵырҧа** (Арбха амраҭашәарахь Аҷаԥшьҙа иавоуп);

79. **Салҵыкҩа** (Барцыц) **итәы** (Чачигәарҧа иазааигәоуп – Арбха анхыҵ);

80. **Тыт игәаҩара** (Арбха аҩадатәи аҩыҵа);

81. **Ҭаҳыҷ итәара** (Арбха амрагыларахьтәи аган);

82. **Ҭемигәарҧа** (Чачигәарҧа анаҩс амраҭашәарахь);

83. **Ҳамырза иашҧа** (Ҭаскәачаа рынхарҧа амраҭашәарахьтәи аган);

84. **Чач игәарҧа** (Арбха аладатәи аҩыҵахь);

85. **Шьашьал итәара** (Тыт игәаҩа иазааигәоуп);

86. **Ҩарҙаха** (аҭыԥгьы, аҙыхьгьы Арбха алада-мраҭашәарахьтәи ашьапаҷы иҵыҵуеит – Агараҙы иалалоит);

87. **Ҩкылшәа** (Мамыҵырҧа уҩаҙаанҙа, ҭшәарроуп);

88. **Ԥьамарды иҧып** (Блабырхәа «али иԥацәа рынхарҧа азааигәара);

V. Шлара иаҧанакуа аҵыԥхьыҙкәа:

89. **Аборхә ахәы** (Лакраа рхәы аҩадахьтәи аган);

90. **Аҕдара** (Блабырхәа аплатформа акәша-мыкәша – Шлара, Лакраа рашҧа);

91. **Алҙаара** (Цәымҳакыта иавоуп амрагыларахь ала);

92. **Апыгәаа рыхәҵа** (Лакаа рхәы иавоуп амраҭашәарахь ала);

93. **Аҳәаҵыхәакнаҳара** (хәуп, Абаажә ахәы аҩадахьы – Шлара);

94. **Ацуныҳә** (Ԥкьынаа рҳәысҭа иавоуп);

95. **Ашәаа рхыҷә** (Ҭәҙаа рхәы аҩадахьы);

96. **Базыр игәарҧа** (гәаҩароуп, Аҳәаҵыхәакнҳара иавоуп);

97. **Бҧаа рхәы II Хышаа рхәы** (Аборхә арҕьарахь ала иахагылоуп, қәацәра дууп);

98. **Зеигәырҧа** (Раԥшь игәарҧа иавоуп, Шлара аҳабла);

99. **Кьакьиаа** (Беиаа) **рхәы** (Цәымҳакыта акәара иавоуп. Апыгәаа рыхәҵа аганахь);

100. **Кәакәсы ихәы** (Наԥра ахәы амрагыларахьтәи аган);

101. **Қриаа рыхәҵ** (Ԥкьынаа рыхәҵ иавоуп амраҭашәарахь ала);

102. **Лакаа рашҧа** (Маҳцырҧа аҙы арҕьарахьтәи аганахь – Шлара);

103. **Лакаа рхәы** (Наԥра ахәы иавоуп амраҭашәарахь ала);

104. **Мии ихәы** (Мысраҟа ицо амҩа иавоуп амрагыларахь ала Аԥьра ахәы аҟынҙа);

105. **Наԥра ахәы II Наԥра ихәы** (Шлара аҳабла агәҭа иагәылыҳәҳәо ахәду, Лакаа рхәы амрагыларахь);

106. **Ԥкьынаа рҳәысҭа** (Аборхә аган иавоуп – Шлара аҳабла);

107. **Ԥкьынаа рыхәҵ** (Наԥра аҩадала – ашьхара аганахьтәи аҩыҵа, Қриаа рыхәҵ анаҩс амрагыларахь);

108. **Рамхәыҵ игәарҧа** (Рамхәыҵ игәарҧа акәар ахахьы – Шлареи Мысреи рҳәаахь);

109. **Рапҧшь игәарҭа** (Аборхә ахәы аханы);

110. **Хышаа рхәы**, уахәапҧш Бџаа рхәы;

111. **Чала иҧа инхарҭа** (Бџаа рхәы анхыҵ амшын аганала, Чалиҧа – жәлоуп: ара инхоз дмал уаҩын, излархәо ала уахык ала ималгьы иҵаацәагьы, иаргьы бжьаӡит):

112. **Цәамсҭыхырҭа аџь** (Аҳәаҵыхәакнаҳара иавоуп – Шлара аладатәи анхырҿ);

113. **Ҭәӡаа рхәы** (Гагра ицо амҩадуи Мысра ицо амҩеи, Цәымҳакытеи рыбжьара);

114. **Ҭәӡаха** (Гагра ицо амҩаду иавоуп Цәӡаха аҳабла аган: аҳҵәҵәы аман азы Ҭәӡаха ҳәа иашьҭан);

115. **Ԥьалыкь** (Қриа) **иуахәама** (Мшьатна лбаԥа ааҩсан аҩада – Шлара).

Дәрыпҧшь ақыҭа

1. **Ақ. Дәрыпҧшь II Дәырпҧшь** (аҳәаақәа: аҩада – ашьхақәа; амрагыларахь – ақ. Ачандара, Дахуара аӡы; алада-мрагыларахь – ақ. Ҟәланырхәа; алада – Лыхны; амраҭашәарахь – Хыпҧсы аӡиас).

Дәрыпҧшь аҳаблақәа:

2. **Абгарра** (аҳәаақәа: аҩада – Аҭҭар рҳабла; амрагыларахь – Аҭҭар рҳабла; алада – Лыхны, амраҭашәарахь – Хыпҧсы аӡиас);

3. **Агәхара II Агәхәара** (аҳәаақәа: аҩада – ашьхақәа; амрагыларахь – Ебырныха; алада –Тәанихәа; амраҭашәарахь – Хыпҧсы; Агәхара уажәы Тәанихәа иахыпҳьаӡалоуп, ажәытә хаз ҳаблан);

4. **Арыҩҭа** (аҳәаақәа: аҩада – Ебырныха; амрагыларахь – ақ. Ачандара; алада – Ҟәланырхәа; амраҭашәарахь – Тәанихәы);

5. **Аҭҭар рҳабла** (аҳәаақәа: аҩада – ашьхақәа; амрагыларахь – Тәанихәа; алада – Лыхны; амраҭашәарахь – Хыпҧсҭа);

6. **Ебырныха** (аҳәаақәа: аҩада – Ачандара; амрагыларахь – Ачандара; алада – Арыҩҭа; амраҭашәарахь – Тәанихәа);

7. **Тәанаа рхәы II Тәанихәа** (аҳәаақәа: аҩада – Агәхара; амрагыларахь – Ебырныха; алада – Ҟәланырхәа, Лыхны; амраҭашәарахь – Аҭҭар рҳабла).

I. Абгарра аҳабла иаԥанакуа атҵыҳьыӡқәа:

8. **Аӡлагара II Аӡлагара ахьгылоу** (Ҳаиқәа арха аҩадахьы);

9. **Ақәаҵа** (Аӡымҵари ацҳаи рыбжьара Хыпҧсы иавоуп);

10. **Алхадәы** (Абгарра ҩхала иҟоу аҟьаҟьара зегьы Дәрыпҧшь амҩаду аҟынӡа; х-лызаҵәык ракәын игылаз убри азы адәы ус хьӡыс иаиуит);

11. **Арха II Ар<u>х</u>а (** Хыпҧсы ахыҷә аҩадахьы аӡы аҧшаҳәа);

12. **Ацуныҳәарҭа** (Аҳлагара ахьгылоу аҽаԥхьа, Ҳаиқәа арха аҩадахьы);

13. **Гәыбжьырха** (Ҩадатәи Абгарра иатәуп, Ақәаҵа аҩадахьы, Хыԥсы ацҳа анаҩс);

14. **Даҕьгәарҭа** (Арха иатәуп, Аҳыхь ду иазааигәоуп);

15. **Комсомолска участка** (чаирҭоуп, Дәрыԥшь амҩаду иазааигәоуп);

16. **Лакраа ртәы** (Абгарреи Лыхни рҳәаӄ);

17. **Лаҳәыршыра** (Арха иатәуп, аҳаԥы амоуп 500-ҟа метра уҵаланы уцартә иҟоуп);

18. **Хыԥсы ахыҷә** (Хыԥсы аҳы армарахьтәи аԥшаҳәа Дәрыԥшь иахьаҵанакуа Лыхны аҳәаа аҟынҳа);

19. **Ҳаиқәа арха** (Гәыбжьырха аҩадахьы);

20. **Ҵааха** (Еҕри Хыԥси ахьеилало аҩадахьы: Еҕри Хыԥси рыбжьара абаа ду гылоуп).

II. Агәхара (Агәхәара) иаҵанакуа атҵыԥхьҳқәа:

21. **Абахә аҵ** (Агәхәара Дахәара иахьаду аган);

22. **Абыцәхәы** (Агәхәара анхыҵ аҩада);

23. **Аграа рынхарҭа** (Мураҭ итәы ахәы аладахьы);

24. **Адамҩа** (Абыцәхәы анаҩс амрагыларахь);

25. **Аҳылакьыра** (Ашәба дахьымшхаз иавоуп амрагыларахь ала);

26. **Арыхтә** (Абыцәхәы иавоуп ҩадала);

27. **Аҭшәара** (Хыԥси Агәхареи рыбжьара, ҭшәарроуп);

28. **Аҭәажә** (Арыхтә иавоуп амрагыларахь ала);

29. **Аҭәаҟьаҟьа уҵ** (аҩытца) – (Агәхәара ашьапахьы Дахәара иахьаду);

30. **Ацәҳыхь** (Аҭшәара иавоуп амрагыларахь ала);

31. **Аҽамҩа аҭысырҭа** (Ашәба дахьымшхаз иадуп амраҭашәарахь ала);

32. **Ашыцгәарҭа** (Абахә аҵ аҩадахьы);

33. **Ашәба дахьымшхаз** (Арыхтә аҩадахьы);

34. **Вониа** (Гәымба) **итәы** (Мураҭ итәы ахахьы);

35. **Зҕамҩа аҭысырҭа** (Абыцәхәы иавоуп амрагыларахь ала);

36. **Ҟды ихәы** (Пыҷ иҳмах иавоуп амрагыларахь ала);

37. **Мураҭ** (Ҳагба) **итәы ахәы** (Агәхара алада-амрагыларахьтәи аган);

39. **Хәачаа II Хәаҷаа** Арсалиаа¸ **рынхарҭа** (Ҟды ихәы иавоуп аҩадала);

40. **Чыргәхәы** (Аҳылакьыра иадуп амрагыларахь ала).

II. Арыҩта аҳабла иаҵанакуа атыпхьыҙкәа:

41. **Аграа рныҳәарҭа** (Аџьба ихәы аладахьтәи ашьапы);

42. **Агәмаа ргәаҩа** (Ебырныха ицо амҩа аладахьы Аҙырпханҙа);

43. **Ашәаа рныҳәарҭа II Аҭәажә ахәоу**? (Лазаа рҭып аҩадахьы);

44. **Аџьба ихәы** (Ашәаа рныҳәарҭа иавоуп амраҭашәарахь ала);

45. **Лазаа рҭып** (Аҳарҩта ахықә, Ҟәланырхәа аҳәаа иазааигәаоуп).

IV. Атҵар рҳабла иаҵанакәа атыпхьыҙкәа:

45-а. **Алгәыста II Лагәста** (Уабыд иҙыхь аҩадахьы – Дәрыпшь);

46. **Арасра** (араса) **ахәы II Асара ахәы** (Тәанихәеи Аҵҵар рҳаблеи рыбжьара);

47. **Ахәаа II Ҷан игәара** (Алгәыста ахахьы);

48. **Зоу** (Арҙынба) **ихәы** (Шапшыра аҩадахьы);

49. **Какәҷ ихәы** (Зоу ихәы иавоуп иааигәаҙаны аҩадала, Мырзаҟан иҙы амраҭашәарахь);

49-а. **Лагәста**, уахәапш Алгәыста;

50. **Цгәы игәаҩа** (Цгәы иҙы атыхәа, ҭаҳароуп, аҳапқәа амоуп);

51. **Ҷан игәара**, уахәапш Ахәаа;

52. **Ҷат игәаҩара** (лхааи Аҵҵар рҳаблеи рҳәааҷ);

53. **Шапшыра II Ҷапшыра** (Зоу ихәы аладахьы, ҟьаҟьароуп, ажәытә ҳәынҵәаран).

V. Ебырныха аҳабла иаҵанакәа атыпхьыҙкәа:

54. **Абҳәасатра** (Ҳалуашьаа ртәы ҳәа иахьашьҭоу иавоуп);

55. **Аҕьарыл** (Таниаа ртәы аҩадатәи аган, Дахәарҭа иавоуп уаҩы дахьзымхало бгарраны – Ацандара иатәуп);

56. **Аҙапшьқәа** (Ҳапқылҵәа иацу ашьха, дәрыпшьаа рган);

57. **Аҙҵәҵәы агәаҩа** (Џьыџьы игәаҩа аладахьы);

58. **Анаара** (Џьыџьы игәаҩа аҩадахьы);

59. **Арадуахә** (Дахәареи Хҵыреи ахьеимало – Ацандара иатәуп);

60. **Арлан иашҭа** (Дахәарҭа иавоуп арҕьарахь ала);

61. **Арқәа** (Дахәарҭа иавоуп арҕьарахь ала, Аҳаҷарахә аҩадахьы);

62. **Аҭәажә ахәы** (Арқәа иавоуп аҩадала, Ебырныха ҳәа иахьашьҭаҵәҟьаз абра акәын, аҿа џьоукы изларҳәо ала Ебырныха ҳәа изышьҭаз Ацандара аганахь иҟоуп);

63. **Аҳаҵгәынра** (Дахәараҵеи Зыбзыри ахьеимало рыбжьара, ҟьаҟьароуп, уажәы Ацандара иатәуп);

64. **Аҳаҷарахә** (Ебырныха аҳабла аҩадахьтәи аҷацә, Ҟәланырхәа аҳәааҷы хә-қәацәраны иҟоуп);

65. **Зиза лҭып** (Аҳаҵгәынра аҩадахьы);

66. **Ҭаниаа ртәы** (Дахәарҭеи Хҵыреи рыбжьара, уажәы Ацандара иатәуп);

67. **Ҭачхьи игәаҩа** (Аҳаҷарахә амраҭашәарахьтәи акыҙгы);

68. **Ҳагаа ртәы** (Таниаа ртәы анхытҵ ахәҵахь, Ачандара иатәуп);

69. **Ҳалуашьаа ртәы** (Гыцаа раахыс Дахәарҵа иавоу анаара);

70. **Ҳапкылҵәа II Снежная** (Таниаа ртәи, Ҳагаа ртәи ирхагылоу ашьха – дәрыԥшьаа иртәуп);

71. **Ԥьыкәрхәа** (Дәрыԥшь ахахьы, Аҳаԥшьқәа аҩытца);

72. **Ԥьыԥьы игәаҩа** (Ҭачхьи игәаҩа аҩадахьы, Аҳарҩҭа иавоуп армарахь ала).

VI.Ҭәаниахәа аҳабла иаҧанакәа атыԥхьҳқәа:

73. **Амԥьаԥҵәарҵа II Анԥьуаԥҵәарҵа** (Агәхара акалҭахь иҟоуп, хәаԥароуп; изларҳәо ала, убра Агәхәара инхоз Агәхаа иԥсхәы аныруаз Анԥьуа рцәыԥҵәеит);

74. **Анԥьуаԥҵәарҵа**, уахәаԥш Амԥьаԥҵәарҵа;

75. **Аҳажә II Елымаа** (Ҳалуашьаа) **рынхарҵа** (Анԥьуаԥҵәарҵа иавоуп аҩадахьала, ажәытә ара Баҕырҟанаа – Аилакырбақәа нхон);

76. **Аччныҳәара** (Елымаа рынхарҵа аҩадахьы, ҟьаҟьароуп, ашьха иацоз убра иныҳәон ачыс ҟатцаны);

77. **Башькәыр** (Хәпориа) **ибаарра** (Гьагьиаа рзыхь иавоуп аҩадала: Хәпориаа Кьиутбақәан, уаҩшьрак аҵыхәала ииаит, раԥхьа Абрагь иԥацәа ҳәа иарышьҭан);

78. **Гыд** (Ҭаниа) **ихәы** (Пыҷ иҙмах анаҩс амрагыларахь);

79. **Елымаа** (Ҳалуашьаа) **рынхарҵа**, уахәаԥш Аҳажә;

80. **Лапаҕә** (Арлан) **инхарҵа** (Башькәыр ибаарра иавоуп амрагыларахь ала);

81. **Тәанихәа аладахьы** (Тәанихәа аҳабла аҿашоит ҩбаны – Тәанихәа аҩадахьы, Тәанихәа аладахьы, Агәхәара акалҭ иаду аҩадахьтәи ҳәа иашьҭоуп, аҟьаҟьарахь иҟоу – аладахьтәи);

82. **Тәанихәа аҩадахьы,** уахәаԥш Тәанихәа аладахьы;

83. **Хасим** (Тәанба) **иҟәҟәара** (гәаҩа-маҩаны иҟоуп, аҙыхьқәа амоуп, Гыд ихәы иавоуп аладала);

84. **Ҷад II Ҷат** (Гәымба) **игәаҩа** (Тәанихәы аладахьтәи акалҭ, абжа Ажьымҷыҕра иатәуп);

85. **Шьагь** (Гамсаниа) **ихәы** (Ҷад игәаҩа аҩадахьы).

VII. Дәрыԥшьтәи атыԥхьҳқәа, ирыдҳәалоу алегендақәа

1. *Дәрыԥшь ақытҵа ахьҙ ахьынтәаауа:* Ахьҙ «Дәрыԥшь» зыхҟьаз лыхааи дәрыԥшьааи рҳәааҷ иҟоу аҙыхь Дәыр ауп (Ҳагәышь Хынтрыгәи Ашәба Тышькәеи ирҳәамҭоуп):

2. Адамҩа захьҙу. Адамҩа зырҳәаз мҩакы ада ахьыҟамыз ауп.

3. *Ебырныха.* Ебырныха ҳәа аҭып изахьӡхалаз, анкьа ара дынхон Ебыр Арлан ҳәа аамыстак аныха ихьӡ ахын. Агыцба ила дҭахеит. (Ҳагәышь Хынтрыгә иҳәамҭоуп):

4. *Ашырӡыхь.* Арӡынаа ашәуак дгьычны аҩныҟа дааргеит. Ауха, аӡы агьама аниба – ари Нхыцынтәи иаауеит, ҳӡыхь ауп иҳәеит. Доурышьтын Нхыц данца ашырӡи ахәыӡи ҭеиҧсан ара икылангеит. Убри иныркны Ашырӡыхь ҳәа иашьҭалт.

Жәандрыҧшь ақыҵа

1. **Жәандрыҧшь** (аҳәаақәа: аҩада – Џьырхәа; амрагыларахь – Хыҧсҵа аӡы, Лыхны; алада – Аҧшьдәны; амраҵашәарахь – Мҷышь, Џьырхәа).

Жәандрыҧшь аҳаблақәа:

2. **Акәасҟьамҵа** (аҳәаақәа: аҩада – Џьырхәа (Ешырхәа); амрагыларахь – Хыҧсҵа; алада – Арашхәы; амраҵашәарахь – Алаҳашхәа);

3. **Алаҳашхәа** (аҳәаақәа: аҩада – Баалырхәа, Џьырхәа; амрагыларахь – Арашхәа; алада – Аҧшьдәны (ақ. Хыҧсҵа); амраҵашәарахь – Мҷышь аӡы, Џьырхәа);

4. **Арашхәа II Арашхәы** (аҳәаақәа; аҩада – Акәасҟьамҵа; амрагыларахь – Хыҧсҵа; алада – Аџьахәа – Аҧшьдәны; амраҵашәарахь – Алаҳашхәа);

5. **Ашәырхәа** (аҳәаақәа: аҩада – Џьырхәа; амрагыларахь – Дахәарҵа аӡы; алада – Ҭәаҭәра, Аҧшьдәны; амраҵашәарахь – Мҷышьҵа);

6. **Баала II Баалырхәа** (аҳәаақәа: аҩада – Џьырхәа; амрагыларахь – Алаҳашхәа; алада – Аҧшьдәны; амраҵашәарахь – Дахәарҵа).

I. Акәасҟьамҵа иаҵанакуа аҭыҧхьыӡқәа:

7. **Агәаҩа** (Џьаҧшьра аҵыхәан – Акәаскьамҵа аҳабла);

8. **Анышәцҳа** (Ҭагнеиаа рынхарҵа иадуп – Акәасҟьамҵа аҳабла);

9. **Гәынаа рыцҳа** (Хыҧсҵа ихын Папаа рашҵа азааигәара);

10. **Дыҟәҵа** (Дыгә Ҷкотуа) (Хыҧсҵа аҵҭачы ахьамоу Мидара азааигәара, абжа Лыхны иатәуп);

11. **Ерыӡҵа** (Хьаҿаҧарҵа аладахьы – Акәасҟьамҵа аҳабла)[1];

12. **Кытырҩҵа II Ктырҩҵа** (аҭыҧгьы, аӡыхьгьы, гәаҩараны иќоуп, аӡыхь аҵыхәа Ҳәаќьырҩа иалалоит?);

13. **Лаз имҩа** (Акәасҟьамҵантәи Папаа рашҵа узлалбаауа амҩа);

14. **Мидара** (лаҵарҵоуп, Папаа рашҵа аладахьы – Акәасҟьамҵа аҳабла);

15. **Мыҵ игәаҩа** (Џьаҧшьра иавоуп амраҵашәарахь ала);

[1] Аҵҭаб еирыӡла аӡы шаалгоз абра дымҵадырсит, леирыӡгьы уа инхеит рҳәоит.

16. **Папаа рашҭа** (Хыԥсы аԥшаҳәа Џьырхәа иахьаду, чаирҭоуп – Акәасқьамҵа аҳабла);

17. **Хьаҽапарҭа** (рахәтәарҭан, – Мидара аладахьы, Акәасқьамҵа аҳабла);

18. **Ҳабраҟихәа** (Кытырԥҭа ҳәа иахьашьҭоу аԥадахьы);

19. **Чаабалаа рыʒлагара** (Хьаҽапарҭа ҳәа иахьашьҭоу – Хыԥсы аԥшаҳәа);

20. **Ҷоу аʒы дахьашьыз** (Ерыʒҭа ҳәа иахьашьҭоу Хыԥсҭа);

21. **Шошҭа** (Дуқҭа иазааигәоуп, Хыԥсҭа аʒы ахьҭагьежьуаз аводокачкагьы ыҟан – Акәасқьамҵа аҳабла);

22. **Џьаниқәаҵа** (Акәасқьамҵа Ешырхәа иахьаду);

23. **Џьаԥшьра** (Џьаԥшь – жәлоуп; аҭыԥ Џьаниқәаҵа иавоуп амраҭашәарахь ала);

II. Алаҳашхәа иаҧанакуа аҭыԥхьыʒқәа:

24. **Аԥсархәы II Аԥс'архәы** (еиҳаракыроуп, Алаҳашхәа амрагыларахьтәи аҽацә Арашхәа аган);

25. **Атунгьҭра** (Ҟәыбрыҵа ҳәа иахьашьҭоу Дахәарҭа ахықә);

26. **Аԥьра** (Алаҳашхәа аԥадатәи аган; Аԥьреи Аԥсархәи Цәкәарҭа рыбжьысуеит);

27. **Габниаа рыбна** (Алаҳашхәа аладатәи аган Хыԥсҭа аʒы иахьаду);

28. **Қьецаа рқәаҵа** (Аԥсархәы иатәуп – Алаҳашхәа аҳабла);

29. **Ҟәыбрыҵа** (Алаҳашхәа аԥадатәи аган Џьырхәа иахьаду);

30. **Лажәихәы** (Џьырхәеи Ҟәыбрыҵеи рыбжьара – Алаҳашхәа аҳабла);

31. **Саҟадла** (Гәымба) **иадгьылқәа** (Ҟәыбрыҵа апомешьик Биркин дахьынхоз);

32. **Ҭемраз иашҭа** (Алаҳашхәа аладахьтәи аган Аԥшьдәны иахьаду);

33. **Чкок ибаҳчара** (Габниаа рʒыхь азааигәара);

34. **Чынҷаа** (Дочиа) **рыбна** (Алаҳашхәа амрагыларахьтәи аган).

III. Арашхәа иаҧанакуа аҭыԥхьыʒқәа:

35. **Аираа рыбна** (Алгыҵ аладахьы – Арашхәа аҳабла);

36. **Акәасқьамҵаа рырҭа** (Ерыʒҭа аладахьы Хыԥсҭа ахықә);

37. **Алгыҵ** (Арашхәа амрагыларахьтәи аганахь);

38. **Арха II Аҳәаҟьара арха** (Ҳәаҟьыра аԥшаҳәа – Арашхәа аҳабла);

39. **Аҭәархырҭа** (Ҳәаҟьыра иавоуп – Арашхәа аҳабла);

40. **Аҭәыцьра** (Мамсыр итәы ҳәа иахьашьҭоу Хыԥсҭа аԥшаҳәа);

41. **Ацуныҳәарҭа** (Паразиаа рхәы иатәуп – Арашхәа аҳабла);

42. **Ашәанрхәы** (Ашәанбақәа) – (Паразиаа рхәы иавоуп – Арашхәа аҳабла);

43. **Бақь иҙлагара** (Хыԥсҭа аԥшаҳәа – Аҭәыцьра акалт);

44. **Жәанаа рыҙлагара** (Кәасҭа иҙлагара аладахьы – Арашхәа аҳабла);

45. **Кәал ихәы** (Хәсин иҙыхь иавоуп – Арашхәа аҳабла);

46. **Кәасҭа иҙлагара** (Ерыҙҭа азааигәара, Хыԥсҭа аԥшаҳәа);

47. **Кәычкан ицҳа** (Ҳәаҟьыра ихын Аҭәархырҭа ҳәа иахьашьҭоу);

48. **Кьаҕәса ицҳа** (Кьаҕәса икәара ихын – Арашхәа аҳабла);

49. **Мамсыр итәы** (Хыԥсҭа аԥшаҳәа Шьаақын иҙы аҩадахьы);

50. **Мамсыр ихәы** (Алгыт аханы – Арашхәа аҳабла);

51. **Ԥаразиаа рхәы** (Аираа рыбна иазааигәоуп – Арашхәа аҳабла);

52. **Ҳарун идгьыл** (Ашәан рхәы иатәуп);

53. **Хәсин иҙыхь** (Мамсыр ихәы ҳәа иахьашьҭоу – Арашхәа аҳабла);

54. **Ԥьгәаҭан иадгьыл** (Ҳарун иадгьыл иавоуп);

55. **Ҷадиаа рырҭа** (Арашхәеи Аԥшьдәни рҳәаа иазааигәоуп – Хыԥсҭа ахыҟә).

IV. Ашәырхәа аҳабла иаҵанакуа атҵыԥхьыҙҟәа:

56. **Аныҳәарҭа** (Ҭәаҭәры иавоуп арҕьарахь ала Ԥьырхәа ицо амҩа иазаиигәаны):

57. **Ашам ртәы** (Габлиаа ртәы иавоуп – Ашәырхәа аҳабла);

58. **Габлиаа ртәы** (Ҟәруаа рыбна иавоуп – Ашәырхәа аҳабла);

59. **Гьаргь иҙлагара** (Ҭәаҭәырҭа иҙыхгылоуп – Ашәырхәа аҳабла):

60. **Кәыта иҳаԥы** (Тагә ихәы амраҭашәарахьтәи аганахь – Ашәырхәа аҳабла);

61. **Ҟәруаа рыбна** (Ҭәаҭәры иавоуп амрагыларахь ала);

62. **Цгәыбна** (Мҵышь арха Чыгәрхәа аладахьы):

63 **Ҷапеихәа** (Тагәихәа иавоуп аҩадала – Ашәырхәа аҳабла);

64. **Ԥьыбира** (каршәроуп, чаирҭоуп – Ҭәаҭәры армарахьтәи ахыҟә атрасса наҟ-ааҟ).

V. Баалырхәа иаҵанакуа атҵыԥхьыҙҟәа:

65. **Ашәхәаара** (Баалырхәа аладатәи аган, атрасса аладахьы);

66. **Кәатаԥшь** (аҙыхьгьы, аҭыԥгьы – Уҵа лхәы амраҭашәарахьтәи аҩытҵа);

67. **Ҟәруаа рыҙлагара** (Дахәарҭа ахыҟәан – Баалырхәа аҳабла);

68. **Оҭар** (Жәанба) **итәы** (каршәраны иҟоуп, Кәатаԥшь анаҩс Баалырхәа амраҭашәарахь);

69. **Тагәихәа** (хәуп, Баалырхәа аҩадахьтәи аганахь):

70. **Уҵа лхәы** (Цәкәарҭа иавоуп арҕьарахь ала Баалырхәа агәҭахьшәа).

а) Жәандрыԥшь уажәы ирзымдыруа ажәытәхьыҙҟәа:

71. **Алаарытԥра** (ҭыԥуп – Жәандрыԥшь, уажәы уаҩы издырҳом);

72. **Аҵәаашара** (ҭыԥуп – Жәандрыԥшь, уажәы уаҩы издырҳом);

73. **Аԥьабриа II Ԥьабира** (ҭыԥуп – ԥаса Жәандрыԥшь иатәын, уажәы абжа Аԥшьдәны иатԥанакуеит);

74. **Хыԥҭоу зқәу** (ҭыԥуп – Жәандрыԥшь, уажәы уаҩы издырҳом).

Калдахәара ақыҭа

1. **Ақ. Калдахәара** (аҳәаақәа: аҩада – ашьхақәа; амрагыларахь – Блабырхәа; алада – Амжәықәхәа; амраҭашәарахь – Бзып аҳиас: Ажәытә, ари ақыҭа кыр иҭбаан, арахь иатԥанакуан Амжәықәхәа, Бзып ақыҭа. Бзып аҳиас армаган – иахьатәи Калдахәара «Калдахәара ҩырцә» ҳәа иашьҭан, аҳнырцә – Бзып ақыҭа «Калдахәара лырцә» ҳәа);

1[а]. **Калдахәара лырцә**, уахәаԥш Калдахәара;

1[б]. **Калдахәара ҩырцә,** уахәаԥш Калдахәара.

Калдахәара аҳаблақәа:

2. **Амԥараа рхәы** (аҳәаақәа: аҩада – Аԥьахә, Калдахәара агәы; амрагыларахь – Шлара; алада – Амжәықәхәа; амраҭашәарахь – Ԥьаԥхәны:);

3. **Ахәаԥа** (аҳәаақәа: аҩада – ашьхара; амрагыларахь – Калдахәара агәы, Амԥараа рхәы; алада – Ԥьаԥхәны, Калдахәара агәы; амраҭашәарахь – Бзып аҳиас);

4. **Аԥьаԥхәны II Ԥьыԥхәны** (аҳәаақәа: аҩада – Ахәаԥа; амрагыларахь – Калдахәара агәы, Амԥараа рхәы; алада – Амжәықәхәа, Ацыԥьқәа; амраҭашәарахь – Бзып аҳиас);

5. **Аԥьахә** (аҳәаақәа: аҩада – ашьхара: амрагыларахь – Цәҳаха, Блабырхәа; алада – Амԥараа рхәы; амраҭашәарахь – Ахәаԥа);

6. **Калдахәара агәы** (аҳәаақәа: аҩада – Ахәаԥа; амрагыларахь – Аԥьахә; алада – Амԥараа рхәы; амраҭашәарахь – Ԥьаԥхәны);

7. **Ԥьыԥхәны**, уахәаԥш Аԥьаԥхәны.

I. Амԥараа рхәы иацанакуа аҭыԥхьыҳқәа:

8. **Агәаа рынхарҭа** (Хнышь инхарҭа иавоуп амраҭашәарахь ала – Амԥараа рхәы аҳабла);

9. **Амԥар ихәы** (Гагра ацо амҩаду Блабырхәантәи Калдахәара иахьынҭало, амҩа аныҟарҵоз абжеиҳараҳа дырбгеит, уажәы катҵәарахеит);

10. **Амԥараа рыхәҵ** (Амжәықәхәа аҩадатәи аганахь иҟоу ахәы Калдахәаратәи аҩыҵа – Ԥьаԥхәни Цәымҳакыта акәареи рыбжьара);

11. **Бҕьымаа рынхарҭа** (Ашәаа рҳыхь анаҩс амраҭашәарахь – Амԥараа рыхәҵ; Бҕьымаа – жәлоуп, иқәҳаахьеит);

12. **Мысра агәаҩа II Цәымҳакыта агәаҩ** (Цәымҳакыта акәар арҕьарахьтәи аган Амԥараа рхәы иахьаду);

13. **Қәаса** (Хышба) **иҭып** (Қәаса иҙы ҳәа иахьашьҭоу – Амԥараа рхәы);

14. **Лыгҳәыҵа** (Амԥараа рыхәҵ амраҭашәарахьтәи аган Гаграҟа ицо амҩаду иахьаду);

15. **Хнышь инхарҭа** (Амԥараа рыхәҵ амраҭашәарахьтәи аган);

16. **Цәымҳакыта агәаҩ**, уахәаԥш Мысрагәаҩа.

II. Ахәаԥа иаҧанакуа атҵыԥхьыҙқәа:

17. **Аабылра тыш** (Ареиԥсҭа аханы – Ахәаԥа аҳабла);

18. **Абамбаҭра** (Гәанҳәара ҳәа иахьашьҭоу аладахьы – Ахәаԥа);

18а. **Адәымхаҭа** (Қбыҩқәара аладахьы, Аҙырԥхара аҳабла);

19. **Аҕрҩҭа** (Гәанҳәара амраҭашәарахьтәи аган Бзып иахьаду);

20. **Аҙбаажә** (Ахәаԥа аҳабла ахахьы – Калдахәара);

21. **Аҙырԥха II Аҙырԥхара** (ҳаблоуп, Ахәаԥа амраҭашәарахьтәи аган Бзып аҙиас иахьаду);

22. **Акьыб** (Ацәхәруқә Бзыԥқа иҭаԥшуа акалҭ, лбаарҭа бааԥсуп);

23. **Акьылара** (Бзып иавоуп армарахь ала Зыбҕырх анаҩс аҩада);

24. **Амжәагәарҭа** (Ҭәаҭәхрыкә амраҭашәарахьтәи ашьапахьы Бзып аҙы аган);

25. **Аԥшанҳәара** (Аԥьра аладахьы – Ахәаԥа аҳабла);

26. **Ареиԥсҭа II Арефԥсҭа II Ариԥсҭа** (Мҙатәхәа ҳәа иахьашьҭоу аладахьы – Ахәаԥа);

27. **Ахаҳә аҙы зҭоу** (зҭатәоуп, иагхаҙом – Аҕрҩҭа аҩадахьы, Ҭәаҭәхруқә аханы);

28. **Аҳаԥсҭа** (Ашәхҩаара анаҩс аҩада);

29. **Ацәхәруқә II Стампыл** (Гәанҳәара аҩадахьы Ҭәатәхәруқә амраҭашәарахьтәи акыҙғы; Стампыл ҳәа ааигәоуп ианахьҙхала аерманқәа ирыбзоураны);

30. **Ачаа рынхарҭа** (Ахәаԥа аҳабла, Аԥшанҳәара аладахьы);

31. **Аҽеоура** (Ҭрышҭа анаҩс аҩада Бзып аҙы армарахьтәи ахыкә);

32. **Ашьцына** (Ашәра аҩадахьы – амрагыларахь, ҭаҳараны, ҟьаҟьараны иҟоуп);

33. **Ашәра** (Ҭәаҭәырхәыкә, Ашәхҩаара аладахьы);

34. **Ашәхҩаара** (Аҙбаажә ҳәа иахьашьҭоу аханы);

35. **Аԥьра** (Аԥшанҳәара ахахьы – Ахәаԥа аҳабла);

36. **Баароу** (Ҭыршҭа аладахьы, Бзып аҙы армарахьтәи ахыкә – Бзып ацҳа кнаҳа ахьху);

37. **Баароу ахыкә** (хәны иҟоуп Бзып иҭаԥшуа, Ахаҳә аҙы зҭоу анаҩс);

38. **Басиаҭ** (Барцыц) **иҙлагара** (Аҙырԥхара аҙы ихын Уасман иҙлагара аладахьы);

39. **Башьқәыр иаха** (ккароуп, Ҭәатәхәрыкә иатәуп);

40. **Гәанҳәара** (Ацәхәруқә аладахьы, Бзып аҙахьы иҭаԥшуеит);

41. **Ғыжәараҳаԥытԥа II Жәыҕараҳаԥытԥа** (Бзыԥ аҳиас армарахьтәи аган, Баароу аашс амрагыларахь);

42. **Дбар игәарҭа** (Ахәаԥа амрагыларахьтәи аҷацә Уасакәара иахьаду);

43. **Жәампышьха II Ҳәампышьха** (Ацәхәруқә аашс амрагыларахь – Ахәаԥа аҳабла);

44. **Жәыҕараҳаԥытԥа**, уахәаԥш Ғыжәараҳаԥытԥа;

45. **Зшырдәны** (Бзыԥ армарахь Жәшахәчы Бзыԥ иахьалало иамоу аҟьаҟьара);

46. **Зыбҕырх** (Бзыԥ аҳиас иавоуп армарахь ала Қаԥьрыԥшь ашадахьы);

47. **Зырҭәҭәа́ра** (Бзыԥ аҳиас иавоуп армарахь ала Мзахара иазымариашаны);

48. **Кәака** (Ҳагәышь) **иҳлагара** (Аҳырԥхара аҳы ихын Маҭа иҳлагара аладахьы);

49. **Қаԥьрыԥшь** (Қәарԥара анашс ашада, Бзыԥ аҳы ахықә арацәа ахьытцырхуаз);

49а. **Қбышҟәара** (Аҳырԥхара Бзыԥ аҳиас иахьаду аган);

50. **Қәарԥара** (Гәанҳәара анхытц Бзыԥ аҳы аган);

51. **Лажә инхарҭа** (Ахәаԥеи Аԥьахәи рҳәаа аганахь);

52. **Лаур II Лоур** (Бзыԥ армарахь ала иавоуп, рахәгыларҭоуп – Бҕаԥшьра аладахьы);

53. **Лоур,** уахәаԥш Лаур;

54. **Маҭа** (Ҳагәышь) **иҳлагара** (Аҳырԥхара аҳы ихын);

55. **Мҳатәхәа** (Аабылра ахәы аашс амрагыларахь – Ахәаԥа);

56. **Мсабир лрақәа** (Ареиԥсҭа ашадахьы; Мсабир захьҳыз Наԥҳа Кьагәа иԥҳәыс лакәын);

57. **Мыхбаа** (ԥсҭаны илашьҭуп, Самкадыр аҳаԥы аганахь);

58. **Нашеи** (Дбар) **инхарҭа** (Зыгәршҭа аашс амрагыларахь);

59. **Плыгә** (Сымсым) **инхарҭа** (Наԥҳаа ргәараҭа аханы);

60. **Самкадыр аҳаԥы** (Ҩыԥсы аҳаԥы анашс ашада – Бзыԥ ахықә);

61. **Стампыл,** уахәаԥш Ацәхәруқә;

62. **Ҭрышҭа II Ҭыршҭа** (ҟьаҟьароуп, Бзыԥ аҳы иавоуп армарахь ала ажәытә цҳаду ашадахьы);

63. **Ҭәаҭәхрықә II Ҭәатәырхәықә** (Калдахәара ашадала иахагылоу ахәду);

64. **Уасман** (Ҳагәышь) **иҳлагара** (Аҳырԥхара ихын Кәака иҳлагара аладахьы);

65. **Ҳагаа рхәы** (Аҳырԥхара иавоуп арҕьарахь ала);

66. **Ҳаԥеиҷажь** (Мыхбаа анашс ашада Бзыԥ армарахьтәи ахықәахь);

67. **Ҳасан ибаа II Ҳасанҭа абаа** (Аҽоура анашс Бзыԥ армарахьтәи ахықә);

68. **Ҳасанҭа абаа**, уахәаԥш Ҳасан ибаа;

69. **Ҳәампышьха**, уахәаԥш Жәампышьха;

70. **Ҭәныҳәарҭа** (Плыгә инхарҭа аҩадахьы, Ахәаԥа аҳабла; ара, Сымсымаа атәы акгьы ахамҭазакәа икны иныҳәон);

71. **Чеиӡра аҳаԥы** (Ҳасанҭа абаа анаҩс аҩада Бзыԥ аӡы армарахьтәи ахыԥә);

72. **Ҽадырҩҭа** (Наҩеи инхарҭа аанҫс амрагыларахь – Ахәаԥа аҳабла);

72-а. **Ҽгылара** (Калдахәара, Ҭәаҭәхәрыԥә акалҭахь – ашьхацамҩахь);

73. **Ҩыԥсы аҳаԥы** (Чеиӡра аҳаԥы анаҩс аҩада Бзыԥ ахыԥә);

74. **Ԥьмаргылара** (рахәгыларҭоуп, Ҭәаҭәхәрыԥә иатәанакуеит);

75. **Ԥьыԥәхәа** (Еиҳаракыра дуны, иҭбааны иҟоуп афымца станциа аҩадахьы, Бзыԥ аӡиас армарахь);

76. **Ԥьыԥәхә ГЕС II Ԥьырхә ГЕС** (Бзыԥ аӡыхкыра ГЕС ахьҭагылаз Аԥьрхә ҳәа иахьашьҭоу атәаҟа).

III. Аԥьаԥхәны иаҩанакуа атԥыҳьыӡԥәа:

77. **Абыҟә** (Ԥьыԥхәны хәҷы ахахьы Ажьиԥҳа лҷыш атәаҟа);

78. **Ажьиԥҳа лҷыш** (Ԥьыԥхәны хәҷы анаҩс амраҭашәарахь);

79. **Амаҭраз** (Бзыԥ аӡиас армарахь, Ԥьыԥхәаа рԥан уахьныруа);

80. **Ахаа рыдгьыл** (Ԥьыԥхәны хәҷы иатәуп);

81. **Ҕатаа** (Гамсаниаа) **рынхарҭа** (Аграа рӡыхь анаҩс амраҭашәарахь – Ԥьыԥхәны);

82. **Ҕбириҭа** (Маас рыԥьқәа аанҫс амрагыларахь);

83. **Жьал иԥацәа** (Ҭараа) **рынхарҭа** (Ԥьыԥхәны, Ҳәаҟьыра арҕьарахьтәи аган, еиҳаракыроуп, Бзыԥ аӡиас иҭаԥшуеит);

84. **Ӡаҳаа рҳәыста** (Жьал иԥацәа рынхарҭа аанҫс амрагыларахь, Ҳәаҟьыра арҕьарахь);

85. **Кәаҕьаа** (Хьециаа) **рынхарҭа** (Ԥьыԥхәны хәҷы акалҭ);

86. **Ҟалбаҭ игәаҩара** (Ԥьыԥхәны аанҫс амрагыларахь, цуныҳәарҭоуп);

87. **Маас рыԥьқәа II Масрыԥьқәа** (Бзыԥ аӡиас ахыԥәахь иҟоу ахәду, Ҕбириҭа анаҩс амраҭашәарахь);

88. **Ҭапагә иадгьыл** (Чыгәбар игәаҩа иавоуп амрагыларахь ала);

89. **Чыгәбар** (Чыкәбар) **игәаҩа** (Ҷыҷаа рхәы аанҫс амрагыларахь – Ҳәаҟьыра арҕьарахь, Ԥьыԥхәны);

90. **Ҷыҷаа рхәы** (Ӡаҳаа рҳәыста аанҫс амраҭашәарахь – Ҳәаҟьыра арҕьарахь);

91. **Ԥьыԥхәаа рԥан** (Бзыԥ аӡиас аҷы, аихамҩа цҳа аладахьы 1 км аҟара иласкьаган);

92. **Ԥьыԥхәны хәҷы** (Ҟалбаҭ игәаҩара анаҩс амраҭашәарахь).

IV. Аџьахәы аҳабла иаџанакуа атҵыҧхьыӡқәа:

93. **Абырцәхәы** (Цәӡахеи Аџьахәи рҳәаҿ);

94. **Алра агәаҩа** (Дамеи игәаҩа атцыхәа, гәаҩа дууп);

95. **Аныхамҵа** (Ҭәаҭәырхықәи Амардеи рыбжьара – Аџьахә аҳабла иахагылоу ахә ду);

96. **Аныҳәарҵа** (хәуп, Ҟаитанаа ргәаҩа ахахьы, Ҟаинтанаа ирныҳәарҵан);

97. **Арапҧ Кәасҵа дахьыршьыз** (Беслан игәаҩа ахахьы, Аџьахә аҳабла: уи ақырҵуа меншевикцәа Аҧсны ианақәлаз дыршьит):

98. **Ацуныҳәарҵа** (Ҟаитанаа рхәы иааигәаӡаны амрагыларахь ала иавоуп; ара акәын Ҟаитанаа рныҳәара ахьымҩапыргоз);

99. **Аҿегылара** (Аныхамҵа амрагыларахьтәи аҿацәахь; излархәо ала, Германиеи СССР-и реибашьраан, анемеццәа рахь аплен иақәшәаз Симон Зарданиа абра уаҩ дахьнымхоз абомба каижьит, иаргьы парашутла дылбаарышьҭит);

100. **Ашәаа ргәаҩа** (Гәыгәаа рхәи Ацуныҳәарҵеи рыбжьара);

101. **Аџьаа ргәара** (Аџьахә ахахьы, Кәашә инхара анаҩс);

102. **Аџьаа рынхарҵа** (Аџьахәы аҳабла ахахьы);

103. **Беслан** (Агрба) **игәаҩа** (Аџьахә аҳабла Амарда ашьапахьы);

104. **Гәаџь инхарҵа** (Беслан игәаҩа ахахьы);

105. **Гәнаа рынхарҵа** (Аџьаа рынхарҵа аханы Асчына азааигәара);

106. **Гәыгәаа** (Чепиа) **рхәы** (Ашәаа ргәаҩа иахагылоуп алада ала);

107. **Гәыгә** (Чепиа) **иҧацәа рхәы** (Аџьахәы аҳабла аладатәи аганахь Калдахәара агәы иахьаду);

108. **Дамеи игәа́ҩа** (Ацуныҳәарҵа амрагыларахьтәи аҩытца – Аныхамҵа ашьапахьы);

109. **Еснаҭ инхарҵа** (Гәыџьгьараа рӡыхь атцыхәан);

110 **Ич инхарҵа** (Абырцәхәы ахахьы, Аџьахә аҳабла);

111. **Камшьышь инхарҵа** (Гәаџь инхарҵа иавоуп – Аџьахә аҳабла);

112. **Кәыҷ игәаҩа** (Кәашә иӡыхь зҵысуа агәаҩа, Дамеи игәаҩа аҩада – мраҵашәарахь);

113. **Ҟаитанаа рхәы** (Маҳмед игәаҩа алада ала иахагылоуп);

114. **Ҟаитанаа ргәаҩа** (Ҭарсанаа ргәаҩа ахахьы);

115. **Ҟаитан Жьагәа имҩа** (Аџьахә, Ацуныҳәарҵахь ихало амҩа);

116. **Мажьыра** (Хәытаба) **иҧацәа рынхарҵа** (Аҿегылара аладахьы – Аџьахә аҳабла);

117. **Маҳмед игәаҩа** (Ҟаитанаа рхәы аҩадахьы ала иавоу агәаҩа);

118. **Миха имҩа** (мҩахәасҵоуп, лбаантәи Ҟаитан Жьагә имҩахь ихалоит);

119. **Муса инхарҵа** (Аныхамҵа ашьапахьы, Аџьааргәарҵа ааҩс амраҵашәарахь);

120. **Пшьҟан** (Хыш) **инхарҵа** (Ҳабахәы инхарҵа иавоуп);

121. **Спардон** (Хыш) **инхарҵа** (Гәаҷь инхарҵа иавоуп амраҭашәарахь ала);

122. **Ҭышькәа** (Хыш) **инхарҵа** (Дамеи игәаҽа ахахьы);

123. **Ҭарсанаа ргәаҽа** (Ашәаа рхәы иавоуп аҽадала – Аҧьахә аҳабла);

124. **Ҳабахәы** (Хышба) **инхарҵа** (Аныхамҵа азқәахь);

125. **Чаабеи** (Хыш) **инхарҵа** (Тышькәа инхарҵа иавоуп – Аҧьахә аҳабла);

126. **Ҷьсыҧ** (Гәыцьгьар-ипа) **имҽа** (Аҧьахә иалсуаз Гаграҟа ицоз амҽаду).

V. Калдахәара агәы иаҵанакуа атҧыҳьыӡқәа:

127. **Абырцәхәы** (Калдахәара агәи Ахәаҷьа аҳаблеи рҳәаахь – Калдахәара агәы);

128. **Ашәаа рхәы** (Калдахәара аусҳәарҵа ахьгылоу анаҽс амрагыларахь ала иавоу ахәы – Сымсым Ҷьота дахьынхо):

129. **Иналаа рыдгьыл** (Калдахәара агәы аинтернат ахьгылоу акәшамыкәша);

130. **Напҳаа ргәараҵа** (Абырцәхәы аҽадахьы – Калдахәара агәы);

131. **Ҳагаа рхәықә** (Аӡырԥхеи Ҳагәышьаа рхәықәи рыбжьара Бзыԥҟа иҵаԥшуа; ара, абжьаратә шәышықәсақәа ирыҵаркуа абаа ду Бзыԥҟа иҵаԥшуа иқәгылоуп);

132. **Ҳагәышьаа рхәықә** (Ҳагаа рхәықә ааҽс алада – Бзыԥҟа иҵаԥшуеит);

133. **Шьыкәаа** (Тамбиаа) **рхәы** (Ҭабагә иадгьыл ҳәа иахьашьҭоу ахахьы).

Ҟәланырхәа ақыҵа

1. **Ақ. Ҟәланырхәа** (аҳәаақәа: аҽада – Дәрыԥшь, Аҷандара; амрагыларахь – Абҕархықә, Дахәарҵа аӡы; алада – Амшын аԥшаҳәа; амраҭашәарахь – Лыхны, Гәдоуҵа).

Ҟәланырхәа еиднакыло аҳаблақәа:

2. **Абгаҽара II Ҟәланырхәа агәы** (аҳәаақәа: аҽада – Цәышаа рхәы, Ачкыҵа; амрагыларахь –Дахәарҵа, Абҕархықә; алада – Ҭасраҟәа, Осиаа рхәы; амраҭашәарахь – Адеигәара);

3. **Адеигәара** (аҳәаақәа: аҽада – Цәышаа рхәы, Ҟәланырхәа агәы; амрагыларахь – Ерышка; алада – Гәдоуҵа, Осиаа рхәы; амраҭашәарахь – Гәдоу аӡы, Цәышаа рхәы);

4. **Арҽҵа** (аҳәаақәа: аҽада – Дәрыԥшь, Аҷандара; амрагыларахь – Аҷандара, Абҕархықә; алада – Ҭамкәач игәаҽа; амраҭашәарахь – Гәдоу аӡы, Лыхны, Дәрыԥшь);

5. **Ачкыҵа II Аԥькыҵа** (аҳәаақәа: аҩада – Арҩҵа; амрагыларахь – Арҩҵа, Абҕархыҟа; алада – Ҟәланырхәа агәы; амраҵашәарахь – Цәышаа рхәы, Ҭамкәач игәаҩа);

6. **Осиаа рхәы** (аҳәаақәа: аҩада – Адеигәара; амрагыларахь – Абгаҩара; алада – Ҭасраҟәа, Гәдоуҵа – Елыҟь ихәы ҳәа иахьашьҭоу; амраҵашәарахь – Адеигәара);

7. **Ҭамкәач игәаҩа** (аҳәаақәа: аҩада – Арҩҵа; амрагыларахь – Цәышаа рхәы; алада – Цәышаа рхәы, Лыхны; амраҵашәарахь – Лыхны; иалкааны Ҭамкәач игәаҩа ҳәа изышьҭоу Чамаа рӡыхь ахьыҵыҵуа агәаҩара ауп);

8. **Ҭасраҟәа** (аҳәаақәа: аҩада – Осиаа рхәы, Ҟәланырхәа; амрагыларахь – Абҕархыҟа; алада – Амшын Еиҟәа; амраҵашәарахь – Гәдоуҵа, Осиаа рхәы);

9. **Цәышаа рхәы II Цәышаа рхыҟә** (аҳәаақәа: аҩада – Ҭамкәач игәаҩа; амрагыларахь – Гыд ихәы, Ачкыҵа; алада – Ерышка – Ачкыҵа; амраҵашәарахь – Адеигәара, Лыхны; ҷыдала Цәышаа рхәы ҳәа изышьҭоу ахьыҟоу Аԥьра аладахьы Зышҭеи Акәараҷҷеи рыбжьара ауп).

I. Абгаҩара II Ҟәланырхәа агәы иаҧанакуа атыԥхьыӡқәа:

10. **Аӡҽаҩа** (аӡгьы, аҭыԥгьы: Ҭасраҟәеи Ацәымҳахәи рыбжьара);

11. **Амақьахәы** (Абгаҩара аусҳәарҵақәа ахьгылоу аладахьы);

12. **Арланаа рқьанҵажәқәа** (Аҷәмҩа ахәы иатәуп – Абгаҩара аҳабла);

13. **Ацәымҩахәы** (Абгаҩара аладахьтәи аган аӡага ахьамоу, ара, анкьа аӡага азы абнацәқәа лбаауан);

14. **Ерышка** (хәуп: Дахәарҵа иавоуп Ачкыҵа аладахьы);

15. **Қаҩаа рхәы** (Смыраа рхәы азыбжа);

16. **Смыраа рхәы** (Дахәарҵа иавоуп – Абгаҩара иадыԥхьаӡалоуп).

II. Адеигәара иаҧанакуа атыԥхьыӡқәа:

17. **Аҵәахәы** (Адеигәара ахы: ажәытә ара еизарҵан, ԥсшьарҵан);

18. **Аӡага** (рханы иҟоуп, Гәдоу аӡы иазааигәоуп);

19. **Дамеи** (Қаԥшь) **иҵыԥ** (Қаԥшьаа рқьанҵажә азааигәара, Гыцаа рӡыхь аладахьы);

20. **Қаԥшьаа рқьанҵажә** (Гыцаа рӡыхь аладахьы);

21. **Лакраа рашҵа** (Адеигәара ахахьтәи аган иамоуп).

III. Арҩҵа аҳабла иаҧанакуа атыԥхьыӡқәа:

22. **Аныҳәарҵа** (Аҳарҩҵа арҕарахьтәи ахыҟә);

23. **Аҵыршба** (Соҕум) **иадгьыл** (Берамаа рыдгьыл аҩадахьы дахәарҵа аԥшаҳәа);

24. **Аҩӡаа рхәы** (Дәрыԥшьи Арҩҭеи рҳәааҷ);

25. **Берамаа** (Ҷәыцьаа) **рарха** (Дахәарҵа аԥшаҳәа – Арҩҵа аҳабла);

26. **Жьиаа рахьара** (Гәдоу ахықә – Арҩҭа аҳабла);

27. **Кәтыҵра** (Ачкыҵа иавоуп – Арҩҭа аҳабла);

28. **Кәыҵциа** (Мқанба) **итәы (Берамаа** рарха амраҭашәарахьтәи аганахь);

29. **Ҭрыԥшьаа радгьыл** (Аҳцәҵәы иавоуп амраҭашәарахь ала);

30. **Хахәызаа** (Иашаа) **радгьыл** (Цыгәрҩҭа иавоуп армарахь ала, уажәы цәаҵроуп);

31. **Ҭәыцьаа рарха** (Дахәырҭеи Аҳарҩҭеи ахьеилало);

32. **Шәлиман** (Смыр) **иадгьыл** (Гәдоу ахықә, Жьиаа рахьара аладахьы).

IV. Ачкыҵа иаҵанакуа атыԥхьыҳқәа:

33. **Ажьирахәы** (Ҳаԥьарат иҳыхь аган);

34. **Азиз** (Агрба) **иқьанҭажә** (Баԥьгәаа рқьанҭажә анаҩс);

35. **Аныха ахәы** (Аԥькыҵа ахәы – ныҳәарҭоуп, Гәмаа Дәрыԥшьынтәи абра аныҳәара мҩаԥыргоит);

36. **Аԥьҟәаҟәара** (Ачкыҵа аладахьтәи аган);

37. **Баԥьгәаа рқьанҭажә** (Қәалаа рқьанҭажәқәа ирывоуп амраҭашәарахь ала);

38. **Қәалаа** (Агрбақәа) **рқьанҭажәқәа** (Цгәырҩҭеи Ҳарҩҭеи рыбжьара ахәы аладахьтәи аган);

39. **Ҳәарҭынаа** (Баԥьгәаа) **рыбахә** (Ачкыҵа амраҭашәарахьтәи аган);

40. **Ҷыпса иқьанҭажә** (Азиз иқьанҭажә иавоуп).

V. Осиаа рхәы иаҵанакуа атыԥхьыҳқәа:

41. **Ақәаҭана** (Чкәакәаа рынхарҭа амрагыларахьтәи авҵа – дәуп, латцарҭоуп; Уаҳаид Арҷелиа раԥхьаҙа ақәаҭана ааиган абра дцәаҕәеит ҳәа анраҳа зегь еизан иԥьашьатәны ирыԥхьаҙеит);

42. **Антипа** (Плиа) **итәы** (Осиаа рхәы аҟынтәи Ҭасраҟәаҟа узлабжьало амҩа ахьналаго);

43. **Ацуныҳәарҭа** (Ҕәыблиаа рҙыхь иазааигәоуп);

44. **Аҵәахаҳара** (Лолуаа рарха иавоуп);

45. **Камшьышь** (Осиа) **иадгьыл** (Ажәҙра аҙы аԥшаҳәа);

46. **Лолуаа рарха** (Архаҙы аԥшаҳәа);

47. **Чкәакәаа рынхарҭа** (Аҙага кәара ахықә);

48. **Чыхә итәы** (Камшьышь иадгьыл аҩадахьы);

49. **Ҷыцьыц** (Пимпиа) **итәы** (Осиа рхәы аҵыхәа, Ԥьанԥьуаа рынхарҭа иазааигәоуп);

50. **Шьасиа** (Агрба) **иадгьыл** (Камшьышь иҙыхь аладахьы).

51. **Ԥьанԥьуаа рынхарҭа** (Осиаа рхәы аҵыхәа).

VI. Ҭамкәач игәаҩа иаҿанакуа аҭыԥхьызқәа:

52. **Амҿбаашырҭа** (Ҭамкәач игәаҩа амрагыларахьтәи аиҳаракыра, Чамаа рзыхь аҩадахьы);

53. **Араш ахәы** (Сақаниаа рхәы иавоуп аладала);

54. **Бган игәаҩа** (Гаграҳха иадуп, Ҳалуашь игәаҩа иавоуп Гәдоу аганахьала);

55. **Елҟан** (Лакыр) **иҧьра** (Лакраа рхәы аҵыхәа);

56. **Қасаса** (Сақаниа) **ичарҭа** (Гәдоу аҳы аԥшаҳәа Ҭачхьына имшын азаигәара);

57. **Лакаа рхәы** (Гәдоу аҳы иавоуп армарахь ала);

58. **Раҧьаб** (Агрба) **иқәаҵа** (Заҕьра иавоуп армарахь ала);

59. **Сақаниаа рхәы** (Арыҩҭеи Ҭамкәач игәаҩеи рҳәааҿ):

60. **Хәсин** (Лакыр) **иҧьра** (Елҟан иҧьра аҩадахьы);

61. **Ҳалуашь игәаҩа** (Ԥьаҭқьар ихәы анхыҵ Арҩҭа иахьаду);

62. **Ԥьаҭқьар** (Аҩзба) **ихәы** (Арҩҭа аладахьтәи аҳәаа иавоуп).

VII. Ҭасраҟәа иаҿанакуа аҭыԥхьызқәа:

63. **Ақырҭаа рҳабла** (Кац иҙыхь акәша-мыкәша);

64. **Аҭәаду ахәы** (Ҭырқьаа ртәы аханы, изларҳәо ала ҭоурых ҭыԥуп);

65. **Ауархәа** (Ҭасраҟәа амрагыларахь ала иахыҳәҳәо ашьха ахыцәқәа);

66. **Аҩзаа ртәы** (Ажәзра аханы);

67. **Лакәынаа**? (Хонзиаа) **рхәы** (Аҭәахәы аҵыхәа);

68. **Мырзаҟан** (Аилакырба) **ихәы** (асанаториа «Строитель» зықәгылоу ахәы);

68-а. **Нагә ихаҳә** (аԥшаҳәа уамак иацәыхарамкәа амшын иалыҳәҳәо ахаҳә: изларҳәо ала, ажәытә, ари аҭыԥ амшын иаҟәыҵхан. Ахаҳә ахаҭа даара идууп, аҵа аҳаԥы амоуп, Нагә захьҙыз хьчак иҧьмақәа ыҵартәаны ишимаз амшын рхыҵәеит);

69. **Ҭырқьаа ртәы** (Арха зы иавоуп армарахь ала).

VIII. Цәышаа рхәы иаҿанакуа аҭыԥқәа:

70. **Аграа рхәы** (Кәаԥ иҙи Заҕьреи рыбжьара);

71. **Аныҳәарҭа** (Кәыҷлар ахәы иатәуп: Аҭәа ду ахьықәгылоу ацуныҳәа ҟарҵон, ари аҭыԥ Кәыҷлар аныха ҳәагьы иашьҭоуп):

72. **Аҵәасара** (Адеигәара аҳәаа иавоуп);

73. **Аҵәасара агәаҩа** (Акәарҷҷеи Адеигәареи рыбжьара);

74. **Аҳарыҵа** (Ашәикәара иадуп);

75. **Аҽеытра** (Тышә лтәы иавоуп);

76. **Ашҭа** (Тышә лтәы иадуп амраҭашәарахь ала, ҟьаҟьароуп, Аилакырбақәа ирынхарҭан);

77. **Аԥьра** (хәны иҟоуп, ахахьы Аныха хәы ҳәа иашьҭоуп, Дәрыԥшьтәи Гәынаа ирныҳәарҭоуп, адгьыл Ҟәланырхәа иатәуп);

78. **Гәлиаа ртәы** (Ашҭа ҳәа иахьашьҭоу аҭыԥ иаҵанакуеит);

79. **Гыд ихәы** (Акәараԛҵа ахы, Цәышаа рхәы аҳабла);

80. **Ҭыжәырхәа** (Гәдоу ахыҟә Жәан-ҳа лашҭа авараҽы);

81. **Жәанҳа лашҭа** (Гәдоуи Кәыҷлари рыбжьара , ҟьаҟьара дууп, анкьа лыхааи, ҟәланырхәааи, абҕархыкәааи иреизарҭан);

82. **Кәыҷлар ахәы** (Зышҭеи, Ҭамкәач игәаҩеи, Жәанҳа лашҭеи рыбжьара: ныҳәарҭоуп, аҭәа ду ыкәгылоуп, уи амҵа ухысыр, амца еиқәуҵар ҟалазом);

83. **Тышә** (Лакрԥҳа) **лтәы** (Кәыҷлар ахәы иадуп амрагыларахь ала);

84. **Шьаҟрылаа рашҭа** (Зышҭа иавоуп арҕьарахь ала).

Ҟәланырхәатәи тыԥхьызқәак зхылҿиааз ҳәа ажәлар ирҳәо:

1. Ақыҭа Ҟәланырхәа ахьз зыхҟьаз ара инхоз Ҟәланаа роуп, урҭ рышьҭра уажәы Лакәиаа ҳәа ирышьҭоуп.

2. Ҟәланырхәа аҳаблақәа руак Ҭасраҟәа ахьзуп. Уи раԥхьа ишыҟаҵәҟьаз Ҭырасракәа ҳәа акәын (а-ҭырас ракәа, ҩакала иуҳәозар, а-ҭырас ҩаҳәара).

3. Ҟәланырхәа аҳаблақәа руак Ҭамкәач игәаҩа ҳәа иашьҭоуп. Ҭамкәач захьзыз Аилакырбак Ҟәланырхәа аҳас даман.

Лыхны ақыҭа

1. **Ақ. Лыхны** (аҳәаақәа: аҩада –Дәрыԥшь; амрагыларахь – Ҟәланырхәа; алада – Гәдоуҭа, Амшын Еиқәа; амраҭашәарахь – Хыԥсы ақыҭа, Хыԥсы азиас – Жәандәрыԥшь). Ари ахьз иазааигәоу авариантқәа уԥылоит аҩырақәа рҿы XVIII ашәышықәса аахыс: **Логҳине, Ликҳин, Лоукҳин, Лекне** (уахәаԥш Оиконимы, ад. 63), Аԥсны аҳцәа Сафарбеи Чачбеи Аҳмыҭбеи Чачбеи рхаан Лыхны Соук-су ҳәагьы иашьҭан. Ақырҭқәа ажәытә Лыхны Зуппу II Зуфу II Хуфу ҳәа акәын ишырдыруаз, (уахәаԥш Оиконимы, ад. 63);

1-а. **Зуппу II Зуфу II Хуфу**, уахәаԥш Лыхны;

1-а. **Лекне II Ликҳин II Логҳине II Лоукҳин**, уахәаԥш Лыхны;

1-в. **Соук-су**, уахәаԥш Лыхны.

Лыхны аҳаблақәа:

2. **Ажьымҽыҵра II Аԥьымҽыҵра** (аҳәаақәа: аҩада – Дәрыԥшь; амрагыларахь – Гәдоу азы, Ҟәланырхәа (Арҩҭа); алада – Азлагара аҳабла, Хьацкәара аҳабла; амраҭашәарахь – Хыԥсҭа азиас, Жәандәрыԥшь, Џьырхәа);

3. **Аҳлагара II Аҳлагары** (аҳәаақәа: аҧада – Ажьымҿыԥра; амрагыларахь – Гәдоу аҳы, Ҟәланырхәа; алада – Ҳаԥшьыра аҳабла; амраҭашәарахь – Хьацкәара);

4. **Аҳлагарахықә** (аҳәаақәа: аҧада – Лыхны агәы II Аҳҭыхәҵа; амрагыларахь – Хаԥшьыра аҳабла; алада – Гәдоуҭа, Бамбора аҳабла; амраҭашәарахь – Алгыҭ);

5. **Алгыҭ** (аҳәаақәа: аҧада – Хьацкәара; амрагыларахь – Аҳҭыхәҵа, Аҳлагарахықә; алада – Бамбора, Ашыцра; амраҭашәарахь – Мзахәа);

6. **Аҳҭыхәҵа аҳабла II Лыхны агәы аҳабла** (аҳәаақәа: аҧада – Хьацкәара; амрагыларахь – Аҳлагараҳы, Ҳаԥшьыра; алада – Аҳлагарахықә: амра-ҭашәарахь – Алгыҭ);

7. **Бамбора** (аҳәаақәа: аҧада – Аҳлагарахықә; амрагыларахь – Гәдоуҭа; алада – амшын; амраҭашәарахь – Ашыцра, Алгыҭ: Бамбора абжа уажәы ақыҭа Хыԥсы иатәуп);

8. **Лыхны агәы**, уахәаԥш Аҳҭыхәҵа аҳабла;

9. **Мзахәа II Мҳахәа II Белая речка** (аҳәаақәа: аҧада – Алгыҭ; амрагыларахь – Алгыҭ; алада – Ашыцра; амраҭашәарахь – Хыԥсы аҳиас: атәым милаҭ, Мзахәа «Белая речка» ҳәа иашьҭоуп ажәытә Жәандәрыԥшь иатәын, Мзахәеи Алгыҭи Хыԥсҭа аҳиас рыбжьысуан);

10. **Хьацкәара** (аҳәаақәа: аҧада – Ажьымҿыԥра; амрагыларахь – Аҳлагара; алада – Аҳҭыхәҵа, Алгыҭ; амраҭашәарахь – Хыԥсҭа);

11. **Ҳаԥшьыра** (аҳәаақәа: аҧада – Аҳлагара аҳабла; амрагыларахь – Ҟәланырхәа; алада – Гәдоуҭа; амраҭашәарахь – Аҳҭыхәҵа, Аҳлагарахықә; Ҳаԥшьыра ахәышәтәыртә ѡны ахьгылоу ажәытә аҳаԥшьақәа рҳуан, ааигәанҳа ажрақәа ыҟан, еимарԥсеит).

I. Ажьымҿыԥра II Аџьымҿыԥра аҳабла иаџанакуа аҭыпхьыҳқәа:

12. **Абааҧа** (Хыԥсы ахықә Гәдиса ицҳа аладахьы);

13. **Абаҟа** (Гәымбаа рҳаҧа аҧадахьы Аҭәаҵла ахьгылоу ҳәа иахьашьҭоу ажәытә баҟа гылан);

14. **Абгарра** (Дәрыԥшь аҳәаа инаркны Хьацкәаранҳа Хыԥсы аԥшаҳәа);

15. **Аҳхықә аҳаԥы** (Аҳыхьду аханы 20-ҟа метра инацәхыкны);

16. **Амақьацахәы** (Гәымбаа рҳаҧа 500-ҟа метра инацәыхараны иавоуп амраҭашәарахь);

17. **Аншаа рбаа** (Ҷад игәаҧа иатәуп – Ажьымҿыԥгара аҳабла);

18. **Араҵыс** (Кьараа рҳаҧа иазааигәоуп, амҧаду авараҽы);

19. **Аҭәаду** (Дәрыԥшьааи Аџьымҿыԥреи рҳәааҿ – Ажьымҿыԥра аҳабла);

20. **Ац'урхәа II Ачырхәа** (Гәымбаа рҳаҧа иавоуп амрагыларахь ала);

21 **Гьаргьалаа** (Занҵариаа) **рбаҳча** (Ҷедиаа рқәаҵа аҵыхәан);

22. **Кьаҕәса** (Уанаҽа) **имхәырсҵа** (Ҭемыр имхәырсҵа аладахьы);

23. **Кәпахьа** (Кәабахьиа) **Гәыџьыра идгьыл** (Махаз идгьыл анаҧс);

24. **Қәҭиа** (Камлиа) **иучастка** (Раԥьаб имхәырсҭа аладахьы – чаирҭоуп);

25. **Лажә иҳаԥы** (Дәрыԥшьи Ажьымҽыгреи рҳәааҿ, Хыԥсы ахықә);

26. **Лаз** (жәлоуп) **игәаҩа** (Мҭаргьалаз аԥьқәа рладахьы амрагыларахь ала Гәдоунҳа);

27. **Лиза лбаҳча** (Ҷедиаа рқәаҵа аҩадахьы);

28. **Махаз** (Гәымба) **иадгьыл** (Аҳыхьду иавоуп аладала);

29. **Мҭаргьалаз** (Гәымбаа рҳаҩа инаркны дәрыԥшьаа рҳәааа аҟынҳа);

30. **Мҭаргьалаз** (Гәымба) **аԥьқәа** (ѽ-ԥьык кры зхыҵуа еидгылоуп Гәымбаа рҳаҩа 1 км. аҟара инацәхыкны аҩада);

31. **Мхарымҩа** (мҩаны илбаагоуп Лажә иҳаԥы ала Хыԥсҭа аҳахьы – Ажьымҽыгра аҳабла);

32. **Раԥьаб** (Ашьхарцаа) **имхурсҭа** (Кьаҕәса имхәырсҭа аладахьы – уажәы чаирҭоуп);

33. **Сеидыҟ** (Кәарҷиа) **иҳаҷҷа** (Лажә иҳаԥы аладахьы):

34. **Ҭемыр** (Уанаҽа) **имхурсҭа** (Лажә иҳаԥы аладахьы, уажәы чаирҭоуп);

35. **Цаца** (Агрԥха) **лчаирҭа** (Дәрыԥшьи Аԥьамҽыгреи рҳәааҿ);

36. **Чыч** (Аилакырԥха) **лашҭа** (Аншаа рбаа иазааигәоуп, Ҷад игәаҩа иатәуп);

37. **Ҷад** (Гәымба) **игәаҩа** (Лаз игәаҩа аҩадахьы Гәдоу аҳы иавоуп);

38. **Ҷедиаа рқәаҵа** (аҿыцынхацәа ахьынхоз Абгарра ахәыкә – Ажьымҽыгра аҳабла);

39. **Ҷышь** (Кортуа) **итәы ахәы** (Лаз игәаҩа иавоуп амраҵашәарахь ала);

40. **Шьашькәа** (Кортуа) **лчаирҭа** (Абаҟа иавоуп амраҵашәарахь ала).

II. Аҳлагара аҳабла иаҧанакуа аҭыԥхьыҳҟәа:

41. **Ажьира II Дыгә ижьира** (Кәырмазиаа ржьира ҳәагьы иашьҭоуп, Аҳлагараҳы иавоуп арҕьарахь ала);

42. **Алаҳашқәа** (Аҳеихаҟәа аҩадахьы – ара аҳлагараа ацуныҳәа мҩаԥыргон);

43. **Аланиаа рҳаԥы** (Аҳлагараҳы ахы ахьыҵыҵуа);

44. **Бырдҕә** (Ԥлиа) **идгьыл** (Гәдоу иавоуп Гәԥьаа рымхәысҭа аҩадахьы);

45. **Гәԥьаа** (Тарнаа) **рымхурсҭа** (Гәдоу аҳы иавоуп – Аҳлагара аҳабла);

46. **Дыгә ижьира II Кәармазиаа ржьира** уахәаԥш Ажьира;

47. **Ԥлиаа рхыкә** (ачаи фабрикеи Ԥлиаа рыцьреи рыбжьара);

48. **Ԥлиаа рыцьра** (Аҳлагараҳы иавоуп армарахь ала);

49. **Хдоу** (Гәлиа) **иԥацәа радгьыл** (Ԥагәала иҷеҳ аҩадахьы).

III. Аҳлагарахыҟа аҳабла иаҵанакуа атыԥхьыҳҟәа:

50. **Аҕдарра** (Аҳлагарахыҟа Гәдоуҭаҟа иҭаԥшуа аган);

51. **Акултура II Никәала идгьыл** (Аҳлагараҳы иавоуп арҕьарахь ала Лыхныҟа ицо амҩаҷынҳа, алада Гәдоуҭа аҳәаа иадуп: раԥхьа абракәын аколнхара ахьеиҷыркааз уи «Культура» ҳәа иашьҭан);

52. **Ақырҭаа радгьыл** (Гәдоуҭа авокзал аҩадахьы Қьыстрыкь иаваҵаны);

53. **Ақырҭаа ртәы** (Аҳҭыхәҵеи Зариаа ахьынхои рыбжьара – Аҳлагарахыҟа аҳабла);

54. **Гәдоурха** (Ғьеԥь ихаҳарҭа иавоуп амрагыларахь ала);

55. **Ғьеԥь ихаҳара** (Акултура иавоуп амрагыларахь ала – Аҳлагарахыҟа аҳабла);

56. **Какан иҳаԥьы** (Гәдоуҭа авокзал иазымариашан аҩада иҟоу ахәы, араҟа ажәытә ара дуҳҳа гылан);

57. **Кәҭачаа** (Сангәлиаа) **рхыҟә** (Аҳлагарахыҟә, Аҕдарра иатәуп);

58. **Лакәараа ртәы II Пригородный** (Тыпа идгьыл аҩадахьы Лыхны аҳабла аҳәаа иазааигәоуп: аколхозҟәа анеиҷыркаа ашьҭахь ара адача ҟарҵеит уи «Пригородный» ҳәа иашьҭан);

59. **Лыгә** (Зариа) **итәы** (Акултура ҳәа изышьҭоу аханы);

60. **Мкалаз** (Сангәлиа) **иадгьыл** (Чыхәсна ладгьыл аҩадахьы, Қьыстрыкь ахыҟә);

61. **Никәала идгьыл**, уахәаԥш Акултура;

62. **Пригородный**, уахәаԥш Лакәараа ртәы;

63. **Тыпа** (Џьергьениа) **иадгьыл** (Лыхныҟа ицо амҩа амраҭашәарахьтәи аган иавоуп абасеин ахьыҟоу);

64. **Чахәсна** (Н. Лакәаба иан) **лыдгьыл** (Ақырҭаа рыдгьыл аҩадахьы Қьыстрыкь ахыҟә – Аҳлагарахыҟә аҳабла).

IV. Алгыҭ аҳабла иаҵанакуа атыԥхьыҳҟәа:

65. **Аерадром** (Алгыҭ уажәы аферма ахьгылоу: аибашьраан (1941–1945 ш.) ара аерадром ҟаҵара иалаган аха инармыгҳеит);

66. **Акарла** (Араҵыс аҳаҩа ҳәа иахьашьҭоу Гаграҟа ицо амҩаду аҩадахьы – Апап итәы иавоуп амрагыларахь ала);

67. **Араҵыс аҳаҩа** (Ашыцра иавоуп амрагыларахь ала – Алгыҭ аҳабла);

68. **Ацаҭра** (Гаграҟа ицо амҩаду иавоуп аҩадала, Лопатин итәын);

69. **Ашкол ҟаԥшь** (Акарла иатәуп);

70. **Ашыцра** (Алгыҭ иатәуп, Мзахәа аҳәаа иавоуп);

71. **Иака** (Шьаҟрыл-ԥҳа) **лашҭа** (Хьацкәара аҳабла аҳәаа иазааигәоуп, ҟьаҟьараны ишьҭоуп);

72. **Лопатин итәы** (Ашкол ҟаԥшь иавоуп амрагыларахь ала);

73. **Ԥшьандра арха** (Ԥшьандра кәара аԥшаҳәа);

74. **Черԛьезиаа рынхарҭа** (Мзахәеи Алгыҭи рыбжьара).

V. Аҳҭыхәԥа аҳабла иаԥанакуа аҭыԥхьыӡԛәа:

75. **Ажраҵара** (Лыхнашҭеи Алгыҭи рыбжьара);

76. **Аҳҭыхәҵа** (Лыхнашҭеи Аӡлагарахыԛәи рыбжьара);

77. **Лыхнашҭа** (Лыхны ақыҭа агәы ауасҳәарҭа ахьгылоу: Аԥсны аҳцәа рҭыԥ, аԥсуа жәлар жәынгьы-ҽангьы реизарҭа тып).

VI. Бамбора иаԥанакуа аҭыԥқәа:

78. **Араҽыс** (Бамбора аԥсуа агәҭахьы, ара еизарҭан иҟан, ҟьаҟьароуп);

79. **Ацуныҳәарҭа** (Қьыстрыкь иавоуп арғьарахь ала Шьыгә итәы ҳәа иахьашьҭоу, Бамбора – аԥсуа);

80. **Бамбора аԥсуа II Верхнаиа Бамбора** (Бамбора аҩадатәи аган Аӡлагарахыԛәи Алгыҭи ирыдхалоуп);

81. **Бамбора – аурысԛәа II Нижнаиа Бамбора** (амшыни Бамбора аԥсуеи рыбжьара);

82. **Верхнаиа Бамбора**, уахәаԥш Бамбора – аԥсуа:

83. **Зыҵәаа** (Гагәылиаа) **рхыԛә** (Қьыстрыкь иавоуп арғьарахь ала Бамбора – аԥсуа иахьаҵанакуа);

84. **Манча** (Адамиа) **итәы** (Ԥшьандра иавоуп армарахь ала Бамбора аурысԛәа иахьаҵанакуа);

85. **Нижнаиа Бамбора,** уахәаԥш Бамбора – аурысԛәа:

86. **Ныркәаа** (Ԥшьандра иавоуп арғьарахь ала, адгьыл Бамбора – аԥсуа иатәуп);

87. **Шьыгә** (Лакәаба) **иадгьыл** (Ацуныҳәарҭа иавоуп, Қьыстрыкь арғьарахьтәи ахыԛә).

VII. Мзахәа II Мӡахәа аҳабла иаԥанакуа аҭыԥхьыӡԛәа:

88. **Апапитәыхә** (Мӡахәеи Алгыҭи рыбжьара – Мӡахәа иатәуп);

89. **Ахьархькра агәаҩа** (Акарла иавоуп амраҵашәарахь ала Хыԥсы иазааигәаны – Мзахәа аҳабла);

90. **Ҟәыбрра** (Хыԥсы иавоуп 500-ҟа метра набжьаны)

91. **Шьақәар иқәаҵа II Шьақар иқәаҵа** (Лубарскии иҷеӡи Хыԥси рыбжьара қәаҵараны иҟан).

VIII. Хьацкәара аҳабла иаԥанакуа аҭыԥхьыӡԛәа:

92. **Ақәаҵа** (Сика иӡмыцьаханы амрагыларахь);

93. **Ахыԛә II Ахыԛә** (аерадром ҟарҵарц ахьыргәиҭаз, Алгыҭ аган);

94. **Ахьара** (Кәмеи имхәырсҭа иавоуп амраҵашәарахь ала);

95. **Ацуныҳәарҭа** (Ақәаҵа ҳәа иахьашьҭоу иавоуп – Хьацкәара аҳабла);

96. **Ачалеира** (ҳаскьын жәлоуп – «камыш» ҳәа изышьҭоу: Дыгәҭа иавоуп аладахьтәи аганахь);

97. **Ачарҭа** (Дыгәҭа аҩадахьы Ажьымҿыҕра аҳәаа иавоуп);

98. **Гьаргьалаа** (Занҭариаа) **рынхарҭа** (Патеи иԥацәа рынхарҭа иавоуп аҩадала);

99. **Дыгәҭа II Дәыгәҭа** (Хьацкәара аҳаблеи Ажьымҿыҕреи рҳәаа иазаигәоуп – Хьацкәара иатәуп);

100. **Дыгәҭа ҩахәна** (Дыгәҭа иавоуп амрагыларахь ала);

101. **Дәыгәҭа**, уахәаԥш Дыгәҭа;

102. **Камлиаа рылбаарҭа** (Хыԥсҭаҟа албаарҭа);

103. **Кәмеи имхурсҭа** (Опытное поле ҳәа иахьашьҭоу аханы);

104. **Лакәараа рчаирҭа** (Ҭемыр ичаирҭа иавоуп амраҭашәарахь ала, амҩаду рыбжьысуеит);

105. **Мырзаҟан** (Чачбаиа) **иашҭа** (Лыхны ачаифабрика ахьыҟәгылоу);

106. **Опытное поле** (Лыхны ачаифабрика аладахьы);

107. **Патеи иԥацәа рынхарҭа** (ауахәама анаҩс амрагыларахь – Хьацкәара аҳабла);

108. **Ҭемыр** (Ванача) **ичаирҭа** (Ацуныҳәара иамариашаны ҩхала, амҩаду иавоуп амрагыларахь ала).

IX. Ҳаԥшьыра иаҧанакуа аҭыԥхьыӡкәа:

109. **Ажькнаҳара** (Гәдоу иавоуп армарахь ала);

110. **Ақьырсианцәа рнышәынҭрақәа** (Аԥсыжра ахыҟә, Кып иԥацәа рхәы аган);

111. **Алҟан иԥьра II Уҟан иԥьра** (Ғыжәаархәа ахахьы);

112. **Ампыласырҭа** (Хеиқәаа рӡыхь иавоуп амрагыларахь ала – Ҳаԥшьыра аҳабла);

113. **Аԥсыжра ахыҟә** (Кып иԥацәа рхәы аладахьтәи аган);

114. **Аҭырқәцәа рнышәынҭрақәа** (Аԥсыжра ахыҟә азбжа);

115. **Ауасахьшьцәа ртәы** (Ғаԥь ихаҳареи Петрос итәи рҩадахьы);

116. **Ацуныҳәарҭа** (Қәчаа рдәы ахахьы амрагыларахь ала, хәуп, аԥьҵлакәа ыҟәгылоуп);

117. **Ғаԥь ихаҳара** (Петрос итәы аҩадахьы);

118. **Жәымҳа лашҭа** (Гәдоу ахыҟә Ажькнаҳара аҩадахьы: нас ицоит Ғыжәаархәа);

119. **Кып** (Џьарсалиа) **иԥацәа рхәы** (Аԥсыжра ахыҟәи Ҳәынҷ иԥацәа ртәи рыбжьара);

120. **Кәыҷа итәы** (ажәытә аҳаԥшьақәа ахьырӡуаз аган, Гәдоу аӡы аԥшаҳәа – Ҳаԥшьыра аҳабла);

121. **Қәчаа рдәы** (Сагьаса итәы иавоуп аҩадахьтәи аган ала – Ҳаԥшьыра аҳабла);

122. **Нахәа** (Цеиба) **итәы** (Ауасахьшьцәа ртәы анаҩс аҩада);

123. **Петрос** (Зариа) **итәы** (аҩыҟаҵарҭа азауад аҩадахьала иавоуп Аҳлагараҳы ахықә);

124. **Ԥшьҟан** (Лакәеиа) **иҵыԥ** (Ачаԥшьра аҩадахьы – Ҳаԥшьыра аҳабла);

125. **Сагьаса итәы** (Петрос итәи Ауасахьшьцәеи ртәи рыбжьара);

126. **Уҟан иԥьра**, уахәаԥш Алҟан иԥьра;

127. **Ҳәынҷиԥацәа** (Григолиа) **ртәы** (Ауасахьшьцәа ртәы иавоуп амрагыларахь ала);

128. **Ҭцарбелырҭа** (Ҷаԥшьреи Гәдоу аҳи рыбжьара – Гәдоу арха, ҟьаҟьароуп, – Ҳаԥшьыра аҳабла);

129. **Ҷаԥшьра** (Қәчаа рдәы анаҩс амрагыларахь иҟоуп – ахәы анхыҵ, ажәытә Уазганаа иртәын).

Лыхнытәи аҳлагарақәа:

130. **Ацдәаа II Ац'дәаа** (Вартагава) **рыҳлагара** (Ачарҭа ахахьы Ачырҳыхь ихгылоуп);

131. **Бақьаа** (Ванҷьашь) **рыҳлагара** (Хыԥсы ихгылоуп Аеродром аҵыхәан – Алгыҵ аҳабла);

132. **Гәдиса** (Ҷьниа) **иҳлагара** (Аҳыхьду ахьыҵыҵыҵәҟьо ихгылоуп);

133. **Лакраа рыҳлагара** (Аҳыхьду ихгылоуп Хәаҵхәаҵ иҳлагара аладахьы);

134. **Ԥлиаа рыҳлагара** (Аҳлагараҳы ахьыҵыҵуа ихгылоуп);

135. **Хәаҵхәаҵ** (Гобечиа) **иҳлагара** (Аҳыхьду ихгылоуп Гәдиса иҳлагара аладахьы);

136. **Саҟә** (Маҵеи-иԥа – Килосониа) **иҳлагарашьҭра** (Дыгәҭа иазымариашан Хыԥсҭа ахықә);

137. **Чаабалаа рҳышьҭра** (Хыԥсы аҳы аҿганы аҳлагара хын, аҳыжьгьы амоуп);

138. **Шьаҟрылаа рыҳлагара** (Алгыҵи Хьыцкәара аҳаблеи рҳәаҿ).

Мгәыҳырхәа ақыҵа

1. **Мгәыҳырхәа II Мгәыҳ'ырхәа** (аҳәаақәа: аҩада – Бармышь; амрагыларахь – Жәандәрыԥшь, Аԥшьдәны; алада – амшын; амраҵашәарахь – Блабырхәа, Амжәықәхәа (Агараки).

Мгәыҳырхәа аҳаблақәа:

2. **Амбара** (аҳәаақәа: аҩада – Аԥцхәа; амрагыларахь – Аԥцхәа, Аҵәабхәа; алада – амшын; амраҵашәарахь – Мысра. Амбара ҳәа иахьа-шьҭаҵәҟьоу ауахәама ду гылоуп, амшын аԥшаҳәа – Мысры акәара ахықә);

3. **Аԥцхәа II Аԥц'хәа** (аҳәаақәа; аҩада – Бармышь; амрагыларахь – Аҵәабхәа; алада – Амбара; амраҵашәарахь – Мысра);

4. **Араш ахәы II Чаабалырхәа** (аҳәаақәа: аҩада – Папцәа; амрагылара-хь – Мҷышь аҙы; алада – Мгәыҙырхәа аҳабла; амраҭашәарахь – Аҭәахәы, Ондырхәа);

5. **Аҭәабхәы** (аҳәаақәа: аҩада – Мгәыҙырхәа агәы; амрагыларахь – Мҷышь аҙы; алада – амшын; амраҭашәарахь – Амбара аҳабла, Апц хәа);

6. **Гәыгәынырхәа II Папцәа** (аҳәаақәа: аҩада – Мҷышь, Оҳҳара; амрагыларахь – Чаабалырхәа, Хьҙыра аҙы; алада – Онданырхәа, Мгәыҙырхәа агәы; амраҭашәарахь – Онданырхәа, Бармышь);

7. **Мгәыҙырхәа агәы** (аҳәаақәа: аҩада – Гәыгәынырхәа, Чаабалырхәа; амрагыларахь – Мҷышь аҙы; алада – амшын, Аҭәабхәа; амраҭашәарахь – Апцхәа);

8. **Мыср II Мюссера** (аҳәаақәа: аҩада – Блабырхәа; амрагыларахь – Амбара; алада – амшын; амраҭашәарахь – Риапҵшь аҙы; Мысра уажәы хаз қалақь ҳабланы, курортны иҧхьаҙоуп, атәым милаҭ аҭыҧ ахьҙ «Мюссера» ҳәа еицаркит);

9. **Онданырхәа II Ондырхәа** (аҳәаақәа: аҩада – Бармышь, Аԥьқәа; амрагыларахь – Папцәа; алада – Мгәыҙырхәа агәы, Апцхәа; амраҭашәарахь – Апцхәа);

10. **Папцәа**, уахәапш Гәыгәынырхәа;

11. **Чаабалырхәа**, уахәапш Араш ахәы.

I. Амбара иаԥанакуа аҭыпхьыҙқәа:

12. **Абаш зқәу** (Ԍбапшыра амраҭашәарахьтәи аҵыхәа – Амбара);

13. **Абҩархәы** (Мзахәа иавоуп амраҭашәарахь ала Мытра кәареи Ҳәыстреи рыбжьара);

14. **Агара ахәы** (Плипатца иатәуп, Амзара иавоуп амрагыларахь ала);

15. **Амзара** (Плипатца амрагыларахьтәи амшын ахықә);

16. **Амзаҭаҽылара** (Амзара иавоуп амраҭашәарахь ала);

17. **Аҽеизгарҭа ахәы** (Жьажә игәара аҩадахьы; шәарыцара, еибашьра, қәылара ианцоз иахьеизоз аҭыҧ);

18. **Ахьҷапшьара** (дәуп, Лаҳрыҧшь иавоуп амраҭашәарахь ала Мытры иазааигәаны – Зыгәҭа иатәуп);

19. **Аԥьра** (Амзҭаҽылара иазааигәоуп – Амбара аҳабла);

20. **Бганы итәы** (Зыгәҭа иатәуп, Ахьҷапшьара иавоуп);

21. **Блыбаара** (Џьыш итәы аҩадахьы – Амбара аҳабла);

22. **Быԥь** (Жьиба) **иҭыԥқәа** (Ԍбапшыра аладахьы – Амбара аган);

23. **Зыгәҭа** (Мытри Ҳампырҩҭеи рыбжьара, уажәы аусуцәа ирҳабланы иавоуп);

24. **Каҷар иқәаҵа** (Аԥьҧшьырҵа иазааигәоуп – Амбара);

25. **Кәаҷеибысҭа** (Зҕьышькыл аҩадахьы – Амбара иатәуп);

26. **Кьапакьҩырҭа II Кьапакьырҭа** (Хьацҳәысҭа аладахьы – Амбара);

26[а]. **Кьапакьырҧа,** уахәаԥш Кьапакьԝырҧа;

27. **Кәылаа ртәы** (Мҵкәылʒха иазааигәоуп);

28. **Лаҳрыԥшь** (Зыгәҧа ахахьы – Амбара иаҧанакуеит);

29. **Ҳәыскьыб архәара** (Блыбаара иазааигәоуп, акәарагьы амоуп – Амбара иатәуп);

30. **Татыгә итәы** (Кәылаа ртәы иазааигәоуп);

31. **Шәлымаа рҧыԥқәа II Аранжареи** (Зыгәҧа иатәуп, Ҷлаҳасҧа аладахьы);

32. **Ҷьмажәхьасҧа** (акәарагьы, аҧыԥгьы Амбара ахахьы).

II. Аԥцхәа иаҧанакуа аҧыԥқәа:

33. **Абаажәхәы** (Шлараа рхәы иавоуп – Аԥцхәа иаҧанакуеит);

34. **Абааш аҧа** (Какәаа рхәы аԝадахьы);

34[а]. **Абахәҽашара**, уахәаԥш Ахаҽашара;

35. **Агәдара II Агәыдра** (Аҧәабхәы анаԝс амраҧашәарахь иҟоу ахәоу амшын иахьазааигәоу амрагыларахьтәи аган – ҽкьараны, ҽашараны иҟоуп);

36. **Аҕрла** (хәуп, Жьажә имхаҧа ахы);

37. **Алашә Мамеҭ иҧып** (Алрыҵа аԝадахьы – Аԥцхәа);

38. **Алрыҵа** (Мытры ахы ахьыҵыҵуа – Аԥцхәа);

39. **Алсеԥ лхәы** (Амбареи Аԥцхәеи рыбжьара аԝада);

40. **Амзара ду** (Амзаҧаҽылара ахы);

41. **Амзка** (хәуп, Кьапакьԝырҧа иазааигәоуп – Аԥцхәа);

42. **Аԥырҵа** (Лаҳрыԥшь иавоуп амраҧашәарахь ала – Аԥцхәа иатәуп);

43. **Араду** (Цәаабырҧа аԝадахьы, еизарҧан, ҽырԝырҧан);

44. **Араʒа** (Какәаа рхәы иатәуп);

45. **Аҧәабхәы** (Петро идача ҳәа иахьашьҭоу иацрыҵны ицо ахәы, Мгәыʒырхәа агәы аҳәаа иавоуп);

46. **Ахаҽашара II Ахраҽашара II Абахә аҽашара** (Агәыдра амшын иахьаду амрагыларахьтәи аган , ҽкьара бааԥсны, ҽашараны иҟоуп);

46[а]. **Ахраҽашара**, уахәаԥш Ахаҽашара;

47. **Ахәырма зҭоу** (Абашзқәу амраҧашәарахьтәи анхырҽе);

48. **Ахьацара ду** (Аҳәыҳәшәара аханы – Аԥцхәа);

49. **Ахьацара хәыҷы II Аԥхьацара** (Амзара ахәы иавоуп Ахьацара ду аханы);

50. **Аҳәыҳәшәара** (Агара ахәы иатәуп);

51. **Ацуныҳәарҧа** (Араду аладахьы аиҳаракыра);

52. **Ашымҳасҧа** (Агәдара амшын аҽыкә);

53. **Аԥьажә ашьапы** (Плипаҵа амраҧашәарахьтәи аган);

54. **Аԥьԥшьырҵа** (Каҷар иқәаҵа иазааигәоуп, ккароуп, Аԥцхәа иаҧанакуеит);

55. **Аԥыкблыра** (Даргәыʒ ахәы иавоуп амраҭашәарахь ала Хьацҳәыста аҩадахьы);

56. **Гәабеиа II Гәабеиаа рҭып** (Мыҭри Ҳампырҩтеи рыбжьара – Аԥцхәа);

57. **Дамеи итәы** (Агәыдра ахәы иатәуп);

58. **Даргәыʒ ахәы** (Агәашә зҭоу аладахьы);

59. **Жьажә игәара** (Хыш иҭып аҩадахьы);

60. **Жьажә** (Воуба) **имхаҭа** (Мыҭры иавоуп арҵьарахь ала Зыгәҭа аганахь);

61. **Зҵышькыл** (Ҳәыҳәшәара иазааигәоуп – Аԥцхәа);

62. **Какәаа рхәы** (Ҳәыстра иавоуп амраҭашәарахь ала);

63. **Камашь итәы** (Аԥьԥшьыртца иазааигәоуп – Аԥцхәа иатцанакуеит);

64. **Кәытаа рхәы** (Жьажә имхаҭа иавоуп амраҭашәарахь ала);

65. **Кьансра** (Мзахәа кәара иавоуп – Амбара ахахьы);

66. **Кьамшьышь** (Џьыкрба) **итәы** (Мурат итәы иавоуп Амбара аҩадахьы);

68. **Мзахәа** (Абааш атцеи Ҳәыстреи рыбжьара – ԥсароуп);

69. **Мурат** (Ажьиба) **итәы** (Амбара аҩадахьы Мыҭры аԥшаҳәа);

70. **Наашәырҭа** (Қәачеибыста анаҩс амраҭашәарахь);

71. **Петро идача** (Аԥцхәа алада – мрагыларатәи аҿацә Мгәыʒырхәа агәы иахьаду – аԥсшьарҭа ҩынқәа рган);

72. **Плиԥатца** (Агәдара анхыҵ амраҭашәарахь);

73. **Ҭалакь ашҭа** (Хьациқәатца иавоуп амрагыларахь ала);

74. **Хыш** (Ҭарба) **иҭып** (Гәабеиа аҩадахьы);

75. **Хьацҳәыста** (Аԥьыкблыра аладахьы);

76. **Хьац иқәатца** (Мыҭры акәара иавоуп армарахь ала);

77. **Ҳәыстра** (акәарагьы, атыԥгьы – Аԥцхәа аҳабла);

78. **Ҭакьаа рҭып** (Мыҭры иавоуп армарахь ала);

79. **Цәаабырхәа II Чаабырхәа** (Петро идача иавоуп амраҭашәарахь ала).

III. Араш ахәы II Чаабалырхәа иаԥанакуа атыԥхьыʒқәа:

80. **Абаажәхәа** (атрасса аҩадатәи аган Нықәша азааигәара);

81. **Араш ахәы** (ԥшькласск иҟаз ашкол ахьгылаз Чаабалырхәа ҩхала);

82. **Арха II Арха** (Хьʒырҭа иавоуп атрасса аган ала – Чаабалырхәа);

83. **Ахьацара** (Онданырхәа аҳәаа иазааигәоуп, Чаабалырхәа амраҭашәарахьтәи аган);

84. **Ашҭа** (Арха алада-мрагыларатәи аган, еиҳаракыроуп Чаабалаа ирынхарҭан);

85. **Ацуныҳәарҭа** (Катцеиқәатца амраҭашәарахьтәи аган);

86. **Гәбазаа ргәаҩа** (Ацуныҳәарҭа иавоуп амраҭашәарахь ала);

87. **Гәбазаа рныҳәарҭа** (Енықьаа рныҳәарҭеи Ашҭеи рыбжьара);

88. **Еныкьаа рныҳәарҭа** (Мҵышь арха аладатәи аҿацә Чаабалырхәа иахьаҵанакуа);

89. **Каҵеикәаҵеи II Каҵеи иқәаҵа** (Ашҭа амрагыларахьтәи аган, гәаҩароуп);

90. **Мҵышь арха** (Мҵышь аԥшаҳәа акирпич зырҭа азауад ахьгылоу);

91. **Ныкәша** (Абаажәхәы Мҵышьҭеи рыбжьара, лаҵарҭан – Чаабалырхәа);

92. **Шьашьыхәаа** (Чухәба) (аплатформа аладахьы – Чаабалырхәа).

IV. Аҭәабхәы иаҧанакуа аҭыԥқәа:

93. **Агаҿа** (Амшын аԥшаҳәа Аԥцхәеи Мҵышьи рыбжьара);

94. **Золотой берег** (Аҭәабхәа иахьаҵанакуа амшын аԥшаҳәа, агаҿа агәҭа).

V. Гәыгәынырхәа II Папцәа иаҧанакуа аҭыԥхьызқәа:

95. **Ацуныҳәарҭа** (Ҧаҷа иҙы ҳәа иахьашьҭоу – Гәыгәынырхәа);

96. **Гәыгәынырхәа** (Папцәа ҳәа иахьашьҭоу амрагыларатәи аган, Хьҙыреи атрассеи рыбжьара);

97. **Кәасҭа иадгьыл** (Чкотуаа рыдгьыл иавоуп – Гәыгәынырхәа);

98. **Папаа радгьыл** (атрасса наҟ-ааҟ Гәыгәынырхәа аҳабла);

99. **Пап Хыгә иқьашан** (Папцәа ҳәа иахьашьҭоу иатәуп, Гәыгәынырхәа аҳәааа иазааигәоуп);

100. **Папцәа** (хәшәа иауны Хьҙыреи атрассеи ирыбжьоуп, уи амраҭашәаратәи аган Папцәа ҳәа иашьҭоуп);

101. **Хыгә иҵәқьан** (атрасса иаԥнуп – Папаа радгьыл ҳәа иахьашьҭоу);

102. **Чкотуаа радгьыл** (Мҵышьи атрассеи рыбжьара, лаҵарҭоуп).

VI. Мгәыҙырхәа агәы иаҧанакуа аҭыԥхьызқәа:

103. **Аагсҭа II Аҕсҭа** (Леиаа рныҳәара аладахьы хәны агаҿа илбаауеит);

104. **Абгарҩҭа** (гәаҩараны иҟоуп, лаҵарҭоуп Ажьиҙха аладахьы);

105. **Абырзен иқыҵа** (Аҕсҭа аладатәи аҵыхәа);

106. **Алиас итәы** (Иуана итәы ахахьы, Мҵышь ахықә);

107. **Аԥҳәасаԥшьра** (Маанаа рашҭа аҵыхәа, аҙыжьгьы амоуп – Мҵышь ахықә);

108. **Ахҭымла II Ахҭынра** (лаҵарҭоуп, Леиаа рныҳәарҭа аладахьы);

109. **Аҳмеҭ итәы** (Алиас итәы аҩадахьы);

110. **Ашларҭаԥа** (Мҵышь ахықәан Аҕсҭа иахьаду);

111. **Ашхәаҵәахырҭа** (Мҵышь амшын иахьалало, бгыҙраны, шыцраны иҟан);

112. **Ашәымҳарыҵа** (Аҕсҭа ахәы амрагыларахьтәи аган Гыд иԥан ахахьы);

113. **Бадоца** (Зафас итәы аҩадахьы, Мҷышь ахыԥә);

114. **Бата итәы** (Ахҭымла аханы – Мгәыʒырхәа агәы);

115. **Быԥь итәы** (уажәы Мгәыʒырхәа ауасҳәарҭа ахьгылоу);

116. **Гыд итәы** (Хынтрыгә итәы иавоуп);

117. **Гыд иʒлагара** (Гыд иԥан аҩадахьы – Мҷышь);

118. **Гыд имхәысҵа** (Агаҕа аҩадахьы, амҩадуи Мҷышьи рыбжьара);

119. **Дыӄә итәы** (Флип итәы иавоуп – Мҷышь аԥшаҳәа);

120. **Жарданаа ртәы** (Гыд иʒлагара аҩадахьы, аҕаӄьахьы);

121. **Зафас итәы** (Мҷышь амшын иахьалало аруаа ахьгылаз апогранзастава);

122. **Зосҳан** (Лакрба) **итәы** (Чқәан итәы ҳәа иахьашьҭоу иавоуп);

123. **Иуана итәы** (Бадоца аган иавоуп);

124. **Лакаа рашҵа** (еизарҭан, ҽырҩырҭан, Ажьирʒха аладахьы);

125. **Лакаа рхәы** (Леиаа рныҳәара аҩадахьы – хә дуны иӄоуп, авышка ыԥәгылоуп);

126. **Леиаа рныҳәара** (Ахҭынреи Лакаа рашҵеи рыбжьара амҩаду авараҕы);

127. **Маанаа рашҵа** (Леиаа рныҳәара иавоуп амрагыларахь ала аферма ахьгылоу);

128. **Мкан итәы** (Ашларҭапа аханы);

129. **Мыҷа итәы** (Гыд иʒлагара аханы – Мҷышьҵа);

130. **Пас итәы** (Џьыгрыц итәы аҩадахьы);

131. **Ҭадреи итәы** (Ахҭымла иатәуп – Мгәыʒырхәа агәы);

132. **Уҷын итәы** (Жарданиаа ртәы иавоуп);

133. **Флип итәы** (Пас итәы иавоуп – Мҷышь аԥшаҳәа);

134. **Ҳабыгә итәы** (Пас итәы аҩадахьы);

135. **Хыгә итәы** (Дыӄә итәы иавоуп):

136. **Хынтрыгә итәы** (Хабыгә итәы аҩадахьы);

137. **Чқәан иҵыԥ II ШКМ** (Агаҕа аҩадахьы аусҳәарҭахь ихало амҩеи Золотои береги рыбжьара; ШКМ ҳәа изышьҭаз – «Школа комсомольской молодежи»);

138. **Ҷлоу** (Адлеиба) **итәы** (Уҷын итәы иавоуп)[1];

139. **Шьыгә итәы** (Ҷлоу итәы иавоуп);

140. **Шәагә итәы** (Мыҷа итәы иавоуп Мҷышьҵа);

141. **Џьыгрыц итәы** (Аҳмет итәы ахахьы);

142. **Џьыгәнаҭ итәы** (Хыгә итәы ахахьы).

[1] Ҷлоутәи дыбрагьын ара Леиаа рҕы даан дынхон Маҳҭы ихьзын.

VII. Мыср иаԥанакуа аҭыԥхьыӡқәа:

143. **Аапынԥхьара** (Цәымҳакыта акәара иавоуп амраҭашәарахь ала);

144. **Абаажәхәы** (Атам зҭоу II Атама зҭоу акәар амраҭашәарахьтәи аган – Мысра);

145. **Агәашә зҭоу** (Мышәмул аладахьы – Мысра);

146. **Аԥш зҭоу** (Абашзқә иавоуп – Аԥсыжракәареи Мҳарԥҭеи рыбжьара – Мысра);

147. **Ақьилхәы II Ақьелхәы** (Абаажәхәы иадуп Мысреи Аԥцхәеи рҳәаа иазааигәаны);

148. **Араду** (Ацха зҭоу акәара иазааигәоуп);

149. **Ардәын ҭыԥра** (Аԥьыкблыра иавоуп – Мысра иаҵанакуеит);

150. **Гарбачев идача** (Мысра амшын ахыҷә, Мысра кәара иавоуп арԥьарахь ала);

151. **Жәамба игәара** (Ҵәит ихәы иавоуп амраҭашәарахь ала);

152. **Лакәаба идача** (Мысра амшын ахыҷә, Мысра акәара армарахьтәи ахыҷә);

153. **Мысра агәаԥа** (Мысра уажәы аԥсшьарҭа ԥынқәа ахьгылоу);

154. **Мышәмыл II Мышәныл** (бноуп, Гарбачев идача аԥадахьы);

155. **Хоунырцә** (Бармышьи Мысреи рыбжьара инашьҭу ахәы);

156. **Хьараԥьхәа** (Кьапакьԥырҭа аладахьы – Мысра);

157. **Хьацҳәаҭа** (Мысра агәаԥа иатәуп);

158. **Ҵәит ихәы** (Абаажәхәы аҷаԥхьа, Абаажәхәи Ҵәит ихәи Цәымҳакыта рыбжьысуеит).

VII. Онданырхәа иаԥанакуа аҭыԥхьыӡқәа:

159. **Агәаԥарҭа** (Аныҳәарҭеи Маӡареи ирыбжьаку агәаԥара);

160. **Аԥдырқәа** (Онданырхәеи Амбареи рҳәааҷ, Ҵымҵар арԥьарахьтәи ахыҷә);

161. **Аизарҭа** (Ашҭа азааигәара, хәуп, ҽеидкыларҭан шәарыцара, еибашьра, ма ашьха ицозар);

162. **Алахыԥ** (Ҵымҵарӡха нырцә амрагыларахь);

163. **Аныҳәарҭа ахәы** (Аԥьқәхәа аасс алада, еиҳаракыран иҟоуп, қәацәроуп – Онданырхәа аҳабла);

164. **Арасԥәа** (хәуп, Ҵымҵарӡха аԥадахьы);

165. **Афысрахә II Афыс'рахә** (Аизарҭа иавоуп амраҭашәарахь ала);

166. **Ахаҭықә** (Быԥь ихәы аҵыхәа алада Ԥыԥрԥҭанӡа);

167. **Ашҭа** (Аныҳәарҭа ашьапаҷы – амраҭашәарахь, ҟьаҟьараны иҟоуп, ажәытә Шәлымаа нхон, нхацәоуп);

168. **Аԥьқәхәа II Ԥьықәхәа** (Аныҳәарҭа ахәы аԥадатәи аган – Онданырхәа);

169. **Быԥь ихәы** (Ґбаԥшыреи Ахаҭықәи рыбжьара);

170. **Ҕбааԥшыра II Ҕбаԥшыра** (Афысра аладахьы ицо иаарылыҳәҳәо ахәеибаркыра);

171. **Еѡхыҵ** (Онданырхәеи Амбареи ирҳәаауп);

172. **Жьгьери ихәы** (хә-маҷны иҟоуп, қәацәроуп, Аныҳәарҭа аасҀс алада амшын аган);

173. **Кацархәа** (Лаҳәыршҭа аасҀс алада – Онданырхәа);

174. **Лажә иҳатца** (Аҕдырқәа ҳәа иахьашьҭоу атцыхәа);

175. **Лаҳәыршҭа** (мхурсҭоуп, Хьӡыра арҕьарахьтәи аган);

176. **Маӡара** (Быԥь ихәы атцаҟа амрагылараҳь ала);

177. **Мурат итәарҭа** (Кацархәа аасҀс алада – Онданырхәа);

178. **Хәацә** (мхәысҭоуп, Аԥқәхәа амраҭашәарахьтәи аган).

Мҵара ақыҵа

1. **Ақ. Мҵара** (аҳәаақәа: аѡада – ашьхақәа; амрагылараҳь – Анхәа; алада – Аацы, аҳаб. Алра; амраҭашәарахь – Алӡыхь, Быҧха: Мҵара II Мҵарка ҳәа акәарагьы иахьӡуп: ақыҵаҿ, XX ашәышықәса алагамҵа аахыс, аерманқәа нхоит).

Мҵаратәи атҵыԥхьыӡқәа:

2. **Адзусҵа II Еҵәышҵа** (ҳаблоуп, Мҵара ақыҵа аѡадатәи аган):

3. **Апҵалар II Ачԥалар II Ачԥҳалра** (Ачба Лар) – (Цәкәара аган, Анхәаа рҳәаа иазааигәоуп);

4. **Ачԥалар**, уахәаԥш Апҵалар;

5. **Еҵәышҵа**, уахәаԥш Адзусҵа;

6. **Лашԥса II Лашԥсард** (Анхәаа рҳәааҿ Лоу ихьара ҳәа иахьашьҭоу иавоуп – Еҵәышҵа амрагылараҳьтәи аган);

7. **Маидрос-иаила II Ҭрыԥшьаа руассарҭа** (апхьатәи ҭырқәшәоуп, апсшәахь Маидрос иҳәырҭа ҳәа еиҭатцуеит, Еҵәышҵа иазааигәоуп);

8. **Мсарка** (бнароуп, Мҵара иахьатцанакуа Цәкәара ахықә);

9. **Ҭрыԥшьаа руассарҭа**, уахәаԥш Маидрос-иаила;

10. **Ҷырѡҵа** (Мҵара агәы ауасаҳәырҭақәа ахьыҟоу).

Оҵҳара ақыҵа

1. **Ақ. Оҵҳара II Уаҵҳара** (аҳәаақәа: аѡада – ашьхара; амрагылараҳь – Хәаԥ, Џьырхәа; алада – Мгәыӡырхәа, Бармышь; амраҭашәарахь – Бармышь).

Оҵҳара иаҧанакуа аҳаблақәа:

2. **Баҿа** (аҳәаақәа; аѡада – Мамыџьырхәа; амрагылараҳь – Џьырхәа; алада – Мгәыӡырхәа; амраҭашәарахь – Мҷышь аӡы, Бармышь);

3. **Гарԥ** (аҳәаақәа: аѡада – ашьхара; амрагылараҳь – Хәаԥ; алада – Мамыџьырхәа; амраҭашәарахь – Жьабна);

4. **Жьабна** (аҳәаақәа: аҩада – ашьхара; амрагыларахь – Гарҧ; алада – Ҟәшәыреи, Мҧышьи аҙқәа; амраҭашәарахь – Мҧышь);

5. **Заҕырыҧшь** (аҳәаақәа: аҩада – Жьабна; амрагыларахь – Мамыцьырхәа; алада – Ҟәшәыра аҙы, Баҽеа; амраҭашәарахь – Мҧышь);

6. **Мамыцьырхәа** (аҳәаақәа: аҩада – Гарҧ; амрагыларахь – Цьырхәа, Ҭәаҭәры аҙы; алада – Баҽеа; амраҭашәарахь – Заҕырыҧшь).

I. Баҽеа иаҧанакуа атыпқәа:

7. **Аныхәҵа** (аҭыпгьы, аҙыхьгьы – Гьазардаа рхәы амраҭашәархьтәи аган);

8. **Ахьара** (атрасса аҟынтәи Баҽеа уахьынкыдло);

9. **Гьазардаа рхәы** (Ахьара ҳәа иахьашьҭоу аҩадахьы хә-кәацәраны иҟоуп);

10. **Кәыкәбархәа** (ҵаҳараны иҟоуп, Бармышь изааигәоуп, ацҳа аладахьы);

11. **Кьетиаа рарха** (Мҧышь армарахьтәи аҧшаҳәа Хәаҟьыра аган);

12. **Нырцә абаҳча** (Гьазардаа рхәы амрагыларахь ала ҵаҟа анышәынҵрақәа рладахьы);

13. **Ҳашыгаа рыцҳа** (Мҧышь, Хәыхәын иҙыжь ахахьы);

14. **Цәаҧра** (Гьазардаа рхәы аҩадахьтәи аган аҵаҟа);

15. **Шьмаҭ иҙлагара** (уажәы, Баҽеа афымцаҙлагара ахьгылоу азааигәара, Мҧышь ахықә).

II. Гарҧ иаҧанакуа атыпхьыҙқәа:

16. **Абыстарҵа** (Кәриҵа ааҩс амраҭашәарахь, Жьабна иадуп);

17. **Ахьара агәаҩара** (Гарҧи Хәаҧи рыбжьара);

18. **Ацуныҳәара** (Кәриҵа азааигәара – Гарҧ аҳабла);

19. **Бгеиҙара II Бгеиҩҙара II Бгыҙра** (Мқьалырхәа ааҩс амраҭашәарахь – Гарҧ);

20. **Еҙырхәа II Еҩҙырхәа** (Мқьалырхәа аҵыхәахь – Гарҧ);

21. **Кәриҵа** (Цаҧныҳәара иавоуп амраҭашәарахь ала: аброуп Кьахь Ҳаҧьарат иахьҽеишьыз);

22. **Маанаа рашҵа** (Еҩҙырхәа ҳәа иахьашьҭоу – Гарҧ);

23. **Мқьалырхәа** (Ахьара агәаҩара иадуп амраҭашәарахь ала);

24. **Рашныха** (Бгыҙра ааҩс амраҭашәарахь – Гарҧ);

25. **Цаҧныҳәара** (Рашныха ахахьы – Гарҧ).

III. Жьабна иаҧанакуа атыпхьыҙқәа:

26. **Аҙыдаҟәара** (аҭыпгьы, акәарагьы – ашьхарахьтәи иаауеит Ҟәшәыр иалалоит арҕьарахь ала);

27. **Аилар рымхы** (Ашәҭрыпшь ахахьы);

28. **Амхду** (Хьырахыда аҩадахьы);

29. **Анышәҳаҧы** (Мҵҳаҷаа рымхәыста иаҵанакуеит);

30. **Арԥшь** (гәаҩароуп, акәарагьы ҭысуеит, Мысыԥәа игәараҭа ааҩс амрагыларахь; акәара аҵыхәа Мԥышь иалалоит);

31. **Атышахәы** (Ацахәы иавоуп);

32. **Ахары (Ахары) II Мԥышь ахары** (Мԥышь ахьыҵыҵуа);

33. **Аҳа зҭоу** (Ҳаԥду аԥхьа, дәны иҟоуп);

34. **Аҳмаҭ иҳәысҭа** (Ҭапагә иҙы иавоуп);

35. **Аца зҭоу ахәы** (Мҵҳаҷаа рымхәысҭа иавоуп амрагыларахь ала);

36. **Ашыцра аҳапы** (Мԥышь аҙиас ахахьы);

37. **Ашәҭрыԥшь** (Аҳмаҭ иҳәысҭа иазааигәоуп, Сукәп икәара иавоуп армарахь ала, ԥаса ауахәамагьы гылан – Жьабна аҿаҩа);

38. **Безир игәаҩа** (Абҕаҙқәа ирывоуп);

39. **Бнагә игәаҩа** (Чачаа рашҭа амрагыларатәи аган);

40. **Брамба** (Ахьара акәара ахахьы);

41. **Быԥь итәы** (Гашьашь иԥацәа рымхәысҭа иавоуп);

42. **Қашьашь иԥацәа рымхусҭа** (Ахьара акәара иавоуп амрагыларахь ала);

43. **Гәылуан** (Аиба) **ишә** (Аилар рымхы иавоуп);

44. **Жьампыл иҳәысҭа** (Мықәаа рашҭеи Чачаа рашҭеи рыбжьара);

45. **Қәаса имхы агәа́ҩа** (Ахьара акәара ахахьы);

46. **Мқәабха** (Ҳауажәбҕа акәара иавоуп армарахь ала);

47. **Мҵҳаҷаа** (Папцава) **рымхәысҭа** (Безир игәаҩа ахахьы);

48. **Мыкьын ибҕаларҭа** (Зыдаҟәара ахыҷә, еиҳаракыроуп, бгарроуп);

49. **Мықәаа рашҭа** (Мԥышь арха – Мԥышь ацҳа иацәхыкны алада);

50. **Мысыҟә игәарҭа** (Мԥышь армаратәи аган, ҟьаҟьароуп Ахары ҳәа иахьашьҭоу авараҷы);

51. **Уча иҳәысҭа** (Ахары аҩадахьы амрагыларахь);

52. **Ҳапду** (Ҳаԥхәыҷы ахы, аҳапы ҭбааун, ауадақәагьы амоуп);

53. **Ҳапхәыҷы** (Мқьалырхәа ахахьы);

54. **Чачаа рашҭа** (Мықәаа рашҭа иавоуп – Мԥышь арха);

55. **Чачаа рнышәынҭрақәа** (Аҭәаду ахәы ҳәа иахьашьҭоу – Жьабна);

56. **Чачаа рхәы** (Арԥшь аҩадахьы – амрагыларахь, аҙлагара ахьыҟоу);

57. **Чачаа рыҙлагара** (Чачаа рашҭа ҳәа иахьашьҭоу иатәуп);

58. **Чачаа рынхарҭа** (Аҙыдаҟәара иадуп армарахь ала – Жьабна).

IV. Заҕьрыԥшь аҳабла иаҵанакуа аҭыпқәа:

59. **Баҕьчара** (дгьыл ԥшҙароуп, Мамыцьырхәеи Заҕьрыԥшьи рыбжьара);

60. **Оҭҳара агәы** (уажәы ашколи аусҳәарҭеи ахьгылоу);

61. **Шьакьа ибаҳча** (Заҕьрыԥшь ахыҷә);

62. **Ҵышәаа рашҭа** (Заҕьрыԥшь аусҳәарҭа ахьгылоу).

V. Мамыцьырхәа еиднакыло атцыпхьызкәа:

63. **Акәыла** (Зыдаҟәареи Цәиқәатцеи рыбжьара);

64. **Алра** (Мамыцьырхәеи Баҽееи рҳәааҿ);

65. **Даҕаҷь иныхатәара** (Цәныхәара атцаҟа хә-кәацәраны иҟоуп – Мамыцьырхәа аҳабла);

66. **Кәата итәы** (Ҳапшьырхәа амраҭашәарахьтәи аган);

67. **Ҳапшьырхәа** (Баҽееи Мамыцьырхәеи ирыбжьакуп);

68. **Цәиқәатца** (Жьабнеи Мамыцьырхәеи рҳәааа иазааигәоуп);

69. **Цәныхәара** (Зыдаҟәара иавоуп армарахь ала, Цәиқәатца аханы, ашьха ианцо убра иныхәоит, ҟьаҟьароуп);

70. **Шьапырԥҭа** (гәаԥароуп, Цьырхәаа рҳәааа иадуп Баԥикәара ҭысуеит);

71. **Шьпагәра** (Акәыла анаԥс амрагыларахь Даҕаҷь иныхатәара азааигәара);

72. **Цьыцьаа** (Кардиаа) **рбаҳча** (Шьпагәара иатцанакуеит).

Ԥсырӡха ақыҭа

1. **Ақ. Ԥсырӡха** (аҳәаақәа: аԥада – Ажәмԥа ахәы; амрагыларахь – Мац икәара, Аҟәа араион; алада – амшын; амраҭашәарахь – Афон-ҿыц II Ԥсырӡха; ажәытә, Ԥсырӡха ақыҭеи Афон-ҿыци акны иҟан; Ԥсырӡха аҭоурых, уахәаԥш Афон-ҿыц).

Ԥсырӡха ақыҭа аҳаблақәа:

2. **Арахәы** (аҳәаақәа: аԥада – Ажәмԥа ахәы; амрагыларахь – Мац икәара, Ешыра; алада – Ԥсырӡха аҳабла; амраҭашәарахь – Афон-ҿыц; ари аҭып Асовет мчра анышьақәгыла инаркны «Псырзха Октиабрская» ҳәа иашьҭан, 1948 шықәсазы ақырҵқәа Октомбери ҳәа ирыԥсахит);

3. **Амжәасара II Амжәас'ара** (аҳәаақәа: аԥада – Ԥсырӡха аҳабла; амрагыларахь – Мац икәара; алада – амшын; амраҭашәарахь – Афон-ҿыц, Ԥсырӡха; 20-30-тәи ашықәсқәа раан Амжәасара абжа «Ԥсырӡха Греческое» ҳәа иашьҭан, 1948 шықәсазы рыԥбагьы «Цитрусовани» ҳәа иҟарҵеит);

4. **Октомбери**, уахәаԥш Арахәы;

5. **Ԥсырӡха аҳабла** (аҳәаақәа: аԥада – Арахәы; амрагыларахь – Мац икәара; алада – Амжәасара; амраҭашәарахь – Афон-ҿыц; 30-тәи ашықәсқәа раан «Псырдзха средняя» ҳәа иашьҭан);

6. **Псырдзха Греческая**, уахәаԥш Амжәасара;

7. **Псырзха Октиабрская**, уахәаԥш Арахәы;

8. **Псырдзха средняя**, уахәаԥш Ԥсырӡха аҳабла;

9. **Цитрусовани,** уахәаԥш Амжәасара.

I. Арахәы аҳабла иаԥанакуа атԥыԥхьыӡқәа:

10. **Абылра аҽыҵа** (Ажәҽа ахәы аҽыҵа – Ԥсырӡха ақыҵа);

11. **Татинихәа** (Арахәы Афон-ҿыц иахьаду аган; 20-30-тәи ашықәсқәа раан «Батрацкое» ҳәа иашьҭан);

12. **Батрацкое**, уахәаԥш Татинихәа.

II. Ԥсырӡха аҳабла иаԥанакуа атԥыԥхьыӡқәа:

13. **Абаахыб** (Ԥсырӡха аҳабла аҽадатәи аган; 30-тәи ашықәсқәа раан «Псырдзха Красная» ҳәа иашьҭан);

14. **Аӡыхьҿа** (Ԥсырдзха аҳабла атыԥқәа ируакуп, 20-тәи ашықәсқәа раан «Псырдзха Советское» ҳәа иашьҭан);

15. **Ақәацә ахәы** (Аӡыхьҿа иавоуп амрагыларахь ала – Ԥсырӡха аҳабла);

16. **Псырдзха Красная**, уахәаԥш Абаахыб;

17. **Псырдзха Советское**, уахәаԥш Аӡыхьҿа.

III. Амжәасара аҳабла иаԥанакуа атԥыԥхьыӡқәа:

18. **Аӡахәатра** (Амжәасара амраҭашәарахьтәи аган);

19. **Зыгәҭа II Гәандра** (Мац икәара амшын иахьалало арҕьарахьтәи аган, иахьа Гәандра ҳәагьы иашьҭоуп адәыҕба аанҿасырҭа ахьӡ иашамкәа «Гәандра» ҳәа ахьахьӡырҭаз иахҟьаны. Гәандра ҳәа изышьҭатәҟьо ҳаблоуп, Ешыра иатԥанакуеит).

Хыԥсҭа ақыҵа

1. **Ақ. Хыԥсҭа II Хыԥс'ҭа** (аҳәаақәа: аҽада – Жәандрыԥшь, Гаграҟа ицо амҽаду – Лыхны; амрагыларахь – Гәдоуҭа, Ԥшьандра аӡы; алада – Амшын Еиқәа; амраҭашәарахь – Мгәыӡырхәа, Мҷышьҭа аӡы: 1944 шықәсаӡа ари ақыҵа азбжа, Хыԥсы армарахьтәи аган иавоу, Ашыцра ҳәа иашьҭан, Лыхны иатәын, егьи азбжа, аӡы арҕьарахь иҟоу, «Аԥшьдәны» ахьӡын Жәандрыԥшь иатԥанакуан. 1944 шықәсазы арҭ адгьылқәа Лыхни Жәандрыԥшьи ирыцрыхны, ақырҭқәа рзы еидҭаны, хаз қыҵаны иҟарҵеит – «Ахалсопели» ахьӡырҵеит, 50-тәи ашықәсқәа рзы уи «Ордженикидзе» ҳәа иԥсахын. 1996 шықәса аахыс «Хыԥсҭа» ахьӡуп);

1[а]. **Ахалсопели**, уахәаԥш Хыԥсҭа;

1[б]. **Ордженикидзе**, уахәаԥш Хыԥсҭа.

Хыԥсҭа ақыҵа аҳаблақәа:

2. **Аԥшьдәаны II Аԥшьдәны** (аҳәаақәа: аҽада – Жәандрыԥшь; амрагыларахь – Хыԥсҭа аӡиас: алада – Амшын Еиқәа; амраҭашәарахь – Мгәыӡырхәа);

3. **Ашыцра** (аҳәаақәа: аҽада – Лыхны; амрагыларахь – Лыхны, Бамбора; алада – амшын; амраҭашәарахь – Хыԥсҭа аӡиас, Аԥшьдәны);

4. **Бамбора** (аҳәааҟәа: аҽада – Лыхны, амрагыларахь – Гәдоуҭа; алада – амшын; амраҭашәарахь – Ашыцра – ар рказарма ахьгылоунӡа).

I. Аԥшьдәны иаҧанакуа атыпхьыӡкәа:

5. **Аилакырԥҳа лашҭа** (Мҷышьҭа иазааигәоуп, амҽаду аладахьы – Мҷышьҭеи Ҳәаҟьырҽеи рыбжьара);

6. **Аираа рыцьра** (Ӡыхьрыԥшь иазааигәоуп – Аԥшьдәны);

7. **Амҷара** (Багана ааҽс амрагыларахь аихамҽеи амшыни рыбжьара);

8. **Ацуныҳәара ду** (Абаҟәылӡы аханы амраҭашәарахь);

9. **Аԥьхәы** (Аԥшьдәны аҽадатәи аган Хыԥсҭа иахьаду);

10. **Багана II Баганара** (Ашәырхәа аҵыхәа Мҷышь иахьаду, амҽадуи амшыни рыбжьара; абра 1931 шықәсазы Сталин иԥылеит. Багана ҳәа ара изышьҭоу, аԥхә, аҭәа зладырхуа азы абжьуаа амагана рҳәоит; аҭыԥ ҭархәаны амаганеиԥш Мҷышь иадуп);

11. **Зосҳан** (Аилакырба) **иашҭа** (Цгәыбна иатәуп, амшын ахыҟәан апогранзастава ахьгылаз);

12. **Хагәшьаа рҟьынҵажә** (Баганара ҳәа иахьашьҭоу – Мҷышь ахыҟә);

13. **Цгәыбна** (Хыԥси амшыни «Золотои берег» ицо амҽеи рыбжьара);

14. **Чкокәаа рхәы** (Лаҳашхәи Аԥшьдәни рҳәааҷ);

15. **Шәлиман** (Григолиа) **иҵәарыхырҵа** (Ҽарданаа рымҽахыҵырҵа аладахьы – Аԥшьдәны аҳабла);

16. **Ҽарданаа рымҽахыҵырҵа** (Аираа рыбна аҵыхәа, Ҳәаҟьыра иавоуп арҕьарахь ала);

17. **Ԥьабиира** (дәны, чаирҭаны иҟоуп Басиаҭ иҭыԥ аҽадахьы, ԥаса ҿырҽырҭан, Жәандрыԥшь иатәын).

II. Ашыцра аҳабла иаҧанакуа атыпхьыӡкәа:

18. **Аҕбаӡхыҵра** (Асовет мчы шьақәгылаанӡа ара аҕбақәа ӡхыҵуан – Хыԥсы амшын иахьалало армарахьтәи аганахь – Ашыцра аҳабла);

19. **Амонахцәа рҭыԥ** (Патеиԥацәа ртәы аладахьы, Хыԥсы аԥшаҳәа);

20. **Ахьархькра** (Патеиԥацәа ртәы аҵаҟа, Хыԥсы ахыҟә: ажәытә ара аурысцәа аӡы ала аус зуаз аҕәхырҭа зауад рыман);

21. **Аҷыцнхацәа** (Ашыцра аҳабла ааигәанӡа аҷыцынхацәа-ақырҵқәа ахьынхоз);

22. **Муса** (Ҕаыблиа) **итәы** (амшын 1 км. аҟара иацәыхароуп, ар ахьтәаз аҭыԥ иавоуп амраҭашәарахь ала – Ашыцра аҳабла);

23. **Патеиԥацәа ртәы** (Хыԥсы иавоуп уажәы афермеи ашколи ахьгылоу – Ашыцра аҳабла);

24. **Паш итәы** (Хыԥсы иаду амшын аԥшаҳәа – Ашыцра аҳабла);

25. **Шабаҭ** (Ҕәыблиа) **итәы** (атрасса иазааигәаны Ԥшьандра ажәытәшьҭра иавоуп – Ашьыцра аҳабла).

III. Бамбора иаԥанакуа атԥыҳьыӡқәа:

26. **Аерадром** (Бамбора аҳабла, Ԥшьандреи Аилага-абыҟәи рыбжьара);

27. **Аилага-абыҟә II Сере-Баба** (Аеродром амраҭашәарахьтәи аган ажәытә уахәама амшын иахьҽԥыҵылоу: ара Асовет мчы шьақәгылаанӡа Сере-Баба ҳәа изышьҭаз ԥҳәыск дынхон; Аилага-абыҟә ҳәа изышьҭатцәҟьаз хаҳә дуны амшын иалыҳәҳәоит, ара аҕбақәа жьаны иӡхыргон);

28. **Мах иҟәарч** (амшын аԥшаҳәа ала Аилага – абыҟә 2-ҟа километра инацәхыкны амраҭашәарахь ар ахьтәаз – Бамбора аҳабла);

29. **Ромпас итәы** (Бамборатәи аерадром агәҭахьы):

30. **Сере-Баба**, уахәаԥш Аилага-абыҟә;

31. **Ҷанаа рҳабла** (Аилага-абыҟәи ар ахьтәази рыбжьара – Бамбора аҳабла).

Хәаԥ ақыҭа

1. **Ақ. Хәаԥ** (аҳәаақәа: аҩада – ашьхара; амрагыларахь – Хыԥсҭа аӡы, Дәрыԥшь; алада – Ԥьырхәа; амраҭашәарахь – Гарԥ);

Хәаԥ аҳаблақәа:

2. А**рха II Еҕырҭа аҳабла** (аҳәаақәа: аҩада – ашьхара; амрагыларахь – Шкәана, Дәрыԥшь; алада – Ԥьырхәа; амраҭашәарахь – Гарԥ);

3. **Аҭәахәы** (аҳәаақәа: аҩада – Еҕырҭа аҳабла; амрагыларахь – Дбар ихәаԥ; алада – Ԥьырхәа; амраҭашәарахь – Кәанаԥа);

4. **Дбар ихәаԥ** (аҳәаақәа: аҩада – Еҕырҭа; амрагыларахь – Еҕырҭа аӡы; алада – Ԥьырхәа; амраҭашәарахь – Кәанаԥа, Амзхырҭа ҳәа иахьашьҭоу);

5. **Еҕырҭа**, уахәаԥш Арха;

6. **Кәанапа II Кәанаԥа** (аҳәаақәа: аҩада – Еҕырҭа аҳабла; амрагыларахь – Аҭәахәы; алада – Ԥьырхәа; амраҭашәарахь – Гарԥ, Цгәырԥара акәара).

I. Арха II Еҕырҭа аҳабла иаԥанакуа атԥыҳьыӡқәа:

7. **Ажәрымҩа** (Ашыцҩара аҩадахьы – Еҕырҭа аган);

8. **Азанҳҳар** (Кәата иҳаԥы азааигәара – Еҕырҭа аҳабла);

9. **Азшаԥьра** (Шьыцра анаҩс амрагыларахь);

10. **Акәас' зҭоу** (Азанҳҳар азааигәара – Арха аҳабла);

11. **Алҕьаз** (Хәаԥ, Еҕырҭа аҳабла аган);

12. **Алқаҭәа** (Ҷлеицырхәҳәара анаҩс амрагыларахь – Хәаԥ ақ.);

13. **Алцәыԥсра** (Мҟьалырхәа аладахьы, Хәаԥ ақыҭа);

14. **Ала зфоз итыша II Алыʒфитыша** (Арха аҳабла – Хәапҵ; изларҳәо ала, ара инхоз аʒәы ауааҳә имаз аҳәа ырҟааны ала рзишьит, ашәи адгьыл иҵанарбгеит);

15. **Алыʒфитыша**, уахәаҧш Ала зфоз итыша;

16. **Аҧшьхәы** (Хланихәи Хыстхәа аҿаҟәареи рыбжьара – Хәапҵ);

17. **Ахәныx II Ахәныха** (Мкьалырхәа иадуп амрагыларахь ала Лаҳәыриҵа аҩадахьы);

18. **Ахьагәаҩара** (Цгәырпара акәара иавоуп – Хәапҵ ақыҵа);

19. **Ахьыпсҭа** (Еғырҵа аҳабла аҩадала иавоу ахәқәеи ашьхақәеи);

20. **Аҳәҵаҽамҩа** (Ахәныx амрагыларахьтәи аганахь – Еғырҵа аҳабла);

21. **Аҵеиьгәарҭа** (Аҳәҵаҽамҩа анаҩс амрагыларахь);

22. **Аҵыҵындрахәы** (Алцәыпсра азааигәара – Еғырҵа аҳабла);

23. **Ачамҳагәарҭа** (Ашыцҩара ахахьы, Уаҵҳара аган);

24. **Ашыцҩара** (Мкьалрхәа аҩадахьы Еғырҵа иахьаҵанакуа);

25. **Баҕ иҳа** (Аʒиқәа иавоуп арғьарахь ала – Хәапҵ ақыҵа);

26. **Гымлаз инхарҭа** (Хындыгә инхарҵа аладахьы – Еғырҵа аҳабла);

27. **Зыдаҟәара** (Хланихәы иазааигәоуп – Хыпсҭа ахықә);

28. **Зызлан** лҳаҧы (Шьыцра аʒы ахы ахьыҵыҵуа);

29. **Кылҳа** (пстоуп, шәарах ҭыпуп, Мрышь иʒы иавоуп амраҵашәарахь ала – Уаҵҳара ақыҵа аган);

30. **Кәата иҳаҧы** (Ахʒмах азааигәара – Хәапҵ ақыҵа);

31. **Қсырхәа** (Аʒиқәеи Еғырҵеи ахьеиҧыло);

32. **Лаҳәыриҵа II Лаҳәырҩҭа** (Ҩамҩа аладахьы – Еғырҵа аҳабла);

33. **Мкьалрхәа** (Ахьагәаҩара аҩадахьы, амрагыларахь ала – Еғырҵа аҳабла);

34. **Пара игәаҩа** (Аҵеиьгәарҭа анаҩс амрагыларахь – Еғырҵа);

35. **Уассара ахәы** (Цыҕмҩа аҳаҧы аҩадахьы);

36. **Хаҧшь** (Гәажәба) **иҳаҧы** (Пара игәаҩа иавоуп амраҵашәарахь ала);

37. **Хаҧшь ашәнаа дахьахыпаз** (Пара игәаҩа анаҩс амрагыларахь);

38. **Хланихәыхә II Хланихәы** (Азшаԥьра анаҩс – Хыпсҭа ахықә);

39. **Хыстхәа аҿаҟәара II Хәыстхәа** (Алқаҵәа анаҩс амрагыларахь – Хыпсҭа ахықә);

40. **Хәыстхәа**, уахәаҧш Хыстхәа аҿаҟәара;

41. **Ҳаҧкылҵәа** (Ашыцҩара иадуп амрагыларахь ала – Еғырҵа аҿаҩа);

42. **Ҳәмараа рҭыҧ** (Ахәныx аладахьы – Еғырҵа аҿаҩа);

43. **Цгәырпа агәаҩа** (Цгәырпа кәара зҭысуа агаҩа);

44. **Ҵлеицырхәара II Ҵлеицырхәхәара** (Лахырʒы анаҩс амрагыларахь);

45. **Цыҕмҩа аҳаҧы** (Ҳаҧкылҵәа иадуп амрагыларахь ала);

46. **Цәымгәышҭа** (Ахәныx анаҩс амрагыларахь – Еғырҵа аҿаҩа);

47. **Ҽамԥа** (Цәымгәышҭа анаԥс амрагыларахь);

48. **Шкәана II Шәкәана** (Хәыҫхәа аҽаҟәара аладахьы – ԥаса аерманқәа ахьынхоз);

49. **Шәкәана**, уахәаԥш Шкәана;

II. Атәахәы иаԥанакуа атыпхьыӡқәа:

50. **Ашҭа** (Хәаԥаа русҳәарҭа ахьгылоу; ажәытә Маанаа нхон);

51. **Бегәа** (Ҳаразиа) **ихәы** (Аҭәахәы Кәанаԥа иахьаду);

52. **Рбаҕьгәарҭа** (Мадлеи имԥа Хәаԥ иахьиԥхало);

53. **Ҭлаԥс** (Гәажәба) **ибаҳча** (Кац иӡыхь аладахьы – Аҭәахәы аҳабла).

III. Дбар – Ихәаԥ иаԥанакуа атыпхьыӡқәа:

54. **Абҳәасахәы** (Цьырхәа аҳәаа уахысны амрагыларахь ала Хәаԥ уахьыԥхало);

55. **Амзхырҭа** (Аҭәызҭоу аԥадахьы амраҭашәарахьтәи аган ала иҟоу акыӡҕы);

56. **Гәнаа рқьанҭа**жә (Мзыӡха аԥадахьы амраҭашәарахь);

57. **Гьалхәа** (Еҕры иавоуп арҕьарахь ала Аҭәызҭоу ахахьы);

58. **Кац** (Маан) **имԥа** (Хәаԥ ихало амԥаду амрагыларахь ала иавоуп);

59. **Кац** (Маан) **иҷеышьҭа** (Кац имԥа Хәаԥ иахьыԥхало);

60. **Кәпалаа рынхарҭа** (Гьалхәа ааԥс амраҭашәарахь);

61. **Қьарақьа итыша** (тыша бааԥсуп, Мадлеи имԥа Хәаԥ иахьыԥхәно);

62. **Мадли** (Ебжьноу) **имԥа** (Абҳәасахәы анаԥс амраҭашәарахь, Емхы агәаԥеи Хәаԥи ирыбжьысуа амԥа);

63. **Мажыгәаа** (Бебиаа) **рҭыԥ** (Дбар – Ихәаԥ амрагыларахьтәи аҽаҟьа).

IV. Кәанаԥа иаԥанакуа атыпхьыӡқәа:

64. **Бадраҟ ихәы** (Кадыр ихәы иавоуп амрагыларахь ала – Кәанаԥа);

65. **Баҕиԥацәа рахьара II Баҕ изачра** (Цгәырԥара иадуп – Кәанаԥа аҳабла);

66. **Баҕизачра**, уахәаԥш Баҕ иԥацәа рахьара;

67. **Еснаҭ** (Анқәаб) **ихәы** (Кадыр ихәи Бадраҟ ихәи рыбжьара);

68. **Чаабан** (Анқәаб) **ихәы** (Бегәа ихәы иавоуп амрагыларахь ала Кәанаԥа аҳабла);

69. **Чахәаз** (дерманын) **ихәы** (Баҕ иӡыхь иазааигәоуп – Гарԥ аган).

Џьырхәа ақыҭа

1. **Ақ. Џьырхәа** (аҳәаақәа: аҽада – Оҭҳара, Хәапҵ; амрагыларахь – Хыԥсы аӡиас, Дәрыԥшь; алада – Жәандрыԥшь; амраҭашәарахь – Оҭҳара).

Џьырхәа аҳаблақәа:

2. **Ақәачархәа,** уахәаԥш Сынырхәа;

3. **Аԥшанҳәара II Ешырхәа II Иашырхәы** (аҳәаақәа: аҽада – Бгардәны; амрагыларахь – Хыԥсы аӡиас, Лыхны; алада – Жәандрыԥшь; амраҭашәарахь – Абачрхәа, Ахәҵа; ареволиуциа ашьҭахь ажәытә хьӡы Ешырхәа ԥсахын Аԥшанҳәара ала, аха ажәлар иахьагьы ирдыруа Ешырхәа ауп);

4. **Ахәҵа** (аҳәаақәа; аҽада – Кәанапа, Бгардәны; амрагыларахь – Бгардәны; алада – Жәандрыԥшь; амраҭашәарахь – Чыгәрхәа);

5. **Бгардәны II Бгардәаны** (аҳәаақәа: аҽада – Хәапҵ; амрагыларахь – Хыԥсы аӡиас, Дәрыԥшь; алада – Аԥшанҳәара II Ешырхәа; амраҭашәарахь – Емхагәаҽа);

6. **Емхагәаҽа** (аҳәаақәа: аҽада – Кәанапа, Хәапҵ; амрагыларахь – Бгардәны; алада – Џьырхәа Ахәҵа; амраҭашәарахь – Чыгәрхәа);

6[а]. **Ешырхәа**, уахәаԥш Аԥшанҳәара;

7. **Кәанапа II Кәанапа** (аҳәаақәа: аҽада – Хәапҵ; амрагыларахь – Бгардәны; алада – Агәӡа; амраҭашәарахь – Чыгәрхәа);

8. **Сынырхәа II Чыгәрхәа** (аҳәаақәа: аҽада – Кәанапа; амрагыларахь – Ҭәаҭәары, алада – Ҭәаҭәары, Жәандрыԥшь; амраҭашәарахь – Оҭҳара; асовет аамҵазы ақыҭа аамсҵажәла ахуп ҳәа Чыгәрхәа ахыхны Сынырхәа, нас Ақәачархәа ҳәа иашьҭалт, аха иахьагьы шамахамзар Сынырхәа аҳәагьы издыруам Чыгәрхәа ауп инханы иҟоу).

I. Аԥшанҳәара II Ешырхәа (Иашырхәа) аҳабла иаҵанакуа атҵыпхьыӡқәа:

9. **Абгордәы II Бгор** (ҭаҳараны, бгарраны иҟоуп, Лажә ихәы аладатәи аган Жәандрыԥшь аҳәааҷҿ, ԥаса абырзенцәа нхон);

10. **Амзахәы** (Ԥалаа рарха аҽадатәи аган – Иашырхәа аҳаб.);

11. **Аԥшанҳәара арахәы** (Еиҳаракыраны иҟоуп, Ешырхәеи Бгардәни рыбжьара – камбашьныхҳәарҭоуп):

12. **Ахыц** (Агыр-ԥҳа) **лԥа иасара** (Аԥшанҳәара аладахьы Хыԥсы иахьаду);

12[а]. **Ацанба итәы** (Қьасалаа рқәаҵа аҽадахьы);

13. **Ацуныҳәарҭа** (Ҭагнеиаа рынхарҭа иавоуп);

13[а]. **Аԥьқәа** (Ҭагнеиаа рынхарҭеи Кашь ибаҳчеи рыбжьара – цуныҳәарҭоуп);

13[б]. **Бгор**, уахәаԥш Абгордәы;

14. **Гәад ибаҳча** (Крыбаа рҭыԥ иавоуп амрагыларахь ала);

15. **Гьалнаа** (Лагьынба) **ргәара** (Цана ихәы анхырҽ (анхытӡ) амрагылара-рахь ала Хыԥсы иахьаду);

15[а]. **Ебжьна** (Пахәын иҳәыста иадуп аҩада-мраҭашәарахь ала);

16. **Кашь** (Ацанба) **ибаҳча** (Цан ихәы иавоуп амрагыларахь ала – Иашырхәа);

17. **Крыбаа** (Цәеиаа) **рҭыԥ** (Цәеиаа рӡыхь аладахьы аҩада-мраҭашәарахь ала);

18. **Қәыцьмахан** (Ачба) **инхарҵа** (Абҕанԥьара иавоуп, Ԥьырхәа Ахәҵа амраҭашәарахьтәи аган – Ԥалаа рарха);

19. **Қьасалаа рқәаҵ** (Ҭагнеиаа рынхарҵа аҩадахьы, амраҭашәарахь ала Жәандрыԥшь иадуп);

20. **Лажә ихәы** (Ешырхәа амраҭашәарахьтәи аган Жәандрыԥшь иахьаду);

21. **Пахәын иҳәысҵа** (Лажә ихәы аҩада ала иадуп);

22. **Ԥалаа рарха** (Дахәара иавоуп армарахь ала):

23. **Ҭагнеиаа рынхарҵа** (Қьасалаа рқәаҵ аладахьы);

24. **Уасаҵрыԥшь** (Цәаҕәарҵа амрагыларахьтәи аган);

25. **Хабры** (Маан) **ихәы** (Ԥьырхәныхь амрагыларахьтәи акалҭ);

26. **Хәдаара** (Кәанапеи Емхагәаҩи рыбжьара);

27. **Цана** (Ешба) **ихәы** (Ацанба итәы аҩадахьы – хәкәацәраны иҟоуп);

28. **Цәаҕәарҵа** (Крыбаа рҭыԥ иавоуп аҩадала);

29. **Цәеиаа рраӡа II Цәиаа рраӡа** (Цәеиаа рӡыхь аварақәы, еизарҵан);

29[а]. **Цәиаа рраӡа**, уахәаԥш Цәеиаа рраӡа;

30. **Ԥыр** (Аухаҵба) **ихәы** (Хабры ихәы иавоуп аладала).

II. Ахәҧа иаҧанакуа аҵыԥхьыӡқәа:

31. **Абгаҩеира** (Куташь иҵыԥ алада-мраҭашәарахьтәи аҵыхәа);

32. **Абҕанԥьара** (Ешырхәеи Ԥьырхәа Ахәҵеи алада-мраҭашәарахьтәи рган, Қәыцьмахан Ачба инхарҵа);

33. **Агәыӡа** (Ԥьырхәа – Ахәҵа амраҭашәарахьтәи аҿацә);

33[а]. **Аҕьалҵа** (Фаҵ иҵыԥи Гыцаа ргәаҩеи рыбжьара);

34. **Ахаҳәӄҧа** (Ӡыцьны Маан иашҵеи Диуан иӡыцьи рыбжьара иамоуп);

35. **Ацуныҳәарҵа** (Ахәҵа амраҭашәарахьтәи аҵыхәа Лажәиԥара ҳәа иахьашьҭоу);

36. **Аҷеырыҩҵа** (Ҭәаҭәры арха – Заабеи Маан иашҵа);

37. **Гыд иқәаҵа** (Лажәиԥара аҩадахьы);

37[а]. **Гыцаа ргәаҩа** (Ԥьырхәныха ашьапи Емха агәаҩеи рыбжьара);

38. **Дуҵқьалаа рҭыԥ** (Цәеиԥха лҵыԥ аладахьы Ҳаԥьарат Кьахьба дахьырхәыз);

39. **Кәаташь** (Агрба) **иҵыԥ** (Кәаташь иӡыхь аԥхьа – Ахәҵа аҳабла);

40. **Лажәиԥара** (Ахәҵа амраҭашәарахьтәи аҵыхәа);

40[a]. **Фаҭ иҭып** (Гыцаа ргәаԥеи Алгыҵи рыбжьара – хәны иҟоуп);

41. **Цәеиԥха** (Ҳаҭԥьа) лҭып II Цәиԥха лҭып (Емхагәаԥа аҳәаа иавоуп);

42. **Ԥьырхәа ахәы** (Ԥьырхәных алада-мраҭашәарахь иацыргоу ахәы);

43. **Ԥьырхәных** (Ԥьырхәа ахәы ахы, еиҳаракыроуп – Ԥьырхәа ақыҵа агәҵа иҟоуп, Ԥалаа ахылаԥшуан);

III. Бгардәны (Бгардәаны) аҳабла иаԥанакуа аҵыԥхьыӡқәа:

44. **Ажәӡра II Ажәӡ'ра** (тышаны иҟоуп, Чагә инхарҵа ахахьы);

45. **Ажәӡра аҳаԥы II Ажәӡ'ра аҳаԥы** (Ажәӡра аӡыхь аваракәы 500-ҟа метра иауп, Хыԥсҭа илбааueит);

46. **Аӡкәымра** (Хыԥсы аԥшаҳәа ацҳа аԥадахьы, аӡгьы аҵыԥгьы ирыхьӡуп – Бгардәны аҳабла);

47. **Апыт иарха** (Бгардәны амраҭашәарахьтәи аган);

48. **Ацанба итәы** (Кьылбырҵа аӡы аԥадахьы);

49. **Ацахә** (Цәамсҳа лра аԥадахьы);

50. **Аҵәызҵоу** (Ацанба итәы аԥадахьы Хәаԥынӡа, Гьалхәа ҳәа иахьашьҭоу);

51. **Аԥьурҵа** (Хыԥсы ахықә Кыта иӡыхҵарҵеи Нази лӡыхьи рыбжьара, Бата ибамбарҵа аҵыхәа, ҽыкәабарҵан, маҭәаӡәӡәарҵан);

52. **Бата** (Чачбаиа) **ибамбарҵа** (Нази лӡыхь аваракәы – Хыԥсы ахықә);

53. **Дбараа рԥьанҵажә** (Бгардәны адәқьан ахьгылоу, Хыԥсы ацҳа ԥхала);

54. **Еҕрҵа** (Еҕрҵа аӡы аҵыхәҵа Бгардәны иахьаҵанакуа);

55. **Заԥьериа** (Чачбаиа) ичарҵа (Ахыц иԥа иасара акалҭ – Хыԥсы иазаигәоуп);

56. **Кьылбырҵа II Кьырблырҵа** (Еҕри Хыԥси ахьеилало, Ҟьаҟьароуп, лаҵарҵоуп, ныркә, Хыԥсы армарахь абаа ду гылоуп, Ҵааха ҳәа иашьҭоуп, Дәрыԥшь иатәуп);

57. **Кәпалаа ргәаԥа** (Ԥьырхәных аԥадахьтәи аҽаҟьа);

58. **Макьаса инхарҵа** (Чагә инхарҵа иазааигәоуп);

59. **Миха** (Чачбаиа) **инхарҵа** (Акьылбырҵа ахахьы Хәаԥ иахьаду);

60. **Мықәаа рынхарҵа** (Кәпалаа ргәаԥа иатәуп);

61. **Мышә иқәаҵа** (Ацахә аԥадахьы, анхырҽ);

62. **Хагәышьаа рԥьанҵажә** (Дбараа рԥьанҵажә иавоуп аԥада-мрагыларахь ала);

63. **Х-мԥак ахьеихагалоу** (Ԥьырхәеи, Дәрыԥшьи, Хәаԥи рымԥақәа ахьеиԥыло);

64. **Ҳаҵгәынхәа** (Бгардәны ашкол ахьықәгылоу);

65. **Цәамсҳа лра** (Ҳагәшьаа рқьанҭажә анхырԥе аҩада-мраҭашәарахь, Емхы агәаҩа аҳәааҿ);

66. **Чагә** (Хәац-иԥа) **инхарҵа** (Хыԥсы арха, Ешырхәа аҳәаа иазааигәоуп).

IV. Емхагәаҩа иаҧанакуа атԥыԥхьыӡқәа:

67. **Абаҟа** (Заабеи иашҭа аладахьы Ҭәаҭәры ахықә);

67[a]. **Ажьира** (Кьамжьагә иҙыхьи Ебжьноуааи рыбжьара – Емхагәаҩа);

68. **Аҭәахәы II Ашҭахә** (Гыцаа рхәы аҩадатәи аҿацә);

69. **Ацуныҳәарҵа** (Ҭапагәа иҙыхь аладахьы, амраҭашәарахь);

70. **Аҷанба итәы** (Емхаа рашҭа аҩадахьы);

70[a]. **Ашҭахә**, уахәаԥш Аҭәахәы;

71. **Ашәаа рымхаҵа** (Зыхьрыԥшь аҩадахьы амрагыларахь ала);

72. **Аԥьра** (Ԥьырхәных ҩадатәи аҵаҟа, уажәы чаирҵоуп);

73. **Бакьлараа** (Антелава) **рҭыԥ** (Багрдәны аҳәааҿ Ԥьырхәных аҵаҟа);

74. **Габниаа рныҳәарҵа** (Ашәаа рымхаҵа аладахьы, еиҳаракыроуп, Ҭәаҭәры хәыҷы иазааигәоуп);

75. **Гәазаа рҭыԥ** (Емхаа рашҭа аҩадахьы);

76. **Гыцаа рхәы** (Лачын иҙыхь аҩадахьы амраҭашәарахь ала – Аҭәахәы аҵаҟа);

77. **Ебжьноуаа рыхәҵ** (Аҭәахәы Аӡымҿеыҕи рыбжьара иҟоу ахәҵа);

78. **Емхаа рашҭа** (Тәанаа рҭыԥ аҩадахьы, амрагыларахь);

78[a]. **Заабеи** (Маан) **иашҭа** (Зыхьрыԥшьи Ҭәаҭәри ахьеилало, ашкол аҿы уҩаӡаанӡа);

79. **Зиза** (Жьи-ԥҳа) **лҭыԥ** (Мардоухәа аҵаҟа);

80. **Камашь** (Кәакәасқьыр) **иҭыԥ** (Габниаа рныҳәарҵа иавоуп);

81. **Кьаразаа реизарҵа** (Гыцаа рхәы амраҭашәарахьтәи ахәҵа);

82. **Лаҟәыҟәрха** (Ԥьырхәа-Ахәҵа иавоуп аҩада-мраҭашәарахь ала Ҭәаҭәри Ҭәаҭәры хәҷи рыбжьара):

83. **Ламшьаҵә** (Анқәаб) **иҭыԥ** (Зиза лҭыԥ иавоуп);

84. **Мардоухәа** (Кәанапеи Емхагәаҩеи рҳәааҿ);

85. **Мҷаҷаа** (Сабуаа) **рҭыԥ** (Емхаа рашҭа иатәуп);

86. **Паҿ** (Анқәаб) **ичарҵа** (Аҷанба итәы аҩадахьы);

87. **Сиҭ** (Ебжьноу) **иҭыԥ** (Зыхьрыԥшь анаҩс амраҭашәарахь);

88. **Тәанаа рҭыԥ** (Емхаа рхәы аладахьы – амраҭашәарахь ала).

V. Кәанапа иаҧанакуа атԥыԥхьыӡқәа:

89. **Ажахә** (Аӡхаду иавоуп амраҭашәарахь ала);

90. **Анқәабаа рныҳәарҵа** (Мардоухәа иавоуп амраҭашәарахь ала);

91. **Заҟатла** (Чымиԥа) **иҭыԥ** (Нымкәа иқьамҭажә иатәуп);

92. **Маҳмед** (Анқәаб) **иҭыԥ** (Анқәабаа рныҳәарҵа аҩадахьы);

93. **Нымкәа** (Қапба) **иқьамҭажә** (Ажахә иадуп амраҭашәарахь ала);

94. **Таниа** (Анқәаб) **лҭыԥ** (Анқәабаа рныҳәарҭа иавоуп амраҭашәарахь ала);

95. **Чамаа** (Қапаа) **рҭыԥ** (Џьырхәеи Оҭҳареи рҳәааҷ – Кәанапа иатәуп);

96. **Чамаа рхәы** (Оҭҳареи Кәанапеи рҳәааҷ).

VI. Сынырхәа II Чыгәрхәа иаԥанакуа атыԥхьызқәа:

97. **Агәҙа** (ҳаблоуп, аҳәаақәа: аѽада – Чыгәрхәа; амрагыларахь – Ҭәаҭәры аҙы; алада – Жәандрыԥшь; амраҭашәарахь – Аҭеичыгәрхәа, Ашәырхәа);

98. **Ақәачархәа II Аҭеичыгәрхәа** (ҳаблоуп, аҳәаақәа: аѽада – Чыгәрхәа, амрагыларахь – Ҭәаҭәырҭа; алада – Жәандрыԥшь; амраҭашәарахь – Оҭҳара; Ақәачархәа ҳәа изышьҭатцәкьоу Ашәырхәа ақәацәроуп, ҳаблала Чыгәрхәа иатәуп уажәы ашәкәаҷы ҳаблахьызцас иарбоуп);

99. **Аҭеичыгәырхәа** (жәытә ҳабла хьзуп, Чыгәрхәа иатәуп, иахьа ашәкәы Ақәачархәа ҳәа иарбоуп, уахәаԥш Ақәачархәа);

100. **Чыгәрхәа** (ҳаблоуп,аҳәаақәа: аѽада – Оҭҳара; амрагыларахь – Ҭәаҭәары аҙы; алада – Ҭәаҭәары, Аҭеичыгәырхәа; амраҭашәарахь – Оҭҳара; уахәаԥш иара убас – Сынырхәа).

а) Агәҙа иаԥанакуа атыԥхьызқәа:

101. **Ажьиаа рхәы** (Ҭәаҭәари Ҵкәыдыри рыбжьара);

102. **Дамеи** (Цкәиа) **ибаҳча** (Ашәырхәа ҳәа иахьашьҭоу аганахь – Жәандрыԥшь аҳәааа иавоуп);

103. **Ҟәыра итыш** (аҙыхьгьы, аҭыԥгьы; Дбараа рышьҭахь итцытцуеит Цытцкәдыр иалалоит);

104. **Хьациаа рыхәтца** (Ажьиаа рхәы ахы);

105. **Цкәиаа рыхәтца** (Хьециаа рыхәтца анаѽс).

б) Ақәачархәа иаԥанакуа атыԥхьызқәа:

106. **Аҟәдосиа II Аҟәырдоца** (Мҵышь ахықә Аҭеичыгәрхәа иахьатцанакуа – уажәы аерманқәа нхоит);

107. **Ачкытца** (Ача-кытца; кызгуп, Ашәырхәа акьацәра акытца);

108. **Ашәырхәа** (Гәбазаа ркәара иавоуп);

109. **Бата** (Кетиа) **итыԥ** (Ашәырхәа иатәуп);

110. **Кьетиаа рарха** (Аҟәрдоца аѽадахьы);

111. **Мырцыҕьаа** (Габлиаа) **ргәаѽа** (Ашәырхәа ҳәа иахьашьҭоу аҳаблахь – Мҵышь арха).

в) Чыгәрхәа иаԥанакуа атыԥхьызқәа:

112. **Абахәатца** (Ҭәаҭәырҭа арҕьарахьтәи аԥшаҳәа Чыгәрхәа иахьатцанакуа);

113. **Ахәҵ амхуспақәа** (Абахәаҵа ҳәа иахьашьҭоу иҟоу амхуспа- қәа);

114. **Бата** (Барганџьиа) **иҵәахаҳақәа** (Сымсымаа рҵып аладахьы);

115. **Мачагәа** (Гәбаз) **иҵып** (Ҳәаҟьырԥа армарахьтәи аганахь – ԥхала);

116. **Сымсымаа рҵып** (уаԥ дынхом, Ҭәаҭәырҵа иавоуп арҕьарахь ала).

Гәдоуҵа араион ашьхақәа, ашьхаҵыпқәа[1]

1. **Аҿбахә рыбжьара** (Каҵырҳара ашьха анаԥс амрагыларахь);

2. **Аабыџь итәара** (Калдахәараа рышьхацамԥахь, Аҳаԥспҵа азааигәара);

3. **Аасхыҟә** (шьхоуп, Ҭаҕыџь итәара ахахьы уи нахыс цәҳәыроуп – Ҷаԥшыра ашьха);

4. **Аасхыҟә II Аас'хыҟә** (Аахәы анаԥс – Хәаԥаа рышьхацамԥахь);

5. **Аахәы II Шьхабжа** (Ҷыкь ихаҳә анаԥс аԥада; ашьхацамԥа абжара абра иакәшәоит ҳәа иԥхьаӡоуп);

6. **Ааҵгара** (Ауадҳара аԥспҵакәа иреиуоуп);

7. **Абаара** (Зыбҕырха аҭаларҵа аҟынтә Бзыԥҟа илбаау амԥахь);

8. **Абаҕзы II Абҕазы** (Амкәабха иадуп амрагыларахь ала, ара ахаҳәқәа имаҷ-маӈы аӡқәа рҭатәоуп);

9. **Абаҟа** (Ҟамҕаз иқьала ҳәа иахьашьҭоу – Баҕиа);

10. **Абацәхәы** (Џьаҵқьар икәара аган, Хыԥсы аӡы ахахьы);

11. **Абжьӡыхь** (рахәҳәырҵоуп, Хыԥсы иавоуп арҕьарахь ала Хәыспхәа аҷаҟәара иазааигәаны);

12. **Абжьҷаҵәԥра II Семиколена** (инархәа-аархәаны ицо халарҵоуп Хьагәҭаҟьареи Ҳәлыԥӡагеи рыбжьара);

13. **Абжьымԥа** (Амаҟамԥеи Аӡсхьча дахьагаз ҳәа иахьашьҭоуи рыбжьара, Аӄандараа рашьхацамԥа иатәуп);

14. **Абжьынхәылара** (Алазкәа рбаҕзы анаԥс Блабырхәаа ржәытә шьхацамԥахь);

15. **Абжьышьха II Абжьышьха** (Аԥсара уахьныҵысуа ацәҳәыра ашьапы – Кәаԥьыџь ишьапы ахьблыз ҳәа иахьашьҭоу аладахьы);

16. **Абжьышьха ақәацә** (шьхоуп, Хәас изыҟә анаԥс Дәрыԥшьаа рышьхацамԥахь);

17. **Абжьышьха хәҷы II Абжьышьха хәҷы** (Ҳаԥкылҵәеи Шлаԥс иҿанҵаԥсырҵеи рыбжьара);

18. **Абжьышҵа** (Шхышьха акәареи Ҭаыԥшыра акәареи рыбжьара – Шхышьха ашьха аган);

[1] Ара иарбам аҭыԥқәа, уахәаԥш урҵ зыдҳәало ақыҵақәа; азқәа, уахәаԥш Гәдоуҵа араион азқәа.

19. **Абжьышҭақәа** (Мзахара уҩаҙаанҙа х-шҭак еицырхәхәа аԥсақәа рыбжьагылан иҟоуп);

20. **Абҙду** (шьхоуп, Кылҳараду иавоуп амрагыларахь ала);

21. **Абҙхәчы** (шьхоуп, бахәуп, Кылҳараду анаҩс);

22. **Аби аԥеи реивысырҭа** (Ачба ихәдаара иатҵанакуа ҭыԥуп);

23. **Аблыраду** (Арҭәҭәара азааигәара – Арихәа иатҵанакуеит);

24. **Агыладу** (Чукәбар дахьагаз ҳәа иахьашьҭоу, бахәуп – Атцыҭәакә ашьха);

25. **Агәарҭаду** (ԥсҭоуп, Мшәашҭахәчы анаҩс аҩада);

26. **Агәхара II Агәхәара** (Аҩзныха ҳәа иахьашьҭоу аҩадахьы – Дәарыԥшь ахахьы);

27. **Агәца II Гәца** (храцәгьоуп, уахьахәаԥшуагь угәы царатәы иҟоуп – Ҳаԥкылҵәа иазааигәоуп);

28. **Аҕшссара** (Ҭаыԥшра кәара иавоуп – Ҭаыԥшра ашьха);

29. **Аҕшқәаду** (Аҕшқәа хәчы ахахьы);

30. **Аҕшқәа хәчы** (Ахәажә зҵоу ахахьы – Блабырхәа ашьхарахь);

31. **Адбар ибаҟа** (Атцыҭәакә амрагыларахьтәи аганахь);

32. **Азанҵҳара II Азынҵҳара** (Аччныҳәарантәи Азанҵҳара улбаауеит – Хыԥсы амрагыларахьтәи ахыкә; ашьха ицо Азанҵҳара Хыԥсы ируеит);

33. **Азшаԥьра** (ԥсҭоуп, Хындыгә инхарҵа анаҩс амрагыларахь – Хәаԥаа рышьхацамҩахь);

34. **Аҙынҵҳара**, уахәаԥш Азанҵҳара;

35. **Аҙага** (шьхоуп, Ԥышра иадуп);

36. **Аҙага зҵоу** (Гаруанҵа ашьхаҭыԥқәаируакуп);

37. **Аҙага рыхәҵа** (Уд иԥсара иазааигәоуп);

38. **Аҙага рыхәҵ** (Мзахара ашьха Бзыԥ аганахьтәи акалҵ);

39. **Аҙаԥшь** (Башь дахьыбжьырхыз анаҩс – аҩада);

40. **Аҙаԥшь** (Асакара иатәуп, аҙаҩа амоуп);

41. **Аҙаԥшьду** (Ҙбаараны иҵоуп – Баҕиа агәаҩа);

42. **Аҙаԥшьқәа** (Ҙмахны иамоуп Хәоу ҳәа иахьашьҭоу атцыхәа);

43. **Аҙаԥшьқәа II Ԥьырхәаа рҙаԥшьқәа** (Хырҩ анаҩс аҩада, Хәаԥаа рышьхацамҩахь);

44. **Аҙаԥшьхәчы** (Аҙаԥшьду анаҩс Баҕиа агәаҩа);

45. **Аҙкәкәа** (Аҕшқәа дуи Аҕшқәа хәҷи рыбжьара);

46. **Аҙсхьча дахьагаз** (Абжьымҩа анаҩс аҩада);

47. **Аҙкнаҳа** (Азанҵҳара иатәуп – Хыԥсы армарахь);

48. **Аҙылакьыра** (ԥсҭоуп, Чыргәхәа иазааигәоуп);

49. **Аилыцырҭа** (шьхаҭыԥуп, Арҭәҭәара иатҵанакуеит);

50. **Аиҳәамҩа** (Мшәашҭадуи Лгыҵи рыбжьара);

51. **Акьыб** (Ааԥсы иавоуп арҕьарахь ала, шьхоуп);

52. **Акьахьба ихысырҭа II Наԥҳа Кьагәа дахьеибашьыз** (Мзахареи Баҕиеи рыбжьара);

53. **Акәадырзқәу** (Кәаншхәчы иатәуп);

54. **Акәас' зҭоу** (бнараны, бахәраны иҟоуп Азынҳара унаҳаанҳа);

55. **Аҟәарашада** (Хыршеи Хыԥси ахьеилало аладахьы);

56. **Аҟәрыгәарҭа** (ашәарах амоуп, Кардауач иатәуп);

57. **Аламырцәахә** (Аҳ ибахә иадуп амраҭашәарахь ала);

58. **Алазқәа рбаҕзы** (Блабырхәаа ржәытә шьхацамшахь Бачыр иҳыхь анашс);

59. **Алгыҭ II Лгыҭ** (Заҷа анашс ашада, Хәаԥаа рышьхацамшахь);

60. **Алгыҭ ахәы** (Алгыҭ ҳәа иахьашьҭоу авараҷы Хәаԥаа рышьхацамшахь);

61. **Алқаҭәа** (Хыԥсы арҕьарахь Лахырҳы ахьыҵыҵуа);

62. **Алукнаҳара** (Арихәа аԥсҭақәа иреиуоуп, анхарҭақәа амоуп);

63. **Алҷамша** (Аҷаԥшь ҳәа иахьашьҭоу азааигәара – Арихәа);

64. **Алышаԓгәарҭа** (Ҭәыԥшра хәчы аҵыхәа; алышаԓ ҳаскьынуп, хәшәуп);

65. **Амаадан ахьыҵырхуа** (Ԓышра ду аган; ажәытә аԥсҭа ыҵырхуан);

66. **Амаан ибахә** (Ԓышра хәчы анашс амраҭашәарахь);

67. **Амақьақәа** (Ачба ихәдаареи Гаруантеи бахәны ирыбжьоуп, хсаалақәак рҷы «Скальный» ҳәа иарбоуп);

68. **Амаҟамша** (Кәташь ихахә азааигәара);

69. **Амасарқьал** (Ааԥсы аԥсҭақәа ируакуп);

70. **Амбара** (гәашараны иҟоуп, Еҕырҭа ҭысуеит, Лагьанҳы амраҭашәарахь – Хьаԓьгәара иатәуп);

71. **Амба итәара** (Блабырхәаа рышьхацамша ҭыԥқәа ируакуп);

72. **Амжәлара** (бнароуп, наароуп, Аҳәацәарҳыхь анашс амраҭашәарахь);

73. **Амзара** (Арихәа аҭыԥқәа иреиуоуп, Ашәчра анашс ашада);

74. **Амзара ашҭа** (Ҳаԥкылҵәа иатәуп, рахәтәарҭоуп);

75. **Амзхала** (бахәуп, Ҭәаҭәхәрықа анашс Мзахараҟа наараны ихалоит);

76. **Ампыл асра** (каршәраны иҟоуп Кылҳа ашадахьы);

77. **Амҷа ахьгылоу** (Блабырхәа рышьхацамшахь Ашәҟьаҟьара аладахьы);

78. **Амԓьҭаԥҵәарсҭа** (ԥсҭоуп, Хабыгә иборатып анашс – Дәрыԥшьаа рышьхацамшахь);

79. **Анқәаб иҷаԥара** (Ахра шкәакәа иадуп – Аҳаг иҷаԥара азааигәара);

80. **Анхәатәи аҷада ахьылбааигаз** (Иаԥсҳә иатәуп, Ашамба иҵысырҭа иазааигәоуп);

81. **Аныхазқәу** (Залҵә ҳәа иахьашьҭоу иавоуп алада);

82. **Аныхархә** (Мзахара иатәуп, ныха тәарҭоуп ҳәа ирыԥхьаҳон);

83. **Аныхатәара** (Аԥсазаҵә анашс ашада, ара иаииасуа ҟәыхк аанмыжькәа ицаҳом, ажәытә Шлараа ирныҳәарҭан);

84. **Анышәаԥшьра** (Ҷыкь ихахә аладахьы амрагыларахь ала; араантәи Алгыҭ аҟынӡа уцар ҟалоит аҽамԥакы ала);

85. **Анышәцҳа** (хәны Цәгылареи Арҭәҭәареи ирыбжьоуп);

86. **Аԥсазаҵә** (ашьхацамԥақәа реиԥыларҭа Ашәҟьаҟьара анаԥс аԥада – Блабырхәа ахахьы);

87. **Аԥсазаҵә** (Ҭәыԥшреи Ҳауажәбҕа акәареи рыбжьара);

88. **Аԥсазаҵә зҭагылоу** (Кардауач иатәуп);

89. **Аԥсаԥхьара** (гыларҭоуп, Ԥышра иатәуп);

90. **Аԥсаҭыгәра** (Заҽа арԥаш иавоуп армарахь ала);

91. **Аԥсахԥаара**

92. **Аԥсацҳа II Аԥс'ацҳа** (Ԥ-рԥашк рыбжьара анаԥс аԥада Хыԥсы арырҭа, уа уанырлак Аура аккара уныҵалоит);

93. **Аԥсацҳа** (Хыԥсы ихуп Рашгәарҭа уԥаӡаанӡа);

94. **Аԥсацҳа абаҟа II Елымаа рбаҟа** (Аԥсацҳа ҳәа иахьашьҭоу Хыԥсы нырцә-аарцә);

95. **Аԥҳәыс хьанҵа дызҽагылоу** (Ҳаԥкылҵәа унеиааӡа хаҳә дуук абахә иавыҳәҳәо иаҽагылоуп, агаҽантәигьы иубарҭоуп);

96. **Аԥҳа** (ԥсҭоуп, Гаруанҵа иаҵанакуеит);

97. **Аԥшьра** (Уадқәа дуи Ҳал ибахәи рыбжьара);

98. **Арахә ахьҭанҵәаз** (Аҿқәа ахьагаз ҳәа иахьашьҭоу ахахьы – Блабырхәа ашьхарахь);

99. **Арбжьыхәҵа** (Лгәара ҳәа иахьашьҭоу иазааигәоуп);

100. **Арбха II Арбх̲а** (Черԛез ихәы иахагалоуп – Блабырхәа ахахьы);

101. **Арихәа** (Бзыԥ аӡиас арҕьарахь, ашьхақәа – Арҭәҭәареи Ҿхеи рыбжьара);

102. **Арԥхьара** (Гәынырхәеи Ачба ихәдаареи рыбжьара иҟоу ԥсҭоуп, ахсалаақәа рҽы «Арихар» ҳәа иарбоуп);

103. **Арҭәҭәара** (Арихәа Аҿыбахә ҳәа иахьашьҭоу аган);

104. **Архду** (ҟьаҟьараны иҭоуп, Ҳауажәбҕа иавоуп амрагыларахь ала);

105. **Архду** (Ҳасоу ихәы иадуп амрагыларахь ала – Блабырхәа аҽаԥа);

106. **Архҳәҷы** (Архду аладахьы ҟьаҟьара хәыҷны иҭоуп, Блабырхәа ашьхарахь);

107. **Архҳәҷы** (Архду иавоуп –Ҳауажәбҕа аган);

108. **Асаӡхыҵырҭа** (Ҳәымсыли Бадеи иахреи рыбжьара – Баҕиа аԥадатәи аҽацәахь);

109. **Ауасахәымԥа II Уасамԥахәы** (Быржышьха ацәҳәыра иатәуп, Ҟан иԥсҭа унанагоит);

110. **Аураԥсҭа II Аураԥс'ҭа** (Хыԥсы иавоуп Аԥсацҳа инаркны Пелыгә ишәаасынӡа);

111. **Аухәара** (Шьаруан иашҭа анаԥс аԥада);

112. **Ахаҵа** (Бзыԥ аӡы ахыҟә Арихәа иахьаҵанакуа);

113. **Ахаҳәршәырҭа** (Цуҭажә анаѡс аѡада, Ѡ-рѡашк рыбжьара азааигәара);

114. **Ахба иҭып** (рахәгыларҭоуп, Џьышра иатәуп);

115. **Ахрашкәакәа** (Кардауач аган иазааигәоуп);

116. **Ахҽақәа ахьықәу ахәы** (Асакара итәуп; ара хҽоума, патроноума иуҭаху акы ықәыхуазар ацымхәра акы ықәуҭароуп);

117. **Ахылкьы II Хылкьы** (шьхоуп, Базир ихәы анаѡс амрагыларахь);

117[a]. **Ахәажә зҭоу** (Ашәҟьаҟьара ҳәа иахьашьҭоу ахахьы – Блабырхәа ашьхарахь);

118. **Ахәарҙмах** (хәуп, аҙмахгьы амоуп Хазгәарҭа анаѡс);

119. **Ахәшәҳаҧы** (ҳаҧ дууп, Гылыѡры анаѡс аѡада Гәнаа рҳаҧы иавоуп);

120. **Ахәықәдаара II Ахыхәдаара II Ахьыхәдаара** (шьханы, Кәыт иҳәыгәи Аџарреи рыбжьара Аҧсны аѡадатәи аҳәаахь иавоуп);

121. **Ахәықәдаара ахыҵырҭа** (Аҧсны ашьхаҳәаа ахыҵырҭақәа иреиуоуп. Ахәықәдаара ашьха ахсаалақәа рҿы «Ахук-Дара, Ахукдара» ҳәа иарбоуп);

122. **Ахәылмҙы** (ҭыҧуп, Ҭәаҧшыреи Каҵырҳареи рыбжьара: ара џьоукы еилахәаахәҭуаз еиламҙеит рҳәоит);

123. **Аҳаг иҿаҧара** (Ахрашкәакәа иадуп);

124. **Аҳазқә ахәы** (Каҵырҳа амраҭашәарахьтәи аган);

125. **Аҳаҧсҭа** (Калдахәараа рышьхацамѡахь, Ашәхѡаара анаѡс);

126. **Аҳахьча** (ҧсҭоуп, Аҿеымѡеи Зыдаҟәареи рыбжьара);

127. **Аҳашыг иҭып** (Аѡыбахә рыбжьара иадуп амрагыларахь ала);

128. **Аҳ ибахә II Ҳал ибахә** (бахә дуҙҙоуп, зегь ирылыҳәҳәоит, агантәигьы ибзианы иубарҭоуп, Аҧшьра иазааигәоуп);

129. **Асакара** (Мшәышҭеи Пелыгә ихәи рыбжьара);

130. **Астыша ахәы** (Абаҟа иазааигәоуп – Баҕиа ашьха);

131. **Астыша** (Кәасҭа иҙи Пелуги рыбжьара – Хәаҧаа рышьхацамѡа);

132. **Аҵшәара** (Дәрыҧшь аѡадахьтәи аганахь ашьхацамѡа акыдларҭа);

133. **Аҵыҧха лгәарҭа II Ҳагҧха лгәарҭа** (Аҙаҧшьқәа ахахьы Хәаҧаа рышьхацамѡахь);

134. **Аҵәажә** (Аҙылакьыра анаѡс Дәрыҧшьаа рышьхацамѡахь);

135. **Ауадҳара** (шьхоуп, ҧсҭоуп, ҧсшьарҭоуп Баҕрѡта иавоуп);

136. **Ауаса ахьҵарцалаз** (Аҙаҧшьқәа иавоуп амрагыларахь ала – Баатә иаҵанакуеит);

137. **Ауасахьча иҳаҧы** (Магь иҿаҧара анаѡс Хәаҧаа рышьхацамѡахь);

138. **Аҳәашха II Аҳәашха** (Амжәлар анаѡс амраҭашәарахь – Бзыҧ аҙы аганахь);

139. **Аҳәахыҵра** (хыҵырҭоуп, Амақьақәа ҳәа иахьашьҭоу ашьха);

139-а. **Аҳәɯагәаɯа** (Ҽырхәмарырҭа аɯадахьы, Блабырхәаа рышьхацамɯа);

140. **Ацәгылара** (Ҽырхәмарырҭа иатәуп, аʒбаа амоуп);

141. **Ацәҭырасбаа** (Лагьанʒы ахы – Гарҧ аҿаɯа);

142. **Аҵангәара** (Абжьышҭа аҵаҟа);

143. **Аҵыҵәакҳ II Аҵыҵәакҳа** (шьхоуп, Риҵа аʒиа ахахьы Аҧсны ɯадатәи аҳәаа азааигәара – Абгылара аɯс амрагыларахь);

144. **Аҵыҵәакҳ хәҷы** (Саид итәара ахахьы, гыларҭоуп – Аҵытәакҳ ашьха);

145. **Аҵәышҭа II Иаҵәышҭа** (Гәымышьха аладатәи акалҭ, ахсаалаҿ «Ацвишта» ҳәа иарбоуп, уахәаҧш – Ах. – 27);

146. **Ачаландармɯа** (Аслан иʒыхь ҳәа иахьашьҭоу – Блабырхәа ашьхарахь);

147. **Ачамҳара** (ҧсҭоуп, ҳәырҭоуп – Арҭәҭәара иатәуп);

148. **Ачара** (Ҟан иҧсҭа ҳәа иахьашьҭоунтә ара амɯа лбааyеит – Бзыҧ армарахь);

149. **Ачба ибораҭыҧ** (Аҟәараɯада иаҵанакуеит, Хыҧсы аʒиас арҕьарахьтәи аган);

150. **Ачба ихәдаара** (Ҧсҳәыҟа ахыҵырҭақәаируакуп – Гаруанҭа аɯс амраҭашәарахь);

151. **Аччныҳәара II Ччныҳәара** (Дәрыҧшь ахахьы; арантәи ашьха ицоит ɯ-мɯакы, акы – Ҳаҧкылҵәа, егьи Иаҧсҳә);

152. **Ацан ибахә** (Хыҧсы иавоуп арҕьарахь ала Мжәахәа унаʒаанʒа);

153. **Аҿамɯа аҭысырҭа** (Алагьанʒы анаɯс – Ацандара ашьхарахь);

154. **Аҿымɯа** (Баҭкәи иҳаҧы азааигәара, Аапсы армарахьтәи аган);

155. **Аҿқәа ахьагаз** (Кәакәсы ихәы аҵаҟа – ашьхацамɯахь);

156. **Аҿыбахә** (Арихәа иахагылоуп, ахсаалақәа рҿы «Ачибах» ма «Чбахә» ҳәа иарбоуп);

157. **Аҿапҧшь** (ҿкьара бааҧсуп, Алҿамɯа азааигәара – Арихәа ашьха);

158. **Аҿапҧшьʒа II Ацапҧшьʒа** (аʒгьы, аҭыҧгьы, рахәгыларҭоуп Лɯырʒы анаɯс амраҭашәарахь калдахәараа рҳәаахь);

159. **Аҿппыра** (бахәуп, Арɯҭа иаҵанакуеит, Аухәара ҳәа иахьашьҭоу аɯадахьы);

160. **Аҿыцьҧхьарҭа** (Кылҳара ду ахахьы – Баҕиа);

161. **Ашамба иҭысырҭа** (Плыгә ишәаас иавоуп аладала – Иаҧсҳә аган);

162. **Ашамба ицыцарҭа** (Ашамба иҭысырҭа ҳәа иахьашьҭоу иатәуп);

163. **Ашҵны** (Хаҳәырҵәыра анаɯс Калдахәара ашьхарахь);

164. **Ашшарду** (Лаган икәареи Ҭәыҧшреи рыбжьара);

165. **Ашыскымсгәарҭа** (дәҳәыҧшны Аапсы иавоуп арҕьарахь ала);

166. **Ашәарыцаԥ иҳаԥы** (Ауасахьча иҳаԥи Мрамбеи рыбжьара Хәаԥаа рышьхацамԥахь);

167. **Ашәеицырхәхәара** (Самкадырырҭа аладахьы хә-дуны иабжьоуп);

168. **Ашәгәаԥа** (Гәарҭа еицаԥа ашьапаҷы);

169. **Ашәкьаҟьара** (Ҳәараҕа иадуп амраҭашәарахь ала, Амҷа ахьгылоу анаԥс аԥада – Блабырхәа ашьхарахь);

170. **Ашәрыԥхра** аҭаԥҵәара (Абацәхәы агәҭахьшәа, ҭаԥҵәараны, хыцырҭаны иҟоуп);

171. **Ашәҭамаҟьара** (Аныхатәара аладахьы – Блабырхәаа рышьхацамԥахь);

172. **Ашәуа аҳаԥа дахьҭаԥсыз** (Аҳаԥшь анаԥс – Асакара ашьха);

173. **Ашәуа дахьҭаԥсыз** (Бадиа ихра иатәуп);

174. **Ашәчра** (Арихәа аԥсҭаҟәа иреиуоуп – Алукнаҳара аԥадахьы);

175. **Аԥара** (Аԥьрыбахә иатәуп, еиԥхаароуп);

176. **Аԥҳныха** (Агәхара ҳәа иахьашьҭоу аладахьы);

177. **Аԥарра** (хра дуп, Ауадҳара иамариашан аԥада Аԥсны аҳәааҷ);

178. **Аԥьмарҳаԥы** (рахәҳәырҭоуп, гыларҭоууп, Ҳаԥкылҵәеи Амзареи рыбжьара);

179. **Аԥырыбахә** (Лԥықәҳҳәы анаԥс амрагыларахь);

180. **Бааҭә** (шьхоуп, Хырԥ иавоуп);

181. **Бааҭә аҵаларҭа** (Асакара анаԥс);

182. **Бааҭә ахы** (Бааҭә амраҭашәарахь ала иахагылоу ахра);

183. **Баҕиа** (шьхоуп, Кәты ихәы анхыҵ аԥадала, гыларҭоуп, ԥшҳароуп);

184. **Баҕиа агәаԥа** (Кәакәсы ихәы аҵаҟа);

185. **Баҕиатыш II Пантюхинская пещера** (Баҕиа, Аҳәацәа рҳыхь азааигәара);

186. **Баҕрԥҭа** (шьхоуп, Арихәеи Ҽхеи рыбжьара);

187. **Баҕырҟанаа ахьырҟәаҟәаз II Бҕарҟанаа ахьырҟәаҟәаз** (хроуп, Ҳаԥкылҵәа иатәуп);

188. **Бадеи ихра II Бадиа ихра** (Ҽаԥшыра анаԥс амраҭашәарахь, блабырхәааи оҳарааи рҳәааҷ, Баҕиа аган);

189. **Бажә игәаԥа** (Цәгылара ду ҳәа иахьашьҭоу – Арихәа);

190. **Базир ихәы** (Кылҳараду анаԥс арҕьарахь – Баҕиа иатәуп);

191. **Баҭкәеи иҳаԥы II Баҭкәи иҳаԥы** (Бҕыжәи Кьаԥши рыбжьара, Аапсы армарахьтәи аган, Аҽымԥа азааигәара);

192. **Батыт иҳаԥы** (Калдахәара ашьхарахь – Кәҷышькнаҳара аладахьы);

193. **Баҭыр итәара** (Ҳал ибахә аԥадахьы);

194. **Башь дахьыбжьырхыз II Башь дахьыргаз** (Кәылҳхылпа анаԥс – Дәрыԥшь ахахьы);

195. **Башь дахьыргаз**, уахәаԥш Башь дахьыбжьырхыз;

196. **Башькәыр иаха** (хәуп, ахәнара цәгьоуп, Зыбҕырхеи Мзахареи рыбжьара; изларҳәо ала аброуп қәылара ииаз аубых Ҳамит Мазлоу иуааи иареи Наԥҳа Кьагәа дахьрабашьыз);

197. **Бҕаԥшьы** (бахәуп, амҩа аҷгоуп, Ҳабҩы аладала иахагылоуп);

198. **Бҕарԥанаа ахьырԥәаԥәаз**, уахәаԥш Баҕырԥанаа ахьырԥәаԥәаз;

199. **Бҕацә** (бахәуп, Ҳабҩы иамариашан Ааԥсы иадуп армарахь ала);

200. **Бҕыжә** (ԥсҭоуп, бахәуп, Баҭкәеи иҳаԥы ахахьы):

201. **Бҕырӡха** (хә-дууп, Дыдрыԥшь иавагылоуп амрагыларахь ала);

202. **Бҕьаԥшьра ахәы** (Чаԥара бжьысырҭа анаҩс алада);

203. **Бҕьаԥшьра** (хыҵырҭоуп, Ҭабаара аԥхьарҭа анаҩс);

204. **Бзгиус бзыԥаа дахьрабашьыз** (Мзахара ҳәа иахьашьҭоу);

205. **Бзыцә** (бахәуп, Аура иавоуп амрагыларахь ала);

206. **Брамба** (Ҳаԥеиҷажь анаҩс, Арихәа аган);

207. **Быкь лбҕалара** (Ачба ихәдаареи Аҳәса рӡыхьи рыбжьара);

208. **Бырӡышьха** (Рашҩа армарахьтәи аганахь – Ԥышра анаҩс аҩадамрагыларахь, араантәи амҩахәасҭа цоит Ауасахәымҩахь, нас Ҟан иԥсҭа);

209. **Гаруанҭа II Скальный** (шьхоуп, Ачба ихәдаара анаҩс);

210. **Геишьха** (Бзып аӡы инаркны Ԥсҳәынӡа иҟоу ашьхақәа инеидкыланы ус ирышьҭоуп);

211. **Грышьа** (Сымсын) **иҳаԥы** (Зыбҕырха аҭаларҭа иазааигәоуп);

212. **Гылыҩры** (Ԥьыкырԥҳа лыхьацара анаҩс Ҳаԥкылҵәа ицо амҩала);

213. **Гылыҩры акәара** (Гылыҩры иатәуп, тыша ҭабгараны иҟоуп);

214. **Гьаргь ихаҳә** (Ҷаԥшыра аладахьтәи аҩыҵахь);

215. **Гәарҭаеицаԥа** (аӡиа ҭоуп, Каҵырҳара авҵа);

216. **Гәмышьха** (Иаҵәышҭа иахагылоуп аҩадатәи аган ала);

217. **Гәнаа зҭыргаз** (Цәыжәхәда аҩадахьы Ҳаԥкылҵәа унеиааншәа);

218. **Гәынырхәа** (Гәынырхәа акәареи Уадҟәа акәареи рыбжьара Амақьақәа арҩаш арҕарахьтәи аганахь);

219. **Еҕьа ахыҵырҭа** (Абгылара амраҭашәарахь ала иҟоу Мзымҭа аӡиас аганахь узго ахыҵырҭа);

220. **Елымаа**(Ҳалуашьаа) **рбаҟа**, уахәаԥш Аԥсаҳа абаҟа;

221. **Жәгәара** (Зына ахҷақәа ахьыкәу аҩадахьы – амрагыларахь);

222. **Зыхәԥҳа лԥхьарҭа** (Аныхатәара анаҩс аҩада блабырхәаа рышьхацамҩахь);

223. **Залҵә** (шьхаԥсҭоуп, Кәылӡхылпа ҳәа иахьашьҭоу иазааигәоуп);

224. **Зацә ахәы** (Зацәгәарҭа ҳәа иахьашьҭоу Қаԥшьӡы аган);

225. **Зацәгәарҭа** (рахәгыларҭоуп, Қаԥшьӡы ахаларҭеи Ҭышәкәеи рыбжьара);

226. **Заҽа** (шьхоуп, Иаԥсҳә ашьха иазааигәоуп аҩада-мрагыларахь ала, ԥсшьарҭоуп, Ԥсҳәы ицо иаауа ара иааҭгылоит; Заҽантәи Кыҕәра унеиуеит нас Ҳаԥкылҵәа);

227. **Збаажә** (Ҳаԥкылҵәа иатәуп – амрагыларахь);

228. **Збытрыԥшь** (шьхоуп, Акьыб аҩадахьы, Мцага аҳы иавоуп арҕьарахь ала);

229. **Зыбҕырха аҭаларҭа** (Амзхала ҳәа иахьашьҭоу, арантәи амҩа Зыбҕырхаҟа илбааyеит);

230. **Зыдаҟәара** (Аҭшәара анаҩс аҩада Кьаԥш азааигәара – Дәрыԥшьаа рышьхацамҩа);

231. **Зына ахҽақәа ахьықәу** (хра дууп, аԥсаса ҭыԥуп, Ҳәымсыли Ԥышреи рыбжьара; ахҽақәа ахьықәырҵо – ахаҳә ҟьаҟьа ахьышьҭоу, ахра агәҭаны иҟоу ахәзымпраҿ ауп);

232. **Зырҵәҭәара** (Кәҷышькнаҳареи Бзыԥ аҳиаси рыбжьара);

233. **Иабга ишьха** (хроуп, Жәгәареи Ԥышреи рыбжьара);

234. **Иақьмақьырҵа** (Цәыжәхәда хәҷы Цәыжәхәда дуи рыбжьара – Ҳаԥкылҵәа ицо амҩа ала);

235. **Иаԥсҳә II Иаԥсҳәа** (шьхоуп, шҵоуп, Ҳаидархеи Заҽеи ирыдуп мраҭашәарахь ала; дәрыԥшьааи, ҟәланырхәааи, лыхааи халон);

236. **Иаԥсҳә ашҵа** (Иаԥсҳә ашьха иатәуп);

237. **Иаҵәылгыҭ** (ԥсҵоуп, Ԥьыкырԥҳа лыхьаца анаҩс аҩада);

238. **Иаҵәышҵа**, уахәаԥш Аҵәышҵа;

239. **Канхәа итәарҵа** (Хәаԥ, Лагьанҳы анаҩс);

240. **Каҵырҳара** (шьхоуп, Ахәылмҳы иавоуп амраҭашәарахь ала);

241. **Кыҕәра** (шьхоуп, Кәымжәыцәахреи Иаԥсҳәи рыбжьара, Агәца ахахьы);

242. **Кылҳа** (Мышцәгьа игәара аҩадахьы);

243. **Кылҳараду** (шьхоуп, Ашәуа дахьҭаԥсыз иадуп);

244. **Кылҳара хәҷы** (Кылҳара ду иавоуп);

245. **Кыт иҵып** (Баҕиа агәаҩа иатәуп);

246. **Кьаԥш** (ԥсҵоуп, Ааԥси Гәмышьхеи рыбжьара – Гәмышьха иахьаду);

247. **Кьи итәара** (Абгылара ашьха ашьапахьы);

248. **Кьылаа рҵып** (Ԥышра хәҷы иаҵанакуеит);

249. **Кәакәсы ихәы** (Аасхыҷә аҩадахьы, хыҵырҵоуп – Ҷаԥшыра иавоуп амраҭашәарахь);

250. **Кәанш** (Ҳәымсыл анаҩс аҩада-мрагыларахь, Бзыԥҟа иҵаԥшуеит);

251. **Кәаншду** (Мрамба иавоуп Кәаншхәҷы азааигәара);

252. **Кәаншхәҷы** (Безир ихәы иавоуп амраҭашәараәхь ала);

253. **Кәасҭа** (Ҳашыг) **итәара** (Ахәныха аваракҽы – Хәаԥ аҿаҩа);

254. **Кәаԥьыць ишьапы ахьблыз** (шьхоуп, Абжьышьха иахагылоуп);

255. **Кәташь ихаҳә** (Лгыҭ анаҩс ашьхацамҩахь);

256. **Кәтыбла ихаҳә** (Заҽа иатәуп);

257. **Кәты ихәы** (Кәакәсы ихәы анаҩс аҩада-мрагыларахь ала);

258. **Кәҷышькнаҳара** (Абаара ҳәа иахьашьҭоу иазааигәоуп – Ҭәаҳәаркыра, бахәроуп, Бзыԥҟа иҭаԥшуеит: изларҳәо ала, ақәа аурц анырҭаху, Сымсымк ма Ҳагәышьк ара акәҷышь кнаҳаны амца иацдырҵон: ианаҩсуа ахҽақәагьы ыкәырҵоит):

259. **Кәылʒхылԥа** (ԥсҭоуп, Залҵә анаҩс аҩада ашьхацамҩахь, ара Акәылʒхылԥа асахьа змоу хаҳә дук амоуп; уи еиҩсуа зегьы арасамахә ԥҵәаны иавадыршәуеит – Залҵә анаҩс аҩада);

260. **Кәымжәыҵәахра** (Аҳ ибахә иавоуп амрагыларахь ала – Баҭыр итәара аган);

261. **Кәыр ишьырҵа** (Гәмышьха иавоуп амрагыларахь);

262. **Кәыт иҳәыгә** (шьха еиҳаракʒоуп, Ахәыкәдаара иавоуп);

263. **Кәыцба иашҵа** (шьаҟьасҵа дууп, ԥшʒарҭоуп, жәытә нхарҭоуп Ҳажә иашҵа анаҩс – Арихәа иатәуп);

264. **Қапшьʒы ахалара** (лроуп, Аабыць итәареи Зацәгәарҭеи рыбжьара);

265. **Қардуаг II Қырдуаг** (шьхоуп, Апсны аҩадатәи аҳәаа аган иавоуп, Аԥарра анаҩс аҩада-мраҭашәарахь, ахсаалақәа рҿы «Кардывач» ҳәа иарбоуп);

266. **Қәыл иборҭа** (Уардынгыларҵа анаҩс ашьхацамҩахь);

267. **Қәырʒышьха II Қәырԥьышьха** (Аԥарра арҩаши Лашԥси рыбжьара, Ауадҳара иавоуп амрагыларахь ала);

268. **Қәыцьматәара** (шьхоуп, Апшьра иаҵанакуеит);

269. **Ҟамҕаз иқьала** (Баҕиа агәаҩа иатәуп, шьаҟьасҵоуп);

270. **Ҟамҕаз апса ахьхиҵәаз** (Блабырхәа ашьхарахь Апсазаҵә анаҩс амраҭашәарахь);

271. **Ҟан иԥсҭа** (Ԥсҳәы иазааигәоуп – Бырʒышьха акалҭ, Бзыԥҟа иҭаԥшуеит);

272. **Лаз иҳапы** (Ҟан иԥсҭа ҳәа иахьашьҭоу иамоуп);

273. **Лахсы** (хыҵырҵоуп, Баҭыр итәареи Кәыҷ иҳапи рыбжьара);

274. **Лашԥс ду** (Қәырʒышьхеи Лашԥс хәыҷи рыбжьара);

275. **Лашԥс хәҷы** (шьхоуп, Қәырʒышьха аладахьы);

276. **Лашԥсарха ду** (Апсазаҵә анаҩс – Лашԥсы аʒы арҕьаратәи аган);

277. **Лаԥымшәара** (Баҕиа иатәуп, тәарҭа ҭыԥуп);

278. **Лгыҭ** (уахәапш Алгыҭ);

279. **Лгәара** (Бҕырʒха иаҵанакуа ҭыԥуп);

280. **Лгыҭ**, уахәапш Алгыҭ

281. **Лҩыб ду** (Қырдауг итәуп);

282. **Лҩыб хәҷы** (Лҩыбду иавоуп);

283. **Лҩыкәʒҳәы** (Аҳәашха анаҩс алада, Бзыԥ аʒы аган);

284. **Лҩырҙаха II Ҩырҙаха** (Пашә ибҕаларҧа аҩадахьы – ашьхацамҩахь);

285. **Магь иҷапара** (Кәаншхәчи Ауасахьча иҳапи рыбжьара);

286. **Мамыцырҧа** (Ҩарҙахы анаҩс аҩада);

287. **Марамба II Мрамба** (Кәанш дуи Бзыпи рыбжьара);

288. **Маҳҧы ибахә** (Аҧыҧәақә ашьха ахахьы);

289. **Мац дахьықәырҧаз** (Абгылара ашьха ашьапахьы);

290. **Машь иҳапы** (Хылкьы анаҩс аҩада Хәапаа рышьхацамҩахь);

291. **Мзахара II Мзахра** (хра дууп, Абжьышьхақәа анаҩс амраҧашәарахь Бзып аҙиас ахь иҧапшуа; излархәо ала аброуп Напҳа Кьагәа 100-ҩык ауаа дахьрабашьыз);

292. **Мҙаа II Черкесская поляна** (Ҳәлыҩзага анаҩс аҩада, даара иҧбаау ћьаћьароуп, нхарҧоуп – Еҕьа аҙы иавоуп);

293. **Мҙаа ду** (Еҕьы арҩаш армарахь иавоуп, Аҧыҧәақәи Зоухәчи рыбжьара);

294. **Мҙаа хәчы** (нхарҧоуп, Пшаҳәышьха аҩытца);

295. **Мћәыбгәарҧа** (Пелыгә ихәи Аҙаҩеи рыбжьара – Хәапаа рышьхацамҩа);

296. **Мрамба**, уахәапш Марамба;

297. **Мцага II Мц'ага** (Ҳал ибахә иавоуп амшын аганахь ала Аламырцәахә азаайгәара);

298. **Мшәашҧа** (Чыкь ихаҳа анаҩс аҩада – Хәапаа рышьхацамҩа);

299. **Мшәашҧа ду** (Мшәашҧа хәчи Аиҳәамҩеи рыбжьара);

300. **Мшәашҧа хәчы** (Парагәаҩеи Мшәашҧадуи рыбжьара);

301. **Мшәымҩа** (Хыпсы иавоуп арҕьарахь ала Скьырбаара анаҩс);

302. **Мышцәгьа игәара** (Аҳашыг иҧып иадуп амрагыларахь ала);

303. **Мышныћәа иҧырас** (Ахәарҙмах аҧыхәахь);

304. **Напра** (Ҷапшыра иадуп амраҧашәарахь ала, шьха дууп – бармышьаа иртәын);

305. **Напра аҙиа зҧоу** (Напра аҧыпқәа иреиуоуп, аҙиагьы ҧоуп);

306. **Напра ахҷа ахьықәырҧо** (Напра ашьха аҧыпқәа иреиуоуп);

307. **Напҳа Кьагәа дахьеибашьыз**, уахәапш Акьахьба ихысырҧа;

308. **Ныгәхә ижырҧа** (Мзахара унеиаанҙа иќоу ҧыпуп, излархәо ала Ныгәхә ҳәа изышьҧаз Инапҳа Кьагәа ицеибашьуаз иакәын);

309. **Омар иҙыхь** (аҙыхьгьы, апсҧагьы – Уадқәа иазааигәоуп);

310. **Пантюхинская пещера**, уахәапш Баҕиатыш;

311. **Паҷ иҕәқьала** (Аҙиқәа аҧыхәан Ахәлымҙы азааигәара);

312. **Пашә ибҕаларҧа** (Агараҙы ахы, еиҩхаароуп, ҷћьароуп, ҳархьалроуп);

313. **Пелыгә ихәы** (Астыша иахагылоуп – Хәапаа рышьхацамҩахь);

314. **Плыгә ишәаас II Плыгә ишәаасҧ** (Аурапсҧеи Иапсҳәи рыбжьара);

315. **Парагәаҩа II Ҩпарагәаҩа** (Лахырҙи Мшәашҧа хәчи рыбжьара);

316. **Ԥсагьҽа II Ԥсакьҽы** (шьхоуп, Мҙаа хәԛы анаѡс аѡада-мраҭашәарахь);

317. **Ԥсакьҽы**, уахәаԥш Ԥсагьҽа;

318. **Ԥсакьҽ II Ԥсакьыҽ** (Рашѡа армарахьтәи аганахь – Барҙышьха иатәуп);

319. **Ԥсеиқәалашьцара** (Ԥшаҳәышьха акалҭ Мҙаа ду анаѡс аѡада);

320. **Ԥслаҳәҭакыра** (Ԥшаҳәышьха аиѡхаақәа иреиуоуп);

321. **Ԥслаҳәԥшыра** (Каҵырҳара амрагыларахь ала иавоуп);

322. **Ԥслаҳәҭакыра ду** (Ҟан иԥсҭа иавоуп амраҭашәарахь ала);

323. **Ԥслаҳәҭакыра хәԛы** (Ҟан иԥсҭа иазааигәоуп, Ԥслаҳәҭакыра ду иавоуп, Бзыԥҟа иҭаԥшуеит);

324. **Ԥсеѡ** (бахәуп, Аҵыҭәақә иавоуп);

325. **Ԥсеиѡ хәԛы** (бахәуп, Аҵыҭәақә иавоуп амрагыларахь);

326. **Ԥхынтәара** (Ашәеицырхәхәара аладахьы Оҵҳараҟа иҭаԥшуеит);

327. **Ԥшаҳәышьха** (Риҵа аҙиа иахагылоуп амраҭашәарахь ала, шьха дууп);

328. **Ԥшыца аҳәаҟьа** (Бзыԥ аҙы арҕьарахьтәи аган Ԥшыца аҙы азаайгәара, уажәы Гәдоуҭа арион иаҵанакуеит);

329. **Ԥшькьаҿ иҵыԥ** (Мзахара иавоуп амрагыларахь ала);

330. **Рабыҷь иҙага** (Ачба ихәдаара ѡадала анхыҵ);

331. **Расҙахы** (Амҷа ахьгылоу акәша-мыкәша – Блабырхәа ашьхарахь);

332. **Рашгәарҭа** (Баатә иатәуп, Хәаԥаа рышьхацамѡахь);

333. **Риҵа ахы** (хроуп, Еҕьа ахыҵра ҳәа иахьашьҭоу аган);

334. **Риҵатәи аҳәырԥсарра II Рицинский Заповедник** (Аѡшара II Ѡԥшара аҙи Бзыԥ аҙиаси Арихәеи рыбжьара);

335. **Рициненскии заповедник,** уахәаԥш Риҵатәи аҳәырԥсарра;

336. **Рѡаԥ** (еиѡхаароуп, Малмыҵырҭеи Луман ихәи рыбжьара);

337. **Саид** (Чагәаа) **итәара** (Аҵыҭәақә ашьха ашьапахьы);

338. **Салуман иқьалақәа** (Кәыра ишьырҭа анаѡс аѡада, Анхәаа аԥсаса зларго ашьхацамѡа иатәуп);

339. **Самкадырырҭа** (Ашәеицырхәхәара аѡадахьы Аѡбахә рыбжьара акәара, арырҭагьы амоуп – «Самкад ирырҭа»);

340. **Семиколена**, уахәаԥш Абжьҿаҵәѡра;

341. **Скальный**, уахәаԥш Амақьақәа;

342. **Скьырбаара** (Хыԥсы иавоуп Мжәахәа азааигәара – «аскьыр» ҳаскьын жәлоуп);

342[a]. **Сталин идача** (Риҵа амрагыларахьтәи аԥшаҳәа);

343. **Тыгә итәара** (Анышәаԥшьра иазааигәоуп – Хәаԥаа рышьхацамѡахь);

344. **Ҭабаара** (Амжәлара анаѡс алада);

345. **Ҭабаара аԥхьарҭа** (Аҳәашха алада-мраҭашәарахьтәи акалҭ);

346. **Ҭаҕыць итәара** (Ҩаԥшыра амраҭашәарахьтәи аганахь);

347. **Ҭамигәарҭа** (Мамыҵырҭа аладахьы – Арбха иатәуп);

348. **Ҭамагә иҙбаа** (Калдахәара, Асчына ҳәа иахьашьҭоу);

349. **Ҭгәыгә ихәы** (Ҷыкь ихаҳә иазааигәоуп – Хәаԥаа рышьхацамѡахь);

350. **Ҭрасҭаҧа** (ҳәырҭоуп, Цәыжәхәда ду анаѡс ашьхацамѡахь);

351. **Ҭҳасоу ишьха** (шьхоуп, рахәгыларҭоуп, Кәыт иҳәыгәи Ауадҳареи рыбжьара);

352. **Ҭыҕьха** (шьхоуп, Ҿырѡдә хәҷы анаѡс амраҭашәарахь);

353. **Ҭыҕьшьха** (Ҩыԥшыра ааѡс амрагыларахь);

354. **Ҭәыԥшра** (Ҳауажәбҕа аладахьы хә-дууны иҟоуп, аҭәабаш ықәиааугеит);

355. **Ҭәыԥшра агәарҭа ду** (Ҭәыԥшра ашьха иатәуп);

356. **Ҭәыԥшра агәарҭа хәҷы** (Ҭәыԥшра агәарҭа ду анаѡс);

357. **Ҭәыԥшра хәҷы** (Аԥсазаҵә ҳәа изышьҭоу акалҭ);

358. **Ҭышәқәа** (ҭаҳароуп, ашьхацамѡахь Зацәгәарҭеи Чгылареи рыбжьара);

359. **Уадқәа ду** (Ачба ихәдаареи Аԥшьреи рыбжьара, хыҵырҭоуп; ара ауадабҕьы рацәоуп);

360. **Уадқәа хәҷы** (Гәынырхәа аккареи Уадқәа дууи рыбжьара);

361. **Уардынгыларҭа** (Зыдаҟәара анаѡс Дәрыԥшьаа рышьхацамѡахь);

362. **Уасамѡахә**, уахәаԥш Ауасахәымѡа;

363. **Уасарҳәыра** (Абгылареи Аҵыҭәақәи рыбжьара);

364. **Уабышьла агәашә II Убышла агәашә** (Зоу хәҷи Ԥшаҳәышьхеи рыбжьара иамоу аҭшәарра);

365. **Уд иԥсара** (Баҕиа анаѡс амраҭашәарахь);

366. **Хабаба ихра II Хамбаба ихра** (Ачба ихәдаара анаѡс Ԥсҳәыҟа иҭаԥшуеит);

367. **Хабыгә ибораҭыԥ** (Қәыл иборҭа анаѡс Дәрыԥшьаа рышьхацамѡахь);

368. **Хазгәарҭа** (Цыҕмѡа иазааигәоуп Ԥьаҵқьар икәара аган);

369. **Хакәыцә иҙыхь** (аҙыхьгьы, аԥсҭагьы Иаҵәылгыт анаѡс);

370. **Хамбаба ихра**, уахәаԥш Хабаба ихра;

371. **Хандыгә инхарҭа** (Шкәана ахахьы);

372. **Храҧа** (хра дууп, Баатә ахахьы);

373. **Хылкьы**, уахәаԥш Ахылкьы;

374. **Хылкь ду** (Хылкь хәҷи Машь иҳаԥи рыбжьара Хәаԥаа рышьхацамѡахь);

375. **Хылкь хәҷы** (Ашәуа дызҭаԥсыз анаѡс аѡада);

376. **Хаҳәырҵәыра** абаҕзы ахьҭоу (Калдахәара ашьхацамѡахь, ара, ацаҟьа иалкәкәаны аҙы неиуеит, уи ауп абаҕзы ҳәа изышьҭоугьы);

377. **Хылкьы**, уахәаԥш Ахалкьы;

378. **Хырҩ II Хырҩа** (Алгыҭ ахәи Аҳаԥшьқәеи рыбжьара, еиҳаракыроуп, аԥслаҳәқәа аанахоит):

379. **Хьагәҭаҟьара** (Ҩ-зык ахьеилало анаҩс аҩада, Еҕьа иавоуп армарахь ала);

380. **Хьацмаа II Хьыцмаа** (ахьацақәа рацәоуп, Ахыҵхра ҳәа иахьашьҭоу анаҩс – нас иҟоу адгьылқәа Шәбаара II Шубара иатәуп);

381. **Хьаԥьгәара** (Амбара иазааигәоуп, Хәаԥаа рышьхацамҩа аган);

382. **Хьыхьиԥа** (дәуп, аҳгьы ус ахьҳуп, Риҵа Сталин идача аган);

383. **Хьихьап** (ԥсҭоуп, рахәгыларҭоуп – Арихәа иатәуп);

384. **Хьчеигәара** (шьхоуп, Ҽырҩдәы аҵыхәа);

385. **Хәас изыҟә** (хаҳә дууп, Гәнаа ахьҭыргаз анаҩс);

386. Ҳ**әлыҩҳага** (гыларҭоуп, бахәуп, ашьапахьы аҳхыҽҽа ду амоуп – Риҵа аган);

387. **Хәоу** (Ампыласра аҩадахьы иауны инашьҭу ахәы);

388. **Хәоу аҳаԥшь** (уаҵҳараа иргыларҭоуп, аҳиагьы амоуп – Ҽырҩдә ду анаҩс амраҵашәарахь);

389. **Хәыҳга** (Ҳаԥкылҵәа иатәуп Ҳаԥкылҵәа амрагыларахь);

390. **Хәысҵхәа** (аҽаҟәара (Хыԥсы арҕьарахь Абжьҳыхьк унаҳаанҳа);

391. **Ҳабҩы**, уахәаԥш Ачандара ақыҵа;

392. **Ҳагԥҳа лгәараҵа**, уахәаԥш Аҵыԥҳа лгәараҵа;

393. Ҳ**ажә иашҵа** (гәаҩараны, еимҟьараны иҟоуп Алукнаҳа анаҩс аҩада);

394. **Ҳазаҷ иҳбаа** (Ашәеицырхәхәара ашьапаҽы);

395. **Ҳаидарха II Ҳаидрах** (ҵаҳараны, ҟьаҟьараны иҵоуп, Плыгә ишәаас азааигәара, ахахьы);

396. **Ҳаидрах**, уахәаԥш Ҳаидарха;

397. **Ҳақәыл** (Ҳабҩы аҵыԥқәа ируакуп);

398. **Ҳал ибахә**, уахәаԥш Аҳ ибахә;

399. **Ҳаԥкылҵәа** (шьхоуп, Агәца аладахьы, ачандарааи, дәрыԥшьааи ирҵыԥуп);

400. **Ҳаҵырчы** (Цәгылара ду ҳәа иахьашьҭоу иатәуп);

401. **Ҳасоу ихәы** (блабырхәаа ржәытә шьхацамҩа алагарҵа);

402. **Ҳауажәбҕа** (Ҽаԥшыра амраҵашәарахьтәи аган, Ҭәыԥшра ахахьы – бармышьаа рышьха);

403. Ҳ**аҷьым** иҳаԥы (Ахәшәҳаԥы анаҩс Аураԥсҭа унаҳанҳа);

404. Ҳ**әараҕа** (Арбха анаҩс аҩада, уассарҭан);

405. Ҳ**әацәыргыхь** (Кыт лҵыԥ ҳәа иахьашьҭоу аган – ашьхацамҩахь);

406. Ҳ**әымсыл** (Ҭыҕьшьха аханы, Кәанш хәҷы амраҵашәарахьтәи аганахь иҟоу шьхоуп);

407. **Ҳәынаԥкыра** (еиҳаракыроуп, Арбха иавоуп амраҵашәарахь ала);

408. **Цуҵажә II Цуҵражә** (Ачамҳаҳыхь анаҩс Аԥсацҳаҟа ицо амҩахь);

409. **Цутра**жә**,** уахәаԥш Цуҭажә;

410. **Цхаԥду** (Аҳәацәарҙыхь анаѡс Бҕьаԥшьра аладахьы);

412. **Цхаԥхәчы** (Цхаԥду аладахьы);

413. **Цыҕмѡа** (Цьаҭқьар икәара иазааигәоуп);

414. **Цәгылара** (Анышәцҳа иазааигәоуп, уи ѡбангьы иҟоуп – Цәгылара ду, Цәгылара хәчы ҳәа);

415. **Цәыжәхәда** ду (Иақьмақьыртә аѡадахьы Ҳаԥкылҭәа ицо амѡахь);

416. **Цәыжәхәда хәчы** (Ахәшәҳаԥи Иақьмақьыртеи рыбжьара);

417. **Ҵаахы** (Хыԥси Еҕри ахьеилало);

418. **Ҵангәара агәарҭа** (Асаҙхытцырҭа унаҙаанҙа – Баҕиа);

419. **Ҵәаҳәыркыра** (халарҭа бааԥсуп, Абаажәгды II Ҳасанҭа абаа унеиаанҙа амрагыларахь);

420. **Чамҳаҷаҟәара** (Амжәлари Аҳәацәарҙыхьи рыбжьара);

421. **Чапԥара бжьысырҭа** (Аԥырыбахә анаѡс Бзыԥ аҙиас аган);

422. **Чари иԥсҭа абжьаларҭа II Ҷари абжьаларҭа**;

423. **Чач игәарҭа** (Ачаԥшьҙа иавоуп амрагыларахь ала);

424. **Черкесская поляна**, уахәаԥш Мҙаа;

425. **Чмаҟә итәархырҭа II Чнаҟә иҭәархырҭа** (рахәгыларҭоуп, нхарҭоуп Арихәа ашьха акалҭ);

426. **Чнаҟә иҭәархырҭа**, уахәаԥш Чмаҟә иҭәархырҭа;

427. **Чукәбар дахьагаз** (Агыла ду иатәуп – Аҵыҭәақә ашьха);

428. **Ччныҳәара,** уахәаԥш Аччныҳәара;

429. **Чынчор имѡа** (Ԥшькьаҷ иҭып иавоуп);

430. **Чыргәхәа** (шьхацамѡа ҭыԥуп, Ашәрыԥхра аҭаԥҵәара иазааигәоуп);

431. **Ҷыкь ихаҳә** (Лагьанҙы ахахьы Аахәы унаҙаанҙа);

432. **Ҷари иԥсҭа II Ҷыриԥсҭа** (Мзахара акалҭ);

433. **Ҷыр иԥсҭа,** уахәаԥш Ҷари иԥсҭа;

434. **Ҷадҳәыс итәарҭа** (Баҕиа анаѡс амраҭашәарахь);

435. **Ҷадымѡа** (Шьхаԥшҙа анаѡс амрагыларахь Хәаԥаа рышьхацамѡахь);

436. **Ҷыбжьыҳәара** (Баҕиа иавоуп амраҭашәарахь ала, Аҳәацәа рҙыхь азаигәара);

437. **Ҷырхәмарырҭа** (Кылҳара хәчы ахахьы – Баҕиа);

438. **Ҷырѡдәы** (Аҙаԥшьқәа иадуп – Гарԥ ашьхара);

439. **Ҷырѡдә ду** (Пелыгә ихәы аҵыхәа амраҭашәарахь ала, хәаԥаа рышьхацамѡахь);

440. **Ҷырѡдә хәчы** (Ҷырѡдә ду иавоуп амраҭашәарахь ала);

441. **Ҷаԥара ду** (Ҳәымсыл иазааигәоуп, гәаѡараны, ҳәырҭаны иҟоуп);

442. **Ҷаԥара хәчы** (Ҷаԥара ду иавоуп амрагыларахь ала);

443. **Ҷаԥшыра** (шьхоуп, Аҵыҭәақәа аҵыхәа):

444. **Ҽаԥшыра** (агаҽантә ибзианы иубо шьха дууп, Хьчеигәарҭа анаѡс амраҭашәарахь);

445. **Шлаԥс иҽанҭаԥсырҭа** (Гәнаа зҭыргази Абжьышьха хәҷи рыбжьара);

446. **Шхышьха** (шьхоуп, Ҳауажәбҕа иавоуп амраҭашәарахь ала);

447. **Шьампаҿ иҟәҟәара** (Анышәаԥшьзи Архдуи рыбжьара);

448. **Шьаруан иашҭа** (рахәгыларҭоуп, ԥсароуп, Арҭәҭәара иаҵанакуеит);

449. **Шьмаф игәарҭа** (Цәгылара ду анаѡс аѡада);

450. **Шьхабжа**, уахәаԥш Аахәы;

451. **Шхаԥшза** (Аҭыԥха лгәарҭа анаѡс Ҽадымѡа унаҳааназа – Баатә ахыҟә);

452. **Ѡԥарагәаѡа**, уахәаԥш Ԥарагәаѡа;

453. **Ѡ-рѡашк рыбжьара** (арѡашқәа рыѡбагьы Хыԥсы иалалоит арҕьарахь ала);

454. **Ѡхала** (Аԥырыбахә аѡадахьы);

455. **Ѡшара аиѡхаа II Юпшарские ворота** (Ѡшара аҳы зҭысуа аиѡхаа ҭшәа, аурысҷәа Юпшарские ворота ҳәа иашьҭоуп);

456. **Юпшарские ворота**, уахәаԥш Ѡшара аиѡхаа;

457. **Ԥышра ду** (Бзыԥ армарахь Жәгәара иадуп амраҭашәарахь ала);

458. **Ԥышра хәҷы** (Бзыԥ армарахь Ԥышра ду иавоуп амрагыларахь ала);

459. **Ԥьамарды дахьеибашьыз** (Бадеи ихра ҳәа иахьашьҭоу);

460. **Ԥьниаа рборатып** (Аччныҳәара аѡадахьы Ҳаԥкылҵәа ицо амѡала);

461. **Ԥьу ацха ахьҭигаз** (Қәад игәарҭа аган – Блабархәа ашьхара);

462. **Ԥьыкырԥҳа лыхьацара** (ԥсшьарҭоуп, Ԥьниаа рборатып иавоуп Ҳаԥ-кылҵәа ицо амѡала);

463. **Ԥьырхәаа рзоуқәа II Ԥьырхәаа рзыѡқәа** (Ҽырѡдә хәҷы иазааигәоуп; **азоу**, мамзаргьы азыѡ ҳәа изышьҭоу ирылҳәҳәо ахраҟәа роуп);

464. **Ԥьырхәаа рҙаԥшьқәа**, уахәаԥш Аҙаԥшьқәа.

Гәдоуҭа араион аҙқәа

I. Гәдоуҭа араион амшын иалало аҙқәа:

Гәдоуҭа араион иахьаҵанакуа амшын иалало аҙқәа еишьҭаргыланы еиқәуԥхьаҙозар, Гагра араион аҳәаа инаркны алада-мрагыларахь иҟоуп; *Акәара, Рҩаԥшь, Мысра аҙы, Ԥьмажәхьаста, Зынхьаста, Амбара акәар, Ԥыцрҩта, Гәыбрта, Мҷышь, Хыԥста, Ԥшьандра, Қьыстрыкь, Аҙлагаразы, Гәдоу, Ажәҙра аҙы, Ааԥста, Цәкәара, Мысра акәара, Ԥсырҙха.*

1. **Аапсы II Аапс'ы II Аапсҭа II Аапс'ҭа** (ашьхарахь, Абысҭарҭа ҳәа иахьашьҭоу ахы акуеит, Ааци Ачандареи ирыбжьысны амшын иалалоит Цәкәара анаҳс амраҭашәарахь; аурысҟәа рхаан «Бакаланка» ҳәа иашьҭан, уахәаԥш – Оиконимы, ад. 32.);

2. **Аапсҭа II Аапс'ҭа,** уахәаԥш Аапсы;

3. **Ажәзра аҵы II Ажәз'ра аҵы** (Ҭасраҟәа аҳабла иалсны амшын иалалоит асанатория «Строитель» ахьыҟоу, Гәдоу аҵы армарахьтәи аганахь ала иазаигәаны);

4. **Аҵлагараҵы** (Аҵлагара аҳабла Аланиаа рҳаԥы иҵыҵуеит, Аҵлагарахәыҟәи Ҳаԥшьыреи ирыбжьысны, Гәдоуҭа астадион иавсны, амшын иалалоит Гәдоу аҵы анаҳс амраҭашәарахь);

5. **Акәара** (Амжәыҟәхәа аганахь ахы акуеит, амшын иалалоит Гәдоуҭа араиони Гагра араиони рҳәаа иазааигәаны Рҳаԥшь анаҳс амраҭашәарахь);

6. **Амбара кәар** (Алрыҵа иҵыҵуеит, амшын иалалоит Ԥыԥрҳҭа анаҳс амраҭашәарахь Амбара ҳәа иахьашьҭоу);

7. **Бакановка, Бакланка**, уахәаԥш Аапсы;

8. **Белая речка** уахәаԥш Хыпсҭа;

9. **Гәдоу II Гудаутка** (Арҳҭа ахы акуеит Ауаткаршыра амрагыларахьтәи аганахь, Ҟәланырхәеи Лыхни ирыбжьысны амшын иалалоит Гәдауҭа ақалақь амрагыларахьтәи аҿацәахь);

10. **Гудаутка**, уахәаԥш Гәдоу;

11. **Гәыбрҭа** (Мгәыҵырхәа ашкол аҵаҟа иҵыҵуеит, ахы Ажьиҵха ҳәа иашьҭоуп – амшын иалалоит Мгәыҵырхәа «Золотои берег» ҳәа иахьашьҭоу, Ԥыԥҳрҭа ааҳс амрагыларахь);

12. **Зынхьасҭа II Зынхьас'ҭа** (кәароуп, Ԥьмажәхьасҭа иавоуп амраҭашәарахь ала, аҵыхәа амшын иалалоит Амбара анаҳс амраҭашәарахь);

13. **Қьыстрыкь II Қьыстрыкә II Қьыстра** (Аҵлагарахәыҟә аҳабла аҳадамраҭашәарахьтәи аганахь ахы акуеит – амшын иалалоит Аҵлагараҵы анаҳс амраҭашәарахь: ахсаалаҿы «Кистра» ҳәа иарбоуп, Ах. 27.);

14. **Мҷышь II Мҷышьҭа II Черная речка** (ҙиас кьаҿуп, Ахары ҳәа иахьашьҭоу, идуззаны аҳаԥы иҵыҵуеит, Бармышьи Уаҭҳареи ирыбжьысны, амшын иалалоит Мгәыҵырхәа алада-мрагыларахьтәи аҿацәахь ала, Хыпсы анаҳс амраҭашәарахь; атәым милаҭ Черная речка ҳәа иашьҭоуп);

15. **Мҷышьҭа**, уахәаԥш Мҷышь;

16. **Мысра (Мыс'ра) II Мысра аҵы II Мюсера** (Цәымҳакытеи Ацха зҭоу акәареи реицҵалыҵ ацҳа анаҳс Мысра ҳәа иашьҭоуп, амшын иалалоит Лакәаба идачеи Гарбачев идачеи рыбжьара, атәым милаҭ «Мюсера» ҳәа иашьҭоуп);

17. **Мысра аҵы**, уахәаԥш Мысра;

18. **Мысры II Мысра акәара** (Лашԥсард азааигәара ахы акуеит, Анхәа агәҭа иагәылсны Амшын еиқәа иалалоит Аҽырха почта ҳәа иахьашьҭоу – Арсаули Ԥсырҙха II Новыи Афони рыбжьара; ажәытә хсаалақәа рҽы *Псыры* ҳәа иарбоуп – Ах. – 23., Оиконимы, ад. 24, 25);

19. **Мысра акәара**, уахәаԥш Мысры;

20. **Мюсера**, уахәаԥш Мысра;

21. **Ԥсырҙха** (ҙиас кьаҽуп, Ԥсырҙха II Афон-ҿыц аҩадахьыҵәҟьа, Шьыцҳара ҳәа иахьашьҭоу, идууны иҵыҵуеит – амшын иалалоит ақалақь ҳабла иагәылсны; аҩырақәа рҽы иуԥылоит ахьҙ авариантқәа: *Псирдсха, Псирдзизха, Псирст, Псерит*, уахәаԥш Оиконимы ад. 24.);

22. **Ԥшьандра** (Лыхны ашкол иазымариашаны амраҭашәарахь иҵыҵуеит, Хьацкәареи иареи анеилалакь нахыс Ԥшьандра ахьҙуп, хсаалақәак рҽы Хьацкәара ҳәа иарбоуп – амшын иалалоит Қьыстры акәареи Хыԥси рыбжьара: Ԥаса уи уажәы амшын иахьалало акәымкәа 2-3 км. наҟ амраҭашәарахь Аилага абыҟа унаҙаанҙа иалалон, аха аерадром анықарҵоз арахь иааскьаган ақалақь аганахь амшын иалартцеит);

23. **Рҩаԥшь аҙы** (Амжәықәхәа аганахь ахы акуеит, амшын иалалоит Мысракәара анаҩс амраҭашәарахь);

24. **Хыԥсы II Хыԥс'ы II Хыԥс'ҭа II Белая речка** (Хырҩа ашьха аганахь Баатә аҳаԥы аҽы ахы акуеит, Лыхни Жәандрыԥшьи ирыбжьысны амшын иалалоит Ԥшьандра аҙы анаҩс амраҭашәарахь, атәым милаҭ Белая речка ҳәа иашьҭоуп);

25. **Цәкәара** (Мқәар иҙмах ҳәа иахьашьҭоу ахы акуеит – амшын иалалоит Арсаул амраҭашәарахьтәи аҽацә иалсны);

26. **Черная речка**, уахәаԥш Мчышь;

27. **Ҷыцрҩҭа II Ҷыцҩырҭа** (кәароуп, Ондырхәа Афысра ахәы ҳәа иахьашьҭоу ахы акуеит, амшын иалалоит Аҭәабхәы иахьаҵанакуа – Гәыбрҭа анаҩс амраҭашәарахь);

28. **Ҷьмажәхьасҭа** (Амбара ахахьы иҵаҵуеит аҵыхәа амшын иалалоит Зынхьасҭа анаҩс амраҭашәарахь – Амбара).

II. Гәдоуҭа араион аҩныцкатәи (амшын иаламло) аҙқәа:

а) акәарақәа, арҩашқәа:

1. **Абаҟәылҙы акәара** (Ҷбаарҭа иалалоит армарахь ала, Марсал лҙыхь Ҷбаарҭа иахьалало аладахьы – Абгархыкә);

2. **Абаҟәылҙха** (Ҷәындырҭа аҳабла иҵыҵуеит, Ҷәындры иалалоит армарахь ала – Ачандара);

3. **Абаҟәыл кәара** (ахы Абаҟәыл ҙы ҳәа иашьҭоуп, Алра аҳабла еиҩнашоит, Ааԥсы иалалоит армарахь Мырза икәара аҩадахьы – Аацы);

4. **Абгаҩеира акәара** (Абгаҩеира иҵыҵуеит, Ҭәаҭәры иалалоит Абаҟа ахьгылоу – Џьырхәа, Ахәҵа аҳабла);

5. **Аборхә акәара** (Аборхә ҳәа иахьашьҭоу Шлара иҵыҵуеит, Мысра иахьаҵанакуа Цәымҳакыта иалалоит);

6. **Агараҙы** (Арбха ашьапахьы ахы акуеит – Маҳцыра иалалоит армарахь ала);

7. **Агәашҩырҭа II Агәашырҭа** (Кәароуп, Мҵкәылҙха аҵыхәа, Мысра иалалоит армарахь ала);

8. **Адырҙы** (Мҭаргьалаз аџьқәа рыҵаҟа иҵыҵуеит 300-ҟа метра инаҵәхыкны амраҭашәарахь – Аҙлагараҙы иалалоит);

9. **Аҙбааҽҽарҭа** (Мцага иазааигәоуп, Ааԥсҭа иалалоит);

10. **Аҙеихаҟәа** (Аҙлагара аҳабла иҵыҵуеит Алаҳашқәа рладахьы, Гәдоу иалалоит арҕьарахь ала);

11. **Аҙиқәа** (кәароуп, Фаф иҙыхь амраҭашәарахь ала иазааигәаны иҵыҵуеит, Еҕырҭа иалалоит – Хәаԥ ақыҭа);

12. **Аҙиқәа** (Иаҵәышҭа аганахь ахы акуеит, Ааԥсы иалалоит армарахь ала);

13. **Аҙиқәа** (Амжәлар акалҵаҷ Бзыԥ иазааигәаны идуны иҵыҵуеит, Бзыԥ иалалоит армарахь ала);

14. **Аҙиқәа ду** (Ааԥсы иалалоит Аҙиқәа хәҷы аҩадахьы);

15. **Аҙиқәа хәҷы** (Ааԥсы иалалоит армарахь ала Зыш аҩадахьы);

16. **Аҙлагараҙы** (рҩашуп, Ҳабҩы аҷацә иалсны Ааԥсы иалалоит арҕьарахь ала);

17. **Аҙкнаҳа** (Ааԥсы иалалоит Бҕыжә арҩаш аҩадахьы);

18. **Аҙкылҟьа** (Ҳаҭырчы аганахь иҵыҵуеит, Лашԥсы иалалоит армарахь ала);

19. **Аҙкылҟьа** (ҙхыҽҽа дууп, Ҳәлыҩзага акалҵахь абахә икылҟьоит);

20. **Аҙлагыры** (Ҳабҩы иатәуп, Лагьаҧзы аҵыхәан иҵыҵуеит, Ааԥсы иалалоит – Ачандара);

21. **Аҙхаду** (Зыхьрыԥшь ааҩс амраҭашәарахь иамоуп, Ҭәаҭәры хәҷы иалалоит армарахь ала – Кәанапа аҳабла);

22. **Аҙҵәҵәгәаҩа аҙы** (Ааԥсҭа иалалоит арҕьарахь ала Базиқыҭа ахахьы);

23. **Аҙымҽыҕ** (Мадлеи имҩа ашьапы ахьакуа анаҩс амрагыларахь абахә аҵа иҵыҵуеит Ебжьноу Ваниа инхара иазааигәаны, Ҭәаҭәра иалалоит арҕьарахь ала – Емхагәаҩа);

24. **Аҙырԥара II Водопадная** (Аҵыҵәаҟә аганахь ахы акуеит Риҵа иалалоит Хьҙыда акәареи Лышԥси рыбжьара);

25. **Аҙырԥха** (Ааԥсы иалалоит армарахь ала Мқьалаа рҙыхь аҵыхәа аҩадахьы);

26. **Аҙырԥхара** (Анхәаа рҙаԥшь иалалоит армарахь ала);

27. **Аҙырԥхара аҙы** (Калдахәараа Аҙырԥхара ҳәа иахьашьҭоу Гаграҟа ицоз ажәытә мԥа аԥадахьы идуны иҵыҵуеит, аҙы ҟәандоуп, аҵыхәа Бзыԥ иалалоит армарахь ала):

28. **Аибухәҵа кәара** (кәараҷҷаны иҟоуп, Абаҟәыл кәара иалалоит – Аацы);

29. **Аирԥәа** (Аԥаҕәаа дахьыршьыз ахахьы ҙыхьны идуны иҵыҵуеит, Ааԥсы иалалоит Абаҟәыл кәара аԥадахьы);

30. **Аиҳәаҙы** (Анхәаа рҙаԥшь иалалоит арҕьарахь ала – Аацы);

31. **Акьылара акәара** (Бзыԥ иалалоит армарахь ала Акьылара ҳәа иахьашьҭоу);

32. **Акәараҷҷа** (Гыд ихәы иҵыҵуеит Зышҭа иалалоит армарахь ала, Цәышаа рхәы аҳабла – Ҟәланырхәа);

33. **Алагьанҙы** (Ашҭа ҳәа иахьашьҭоу Хәаԥ ашьхарахь ахы акуеит, аҵыхәа Еҕры иалалоит);

34. **Алагьанҙы** (Аҭәахәы азааигәара иҵыҵуеит, Цәкәара иалалоит арҕьарахь ала Аҙыбааҿеара азааигәара – Аацы);

35. **Алахырҙы II Лахырҙы** (Хаԥшь ашәнаа дахьахыԥаз акалҭаҷ иҵыҵуеит, Шьыцра иалалоит арҕьарахь ала – Хәаԥ);

36. **Алаҳаҙы** (Гарцкьиа Иуана ибаҳчараҷы иҵыҵуеит – Аҙлагарахыԥа, Аҙлагараҙы иалалоит Гәдоуҭа астадион аԥхьа);

37. **Алашә икәара** (Ааԥсы иалалоит Ҳасан иҙыхь аҵыхәа аԥадахьы – Аацы)

38. **Али** (Ҟруа) **иҙы** (Мазихәа аханы ахы акуеит – Мҷышь иалалоит арҕьарахь ала);

39. **Алра акәара** (Хышаа рҙыхьԥәа рҵыхәа – Цәымҳакыта акәара ахы);

40. **Амаԥьаԥәа арԥаш** (Ааԥсы иалалоит армарахь ала);

41. **Аманҳәара** (кәароуп, Цәымҳакыта иалалоит армарахь ала Рамхәыҵ икәара аладахьы – Мысра);

42. **Амзка акәара** (Мысра иалалоит Кьапакьԥырҵеи Амзки ирыбжьысны);

43. **Амшәра кәар** (Абԥархәы азааигәара ахы акуеит, Агәашырҭа кәар иалалоит арҕьарахь ала);

44. **Амыжьҙы II Амҷьҙы** (Жәандрыԥшь, Алаҳашхәеи Арашхәеи рыбжьара иҵыҵуеит, аҙы ҵааруп, ажәытә уи ршны аҷыка аҵырхуан);

45. **Анхәаа рҙаԥшь** (Ааԥсы иалалоит Аҙиаԥәа ду аҵыхәа аԥадахьы – Аацы);

46. **Аԥҳа арԥаш** (Аԥҳа абахә иацрыҵуеит, Амаԥьаԥәа иалалоит армарахь ала);

47. **Арԥхьара арԥаш** (Амаԥьаԥәа арԥаш иалалоит);

48. **Арԥшь** (акәарагьы, аҵыԥгьы, Оҵҳара, Мысыҟә игәарҭа ааԥс, акәара Мҷышь иалалоит);

49. **Атам зҭоу II Атама зҭоу акәара** (Цәымҳакыҵа иалалоит Аманҳәара аладахьы – Мысра);

50. **Аҭәаду акәара** (Оҭҳара, Чачаа рашҵа амрагыларахь ала иавсны Мҷышь иалалоит);

51. **Аҭәыԥшра кәара** (Жьабна аҽаѡахь иҵыҵуеит алада Сукәп икәара ҳәа иашьҭоуп);

52. **Ауадҳара аӡырѡаш** (Ахәыҷәдаара аганахьтәи иаауеит, Аԥарра арѡаши иареи еилалоит, алада Лашԥсы иацлоит);

53. **Ауда кәара** (Цәкәара иалалоит арҕьарахь ала Алагьанӡы аладахьы – Аацы);

54. **Ахьакәара II Муҭаҵера** (аѡбатәи ерманшәоуп – аӡыхәашь ҳәа ааанагоит, Бжьылѡеи Мҵареи ирыбжьысуеит, аӡы маҷны иҭоуп);

55. **Ахьара акәара** (Оҭҳара ашьхарахь иҵыҵуеит, Арԥшь иалалоит);

56. **Аҳаӡы** (Ашәымҳа рыҵа ахахьы иҵыҵуеит, Мҷышь иалалоит арҕьарахь ала – Мгәыӡырхәа агәы);

57. **Аҳарѡҭа** (Дахәарҭа иалалоит арҕьарахь ала – Арѡҭа аҳабла, Ҟәланырхәа);

58. **Аҳарѡҭа аӡы** (Дәрыԥшь, Агәхәара аѡыҵа иазааигәаны иҵыҵуеит);

59. **Аҳәаҟьыра II Ҳәаҟьыра** (кәароуп, Ктырѡҭеи иареи еилалоит аҵыхәа Мҷышьҭа иацлоит армарахь ала);

60. **Ацха зҭоу акәара** (Абаажәхәы иацрыҵуеит, Цәымҳакыта иалалоит Атам зҭоу аладахьы – Мысра);

61. **Аҵарҵа** (кәароуп, Аӡыхь иацәыхарамкәа иҵыҵуеит – Амбара кәар иалалоит армарахь ала – Амбара);

62. **Аҵыҵәақә арѡаш** (Ԥсеѡи иареи еилалоит);

63. **Ашыцкәара** (Цәкәара иалалоит арҕьарахь ала Ауда кәара аладахьы – Аацы);

64. **Ашәӡы** (Зыш иалалоит армарахь ала – Аацы);

65. **Ашәикәара** (Цәышаа рхәы аҳабла иҵыҵуеит, Аргәын иӡыхьи иареи еилалоит нас реицҵалыҵ Зышҭа акәхоит – Ҟәланырхәа);

66. **Ашәра акәара** (Риҵа иалалоит амраҵашәарахь ала);

67. **Аѡӡаа ркәара** (Мақьҭаҭ иӡыхьи Џьыгәдараа рӡыхьи рҵыхәа; Аӡырԥха иалалоит армарахь ала – Аацы);

68. **Аԥарра арѡаш** (Ауадҳара аӡырѡаши иареи еилалоит);

69. **Бааҵә арѡаш** (Хыԥсы иалалоит амрагыларахь ала);

70. **Бааҵә аҳапы арѡаш** (Хыԥсы иалалоит Бааҵә арѡаш Хыԥсы иахьалало иазааигәаны ныркә ала армарахь);

71. **Баҕ икәара** (Оҭҳара ашьхантәи илбаауеит, Хәшәыра иалалоит Кәатар иӡха аѡадахьы – Мамыԥьырхәа);

72. **Бгасҵа** (Џьырхәа, Габниаа рныҳәарҭа аганахь ахы акуеит, аҵыхәа Ҭәаҭәры иалалоит арҕьарахь ала);

73. **Бҕыжә арԥаш** (Ааԥсы иалаоит армарахь ала Анхәаа рзаԥшь аԥадахьы);

74. **Бзырԥы** (Бгаԥара ахәы амрагыларахь ала иавсны Хьзыра иалалоит арҕьарахь ала – Ажьхаҳара);

75. **Бџаа рымх акәара** (аҭыԥгьы, акәарагьы, аҵыхәа Рамхәыҭ иқәаҵа акәар иалалоит – Шлара аҳаб.);

76. **Водопадная**, уахәаԥш Аҙырԥара;

77. **Газабеи** (Уаҳәырҭа иалалоит арҕьарахь ала – Аацы);

78. **Гәбазаа ркәара** (Џьырхәа, Чыгәрхәа аҳабла иҵыҵуеит, Мҷышь иалалоит Ҳәаҟьыр аладахьы);

79. **Гәыдлоу** (Чбалдыхә иҵыҵуеит – Ҷәындырҭа аҳабла, Ааԥсы иалалоит Пҫзырԥы аладахьы);

80. **Гәжьыр икәара** (Алҟан ихәи Мидара адәи ирыбжьысуеит, Ҷбаара иалалоит – Ачандара);

81. **Гәынырхәа арԥаш** (Гәынырхәа иавсны Мцага иалалоит);

82. **Ҕьычгәара II Хьыжькәара** (кәароуп, аҵыхәа Оҭҳара Чачаа рыҙлагара аган икылсуеит – Мҷышь иалалоит);

83. **Ҕьыч (Ҕеҷь?) икәара** (Абҕархыԛә акәарақәа иреиуоуп);

84. **Дахәара** (Уасаҭрыԥшь иҵыҵуеит, Ҭәаҭәырҭа иалалоит армарахь ала жәандрыԥшьаа рферма ахьыҟоу – Ашәырхәа);

85. **Дахәара II Дахәарҭа II Дахәырҭа** (Дәрыԥшьи Ачандареи рҳәаа азааигәара, Арыхтә ҳәа иахьашьҭоу, ахы акуеит, Арԥҭеи Абгархыԛәи ирылсны Ааԥсы иалалоит арҕьарахь ала, амшын уамак иацәыхарамкәа; кәара жыцәуп);

86. **Дахәарҭа**, уахәаԥш Дахәара;

87. **Дахәарҭа** (Аҵыҭәақәынтәи иаауеит Риҵа иалалоит Сталин идача ахьыҟаз);

88. **Дахәырҭа**, уахәаԥш Дахәара;

89. **Дука акәара** (Блаҭхәа аҳабла иатәуп, Ҟәыбри иареи еилалоит реиҵалыҵ Пҫзыԥры ахьзуп);

90. **Дындық икаҳарҭа акәара** (Мысра кәара иалалоит армарахь ала Уаҳәҭыбжьа аԥадахьы – Анхәа);

91. **Дәыр** (Ҷад игәаԥа иҵыҵуеит, Гәдоу иалалоит арҕьарахь ала Папа иҙха аԥадахьы Дәрыԥшь аҳәаа азааигәара);

92. **Еҕры II Еҕырҭа** (кәароуп, Хьаҷьгәара иҵыҵуеит, Ахәныха амраҭашәарахь ала иаҵысны Аҙиқәа иалалоит арҕьарахь ала Шьыцра аԥадахьы – Хәаԥ ақ.);

93. **Еҕырҭа**, уахәаԥш Еҕры;

94. **Ешмақь зҭоу** (кәароуп, Аныха злоу ахәи Тәыԥцҟьареи ирыбжьысуеит, Хьзыреи иареи еилалоит – Ажьхаҳара);

95. **Жәԥахәҷы** (кәароуп, Жәԥахәҷы ахәахьы ахы акуеит – Бзып иалалоит армарахь ала адаҷцҳа ахьху);

96. **Заҕьра** (Ҟәланырхәа, Ҭамкәач игәаҩа ҳәа иахьашьҭоу иҵыҵуеит, Гәдоу иалалоит армарахь ала);

97. **Заҕырыԥшь аӡы** (Оҭҳара ахәҵахь иҵыҵуеит, аҵыхәа Хәшәыр иалалоит аусҳәарҭа аладахьы);

98. **Заҷа арҩаш** (Рашаҩа арҩаш иалалоит армарахь ала);

99. **Згәырҩҭа II Зыгәрҭа** (Аԥшаҳәара ахы акуеит Аӡырԥхара аӡы иалалоит армарахь ала – Калдахәара);

100. **Зыбзыр акәара** (Абгара агәашә ахахьы иҵыҵуеит Зыбзыр аҳабла иалсуеит, Уаҳәырҭа иацлоит – Аҷандара);

101. **Зыгәрҭа**, уахәаԥш Згәырҩҭа;

102. **Зырқәа** (рҩашуп, Бзыԥ иалалоит армарахь ала Ҳасанҭа абаа анаҩс аҩада);

103. **Зырҭәҭәара арҩаш** (Бзыԥ иалалоит армарахь ала Ԥыхә ГЕС анаҩс аҩада);

104. **Зыхьрыԥшь** (Гарԥи Хәаԥи рыбжьара иҵыҵуеит Цгәырԥара иалалоит, алада Ҭәаҭәры хәҷы ҳәа иашьҭоуп);

105. **Зыш** (Ааԥсы иалалоит Гьаргьалаа рӡыхь аҵыхәа аҩадахьы);

106. **Зышҭа** (ахы Аргәынӡыхь ахьӡуп, алада кәароуп, Гәдоу иалалоит армарахь ала Жәанҳа лашҭа ҳәа иахьашьҭоу – Ҟәланырхәа, Цәышаа рхәы аҳабла);

107. **Кадыр икәара** (Ҷбаарҭа иалалоит армарахь ала Ԥьби икәара аладахьы);

108. **Кашара аӡы** (Бармышь – Кашара ахәы иҵыҵуеит, Аԥьхәа аҩадала иавҵысны Маҳҷыр иалалоит армарахь ала);

109. **Кьаҕәса икәара** (Акәасқьамҵа иҵыҵуеит, Аҳәаҟьыра иалалоит армарахь ала);

110. **Кьи итәара аӡы** (Еҕьа иалалоит армарахь ала);

111. **Кьылбырҭа аӡы** (идууӡаны Еҕры ахыҟәаҷ абахә иҵыҵуеит, Ԥьырхәа иржәуагь иароуп);

112. **Кәаҕьалҭа II Кәырҕьалҭа** (кәароуп, Ааԥсы иалалоит Ҷырҩҭа аҩадахьы);

113. **Кәараҵышша** (Псыжра кәара ахы – Блыбаара аҩадахьы);

114. **Қәацәырҩҭа**, уахәаԥш Цәақәырҩҭа;

115. **Кәтытра акәара** (Дахәарҭа иалалоит арҕьарахь ала Цгәырҩҭа аладахьы);

116. **Ҟәыбракәара** (Блаҭәхәа иҵыҵуеит Дука иалалоит – Аҷандара);

117. **Лаган икәара** (Ҳауажәбҕа акәара иалалоит);

118. **Ларӡха** (ӡыхьны Ҭасраҟәа аганахь иҵыҵуеит, Дахәарҭа иалалоит армарахь ала Аҵцәыцәы аҵыхәа аладахьы);

119. **Лаҳәыршҭа акәар** (Лаҳәыршҭа аганахь ахы акуеит, Хьӡыр иалалоит арҕьарахь ала);

120. **Лашипсе**, уахәахәаԥш Ҩшара;

121. **Лашԥсы** (Мпыл иаҳра акалҭахь ахы акуеит, Риҵа аӡиа иалалоит Аӡырԥара ааҩс амрагыларахь);

122. **Лашьбеи иаабҭра акәара** (Бармышь иҵыҵуеит, Рамхәыт иқәаҵа акәар иалалоит – Мысра);

123. **Лысбаимҭра акәар** (Мгәыӡырхәеи Бармышьи рҳәаахь ахы акуеит, Чацәигәарҭа акәар иалалоит армарахь ала);

124. **Мазихәа аӡы** (Блабырхәа ашьхарахь ахы акуеит, ахы Аӡырхала ҳәа иашьҭоуп – Мҷышь иалалоит арҕьарахь ала Али иӡы аладахьы Омар иӡыжь ҳәа иахьашьҭоу);

125. **Мац дахьықәырҵаз аӡы** (Еҕьа иалалоит армарахь ала);

126. **Мгәажьиа икәара** (Џьгыдырхәа аҳабла иатәуп, Ҽбаара иацлоит – Ачандара);

127. **Муҭацера**, уахәаԥш Ахьакәара;

128. **Мцага арҩаш** (Мцага ашьха иацрыҵуеит – Аапсы иалалоит арҕьарахь ала);

129. **Мҵара II Мҵарка** (кәароуп, Аапсы иалалоит армарахь ала Гаӡабеи II Уаҳәырҵа аладахьы);

130. **Мшәы иӡы** (Ҷәындырҵа иҵыҵуеит, Гәыдлоу иалалоит армарахь ала);

131. **Мырза икәара** (Аапсы иалалоит армарахь ала Ҳаразиаԥҳацәа ахьҭахаз ҳәа иахьашьҭоу иҵысны – Аацы);

132. **Папиашҵа акәара** (Џьгыдырхәа аҳабла иавсуеит амраҭашәахь ала);

133. **Ԥсеҩ аӡы** (Ԥсеҩ ашьхахь ахы акуеит – Риҵа иалалоит);

134. **Ԥсеҩ арҩаш** (Ԥсеҩ абахә аганахь ахы акуеит, Аҵыҭәақә арҩаш иареи еилалоит);

135. **Ԥсӡырҩы II Ԥсыӡрҩы** (аԥсыӡ ахьтоԥуа; Дукеи Ҟәыбри реицҵалыҵ аҵыхәа – Аапсы иалалоит арҕьарахь ала);

136. **Рамхәыҭ иқәаҵа акәар** (Шлара иҵыҵуеит, Мысра иахьаҵанакуа Цәымҳакыта иалалоит Аборхә акәара аладахьы);

137. **Рашәҭикәара** (Зыбзыр аҳабла, Зыбзыр иалалоит арҕьарахь ала);

138. **Сакәыԥ икәара** (Оҭҳара ашьхарахь иҵыҵуеит, Рамиз Арсҵаа инхара амраҭашәарахь ала иавсуеит Хыжькәареи иареи еилалоит, ахахьы Аҭәыԥшра кәара ҳәа иашьҭоуп);

139. **Ҭәаркәара II Ҭәаркәра** (Аапсы иалалоит Қаҭан иӡыхь аҵыхәа аҩадахьы – Аацы);

140. **Ҭәаҭәры II Ҭәаҭәары II Ҭәаҭәырҵа** (Бгардәны акалҭ иацрыҵуеит, Зыхьрыԥшь II Ҭәаҭәры хәҷы иареи еилалоит Заабеи иашҵа ҳәа иахьашьҭоу – Џьырхәа);

141. **Ҭәатәры II Ҭәаҭәырҭа** (Ацандара аганахь иҵыҵуеит, Ааԥсы иалалоит Аҳҵәҵәыгәаԥа аҳы Ааԥсҭа иахьалало аладахьы кыр иласкьаган);

142. **Уадҟәа арԥаш** (Арԥхьара арԥаш иалалоит Гәынырхәа иавсны);

143. **Уасакәара** (Ахәаԥеи Аԥьахәи рыбжьара ибжьысны, Калдахәара агәы аусҳәарҭа амрагыларахь ала иавсны, Ҳәаҟьыра иалалоит арҕьарахь ала);

144. **Уаҳәырҭа** (кәароуп, ҳәҭаны иаауеит, Ааԥсҭа иалалоит Мҵара кәара аԥадахьы);

145. **Хабаба ирԥаш** (Хабаба ихра иацрыҵуеит – Бзыԥ иалалоит армарахь ала);

146. **Хабыгә** (Ҭаниа) **иҳыхь** (Ҳаԥкылҵәа иатәуп);

147. **Хкәара аҳы** (Ҷбаарҭа иалалоит армарахь ала Ҵәындырҭа акәара аладахьы Цоухәа иахьатҵанакуа);

148. **Хҵара** (Ҷбаарҭа иалалоит арҕьарахь ала Цәоухәа акалҭахь);

149. **Хьацкәара** (Ацуныҳәарҭа аханы иҵыҵуеит Ԥшьандра иалалоит арҕьарахь ала – Лыхны);

150. **Хьҳыда акәар** (Аҵыҭәақә аганахь ахы акуеит, Риҵа иалалоит Аҵыҭәақә арԥаши Аҳырԥареи рыбжьара);

151. **Хьҳыра акәар** (Бармышь Аԥгара ҳәа иахьашьҭоу иҵыҵуеит, Ондаырхәеи Папцәеи ирҳәаауп, аҵыхәа Мҷышь иалалоит арҕьарахь ала);

152. **Хьрыԥҭа II Хьырԥҭа** (Оҳҳара Бгеиԥҳара иалсуеит – Цгәырԥара иалалоит);

153. **Хьырахыда** (кәароуп, Оҳҳара, Быԥь итәы азааигәара иҵыҵуеит Ахьара акәара иалалоит);

154. **Хьыхьиԥа арԥаш** (рԥаш хәычуп, Риҵа иалалоит);

155. **Хәсас** (Енык) **икәар** (Чаабалырхәа аҵыхәан иҵыҵуеит Мҷышь иалалоит арҕьарахь ала);

156. **Ҟәшәыр II Хәшәыра** (кәароуп, Гарԥ акыдларҭа иҵыҵуеит, Мҷышь иалалоит армарахь ала, Баҽеи Мамыԥырхәеи ирыбжьысуеит);

157. **Ҳаидарха арԥаш** (Хыԥсы иалалоит армахь ала);

158. **Ҳампырԥҭа** (кәароуп, Ґбаԥшыра акалҭахь иҵыҵуеит Амбара кәара иалалоит армарахь ала);

159. **Ҳауажәбҕа акәара** (Ҳауажәбҕа ҳәа иахьашьҭоу ашьхахь иҵыҵуеит, аҵыхәа Мҷышь ахыҵәҟьа иҵалоит: акәара блабырхәааи оҳҳарааи ирҳәаауп);

160. **Ҳәаакыра II Ҳәааҟьыра** (ахы Леиаа рҙы ҳәа иашьҭоуп, аҵыхәа Мҷышь иалалоит аҳлагара авараҿы – Баҽеа);

161. **Ҳәаҟьыр II** Ҳәаҟьырԥа (Оҳҳареи Чыгәрхәеи рҳәааҿ иҵыҵуеит, Мҷышьҭа иалалоит армарахь ала)

162. **Ҳәаҟьыра** (Калдахәара, Аԥьахә аҩыҵахь ахы акуеит, Бзыԥ иалалоит армарахь ала);

163. Ҳ**әыстра** (акәарагьы, аҭыԥгьы, аҵыхәа Амбара кәара иалалоит);

164. **Цгәырԥара** (кәароуп, Хәаԥи Гарԥи ирыбжьысуеит, аҵыхәа Џьырхәаҟа ицоит);

165. **Цгәырҩҭа II Цыгәрҩҭа** (Дахәарҭа иалалоит арԓьарахь ала Аҳарҩҭа аладахьы – Ҟәланырхәа);

166. **Цхаб икәара** (Ԥшьандра иацлоит армарахь ала – Лыхны, Алгыҭ иатәуп);

167. **Цәаҟәырҩҭа II Ҟәацәырыҩҭа** (Ҭәаҭәырҭа иалалоит арԓьарахь ала Базиқыҭа иахьаҵанакуа);

168. **Цәҳәына арҩаш** (Бзыԥ иалалоит арԓьарахь ала Цәҳәына ашьха иаҵсны);

169. **Цәымҳакыта** (кәароуп, Блабырхәа Хышаа рхәы иҵыҵуеит, Ацха зҭоу акәареи иареи еилалоит анаҩс Мысра ҳәа иашьҭоуп);

170. **Цәымҵыра** (Едыр иҙыхь иацрыҵуеит, аҵыхәа Ҳәаҟьыра иалалоит арԓьарахь ала);

171. **Ҵаҵҟәыдыр II Ҵҟәыдыр** (Чыгәрхәа, Дбараа рхәы иҵыҵуеит, Ҭәаҭәры иалалоит);

172. **Ҵәындры II Ҵәындырҭа** (Чбалдыхә ҳәа иахьашьҭоу иҵыҵуеит, ахахьы маҷк иҵәыҵәуп, Ҷбаарҭа иалалоит армарахь ала Хкәара аҩадахьы);

173. **Ҵәындырҭа**, уахәаԥш Ҵәындры;

174. **Ҵыра** (Маасрыԥьқәа аганахь ахы акуеит, Ԥицунда Рыбавод аганахь амшын иалалоит);

175. **Чаабалаа рҙы** (Мгәыҙырхәа, Ашҭа ахахьы аладатәи аган ала иҵыҵуеит);

176. **Чапагәа** (Мқьалба) **ирҩаш** (Ааԥсы иалалоит Аҙкнаҳа аҵыхәа аҩадахьы);

177. **Чацә игәарҭа акәар** (Мгәыҙырхәа аганахь ахы акуеит, амшынахь илбаауеит);

178. **Чашәчара** (Ааԥсы иалалоит армарахь ала Чапагәа ирҩаш аҩадахьы);

179. **Чикәара** (Џьгыдырхәа аҳабла иатәуп, Амжәагәарҭеи Аҳаԥшьахәи рыбжьара ибжьысуеит, Дахәарҭа иалалоит);

180. **Ҷырҩҭа** (кәароуп, Ааԥсы иалалоит армарахь ала Уаҳәырҭа аҩадахьы – Аацы);

181. **Ҷадҳакәара** (Калдахәара, Уасакәара ааҩс амрагыларахь ахы акуеит, Уасакәареи иареи еилалоит);

182. **Ҷбаара II Ҷбаарҭа** (Алгәара иҵыҵуеит Аԓандара, Аулица аҳабла агәҭа иалсуеит);

183. **Ҷбаарҭа**, уахәаԥш Ҷбаара;

184. **Шамаҭ икәара** (Заҕьра иалалоит арҕьарахь ала);

185. **Шхышьха акәара** (Ҭәыпҵшра акәареи иареи еицылоит);

186. **Шьапҵагәа ирԥаш** (Амақьақәа ҳәа изышьҭоу арԥаш иалалоит);

187. **Шьаруан ирԥаш** (Шьаруан иашҭа иҵысуеит, аҵыхәа адгьыл иҵалоит);

188. **Шьыцра** (кәароуп, Лахырҙы акалҵахь иҵыҵуеит, Еҕырҵа иалалоит арҕьарахь ала, Хәапҵ ақ.);

189. **Ԥҵшара**, уахәапш Ԥшара;

190. **Ԥшара II Ԥҵшара** (Риҵа аҙиа иацрыҵуеит Ԥшара аиԥхаа ду иҵысны Еҕьа иалалоит армарахь ала, ахсаалақәа рҿы «Юпшара», мамзаргьы «Лашипсе» ҳәа иарбоуп);

191. **Ԥьаҭқьар икәара** (Цыҕмԥа ҳәа иахьашьҭоу иавсуеит, Хыҵсы иалалоит);

192. **Ԥьби икәара** (Ҽбаарҵа иалалоит армарахь ала Кадыр икәара аԥадахьы);

193. **Ԥькырԥҵа акәара** (Ԥькырԥҵа ҳәа иахьашьҭоу Ҭамкәач игәаԥа аҳабла иҵыҵуеит Гәдоу иалалоит – Ҟәланырхәа).

б) Гәдоуҵа араион аҙыхьқәа, аҿеиԥьқәа:

1. **Аабыԥ иҙыхь** (Ажьхаҳара иаҵанакуеит – Бармышь ақыҵа);

2. **Абаҟәылҙы** (Дәрыҵшь, Ебырныха иҵыҵуеит, Дахәарҵа иалалоит Кьаса иҙыхь аԥадахьы);

3. **Абаҟәылҙы** (Ԥьырхәа, Бгардәны аҳабла ахәшәтәырҵа аԥны аҵаҟа амраҵашәарахь иамоуп);

4. **Абаҟәылҙы** (Абаҟәылҙы акәара иалалоит арҕьарахь ала – Абҕархыкә);

5. **Абаҟәылҙы** (Хыҵсы ақыҵа, Зыхьрыҵшь иазааигәаны амраҵашәарахьтәи аганахь иҵыҵуеит, Зыхьрыҵшь ҳәа иахьашьҭоу адәы иԥәлоит, уи адагьы уахь инеиуа аҙыхь ҵыхәаԥәа ыҟоуп);

6. **Абаҟәылҙы** (Абаҟәыл кәара ахы, Ардәын ныҳәара аладахьы иҵыҵуеит – Аацы);

7. **Абаҟәылҙха** (Ҧшьандра кәара арҕьарахь 100-ҟа метра инаскьаганы иамоуп, анкьа алгыҵаа уи акәын иржәуаз – Лыхны ақыҵа);

8. **Абаҟәылҙыхь** (Дәрыҵшьи Арԥҵеи рҳәааҿы иҵыҵуеит, Гәдоу иалалоит – Ҟәланырхәа);

9. **Абачрхәа аҙы** (Ԥьырхәа, Ахәҵа аҳабла аладахьтәи аган иамоуп);

10. **Абҕаҙқәа** (Уча иҳәыста аханы, Ҳауажәбҕа акәара иалалоит – Жьабна аҿаԥа);

11. **Абзагә иҙыхь** (Гьеԥь ихаҳара аԥадахьы иҵыҵуеит – Аҙлагараҙы иалалоит – Лыхны);

12. **Аграа рҙыхь** (Қапаа рҙыхь аладахьы иҵыҵуеит Дахәара иалалоит – Ԥьырхәа, Ешырхәа аҳабла);

13. **Аграа рзыхь** (Џьыԥхәны хәҷы аладахьы иҵыҵуеит, Ҳәаҟьыра иалалоит армарахь ала);

14. **Агырзыхь** (Ажьымҽыҷра ашкол аԥхьа иҵыҵуеит, Хыԥсы иалалоит армарахь ала – Лыхны);

15. **Адырзы** (Мҭаргьалаз аџьқәа рыцаҟа иҵыҵуеит 300-ҟа метра инацәхыкны амраҭашәарахь, Аҳлагараҳы иалалоит – Лыхны);

16. **Аерманцәа рзыхь** (Ҳабѡы иҵыҵуеит, Злагары иалалоит армарахь ала – Ацандара, Ҳабѡы);

17. **Ажьиҳха** (Мгәыҳырхәа ашкол аҵаҟа иҵыҵуеит, аҵыхәа Гәыбрҭа ҳәа иашьҭоуп, амшын иалалоит Золотой берег ҳәа иахьашьҭоу);

18. **Ажәҳра аҳыхь II Ажәҳ'ра аҳыхь** (Џьырхәа, Ажәҳра аҳаԥы иавоуп, аҵыхәа Хыԥсҭа иалалоит Надиа лҳыхь аладахьы);

19. **Аҳаѡа** (Џьырхәа, Бгардәны аҳабла Чагә инхарҭа ҳәа иахьашьҭоу, иамоуп);

20. **Аҳага** (Адеигәара иҵыҵуеит, Пашә иҳыхь иалалоит – Ҟәланырхәа);

21. **Аҳага** (Абҭархыԥа аҳабла иамоуп аҵыхәа Дахәарҭа иалалоит);

22. **Аҳагаҳы** (Адеигәареи Осиаа рхәи рҳәаа иазааигәаны иамоуп – Ҟәланырхәа, Осиаа рхәы аҳаб.);

23. **Аҳиԥәа ду** (ҳыхьны Ҷбаара иамоуп, Аныхазԥәеи Бҭарҳхеи рыбжьара);

24. **Аҳиԥәа хәҷы** (Ҷбаара иамоуп Аҳиԥәа ду аладахьы – Ацандара);

25. **Аҳкәымра аҳы** (Хыԥсы арҭьарахьтәи аԥшаҳәа, ацҳа аѡадахьы – Џьырхәа, Бгардәны аҳабла);

26. **Аҳлагара аҳыхь** (Жәанаа рыҳлагара аварақәы, Хыԥсҭа аԥшаҳәа – Арашхәа аҳабла);

27. **Аҳԥшьа** (Анаҟәаԥиа абаа аѡнытҟа иҭачаԥаны иҟаҵоуп);

28. **Аҳхаду** (Ҭәаҭәырҭа ахԥәа ируакуп Цоухәа аганахьтәи иаауеит);

29. **Аҳхаԥәаҭа** (ҳыхьуп, Оҵҳара Ахьара иатәуп, аҵыхәа Мҷышь иалалоит);

30. **Аҳхырҷа** (Оҵҳара Амхду аган иҵыҵуеит, аҵыхәа Сыкәыԥ икәара иалалоит арҭьарахь ала);

31. **Аҳцәҵәы** (аҳгьы, аҭыԥгьы, Аҳҷаѡа ахыԥә – Ҟәланырхәа агәы аҳабла);

32. **Аҳцәҵәы** (Базиԥыҭа Аҳцәҵәы агәаѡа ҳәа иахьашьҭоу иҵыҵуеит, аҵыхәа Ааԥсҭа иалалоит);

33. **Аҳҷаѡа аҳы** (Аҳҷаѡа ҳәа иахьашьҭоу Абгаѡара аҳабла иҵыҵуеит, Дахәарҭа иалалоит – Ҟәланырхәа)

34. **Аҳымҵар** (Џьырхәа, Абахәаҵа иҵыҵуеит – Ҵытҟәыдыр иалалоит);

35. **Аҳымҵар** (Аҳыхьду аѡадахьы иҵыҵуеит зны анышә иҵалоит, аҵыхәа Хыԥсы иалалоит армарахь ала Аҳыхьду ахьалало аѡадахьы – Дәрыԥшь Абгарра аҳабла);

36. **Аҙырԥха** (Аҳарԝҭа ахықәаҷ иҵыҵуеит Ачуанҙыхь аҵаҟа – Дәрыԥшь, Арыԝҭа аҳабла);

37. **Аҙыхь** (Мгәыҙырхәа, Агәыдра ахахьы иҵыҵуеит амраҭашәарахь ала, Аҵарԥа акәара иалалоит);

38. **Аҙыхь** (Блабаа рхәи Бабалаа рхәи рыбжьара агәҭахьшәа – Блабырхәа агәы);

39. **Аҙыхьаҭа** (Ацандара, Џьгыдырхәа аҳабла, Берам иҙыхь аҵыхәа);

40. **Аҙыхьду** (Арха аԝадахьы иҵыҵуеит Дәрыԥшь Абгарра аҳабла, Хыԥсы иалалоит армарахь ала Аҙымҵар аладахьы);

41. **Аҙыхьду** (Кәҭиа иучастка аԝадахьы Абгарра ахықә иазааигәоуп, Хыԥсы иалалоит армарахь ала);

42. **Аҙыхь хәԥы II Аураҙыхь** (Аура ҳәа иахьашьҭоу иамоуп, Аԥсацҳа кыр инахыганы ашьхарахь);

43. **Аҙычаԥа** (Ашьцына иадуп Ашәра ҳәа иахьашьҭоу – Калдахәара аҷаԝа);

44. **Аҙышкәакәа** (Ашәааа рымхаҭа ҳәа иахьашьҭоу иҵыҵуеит, Џьырхәа, Емхагәаԝа аҳабла);

45. **Аиҳәаҙы** (Лашԥсард Ахьара ҳәа иахьашьҭоу иҵыҵуеит – Анхәа);

46. **Аиԝыркка аҙы** (Ҷбаарҭа иалалоит армарахь ала Хкәара аҙы аладахьы – Абгархықә);

47. **Акакыи** (Аԝҙба) **иҙыхь** (Аацы, Ҟәырґьалҭа иалалоит, Мҵареи Кәтыҵреи ирҳәаауп);

48. **Ақьыл** (дерманын) **иҙыхь** (Ҟәырґьалҭа иалалоит, Мҵареи Кәтыҵреи рҳәаахь);

49. **Аҟәбарҙа II Аҟәбарҙы** (ҙуп, Агәыҙа иамариашаны Ҭәаҭәры армарахьтәи ахықә иамоуп – Џьырхәа);

50. **Аҟәсаа рҙыхь** (Лыхны, Аҙлагарахықә аҳабла иҵыҵуеит, Кәасҭа иҙыхь иалалоит, ажәытә Гәдоуҭа ақалақьуаа Аҟәсаа рҙыхьи, Миха иҙыхьи, Кәасҭа иҙыхьи рҟынтәи акәын аҙыржәтә шроуаз);

51. **Алагьанҙы** (Емхагәаԝа амраҭашәарахьтәи аганахь иҵыҵуеит – Џьырхәа);

52. **Алагьанҙха** (Дахәарҭа иалалоит армарахь ала Ацандара аҳәаа иазаигәаны);

53. **Алахраҙы II Лахырҙы** (Анышәаԥшьреи Ҧарагәаԝеи рыбжьара);

54. **Алахәшә** (ҙыхьны иҟәандаҙа иҵыҵуеит Ауадҳара аисточник авараҷы);

55. **Алаҳаҙыхь** (Аныхазқәа ашьапаҷы иҵыҵуеит, Ҷбаарҭа ахықә иазаигәаны иара уаҵәҟьа иалалоит);

56. **Алаҳаҙыхь** (Ҭасраҟәа иатәуп, Дахәарҭа иалалоит арґьарахь ала Кьахьаа рҙыхь аԝадахьы – Абгархықә);

57. **Алгәыста II Лагәста** (ʒыхьны иҵыҵуеит Дәрыпшь, Аҭтар рҳабла, аҵыхәа хара имцакәа анышә иҵалоит);

58. **Алʒы** (Гәымбаа рʒаҩа аҩадахьы иҵыҵуеит, Папа иʒха иалалоит – Ажьымҿыҕра аҳабла);

59. **Алʒыхь** (Ахьара ахахьы иҵыҵуеит, Хьацкәара иалалоит – Лыхны);

60. **Алʒыхь** (Аацы, Алʒыхь аҳабла иҵыҵуеит, Аапсы иалалоит армарахь ала);

61. **Алиас** (Царгәыш) **иʒыхь** (Ҭаытә иʒыхь ахахьы иҵыҵуеит, Чикәара иалалоит арҕьарахь ала – Ачандара);

62. **Алықьса** (Герзмаа) **иʒыхь** (Кәҷышьҭра ахы иазааигәаны иҵыҵуеит, Кәҷышьҭра иалалоит арҕьарахь ала);

63. **Алықьса** (Зариа) **иʒыхь** (Аʒлагарахыҟа иҵыҵуеит, аҵыхәа Аʒлагараʒы иалалоит Гаграҟа ицо амҩаду аҷы илеиааныʒа – Лыхны);

64. **Алықьса** (Барцыц) **иʒы** (Ҭаҕыць итәара ҳәа иахьашьҭоу иатәуп);

65. **Аманах иʒыхь** (Ахьшьтәара иҵыҵуеит, Мысра кәара иалалоит арҕьарахь ала Аҳапʒы аладахьы – Анхәа);

66. **Амтон** (Плиа?) **иʒыхь** (Аʒлагараʒы иалалоит Пасаниаа рʒыхь аҩадахьы – Ҳапшьыра аҳабла);

67. **Амҷбааҩырҭа аʒыхь** (Ҭамкәач игәаҩа амрагыларахьтәи аганахь иҵыҵуеит Заҕьра иалалоит – Ҟәланырхәа);

68. **Андрабу иʒыхь** (Аркҭа иатәуп, Аҳаркҭа иалалоит – Ҟәланырхәа);

69. **Анесҭа иʒыхь** (урымын; аʒыхь дууны иҵыҵуеит, иҵачапаны иҟаҵоуп – Анхәа);

70. **Анхәаа рʒапшь II Аԥьамсу** (Анхәаа рʒапшь атәара ҳәа иахьашьҭоу иҵыҵуа аʒхәыцы);

71. **Анш Миха иʒыхь** (Седыҟ иʒыхь аладахьы иҵыҵуеит, Хыпсы иалалоит армарахь ала – Лыхны);

72. **Аныхәҵа** (аʒыхьгьы, аҵыпгьы – Гьазардаа рхәы амраҵашәарахьтәи аган иҵыҵуеит, аҵыхәа Хәшәыр иалалоит армарахь ала – Отҳара);

73. **Анышәапшьʒы** (Арыжәбарҵа аханы Быстыҟа аган);

74. **Апагә иʒыхь II Сасрыҟәа иʒыхь** (Ҷбаарҭа иалалоит Аиҩркка аʒы аладахьы – Абгархыҷә);

75. **Апшанҳәара аʒыхь** (Апшанҳәара иамоуп – Ахәаԥа аҳабла, Калдахәара);

76. **Арасаʒаҩа II Асаʒаҩа** (Дәрыпшь, Кәыкәыраҵа аашс амраҵашәарахь, Тәанихәа аҩадеи Тәанихәа аладеи рыбжьара ʒыхьны аҳапы иҵысны иаауеит, аҵыхәа зны иҵало иҵыҵуа Дәыр ицоит – Ҷад игәаҩа);

77. **Арасаʒыхь** (Мгәыʒырхәа Ахҵымла акалҵахь иҵыҵуеит, Гәыбрҭа иалалоит армарахь ала);

78. **Арасʒаха** (ʒ-ҵабааны иҵоуп Абыстыҟа ахахьы);

79. **Арасҙыхь** (Мгәыҙырхәа, Ашымҳасҭа аганахь ахы акуеит, «ыцҽры арҕьарахь Цгәы иҙыхь аладахьы);

80. **Аргәынҙыхь** (Зашҭа акәара ахы – Ҟәланырхәа);

81. **Ардәын иҙы** (Анаамҽа иавоуп – Амарда ахәы, Блабырхәа);

82. **Арзамеҭ** (Агрба) **иҙыхь** (Цгәырҽҭа иалалоит арҕьарахь ала – Ачкыҵа аҳабла);

83. **Арзамеҭ иҙыхь** (Ачаихәдаара ҽадатәи анхыц);

84. **Арҟәыць-пҳа лҙыхь** (Ааԥсҭа иалалоит Шьмаф иҙыхь аладахьы – Абгархыкә);

85. **Армен** (Симониа) **иҙыхь** (Лыхны, Нырцәаа ҳәа иахьашьҭоу иҵыҵуеит, Ԥшьандра иалалоит арҕьарахь ала Бигәаа рҙыхь аладахьы);

86. **Архаҙы** (Ҭасраҟәеи Осиаа рхәи рҳәаа азааигәара иҵыҵуеит, Ажәҙра аҙы иалалоит – Осиа рхәы аҳабла);

87. **Арҽҭа абаҟәылҙы** (Дәрыԥшь, Арҽҭа Дауҭ иҙыхь анаҽс аҽада иҵыҵуеит, Гәдоу иалалоит);

88. **Арҽҭа аҙыҵәҵәы** (Цгәырҽҭа армарахьтәи аганахь иамоуп – Арҽҭа аҳабла; ауаагьы иржәуеит);

89. **Аслан иҙыхь** (Аҙкәкәа иадуп аҽада-мрагыларахь Анҳашҭыкә ахахьы);

90. **Аҭеиҙы** (Ԥьырхәа, Аҭеичыгәырхәа ҳәа иахьашьҭоу иҵыҵуеит, аҵыхәа ыҙуеит);

91. **Аҭырқәцәа рҙыхь** (Чгылара анаҽс ашьхацамҽахь – Блабырхәа аҷаҽа);

92. **Аҭәаду аҙыхь** (Оҵҳара, Аҭәаду ахәы иҵыҵуеит – Аҭәаду акәара иалалоит);

93. **Аҭәаҙыхь** (Бжьылҽа II Веселовка ашкол ахьгылоу аладахьы – Анхәа);

94. **Ауадҳара аҙы** (еицырдыруа Ауадҳаратәи аҙыхәшә-аисточник)[1];

95. **Ауасарҙыхь** (Цәгәырпа агәаҽа иҵыҵуеит, Цәгәырпа иалалоит армарахь ала – Хәапҵ ак.);

96. **Ауаткаршыра** (ҙыхьуп, Дәрыԥшь Арҽҭа аҳәаа иазааигәаны иҵыҵуеит, Тәанихәа иатәуп);

97. **Аураҙыхь**, уахәаԥш Аҙыхь хәҷы;

98. **Ауҙха** (Мҳалхәы аҵаҟа иҵыҵуеит, Мысра кәара иалалоит Аманах иҙыхь аладахьы – Анхәа);

99. **Ахкәаԥьцәа рҙы** (Баҕиа иатәуп, ҙмахуп; ахцәы змам рзы ахкәаԥьцәа, ҳәа ихәмарны ирҳәон);

---

[1] Аибашьра ду ҟалаанза Ауадҳара азы ауаа анҭаҳа, ишабалакь рхы мҽаԥырго ианалага, азыхь ааира иаҟәыцит. Ԥьениа Османи, Сақаниа Езыгәи, Ҳашыг Кәасҭеи, Чачибаиа Сардиони аҧсаса рыман уа итәан, Ԥьениа Осман ус иҳәеит "сара истәуп, уара иутәуп ҳәа акәымкәа шьтәа дук рылган иаажәг". Иреиҧьыз шьтәа дук ааган иршьит, иныҳәеит, шәаҳәарахеит, кәашарахеит, аҷырпын адырҳәеит, ауаа еизеит. Ахәылбыеха азы ахәхәаҳәа иааиуа иалагеит.

100. **Ахәырма аҙыхь** (Мысра кәара иалалоит арҕьарахь ала Анесҭа иҙыхь аладахьы – Анхәа);

101. **Аҳапҵы** (Ашеагылара иамоуп, аҭыхәа ыҵуеит – Анхәа);

102. **Аҳахьча** (ҙыжьуп, ааԥсы иамоуп Бҕыжә азааигәара);

103. **Аҳкәажә лҙыхь** (Лыхнашҭеи Ҳаԥшьыреи рҳәаа иазааигәан иҵыҭуеит – Аҵлагараҙы иалалоит армарахь ала);

104. **Аҳәацәарҙыхь** (Баҕиа иатәуп, Ахкәаԥьцәа рҙы аладахьы);

105. **Ацԥха лҙыхь** (Ҳабҩы арха иҵыҭуеит, Ааԥсы иалалоит);

106. **Ацәҙыхь** (аҙыхьгьы, аҭыԥгьы, Дәрыԥшь, Агәхәара аҳабла Аҭшәарра ҳәа иахьашьҭоу);

107. **Аҵымҵар** (ҙыхьуп, Арбха амрагыларахьтәи аҩыҵа – Блабырхәа);

108. **Аҵысҙы II Аҵыс'ҙы** (Қәабырҩҭа аҳабла, Аныхазқәа ахәы ахахьы);

109. **Ачамҳаҙыхь** (Хыԥсы арҕьарахьтәи аганахь Цуҭажә унеиаанҙа иҵыҭуеит, Хыԥсы иалалоит);

110. **Ачуанҙыхь** (Кьылаа рҙыхь анаҩс аҩада Дәрыԥшь Арҩҭа аҳабла иҵыҭуеит, Аҳарҩҭа иалалоит);

111. **Ачан рҙыхь** (Ажьхаҳара ахахьы Ҷанаа ахьынхо – Бармышь);

112. **Ашҭа аҙыхь** (Аилакырԥҳа лашҭа ҳәа иахьашьҭоу иҵыҭуеит, Мҷышь иалалоит армарахь ала – Аԥшьдәны);

113. **Ашырҙыхь** (Арқәа иҵыҵуеит, Дахәарҭа иалалоит арҕьарахь ала – Дәрыԥшь, Ебырныха аҳабла);

114. **Ашәаа рҙыхь** (Ампараа рыхәҵ агәҭахьшәа иамоуп, уажәы уа Ашәаа иреиуоу уаҩ дыҟаҙам);

115. **Аҩҙаа рҙыхь** (Аграа рҙыхь иазааигәоуп – Ԥьырхәа, Ешырхәа аҳабла);

116. **Аԥьамсу**, уахәаԥш Анхәаа рҙаԥшь;

117. **Аԥьарҙы** (Блабырхәа ашьхарахь Ҳәынаԥкыра ҳәа иахьашьҭоу);

118. **Аԥьгьери** (Қаԥшь) **иҙыхь** (ҙыхь дуны иҵыҵуеит, Акәарҷҷа иалалоит армарахь ала Цәышаа рхәы аҳабла – Ҟәланырхәа);

119. **Бадраҟ иҙыхь** (Кәанапа иҵыҵуеит, аҭыхәа атыша иҭалоит);

120. **Баҕ** (Анқәаб) **иҙыхь** (Кәанапа иҵыҵуеит, Цгәырпа иалалоит армарахь ала);

121. **Баҕыр игәарҭа аҙыхь** (аҵыхәа Рамхәыҵ игәарҭа акәара иалалоит – Шлара);

122. **Бақьиа** (Бебиа) **иҙы** (Ҳаԥкылҵәа иазааигәоуп, Еҕырҭа аҳабла);

123. **Баҟәылҙы** (Бабын ихәы амраҭашәарахь, аусҳәырҭа ахьгылоу ашьҭахь – Бармышь);

124. **Бамбора аҙыхь** (Араҷыс иҵыҵуеит, Қьыстрыкь иалалоит арҕьарахь ала – Лыхны);

125. **Бачыр иҙыхь** (блабырхәаа ржәытә шьхацамҩахь Ҳасоу ихәы анаҩс);

126. **Башьыл иҙха** (Рамхәыҭ игәарҭа акәар иалалоит);

127. **Бҕарҙха аҙыхь** (Бҕарҙха абахә иалҵәҵәаны илеиуа аҙыхь – Аҷандара);

128. **Берам** (Џьниа) **иҙыхь** (Џьгыдырхәа аҳабла, Ақәырҭа аҵаҟа иҵыҵуеит);

129. **Бигәаа рҙыхь** (Нырцәаа ҳәа иахьашьҭоу иҵыҵуеит, Пшьандра иалалоит арҕьарахь ала – Лыхны);

130. **Бида иҙыхь** (Мырза икәара иалалоит арҕьарахь ала Хәсин иҵаҟа – Аацы);

131. **Брагьаа** (Бигәаа) **рҙыхҵарҭа** (Ҳанашә иҙыхҵарҭа аҩадахьы ацҳа азааигәара – Бгардәны аҳабла);

132. **Брамба аҙыхь** (Оҵҳара, Ахьара акәара иалалоит);

133. **Быҷаа** (Смыраа) **рҙыхь** (Цәкәара иалалоит арҕьарахь ала – Аацы);

134. **Виктор иҙыхь II Есыф** (Кәыкәба) **иҙыхь** (Жәандәрыҧшь Алаҳашхәа аладатәи аган)[1];

135. **Габлиаа рҙыхь** (Лыхны Аҙеихаҟәа аҩадахьы идуны иҵыҵуеит, аҳала Гәдоу иалалоит);

136. **Габниаа рҙыхь** (Аҙырҧха иалалоит армарахь ала – Аацы);

137. **Габниаа рҙыхь** (Габниаа рыбна ҳәа иахьашьҭоу иҵыҵуеит – Алаҳашхәа аҳабла);

138. **Гагра аҙха** (Ҭамкәач игәаҩа иатәуп, Гәдоу иалалоит армарахь ала – Ҟәланырхәа);

139. **Гыд иҙыхь** (Гыд иқәаҵа иҵыҵуеит Ҳасан иҙыхь аладахьы, Абгаҩеира кәара иалалоит армарахь ала – Џьырхәа, Ахәҵа аҳабла);

140. **Гыцаа рҙыхь** (Адеигәара ахахьы иҵыҵуеит – Ҟәланырхәа);

141. **Гыцаа рыҙха** (Џьырхәа Гыцаа ргәаҩа иатәуп);

142. **Гьагьиаа рҙыхь** (Тәанихәа аладахьи Тәанихәа аҩадахьи рҳәааҷ иҵыҵуеит, Ҳарҩҭа иацлоит Ҳаҧлаз иҙыхь аҩадахьы);

143. **Гьаргьалаа рҙыхь** (Ааҧсы иалалоит Татахь иҙыхь аҵыхәа аҩадахьы – Аацы);

144. **Гьаргьалаа рҙыхь** (Лыхны, Гьаргьалаа радгьыл ҳәа иахьашьҭоу иҵыҵуеит, Аҙлагараҙы иалалоит Камлиаа рҙыхь аҩадахьы);

145. **Гьаргь иҙыхь** (Џьби икәара иалалоит армарахь ала – Абгархықә);

146. **Гьенараа рҙыхь** (Аҙлагараҙы иалалоит Цкәиаа рҙыхь аҩадахьы – Лыхны, Ҳаҧшьыра аҳабла);

147. **Гәбазаа рҙы** (Арха аладатәи ахахьы иҵыҵуеит, аҵыхәа анышә иҵалоит – Чаабалырхәа);

148. **Гәыгәым иҙыхь** (Аҷандара, Џьгыдырхәа аҳабла иҵыҵуеит, Чикәара иалалоит арҕьарахь ала);

[1] Виктор Кәыкәба еицырдыруа аҵарауаҩ дахьынхоз аҭыҧ.

149. **Ґәынаа рзыхь** (Лыхны, Махаз идгьыл ҳәа иахьашьҭоу иҵыҵуеит, Аҳыхьду аладахьы 200-ҟа инаскьаганы Аҳыхьду аҵыхәа иалалоит);

150. **Ґәыцьгьараа** (Зарданиаа) **рзыхь** (Аџьахә аладатәи аҳәаахь иҵыҵуеит – Калдахәара);

151. **Ґәыблиаа рзыхь** (Осиаа рхәы аҵыхәахь иҵыҵуеит – Пашәыр иҳаԥы аҳыхь иалалоит);

152. **Ґәыблиаа рзыхь** (Ампыласырҭа амрагыларахьтәи аганахь иҵыҵуеит – Гәдоу иалалоит Ԥшьҟан иҳыхь аҩадахьы – Лыхны, Ҳаԥшьыра аҳабла);

153. **Дамеи иҳыхь** (Аџьахә, Дамеи игәаҩа иҵыҵуеит, Кәашә иҳыхьи иареи еилалоит);

154. **Дауҭ** (Агрба) **иҳыхь** (Дәрыԥшь, Арҩҭа аҳабла, Аџьба ихәы ҳәа иахьашьҭоу иҵыҵуеит, Гәдоу иалалоит);

155. **Дахәас** (Зариа) **иҳыхь** (Адеигәара иҵыҵуеит, Пашә иҳыхь иалалоит – Ҟәланырхәа);

156. **Даҳәыҟәа иҳы** (Ажәрымҩа иавоуп амраҭашәарахь ала – Аҭәахәы иахьаҵанакуа, Хәаԥ ак.);

157. **Дбараа рзыхьқәа** (Рамхәыҭ игәарҭа акәара иалалоит аргьарахь ала – Шлара);

158. **Дыгәҭа аҳыхь** (Лыхны, Дыгәҭа ҳәа иахьашьҭоу иҵыҵуеит, Хыԥсы иалалоит армарахь ала);

159. **Егнат** (Џьергениа) **иҳыхь** (Лыхны, Аҳлагарахықә аҳабла иҵыҵуеит, Алаҳаҳы иалалоит);

160. **Едыр иҳыхь** (Жәандәрыԥшь Алаҳашхәа агәҭахьшәа иҵыҵуеит, аҵыхәа Ҳәаҟьыра иалалоит армарахь ала амҩаду (атрасса) иазааигәаҳаны);

161. **Елыф лҳыхь** (Дәрыԥшь, Ҷад игәаҩа ҳәа иахьашьҭоу иамоуп, Кәыркәыраҭа иалалоит армарахь ала);

162. **Ешаа рзы** (Џьырхәа Абахәаҵа иҵыҵуеит Ҭәаҭәырҭа иалалоит);

163. **Ешаа рыҳха** (Џьырхәа Ебжьна ҳәа иахьашьҭоу иҵыҵуеит);

164. **Ешырзыхь** (Аҷандара, Ауасырхәа иҵыҵуеит, Дахәара иалалоит);

165. **Еруанҳха** (Агәаҩара иҵыҵуеит, «ыџрҩҭа иалалоит армарахь ала – Онданырхәа);

166. **Зақ иҳы** (Мзахара ашьха амрагыларахьтәи аганахь);

167. **Зыхәаа рзыхь** (Ҟәыбрыҵа иатәуп, аҵыхәа иара уаҵәҟьа Цәкәарҭа иалалоит);

168. **Заԥшьаа рзыхь**, уахәаԥш Хамиқәаҵа аҳыхь;

169. **Зеигәарҭа аҳыхь** (аҵыхәа Аборхә акәара иалалоит – Шлара);

170. **Зыкәыркәыр** (ҳыхьуп, Беслан игәаҩа ахахьы – Калдахәара);

171. **Зыхьрыԥшь** (Хыԥсы ақыҭа, Аԥьахәы аладахьы аҟьаҟьараҽы аҳәаферма азааигәара иҵыҵуеит, аӡыхьқәа рҵыхәа адәы иқәтәоит);

172. **Иаҳиа иӡыхь** (Уадқәа дуи Уадқәа хәыҷы рыбжьара);

173. **Иналаа рӡыхь** (Иналаа радгьыл ҳәа иахьашьҭоу иҵыҵуеит – Калдахәара агәы);

174. **Иҷа иӡыхь** (Маҭа иӡыхь иалалоит армарахь ала, алада Абҟәылӡы акәара ҳәа иашьҭоуп – Абгархықә);

175. **Кадыр** (Анқәаб) **иӡы** (Кәанапа иҵыҵуеит, Зыхьрыԥшь иалалоит арҕьарахь ала);

176. **Камлиаа рӡыхь** (Лыхны, Патеиԥацәа рынхарҭа иҵыҵуеит, Аӡлагаразы иалалоит Аҳқәажә лӡыхь аҩадахьы);

177. **Камшьышь** (Бгьоу) **иӡыхь** (Ԥшьандра армарахьтәи ахықәан иҵыҵуеит Бамбореи Алгыҭи рыбжьара – Алгыҭ аҳабла);

178. **Кац** (Маан) **иӡыхь** (Ауархәа аҵаҟа иҵыҵуеит – Ҭасраҟәа аҳабла Ажәӡра иалалоит);

179. **Кац иӡыхь** (Абахәамҵа иатәуп, Ҭәаҭәырҭа иалалоит арҕьарахь ала – Абгархықә);

180. **Кац** (Маан) **иӡыхь** (Гәнаа рынхарҭа анаҩс амраҭашәарахь, Еҕры иалалоит – Хәаԥ ақ.);

181. **Ктырҩҭа** (ӡыхьуп, Акәасқьамҵа иаҵанакуеит, аҵыхәа Ҳәаҟьырҩа иалалоит);

182. **Кыбҷышь** (Ладариа) **лӡыхь** (Ҷбаарҭа иалалоит армарахь ала Абаҟәылӡы акәара аладахьы);

183. **Кыта** (Чачбаиа) **иӡыхҵарҭа** (Шьрыф иӡыхҵарҭа аҩадахьы, ӡыхьуп Хыԥсы иалалоит – Бгардәны аҳабла);

184. **Кыта** (Тарнаа) **иӡыхь** (Ашыцра аҳабла амраҭашәарахьтәи аганахь иҵыҵуеит, Хыԥсы иалалоит армарахь ала);

185. **Кьамжьагә иӡыхь** (Ҭәаҭәырҭа иалалоит – Емхагәаҩа);

186. **Кьамшьышь иӡыхь** (Аӡагаӡы иалалоит – Осиаа рхәы аҳабла);

187. **Кьапы алагьанӡы** (Аацы, Аиҳәаӡы иалалоит арҕьарахь ала);

188. **Кьаса** (Арӡынба) **иӡыхь** (Дахәарҭа ахықәаҽ иҵыҵуеит, Дахәарҭа иалалоит арҕьарахь ала, Дәрыԥшь, Ебырныха аҳабла);

189. **Кьаса иӡыхь** (Ауасырхәа иҵыҵуеит, Дахәара иалалоит – Ачандара);

190. **Кьахьаа рӡыхь** (Ҭасраҟәа иатәуп, Дахәарҭа иалалоит арҕьарахь ала Алаҳаӡыхь аладахьы);

191. **Кьылаа рӡыхь** (Дәрыԥшь, Арҩҭа аҳабла, Ашәаа рныҳәараҭа ҳәа иахьашьҭоу анаҩс аҩада иҵыҵуеит, Аҳарҩҭа иалалоит);

192. **Кьыԥшь** (Гыцба) **иӡыхь** (Алагьанӡы анаҩс амраҭашәарахь иҵыҵуеит – Емхагәаҩа);

193. **Кьырыхә иӡы** (ӡыхьуп, Оҭҳара Рашныха аган иҵыҵуеит, аҵыхәа Хәшәыра ҳәа иашьҭоуп);

194. **Кәаҕа** (Арсиа) **иҙыхь** (Лыхны Ажраҵара иҵыҵуеит, Ԥшьандра иалалоит Ҭапара иҙыхь аладахьы);

195. **Кәакәа иҙыхь** (Ԥьби икәара иалалоит арҕьарахь ала Ҽбаарҭа иазаигәаны – Абгархыҟә);

196. **Кәанта иҙыхь** (Хҵара иалалоит армарахь ала – Абгархыҟә);

197. **Кәап иҙыхь** (Царбелырҭа иҵыҵуеит, Гәдоу иалалоит арҕьарахь ала Лыхны, Ҳаԥшьыра аҳабла);

198. **Кәап** (Ҷәышба) **иҙыхь** (Зышҭа иалалоит арҕьарахь ала – Ҟәланырхәа, Ҷәышаа рҳабла);

199. **Кәарҷеи Седыҟ иҙыхь** (Седыҟ иҳаҷҷа ҳәа иахьашьҭоу, Лыхны, Ажьымҿыҕра аҳабла иҵыҵуеит, Хыԥсы иалалоит армарахь ала);

200. **Кәасҭа** (Ҙариа) **иҙыхь** (Аҙлагарахыҟә аҳабла иҵыҵуеит, Миха иҙыхь иалалоит – Лыхны);

201. **Кәасҭа иҙы** (Тыгә итәара анаѡс Хәаԥаа рышьхацамѡахь);

202. **Кәаташь иҙы** (Кәаташь иҵып иҵыҵуеит, Абгаѡеира кәара иалалоит арҕьарахь ала – Ԥьырхәа, Ахәҵа аҳабла);

203. **Кәатаԥшь** (ҙыхьуп, Уҷа лхәы амраҭашәарахьтәи аѡыцаҿ иҵыҵуеит, аҵыхәа Мҷышьҭа иалалоит Дахәарҭа анаѡс)[1];

204. **Кәатар иҙха** (Оҵҳара, Кәата итәы аѡадахьы иҵыҵуеит, Хәшәырҭа иалалоит арҕьарахь ала);

205. **Кәашә иҙыхь** (Аԥьахә, Дамеи игәаѡа аѡада-мраҭашәарахь иҵыҵуеит, Ҷәымҳакыта акәара ахҟәа ируакуп);

206. **Кәпалаа рҙыхь** (Ԥьырхәных ахәы амрагыларахьтәи аганахь Ешырхәа иахьаҵанакуа иҵыҵуеит, алада Дахәара ҳәа иашьҭоуп);

207. **Кәҷышьрҭа II Кәҷышьҭра** (Дыгәҭа амѡаду амрагыларахьтәи аганахь иҵыҵуеит, Хындыгә иҙыхь иалалоит – Лыхны, Аҙлагара аҳабла);

208. **Кәыкәыраҭа II Кәыркәыраҭа** (ҙыхьуп, Дәрыԥшь, Тәанихәа аладахьиТәанихәа аѡадахьи рҳәааҿ иҵыҵуеит, иҵало, иҵыҵуа Дәыр иалалоит: Кәыркәыр захьӡу аҙыхьқәа рҿы ихыло акәыбры ссақәа роуп);

209. **Кәымпыл** (Барганԥьиа) **иҙы** (Чыгәрхәа иҵыҵуеит, Кәыра итыш иҵалоит);

210. **Кәыркум аҙы** (ҙыхьуп, Арихәа иатәуп);

211. **Кәыркәыраҭа**, уахәаԥш Кәыкәыраҭа;

212. **Қапаа рҙыхь** (Ԥьырхәных амрагыларахьтәи акалҵахь иҵыҵуеит, Дахәара II Кәпалаа рҙыхь иалалоит – Ешырхәа аҳабла);

213. **Қаҭан иҙыхь** (Ааԥсы иалалоит Алашә икәара аҵыхәа аѡадахьы – Аацы);

214. **Қәаса иҙы** (Мысра агәаѡа аѡадахьы амраҭашәарахь ала иҵыҵуеит – Амԥараа рхәы);

[1] ХХ ашәышыкәса алагамҭаз ара акәатаазарҭа ыҟан.

215. **Қәасҙы** (Уаҳәҭыбжьа иатәуп, Мысра кәара иалалоит армарахь ала Аҳаԥҙы аҧадахьы – Анхәа);

216. **Қәаҵа иҙыхь II Қәаҵәа иҙыхь**, (Аҙыдаќәара иалалоит Жьабна – Оҵҳара ақ.);

217. **Қәаҵәара** (Гыцба) **иҙыхь** (Џьырхәных аҧада-мраҭашәарахьтәи аганахь иќоуп, Емхагәаҧа);

218. **Қәаҷа** (Лазба) **иҙыхь** (Қәабрыѳҵа иҵыҵуеит Ҭабақь иҙы ааҧс – Ачандара);

219. **Қәыцьмаҙха** (Ҳасан иџьра иҵыҵуеит – Анҳашҭықә);

220. **Қьаамын** (Чамагәуа) **иҙыхь** (Ҳабҧы иҵыҵуеит, Ацԥҳа лҙыхь иалалоит арҕьарахь ала);

221. **Ќанхәа иҙы** (Кәасҵа итәара анаҧс иамоуп Хәаԥаа рышьхацамҧахь);

222. **Ќәаԥ** (Агрба) **иҙы** (Гәдоу ахықәаҷ иҵыҵуеит – Цәышаа рхәы аҳабла);

223. **Ќәыдымжәы** (ҙыхьуп, Лыхны, Ғыжәырхәа иҵыҵуеит, Гәдоу иалалоит армарахь ала);

224. **Ќәырҙха** (Жәандәааыԥшь Алаҳашхәа аҳабла – Аԥсархәы ҳәа иахьашьҭоу иҵыҵуеит, Цәымҵыра акәара иалалоит арҕьарахь ала);

225. **Лагьанҙы** (Каҵырҳа иаҵанакуеит);

226. **Лагьанҙы** (Аҳашыг иҵыԥ аҧадахьы);

227. **Лагьанҙы** (ҙыхьуп, Бҕырҙха иатәуп);

228. **Лагьанҙы** (Ќанхәа иҙи Амбареи рыбжьара – Хәаԥаа рышьхацамҧахь);

229. **Лагәсҵаа**, уахәаԥш Алгәысҵа;

230. **Лакраа рҙыхь** (Адеигәара ахахьы иҵыҵуеит Гыцаа рҙыхьи иареи еилалоит – Ќәланырхәа);

231. **Лакәараа рҙы** (Алцәыԥсра аладахьы амрагыларахь ала иамоуп – Хәаԥ ақ.);

232. **Лам иҙы** (Арха амраҭашәарахьтәи аҷацәаҷ иамоуп – Блабырхәа);

233. **Лаԥанрҵа II Лаԥанрѳҵа** (Ҭасраќәа иатәуп, аҵыхәа Дахәарҵа иалалоит арҕьарахь ала);

234. **Лаԥанрѳҵа**, уахәаԥш Лаԥанрҵа;

235. **Лахырҙы**, уахәаԥш Алахарҙы;

236. **Лаҳацкын** (Ҷпат иҙыхь иалалоит арҕьарахь ала, алада урҭ рҵыхәа Џьби икәара ҳәа иашьҭоуп – Абгархықә);

237. **Лашьын иҙыхь** (Кьыԥшь ихәы аҵа иҵыҵуеит, Ҭаатәры иалалоит – Емхагәаҧа);

238. **Леиԥҳа лҙы** (Абжьышьха анаҧс, Ҳаауажәбҕа иатәуп);

239. **Лыхәаа рҙыхь** (Оҵҳара, Кәатар иҙха анаҧс амрагыларахь Хәшәыр иалалоит);

240. **Аѳырҙы** (Лѳырҙаха ҳәа иахьашьҭоу иамоуп);

241. **Маанаа рзыхь** (Аҭеичыгәырхәа иатәуп, аҵыхәа Ҵҟәыдыр иалалоит);

242. **Магьаа рзыхь** (Бынҵха аҳабла иҵыҵуеит, аҵыхәа ызуеит);

243. **Мақьҭаҭ изыхь** (Џьагәдараа рзыхь иалалоит арҕьарахь ала, рҵыхәа Аѡзаа ркәара ҳәа иашьҭоуп – Азырԥха иалалоит армарахь ала – Аацы);

244. **Марсал изыхь** (Ҷбаарҭа иазааигәаны иҵыҵуеит, Ҷбаарҭа иалалоит армарахь ала Апагә изыхь аладахьы – Абгархыкә);

245. **Маршьан изыхь** (Азҵәҵәы анаѡс амрагыларахь – Ҟәланырхәа, Арѡҭа аҳабла);

246. **Маҭа изыхь** (Иҷа изыхь иалалоит арҕьарахь ала, урҭ рҵыхәа Абаҟәылзы акәара ҳәа иашьҭоуп);

247. **Мац изыхь** (Башьылаа рынхарҭа ҳәа иахьашьҭоу иҵыҵуеит – Анхәа);

248. **Мачагәа** (Ахба) **изыхь** (Бҕашхәа иҵыҵуеит – Ауасырхәа аҳабла);

249. **Мачагәа** (Қапба) **изыхь** (Чамаа рҭып ҳәа иахьашьҭоу иҵыҵуеит – Џьырхәа, Кәанапа аҳабла);

250. **Маԥьара изыхь** (Џәкәара арҕьарахь ала иааигәаны иҵыҵуеит – Џәкәара иалалоит);

251. **Мдырлы** (Адазба) **изы** (Азкәымра аѡадахьы, Хыԥсы иалалоит – Бгардәны аҳабла: уажәы ара Адазба зыжәлоу уаѡ дыҟазам);

252. **Мерзыхь** («ыԥрѡҭа армарахьтәи аганахь иҵыҵуеит – Атәабхәы);

253. **Миха** (Зариа) **изыхь** (Азлагарахыкә аҳабла иҵыҵуеит, Азлагаразы иалалоит);

254. **Мкалаз** (Сангәлиа) **изыхь** (Қьыстрыкь иалалоит Чахәсна лзыхь аѡадахьы – Лыхны);

255. **Мқьалаа рзыхь** (Ааԥсы иалалоит Ҭәаркәара аҵыхәа аѡадахьы – Аацы);

256. **Мрышь изы** (Ачамҳагәарҭа ахахьы иамоуп, Оҳҳара аган);

257. **Мчҟәылзха** (Агәашѡырҭа ахы);

258. **Мчызха** (Кәпалаа рынхарҭа аѡадахьы иҵыҵуеит – Дбар Ихәаԥ);

259. **Мыҟәаа рзыхь** (Ҟәланырхәа агәы аусҳәарҭа аѡадахьы иҵыҵуеит, Дахәарҭа иалалоит);

260. **Мырзаҟан** (Аилакырба) **изыхь** (Дәрыԥшь, Тәанихәа аѡадахьы ҳәа иахьашьҭоу агәҭаны, аҵыхәа адгьыл иҵалоит);

261. **Мышәҳа лзыхь** (Қәацәрѡҭа иалалоит арҕьарахь ала – Абгархыкә);

262. **Нагәына** (Ажьиба) **изыхь** (Агәза иҵыҵуеит – Ҵҟәыдыр иалалоит, Џьырхәа);

263. **Нази** (Чачбаиа) **лҙыхь** (Кыта иҙыхь аҽадахьы, Хыԥсы иалалоит Бгардәны аҳабла);

264. **Никәа** (Гыцба) **иҙыхь** (Кьыԥшь иҙыхь анаҽс амраҭашәарахь иҟоуп – Џьырхәа агәы);

265. **Омар иҙыхь** (Кәымжәыцәахреи Аԥшьреи рыбжьара);

266. **Паника** (бырзенын) **иҙы** (Аҭеичыгәырхәа иатәуп, аҵыхәа ыҙуеит);

267. **Папа иҙха** (Алҙы аладахьы иҵыҵуеит Лыхны, Ажьымҿыԓра аҳабла, Гәдоу иалалоит арԓьарахь ала);

268. **Пасаниаа рҙыхь** (Аҙлагараҙы иалалоит Ҳәынҷиԥацәа рҙыхь аҽадахьы, Ҳаԥшьыра аҳабла);

269. **Пархәын иҙы**, уахәаԥш Хьрыԥс иҙыхь;

270. **Пашә иҙыхь** (Адеигәара иҵыҵуеит, Осиаа рхәы иавсны Гәдоу иалалоит армарахь ала ацҳа ахьху);

271. **Пашәыр иҳаԥы аҙыхь** (аҳаԥы иҵыҵуеит Осиаа рхәы аҳабла иахьаҵанакуа – Гәдоу иалалоит ацҳа азааигәара);

272. **Пыҿ** (Тәанба) **иҙмах** (Дәрыԥшь, Дахәареи Агәхареи рыбжьара, иаҳа Агәхара иазааигәоуп);

273. **Ԥаҷа иҙы** (Хьҙыра арԓьарахьтәи аганахь иҵыҵуеит, аҵыхәа Хьҙыра иалалоит – Гәыгәынырхәа);

274. **Ԥлиаа рҙыхь** (Лыхны, Ԥлиаа рыцьра иҵыҵуеит, Аҙлагараҙы иалалоит);

275. **Ԥшьҟан** (Лакәеиа) **иҙы** (Лыхны, Ԥшьҟан иҭыԥ ҳәа иахьашьҭоу иҵыҵуеит Ачаԥшьара аҽадахьы, Гәдоу иалалоит Ґәыблиаа рҙыхь аладахьы – Ҳаԥшьыра аҳабла);

276. **Ԥыҟәаа** (Смыраа) **рҙыхь** (Цәкәара иазааигәаны иҵыҵуеит, Цәкәара иалалоит – Аацы);

277. **Раԥьаб иҙыхь** (Чыгәырхәа аҳабла Ашәырхәа ҳәа иахьашьҭоу иатәуп);

278. **Селма лҙы** (Оҳҳара, Ҭапагә иҙы иазааигәаны иҵыҵуеит);

279. **Татахь иҙыхь** (Ааԥсы иалалоит армарахь ала Аҙырԥха аҵыхәа аҽадахьы – Аацы);

280. **Тҟәыр иҙы** (Алҙыхь анаҽс амраҭашәарахь иҵыҵуеит – Аапсҭа иалалоит);

281. **Тышькәа иҙыхь** (Кәашә иҙыхь иалалоит, – Аԥьахә, Калдахәара);

282. **Ҭабақь** (Царгәыш) **иҙыхь** (Ақәырҵа ааҽс иҵыҵуеит, Қәаҷа иҙыхь аладахьы – Ачандара);

283. **Ҭамагә иҙыхь** (Чаабеи иҙыхь анаҽс амрагыларахь иҵыҵуеит, Цәымҳакыта акәара ахқәа иреиуоуп);

284. **Ҭапагә** (Емхаа) **иҙыхь** (Аҙымҿыԓ аладахьы иҵыҵуеит – Џьырхәа, Емхагәаҽа);

285. **Ҭапара** (Џьынџьал) **иҙыхь** (Лыхны Аҳҭыхәҵа иҵыҵуеит, Пшьандра иалалоит Џьанаа рҙыхь аладахьы);

286. **Ҭапагә иҙы** (Сакәып икәара арҕьарахьтәи аганахь иҵыҵуеит, Рамиз Арсҵаа иҩадахьы);

287. **Ҭаркьылаа рҙыхь** (Мысра кәара иалалоит арҕьарахь ала Харабуа рҙыхь аладахьы – Анхәа);

288. **Ҭармач иҙыхь** (Алашә икәара иалалоит арҕьарахь ала – Аацы);

289. **Ҭасраҟәа аҙҵәҵәы** (Цоухәа аҳабла иамоуп, аҵыхәа Ҷбаарҭа иалалоит арҕьарахь ала Хҵара аҩадахьы);

290. **Ҭемраз иҙыхь** (Жәрндәрыпшь Ҭемраз иашҭа ҳәа иахьашьҭоу иҵыҵуеит, аҵыхәа Цәкәарҭа иалалоит армарахь ала);

291. **Ҭлаԥсыҟәа иҙыхь** (Аиҩыркка аҙы иалалоит арҕьарахь ала – Абгархыҟә);

292. **Ҭраԥшь иҙыхь** (Џькырҩҭа иалалоит арҕьарахь ала – Ҟәланырхәа);

293. **Ҭрыпшьаа рҙыхь** (Адеигәара ахахьы иҵыҵуеит Гыцаа рҙыхь аҩадахьы);

294. **Ҭынџьа лҙыхь** (Дбараа рқьанҭажә аҩадахьы иҟоу аҭаҳараҷ – Бгардәны аҳабла);

295. **Ҭәыҵә иҙыхь** (Чикәара иалалоит арҕьарахь ала Чикәара ахахьы – Ачандара);

296. **Уабыд** (Гьырзмаа) **иҙыхь** (Дәрыпшь, Лагәсҵаа аладахьы иҵыҵуеит, аҵыхәа адгьыл иҵалоит);

297. **Уасажә** (жәлоуп) **иҙха** (Дәрыпшь, Аџьба ихәы аҵаҟа, амраҭашәарахь ала, аулица аварачеы иҵыҵуеит);

298. **Фаф иҙыхь** (Аҙиқәа иалалоит армарахь ала – Еҕырҭа аҳабла);

299. **Хазгери** (Цкәиа) **иҙыхь** (Емхагәаҩа иазааигәаны иҵыҵуеит, Абгаҩеира кәара иалалоит – Ахәҵа аҳабла);

300. **Хакәыцә иҙыхь** (аҙыхьгьы, аԥсҭагьы Иаҵәылгыҭ анаҩс);

301. **Хамиқәаҵа аҙыхь II Заԥшьаа рҙыхь** (Ҵәындырҭа иҵыҵуеит, Ҷбаарҭа иалалоит – Ачандара);

302. **Харабуаа рҙыхь** (Мысра кәара иалалоит арҕьарахь ала Шьанҵаԥеыра аҙыхь аладахьы – Анхәа);

303. **Хасим иҙыхьқәа** (Дәрыпшь, Хасим иҟәҟәара иҵыҵуеит, Дахәарҭа иалалоит);

304. **Хеиқәаа** (Хьыкәба) **рҙыхь** (Аҙлагараҙы иалалоит Гьенараа рҙыхь аҩадахьы – Ҳапшьыра аҳабла);

305. **Хындыгә** (Кәармазиа) **иҙыхь** (Лыхны, Аҙлагара аҳабла иҵыҵуеит, Аҙлагараҙы иалалоит арҕьарахь ала);

306. **Хыцьгәа лҙы** (Ҳасан иџьра амрагыларахьтәи аҩыҵа иамоуп – Анҳашҭықә);

307. **Хьациаа рҙыхь** (Агәҙа иҵыҵуеит, Ҵкәыдыр иалалоит Шьрыф иҙыхь аладахьы);

308. **Хьрыԥс иҙыхь II Пархәын иҙы** (Ҭәаҭәырҭа иалалоит арҕьарахь ала Қәацәрԝҭа аԝадахьы – Абгархықә);

309. **Хәпориаа рҙыхь**, уахәаԥш Ҳаԥлаз иҙыхь;

310. **Хәырбыц** (Гәажәба) **иҙыхь** (Ҩамԝа иазааигәоуп – Еҕырҭа аҳ.);

311. **Ҳагаа рҙымҵар** (Дәрыԥшь, Ҳагаа ртәы ҳәа иахьашьҭоу иҵыҵуеит, Хҵыра иалалоит арҕьарахь ала);

312. **Ҳамида лҙыхь** (Дәрыԥшь, Ҭаниаа ртәы ҳәа иахьашьҭоу иҵыҵуеит, Дахәарҭа иалалоит армарахь ала);

313. **Ҳамит Ҳазахә иҙы** (Беслан игәаԝа – Арап Кәасҭа дахьыршьыз ҳәа иахьашьҭоу);

314. **Ҳанашә** (Чачбаиа) **иҙыхҵарҭа** (Нази лҙыхь аԝадахьы – Бгардәны аҳабла);

315. **Ҳапҙы** (Шьыцҳара иатәуп, Ԥсырҙха иалалоит);

316. **Ҳаԥлаз** (Лаз Тәанба) **иҙыхь II Хәпориаа рҙыхь** (Ебырныхеи Тәанихәа аладахьи рыбжьара, Ҳарԝҭа акәара иалалоит арҕьарахь ала);

317. **Ҳасан** (Мтлаҕь иԥа ҳәа ишьҭан) иҙыхь (Дәрыԥшь, Ҷад игәаԝа ахахьы иҵыҵуеит, аҵыхәа армарахь ала Кәыркәыраҭа иалалоит);

318. **Ҳасан** (Папба) **иҙыхь** (Хазгьери иҙыхь анаԝс аԝада-мрагыларахь, аҵыхәа Абгаԝеира иалалоит арҕьарахь ала – Ахәҵа аҳабла);

319. **Ҳасан иҙыхь** (Ааԥсы иалалоит Шьрыф иҙыхь аԝадахьы – Аацы);

320. **Ҳаԥьараҭ** (Баԥьгәуа) **иҙыхь** (Цыгәырԝҭа иалалоит арҕьарахь ала – Ачкыҵа аҳабла);

321. **Ҳәынҷиԥацәа рҙыхь** (Аҙлагараҙы иалалоит Хеиқәаа рҙыхь аԝадахьы – Лыхны, Ҳаԥшьыра аҳабла);

322. **Цандаа рыҙха** (Цана ихәы амраҭашәарахьтәи акалҵахь иҵыҵуеит, Ешаа рыҙхеи иареи еилалоит – Ешырхәа аҳабла, Џьырхәа);

323. **Цгәы** (Тәанба) **иҙы** (Дәрыԥшь, Какәыҷ ихәы аԝадахьы иҵыҵуеит, иааигәаны анышә иҵалоит – Аҭҭар рҳабла);

324. **Цгәы иҙыхь** (Абахә аҽашара аҵаҟа иҵыҵуеит, «ыԥԝырҭа иалалоит арҕьарахь ала);

325. **Цкәиаа рҙыхь** (Агәҙа, Ҷкәиаа рыхәҵа ҳәа иахьашьҭоу иҵыҵуеит, Ҷҟәыдыр иалалоит Хьациаа рҙыхь аладахьы);

326. **Цкәиаа рҙыхь** (Қәчаа рдәы аваракәы иҵыҵуеит, Аҙлагараҙы иалалоит армарахь ала – Ҳаԥшьыра аҳабла);

327. **Цԥҳа лҙыхь** (Ҳабԝы иамоуп аладатәи аганахь);

328. **Цымцаа рҙы** (Аԥьхәа азқәан иҭачаԥаны иҟаҵоуп – Ажьхаҳара);

329. **Цәагәара аҙы II Цәгәара аҙы** (Ачкыҵа иҵыҵуеит, Дахәарҭа иалалоит);

330. **Цәеиаа рҙыхь** (Цандаа рҙыхь аԝадахьы иҵыҵуеит, Дахәара иалалоит Цандаа рыҙха аԝадахьы – Ешырхәа аҳабла);

331. **Цәеиԥха лзыхь** (Дәрыԥшь, Агәхәара ҳәа иахьашьҭоу иҵыҵуеит, аҵыхәа ызуеит);

332. **Цкәиаа рзыхь** (Қәчаа рдәы аваразҽы иҵыҵуеит, Аҳлагара зы иалалоит армарахь ала – Ҳаԥшьыра аҳабла);

333. **Цәиқәаҵа аҳы** (Цәныҳәара аҵаҟа иҵыҵуеит);

334. **Цәкәарҧа** (ахы Уасил иҳы ҳәа иашьҭоуп, Џьырхәеи Баалырхәеи Алаҳашхәеи ирыбжьысуеит. Аҵыхәа Мҷышьҭа иалалоит атраса аладахьы);

335. **Ҵлабырҳха** (Базиқыҭа аҳабла иҵыҵуеит, аҵыхәа Ҭәаҭәырҧа иалалоит – Абгархықә);

336. **Ҵымҵарҳха II Ҵымҵарҳха** (Арасҟәа иҵыҵуеит, «ыԥрѿҧа иалалоит армарахь ала Еруанҳха аладахьы);

337. **Чаабеи иҳзыхь** (Чаабеи инхарҧа иҵыҵуеит, Ҭамагә иҳзыхь иалалоит – Аԥьахә, Калдахәара);

338. **Чамаа** (Есава) **рзыхь** (Амҷыбаасҳырҧа аҳзыхь аҫада-мраҭашәарахьтәи аганахь иҵыҵуеит Џькырѿҧа акәара иалалоит);

339. **Чархалеи** (Лыхны, Аҳлагараҳы иалалоит арҕьарахь ала Алықьса иҳзыхь аҫадахьы еиҳаракны);

340. **Чахәсна** (Н. Лакәаба иан) **лзыхь** (Лыхны, Аҳлагарахықә, Қьыстрыкь 100-ҟа метра иазааигәаны иҵыҵуеит – Қьыстрыкь иалалоит армарахь ала);

341. **Чачаа рзыхь** (Оҭҳара, Чачаа рхәы иатәуп, аҵыхәа Мҷышь иалалоит);

342. **Чыкәбараа рзыхь** (Џьыԥхәны, Ҟалбаҭ игәаҫа аладахьы – Ҳәаҟьыра иалалоит армарахь ала);

343. **Чырҫа аҳзыхь** (Зыш ахқәа ируакуп);

344. **Ҷаԥшьра аҳзыхь** (Дәрыԥшь, Қәчаа рдәы анаҫс амрагыларахь иҟоу ахәы анхыҵ, ажәытә Уазганаа иртәын);

345. **Ҷпат** (Члат?) **иҳзыхь** (Џьби икәара ахы);

346. **Ҷыҕәта иҳзы** (Абгархықә, Цоухәа аҳабла иатәуп);

347. **Ҷына иҳзы** (Мазихәа аҫадатәи аганахь иамоуп, аҵыхәа Али иҳзы иалалоит);

348. **Ҷынҷи иҳзыхь** (Лашԥсард аладахьы иҵыҵуеит, аҵыхәа ыҳзуеит – Анхәа);

349. **Ҷыҷын** (Ҳашыг) **иҳзыхь** (Дбар-Ихәаԥ иҵыҵуеит – Еҕры иалалоит);

350. **Шабаҭ** (Ҕаблиа) **иҳзыхь** (Алгыҭ иатәуп, Ԥшьандра иалалоит арҕьарахь ала);

351. **Шамырҳха II Шамырҳха** (Абгархықә, Кадыр икәара ахы);

352. **Шаԥ** (Хынҵә) **иҳха** (Мгәыҳырхәа, Уҷа лхәы иҵыҵуеит, Дахәарҧа иалалоит Кәатаԥшь аҫадахьы);

353. **Шьаадаҭ иҳзыхь** (Ҟәырҕьалҧа иалалоит, Аацы ақыҧа);

354. **Шьанҵапҽеыра аҳыхь** (Мысра кәара иалалоит арҕьарахь ала – Анхәа);

355. **Шмаф иҳыхь** (Ааԥсҭа иалалоит арҕьарахь ала Арҟәыць-ԥҳа лҳыхь аҩадахьы – Абгархықә)

356. **Шьрыф** (Ажьиба) **иҳыхь** (Агәҳа иҵыҵуеит, Ҵҟәыдыр иалалоит Нагәына иҳыхь аладахьы);

357. **Шьрыф** (Чачбаиа) **иҳыхҵарҭа** (Чагә инхарҭа аладахьы – Бгардәны: аҳхҵара ҳәа изышьҭоу аҳхыхырҭа ауп);

358. **Шьрыф иҳыхь** (Ааԥсы иалалоит Кәаҕьалҭа аҩадахьы);

359. **Шьыгә** (Ҵкәиа) **иҳыхь** (Агәҳа иҵыҵуеит – Ҵҟәыдыр иалалоит Ҵкәиаа рҳыхь иазааигәаны);

360. **Шәагә** (Арҳынба) **иҳыхь** (Дәрыԥшь, Ҩадатәи Абгарра иаҵанакуеит – Ҳаиқәа арха иатәуп);

361. **Шәли иҳы** (Ҭәыԥшра хәыҷы иатәуп);

362. **Шәымшәара аҳыхь** (Ҭемыр Агрба дахьынхо Бамбора иҵыҵуеит, Ԥшьандра иалалоит армарахь ала);

363. **Ԥьанаа рҳыхь** (Лыхны, Ажраҵара иҵыҵуеит, Ԥшьандра иалалоит);

364. **Ԥьыгрыц иҳыхь** (Ԥьыгрыц итәы ҳәа иахьашьҭоу иҵыҵуеит, Мҷышь иалалоит арҕьарахь ала – Мгәыҳырхәа агәы);

365. **Ԥьымышьхәа лҳы** (Оҭҳара, Ахьара акәара армарахьтәи аганахь иамоуп);

366. **Ԥьагәдараа рҳыхь** (Мақьҭаҭ иҳыхьи иареи еилалоит рҵыхәа Аҩҳаа ркәара ҳәа иашьҭоуп, Аҳырԥха иалалоит армарахь ала – Аацы);

Аҕеиԥьқәа:

367. **Аихамҩацәа рҷеҳ** (Ашыцра аҳабла аихамҩа аладахьтәи аган азаиагәара – Хыԥсы ақыҵа);

368. **Анҧьныр Иуана иҷеҳ** (Аҳҭыхәҵа иатәуп – Лыхны ақыҵа);

369. **Бгардәны аҷеҳ** (Бгардәны агәы иаҵанакуеит);

370. **Гәыҧь** (Тарнаа) **иԥацәа рҷеҳ** (Лыхны, Аҳлагара аҳаблеи Ажьымҽеыгреи рҳәааҽ);

371. **Гәыҧь** (Гыцба) **иҵеҧь** (Кәымеи имхәырсҭа ҳәа иахьашьҭоу аган – Лыхны ақ.);

372. **Дахәас** (Зиҳариа) **иҷеҳ** (Лыхны, Қьыстрыкь аҳы ахықә иазааигәоуп);

373. **Лубарцки иҷеҳ** (Лыхны, Мзахәа аҳабла иатәуп);

374. **Мамсыр** (Ҕарцкьиа) **иҷеҳ** (Лыхны, Шьрыф иҷеҳ аҩадахьы);

375. **Никәала** (Зиҳариа II Зариа) **иҷеҳ** (Лыхны, Аҳлагарахықә ахәаҽы);

376. **Осиаа рҵеҧь** (Осиаа рхәы аҳаблан – Ҟәланырхәа);

377. **Ԥагәала** (Ԥьопуа) **иҷеҳ** (Алаҳашқәа ҳәа иахьашьҭоу аладахьы – Аҳлагара аҳабла);

378. **Ҷыкди** (Сангәлиа) **иҧеҙ** (Никәала иҧеҙ аҽадахьы – Аҙлагарахықә аҳабла);

379. **Ҷыҷа** (Сангәлиа) **иҧеҙ** (Лыхны, Ҷыкды иҧеҙ аҽадахьы);

380. **Шьмаф итҿьь** (Кәмеи иатәуп, Гәыць итҿьь иазааигәоуп – Лыхны ақытә);

381. **Шьрыф** (Ҕарцкиа) **иҧеҙ** (Алықьса иҙыхь иазааигәоуп – Аҙлагарахықә аҳабла).

в). Аҙиақәа, аҙыжьқәа, аҙмахқәа, апҳанқәа:

I. Аҙиақәа:

1. **Аҙиқәа** (Атҵангәара анаҽс амрагыларахь, ҙиоуп, иатҵәара бааҧсны иҟоуп);

2. **Баҕиа аҙбааду** (Баҕиа ашьха ҙыжьны итоуп);

3. **Гәарҭаеицапҳа аҙиа** (Гәарҭаеицапҳа ҳәа иахьашьтоу, Катцырҳара ашьха авҵа);

4. **Гәымбаа рҙаҽа** (Ҳаҧшьыра аҽадахьы ҙиа хәыҷны итатәоуп – Лыхны, Ажьымҽеыгра аҳабла);

5. **Ианҧсы** (ҙиоуп, Аҵарра ашьха иатәуп);

6. **Малая Риҵа** уахәаҧш Риҵа хәҷы;

7. **Мзым**, уахәаҧш Мҙиа;

8. **Мҙиа II Мзым II Мзымна** (ҙиа жыцәуп, Атцытәакә аган Кәыт иҳәыгә иахьатҵанакуа, ахсаалақәа рҽы «Мзи» ҳәа иарбоуп);

9. **Риҵа** (Апсны аҙиа дуқәа иреиуоуп – Ҩшара II Ҩпшара аҙы ахы);

10. **Риҵа хәҷы II Малая Риҵа** (ҙиоуп, Риҵа аҙиа анаҽс амраҭашәарахь – Пшаҳәышьха ахахьы);

II. Аҙыжьқәа, апҳанқәа (арыртақәа):

11. **Абаанҭаҙмыжь** (Лыхны, Хыҧсы иамоуп Абаанҭа ҳәа иахьашьтоу аладахьы);

12. **Акамбашьхьышьцәа рҙыць II Чыкәбар иҷеыкәабарҭа** (Хыҧсы ацҳаду ахьху аладахьы);

13. **Ахьтәыцҳа** (Аҙлагараҙы ихуп Лыхны Хьацкәара аҳабла; анкьа зны ҩ-жәлак ргәы еизынхан харада иҟаз изхараз ус иршәиит «Аҙлагараҙы ахьтәы цҳа хышәтаанҙа хҷеыхра шәмоуааит» ҳәа. Ахара здыз ацҳа хьҟәараҷахак алатцан Аҙлагараҙы ихырцеит, убри инаркны ахьтәы цҳа ҳәа иашьтоуп);

14. **Ацдәаа рпҳан** (Лыхны, Саҟә иҙлагарашьтра аладахьы);

15. **Гыд ипҳан** (Мҷышь аҙы, Ашларҭапҳа иахьаду);

16. **Гәдиса** (Ҷьниа) **ицҳа** (Лыхны, Хыҧсы ихуп Абаанҭа аҽадахьы);

17. **Гәнаа рпҳан** (Гәнаа рыцҳа атцаҟа – Ажьымҽеыгра аҳабла);

18. **Гәынаа рыцҳа** (Лыхны, Хыҧсҭа ихуп Абаанҭа аладахьы);

19. **Диуан иҙыжь** (Лыхны, Абаҟа ҳәа иахьашьтоу Ҭәатәры аҙыжь);

20. **Жәандәрыԥшьаа рԥан** (Хыԥсы иамоуп Абгарра иазааигәаны – Лыхны, Хьацкәара аҳабла иахьаҵанакуа);

21. **Збыҭ ду** (ҙыжьуп, Ааԥсы иамоуп Ҷәындырҭа ахахьы);

22. **Збыҭ хәҷы** (ҙыжьны Ааԥсы аҙы иамоуп, Збыҭ ду аладахьы);

23. **Кыта иԥан** (Хыԥсы аҙиас иаман Хәшьыҭ иԥан аладахьы – Хыԥсы ақыҭа);

24. **Қасаса** (Сақаниа) **ирырҭа** (Қасаса ичарҭа ҳәа иахьашьҭоу Гәдоу аҙы арырҭа – Ҟәланырхәа);

25. **Лубарцки иԥсыҙкырҭа** (аҩажәатәи ашәышықәса алагамҭаз Лыхны Мзахәа адгьыл амалуаҩ Лубарцкии инапаҷы иҟан, уи ара аԥсыҙкразы аҙы ҭакны иман);

26. **Мықәаа рҙыжь** (Мҷышь иамоуп Омар иҙыжь аладахьы);

27. **Омар иҙыжь** (Мҷышь иамоуп Қапаа рхыҷә аҵаҟа);

28. **Сика** (Арнауҭ) **иҙмыць** (Лыхны, Хыԥсы иамоуп Дыгәҭа иазымариашан);

29. **Ҭачхьына имшын** (ҙыжьны Гәдоу иаман ахәышәтәырҭа ҩынқәа рзаигәара ацҳа ахьху – Ҟәланырхәа);

30. **Хәшьыҭ** (Барцыц) **иԥан** (Хыԥсы аҙы ацҳа ду аладахьы – Хыԥсы ақыҭа);

31. **Хәыхәын иҙыжь** (Мҷышь Аҙлагара ахьыҟоу аган);

32. **Ҵышәаа рԥан** (Мҷышь аҙиас Хәыхәын иҙыжь аладахьы);

33. **Чыкәбар иҷеыкәабарҭа**, уахәаԥш Акамбашьхьышьцәа рҙыць;

34. **Ҷедиаа рԥан** (Лыхны, Хыԥсы иамоуп ацҳаду аҩадахьы);

35. **Шьаақын иҙы** (ҙыжьны Хыԥсҭа иамоуп Ҷедиаа рырҭа аҩадахьы – Арашхәа аҳабла);

36. **Ԥьниаа рырҭа** (Гәдиса ицҳа ахьху аҵаҟа – Лыхны, Ажьымҷеыгра аҳабла);

III. Аҙмахқәа, аҙҏәҏақәа:

37. **Аҙҵәҵәы** (Ашәырхәа аҳабла агәҭахьшәа иамоуп, Агрба Шота дахьынхо);

38. **Аҙҵәҵәы** (Оҭҳара, Нырцә абаҳча ҳәа иахьашьҭоу);

39. **Алҙмах** (Алқаҭәа аҩадахьы – Еғырҭа аҳабла иахьаҵанакуа);

40. **Араҵыс аҙаҩа** (Ашыцра иавоуп амрагыларахь ала – Лыхны, Алгыҭ аҳабла);

41. **Ахҙмах** (ҙбаауп, Ҳауажәбға аҵаҟа);

42. **Аҳәарҙмах** (аҙмахгьы, аҭыԥгьы Хазгәарҭа анаҩс);

43. **Ашәҭрыԥшь аҙбаа** (Оҭҳара, Зыдаҟәара ахыҷә иазааигәоуп – Ашәҭрыԥшь);

44. **Дасиаҭ иҙбаа** (Аҕшссара иаҵанакуеит);

45. **Кьараа** (Ԥьугьелиа) **рҙаҩа** (Лыхны, Арашҙыхь аладахьы 1 км аҟара набжьаны – Ажьымҷеыґраа ржәытә усҳәарҭа иазааигәоуп);

46. **Кәанапа аҳцәцәы** (Таниа лҭыԥ иавоуп амраҭашәарахь ала – Кәанапа аҳабла);

47. **Қәара иҳмах** (Мҵара иатәуп, Анхәаа рҳәаа иазааигәоуп);

48. **Мгәыл лыҳмах** (Лашԥсард аҳабла ахахьы – Анхәа);

49. **Мқәар иҳмах** (Маԥьара игәаҩа ахахьы, Цәкәара ахы ахьакуа);

50. **Мсырби иҳбаа** (ҳмахны иҟоуп, иҭабаҳом – Шәли иҳы иазааигәоуп);

51. **Пашь ибаара** (Қьыстрыкь иавоуп арҕьарахь ала Бамбора иахьацанакуа);

52. **Пашә иҳмах** (Лыхны, Аԥьымҽыҷра аҳабла иамоуп);

53. **Ҭамагә иҳбаара** (Аҳырхала акалҭ, Анҳашҭықә);

54. **Ҭаркьылаа рыҳмах** (Дәрыԥшь ашкол азааигәара, уажәы иҟаҳам еимарыԥсахьеит);

55. **Хәыхәмас иҳаҩа** (Бгьоуаа ахьынхо Цхаб икәара аҩадахьы – Лыхны, Алгыҭ аҳабла);

56. **Ҵарбелырҭа** (Дәрыԥшь, Ҷаԥшьреи Гәдоу аҳы рыбжьара – Гәдоу арха, ҟьаҟьароуп – Ҳаԥшьыра аҳабла);

57. **Ҷьамбақь ибаара** (Қәбырыҩҭа аҳабла Ахба иныха аладахьы – Ачандара).

ГӘЫЛРЫԤШЬТӘИ АРАИОН

1. **Гәылрыԥшьтәи араион II Гәылрыԥшь араион** (аҳәаақәа: аҩада – Ҟарачы-Черкезтәи Ареспублика; амрагыларахь – Очамчыра араион; алада – амшын; амраҭашәарахь – Аҟәатәи араион). Гәылрыԥшь араион еиднакылоит жәаха қыҭа: *Ажара, Азанҭа, Амтҟьал, Бабышьира, Багмаран, Дранда, Зыдаҟәара, Кациқытҭа, Латҭа, Мархьаул, Мачара, Ԥшьаԥ, Ҵабал.* XIX ашықәссазы, аурысҷәа рхаан, Ҵабалтәи адгьылқәа рааҩс алада амшын аҟынҳа иҟоу ақыҭақәа Аҟәатәи априставства иаҵанакуан);

Ақ-қь ҳаб. Гәылрыԥшь

2. **Ақ-қь ҳаб. Гәылрыԥшь** (аҳәаақәа: аҩада – Мархьаул, Ԥарнауҭ; амрагыларахь – Баҕажә иашҭа; алада – Ԥшьаԥ, амшын; амраҭашәарахь – Мачара); А. Пахомов излаиҳәо ала, ажәытә, Гәылрыԥшь ақыҭа Мархьаултәи Ԥарнауҭтәи аиҳаракырақәа зҽықәршоу, акәара хәыҷы зҭысуа апсҭа ҭшәарра иҭакын, алада ари акәара ақыҭақәа Гәылрыԥшьи Цандикәареи еиҩнашон (Пахомов, ад. 278). Иахьа, Гәылрыԥшь – Гәылрыԥшь араион иадминистративтә центруп, 1975 шықәса раахыс ақалақь ҟазшьа змоу аҳаблақәа рахь иԥхьаҙоуп);

Гәылрыԥшь иаԥанакуа аҳаблақәа, атыԥқәа:

3. **Абгыҙара,** уахәаԥш Агәыдзера;

4. **Агәыдзера II Абгыҙара** (Гәылрыԥшь аҳаблақәа ируакуп, аҳәаақәа; аҩада – Аҟәеи Очамчыра араиони ирыбжьоу амҩаду; амрагыларахь – Ԥшьаԥ; алада – амшын; амраҭашәарахь – Диаскәыриа, Маҷара аԥшаҳәа). Аԥсуаа, ажәытә ари атып, абгыҙра рацәаны иахьыҟаз азы, Абгыҙара ҳәа иашьҭан, аурысҷәа рхаан Агәыдзера ҳәа еиҭаркит. XX ашәышықәса алагамҭазы амал уаҩы Смецкои ари атып рыцқьан, еиуеиԥшым атциаақәа еиҭаиҳаит, иааиртит асанатториа, уи «Агәыдзера» ҳәагьы ахьҙитцеит – (Маҷавариани, ад.111-112);

5. **Гәылрыԥшь асанатториа** (Гәылрыԥшь ацентр иҩацәхыкны амҩаду (атрасса) аҩадахьы, аԥсшьарҭа ҩныԥшҙақәа ахьгылоу. XX ашәышықәса алагамҭазы амалуаҩ, афабрикант Смецкои, арԥҳа чымазара змаз иԥҳәыс лаҳаҭыр азыҳәан, ара иргылеит аҿыхәшәтәырҭа ҩындуқәа (Маҷавариани, ад. 112-113);

6. **Гәылрыԥшь асовхоз** (Гәылрыԥшь агәы иҩацәхыкны амҩаду аҩадатәи аган асавхоз еиҿкаан 1921 шықәсазы);

7. **Диоскуриа** (Маҷара армарахьтәи аԥшаҳәа, амҩаду ала Маҷаратәи Гәылрыԥшьҟа уцозар амарда хәыҷы уахьыҩхало). XX ашәышықәса алагамҭаз араатәи адгьыл ихьҙ ахын урыстәыла аҳ ишьҭраз «Великий князь Александр Михаилович». Уи ихҟьаны ара иҟаҵаз анхареи аҭыԥгьы «Диаскәриа» ахьҙырҵеит.

7-а. **Кәыдырҭа** (Кәыдры аҙиас наҟ-ааҟ иавоу адгьылқәа – Кәыдры аԥшаҳәа);

8. **Ҵҳәыта** (ажәытә, ҳаблан, Абгыҙра акәареи Диаскәыриа ҳәа иахьа-шьҭази рыбжьара);

9. **Чапал аԥсҭа** (Чапал акәара зҭысуа аҭыхәҭа).

Гәылрыԥшь араион акыҭақәа:

Ажара акыҭа

1. **Ак. Ажара** (аҳәаақәа: аҩада – ашьхара; амрагыларахь – Дгьанҵәыш аҙы; алада – Кәыдры; амраҭашәарахь – Қәабчара; ҿакала иуҳәозар Ажара ҳәа иашьҭоуп Кәыдри Дгьанцәыш аҙи рыбжьара иҟоу адгьыл).

Ажара иаԥанакуа аҳаблақәа, атыԥқәа:

2. **Абаҟа** (Аҟәараш ҳәа иахьашьҭоу Аҙыҵгара арҵьарахьтәи аԥшаҳәа);

3. **Абаҟә** (аҭып, Ажара акыҭа иатцанакуеит);

4. **Абжьаԥара II Абжьԥара II Ҳабжьԥара** (ҭшәарраҙаны иҟоуп Гәандра аҙы бжьысуеит);

5. **Абжьԥара**, уахәаԥш Абжьаԥара;

6. **Аҳгара аҳабла II Аҳыҵгара аҳабла** (Чхалҭа II Аҳгара аҳы арҕьарахьтәи аган Ҟәараш ахьалало аладахьы, ԥсшьарҭоуп);

7. **Аҳцәцәы** (Аԥсазаҵәи Ашҭеи рыбжьара);

8. **Аҳыжь зҭоу** (Дгьанҵәыш анаѳс);

9. **Акьылба иқьаԥҭа** (Қәабчара арѳаш армарахьтәи аганахь);

10. **Алагәанҳа** (Чхалҭа аҳабла иавоуп амраҭашәарахь ала);

11. **Алқәаԥан** (аҭыԥ, Ажара ақыҭа иахьаҵанакуа);

12. **Ашҭа** (Аҳцәцәи Михаил ашҭеи рыбжьара);

13. **Ашьыцхәа** (Ажара ақыҭа иатәуп, Аҳыҵгара аҳы армаратәи аганахь – шьхамѳа кыдларҭоуп);

14. **Аԥсазаҵә** (Абжьаԥареи Аҳцәцәаыи рыбжьара);

15. **Аѳҳыбжьара** (аҭыԥ, Ажара ақыҭа иахьаҵанакуа);

16. **Бадиаа рқьаԥҭа** (Акьылба икьаԥҭеи Зыма арѳаши рыбжьара);

17. **Быҳгәыр** (Кәыдры ахықә, Чхалҭа аҳи Хьецкәареи рыбжьара);

18. **Гьанҵәыш II Гьынҵәыш II Дгьанҵәыш** (Кәыдры нырцәаарцә Ажареи Ҟлыч аҳи рыбжьара);

19. **Гәандра аҳабла** (аҳқәа Ҟлычи Гәандреи рыбжьара);

20. **Даду иқьаԥҭа** (аҭыԥ, Ажара ақыҭа иаҵанакуеит);

21. **Дгьанҵәыш**, уахәаԥш Гьанҵәыш;

22. **Жьиба иажара** (аҭыԥ, Ажара ақыҭа иаҵанакуеит);

23. **Зыма аҳабла II Зима аҳабла** (Кәыдры ахықә, Зыма аҳы арҕьарахь);

24. **Елҟан ибаа II Чыркс абаа II Чырыг-ԥҳа лбаа**[1] (аҭыԥгьы, абаагьы – Кәыдры ахықә Аҳгареи Кәыдри ахьеилало, Аҳгара арҕьарахьтәи аган ала);

25. **Кылбеи ихьара** (Қәабчара иатәуп, Кәыдры арҕьарахьтәи аганахь);

26. **Қәабчара аҳабла** (Кәыдры ахықә, Қәабчара аҳы иавоуп арҕьарахь ала);

27. **Қәач иқьаԥҭа** (Брамбантәи Сакьан узлацо аганахь);

28. **Ҟлыч аҳабла** (Хәтиа аҳабла аѳадахьы – Ажара ақыҭа);

29. **Ладлер II Ладмер** (аҭыԥ, Ажара ақыҭа иатәуп);

30. **Михаил ашҭа** (Клхәыр аҳаблеи Ашҭеи рыбжьара);

31. **Мрамба аҳабла** (аҭыԥ, Мрамба аҳи Кәыдри рыбжьара – Кәыдры армарахьтәи ахықә);

32. **Наҳар аҳабла** (Быҳгәыр аѳадахьы, Аҳыҵгареи Хьацкәареи рыбжьара – Ҟлыч аҳабла иавоуп);

[1] Изларҳәо ала ара дынхон иҕәҕәаз, игәымшәаз, зхаҵа ақәылараҷы иршьхьаз Чырыгԥҳак.

33. **Омаришара** (Гәандра аҙи Сакьани ахьеилало рыбжьара);

34. **Птышь аҳабла** (Птышь арԥаш Аҵгара иахьалало нырцә-аарцә);

35. **Сакьан аҳабла** (Омаришара аԥадахьы, Сакьан аҙы арҕьарахьтәи ахыҟә);

36. **Смил иҽапҵара аҳабла** (нхарҭоуп, Гәандра анаԥс аԥада Ажара ақыҵа иахьаҵанакуа);

37. **Ҭакәажә лқьапҵа** (аҭыԥ, Ажара ақыҵа иаҵанакуеит – Џьаҕьыр ицуҵа аԥадахьы);

38. **Ҭәыбрашыра** (аҭыԥ, Ажара ақыҵа иаҵанакуеит);

39. **Хәтиа аҳабла (**Гынҵәыш аԥадахьы);

40. **Хьацкәара аҳабла** (Ажара аԥадахьы Хьацкәара аҙы армаратәи ахыҟә);

41. **Хьысҵа** (аҭыԥ, Ажара ақыҵа);

42. **Ҳабжьԥара**, уахәаԥш Абжьԥара

43. **Чхалҵа аҳабла** (Кәыдры иавоуп арҕьарахь ала Зыма аҙи Аҵгареи рыбжьара);

44. **Чыркс абаа II Чырыгԥҳа лбаа**, уахәаԥш Елҟан ибаа;

45. **Ҷымшьиа** (жәытә нхарҭоуп, Кәыдры арҕьарахьтәи ахыҟәахь Мстафа икареи Быџь икәареи рыбжьара);

46. **Шабаҵкәара аҳабла** (Кәыдры армарахьтәи ахыҟә, Мрамба аҙы Кәыдры иахьалало аладахьы);

47. **Шьоу**, (аҭыԥ , Ажара ақыҵа иахьаҵанакуа);

48. **Џьаҕьыр ицуҵа** (аҳабла, Птышь аԥадахьы).

Азанҵа ақыҵа

1. **Ақ**. **Азанҵа II Азанҵҳа** (аҳәаақәа: аԥада – ашьхара; амрагыларахь – Амтҟьал аҙы; алада – ашьха Ахысҵа; амраҵашәарахь – Цыхьча II Ҽыхьча аҙы; ҽакала иуҳәозар аҙқәа Мтҟьали Цыхьчеи, рыбжьара). Нордман иҽы Азантха ҳәа иарбоуп, (уахәаԥш Нордман, ад. 423); Ҷабал иахьаҵанакуа Азанҵхә ҳәагьы аҭыԥ ыҟоуп.

Азанҵа еиднакыло аҳаблақәа, аҭыԥқәа:

2. **Аара** (Абгыҙара иавоуп, Абҕалаҳәра анаԥс – жәытә нхарҭан);

3. **Абгалаҳәара II Абҕалаҳәара II Аблаҳәара** (хаз қыҵак аҳасабала ахьҙ еиуеиԥшым авариантқәа аԥырақәа рҽы иуԥылоит; Абгалавира - Аведомосҭқәа, ад. 226; Абгалахвара – Нордман, ад. 423; Маҷавариани, ад. 273; Аблухвара – Ах – 30; ажәытә ара инхон Атеиԥацәа Маршьанаа, Кәыҵниаа);

4. **Абҕалаҳәара**; уахәаԥш Абгалаҳәара;

5. **Аблаҳәара**, уахәаԥш Абгалаҳәара;

6. **Абгыҙра II Кьалашәыр аҳабла** (Асылахарҵа иазааигәоуп – Кьалашәыр аҙы аган);

7. **Абгыӡра II Абгыӡара** (Џьымыл аӡы Кьалашәыр иахьалало иазааигәоуп, уахәаԥш Нордман, ад. 423, Древности, ад. 423);

8. **Абгыӡрахәы** (Џабалтәи аҭыԥқәа ируакуп, уахәаԥш – Воронов, Тайны.... ад, 108);

9. **Абиа** (Амтҟьал аӡы арԍьарахь ала иадуп – Азанҵа иаҵанакуеит);

10. **Адзина II Адзына** (ажәытә хсаалаҷ иахьа Азанҵа ҳәа ҳзышьҭоу аҭыԥаҷ иарбоуп, аформа Азанҵа зынӡагьы иарбам, уахәаԥш Ах. -20);

11. **Адзына**, уахәаԥш Адзина;

12. **Азанҵхәы**, уахәаԥш Азанҵа;

13. **Аиқәара** (Кьалашәыр аӡы армарахь, Џәыӡаҳәыш аѡадахьы);

14. **Апушҵа II Аԥѡшҵа II Ԥѡшҵа** (ашьхагьы, аҭыԥгьы, абаагьы; Азанҵа иацәхыкны аѡада – амрагыларахь, Амтҟьал аӡы армарахьтәи аган; ахыҵхырҵақәа рҷы иуԥылоит аформақәа: Пышта – Нордман, ад. 423; Пюшта – Ах. 20; ари ахьӡ даара иазааигәоуп Феодоси Гангртәи VII ашәы-шықәсазы дзыхцәажәо абаа Пуста, уахәаԥш – Оиконимы, ад. 41-42; иара убас хыхь аетимологиатә згәаҭарақәа – Аԥеѡшҵа);

15. **Арасара** (Цыхьча аӡы иавоуп арԍьарахь ала аѡада, Аблаҳәара иазаигәоуп, ақыртқәа рбызшәахьы еиҭаганы Ҭхиловани ҳәа иашьҭан);

16. **Арахәмѡа** (Нордман иҷы Арахумва ҳәа иануп, Аԥушҵа азааигәара – Азанҵа ақыҵа, Нордман ад. 226);

17. **Аргәын – Ислам** (Азанҵа Арасара ҳәа иахьашьҭоу аган, уахәаԥш Ах. – 20);

18. **Аслан ихьара** (Кьалашәыри Шәакәрани ахьеилало азааигәара);

19. **Асылахарҵа** (Аблахәара анаѡс аѡада, ахсаалақәа рҷгьы иарбоуп);

20. **Ашәра** (Азанҵа ақыҵа, Гьаргьамышь аҳабла аган, ахсаалаҷ Ашура ҳәа иануп, уахәаԥш Ах. – 23);

21. **Бат** (хә-дууп, Азанҵа иаҵанакуеит, Аԥѡшҵа иазааигәоуп ажәытә баагьы ықәгылоуп);

22. **Гьаргьамышь** (Азанҵа ақыҵа агәы);

23. **Дгьебиаа рыхьара II Каштановая роща** (Кьалашәыр армарахьтәи аԥшаҳәа, Абгыӡра азааигәара);

24. **Каштановая роща**, уахәаԥш Дгьебиаа рыхьара;

25. **Кәакәа лыԥь** (Азанҵа ақыҵа Абгалаҳәара аган, аѡыраҷ иарбоуп «Кваква-лыджъ» ҳәа, уахәаԥш – Нордман, ад. 423);

26. **Быҵәаа рхыш** (Багада ацҳа иазымариашан аѡада – Кәыдры арԍьарахьтәи аганахь);

27. **Кьалашәыр** (аҳабла, Аблаҳәара аҽадахьы, Кьалашәыр аҙы армарахьтәи аганахь);

28. **Кирнати**, уахәаԥш Цыхьча;

29. **Ԥшоу** (нхарҭоуп, Аԥҽшҭеи Џамԥали рыбжьара – Нордман, ад. 423);

30. **Сули**, уахәаԥш Цыхьча;

31. **Сыхча II Цхча II Цыхьча II Ҫыхьча** (ҳаблан, Аблахәара аладахьы, ақырҭқәа раԥхьа Сули, нас 1948 ш. нахыс Кирнати ҳәа иашьҭан, уажәы ажәытә хьҙы Цыхьча шьақәыргылоуп);

32. **Ҭхиловани,** уахәаԥш Арасара;

33. **Уасеилыхырҭа** (Гьаргьамышь иазааигәоуп – Азанҭа ақыҭа; аҽыраҷы Вааса – Елыхырҭа ҳәа иарбоуп, уахәаԥш Нордман, ад. 423);

34. **Хьышьмагьар** (Абҕалаҳәра аҽадахьы, ԥшаҳәны ибжьоуп, Шәакәран аҙы ахыкә);

35. **Чацкал** (Кьалашәыр аҙы иавоуп наҟ-ааҟ, ажәытә баагьы абахә иқәҟаҵоуп).

Амтҟьал ақыҭа

1. **Ақ. Амтҟьал** (ажәытә, ари қыҭа дгьылла иахьа аасҭа иаҳа имаҷын, Џьампал аҙи Амтҟьал аҙи ахьеилало аган ибжьакын, иахьа уи кыр иҭбаауп – аҙқәа Кәыдри, Хьынги Шәакәрани рыбжьара иҟоу адгьылқәа зегьы аҵанакуеит; 50-тәи ашықәсқәа раан ақырҭқәа Амтҟьал Хеви ҳәа ирыԥсахит, нас ажәытә хьҙы Амтҟьал еиҭашьақәыргылан. XIX ашәышықәса алагамҭа инаркны ари ахьҙ уԥылоит еиуеиԥшым ахсаалақәа рҽы, уахәаԥш Оиконимы, ад. 40).

Амтҟьал иаҵанакуа аҳаблақәа, аҭыԥқәа:

2. **Абгалаҳәара**, уахәаԥш Аблаҳәара (Азанҭа);

3. **Акардама** (Быдгә аҽадахьы Кәыдры армарахьтәи ахыкә, XIX ашәышықәса алагамҭа аахыс аҽыракәа рҽы иуԥылоит, уахәаԥш – Оиконимы, ад. 38);

4. **Ақәачахьиа ибаҟа** (Быдгәи Амзареи рыбжьара);

5. **Амзара** (Кәыдры иавоуп армарахь ала Амтҟьал Кәыдры иахьалало аҙнырцә, иахьа Амтҟьал ақыҭа иаҵанакуеит):

6. **Амзара ахы** (Ҫыбҕалара анаҽс – Аказен шьхацамҽа);

7. **Аԥошьҭа** (Амтҟьал аҭыԥқәа ируакуп амҽаду азааигәара);

8. **Аргәын – Измаил** (Џьампал аҙы армарахьтәи аган Ԥал аҽадахьы, уахәаԥш Ах. – 20, 23);

9. **Армуҭлук**, уахәаԥш Лынча;

10. **Ахраҟаԥшь** (Ҳәыԥын иԥшаҳәа азааигәара Кәыдри Амтҟьали ахьеилало аладахьы, ахра цәхаԥшьҙа иҟоуп);

11. **Аҳәамҩа** (Быдгә аԥынҵа аҟынтә Џьгьардаҟа ицо амҩа акыдларҵа);

12. **Аҩмтҟьалк ахьеилало** (Мтҟьали Мтҟьал ду ахьеилало, аихатәы цҳа ахьху);

13. **Аҩсҵаа ицҳа** (Быдгә аҳаблан Кәыдры арырҵа, атәым милаҭ «Чертов мост» ҳәа иашьҭан);

14. **Бабышь иашҵа** (Амтҟьал аҳаблақәа ируакуп, 50-тәи ашықәсқәа раан ақырҵцәа зны «Панта» ашьҭахь «Хеви» ҳәа иашьҭан, 1996 шықәсазы ажәытә хьӡы «Бабашь иашҵа» шьақәыргылан);

15. **Багаа** (Амтҟьал ақыҵа Ԥал ҳәа иахьашьҭоу аладахьы, уахәаԥш Ах. – 20);

16. **Багада ацҳа** (Багада, Кәаначхьыр ҳәа иахьашьҭоу Кәыдры аӡы абахәқәа иҭшәараҳәаны ирыбжьакуп, уи иабзоураны ара ахаангьы цҳа хҵа-рҭан, аӡ нырцә армарахь Амзара ҳәа иашьҭоуп);

17. **Багадские скалы**, уахәаԥш Кәаначхьыр;

18. **Барԥана** (хә-дууп Лынча ахәы аҩадахьы);

18-а. **Баҭ** (Амтҟьал аӡы армарахь Ҟада анхарҵа аган, ажәытә баа хырԥәԥәарҵа гылоуп);

19. **Бебутовка**, уахәаԥш Багада;

20. **Быдгә** (Амтҟьал аҳаблақәа ируакуп, Кәыдры иавоуп армарахь ала Амзара аҩадахьы; ԥаса ахьӡ еицакын Будуки ҳәа иашьҭан);

21. **Верхняя Бебутовка**, уахәаԥш Хьинга;

22. **Гьаргьаул II Горгеул II Георгиевское** (XIX ашәышықәса алагамҵазы аҩырақәа рҽы ицәырҵуеит, иарбоуп Џьампал ҳәа иахьашьҭоу аҩадахьы, уахаԥш Ведомости, ад. 226, ақырҵқәа рхаан «Сагеоргио» ҳәа иҟарҵеит, уахәаԥш Оиконимы, ад. 56; атопохсаалақәа рҽы «Георгиевское» ҳәа ианур);

23. **Иашаа рқьаԥҵа** (Кәыдры аӡиас армарахьтәи аганахь Амзара аҩадахьы);

24. **Кьахь** (ҭыԥуп, Амтҟьал ақыҵа иаҵанакуеит);

25. **Кәаначхьыр II Багадские скалы** (мҩакыраны, хра бааԥсны Кәыдры иҵарсуп Багада ацҳа азааигәара, уи ажәытә, Дал агәашә ҳәаагьы иашьҭан, аурысқәа рхаан – «Багадские скалы»);

26. **Ҟада** (ҳаблоуп, Цыхьча аӡы иавоуп арԥьарахь ала – Амтҟьал ақыҵа):

27. **Ҟада аԥсҵа** (Амтҟьал ақыҵа Ҟада ҳәа иахьашьҭоу);

28. **Ҟарасу** (аҭыԥ, Амтҟьал ақыҵа иаҵанакуеит);

29. **Лацәышаа рқьаԥҵа** (Амтҟьал ақыҵа Кәыдры аган);

30. **Лынча** (хә-дууп, Мтҟьал дуи Мтҟьал хәыҷы рыбжьара, аерманцәа Армуҭлук ҳәа иашьҭоуп);

31. **Нижняя Бебутовка**, уахәаԥш Багада;

32. **Папышьха** (еиҳаракыроуп, Амтҟьал ақыҵа иаҵанакуеит);

33. **Ԥал аҳабла** (Ԥьампԥал аҳаблақәа ируакуп, ааигәанҙа Ԥал «Ԥьампԥал» ҳәа ашәҟәы иҭагалан, уахәаԥш АТД);

34. **Ԥал** (шьхоуп, Амтҟьал ақыҭа агәҭахьшәа Кәыдры азааигәара);

35. **Ԥал абаа** (Ԥьампԥал ацҳа аҩадахьы – мрагыларахь);

36. **Самаа** (Амтҟьал аҳаблақәа ируакуп, Амтҟьал арҕьарахьтәи аганахь Ахыста аладахьы; 50-тәи ашықәсҟәа раан ақыртқәа ари аҭып Шуамҭа ахьҙырԥеит, 1996 шықәсазы ажәытә хьҙы «Самаа» шьақәыргылан. Ахьҙ «Самаа» уԥылоит ажәытә хсаалақәа рҿы, уахәаԥш. Ах. 23);

37. **Ҳара акаҵәара** (Кәыдры армарахьтәи аган Нааи Амзареи рыбжьара);

38. **Ҳәынҵәақьала** (қыҭан, Ԥьгьаргьал иадуп амрагыларахь ала, аерманқәа Ҳаиуалықә ҳәа иашьҭоуп);

39. **Ҳәыԥын иԥшаҳәа II Холодныи грот** (Кәыдри Амтҟьали ахьеилало азааигәара, ара иаарԥшуп иахьа еицырдыруа ахаҳәтә аамҭазтәи ауаа ргыларҭа);

40. **Чал** (аҭып – Амтҟьал ақыҭа иаҵанакуеит);

41. **Чын** (аҭып – Амтҟьал ақыҭа иаҵанакуеит);

42. **Ҿыбҕалара** (Кәыдры армарахьтәи аган, аҳаблагьы Амзара аҩадахьы – арахь Шәбаархантәи амҩа лбаауеит);

43. **Шакәран II Шукран II Сшкәран II Шәакәран** (аҙгьы, ақыҭагьы: Амтҟьал арҕьарахь Шакәран аҙи иареи ахьеилало иацәыхарам; ирхәанчоу жәытә ԥсуа қыҭахьҙуп, иҟалап раԥхьатәи аформа Зыжьгәаран акәзар?. Хыхь иаагоу авариантқәа, урыхәаԥш Нордман, ад. 423; Маҷавариани ад. 286-287; аурысҟәа 1858 шықәсазы ара «Цебельдинское» ҳәа изышьҭаз ахырҕәгәарҭа ду дыргылеит, 70-тәи ашықәсҟәа раан аратәи адгьылқәа аруаҩ Захаров иман азы Захаровка ҳәа иашьҭалт, XX ашәышықәса азбжазы ақыртқәа Хеви ҳәа ирыԥсахит, 50-тәи ашықәсҟәа рзы Амтҟьал ҳәа иҟарҵеит);

44. **Шуамҭа**, уахәаԥш Самаа;

45. **Ԥьампԥал II Джампал** (Амтҟьал аҳаблақәа ируакуп, ажәытә хаз қыҭан, Ԥьампԥал аҙы иавоуп армарахь ала; ақыртқәа 50-тәи ашықәсҟәа раан Гьаргьаулгьы иаргьы «Сагьеоргио» ҳәа иашьҭан, нас ашьҭахь ажәытә хьҙы «Ԥьампԥал» шьақәыргылан);

46. **Ԥьгьаргьал** (еиҳаракыра дуп, Кәаначхьыр аҩадахьы).

Бабышьира ақыҭа

1. **Ақ. Бабышь-ира II Бабышьира II Бабушера** (аҳәаақәа: аҩада – Қациқыт, Дранда; амрагыларахь – Кәыдры аҙы; алада – амшын; амраҭашәарахь – Пшьаԥ; XIX ашәышықәса алагамҭа аахыс аҩырақәа рҿы иу-ԥылоит *Бабышь-ира* Пахомов, ад. 296; Ах. – 26; аурысҟәа рхаан *Бабушера, Бабушеры*, ақыртқәа рхаан *Бабушара*);

1-а. **Бабушера,** уахәаԥш Бабышь-ира.

Бабышьира аҳаблақәа, атԥыԥқәа:

2. **Аеропорт** (Бабышьира амраҭашәаратәи аҽацә амшын иахьаду);

3. **Аҳбаара** (Аеродром анаҩс амраҭашәарахь амшын аган);

4. **Амзлакьиа** (Кәыдры хәыҷы арҕьарахьтәи аган аихамҩа анаҩс алада; ара ажәытә Амзцбақәа – Мызцаа нхон, иахьа Аҳҩыбжьа инхоит рыжәла Муцба ҳәа ирҩуеит);

5. **Ашхәа ԥшырҭа** (уажәы Мыс Кодори ҳәа иахьашьҭоу – Уарча);

6. **Аԥьбна** (Кәыдры амшын иахьалало Уарча аҳабла, агырқәа еицакны Оԥьбине ҳәа иашьҭан);

6-а. **Гәахәархьыл** (Д. И. Гәлиа излаиҳәо ала Уарча ақыҭа иара дахьынхоз аҩадахьы иҟаз дә-дуук иахьҳын, уахәаԥш «Ақыҭа Уарча», агаз. Аԥсны Ҟаԥшь», фев. 22, 1983 ш.);

7. **Капран** (Уарча ақыҭа иаҵанакуаз дәык иахьҳан, уахәаԥш «Ақыҭа Уарча», агаз. «Аԥсны Ҟаԥшь» фев 22. 1983 ш.);

7-а. **Кациаа рынхарҭа** (Кәыдры хәыҷы арҕьарахьтәи аганахь, аеродром азааигәара):

8. **Кораси**, уахәаԥш Ҟәараш;

9. **Қәыза инхарҭа** (Бабышьира аҭыԥқәа ируакуп);

10. **Ҟәараш** (Уарча аҩадатәи аган – Кораси ҳәагьы иашьҭан);

10-а. **Мыс «Кодори»,** уахәаԥш Ашхәа ԥшырҭа;

11. **Ныԥсы** (Бабушера аҭыԥқәа ируакуп);

12. **Оԥьбине**, уахәаԥш Аԥьбна;

13. **Уарча** (ҳаблоуп, ажәытә хаз қыҭан – Кәыдры аҳи, Қациқыҵеи, Драндеи, Бабышьиреи, амшыни рыбжьара);

14. **Урыс** (Гәлиа) **инхарҭа** (Кәыдры иазааигәаны Уарчаҟа ибжьало амҩа амрагыларахьтәи аган, аихамҩа аладахьы);

15. **Чачба иашҭа** (Бабышьира агәҭахь аихамҩа аладахьы?).

Баҕбаран ақыҭа

1. **Ақ. Баҕбаран II Баҕмаран** (аҳәаақәа: аҩада – Ҵабал; амрагыларахь – Мархьаул, Маҷара; алада – Тҳәыбын, Маҷара ақыҭа; амраҭашәахь – Кьалашәыр аҳы).

Баҕбаран иаҵанакуа аҳаблақәа, атԥыԥқәа:

2. **Абоуражә ҭыԥқәа** (ҳәырҭоуп, Бырдгә иааԥҵра ҳәа иахьашьҭоу аган);

3. **Аҕдарра** (ҟьаҟьароуп, Ԥшьлаушь абаа аган – Баҕбаран ақыҭа);

4. **Александровское**, уахәаԥш Амхьал;

5. **Амхьал** (Баҕбаран аҽадахьтәи аҿацәахь, Цабал аган, уажәы ҳаблоуп, ажәытә хаз қыҭан. Аҧсуаа анахыҵ 1869 шықәсазы аурысқәа ақыҭа ахьӡ Амхьал – Александровское ҳәа ирыҧсахит аурыс ҳәынҵқар Алеҟсандр II иҧа Алеҟсандр иира аҳаҭыраз. Ақыртцәа, Бериа ихаан, Ахути, Земо ахути ҳәа иашьҭалт, нас еиҭа «Александровское» ахь ииасит. 1996 шықәсазы ажәытә хьӡы «Амхьал» шьақәыргылан, уахәаҧш – Оиконимы, ад. – 39);

6. **Аныхатәарҭа** (Амхьал ҳәа иахьашьҭоу – Баҕбаран ақыҭа);

7. **Арадуқәа** (Баҕбарантәи аҭыпқәа ируакуп);

8. **Арацәарцара ахәы** (Баҕбарани Еибухҵеи ирыбжьоу ахәы, Чачба ибна иаҵанакуеит);

9. **Ачадара** (Баҕбарани Чижоуши рыбжьара, нхарҭан, аурысқәа Палтавское, Палтаво-Келасури ҳәа иашьҭан; 1948 шықәса инаркны Келасур ахьыӡхалт);

10. **Ахәти, Земо Ахәти**, уахәаҧш Амхьал;

11. **Ахәҵа** (Амхьал ахахьы, ақыртқәа «Гантиади» ҳәа иашьҭан);

12. **Аҩыбахә** (ажәытә қыҭақәа ируакуп, Амхьал аладахьы, Кьылашәыри Маҷареи рыбжьара; Ах-23; аурысқәа «Полтаво-Алеҟсандравское» ҳәа иашьҭан, ақыртқәа Қвемо-Ахәти ҳәа ирыҧсахит, ашьҭахь аурыс хьӡы «Полтаво-Александровское» еиҭашьақәыргылан: 1996 шықәсазы ари аҳабла ажәытә хьӡы Аҩыбахә азырхынҳәын, Оиконимы ад. 33);

13. **Баҕаа рқыҭ** (Баҕбаран агәтахьшәа иҟоу ҳаблоуп);

14. **Бырдгә иааҧҵра** (Баҕбаран ахахьы Кьалашәыр иахьаду, Амтҟьал аган);

14-а. **Гантиади,** уахәаҧш Ахәҵа;

15. **Капласа** (Баҕбаран аҭыпқәа ируакуп – Маҷара аӡы аган);

16. **Кьеласури** уахәаҧш Ачадара;

17. **Қвемо-Ахәти**, уахәаҧш Аҩыбахә;

18. **Мақаԥьана аҧсҵа** (Мақаԥьана ду зҵысуа агәаҩа);

19. **Палтаво-Алеҟсандровское**, уахәаҧш Аҩыбахә;

20. **Полтаво-Келасури,** уахәаҧш Ачадара;

21. **Полтавское**, уахәаҧш Ачадара;

22. **Ԥшьаушь абаа** (Баҕбаран ахахьы?);

23. **Ҳаразиаа рыхәҵа** (Чачба ибна ахәи Маҷареи рыбжьара);

24. **Ҵылҵа II Ҵулҵа** (Кьалашәыр армаратәи аҧшаҳәа, Макьашә икәареи Ҭҳәыбыни рыбжьара);

25. **Чачба ибна** (Кьалашәыр армарахь ала иавоу ахә ду);

26. **Аҩмаҷара** (Маҷара хәыҷи Маҷара дуи ахьеилало инаркны Аҕш ашьапаҟынӡа ибжьаку адгьыл).

Дранда ақыҭа

1. **Ақ. Дранда II Цқыбын** (аҳәаақәа: аҽада – Зыдаҟәара, Ԥарнаут; амрагыларахь – Кациқыҭ, Допуқыҭ; алада – Бабышь-ира; амраҭашәарахь – Ԥшьаԥ; аҭоурых ду змоу қыҭоуп, уи ахьӡ еиуеиԥшым ажәытә ҽырақәа ирнубаалоит, иуԥылоит абас еиԥш иҟоу афомақәа: *Дандра, Драндара, Транта, Дандар, Дранды, Дранда, Цхоби* (уахәаԥш Оиконимы, ад, 58). Аԥсуаа Дранда ҳәа ирдыруаз уажәы абахҭеи, ауахәамеи рыкәша-мыкәша иҟоу адгьыл акәын, ақыҭа ахаҭа Цқыбын ҳәа иашьҭан, убри азоуп ҽырақәак рҽы Дрындагьы Цқыбынгьы еиваргыланы изарбоу; Цқыбынгьы иамоуп иазааигәоу афомақәа: *Цкабын, Цкаба, Цхаба, Цкыбын, Цкабун, Цхәыбен* (Оиконимы ад. 58); Ажәытә ари ақыҭа абжьуаарахь иаҵанакуан,(уахәаԥш Ведомости; Нордман ад, 422); Цқыбын аурысқәа «Архирейское», нас Асовет Мчы анышьақәгыла – «Шаумяновское» уи ашьҭахь ақыртқәа «Нариджовани» ҳәа иашьҭан.

2. **Архиреиское**, уахәаԥш Дранда;

3. **Цқыбын**, уахәаԥш Дранда.

Дранда иаԥанакәа аҳаблақәа атыԥқәа:

4. **Атарбеково**, уахәаԥш Уадабаара;

5. **Аҽадахьтәи Ԥшьаԥ** (Аӡаԥшь арҕьарахьтәи аган Ԥшьаԥ аҽадатәи аҽацә);

6. **Дранда агәы** (Дранда амҽаду ахьагәылсуа);

7. **Лбаатәи Ԥшьаԥ** (Аҽадатәи Ԥшьаԥ аладахьы амҽаду азааигәара);

8. **Нариджовани**, уахәаԥш Дранда;

9. **Отариани**, уахәаԥш Уадабаара;

10. **Ԥшьалышь** (Дрындатәи аҭыԥқәа ируакуп);

11. **Уадабаара** (Дранда аҳаблақәа ируакуп, Кацигыларҭа иадуп; Асовет мчы анышьақәгыла нахыс 1935 шықәсаӡа «Консовхоз» ҳәа иашьҭан, нас 1957-1969 рыбжьара «Отириани» – анаҽс «Атарбековское» ҳәа иҟалеит, ааигәа ажәытә хьӡы Уадабаара шьақәыргылоуп);

12. **Ҽхәаԥиа** (Дрындатәи аҭыԥқәа ируакуп);

13. **Шаумиановка**, уахәаԥш Дранда;

Зыдаҟәара ақыҭа

1. **Ақ. Зыдаҟәара** (аҳәаақәа: аҽада – Ц̌абал; амрагыларахь – Кәыдры аӡы; алада – Кацикыҭ, Дранда; амраҭашәарахь – Мархьаул. Ажәытә Наушь аҳаблақәа ируакын – Ах. – 20, Ах. – 23. 1869 шықәсазы ара индырхаз аболгарцәа «Анастасьевка» ахьӡырҵеит, 1949 ш. азы ақырҭқәа Ганахлеба ҳәа ирыԥсахит, ааигәа ажәытә хьӡы Зыдаҟәара шьақәыргылан);

2. **Анастасиевка**, уахәаԥш Зыдаҟәара;

3. **Ганахлеба**, уахәаԥш Зыдаҟәара.

Зыдаҟәара иаԥанакуа аҳаблақәа, атыпқәа:

4. **Аҳлагара** (Зыдаҟәара аҭыпқәа ируакуп);

5. **Аҳына** (ҳаблан, ажәытә Ԍәарзаул иатԥанакуан, Наа ҳәа иахьашьҭоу аладахьы; аурысқәа Черниговское, Старо-Черниговское ҳәа ахьҳырҵеит, ақырҵқәа Ҟазбеги ҳәа ирыԥсахит, нас Черниговское шьақәдыргылт, 1996 шықәсазы ари аҭып ажәытә хьҳы «Аҳына» азыргьежьын);

6. **Анҷара** (Зыдаҟәара аҭыпқәа ируакуп);

7. **Басмараҟьа** (Зыдаҟәара аҭыпқәа ируакуп, Наа аган);

8. **Кьирхәлухә** (еиҳаракыроуп, Зыдаҟәара ахахьы);

9. **Ҟазбеги**, уахәаԥш Аҳына;

10. **Наа** (жәытә ҳаблоуп, Ԍахәи Аҳынеи рыбжьара, Кәыдры арԍьаратәи ахықә; Кәыдры ныԥцәгьы Аҭара аган Наа ҳәа иашҭоуп);

11. **Наа** – **Амуҟәра** (Адагәеи Кәыдри ирыбжьоу аиҳаракыра, ахра);

12. **Наа апором** (Наа -Амуҟәра аҵаҟа Кәыдры ажәытә арырҭа);

13. **Нарҳын** (Шәқәырча акәара ахахьы армаратәи аган – ҳаблоуп; иуԥылоит еиуеиԥшым аѡырақәа рҽы, уахәаԥш – Оиконимы, ад. 70; ақырҵқәа Хәымушкәри ҳәа иашьҭан, 1996 шықәсазы ажәытә хьҳы «Нарҳын» шьақәыргылоуп);

14. **Наушь** (жәытә ҳаблоуп, Аҳыдаҟәара аладахьы; аурысқәа Николаевское ҳәа иашьҭан, ақырҵқәа 1948 шықәсазы Чала ахьҳырҵеит, 1996 шықәсазы «Наушь» шьақәыргылоуп);

15. **Наушь арха** (Зыдаҟәара Наушь ҳәа иахьашьҭоу Кәыдры аԥшаҳәа);

16. **Николаевское**, уахәаԥш Наушь;

17. **Старо-Черниговское**, уахәаԥш Аҳына;

18. **Ԍахә II Тех** (Адагәеи Нааи рыбжьара – Зыдаҟәара ақыҵа);

19. **Хәмушкури**, уахәаԥш Нарҳын;

20. **Чала**, уахәаԥш Наушь.

Кацықыҵ

1. **Ақ. Қацықыҵ** (аҳәаақәа: аѡада – Зыдаҟәара; амрагыларахь – Кәыдры аҳы; алада – Уарча; амраҵашәарахь – Дранда ақыҵа). Ажәытә, ақыҵа ду Кәыдры мамзаргьы Аҳѡыбжьа ҳәа изышьҭаз иатԥанакуан, XIX ашәышықәсазы Владимировка ахьҳырҵеит, 1943 шықәсазы «Кодори» ҳәа иԥсахын, 1955 рзы Владимировка еиҵашьақәыргылан. Иахьа, ақыҵа ажәытә хьҳы «Кацықыҵ азырхынҳәуп).

Қациқытҵ иаҵанакуа аҳаблақәа, атыпқәа:

2. **Аҳԥыбжьа II Аԥҳыбжьара** (ажәытә хсаалақәа изларҳәо ала, Кәыдры хәычи, Кәыдры дуи рыбжьара Допуқытҵ азааигәара иҟаз қытҵан; – Ах. 20. Хытҵхырҵақәак рҽы «Кодор» мамзаргьы «Аджупса» ҳәа иуҵылоит – ЦГВИА, Бларамберг; «Аҳԥыбжьара» мамзаргьы «Аԥҳыбжьара» ақытҵа Абжьуатәи аокруг иаҵанакуан);.

3. **Аԥҳыбжьара** , уахәаҵш Аҳԥыбжьа;

4. **Багнашени** уахәаҵш Допуқытҵ;

5. **Владимировка**, уахәаҵш Кациқытҵ;

6. **Допуақытҵ II Допуқытҵ II Допоуқытҵ** (Пахомов излаиԥуа ала XIX ашәышықәсаз ари ақытҵа аԥада ала иадын Кацигыларҵа, Ҕәарзаул, амрагыларахь – Кәыдры аҳы, алада – Уарча; амраҵашәарахь – Цҟыбын, Қацигыларҵа – Пахомов, ад. 304; аурысҷәа рхаан ақытҵа аҵсуаа анахытҵ ара индырхаз аестонцәа «Эстонка» ҳәа иашьҭалеит, 1948 шықәсазы ақырҵқәа «Багнашени» ахьҳырҵеит, 1955 рзы «Эстонка» шьақәыргылан. 1996 шықәсазы ари аҭыпҵ ажәытә хьҳы Допуақытҵ азыргьежьын);

7. **Эстонка,** уахәаҵш Допуақытҵ ;

8. **Кодор II Кәыдры** (ажәытә ԥырақәа рҽы қытҵа дук (240 ҵҳы) аҳасабала иарбоуп Кәыдры дуи Кәыдры хәычы рыбжьара Допуақытҵ иацәыхарамкәа – Ах. -20, ЦГВИА – Бларамберг; Ведомости, ад. 227; ари аҭыпҵ, 1497 шықәсазы Фредуче иҟаиҵаз ахсаала излаҳәо ала «Гото» ахьҳын. XVIII ашәышықәсазы Ах. - 7, Ах- 8 рҽы *Коддор, Кодор* ҳәа иарбоуп. Вахушти итәала иҟан аҭыпҵ «Кодори» зыхьҳыз уи иахҟьаны аҳгьы «Кодор» ахьҳхеит – Вахушти – 1979, ад 78);

9. **Маршьанихәы** (Қациқытҵ аԥадатәи аган, ақырҵқәа Хәымушкәри ҳәа иашьҭан);

10. **Хьецрыԥшь** (жәытә қытҵан – Кәыдры ақытҵеи Цҟыбыни рыбжьара; Нордман иҽы «Хецрипш» ҳәа иарбоуп, егьырҵ аԥырақәа рҽы еицакуп Хегрыпис, Хегрыпш ҳәа – Ведомости ад. 73, агырқәа ари аҭыпҵ Шмаҵи ҳәа иашьҭан);

11. **Хәмушкури**, уахәаҵш Маршьанихәы;

12. **Шмаҵи**, уахәаҵш Хьыцрыԥшь.

Лаҵа ақытҵа

1. **Ақ. Лаҵа** (аҳәаақәа: аԥада – ашьхара; амрагыларахь – Ажара; алада – Кәыдры армарахьтәи ашьхақәа; амраҵашәарахь – Мтҟьал ақытҵа, Хинга аҳы?).

Лаҵа еиднакыло аҳаблақәа, атыпқәа:

2. **Аахҵа** (Дал ҳәа иахьашьҭоу азааигәара – Ах. – 23);

2-а. **Аҳыхь** (шьхоуп, Кәыдры армарахьтәи аган Шәыра лқьаҵтеи Шьақәи рыбжьара);

3. **Акарду II Карду** (Пдтеи ирԥаш иавоуп Кәыдры армарахь, хра цәгьоуп, амԥахәасҭа аҿгоуп);

4. **Аҟәылбгьра аӡыхь** (аҭыпгьы, аӡыхьгьы – Наҳарбеи иашҭа иатәуп, пхьарҵоуп);

5. **Алра** (Арҕәниа иатәуп);

6. **Амакьа зҿышәшәо II Ҟамагара** (Лаҵа ду амрагыларахьтәи аган);

7. **Арҕәниа**[1] (аӡгьы, аҭыпгьы; Лаҵа ду анаԥс аԥада Кәыдры ахықә – ара ашьхацамԥақәа еихшоит хпаны, акы Қәабчара ицоит, егьи Гәарап ашьхахь, ахпатәи Клыхәра акатцәарахь укылнагоит);

8. **Арҕәниа ашҭа** (Арҕуниа иатәуп);

9. **Араҿар зҵоу II Араҿарра** (Ҟамагари Ԥагәы **II** Вагәи рыбжьара):

10. **Арпар рыԥада** (Ҟәаракьагәа аԥадахьы Брамба унаӡаанӡа):

11. **Ацыҕмԥа** (Хьыӡдархантәи Џьгьардаҟа ицо амԥа);

12. **Ашәануа ибаҟа** (Арҕәниа иатәуп);

13. **Багада** (аҭып, Кәыдры арҕьарахь Хьынг аӡи Багада ацҳаи рыбжьара, уахәаԥш – Нордман, ад. 423, Ах. – 20, 27; аурысҟәа рхаан Бебутовка, Нижняя Бебутовка ҳәа иашьҭан, 1948 шықәсазы ақыртҟәа Квенобани ҳәа ирыпсахит, уахәаԥш – Оиконимы, ад 48.);

14. **Быҷа икар**[2] (Кәыдры армарахь Шьақә аԥадахьы);

15. **Вагәы II Ԥагәы** (нхарҵоуп, Араҿар зҵоу анаԥс амрагыларахь);

16. **Гәогәуаа рқьапҵа** (Зыма аӡаҿы унеиааӡа Кәыдры ахықә);

17. **Гәаҵеи иқьапҵа** (Ԥамшьи Пдтеи ирԥаши рыбжьара Кәыдры армарахьтәи аган);

18. **Дал** (иахьа ҳаблоуп, Кәыдры арҕьарахьтәи ахықә, аҙ нырцә Хьыӡдарха ҳәа иашьҭоуп. Ажәытә Багада инаркны аԥада Кәыдры аҧста, Ажарагьы налатцаны, *Дал*, мамзаргьы *Дал аҧстҭа* ҳәа иташьҭан, ус ауп XIX ашәышықәса алагамҵазтәи аԥырақәа рҿы ишарбо, уахәаԥш – Ведомости, ад. 226, Нордман ад. 423; XX ашәышықәса алагамҵазы аҿыцнхацәа ари аҭып **Миасниково II Миасниковка** ахьӡырҵеит, 40-тәи ашықәсқәа раан ақыртҟәа **Церули** ҳәа иашьҭалт, 1996 шықәсазы ажәытә хьӡы *Дал* шьақәыргылан);

19. **Дал аҧста** уахәаԥш Дал;

20. **Дал амԥа** (Дал итго амԥа – зеиԥш шьхацамԥоуп, нхытҵа уцозаргь зегь реиҳа икьаҿу, иманшәалоу мԥоуп. VI ашәышықәсаз византиатәи аҭоурыхԥцәа **Дариатәи амԥа** (Даринский путь) ҳәа излацәажәо Дал итысуа амԥа ауп ҳәа ирыпхьаӡоит иахьатәи ацарауаа, уахәаԥш – Воронов, Таины..., ад. 50, 151);

21. **Дал ишымҳара II Дал ишәымҳара** (шымҳараны Кәыдры иавоуп **Дал** арҕьарахьала Саатҭ икәареи Гәым икәареи рыбжьара);

---

[1] Псуа жәлоуп.

[2] Акар ҳәа иашьҭоуп аҿысырҭа цәгьа змоу абахә.

22. **Дал ишәымҳара**, уахәаԥш Дал ишымҳара;

23. **Жәыра лыхьара** (Арԍәниа аҩадахьы ашьхацамҩахь);

24. **Зенобани**, уахәаԥш Хьинга;

25**. Кадари**, уахәаԥш Уарда ду;

26**. Квенобани**, уахәаԥш Багада;

27**. Қьелашь ихԥы**[1] (Елԟан икәара анаҩс амрагыларахь);

28**. Ԟамагар**, уахәаԥш Амақьа зҿышәшәо;

29. **Ԟәаракьагәа** (нхарҭоуп, Кәыдры армарахь Карду аҩадахьы);

30**. Лаҵа ду** (Лаҵа хәычи Арԍәниеи рыбжьара);

31. **Лаҵа хәыҷы**[2] (Ушәкәыри Лаҵа дуи рыбжьара);

32. **Мясниково,** уахәаԥш Дал;

33. **Наҳарбеи иашҵа** (Алреи Ашәра аӡыхьи рыбжьара Арԍәниа анаҩс);

34**. Ҭенгьыз иқьаԥҵа** (Ҳәынҵәақьала аҵаԟа; анкьа ара дынхон Ҭенгиз Маршьан Дарыԟәа иԥа);

35. **Уарда ду** (Уарда хәыҷы аҩадахьы Кәыдры армарахьтәи ахыԟәахь. XIX ашәышыԟәса аахыс ақыҵа аӡбахә еиуеиԥшым ахыҵхырҵақәа рҿы иуԥылоит – Нордман, ад. 423, Ах – 15, Ах – 26 убас иегьырҵгьы. Аурысҷәа рхаан ари адгьыл аруаҩ Чембер икын, Чемберг ҳәа иашьҭан, ақырҵқәа 1948 шықәсазы уи Кадари ахьӡырҵеит, 1996 шықәсазы ажәытәахьӡы Уарда ду шьаҟәыргылан);

36. **Уарда хәыҷы** (Уарда ду аладахьы, Кәыдры армарахьтәи ахыԟә; XIX ашәышыԟәса, аурысҷәа рхаан аахыс, аҩырақәа рҿы ирхәаанчаны Варда, Барда Мардахәычи ҳәа иуԥылоит, 1996 шықәсазы аформа иаша «Уарда-хәыҷы» шьаҟәыргылоуп);

37. **Ушәкәыр** (акәарагьы, аҭыԥгьы; Махаз иӡыхьи Лаҵа хәыҷы рыбжьара);

38. **Хьинга II Хьенга** (қыҭан, акәарагьы, Багада аҩадахьы – Маҷавариани, ад. 293; аурысҷәа рхаан Верхняя Бебутовка ҳәа иашьҭан, 1948 шықәсазы ақырҵқәа Зенобани ҳәа ирыԥсахит, уахәаԥш Оиконимы, ад. 48);

39. **Хьыӡдарха** (ҳаблан, Кәыдры армарахьтәи ахыԟә Быдгәи Уарда хәыҷи рыбжьара. Аурыс ҩырақәа рҿы еицакны иуԥылоит – Хиӡаруха, Хизарха; Ақырҵқәа ари аҭыԥ Недзона ахьӡырҵеит, нас ууанӡатәи ахьӡ Хизаруха шьаҟәдыргылеит, аиашаҵәҟьа ажәлар ирдыруа Хьыӡдарха ауп);

40. **Цаҟьазҭоу** (Кәыдры иавоуп армарахь ала, нхарҭоуп, Шьаҟә анаҩс аҩада);

[1] Қьелашь захьӡыз д-Ешбан.
[2] Лаҵа хәыҷи Лаҵа дуи Дарыԟәа иԥацәа Маршьанаа ирынхарҭан.

41. **Церули**, уахәаԥш Дал;

42. **Чемберг**, уахәаԥш Уарда ду;

43. **Шьақә** (Кәыдры армарахьтәи ахықә – Шәыра лқьаԥҭа аҩадахьы);

44. **Шәлиман ихҧы** (Ҩагәы армарахьтәи аган);

45. **Шәыра лқьаԥҭа** (Кәыдры армарахьтәи ахықә Уарда ду анаҩс).

Мархьаул ақыҭа

1. **Ақ. Мархьаул** (аҳәаақәа; аҩада – Баҕбаран, Аԥианча ахәы; амрагыларахь – Зыдаҟәара, Гәылрыԥшь; алада – Маҷара ақыҭа; амраҭашәарахь – Баҕбаран; Мархьаул Маршьанаа ираҳҭынран, Кудрявцев ад. 35).

Мархьаул еиднакыло аҳаблақәа, аҭыԥқәа:

2. **Абҳакәара ақыҭа** (Ҕәарзаули Ҵабали рҳәааҿ иҟаз қыҭан, уахәаԥш Маҷавариани, ад. 267);

3. **Аҕшахәы** (Маҷара дуи Маҷара хәыҷи рыбжьара – Ҵабал аган);

4. **Аныҳәарҭа** (Шәԥьына ахәы акәацәра);

5. **Аҩымаҷара** (ҳаблан, Маҷарақәа аҩбагьы ахьеилало рыбжьара):

6. **Аԥьаама** (Аныҳәарҭа азааигәара Шәԥьыны ахәы; ара ажәытә Ҵәызаи Бырцкьылааи аԥьаама ргылан ирыман);

7. **Бароуахә** (Маҷара аҳы арҕьарахьтәи аганахь Баҕбарани Мархьаули рыбжьара. Аурысҷәа рхаан Ново-Черниговка ҳәа иашьҭан, ақырҵқәа «Вашловани» ахьзырҵеит, ашьҭахь еиҭах Черниговка ҳәа иҟарҵеит (Оиконимы ад. 52), 1996 шықәсазы «Бароуахә» шьақәыргылоуп);

8. **Вашловани**, уахәаԥш Бароуахә;

9. **Гьаргьамышь** (Мархьаул иахьатҵанакуа иҟоу ҭыԥуп);

10. **Ҕәырзаул** (ажәытә хаз қыҭан, уажәы Мархьаул аҳаблақәа ируакуп; Аԥианчеи Мархьаули рыбжьара);

11. **Ҕәырзаул абаа** (Ҕәырзаул ҳәа иахьашьҭоу ахоу ду иқәгылоуп Аԥсны иреиҳаҳоу абаақәа ируакуп);

12. **Еибыхәҵа II Аибыхәҵа** (Ԥшьлаушь аҕдарра аҵыхәа инаркны агахь илашьҭу ахәы аҩыҵа – Мархьаул ақыҭа; уажәы абжак Маҷара иатҵанакуеит);

13. **Қәанҭала ду** (Маҷара аҳы арҕьарахьтәи аган аҵҳа ду аҩадахьы);

14. **Қәанҭала хәыҷы** (Маҷара аҳы армарахьтәи аганахь Қәанҭала ду иамариашан);

15. **Лакада** (Мархьаул аиҳаракырақәа ируакуп);

16. **Маршьанаа рқьапҵа** (Мархьаул аҭыԥқәа ируакуп);

17. **Маҷара аҳабла** (Маҷара аӡы арҕьарахь Мархьаул иахьаҵанакуа Аҕш ахәы аладахьы);

18. **Ново-Черниговское**, уахәаԥш Бароуахә;

19**. Ԥарнаут** (ажәытә хаз қыҵан. Баҕажә иашҵеи, Гәылрыԥшьи, Мархьаули, Зыдаҟәареи рыбжьара – иахьа иша-шаны егьырҭ ақыҵақәа ирымоуп, азбжа Мархьаул иадуп амрагыларахь ала);

20**. Ԥшьлаулшь аҕдарра** (Бароуахә иаҵанакуеит – Мархьаул ақыҵа);

21**. Ԥырҳәмыл** (акәарагьы, аҭыԥгьы – Мархьаул ақыҵа);

22**. Чацба** (еиҳаракыроуп, бнаран – Мархьаул ақыҵа);

23**. Шәԥьына II ахәы Шәԥьын ахәы** (Мархьаул амрагыларахь, Ԥарнаутҵи Мархьаули еиҩнашоит, Ԥырҳәмыл аӡи Гәылрыԥшьи иауны ирыбжьоуп).

Маҷара ақыҵа

1. **Ақ. Маҷара** (аҳәаақәа: аҩада – Баҕбаран; амрагыларахь – Гәылрыԥшь; алада – амшын; амраҵашәарахь – Кьалашәыр аӡы; Маҷара ақыҵа агәҵа Маҷара аӡы алсуеит).

Маҷара иаԥанакуа аҳаблақәа, аҭыԥқәа:

2. **Аибыхәҵа**, уахәаԥш Еибыхәҵа (Мархьаул);

3. **Аладатәи Мархьаул** (Мархьаул ақыҵа аҵыхәа Маҷара иахьаҵанакуа);

4. **Аҩадатәи Гәылрыԥшь** (Ԥарнаутҵи Аҟәа амҩадуи рыбжьара иҟоу Гәылрыԥшь аҷацә);

5. **Кьалашәыр арха** (Кьалашәыр аԥшаҳәа Маҷара ақыҵа иахьаҵанакуа);

6. **Маҷара арха** (Маҷара аӡы армаратәи аган амҩадуи амшыни рыбжьара);

7. **Маҷара ацҳа** (Маҷара амҩаду ахьыруа);

8. **Ҭҳәыбын** (Чачба ибна ахәы ашьапи амшыни рыбжьара Маҷара аӡы аҟынӡа. Иҟалап ара акәзар ҭыпс иахьамаз, раԥхьаӡа акәны Джуаншер игәалаиршәо аҧсилаа рықалақь Цхом-и. 1813 шрықәсазы иҟаҵоу хсаалак аҷы ара иарбоуп *Цхом – Аҧсны аҳ иан Рабиа-Ханум лынхартә* ҳәа; Ақыртуа ҭоурыхҭҵааҩы Нико Дадиани аурыс ир дрыцны а XIX-тәи ашәышықәса алагамҭазы Аҧсны дааит, уи иҩуеит: «Ҳара ҳнеит Тубун, Ҷакала иуҳәозар – Цхом, ақалақьи ақыҵақәеи, Чачаа раҳҭынреи ҳаблит..., нас ҳнеит *Аҟәа*, Ҷакала иуҳәозар, «Сухум» – Оиконимы, ад. 21. Ақыҵа Кьалашәыр ҧсышәала *Тхубн* ахьӡуп иҳәоит Шарден, ад. 408.);

9. **Ҭҳәыбын Ашҭа** (Ҭҳәыбын хыхьтәи абаа ду атҵаҟа Кьалашәыр аԥшаҳәа – Гасанбеи Чачба иаҳҭынра).

Ԥшьаԥ ақыҭа

1. **Ақ. Ԥшьаԥ** (аҳәаақәа: аѡада – Баҕажәиашҭа, Дранда ақыҭа; амрагыларахь – Дранда ақыҭа; алада – амшын; амраҭашәарахь – Гәылрыԥшь).

Ԥшьаԥ аҳаблақәа, атыԥқәа:

2. **Актәи Баҕажәиашҭа** (Ҳаблоуп, Аѡбатәи Баҕажәиашҭа иавоуп амрагыларахь ала);

3. **Аѡбатәи Баҕажәиашҭа** (ҳаблоуп, Ԥшьаԥ аѡадахьы);

4. **Баҕажәиашҭа** (ажәытә, ақыҭа дуқәа иреиуан, иҭбаан; Пахомов излаиҳәо ала уи Цанбаикәареи, Ԥарнауҭи, Кац игыларҭеи, Аѡадатәи Драндеи, Ԥшьаԥи ирыбжьакын – Пахомов, ад 280). Аѡырақәа рҿы иуԥылоит абас еиԥш иҟоу ахьӡ еицакрақәа: Багаз – Ашҭа , Багавешҭа, Багопошта – Оиконимы, ад. 48; иахьа ари ақыҭа еиѡшаны хаз ҳаблақәаны Ԥшьаԥ иалоуп);

5. **Ԥарнаут** (Ԥшьаԥ аҳаблақәа ируакуп, Аѡадатәи Гәылрыԥшь азааигәара, ажәытә хаз қыҭан);

6. **Ԥьырҕәыл** (акәарагьы, атыԥгьы Ԥшьаԥ амшын аган – Ԥшьаԥ аӡы арҕьарахь).

Ҵабал ақыҭа

1. **Ақ. Ҵабал** (аҳәаақәа: аѡада – Азанҭа; амрагыларахь – Амтҟьал ақыҭа; алада – Кәыдры аӡы, Адагәа, Апианча, Мархьаул; амраҭашәарахь – Кьалашәыр аӡы). Раԥхьаӡа акәны ақыҭа аӡбахә цәырҵуеит VI ашәышықәсазы, Прокопи Кесариатәи излаиҳәо ала Ҵабалтәи абаа Тзибил ҳәа иашьҭан, Агафии итәала Тибелиа, араԥ Исмаил – Абульфеди 1331 шықәсазы иҟаиҵаз ихсаалаҿ Дзебел ҳәа иарбоуп. XIX ашәышықәсазы иуԥылоит абас еиԥш иҟоу афармақәа: Цебели, Цимпар, Замбаль, Цебельда, уахәаԥш – Оиконимы, ад. 74, 75; ажәытә Ҵабал амрагыларахьтәи аԥсуаа (аԥсилаа) ираҳҭынран.

Ҵабал аҳаблақәа атыԥқәа:

2. **Абвидуквара?** (Ҵабал ажәытә қыҭақәа ируакын – Ведомости, ад. 226);

3. **Абзыквара II Абӡыкәара** (Ҵабал ақыҭақәа ируакын – Маҷавариани, ад. 267);

4. **Абӡыкәара**, уахәаԥш Абзыквара

5. **Аҕш ахәы** (хә-дууп, Ҭәызаҳәыш II Чижоуш иавоуп – Бариал аҳабла аҽадахьы, Маҷара дуи Маҷара хәыҷи рыбжьара);

6. **Аҕш** (ҳаблоуп, Бариал иаҵанакуеит);

7. **Адагәа II Сахарная голова** (аҳампал сахьа амоуп, хә-ԥшъа дууп, Ҭабал ақыҵа аладахьы Аԥианчеи Наа-Амыҟәи рыбжьара);

8. **Адагәа аҳабла** (Адагәа ахәду аҽадахьтәи ашьапаҷы, уахәаԥш АКАК; XX ашәышықәсазы агырқәа ара иахьынхаз азы «Мегреловка» ҳәа иашьҭалт, 1948 шықәсазы уи ахьҙ ахыхын);

9. **Адгьылхәа** (ҳаблоуп, ажәытә Џьмашҭа иатәын, Папаа ҳәа иахьашьҭоу иавоуп амрагыларахь ала. XIX ашәышықәса анҵәамҭазы аурысқәа анемец колонистцәа ндырхеит, аҵыԥгьы ***Л****емса* ахьҙхалт, нас ***Аладатәи Лемса*** ҳәа иашьҭан, ақырҵқәа *Земо Ҵкаро* ҳәа ирыԥсахит, 1996 шықәса азы ахьҙ «Адгьылхәа» шьақәыргылоуп);

10. **Аҙынаа рыхьара** (Ҭабал аҵыԥқәа ируакуп, ахсаала аҷы «Адзнархера» ҳәа иарбоуп, уахәаԥш Ах**. –** 23**);**

11. **Аҙхыҽеара аҳабла** (Бариал иаҵанакуеит, ҳаблан, Ешаа нхон, аҙхыҽеагьы амоуп);

12. **Амыҟә II Наа-Амыҟә** (иҷцәаараны, хра бааԥсны Кәыдры иҵаԥшуеит – Кәыдры арҕьарахь, Наа аҽадахьы, Адагәа иавоуп амрагыларахь ала?);

13. **Анҭаԥыр?** (жәытә қыҵан, Бырцха алада-мрагыларатәи аган уажәы Аҷандара ҳәа иахьашьҭоу; Ирхәанчоу хьҙуп, иуԥылоит абас еиԥш иҟоу уи авариантқәа; Антапир – Ах. – 20; Антапыр – Ах. – 23; Ваантпыр – Нордман, ад. 423; Онтипур – Ведомости, ад 226);

14. **Апгара II Апыгара** (ажәытә, қыҵан – Аԥҽшҭа азааигәара, уахәаԥш Ведомости, ад. 226; Нордман, ад. 423);

15. **Аԥианча** (хә-дууп, Ҭабал аладатәи аган иахагылоуп);

16. **Аԥианча ахыҵырҵа** (Ґәырзаул акаҵәара аҟынтәи Брамба ицо амҽа Аԥианча ахыҵырҵа);

17. **Аргәынаа рхәы** (Џьаҳашьқьар иавоуп амрагыларахь ала Далҟа ицо амҽала);

18. **Аушҵа** (ахәгьы, аԥсҭагьы Чижоуш азааигәара – Ҭабал; ажәытә ҽырақәа рҷгьы иарбоуп – Нордман, ад. 423; Маҷавариани ад. 300);

19. **Ахыҵа** (ахәгьы, аҳаблагьы, Амтҟьал арҕьарахьтәи аганахь – Азанҵа ақыҵа аладатәи аҷацә. Ахьҙ аҽырақәа рҷы иуԥылоит, уахәаԥш – Нордман, ад. 423. XIX ашәышықәса анҵәамҭазы ара иҟалеит аерман ҳабла, аҵыԥгьы Кесяновка ҳәа иашьҭалеит, ақырҵқәа рхаан Кесяновка Мзисеули ала ирыԥсахит. Ахыҵа – хыҵырҵоуп (перевал), ахәду ахыцәқәан абаа дуҙҙа ықәгылоуп);

20. **Ахьацарахәы** (Ҭабалтәи аҵыԥқәа ируакуп, уахәаԥш – Воронов. Таины... ад. 57.);

21. **Ахәпаҷ** (хә-дууп, Ԥырцха иавоуп амраҵашәарахь ала);

22. **Аҳаҷҷархәы** (Бриал аҳабла амрагыларатәи аҿацә Аԥианча аҩыҵа азааигәара; жәытә нхарҵоуп, археологиатә зҿлымҳара амоуп);

23. **Аҷандара** (Ҟада ҳәа иахьашьҭоу аладахьы – Ҭабал);

24. **Ашаафа II Ашыфа?** (Ахыҵа иацәыхарам ҭыԥуп? уахәаԥш Ах. – 20);

25. **Ашәра** (ҭыԥуп, Гьаргьамышь иаҵанакуеит, ахсаалаҿ «Ашура» ҳәа ирбоуп, уахәаԥш – Ах. 23);

26. **Аҩсҭаа ргәашә II Аҩсҭаацәа ргәашә** (Маҷара ду аиҩхаара Бриал Маҷара иахьалало аладахьы; уахәаԥш, Ҷанба, ад. 430);

27. **Аҩынаҳара**, уахәаԥш Аҩыраҳара;

28. **Аҩраҳара II Аҩаназара II Аҩыраҳара** (Аҩынаҳара зҳәоғьы дыҟоуп, Адагәеи Аԥианчеи рыбжьара, ҭшәарроуп, Наантәи ихало амҩа бжьысуеит. Ари амҩеи Ғәырзаултәи иаауа амҩеи Аҩыраҳара иазааигәаны еиԥылоит Џьаҳашьқьар ҳәа иахьашьҭоу. Ажәытә хсаалақәа рҿы Аҩыраҳара аҭыԥан «Абыр-Адзара», Ахбыр-Адзара ҳәа иануп, уахәаԥш Ах. – 20; Ах. – 23; XIX ашәышықәса анҵәамҭазы ахҵәацәа Бугаз, Кеп – Бугаз ҳәа иашьҭалт, ақырҵқәа 1948 шықәсазы Вели ахь ииаргеит);

29. **Бриал** (аҳгьы, аҳаблагьы: Маҷара аҳи Бриали рыбжьара – Ҭабал алада-мраҭашәаратәи аҿацә, Ах. – 23. Аԥсуаа ара ианахыҵ 1867 шықәсазы иҵацәыз адгьылқәа аколонизаторцәа иркит ақыҵагьы Урыстәыла аҳкәажә Ольга лаҳаҭыраз Ольгинское ахьҳырҵеит, Асовет мчы анышьақәгылагь хаз қыҵаны иҟан, 1943 шықәсазы «Октомбери» ҳәа еиҵакын. 1996 шықәсазы ажәытә хьҳы Бриал шьақәыргылан, уи уажәы Ҭабал ақыҵа иатәуп);

30. **Богаз**, **Кеп-Богаз**, уахәаԥш Аҩыраҳара;

31. **Брамба II Мрамба** (Ҭабал аладатәи аган; ажәытә, Мрамба уааԥсырала қыҵа дуун, XIX ашәышықәса актәи азбжаз аԥсуааи аурыскәеи реибашьра иахҟьаны ақыҵа ҭацәит, 1840 шықәсазы аурыскәа ара идыргылеит ахырҕәҕәарҭа «Марамба», уахәаԥш Оиконимы , ад. 53);

32. **Вели**, уахәаԥш Аҩыраҳра;

33. **Герджин II Гырԥьын** (ажәытә, Ҭабал аҳаблақәа ируакын, уахәаԥш Џьаҳашьқьар);

34. **Герзаул акаҵәара II Ғәырзаул акаҵәара** (Ғәырзаул аҩадахьы Аԥианча аган – Ғәырзаултәи Брамбаҟа ицо амҩа ахыҵырҭа);

35. **Зегани**, уахәаԥш Ԥацқьыр;

36. **Земо Цҟаро**, уахәаԥш Адгьылхәа;

37. **Иуриевка** (Юрьевка), уахәаԥш Ԥацкьыр;

38. **Качаа II Қацәаа** (ажәытә хсаалақәа рҿы иарбоуп **Папаа** ҳәа иахьашьҭоу азааигәара – Ах. – 20; Ах. – 23; уажәы уаҩы издырҳом);

39. **Кесяновка**, уахәаԥш Ахыҵа;

40. **Кәапишьха II Квапишха** (Ҭабал анхарҭақәа ируакуп Аушҭеи Бырцхеи рыбжьара – Нордман, ад. 423);

41. **Кәыцаа рҳабла II Куджаахабла** (Ҭабал анхарҭақәа ируакын – Ведомости, ад. 227);

42. **Кьалашәыр** (Бариалтәи), уахәаԥш Чижоуш;

43. **Қвемо Ҭҟаро**, уахәаԥш Ԥьмашҭа;

44. **Лар** (Ԥьымыли Кьалашәыри ахьеилало азааигәара, абаа дугьы иқәгылоуп);

43. **Лемса**, уахәаԥш Адгьылхәа, Ԥьмашҭа;

44. **Малый Краевич**, уахәаԥш Ԥьаа;

45. **Марани**, уахәаԥш Папаа;

46. **Мегреловка**, уахәаԥш Адагәа;

47. **Марани**, уахәаԥш Папаа;

48. **Мзисеули**, уахәаԥш Ахысҭа;

49. **Мрамба**, уахәаԥш Брамба;

50. **Октомбери**, уахәаԥш Бариал;

51. **Ольгинское**, уахәаԥш Бариал;

52. **Ольгинское ущелье**, уахәаԥш Ԥацқьыр;

53. **Папаа** (Кьалашәыр аҳабла иадуп аҩада-мрагыларахь; XIX ашәышықәсазы ақыҭа аԥсуаа анахыҵ Палтавское ахьӡырҵеит, 1948 шықәсазы ақырҭқәа Марани ҳәа иашьҭалеит, уахәаԥш Оиконимы, ад. 76; 1996 шықәсазы ажәытә-хьӡы Папаа шьақәыргылоуп – Бариал иаҵанакуеит.);

54. **Палтавское**, уахәаԥш Папаа, Чижоуш;

55. **Ԥацкьыр** (ҳаблоуп, Бариал аӡы иавоуп армарахь ала; ахьӡ еиуеиԥшым аҩырақәа рҿы иуԥылоит, уахәаԥш Оиконимы, ад. 71, Аурысқәа рхаан, ара Вороновaа ирынхарҭан, Иуриевское, Иуриевка ҳәа иашьҭан, ақырҭқәа Зегани ҳәа ирыԥсахит, 1996 шықәсазы ахьӡ «Ԥацқьыр» шьақәыргылан);

56. **Ԥацқьыр абаа II Ԥацхьыр абаа** (Шапкы ахәы аҵаҟа, Маҷара ду армарахь – Ԥацкьыр аҭыҳәҭа ахы);

57. **Ԥацкьыр аҭыҳәҭа II Ԥацхьыр аҭыҳәҭа** (Маҷара ду **II** Бариал зҭысуа аиҩхаа ду, Ҽакала иуҳәозар, Мархьаули Бариали ақыҭақәа ирыбжьгоу амҩа ду зҭысуа аиҩхаа; амҩаду аартуп 1898 шықәсазы. Ԥацкьыр аҭыҳәҭа – «Ольгинское ущелие» ҳәагьы иашьҭан аурысқәа);

58. **Ԥырцха** (хә-дууп, Адгьылхәа анаҩс аҩада – Ахәпаҿ иавоуп амрагыларахь ала);

59. **Самаа** (ажәытә Ҭабал аҳаблақәа ируакын, уахәаԥш –Ԥьаҳашьқьар);

60. **Сахарная голова**, уахәаԥш Адагәа;

61. **Хасаса** (ажәытә Ҭабал аҳаблақәа ируакын, уахәаԥш – Ԥьаҳа-шьқьар);

62. **Ципловани**, уахәаԥш Ԥьаа;

63. **Цихәалиқыҭ II Цихваликет** (Ҭабал ақыҭақәа ируакын – Аԥианча ахәы аган – Ведомости, ад. 227);

64. **Ҭабал абаа** (Ҭабал амрагыларатәи аҽацә Кәыдры иахьаду; ара еиҳаракҙаны Кәыдры аԥаԝ абаа дуззаа ықәгылоуп – ажәытә аԥсилаа рхырҕәҕәарҭа хада);

65. **Ҭабал адәду** (Џьаҳашьқьар ҳәа иахьашьҭоу иҟоу акаршәра ду);

66. **Ҭәыз II Чиж** (Ҭабал аҳаблақәа ируакын Чижоуш азааигәара? – Нордман ад. 423);

67. **Ҭәызаҳәыш II Чижоуш** (Чижоуш ирхәаанчоу формоуп, ажәытә ԝырақәа изларҳәо ала Чижоуш ашьха аԝыҵаҷҽ иҟаз қыҵан, уажәы Ҭабал аҳаблақәа ируакуп. XIX ашәышықәсаз аурысҷәа «Полтавское» ахьҙырҵеит, нас «Полтаво-Келасури», анаԝс ааигәанҙа «Келасури» ҳәа иашьҭан. 1996 шықәсазы аԥхьатәи «Чижоуп» шьақәыргылахеит);

68. **Ҭәызаҳәыш ахәы II Чижоуш ахәы** (хә-дууп, Аҕш иавоуп Кьалашәыр аган ала – Бариал аҳабла ахы);

69. **Чижоуш**, уахәаԥш Ҭәыз аҳәыш;

70. **Чочерем**? (Ҭабал аҳаблақәа ируакын – Ведомости, ад. 226);

71. **Шапка II Шьапкы** (хә-дууп, Маҷара ду армарахь – Ԥацқьыр аҭыҳәҭа ахахьы, ара ажәытә баа ду иқәгылоуп, уахәаԥш хыхь аетимологиатә згәаҭарақәа – Шьапкы);

72. **Џьаа** (Ҭабал алада-мрагыларатәи аган, Адагәеи, Аԥианчеи рзааигәара, уахәаԥш – Ах. 26. Ҳгәы излаанаго ала, Џьаагьы Џьаҳашьқьаргьы акы ауп ҭыԥла, уахәаԥш – Оиконимы, ад. 59; **Џьаа** аурысҷәа «Малыи Краевич» ҳәа иашьҭан, ақырҵқәа «Ципловани»);

73. **Џьаҳашьқьар** (Адагәеи Аԥианчеи ахьеиду аԝадахьы, Џьаа ҳәа иахьа-шьҭоу аваразҽы, Ҟьаҟьароуп, аԝырақәа рҽы иуԥылоит абас еиԥш иҟоу аформақәа: *Джаачкар* – Ах. – 14, *Жахас-кер* – Ведомости, ад 226; *Джахашкар* Нордман, ад. 423, *Джахашкер* – Ах. – 23; *Джаа* – Ах. – 26; ари аҭыԥ акәша-мыкәша иарбоуп *Герджин, Самаа, хасаа);*

74. **Џьмашҭа** (Ацандара ҳәа иахьашьҭоу аладахьы; еиуеиԥшым аԝырақәа рҽы иуԥылоит аформақәа – *Джимашҭа, Жумашҭа*; аԥсуаа анахыҵ, ара индырхаз анемеццәа ирыхҟьаны ақыҭа Лемса Нижняя Лемса ҳәа иашьҭан, ақырҵқәа Қвемо ҵҟаро ахьҙырҵеит,1996 шықәсазы ажәытә хьҙы Џьмашҭа шьақәыргылан, уахәаԥш хыхь аетимологиатә згәаҭарақәа – Тусуме).

Гәылрыԥшь араион ашьхақәеи, ашьхаҭыԥқәеи[1]

1. **Аблыра ахәы** (Қәабчара унаҙаанҙа шьхацамԝала);
2. **Аблырхәымԝа** (Џьардгьал иазааигәоуп – ашьхацамԝахь);
3. **Агыршьха** (Лаҭа, Аҟәылбгьра анаԝс аԝада-ашьхацамԝахь);
4. **Агәабан зқәу** (Анаҟоу зқәу шьхоуп, Ерцахә иатәуп);

[1] Ара иарбам ашьхақәа, ахәқәа, аԥсҭахьызқәа, уахәаԥш "Гәырыԥшь араион ақыҭақәа".

5. **Агәашәла** (бахәуп, Чал аҩадахьы амрагыларахь – Т. Гыцба иматериал);

6. **Аҕынхытҵра** (Ачамҳареи Аҿадареи рыбжьара гыларҵоуп, мызкы аҟара иаангылоит);

7. **Аданг II Аденгь** (ҭыпҵуп, Қәлымхан лзага анаҩс аҩада, Башкаԥсара аҩадахьы – Бзып аҙы ахҟәа ируакуп);

8. **Адгьылкы II Отгилка** (Цабал иатәу дгьылуп, ажәытә уахәамагьы гылан, уахәаԥш Кудриавцев, ад. 35);

9. **Аденгь**, уахәаԥш Аданг;

10. **Адыҕаԥьара** (Гәыл. ар-н аҭыԥқәа иреиуоуп, Амтҟьал ахахьы);

11. **Адәыбжа** (Кәыдры арҕьарахь Хьацкәареи Хьацкәарҩеи рыбжьара);

12. **Аҙага** (Ҳамырза иԥа ишьха агәҭа иамоуп, абыи бҕаԥьмеи еизнагоит);

13. **Аҙба аҳаԥы** (Аҙбаа арҩаш ахахьы);

14. **Аҙеимаҭәара** (Гәандра аҙи Сакьани ахьеилало – Уамаришара, ари нахыс урҭ реицҵалыҵ ауп Кәыдры захьҙугьы);

15. **Аҙмах ду зҵоу** (аҭыԥгьы, аҙиагьы, Чакәа лҳампал ҳәа иахьашьҭоу унаҙаанҙа – Жәыргь ашьха);

16. **Аҙмах хәыҷы** (аҭыԥгьы, аҙмахгьы, Аҿадара анаҩс ашьхацамҩахь);

17. **Аҙцәҵәаԥшь аҙага** (Аҙҕара армарахьтәи аган Аҟәараш ҳәа иахьашьҭоу аҿаԥхьа);

18. **Зҕара ашьха** (Хәтиа хәҷы анаҩс аҩада-мраҭашәарахь);

19. **Акәадыр зқәу** (Аденгь ашьха иавоуп Бзып аҙы аганахь);

20. **Акьеҩеиҩса** (хра дууҙоуп, Марыхә амраҭашәарахьтәи аганахь, атәым милаҭ Агеса ҳәа иашьҭоуп);

21. **Аԥырдуаг II Қырдуагра** (ашьхацамҩа аганахь иҟоуп, Шьакәакәеи ду иазааигәоуп);

22. **Аҟармара** (Дгьанҵәыш ҳәа иахьашьҭоу аган);

23. **Аҟәараш** (Аҙыҕҕара иавоуп арҕьарахь ала, Ҟәараш аҙы алада-мрагыларахь);

24. **Алимурзашҭа** (Боулан аҙы ахахьы, Аԥсны аҳәаа азааигәара);

25. **Аманах иқьаԥҵа II Ҳәашҟьала** (Ушәқәыр арҩаш армарахь ала иавоуп, ажәытә хьҙы Ҳәашҟьала ауп);

26. **Амжәарҭа** (Дал ақыҵақәа ируакын, Лаҵа анаҩс аҩада – ашьхацамҩахь);

27. **Амлар** (шьхоуп, Цыхьча аҙы ахахьы);

28. **Амрақәыԥхарҭа** (хәуп, шьхоуп Гәыл. ар., Кьыркьԥал иавоуп амраҭашәарахь ала);

29. **Апап ишьха** (Гәад иқәацәи Шьоудыди рыбжьара);

30. **Аԥсақә ашҭа** (Аԥсыҙ зҵоуи Ашәраҙыхьи рыбжьара);

31. **Аԥсыʒ зҭоу II Ԥсыʒзҭоу** (аҭыԥгьы, аʒыжьгьы – Лад иҭып анаѳс аѳада – Гәарап иатҵанакуеит);

32. **Аԥхьарҭа II Иужныи приут** (Гьанҵәыш аʒы ахахьы);

33. **Арҕәниа ашьха** (Лаҭа аѳадахьы, Арҕәниа аʒы ахы арҕьаратәи аган);

34. **Армѳаду II Военно-Сухумская дорога** (Маԥарантәи Ҵабали Дали ирҭысны Клыхәреи Марыхәи акатҵәарақәа рахь ицо амѳа);

35. **Арсҵаа иашҵа** (Шьоудыд арѳаш иавоуп);

36. **Асапынҵхырҵа** (Ԥсыʒ зҭоуи Ашәраʒыхьы рыбжьара, гыларҭоуп);

37. **Асар рҽаԥара** (Ланҭиа иатәуп, гыларҭоуп);

38. **Асар рымѳа** (Ланҭиа ашьха иатәуп);

39. **Аслангери** (ԥсҭоуп, бахәп, Быҭәаа рҳәыш иазааигәоуп);

40. **Асшәырʒы II Сафруджу** , уахәаԥш Ауарцахә;

41. **Асыстәара** (бахә дууп, Кәыдры иҭарсуп, Т. Гыцба излаиҳәо ала Агәашәла иавоуп амрагыларахь ала);

42. **Аҭыҷь** (шьхаҭыԥуп, Амтҟьал ахахьы армаратәи аганахь);

43. **Ауарцахә II Уарцахә II Ерцахә**[1] (Аԥсны аѳадатәи аҳәаа иавоуп Домбаи Марыхәи рыбжьара, уи амрагыларатәи аган аԥсуаа Асшәырʒы ҳәа иашьаҭоуп, еицакны Софруджу, ҳәа ахсаалақәа рҽы иарбоуп);

44. **Ауаѳаԥшь** (еиҳаракыроуп, Ауаѳаԥшь икәара ахахьы);

45. **Ахаҳәтәара?** (Амзарантәи Қьачныха амѳахь);

46. **Ахсырхәа** (шьхоуп, Ҟәыламба иавоуп амрагыларахь ала Шьоудыд аладахьы);

47. **Ахыш ахәы II Хышахә** (Ԥанаѳ аган иавоуп);

48. **Аҳа ахьангылоу** (Арҕәниа иатәуп, ԥсшьарҭоуп);

49. **Ацәтәара** (Кьыркьԥал акатҵәара анаѳс Ланҭиа унаʒаанҳа, еилыҵырҭоуп);

50. **Ачадара** (шьхоуп, Хәамсарашьхеи Аденгьи ирывоуп);

51. **Ачбаиҳара II Ачбиҳара** (шьхоуп, Шьхапаҷ иавоуп мраҭашәалахь ала Кьалашәыр ахы иатәуп);

52. **Ачеадара** (Ҕьарачы аʒыхь ааѳс амрагыларахь – Арҕәниа амѳала, аагыларҭоуп – Ланҭиа иатҵанакуеит);

53. **Ачеада рʒмах** (рахәҳәырҭоуп, шьхоуп, ашьхацамѳа агәылсуеит);

54. **Ачеадҳара акәара?** (Ачеадҳара ахәы иалсуеит, Гәыл. ар.);

55. **Ачамҳара** (Лынча ашьха аладахьы, Қәабчара аʒы амраҭашәарахьтәи аган);

56. **Ачеахәмарра** (Аҟәылбҕырҵа аʒыхьи Дҕьаноз ишьхеи рыбжьара шьхацамѳала);

57. **Ачехыбаѳ ахьарсу** (Быҭәаа рхыш иавоуп амраҭашәарахь ала);

58. **Ашымҳабнара** (Ҟлыч аԥсҭа иатәуп, уахәаԥш Ҷанба ад. 433);

[1] Ерцахә аҕба ԥеыха ыкуп, укыдлар адыди, амацәыси унарышьҭуам рҳәоит.

59. **Ашьхакьеԥ** (шьхадууп, Аԥсныи Нхыҵи рҳәааҿ Аԥхьарҵа иамариашан аԥада);

60. **Ашьхакьеԥқәа** (Клыхәыр иавагылоуп алад-мраҵашәарахь ала);

61. **Ашьхашкәакәа** (Ҕьарачы ақәацә анаԥс аԥада – Кьаркьԥал);

62. **Ашәду** (хәра дууп, Ԥанаԥ аган иавоуп, Гәылрыԥшь араион));

63. **Ашәлашара** (еиҳаракыроуп, Хәылҵышь анаԥс ашьхацамԥахь);

64. **Ашәраҙыхь** (аҙыхьгьы, аҭыԥгьы, Аԥсақә ашҵеи Ԥехәи рыбжьара);

65. **Ашәраҭып** (Ашәра аҙыхьи Аблыра ахәи рыбжьара);

66. **Ауаԥызаҵә II Аԥзаҵә** (Птышь аҙы иавоуп армарахь ала агәҭахьшәа);

67. **Аԥзаҵә**, уахәаԥш Ауаԥызаҵә;

68. **Аԥьмаргыларҵа** (Хсырхәа ашьха аҭыԥқәа иреиуоуп);

69. **Аԥьмагәара**? (шьхоуп, Гәылрыԥшь араион);

70. **Башкаԥсара** (Сагьаса ихра анаԥс алада-мраҵашәарахь Шьхабзиа азааигәара, Аҟәеи Гәылрыԥшьи араионқәа рҳәааҿ; аҙыҵәҵәгьы амоуп);

71. **Быҵәаа рхыш** (еиҳаракыроуп, бахуп, Быдгә анаԥс аԥада);

72. **Вагәы,** уахәаԥш Ԝагәы;

73. **Военно-Сухумская дарога**, уахәаԥш Армԥаду;

74. **Гәад иқәацә** (Апап ишьха унаҙаанҙа мԥа бааԥсны иҟоуп – Гәыԥь икәара ахы);

75. **Гәандра** (шьха дууп, Аԥсни Нхыҵи рҳәаа амрагыларахьтәи анаҙараҿ);

76. **Гәандра ахыҵырҵа** (Гәандра ашьха ахыҵырҵа – Ҟарачи, Ҟабардаҟеи ухнагоит);

77. **Гәарап** (шьхоуп, Жәыргь ашьха иавоуп, Чхалҵа ашьхеи Қәабчара ашьхеи рыбжьара);

78. **Гәарап ду** (Гәарап хәыҷи Аԥсыҙ зҵоуи рыбжьара);

79. **Гәарап хәыҷы** (Аблырахәымԥеи Ҕәарап дуи рыбжьара, шьхоуп, рахәгыларрҵоуп);

80. **Гәаҭеи II Гәаҭеи иқьапҵа** (Ԥаҭеи ирԥаш анаԥс амраҵашәарахь – Кәыдры х-ԥаҟа км. иацәыхароуп);

81. **Гәаҭеи иқьапҵа**, уахәаԥш Гәаҭеи;

82. **Ҕәаҕәа II Гәагәа** (шьхоуп, аҳқәа Гәандреи Сакьани рыбжьара, ажәла Гәагәуа иадҳәалоуп);

83. **Ҕьарачы** (шьхоуп, Қәабчара аԥадахьы);

84. **Ҕьарачы ақәацә** (Ҕьарачы аԥадатәи анаҙара);

85. **Ҕьарачы ашҵа** (Ҕьарачы ашьха агәҭахьы);

86. **Дгьаноз ишьха** (Аҽахәмарра анаԥс ашьхацамԥахь);

86 а) **Дгьанҵәыш II Гьанҵәыш**, уахәаԥш Ажара ақыҵа;

87. **Дгьантәара II Диантәара** (Дгьанҵәыш ҳәа иахьашьҭоу анаѡс аѡада, хә-дууп);

88. **Диантәара**, уахәаԥш Дгьантәара;

89. **Домбаи ахытцырҧа** (Хәтиа ашьха аѡадахьы Аԥсныи Нхытци рҳәааҷ);

90. **Домбаи – Ульген** (шьхоуп, еиҳаракрала Аԥснышьхаҟәа зегьы иреиҳауп, Аԥсныи Нхытци рҳәааҷ, Ашьхакәаѡ анаѡс аѡада-мраҭашәарахь);

91. **Жәыргь** (шьхоуп, идууп – Зыма аӡы ахи Аӡгареи рыбжьара);

92. **Жәыргь ашҧа** (Аӡмах хәыҷи Аӡмах ду зҧоуи рыбжьара ашьхацамѡахь);

93. **Зым анаара** (шьхоуп, Зыма аӡы ахахьы, Гәылрыԥшь араион);

94. **Зага** (шьхаҳәырҧоуп, Шьхаԥшӡа анаѡс амрагыларахь);

95. **Ерцахә ахра** (Ерцахә ақәцә Шьхаԥшӡа иамариашаны аѡада-мрагыларахь);

96. **Клухор II Клыхәыр II Клыхәра** (шьхоуп, Клыхәыр арѡаш ахахьы, Наҳар иацәхыкны аѡада – мраҭашәарахь, аѡыраҷ Клыхәра ҳәа иарбоуп, уахәаԥш – Ҷанба, ад. 433);

97. **Клыхәыр II Клыхәра**, уахәаԥш Клухор;

98. **Клыхәра акатцәара** (хытцырҧоуп, Аԥсны Ҟарачы-Черкезтәи Аеспубликеи рҳәааҷ);

99. **Кьалашь ихра** (Елҟан икәареи Қәабчара арѡаши рыбжьара);

100. **Кьыркьпал II Кьаркьпал** (шьхоуп, Мтҟьал ашьха иавоуп);

101. **Кьыркьпал акатцәара** (хытцырҧоуп, Ашьхашкәакәеи Мтҟьал дуи рыб-жьара, уантәи Ланҧиа улбааеит);

102. **Кәытрыѡада** (Ԥанаѡ иатәуп, Гәылрыԥшь араион иатцанакуеит);

103. **Қәабчара** (шьхоуп, Қәабчара аӡы ахахьы, Ғьарачы ашҧа аган);

104. **Қырдуагра** (уахәаԥш Ақырдуаг);

105. **Қәиан** (Қәҭарҿҧа гәаѡараны иавоуп);

106. **Қәлымхан лӡага** (Башкаԥсара иатәуп);

107. **Қәҭарҿҧа** (гәаѡараны Қәиани иареи наҟ-ааҟ еивоуп);

108. **Ҟлыч** (шьхоуп, аҵқәа Ҟлычи Гәандреи рыбжьара);

109. **Ҟәан ашьха** (Клыхәра иавоуп, Ҷлоуаа ирҭыԥуп);

110. **Ҟәыламба II Уламба** (шьхоуп, Ахсырхәа иавоуп амраҭашәарахь ала);

111. **Лад иҭып** (Нарыҟь иқәацә анаѡс аѡада);

112. **Ланҧиа** (шьхоуп, Зыма аӡы ахы, Кьыркьпал анаѡс аѡада – Жәыргь аган);

113. **Лынча** (шьхоуп, Чуан лкәара иазааигәауп – ашьхацамѡахь);

114. **Лыхҧа** (Ҷьамԥал ашьха анаѡс аѡада);

115. **Марды ахытцырҧа** (Мырҷыҷы ашьха амраҭашәарахьтәи азбжахь – Ҟарачыҟа ухнагоит);

116. **Марыхә** (шьхоуп, Аӡгара ахахьы Аԥсны аѡадатәи аҳәааҷ);

117. **Марыхә аҳҳәыра** (Марыхә аладатәи акалҭ);

118. **Марыхә акаҵәара** (хыҵырҭоуп, Аԥсныи Нхыҵи рыбжьара – Марыхә ашьха);

119. **Мсыбсҭа II Мысибсҭа II Мысиԥсҭа** (Шьхаԥшҙа **II** Шьхабзиа иадуп, хсаалақәак рҿы Сыбиста ҳәагьы иарбоуп);

120. **Мтҟьал ашьха** (Аҽеахәмарра анаѡс амраҭашәарахь);

120-а. **Мырҷыҷы** (шьха дууп, Аԥсны аѡада-мрагыларахьтәи аҳәаа анҭытҵ иҟоуп);

121. **Мысиԥсҭа**, уахәаԥш Мсыбсҭа;

122. **Нарыҟь иқәацә** (Чакәа лҳампал ҳәа иахьашьҭоу иазааигәоуп);

123. **Наҳар** (шьхоуп, аиҳарак Нхыҵ иаҵанакуеит, Ҟлыч аҙы ахахьы);

124. **Наҳар ахыҵырҭа II Наҳар акаҵәара** (Аԥсныи Нхыҵи рҳәааҿ, аҙқәа Ҟлычи Наҳари рыхқәа рыбжьара);

125. **Птышь** (Шьхоуп, Хәтиа хәыҷы анаѡс аѡада Аԥсны аҳәаахь – Ерцахә иатәуп);

126. **Птышь ахыҵырҭа** (Аԥсныи Нхыҵи рҳәааҿ – Птышь ашьха);

127. **Ԥехә** (Ашәра ҙыхьи Гәараԥ дуи рыбжьара);

128. **Ԥсыҙҙоу**, уахәаԥш Аԥсыҙҙоу;

129. **Ԥшоу** (еиҳаракыроуп, бахәроуп, ажәытә анхарҭақәагьы ыҟан Ԥеѡшҭа уамак иацәыхарам);

130. **Сагьаса ихра** (Марыхә иатәуп, хра дуҙҙоуп, ахы уасаҳәырҭоуп, шҭоуп);

131. **Сакьан аҳҵәҵәы** (Сакьан аҙы аԥшаҳәа Дианҵәыш аѡадахьы);

132. **Сакьан ахыҵырҭа** (Мырҷыҷы Сакьан иахьаду аган – Шәаныҟа ухнагоит);

133. **Софруджу**, уахәаԥш Ауарцахә;

134. **Смел иҿапҵара** (хра еиҳаракҙоуп, Хәтиеи Клыхәреи ирыбжьагы-лоуп);

135. **Сыбисҭа**, уахәаԥш Мысибсҭа;

136. **Ҭам ихра**, уахәаԥш Ҭам ишьха;

137. **Ҭам ишьха II Ҭам** (Ашәба) **ихра** (Гәараԥи Жәыргьи рыбжьара ақәасабқәеи, аԥслаҳәқәеи аанахәоит);

138. **Ҭыҧьха** (шьхоуп, Ҵлышәба иавоуп амраҭашәарахь, аѡырақәа рҿы Тыгха, Теиха ҳәа иарбоуп);

139. **Уарҟәаҧал** (Ғьарачы анаѡс – ашьхацамѡахь);

139-а. **Уасарҳәымѡа** (Ерцахә иатәуп, бжьысырҭоуп, Ҵыссара ҳәа иахьашьҭоу аҳхыҿеара анаѡс аѡада; излархәо ала, ара ҙынгьы ԥхынгьы есхәаша асы ауеит);

140. **Фаф иуассарҭа II Фаф иасырҭа** (Гәандреи Сакьани аҙқәа рыбжьара Омаришара азааигәара);

141. **Фаф иасырҭа**, уахәаԥш Фаф иуассарҭа;

142. **Хас иҵып** (шьхоуп, Гәылрыԥшь араион);

143. **Хсырхәа** (шьхоуп, Ҟәламба анаѡс аѡада шьхацамѡала);

144. **Хыш иԥсҭа II Шишвелимҭа** (шьхацамѡала Шьхапаҿ хәыҷы анаѡс);

145. **Хәамсарашьха II Хьымса** (Башкаԥсара аладахьы Аҟәа араион аҳәааа аганахь);

146. **Хәтиа дагәа** (Хәтиа ду ахыцәқәа);

147. **Хәтиа ду** (Аахыҵ аԥхьарҭа II Иужныи приут ҳәа иахьашьҭоу аган);

148. **Хәтиа қәацә** (Хәтиа ду иатәуп);

149. **Хәтиа хәыҷы** (Птышь ахыҵырҭа иамариашан алада иҟоу ашьха);

150. **Хәылҵышь** (шьаҟьасҵоуп, гыларҭоуп, Пеѡшҭа анаѡс);

151. **Хьарахәы** (хьароуп, Кәыдры армарахь – Шьақә аган);

152. **Хьацҟәараш ахҭа** (шьхацәқәоуп, Дал аԥсҭа, Гәыл. ар.);

153. **Хьизан иҵып** (Ланҭиа иатәуп, Ацәтәара азааигәара);

154. **Хьытса** (Хьынга аҙы ахахьы, ҭыԥуп?);

155. **Ҳамырза иԥа ишьха** (Ерцахә иадуп амраҭашәарахь);

156. **Ҳарун иҵып** (Ланҭиа иатәуп Мсҭафа иҙыхь азааигәара);

157. **Ҳаԥбеи ихәырҭа** (Дал ашьхарахь);

158. Ҳәашҟьала, уахәаԥш Аманах иқьаԥҭа;

159. **Ҷлышәба** (шьхоуп, Лыхҭа анаѡс аѡада);

160. **Ҷәыхра** (Чаҕал аҙы ахахьы иавоуп армарахь ала);

161. **Чамҳара** (шьхоуп, Зага ашьха аѡадахьы);

162. **Чамҳагәара** (ԥсҭоуп, Шьхапаҿ иазааигәоуп);

163. **Чамагәахәара** (шьхоуп, – Ачамҳара иатәуп);

164. **Чамҳакыра** (Ачамҳара иатәуп, ҭшәарра ҭыԥуп);

165. **Чамҳа хыб** (ҭыԥуп, Ачамҳара иатәуп);

166. **Чакәа лҳампал** (Аҙмах ду зҭоуи, Нарықь иқәацәи рыбжьара);

167. **Ҽхамѡа** (Ҽхамѡа аҙы иавоуп Аҙыҕгара армарахьтәи аган);

168. **Шармаҭ ишәшьра** (хроуп, Башкаԥсара иатәуп);

169. **Шьаҕәеи** (шьхапаҿуп, Шьоудыд иатәуп);

170. **Шьакәакәеи ду** (шьхоуп, Шьхаԥшҙеи Шьоудыди рыбжьара);

171. **Шьакәакәеи хәыҷы** (Шьакәакәеи ду иавоуп);

172. **Шишвелимҭа II Шьишәалишҭа**, уахәаԥш Хышиԥсҭа;

173. **Шьоудыд**[1] (шьхоуп, Чхалҭа ашьхақәа ируакуп, Шьхаԥшҙа алада – мрагыларахь);

174. **Шьоу лқьамҭа** (Аҙыҕгара арҕьарахь, Шьоу арѡаш аган);

175. **Шьоумал** (Шьоудыд аладатәи аҿацәахь, ҭыԥуп);

176. **Шьхапаҿ ду** (Шьхапаҿ арѡаш аладахьы);

177. **Шьхапаҿ хәыҷы** (Амтҟьал аҙиа иѡацәхыкны аѡада – мрагыларахь);

[1] Шьоудыд изларҳәо ала Шьоуа Дыд ишьха ҳәа иашьҭан нас ииаркьаҿны Шьоудыд ҳәа иҟалеит.

178. **Шьхабзиа II Шьхаԥшҙа** (Ҭам ишьхеи Шьоудыди рыбжьара Аҳгара арԍьарахьтәи аганахь; агәҭа аҙыҵәцәқәа амоуп, ԥсшьарҵоуп);

179. **Шьхабзиа хәыцы II Шьхаԥшҙа хәыцы** (Шьхабзиа иацыргоу шьхоуп):

180. **Шьхаԥшҙа**, уахәаԥш Шьхабзиа;

181. **Шьышәалишҭа** (шьхоуп, Шьхапаҽ хәыҷы аҩадахьы, уахәаԥш Шишвелимта);

182. **Ԥьампал ашьха** (Шьхапаҽ анаҩс аҩада);

183. **Ԥьардгьал II Ԥьгьаргьал II Горгеул** (Ԥьампал аҩадахьы иҟоу аҭыԥқәа ируакуп);

184. **Ԥьасара амыҟә** (Ԥьасара арҩаш иавоуп Аҙыҳгара армарахь):

185. **Ҩагәы II Вагу** (Ҽҟьара бааԥсны Кәыдры иавоуп арԍьарахь ала – Елҟан икәара амраҭашәарахьтәи аган, атәым милаҭ Вагу рҳәоит);

186. **Южный приют**, уахәаԥш Аԥхьарҭа.

Еилкаам атҵыԥхьыҙқәа:

187. **Абгыҙа** (шьхоуп, Гәыл. ар.);

188. **Абгыҙга ду** (ашьхарахь, ҭыԥуп, Гәыл. ар.);

189. **Абгыҙга хәыцы** (Абгыҙга ду иавоуп, ҭыԥуп, Гәыл. ар.);

190. **Алааида** (ҭыԥуп, ашьхарахь, Гәыл. ар);

191. **Анааш** (шьхоуп, Гәыл. ар);

192. **Аныхаԥара** (хәуп, шьхоуп, Гәыл. ар);

193. **Аҳ итәара** (ҭыԥуп, ашьхарахь, Гәыл. ар.);

194. **Бесландук II Бесландәы?** (ҭыԥуп, Гәыл. ар.);

195. **Кьараҭа**? (ҳәырҵоуп, Гәыл. ар.);

196. **Қәабшьха** (шьхоуп, Гәыл. ар.);

197. **Қәач иқьаԥҭа** (ҭыԥуп, Гәыл. ар.):

198. **Сахкәара аҳаԥы** (Сахкәара аган, Гәыл. ар.);

199. **Уаҭыр II Уҭыр**? (хыҵырҵоуп, Гәыл. ар);

200. **Хага** (ҭыԥуп, Гәыл. ар.);

201. **Ҷаԥшьагара** (Гәылрыԥшь араион аҩадатәи ашьхақәа ируакуп?);

202. **Шьамхшьхыжь**? (шьхоуп, Гәыл ар.).

Гәылрыԥшь араион аҙқәа

I. Амшын иалало аҙқәа:

Амраҭашәарахьтәи алада-мрагыларахь еишьҭаргыланы еиқәаҳаԥ-хьаҙозар, Гәылрыԥшь араион иахьаҵанакуа амшын иалало аҙқәа иреиуоуп: *Чачаа ркәара, Маҷара, Абгыҙра акәара, Гәылрыԥшь аҙы, Баҕажә икәара, Цанбаикәара, Ԥьырҕаыл акәара, Аҙаԥшь II Ԥшьаԥ аҙы, Кәара хәыҷы, Шқәырча, Кәыдры хәыҷы, Кәыдры.*

1. **Абгыҙра акәара II Агәыдзера акәара** (Ԥарнауҭ ҳәа иахьашьҭоу ахы акуеит, амшын иалалоит Маҷара анаѡс амрагыларахь, уажәы Агәыдзера ҳәа иашьҭоуп);

2. **Агәыдзера акәара,** уахәаԥш Абгыҙра акәара;

3. **Аҙаԥшь II Ԥшьаԥ** (Ԥарнауҭ ахәқәа рахь ахы акуеит, амшын иалалоит Ԥшьаԥ ақыҭа иахьаҵанакуа Цандикәара аладахьы – амрагыларахь, ажәытә уи, Пахомов излаиҳәо ала, Ҵкыбыни Ԥшьаԥи ирҳәаан, уахәаԥш, Пахомов, ад. 283, 284);

3-а. **Баҕажә икәара** (Аѡбатәи Баҕажәиашҭа ҳәа иахьашьҭоу амрагыларахь ахы акуеит, амшын иалалоит Цандикәареи Гәылрыԥшь аҙи рыбжьара);

4. **Гәылрыԥшь аҙы** (Чапал акәареи, Ԥарнауҭи, Арлан икәареи аихамѡа аладахьи ееилалоит реицҵалыҵ Гәылрыԥшь аҙы ҳәа иашьҭоуп, амшын иалалоит Абгыҙра кәареи Баҕажә икәареи рыбжьара);

5. **Зҟәырҷа II Скәырча II Шәқәырча** (Дранда агәҭахьы ахы акәуеит, Дранда агәы иалсны амшын иалалоит Кәыдры ааѡс амраҭашәарахь);

6. **Кәара хәыҷы** (Бабышьира иатәуп, иааигәаны амшын иалалоит);

7. **Кәыдры** (Аԥсны иреиҳау аҙ дууқәа иреиуоуп, аҙқәа – Сакьани, Гәандреи, Ҟлычи анеицылалакь нахыс Кәыдры ахьҙуп, амшын иалалоит Аҙѡыбжьеи Уарчеи рыбжьара);

8. **Кәыдры хәыҷы** (Зыдаҟәара аганахь ахы акуеит, амшын иалалоит Кәыдры ааѡс амраҭашәарахь; ажәытә, Кәыдры ду ари аҙы аҭыхәҭа аганахь ала ицон);

9. **Маҷара аҙы** (ахы ѡбаны иҟоуп – Маҷара хәыҷы Маҷара ду, урҭ рҵыхәа Маҷара ахьҙуп, амшын иалалоит – Маҷара ақыҭа);

10. **Ԥшьаԥ**, уахәаԥш Аҙаԥшь;

11. **Цанбаикәара II Цандикәара** (Актәи Баҕажәиашҭа ҳәа иахьашьҭоу аѡадахьы ахы акуеит, амшын иалалоит Баҕажә икәареи Ԥшьаԥ аҙи рыбжьара);

12. **Чачаа ркәара** (Ҷхәыбын иалсны амшын иалалоит амшын абаа ахьхыԥәгылоу аладахьы);

13. **Ԥьарҕәыл акәара** (кәара кьаҷуп, Ԥшьаԥ аҙы арҕьарахь ала амшын иалалоит).

II. Гәылрыԥшь араион аѳныцҟатәи аҙқәа:

а) Акәарақәа, арѳашқәа:

14. **Абаҟа арѳаш** (Аҙыҕара иалалоит арҕьарахь ала Аҟәараш аладахьи);

15. **Абҙакәара** (Ҕәарзаул аган иатәуп, уахәаԥш – Маҷавариани, ад. 267);

16. **Адангь** (Аданг) **арҩаш II Аденгь арҩаш** (Адангь ашьха иацрыҵуеит, Адангь арҩаши Марыхәи анеилалалакь реицҵалыҵ Аҳгара II Аҳыҕгара ахьҳуп);

17. **Адау дызҵаршьыз** (кәароуп, Кәыдры иалалоит армарахь ала Амзара иалсны);

18. **Ажьыҳ** (рҩашуп, Џьампҧал иалалоит арҕьарахь ала);

19. **Аҳапҧшь** (Аҳгара ашьха иацрыҵуеит Аҳгара аҳы иалалоит армарахь ала);

20. **Аҳбаа II Аҳба** (рҩашуп, Ерцахәынтәи Аҳгара иалалоит);

21. **Аҳба**, уахәаапш Аҳбаа;

22. **Аҳгара II Аҳгара II Аҳыҕгара II Чхалҵа аҳы** (ҳиас дууп, Марыхә ашьхахь ахы акуеит, аҳы аҵыхәа Кәыдры иалалоит арҕьарахь ала Ажара аладахьы, аҩырақәа рҿы хыхь иарбоу авариантқәа упылоит);

23. **Аҳгара II Аҳыҕгара**, уахәаапш Аҳгара;

24. **Аҳхыҽеа** (Аҳгара иалалоит армарахь ала, аҳы даара еиҳаракҳаны ихыҽеаны илеиуеит);

25. **Аҳхыҽеара** (Бариал ҳәа иахьашьҭоу Маҷара ду ахахьы аҳхыҽеа ду амоуп);

26. **Аҳыҕгара**, уахәаапш Аҳгара;

27. **Аҳырпҧа II Азерп** (Марыхә аҳхыҽеа – Боулани Марыхәи ахьеилало аҩадахьы, атәым милаҵ Аҳырпҧа – Азерп ҳәа иашьҭоуп);

28. **Азерп**, уахәаапш Аҳырпҧа;

29. **Аҳыш** (кәароуп – Мархьаул ахахьы?);

30. **Аҳышкәакәа** (Мархьаултәи кәароуп, агырқәа Почта ҕали ҳәа иашьҭан);

31. **Акардама арҩаш** (Кәыдры иалалоит армарахь ала Акардама ҳәа иахьашьҭоу, Быдгә арҩаш аҩадахьы);

32. **Акәара** (Марыхьаул иахьаҵанакуа?);

33. **Аҟәараш** (аҵыпҵьы, арҩашгьы; Аҳыҕгара арҕьарахьтәи аган Аҵҷәҵәапҧшь аҳага ҳәа иахьашьҭоу иамариашан);

34. **Алкәара** (Кәыдры армарахь – Алҳыхь аҵыхәа);

35. **Амтҟьал арҩаш** (Амтҟьал аҳиа иалалоит, ахы акуеит Ҭамишьха аганахь);

36. **Андырҟәеи арҩаш** (Сакьан иалалоит арҕьарахь ала);

37. **Арҕәниа аҳы** (Кәыдры иалалоит арҕьарахь ала Ҩагәы аладахьы);

38. **Арланкәара II Арлан икәара** (ацитрус савхоз ахахьы иҵыҵуеит, Гәылрыпшь агәы иалсны Парнаут иалалоит арҕьарахь ала аихамҩаҿ илеиаанҳа – уахәаапш Москвич ихсаала; Ҧарнауҭи Арланкәареи реицҵалыҵ аихамҩа нахыс Гәылрыпшь ҳәа иашьҭоуп);

39. **Ауаҩапҧшь икәара** (Кәыдры иалалоит арҕьарахь ала, Қәабчара аладахьы);

40. **Аҳ итәарҵа акәара?** (Гәылрыпшь араион);

41. **Аҳәҙы** (Ҕәаҕәа иҵыҵуеит, Сакьан иалалоит арҕьарахь ала);

42. **Ачадара арԥаш** (Ачадара ашьха иацрыҵны Шьхапаҷ арԥаш иалалоит);

43. **Ачамҳара арԥаш** (Ачамҳара ашьха иатәуп, Ҕэылрыԥшь араион);

44. **Барҕал II Барҕьал икәара II Бариал** (Барҕьал абахә аҵа иҵыҵуеит – Ҭабал, Маҷара ду иалалоит армарахь ала);

45. **Барҕьал акәара**, уахәаԥш Барҕал

46. **Бариал акәара**, уахәаԥш Барҕал

47. **Бацәкәара** (кәароуп, Зыдаҟәара иаҵанакуеит);

48. **Башьышь икәара** (Ԥанаԥ акалҭ иацрыҵны Ачамҳара ала Кәыдры иалалоит армарахь);

49. **Бгабарҭа акәара**? (Кәароуп, Ҕэылрыԥшь араион);

50. **Беркап** (рԥашуп, Ҷьамԥал иалалоит арҕьа аган ала, ахсаалаҷ ус иарбоуп);

51. **Бзыб акәара** (Мархеул иавсуеит амрагыларахь ала, уахәаԥш Пахомов, ад, 275; ажәытә Ҕэырзаули Мархеули ирҳәаан);

52. **Бизрух ирԥаш** (Гьынаҙ иалалоит армарахь ала Хәкьагә арԥаш аладахьы);

53. **Билаҭ** (Ԥшьаԥ аҙы амраҭашәарахь ала иавоу кәароуп, уажәы ахьҙ уаԥ издырам, уахәаԥш Москвич ахсаала);

54. **Ботаника**, уахәаԥш Ҭцәыта акәара

55. **Боулан II Болан** (Марыхә иалалоит армарахь ала Аҙырԥара аладахьы);

56. **Брамба арԥаш** (Кәыдры иалалоит армарахь ала Брамба ҳәа иахьашьҭоу);

57. **Быдҕә арԥаш** (Ахыш аганахьтә иаауеит Кәыдры иалалоит армарахь ала Быдҕә ҳәа иахьашьҭоу, Адау дызҭаршьыз анаԥс аԥада);

58. **Вагәы II Ԥагәы арԥаш** (Кәыдры иалалоит арҕьарахь ала Ԥагәы ҳәа иахьашьҭоу Қәабчара аҙы аладахьы);

59. **Герхи? II Гирхҙы?** (рԥашуп, Ҷьамԥал иалалоит армарахь ала, ахсаалаҷ Герхчи ҳәа иарбоуп, Герхҙы акәзар ҟалап?);

60. **Герхҙы**, уахәаԥш Герхчи;

61. **Гәым икәара** (Кәыдры иалалоит армарахь ала Дал ишымҳареи Шьақә дуи рыбжьара);

62. **Гьынаҙ?** (рԥашуп, Ҷьамԥал аҙиас ахҟәа ируакуп, ахсаалақәа рҿы «Генназ» ҳәа иарбоуп);

63. **Гәандра аҙы** (Гәандра ашьхеи Ҕәаҕәеи рыбжьара ахы акуеит, Ҟлыч иалалоит армарахь ала);

64. **Гәыць икәара** (Гәад иқәацә иацрыҵны Кәыдры иалалоит арҕьарахь ала Ҷамшьиа иавсны);

65. **Ҕәаҕәа арԥаш** (Гәандра иалалоит армарахь ала);

66. **Ҕьарачы II Ҕьараҙы** (Ҟәабчыра аганахь иҟоу ҙуп, аҕьал иахьалҵуа азы ус иашьҭоуп);

67. **Даҕ икәара** (Баҕбаран ахәы иҵыҵуеит Даҕиҙыхь ҳәа иашьҭоуп, аҵыхәа Маҷара иалалоит арҕьарахь Мархьаул ашкол ашьҭахь);

68. **Даду ирԥаш** (Ҟәабчара арԥаш иалалоит армарахь ала);

69. **Даду иқьаԥҭа акәара** (Даду иқьаԥҭа ҳәа иахьашьҭоу иалсны Кәыдры иалалоит?);

70. **Дгьанҵәыш аҙы II Дианҵәыш аҙы** (Аахыҵ аԥхьарҭа аганахь ахы акуеит, Кәыдры иалалоит арҕьарахь ала);

71. **Елҟан икәара** (Кәыдры иалалоит арҕьарахь ала Шәлиман ихцы анаԥс амрагыларахь);

72. **Еԥш-еиԥш кәара** (Кәыдры иалалоит армарахь ала Хьыҙдархеи Уарда хәыҷи рыбжьара);

73. **Еҭем икәара** (кәароуп, Хьынг ақыҭа иалсны Кәыдры иалалоит арҕьарахь ала);

74. **Зыма арԥаш** (Кәыдры иалалоит арҕьарахь ала Бадыиаа рқьаԥҭеи Чхалҭеи рыбжьара);

75. **Зеиқәаԥсҭа** (Аԥслаҳәԥара аганахь ахы акуеит Акардана иалсны Кәыдры иалалоит);

76. **Зиқәа** (Кәыдры иалалоит арҕьарахь ала Лаҭа хәыҷы амраҭашәарахьтәи аган ала);

77. **Зырхәа?** (рԥашуп, Гәыл. ар.);

78. **Ирымжәуа аҙы** (Кәароуп, Быдгә арԥаш иалалоит);

79. **Карасу** (Бабышь иашҭа ҳәа иахьашьҭоу идуны иҵыҵуеит Амтҟьал иалалоит);

80. **Клыхәыр арԥаш** (Ҟлыч аҙы ахахьы иалалоит арҕьарахь ала);

81. **Ҟәабчара арԥаш** (Кәыдры иалалоит арҕьарахь ала Ҟәабчара ҳәа иахьашьҭоу Зыма арԥаш аладахьы);

82. **Ҟлыч аҙы** (Наҳар аҵаҟа иҵыҵуеит Сакьани иареи анеилалалакь Кәыдры ҳәа иашьҭоуп);

83. **Ҟәарнҵьыкь** (рԥашуп, Ҟәабчара арԥаш иалалоит);

84. **Ҟәыламба арԥаш** (Ҟәыламба ашьха аԥадахьы ахы акуеит, Амтҟьал иалалоит армарахь ала);

85. **Лаҟьаа ркәара** (Кәыдры иалалоит арҕьарахь ала Арҕәниа аладахьы);

86. **Лаԥанкәара** (кәароуп, Зыдаҟәара иатәуп);

87. **Лыхҭа арԥаш** (Лыхҭа ашьха амрагыларахь ала иавсны Ԥырдгьал арԥаш иареи еилалоит реицҵалыҵ Ԥьамԥал аҙиас ҳәа иашьҭоуп);

88. **Макьашә икәара** (Кьалашәыр иалалоит армарахь ала Мақаԥьана ду аладахьы);

89. **Мақаԥьана ду** (Чачба ибнахьтә иаауеит, Кьелашәыр иалалоит армарахь ала Мақаԥьана хәыҷы аладахьы);

90. **Мақаҷьана хәыҷы** (кәароуп, Чачба ибна ахы ала ииауеит, Кьылашәыр иалалоит армарахь ала);

91. **Мачара ду** (Ҷабал Бариал ҳәа иахьашьҭоу аҩадахьы ахы акуеит, Ҷацкьыр аҭыҳәҭа иҭысны Мачара хәыҷы иареи еилалоит, Мачара ду Бариал ҳәагьы иашьҭоуп);

92. **Мачара хәыҷы** (Баҕбаран ахахьы иҵыҵуеит, Чижоуш ҳәа иахьашьҭоу азааигәара, Мачара ду иалалоит Мархьаул аҩадатәи аҷацәаҷ);

93. **Мзымна** (рҩашуп, Чхалҭа иалалоит);

94. **Мкәаҷь икәара II Шьақә арҩаш** (Бахәгәаҩа ҳәа иахьшьҭоунтәи ииауеит Шьақә иалсны Кәыдры иалалоит армарахь ала);

95. **Мсҭафа икәара** (Гәад иқәацә иацрыҵны Кәыдры иалалоит арҕьарахь ала);

96. **Мтҟьал** (Барҕана иҭысуеит Мтҟьал ду иалалоит);

97. **Мтҟьал ду** (Кьыркьпал акаҵәара анхыҵ-аҳгьы, аҭыԥгьы);

98. **Мтҟьал хәыҷы** (аҭыԥгьы, аҳгьы – Мтҟьал ду иалалоит арҕьарахь ала);

99. **Мцра?** (кәароуп, рҩашуп, Гәыл. ар.);

100. **Мысиԥсҭа арҩаш** (Аҳыҕҕара иалалоит Шьаудыд арҩаш аҩадахьы);

101. **Птышь арҩаш** (Аҳҕара иалалоит армарахь ала);

102. **Ҷардҕьал II Ҷардгьал** (рҩашуп, Лыхҵеи иареи еилалоит);

103. **Ҷарнауҭ акәара** (Ҷарнауҭ аҩадахьы ахы акуеит, аихамҩа азааигәара Арлан икәареи иареи еилалоит, Гәылрыԥшь асанаториа иавсуеит амраҭашәарахь ала);

104. **Ҷаҭеи ирҩаш** (Кәыдры иалалоит армарахь ала Гәаҭеи иқьаԥҭа анаҩс амрагыларахь);

105. **Ҷсыҳзҭоу арҩаш** (Ҷсыҳ зҭоу аҳыжь иацрыҵуеит, Аҳыҕҕара иалалоит Аҟәараш аҩадахьы);

105-а. **Ҷырҳәмыл акәара** (Мачара иалалоит армарахь ала Мархьаул ахахьы);

106. **Ҷыҵикәара** (Ҷанаҩ аганахь ахы акуеит Кәыдры иалалоит Уарда хәыҷы иалсны);

107. **Саат икәара** (Мақьашьаб ашьха иацрыҵны Кәыдры иалалоит армарахь ала Хьыҳдарха иахьаҵанакуа);

108. **Сакьан аҳы** (Сакьан ашьха ахахьы иҵыҵуеит Ҟлычи иареи анеилалак Кәыдры ахьҳуп);

109. **Сахкәара**? (кәароуп, Гәыл. ар.);

110. **Смел иҷапҵара арҩаш** (Клыхәыр аладахьы ахы акуеит Ҟлыч иалалоит арҕьарахь ала);

111. **Туркәмыл** (Кәароуп, Мархеули Ҕәарзаули рыбжьара, уахәаԥш Пахомов, ад. 275);

112. **Ҷамирҩаш** (Аҳҕара иалалоит арҕьарахь ала);

113. **Ҭенгиз ирҩаш** (Кәыдры иалалоит арҕьарахь ала Ҭенгьыз иқьаҧҭа амрагыларахь ала иавсны);

114. **Уахсырга** (рҩашуп, Ажьыӡ иалалоит армарахь ала);

115. **Ушәкәыр** (ӡуп, Кәыдры иалалоит арҕьарахь ала Лаҵа хәыҷы иахьаҵанакуа);

116. **Хас иӡы?** (кәароуп, ашьхарахь, Гәыл. ар.);

117. **Хәкьагә арҩаш** (Гынаӡ иалалоит армарахь ала, ахсаалаҷ Хокегу ҳәа иарбоуп – Ах. 23);

118. **Хьакәара** (ашьхарахь ахы акуеит Кәыдры иалалоит арҕьарахь ала, Дианцәыши Хьацкәареи рыбжьара);

119. **Хьацкәара** (ашьхарахь ахы акуеит Кәыдры иалалоит арҕьарахь ала Ажара аҳабла Хьакәара аладахьы);

120. **Хьацкәырҩа** (Кәыдры иалалоит арҕьарахь ала Хьацкәара аҩадахьы, зынгьы иҵабалоит);

121. **Хьынга II Хьенга** (кәароуп, Кәыдры иалалоит арҕьарахь ала Багада аҩадахьы);

122. **Ҳаҵажәыҟәа** (кәароуп, Ҧанаҩ аганахь ахы акуеит, Акардама иалсны Кәыдры иалалоит армарахь ала);

123. **Цаҟьазҭоу арҩаш** (Ашәду ҳәа иахьашьҭоу ахы акуеит, Кәыдры иалалоит армарахь ала Быҷа икари Ҩамшьи рыбжьара);

124. **Ҵҕәыта акәара** (Аҩадатәи Гәылрыҧшь аганахь ахы акуеит – Абгыӡра акәара иалалоит арҕьарахь ала Аҟәаҟа ицо амҩаду аваракҷ – уажәы Батаника ҳәа иашьҭоуп);

125. **Ҵлышәба арҩаш** (Амтҟьал иалалоит армарахь ала);

126. **Чаҕал** (рҩашуп, Адангь иалалоит арҕьарахь ала);

127. **Чапал акәара** (Чапал аҧсҭа иҵысны иаауеит, амҩаду еихнаҵәоит, Баҕажә икәара иалалоит арҕьарахь ала аихамҩа аладахьы);

128. **Чуан лкәара** (Ушәқәыр арҩаш иалалоит);

129. **Чхалҵа аӡы,** уахәаҧш Аӡҕара;

130. **Чхалҵа аӡыхь** (рҩашуп, Ерцахә амрагыларахьтәи аҵыхәа иаҵыҵуеит, Аӡҕара иалалоит армарахь ала);

131. **Ҽхымҩа аӡы** (Аӡҕара иалалоит армарахь ала Ҟлыч ахьалало аҩадахьы);

132. **Шабаҵ икәара** (Кәыдры иалалоит армарахь ала Брамба аладахьы);

133. **Шьаҕәеи арҩаш** (Шьаҕәеи ахы акуеит, Аӡҕара арҕьарахь ала иалалоит Шьоудыд арҩаш аҩадахьы);

134. **Шьакәакәеи арҩаш** (Аӡҕара иалалоит арҕьарахь ала);

135. **Шьақә арҩаш**, уахәаҧш Мкәаԥьикәара;

136. **Шьоудыд арҩаш** (ӡ-дууп, Аӡҕара иалалоит арҕьарахь ала Шаҕәеи аладахьы);

137. **Шьоуду** (Шьоудыдҥтәи илбаауеит Аӡҕара II Аӡыҕҕара иалалоит арҕьарахь ала, Мысиҧсҭа аладахьы);

138. **Шьоухәыҷы** (рԥашуп, Шьоудыдынтәи иаауеит Аҳыҵгара иалалоит арҵьарахь ала Шьоу ду аладахьы);

139. **Шьхапаҿ арԥаш** (Ачадара аганахь ахы акуеит Шьхапаҿ ду амраҭашәарахь ала иавсны Кьалашәыр иалалоит армарахь ала);

140. **Шәакәран аҳы** (Амтҟьал иалалоит арҵьарахь ала, уахәаԥш Шакәран);

141. **Шәыра лырԥаш** (Алқашьра аганахь ахы акуеит – Кәыдры иалалоит армарахь Шәыра лқьаԥҭа ҳәа иахьашьҭоу – Дал ишәымҳара);

142. **Ԥагәы арԥаш**, уахәаԥш Вагәы;

143. **Ԥамшь** (рԥашуп, Ламкаци иареи еицыланы Кәыдры иалалоит армарахь ала Цаҟьазҭоу арԥаш аԥадахьы; Ԥамшь иалалоит арԥашқәа – Аҟәараҿаԥара, Зыдахә, Баблеи арԥаш, Ламкац арԥаш, Хәамсара арԥаш, Асар рҿаԥара арԥаш);.

144. **Ԥьампал аҳиас** (Лыхҭеи Мтҟьал арԥаши реицҵалыҵ – Амҭҟьал иалалоит);

145. **Ԥьасара** (рԥашуп, Ерцахә аԥыҵа ашьапы акуеит, Аҳыҵгара иалалоит армарахь ала Адзба анаԥс аԥада);

146. **Ԥьмарԥҵа аҳы** (Мтҟьал иалалоит арҵьарахь ала?);

147. **Ԥьымыл** (кәароуп, ашьхарахь ахы акуеит, Кьалашәыр иалалоит армарахь ала Абгыҳра ҳәа иахьашьҭоу).

б) Аҳыхьқәа:

148. **Аҵш ҳыхь?** (ҳыхьуп, кәароуп Гәылрыԥшь араион);

149. **Аҟәылбҵьра аҳыхь** (Наҳарбеи иашҵа иатәуп, Латҵа);

150. **Ашәра аҳыхь** (аҳгьы, аҭыԥгьы, Аԥсақә ашҵеи Цехәи рыбжьара);

151. **Даҵ иҳыхь** (Мархьаул, Ҳаразиа Лагәсҭан дахьынхоз аԥны ашьҭахь иҵыҵуеит, аҵыхәа Маҷара иалалоит арҵьарахь ала Мархьаул ашкол ашьҭахь);

152. **Делаа рҳыхь** (Кәыдры аҳиаси Кәыдры хәыҷы рыбжьара амԥаду аҿықәаҿ);

153. **Жәыра лҳыхь** (Жәыра лыхьара иатәуп – Латҵа);

153-а. **Зақара** (Шьаҟрыл) **иҳыхь** (Баҵмаран ақыҵа иатәуп);

154. **Еибырҳам** (Дгебиа) **иҳыхь** (Баҵбаран ақыҵа иаҵанакуеит);

155. **Қәабчара аҳыхь** (Қәабчара ақыҵа аладатәи аҿацәахь);

156. **Махаз иҳыхь** (Кәаначхьыри Ушәкәыри рыбжьара – аказеншьхацамԥа, аангыларҵоуп);

157. **Мсҭафа иҳыхь** (аҭыԥгьы, аҳгьы – Ланҵиа иатәуп, Ҳарун иҵып азаигәара);

158. **Ҭадара иҳыхь** (Баҵбаран ақыҵа иатәуп);

159. **Ҭакә иҳыхь** (Кәыдры иалалоит Аԥслаҳәԥара арԥаши Саатҭ икәареи рыбжьара);

160. **Урыс иҳыхь** (Баҵбаран ақыҵа иаҵанакуеит);

161. **Чыргаа рзыхь** (Ҭҳәыбын, Кьалашәыртәи абаа ҭзы атцаҟатцәҟьа амраҭашәарахь ала – Аҟәа ицо амҩаду аҩадатәи авараҿы итцытцуеит, атцыхәа Кьалашәыр иалалон?).

в) Азыжьқәа, азиақәа:

162. **Азмахә ду зҭоу** (атыпгьы, азиагьы; Чакәа лҳампал ҳәа иахьашьҭоу унаҙаанҙа);

163. **Азмах хәычы** (атыпгьы, азиагьы Аҽадара анаҩс шьхацамҩала);

164. **Амтҟьал азиа** (зиа дууп, Цыхьча азн Џьампцал арҩаши рыбжьара, Амтҟьал азы азиа алалоит; излархәо ала 1891 шықәсазы ашьха бганы Амтҟьал арҩаш иапыраҳаны иҟалаз зиоуп, аха, излаадыруа ала, азиа ара иҟоужьҭеи акраатцуеит, амала иашатцәҟьан 1891 шықәсазы ашьха бганы азкыра ахьыҟаз иақәҳан иазнарҳаит, азиагьы даара иацлеит);

165. **Апсыз зҭоу**[1] (зыжьуп, атыпгьы; Лад итып анаҩс аҩада, Гәарап иатцанакуеит);

166. **Бизрухә иззыжь** (Бизрух ирҩаш ахы – Гәыл. ар.);

167. **Гәарап азиа** (Чхалҭа ашьхеи Гәарапи рыбжьара);

168. **Клыхәра азиа** (Клыхәыр акатцәара иамоуп, иамачуп);

169. **Ҟәараш азиа** (Гәыл. ар. ашьхарахь);

170. **Лыхҭа азиа** (Лыхҭа иатәуп, Гәыл. ар.);

171. **Ԥсызҭоу** (зиа ҭбаауп, Гәарԥ ашьха);

172. **Сакьан азиа** (Сакьан ашьха ахахьы Апсни Қырҭтәылеи рҳәааҿ);

173. **Шакәран** (Шәакәран) **азхыҽеа** (Шәакәран азы иамоуп,азы 50-ҟа метра иԥоит, аурыс ихырҕәҕәарҭа аладахьы);

174. **Умлара азмах** (Аара анаҩс аҩада).

ОЧАМЧЫРАТӘИ АРАИОН

1**. Абжьуа II Очамчыра араион** (аҳәаақәа: аҩада – ашьхара; амрагылараҳь – Қырҭтәыла, Тҟәарчал араион, Гал араион; алада – Амшын Еиқәа; амраҭашәарахь – Кәыдры азы, Гәылрыпшь араион).

Апсуаа, ажәытә аахыс, Очамчыра араион еиднакыло адгьылқәа – азиасқәа Кәыдри Ахәрии ирыбжьаку – *Абжьуа* ҳәа иашьҭан. Аурысқәа рхаан, 1866 шықәсанҙа, *«Абжуйский округ»,* 1868-1883 шықәсақәа рзы *«Кодорский участок»,* 1919–1930 ш. раан *«Кодорский уезд»* ҳәа ашәҟәы иарбан. 1930 шықәса аахыс *Абжьуа* официалла *«Очамчирский раион» II*

[1] Ажәытә аҳ апҳа апсыз ҭатцаны илыман, ԥсшьарҭан.

«Очамчыра араион» ахьӡуп. Очамчыра араион 1994 шықәсанӡа еиднакылон 27 қыҭа, иахьа уи иадыԥхьаӡалоуп 30 қыҭа: *Аӡфыбжьа*, *Араду*, *Аракьаҽы*, *Арасаӡыхь*, *Атԥара*, *Атԥара – ерманқытԥ*, *Ахәри*, *Аҽгәара, Баслахә, Гәдаа, Гәыԥ, Ԍәада, Елыр, Кындыг, Кындыг-ҷыц, Кәачара, Кәтол, Лабра, Маркәыла, Мыкә, Пақәашь, Река, Тамшь, Ҭхьына, Уатԥаԥ, Чабырхәа (Цхьенҵкар), Ҷлоу, Шьашьалатԥ, Џьал, Џьгьарда,* араион центр ақалақь *Очамчыра.*

2. **Очамчыра араион,** уахәаԥш Абжьуа.

Очамчыра ақалақь

1. **Ақ-қь Ачамчыра II Очамчыра** (аҳәаақәа: аҩада – Маркәыла ақ.; амрагыларахь – Маркәыла, Баслахә ақыҭа; алада-мрагыларахь – Аалӡга аӡы, Елыр; алада – Амшын Еиқәа; амраҭашәарахь – Мыкә аӡы). Раионтә қалақьуп – Очамчыра араион иагәуп, ажәытә Аԥсны аҳцәа ртәарҭақәа ируакын, ақалақьқәа ирылаԥхьаӡахеит 1926 шықәсазы. Аҩырақәа рҿы ари ахьӡ цәырҵуеит XIX ашәышықәса алагамҭа инаркны (уахәаԥш, Оиконимы, ад. 29, иара убас хыхь – аетимологиатә згәаҭарақәа, Ачамчыра).

Очамчыра иаҵанакуа атԥыԥхьыӡқәа:

2. **Ажәытә Очамчыра** (Дмитров ихьӡ зху амҩеи акьемпинги рыбжьара амшын ахықә, 1877 шықәсазы аурыси аҭырқәеи реибашьраан иблит).

3. **Аӡыгьежь зҵоу** (Ҷанкәара II Ҷанаа ркәара аԥсҭа);

4. **Акамбашьҭра II Асакамбашьра** (Очамчыратәи абаҩуаза – апорт араион);

5. **Апорт II Порт** (Мыкә аӡы армарахьтәи аган Ҷанкәаранӡа амшын аԥшаҳәа);

6. **Аҭәархәы** (Очамчыра ақалақь амраҭашәарахьтәи аган уажәы ачаи фабрика ахьгылоу);

7. **Аҳәыҳәкыра** (хәып – Емхаа рыплан иавоуп);

8. **Ачаԥшьара** (Аҳ иӡыхь зҵыҵуа ахәы – Аҳәыҳәкыра ахәы иавоуп);

9. **Емхаа II Емхаа рыплан** (Очамчыратәи ахәшәтәырҭа ҩны – абольница ахьықәгылоу аҭыԥ);

10. **Маан (Гәыԥьыԥь) инхарҭа** (Очамчыра ақалақь акәыльтуратә хан ахьгылоу);

11. **Џьыҟәмыр** (ҟьаҟьараны Мыкә аӡы иавоуп арымарахь ала – ажәытә ӡбаарраны иҟан);

Очамчыра араион ақытәақәа:

Аҳәыбжьа ақыҭа

1. **Ақ. Аҳәыбжьа** (аҳәаақәа: аҩада – Аҭара; амрагыларахь – Аҭара, Аракьаҿы; алада – Кындыҕ-ҷыц, Амшын Еиқәа; амраҭашәарахь – Кәыдры аҳиас). Ажәытә Аҳәыбжьа ҳәа иахьашьҭаз, Кәыдры-хәыҷи Кәыдры-дуи рыбжьара акәын, азеижәтәи ашәышықәсаз иҟаҵоу хсаалақәак рҿы Аҳәыбжьа ҳәа акәымкәа Аҩҳыбжьара ҳәа ирнуп.).

Аҳәыбжьа аҳабла:

2. **Аҕдара II Аҕдарра II Ахалдаба** (аҳәаақәа: аҩада – Аҭара, Аракьаҿы; амрагыларахь – Аракьаҿы; алада – Баҕлан аҳабла, Џьобриа; амраашәарахь – Џьобриа, аҳабла Аҳәыбжьа);

3. **Аҳәыбжьа аҳабла** (аҳәаақәа: аҩада – Ахыуаа; амрагыларахь – Аҕдара; алада – Џьобриа; амраҭашәарахь – Кәыдры):

4. **Ахы уаа** (аҳәаақәа: аҩада – Допуақыҭ, Аракьаҿы; амрагыларахь – Аҕдара; алада – Аҳәыбжьа аҳабла; амраҭашәарахь – Допуақыҭ, Кәыдры аҳы);

5. **Баҕлан** (аҳәаақәа: аҩада – Џьобриа, Аҕдара; амрагыларахь – Баҕлан аҳабла; алада – Амшын еиқәа; амраҭашәарахь – Кәыдры);

6. **Балан** (аҳәаақәа: аҩада – Аракьаҿы; амрагыларахь – Аракьаҿы, алада – Ҭқәыргьыл, Амшын Еиқәа; амраҭашәарахь – Аҕдара, Баҕлан);

7. **Дабақыҭ** II Допуақыҭ (аҳәаақәа: аҩада – Кәыдрыхыҷә, Аҭара: амрагыларахь – Аҭара, Аракьаҿы; алада – Ахы уаа; амраҭашәарахь – Кәыдры);

8. **Ҭқәыргьыл II Аҳыхь ага** (аҳәаақәа: аҩада – Аракьаҿы; амрагыларахь – Кындыҕ-ҷыц; алада – Амшын Еиқәа; амраҭашәарахь – Балан);

9. **Џьобриа II Аԥьблыра** (аҳәаақәа: аҩада – Аҳәыбжьа аҳабла; амрагыларахь – Аҕдара; алада – Баҕлан; амраҭашәарахь – Кәыдры аҳы).

I. Аҳәыбжьа аҳабла иаҵанакуа аҭыԥхьыҙкәа:

10. **Арха-Адәқәанқәа** (уажәы Кәыдры ахыҷәан адәқьанқәа ахьгылоу);

11. **Ашҭа** (аихамҩа аладахьы 200-ҟа метра инаҵәыхараны Кәыдры азаигәара);

12. **Даҭа** (Цагәриа) **иқьамҭа** (Набешь иатәуп);

13. **Делаа рқьамҭа** (Мармал абаа аҩадахьы);

14. **Дырмит** (Гәлиа) **инхарҭа** (Ашҭа иавоуп амрагыларахь ала);

15. **Зҕыта иқәаҵа** (Нарҭоу акәара иавоуп арҕьарахь ала аихамҩа аладахьы);

16. **Латашьқьери II Латашьқьар** (Кәыдры ахықә, Дабақыт аладахьы);

17. **Мада (**Камкьиа**) иқьамҭа** (Кәыдры ахықә уажәы Кәарҧиаа ахьынхо);

18. **Мызлакьиа** (аихамҩеи Ашҭеи рыбжьара Кәыдры арха);

19. **Набешь** (Аҳҩыбжьа аԥацха ашьҭахь ишьҭоу аҟьаҟьара)**;**

20. **Шугьан** (Ҷоҷуа) **иҭынхара** (аихамҩеи Дырмит инхарҭеи рыбжьара).

II. Аҕдарра иаҳанакуа аҭыԥхьыҳҟәа:

21. **Аграа рқьамҭа** (Ҷобриа аҳабла иадуп)**;**

22. **Аҕдара II Аҕдарра** (Аихамҩеи Аҳҩыбжьа аҳаблеи Ԥшьқьари рыбжьара);

23. **Аерман дахьыршьыз** (Аҕдарреи Аракьаҿеи рҳәааҿ);

24. **Аҳәыҳәшәара** (Ԥлиаа рқьамҭа иавоуп);

25. **Берам** (Ҷьыкырба) **иқьамҭа** (Ҷыҷын ихәы амрагыларахьтәи аҭыхәа);

26. **Ган** (Кациа) **иаапҵра** (уажәы ақытсовет ахьгылоу);

27. **Гач иқәаҵа** (Аҕдарра аҩадатәи аҿацә);

28. **Гәаԥь** (Кәаҕәаниа) **инхарҭа** (аихамҩа иавоуп амшын аганахь ала);

29. **Жьениаа рыккара** (уажәы ирыцкьоуп – Аракьаҿеи Аҕдарреи рҳәааҿ);

30. **Кәаҕәаниаа рҳабла** (аихамҩа аладахьы, Дача азааигәара);

31. **Мқәабаа рқьамҭа** (Ҷьобриа иадуп);

32. **Пыр иқәаҵа** (Ҷьобриа иадуп);

33. **Ԥлиаа рқьамҭа** (Ҷьобриа иадуп, Пыр иқәаҵа иазааигәоуп);

34. **Ԥшьқьар** (иҭбаароу ҭыԥуп, Аҕдарреи амҩадуи Аракьыҿеыи рыбжьара);

35. **Раԥгәаҩа** (аихамҩа аладахьы Кәаҕәаниаа рышьҭахь);

36. **Уракь** (ажәытә, бна бааԥсны, хәажәраны иҟан – Ҷьамҕәарҕәал иавоуп армарахь ала Ашьашланҳа);

37. **Хәаҭ** (Гәагәуа) **иқьамҭа** (Аҳҩыбжьа арадиостанциа аладахьы);

38. **Ҷыҷын** (Маан) **ихәы** (Аҳәыҳәшәара иадуп, чаирҵоуп, Ҷьамҕәарҕәал иавоуп армарахь).

III. Ахыуаа иаҳанакуа аҭыԥхьыҳҟәа:

39. **Алыгә** (Габниа) **иаапҵра** (Ахы уаа аҳабла аҩадатәи аҿацәахь);

40. **Лолуаа рыдгьыл** (Ахы уаа, Кәыдры ахықәахь);

41. **Маанаа рыдгьыл** (Кәыдры ахықә, Лолуаа рыдгьыл иазааигоуп);

42. **Маанаа рашҭа** (Маанаа рыдгьыл иавоуп амрагыларахь ала);

43. **Маҳмуҭ** (Абухәба) **иқьамҭа** (Аҭара аҳәаа иазааигәоуп);

44. **Мырзаҟан** (Маан) **иаапҵра** (Ахы уаа аҳабла агәҭахьшәа иҟоуп);

45. **Напатроу** (Маҳмуҭ иқьаԥҭа иазааигәоуп);

46. **Ԥшцәаа рыдгьыл** (хәны иҟоуп, Мырзаҟан идгьыл иазааигәоуп);

47. **Ԥьанашьиаа рқьамҭа** (Аҕдара аҳәаа иавоуп).

IV. Баҕлан аҳабла иатәу атыԥхьыӡқәа:

48. **Ага** (Аферма рҭыԥи амшыни рыбжьара);

49. **Агонмԥа** (ажәытә, Кәыдры Маҕсим изауад аҟынтәи Шәқәырчаҟа ицоз аихамԥа);

50. **Акардон** (аԥслымӡ ахьҭырго акариер амрагыларахьтәи аган);

51. **Акацхәырҭра II Акарҵахәыл** (амшын аԥшаҳәа Кәыдры инаркны аԥслымӡ ахьҭыргонӡа);

52. **Ақәаҵа** (Кәыдры ахықә, Мармал абааи Аферма рҭыԥи рыбжьара);

53. **Аферма рҭып** (Ақәаҵеи Акаҵхәырҭреи рыбжьара);

54. **Баҕлан архәара** (Ақәаҵа иавоуп амрагыларахь ала, ԥаса Кәыдры ара икҷасуан азы архәара ҳәа иашьҭан);

55. **Мармал абаа** (Баҕлани Ԥьобриеи рыбжьара Кәыдры ахықәан);

56. **Ԥьыкраа рхәы** (Баҕлан аԥадала иавоу ахәы);

57. **Ԥьыкраа рқьамҭақәа** (Ԥьыкраа рхәы иатәуп).

V. Балан иаԥанакуа атыԥхьыӡқәа:

58. **Аԥсыжырҭа** (Ашыцра аԥадахьы);

59. **Ашыцра** (амшын ахықә Шәқәырча аваракәы);

60. **Ашьашла** (Балан ахәы анаӡараҷ ажәытә Балтенко дахьынхоз);

61. **Шәқәырча** (Амшын аԥшаҳәа Ҵқәыргьыл инаркны Баҕланынӡа).

VI. Дабақыҭ II Допуақыҭ аҳабла:

Дабақыҭ шоит ԥбаны – Кәыдры иавоу **адгьыл *Кәыдры ахықә II Кәыдрыхықә*** ҳәа иашьҭоуп, егьи – ***Аҕдарра*.**

а). Кәыдрыхықә иаԥанакуа атыԥхьыӡқәа:

62. **Абгыӡырра** (Кәыдры аԥшаҳәа, *Лбаа* ҳәа иахьашьҭоу иатәуп);

63. **Акәадацра** (Кәыдры аԥшаҳәа иаман – аӡы иагахьеит);

64. **Амаӡа марда** (Кәыдрыхықә, Нкылс иахьаҵанакуа);

65. **Амарда** (Кәыдрыхықә Нкылс иахьаҵанакуа – Амаӡа марда иазаигәоуп);

66. **Амардара ахықә** (Кәыдрыхықә Амарда ҳәа иахьашьҭоу акәшамыкәша);

67. **Ацуныҳәарҭа** (Кәыдрыхықә Акәадацра азааигәара – уажәы иҟам, аӡы иагахьеит);

68. **Аҵәаԥшьра** (Аҭареи Дабақыҭи рҳәаақә);

69. **Аԥьду ахьгылаз** (Кәыдрыхықә, аӡы иагахьеит, Лбаа иаҵанакуан).

70. **Аԥьмаапҭра** (Сузар иқьапҭа иавоуп аҩада-мрагылара ала).

71. **Бажәгәа** (Ченгелиа) **имарда** (Кәыдрыхықә, Лбаа ҳәа иахьашьҭоу иатҵанакуеит).

72. **Бажәгәа иҵаҟа** (Бажәгәа имарда аладахьы – Кәыдры иагахьеит);

73. **Гәалан** (Нкылси Лбаа ҳәа изышьҭоу аҭыԥи ирҳәаауп, Лбаа аасҵа еиҳаракыроуп);

74. **Гәалан абаара** (Гәалан аҭаҳара иавоуп);

75. **Балан аҭаҳара** (Гәалан амраҭашәарахьтәи аган);

75-а. **Гәыӡлагә**, уахәаԥш Лагә;

76. **Ешьылаа рқьапҭақәа** (Аҵәаԥшьра иавоуп амрагыларахь ала);

77. **Зақара имарда** (Кәыдрыхықә ацаҟьа, Бажәгәа имарда ҳәа иахьашьҭоу азааигәара);

78. **Зақара иҵаҟа** (Зақара имарда аладахьы – уажәы иҟам, аӡы иагахьеит);

79. **Кәыбрыц** (Жениа) **имарда** (лбаа иатәуп Маанаа рашҭа иазааигәоуп);

80. **Кәыбрыц ихәы** (Маанаа рашҭа иавоуп амрагыларахь ала);

81. **Кәыбрыц иҵаҟа** (Кәыдрыхықә, аӡы иагахьеит, Лбаа иатҵанакуан);

82. **Кәыцыр** (Допуа) **иашҭа** (Дабақыт агәҭахьы);

83. **Қанҭариаа ркьамҭа** (Кәыдры ахықәи Аҕдарреи рҳәааҿ);

84. **Лагә II Гәыӡлагә** (Гәыӡба Лагә) **иқьапҭа** (Кәыдрыхықә, Допуаа рладахьы);

85. **Лбаа** (Гәалани Ахы ууаи Кәыдри рыбжьара);

86. **Мамышь иқьапҭа** (Нкылс иатҵанакуеит);

87. **Мамышь иқәаҵа** (Кәыдрыхықәи Аҕдарреи рҳәааҿ);

88.**Назԥачха** (Ҟьаҟьароуп, Нкылс иатәуп);

89. **Нкылс** (Ҳасан иадгьыл аҩадахьы, ажәытә ара еизарҭан, мпыласырҭан);

90. **Нкылс амхду** (Нкылс амрагыларахьтәи аган);

91. **Нкылс аҭаҳара** (Назԥачха иазааигәоуп);

92. **Сузар** (Допуа) **иқьапҭа** (Ешьылаа рқьапҭақәа рладахьы);

93. **Сыкәын иқьапҭа** (Сузар иқьапҭа иазааигәоуп);

94. **Хабыгә** (Ҷанба) **иқьапҭа** (Лбаа ҳәа иахьашьҭоу Кәыдры аԥшаҳәа иатәуп);

95. **Хабыгә иқәаҵара** (Лбаа иатәуп, Хабыгә иқьапҭа иазааигәоуп);

96. **Хабыгә ичаирҭа** (Лбаа иатәуп);

97. **Ҳасан** (Допуа) **имарда** (Нкылс иамариашан Кәыдры ахықә);

98. **Ҳасан иҵаҟа** (Ҳасан имарда аладахьы);

99. **Ҳасан** (Допуа) **иқьапҭа** (Кәыдрыхықә абаа аладахьы);

100. **Ҵәаҳәыркыра** (абааи аҵәаԥшьреи рыбжьара, мҩа бааԥсуп, ажәытә ҵәаҳәала Кәыдрынтәи хыхь ихалон);

101. **Шьаҳар** (Допуа) **иаапҵра** (Аҵара аҳәаа иазааигәоуп);
102. **Шьмаф** (Допуа) **дахьыршьыз** (Нкылс аҵаҳара иазааигәоуп).

б) Аҕдарра иаҧанакуа атҵыԥхьызқәа:

103. **Аблыра** (Аисырра иавоуп);
104. **Аисырра** (Дабақыҵи Аҕдарреи рҳәааҷ);
105. **Аҳахәаҵра** (Аҕдарра II Ахалдабеи, Дабақыҵи рыбжьара);
106. **Амхду** (Аҕдарра II Ахалдаба аҳәаа иавоуп);
107. **Арацәаблырҵа** (Арацәа ахьҵажьу иавоуп, Аҕдарра аганахь);
108. **Арацәа ахьҵажьу** (Аҕдарра аҳәаа иазааигәоуп);
109. **Ахьча дахьҵахаз** (Ҷанаа рқәаҵа иадуп);
110. **Аҳмаҵ** (Ешба) **иқьапҵа** (Аҵара аҳәаа иазааигәоуп);
111. **Аҳәаа** (Аҵареи Аҳѡыбжьеи рҳәаа иавоу адгьыл))
112. **Аѡнду** (Ҷанаа рҳабла иатәуп);
113. **Аԥьмаргәара** (Дабақыҵи Аҕдарреи рҳәааҷ);
114. **Аԥьзаҵә** (Аԥьмаргәара иавоуп амрагыларахь ала);
115. **Кәыкә** (Габниа) **иқьапҵа** (Манча имхы иавоуп);
116. **Лыгә ибаарра** (Дабақыҵи Аҵареи рҳәааҷы);
117. **Манча** (Киласониа) **имхы** (Дабақыҵи Ахалдабеи рҳәааҷы);
118. **Маҳмуҵ** (Абыхәба) **иқьапҵа** (Дабақыҵи Ахалдабеи рҳәаа иавоуп);
119. **Ҭемыр** (Адлеиба) **ибаарра** (Адлеиаа рҳабла иатәуп);
120. **Чагә имхы** (Амхду иавоуп алада-мрагыларахь ала);
121. **Чагә иқьапҵа** (Аҕдарра аҳәаа иадуп);
122. **Ҷанаа рныҳәарҵа** (Ҷанаа рқәаҵа иазааигәоуп);
123. **Ҷанаа раапҵра** (Дабақыҵи Аҵареи рҳәаа иавоуп);
124. **Ҷанаа рқәаҵа** (уажәы чаирҵоуп – Аѡнду иазааигәоуп).

VII. Ҵқәыргьыл (Аҳыхь ага) аҳабла иаҧанакуа атҵыԥхьызқәа:

125. **Абааҷықә** (Ҵқәыргьыл амшын аԥшаҳәа, абаа ахьгылоу акәшамыкәша);
126. **Аҳбаара агәаѡа** (Гоглика инхарҵеи Ҵқәыргьыл аҳи рыбжьара);
126-а. **Аҳыхь ага,** уахәаԥш Ҵқәыргьыл;
127. **Асқьала аҷықә** (Амшын аԥшаҳәа Ҵқәыргьыли Шәқәырчеи рыбжьара);
128. **Гоглика** (Чачба) **инхарҵа** (Ҵқәыргьыл амшын ахықәан абаа ахьгылоу азааигәара);
129. **Горем** (уажәы аподстанциа ахьгылоу амѡаду аладахьы);
130. **Гьаргәал** (Чачба) **иашҵа** (аихамѡа анымѡахыҵ Алагәана аҳҵачы азааигәара);
131. **Дгьебиаа рқьапҵақәа** (Горем аладахьы).

VIII. Аԥьблыра (Џьобриа) аҳабла еиднакыло атԥыҵхьыҵқәа:

131-а. **Аԥьблыра,** уахәаԥш Џьобриа;

132. **Ақьаԥҭа** (Қәырсакьидзе Андриа дахьынхоз – Кәыдры аԥшаҳәа);

133. **Дамеи** (Қарчаа) **иқьаԥҭа** (Кәыдры аҵы иазааигәоуп);

134. **Дауҭ** (Пԥлиа) **иқьаԥҭа** (Жьампыл аҩадахьы);

135. **Есеба** (Маланиа) **инхарҭа** (Жьампыли Дауҭ иқьаԥҭеи ирзааигәоуп);

136. **Жьампыл II Жьампыл** (Маан) **иқьаԥҭа** (Мармал абаа аашҩс амрагыларахь);

137. **Кәтат инхарҭа** (Нарчу иқьаԥҭа иавоуп алада-мрагыларахь ала);

138. **Кьагә** (Араҳамиа) **иқьаԥҭа** (Парна инхарҭа иавоуп);

139. **Мармал абаа** (Баԥлани Џьобриеи рҳәааҿ Кәыдры аҵы ахықәан);

140. **Нарчу** (Қарчаа) **иқьамҭа** (Мармал абаа аҩадахьы);

141. **Парна инхарҭа** (Жьампыли Мармал абааи рыбжьара);

142. **Хакәыцә иқьаԥҭа** (Жьампыл иавоуп амрагыларахь ала).

Аҵыбжьатәи атԥыхьыҵқәа ирызку алегендақәа:

1. ***Акәара Нарҭоу иазку алегенда:*** – Иҟан х-ҩык аишьцәа – Нарԥьхьоу, Набжьоу, Нарҭоу.

Зны Нарҭоу ҽыла дшааиуаз, акәара хытҵны иҟан, иатәамбакәа акәара дахьынҭалаз дагеит. Убри инаркны уи Нарҭоу ҳәа хьҙыс иаиуит.

2. ***Дабақытҵ II Допуақытҵ ахьҙ азы ирҳәо:*** – Аҳабла Дабақытҵ ажәытә хаз қытҵаны иҟан. Ақытҵа Допуаа ахьынхоз азы Допуақытҵ ахьҙырҵеит нас ишнеиуаз иааркьаҿны Дабақытҵ ҳәа иашьҭалт. Допуаа ажәытәҙа Думанаа ҳәа ирышьҭан Нхытҵ Псҳәы инхон.

Араду ақытҵа

1. **Ақ. Араду** (аҳәаақәа: аҩада – Мықә; амрагыларахь – Мықә аҵы; алада – Амшын Еиқәа; амраҭашәарахь – Цхьенҵқар аҵы).

Араду аҳаблақәа:

2. **Араду аҳабла** (аҳәаақәа: аҩада – Мықә ақытҵа;амрагыларахь – Мықә аҵиас; алада – Аҟәеи Очамчыреи ирыбжьысуа амҩаду; амраҭашәарахь – Аҵиқәа II Џьыҟәмыр ҳәа изышьҭоу акәара);

3. **Дәҩан II Дәҩана II Цагера** (аҳәаақәа: аҩада – Мықә «Чаи совхоз»; амрагыларахь – Араду, Мықә аҵиас: алада – Амшын Еиқәа; амраҭашәарахь – Цхьенҵқар аҵы).

I. Араду аҳабла иаҧанакуа атԥыҳьызқәа:

4. **Абгыҙра** (Аԥьажәи Арадуи рҳәаа иазааигәоуп);

5. **Абҕаԥьаа рқьапҵа** (Қәҵараа рҳабла иавоуп амраҵашәарахь ала);

6. **Арадуқәа** (Араду аусҳәарҵа ашьҵахьҟа – ақыҵа ахьҙ зыхҟьазгьы дара роуп, уажәазы уа урҵ акгьы гылам);

7. **Ауадара** (Аҙкылҵәа арҕьарахьтәи аган, Аҟәатәи амѳаду аѳадахьы);

8. **Аҳәасара** (Ашҵа аамс – Араду аҳабла);

9. **Ачхотуа иплан** (бнараны иҟан, Аҙкылҵәеи Дәѳана Аҕдарреи рыбжьара);

10. **Ашҵа** (аҽыцынхацәа рҵыхәан – Мықә аҙы аган);

11. **Гәдиа** (Бжьаниа) **иқьапҵа** (Қәҵараа рҳабла иавоуп);

12. **Кәартаа рыдгьылқәа** (Маршьанаа рқьапҵақәа рыҵаҟа);

13. **Қәҵараа рҳабла** (Араду агәы, уажәы Қәҵараа иреиуоу уаѳ дыҟам);

14. **Манцхәар** (Аҳәасара аладахьы);

15. **Маршьанаа рқьапҵақәа** (Мықә асавхоз аҳәаа иазааигәаны иавоуп, Араду аҟьаҟьара аасҵа еиҳаракыроуп);

16. **Маршьанаа рыдгьыл** (Аԥьажәи Мықә аҙиаси ирзааигәоуп);

17. **Хнагә** (Мықә ацҳаду аѳадахьы – Мықә аҙи Аҙкылҵәеи рыбжьара);

18. **Џьынџьлиаа рқьапҵақәа** (аресторан «Араду» ахьгылоу).

II. Дәѳана (Дәѳан) аҳабла еиднакыло атԥыҳьызқәа:

19. **Бебиаа рынхарҵа** (Дәѳан аҵыхәа аҽыцынхацәа ахьынхоз);

20. **Дәѳан II Дәѳана** (Цхьенҵҟари Аҙиқәа II Џьыҟәмыри рыбжьара иҟоу ахәы – Дәѳана аҕдарра аҵыхәа);

20-а. **Дәѳана аҕдарра** (Дәѳани Мықәи рыбжьара);

21. **Чачаа рплан** (амшын аԥшаҳәа Цхьенҵҟар аҙы иаҳа иахьаду);

22. **Џьыҟәмыр арха** (Мықә аҙиаси Џьыҟәмыр акәареи рыбжьара атрасса аладахьы).

Аракьаҽы ақыҵа

1. **Ақ. Аракьаҽы** (аҳәаақәа: аѳада – Аҵара; амрагыларахь – Кындыҕ-ҷыц; алада – Ҵкәыргьыл; амраҵашәарахь – ақ. Аҙѳыбжьа, Ахалдаба аҳаб.).

Аракьаҽы аҳаблақәа:

2. **Аракьаҽы аҳабла** (аҳәаақәа: аѳада – Аҵара; амрагыларахь – Кындыҕ-ҷыц; алада – Дача; амраҵашәарахь – Аҙѳыбжьа);

3. **Дача** (аҳәаақәа: аѳада – Аракьаҽы; амрагыларахь – Кындыҕ-ҷыц; алада – Ҵкәыргьыл; амраҵашәарахь – Аҕдарра II Ахалдаба).

I. Аракьаҽы аҳабла иаҧанакуа атҵыԥхьызқәа:

4. **Ашҭгәын** (Аҭареи Аракьыҽи рҳәаа иавоуп, амҩаду амрагыларахьтәи аган ала);

5. **Аԥьхаха** (Аракьаҽи Дачеи рҳәааҿ);

6. **Мамсыр** (Кәыцниа) **имхырҭа** (Наҧҟьебиа иааԥҵра иатәуп);

7. **Наҧҟьебиа иааԥҵра** (Дабаҟур аҙы иавоуп арҕьарахь ала).

II. Дача аҳабла иаҧанакуа атҵыԥхьызқәа:

8. **Бгаа рқьаԥҵақәа** (уажәы аракьаҽаа рферма ахьгылоу атып: ара ажәытә Бгаа рацәаны инхон, уаа ҕәгәуақәан, ашьха ирымаз хыԥхьаҙара амамызт.)

9. **Допогәыд II Дабақыҵ** (Дача аҩадатәи аган Аҙҩыбжьа иахьаду).

Арасаҙыхь ақыҵа

Ақ. Арасаҙыхь (аҳәаақәа: аҩада – ашьхара; амрагыларахь – ақ. Аԥьамԥазра; алада – Гәып: амраҭашәарахь – Ҭхьына, Улыс аҙиас, ақ. Уатаԥ).

Арасаҙыхь аҳаблақәа:

2. **Ажәмҩа аҩыҵа** (аҳәаақәа: аҩада – Арасаҙыхь агәы; амрагыларахь – Какәбаа рҳабла, Аԥьамԥазра; алада – Гәып-агә; амраҭашәарахь – Мықә аҙиас, Ҭхьына);

3. **Арасаҙыхь-агәы** (аҳәаақәа: аҩада – ашьхара; амрагыларахь – Қәламыр, Мықә аҙы; алада – Ажәмҩа аҩыҵа, Ҭхьына; амраҭашәарахь – Улыс, Ҳаԥьымқыҵ);

4. **Гәып-агәы** (аҳәаақәа: аҩада – Арасаҙыхь-агәы, Ажәмҩа аҩыҵа; амрагыларахь – Аԥьамԥазра; алада – Гәып; амраҭашәарахь – Ҭхьына);

5. **Какәбаа рҳабла** (аҳәаақәа: аҩада – Қәламыр; амрагыларахь – Аԥьамԥазра; алада – Ажәмҩа аҩыҵа; амраҭашәарахь – Арасаҙыхь-агәы);

6. **Қәламыр** (аҳәаақәа: аҩада – ашьхара; амрагыларахь – ашьхара, Аԥьамԥазра: алада – Какәбаа рҳабла, Мықә аҙиас; амраҭашәарахь – аҙиас Қәламыр, аҳ. Арасаҙыхь-агәы);

7. **Ҳаԥьымқыҵ** (аҳәаақәа: аҩада – ашьхара; амрагыларахь – Арасаҙыхь агәы; алада – ақ. Ҭхьына; амраҭашәарахь – Улыс аҙиас, ақ. Уатаԥ).

I. *Ажәмҩа аҩыҵа иаҧанакуа атҵыԥхьызқәа:*

8. **Абаажә ахәы** (Шьанҵакәара иавоуп амраҭашәарахь ала):

9. **Адау дызҵоу аҳаԥы** (Ажәмҩа иавоуп амрагыларахь ала):

10. **Аҙыгәҭа** (Шьанҵакәара аҭыҳәҭа);

11. **Аҳәеижьра** (Ажәмԥа ахәы аҵаҟа, Ҷыҷын иҟәыҵәа анаԥс, амрагыларахь);

12. **Аҳәынҵәаҵәгьа** (Ҳаҧеиҷаргыла аҵаҟа);

13. **Гәагәуаа** (Гәогәуаа) **рқьапҵа** (Абаажә ахәы аладахьы, Мыкә азааигәара);

14. **Кәаҕәаниаа рырха** (Мыкә арха, Ажәмԥа аԥыҵа иахьаҵанакуа);

15. **Ҟәышәҭын иқьапҵа** (Ҳаҭыхә иқьапҵа аҵаҟа);

16. **Мац иқьапҵа** (Ажәмԥа уахьылбаауа);

17. **Хәиҭыжә иқьапҵа** (Шьанҵакәара иавоуп амраҭашәарахь ала);

18. **Хәыжә иҟәыдырҵа** (Шамаа рԥыҵа иавоуп амраҭашәарахь ала);

19. **Ҳаҧеиҷаргыла** (Ажәмԥа ахәы аҷаҟьа):

20. **Ҳасан иқьапҵа** (Ҳаҭыхә иқьапҵа аҵаҟа);

21. Ҳа**ҭхәа** (Зарандиа) **иқьапҵа** (Ҷьгьари игыларҵа аҵаҟа);

22. **Ҷыҷын иҟәыҵәа** (Аҳәеижьра аҵыхәа, Мыкә ацҳа аладахьы);

23. **Шамаа рԥыҵа** (Қапаа рхәы аҵаҟа – Ажәмԥа аԥыҵа);

24. **Ҷьгьара** (Ламиа) **игыларҵа** (Хәыжә иҟәыдырҵа аҵаҟа).

II. Арасаҙыхь-агәы иаҧанакуа аҭыпхьыҙқәа:

25. **Ажьшра** (Ауассарҵа ахахьы Шыцкәара иавоуп арҕьарахь ала):

26. **Аисырра хәыҷы** (еиҳаракыроуп, Аԥсыҙкыра аԥадахьы);

27. **Ақәшьарра** (ҭыпҵуп, ҙыхь ҭыхуоуп, Арасара иазааигәоуп):

28. **Ақьалаблы аҟәыдырҵа** (Ажьшра ахахьы);

29. **Алакәымҳара** (Ачапҵара ахәы иатәуп);

30. **Аныха хәыҷы** (Ажьыра аԥадахьы, Шыцкәара ду иавоуп арҕьарахь ала):

31. **Арасара** (Сасран иқьапҵеи Мыкә аҙиаси рыбжьара);

32. **Аԥсыҙкыра** (Мыкә аҙиас арҕьарахьтәи ахыкә, Аисырра хәыҷы аҵаҟа);

33. **Атунгра** (Ачапҵара ахәы иатәуп);

34. **Ауассарҵа** (Ҳәаҭҳәаҭ икәара нырцә-аарцә, Мыкә аҙиас иазааигәаны);

35. **Ахаԥьара** (Ақьалабли, Аҟәыдырҵеи, Аныха хәыҷы рыбжьара);

36. **Аҳәасазаҵә** (Аиԥрҷара иазааигәоуп);

37. **Ачапҵара ахәы** (Шыцкәара ду иавоуп арҕьарахь ала);

38. **Бахәгәарҵа** (Ачапҵара ахәы ахы);

39. **Гәашьа лқьапҵа** (Ҳаԥьадлы амраҭашәарахьтәи аҵыхәа);

40. **Гыд** (Қәнаҙе) **иқьапҵа** (Мдышь иқьапҵа иазааигәоуп);

41. **Дарихан лқьапҵа** (Мыкә арҕьарахьтәи аԥшаҳәа, ацҳа ду азааигәара);

42. **Даҵа** (Ламиа) **иқьапҵа** (Арасаҙыхь ахьыҵыҵуа аладахьы)

43. **Каҷиа** (Лагәлаа) **иқьапҵа** (Ҟараман ихәы иавоуп);

44. **Кыпа** (Ҭрышба) **иҳәысҵа** (Дарихан лқьапҵа аԥадахьы);

45. **Қымса** (Нанба) **иҳәысҵа** (Дарихан лқьапҵа аԥадахьы);

46. **Ҟараман** (Қапба) **ихәы** (Ачаԥара ахәы аԥынҵа);

47. **Ҟәламба** (ҭыԥуп, амрагыларахь ала Тҟәыча иавоуп);

48. **Мдышь** (Қәнаӡе) **иқьаԥҭа** (Саламақәа иавоуп);

49. **Саламақәа** (Лагәлаа) – (Хьҭыжә иқьаԥҭа иавоуп);

50. **Сасран** (жәлоуп) **иқьаԥҭа** (Мықә арха ашкол аашс амраҭашәарахь);

51. **Тҟауча II Тҟәыча II Аҭҳәашыча** (Арасаӡыхь ахахьы бнараны, еиҳаракыраны Улыси Кәламыри ирыбжьоуп);

52. **Хасахьа** (еиҳаракыроуп, Аисырра хәыҷы иавоуп Қәаламыр иазаиагәаны);

53. **Хәаԥ** (Мерцхәлаа) **дахьыршьыз** (Едгьы икәара иавоуп арԥьарахь ала, Мыкә ахыкәан);

54. **Хьҭыжә** (Кунаӡе) **иқьаԥҭа** (Саламақәа иазааигәоуп);

55. Ҳ**аԥьадлы** (Ҟәламба иавоуп амраҭашәарахь ала);

56. **Цәызлатәоу** (Тҟәыча аҵыхәа).

III. Гәыԥ-агәы иаҧанакуа аҭыԥхьыӡкәа:

57. **Ажәмшьа ахәы** (Цәаҳәыркыра ахәыи Ацәырасреи рыбжьара);

58. **Ажәмшьа ахыҵыртҭа** (Ажәмшьа ахәы агәҭа иалсуеит, ажәытә Гәыԥ-агәи Арасаӡыхьи рымшьа хада ара ихыҵуан);

59. **Акамбашьҽаҳәартҭа** (Мыкә арха Чаԥыр икәара иавоуп армарахь ала);

60. **Акьырыртәартҭа** (Арагәашеи Аҭтар ргыларҵеи рыбжара);

61. **Ақәшьарра** (Аҭтар ргыларҭа анхыҵ амраҭашәарахь);

62. **Алоу** (Маршьан) **иӡлагара** (Ԥ-ӡык ахьеилало ашадахьы, Арасаӡыхь ацҳа азааигәара);

63. **Амарда** (Цыш икаҵәара амша аҽысырҭа, Аԥьажәра анхыҵ ашьхарахь иԥшуа);

64. **Андреи иқьаԥҭа** (Зоурбақь игыларҭа иавоуп амрагыларахь ала);

65. **Аԥилыҟәра** (ҭаҳароуп, Какә икәареи Аҵеԥь ахәыи рыбжьара);

66. **Аԥшьра ахәы** (Қапаа рхәы иавоуп амрагыларахь ала);

67.**Арагәашьа** (Ақәшьарреи Ратиаа рхәыи рыбжьара);

68. **Арасаҭра** (Акамбашьҽаҳәарҭа ашадахьы);

69. **Арха** (Мыкә аԥшаҳәа, Гәыԥ-агәы иахьаҵанакуа);

70. **Асачыхь II Ачачыхь** (Бганаа ргәашьа иавоуп);

71. **Атунгҭра** (Данаҟаи иқьаԥҭеи Аԥилыҟәреи рыбжьара);

72. **Аҭаҳара** (Арасаҭра иавоуп амраҭашәарахь ала);

73. **Аҭтар ргыларҭа** (Цаҟьакәара ахы, Аӡыхь ашадахьы, амрагыларахь);

74. **Ауассарҭа** (Ламшьаҵә имарда иавоуп, амраҭашәарахь ала);

75. **Аҳәеижьра** (Дигәа имарда иазааигәоуп);

76. **Ачаи амарда** (Бганаа ргәашьа ахы);

77. **Ачапара** (Аԥьажәра агәҭа, абаашьапгьы ыҟоуп);

78. **Аҷеиҙ ахәы** (Бақаҭалиаа рхәы ахы);

79. **Ацәырасра** (Ажәмԥа ахәыи Ауассарҭеи рыбжьара, хыҵырҭоуп);

80. **Аԥыр иқьапҵа** (Акамбашьҷаҳәарҭа аладахьы);

81. **Аԥьажәра** (Ашәшьреи Ламшьаҵә имардеи рыбжьара, хәы-қәацәраны иҟоуп);

82. **Бганаа ргәаԥа** (Мыкәи Акәарахәашьи Ажәмԥеи рыбжьара);

83. **Гоглақь икаҵәара** (Ҵыԥ икаҵәара анаԥс амрагыларахь);

84. **Гәԥьул** (Гогьиа) **игәаԥара** (Ҵалкьиаа ргәаԥа ахы);

85. **Гыԥьы иқьапҵа** (Аҭаҳареи Заурбақь игыларҭеи рыбжьара);

86. **Данаҟаи** (Ламиа) **иқьапҵа** (Абҟәыл аҙыхь иавоуп):

87. **Дигәа** (Дачиа) **имарда** (Ауассарҭа иавоуп амраҭашәарахь ала):

88. **Жәраб II Бақаҭалиаа рхәы** (Гәыԥи Арасаҙыхьи рҳәааныҙа инаҙоит, Ԥьыҟәлар иавоуп арҕьарахь ала);

89. **Заурбақь игыларҭа** (Гыԥьы иқьапҵеи Ҵалакьиаа ргәаԥеи рыбжьара);

90. **Ӡмах зҵоу** (Ԥьыҟәлар иавоуп армарахь ала, Қапаа рхәы авҵахь);

91. **Кәыр иқәаҵа** (Ӡмах зҵоу аԥадахьы);

92. **Қапаа рхәы** (Ҭхәазаа рқьамҭа инаркны Аԥьажәранҙа);

93. **Кәач** (Шамба) **икаҵәара** (Ашәшьра ҳәа иахьашьҭоу иавоуп амраҭашәарахь ала);

94. **Ламшьаҵә имарда** (Ԥьыҟәлар ахы ахьакуа аԥадахьы);

95. **Маршьанаа рқьапҵа** (Гәыԥ-агәы ҳәа иахьашьҭоу, ашкол аԥхьа);

96. **Ратиаа рхәы** (Арагәаԥа иавоуп амраҭашәарахь ала);

97. **Титу** (Лагәлаа) **иқьапҵа** (Чаҕыр икәара иавоуп арҕьарахь ала);

98. **Ҭхәазаа рқьапҵа** (Ашәшьра аҵыхәа, Ԥьыҟәлари Дад иҙыхьи рыбжьара);

99. **Ҳаразиаа рымарда** (Ҵыԥ икаҵәара иазааигәоуп, Аԥьажәреи Ламшьаҵә имардеи рыбжьара);

100. **Ҵытҵ лгәаԥа** (Қапаа рхәы иатәуп);

101. **Ҵыԥ икаҵәара** (Ачапҳареи Ламшьаҵә имардеи рыбжьара);

102. **Ҵәаҳәыркыра** (Ажәмԥа ахәы аҵыхәа, Мыкә ахыкә);

103. **Ҵәыцьаа ргыларҭа** (Жәраб иавоуп амраҭашәарахь ала, хаз хәы хәыцны иҟоуп);

104. **Чаҕыр игыларҭа** (Чаҕыр икәара иавоуп арҕьарахь ала, ҟьаҟьараны, еиҳаракны, иԥшҙараны иҟоуп);

105. **Чуба** (Адлеиба) **лқьапҵа** (Титу иқьапҵа иавоуп амраҭашәарахь ала);

106. **Ԥ-ҙык ахьеилало** (Тапаҕул аԥадахьы Мыкәи Улыси ахьеилало);

107. **Ԥьгьениаа рԥыҵа** (Чаҕыр икәареи Акәарахәашьи рыбжьара);

108. **Ԥьумлаҭ** (Маршьан) **ижра** (Аҭҭар ргыларҭа иавоуп амрагыларахь ала).

IV. Какәбаа рҳабла иаҧанакуа атҵыԥхьыӡқәа:

109. **Какубаа рыԥшаҳәа** (Мықә аӡы иавоуп армарахь ала);

110. **Қьала Џьухә** (Хьырахә атыхәа);

111. **Ҟансоу** (ааԥтроуп, Хьырахә атыхәа, амраҭашәарахь);

112. **Мшәымҩакыра** (Чаклеи аҩадахьы);

113. **Хьырахә** (хәы еиҳаракыроуп, Мықә аӡы иавоуп армарахь ала);

114. **Ҳаԥмаҭ** (Какәбаа) **иуассарҵа** (Какәбаа рыԥшаҳәа атыхәа);

115. **Ҭалкьиаа реисырра** (Ҭалкьиаа ргәаҩа иавоуп);

116. **Ҭалкьиаа ргәаҩа** (Ҭалкьиаа ркәара иавоуп арҕьарахь ала);

117. **Чаклеи** (ааԥтроуп, Хьырахә аҩадахьы).

V. Қәламыр иаҧанакуа атҵыԥхьыӡқәа:

118. **Аагәарҵа** (Мықәи Қәламыри рыбжьара, Цакәыра иааԥтра иавоуп амраҭашәарахь ала);

119. **Аара** (ааԥтроуп, Ачамҳара иазааигәоуп, амраҭашәарахь ала);

120. **Абӡ аҩытҵа** (Қәақәмаси Ашәлашареи рыбжьара):

121. **Адәҩа атыхәа** (Ашәра ахәы иавоуп, Аагәарҵа аладахьы);

122. **Ақампырра** (Чырып ҳәа иахьашьҭоу аҩадахьы);

123. **Апҵара ҩара** (Адәҩа атыхәа анаҩс);

124. **Арасагәарҵа** (Мерцхәлаа рааԥтра анаҩс),

125. **Аҳагәарҵа** (Мерцхәлаа рааԥтра ааҩс, амраҭашәарахь).

126. **Ачамҳара** (Аареи Қәақәмаси рыбжьара);

127. **Ашьхарҭыԥ** (Ламиаа рҳаблеи Ашьхарҭыԥ акәареи рыбжьара);

128. **Ашәлашара** (Абӡ аҩытҵа иавоуп амраҭашәарахь ала);

129. **Ашәра ахәы** (Аагәарҵеи Адәҩа атыхәеи рыбжьара);

130. **Аԥьеилыхра** (Мықә аӡы арҕьарахьтәи аган, Хьырахә иазымариашан);

131. **Багәаԥь** (Қьырса ишьапы ахьԥиҟаз иавоуп);

132. **Гәагәыла ичамҳара** (Қьырса ишьапы ахьԥиҟаз аҩадахьы):

133. **Кархалаа рқьаԥҵа** (Қәабали Инал-ԥҳа лҭыпи рыбжьара);

134. **Қәабал** (Џьанқәази Кархалаа рқьаԥҵеи рыбжьара);

135. **Инал-ԥҳа** (Катиа) **лҭып** (Кархалаа рқьаԥҵа иазааигәоуп Ԥиц икәара иатәуп);

136. **Қәақәмас** (Ачамҳареи Абӡаҩытцеи рыбжьара);

137. **Қьырса** (Қаԥьаиа) **ишьапы ахьԥиҟаз** (ааԥтроуп, Ақампырра иазааигәоуп);

138. **Ламиаа рҳабла** (Мықәи Қәламыри ахьеилало);

139. **Лапат II Лапат игәаҩара** (Хасахьеи Џьанқәази рыбжьара);

140. **Маҭырбеи** (Ҭалкак ахы);

141. **Мерцхәлаа рааԥтра** (Ҭхьынаа рқьала ахәы иавоуп амраҭашәарахь ала);

142. **Мықә арха** (Қәламыр аҳабла иахьаҧанакуа);

143. **Ҭалкак** (Аԥьеилыхра анаѡс амрагыларахь);
144. **Ҭхьынаа рԥьала ахәы** (Ҭалкак иазааигәоуп);
145. **Цакәыра** (Габниа) **иаапҵра** (Мыԥәи Багәаԥьи рыбжьара);
146. **Цакәыра иҵәа** (Цакәыра иааԥҵра иатәуп);
147. **Ҷырып** (Багәаԥи Арасагәарҭеи рыбжьара);
148. **Шьанԥәаз** (Лапати Ԛәабали рыбжьара);
149. **Фафа қьала** (Пыц икәара иахьазеиԥшу агәҭан).

VI. Ҳаԥьымқыҭ иаҕанакуа аҭыԥхьыӡқәа:

150. **Абаагәашә** (Никәа инаареи Алаҳәагәаԥареи рыбжьара);
151. **Абжьԥара** (Улыс ацҳа ахьху);
152. **Абзып рыѡада** (Хабаԥьа строи иатәуп);
153. **Абқәа ахьцаз** (Аҭҳәааѡыча-агәы);
154. **Аишәахьча** (Абаагәашәи Алаҳәагәаԥареи ирзааигәоуп);
155. **Аиѡрҽара** (Аишәахьчеи Нану лқьаԥҭеи рыбжьара);
156. **Акаа рқьаԥҵа** (Џьанаҭ ҳәа иахьашьҭоу иазааигәоуп);
157. **Алаҳәагәаԥара** (Абаагәашә аѡадахьы);
158. **Амалмыҵырҵа** (Кьамшьышь иааԥҵра иазааигәоуп, Улыс ахықә);
159. **Анышәеиқәаҵәа** (Чыхмырза иавоуп аѡадахьала);
160. **Арагыды** (Амылмыҵырҵа аѡадахьы);
161. **Ара злагылоу** (лаҵарҭоуп, Каҷыҷ игәаѡа иазааигәоуп);
162. **Араҽар зҵоу** (Ҷкәҷкәа ихәы иавоуп);
163. **Араѡа** (Мышәкәареи Џьаҳаными рыбжьара);
164. **Ауахәа** шьапхаззала (Аҽеиқәа аѡыҵеи Ҩарыми рыбжьара);
165. **Ахәырмара** (Ашәба иқьамҵа иазааигәоуп);
166. **Аҳа хәаԥса** (Аҵәаԥшьтреи Чыхмырзеи рыбжьара);
167. **Аҵәа зҵагылоу** (Ашьхарҭып иавоуп);
168. **Аҵәаԥшьҭра** (Гызмал икәара иавоуп армарахь ала):
169. **Аҽахә** (Аишәахьча азааигәара):
170. **Аҽеиқәа аѡыҵа** (Ашәду акаҵәара анаѡс);
171. **Ашьхарҭып** (Гызмал икәара иавоуп арҕьарахь ала);
172. **Ашәба иқьаԥҵа** (Ахәырмара иавоуп аладахьы ала);
173. **Ашәду акаҵәара** (Џьфар иуассарҭеи Аҽеиқәа аѡыҵеи рыбжьара);
174. **Аѡып ду** (гәаѡоуп. Аҽахәы иазааигәоуп);
175. **Аѡып хәыҷы** (гәаѡоуп. Аѡып ду иавоуп):
176. **Баӡҕа** (ааԥҵроуп, Мышәкәара ду иавоуп Араѡа аварақәы);
177. **Башь** (Ҳаԥьым) **иуассарҵа** (Чагьам ҳәа изышьҭоу аҭып иавоуп);
178. **Инал-ԥҳа лҭып** (Хабаԥьа иқьамҵеи Агәыжь ӡмахи рыбжьара);
179. **Кәаткәат иҳа** (Улыси Гызмал икәареи рыбжьара):
180. **Кыҷыҷ игәаѡа** (Улыс иазааигәоуп);

181. **Қəыца иқьапҵа** (Ахəырмареи Ҷкəыҷкəа ихəи рыбжьара);

182. **Кьамшьышь** (Амҷба) **иаапҵра** (Амалмыҵырҵа иазааигəоуп – Улыс ахыҟə):

183. **Ҟарачы иаапҵра** (Улыс аԥшаҳəа, Мышəкəара хəыҷы азааигəара):

184. **Леуарса** (Ҳаԥьым) **иқəаҵа** (Абаагəашə азааигəара);

185. **Мадгə** (Амҷба) **иаапҵра** (Ҽарыми Кьамшьышь иаапҵреи рыбжьара);

186. **Нану лқьапҵа** (Гызмал икəара ахы Аиҩрҽара азааигəара);

187. **Никəа** (Ҳаԥьым) **инаара** (Ԥьанаҭ ахы);

188. **Сагьаса иқьапҵа** (Аҵəа зҭагылоу иавоуп);

189. **Ҳабаԥьастрои** (Ԥыц икəара аҭыҳəҭа);

190. **Ҳабаԥьа** (Кархалаа) **иқьапҵа** (Инал-ԥҳа лҭып азааигəара);

191. **Ҳақы иҵаҭынҵра** (Сагьаса иқьапҵа иавоуп);

192. **Чагьам** (Ҽарыми Башь иуассарҵеи рыбжьара, Тҟауча иатəуп);

193. **Чыхмырза** (дəуп, Гызмал икəара иавоуп, армарахь ала);

194. **Ҷкəыҷкəа ихəы** (Ԥыц икəара иавоуп);

195. **Ҷыта ира** (Мышəкəара ду иавоуп);

196. **Ҽарым** (Чагьами Башь иуассарҵеи ирзааигəоуп);

197. **Ԥьанаҭ** (дəуп, Гызмал икəара иавоуп армарахь ала);

198. **Ԥьфар иуассарҵа** (Ашəду акаҵəара иазааигəоуп).

Аҭара ақыҵа

1. **Ақ. Аҭара** (аҳəаақəа: аҩада – Аҭара ерманқыҵ; амраҭашəарахь – Цихəаш аҙы, аҳаб. Ҭоумышь, ақ. Кындыҕ; алада – ақ. Кындыҕ, Кындыҕ ҷыц, Аракьаҿы; амраҭашəарахь – Кəыдры аҙы, Аҙыбжьа).

Аҭара аҳаблақəа:

2. **Андыҕəлоу II Надыҕəлоу II Аҭара-агəы** (аҳəаақəа: аҩада – Ҭарба иҳəысҵа; амрагыларахь – Нахəрзоу; алада – Нахəрзоу, Набжьоу; амраҭашəарахь – Набжьоу, Аҭара ахəы);

3. **Аҭара ахəы** (аҳəаақəа: аҩада – Ҭарба иҳəысҵа; амрагыларахь – Набжьоу; алада – Аракьаҿы, Аҙыбжьа; амраҭашəарахь – Кəыдры аҙы);

4. **Аҭарба иҳəысҵа II Ҭарба иҳəысҵа** (аҳəаақəа: аҩада – Аҭара-ерманқыҵ; алада – Аҭара-агəы; алада-мраҭашəарахь – Набжьоу; амраҭашəарахь – Кəыдры аҙы, Аҭара ахəы);

5. **Набжьоу** (аҳəаақəа: аҩада – Ҭарба иҳəысҵа, Аҭара-агəы; амрагыларахь – Нахəырзоу; алада – Аракьаҿы; амраҭашəарахь – Аҕдарра, Аҙыбжьа);

6. **Нахəырзоу** (аҳəаақəа: аҩада – Ҭарба иҳəысҵа; амрагыларахь – Цихəаш аҙы, аҳаб. Ҭоумышь; алада – ақ. Кындыҕ, Кындыҕ ҷыц; амраҭашəарахь – Набжьоу).

I. Андыҕәлоу (Надыҕәлоу) II Аҭара агәы иаҧанакуа аҭыԥхьыӡкәа:

7. **Быҭааа рҳәыста** (чаирҭоуп, Аҭара ахәы аҳабла иазааигәоуп);
8. **Қьаԥҵа хәыҷы** (Ԥшьаҳаҵқар акәара иавоуп армарахь ала);
9. **Уаҵрын** (аҭараа русҳәарҵа ахьгылоу).

II. Аҭара ахәы аҳабла иаҧанакуа аҭыԥхьыӡкәа:

10. **Абалҕар иқьаԥҵа** (Ашҵа иаҵанакуеит; абалҕар дыӡлагарахьчан);
11. **Абыхәаа рааԥҵра** (Амыҵмыцьра аладахьы);
12. **Адлеиаа рҳабла** (Набжьоуи Аракьыҽи Дабақыҵи ирыдуп);
13. **Адәеибаркыра** (Кьаса иавоуп амраҭашәарахь ала);

13-а. **Аӡхыҷә аҳабла** (Ҷанаа рҳабла II Ҷанаа рқыҵа иатәуп, Аӡҵаха иавоуп);

14. **Акьаса II Кьаса** (лаҵарҭоуп, Дабақыҵ иазааигәоуп);
15. **Али** (Бигәаа) **иааԥҵра** (Ахәырмара аладахьы);
16. **Алықьса** (Адлеиба) **иадгьыл** (Адәеибаркыра иаҵанакуеит);
17. **Амыҵмыцьра** (Аҵәаԥшьра иавоуп амрагыларахь ала 2-ҟа км. инахараны);
18. **Аԥсаа ргыларҵа** (Ҕьеӌь иқәаҵа иадуп Кәыдры аганахь ала);
19. **Араса зҵагылоу** (Барақьаҭ иавоуп);
20. **Арацәарцарҵа** (Ҕьеӌь иқәаҵа иазааигәоуп);

20-а. **Ардын иҳабла** (Аӡхыҷә аҳаблеи Аӡѳыбжьеи рыбжьара);

21. **Арлан иқьамҵа** (Барақьаҭ иавоуп);
22. **Атурнеԥстра** (Гач ихҷарра иавоуп, атурнеԥс – ҷархал жәлоуп);
23. **Аҭара ахәы аӡлагара** (Бигәаа рқәаҵа ҳәа иахьашьҭоу Кәыдры абаа аладахьы);
24. **Ахәырмара** (Кәыдры ахыҷә, Ашҵа аҟынтәи 500-ҟа метра иласкьагоуп);
25. **Аҳәаа рқәаҵа** (Кәыдры ахыҷә Бигәаа рқәаҵа иавоуп);
26. **Аҵәаԥшьра** (Кәыдры ахыҷә Бата иқьамҵа иавоуп);
27. **Ашҵа II Чачаа рашҵа** (Кәыдры ахыҷә, Кәыдры абаа аѳадахьы);
28. **Бата** (Гәаԥьаа) **иқьамҵа** (Али иааԥҵра иавоуп);
29. **Бгаа рнышәынҵракәа** (Ҷанаа рҳабла иаҵанакуеит – Аӡҵаха аган);

29-а. **Барақьаҭ** (Адәеибаркыра иавоуп амраҭашәарахь ала);

30. **Бигәаа рқәаҵа** (Кәыдры иагахьеит);
31. **Бигәаа рҳабла** (Кәыдры абаа иавоуп аладала);
32. **Валодиа** (Адлеиба) **иадгьыл** (Адәеибаркыра иаҵанакуеит);
33. **Ҕатара** (Допуа) **иԥь** (Лыгә иааԥҵра аѳадахьы, ҳәааып);
34. **Ҕьеӌь иқәаҵа** (Ҕарба иҳәасҵеи Цыцмаа рқьамҵеи рыбжьара);
35. **Ита** (Адлеиба) **идгьыл** (Адәеибаркыра иаҵанакуеит);
36. **Зыкәыр** (Адлеиба) **иқьамҵа** (Барақьаҭ иавоуп);

37-а. **Кьаса,** уахәаԥш Акьаса;

37. **Кака** (Адлеиба) **иаапҵра** (Бата иқьамҭа аҽадахьы);

38. **Кәагә** (Ҷанба) **иаапҵра** (Мачагәа иқьамҭа иавоуп);

39. **Кәаташь** (Ҷанба Самсон иабду) **ибна** (Набжьоу иавоуп амраҭашәарахь ала);

40. **Кәыдры абаа** (Чачаа рашҭа аладахьы, Кәыдры аԥаҽ – Аԥснытәи абаа дуқәа ируакуп);

41. **Кәыкәына ибна** (Аҭарба иҳәыста аҵыхәа Ажьшара ҳәа иахьашьҭоу инаркны Кәыдры ахықә Чачаа рашҭанҳа);

42. **Қәыцьмахан** (Аҳәба) **иқьамҭа** (Ашҭа аладахьы);

43. **Қьаазым** (Ҷанба) **иадгьыл** (Аракьаҿи Аҭареи рҳәаа иавоуп);

44. **Қьаазым** (Ҷанба) **илашара** (Арлан иқьамҭа иавоуп);

44-а. **Қьырса илашара** (Адлеиаа рҳабла иаҵанакуеит);

45. **Лыгә** (Габниа) **иаапҵра** (Аҭареи Аҳҽыбжьеи рҳәаҿ):

46. **Махаз** (Ҷьынцьал) **иқьамҭа** (Аҵәаԥшьра аладахьы);

47. **Мачагәа** (Ҷанба) **иқьамҭа** (Ҷанаа рҳабла Набжьоу аҳәаа иазааигәоуп);

48. **Мшәагә** (Ҷьынцьал) **иадгьыл** (Адәеибаркыра иаҵанакуеит);

49. **Татеи** (Кәыҵниа-ԥҳа) **лқьамҭа** (Ашҭа аладахьы):

50. **Хабыгә** (Ҷанба) **иҳәыста** (Ҳақыбеи иқьаԥҭа иавоуп амрагыларахь ала);

51. **Хәча** (Ҷанба) **иаапҵра** (Адлеиаа рҳаблеи Ҷанаа рҳаблеи рыбжьара);

52. **Хына** (Кәыҵниа) **иаапҵра** (Хәча иаапҵра аладахьы);

53. **Ҳазарат** (Кәыҵниа) **иаапҵра** (Хәча иаапҵра аварақьы);

54. **Ҳақыбеи** (Ҷьынцьал) **иқьаԥҭа** (Махаз иқьаԥҭа аварақьы);

55. **Цыцмаа рқьаԥҭа** (Аҭарба иҳәыста иазааигәоуп);

56. **Ҷаҷа** (Адлеи) **иаапҵра** (Кака иаапҵра иавоуп);

57. **Ҷанаа рҳабла II Ҷанаа рқыҭа** (Набжьоу иавоуп амраҭашәарахь ала).

III. Аҭарба иҳәыстҭа иаҧанакуа аҭыԥхьыҙқәа:

58. **Ажәанба ихәы II Багаҵелиаа рхәы** (Гьагьаа рхәы иазааигәоуп);

59. **Алзаҵә** (Шьашь ихәы иатәуп);

60. **Араду** (Аҭарба иҳәыстҭа ақьақьара, амҩа амраҭашәарахьтәи аган);

61. **Аҳәаҵраз** (Шьашь ихәы иатәуп);

62. **Аҵәанаа** (Ҭарба иҳәыстҭа аҩыҵа);

62-а. **Бақаҵалиаа рхәы,** уахәаԥш Ажәанба ихәы;

63. **Гәаԥьана иҟәаҟәа** (Ԥшьақәа акәара ахәы);

64. **Гьагьаа рхәы** (Ҟарач ихьаца аладатәи аган);

65. **Гьери** (Кәыҵниа) **иқьаԥҭа** (Ԥшьақәеи Қыдракәареи рыбжьара);

66. **Ҷрап иԥада** (Царцу иадуп; Ҷрап дшааиуаз дааԥсан убра дзымхалеит рҳәоит);

67. **Дамани ихәажәра** (Қыдракәара ахы);

68. **Жьшара** (Кәыдры ахықә, ажәытә убра ажьыӡ еизыргон);

69. **Ћарач** (Кәыҵниа) **ихьаца** (Ћәалбақь иқьаԥҭа аҵыхәа);

70. **Ћәалбақь иқьаԥҭа** (Қыдракәара ахықә, уажәы чаирҵоуп);

71. **Лампроу** (Араду ҳәа иахьашьҭоу иҟоуп; ара дынхон 1949 шықәсаӡа абырзен Лампро зыжәлаз);

72. **Маршьанаа рхәы II Шьашь** (Кәыҵниа) **ихәы** (Гьагьаа рхәы иазааигәоуп);

73. **Нушька** (Кәыҵниа-ԥҳа) **лқьамҭа** (Кәакәаа рхәы аҳәаа иазааигәоуп);

74. **Царцу** (Хәны иҟоуп Кәыдры иазааигәоуп: Царцу ҳәа ажәла ыҟан рҳәоит);

74-а. **Шьашь ихәы**, уахәаԥш Маршьанаа рхәы.

IV Набжьоу аҳабла иаԥанакуа аҵыԥхьыӡқәа:

75. **Аҳәархкаара** (Самԥриа аладахьы);

76. **Кардама** (Аҭараа рымԥаду иавоуп амрагыларахь ала);

77. **Мац иқәаҵара** (Аҭареи Аракьаҿи рҳәааҷ, амԥаду амраҭашәа-рахьтәи аган);

78. **Санарда** (Кәыҵниа) **идгьыл** (Ҭарашь идгьыл аладахьы аракьаҿаа рҳәаа иавоуп):

79. **Самԥриа аккара** (Кәаташь ибна иавоуп – Адлеиаа рҳабла):

80. **Тагә иқьаԥҭа** (Самԥриа ахы);

81. **Ҭарашь** (Кәыҵниа) **идгьыл** (Шьака иааԥҵра аладахьы);

82. **Шьака** (Латариа) **иааԥҵра** (Аҳәархкаара аладахьы).

V. Нахәырзоу аҳабла иаԥанакуа аҵыԥхьыӡқәа:

83. **Абараћ** (ҳәысҵоуп, Нахәырзоу ахәы аҵыхәа);

84. **Абараћ зҭагылоу** (Луба лаԥхьа ачаирҵа иавоуп);

85. **Арҕәниа ихәы** (Нахәырзоу ахәы иавоуп аҵыхәахьшәа);

86. **Адаԥҵра** (Ацуҵа иатәуп, Қыжәӡи Қыдракәареи ахьеилало);

87. **Аӡмах зҵоу** (Қыдракәара иавоуп армарахь ала);

88. **Акамбашьрћәара** (хәны Қыжәӡи Қыдракәареи ирыбжьоуп);

89. **Алаҳа зҭагылоу** (Дауҵиа иатәуп);

90. **Ар ртәарҵа** (Ацуҵа аладахьтәи аган, Қыжәӡы армарахь ала хәны иавоуп);

91. **Астахановка** (чаирҵоуп, Дауҵиа иатәуп);

92. **Атунгҵра** (Луба лаԥхьа ачаирҵа иавоуп);

93. **Ахәанаа** (Нахәрзоу иаҳаблоуп, Кәакәаа рхәы иавоуп амраҭашәарахь ала);

94. **Ахәоу** (Кындҕи Аҭареи рҳәааҷ, Дауҵиа иатәуп);

95. **Ахәоура** (Аҩыҵа аҳабла аҟьаҟьарахь);

96. **Аҳа зҵагылоу** (Дауҭиа иатәуп);

97. **Ацуҭа** (Камбашьрҟәара аладатәи аҵыхәа);

98. **Аҩыҵа** (Нахәырзоу ахәы аладатәи аҩыҵа, ҳаблаҵас иҵбаауп).

99. **Гьагьа** (Кәыҵниа-ԥҳа) **лчеирҭа** (Кәакәаа рхәы – Дауҭиа иатәуп):

100. **Гьаргь** (Џьалаҕониа) **иаԥхьа** (чеиҵроуп, Чыҕә ахы);

101. **Даҭа** (Ачба) **иқьамҭа** (чаирҵоуп, Гьаргь иаԥхьа аҩадахьы);

102. **Дауҭиа** (Кындыҕ аҳәаа иавоуп, Кәакәаа рхәы иатәуп);

103. **Иашаа рқьамҭа** (Дауҭиа иавоуп амраҭашәарахь ала);

104. **Иашаа рҳәысҭа** (Дауҭиа иатәуп);

105. **Кәакәаа рҳабла** (Кәакәаа рхәы агәҭа иахьазеиҟароу);

106. **Кәакәаа рхәы** (Нахәрзоу иаҳаблоуп, Цихәаш аҙи Ажәытә Кындыҕи ирыбжьоуп);

107. **Кьамышә** (Быҭәба) **иаԥхьа** (чаирҵоуп, Ҭарба иҳәысҭеи Кәакәаа рхәи рҳәааҿ);

108. **Ҟазауҭ** (Кәыҵниа) **иқьаԥҭа** (Қыжәҙы иавоуп аргьарахь ала);

109. **Луба лаԥхьа** (чаирҵоуп, Дауҭиа аҩадахьы);

110. **Малениа** (Кәыҵниа-ԥҳа) **лчеирҭа** (Дауҭиа иатәуп);

111. **Мшәылды иқьаԥҭа** (Ар ртәарҭа иазааигәоуп);

112. **Набырҵан** (Кындыҕ ҽыц аган, абжа асавхоз иагеит);

113. **Нахәырзоу ахәы** (Кәакәаа рхәи Аҩыҵеи рыбжьара);

114. **Ԥшьиа** (Аҩыҵа абнара зегьы Кындыҕынҙа);

115. **Рома** (Кәыҵниа) **иаԥхьа** (чаирҵоуп, Ахәоу ахы);

116. **Татиана лчеирҭа** (Аҙмах зҵоу иавоуп аҩадахьтәи аган ала);

117. **Чакьара II Чакьара** (Адлеиба) **ииаԥҵра** (акәтааҙарҭа афабрика ду ахьдыргылаз аҭыԥ);

118. **Чураҕ** (Аҭара ерманқыҭ аҳәааҿ, Цихәаш ахыҟә);

119. **Ҷапас** (Арҕәниа) **иқьаԥҭа** (Арҕуниа ахәы иатәуп);

120. **Ҷыҕә** (Цихәаш аҙы иавоуп, Хьына лҙыхь ныркә);

121. **Ҷыка** (Денал-оԛлы) **лчеирҭа** (Кындыҕ аҳәааҿ – Дауҭиа иатәуп);

122. **Шьалуа** (Кәыҵниа) **иаԥхьа** (чаирҵоуп, Ахәоуи иареи амҩаду рыбжьоуп);

123. **Џьармиа** (Чакьара иавоуп).

Аҭара-ерманқыҭ

1. **Ақ. Аҭара-аерманцәа II Аҭара-ерманқыҭ** (аҳәаақәа: аҩада – Џьгьарда-Ахәҵа; амрагыларахь – Ҭоумышь аҳабла; алада – Аҭара; амраҭашәарахь – Кәыдры аҙы).

Аҭара-аерманцәа II Аҭара-ерманқыҭ аҳаблақәа:

2. **Алаԥанкәара** (аҳәаақәа: аҩада – Џьгьарда-Ахәҵа; амрагыларахь – Џьгьарда; алада – Аҭара; амраҭашәарахь – Наа аҳабла);

3. **Дԥегинʒа** (аҳәаақәа; аҩада– Алаԥанкәара, Џьгьарда-Ахәҵа; амрагыларахь – Џьгьарда; алада – Аҭара; амраҭашәарахь – Алаԥанкәара, Наа);

4. **Наа** (аҳәаақәа: аҩада – ақ. Амзара, Џьгьарда-Ахәҵа; амрагыларахь – Џьгьарда – Ахәҵа, Алаԥанкәара; Алада – Аҭара; амраҭашәарахь – Кәыдры аʒы).

I. Алаԥанкәара аҳабла иаԥанакуа атҵыԥхьыʒқәа:

5. **Адлеиаа ргәаҩара** (Алаԥанкәара ахы);

6. **Акаламра** (Самсон иқьаԥҭа аҵыхәа);

7. **Наа аҭаларҧа** (Самсон иқьаԥҭа амраҭашәарахьтәи аган);

8. **Самсон** (Лакр) **иқьамҧа** (Наа амҩа аҭаларҧеи ақыҵа ацентри рыбжьара – ҟьаҟьароуп);

9. **Џьынҵьалаа рқьаԥҭақәа** (Царцуи Гәаҷьан иҟәаҟәеи рыбжьара).

II. Дԥегинʒа аҳабла иаԥанакуа атҵыԥхьыʒқәа:

10. **Асар рымҩа** (ақыҵа ацентр инаркны Ҭоумышь аԥшаҳәа аҟынʒа ицо ахәы);

11. **Базар** (ақыҵа ацентр);

12. **Круклук II Крыклук** (Дԥегинʒа ахахьы ала иавоуп);

13. **Қәчымаа** (Сергеи Кәчимиан дахьынхоз Кәаҕәаниа-пҳа лбаҟа ахы);

14. **Мандара** (еиҳаракыран Ҭоумышь аʒы иавоуп);

15. **Мжәарахәы** (ақыҵа ацентри Аҭара-аԥсуеи рыбжьара);

16. **Шаҭиԥа дахьыршьыз** (Кырклыкә аҵыхәа).

III. Наа аҳабла иаԥанакуа атҵыԥхьыʒқәа:

17. **Азапан** (Пскал аҵаҟа – Кәыдры ахықә);

18. **Анҷара** (Кәыдры ахықә иавоуп Нааи Амзареи рҳәаҿ);

19. **Апаран** (Азапан аҩадахьы ажәытә апаран ахьхыз);

20. **Атаранҷьа** (Анҷара аладахьы – Кәыдры ахықә).

21. **Наарха** (Кәыдры аԥшаҳәа).

22. **Пскал** (Азапани Џьгьарда-Ахәҵеи рыбжьара).

Ахәри II Охәреи ақыҵа

1. **Ақ. Ахәри II Охәреи** (аҳәаақәа: аҩада – Пақәашь, аҳаблақәа; Акьырахә, Урҭа; амрагыларахь – Река, Аҿгәара; алада – Анариа, Елыр; амраҭашәарахь – ақ. Пақәашь, аҳаблақәа: Аҟәараш, Кац-иҳабла, Аалʒга аʒы).

Ахәри аҳаблақәа:

2. **Аҟәараш** (азбжак Пақәашь иатәуп: Охәреитәи Аҟәараш аҳәаақәа: аҩада – Пақәашь иатәу Аҟәараш, Аҿаҩа; амрагыларахь – Па-

қәашь, Урҭа; алада – Ҟәараш аҙы; амраҭашәарахь – Охәреи аҳабла, Кац-иҳабла);

3. **Елырган** (аҳәаақәа: аҽада – Ԥақәашь, Кац-иҳабла; амрагыларахь – Охәреи; алада-мрагыларахь – Аҿгәара, Анариа; алада – Елыр; амраҭашәарахь – Аалҙга аҙиас);

4. **Охәреи-агәы** (уажәы ҩбаны ишоуп – 1-тәи Охәреи, 2-тәи Охәреи; Охәреи-агәы аҳәаақәа: аҽада: – Аҟәараш, Река; амрагыларахь – Аҿгәара, Санарда аҳабла; алада – Анариа; амраҭашәарахь – Елырган, Кац иҳабла).

I. Аҟәараш иаԥанакуа атыԥхьыҙкәа:

5. **Алиас** (Марҷьиа) **инхарҵа** (Акәара ҟаԥшь иавоуп армарахь ала – Охәреи, Аҟәараш аҳабла);

6. **Аԥьхаха** (Кәачиа икәареи Акәара ҟаԥшьи рыбжьара, Охәреи – Аҟәараш аҳабла);

7. **Естат ирха** (Охәреи иавоуп арҷьарахь ала, Ҭема икәара аҽадахьы – Охәреи, Аҟәараш аҳабла);

8. **Еҵма** (Кардаа) **ичаирҵа** (Џьога ичаирҵа иавоуп. Охәреи, Аҟәараш аҳабла);

9. **Иоса** (Липартиа) **иадгьыл** (Ноу икәара иавоуп армарахь ала – Охәреи, Аҟәараш аҳабла);

10. **Қардаа рынхарҵа** (Алиас инхарҵа иавоуп – Охәреи, Аҟәараш аҳабла);

11. **Ҟәараԥшқа** (Охәреи арҷьарахьтәи аԥшаҳәа Акәара ҟаԥшь ахьалало аҽадахьы);

12. **Самшьиаа рырха** (Естат ирха иавоуп – Охәреи, Аҟәараш аҳабла);

13. **Убериаа рынхарҵа** (Доч икәареи Ҭема икәареи рыбжьара – Охәреи, Аҟәараш аҳабла;

14. **Харчлаа рынхарҵа** (Шониаа рынхарҵа иазааигәоуп – Охәреи ақыҭа);

15. **Џьога ичаирҵа** (Акәара ҟаԥшь армарахьтәи аган Џьога инхарҵа азааигәара – Охәреи, Аҟәараш аҳабла).

16. **Џьога** (Қардаа) **инхарҵа** (Акәара ҟаԥшь армарахьтәи аган).

II. Елырган иаԥанакуа атыԥхьыҙкәа:

17. **Аапҵра** (Ҭышә икәара ахы – Охәреи, Елырган аҳабла);

18. **Аԥсыжрақәа** (бноуп, Саба ихәы аҽадахьы – Елырган аҳабла);

19. **Аԥшақәсырҵа** (Чычиа кәареи Ҭышә икәареи рыбжьара – Охәреи ақыҭа);

20. **Ачаира** (Елырган аҙы иавоуп – Елырган аҳабла);

21. **Аԥьду аҵахәара** (Ҭышә икәара ахықә Елырган агәҵахьшәа, аҙы иаҳарак иахьаҷаҵәиуа);

22. **Гәагәуаа** (Гәогәуаа) **рырха** (уажәы чаирҭоуп, Охәреи аҙы иавоуп, атрасса иазааигәаны);

23. **Кәасҭа** (Багаҭелиа) **инхарҭа** (Елырган аҙы иавоуп ар ахьгылаз – Елырган аҳабла);

24. **Кәакәала** (Харчлаа) **ичаирҭа** (Капышь икәара иавоуп);

25. **Мелик** (Ач-пҳа) **лплан** (Аԥшақәсырҭа аҭыхәа – Охәреи ақ.);

26. **Нарыкь** (Кәакәасқьыр) **ихәы** (Аапҭра иазааигәоуп – Охәреи, Елырган аҳабла);

27. **Охәреи-агәы** (Аԥшақәсырҭа ахы);

28. **Саба иаарыхырҭа** (хәуп, Елырган аҙы армарахь ала – Елырган аҳабла);

29. **Ҭада** (Дарсаниа) **ичаирҭа** (Кәакәала ичаирҭа аладахьы – Охәреи ақ.).

III. Охәреи-агәы иаԥанакуа аҭыпхьыҙкәа:

30. **Акардама** (Охәреи аҙы иазааигәоуп – Аҽбатәи Охәреи ҳәа иашьҭоуп);

31. **Актәи Охәреи** (Аҿегәареи, Рекеи, Аҽбатәи Охәреии рыбжьара);

32. **Ақампырра ахәы II Кампронашь суки** (Охәреи Илиакәареи рыбжьара, ажәытә нышәынҭра ду ыҟоуп);

33. **Албажә ахыҷә** (Охәреи армаратәи ахыҷә – Аҽбатәи Охәреи);

34. **Ауахәама II Наухәаме** (Иликәареи Гогохиаа ркәареи ахьеилало – Охәреи ақыҭа);

35. **Аҳап II Аҳапы** (Шьакаиаа рзыхь аварақьы – Охәреи ақыҭа);

36. **Аҽбатәи Охәреи** (Охәреи аҙы иавоуп армарахь ала).

Аҿегәара ақыҭа

1. **Ақ. Аҿегәара** (аҳәаақәа: аҽада – Ахәри аҙы, Бедиа; амрагыларахь – Кохора, Ҵарча; алада – Гәдаа,. Риап; амраҭашәарахь – Елыр; 1994 шықәсаҙа Аҿегәара Гал араион иатҵанакуан, уажәы Очамчыра араион иатәуп).

Аҿегәара аҳаблақәеи, аҭыпқәеи:

2. **Аԥсҳа иҙыхь II Булишьхинҵь** (аҙыхьгьы, аҭыпгьы, Аҿегәара аҳаблақәа ируакуп; ааигәа ишьақәрҷәгәоуп ажәытә хьҙы «Аԥсҳа иҙыхь»);

3. **Аԥса ҙыхь** (аҙгьы, аҭыпгьы – Аҿегәара ақыҭа);

4. **Ахкаара II Нахкаари** (Аҿегәара ақыҭақәа ируакуп, еицакны агырцәа «Нахкаари» ҳәа иашьҭоуп);

5. **Ахәри аҳабла** (Ахәри ақыҭа аганахь иавоу адгьылҿацә);

6. **Аккара** (Ахәри аҳабла иазааигәоуп – Аҿегәара ақыҭа);

7. **Булишьхинҵь**, уахәаԥш Аԥсҳа иҙыхь;

8. **Гәмарақыҭа II Гәмарапита** (Аҽегәара аҳаблақәа ируакуп, еицакны Гәмарапита ҳәа иәшьҭоуп);

9. **Гәмарапита**, уахәаԥш Гәмарақыҭа;

10. **Гәдаа аҳабла** (Гәдаа аганахь иҟоуп, Аҽегәара адгьыл аҿацә);

11. **Ԥырчаган** (Ԥыцҟәыр ҳәа иахьашьҭоу – Аҽегәара аган);

12. **Ԥыцҟәыра II Ԥыцҟәыр** (Аҽегәара аҳаблақәа ируакуп);

13. **Тагони** (Аҽегәара аҳаблақәа ируакуп).

Баслахә ақыҭа

1. **Ақ. Баслахә II Беслахуба** (аҳәаақәа: аҩада – Мыркәыла; амрагыларахь – Акәасҟьа, Ԥақәашь; алада-мрагыларахь – Аалӡга аӡиас; алада – Аалӡга аӡиас, Очамчыра; амраҭашәарахь – Очамчыра, Мыркәыла; атәым милаҭ «Беслахуба» ҳәа иашьҭоуп);

1-а. **Беслахуба,** уахәаԥш Баслахә.

Баслахә аҳаблақәа:

2. **Абжьааԥҵра II Баслахә-агәы** (аҳәаақәа: аҩада – Аҕдарра аҳабла; амра-гыларахь – Ахы уаа; алада-мрагыларахь – Аалӡга аӡиас; алада – Ашыцра, Додлан; амрҭашәарахь – Додлан);

3. **Аҕдарра** (аҳәаақәа: аҩада – Аӡиқәа, Мыркәыла; амрагыларахь – Акәасҟьа-ҿыц; алада – Абжьааԥҵра; амраҭашәарахь – Мыркәыла, Очамчыра);

4. **Акәасҟьа-ҿыц** (аҳәаақәа: аҩада – Мыркәыла; амрагыларахь – Акәаскьа; алада – Абжьааԥҵра, Ахы уаа; амраҭашәарахь – Аҕдарра);

5. **Ахы уаа** (аҳәаақәа: аҩада – Аҕдарра; амрагыларахь – Акәасҟьа-ҿыц; алада – Аалӡга аӡиас, Ашыцра; амраҭашәарахь – Абжьааԥҵра);

6. **Ашыцра** (аҳәаақәа: аҩада – Абжьааԥҵра; амрагыларахь – Ахы уаа; алада – Аалӡга, Додлан; амраҭашәарахь – Додлан); .

7. **Додлан II Ноудлен** (аҳәаақәа: аҩада – Мыркәыла, Аҕдарра; амрагы-ларахь – Абжьааԥҵра, Ашыцра; алада – Аалӡга, Очамчыра; амраҭашәарахь – Очамчыра).

I. Абжьааԥҵра II Баслахә-агәы иаҧанакуа аҭыԥхьыӡқәа:

8. **Абжьыҕдарра II Баслахә-агәы** (Абжьааԥҵреи Аҕдарра аҳаблеи рыбжьара);

9. **Адыҕаҧьра** (Абжьыҕдарра ҳәа иахьашьҭоу иҟоуп, аихамҩа иазааигәоуп);

10. **Аеродром** (Баслахә арха агәҭа);

11. **Аҟәараш** (Аалӡга аԥшаҳәа ахы уаа рганахь);

12. **Аҭәмаа радгьыл** (Баслахә-агәы ахахьы);

13. **Баслахә арха** (Аалӡга аԥшаҳәа Баслахә-агәы иахьаҵанакуа);

14. **Берзыхә ибаа II Берзыхәаа рбаа II Баслахә абаа** (Аԥьмаааԥҵра амрагыларахьтәи аган, Ахы уаа иахьаду);

15. **Гәдым** (Аҭәмаа) **итҵәа** (Баслахә-агәы Аҭәмаа рыдгьыл ҳәа иахьа-шьҭоу аваракәы);

16. **Мелтон** (Бганба) **инхарҵа** (Баслахә архахьы);

17. **Шьаҳан** (Џьынџьал) **инхарҵа** (Баслахә арха агәы);

17-а. **Ԥхала** (Баслахә ахәы зегьы).

II. Аҕдарра аҳабла иаԥанакуа аҭыпхьыҙкәа:

18. **Аҙиқәа ахықә** (Аҙиқәа армарахь ала иавоу адгьылқәа);

19. **Елызбар** (Ҭарба) **инхарҵа** (Кьамшьышь инхарҵа иазааигәоуп);

20. **Камшьышь** (Џьынџьал) **инхарҵа** (Аҕдарра амрагыларахьтәи аган).

III. Акәасқьа-ҷыц иаԥанакуа аҭыпхьыҙкәа:

21. **Акәасқьа аҕдарра** (Акәасқьа ҷыц Аҷыцынхацәа аԥадахьтәи аган);

22. **Ахҷарра** (Ахы ууаи Акәасқьа-ҷыци рыбжьара);

23. **Аҷыцынхацәа** (Акәасқьа-ҷыц агырқәа ахьынхоз).

IV. Ахы уаа иаԥанакуа аҭыпхьыҙкәа:

24. **Адикәан инхарҵа** (Ауахәама азааигәара);

25. **Ауахәама ахәы** (Баслахә ахы уаа рҷы ауахәама ахьықәгылоу – Аалҙга аԥшаҳәа ахықә);

26. **Аҳ иныҳәарҵа** (Акәасқьа-ҷыци Ахы ууаи рҳәаа иазааигәоуп);

27. **Жәанаа рыҙлагара** (Ахы уаа Акәасқьа иахьавоу);

28. **Мыҷа** (Хьециа) **инхарҵа** (Ахы уаа аҳабла);

29. **Разан** (Џьынџьал) **инхарҵа** (Ҭарашь инхарҵа иазааигәоуп);

30. **Рома инхарҵа** (Ахы уаа аладахьтәи аган);

31. **Ҭарашь** (Қанҵариа) **инхарҵа** (Мыҷа инхарҵа иавоуп);

31-а. **Ҷалаа рқьамҵа** (Шьаҟрылаа рашҵа аладахьы иҟоу арха, Жәанаа рыҙлагара анаѳс алада);

32. **Шьаҟрылаа рашҵа** (Берзыхә ибаа аԥадахьы).

V. Ашыцра иаԥанакуа аҭыпхьыҙкәа:

33. **Гьаргәал** (Чачба) **иашҵа** (Ашыцреи Баслахә-агәи ирзааигәоуп);

34. **Гьаргәал иҙлагара** (Ашыцра – Аалҙга аԥшаҳәа);

35. **Патыхә** (Гәаԥиа) **инхарҵа** (Додлани Ашыцреи рҳәаа иазааигәоуп);

VI. Додлан II Наудлен иаԥанакуа:

36. **Додлан арха** (Додлан иахьаҵанакуа Аалҙга аԥшаҳәа);

37. **Додлан ахәы** (Додлан аԥадала иавоу аиҳаракыра).

Гәдаа ақыҭа

1. **Ақ. Гәдаа** (аҳәаақәа: аҩада – Аҽегәара; амрагыларахь – Уақәым аҙы, Риаԥ; алада – амшын; амраҭашәарахь – Елыр).

Гәдаа аҳаблақәа, аҭыԥқәа:

2. **Аблахара** (аҙгьы, аҭыԥгьы, Гәдаа иатәуп);
3. **Анаара II Анариа** (Гәдаа аҳаблақәа ируакуп);
4. **Анариа**, уахәаԥш Анаара;
5. **Аҵангәара** (аҭыԥгьы, абаагьы – Гәдаа ақыҭа);
6. **Гәдаҟәа** (Гәдаа аҳаблақәа ируакуп);
7. **Дихагәыҙба** (Гәдаа аҭыԥқәа ируакуп);
8. **Зыданаҟәа II Зиданакеви** (Гәдаа аҭыԥқәа ируакуп);
9. **Охәреи II Ахәри аҳабла** (Ахәри аҙы аган, Гәдаа аҳаблақәа ируакуп);
10. **Ԥагәра** (Гәдаа аҭыԥқәа ируакуп);
11. **Сахәынҵарио** (Гәдаа аҳаблақәа ируакуп);
12. **Хаигәарҭа** (бноуп, Гәдаа иатәуп);
13. **Цорка аҳабла** (Гәдаа аҳаблақәа ируакуп).

Гәыԥ ақыҭа

1. **Ақ. Гәыԥ** (аҳәаақәа: аҩада – Ҭхьына, Арасаҙыхь; амрагыларахь – Тҟәарчал ақалақь; алада – Аалҙга, ақыҭақәа Тҟәарчал, Ԥақәашь; амраҭашәарахь – Акәаскьа-ҧыц, Ԥьал).

Гәыԥ аҳаблақәа:

2. **Акәаскьа** (аҳәаақәа: аҩада – Заган; амрагыларахь – Ешқыҭ; алада – Аалҙга, Ԥақәашь; амраҭашәарахь – Акәаскьа-ҧыц, Баслахә);
3. **Ашәаа ргәаҩа** (АТД аҧы Агәаҩара ҳәа иарбоуп; аҳәаақәа: аҩада – Ҭхьына, Арасаҙыхь; амрагыларахь – Падгә; алада – Ешқыҭ; амраҭашәарахь – Ԥьал, Ҭхьына);
4. **Аԥьамԥазра** (аҳәаақәа: аҩада – Арасаҙыхь, ашьхара; амрагыларахь – Тҟәарчал; алада – Аалҙга, Чаҵәқыҭ; амраҭашәарахь – Ԥадгә);
5. **Ешқыҭ** (Гәԥ ҳәа АТД аҧы иарбоуп, аҳәаақәа: аҩада – Ҭхьына, Ашәаа ргәаҩа; амрагыларахь – Ԥадгә; алада – Аалҙга, Ԥақәашь; амраҭашәарахь – Акәаскьа, Заган, Ԥьал);
6. **Заган** (аҳәаақәа: аҩада – Ԥьал-аԥсуа, Ԥьал-агыруа; амрагыларахь – Ешқыҭ; алада – Акәаскьа; амраҭашәарахь – Маркәыла);
7. **Ԥадгә** (аҳәаақәа: аҩада – Арасаҙыхь; амрагыларахь – Аԥьамԥазра, Чаҵәқыҭ; алада – Аалҙга аҙы; амраҭашәарахь – Ешқыҭ);
8. **Чаҵәқыҭ** (аҳәаақәа: аҩада – Аԥьамԥазра; амрагыларахь – Аԥьамԥазра; алада – Аалҙга, Аҟәарчаԥан; амраҭашәархь – Ԥьыҟәлар акәара, Ԥадгә).

I. Акәасҟьа иаҧанакуа атыԥхьыӡқәа:

9. **Ажабаара** (Џьалҟа ицо амҩа анахыс Гәыԥ аган);

10. **Аӡлагара зҭагылоу** (Акәаскьа арха Аалӡга иҭагылан, Мрамба акәара аладахьы);

11. **Аккара** (Акәаскьа адәыԥба станциеи амҩадуи рыбжьара);

12. **Акәасҟьа арха** (Аалӡга аԥшаҳәа, Мрамба акәара инаркны алада);

13. **Ауахәама зҭагылоу** (Мрамба акәара армарахьтәи аганахь игылоуп Аалӡга иҭаԥшуа);

14. **Бақаҭалиаа рҳабла** (Акәаскьеи Ешқыҵи рҳәаа иавоуп);

15. **Габлаиаа рҳабла** (Делаа рхәы иавоуп амраҭашәарахь ала);

16. **Гәрулаа рҳабла** (Гәыриантәи иааз роуп, Мацхарашвили рыжәлоуп, Акәасҟьа адәыԥба станциа ахьыҟоу акәша-мыкәша инхоит);

17. **Дагәргәлиаа рҳабла** (Гәрулаа рҳаблеи Дагәргәлиеи рыбжьара);

18. **Делаа рхәы** (Мрамба акәареи Габлаиаа рҳаблеи рыбжьара);

19. **Пахәала** (Багаҭалиа) **иқьаԥҭа** (Акәасҟьеи Загани рыбжьара, Ешқыт аҳәаа иазааигәоуп);

20. **Убериаа рқьамҭа** (Габлаиаа рҳабла иавоуп амраҭашәарахь ала);

21. **Петра** (Ҷараиа) **инхарҭа** (Делаа рхәи Габлаиаа рҳаблеи рыбжьара);

22. **Шьаруан ибагьыр** (Акәасҟьеи Ешқыҵи рыбжьара Мрамба акәара амҩаду ахьеихнаҵәо акәша-мыкәша).

II. Ашәаа ргәаҩа иаҧанакуа атыԥхьыӡқәа:

23. **Абаашьапы** (Ашәаа рқьаԥҭақәа рхы);

24. **Аҟәарч ахәы** (Ашәаа ргәаҩа иахагылоуп аҩада-мраҭашәарахь ала, хәеиҳаракуп, аладатәи аган ҷҟьара бааԥсны иҟоуп);

25. **Алоу** (Маршьан) **иқьамҭа** (Какә икәарантәи амраҭашәарахь ала уахьыҩхало);

26. **Аныҳәарҭа** (Аҟәарч ахәы азқәа, ҟьаҟьараны, иԥшӡараны иҟоуп, ажәытә ара еиуеԥшым аныҳәарақәа мҩаԥыргон);

27. **Арагыдра ахәы** (Какә икәара армарахь Арасаӡыхь аганахь, аӡнырцә Ашҭа ҳәа иашьҭоуп);

28. **Аурыс идәы** (Какә икәара аԥшаҳәа, уажәы Гәыԥи Ҭхьынеи ирыбжьысуа амҩа адәы иагәылсуеит);

29. **Ахәҵа** (Аҟәарч ахәы авҵа Какә икәара иҭаԥшуа);

30. **Аҳәасаԥшь** (Гәарамиаа рхәы аҵаҟа Какә икәара ахыҟә, аӡыжьгьы амоуп, Аҳәасаԥшь аӡыжь ҳәа иашьҭоуп);

31. **Ацыҕмҩа** (Ашәаа рқьаԥҭақәа рҟынтәи Гәарамиаа рхәы ихалоит);

32. **Аҷапара** (Арагыды ахәы аҵаҟа);

33. **Ашҭа** (Маршьанаа нхон, Лад иҙыхь аҩадахьы – Какә икәара арҕьарахьтәи аган, Арагыды ахәы аарцә);

34. **Ашәаа рқьапҵақәа** (Какә икәареи Гәарамиаа ркәареи рыбжьара);

35. **Аҩытца** (Аҳәасаԥшь аҩадахьы);

36. **Гәарамиаа рқьапҵақәа** (Арасаҙыхь аҳәаа иазааигәоуп, Какә икәара армарахьтәи аган);

37. **Гәыцьа** (Ашәба) **иқьамҵа** (Какә икәара иавоуп армарахь ала);

38. **Гьаргьиаа ргәаҩа** (Ашәаа ргәаҩа аҵыхәа Ҭхьына иахьаду);

39. **Зыкәыр** (Гьаргьиа) **иқьамҵа** (Камаҷыҷ лқьамҵа иавоуп амраҵашәарахь ала, Ҭхьынаҟа иҵаԥшуа);

40. **Камаҷыҷ** (Гьаргьиа-ԥҳа) **лқьамҵа** (Какә икәара арҕьарахь ала уахьыҩхало);

41. **Таԥь иқәаҵа** (Ашәаа ргәаҩа аҵыхәа Ешқыҵ иахьаду);

42.**Ҭамшьыгә** (Ашәба) **ирха** (Гьаргьиаа ргәаҩара, Какә икәара иавоуп арҕьарахь ала Ҭхьына аҳәаа иазааигәаны);

43. **Ҷажә иқьамҵа** (Ҭамшьыгә иарха аҩадахьы).

III. Аԥьамԥазра иаҧанакуа аҵыԥхьыҙқәа:

Аԥьамԥазра ажәытә хаз қыҵан иҟан, адгьыл рацәаны иаҵанакуеит, ишоит ѳбаны: *Аԥсҭа ҳабла II Аранаа,* егьи – *Аԥьамԥазра аҳабла:*

44. **Аԥсҭа ҳабла II Аранаа** (аҳәаақәа: аҩада – ашьхара, амрагыларахь – Ҕьеԥьыр; алада – Аԥьамԥазра, Аисырра хәыҷы; амраҵашәарахь – Аԥьамԥазра, Арасаҙыхь);

45. **Аԥьамԥазра аҳабла** (аҳәаақәа: аҩада – Аԥсҭа; амрагыларахь – Тҟәарчал ақалақь; алада – Аалҙга, Чаҵәқыҵ; амраҵашәарахь – Чаҵәқыҵ, Падгә).

а). Аԥсҭа (Аранаа) аҳабла иаҧанакуа аҵыԥхьыҙқәа:

46. **Аа заҵә ахьгылоу** (гыларҵоуп, Аҭшәарра иазааигәоуп, Мыкә аҙы аган);

47. **Абаажә** (Аҿымҩа уахьылбаауа Ҕьеԥьыр хәыҷы арҕьарахьтәи аган);

48. **Абардра** (Багаҵалиаа рынхарҵа нахыс ашьха уахьыѽкыдло);

49. **Абгарра** (Хынҵә игыларҵа иазааигәоуп);

50. **Абҕацымкыра** (Ҕьеԥьыр хәыҷы иавоуп арҕьарахь ала);

51. **Адыҕаԥьара** (Ачамҳара аган, Кәымпыл иҙмах иазааигәоуп);

52. **Аҙмах зҵоу** (Ҟәырҷ аҩадахьы);

53. **Аҙылбааҿеара** (Акәара ду ахы);

54. **Аҙыдаҟәара** (Кәаташь иааԥҵра анаѽс, акәарагьы Аҙыдаҟәара зыхьҙу ара иҵысуеит);

55. **Акакәбаа аҵла дахьашьыз** (Бабыз игыдра иазааигәоуп);

56. **Алмысхан иқьала** (Ацаҟьа амҵа аҩадахьы);

57. **Алра** (Аҳаԥышьҭагәыгә аҩадахьы);

58. **Арагыды** (Ҕьеԥьыр-хәыҷы иавоуп армарахь ала);

59. **Араная**, уахәаԥш Аԥсҭа аҳабла;

60. **Атәарақәа** (ашьха уахьыҩкыдло Кархалаа рқьаԥҭақәа ирзааигәоуп);

61. **Аҭаацәа рҭып** (Аҳаҽеҳәаԥсалара аҵаҟа);

62. **Аҭшәарра** (Аԥсҭа Мықә аӡиас иахьаду);

63. **Аҭәагәарҭа** (Аԥьгьери иҭып аҩадахьы);

64. **Аҭәақьала** (Ачадара иазааигәоуп);

65. **Ауадара** (Алра аҩадахьы, Ашәхаҵҵала азааигәара);

66. **Ауассара** (Ачамҳара ҭшәара иазааигәоуп);

67. **Аҳаԥышьҭагәыгә** (Аҽеымҩацәгьа анаҩс аҩада);

68. **Аҳаҽеҳәаԥсалара** (Аҭәақьала аган, ашьхацамҩа ахы);

69. **Ацаҟьа амҵа** (Ачамҳара аган Шьыбжьыԥхьара ду аҩадахьы);

70. **Аҵәа зҭагылоу** (Ҕьеԥьыр хәыҷы ахьыҵыҵуа ахы);

71. **Ачадара** (чашәарҭоуп, Аԥькыблыра аҩыҵа аҩадахьы, ара амҩа аҽееиҩнашоит, акы Ҕэыта иааԥҵрахь ицоит, шьхацамҩоуп, егьи – Аҭәақьалаҟа, Ашәарыцацәа рымҩа ҳәа иашьҭоуп);

72. **Ачамҳара** (Ауассара аҩадахьы);

73. **Ачамҳара ҭшәарра** (Ачамҳареи Ауассареи рыбжьара, ара амҩақәа еихыҵуеит, акы – Аҭәақьалаҟа ицоит, егьи – Ачамҳара);

74. **Аҽеымҩа** (Абҕацымкыра иаҷысуеит);

75. **Аҽеымҩацәгьа** (Чанҭала иааԥҵра аҩадхьы);

76. **Ашамыԥьра** (Аҭәагәарҭа иавоуп Ҕьеԥьырҟа иҭаԥшуа);

77. **Ашьацҳәакаршәырҵа** (Ачамҳара аган, Мықә аӡиас иҭаԥшуа иҟоуп);

78. **Ашьхарҭып** (Шамба ихәажәҩеи Ахьырахәреи рыбжьара);

79. **Ашьхарҭып** (шьхатран, ҭыԥла уажәы Ҕьеԥьыр аӡыхкыра ду ахьыҟоу иавоуп арҕьарахь ала);

80. А**шәкылхәыхә** (Акәареиқәа иавоуп армарахь ала);

81. **Ашәра** (Аӡмах зҵоу аҩадахьы, ара Багаҭалиааи Гәарамиааи рышьхацамҩақәа еихалоит);

82. **Ашәхаҵҵала** (Ауадара аҩадахьы);

83. **Аԥьгьери** (Какәбаа) **иҭып** (Кьаркьоу иҭып иазааигәоуп);

84. **Аԥьыкыблыра** (Ашамыԥьра аҩадахьы, ара ҩ-мҩак халоит);

85. **Аԥьыкыблыра аҩыҵа** (Алмысхан иқьала анаҩс ашьхарахь);

86. **Бабыз игыдра** (Ҕьеԥьыр иавоуп арҕьарахь ала);

87. **Багаҭалиаа рынхарҵа** (Кархалаа рқьамҵақәа ирзааигәоуп);

88. **Бласкьыраа рқьамҵа** (Арагыды иатәуп);

89. **Гәарамиаа рыԥсҭа** (Ҕьеԥьыр хәыҷы Ҕьеԥьыр иахьалало инаркны аҩада Ҕьеԥьыр арҕьарахьтәи аган);

90. **Гыд** (Гәарамиа) **иқьаԥҵа** (Тарас иқьаԥҵа аладахьы);

91. **Гьаргь** (Гәарамиа) **иҳаԥы** (Еиҳәазҭоу иавоуп амрагыларахь ала);

92. **Кархалаа рқьамҭа** (Абаажә анаѡс аѡада);

93. **Кәана** (Багаҵалиа) **игыларҭа** (Аазаҵә ахьгылоу иазааигәоуп);

94. **Кәаташь** (Гәарамиа) **иаапҵра** (Ашьхарҭыԥ аѡадахьы Ԍьеиҷыр арԍьарахьтәи аган);

95. **Кәымпыл** (Адыԍаԥьара иазааигәоуп);

96. **Кьаркьоу иҵыԥ** (Бабыз игыдра аԥынҵа);

97. **Ҟәырҷ** (Аақәа ахьгылоу аѡадахьы);

98. **Мгәажә зҭаԥсыз** (Ԍьеиҷыр иавоуп арԍьарахь ала Қьарақьан акәара аладахьы);

99. **Тарас** (Асланӡиа) **иқьаԥҭа** (Ԍьеиҷыр хәыҷи Ԍьеиҷыри ахьеилало);

100. **Уарбажәҭыѡра** (Арагыды аладахьы);

101. **Хаҳәқәацә** (Кәымпыл аҵаҟа);

102. **Хынҭә игыларҭа** (Аҵәа зҭагылоу иатәуп, Ԍьеиҷыр хәыҷы ахахьы);

103. **Хынҭә ишьашра** (Хынҭә игыларҭа иавоуп);

104. **Чанҭала** (Гәарамиа) **иаапҵра** (Аҳаҷеҳәаԥсалара анаѡс аѡада);

105. **Шамба ихәажәѡа** (ашьхацамѡахь Абардреи Ахьырахәреи рыбжьара);

106. **Шьыбжьыԥхьара ду** (Ачамҳара аган, Ашьацҳәакаршәырҭа иавоуп);

107. **Ҷьынԥьал Зыҟәа амшә думбеи ахьишьыз** (Ашамыԥьреи Аԥькыблыреи рыбжьара).

б) Аԥьамԥазра аҳабла иаҧанакуа атҵыԥхьыӡқәа:

108. **Агәымыргыларҭа** (Ашәшьра ахәы аҵаҟа, Арасаӡыхьаа рҳәаа иазаиигәоуп);

109. **Аисырра хәыҷы** (Аԥьамԥазра ахахьы, Ԍьеиҷыр хәыҷы арԍьарахьтәи аган);

110. **Алаҳәагәаԥара** (Аҷырҳәыда иазааигәоуп);

111. **Алра** (Аҷыкәадырырҭа иазааигәоуп аѡада ала);

112. **Акьырырҭәарҭа** (Аҭҭар ргыларҭа иавоуп Каԥабаа ргәаѡа ҳәа иахьашьҭоу);

113. **Ақьашана ахьықәгылоу** (Аисырра хәыҷы ақәацәра иқәгылоуп);

114. **Аныҳәарҭа** (Каԥабаа ргәаѡа ахықә);

115. **Атунгҭра** (Аҵларкәыкәтра ҳәа иахьашьҭоу Аԥсҭа иазааигәоуп);

116. **Аҭҭар ргыларҭа** (Акьырырҭәарҭа иавоуп Каԥабаа ргәаѡа ҳәа иахьашьҭоу);

117. **Ахаииарҭа** (Каԥабаа ргәаѡа иатәуп: ахаииа ҳәа изышьҭоу ҵиаауп, аԥыш еиԥшуп, урысшәала иуҳәозар – камыш);

118. **Ахаҳә ду** (Каԥабаа ркәара иатәуп);

119. **Аҧларкәыкәҭра** (Аҽыкәадырырҧа иавоуп, аҩадатәи аганахь ала, ҭаҳараоуп);

120. **Аҽыкәадырырҧа** (Қәиан ибора инаркны ицо ахәы);

121. **Аҽапҵара** (Аҽыкәадырырҧа аладатәи аҽаҟьа);

122. **Аҽырҳәыда** (Аџьыкчарҧа аҩадахьы);

123. **Аџьыкчарҧа** (Гәагәуаа рыҵаҟа Ґьеџьыр аҧшаҳәа);

124. **Гәдиа** (Гәагәуа) **иқәаҵа** (Аҽырҳәыда аладахьы Гәабанга арґьарахь);

125. **Ґьеџьыр аӡлагара** (Ґьеџьыр ахықә Гәабанга акәареи иареи ахьеилало);

126. **Какәбаа ргәаҩа** (Бычыр икәара зҭысуа, Каҷабаа ргәаҩа аҩадахьы);

127. **Каҷабаа ргәаҩа** (Бычыр икәара зҭысуа агәаҩа – Чаҵәқыҭ иавоуп амрагыларахь ала);

128. **Кәаташь** (Какәбаа) **иқьапҧа** (Ҳазарат иқьапҧеи Алаҳәагәаџареи ирзааигәоуп);

129. **Қәиан ибора** (Аҽыкәадырырҧа иавоуп амрагыларахь ала);

130. **Қәҭала иаапҧра** (Агәмыргылара иавоуп);

131. **Ҳазарат** (Какәбаа) **иқьапҧа** (Кәаташь иқьапҧа иавоуп);

132. **Шамаа рқьапҧақәа** (Алхас икәара иавоуп арґьарахь ала, Арасаӡыхьаа рҳәаа иазааигәоуп).

IV. Ешқыт аҳабла иаҧанакуа атыпхьыӡқәа:

133. **Абаажә ахәы** (Абацә ахәы аладахьы, амраҭашәарахь ала);

134. **Абацә ахәы** (Абаажә ахәы аҩадахьы Какә икәара иҭапшуа);

135. **Абгарра** (Ешқыт Аалӡга ахықә);

136. **Аӡмах ахәы** (Абацә ахәи Какә икәареи рыбжьара, Таџь иқәаҵа иавоуп амрагыларахь ала);

137. **Ашҭа II Бґажәаа рашҭа** (Абаажә ахәы иазааигәоуп);

138. **Гамсаниаа ррақәа** (Ешқыт аферма ахьгылоу);

139. **Аҽапҵара** (Аалӡга иазааигәоуп, мардараны илашьҭуп);

140. **Гармелиаа рчеирҧа** (Абацә ахәы иавоуп алада ала);

141. **Гармелиаа рыбахә** (Аалӡга ахықә – Акәасқьа аҳәаа иазааигәоуп);

142. **Гәниаа рдәы** (Ешқыт амҩаду аҩадахьы);

143. **Дамениаа ргәаҩа** (амҩаду аҩадахьы Гәыҧи Акәасқьеи рҳәаа иворуп);

144. **Ешаа рыдгьыл** (Ешқыт арха иавоуп амҩаду азааигәара);

145. **Ешаа рнышәынҵрақәа** (Аӡмах ахәы ахы);

146. **Ешқыт арха** (Аалӡга аҧшаҳәа – Акәасқьа аҳәаа иазааигәоуп);

147. **Заҧшьаа рхәы** (Ешқыт Џьал агыруа иахьаду);

148. **Какаа рхәы** (Џьал агыруеи Гәыҧи рҳәааҿ);

149. **Лазариаа ргәаҩа** (Ешқыҵи Ҭхьынеи рыбжьара).

V. Заган аҳабла иаԥанакуа атԥыԥхьыӡқәа:

150. **Аҕдарра** (Заган ахәы агәҭахь);

151. **Ақырҭаа** (Лад) **инхарҭа** (Заган ахәы ахахьы – амрагыларахь);

152. **Алакациаҭра** (Заган ахәы аҵыхәа Ешқыт иахьаду);

153. **Атунгҭра** (Заган ахәы аҵыхәа Џьал иахьаду);

154. **Бахәа иқьамҭа** (Аӡиқәа иавоуп арҕьарахь ала Џьалҟа ицо ажәытәмѡа аӡы иахьнырсуа);

155. **Гәыдгәыд лқьамҭа** (Заган аҵыхәа);

156. **Емырхәаа рҳабла** (Заган ахы);

157. **Маршьанаа рқьапҵа** (Аӡиқәа иазааигәоуп арҕьарахь ала, Џьалаа ржәытәмѡа иацәыхарамкәа).

VI. Ԥадгә аҳабла иаԥанакуа атԥыԥхьыӡқәа:

158. **Аграа ргәаѡа** (Цәаԥшь икәара зҵысуа аҭаҳара);

159. **Алмысхан** (Аҭәмаа) **иашҵа** (Асамкәандра аѡадахьы аҟьаҟьара);

160. **Аԥырчатра ахәы** (Какә икәара армарахьтәи ахықә, Аурыс имѡа анаѡс);

161. **Ара гәаѡа** (Уажәы Ԥадгә аферма ахьықәгылоу);

162. **Арха, Алмысхан ира ахьгылаз** (Ԥадгә арха, Џьаҟәлар иавоуп арҕьарахь ала);

163. **Асамкәандра** (Гәып апереезд аѡадахьы);

164. **Аурыс имѡа** (Аԥырчатра ахәи Ԥатрази ирҿысуеит, XIX ашәышқәса аѡбатәи азбжаз аурыс ирхәҭа иаҿыргаз мѡоуп);

165. **Аурысқәа рчаӡырҭа** (Какә икәара ахықә, Аурыс идәы аарцә: ара нырцә-аарцә аурыс ир тәан XIX ашәышқәса аѡбатәи азбжа иатԥанакуаз аамҭак азы);

166. **Ацаҟьа зҭагылоу** (Арагәаѡа иатәуп);

167. **Аҵәасара** (Алмысхан ира ахьгылаз анаѡс);

168. **Бабыз** (Агрба) **иҳәыста** (Ԥадгә ахәы иавоуп, Ԥадгә иҳәыста ҳәагьы иашьҭоуп);

169. **Кархалаа рхәы** (Ԥадгә Аарасадзыхь иахьаду);

170. **Кархалаа ргәаѡа** (Кархалаа рхәы аҵаҟа);

171. **Кәакәаа рқьапҵа** (Ҵәыцьаа ргыларҭа иавоуп амраҭашәарахь ала);

172. **Пахәала** (Аҭәмаа) **ира** (Џьаҟәлар иавоуп армарахь ала);

173. **Ԥадгә ахәы** (аихамѡа аѡадахьы, Џьаҟәлар иавоуп армарахь ала);

174. **Ԥадгә иҳәыста**, уахәаԥш Бабыз иҳәыста;

175. **Ԥадгә арха** (Ԥадгә иахьаԥанакуа Аалӡга аԥшаҳәа);

176. **Ԥлиаа рҳабла** (Ԥатраз ѡхала).

VII. Чаԥәқыт аҳабла иаԥанакуа атԥыпхьӡқәа:

177. **Аара ахәы** (Чатԥәқыт ахахьы);

178. **Амаҭәахахара** (Гьаргәал иқьаԥҭа хыхь ѡхала);

179. **Апап иқьаԥҭақәа** (Ауахәама ахьгылоу авараҽы);

180. **Ахаа рқьаԥҭа** (Аԥскәара иавоуп армарахь ала, еиҳаракыран иҟоуп);

181. **Аҷларра** (Назира лқьаԥҭа аѡадахьы);

182. **Ашам иқьаԥҭа** (Папантԥҟәыр анаѡс аѡада);

183. **Бамбатԥҟәыр II Папантԥҟәыр** (Гәыԥтәи аӡиа, ажәлар еиҳарак Папантԥҟәыр ҳәоуп ишырдыруа);

184. **Габниаа рқьаԥҭақәа** (Ғыӡыс икәара иавоуп армарахь ала);

185. **Гьаргәал иқьаԥҭа** (Чатԥәқыт иахьатԥанакуа Аалӡга ахықә);

186. **Қәачахьиаа рынаа** (Псардиаа рқьаԥҭақәа ирзааигәоуп);

187. **Қәыцьмахан** (Маршьан) **иқьаԥҭа** (Ғыӡыс икәареи Папантԥҟәыри рыбжьара);

188. **Маланӡиаа рқьаԥҭа** (Қәыцьмахан иқьаԥҭа иавоуп);

189. **Мыркыцьы** (Шамба) **иқьаԥҭа** (Ашам иқьаԥҭа иавоуп амраҭашәарахь ала);

190. **Назира** (Ҵалкьиа) **лқьаԥҭа** (Шәлиман иқьаԥҭа аѡадахьы, Аԥскәара иавоуп);

191. **Папантԥҟәыр,** уахәаԥш Бабатԥҟәыр;

192. **Папантԥҟәыр ахәы** (Аҷларра аѡадахьы);

193. **Паф** (Гәагәсаниа) **лгәаѡа** (Ашам иқьаԥҭа иазааигәоуп);

194. **Псардиаа рқьаԥҭақәа** (Паф лгәаѡа иазааигәоуп);

195. **Сиԥана** (Қәачахьиа) **иқьаԥҭа** (Бачир икәара иазааигәоуп);

196. **Чатәаа рыккара** (Амаҭәахахара аѡадахьы);

197. **Шәлиман** (Қәачахьиа) **иқьаԥҭа** (ауахәама анаѡс амрагыларахь).

Ғәада ақыҭа

1. **Ақ. Ғәада** (аҳәаақәа: аѡада – Дәабшьха; амрагыларахь – Қәмарча аӡы, Ҷлоу; алада – Кәачара, Кәачара-Қьеҭуан; амраҭашәарахь – Қьеҭуан, Џьгьарда ақ.). Ғәада, ажәытә, Џьгьарда иадын, аѡбагьы қыҭакны иԥхьаҙан. Иара убас, Џьгьарда иатәын, иахьа Кәачара иадԥхьаӡалоу, Қьеҭуан аҳаблагь.

Ғәада аҳаблақәа:

2. **Абаажә ахәы** (аҳәаақәа: аѡада – Ғәада ахәҵа; амрагыларахь – Ҷлоу; алада – Кәачара; амраҭашәарахь – Қьеҭуан, Ғәада-Џьырғәыл);

3. **Алакәымҳара** (аҳәаақәа: аѡада – Ғәада ахәҵа, амрагыларахь – Ҷлоу, Ғәада аӡыхь аҳабла; алада – Абаажә ахәы; амраҭашәарахь – Абаажә ахәы);

4. **Аҩбатәи Џьырҕәыл II Ҕәада-Џьырҕәыл** (аҳәааҟәа: аҩада – Ахәҵа; амрагыларахь – Абаажә ахәы; алада – Кәачара-Қьеҭуан, Џьгьарда; амраҭашәарахь – Џьгьарда, Аблаҩа акәара);

5. **Ҕәада аӡыхь аҳабла** (аҳәааҟәа: аҩада – Ҕәада ахәҵа: амраҭашәарахь – Ҷлоу; алада – Абаажә ахәы, Кәачара; амраҭашәарахь – Алакәымҳара, Абаажә ахәы);

6. **Ҕәада ахәҵа** (аҳәааҟәа: аҩада – Дәабшьха; амрагыларахь – Ҷлоу, Ҕәада аӡыхь аҳабла; алада – Абаажә ахәы, Алакәымҳара; амраҭашәарахь – Џьгьарда, Џьгьарда ахәҵа).

I. Абаажә ахәы аҳабла иаҵанакуа атҵыҧхьӡқәа:

7. **Абаажә ахәы** (Цхьынҵҟар арҕьарахь ала Ҟәырдгьал ахәы иавоуп);

8. **Абаашҭа** (Абаажә ахәы Гыџь Ашәба инхара азааигәара);

9. **Абжьынҵра** (Ҟәырдгьал ахәы);

10. **Аика** (Қәынды аӡи, Ачаҧара кәареи рыбжьара);

11. **Аҟдырҟәара** (Жәымҩакәара иавоуп армарахь ала);

12. **Алзаҵә** (Қьеҭуанрҩа иазааигәоуп);

13. **Аныҳәарҭа** (Қәнды Гьерхьелиаа рыӡлагара ахьҭагылаз аҩадахьы адәҳәыҧш);

14. **Арсана** (Кәарҷиа) **иқьаҧҭа** (Цхьынҵҟар армарахьтәи ахықә);

15. **Ахьамҽеыг** (Қәынды армарахьтәи аган);

16. **Аҵангәара абаа** (Ҕәадеи Қьеҭуани рҳәааҷ);

17. **Ашә дуқәа** (Қәынды аҧсҭа, Қәынды аӡы арҕьарахьтәи ахықә);

18. **Аџьҵакьа**[1] (Цхьынҵҟар арҕьарахь ала, аусҳәарҭа аҩадахьы);

19. **Гәач иқьаҧҭа** (Цхьынҵҟар армарахьтәи ахықә, Кәачара аҳәааҷ);

20. **Кәакәана** (Ашәба) **иқьаҧҭа** (Абаажә ахәы ахахьы);

21. **Қәынды аҧсҭа** (Кәынды аӡы зҵысуа агәаҩа);

22. **Ҟәырдгьал ахәы** (Абаажә ахәи Кәынды аӡи рыбжьара иҟоуп);

23. **Маҵкәа** (Ашәхәаҵаа-ҧҳа) **лашҭа** (Алзаҵә азааигәара);

24. **Ҳабыџь** (Гьерхьелиа) **ифаса** (Абаажә ахәи Кәырдгьали рыбжьара);

25. **Ҳаџьарат** (Ашәба) **иаапҵра** (Қьеҭуанрҩа азааигәара);

26. **Џьавдеҭ ихәы** (Кәакәана иқьаҧҭа азааигәара).

II. Алакәымҳара аҳабла иаҵанакуа атҵыҧхьыӡқәа:

27. **Абжьахәы** (Қәынды армарахь ала иавоуп);

28. **Акаҵәара ду ахәы** (Цхьынҵҟар иавоуп арҕьарахь ала);

[1] Аџьҵакьа ҳәа иахьашьҭоу ажәытә аџь дузза гылан, уахынла, уи аҵаҟа аҩсҭаацәа ирҭыҧуп ҳәа, аҽыхәа иақәтәаны иҵаломызт, иавсуамызт, аҽы аҕәра аанкылаҩны ауапа ақәршәны ииаргон.

29. **Қәынды ахәы** (Қәынды аҳы Абжьахәи рхахьы);

30. **Матуаа рҳабла** (Қәынды ахәи Абжьахәи рыбжьара);

31. **Цыбаа рыдгьыл** (Матуаа рҳабла иавоуп);

32. **Шьаҳан** (Цыба) **ибахә** (Абжьахәи Шьаԥазҭоу акәареи рыбжьара);

33. **Шьаҳан** (Цыба) **иԥшаҳәа** (Цхьынтԥар арҕарахьтәи аԥшаҳәа);

34. **Шьаҳан** (Гьерхьелиа) **иқьапҵа** (Цхьынтԥар иавоуп арҕьарахь ала).

III. Аҩбатәи Џьырҕәыл иаԥанакуа атҵыпхьыҳҟәа:

35. **Агәмаа рхәы** (Џьгьардаа рҳәаа иазааигәоуп);

36. **Акьырҳырҵа** (Қьеҭуанрҩа арҕьарахьтәи аԥшаҳәа);

37. **Амҷаа рхәы** (Мышәды икәареи Қьеҭуанрҩеи рыбжьара);

38. **Ахба дахьжу** (Мышәды икәара арҕьарахьтәи аган иавоу ахәаҷы, Чагә иқьапҵа ҳәа иахьашьҭоу);

39. **Аҳәацәгьа ахәы** (Қьеҭуанрҩа арҕьарахьтәи аԥшаҳәа иазааигәоуп);

40. **Аԥьра агәаҩара** (Аҳәацәгьа ахәы акәара ахыԥә);

41. **Бадиаа рхәы** (Ҕәада-Џьыргәыли Џьгьардеи ирҳәаауп);

42. **Кәамҕьас** (Гәаԥиа) **инхарҵа** (Қьеҭуанрҩа арҕьарахьтәи ахыԥә);

43. **Кәлашь иҳәсҵа** (Аԥьра гәаҩара иазааигәоуп);

44. **Кьамшьышь** (Агырба) **иқьапҵа** (Қьеҭуанрҩа арҕьарахьтәи ахыԥә);

45. **Пахәала** (Цыба) **иԥшаҳәа** (Қьеҭуанрҩа арҕьарахьтәи аԥшаҳәа);

46. **Ԥсардиаа рхәы** (Мышәды икәара ахы, Ашәхәатҵаа рхәи, Аблаҩеи, Ахәтҵеи рыбжьара);

47. **Сандра** (Амҷба) **иказарма** (Ҕәада-Џьыргәали Џьгьардеи ирҳәаауп);

48. **Чагә иқьапҵа** (Ахба дахьжу аваҷы);

49. **Шьаруан** (Ашәба) **иқьапҵа** (Қьеҭуанрҩа арҕьарахьтәи ахыԥә).

IV. Ҕәада аҳыхь аҳабла иаԥанакуа атҵыпхьыҳҟәа:

50. **Ажара** (Цхьынтԥар армарахьтәи ахыԥә Џьамхыр дуи, Каҷыҷ икәареи, Ҕәада аҳыхьи рыбжьара);

51. **Ажара аҳабла** (Алакәмҳареи, Кәарҷиаа рыхәтҵеи, Каҷыҷ икәареи рыбжьара);

52. **Аҳлагара** (Каҷыҷ икәареи, Асыпракәареи ахьеилало – Ажара аҳабла);

53. **Ақәатҵа** (Асыпракәареи, Аҳага кәареи рыбжьара – Ҕәада аҳыхь аҳабла);

54. **Акьырблырҵа** (Цхьынтԥар арҕьарахьтәи ахыԥә Хьҳыдакәара ахьалало – Ажара аҳабла);

55. **Аҟәыдырҵа** (Ажара кәара армаратәи аган – Ажара аҳабла);

56. **Ара зҭагылоу адәы** (Цаҟьакәареи Каҷыҷ икәареи рыбжьара – Ажара аҳабла);

57. **Асалиан** (Асыпракәара армаратәи ахыҷә – Ҕәада аӡыхь аҳабла);

58. **Ахаҳәрддыра** (Каҷыҷ икәареи, Қәмарча аӡи рыбжьара – Ҕәада аӡыхь аҳабла);

59. **Ахаԥьра** (Ҕәада аӡыхь азааигәара)

60. **Ахәкьаҷ** (Аҷысырҭацәгьа акәара арҕьарахьтәи аган – Ажара аҳабла);

61. **Аҳаиласа** (Аӡага кәара армархьтәи ахыҷә, Ԓлоу аҳәааҷ – Ҕәада аӡыхь аҳабла);

62. **Аҳәаса зҭагылоу** (Асалиан азааигәара – Ҕәада аӡыхь аҳабла);

63. **Ашәааргәарҭа** (Ахьаракәара арҕьарахьтәи аган – Ажара аҳабла);

64. **Аҩыԥа ахәы** (Каҷыҷ икәареи Қәмарча аӡи рымбжьара – Ҕәада аӡыхь аҳабла);

65. **Ҕәада аӡыхь** (Каҷыҷ икәара армарахьтәи аган, Ахаԥьара азааигәара);

66. **Ҟәаланис ихьара** (Цхьынҵҟари Ажара кәареи рыбжьара – Ажара аҳабла);

67. **Маниа ладгьыл** (Ақәаԥа азааигәара – Ҕәада аӡыхь аҳабла);

68. **Хьӡыдакәара ахәы** (Цхьынҵҟари Каҷыҷ икәареи рыбжьара – Ажара аҳабла);

69. **Ҩарданаа рԥьаҧҭа** (Цхьынҵҟар арҕьарахьтәи ахыҷә);

70. **Ԥьелиа иҳәысҭа** (Ақәаԥа азааигәара – Ҕәада аӡыхь аҳабла).

V. Ҕәада-ахәҷа аҳаблақәа, аҭыԥхьыӡқәа:

71. **Кәарҷиаа рыхәҵа** (Қьеҭуанрҩеи Қәмарча аӡи рыбжьара);

72. **Шьоууаа рыхәҵа** (Қьеҭуанрҩа иавоуп арҕьарахь ала).

а). Кәарҷиаа рыхәҷа иаҷанакуа аҭыԥқәа:

73. **Аара хәы** (Дәабшьха иатәуп);

74. **Абаажә** (Абаарыԥхра ацәаҳәа аладатәи аганахь, Кәарҷиаа рыхәҵа агәҭахьшәа);

75. **Абаарыԥхра** (Баагәараны Кәарҷиаа рыхәҵа иаҵсуеит);

76. **Абаахыб** (Кьамшьышь иқьаҧҭа игылоуп, оумак идуум уахәама ҧеыхоуп);

77. **Ажәмҩа** (Дәабшьха иатәуп – Кәарҷиаа рыхәҵа);

78. **Ажәрымҩа II Ажәмҩа** (Қәынды аӡы ахахьы);

79. **Аӡкылҵәа** (Қьеҭуанрҩа аӡы еиҩхаара ҭшәаӡаны иахьаакылҟьо);

80. **Акьырблырҭа** (Қьеҭуанрҩа армарахьтәи аган – Кәарҷиаа рыхәҵа);

81. **Ақәнирҭа** (Ачаԥара кәара армарахьтәи ахыҷә);

82. **Алахара** (Амшәырҙыхь азааигәара);

83. **Алашара** (еимҟьараны иҟоуп, Дәабшьха иатәуп – Кәарҷиаа рыхәҵа);

84. **Аныҳәарҵа** (Қьеҭуанрԥа аҙыхь армарахьтәи аганахь иҟоу абаарыԥхра ахԥатәи ахырҕәҕәара аԥадахьы);

85. **Анԥьрышәаасҵа** (Анԥьныр ишәаасҵа зықәгылоу ахәы);

86. **Аԥсыжырҵа**[1] (Қьеҭуанрԥа аганахь ала абаарыԥхра аԥшьбатәи ахырҕәҕәара аԥадахьы);

87. **Арагәаԥа** (Аԥсаса рферма ахьгылоу, Қьеҭуанрԥеи Абаажәи рыбжьара – Кәарҷиаа рыхәҵа);

88. **Ахәырмара** (Кәарҷиаа рыхәҵа амрагыларахьтәи аган);

89. **Ах-ԥьык ахьгылоу** (ауахәама аԥадахьы);

90. **Аҳаԥы** (Амшәырҙыхь ахахьы – Кәарҷиаа рыхәҵа);

91. **Ацшбжьара** (Ҳарун иқьаԥҵа азааигәара);

92. **Ацыҕмԥа** (Абаажә иазааигәоуп);

93. **Ачаԥара** (Қьеҭуан армаратәи ахықә, Абаажә ахәи Ахәҵеи рыбжьара);

94. **Ачаԥара ахы** (Абаахыб аԥадахьы – Кәарҷиаа рыхәҵа);

95. **Ашәара** (Ачаԥара иаҵанакуеит);

96. **Аԥыбахә рыбжьара** (Абаажә иазааигәоуп);

97. **Гәдым** (Шьоууа) **инхарҵа** (Абаажә ашьапы);

98. **Гындиаа рымԥа** (Ауахәама хәыҷы аҟнытә Х-ԥьык ахьгыло уханагалоит);

99. **Дамеи** (Ашәба) **иқьаԥҵа** (Ахәырмара иатәуп);

100. **Дауҭ** (Кәарҷиа) **иқьаԥҵа** (Ацшбжьара аԥадахьы);

101. **Дәабшьха** (Кәарҷиаа рыхәҵа аԥадала шьханы иавоуп);

102. **Дәаб хәыҷы** (Дәабшьха иавоуп);

103. **Ерслым** (Ажәмԥа иазааигәоуп, ҭаҳараны иҟоуп);

104. **Иақәып** (Шьоууа) **иқьаԥҵа** (Абаажә иазааигәоуп);

105. **Иаҳиа** (Абраскьл) **иқьаԥҵа** (Расҵа иқьаԥҵа иавоуп – Ҕәада ахәҵа);

106. **Кәанта** (Ҳаҵхәа) **иқьаԥҵа** (Дамеи иқьаԥҵа иавоуп);

107. **Кәҷын иҙмах** (Дәабшьха иавоуп – Кәарҷиаа рыхәҵа);

108. **Кьамшьышь** (Кәарҷиа) **иқьаԥҵа** (ауахәама хәыҷы ахьгылоу);

109. **Расҵа** (Саҙба) **иқьаԥҵа** (Даҵа иқьаԥҵа иавоуп);

110. **Саҙаа рыхьара** (Ачаԥара иазааигәоуп);

111. **Софыць** (Кәарҷиа) **ирҟара**[2] (Дәабшьха хәҷы уахьналбаауа);

---

[1] Абаарыԥхра 150-ҟа метра иԥахыкны бнараны иҟоуп. Ахәҵаа ажәытә абра аԥсыбаԥ дуқәа ыцхны (уа абаԥқәа уажәгьы итцыцуеит) ақәа аҳаруеит ҳәа иганы азы иаларыжьуан.

[2] Софыць захьзыз, изларҳәо ала Кәарҷиан, абшьҭрала уахәаԥшуазар, уи Ахәҵа дынхон XVIII ашәышықәсаз.

112. **Ҭамшьыгә** (Шьоууа) **иқьаԥҭа** (Абаажә иазааигәоуп);

113. **Хьфар** (Кәарҷиа) **иқьаԥҭа** (Кьамшьышь иқьаԥҭа иавоуп);

114. **Ҳарун** (Ҳаҭхәа) **иқьаԥҭа** (Ҭамшьыгә иқьаԥҭа иавоуп);

115. **Ҳахҵәа** (Амшәырҙыхь азааигәара);

116. **Шьаабан** (Ахал-иԥа, дсаҙын) **иқьаԥҭа** (Расҭа иқьаԥҭа аѡдахьы);

117. **Шьханыҟәа иб**жьаларҵа (Ерслым азааигәара);

118. **Ԥыдли иааԥҵра** (Ачаԥара иаҵанакуеит).

б). Шьоууа рыхәҵа иаҵанакуа атҵыԥқәа:

119. **Ажьшра** (Ҕәланаарҭа иавоуп амрагыларахь ала);

120. **Аларыхцәы зқәу ахәы** (Қьетуанрѡа арҕьарахьтәи ахықә, Шьоууаа рыхәҵеи Ԥьырҕәыли рҳәаҷ);

121. **Аԥшақәсырҭа** (Қьетуанрѡа арҕьарахьтәи аган, хәԥшҙаран иҟоуп. Аца зықәгылоу азааигәара);

122. **Аца зықәгылоу** (Ажьшара иазааигәоуп);

123. **Ҕәака** (Шьоууа) **иқьаԥҭа** (Қьетуанрѡа арҕьарахьтәи аганахь, аҙы иацәыхарамкуа иҟоуп);

124. **Ҕәланаарҭа** (Ажьшара иавоуп амраҵашәарахь);

125. **Кәаҵиа** (Амчба) **иқьаԥҭа** (Махьал иқьаԥҭа иазааигәоуп);

126. **Кәын иҳа** (Аца зықәгылоу аѡадахьы);

127. **Леиуа** (Шьоууа) **иқьаԥҭа** (Шарыҵхәа иқьаԥҭа иавоуп);

128. **Махьал** (Шьоууа) **иқьаԥҭа** (Ҕәака иқьаԥҭа иавоуп);

129. **Шарыҵхәа** (Ашәба) **иқьаԥҭа** (Кәаҵиа иқьаԥҵеи Леиуа иқьаԥҵеи рыбжьара).

Елыр ақыҵа

1. **Ақ. Елыр (Аилар) II Илори** (аҳәаақәа: аѡада – Елырган аҳабла; амрагыларахь – Охәреи, Анариа; алада – Амшын Еиқәа; амраҵашәарахь – Аалҙга аҙы: Елыр аҵоурых, уахәаԥш хыхь – Аетимологиатә згәаҵарақәа, Елыр);

2. **Илори,** уахәаԥш Елыр.

Елыр аҳаблақәа:

3. **Ахәри II Охәреи аҳабла** (аҳәаақәа: аѡада – Река; амрагыларахь – Анариа; алада – Нагәалоу; амраҵашәарахь – Елыр-агәы, Зыдахә);

4. **Елыр-агәы II Елыр** (аҳәаақәа: аѡада – Елырырха аҳабла; амрагыларахь – Нагәалоу; алада – Амшын Еиқәа; амраҵашәарахь – Аалҙга аҙы);

5. **Елырырха II Зени** (аҳәаақәа: аѡада – Зыдахә; амрагыларахь – Охәреи; алада – Елыр-агәы; амраҵашәарахь – Аалҙга аҙы);

6. **Зени,** уахәаԥш Елырырха;

7. **Зыдахә II Суки** (аҳәаақәа: аѡада – Ԥақәашь; амрагыларахь – Охәреи; алада – Елырырха; амраҵашәарахь – Аалҙга аҙы);

8. **Нагәалоу II Нагвалоу** (аҳәаақәа: аҩада – Охәреи; амрагыларахь – Анариа, Гәдаа; алада – Амшын Еиқәа; амраҭашәарахь – Елыр-агәы);

9. **Суки,** уахәаԥш Зыдахә.

Елыр аҳаблақәа рыҩныцкатәи ахьзқәа:

10. **Абаара II Набаа** (Нагәалоу иатәуп, збаарроуп, Охәреи II Анариа анхыҵуа ихнаҩоит);

11. **Аипподром** (Елырырха иатәуп, аихамҩеи амашьынамҩеи рыбжьара, Аалзга ахықә);

12. **Ашәра II Ҷипурона** (Охәреи аҳабла иатәуп – Елыр ақыҭа);

13. **Елырмҵа II Нагәру** (Елыр ауахәама акәша-мыкәша);

14. **Набаа,** уахәаԥш Абаара;

15. **Рыбколхоз** (Елыр-агәы Нагәалоуи рыбжьара);

16. **Цуна ибаара** (Елырырха амрагылараҳьтәи аган);

17. **Ципурона,** уахәаԥш Ашәра.

Елыр азы Охәреи ақытԥан ианцоу ҳәаамтқак: Ажәытә, аамҭала Елыр уаҩы дынхомызт, ауахәама ахьыказгьы рхашҭхьан, акәша-мыкәша бнаршәыраны иҟалахьан. Уи аазырԥшыз Ԥақәашьаа роуп. Зны Ԥақәашьтәык ашьабсҭа ихән, ашьакәарсҭа дхыланы дышнеиуаз, абна зхаԥаны иҟаз Елыр ауахәама дақәшәеит. Данытгьежь иқытауаа иибаз реиҳәеит. Ашьҭахь, Ԥақәашьаа Елыр ицаны абна иагахьаз ауахәама хыртит, амҩагьы ҟарҵеит. (Кәакәасқьыр Маманти Нарыкь-иԥеи, Харчлаа Ражьден Капушь- иԥеи ирҳәамҭоуп).

Кындыг ақыҭа

1. **Ақ. Кындг II Кындыг** (аҳәаақәа: аҩада – Аҭара; амрагыларахь – Ҭоумышь аҙы, Тамшь ақ. ; алада – Амшын Еиқәа; амраҭашәарахь – Кындыг-ҷыц).

Кындыг аҳаблақәа:

2. **Акәара уаа** (аҳәаақәа: аҩада – Аҭара ақ., Ахы уаа аҳабла: амрагыларахь – Ахы уаа аҳабла; алада – Алаԥанра II Липанаа; амраҭашәарахь – Кындыг ҷыц);

3. **Алаԥанра II Лаԥанаа, Липана** (аҳәаақәа: аҩада – Акәарауаа, Ахы уаа аҳабла; амрагыларахь – Ҭоумышь аҙы, Ҭоумышь ақыҭа; алада – амшын; амраҭашәарахь – Кындыг-ҷыц);

4. **Ахы уаа II Кындыг ахәы** (аҳәаақәа: аҩада – Аҭара ақыҭа, Кәакәаа рхәы; амрагыларахь – Ҭоумышь аҙы; алада – Алаԥанра: амраҭашәарахь – Акәара уаа);

4-а. **Кындыг ахәы,** уахәаԥш Ахы уаа;

4-б. **Лаԥанаа,** уахәаԥш Алаԥанра;

4-в. **Липана,** уахәаԥш Алаԥанра.

I. Акәарауаа аҳабла иаҧанакуа атыпхьыӡқәа:

5. **Алзатҙә** (Қыжәӡа ахәы аладахьтәи аган);
6. **Амтон** (Кьиут) **иқьамҭа** (Ԥшьаҳатҵкар иавоуп армарахь ала);
7. **Апышә** (Кьиут) **иқьамҭа** (Ахы уаа иатәуп – Акәарауаа аҳабла);
8. **Ахы уаа** (Акәарауаа рҳабла аҽадахьтәи азбжа);
9. **Баҭа** (Киут) **игәаҽа** (Ԥшьаҳатҵкари Ҷашьеи рыбжьара);
10. **Ерҟан иқьамҭа** (Ахы уаа иатәуп);
11. **Кәасҭа иқьамҭа** (Ԥшьаҳатҵкар иавоуп армарахь ала);
12. **Кьагәа** (Кьиут) **иқьамҭа** (Ҳасан иқьамҭа иавоуп);
13. **Қәақәаней II Қәақәаней ибна** (Ҷашьа иавоуп арԍьарахь ала);

13-а. **Қәақәаней ибна,** уахәаҧш Қәақәаней;

14. **Кәаҭи** (Гәынԥьиа) **иқьапҭа** (Хабыгә иқьапҭа иазааигәоуп);
15. **Қәатҙә** (Кьиут) **иқьапҭа** (Ԥшьаҳатҵкар иавоуп армарахь ала);
16. **Қыжәӡа ахәы** (Ҷашьеи Ԥшьаҳатҵкари рыбжьара);
17. **Ламшьатҙә иқьамҭа** (Ахы уаа иатәуп, Ҷашьа иавоуп армарахь ала);
18. **Лахәыдгьыл** (Ламшьатҙә иқьамҭа иавоуп амрагыларахь ала);
19. **Никәа** (Кьиут) **иқьамҭа** (Ахы уаа иатәуп);
20. **Петра** (Кьиут) **иҳәыста** (Никәа иқьамҭа иазааигәоуп);
21. **Ҭамшьыгә** (Кьиут) **иқьамҭа** (Ҷашьа иавоуп армарахь ала);
22. **Хабыгә** (Гәынԥьиа) **иқьамҭа** (Ахы уаа иатәуп);
23. **Хахәлиа** (чаитроуп, Баԥьга иқьапҭа авараҽы);
24. **Хәарцкьиаа рқьапҭа** (Ԥшьаҳатҵкари Ҷашьеи рыбжьара);
25. **Хәшьыҵ** (Кьиут) **иқьамҭа** (Ахы уаа иатәуп);
26. **Ҳасан** (Кьиут) **иқьамҭа** (Ԥшьаҳатҵкар иавоуп армарахь ала);
27. **Ҵыҵ** (Кьиут) **иқьамҭа** (Ԥшьаҳатҵкар иавоуп армарахь ала);
28. **Чакьар иаапҵрақәа** (Қыжәӡа ахәы аладахьы);
29. **Ҷынҷа** (Кьиут) **иқьамҭа** (Ахы уаа иатәуп);
30. **Шьаабан** (Кьиут) **иқьамҭа** (Ахы уаа иатәуп);
31. **Шьаткәа** (Кьиут) **иқьамҭа** (Ахы уаа иатәуп);
32. **Ԓьырга** (Кьиут) **иқьамҭа** (Ахы уаа иатҷанакуеит).

II. Алаԥанра аҳабла иаҧанакуа атыпхьыӡқәа:

33. **Габниаа рқьамҭа** (Ҷашьа иатҷанакуеит – Алаԥанра аҳабла);
34. **Гагә** (Гәынԥьлиа) **иқьамҭа** (Хәарцкьиаа рқьамҭа иавоуп);
35. **Дырмит** (Хәарцкиа) **иплан** (Алаԥанра агаҽа);
36. **Жьагәа лқьамҭа** (Ҷашьа адгьыл иатҷанакуеит);
37. **Ита** (Кьиут) **иқьамҭа** (Ҭоумышь аԥшаҳәа – Алаԥанра аҳабла);
38. **Опарахьа II Оупарахь** (Кындыӷ-ҽыци Дырмит иплани рыбжьара, ԥаса бнараны – хәажәараны, ԥьраны, хьараны, ҳәа гәыгәрҭаны иҟан, ашьабсҭақәа аман: абна ықәрган аԥсақәа еиҭарҳаит);
39. **Отаранԥьа** (ӡбаароуп, Ҷашьа иавоуп);

40. **Пышь** (Кьиут) **иқьамҭа** (Алаҧанра аферма ашьҭахь – Алаҧанра аҳабла);

41. **Татеи** (Кьиут) **иқьамҭа** (Ҷашьа иатҵанакуеит);

42. **Хәарцкьиаа рқьамҭа** (Дырмит иплан агәҭа);

43. **Ҷашьа** (акәара Ҷашьа нырцә-аарцә иавоу, амҩадуи Амшын Еиқәеи ирыбжьанакыз адгьыл);

44. **Шәырдлаа рқьамҭақәа** (Ҷашьа иатҵанакуеит, Ҭоумышь аҵы аган).

III. Ахы уаа аҳабла иаҧанакуа атҵыҧхьҵқәа:

45. **Азнаур** (Кьиут) **иқьамҭа** (Кындыҕ аклуб ахьыкәгылоу);

46. **Ауахәама ахәы** (Ҭоумышь аҵы арҕьарахь ала кьилометрак аҟара инаҵәхыкны);

47. **Ахәоу** (Ҷашьеи Цихәаши рыбжьара);

48. **Буџьга** (Ҕәыҧьиа) **иқьамҭа** (Уазамаҭ иадгьыл иазааигәоуп – Ҷашьа аҵы аган);

49. **Кәасҭа** (Кьиут) **иқьамҭа** (Ҷашьа аҵы иазааигәоуп);

50. **Ламиаа рқьамҭақәа** (Цихәаш ахыкә – Ахы уаа аҳабла);

51. **Леиаа рқьамҭақәа** (аусҳәарҭа иавоуп амраҭашәарахь ала);

52. **Нагдоу II Ҷаҷ ихәы** (Намарданоу иавоуп – Ахы уаа аҳабла);

53. **Намарданоу** (хәуп, Ҭоумышь аҵы иавоуп);

54. **Ҭелиҵкар II Ҭелҵкар** (Лаҕәашь аҵы аҧшаҳәа);

55. **Уазамаҭ** (Кьиут) **иадгьыл** (Цихәаш иазааигәоуп);

56. **Хапара** (Кьиут) **иқьамҭа** (Цихәаш аҵы арҕьарахьтәи ахыкә);

57. **Ҳәымпыл** (Кьиут) **иқьамҭа** (Леиаа рқьамҭа аҩадахьы);

58. **Цыҷу** (Кьиут) **ихәы** (атрасса аҩадахьы, аҵқәа – Ҷашьеи Ҭоумышьи рыбжьара);

59. **Шарыҵхәа** (Кьиут) **иқьамҭа** (Ахәоу иазааигәоуп);

60. **Ҷьабуаа рхәы** (Ахәоу иавоуп аҩадала).

Кындыҕ-ҷыц ақыҵа

1. **Ақ. Кындыҕ-ҷыц** (аҳәаақәа: аҩада – Аҭара ақыҵа; амрагыларахь – Кындыҕ; алада – Амшын Еиқәа; амраҭашәарахь – Абааҷықә (Ҷҟәыргьыл), Аҵҩбжьа ақыҵа). Кындыҕ-ҷыц ҳәа ааигәа ауп ианыҟала – аҷыцнхацәа анаарга ашьҭахь. Ууанҵа, Кындыҕ-ҷыц адгьылгьы Кындыҕ ҳәа ишашьҭаз).

Кындыҕ-ҷыц иаҧанакуа атҵыҧхьыҵқәа:

2. **Аслан** (Қацәба) **иаапҵра** (Уаҭынҵа ҳәа иахьашьҭоу – Кындыҕ-ҷыц);

3. **Ахәырмара** (Уаҭынҵа амшын аҧшаҳәа ҧаса Кындыҕ-ҷыц апионер лагьер ахьыҟаз);

4. **Ашәабараҟ II Ашәабараҟ зхагылоу** (Уажәы ачаифабрика ахьгылоу);

5. **Ашә абараҟ зхагылоу,** уахәаԥш Ашә абараҟ;

6. **Еқәыԥ** (Ҭәыць) **иаапҵра** (Уаҵынҵа иаҵанакуеит);

7. **Ерика** (Пепериди) **иқьамҭа** (Ҷашьа иавоуп арҕьарахь ала);

8. **Ҟәбан** (Кьиут) **иаапҵрақәа** (атеплица ахьыҟаз азааигәара);

9. **Опарахьа** (Кындыҕ-ҷыц агәи Алаԥанра аҳаблеи рыбжьара);

10. **Саҵамашьа** (Кындыҕ-ҷыц амшын аԥшаҳәа абаа ахьгылоу – Ахәырмара аашс алада-мрагыларахь);

11. **Уаҵынҵа** (Кындыҕ-ҷыци**,** аихамҩеи, амшыни рыбжьара, аҷыцынхацәа ахьынхоз);

12. **Цыкь** (Кьиут) **имҕышра** (ажәытә рахәгылароҵан, Опарахьа иатәуп).

Кәачара (Кәач-ира) ақыҵа

1. **Ақ. Кәачара II Кәач-ира** (аҳәаақәа: аҩада – Ґәада; амрагыларахь – Ҷлоу, Мыкә; алада – Араду, Тамшь; амраҵашәарахь – Лабра, Кәтол; аҩада-мраҵашәарахь – Џьгьарда: ари адгьыл абжеиҳарак жәытәла Ґәада иадыԥхьаҙалан, Кәач-ира ҳәа иашьҭан, ахьҙгьы уамак ижәытәҙам. Ақыҵа агәҵахьшәа ара дуззаа гылан, Кәач захьҙыз хьчак игыларҵан. Асовет мчы шьақәгылаанҙа, иара уи ашьҭахьгьы, ара амҵан аизарақәа мҩаԥыргон, атәым милаҵ анықәнагала Кәач-ира аҵыԥан Кәачара рҳәо иалагеит).

Кәачара иаҧанакуа аҳаблақәа:

2. **Векәуаа рҳабла** (аҳәаақәа: аҩада – Кәачара-Ҷлоу; амрагыларахь – Ҷлоу; алада – Чабырхәа II Цхьынҵҟар; амраҵашәарахь – Кәачара-агәы);

3. **Кәачара-агәы** (аҳәаақәа: аҩада – Қьеҭуан аҳаб; амрагыларахь – Кәачара-Ҷлоу, Векәуаа рҳабла; алада – Чабырхәа II Цхьынҵҟар; амраҵашәарахь – Кәтол);

4. **Кәачара-Лабра** (аҳәаақәа: аҩада – Кәтол; амрагыларахь – Кәачара-агәы; алада – Лабра; амраҵашәарахь – Лабра, Кәтол);

5. **Кәачара-Ҷлоу** (аҳәаақәа: аҩада – Ґәада; амрагыларахь – Ҷлоу ақ.; алада – Векәуаа рҳабла; амраҵашәарахь – Кәачара-агәы);

6. **Қьеҭуан** (аҳәаақәа: аҩада – Ґәада; амрагыларахь – Ґәада; алада Кәачара-агәы, Кәачара-Лабра; амраҵашәарахь – Кәтол; Қьеҭуан ажәытә Џьгьарда иадын, ареволиуциа ҟалаанҙа араатәи адгьылқәа Маршьан Ҳаиҵбеи, Ашәхәаҵаа Шьмафи, Цыба Кыҷыни иртәын).

I. Векәуаа рҳабла иаҧанакуа аҵыԥхьыҙқәа:

7. **Ажра** (Аԥшаҳәа иаҵанакуеит – Кәачара ақ.);

8. **Акәапра ахәы** (Ачыркәара II Цхьынҵқар аҳы армарахьтәи ахықә ѡхала – Чаблахан абаа аҩадахьы);

9. **Аԥшаҳәа II Ҕарцкьиаа рыԥшаҳәа** (Ачыркәара II Цхьынҵқар армарахьтәи аԥшаҳәа – Кәачара ақ.);

10. **Ҕарцкьиаа рыԥшаҳәа,** уахәаԥш Аԥшаҳәа;

11. **Кәаԥь ихкаара** (Векәуаа рҳаблеи Чабырхәеи рҳәаа аганахь);

12. **Кәычба ира** (Аԥшаҳәа иахьаҵанакәа – Кәачара ақ.);

13. **Маршьан ихәы** (Векәуаа рҳаблеи Чабырхәеи рҳәаа аганахь).

II. Кәачара-агәы иаҷанакәа аҵыԥхьыҳқәа:

14. **Ахәажәра** (Ачыркәара II Цхьынҵқар аҳы арҕарахьтәи ахықә, аѡбатәи абригада иахьаҵанакәаз);

15. **Кәач-ира**, уахәаԥш Кәачара;

16. **Омар** (Ҕарцкьиа) **идгьыл** (Чабырхәеи Кәачареи рҳәаа, ақыҵа мѡаду аҟынтәи амраҵашәарахь);

17. **Тагә ихәы** (Салома Шьенгьелиа дахьынхоз, ажәабатәи абригада ҳәа иахьашьҭаз).

18. **Цыба иплан** (Кәтоли Ҕәадеи рҳәаа иадуп);

19. **Шабаҵ** (Маршьан) **ихкаара** (Ачыркәара арҕарахьтәи аԥшаҳәа, Ахәажәра азааигәара).

III. Кәачара-Лабра иаҷанакәа аҵыԥхьыҳқәа:

20. **Абырзал ахәы** (Абырзалкәара II Умаҟара хәыҷы иавоуп арҕарахь ала);

21. **Ахьацара** (Лабреи Зәыҳә инхарҵеи рыбжьара);

22. **Зәыҳә** (Емхаа) **инхарҵа** (Абырзал ахәи Кәачара-агәи рыбжьара).

IV. Кәачара-Ҷлоу еиднакыло аҵыԥхьыҳқәа:

23. **Ашьанҵара** (Ҷлоуи Кәачареи рҳәаа изааигәоуп);

24. **Чачаа рашҵа** (Кәачара-Члоу аҳабла Ҷьамидаа ахьынхоз авараҷы).

V. Қьеҭуан аҳабла аҵыԥхьыҳқәа:

25. **Аграа рҳабла** (Ҕәадеи, Қьеҭуанрѡеи, Мышә иқәаҵеи рыбжьара);

26. **Аимхәыц ахәы** (Қьеҭуан, Пиԥиаа ахьынхоз азааигәара: ари ахәаҷы еснагь аимхәыцқәа рацәаны иҵыҵуеит рҳәоит);

27. **Мышә иқәаҵа** (Қьеҭуанрѡа армарахьтәи аԥшаҳәахьы, Ҕәадаа рҳәаа азааигәара).

Кәтол ақыҭа

1. Ақ. **Кәтол** (аҳәаақәа: аҽада – Џьгьарда, Ҕәада; амрагыларахь – Кәачара, Лабра; алада – Тамшь; амраҭашәарахь – Тамшь, Кындыг; аҽада – мраҭашәарахь – Аҭара, Аҭара-ерманқыҭ).

Кәтол аҳаблақәа:

2. **Абаақыҭ II Ачаарқыҭ** (аҳәаақәа: аҽада – Бзанқыҭ; амрагыларахь – Дҕамшь аӡиас; алада – ақ. Тамшь, аҳаб. Наҕбоу; амраҭашәарахь – Тамшь, аҳаб. Ануаа рхәы, Ҭоумышь);

3. **Агыркәакь II Ақәыцра II Кәтол агәы** (аҳәаақәа: аҽада – Ахы уаа; амрагыларахь – Дҕамшь аӡы, Қьарақьан аҳабла; алада – Бзанқыҭ; амраҭашәарахь – Ҭоумышь аӡиас);

4. **Аы уаа (**аҳәаақәа: аҽада – Џьгьарда; амрагыларахь – Дҕамшь; алада – Агыркәакь; амраҭашәарахь – Ҭоумышь аҳабла);

4-а. **Ачаарқыҭ,** уахәаԥш Абаақыҭ;

5. **Бзанқыҭ II Самахариа II Ҭамқыҭ**[1] (аҳәаақәа: аҽада – Агыркәакь; амрагыларахь – Дҕамшь; алада – Ачаарқыҭ; амраҭашәарахь – Лаҕуашь аӡы);

5-а. **Кәтол агәы**, уахәаԥш Агыркәакь;

6. **Қьарақьан** (аҳәаақәа: аҽада – Ҕәада, Қьеҭуан; амрагыларахь – Кәачара, Лабра; алада – Лабра; амраҭашәарахь – Дҕамшь аӡы, Ахы уаа, Агыркәакь);

6-а. **Самахариа,** уахәаԥш Бзанқыҭ;

6-б. **Ҭамқыҭ,** уахәаԥш Бзанқыҭ;

7. **Ҭоумышь** (аҳәаақәа: аҽада – Џьгьарда; амрагыларахь – Ахы уаа; алада – Лаҕуашь аӡы, Кындыг; амраҭашәарахь – Аҭара, Аҭара-ерманқыҭ).

I. Абаақыҭ II Ачаарқыҭ – аҳабла иаԥанакуа атыԥхьыӡқәа:

8. **Аапҵра** (Адушька лӡыхь иавоуп арҕьарахь ала);

9. **Аӡбаа** (Аӡыҽры армарахь ала иавоуп Ҭоҵиа лӡыхь азааигәара, агыркәа «Онтҟалашь» ҳәа иашьҭан);

10. **Аӡырԥха абагьыр** (Аӡырԥхеи амҽадуи ахьеихысуа);

11. **Акәакь** (Аӡырҽаши Бадала иӡыхьи рыбжьара);

12. **Акәуаҵра** (ӡбааран, зышьҭраны иҟоуп, хыс иамоу Адушька лӡыхь ахьӡуп);

13. **Аплан II Чачаа рыплан** (Кәтол амҽаду иавоуп – Ачаарқыҭ аҳабла);

14. **Амаркаԥьра** (Аерманқәа рыцҳа ҳәа иахьашьҭоу аҭып);

[1] Абыргцәа изларҳәо ала Бзанқыҭ ааигәатәи хьзуп, ажәытә Ҭамқыҭ ҳәа иашьҭан.

15. **Аҵәа ахьаб**жьагылоу (Бзана иавоуп арҕьарахь ала);

16. **Ачаа рашҭа** (Аҳырԥаш армарахьтәи аган, Бадала иҳыхь ахьыҵыҵуа);

17. **Ачарҭа** (Ҷаҷал иатәуп, Осиаа рқьапҵақәа ирзааигәоуп);

18. **Ачарҭақәа** (Шьамкәлыкьи Бзанеи рыбжьара);

19. **Аԥҳаа рхәы** (Бзанеи, Лаҕуашьи, Ануаа рхәыи рыбжьара);

20. **Бабисыр** (Дҕамшь ахықә, Дҕьамшь аҳышьҭра ҷыц анышьҭнах иагеит);

21. **Баԥьга (**Гәыргәлиа) **имхусҭа** (Ҷаҷал иатәуп, Самсон имхусҭа иазаигәоуп);

22. **Бегәа (**Гәыргәлиа**) имхусҭа** (Ҷаҷал иатәуп – Ачаарқыҵ аҳабла);

23. **Верчка** (Осиа-пҳа) **лқьапҵа** (Ҷаҷал иатәуп – Ачаарқыҵ аҳабла);

24. **Заҳал ибаҟа** (Жьанҭа иҳыхьи Дҕамшьи рыбжьара);

25. **Злиаа рҵыԥқәа** (Ҷаҷал иатәуп, Ачарҭа иазааигәоуп);

26. **Ҟәышәтын иқьапҵа** (Шьамкьлыкьи Ачарҭақәеи рыбжьара);

27. **Лаԥанцәыбблы** (Жьанҭа иҳыхьи Дҕамшьи рыбжьара);

28. **Лахәуаа ргыларҭа** (Аҳырԥаш арҕьарахьтәи аган);

29. **Осиаа рқьапҵақәа** (Ҷаҷал иатәуп, Ачарҭа иазааигәоуп);

30. **Самсон** (Гәыргәлиа) **имхусҭа** (Ҷаҷал амраҭашәарахьтәи аганахь иҟоуп);

31. **Унаҭ** (Дақьа лкәара арҕьарахьтәи аган);

32. **Ҳашаа рҵыԥқәа** (Ҷаҷал абнара иатәуп);

33. **Ҷаҷал** (Ҷаҷал абнара аладатәи аган Ачаарқыҵ иахьаҵанакуа);

34. **Шьамкәлыкь** (Бзана арҕьарахьтәи ахықә, аҳлагара ахьҭагылоу).

II. Агыркәакь (Кәтол агәы) аҳабла иаҧанакуа аҵыԥхьыҳқәа:

35. **Агәҧырра** (Агыркәакьи Ачаарқыҵи рыбжьара анышәынҭрақәа ахьыҟоу);

36. **Ашҭа ду** (Бзана арҕьарахьтәи ахықә Чачаа нхон, ара джуп «Аҧсны ахсаала» ҟазҵаз Миха Чачба);

37. **Ашҭа хәыҷы** (Ашҭа ду авараҷы);

38. **Жәанаа рдәы** (Дҕамшь аҳы арҕьарахь ала аусҳәарҭа авараҷы).

III. Ахы уаа аҳабла иаҧанакуа аҵыԥхьыҳқәа:

39. **Абаахыжәжәара** (Лаҕәашь армарахьтәи ахықә – Ҷаҷал агәы);

40. **Абысҵарҭа** (Лаҕуашь иавоуп армарахьтәи аган уамак иацәыхарамкәа);

41. **Аграа ргыларҭа** (амԥаду азааигәара амраҭашәарахь ала – Ахы уаа аҳабла);

42. **Акшаа рқьапҵа** (Агыркәакьи Ахы ууаи рҳәаа иазааигәоуп);

43. **Алаҳаш** (амԥадуи, Дҕамшь аҳи, Ԥьгьарда аҳәааи ирыбжьоуп);

44. **Алықьса (Басариа) иқьапҵа** (Ԥьгьарда аҳәаа иазааигәоуп, амԥаду амраҭашәарахьтәи аганахь ала);

45. **Амҵаа рхәы** (Џьгьардеи Ахы ууаи рҳәаа ԥнатцәоит);

46. **Аҳәысҭа ду** (Кәаҕәониа Асҭамыр ишьҭахь арашқәа ахьгылаз, Бзана ахы ахьакуа);

47. **Аҵәасара** (амҩадуи Џьгьарда аҳәааи ирывоуп);

48. **Аԥехы** (амҩаду иавоуп амраҭашәарахь ала – Ахы уаа аҳабла);

49. **Ернаа рхәы** (Џьгьардеи Ахы ууаи ирыбжьоуп);

50. **Естат** (Мқаиа) **иҟәыдыҭра** (Лаҕәашь арҕьарахьтәи ахықә);

51. **Естат** (Мқаиа) **еисырҵа** (Лаҕәашь арҕьарахьтәи аган);

52. **Зафас** (Чегьиа) **иқьаԥҵа** (Лаҕәашь азаааигәара);

53. **Кәыкыр иҳәысҭа** (Тур ихәы аҵаҟа, амҩадуи Лаҕәашь аҙи рыбжьара);

54. **Кәҷыҷ** (Кәаҕәаниа) **иаапҵра** (Лаҕуашь иавоуп армарахь ала);

55. **Лапаҕә** (Бзаркал) **иқьаԥҵа** Лаҕәашь армаратәи аԥшаҳәа, Шьқыт иқьаԥҵа иазааигәоуп);

56. **Лашәриаа рҳабла** (Ахы ууаи Агыркәакьи рыбжьара);

57. **Разан** (Гәаьуа) **иқьаԥҵа** (Тур ихәы аҵаҟа);

58. **Тур ихәы** (Џьгьардеи Ахы ууаи рҳәаа иавоуп);

59. **Ҵырҟьанҵоу** (Аԥехы иавоуп – Ахы уаа аҳабла);

60. **Шьқыт** (Чегьиа) **иқьаԥҵа** (Тур ихәы иатәуп, Разан иқьаԥҵа иавоуп).

IV. Бзанқыҭ II Самахариа II Ҭамқыҭ иаҧанакуа атыпхьыҙқәа:

61. **Аҕдарра агәы** (Мақа инхарҵа иазааигәоуп):

62. **Алзаҵә** (Дҕамшь арҕьарахьтәи ахықә, Кәынта иҙыхь ахы);

63. **Аҳасара апан** (Хәасеикәара ахықә);

64. **Аԥеанҵра** (Дҕамшь арҕьарахьтәи ахықә – Бзанқыҭ аҳабла);

65. **Басиат** *(*Дарсалиа) **иқьаԥҵа** (Петра иҙыхь азааигәара);

66. **Џьыԥьыкь ихкаара** (Дҕамшь иавоуп арҕьарахь ала, Кәынта иҙыхь азааигәара);

67. **Едгьац** (Харԥьалиа) **иаапҵра** (Аҕдарра иавоуп амраҭашәарахь ала);

68. **Кәрышә** (Ҵнариа) **иқьаԥҵа** (Ахы уаа аҳабла аферма ахьгылоу);

69. **Мақа** (Агрба) **иаапҵра** (Сеидыҟ иҳәысҭа иазааигәоуп);

70. **Петра** (Џьыԥьал) **иқьаԥҵа** (Махариаа рыҙлагара ахьҭагылоу инаркны Бзана арҕьарахьтәи ахықә иавоуп);

71. **Седыҟ** (Чагәаа) и**ҳәысҭа** (Бзана армарахьтәи ахықә);

72. **Ҳаԥшьаҵыцырҵа** (дәны иҟоуп Чачан адәы аладала иавоуп);

73. **Чачан адәы** (Хәасеикәареи Бзанеи рыбжьара);

74. **Џьаҭ** (Џьыԥьал) **ихҵара** (Бзана аԥшаҳәаҿы иҟоуп).

V. Қьарақьан аҳабла иаҧанакуа атыпхьыҙқәа:

75. **Акәадацра** (Дҕамшь армарахьтәи ахықә – Ҷкадуаа рҳабла);

76. **Акәара ҭбаа аҳабла** (Акәара ҭбааи Абырзал кәареи рыбжьара);

77. **Ақәатԥ ԥшʒа** (Дҕамшь армаратәи аԥшаҳәа, Џьгьарда аҳәаа иазаиагәоуп);

78. **Бадра** (Тапаҕәуа) **иқьаԥҭа** (Акәара ҭбааи Уамаћареи рыбжьара);

79. **Аԥсҳа ибаа** (Дҕамшь армарахьтәи аԥшаҳәа, Қьеҭуан аҳабла аган);

80. **Басариаа рхәы** (Дҕамшь аʒы армарахьтәи армарахьтәи аԥшаҳәа иавоуп);

81. **Бинаћәыћә** (Иван Папасқьыр иаб) **иқьаԥҭа** (Дҕамшь армарахьтәи ахыҷә – Қьарақьан аҳабла);

82. **Гамшьал** (Дҕамшь армарахьтәи аԥшаҳәа, Акәадацра инаркны Лабранʒа);

83. **Дырмит** (Дианын) **иқьаԥҭа** (Акәара ҭбаа армарахьтәи аԥшаҳәа еиҳаракыраны иавоуп);

84. **Ишьа иқьаԥҭа** (Акәара ҭбаа армарахьтәи аганахь);

85. **Камаҷыԥ лчеиҭра** (Акәара ҭбаа армарахь ала);

86. **Кәыкәыр иқьамҭа** (Лабра аҳәаа иавоуп);

87. **Кыпа иадгьыл** (Гамшьал иатԥанакуеит, Акәара ҭбаа ахыҷә);

88. **Қәаҭ иадгьыл** (Қәаҭ икәара ахы– Қьарақьан аҳабла);

89. **Кьабыц иқьаԥҭа** (Бинаћәыћә иқьамҭа авараҿы);

90. **Ћаламаҭ** (Чарганʒиа) **ичарҭа** (Гамшьал иатԥанакуеит);

91. **Лагәрҭан** (Акәара ҭабеи Дҕамшьи рыбжьара, Акәадацра аҩадахьы);

92. **Накьоу** (Бинаћәыћә иқьаԥҭа авараҿы Дҕамшь ахыҷә, ажәытә бнараны иҟан);

93 **Сааҭ** (Ахба) **иқьаԥҭа** (Гамшьал иатԥанакуеит – Тапаҕәуаа ахьынхо);.

94. **Ташә илбаа** (Дҕьамшь армарахьтәи ахыҷә, Џьгьарда аҳәаа иазааигәаны);

95. **Ҭарашь** (Лашәриа) **иааԥҭра** (Ацахакәара аханы);

96. **Хәсен** (Лашәриа) **иқьамҭа** (Дҕамшь армарахьтәи аԥшаҳәа, Лагәрҭан аҩадахьы);

97. **Ҷкадуаа рҳабла** (Дҕамшь армарахьтәи ахыҷә).

VI. Ҭоумышь аҳабла иаԥанакуа атԥыҳьыʒқәа:

98. **Аʒхытԥра** (Ҭоумышь ацҳа инаркны алада аʒы аԥшаҳәа Аҩʒаа рхәы аћынʒа);

99. **Аћәарабжьара** (Ҭоумышь аʒы иамоуп – Ҭоумышь аҳабла);

100 **Алиа** (Қәтар) **иқьаԥҭа** (Ҭоумышь арҕьарахьтәи аган ахәахьы);

101. **Аразатԥә** (Ҭоумышь иавоуп армарахь);

102. **Ардона** (Қәтарба) **игәаҩа** (Қьаламаҭ ихәы атԥаћа);

103. **Ахәанаа** (Ҭоумышь арҕьарахь ала хәны иавоуп);

104. **Ахьажә** (Ҵәырҩынтәи Ҭоумышьи ахьеилало арҕьарахьтәи аган);

105. **Блабаа рқәатҙа** (Ҭоумышь арҕьарахьтәи ахықәаҷ, Ҭарсхан иқьаԥҵа аладахьы);

106. **Гамҷыыҷь** (Ҩаынҷьиа) **иқьаԥҵа** (Кампыҵа лҙыхь авараҷы);

107. **Гәыгә** (Ҩаынҷьиа) **иқьаԥҵа** (Ҭоумышь армарахь ала Лаҕәашьи Ҭоумышьи рыбжьара, амҩаду кьелометрак инацәыхараны Ҷаҵал иахьатҵанакуа);

108. **Ҕәынҷьиаа рхәы** (Ҭоумышь арҕьарахь ала Ҭоумышьи Цихәаши рыбжьара);

109. **Кыԥса** (Гамгьиа) **иқьаԥҵа** (Ҭоумышь арҕьарахь);

110. **Кыҵ** (Ԥанҭиа) **иқьаԥҵа** (Баҕәажә иқьаԥҵа авараҷы);

111. **Кәаҕәаниа-ԥҳа лқьаԥҵа** (хәны иҟоуп – Ҭоумышь арҕьарахь);

112. **Қалы** (Ҩаынҷьиа) **иқьаԥҵа** (Ҭоумышь арҕьарахь);

113. **Қәыз** (Гамгьиа) **иқьаԥҵа** (Ҭоумышь арҕьарахьтәи аган ахәаҷы);

114. **Қьаламаҭ** (Қәҭарба) **ихәы** (Ҭоумышь арҕьарахь ала, ацҳа инаркны алада);

115. **Ҟазахә** (Ҩаынҷьиа) **инхарҵа** (Ҭоумышь арҕьарахь);.

116. **Манча** (Ҩаынҷьиа) **иқьаԥҵа** (Ҭоумышь арҕьарахь);

117. **Никәала** (Ҷнариа) **иқьаԥҵа** (Ҭоумышь армарахь ала ацҳа азааигәара);

118. **Миха** (Ҩаынҷьиа) **иқьаԥҵа** (Ҭоумышь арҕьарахьтәи аганахь);

119. **Пила** (Мқаиа) **иқьаԥҵа** (Ҭоумышь армарахь ала аҩада Џьгьарда аҳәаа иавоуп);

120. **Пица** (Ҩаынҷьиа) **инхарҵа** (Ҭоумышь аҳабла);

121. **Расҵа** (Сабуа) **иқьаԥҵа** (Ҭоумышь армарахь ала аҩада ахәахьы);

122. **Титу** (Ҩаынҷьиа) **иқьаԥҵа** (Ҭоумышь арҕьарахь ала, Џьныр иқьаԥҵа азааигәара);

123. **Тышь** (Гамгьиа) **иқьаԥҵа** (Ҭоумышь арҕьарахь);

124. **Ҭарсхан** (Қәҭарба) **иқьаԥҵа** (Ҭоумышь арҕьарахь ала Ҭоумышьи Ҷәырҩынтәи ахьеилало азааигәара);

125. **Ҭоумышь аҭаҳәҵа** (Ҭоумышь Џьгьарда иахьаду аҙы аԥшаҳәа);

126. **Ҳаным** (Ҩаынҷьиа-ԥҳа) **лқьаԥҵа** (Ҭоумышь арҕьарахь ала Пица иҙыхь азааигәара);

127. **Ҷаҵал абна** (бнацәаҳәаны Џьгьарда инаркны Ҭоумышь аҳабла арганы Тамшьынҙа ицоит).

Кәтолтәи аҭыԥхьыҙқәа ирыхҳәааy алегендақәа:

I. Кәтол ахьҙ зыхҟьаз: Ажәытә аусҳәарҵа ыҟаҙамызт, ақыҵа агәҭаны алтԥла ду гылан – Кәыт ил ҳәа иашьҭан. Абри амҵан еизарҵас иҟан. Ус ишнеи-шнеиуаз акәша-мыкәша зегьы Кәытил нас Кәтол ҳәа иашьҭалт.

Аҩбатәи авариант: Ажәытә зны аҳәынҵқар иҟынтәи Кәтол ауаҩы дааит, амҩа азааигәара ал дук гылан, убри амҵан аизара ҟарҵеит,

аҭыԥгьы ԥшӡаран иҟан. Асас дҵааит – абри аҭыԥ иахьӡузеи ҳәа – Кәыт ил ахьӡуп ҳәа иарҳәеит. Ус акәзар абри ақыҵа Кәтол ахьӡзааит иҳәан (Кәтил изымхәеит азы) ашәҟәы ианиҵеит.

II. Ҭамқыҭ ахьӡ зыхҟьаз: Ажәытә ара ауаа ҕәҕәакәа, ауаа ааӡакәа, ауаа ҭамамқәа нхон азы Ҭамқыҭ ҳәа иашьҭалт.

III. Аӡқәа – Ҭоумышь, Лаҕәашь, рыхьӡқәа зыхҟьаз ҳәа ажәлар рҿы иҟоу агәааанагара: Лабратәи аҳак иӡгаб Аҭара драаӡон, уи дзааӡоз лассы-лассы лабрааҷы даргон. Убас зны Аҭарантәи ишаауаз амшцәгьа рыцәшәеит, Ҭоумышь ианхыцәгыла аӡы ҭоумашь ҳәа ихыԥшыло иалагеит, убри иахҟьаны Ҭоумышь ҳәа иашьҭалт. Аӡҕаб даазгоз ирулак Ҭоумышь ирын Лаҕәашь аӡаҷы илеит. Аӡҕаб Лаҕәашь лыхьӡын, аӡы дырцәаанахәеит, уи нахыс аӡы Лаҕәашь ҳәа иашьҭалт. Ус Лаҕәашь дрыманы ишнеиуаз Дҕамшь иазааигәахо ианалага, ауаҩы дрышьҭит аӡы гәаҭ ҳәа. Аӡы ҕган азы Ҕгамшь ҳәа ахьӡырҵеит, уажәы Дҕамшь рҳәоит.

IV. Бзана аӡы ахьӡ зыхҟьаз ҳәа ажәлар рҿы иҟоу агәааанагара: Шықәсык зны аарҩара бааԥсы ҟалеит, аӡқәа зегь ҭабеит. Аӡы иаргәаҟуаз ԥьоукы аӡқәа гәаҭо ишаауаз Бзана ианхыцәгыла аӡы шҭаз рбеит. Ҟоҳ! Ари аӡы ибзаны иҟазаап рҳәеит. Убри нахыс Бзана (аӡыбза) ҳәа иашьҭалеит. Излархәо ала, Бзана егьа аарҩара бааԥсы ыҟазаргьы иҭабаӡом.

Лабра ақыҵа

1. **Ақ. Лабра** (аҳәаақәа: аҩада – Кәтол; амрагыларахь – Кәачара, Цхьенҵҟар; алада – Тамшь; амраҭашәарахь – Тамшь, Кәтол. Лабра иахьа инхо ерманқәоуп. Раԥхьаӡа урҭ ара иаанагеит 1896 шықәсазы, амшьентәи аерманқәа ҳәа ирышьҭоуп, Аԥсны иааназа Ҭырқәтәыла инхон ақ. Орду).

Лабра иаҧанакуа атыԥхьыӡқәа:

2. **Ақәацәра II Хачатур** (Дҕамшьи Акәара ҭабеи рыбжьара);

3. **Ампрутҟеҕ** (Цхьынҵҟар аҳабла иавоуп афбатәи абригада ҳәа иахьашьҭоу)[1];

4. **Арха II Самахареи** (Дҕамшьи Акәара ҭабеи рыбжьара, ахԥатәи абригада ҳәа иашьҭоу);

5. **Аҳҵынра ашҵа** (Акәара ҭаба Дҕамшь иахьалало армарахьтәи аган иазымариашаны Лабра ахәаҷы);

6. **Дарыҟәа иқьаԥҵа** (Лабра агәи Аҳҵынра ашҵеи рыбжьара);

7. **Караманид II Ҟараман идәы** (Лабра арасада зҵаадрыхуа ахьгылоу аԥшьбатәи абригадаа рҳабла);

8. **Ҟараман идәы,** уахәаԥш Караманид;

9. **Самахареи,** уахәаԥш Арха;

[1] Ерманшәала "Аҭырысра ақыҵа" ҳәа аанагоит.

10. **Хачатур,** уахәаԥш Ақәацәра;[1]

11. **Чилоу II Чилоур** (ҽакалагьы – Нижнаиа Лабра ҳәа иашьҭоуп актәи абригада аҳабла).[2]

12. **Ԥьородкеԥ** (Акәара ҭаба армаратәи аган, аԥшьбатәи абригада);[3]

Лабратәи аҭыԥхьыӡқәа ирыдҳәалоу алегендақәа

1. Лабра ахьӡ ахьынтәиааз ҳәа ирҳәо. Актәи алегьенда: Ажәытә, Лабра Самахариа ҳәа иахьашьҭоу архаҷ аҿырхәмарра, аимҵакьача уҳәа аицлабрақәа мҩаԥыргон, аҭыԥгьы Аицлабра ашҭа ҳәа иашьҭан, нас хәыцы-хәыцла Лабра ҳәа рҳәо иалагеит.

Аҩбатәи алегенда: Лабра инхоз аҳак иԥҳа Аҭара драаӡон. Уи лассы-лассы лабраахь даганы дыдырбон. Амҩа ианықәыз ирԥылоз «шәабацо» ҳәа ианрызҵаалак, Лабраахь ҳцоит рҳәон. Убри иахырҟьаны аӡгаб лабраа ахьынхоз Лабра ахьӡхалеит.

Умаҟара (Акәара ҭбаа ахьӡ зыхҟьаз ҳәа ирҳәо: ажәытә зны Лабрантәи амаҟарацәа аҭаца дрыманы ихынҳәны аҳаҿы ианааи аҳы хыҵны илеиуан. Аҳы ҭыкәкәаанӡа кырӡа иԥшыр акәхеит. Убри иахҟьаны Амаҟара ҳы ҳәа иашьҭалеит.

Маркәыла ақыҭа

1. **Ақ. Маркәыла II Мыркәыла** (аҳәаақәа: аҩада – Мықә, Џьал; амрагыларахь – Акәасқьа; алада – Очамчыра ақалақь; амраҭашәарахь – Мықә аҳы, Араду; ақыҭа ахьӡ уԥылоит еиуеиԥшым аҩырақәеи ахсаалақәеи рҿы XIV ашәышықәса аахыс; Муркала – Весконти ихсаала; Мергулас – Ах. – 4; Марквила – Ах. 14; Меркула – Ах. – 21; убас иҵегьы, уахәаԥш Оиконимы, ад. 68).

Маркәыла аҳаблақәа:

2. **Ахы уаа** (аҳәаақәа: аҩада – Џьал, амрагыларахь – Заган, Лаҳаш; алада – Ҳапаҩ; амраҭашәарахь – Мықә аҳы);

3. **Лаҳаш** (аҳәаақәа: аҩада – Ахы уаа, Заган; амрагыларахь – Акәасқьа; алада – Маркәыла аҕдарра; амраҭашәарахь – Ахы уаа, Ҳапаҩ);

4. **Маркәыла аҕдарра** (аҳәаақәа: аҩада – Ахы уаа, Лаҳаш; амрагыларахь – Акәасқьа; алада – Баслахә, Очамчыра; амраҭашәарахь – Џьыҟәмыр, Ҳапаҩ);

[1] Хачатур – ерманшәала азаахырҭа, анаҭырҭа ҳәа аанагоит.

[2] Араатәи аерманқәа ԥаса Члоу инхон, уа ихцәаны Лабра иааны иахьынхаз Члоу, Чилоур ҳәа иашьҭалт.

[3] Ерманшәала "Аҭырасра ақыҭа" ҳәа аанагоит.

5. **Ҳапаԥ II Ҳапаԥ** (аҳәааԛәа: аԥада – Ахы уаа; амрагыларахь – Лаҳаш, Маркәыла аҕдарра; алада – Очамчыра, Џьыҟәмыр; амраҭашәарахь – Мыҟә аʒы);

6. **Џьыҟәмыр** (аҳәааԛәа: аԥада – Ҳапаԥ; амрагыларахь – Маркәыла аҕдарра; алада – Очамчыра, Амшын Еиԛәа; амраҭашәарахь – Мыҟә аʒы).

I. Ахы уаа еиднакыло аҭыԥхьыʒԛәа:

7. **Абацәра** (Ахы уаа арха Чамнаа рҽыс аԥадахьы);

8. **Акьыр ахәы** (Ахы уаа арха аԥадахьы Мыԛәҟа иҭаԥшуа);

9. **Алгыд агәаԥа** (Ахы уаа Џьал иахьаду – Маркәыла ақыҵа);

10. **Аныҳәарҵа** (Акьыр аʒыхь азааигәара Маркәылаҟа иҭаԥшуа, Гызмал икәареи Абаҵра кәареи рыбжьара);

11. **Ашҵа** (Мыҟә арха – Маркәыла, Ахы уаа аҳабла);

12. **Биʒ имжәара** (Ахы уаа иахьаҵанакуа Мыҟә арха – Гызмал икәара иавоуп армарахь ала?);

13. **Гәниаа рԛьаԥҵақәа** (Маркәыла – Ахы уаа рҳабла);

14. **Заган ихәы** (Заган ахәы амраҭашәарахьтәи азбжа – Маркәыла, Ахы уаа аҳабла иахьаҵанакуа);

15. **Кач** (Маан-ԥҳа) **ладгьыл** (Биʒ имжәара иавоуп Мыҟә арха);

16. **Лыгҳәаԥь** (Ашҵа аԥадахьы – Маркәыла, Ахы уаа аҳабла);

17. **Маанаа рашҵа** (Ахы уаа арха аферма ахьгылоу);

18. **Мҟәабаа ргәаԥа** (Заган ихәы аладахьы, амраҭашәарахь);

19. **Тама зҵагылоу** (Ахы уаа иахьаҵанакуа Мыҟә арха – Маркәыла ақ.);

20. **Чамнаа рҽыс** (Ахы уаа арха аферма ахьгылоу).

II. Лаҳаш иаԥанакуа аҭыԥхьыʒԛәа:

21. **Абааж ахәы** (Мыҟә арха амрагыларахь ала иавоу ахәы Лаҳаш иахьаҵанакуа);

22. **Абаахәҵа** (Абаажә ахәы аԥыҵа – Маркәыла, Лаҳаш аҳабла);

23. **Аҕдарра** (хәны иҟоуп, – Мыркәыла, Лаҳаш аҳабла);

24. **Алаҳаш ахәымԥа** (ажәытә аахыс Лаҳаш иалсуа амԥа);

25. **Аҵҵар рԛьамҵа** (Алаҳаш ахәымԥа иазааигәоуп – Маркәыла);

26. **Ахәҵа** (Лаҳаш аҕдарра аԥыҵа);

27. **Какә имԥа** (Хәҵлашьра аԥадахьы – Маркәыла, Лаҳаш аҳабла);

28. **Кәаԥь** (Заԥшь-иԥа) **ихәы** (Лаҳаш аԥада-мрагыларахь);

29. **Қәҵелиаа ргәаԥа** (Абаахәҵа иавоуп – Маркәыла, Лаҳаш аҳабла);

30. **Хәҵлашьра** (Лаҳаш аҳабла ахахьы).

III. Маркәыла аҕдарра еиднакыло аҭыԥхьыҙқәа:

31. **Адәҟьаш ду** (Адәҟьаш хәыҷы иавоуп – Маркәыла аҕдарра Ачаисавхоз иахьаҵанакуа);

32. **Адәҟьаш хәыҷы** (Маркәыла аҕдарра алада-мраҭашәарахьтәи аҽацә, Кәажәа лтәарҭа азаиагәара);

33. **Ақәарқьиа иплан** (Аҙиқәа иавоуп арҕьарахь ала – Маркәыла аҕдарра аҳабла);

34. **Аԥиԥиа дахьыршьыз** (Аҙиқәа арҕьарахь Ақәаркьиа иплан азааигәара);

35. **Аурыс иплан** (Аҙиқәеи Ҷанаа ркәареи рыбжьара);

36. **Аҳ ибна** (Очамчыра авокзал инаркны Маркәыла аҽыцнхацәа ахьынхоз аҟынҙа);

37. **Ачаисовхоз** (Маркәыла аҕдарра ачаирҭа зегьы);

38. **Аԥьеимҽаԥа** (Аурыс иплан иатәуп – Маркәыла аҕдарра);

39. **Гыд иқьаԥҭа** (Аҙиқәа иавоуп, чаирҭоуп – Маркәыла аҕдарра);

40. **Гәыԥаа рымҩа** (Баслахәнтәи Аҙиқәа ирны, Очамчыра армарахь иааныжьны Мықә абагьыр ахь ицон);

41. **Дыԥь имхы** (Адәҟьаш аладахьы – Маркәыла аҕдарра);

42. **Ешба иплан** (Аҙиқәа иавоуп арҕьарахь ала – Маркәыла аҕдарра);

43. **Кынҵа** (Маркәыла аҕдарра аптицефабрика ахьгылоу аваракҽ – жәлан, иқәҙаахьеит);

44. **Кәажәа лтәарҭа** (Аԥьеимҽаԥа анаҩс амраҭашәарахь – Маркәыла аҕдарра);

45. **Рабсҭан** (Ешба) **иашҭа** (Аҙиқәа иавоуп арҕьарахь ала Аԥиԥиа дахьыршьыз азааигәара);

46. **Ҵәыԥьаа рааԥҵра** (Аҙиқәа арҕьарахьтәи аган, Аԥьеимҽаԥа азааигәара).

IV. Ҳапаҩ аҳабла иаҧанакуа аҭыԥхьыҙқәа:

47. **Адиан иқьаԥҭа** (Мықә аԥшаҳәа Арацхәрышь аладахьы – Маркәыла, Ҳапаҩ аҳабла);

48. **Аҙыҩада** (Маркәыла ачаифабрикеи Мықә археи рыбжьара – Ахаҳәмҩа иавоуп);

49. **Арацхәрышь** (Аҙыҩада кәара иавоуп каршәра дуны армарахь ала);

50. **Ахаҳәмҩа** (Маркәыла асовхоз аҟынтәи арха аусҳәарҭахь илбаауа амҩа);

51. **Кәарҷиаа рқьаԥҭақәа** (Мықә аԥшаҳәа Аҳ иҙыхь азааигәара – Маркәыла, Ҳапаҩ аҳабла);

52. **Тапаҕәыла** (рха дгьылны иҟан Адиан иқьаԥҭа азааигәара – уажәы Мықә аҙы иагеит);

53. **Ҳапаԥ аҕдарра** (Маркәыла ачаифабрика ахьгылоу акәша-мыкәша);

54. **Шьамагәуаа рқьапҵақәа** (Аптицфабрика аахыс Мықә аԥшаҳәа – Ҳапаԥ аҳабла).

V. Џьыҟәмыр аҳабла иаԥанакуа атҵыԥхьыӡқәа:

55. **Арадуԥшыра** (Џьыҟәмыр аԥада-мрагыларахьтәи аҿацә, аптицефабрика аган);

56. **Ауахәама** (Маркәыла аптицефабрика ааԥс);

57. **Маркәыла абагьыр** (Аҟәатәи амԥаду Мықә аӡы иахьырсуа);

58. **Ҭоԥриа иԥада** (Мықә аӡи Очамчыратәи ачаифабрикеи ирыбжьоу анаара).

Мықә ақыҵа

1. **Ақ. Мықә** (аҳәаақәа: аԥада – Ҷлоу; амрагыларахь – Ҭхьына, Џьал; алада – Мықә аӡиа, Араду; амраҵашәарахь – Араду, Чабырхәа II Цхьынҵҟар; аԥада-мраҵашәарахь – Кәачара. Мықә аҵоурых инарҵбаан уахәаԥш хыхь, «Аетимологиатә згәаҵарақәа»).

Мықә ақыҵа аҳаблақәа:

2. **Аӡбжьара** (аҳәаақәа: аԥада – Дәаб аӡы, Ҷлоу; амрагыларахь – Ҭхьына, Мықә аӡы; алада – Ахы уаа аҳабла; амраҵашәарахь – Ахы уаа);

3. **Ахы уаа** (аҳәаақәа: аԥада – Ҷлоу, Дәаб аӡы; амрагыларахь – Аӡбжьара, Џьал; алада – Аԥьажә; амраҵашәарахь – Мықә-асовхоз);

4. **Аԥьажә** (аҳәаақәа: аԥада – Ахы уаа; амрагыларахь – Мықә аӡы, Маркәыла; алада – Араду; амраҵашәарахь – Мықә-асовхоз);

5. **Мықә-асовхоз II Асовхоз** (аҳәаақәа: аԥада – Ҷлоу; амрагыларахь – Ахы уаа; алада – Араду; амраҵашәарахь – Цхьенҵҟар, Кәачара).

I. Аӡбжьара иаԥанакуа атҵыԥхьыӡқәа:

7. **Аӡхкыра** (МықәГЕС ахьгылоу аԥадахьы);

8. **Жәаная рқьамҵа** (Аӡбжьареи Ҭхьынеи ршараҿ);

9. **Зафас илакациаҵра** (Ҷлоуи Аӡбжьареи рҳәаа);

10. **Мықә ауахәама** (Дәаби Мықәи ахьеилало рыбжьара);

11. **Мықәгьес** (Дәаб Мықә иахьалало, аладахьы);

13. **Николаи** (Черников) **иӡлагара** (Ауахәама аҵаҟа);

14. **Саԥьаииаа рҳабла** (Дәаб иадуп армарахь ала).

II. Ахы уаа рҳабла иаԥанакуа атҵыԥхьыӡқәа:

15. **Абгыӡрақәа** (Мықә аусҳәарҵа аԥадахьы);

16. **Абтышь II Аптышь** (Ҕарцкиа) **лқьапҵа** (Мықә ашкол аҿаԥхьа иҟоу ахәы, Ацу ркәара иавоуп армарахь ала);

17. **Аҟәарабжьара** (Дәаб аӡы иавоуп);

18. **Алоу иҵаҟа** (Мықә ачаи фабрика ашьҭахь – Мықә аҳы ахықә);
19. **Анышәцҳа** (Даҕькәара иамоуп Какалиаа рҳабла);
20. **Араназа** (Ахәаапҵра аҵаҟа, аферма азааигәара – Какалиаа рҳабла);
21. **Арҵәыра** (Даҕәызаа рҳабла);
22. **Аҭҭар рҳабла** (амҩадуи Ачаи совхози рыбжьара);
23. **Ахәыаапҵра** (аферма ашьҭахьтәи ахәы – Какалиаа рҳабла);
24. **Аҿеырҩырҵа** (Мықә аԥшаҳәа аусҳәарҵа ашьҭахь);
25. **Батла** (Сангәлиа) **иқьапҵа** (Какалиаа рҳабла);
26. **Бигәаа рҳабла** (Дәаб аҳыи, амҩадуи, Ҷлоуи рыбжьара);
27. **Даҕәызаа рҳабла** (Бигәаа рҳабла ахы Ҷлоу иахьаду);
28. **Какалиаа рҳабла** (Ачаисовхози, Ҭараа рҳаблеи, амҩадуи, Аԥьажәи рыбжьара);
29. **Кәакәала** (Паԥкориа) **лқьапҵа** (Какалиаа рҳабла иаҵанакуеит);
30. **Кәарҷиаа рқьапҵа** (Ҷлоуи Мықәи рҳәаа, амҩаду амрагыларатәи аган);
31. **Кәпериа** (хьҙуп) **иқьапҵа** (амҩаду иавоуп амраҵашәарахь ала – Ахы уаа аҳабла);
32. **Кәыршәы** (жәлоуп) **иқьапҵа** (Кәарҷиаа рқьапҵа иавоуп, Ҷлоу аҳәаа иазааигәоуп);
33. **Кьабыца** (Какалиа) **иқьапҵа** (Какалиаа рҳабла);
34. **Кьамшьышь** (Бганба) **игәаҩа** (Какалиаа рҳабла иатәуп);
35. **Лагәлаа рқьапҵа** (Кәарҷиаа рқьапҵа авараҿы);
36. **Мкыд лқьапҵа** (Дигәа иқьапҵа иазааигәоуп – Какалиаа рҳабла);
37. **Махаранҙе иплан** (ажәытә бнаран, Дәаб арҕьарахьтәи ахықә);
38. **Мелтон** (Ҭаниа) **иқьапҵа** (Кабыца иқьапҵа иазааигәоуп);
39. **Мықә агәы** (аусҳәарҵа ахьгылоу акәша-мыкәша);
40. **Маланиаа рынхарҵақәа** (Аччиацәа рхәы аҵаҟа);
41. **Нарыҟь иқьапҵа** (Ацу ркәара ахықә);
42. **Нарыҟь ичаирҵа** (Нарыҟь иқьапҵа иазааигәоуп);
43. **Нестор** (Какалиа) **иқьапҵа** (Какалиаа рҳабла);
44. **Сабекьиаа рқьапҵа** (амҩа ду иавоуп амрагыларахь ала);
45. **Сикәа** (Какалиа) **иқьапҵа** (Какалиаа рҳабла);
46. **Ҷьапуаа рқьапҵа** (Нарыҟь ичаирҵа иазааигәоуп).

III. Аԥьажә иаҩанакуа атҵыԥхьыҙқәа:

47. **Абаттра** (Аччиацәа рхәы аҵаҟа – Аԥьажә аҳабла);
48. **Абгыҙра** (Ҟанчоуба ибагьыр аладахьы);
49. **Алаҳаш** (Абгыҙреи аҳәа рфермеи рыбжьара);
50. **Аҭырқәцәа рынхарҵа** (Хыгә иқьапҵа иазааигәоуп);
51. **Аҳәаферма** (Аԥьажәи Мықә аҙи рыбжьара);
52. **Аҿеантра** (Аԥьажә ашьамаҟа рферма ахьгылоу аладахьы);
53. **Ашәду абна** (амҩа дуи, Мықә аҙи рыбжьара);

54. **Аԥьажә** (Аҳәаферма иавоуп, амҩаду агәылсуеит амраҭашәарахь ала);

55. **Аҩӡаа радгьыл** (Гахә иадгьыл аладахьы – Мықә арха);

56. **Гахә** (Ҭарба) **иадгьыл** (Мықә арха – Аԥьажә аҳабла);

57. **Кәыҵниа итәарҭа** (Ачаисовхози Аԥьажәи рыбжьара);

58. **Ҟазахә иадгьыл** (Мықә арха – Аԥьажә аҳабла);

59. **Қәлаа иқьаҧҭа** (Аԥьажә Араду иахьаду аганахь);

60. **Ҭараа рхәы** (Ҟанчоуба ибагьыр амраҭашәарахьтәи аганахь иҟоу ахәы);

61. **Ҭемыр** (Аҩӡба) **изауад** (ақьырмыти акыци ҟарҵон, Аԥьажә иатәуп);

62. **Ҭемыр** (Аҩӡба) **иӡлагара** (Мықә аҧшаҳәа – Аҳәаферма ахьгылаз азааигәара);

63. **Хыгә** (Ҭар-ҧҳа) **лқьаҧҭа** (Ҭараа рхәы иатәуп);

64. **Хьрыҧс** (Ачба) **иадгьыл** (амҩаду амрагыларахьтәи аган Мықә арха).

IV. Мықә Ачаи совхоз иаҵанакуа атҵыҧхьыӡқәа:

65. **Аара** (Араду аҳәаа иазааигәоуп);

66. **Амазанка** (Дәҩана аҕдарра ахәы аҵыхәа, Араду аҳәаа азааигәара);

67. **Ануақәа ахьыршьыз** (Аҵәа зҭагылоу иатәуп);

68. **Ар ахьеибашьыз** (Ласба иқәаҵа иазааигәоуп, Мыстафа Ҷолокуа аменшевикцәа дахьрабашьыз);

69. **Асаҟәыдара** (лаҟәыраны иҟоуп, баароуп – Мықә асовхоз);

70. **Аҵәа зҭагылоу II Целина** (Аҵәасара иазааигәоуп);

71. **Аҵәасара** (Мықә асовхоз ахҧатәи араион аҭаҳара);

72. **Аччиацәа рхәы** (аерманқәа нхон, нас Парамонов игеит – Асовхоз аҩбатәи араион);

73. **Ашьхаԥшӡа** (Мықә асовхоз аҩбатәи араион);

74. **Аҩӡба амшә ахьишьыз** (Мықә асовхоз 3-тәи араион);

75. **Гамгиаа рынхарҭа** (3-тәи араион иатәуп);

76. **Дәҩана аҕдарра ахәы** (Мықә Ачаи совхоз иаҵанакуа аиҳаракыра зегь ус иашьҭоуп);

77. **Ласба иқәаҵа** (Акәареиқәа уахьыҩхало – Мықә асовхоз);

78. **Парамон инхарҭа** (Ар ахьеибашьыз ҩхала амрагыларахь).

Ԥақәашь ақыҵа

1. **Ақ. Ԥақәашь.** (аҳәаақәа: аҩада – Аалӡга аӡы, Акәаскьа, Гәыҧ; амрагыларахь – Уатаҧ аӡы, Тҟәарчал ақыҵа; алада – Патрахәыҵа, Река, Охәреи; амраҭашәарахь – Аалӡга аӡы, Баслахә);

2. **Агәы уаа II Ԥақәашь-агәы** (аҳәаақәа: аҽада – Аалӡга аӡы, Чачхалиаа рҳабла; амрагыларахь – Аҟәараш; алада – Кациҳабла; амраҭашәарахь – Аалӡга аӡы, Баслахә ақ.);

3. **Акьырахә** (аҳәаақәа: аҽада – Тҟәарчал ақыҵа; амрагыларахь – Тҟәарчал ақ., Патрахәыҵа; алада – Урҵа, Аҟәараш; амраҭашәарахь – Чачхалиаа рҳабла);

4. **Аҟәараш** (аҳәаақәа: аҽада – Аалӡга аӡы, Чачхалиаа рҳабла; амрагыларахь – Урҵа , Патрахәыҵа; алада – Река, Џьаҟәаба; амраҭашәарахь – Агәы уаа II Ԥақәашь агәы);

5. **Кациҳабла** (аҳәаақәа: аҽада – Агәы уаа II Ԥақәашь агәы; амрагыларахь – Агәы уаа, Кәазмаа рҳабла; алада – Охәреи; амраҭашәарахь – Аалӡга аӡы, Баслахә ақ.);

6. **Урҵа** (аҳәаақәа: аҽада – Чачхалиаа рҳабла, Акьырахә; амрагыларахь – Патрахәыҵа, Река; алада – Аҟәараш; амраҭашәарахь – Аҟәараш, Чачхалиаа рҳабла);

7. **Чачхалиаа рҳабла II Сачачхалиа** (аҳәаақәа: аҽада – Аалӡга аӡы, Гәыԥ ақ.; амрагыларахь – Акьырахә аҳабла, Урҵа; алада – Урҵа, Аҟәараш; амраҭашәарахь – Аҟәараш, Аалӡга аӡы).

I. Агәы уаа II Ԥақәашь агәы иаԥанакуа атӡыԥхьыӡқәа:

8. **Абжьакәакь** (Беч икәара иавоуп арҕьарахь ала – Аҽаԥара аладахьы);

9. **Агәы уаа ахәы** (Агәы уаа арха ҽхала аҟьаҟьара);

10. **Агәырӡгәыл** (Џьыԥьиаа рынхарҭа аҽадахьы арха зегьы: агәырӡгәыл – ажьжәлақәа ируакуп);

11. **Аҕдарра** (Аҕдарра хәыҷи Кәазмаа рҳаблеи ирыбжьоу аҟьаҟьара);

12. **Аҕдарра хәыҷы** (Агәы уаа ахәы иатәуп, аҽада ала иавоуп, чаирҭоуп):

13. **Аиашба имҽа** (мҽаны Агәы уааҟа архантәи хыхь аусҳәарҭа ахьгылоу ихалон);

14. **Акласс ҟаԥшь** (ажәытәаи Ԥақәашьаа рышкол Аҟәыцәа аӡы иазааигәаны игылоуп, иҟаԥшьны ишәуп);

15. **Акәакь** (Агәырӡгәыл иатәуп – Агәы уаа арха);

16. **Албақь** (Ԥачлиа) **инхарҭа** (Џьаҟәаба иатәуп, Аҟәараш иавоуп арҕьарахь ала);

17. **Асыпра аԥан** (Аалӡга иамоуп Агәырӡгәыл иахьаҵанакуа);

18. **Ахаҳәбагьыр** (Аҟәыцәа ихуп, Лапаҕә инхарҭа азааигәара):

19. **Ахәырматра** (Ачаа рыӡлагара аҽадахьы, Ачаа иртәын).

20. **Аферма ахьгылаз** (Кәтат иадгьыл анаҽс);

21. **Ауаԥшь ӡлагара** (Аҟәыцәа ихын-Агәы уаа аҳабла);

22. **Ауахәама ашҭа** (Агәы уаа аусҳәарҭа аҽадахьы);

23. **Ачаа рыӡлагара** (Аҟәыцәа ихын – Агәы уаа аҳабла);

24. **Аҽапҵара (** Беч икәара иавоуп арҕьарахь ала Абжьакәакь аҩадахьы, ҭаҳароуп);

25. **Аԥыр** (Шьамаҭаа) **инхарҵа** (Аҕдарра Агәы уаа иахьаҵанакуа иатәуп);

26. **Баҕаса** (Џьаԥьаиа) **инхарҵа** (Абжьакәакь иазааигәоуп);

27. **Базала** (Кәартаа) **иҟәара (**Аалҙга аҟәара Агәырҙгәыл иахьаҵанакуа):

28. **Бебҭоу** (Ҳашба) **иҙлагара** (Алтәыцҳа акәара ихгылан – Агәы уаа аҳабла);

29. **Берзениаа рқьамҭақәа** (Агәы уаа аҳабла Аҕдарра ҳәа иахьашьҭоу);

30. **Гәапиаа рынхарҵа** (Чарқьезиаа рхәы иавоуп амрагыларахь ала);

31.**Гындиаа рымхқәа** (Агәырҙгәыл иатәуп – Агәы уаа аҳабла);

32. **Гьаргь** (Гындиа) **инхарҵа** (Агәы уаа аҳабла Аҕдарра хәыҷы ҳәа иахьашьҭоу);

33. **Елызбар** (Шәқьериа) **инхарҵа** (Гәапиаа рынхарҵа иавоуп);

34. **Жьыгәа** (Ҭаниа) **имҩа** (Ажабаара иавсны Аусҳәарҵа ахьгылоу ихалоит);

35. **Ҙагәа** (Блиа) **инхарҵа** (Џьаҟәаба иатәуп – Аҟәараш аԥшаҳәа);

36. **Кәасҵа еиҩхаа** (Беч икәара иавоуп армарахь ала);

37. **Кәтат** (Шьакаиа) **идгьыл** (Ауаԥшь ҙлагара иавоуп);

38. **Кәтат** (Шьакаиа) **инхарҵа** (Гьаргь инхарҵа иазааигәоуп);

39. **Қәчықь иҟәыдырҵа** (Аҽапҵара аҩадахьы);

40. **Лапаҕә** (Гындиа) **инхарҵа** (Агәы уаа аҳабла, аҙлагара аҩадахьы);

41. **Нестор** (Ҭаниа) **игәаҩа** (Жьыгәа имҩа иавоуп – Агәы уаа аҳабла);

42. **Сакәыт** (Ԥачлиа) **иқьапҵа** (Џьаҟәаба иавоуп Аҕдарра иахьаҵанакуа);

43. **Ҭаҩеиз иҙлагара (**Ҭаҩеиз икәара ихын, Џьаҟәаба иатәуп);

44. **Хабыгә** (Ачба) **иплан** (Аҕдарра иатәуп, Агәы уаа иахьаҵанакуа);

45. **Чагәына ибаа (**Акәыльтуратә хан ахьгылоу 2-ҟа км. илацәхыкны алада – Арха ҩхала);

46. **Чагәына** (Ачба) **имҩа** (Ашыцрантәи ихалоит аҩада Чагәына ибаа иавсны);

47. **Черқьезиаа рхәы** (Чагәына ибаа аҵыхәа);

48. **Шәануа** (Берзениа) **иқәаҵа** (Агәырҙгәыл аҩада-мраҭашәарахьтәи аган);

49. **Ҩ-кәарак рыбжьара** (Ҭышә икәара ахы иавоуп арҕьарахь ала, егьи акәара хьҙы амаҙам):

50. **Џьаҟәаба** (Агәы уаа алада-мрагыларахьтәи аган, Аҟәараш аҙы иахьаду);

51. **Џьынџьиаа рынхарҭақәа** (Берзениаа рынхарҭақәа ирывоуп, Аҕдарра иахьаҵанакуа).

II. Акьырахә аҳабла еиднакыло атыпхьызқәа:

52. **Абаажә ахәы** (Тыҩаа рхәы аҩыҵа – Акьырахә аҳабла);

53. **Анышәапшьҵхырҭа** (Мыр абаа амраҭашәарахьтәи ашьапахьы; анышәапшь амзаҭәымҭаз акәын иануҵырхуаз, уи рхы аналарҷышуаз атамагәаҕь ҟәаҟәаны иаларҵон);

54. **Арсана** (Ҭаниа) **иқьамҭа** (Уска иқьамҭа иазааигәоуп);

55. **Быҷ** (Акаба) **иқәацә** (еиҳаракыроуп, Мыр абаа иазааигәоуп амрагыларахь ала);

57. **Гыд игәаҩара** (Быҷ иқәацә аладатәи аган);

58. **Кафа** (Зараҟәуа-пҳа) **лқьамҭа** (Чачхалиаа рҳаблеи Акьырахәи рыбжьара);

59. **Мыр абаа** (Акьырахә амраҭашәарахьтәи аган иамоуп, Аҟәараш аҳәаа иазааигәаны – еиҳаракыроуп);

60. **Ҷарпҷалиаа ргыларҭа** (Цыгә иҳаҧы аҩадахьы-амрагыларахь);

61.**Тыҩаа рхәы** (Быҷ иқәацә анаҩс алада-мрагыларахь);

62. **Уска** (Ҭаниа) **иқьамҭа** (Џьаҧикәара иавоуп армарахь ала);

63. **Ҳәыҵын игәаҩара** (Тыҩаа рхәы алада-мраҭашәарахьтәи авҵа);

64. **Цгәы иҳаҧы** (Цгәы икәара иавоуп арҕьарахь ала, цаҟьаны иҟоуп, арахә ыҵатәоит).

III. Аҟәараш иаҧанакуа атыпхьызқәа:

65. **Абаажә ашьапы** (Аакласктәи ашкол аладахьы):

66. **Абрагь** (Ҷачлиа) **иқәаҵа** (Аҟәараш иазааигәоуп);

67. **Абыҵкәыжьра** (Быҵәаа рхәы иавоуп – Аҟәараш аҳабла):

68. **Апаҕә** (Ҭаниа) **инхарҭа** (Аҟәараш аҧшаҳәа):

69. **Апап инхарҭа** (хәадоуп, Аҟәараш аҙы иазааигәоуп армарахь ала);

70. **Арха хәыҷы** (Аалзга иавоуп);

71.**Аҭәабаш** (Апап инхарҭа аҩадахьы – Аҟәараш нырцә);

72. **Бебҭоу иадгьыл** (Арха хәыҷы иатәуп);

73. **Бебҭоу** (Ҳашба) **инхарҭа** (Ҷиса лқьаҧҭа иазааигәоуп);

74. **Быҵәаа рхәы** (Аҟәараш иавоуп армарахь ала);

75. **Гаҧь** (Ҭаниа) **инхарҭа** (Аҟәараш аҧшаҳәа);

76. **Гаҧь** (Ҷачлиа) **инхарҭа** (Аҟәараш аҙы иазааигәоуп);

77. **Гындиаа рқәаҵа** (Алтәыцҳа кәара иавоуп армарахь ала);

78. **Гьаргь** (Ҭодуа) **инхарҭа** (Ҳаным лқәаҵа иазааигәоуп);

79. **Даҵа** (Салиа) **инхарҭа** (Охәреи Аҟәараши ахьеилало азааигәара);

80. **Еслам** (Матарадзе-Никәа иаб) **инхарҭа** (Пахәыл инхарҭа аҽаҧхьа);

81. **Еслам** (Пачлиа) **инхарҭа** (Аҟәараш уажәы аакласктәи ашкол ахьгылоу);

82. **Жьана** (Ҳашба) **иадгьыл** (Арха хәыцы иатәуп – Аҟәараш аҳабла);

83. **Кадыр** (Харчлаа) **инхарҭа** (Охәреи Аҟәараши ахьеилало);

84. **Караа рқәаҵа** (Ҳашаа рхәы аладатәи аган);

85. **Карул** (Бачаа-Шәачатәын) **иадгьыл** (Апап инхарҭа иазааигәоуп, Аҟәараш нырцә иатәуп);

86. **Кьала** (Ҳашба) **иқьаҧҭа** (Нан лгәаҩа иазааигәоуп);

87. **Кәымач** (Блиа**) иадгьыл** (Гыць инхарҭа иазааигәоуп)**;**

88. **Қьиць** (Ҳашба**) иадгьыл** (Пахәыл инхарҭа иазааигәоуп);

89. **Ҟәап (**Ачба) **иџь** (Ҭасмаџира иазааигәоуп – Аҟәараш аҳабла);

90. **Мерцхәлаа рыбна** (Карул иадгьыл аладахьы Аҟәараш нырцә);

91. **Нан** (Логәуа) **лгәаҩа** (Хыць иқәаҵа иазааигәоуп);

92. **Пахәыл** (Шәқьариа) **инхарҭа** (Гьаргь инхарҭа иавоуп);

93. **Саҧьаииаа радгьылқәа** (Аҟәараш иавоуп армарахь ала);

94. **Титла** (Тыҩ-пҳа) **ладгьыл** (Кәмач иадгьыл иазааигәоуп);

95. **Ҭамшьыгә** (Џьынџьиа) **инхарҭа** (Қьиць инхарҭа аҷапхьа);

96. **Ҭасмаҧ ира II Ҭасмаҧра** (Алтәыцҳа иавоуп арҕьарахь ала);

97. **Хапа иҧан (**аҧангьы, аҭыпгьы – Ахәри аҙы аган);

98. **Хыць** (Барна иҧа-арапҧ) **иқәаҵа** (Караа рқәаҵа иавоуп аҩадала);

99. **Ҳаным** (Пачлиа) **иқәаҵа** (Алтәыцҳа кәара ахы);

100. **Ҳасан** (Ҳашба) **иқьаҧҭа** (чаирҭоуп, Агәы уаа аҳабла аҳәаа иадуп)**;**

101. **Ҳашаа рхәы** (Аҷаҩа ихало амҩа аҩада-мрагыларатәи аган);

102. **Ҭиса** (Салаҟаиа) **лқьаҧҭа** (Ҳасан иқьаҧҭа аҩадахьы: Ҭиса захьӡыз аҵарауаҩ Арсент Ҳашба иан лакәын);

103. **Шьакаииаа рынхарҭа** (Аҟәараш аҙы иазааигәоуп).

IV. Кациҳабла иаҧанакуа аҭыпхьӡқәа:

104. **Аасра** (Аџьажә ахәы аҵаҟа – Кәазмаа рҳабла);

105. **Абаажә ахәы** (Кациҳабла ахәы агәҭаны ахықәахь ажәытә уахәама ахьгылоу);

106. **Авҵа** (Кациҳабла Ҷкадуаа рӡыхь инаркны Наҳарбеи иӡлагара ҳәа иахьашьҭоунӡа);

107. **Ажьиирҭа** (Чрыг иӡыхь аҩадахьы – Кациҳабла аҩадахьы);

108. **Аисах** (Кьышә иқьаҧҭа иавоуп Кациҳабла; аисах захьӡу – абжьарадгьыл, аҳәаадгьыл);

109. **Анаара** (Аџь ахәы алада-мраҵашәарахьтәи аган Кәазмаа рҳабла);

110. **Арқаниаа рчеирҭа** (Аџьажә адәы ҳәа иахьашьҭоу иҟоу ачаирҭа – Кәазмаа рҳабла);

111. **Ар рымҩа** (архантәи Кациҳабла Абаажә ихалоит);

112. **Атаматҭра** (Кациҳабла арха);

113. **Ацуныҳәарҭа (**Кациҳабла Аалъга ахықә);

114. **Ашыцра** (Каи иԥан алада-мрагыларахь);

114-а. Аиѡхаа (Ԥақәашь Кәазмаа рҳабла ҳәа иахьашьҭоу иатәуп).

115. **Аԥьажә адәы** (Аԥьажә ахәы амрагыларахь ала иавоу акаршәра – уажәы чаирҭоуп – Кәазмаа рҳабла иатәуп);

116. **Аԥьажә ахәы II Кәазмаа рхәы (**Охәреи Кациҳаблеи рҳәааҿы);

117. **Бардԥә** (Ҭаниа) **инхарҭа** (Ҭышә икәара иавоуп арԥьарахь ала);

118. **Бида иаапҵра** (Ҭышә икәара иавоуп арԥьарахь ала);

119. **Гамԥь** (Чачхалиа) **инхарҭа** (Мақсма инхарҭа аладахьы);

120. **Ԍәыч** (Логәуа) **инаара** (Аԥьахәы аѡадатәи аҿаҟьа – Кәазмаа рҳабла);

121. **Ден-ԥҳа ладгьыл** (Каи иԥан иавоуп);

122. **Едгьац** (Зыхәба) **ира** (Шатбеи имѡа аладахьы);

123. **Иба** (Нақҟьебиа) **ичаирҭа** (Ҭышә икәара иавоуп арԥьарахь ала);

124. **Каи** (Логәуа) **инхарҭа** (Кациҳабла, Аалъга аԥшаҳәа аѡадатәи аҿацә);

125. **Кәампита** (Ҷьыԥьал) **инхарҭа** (Бардԥә инхарҭа иавоуп амраҵашәарахь ала);

126. **Кьикориаа рчаирҭа** (Арқаниаа рчаирҭа иавоуп аѡада-мрагыларахь ала – Кәазмаа рҳабла);

127. **Кәышә иқьапҵа** (Иба ичаирҭа иавоуп);

128. **Кәазмаа рҳабла II Сакәызмаа** (Агәы ууаи, Ахәри, Кациҳаблеи рыбжьара);

129. **Кәырԥа** (Ҷытанаа) **инхарҭа** (Мыса инхарҭа иазааигәоуп);

130. **Қьысқьыԥь** (Гындиа) **инхарҭа** (Наҳарбеи иҙлагара иазааигәоуп);

131. **Кәат** (Ҭаниа) **имхы** (Черқьезиаа рыжабаара иавоуп амраҵашәарахь ала);

132. **Ҟәалашь** (Ҷьыԥьал) **инхарҭа** (Аԥьажә адәы амраҵашәарахьтәи аҿацә – Кәызмаа рҳабла);

133. **Мақсма** (Чачхалиа) **инхарҭа** (Абаажәи Ҭышәикәареи рыбжьара);

134. **Маса** (Ԥачлиа) **инхарҭа** (Кациҳабла абаа аҿапхьа);

135. **Наҳарбеи** (Ачба) **иҙлагара** (Ҷьат иҙлагара аѡадахьы);

136. **Наҳарбеи** (Ачба) **инхарҭа** (Ажабаара аѡадахьы, амрагыларахь – Кациҳабла);

137. **Салуман** (Ачба) **инхарҭа** (Каи иԥани Ашыцреи рыбжьара)**;**

138. **Ҭанас** (Ҳашба) **ира** (Қәат имхы аварақҿ)**;**

139. **Тапаҕәуаа рчаирҭа** (Хәблаа рчаирҭа аладахьы);

140. **Тыѡаа рқьамҭа** (Ажабаареи Аалъгеи рыбжьара арха);

141. **Ҭархәына** (Чачхалиа) **инхарҭа** (Мақсма инхарҭа иавоуп);

142. **Ҭема** (Џьыԥьал) **инхарҭа** (Ҭаԥаз икәара ахыҟә – Кәазмаа рҳабла);

143. **Уасил** (Гындиа) **инхарҭа** (Ҳанашә инхарҭа иазааигәоуп);

144. **Убериаа рчаирҭа** (Ҭаԥаз икәара иавоуп);

145. **Хәблаа рчаирҭа** (Кациҳабла адәқьан азааигәара, Кац дахьжу);

146. **Чаргалаа рҧаҳәарҭа** (Кациҳаблеи Охәреии рҳәааҿ, Аҕдарра ахәы);

147. **Черқьезиаа рыжабаара** (Гындиаа рымхқәа раԥс амрагыларахь);

148. **Ҷкадуаа рбагьыр** (Аалзга аҟәыцәа ихын Кац иҳабла арха);

149. **Ҷут Ачба иашҭа** (Ашыцра аԥс аԥада-мрагыларахь);

150. **Ҳанашә** (Чачхалиа) **инхарҭа** (Гамџь инхарҭа иавоуп);

151. **Чагә иҳәысҭа** (Кациҳабла арха агәтахьшәа);

152. **Шаҭбеи имԥа** (Ашыцра илбаауеит – Кац иҳабла);

153. **Џьанҳәат** (Ԥачлиа) **инхарҭа** (Ҟәалашь инхарҭа аладахьы);

154. **Џьат** (Нач҆ҟьебиа) **иҙлагара** (Аалзга иаман Кациҳабла арха);

155. **Џьебе** (Ԥачлиа) **инхарҭа** (Ҭанас ира иавоуп);

156. **Џьынџьиаа рыҙлагара** (Бегь иҙыхь ихгылоуп);

157. **Џьынџьиаа рынхарҭа** (Ҷут лашҭеи Аалзгеи рыбжьара).

V. Урҭа иаҧанакуа атҵыҳьыҙқәа:

158. **Аҙага** (Қәаҕеи арҕьарахьтәи аганахь иамоуп Қәтар идәқьан азааигәара);

159. **Амԥакыра** (Рекеи Патрахәыцеи рҟынтәи Урҭаҟа иаауа амԥа Учанира иахьатцысуа атшәарра);

160. **Арагәаԥа** (Базала иҳәысҭа анаԥс амрагыларахь – Урҭа аҳабла);

161. **Аҳәынҵәара** (Гәаԥароуп, Ахәри аҙы азааигәара);

162. **Ачатра** (Кәанач иааԥтра аладахьы – Урҭа аҳабла);

153. **Аԥыр** (Аршба) **иҙлагара** (Қьысқьынџь иҙлагара аладахьы – Урҭа);

164. **Бабду игәаԥа** (Акьырахәи Урҭеи рыбжьара);

165. **Базала** (Џьынџьал) **иҳәысҭа** (Кәанач иааԥтра аԥадахьы, Атышаду аҳәаа азааигәара);

166. **Гьери** (Ԥачлиа) **ихәы** (еиҳаракыроуп, Кәасҭа ихәы аладахьы – Урҭа);

167. **Даҭа идәқьан** (Урҭа агәтахьшәа игылан, уажәгьы аҭып ус ишьҭоуп);

168. **Кәатциа** (Џьынџьал) **иҙлагара** (Уард лыҙлагара аладахьы – Урҭа);

169. **Кәынач иааԥтра** (Атышаду аҳәааҿ, Базала иҳәысҭа азааигәара);

170. **Қәтар идәқьан** (Аҟәараш аҙы иазааигәоуп – Урҭа аҳабла);

171. **Қьысқьынҵь иҙлагара** (Уатаԥ ду ихгылан, Кәатҵиа иҙлагара аладахьы);

172. **Маҙара** (Ҷьынҵьал) **инхарҭа** (Ҷьынҵьалаа ргәаҩа иатәуп);

173. **Мҧыҵ** (Ҷьынҵьал) **инхарҭа** (Ҷьынҵьалаа ргәаҩа – Урҭа);

174. **Ԥачлиаа ргәаҩа** (Аҳәынҵәара иатәуп – Урҭа аҳабла);

175. **Ҭаниаа ргәаҩа** (Урҭеи Чачхалиаа рҳаблеи рыбжьара);

176. **Уард лыҙлагара** (Уатаԥ ду ихгылан, Решь иҙлагара аладахьы);

177. **Учан** (Ҷьынҵьал) **ира** (Патрахәыҵеи Тҟәарчал ақыҵеи рхәаҷы);

178. **Хакәыцә иқәатҵа** (Цандыр иввоуп – Урҭа аҳабла);

179. **Ҳагаа ртәарҭа** (Ҷьынҵьалаа ргәаҩеи Ҳашаа ргәаҩеи рыбжьара – Урҭа);

180 **Цындыр** (Қәаҕеи ахы, аҭыԥгьы, аҙгьы; ацындыр – қәыцҵлажәлоуп);.

181. **Чаманыҟәа итахт** (Гьери ихәы амраҵашәарахьтәи аган, иара убра хаҳә ҟьаҟьа дуук ицәны ишьҭоуп атахт еиԥшны);

182. **Ҷьынҵьалаа ргәаҩа** (Қәаҕеи иавоуп армарахь ала – Урҭа).

VI. Чачхалиаа рҳабла иаҧанакуа аҭыԥқәа:

183. **Абтыхәшәарҭа II Гәдым** (Шьакаииа) **ибахә** (Уатаԥи Аалҙгеи ахьеилало акәакьаҷ);

184. **Ақәабра** (Аҳажә адәы аладахьы Аалҙга ахыԥә, ҟьаҟьароуп , ахәқәа аҷыкәршоуп);

185. **Аԥсыҙтоԥырҭа** (Уатаԥ Аалҙга иахьамало аҙы аԥшаҳәа);

186. **Арха хәыҷы** (Чачхалиаа рҳабла иахьаҵанакуа Алҙга аԥшаҳәа);

187. **Аугьан итәара** (Аугьан ихәы иатәуп);

188. **Аугьан** (Чачхалиа) **ихәы** (Махаз инхарҭа иавоуп амрагыларахь ала);

189. **Аҳажә адәы** (Абтыхәшәарҭеи Аҳажә абахәи рыбжьара);

190. **Аҳажә абахә** (Абтыхәшәарҭа иааигәаны иавоуп алада-мрагыларахь ала, Уатаԥ аҙы армаратәи ахыԥәаҷ);

191. **Ашьҳангьерии** (Бжьаниа) **Зызлани ахьеиқәпаз** (Цәаԥшь икәара Уатаԥ иахьалало – Чачхалиаа рҳабла);

192. **Гәдым** (Шьакаииа) **ибахә** , уахәаԥш Абтыхәшәарҭа;

193. **Зарақәуаа рынхарҭа** (Аҳажә абахә иавоуп аладатәи аганахь ала);

194. **Кафа лынхарҭа** (Зарақәуаа рынхарҭа иавоуп, Уатаԥ иазааигәоуп);

195. **Қалашь** (Чачхалиа) **инхарҭа** (Урыс инхарҭа амраҵашәарахь ала иавоуп – Чачхалиаа рҳабла);

196. **Махаз** (Какачиа) **инхарҭа** (Арха хәыҷи иавоуп амрагыларахь ала);

197. **Урыс** (Чачхалиа) **иқьаԥҭа** (Ҭесмаԥра иавоуп амрагыларахь ала);

198. **Цәаԥшь икәара** (ҭыԥуп, Аҳажә адәы аԥынҵа аладахьтәи аган);

199. **Чанҭа** (Ҭаниа) **инхарҭа** (Уатаԥ аҳы иавоуп армарахь ала Зарақәуаа рынхарҭа авараҷы – Ԥақәашь ақыҭа).

Река ақыҭа

1. **Ақ**. **Река** (аҳәаақәа: аѡада – Ԥақәашь; амрагыларахь – Патрахәыҵа, Агәы – Бедиа; алада – Охәреи, Санарда; амраҭашәарахь – Ԥақәашь, Охәреи).

Река аҳаблақәа:

2. **Река-агәы** (аҳәаақәа: аѡада – Сачина; амрагыларахь – Агәы-Бедиа, Санарда; алада – Охәреи; амраҭашәарахь – Џьгьериан);

3. **Сачина II Сачына** (аҳәаақәа: аѡада – Ԥақәашь; амрагыларахь – Патрахәыҵа, Агәы-Бедиа; алада – Река-агәы; амраҭашәарахь – Џьгьериан);

4. **Џьгьериан** (аҳәаақәа: аѡада – Сачина; амрагыларахь – Река-агәы; алада – Ԥақәашь; амраҭашәарахь – Ԥақәашь, Охәреи).

I. Река-агәы еиднакыло аҵыԥхьыӡқәа:

5. **Ажара II Ланџьона** (Илиакәара иавоуп арҕьарахь ала, рхоуп – Река-агәы аладатәи акалҭ);

6. **Атунгҭра** (Илиакәара иавоуп армарахь ала – Река-агәы аҳабла);

7. **Ауахәама** (Зарақәуаа рынхарҭа ҳәа иахьашьҭоу иѡацәхыкны игылан, ара ажәытә школгьы ыҟан, ауахәама ѡбаны еихагылан, ҕәтәын. Раԥхьа Ажьиба папыс дыҟан, нас Ақәычбериа. Уажәы ауахәама аҵыԥаҷы аҭәаҵла ду гылоуп – Река-агәы аҳабла);

8. **Ахаҳәрҟәара** (Ажара иатәуп, Река-агәы аҳабла);

9. **Аҽеырѡырҭа** (Ериаа рынхарҭа ҳәа иахьашьҭоу акаршәра – Ажара, Река-агәы аҳабла);

10. **Бжьаниаа ргәаѡа** (Кәартаа рхәы авараҷы – Река-агәы аҳабла);

11. **Гәаџь иӡлагара** (Ериаа рынхарҭа иавоуп – Ажара, Река-агәы аҳабла);

12. **Гәаџь** (Кәакәасқьыр) **инхарҭа** (Илиакәара иавоуп арҕьарахь ала, Река-агәы аусҳәарҭа аҵаҟа);

13. **Ериаа** (жәлоуп) **рынхарҭа** (рхоуп, Ажара иатәуп – Река-агәы аҳабла);

14. **Зарақәуаа рынхарҭа** (Сачина аҳәаа иазааигәоуп – Река-агәы аҳабла);

15. **Зосме** (Нарманиа) **инхарҭа** (Илиакәара иавоуп арҕьарахь ала – Река агәы);

15-а. **Зыргә иӡлагара** (Илиакәара ихын – Ланџьона аҳабла);

16. **Иакәа** (Нарманиа) **инхарҵа** (Нестор инхарҵа аладахьы – Река-агәы);

17. **Иликәа** (Гамсаниа) **инхарҵа** (Ериаа рынхарҵа аҩадахьы, Ажара, Река-агәы аҳабла);

18. **Инал** (Гамсаниа) **ичаирҵа** (атеплица азааигәара – Река-агәы);

18-а. **Иуа иҙлагара** (Иликәара, Иуа иҙмыжь аҩадахьы);

19. **Иуа** (Аԥшьлаа) **инхарҵа** (Гәаԥь инхарҵа аладахьы – Река-агәы аҳабла);

20. **Кьамшьышь** (Аԥшьлаа) **ичаирҵа** (Илиакәара иавоуп армарахь ала);

21. **Кьамшьышь инхарҵа** (Шьмаҭ инхарҵа иазааигәоуп – Река-агәы аҳабла);

22. **Кәаташь инхарҵа** (рхоуп, абаагьы гылоуп Ажара итәуп);

23. **Кәыбраа радгьыл** (Сачина аҳәаа иазааигәоуп – Река-агәы);

24. **Кәыча** (Аԥшьлаа) **ичаирҵа** (Кьамшьышь ичаирҵа аладахьы – Река-агәы аҳабла);

25. **Ланԥьона,** уахәаԥш Ажара;

26. **Лука** (Аԥшьлаа) **инхарҵа** (Ажара, Река-агәы аҳабла);

27. **Нарманиаа рыԥсыжрҵақәа** (Илиакәара иавоуп арґьарахь ала);

28 **Наҳар** (Нарманиа) **инхарҵа** (Тагә инхарҵа иазааигәоуп – Река-агәы);.

29. **Нестор** (Нарманиа) **инхарҵа** (Бедиа аҳәаа иадуп – Река-агәы аҳабла);

30. **Сқәыԥь** (Аԥшьлаа) **ижьиирҵа** (Кәыча ичаирҵа иазааигәоуп – Река-агәы аҳабла);

31. **Слар** (Аԥшьлаа) **инхарҵа** (Сқәыԥь инхарҵа иазааигәоуп);

32. **Сониа лынхарҵа** (Илиакәара ахықә – Река-агәы);

33. **Тагә** (Нарманиа) **инхарҵа** (Кәалашьана нырцә – Река-агәы; ара ахаҳә ду шьҭоуп агәы ҭыхны);

34. **Ҭедо** (Қецба) **инхарҵа** (Лука инхарҵа аҩадахьы – Ажара, Река-агәы аҳабла);

35. **Хәымԥ** (Аԥшьлаа) **инхарҵа** (Илиакәара иавоуп армарахь ала Бедиа аҳәаа иазааигәоуп);

36. **Хьамхә** (Наҳар инхарҵа иазааигәоуп – Река-агәы аҳабла).

II. Сачина аҳабла иаԥанакуа аҭыԥхьыҙқәа:

37. **Абза** (Қәычбериа) **инхарҵа** (Данаҟаи иқьаԥҵа иазааигәоуп, Бабашьиа икәара арґьарахьтәи аган);

38. **Андреи** (Қәычбериа) **иқьаԥҵа** (Сачина абахә авҵа амраҵашәарахьтәи аган);

39. **Артем ирха** (Гәагиа ирха иавоуп – Сачына аҳабла);

40. **Арагәаҩа** (ҭыԥуп, Сачина аҳабла);

41. **Арсана** (Нақҟьебиа) **ирха** (Гьергь ирха аладахьы – Охәреи аԥшаҳәа);

42. **Аслан** (Қәычбериа) **иқьаԥҭа** (Сиԥана иқьаԥҭа аҽадахьы);

43. **Ацуныҳәарҭа** (Аслан инхарҭа ахәы – ԥшʒароуп);

44. **Баграт** (Зақараиа) **иқьаԥҭа** (Андреи иқьаԥҭа аҵаҟа);

45. **Бадгәышь** (Зақараиа) **иқьаԥҭа** (Кьамшьышь иқьаԥҭа амрагыларахь ала иавоуп);

46. **Бахә** (Қәычбериа) **инхарҭа** (Сиԥана иқьаԥҭа аладахьы);

47. **Бида** (Қәычбериа) **иқьаԥҭа** (Сачина абахә ашьапахьы);

48. **Буԥьа** (Қәычбериа) **инхарҭа** (Абза инхарҭа иазааигәоуп);

49. **Гәагиа** (Салиа) **ирха** (Џьарнас ирха аладахьы);

50. **Гьергь иʒлагара** (ҭыԥуп, Ахәри II Охәреи аԥшаҳәа);

51. **Гьергь ирха** (Аслан инхарҭа аҵаҟа – Охәреи аԥшаҳәа);

51-а. **Гьергь** (Қәычбериа) **инхарҭа** (Аслан инхарҭа аладахьы);

52. **Ҕарцкьиаа рҳабла II Саҕарцкиа** (Илиа икәара ахы);

53. **Гәԥьыԥь** (Қәычбериа) **иқьаԥҭа** (Сиԥана иқьаԥҭа иавоуп);

54. **Данаҟеи** (Қәычбериа) **иқьаԥҭа** (Миха иқьаԥҭа аҵаҟа);

55. **Зака** (Салиа) **инхарҭа** (Қьысқьынԥь инхарҭа иазааигәоуп);

56. **Зака ирха** (Артем ирха аладахьы);

57. **Иуанаа рқьаԥҭа** (Ҷкадуаа рқьаԥҭа иавоуп – Илиа икәара ахы);

58. **Кадыр** (Харчлаа) **инхарҭа** (Кыҷын инхарҭа анхыҵ);

59. **Кадыр** (Қәычбериа) **инхарҭа** (Ҭархәына инхарҭа иазааигәоуп);

60. **Кәартаа рхәы** (Ауахәама аҵаҟа, Бжаниаа рхәы иавоуп);

61. **Кәакәасқьыраа рқьаԥҭақәа** (Саҕарцкиа иатәуп, Илиа икәара арҕьарахь);

62. **Кәалашьана** (хәуп, Сачина иатәуп);

63. **Кәамҕьас** (Зақараиа) **иқьамҭа** (Бабашьиа икәара иавоуп арҕьарахь ала);

64. **Кәата** (Қәычбериа) **иқьамҭа** (Сачина абахә ашьапаҷы – амраҵашәарахь);

65. **Кьамшьышь** (Қәычбериа) **иқьамҭа** (Бида иқьаԥҭа аҽадахьы);

66. **Қьысқьынԥь** (Қәычбериа) **инхарҭа** (Хапа инхарҭа аладахьы);

67. **Ладмер** (Қәычбериа) **инхарҭа** (Гьергь инхарҭа аладахьы);

68. **Маан иқьаԥҭа** (Сеидыҟ иқьаԥҭа аҵаҟа агәаҽарахь, Охәреи аʒы ахыҷә);

69. **Маха иқьаԥҭа** (Кьамшьышь иқьаԥҭа аҵаҟа);

70. **Махаз ирха** (Зака ирха иавоуп):

71. **Махаз** (Салиа) **инхарҭа** (Зака инхарҭа иазааигәоуп);

72. **Махаз** (Қәычбериа) **инхарҭа** (Ҭемраз инхарҭа аладахьы);

73. **Махаз** (Қәычбериа) **иқьаԥҭа** (Жьана иқьаԥҭа иазааигәоуп);

74. **Никәа** (Қәычбериа) **инхарҭа** (Ҭанас инхарҭа аладахьы);

75. **Ноча** (Қәычбериа) **инхарҭа** (Бахә инхарҭа иазааигәоуп);

76. **Сақа инхарҭа** (Сиԥана иқьаԥҭа аладахьы);

77. **Сачина аҭдарра** (Сачина абахә азқәа);

78. **Сачина абахә** (ауахәамеи, абааи ахьықәгылаз);

79. **Сеидыҟ** (Қәычбериа) **иқьапҵа** (Сачина абахә авҵа аҩадахьтәи аган);

80. **Сиԥана** (Қәычбериа) **иқьапҵа** (хәны иҟоуп, Охәреи аҳы иавоуп);

81. **Титу** (Маан) **иқьапҵа** (Ауахәама аҵаҟа – Сачина аҳаб.);

82. **Ҭамшьыгә** (Шьакаииа) **инхарҵа** (Кәакәасқьыраа рқьапҵақәа ирзааигәоуп);

83. **Ҭанас (Қәычбериа) инхарҵа** (Кадыр инхарҵа иавоуп);

84. **Ҭанас ирха** (Ҭархәна ирха иавоуп);

85. **Ҭархәына** (Қәычбериа) **инхарҵа** (Махаз инхарҵа иазааигәоуп);

86. **Ҭархәына ирха** (Арсана ирха иавоуп – Сачына);

87. **Ҭархәына** (Қәычбериа) **инхарҵа** (Сиԥана иқьапҵа иазааигәоуп – Сачына);

88. **Ҭедо инхарҵа** (Буԥьа инхарҵа аладахьы);

89. **Ҭемраз** (Қәычбериа) **инхарҵа** (Қьысқьыԥь инхарҵа аладахьы);

90. **Уазбақь** (Маан) **иқьапҵа** (Титу иқьапҵа иавоуп);

91. **Уасил ирха** (Џьарнас ирха иавоуп);

92. **Уасил инхарҵа** (Ноча инхарҵа иазааигәоуп);

93. **Хапа** (Қәычбериа) **инхарҵа** (Никәа инхарҵа аладахьы);

94. **Хьрыԥс** (Маан) **иқьапҵа** (Кәата иқьапҵа аладахьы);

95. **Ҷкадуаа рқьапҵа** (Саҕарцкиа иатәуп, Илиакәара аарцә);

96. **Џьарнас иҙлагара** (ҭыԥуп, Охәреи аԥшаҳәа);

97. **Џьарнас** (Қәычбериа) **ирха** (Ҭанас ирха аладахьы);

98. **Џьонда ирха** (Махаз ирха иавоуп);

99. **Џьонда** (Ешба) **инхарҵа** (Махаз инхарҵа аладахьы);

100. **Џьыргә** (Қәычбериа) **инхарҵа** (Сақа инхарҵа иазааигәоуп).

III. Џьгьериан аҳабла иаҧанакуа аҭыԥхьыҙқәа:

101. **Ажабаара** (Бабашьиа икәареи Охәреии рыбжьара – Џьгьериан аҳабла);

102. **Андрушька** (Соломка) **инхарҵа** (Мадышь инхарҵа иазааигәоуп – Џьгьериан ахәы иатәуп);

103. **Аԥсшьарахә** (Гәаҷь инхарҵа ҳәа иахьашьҭоу ахәы – Џьгьериан аҳабла);

104. **Арсана** (Кәыбраа) **инхарҵа** (Илиа инхарҵа иазааигәоуп – Џьгьериан ахәы);

105. **Аҭәаҵла** (Џьгьериан аҳабла, еиҳаракыроуп, аҭәаҵла ду гылоуп);

106. **Аҷьзаҵә ахықә** (Ажабаара иатәуп – Џьгьериан аҳабла);

107. **Бахәа** (Лабахәуа) **инхарҵа** (Ҭома инхарҵа аҵаҟа);

108. **Бегь** (Кәыбраа) **инхарҵа** (Џьгьериан ахәы иатәуп);

109. **Бобуаа рхәы** (Логәуааи Лабахәуааи рыбжьара – Џьгьериан аҳабла);

110. **Буџьга** (Кәартаа) **инхарҭа** (Мышьа инхарҭа иазааигәоуп – Џьгьериан ахәы);

111. **Гаџь** (Логәуа) **иԥацәа рқьапҵа** (Патыхә инхарҭа иавоуп);

112. **Гәаџь** (Лабахәуа) **инхарҭа** (Никәа инхарҭа иавоуп – Аԥсшьарахә иатәуп);

113. **Ғәыч** (Логәуа) **инхарҭа** (Зосме инхарҭа иазааигәоуп);

114. **Ғьыта** (Логәуа) **инхарҭа** (Гәаџь инхарҭа иазааигәоуп);

115. **Дианоз** (Кәартаа) **инхарҭа** (Уазамат инхарҭа иазааигәоуп – Џьгьериан ахәы);

116. **Илиа** (Кәыбраа) **инхарҭа** (Пониа инхарҭа иазааигәоуп – Џьгьериан ахәы);

117. **Зосма** (Лабахәуа) **иқьамҵа** (Бахәа инхарҭа иазааигәоуп);

118. **Зосма** (Логәуа) **инхарҭа** (Ғәыч инхарҭа иазааигәоуп – Џьгьериан аҳабла);

119. **Кәасҵа** (Лабахәуа) **инхарҭа** (Уарҭан инхарҭа иавоуп – Џьгьериан аҳабла);

120. **Кәҷыча** (Кәартаа) **инхарҭа** (Самсон инхарҭа иазааигәоуп – Џьгьериан ахәы);

121. **Кәыкәыт** (Бобуа) **инхарҭа** (Мыт инхарҭа иазааигәоуп – Џьгьериан аҳабла);

122. **Лабахәуаа рхәы** (Џьгьериан аҳабла);

123. **Мадышь** (Соломка) **инхарҭа** (Сандра инхарҭа иазааигәоуп, – Џьгьериан аҳабла);

124. **Мыт** (Бобуа) **инхарҭа** (Џьгьериан аҳабла ахәы акәацәраҽ, Атәатԥла ахьгылоу аладахьы);

125. **Мышьа** (Папасқьыр) **инхарҭа** (Арсана инхарҭа иазааигәоуп – Џьгьеиран ахәы);

126. **Нарықь инхарҭа** (Сандра инхарҭа иазааигәоуп – Џьгьериан ахәы);

127. **Нестор** (Логәуа) **инхарҭа** (Зосма инхарҭа иавоуп);

128. **Никәа** (Лабахәуа) **инхарҭа** (Гәыць инхарҭа иавоуп – Џьгьериан аҳабла);

129. **Патыхә** (Логәуа) **инхарҭа** (Џьгьериан Сачина иахьаду);

130. **Пониа** (Берзениа) **инхарҭа** (Уасил инхарҭа иазааигәоуп – Џьгьериан ахәы);

131. **Раҽьден** (Кәыбраа) **инхарҭа** (Сандра инхарҭа иазааигәоуп);

132. **Расагәарҭа** (Џьгьериан аҩада мрагыларахьтәи аганахь);

133. **Самсон** (Бжьаниа) **инхарҭа** (Нарықь инхарҭа иазааигәоуп – Џьгьеиран ахәы);

134. **Сандра** (Кәартаа) **инхарҭа** (Буџьга инхарҭа иазааигәоуп – Џьгьериан ахәы);

135. **Сиԥана** (Логәуа) **инхарҭа** (Нестор инхарҭа иазааигәоуп – Џьгьериан ахәы);

136. **Спирдон** (Бобуа) **инхарҭа** (Мыҭ инхарҭа иавоуп – Џьгьериан аҳабла);

137. **Ҭома** (Лабахәуа) **инхарҭа** (Лабахәуаа рҳабла иатәуп – Џьгьериан);

138. **Уазамаҭ** (Кәартаа) **инхарҭа** (Џьгьериан ахәы ахахьы);

139. **Уарҭан** (Лабахәуа) **инхарҭа** (Зосма инхарҭа аладахьы);

140. **Уасил** (Лабахәуа) **инхарҭа** (Аҭәаҵла анхыҵ);

141. **Ҷоҷа** (Бобуа) **инхарҭа** (Аҭәаҵла аладахьы);

142. **Џьгьериан абаа** (Џьгьериан ахәы иатәуп, ажәытә уахәама аҽагылоуп, даара иҩычаны иҟаҵаз хыброуп);

143. **Џьгьериан аҭаларҭа** (Џьгьериан абаа анхыҵ);

144. **Џьгьериан ахәы** (Бебешьиаа икәара иавоуп армарахь ала – Река ақыҭа).

Тамшь ақыҭа

1. **Ақ. Тамшь** (аҳәаақәа: аҩада – Кәтол; амрагыларахь – Лабра, Цхьынцҟар; алада-мрагыларахь – Араду; алада – Амшын Еиқәа; амраҭашәарахь – Ҭоумышь аҙы, Кындыҷ).

Тамшь аҳаблақәа:

2. **Ануаа рхәы** (аҳәаақәа: аҩада – Кәтол; амрагыларахь – Бзана аҙы, Наҷбоу аҳабла; алада – Тамшь-агәы; амраҭашәарахь – Ҭоумышь аҙы, Кындыҷ);

3. **Набырзал** (аҳәаақәа: аҩада – Наҷбоу; амрагыларахь – Дҷамшь аҙы, Цҟрышь аҳабла; алада – Науач; амраҭашәарахь – Тамшь-агәы);

4.**Наҷбоу** (аҳәаақәа; аҩада – Кәтол; амраҭашәарахь – Дҷамшь аҙы, Лабра; алада – Набырзал; амраҭашәарахь – Тамшь-агәы);

5. **Науач** (аҳәаақәа: аҩада – Набырзал; амрагыл. – Дҷамшь аҙы, Цҟрышь аҳабла; алада – Амшын Еиқәа; амраҭашә. – Тамшь агәы)

6. **Тамшь агәы** (аҳәаақәа: аҩада – Ануаа рхәы, Наҷбоу аҳабла; амрагыларахь – Наҷбоу, Набырзал; алада – Науач, Амшын Еиқәа; амраҭашәарахь – Ҭоумышь аҙы, Кындҷ);

7. **Цҟрышь** (аҳәаақәа: аҩада – Лабра; амрагыларахь – Цхьынцҟар, Араду; алада – Амшын Еиқәа; амраҭашәарахь – Дҷамшь аҙы).

I. Ануаа рхәы иаԥанакуа аҵыԥхьыӡкәа:

8. **Ақәаҵа II Занҭариаа рқәаҵа** (Ануаа рхәы аладахьтәи аҩыҵа);

9. **Апшасырҭа** (Чаҷәал иқьаԥҭа иазааигәоуп);

10. **Жьац** (Ануа) **иҳәысҭа** (Бзана арҷьарахьтәи аганахь);

11. **Жәыжә** (Ануа) **иқьапҭа** (Бзана иавоуп арҷьарахь ала);

12. **Кьыта иаапҵтра** (Бзана иавоуп армарахь ала – Тамшьтәи Ҷаҷал ахы);

13. **Лаз** (Занҭариа) **игәаҽа** (Ануаа рхәи Тамшь агәи рыбжьара, Ҭоумышь ахыҟә);

14. **Мрамба** (Ануаа рхәы аҽадатәи аган);

15. **Никәа** (Ануа) **иқьапҵа** (Ануаа рхәы аладатәи аҽытца);

16. **Фафа** (Ануа) **иқьапҵа** (Бзана иавоуп арҕьарахь ала Жәыжә иқьапҵа азааигәара);

17. **Хамбаб** (Ануа – Адлеи-пҳа) **лқьапҵа** (Мрамба иатцанакуеит);

18.**Чаҕәал иқьапҵа** (Ҭоумышь аҙы иавоуп армарахь ала, аферма ахьыҟоу);

19. **Ҷаҷал** (Ануаа рхәы амрагыларатәи аҽытца Кәтол аган);

20. **Шьаҳан** (Папба) **иқьапҵа** (Ҷаҷал аган иамоуп).

II. Набырзал иаҧанакуа атыпхьыҙқәа:

21. **Аҳҭынра II Чачаа раҳҭынра** (Дҕамшь арҕьарахьтәи ахыҟә, Очамчыреи Аҟәеи ирыбжьысуа амҽадуи Кәтол аҳәааи рыбжьара)*;*

22. **Кьамач** (Занҭариа) **инхарҵа** (Аҙырҽаш иавоуп армарахь ала);

23. **Кьыта** (Занҭариа) **инхарҵа** (Аҙырҽаш *II* Ҷьамҕәыл армарахьтәи ахыҟә);

24. **Кьыта иаапҵтра** (Аҙырҽаш армарахьтәи ахыҟә).

III. Наҕбоу иаҧанакуа атыпхьыҙқәа:

25. **Акыцҙырҵа II Акыцҙыра** (Аҙырҽаш II Ҷьамҕәыл иавоуп армарахь ала Наҕбоу аҽадатәи азбжахь);

26. **Аҟьапҵақәа** (Ачаарқыҵи Наҕбоуи рҳәааҿ, Наҕбоу аҙы иавоуп арҕьарахь ала);

27. **Ахәажәра** (Аҟьапҵақәа раасҁ, Наҕбоу аҙы арҕьарахьтәи аганахь);

27-а. **Габлиаа рқьапҵа** (Ҷьамҕәыли Ошьҧани рыбжьара);

28. **Ешқыҵ** (Ачаарқыҵ аладахьы, Тамшь аҽадатәи аҿацә);

29. **Кәыҷыҷ** (Ашьхараа) **иқьапҵа** (Наҕбоу аҙы иавоуп арҕьарахь ала);

29-а. **Лакәыс иҳәыста** (Кәтоли – Ачаарқыҵи Тамшьи рыбжьара);

30. **Папаа рҳәыста** (Наҕбоу аҙы армарахьтәи аган);

31. **Уанаҭ** (Наҕбоу аҙи Дҕамшьи рыбжьара, Тамшь асовхози, аусҳәаҵеи, Кәтолааи ирыбжьанакыз);

31-а. **Сааҭ** (Габлиа) **иҳәыста** (Акыцҙыра азааигәара);

32. **Ҵырҟьантоу** (Наҕбоу аҙы армарахьтәи аган – Ачаарқыҵ иазааигәоуп);

33. **Ҷапан** (Наҕбоу II Ҷьамҕәыл аҙы армарахьтәи аган, Акыцҙыра азааигәара);

34. **Шьакәаҭыл** (Габлиа) **инхарҵа** (Наҕбоу аҙы армарахьтәи ахыҟә).

IV. Науач иаҧанакуа атыԥхьызқәа:

35. **Ардиаа рқьапҵа**[1] (Дҕамшь арҕьарахь ала аихамԝеи амшыни рыбжьара);

36. **Ашамира II Чачхалиаа рҳабла** (Дҕамшь арҕьарахьтәи ахықә, аихамԝеи амшыни рыбжьара);

37. **Баԥьга** (Жәанба) **инхарҵа** (Џьамҕәыл II Наҕбоу аҙы арҕьарахь ала амшын ахықә);

38. **Дома** (Џьанашьиа) **инхарҵа** (Аҙырԝаш II Џьамҕәыл армарахь ала амшын аԥшаҳәа);

39. **Камбашьтәара** (Ошьԥан амшын иахьалало азааигәара);

40. **Қәанҵиа**[2] (амԝадуи аихамԝеи рыбжьара);

41. **Мамыра** (Дҕамшь арҕьарахьтәи аԥшаҳәа, Очамчыреи Аҟәеи ирыбжьысуа амԝаду аганқәа, абжа Наҕбоу иатәуп, абжа Науач);

42. **Росҵа** (Шариа) **инхарҵа** (аихамԝа анымԝахыҵ алада – Аҙырԝаш армарахьтәи аган);

43. **Цыцбаа рқьапҵа** (Аҙырԝаш II Џьамҕәыл армарахьтәи аган, амшын азааигәара);

43-а. **Џьанашьиаа рқьапҵа** (Дҕамшьи Аҙырԝаши рыбжьара амшын азаигәара);

V. Тамшь-агәы иаҧанакуа атыԥхьызқәа:

44. **Амаан инхарҵа** (Тамшь-агәы, Бзана арҕьарахьтәи аган амԝадуи аихамԝеи рыбжьара);

45. **Аԥсыжырҵа** (Бзанеи Аҙыԝри II Ошьԥани рыбжьара, амԝаду аладатәи ахықә);

46. **Аҵҳәыш** (Бзана армартәи ахықә, Мшьиа иԥан ҳәа иахьашьҭоу инаркны ҭаҳараны Аҙыԝры шыҟоу ицоит);

46-а. **Ашхәа ныҟәарҵа** (Ашхәаҽаҳәарҵа ҳәа иахьашьҭоу иҟоу ажәытә канал);

47. **Ашхәацәырҵа** (Бзана ахықә, аихамԝа азааигәара);

48. **Ашхәаҽаҳәарҵа** (Ҭоумышь иацыргоу аканал – амшын аԥшаҳәа);

49. **Ашьҳангьери** (Бжьаниа) **иҳәыста** (Аҙыԝры II Ошьԥан арҕьарахьтәи ахықә);

50. **Бесқәуа** (бнараны Бзанеи Ҭоумышьи ирыбжьоуп аихамԝа аҟынҙа);

51. **Гьаса** (Занҵариа) **инхарҵа** (Аҙыԝры арҕьарахьтәи ахықә);

52. **Гәаԥь** (Гадлиа) **иқьапҵа** (Бзана арҕьарахьтәи ахықә);

53. **Гәыгәиа** (Аҙыԝры арҕьарахьтәи ахықә, амԝадуи аихамԝеи рыбжьара);

---

[1] Ардиаа ажәытә Адлеибақәан рҳәоит.
[2] Ажәытә бнацәгьаны иҟан, абнацә ҭаршьхьан.

54. **Кьамшә иҳәыста** (Тамшь авакзал ашьтахь – Тамшь агәы);

54-а. **Дома** (Занҭариа) **инхарҭа** (Аҳыҩры II Ошьпан армарахьтәи аган);

54-б. **Дуда** (Занҭариа-пҳа) **лқьапҭа** (Бзана армарахьтәи ахықә, аихамҩа азааигәара);

55. **Қәыҵа** (Занҭариа) **инхарҭа** (Бзана арғьарахьтәи ахықә);

56. **Лаз** (Занҭариа) **иадгьыл** (Ҳаԥьмат инхарҭеи Бзанеи рыбжьара);

57. **Мага** (Занҭариа) **иҳәыста** (Ҭоумышь армарахьтәи ахықә аихамҩа азааигәара);

58. **Мац** (Гадлиа) **инхарҭа** (Аҳыҩры II Ошьпан арғьарахьтәи ахықә);

59. **Мшьиа иԥан Калакәытла иахьеибашьыз** (Бзана армарахьтәи ахықә, амҩадуи аихамҩеи рыбжьара Барганҷьиаа ахьынхо);

60. **Саатҟьери** (Ҳагба) **иқьапҭа** (Бзана арғьарахьтәи ахықә);

61. **Ҭамшьыгә** (Занҭариа) **инхарҭа** (Бесҟәуа иатәуп – Ҭоумышь ахықә);

62. **Ҭахәыц** (Занҭариа) **инхарҭа** (Аҳыҩры амшын иахьалало иазааигәоуп);

63. **Ҭоумышь Акра** (Ҭоумышь амшын иахьалало);

64. **Хәыҷа** (Барганҷьиа) **ибна** (Цәҟәынчах азааигәара Ошьпан Џьамҭәыли рыбжьара);

65. **Ҳаԥьмаҭ** (Занҭариа) **инхарҭа** (Бесҟәуа иатәуп, Бзана армарахьтәи ахықә, аихамҩа азааигәара);

66. **Цәҟәыншьах II Цәҟәаначах II Аҵәаԥшьра** (дәны иҟан уажәы акаҭран зауад ахьгылоу ашьтахь, авакзал азааигәара);

66а. **Лажә инхарҭа** (Тамшь ашкол амрагыларахьтәи аган Ошьпани Џьамҭәыли рыбжьара, атрасса аҩадахьы – Тамшь агәы);

67. **Чагә** (Гадлиа) **иқьапҭа** (Бзана арғьарахьтәи ахықә амҩадуи аихамҩеи рыбжьара).

VI. Цкрышь иаҵанакуа атҵыҳхьыҙқәа:

68. **Акра** (Дҭамшь амшын иахьалало);

69. **Ашәуа Никәа иԥсыжырҭа** (амҩадуи аихамҩеи рыбжьара Акәарашьшьы II Учаҭал арғьарахьтәи аган);

70. **Барганҷьиаа рхәы** (Акәарашьшьы иавоуп арғьарахь ала Арадуи Тамшьи рҳәааҿ);

71. **Гадлиаа рхәы** (Лабреи амҩадуи рыбжьара);

72. **Кадыр иаапҵра** (Гадлиаа рхәы иаҵанакуеит);

73. **Кадыр** (Гадлиа) **иқьапҭа** (Дҭамшь армарахьтәи аԥшаҳәа, амшын азааигәара);

74. **Кьапа** (Гадлиа-пҳа) **лқьапҭа** (Дҭамшь армарахьтәи аган – аихамҩеи амшыни рыбжьара);

75. **Ҭакәи** (Шьоууа) **инхарҭа** (амҩадуи аихамҩеи рыбжьара, Дҭамшь армарахьтәи аԥшаҳәа).

Тамшь ақыҭа ахьӡ иадҳәалоу алегьендақәа:

Актәи алегьенда. Ажәытә зны, Тамшьтәык нхыҵынтәи асасцәа иҭан. Ахәылбыҷеха абарҵаҷ ишыкәтәаз ашҭа аҵыхәан игылаз аҵлаҷ аты рбеит. Асасцәа руаӡәк ашәақь шьҭыхны деихсырц далагеит, аха аԥшәма имуит, «ҵасым, ҳара ҳҷы аты еихсуам» иҳәеит, убри иахырԥьаны абриа ақыҭаҷ инхоз Тымшьаа ҳәа рыхьӡырҵеит, аҭыԥгьы ус иашьҭалт.

Аҩбатәи алегьенда. Ажәытә зны, аурыс ҳәынҵқар ичын уаҩ дук ауаа ицны Қарҭынтәи дшаауаз Тамшь агәы даангылан, ицызгьы иаргьы крырфеит, крыржәит, рыԥсы ршьеит, Араантәи ишцоз Кындыҷь инаҩсхьан еиԥш ачын уаҩ аҭаҭын дахарц даналага иҭаҭынжәга имбеит, Аа «Там ишьи, Ҭам ишьи» ҳәа Тамшьԥа инапы ирххеит, убри инаркны ақыҭа Тамшь ахьӡхалеит.

Ҭхьына ақыҭа

1. **Ақ. Ҭхьына** (аҳәаақәа: аҩада – Уатаԥ, Арасаӡыхь; амрагыларахь – Арасаӡыхь, Цыбаа ркәара – Гәыԥ; алада – Какә икәара, Џьал, Аҩӡыбжьара; амраҭашәарахь – Уатаԥ аӡы, Ҷлоу ақыҭа).

Ҭхьына аҳаблақәа:

2. **Абаажә ахәы** (аҳәаақәа ; аҩада – Арасаӡыхь; амрагыларахь – Цыбаа ркәара, Гәыԥ; алада – Какә икәара; амраҭашәарахь – Мықә аӡы);

3. **Агәы уаа** (аҳәаақәа: аҩада – Ахы уаа; амрагыларахь – Мықә аӡы; алада – Аҩӡыбжьара; амраҭашәарахь – Аҧдарра аҳабла);

4. **Аҧдарра аҳабла** (аҳәаақәа: аҩада – Ахы уаа; амрагыларахь Агәы уаа; алада – Шамаа рҳабла, Аҩӡыбжьара; амраҭашәарахь – Уатаԥ аӡы);

5. **Ахы уаа II Аҵангәара** (аҳәаақәа: аҩада – Уатаԥ; амрагыларахь – Мықә аӡы; алада – Агәы уаа; амраҭашәарахь – Уатаԥ аӡы);

5а. **Аҵангәара** , уахәаԥш Ахы уаа.

I. Абаажә ахәы иаҵанакуа аҵыԥхьыӡқәа:

6. **Абаажә** (Анҷара ахәы иатәуп);

7. **Абаажә ахәы** (Гьаргь ихәы ииаигәаӡаны иавоуп аладахьы ала);

8. **Абаарҭа** (Шьынқәыраа рхәы иатәуп, Цаҟьаӡыхь зҵыҵуа ацаҟьа ахы абаа ықәгылоуп);

9. **Ажьираҭрақәа** (Гьаргь ихәи, Арҟәыцьаа рҳаблеи, Қәҭараа рҳаблеи рыбжьара);

10. **Ақсма** (Сабекьиа) **ирха** (Маршьанаа рырха амрагыларахьтәи аган);

11. **Ақырҭуа дахьжу** (Ԥлыҵи Шьаман ибахәи рыбжьара);

12. **Анҷара** (хә-кәацәраны иҟоуп – Абаажә ахәы аҳабла);

13. **Анҵара арха** (Анҵара иахьаҭанакуа Мықә арха);

14. **Апрасҟьиара ахәы** (Арасаҙыхьи, Цыбаа ркәареи, Гьенаа ркәареи иауны ирыбжьоуп);

15. **Арҟәыцьаа рҳабла** (Хәараа рҳаблеи, Арасаҙыхьи, Хәиҭ игәашеи рыбжьара);

16. **Арухан** (Сабекьиа-пҳа) **лқьапҵа** (Маршьанаа рырха иатәуп);

17. **Гьаргь** (Қәтарба) **ихәы** (Гьенараа ркәара арғьарахьтәи аган иавоуп анышәынҵрақәа ахьыҟоу);

18. **Бақаҭелиаа рҳабла** (Анҵара амраҭашәарахьтәи аган);

19. **Какә икәара арха** (Генараа ркәареи Какә икәареи ахьеилало иавоуп амраҭашәарахь ала);

20. **Катиа лашҵа** (Какә икәара аԥшаҳәа Мықә аҙы иазааигәаны);

21. **Кылкәыць** (Қәтарба) **игәашә** (Абаажә ахәы аҵаҟа амраҭашәарахь ала);

22. **Кәаҷь иҳапы** (Кәана иҙыхь арғьарахьтәи аган, 800 ҟа м. иауп);

23. **Кәыркәнаа рҳабла** (Анҵара амрагылара аганахь);

24. **Қәтараа рҳабла** (Ажьираҭрақәеи, Хәарааа рҳаблеи, Мықә археи рыбжьара);

25. **Леиуарсан** (Салаҟаиа) **ирха** (Маршьанаа рырха иатәуп);

26. **Маршьанаа рырха** (Кәакә икәара арғьарахьтәи аԥшаҳәа – Анҵара аладатәи аган);

27. **Мықә арха** (Қәтараа рҳаблеи Мықә аҙи рыбжьара);

28. **Парна иқьапҵа** (Сикәа иқьапҵа ашадахьы);

29. **Плыҵ** (Мықә археи Қәаҭеи иҙыхьи рыбжьара);

30. **Ратиаа рынаара** (Арасаҙыхь аҳәааи Шьынқәыраа рхәи ирывоуп);

31. **Сабекьиаа** (Шәбақьиаа) **рҳабла** (Кәыркәнаа рҳабла иавоуп амраҭашәарахь ала);

32. **Селаҳа** (Сабекьиа) **лқьапҵа** (Маршьанаа рырха иатәуп);

33. **Сикәа** (Сабекьиа) **иқьапҵа** (Аксма ирха ашадахьы);

34. **Хәараа рҳабла** (Арасаҙыхьи, Арҟәыцьаа рҳаблеи, Қәтараа рҳаблеи, Мықә археи рыбжьара);

35. **Хәиҭ** (Сабекьиа) **игәашә** (Арҟәцьаа рҳаблеи, Арасаҙыхьи, Ратиаа рынаареи рыбжьара);

36. **Шьақар иԥацәа** (Салаҟаиаа) **рхәы** (Апрасҟьиара ахәы аладатәи аган);

37. **Шьаман** (Сабекьиа) **ибахә** (Қәаҭеи иҙыхьи Мықә аҙи рыбжьара);

38. **Шьынқәыраа рхәы** (Апрасҟьиара ахәы ашадатәи азбжа – Абаажә ахәы аҳабла).

II. Агәы уаа аҳабла иаԥанакуа аҭыпхьыҙқәа:

39. **Аимҵакьача ашҵа** (Заԥшьаа рынхарҵа аҵаҟа, Мықә аҙы иазааигәоуп);

40. **Аҟәарабжьара** (аусҳәарҵа ашьҭахь – Агәуа аҳабла);

41. **Арагәаԥа** (Аҵәыцәбаажә аԥадахьы);
42. **Аҳәақәа рымҵа** (аусҳәарҳа аԥадахьы – ажәытә еизарҳан);
43. **Аҵарбелҭра** (Ацәаҕәара аладахьы – Агәы уаа рҳабла);
44. **Ацәаҕәара** (Кәара ду иавоуп арҕьарахь ала – Агәы уаа аҳабла);
45. **Аҵәаҟаԥшьқәа** (Аҳәақәа рымҵа иавоуп);
46. **Аҵәыцәбаажә** (Тырма лқьаԥҵа иавоуп);
47. **Ашәануа дахьыршьыз** (Аҵарбелҭра аладахьы – Агәы уаа аҳабла);
48. **Баԥьгәала** (Думаа) **иҳәысҵа** (Дачиаа рӡыхь аладахьы);
49. **Воуаа рырха** (Кәара ду иавоуп арҕьарахь ала);
50. **Гәажә** (Сабекьиа) **иқьаԥҵа** (Ацәаҕәара авараҷы – Агәы уаа аҳабла);
51. **Катиа Инал-ԥҳа лашҵа** (уажәы чаирҵоуп – Шьынқәыраа рхәы аҵыхәа);
52. **Маҳмуҭ** (Думаа) **иашҵа** (Баԥьгәала иҳәысҵа аԥадахьы);
53. **Миха** (Заԥшь) **иашҵа** (агараж ахьгылоу ашьҭахь – Агәы уаа аҳабла);
54. **Сиҭ** (Дочиа) **ирха** (Аҵарбелҭра иавоуп – Агәы уаа аҳабла);
55. **Тырма** (Торчуа) **лқьаԥҵа** (Аҵарбелҭра аԥадахьы);
56. **Шамаа рҳабла** (Агәы уаа аладатәи аҷацә – Мықә аӡи Аҕдарра ахәи рыбжьара).

III. Аҕдарра аҳабла иаҧанакуа аҵыԥхьыӡқәа:

57. **Абаашхәҵа** (Акардама иазааигәоуп, хаҳәла иҵахкааун);
58. **Абамбаҭра ахәы** (Аԥӡыбжьареи Аҕдарра аҳаблеи рҳәааҷы);
59. **Акардама** (Кьамшьышь иқьаԥҵа иазааигәоуп);
60. **Ахә ду** (Аԥӡыбжьареи Аҕдарреи ирҳәааун);
61. **Ахьарԥара** (Мсҭафа ихәы иавоуп – Аҕдарра аҳабла):
62. **Аиԥхаа II Уатаԥ аиԥхаа** (Цәышкәара Уатаԥ иахьалало, мԥакыран иҟан);
63. **Бацациаа рқьаԥҵа** (Аԥӡыбжьара аганахь);
64. **Былгьа** (Цанба?) **иқьаԥҵа** (Аферма ашьҭахь – Аҕдарра аҳабла);
65. **Гәылуаа радгьыл** (Уатаԥ аӡы ахықә – Аҕдарра аҳабла);
66. **Кьамшьышь иқьаԥҵа** (Афермеи Уатаԥ аӡи рыбжьара);
67. **Мсҭафа ихәы** (Ҭхьына амԥаду аладатәи аганахь – Аҕдарра аҳабла);
68. **Сеидыҟ** (Бераиа) **иҳәысҵа** (Абаашхәҵа иавоуп);
69. **Хәсен** (Қәҭарба) **иаапҵра** (Ахьарԥара иазааигәоуп);
70. **Шәлиман иӡлагара** (Уатаԥ ацҳа аладахьы).

IV. Ахы уаа аҳабла иаҧанакуа аҵыԥхьыӡқәа:

71. **Алра ачаирҵа** (Қәыца иқьаԥҵа иазааигәоуп);
72. **Ахьара ахәы** (Уатаԥи Ҭхьынеи рҳәааҷ иҟоуп);
73. **Аҵангәара** (Ахьара ахәы аладатәи аԥыҵа);

74. **Аҵангәара арха** (Мықә арха Аҵангәара иахьаҵанкуа);

75. **Аҵангәара аҳаблы** (Улыс аӡи, Ахьара ахәи, Акәара дуи, Мықә аӡи рыбжьара);

76. **Аԥьра ахәы** (Кәара ду ахахьы);

77. **Баԥы иқьаԥҭа** (Шагәыцьаа радгьыл аҩадахьы);

78. **Бигәаа рхәы** (Алаа ркәареи, Уатаԥ хәыҷи, Уатаԥ аӡи рыбжьара);

79. **Воуаа рхәы** (Кәара дуи Бигәаа ркәареи рыбжьара);

80. **Гәысар** (Шамба) **иҳәыста** (Қьыбыр иҳәыста иазааигәоуп);

81. **Ҭәарзалиаа рхәы** (Кәара ду иавоуп арҕьарахь ала);

82. **Дачиаа рхәы** (Шьынқәыраа рхәы иавоуп амрагыларахь ала);

83. **Кьынта** (Шамба) **иқьаԥҭа** (Шьынқәыраа рхәы иатәуп);

84. **Кьагә** (Шамба) **имарда** (Шьынқәыраа рхәы аладатәи аган);

85. **Кьышьмариаа рқьаԥҭа** (Бигәаа рхәы анхыҵ Уатаԥ аԥшаҳәа);

86. **Қьыбар** (Ҭәарзалиа) **иҳәыста** (Шьынқәыраа рхәы иатәуп);

87. **Қәаҷара** (Бигәаа) **иқьаԥҭа** (Ахьара ахәы иатәуп);

88. **Қәыца** (Шьынқәба) **иқьаԥҭа** (Тапаҕәыл иазааигәоуп);

89. **Лад иҳәарҭра** (Баԥы иқьаԥҭа авараҽы – Ахы уаа аҳабла);

90. **Мшәымҩа** (мҩахәасҭа бааԥсны Уатаԥҟа илбаауеит);

91. **Нина** (Қәҭар-ԥҳа) **лқьаԥҭа** (Бигәаа рхәы иатәуп);

92. **Тапаҕәыл** (Улыс ахықә – Ахы уаа аҳабла);

93. **Уасман иқьаԥҭа** (Аҵангәара иазааигәоуп – Ахы уаа аҳабла);

94. **Шагәыцьаа радгьыл** (Бигәаа рхәы агәҭа);

95. **Шьынқәыраа рхәы** (Алаа ркәареи Дачиаа рхәи рыбжьара).

Ҭхьына ақыҭа ахьӡ иадҳәалоу алегьендақәа

Актәи авариант. Ажәытә зны, ҭауадцәак Гәыԥ Маршьанаа рҽы ишаауаз Ҭхьына Заԥшьаа рҽы иааҭгылан Ахьаца зыхь агьама рбеит. Нхыҵ, дара рҽы Ҭхьына лашҭа, Ҭхьына лӡыхь ҳәа изышьҭаз аӡы рыман, убри аҵыхәа акәзар ҟалап ҳәа ақәырҵеит, насгьы ирыӡбеит ианыхынҳәлак Нхыҵтәи рӡыхь ачыхцә ҭарыԥсарц. Ус иагьыҟарҵеит. Пыҭрак аабжьысхьан Ахьаца зыхь ачыхцә аанагеит, убри иахҟьаны аӡыхь Ҭхьына лӡыхь ҳәа иашьҭалеит, ақыҭагьы Ҭхьына ахьӡхеит.

Аҩбатәи авариант. Ҭхьынаа ажәытә ауасақәа рацәаны иныҟәыргон. Аҭқәа рылган ирҭиуан, ахьы иаҭнырԥсахлон. Убри иахҟьаны ақыҭа *Аҭхьны* – Ҭхьыны ҳәа иашьҭалт.

Ахԥатәи авариант. Ҭхьына ажәытә зны ахьы рацәаны ирбеит, убри иахҟьеит ақыҭа ахьӡгьы.

Уатаԥ ақыҭа

1. **Ақ. Уатаԥ** (аҳәаақәа: аҽада – Аисырра, Хьрыԥс икәара; амрагыларахь – Арасаҙыхь; алада – Ҭхьына; амраҭашәарахь – Ҷлоу, Аимара).

Уатаԥ аҳаблақәа:

2. **Адлеиаа рхәы II Пашә иԥацәа рхәы аҳабла** (аҳәаақәа: аҽада – ашьхара; аҽада-мрагыларахь – Кәыр икәара аҳабла; алада – Уатаԥ ду; амраҭашәарахь – Ҷлоу);

3. **Ацуҭа** (аҳәаақәа: аҽада – ашьхара; амрагыларахь – Улыс аҙы; алада – Ҭхьына; амраҭашәарахь – Ашьанҵара; Воуаа рхәы);

4. **Ашьанҵара** (аҳәаақәа: аҽада – Уагырда; амрагыларахь – Ацуҭа; алада – Воуаа рхәы; амраҭашәарахь – Аҿҟьы ҭызго аҙы);

5. **Брамба II Мрамба** (аҳәаақәа: аҽада – Ашьанҵара; амрагыларахь – Ԥьапуаа рхәы; алада – Ҭхьына, Ахьара ахәы; амраҭашәарахь – Уатаԥ аҙы);

6. **Кәыр икәара аҳабла** (аҳәаақәа: аҽада – Аҭәажә ахәы; амрагыларахь – Ԥьаным иԥацәа рхәы; алада – Уатаԥ аԥшаҳәа; амраҭашәарахь – Аимара);

6-а. **Мрамба**, уахәаԥш Брамба;

7. **Уатаԥ аҳабла** (аҳәаақәа: аҽада – Адлеиаа рхәы, Ԥьанымаа рҳабла; амрагыларахь – Ашьанҵара; алада – Воуаа рхәы, Брамба; амраҭашәарахь – Андроу);

8. **Ҷлыхәмыраа II Ԥьанымаа рҳабла** (аҳәаақәа: аҽада – Уагырда; амрагыларахь – Ашьанҵара; алада – Уатаԥ аԥшаҳәа; амраҭашәарахь – Ҷлыхәмыр аҙы).

II. Адлеиаа рхәы аҳабла иаҧанакуа атҵыԥхьыҙкәа:

9. **Абаажә ахәы** (Ақәшьарра иавоуп – Адлеиаа рхәы);

10. **Акәылԥацхьра** (Ахьажәи Ақәшьарреи ирывоуп);

11. **Ақәшьарра** (Акәылԥацхьра иавоуп);

12. **Ақьаԥҭақәа** (Зыхәа иавоуп арҕьарахь ала);

13. **Аԥырчаҭра** (хәаданы иҟоуп, Адлеиаа рхәы аҳабла иатәуп, Уатаԥ ақыҭа);

14. **Арабжьантә ахәы II Арабжьынтә ахәы** (Адлеиаа рхәы аҳабла иатәуп, Уатаԥ ақыҭа);

15. **Ахьажә** (Ақьаԥҭақәа ҳәа иахьашҭоу иавоуп);

16. **Ахапажә** (Зыхәа иавоуп арҕьарахь ала);

17. **Аҳәабҕаларҭа** (Ахапажә иавоуп);

18. **Аҳәасаҟаԥшь ахәы** (Адлеиаа рхәы иатәуп, Уатаԥ ақыҭа);

19. **Ашьхаԥшҙа** (Зыхәа иавоуп арҕьарахь ала – Уатаԥ);

20. **Ашьхацамҩа** (Адлеиаа рхәы аҳабла ахахьы – Уатаԥ);

21. **Гыд илашара** (Зыхәа иавоуп арҕьарахь ала);

22. **Карҭоҕа** (ааигәа иахьӡхалт, аҭаҭын ларҵон, дгьыл мчымхоуп азы, ҭыԥла Ҵәаҳәыркыра иазааигәоуп);

23. **Паҕә** (Адлеиба) **иҵәа** (Ҷырҳәыда ахәы иатҵанакуеит – Адлеиаа рхәы аҳабла);

24. **Ташә иԥацәа рхәы**, уахәаԥш Адлеиаа рҳабла;

25. **Фаҭ** (Адлеиба) **иҳа** (Ҷарҳәыда ахәы иатәуп);

26. **Хьфаф** (Кәарҷиа-ԥҳа) **лылра** (Атам зыбжьагылоу аӡыхь азааигәара);

27. **Цгәына иԥацәа** (Адлеиаа) **рхәы** (Ташә иԥацәа рхәы иазааигәоуп);

28. **Ҵларкәыкәра ахәы** (Уатаԥ ашкол ахьгылоу аҩадахьы);

29. **Цытҵ иашҭа** (Адлеиаа рхәы аладахьтәи аган);

30. **Ҵәаҳәыркыра** (бахәуп, Абаажә ахәы иазааигәоуп);

31. **Ҷанаа ргыларҭа** (Картоҕа иазааигәоуп);

32. **Ҷына иҵәақәа** (Ҷьанымаа рҳаблеи Ташә иԥацәа рхәи рыбжьара);

33. **Ҷарҳәыда ахәы** (Ташә иԥацәа рхәы аҵыхәа);

34. **Шәына иқьаԥҭа** (Зегь реиҳа еиҳаракуп, Ташә иԥацәа рхәы иатәуп).

II. Ацуҭа аҳабла иаҩанакуа аҵыԥхьыӡкәа:

35. **Акки ахәы** (Шьақар ирҩаши Хьрыԥс икәареи рыбжьара – Қәҭалиаа рыԥсҭа);

36. **Алиас** (Ҷьапуа) **иқьаԥҭа** (Ҷьапуаа рхәы иатәуп – Ацуҭа аҳабла);

37. **Алқашьра** (Ҵәматәа зқәу арҩаш арҕьарахьтәи аган – Қәҭалиаа рыԥсҭа иатҵанакуеит);

38. **Амаҕышра** (Акки ихәы иазааигәоуп – Қәҭалиаа рыԥсҭа);

39. **Арсана** (Ҷьапуа) **иқьаԥҭа** (Басиаҭ иқьаԥҭа иазааигәоуп – Ҷьапуаа рхәы);

40. **Аурысцәа рқьаԥҭа** (Маҳаид иӡыхь иавоуп армарахь ала – Ҷьапуаа рхәы);

41. **Ахԥы** (Ашәду иавоуп, Қәҭалиаа рыԥсҭа иатҵанакуеит);

42. **Ашьанҵараҭып** (Ҵлыхәмыр аӡы иавоуп – Ацуҭа иатҵанакуеит);

43. **Ашәду** (ааԥтроуп, Ахԥы арҩаши Ҵәлаакәареи рыбжьара, Қәҭалиаа рыԥсҭа иатҵанакуеит);

44. **Аԥьампҵазра** (Аԥьампҵазра кәара аԥшаҳәа – Ҷьапуаа рхәы аҳабла);

45. **Аԥьма ахьԥсуа** (Ахԥы арҩаши Шьақар ирҩаши рыбжьара – Қәҭалиаа рыԥсҭа);

46. **Басиаҭ** (Ҷьапуа) **иқьаԥҭа** (Ҷьарма иқьаԥҭа иазааигәоуп – Ҷьапуаа рхәы);

47. **Грышьа** (Ҷьапуа) **иқьаԥҭа** (Зыкәр иқьаԥҭа иазааигәоуп);

48. **Гыԥь** (Ҷьапуа) **иқьаԥҭа** (Ҷьапуаа рхәы иатәуп – Ацуҭа аҳабла);

49. **Едгьац** (Ҷьапуа) **иқьаԥҭа** (Ҷьапуаа рхәы иатәуп – Ацуҭа аҳабла);

50. **Ерыҫҭоу** (Ачба) **иҳәыҫҭа** (Ҷьапуаа рхәы иатәуп – Ацуҭа аҳабла);

51. **Зыкәыр** (Џьапуа) **иқьапҵа** (Гыџь иқьапҵа иазааигәоуп – Џьапуаа рхәы);

52. **Кадыр** (Қәҭалиа) **икар** (бахәп, иаҿапҟаны амҩахәасҵа аҿгоуп, Аџьма ахьпсуа иазааигәоуп – Қәҭалиаа рыпсҵа);

53. **Кыҷын** (Џьапуа) **иқьапҵа** (Кәасҵа иқьапҵа иазааигәоуп – Ацуҵа аҳабла);

54. **Кыҷын** (Қәҭалиа) **иқьапҵа** (Шьарбеи иқьапҵа иазааигәоуп – Қәҭалиаа рыпсҵа);

55. **Кәарсантел** (Қәҭалиа) **иқьапҵа** (Раџьаб иқьапҵа иазааигәоуп – Қәҭалиаа рыпсҵа);

56. **Кәасҵа** (Џьапуа) **иқьапҵа** (Џьапуаа рхәы иатәуп – Ацуҵа аҳабла)

57. **Қьаамын** (Қәҭалиа) **иқьапҵа** (Шьақа ирҩаши Хьрыпс икәареи рыбжьара – Кҭалиаа рыпсҵа);

58. **Қәамсаса** (Џьапуа) **иқьапҵа** (Џьапуаа рхәы иатәуп – Ацуҵа аҳабла);

59. **Қәҭалиаа рыпсҵа** (Улыс аҳы арҕьарахь ала иҩаскьаганы иавоуп – Ацуҵа иатҷанакуеит);

60. **Маҳаџьыр** (Џьапуа) **иқьапҵа** (Аџьампҕазра иазааигәоуп – Џьапуаа рхәы);

61. **Маҳаид** (Џьапуа) **иқьапҵа** (Маҳаџьыр иқьапҵа иазааигәоуп – Џьапуаа рхәы);

62. **Миха** (Џьапуа) **иқьапҵа** (Џьапуаа рхәы иатәуп – Ацуҵа аҳабла);

63. **Насиа** (Қәҭалиа) **лқьапҵа** (Никәа иқьапҵа иазааигәоуп – Қәҭалиаа рыпсҵа);

64. **Никәа иқьапҵа** (Кыҷын иқьапҵа иазааигәоуп – Қәҭалиаа рыпсҵа);

65. **Раџьаб** (Қәҭалиа) **иқьапҵа** (Қәҭалиаа рыпсҵа иатәуп – Ацуҵа аҳабла);

66. **Саат иқьапҵа** (Ҷут иқьапҵа иазааигәоуп – Ацуҵа аҳабла);

67. **Тапаҕәыл** (Улыс аҳы ахыҟә – Ҭхьына аҳәааҿы);

68. **Уаниа** (Кәарҷиа) **иқьапҵа** (Хәаршьыҭ иқьапҵа иазааигәоуп – Ацуҵа аҳабла);

69. **Хәыршьыҭ** (Кәарҷиа) **иқьапҵа** (Џьапуаа рхәы аган – Ацуҵа аҳабла);

70. **Цәмаҭәа зқәу** (Улыс ахахьы, Қәҭалиаа рыпсҵа иатҷанакуеит – Ацуҵа аҳабла);

71. **Чама** (Қәҭалиа) **иқьапҵа** (Кәарсантел иқьапҵа иазааигәоуп – Қәҭалиаа рыпсҵа);

72. **Ҷут иқьапҵа** (Џьапуаа рхәы иатәуп – Ацуҵа аҳабла);

73. **Ҷын** (Ҳаџьым) **итҷәа** (Аџьампҕазра акәара иавоуп армарахь ала – Џьапуаа рхәы аҳабла);

74. **Шагәыцьаа рқьапҵа** (Ҟәырҟәлан акәара иавоуп арҕьарахь ала – Џьапуаа рхәы иатҷанакуеит);

75. **Шьақар ихәы** (Ахҷы арҩаши Шьақар ирҩаши рыбжьара – Қәҭалиаа рыпсҵа);

76. **Шьарбеи** (Қәҭалиа) **иқьаԥҭа** (Шьақар ирԥаши Хьрыԥс икәареи рыбжьара – Қәҭалиаа рыԥсҭа);

77. **Ԥыр иқьаԥҭа** (Ԥашь икәара ахәы – Ацуҭа аҳабла);

78. **Ԥьала** (Қәҭалиа) **иқьаԥҭа** (Қьаамын иқьаԥҭа иазааигәоуп – Қәҭалиаа рыԥсҭа);

79. **Ԥьапуаа рхәы** (Улыс иавоуп Қәҭалиаа рыԥсҭа аладахьы Ҭхьына аҳәаа аҟынӡа– Ацуҭа иаҵанакуеит);

80. **Ԥьарма** (Ԥьапуа) **иқьаԥҭа** (Ԥьапуаа рхәы иатәуп – Ацуҭа аҳабла).

III. Ашьанҵара иаҵанакуа аҭыԥхьыӡқәа:

81. **Аҵәасара** (Аҿкьы ҭызго акәара иавоуп – Ашьанҵара иатәуп);

82. **Ашьанҵара ахәы** (Аҵәасара иавоуп);

83. **Ҟәылбақьан иқьаԥҭа** (Ашьанҵара иатәуп);

84. **Ҳаԥьымаа рқьаԥҭа** (Қәылбақьан иқьаԥҭа иавоуп – Ашьанҵара аҳабла).

IV. Брамба II Мрамба аҳабла иаҵанакуа аҭыԥхьыӡқәа:

85. **Адау дахьжу** (Берам иӡыхьи Ахьара ахәы аӡыхьи рыбжьара);

86. **Акамбашьҽаҳәарҭа** (Берам иқьаԥҭа аҵаҟа – Брамба аҳабла);

87. **Амшәмԥа** (мԥоуп, Брамбатәи Ҭхьынаҟа уханагалоит);

88. **Асарҭра** (Бедугә аҵаҟа – Брамба аҳабла);

89. **Ацыҕмԥа** (Гәыгә иқьаԥҭа аԥынҵахь маҟа мԥаны ихагалоуп);

90. **Аҵәаԥшь ахәы** (Воуаа рхәы иатәуп – Брамба аҳабла);

91. **Берам** (Воуба) **иқьаԥҭа** (Акамбашьҽаҳәарҭа ахахьы – Брамба аҳабла);

92. **Воуаа рхәы** (Ашьанҵара иавоуп Брамба иатәуп);

93. **Гәыгә иқьаԥҭа** (Лаз иқьаԥҭа иазааигәоуп – Брамба аҳабла);

94. **Данаҟаи** (Кәарҷиа) **иқьаԥҭа** (Воуаа рхәы иатәуп – Брамба аҳабла);

95. **Калодиа** (Багаҭелиа) **иқьаԥҭа** (Ԥьоԥьа иқьаԥҭа иазааигәоуп – Брамба аҳабла);

96. **Лаз иқьаԥҭа** (Ԥыр иқьаԥҭа иавоуп – Брамба иаҵанакуеит);

97. **Махьал иқьаԥҭа** (Миха иқьаԥҭа иазааигәоуп – Брамба аҳабла);

98. **Миха иқьаԥҭа** (Хәыршьыҭ иҳәыста иазааигәоуп);

99. **Мрамба,** уахәаԥш Брамба;

100. **Никәа** (Воуба) **иқьаԥҭа** (Ҭемыр иқьаԥҭа иазааигәоуп – Брамба аҳабла);

101. **Салоуман** (Чаблах) **иқьаԥҭа** (Воуаа рхәы иатәуп – Брамба аҳабла);

102. **Тыкәа** (Воуба) **ладгьыл** (Воуаа рхәы иатәуп – Брамба аҳабла);

103. **Ҭемыр Амҷба иқьаԥҭа** (Никәа иқьаԥҭа иавоуп – Брамба аҳабла);

104. **Хәыршьыҭ иҳәыста** (Брамба кәареи Ԥыр икәареи рыбжьара);

105. **Хьжәыр** (Воуба) **иқәаҵа** (Берам иқьаԥҭа анаԥс – Брамба аҳабла);

106. **Ҳаԥьарат** (Воуба) **иқьапҵа** (Брамба кәареи Џыр икәареи рыбжьара – Брамба аҳабла);

107. **Чуч** (Қәталиа) **иқьапҵа** (Воуаа рхәы иатәуп – Брамба аҳабла);

108. **Џьоԥьа** (Воуба) **иқьапҵа** (Брамба кәареи Џырикәареи рыбжьара Махьал иқьапҵа азааигәара).

V. Кәыр икәара аҳабла атԥыҳьыʒқәа:

109. **Абаажә** (Аҵәажә ахәы иавоуп амраҵашәарахь ала);

110. **Ажьира ду** (наара бааԥсны иҟоуп, Зиқәа иавоуп армарахь ала);

111. **Ажьира хәыҷы** (Ажьира ду ахәынхыҵ);

112. **Амѳарҟәара** (ԥьанымааи кәыр икәарааи рымѳа ахьеиԥыло);

113. **Арасаргәарҵа** (Ажьира хәыҷы анаѳс);

114. **Аҵәажәхәы** (Кәыр икәара аѳадахьтәи аҷацәахь);

115. **Аҵәархырҵа** (Кәыр икәара ахахьы);

116. А**хылбыʒьра** (Абаажә ахы, Кәыри икәара аҳабла);

117. **Ахьара хәыҷы** (Арасагәараҵа ахы);

118. **Аҵәашла** (Кәыр икәара армарахьтәи аҷаҟьа);

119. **Даҕәыз** (Џьоурым) **иқьапҵа** (Кәыр иҳапы аѳадахьы);

120. **Кәыр иҳапы II Кәыр икәара аҳапы** (Кәыр икәара арҕьарахьтәи аган иамоуп, Уатаԥтәи аҳапқәа иреиҵоуп);

121. **Ҟараман** (Адлеиба) **иаабҭра** (Ахьара хәыҷы иатәуп);

122. **Лаҳәыршы** (ԥсаса рҳәырҭоуп, Кәыр икәара иаҵанкуеит);

123. **Лашарѳыҵа** (Абаажә нхыҵ – Кәыр икәара аҳабла);

124. **Хыҷь** (Адлеиба) **иҳәысҭа** (Аҵәархырҵа иазааигәоуп – Кәыр икәара аҳабла);

125. **Цыҵ иашҵа** (Кәыр икәара ахьыҵыҵуа);

126. **Чарқьаз иҳәысҭа** (Кәыр икәара армарахь, аҳапы аѳадахьы);

127. **Шьына иуҭра** (Аҵәажә ахәы иавоуп – Кәыр икәара аҳабла).

VI. Уатаԥ аԥшаҳәа аҳабла иаҧанакуа атԥыҳьыʒқәа:

128. **Адәықамса** (Уатаԥ аʒы иавоуп армарахь ала, аусҳәарҵа иазымариашан ныркә);

129. **Астадион** (Данаҟаи иашҵа иавоуп);

130. **Аԥьра ахәы** (Бедыгә аладахьтәи аган);

131. **Бедыгә** (Ҵышлаа рхәы аҵыхәа иавоуп)

132. **Данаҟаи** (Кәарҷиа) **иашҵа** (аусҳәарҵа ахьгылоу акәша-мыкәша);

133. **Кәакәана** (Адлеиба) **иқьапҵа** (Данаҟаи иашҵа аладахьы);

134. **Лагә иқьапҵа** (Ҵакәажә ладгьыл иавоуп);

135. **Нарыкь** (Адлеиба) **иқьапҵа** (Уатаԥ аʒы армарахьтәи аганахь);

136. **Никәа** (Адлеиба) **иқьапҵа** (Кәакәана иқьапҵа иавоуп);

137. **Осман** (Адлеиба) **иқьапҵа** (Никәа иқьапҵа аладахьы);

138. **Ҭакәажә ладгьыл** (Нарықь иқьаԥҭа аладахьы Уатаԥ аҳы армарахьтәи аган);

139. **Уатаԥ агәы** (Уатаԥ аҳы арҕьарахьтәи аԥшаҳәа)

140. **Фына** (Адлеиԥха) **лқьаԥҭа** (Осман иқьаԥҭа иавоуп);

141. **Ҭышлаа рхәы** (Адәықамса анаѡс);

142. **Ҷыҷа** (Адлеиԥха) **лқьаԥҭа** (Уатаԥ ашкол ахьгылоу);

143. **Шьгыд икьаса** (Џьалиаа рхәы амраҭашәарахьтәи аган);

144. **Џьалиаа рыҳлагара** (Шьгыд икьаса аладахьы);

145. **Џьалиаа рхәы** (Мрамба амраҭашәарахьтәи аган).

VII. Џьанымаа (Ҭлыхәмыр) аҳабла иаԥанакуа аҭыԥхьыҳқәа:

146. **Аара ахәы** (Рашыҳмах аѡадахьы Аара ҳәа иахьашьҭоу);

147. **Абрыскьыл иҳаԥы Аҿкьы ҭызго** (Уатаԥ, Ҭлыхәмыр аҳабла);

148. **Аҳылбаақьара ахы** (Аҳылбаақьара аѡадахьы);

149. **Акьыр ршырҭа** (Ҭлыхәмар акәара армарахь);

150. **Асыкәмалра** (Ҭлахәмыр акәара ахахьы, Џьанымаа ҳәа иахьа-шьҭоу);

151. **Арасҳынтә** (Ахәырма ду иазааигәоуп – Ҭлахәмыр ҳәа иахьашьҭоу иатәуп);

152. **Ауассарҭа-ҳа** (Ԥагә иҳаԥы аѡадахьы);

153. **Ауца дәы** (Абрыскьыл иҳаԥы аҿаԥхьа);

154. **Ахҿарра** (Ахәырма ду аѡадахьы);

155. **Ахәырма** ду (Акьыр ршырҭа иазааигәоуп);

156. **Аҳа хәыҷы** (Ахәырма ду аладахьы);

157. **Аҿадабҕаларҭа** (Аҳылбаақьара ҳәа иахьашьҭоу);

158. **Аҿкьы ҭызго,** уахәаԥш Абрыскьыл иҳаԥы;

159. **Аԥьаама ҭып** (Асакәмалра аладахьы – Џьанымаа ҳәа иахьашьҭоу);

160. **Гди иҳәысҭа** (Ҭлыхәмыр акәара иазааигәоуп);

161. **Данаҡаи** (Кәарҷиа) **иқьаԥҭа** (Кәарҷиаа рхәы иатәуп);

162. **Жьац** (Феирыз) **иқьаԥҭа** (Сашьа иқьаԥҭа иазааигәоуп – Ҭлыхәмыр акәара Абрыскьыл иҳаԥи рыбжьара);

163. **Кәарҷиаа рхәы** (Маскьа адәы иавоуп);

164. **Ҟарабақь** (Адлеиба) **иаабҭра** (Ауассарҭа-ҳа аѡадахьы);

165. **Маскьа адәы** (Ауца дәы анаѡс);

166. **Ԥагә** (Адлеиба) **иҳаԥы** (Уатаԥ аҳы зҭыҵуа аҳаԥы: ари аҳаԥы урыла аду аасҭа иаҳа имаҷуп аха аҿышәҭа еиҳа иҭбаауп);

167. **Радион** (Феирызба) **иқьаԥҭа** (Ҭаҷ ихьара иазааигәоуп);

168. **Рашыҳмах** (Ҟарабақь иаабҭра иавоуп);

169. **Сашьа** (Феирызба) **иқьаԥҭа** (Чанҭала иқьаԥҭа иазааигәоуп);

170. **Ҭаркәыкә** (Адлеиба) **иқьаԥҭа** (Жьац иқьаԥҭа иазааигәоуп – Ҭлахәмыр акәареи Абрыскьыл иҳаԥи рыбжьара);

171. **Ҭачхера II Ҭашьхьера II Ҭаҷихьара** (Цаҟьагәарҭа иазааигәоуп – Ҭлахәмыр ҳәа иахьашьҭоу);

172. **Цаҟьагәарҭа** (Араҩынтә иазааигәоуп – Ҭлахәмыр ҳәа иахьашьҭоу);

173. **Ҭлахәмыр II Ҭҟархәмыл** (Ҭлахәмыр акәара иавоуп армарахь ала);

174. **Чанҭала** (Феирызба) иқьапҵа (Радион иқьапҵа иазааигәоуп – Ҭлахәмыр акәареи Абрыскьыл иҳапи рыбжьара);

175. **Шамба иқьапҵа** (Ауассараҵа-ҳа аҩадахьы);

176. **Ԥьанымаа** (Ҭлахәмыр акәара иавоуп арҕьарахь ала).

Чабырхәа (Цхьынҵҟар) ақыҵа

1. **Ақ. Чабырхәа II Цхьенҵҟар II Цхьынҵҟар** (аҳәаақәа: аҩада – Векәуаа рҳабла, Кәачара; амрагыларахь – Мықә ақ.; алада – Араду; амраҵашәарахь – Лабра; Векәуаа рҳабла инхоз кры зхыҵӡоз абыргцәа Векәуаа изларҳәоз ала шәышықәса рашьҭахь дара анаанагаз, Цхьынҵҟар аҵсуаа Чабырхәа II Чбырхәа ҳәа иашьҭан; ааигәа, ԥьоукы хыҵҳәаала ақыҵа «Лашькьандар» ахьӡырҵеит);

2. **Цхьенҵҟар II Цхьынҵҟар**, уахәаҧш Чабырхәа.

Чабырхәа (Цхьынҵҟар) иаҧанакуа атҵыҳхьыӡқәа:

3. **Аибашьырҭа** (Акәареиқәа ахықә – Чабырхәа II Цхьенҵҟар ақ.);

4. **Амҳаԥьыр рхәы** (Ачыркәара армарахьтәи аганахь амҩаду азааигәара – Акәареиқәа Ачыркәара II Цхьеинҟар иахьалало иацәыхарамкәа);

5. **Ауахәама ахәы** (Ачыркәара арҕьарахьтәи аган, Чабырхәеи Кәачареи рҳәааҿ; ара XIX ашәышықәса анҵәамҵазы аамҵалатәи ауахәама хәыҷы ргылан, идырбгахьеит);

6. **Ашәра** (Акәареиқәеи Ачыркәареи рыбжьара, аӡқәа реилаларҭа иазаигәаны);

7. **Кака** (Габлиа) **иҷдарра** (Лагәсҭан иҷдарра иазааигәоуп – Чабырхәа);

8. **Кәата** (Қацә-пҳа) **лқьапҵа** (Ашәра иаҵанакуеит – Чабырхәа ақ.);

9. **Кәаԥь** (Маан) **иқәаҵа** (Чаблахани Векәуаа рҳаблеи рыбжьара – Чабырхәа ақ.);

10. **Кьынҷапыл** (Ачыркәареи Акәарашьшьи рыбжьара – Чабырхәа ақ.);

11. **Лагәсҭан** (Жьиба) **иҷдарра** (Ачыркәара арҕьарахьтәи аҧшаҳәа – Лабра аганахь);

12. **Чаблахан II Чабрхан** (Ачыркәареи (Цхьынҵҟар) Акәареиқәеи рыбжьара иҟоу ахәы, ажәытә уахәама ду ахьықәгыло: иара ахәы зегьы ауп Чабырхәа, Чбырхәа ҳәагьы зыхьӡыҵәҟьаз);

13. **Чаблахан аԥсҭа** (Чаблахан ахәи Мықә ақыҭеи рыбжьара Акәареиқәа зҭысуа агәаҩа);

14. **Чабрхан**, уахәаԥш Чаблахан.

Ҷлоу ақыҭа

1. **Ақ. Ҷлоу** (аҳәаақәа: аҩада – Дәабшьха, Ҟада, Дәаб аԥсҭа; амрагыларахь – Зиқәа аԥсҭа, Уатаԥ, Ҭхьына; алада – Мықә; амраҭашәарахь – Кәачара, Ҭәада).

Ҷлоу ақыҭа аҳаблақәа:

2. **Аимара** (аҳәаақәа: аҩада – Дәабшьха, Ҟада, Дәаб аԥсҭа; аҩада-мрагыларахь – Мышәқьар изҭы, Ахакәлара; амрагыларахь – Зиқәа аԥсҭа, Уатаԥ; алада – Андроу);

3. **Ақыдра** (аҳәаақәа: аҩада – Аимара; амрагыларахь – Дәаб аҙы; алада – Жаныхә, Қәмарча аҙы – Лаганиахә; амраҭашәарахь – Ҭәада);

4. **Андроу** (аҳәаақәа: аҩада – Аимара, Уатаԥ; амрагыларахь – Уатаԥ ақ., Уатаԥ аҙы – Ҭхьына; алада – Аражәпара; амраҭашәарахь – Аражәпара);

5. **Аражәпара** (аҳәаақәа: аҩада – Аимара; амрагыларахь – Андроу, Уатаԥ аҙы – Ҭхьына; алада – Мықә: алада-мраҭашәарахь – Дәаб аҙы; амраҭашәарахь – Дәаб аҙы, Жаныхә);

6. **Жаныхә** (аҳәаақәа: аҩада – Ақыдра; амрагыларахь – Дәаб аҙы; алада – Қәмарча аҙы; амраҭашәарахь – Қәмарча аҙы);

7. **Лаганиахә** (аҳәаақәа: аҩада – Қәмарча аҙы, Ақыдра; амрагыларахь– Қәмарча аҙы; алада – Ҷлоу аҳабла; амраҭашәарахь – Кәачара);

8. **Ҷлоу аҳабла** (аҳәаақәа: аҩада – Лаганиахә, Дәаб аҙы; амрагыларахь – Дәаб аҙы; алада – Мықә; амраҭашәарахь – Кәачара).

I. Аимара иаҵанакуа атҵыԥхьыҙқәа:

а) Дәаб-Аимара:

9. **Ааба зҭоу** (уи атҵыԥҿ аҙәы аԥш леиҵон аа-калаҭк ада ҭымҵит, убри иахҟьаны ааба зҭоу ҳәа иашьҭалт; Ҷелаҟәра иазааигәоуп, Аимара);

10. **Абаажә ахәы** (Мышәҭаҟьаҟьа армаратәи аган, амҩаду ахьаҿгоу – Дәаб-Аимара);

10-а. **Абаа ҩҭала** (Аимара иатәуп – апоет Ҷыҷыкәа Нестор-иԥа Ҷьонуа ианҵамҵоуп);

11. **Абираҟ ахьықәгылоу** (Нан лыхьара ахы – Дәаб-Аимара);

11-а. **Агәмаа-ԥҳа лҭып** (Аимара иатәуп – Ҷ. М. Ҷьонуа ианҵамҵоуп);

12. **Агәмениа** (Ҷьапуа) **лқьаԥҭа** (Қәамхьарда иазааигәоуп – Дәаб-Аимара);

12-а. **Аҕәылбаашьҭырҭа** (Аимара аҭыԥқәа ируакуп – Ҷ. М. Ԥьонуа иантԥамҭоуп);

13. **Аҕара ахәы** (Зиқәа иавоуп армарахь ала – Аимара);

14. **Адушьа** (Ԥьынԥьал-ԥҳа) **лҭатынҭра** (Адушьа зыхьӡыз раԥхьаӡа Москва аҭытын ҷәыргақәҵахь иҟаз дреиуоуп; аҭыԥ Ҷу иҕдарра иазааигәоуп – Аимара);

15. **Ажьира агәаɷа** (Аԥьаҟәара иазааигәоуп; Мсҭаф Ԥьапуа ижьира XIX ашәышықәса аɷбатәи азбжа);

16. **Ажәӡыбҕьра** (Хьрыԥс икәара улаӡаанӡа – Дәаб аԥсҭа);

17. **Аӡлагара дәы** (Дәаб арҕьарахьтәи аԥшаҳәа Аимакыранӡа – Дәаб-Аимара);

18. **Аӡҵәцәы ахәы** (Дәаб арҕьарахьтәи аганахь – Дәаб-Аимара);

19. **Аӡыхь абгарра** (Дәаб арҕьарахьтәи аԥшаҳәа Наҳар икәара ахьалало аҭыԥаҷ);

20. **Аимакыра** (Дәаб аӡы, Дәаб аԥсҭа иахьаатысуа аҭшәарра аиɷхаа – Дәаб-Аимара);

21. **Акаҵәара** (Абаажә ахәы иатәуп – Дәаб-Аимара);

22. **Акәарҷиа абахә дахьашьыз** (Гылуан аɷадала иавоуп Дәаб аӡы иазааигәаны – Аимара);

23. **Акәымжәы ахьыӡыз** (Аҿадара иазааигәоуп – Дәаб аԥсҭа);

24. **Ақәаҵара** (Ашә ҳәа иахьашьҭоу анаɷс – Дәаб аԥсҭа).

25. **Алҭеиаа рқьапҵа** (Ԥьанҭоу иазааигәоуп – Аимара);

25-а. **Алра** (Аимара иатәуп – Ҷ. М. Ԥьонуа иантԥамҭоуп);

26. **Алугәарҭа** (Хьрыԥс ицуҭа иазааигәоуп – Дәаб аԥсҭа);

27. **Анҷара** (Ахаԥалара аɷадахьы – Дәаб аԥсҭа);

27-а. **Аныхаҭра** (Аимара иатәуп – Ҷ. М. Ԥьонуа иантԥамҭоуп);

28. **Апслаҳәԥара** (Ақәаҵара анаɷс – Дәаб аԥсҭа: астәи Ачырасра аӡыхь улеиуеит, нас Акамбашь рҭыԥ аҭаларҭа, Акамбашьрҭыԥ, Арасара, уантәи Лаҭа – Уарда ацҳа улбаауеит);

29. **Апсҳа дахьжу** (Араɷынтә иазааигәоуп – Дәаб аԥсҭа);

29-а. **Апсҳа ибаа** (Аимара иатәуп – Ҷ. М. Ԥьонуа иантԥамҭоуп);

30. **Араɷынтә** (Алугәарҭа иазааигәоуп – Дәаб аԥсҭа);

31. **Асыпра** (Наҳар икәара армарахьтәи аган ала иавоуп Дәаб аӡы иазаигәаны);

32. **Асыпра аҕдарра** (Асыпра аɷадахьы, Дәаб-Аимара аҳабла);

33. **Ахаԥалара** (Аимакыра аɷадахьы Дәаб арҕьарахьтәи аган – Дәаб аԥсҭа);

34. **Ахԥатәи Бинагә иаапҵра** (Наҳар икәара иавоуп армарахь ала – Дәаб-Аимара);

35. **Ахылбҕьра** (Багаԥшьаа рқьапҵа анаɷс – Дәаб аԥсҭа);

36. **Ахьаца ахьгылоу Бинагә иаапҵра** (Бинагә иааԥҵра иазааигәоуп – Дәаб-Аимара);

36-а. **Ахәарра** (Аимара иатәуп – Ҷ. М. Ԥьонуа иантԥамҭоуп);

37. **Аҳаԥы анаара** (Мышәқьар иҙгы анаара – Аимара);

38. **Аҳәасагәарҭа** (Мышәқьар иҙгы ашьапы – Аимара);

38-а. **Ауадара** (Аимара аҧаѡахь);

39. **Ауриа ибҕаларҭа** (Сангәлиаа рҳабла иатәуп – Аимара);

40. **Ацуҭа** (анкьа Цәыцьаа нхон – Дәаб аԥсҭа);

41. **Ацуҭа ахәы** (Сангәлиаа рҳабла иатәуп – Аимара);

42. **Аҵәашла ахәы** (Ааба зҭоу аладахьы – Аимара);

42-а. **Аҵәҵәа дәы** (Аимара аҭыԥқәа ируакуп – Ҷ. М. Џьонуа иантҵам-ҭоуп);

42-б. **Ачамҳара** (Аимара аҭыԥқәа ируакуп);

43. **Аҽадара** (Аԥсҳа дахьжу анаѡс – Дәаб аԥсҭа);

43-а. **Ашҭа** (Аимара иаҵанакуеит – Ҷ. М. Џьонуа иантҵамҭоуп);

44. **Ашәра** (Акәымжәы ахьыҙыз анаѡс – Дәаб аԥсҭа);

45. **Аԥьаҟәара** (Мышәқьар иҙгы иатәуп – Аимара);

46. **Багаԥшьаа рқьапҭа** (Ажәҙбгьра иазааигәоуп – Дәаб аԥсҭа);

47. **Башь** (Аҳәба) **иқәаҵа** (Папын итҵәа ҳәа иахьашьҭоу ахахьы – Аимара);

48. **Берам иқьапҭа** (Башь иқәаҵа иазааигәоуп – Аимара);

49. **Бинагә** (Лагәлаа) **иаапҭра** (Наҳар икәара ахахьы – Дәаб-Аимара);

50. **Ҕьаԥь** (Џьапуа) **икаҵәара** (Ауриа ибҕаларҭа иазааигәоуп – Сангәлиаа рҳабла, Аимара);

51. **Гылуан** (тунгҭроуп, Дәаб аҙы иазааигәоуп – Дәаб-Аимара аҳабла);

51-а. **Дад иқьамҭа** (Аимара иаҵанакуеит);

52. **Дәаб аԥсҭа** (Аимакыра нахыс аѡада – Аимара);

53. **Дәаб-Аимара** (Кәарҷиаа рыхәҵеи, Ақыдреи, Аражәпареи, Зиқәа аԥсҭеи рыбжьара – Аимара аҳаблақәа ируакуп);

54. **Елҟан** (Џьапуа) **игәаѡа** (Сангәлиаа рҳабла иатәуп – Аимара);

54-а. **Кылхәара** (бжьысырҭоуп, Кьыбзҭоу анаѡс аѡада – Дәаб-Аимара);

55. **Кьыбзҭоу** (гәаѡараны иҟоуп, аҙы лбааҽеоит – Дәаб-Аимара);

56. **Қынҵыжәра II Қынҵыжә илаҳа** (Қәамхьарда иазааигәоуп – Дәаб-Аимара, Џьапуаа зегьы ахьеиҧыз аброуп ҳәа ирыԥхьаҙоит);

57. **Қәамхьарда** (наароуп, Мышәҭаҟьаҟьа акәара иазааигәоуп – Дәаб-Аимара);

58. **Кәыт** (Џьапуа) **икаҵәара** (Қынҵыжәра иадуп амраҭашәарахь ала – Дәаб-Аимара);

58-а. **Ҟада,** уахәаԥш Очамчыра ар-н ашьхақәа);

59. **Нан** (Џьапуа-ԥҳа) **лыхьара** (Шьаҳан ихҧарра иавоуп Ҕаада аганахь ала – Дәаб - Аимара);

60. **Папын** (Џьапуа) **итҵәа** (Џьыԥьалаа рқәаҵа иазааигәоуп – Аимара);

61. **Ԥаҵаускьа** (Дәаб арҕьарахь ала иавоуп – Дәаб-Аимара аҳабла);

62. **Ԥелаҟәра** (Ԥьапуаа ақәаҵа рыман, ажь бзианы иҟалон, Сангәлиаа рҳабла иатәуп, Аимара);

63. **Сангәлиаа рҳабла** (Зиқәа иадуп арҕьарахь ала – Дәаб армарахь, Аимара);

64. **Титра** (Алҭеиԥха) **лқьапҵа** (Ԥьанҭоу аҩадахьы Дәаб армарахь ала – Аимара);

65. **Хәажәҵшәара** (Зиқәа арҕьарахьтәи ахыҷә – Аимара);

66. **Хьрыԥс ицуҵа** (Хьрыԥс ирҩаш арҕьарахьтәи аган – Дәаб аԥсҭа);

67. **Ҳасан** (Ԥьапуа) **ибжьыԥарҵа** (Дәаб аԥсҭа уахьыҩтало аҷышәҵа армаратәи аган – Аимакыра ҳәа иахьашьҭоу Аимара);

68. **Чачҳалра II Чачҳарла** (Кәыт икаҵәара иадуп амраҵашәарахь ала – Дәаб-Аимара);

69. **Чачҳарла**, уахуаԥ Чачҳалра

70. **Ҷу** (Ԥьапуа) **иԥдарра** (Башь иқәаҵа иавоуп – Аимара);

71. **Шьаҳан** (Ԥьапуа) **ихҷарра** (Чачҳалра иадуп амраҵашәарахь ала – Дәаб-Аимара);

72. **Ԥьанҭоу** (Аражәпара иазааигәоуп, Зиқәа иавоуп армарахь ала – Дәаб аҙы армарахьтәи аган, Аимара);

73. **Ԥьанигәаҩа II Ԥьанымигәаҩа** (Анҷара анаҩс – Дәаб аԥсҭа);

74. **Ԥьанымигәаҩа,** уахәаԥш Ԥьанигәаҩа;

75. **Ԥьаҳашьқьар** (хәны еимҷаԥан иҟоуп, Ԥьапуаа рныхахә ҭыԥ – Дәаб армарахьтәи ахыҷә, Аимара);

76. **Ԥьота инхара** (Зага кәара арҕьарахь ала иавоуп – Аимара);

77. **Ԥьынԥьалаа рқәаҵа** (Франкьыл иҙыхь иазымариашаны аҙнырцә – Дәаб армарахьтәи аган – Аимара).

б) Инаԥшьаа рҳабла II Зиқәа аԥсҭа иаԥанакуа атҵыԥхьыҙкәа:

78. **Аҙыхь агәаҩа** (Хьажәы иазааигәоуп – Инаԥшьаа рҳабла, Аимара);

79. **Аҙыхь ахьҭоу** (Аԥьнаа ахькажьу анаҩс – Зиқәа аԥсҭа, Аимара);

80. **Аҟармара** (шьаҟьасҭоуп, Аҟармара акәара иавоуп – Зиқәа аԥсҭа, Аимара);

81. **Ақьапҵақәа** (Зиқәа аԥсҭа ҵаҟатәи амҩеи хәдаҟатәи амҩеи ахьеимало – Аимара);

82. **Алқәагәарҵа** (Ашьхарҭыԥ анаҩс – Зиқәа аԥсҭа, Аимара);

83. **Алҭеиаа рқьапҵа** (Зиқәа ахыҷә ашьхара иахьаду – Инаԥшьаа рҳабла, Аимара);

84. **Аҵшәарра** (Зиқәа аԥсҭа уахьыҩтало – Аимара);

85. **Ахакәлара аԥслымҙ ахьықәу** (Зиқәа акаҵәара аҩадатәи аган – Зиқәа аԥсҭа, Аимара);

86. **Ахьарашада** (Ажәытә шьхацамша абра икыдлоит – Зиқәа аԥсҭа, Аимара);

87. **Ахьылбыҕьра II Ахылбыҕьра** (Зиқәа акаҵәара иазааигәоуп – Зиқәа аԥсҭа, Аимара);

88. **Ашьхарҭып** (Зиқәа аԥсҭа Аҟармара азааигәара);

89. **Ашмшак ахьеихало** (Аҭшәарррa анашс – Зиқәа аԥсҭа, Аимара);

90. **Аԥьнаа ахькажьу** (ашада хәдаҟатәи амшала уцозар – Зиқәа аԥсҭа, Аимара);

91. **Гәыгәа** (Инаԥшь) **иҭып** (Зиқәа аԥсҭа, Аимара);

92. **Зиқәа акаҵәара** (Зиқәа аԥсҭа, Аимара);

92-а. **Зиқәа аԥсҭа** (Зиқәа зҭысуа аҭыхәҭа);

93. **Инаԥшьаа рҳабла II Зиқәа аԥсҭа** (Уатаԥи, Дәаб-Аимареи рыбжьара – Аимара аҳаблақәа ируакуп);

94. **Кәнач** (Инаԥшь) **иқьаԥҭа** (Лад иқьаԥҭа иазааигәоуп – Инаԥшьаа рҳабла, Аимара);

95. **Кәынта** (Инаԥшь) **иадгьыл** (Зиқәа аԥсҭа, Аимара);

96. **Ҟан** (Инаԥшь) **иадгьыл** (хәдаҟатәи амша Аҙыхь ахьҭоу иаҷыҵуа амахәҭа мша аган – Зиқәа аԥсҭа, Аимара);

97. **Ҟәашә** (Инаԥшь) **ихҷарра** (Мышәқьар иҙгы ашьапы – Аимара);

98. **Лагәирҟара** (Селықә иаапҵра ашадахьы – Зиқәа аԥсҭа, Аимара);

99. **Лад** (Инаԥшь) **иҳәыста** (Зиқәа аԥсҭа, Аимара);

100. **Лад** (Инаԥшь) **иқьаԥҭа** (Зиқәа арҕьарахьтәи ахыҟә – Инаԥшьаа рҳабла, Аимара);

101. **Лаԓ** (Инаԥшь) **ихәы** (еиҳаракыра шьаҟьасҭаны иҟоуп – Инаԥшьаа рҳабла, Аимара);

102. **Пола** (Инаԥшь) **иқьаԥҭа** (Аҙыхь ахьҭоу анашс – Зиқәа аԥсҭа, Аимара);

103. **Салдаҭ** (Инаԥшь) **иҳәыста** (Ҟан иадгьыл анашс – Зиқәа аԥсҭа, Аимара);

104. **Селықә** (Инаԥшь) **иаапҵра** (Алқәагәарҭа ашадахьы);

105. **Ҭада иҷеы ахьыбҕалаз** (Зиқәа аԥсҭа ҭаҟатәи амша иатәуп – Аимара);

106. **Хьажәы** (Зиқәа аԥсҭа аҷышәҭа – Инаԥшьаа рҳабла, Аимара);

107. **Ԥьаҭқьар** (Инаԥшь) **иаапҵра** (Ҭада иҷеы ахьыбҕалаз – Зиқәа аԥсҭа, Аимара);

108. **Ԥьыссара** (аԥсҭа уҭалааҙа Зиқәа ахыҟә – Инаԥшьаа рҳабла, Аимара).

в) Кәарҷиаа рыхәԥа иаԥанкуа аҭыԥхьыҙқәа:

109. **Абацә зҭагылоу** (Ԥыд иқьаԥҭа аашс – Кәарҷиаа рыхәҵа);

110. **Абжьацә** (ибжьацәны иҟоуп, ибжьахоуп, Баҕреи иавоуп амраҭашәарахь ала – Кәарҷиаа рыхәҵа);

111. **Ажә рҳаԥы** (Алтәыцҳа иазааигәоуп – Кәарҷиаа рыхәҵа);

112. **Аҳлагара зҭагылоу** (Аҳагакәара Қәмарча иахьалало – Кәарҷиаа рыхәтца);

113. **Аҳлагара зҭоу аҳаҧы** (арахә ыҵагыло иҭбааны иҟоуп, Ашыцра аза-аигәара);

114. **Аҳыхь анаара** (Баҭаҟәа иқьаҧта иавоуп);

115. **Аиҽырҷара** (Қәмарача ахы, Кәарҷиаа рыхәтца);

116. **Ақсент** (Џьапуа) **иқьаҧта** (Никәа иқьаҧта иавоуп);

117. **Аҟабырта** (Мака лқьаҧта иавоуп);

118. **Аҟьаҟьара ахаҳә ду** (Аԥьқәацә иазааигәоуп – Кәарҷиаа рыхәтца);

119. **Алиас** (Кәарҷиа) **иқьаҧта** (Ажә рҳаҧы иазааигәоуп);

120. **Алтәыцҳа** (Аҳылбааҟьара ахы, ҳәынҵәараны иҟоуп);

121. **Анҷара** (Аҳа зҭагылоу иазааигәоуп – Кәарҷиаа рыхәтца);

122. **Араду ахәы** (Расҭа иқьаҧта ахы – Ҕәада иахьаду);

123. **Араная** (Ачарҭа иавоуп – Кәарҷиаа рыхәтца);

124. **Араҽыс ахәы** (Қәаса игыларҭа иавоуп);

125. **Аҭакәажә дахьжу** (Чакаа ргыларҭа иазааигәоуп);

126. **Ауаса раабҭра** (Араҽыс ахәы иазааигәоуп – Кәарҷиаа рыхәтца);

127. **Ахба ибаҟа** (изларҳәо ала Ахба дныҟәаҽын дшааиуаз Џьапуаа рҽы дахьымҽахыҵыз дыҧсит, Џьапуаа дыржит – Кәарҷиаа рыхәтца);

128. **Ахьаца ҕага** (Алиас иқьаҧта иадуп);

129. **Аҳа зҭагылоу** (Аҵәа зҭагылоу иавоуп – Кәарҷиаа рыхәтца);

130. **Аҳәа рҳаҧы** (Аԥьаҧшьра агәы иазааигәоуп);

131. **Ацуҭа** (Мышәтаҟьаҟьа аҕы ахы армаратәи аган, ҭбаараны иҟоуп);

132. **Ацәыхара ахәы** (Хәыҷ иқәацә иадуп);

133. **Аҵәа зҭагылоу** (Аҳлагара зҭагылоу иатәуп – Кәарҷиаа рыхәтца);

134. **Ачарҭа** (Абжьацә аамс – Кәарҷиаа рыхәтца);

135. **Ашыцра** (Аҳлагара зҭагылоу иавоуп);

136. **Аԥьаҧшьра ахәы** (Аҭакәажә дахьжу иазааигәоуп);

137. **Аԥьқәацә** (Анҷара иавоуп – Кәарҷиаа рыхәтца);

138. **Баҕреи** (Ақсент иқьаҧта аҵыхәа);

139. **Баҭаҟәа** (Џьапуа) **иқьаҧта** (Салуман икаҵәара аахыҵ – Кәарҷиаа рыхәтца);

140. **Ҕәака** (Кәарҷиа) **иқьаҧта** (Мака лқьаҧта иавоуп амрагыларахь ала);

141. **Дигәа** (Кәарҷиа) **иқьаҧта** (Аҳа зҭагылоу иавоуп);

142. **Зиқәа аҧсҭа** (Зиқәа нырцә-аарцә, уахәаԥш Инаԥшьаа рҳабла);

143. **Кәарҷиаа рҳабла** (Қәмарча ахы ахьыҵытцуа – Аимара, Кәарҷиаа рыхәтца);

144. **Кәарҷиаа рыхәҵа** (Ҕәада ахәҵеи, Ақыдреи, Дәаб- Аимареи рыбжьара – Аимара аҳаблақәа ируакын);

145. **Қәаса игыларҵа** (Хәыҷ иқәацә иавоуп – Кәарҷиаа рыхәҵа);

146. **Мака** (Кәарҷиа-пҳа) **лқьапҵа** (Ацуҵа иавоуп амрагыларахь ала);

147. **Маф** (Кәарҷиа) **иқьапҵа** (Араҷыс ахәы иавоуп);

148. **Машьа** (Џьапуа) **иқьапҵа** (Абацә зҵагылоу иазааигәоуп –Кәарҷиаа рыхәҵа);

149. **Никәа** (Џьапуа) **иқьапҵа** (Ҕәака иқьапҵа иавоуп – Кәарҷиаа рыхәҵа);

150. **Расҵа** (Сангәлиа) **иқьапҵа** (Шьаабан иқьапҵа иавоуп – Кәарҷиаа рыхәҵа);

151. **Салуман** (Џьапуа) **иқьапҵа** (Аранаа аашс – Кәарҷиаа рыхәҵа);

152. **Ҭамаҷьы** (Кәарҷиа) **дахьжу** (Кәарҷиаа рыхәҵа – Аимара);

153. **Ҭамаҷьы дахьжу акаҵәара** (Мака лқьапҵа иазааигәоуп);

154. **Хәсен илашара** (Шьаабан икәара иавоуп – Кәарҷиаа рыхәҵа);

155. **Хәыҷ** (Кәарҷиа) **иқәацә** (Аџьқәацә амрагыларахьтәи аган – Кәарҷиаа рыхәҵа);

156. **Чакаа ргыларҵа II Чеиаа ргыларҵа II Чиргаа ргыларҵа II Чыкьаа ргыларҵа** (Ахба ибаҟа иазааигәоуп – Кәарҷиаа рыхәҵа);

157. **Чеиаа ргыларҵа**, уахәаҧш Чакаа ргыларҵа;

158. **Чиргаа ргыларҵа**, уахәаҧш Чакаа ргыларҵа;

159. **Чыкьаа ргыларҵа**, уахәаҧш Чакаа ргыларҵа;

160. **Шьаабан** (Кәарҷиа) **иқьапҵа** (Шьаабан икәара иавоуп);

161. **Ԛыд** (Џьапуа) **иқьапҵа** (Аҙыхь анаара иавоуп амрагыларахь ала – Кәарҷиаа рыхәҵа);

162. **Џьаҭ** (Кәарҷиа) **асыҧса дахьагаз** (Кәарҷиаа рыхәҵа ахахьы).

Ақыдра аҳабла иаҧанакуа аҭыҧхьыҙқәа:

а) Ақыдра ду иаҧанакуа аҭыҧхьыҙқәа:

163. **Агара зықәгылоу** (Аҙынра ахәы иатәуп – Ақыдра ду);

164. **Ақыдра ду** (Аимара иадуп – Ақыдра аҳабла);

165. **Аҙынра ахәы** (Аимара иазааигәоуп – Ақыдра ду аҳабла);

166. **Аҭаацәа рҭыҧ** (Ахал иҧа иҟәыдырҵа иавоуп амрагыларахь ала – Ақыдра ду);

167. **Араса зҧоу** (Аҭаацәа рҭыҧ иазааигәоуп, Пыпын икәара рыбжьыс-уеит – Ақыдра ду);

168. **Ахал иҧа иҟәыдырҵа** (Аҙынра ахәы иатәуп, Шәкәуаа ркәара ахахьы – Ақыдра ду);

169. **Ҭербе иҳәыста** (Аимара иазааигәоуп – Ақыдра ду).

б) Ақыдра хәыҷы иаҧанакуа атҵыԥхьыӡқәа:

170. **Абаажә ахәы** (Қәмарча иавоуп армарахь ала – Ақыдра хәыҷы);

171. **Абӡ** (Џәыць) **игыларҭа** (Даҕь зҭоу атцыхәа – Ақыдра хәыҷы);

172. **Агәаҩара** (дәы-ҭаҳараны иҟоуп – Ақыдра хәыҷы);

173. **Ажьшра** (Абаажә ахәы аладахьы – Ақыдра хәыҷы);

174. **Ақыдра хәыҷы II Џәыцьаа рҳабла** (Ақыдра ду аладахьы, ҳаблоуп – Ақыдра иатәуп);

175. **Аҟәарчбжьара** (Агәаҩара аханы – Ақыдра хәыҷы);

176. **Аҟәҟәа** (Шәкәуаа ркәареи Ҳаҭцьы лкәареи ахьеилало – Ақыдра хәыҷы);

177. **Аԥьафсыс** (иҟатоу аԥьра, ҭыԥхьӡуп Ақыдра хәыҷы иатцанакуеит);

178. **Гәыгәын** (Џәыць) **ихәы** (Акәын Џәыць инхарҭа анаара – Ақыдра хәыҷы);

179. **Даҕьзҭоу** (Дыгә иқьаԥҭа аладахьы – Ақыдра хәыҷы);

180. **Димаҭ** (Џәыць) **иӡы** (Џәыцьаа рҳабла – Ақыдра хәыҷы);

181. **Дыгә** (Џәыць) **иқьаԥҭа** (Ҳаҭцьы лкәара иавоуп армарахь ала – Ақыдра хәыҷы);

182. **Жакьа** (Џәыць) **иҳәысҭа** (Џәыцьаа рҳабла – Ақыдра хәыҷы);

183. **Загә** (Џьапуа) **иқьаԥҭа** (Шәкәуаа ркәара иавоуп армарахь ала – Ақыдра хәыҷы);

184. **Кадиа лқьаԥҭа** (Абаажә ахәы амраҭашәарахьтәи аган – Ақыдра хәыҷы);

185. **Лаҳазқәа** (Даҕьзҭоу иазааигәоуп – Ақыдра хәыҷы);

186. **Махәа аҕәы ахьицәыз** (Аҟәарабжьара аԥынҵан – Ақыдра хәыҷы);

187. **Меҭыҟә** (Џәыць) **иҳа** (Жакьа иҳәысҭа иатәуп – Ақыдра хәыҷы);

188. **Пыч** (Џәыць) **иқьаԥҭа** (Абӡ игыларҭа иавоуп – Ақыдра хәыҷы);

189. **Хьықа** (Абаа-ԥҳа) **лқьаԥҭа** (Лаҳазқәа иавоуп – Ақыдра хәыҷы);

190. **Ҳанифа** (Гетиа) **лқьаԥҭа** (Хьықа лқьаԥҭа иазааигәоуп – Ақыдра хәыҷы);

191. **Џәыцьаа рҳабла**, уахәаԥш Ақыдра хәыҷы;

192. **Џьынҵьиаа рхәы** (Даҕьзҭоу иавоуп – Ақыдра хәыҷы).

в) Лгә уаа рҳабла иаҧанакуа атҵыԥхьыӡқәа:

193. **Аҵыслаҳа** (Дәаб ахыҷә Наҳар икәара аладахьы – Лагәуаа рҳабла);

194. **Биц ицҳа** (Ҷу ицҳа аҩадахьы – Лагәуаа рҳабла);

195. **Жакьа** (Џәыць) **иԥацәа рҳәысҭа** (Зыӡыкәыр иашҭа аҩадахьы – Лагәуаа рҳабла);

196. **Зыӡыкәыр** (Ачба) **иашҭа** (Дәаб ахыҷә – Лагәуаа рҳабла, Ақыдра);

197. **Ҟараман** (Џьапуа) **иқьапҵа** (Леиуа ичаирҵа иазааигәоуп – Логәуаа рҳабла);

198. **Лагәуаа рҳабла** (Дәаб иавоуп арҕьарахь ала – Ақыдра аҳабла);

199. **Лагәуаа рыԥшаҳәа** (Дәаб арҕьарахьтәи аԥшаҳәа – Лагәуаа рҳабла);

200. **Леиуа ичеирҵа** (Маҳаид иқьапҵа иавоуп – Лагәуаа рҳабла);

201. **Маҳаид** (Ҷәыць) **иқьапҵа** (Лагәуаа рҳабла – Ақыдра);

202. **Наҳар** (Ачба) **иашҵа** (Рабиа лкәареи Мҵыб икәареи рыбжьара – Лагәуаа рҳабла);

203. **Сада лыҟәҟәа** (ҵшәарроуп, Лаҳазқәа аҽадатәи аган – Лагәуаа рҳабла);

204. **Хьизан** (Ҭарба) **ичеирҵа** (Лагәуаа рҳабла – Ақыдра);

205. **Ҷу** (Быҵәба) **ицҳа** (Дәаб ихын – Лагәуаа рҳабла).

г) Қацәаа (рыԥшаҳәа) рҳабла иаԥанакуа атыԥхьыӡқәа;

206. **Агхәуаԥҳа лыхьара** (Қәмарча армарахьтәи аган – Қацәаа рҳабла, Ақыдра);

207. **Ажьҵра ахәы** (Аҽӡыбжьара иатәуп – Қацәаа рҳабла, Ақыдра);

208. **Арапшь** (Қәмарча армарахьтәи аган, Қацәаа рҳабла – Ақыдра);

209. **Аҽӡыбжьара** (Қәмарча хәыҷи Қәмарча дуи рыбжьара – Қацәаа рҳабла, Ақыдра);

210. **Дигәа** (Џьапуа) **ичеирҵа** (Қацәаа рҳабла – Ақыдра);

211. **Қацәаа рҳабла,** уахәаԥш Қацәаа рыԥшаҳәа;

212. **Қацәаа рыԥшаҳәа** (Қәмарча аӡы армарахь ала иавоуп – Ақыдра аҳабла);

213. **Қьарақьан** (Қәмарча хәыҷы арҕьарахь ала иавоуп – Қацәаа рҳабла, Ақыдра);

214. **Машьа** (Џьапуа) **иқьапҵа** (Қацәаа рҳабла – Ақыдра);

215. **Рашьыҵ** (Ҷәыць) **ичаирҵа** (Қацәаа рҳабла – Ақыдра);

216. **Риза** (Ҭоган-оглы) **иқьапҵа** (Қацәаа рҳабла – Ақыдра);

217. **Утҵ** (Басариа) **иқьапҵа** (Қацәаа рыԥшаҳәа иатәуп – Ақыдра аҳабла);

218. **Чанҵа** (Џьапуа) **ичеирҵа** (Қацәаа рҳабла, Ақыдра);

219. **Ҷу** (Кәарҷиа) **иқьапҵа** (Қацәаа рыԥшаҳәа – Ақыдра аҳабла).

в) Сангәлиаа рҳабла иаԥанкуа атыԥхьыӡқәа:

220. **Абдул игәаҽа** (Сангәлиаа рҳабла – Ақыдра);

221. **Адлеиаа рхәы** (Сангәлиаа рҳабла – Ақыдра);

222. **Аҳаеиласа ахәы** (Сангәлиаа рҳабла – Ақыдра);

223. **Бачыр** (Ҭаыць) **игыларҧа** (Ғаада аҳәаа иазааигәоуп – Сангәлиаа рҳабла, Ақыдра);

224. **Кәыртаа** (Кәыр аԛлы) **рхәы** (Сангәлиаа рҳабла – Ақыдра ҳәа иахьашьҭоу);

225. **Ҟара иқьаԥҧа** (Цхьынтқар аԥшаҳәа – Ақыдра, Сангәлиаа рҳабла);

226. **Сангәлиаа рхәы** (Сангәлиаа рҳабла – Ақыдра);

227. **Сангәлиаа рҳабла** (Ғаада иадуп Қәмарча аҙы армарахь ала – Ақыдра аҳабла);

228. **Хәажәҭшәара** (Сангәлиаа рҳабла – Ақыдра);

229. **Чачаа рхәы** (Сангәлиаа рҳаблеи Қацәаа рҳаблеи еиѡнашоит – Ақыдра);

230. **Чкотуаа рқьаԥҧа** (Сангәлиаа рҳабла – Ақыдра);

231. **Ԥьапуаа рхәы** (Сангәлиаа рҳабла – Ақыдра).

III. Андроу иаҧанакуа атыԥхьыҙқәа:

232. **Абга зҭоу** (Ахаҳәеиѡса аваратәы алада мраҭашәарахь ала – Акараа рҳабла, Андроу);

233. **Абтәыѡара** (Ҭаыцьаа рҳабла иатҧанакуеит – Андроу аҳабла);

234. **Ақәшьарра (**Ҭаыцьаа рҳабла иатәуп – Андроу);

235. **Алаҳархәы** (Хәыта иқьаԥҧа иазааигәоуп – Андроу аҳабла);

236. **Амжәагәарҧа** (Ҭаыцьаа рҳабла иатҧанакуеит – Андроу);

237. **Асламби** (Ҭаыць) **иқьаԥҧа** (Кьышьмариаа рҳабла иатҧанакуеит – Андроу);

238. **Акараа рҳабла** (Андроу аҳаблақәа ируакуп Ҭаыцьаа рҳабла иавоуп);

239. **Акараа рбааҗә ахәы** (Акараа рҳабла иатәуп – Андроу);

240. **Акараа ргәаѡа** (Акараа рҳабла иатәуп – Андроу);

241. **Ахаҳәеиѡса** (Матуа иазааигәоуп, Акараа рҳабла – Андроу);

242. **Аԥьбара** (Беилыҟәра иазааигәоуп, Акараа рҳабла – Андроу);

243. **Белыҟәра** (Аԥьбара иазааигәоуп, Акараа рҳабла – Андроу);

244. **Кәыкәын** (Миқаиа) **иқьаԥҧа** (Кьышьмариаа рҳабла иатәуп – Андроу);

245. **Кәыкәиа** (Кьышьмариа) **иқьаԥҧа** (Кьышьмариаа рҳабла иатҧанакуеит – Андроу);

246. **Кәаниа** (Кьышьмариа) **иқьаԥҧа** (Нача иқьаԥҧа иазааигәоуп, Кьышьмариаа рҳабла, Андроу);

247. **Кәынта** (Акаба) **иқьаԥҧа** (Ҭаҭауаз иқьаԥҧа иазааигәоуп – Андроу аҳабла);

248. **Кьышьмариаа рҳабла** (Андроу аҳаблақәа ируакуп);

249. **Лекар** (Кьышьмариа) **иқьаԥҧа** (Кьышьмариаа рҳабла иатәуп – Андроу);

250. **Матуа** (Абераҟ ахьықәгылоу анхыҵ, Акараа рҳабла – Андроу);

251. **Нача** (Ҭәыць) **иқьаԥҭа** (Асламби иқьаԥҭа иазааигәоуп, Кьышьмариаа рҳабла, Андроу);

252. **Никәала** (Кьышьмариа) **иқьаԥҭа** (Кьышьмариаа рҳабла иатәуп – Андроу);

253. **Ҭаҭауаз** (Ҭәыць) **иқьаԥҭа** (Ҭәыцьаа рҳабла иатәуп, Ақәшьар ҳәа иахьашьҭоу);

254. **Хәыхәыт** (Кьышьмариа) **иқьаԥҭа** (Кьышьмариаа рҳабла иатәуп – Андроу);

255. **Хәыта** (Ҭәыць) **иқьаԥҭа** (Шьыпа иқьаԥҭа иазааигәоуп – Андроу аҳабла);

256. **Хьацазҭоу** (Закалеи иавоуп армарахь ала, Акараа рҳабла – Андроу);

257. **Ҭәыцьаа рбаажә ахәы** (Ҭәыцьаа рҳабла II Ақәшьарра иаҵанакуеит – Андроу);

258. **Ҭәыцьаа рҳабла** (Уатаԥи Андроуи рҳәаа иадуп – Андроу аҳабла);

259. **Шьыпа** (Ҭәыць) **иқьаԥҭа** (Кәынта иқьаԥҭа иазааигәоуп – Андроу аҳабла).

IV. Аражәпара иаҵанакуа атыԥхьыҙқәа:

260. **Абаарҭа** (баа дуны Дәаб аҙы армарахь ала ихыԥәгылоуп – Абаарҭа аҳабла Аражәпара иахьаҵанакуа);

261. **Абаарҭа аҳабла** (Аимара иавоуп Дәаб армарахь ала – Аражәпара);

262. **Аберақ ахәы** (Абаарҭа аҳабла иатәуп – Аражәпара);

263. **Адәыгьыжь** (Ажра иавоуп – Абаарҭа аҳабла, Аражәпара);

264. **Ажра** (Аисырҭра иазааигәоуп – Абаарҭа аҳабла, Аражәпара);

265. **Ажьшара** (хәны иҟоуп – Аражпара агәы);

266. **Ажьшра** (Ахаҳара иазааигәоуп – Аражәпара аҳабла);

267. **Аҙхәышьра** (Шамаа рқьаԥҭа иазааигәоуп – Абаарҭа аҳабла, Аражәпара);

268. **Аисырҭа** (Шамаа рқьаԥҭа иазааигәоуп – Абаарҭа аҳабла, Аражәпара);

269. **Акамбашьҽаҳәарҭа** (Адәыгьежь иазааигәоуп – Абаарҭа аҳабла, Аражәпара);

270. **Аҟәаҟәара** (бноуп, еиҳаракыроуп – Аражәпара агәы);

271. **Аҟәҟәа** (Акьырҙырҭа иазааигәоуп – Аражәпара аҳабла);

272. **Акьырҙырҭа** (Абаарҭеи Рабиа лқьаԥҭеи рыбжьара Дәаб ахықә – Аражәпара аҳабла);

273. **Аражәпара** (Аражәпара ҳәа изышьҭаҵәҟьоу Ҭхьына ицо амҩаду аладахьы иҟоу Ҷлоу ақыҭа аҽацә ауп);

274. **Аражәпара агәы** (ҳаблоуп, Аражәпара иатәуп);

275. **Аҭырқәа иқьаԥҭа** (Ҷолокәуаа рқьаԥҭа иазааигәоуп – Аражәпара агәы);

276. **Ахаа рқьаԥҭа** (Ҭхьынаҟа ицо амҩаду иазааигәоуп, Аражәпара иаҵанакуеит – Аражәпара аҳабла);

277. **Ахаҳара** (Аҟәҟәа иазааигәоуп – Абаарҭа аҳабла);

278. **Ахҿарра** (Тышә иқьаԥҭа иазааигәоуп – Аражәпара агәы);

279. **Аҳәаа рхәы** (Чабеи ичеирҭа аҩадахьы – Аражәпара агәы);

280. **Ачаа рыккара** (Хәыту ичеирҭа иазааигәоуп, Аражәпара иаҵанакуит – Аражәпара аҳабла);

281. **Ашәаа рҳәыста** (Абаарҭа аҵаҟа – Аражәпара аҳабла);

282. **Гәашьана** (Џьапуа) **лқьаԥҭа** (Аражәпара иаҵанакуеит – Аражәпара аҳабла);

283. **Гәеиҙа иқьаԥҭа** (Аражәпара ҳәа иахьашьҭоу иатәуп – Аражәпара аҳабла);

284. **Гәыгә игәаҩа** (Гәыгә икәара зҭысуа агәаҩа – Абаарҭа аҳабла, Аражәпара);

285. **Зеҭ иқьаԥҭа** (Нестор иқьаԥҭа иазааигәоуп– Аражәпара агәы);

286. **Зеҭ ичаирҭа** (Зеҭ иқьаԥҭа азааигәара – Аражәпара);

287. **Какалиаа рқьаԥҭа** (Аражәпара иаҵанакуеит – Аражәпара аҳабла);

288. **Какалиаа рчаирҭа** (Аражәпара аферма азааигәара – Аржәпара аҳабла);

289. **Қәаблыху иқьаԥҭа** (Абаарҭа аварақьы – Аражәпара аҳабла);

290. **Махаз** (Адлеиба) **ичаирҭа абаа** (Аражәпара иаҵанакуеит – Аражәпара аҳабла);

291. **Мгәаҟьа иҳәыста** (Ҭырқәаа рчеирҭа иазааигәоуп – Аражәпара агәы);

292. **Нестор** (Акаба) **иқьаԥҭа** (Џьаҕәыр иқьаԥҭа иазааигәоуп – Аражәпара агәы);

293. **Рабиа** (Шампҳа) **лқьаԥҭа** (Дәаб иавоуп Акьырҙырҭа аҩадахьы – Аражәпара аҳабла);

294. **Тышә** (Аҩҙба) **иқьаԥҭа** (Аҟәаҟәара аҵаҟа – Аражәпара агәы);

295. **Ҭербе** (Ачба) **иашҭа** (Аражәпара иаҵанакуеит, Ахаа рқьаԥҭа иазааигәоуп – Аражәпара аҳабла);

296. **Ҭырқәаа рчеирҭа** (Ҷолокәуаа рқьаԥҭа иазааигәоуп – Аражәпара агәы);

297. **Хьаца зҭагылоу ачаирҭа** (Закалеи иавоуп арҕьарахь ала – Аражәпара агәы);

298. **Хәыту ичаирҭа** (Аражәпара иаҵанакуеит – Аражәпара аҳабла);

299. **Ҳаԥьџьа лқәаҵа** (Ҩарданаа рқәаҵа иазааигәоуп – Абаарҭа аҳабла, Аражәпара);

300. **Ҷəыббы иҟəыдырҭа** (Абираҟ ахəы Дəаб иахьаду аҵыхəа – Абаарҭа аҳабла, Аражəпара);

301. **Ҷəаҳəыркыра** (мҩахəасҭа бааԥсны Уатаԥҟа илбаауеит – Абаарҭа аҳабла, Аражəпара);

302. **Ҷəыцьаа ргыларҭа** (Аражəпара иаҵанакуеит – Аражəпара аҳабла);

303. **Чабеи ичеирҭа** (Дəаб ахыҷə – Аржəпара агəы);

304. **Чагəына иқьаԥҭа** (Ҷу иааԥҭра иазааигəоуп, Аражəпара иаҵанакуеит – Аражəпара аҳабла);

305. **Чагəына ичеирҭа** (Чагəына иқьаԥҭа иазааигəоуп – Аражəпара);

306. **Ҷолокəуаа рқьаԥҭа** (Адəыгьыжь иазааигəоуп – Абаарҭа аҳабла, Аражəпара);

307. **Ҷу иааԥҭра** (Шаҷ иқьаԥҭа иазааигəоуп, Аражəпара иаҵанакуеит – Аражəпара аҳабла);

308. **Ҷыҷыр иҩыҵа** (Ажьшра иазааигəоуп – Абаарҭа аҳабла);

309. **Шамаа рқьаԥҭа** (Абераҟ ахəы иазааигəоуп – Абаарҭа аҳабла, Аражəпара);

310. **Шаҷ** (Воуба) **иқьаԥҭа** (Аражəпара иаҵанакуеит – Аражəпара аҳабла);

311. **Шьаҭажə игəаҩа** (Гəыгə игəаҩа иавоуп – Абаарҭа аҳабла, Аражəпара);

312. **Ҩарданаа рқьаԥҭа** (Ҷолокəуаа рқьаԥҭа иазааигəоуп – Абаарҭа аҳабла, Аражəпара);

313. **Ԥьанҭоу** (Аимареи Абаарҭа аҳаблеи рхəааҽ – Аражəпара);

314. **Ԥьаҳəыр иқьаԥҭа** (Мгəаҟьа иҳəысҭа иазааигəоуп – Аражəпара агəы).

V. Жаныхə аҳабла иаԥанакуа атыԥхьыӡкəа:

315. **Ахаҭа** (уажəы чаирҭароуп, Жаныхə аҳабла ахахьы);

316. **Аҳəаа рыԥшаҳəа** (Ҳабахə иӡлагара аԥшаҳəа аҩадахьы – Жаныхə аҳабла);

317. **Жəыжə** (Ԥьапуа) **иқьаԥҭа** (Ҭада иқьаԥҭа иазааигəоуп – Жаныхə аҳабла);

318. **Жəыжə иқьаԥҭа ачаирҭа** (Ҭада иқьаԥҭа иазааигəоуп – Жаныхə аҳабла);

319. **Зеса** (Ԥьапуа) **лчаирҭа** (Ҭада иқьаԥҭа иатəуп – Жаныхə аҳабла);

320. **Қацəаа рқəаҵа** (Ахаҭа иатəуп – Жаныхə аҳабла);

321. **Кəарҷиаа рҳабла** (Қəмарчеи амҩадуи рыбжьара);

322. **Кəыҷыҷ** (Кəарҷиа) **ичаирҭа** (Зеса лчаирҭа иавоуп – Жаныхə аҳабла);

323. **Ҭада** (Ачба) **иқьаԥҭа** (Дəаб аргьарахьтəи аганахь Жаныхə аҳабла иахьаҵанакуа);

324. **Ҳабахə** (Ԥьапуа) **иӡлагара аԥшаҳəа** (Дəаб аргьарахьтəи аԥшаҳəа Жаныхə аҳабла иахьаҵанакуа).

VI. Лаганиахə иаԥанкуа атԥыԥхьызԥəа:

325. **Адлеиаа рԥьаԥҭа** (Фына иадгьыл атцыхəа – Лаганиахə);

326. **Аказарма ахьыблыз** (Ҭандел иԥьаԥҭа авараҽы – Ҳəыбзага аҳабла);

327. **Аказарма ахьыблыз ачаирҭа** (Аказарма ахьыблыз акəша-мыкəша – Ҳəыбзага аҳабла);

328. **Алԥəа ахьгылаз** (Ушьа лчаирҭа иазааигəоуп – Ҳəыбзага аҳабла);

329. **Ахьамхəра ахəы** (Ацəырасра аʒыхь иавоуп армарахь ала – Лаганиахə);

330. **Ашəду ахькажьыз** (Акамбашькəареи Кьахь икəареи рыбжьара – Ҳəыбзага аҳабла);

331. **Иса иԥьаԥҭа ахəы** (Ҳəыбзага амраҭашəарахьтəи аган Кəачара иахьаду – Лаганиахə);

332. **Кəаҕьына** (Шьынԥба) **иԥьаԥҭа** (Адлеиаа рԥьаԥҭа атцыхəа – Лаганиахə);

333. **Ԥдисаԥə** (Ԥьапуа) **иԥьаԥҭа** (Лаганиахə акалҭахь);

334. **Ԥəычбериаа рԥьаԥҭа** (Шьаҭажə иԥьаԥҭа аа҃с – Лаганиахə);

335. **Ԥəыдинаҭ** (Сангəлиа) **итəара** (Лаганиахə ахы);

336. **Мадушька (**Ԥьапуа) **лԥьаԥҭа** (Кьахь икəара иавоуп арҕьарахь ала – Ҳəыбзага);

337. **Никəала** (Ҭəыць) **иадгьыл** (Кьахь икəара армарахьтəи аган –Ҳəыбзага аҳабла);

338. **Папа** (Адлеиԥха) **лԥьаԥҭа** (Иса иԥьаԥҭа ахəы а҃адатəи аган – Ҳəыбзага аҳабла);

339. **Пыта** (Ԥацəба) **илра** (Ԥəыдинаҭ итəара иазааигəоуп – Лаганиахə);

340. **Сангəлиаа рԥьаԥҭа** (Кəаҕьына иԥьаԥҭа иазааигəоуп – Лаганиахə);

341.**Ҭаба лԥəаҵа** (Кəачара иавоуп – Лаганиахə);

342. **Ҭандел** (Ԥьапуа) **иԥьаԥҭа** (Аказарма ахьыблыз авараҽы Ҳəыбзага аҳабла);

343. **Ушьа** (Аҳəԥха) **лчаирҭа** (Ҳəыбзага агəҭа, Ҳəыбзага ҳəа иахьашьҭаҵəԥьаз абра акəын);

344. **Фына** (Ҵабриа) **иадгьыл** (Чачаа рхəы итəуп – Лаганиахə);

345. **Ҳəыбзага** (ҳаблоуп, Лаганиахə иазбжоуп, Кəачара аган иавоуп);

346. **Чачаа рхəы** (Камбашькəара ахы – Лаганиахə);

347. **Шьаҭажə** (Сангəлиа) **иԥьаԥҭа** (Ҭаба лԥəаҵа ахахьы – Лаганиахə).

VII. Ҧлоу аҳабла (Аладатәи Лаганиахә) иаҩанакуа атҵыԥхьыӡқәа:

348. **Бырзен иқьаԥҵа** (Мықә Ачаи совхоз аҳәааҿ – Ҧлоу аҳабла);

349. **Виктор** (Ԥьапуа) **иқьаԥҵа** (Гәыԥьа ишьҭахь ҳәа иахьашьҭоу иазаигәоуп – Ҧлоу аҳабла);

350. **Гәыԥьа ишьҭахь** (Мықә Ачаи совхоз аҳәааҿ – Ҧлоу аҳабла);

351. **Иуа** (Хәыхәуа) **иқьаԥҵа** (Шьаниаа рқьаԥҵа иазааигәоуп – Ҧлоу аҳабла);

352. **Иуана** (Ғәынԥьлиа) **иқьаԥҵа** (Мақсма ичаирҵа иазааигәоуп – Ҧлоу аҳабла);

353. **Кәарҧиа иқьаԥҵа** (Мыкәи Ҧлоуи рҳәааҿ – Ҧлоу аҳабла);

354. **Леиуа** (Ԥьапуа) **иқьаԥҵа** (Ҧлоу аҳабла ҳәа иахьашьҭоу);

355. **Мақсма** (Папаа) **ичаирҵа** (Мыкә аҳәаа иавоуп – Ҧлоу аҳабла);

356. **Уасил иқьаԥҵа** (Бырзен иқьаԥҵа амраҭашәарахьтәи аган – Ҧлоу аҳабла);

357. **Хабыгә** (Ачба) **иашҵа** (Дәаб аԥшаҳәа Ачаа рнышәынҵракәа ахьыҟоу – Ҧлоу аҳабла);

358. **Шьаниаа рқьаԥҵа** (Виктор иқьаԥҵа иазааигәоуп – Ҧлоу аҳабла).

Ҧлоу ақыҵа ахьӡ иадҳәалоу алегьенда

Ҧлоу ақыҵа еснагь аҳцәас иамаз Ачаа ракәын. Ажәытәӡа зны, Ҧлоу аҳра зуаз Лоу ихьӡын, дхаҵа ҕәҕәан, ҳаҵыр ду иқәын, ихьӡи ижәлеи еидкылан ирҳәон. Убри иахҟьаны иқыҵагьы Ач Лоу нас Ҧлоу ҳәа иашьҭалт.

Шьашьалаҭ ақыҵа

1. **Ақ. Шьашьалаҭ II Шешелеҭи II Шьашьиқыҭ** (аҳәаақәа: аҩада – Мухәыр, Кохора; амрагыларахь – Кохора, Галхәыҷ; алада –Ҩарӡы; амраҭашәарахь – Аҿегәара; 1994 шықәсаӡа ақыҵа ҩбаны ишан, абжа Мухәыр ақыҵсавет иаҵанкуан, егьи Риап – Шьашьалаҭҭәи ақыҵсовет; Уажәы аҩхәҵакгьы Очамчыра араион иаҵанакуеит; абыргцәа излархәо ала ақыҵа ажәытә аԥсуаа Шьашьиқыҵа ҳәа иашьҭан);

2. **Шешелеҭи**, уахәаԥш Шьашьалаҭ;

3. **Шьашьиқыҭ**, уахәаԥш Шьашьалаҭ;

4. **Ахәышҵаара II Хәмен-Натопури** (Шьашьалаҭ аҳаблақәа ируакуп);

5. **Хумен-Натапури**, уахәаԥш Ахәшҵаара.

Ԥьал ақыҵа

1. **Ақ. Ԥьал** (аҳәаақәа: аҩада – Какә икәара, Ҭхьына ақ.; амрагыларахь – Гәыԥ; алада – Акәаскьа, Мыркәыла; амраҭашәарахь – Мықә аӡы: ааигәанӡа Мықә ақыҵа иалан).

Ԥьал аҳаблақәа:

2. **Ԥьал-агыруа** (Ԥьал-аԥсуеи, Ҭхьынеи, Гәыԥи, Акәасҟьеи рыбжьара);

3. **Џьал-аԥсуа** (Мықәи, Мыркәылеи, Акәасқьеи, Џьал-агыруеи рыбжьара).

II. Џьал-агыруа иаҧанакуа атыԥхьыӡқәа:

4. **Ауахәама ашҭа** (Џьал-агыруа аҳаԥы иазааигәоуп);

5. **Аҳаԥы** (Џьал-агыруа аладатәи атыхәа);

6. **Заԥшьаа II Заԥшьаа рыплан** (Џьал-агыруеи Ҭхьынеи рҳәаа);

7. **Заԥшьаа рыплан**, уахәаԥш Заԥшьаа;

8. **Какаа рхәы** (Џьал-агыруа ахәы, уажәы ацитрустә совнхара ахьыҟоу);

9. **Какә икәара арха** (Какә икәара армарахьтәи аԥшаҳәа);

10. **Шьаҳан** (Хынҭәба) **инхарҭа** (Какаа рхәы, Џьал иатәуп).

II. Џьал-аԥсуа иаҧанкуа атыԥхьыӡқәа:

11. **Абаажә ахәы** (Ҟазырхан лкәара иавоуп арԍьарахь ала);

12. **Алоу** (Маан) **итцаҟа** (Мықә армарахьтәи аԥшаҳәа, Ԍарцкиаа рқьаԥҭа аладахьы);

13. **Анышәынҭра ахәы** (Атәара аҽадахьы – Џьал ақыҭа);

14. **Арышаа рынхарҭа** (Асланӡиааи Ҭыжәааи ршараҿы – Џьал ақыҭа);

15. **Асланӡиаа ргәаҽа** (Дағьыркәара атыхәта – Џьал ақыҭа);

16. **Атәара** (Уарҭан иқьаԥҭа иавоуп аҽадахьала – Џьал ақыҭа);

17. **Ԍарцкьиаа рқьаԥҭа** (Ԍарцкьиаа рыцаҟа ҳәа иахьашьтоу аҽадахьы);

18. **Ԍарцкьиаа рыцаҟа** (Мықә ауахәама иазымариашаны, Мықә армарахьтәи ахықә);

19. **Кәасҭа** (Ҭыжә) **инхарҭа** (Ҟазырхан лкәара иавоуп армарахь ала);

20. **Қриаа рқьамҭа** (Ԍарцкьиаа рқьаԥҭа аҽадахьы);

21. **Тыҩәа** (Ҭыжә) **инхарҭа** (Абаажә ахәы аҽадахьы, уагьы абаа гылоуп, Џьал ақыҭа);

22. **Уарҭан** (Асланӡиа) **инхарҭа** (Ҵаҟьаԥан II Гызмал икәара арԍьарахь ала иавоу ахәы агәҭахьшәа);

23. **Шьаҟа зқәу ахәы** (Қриаа рқьамҭа аҽадахьы, Ҭыжәаа рхыхь – Џьал ақыҭа).

Џьгьарда ақыҭа

1. **Ақ. Џьгьарда** (аҳәаақәа: аҽада – ашьхара, Қьачныха, Кәыдры аӡы; амрагыларахь – ашьхара, Ғәада, Кәтол; алада – Кәтол; амраҭашәарахь – Аҭара-еиарманқәа, Ҭоумышь).

Џьгьарда аҳаблқәа:

2. **Аблаԝа II Џьырҕәыл** (аҳәаақәа: аԝада – Гәырчхь аҳабла: амрагыларахь – Қьеҭуанрԝа, Ҕәада; алада – Акәаԥра аҳабла, Кәтол; амраҭашәарахь – Дҕамшь аӡы, Џьгьарда агәы);

3. **Аӡынаа рыхәҵа II Џьгьарда ахәҵа** (аҳәаақәа: аԝада – ашьхара, Қьачныха, Кәыдры аӡиас; амрагыларахь – ашьхара, Ҕәада; алада – Аҳаблаа, Бақьҟан; амраҭашәарахь – Кәыдры аӡиас, Наа; ҭып ҵбааун, ажәытә хаз қыҭаны иҟан, х-ҳаблак аман – Шәбаарха, Чагьам, Бақьҟан. Аџьыԥьтәылатә еибашьра ду аҟынӡа ари ақыҭаҷ ауаа рацәа ҭанхон, аха уи ашьҭахь изыхҟьазаалакгьы ари ашьхақыҭа ҭацәит, ауаа Џьгьардаҟа илбааны инхеит);

4. **Акәаԥра аҳабла** (аҳәаақәа: аԝада – Џьгьарда агәы, Аблаԝа; амрагыларахь – Аблаԝа, Кәтол; алада – Кәтол; амраҭашәарахь – Ҭоумышь, Џьгьарда агәы);

5. **Аҳаблаа II Раҳәҭы аҳабла** (аҳәаақәа: аԝада – Џьгьарда ахәҵа; амрагыларахь – Бақьҟан; алада – Џьгьарда агәы; амраҭашәарахь – Ҭоумышь аҳабла);

6. **Гәырчхь** (аҳәаақәа: аԝада – Бақьҟан; амрагыларахь – Ҕәада; алада – Аблаԝа; амраҭашәарахь – Дҕамшь аӡы, Џьгьарда агәы);

7. **Раҳәҭы аҳабла,** уахәаԥш Аҳаблаа;

8. **Ҭоумышь аҳабла** (аҳәаақәа: аԝада – Џьгьарда ахәҵа; амрагыларахь – Аҳаблаа, Џьгьарда агәы; алада – Кәтол; амраҭашәарахь – Ҭоумышь, Аҭара ерманцәа);

9. **Џьгьарда агәы** (аҳәаақәа: аԝада – Аҳаблаа; амрагыларахь – Дҕамшь аӡы, Бақьҟан, Гәырчхь, Аблаԝа; алада – Акәаԥра аҳабла; амраҭашәарахь – Ҭоумышь аҳабла);

10. **Џьгьарда ахәҵа,** уахәаԥш Аӡынаа рыхәҵа;

11. **Џьырҕәыл**, уахәаԥш Аблаԝа.

I. Аблаԝа II Џьырҕәыл иаҧанакуа аҭыԥхьыӡқәа:

12. **Ақәаҵаԥшӡа** (Кәтол аҳәаа иадуп – Аблаԝа аҳабла);

13. **Алоу иҳәыста** (рхоуп, Қьеҭуанрԝеи Џьырҕәыли рыбжьара);

14. **Атит иқьаԥҵа** (Аблаԝа иадуп);

15. **Саат иԥшаҳәа** (Қьеҭуанрԝеи Џьырҕәыли рыбжьара, Алоу иҳәыста иазааигәоуп – Аблаԝа аҳабла);

16. **Чаблах** (Атит иқьаԥҵа иазааигәоуп – Аблаԝа аҳабла).

II. Аӡынаа рыхәҧа II Џьгьарда ахәҧа иаҧанакуа аҭыԥхьыӡқәа:

а) ажәытә ҳаблақәа:

17. **Бақьҟан** (аҳәаақәа: аԝада – Џьгьарда ахәҵа; амрагыларахь – Ҕәада ақыҭа; алада – Гәырчхь; амраҭашәарахь – Аҳаблаа; Џьгьарда агәы);

18. **Чагьам** (ҭыԥ ҭбааун, Џьгьарда ахәҵа аҳаблақәа ируакуп – аҳәаакәа: аҽада – Шәбаарха; амрагыларахь – Бақьҟан; алада – Аҳаблаа; амраҭашәарахь – Кәыдры, Наа);

19. **Шәбаарха** (ҭыԥ ҭбааун, Џьгьарда ахәҵа аҳаблақәа ируакуп – аҳәаакәа: аҽада – Кәыдры, амрагыларахь – Ғәада; алада – Чагьам; амраҭашәарахь – Кәыдры).

б) Бақьҟан иаԥанакуа аҭыԥхьыӡкәа:

20. **Аапҵрахәы** (Абаарыԥхра иавоуп, Бақьҟан иатәуп – Џьгьарда ахәҵа);

21. **Абаарыԥхра** (Чаԥагәырҽа ахы, Бақьҟан иатәуп – Џьгьарда ахәҵа);

22. **Абгарра** (Ғәадеи Бақьҟани рыбжьара, Бақьҟан иатәуп – Џьгьарда ахәҵа);

23. **Ажәмҽа ақәацәра** (Бақьҟани Гәырчхьи рҳәааҿ – Бақьҟан иатәуп);

24. **Анышәцҳа ахәы** (Ажәмҽа ақәацәра иазааигәоуп – Бақьҟан аҳабла);

25. **Апсшьарҭа** (Чаԥагәырҽа ахы, Бақьҟан иатәуп – Џьгьарда ахәҵа);

26. **Аразаҵә** (Бақьҟан амраҭашәарахьтәи аган – Џьгьарда ахәҵа);

27. **Аҳап ду амҵа** (Чаԥагәырҽа аӡы иавоуп арҕьарахь ала, Бақьҟан иатәуп – Џьгьарда ахәҵа);

28. **Аҳап хәыҷы** (Ҳаԥьаратҵ иқьаҵҵа иавоуп, Бақьҟан иатҵанакуеит – Џьгьарда ахәҵа);

29. **Аҳәасарҭа** (Ашамира аҵыхәан – Бақьҟан аҳабла);

30. **Аҳәынҵәагарҭа**[1] (Чагәына иқьаҵҵа аҽадахьы, Бақьҟан иатәуп – Џьгьарда ахәҵа);

31. **Аҵысӡы ахы** (Ҽадара анаҽс, Бақьҟан иатәуп – Џьгьарда ахәҵа);

32. **Аҽышьҭырҭа** (Дыдын иқьаҵҵа аҵыхәахь, Бақьҟан иатәуп – Џьгьарда ахәҵа);

33. **Ашамира** (Ҵәыԥьаа рқьаҵҵа иавоуп, Бақьҟан иатәуп – Џьгьарда ахәҵа);

34. **Ашәаа ргәаҽа** (Салмақә иқьаҵҵеи Оҵар иқьаҵҵеи рыбжьара – Бақьҟан);

35. **Гагә иқьаҵҵа**[2] (Ҟәыҟә иқьаҵҵа иазааигәоуп – Бақьҟан аҳабла);

36. **Гыԥь** (Сангәлиа) **иныха** (Абаа иҵаҟаҵаны иҟоуп Дгамшь аӡы ахыҷә, Бақьҟан иатәуп – Џьгьарда ахәҵа);

37. **Бадра** (Амҷба) **иԥҳәаҟәа** (Чагәына иқьаҵҵа иавоуп, Бақьҟан иатәуп – Џьгьарда ахәҵа);

[1] Араатәи ахәынҵәа зәзәагас рхы иадырхәон.
[2] Абашидзе ижәлан, драԥын Ҭамшьыгә Ашәба дааганы дынирхеит.

38. **Дыдын** (Амҵба) **иқьаԥҭа** (Аразаҵә аҵыхәан, Бақьҟан иатәуп – Џьгьарда ахәҵа);

39. **Дыдын** (Амҵба) **иуассарҭа** (Бақьҟан ахахьы, Дҕамшь иавоуп армарахь ала);

40. **Кәыҵиа иқьаԥҭа** (Гәада аҳәаа иавоуп, Бақьҟан иатәуп – Џьгьарда ахәҵа);

41. **Қажа** (Абыхәба) **иқьаԥҭа** (Гыџь инхара иазааигәоуп, Бақьҟан иатәуп – Џьгьарда ахәҵа);

42. **Қьбар** (Ашәба) **иқьаԥҭа** (Оҭар иқьаԥҭа аҵаҟа, Бақьҟан аҳабла);

43. **Ҟәыҟә лқьаԥҭа** (Ҳаџьым иқьаԥҭа иавоуп, Бақьҟан иатәуп – Џьгьарда ахәҵа);

44. **Марцхәлаа рқьаԥҭа** (Џьанқәаз иазааигәоуп – Бақьҟан аҳабла);

45. **Мышә игәаѡа** (Ашәаа ргәаѡа иазааигәоуп, Бақьҟан иатәуп – Џьгьарда ахәҵа);

46. **Оҭар** (Ашәба) **иқьаԥҭа** (Ашәаа ргәаѡа ахахьы – Бақьҟан аҳабла);

47. **Салмақә иқьаԥҭа** (Ашәаа ргәаѡа аҵыхәа – Бақьҟан аҳабла);

48. **Сандра** (Амҵба) **иқьаԥҭа** (Аразаҵә иавоуп амраҭашәарахь ала);

49. **Хәажәҭшәара** (Ашәаа ргәаѡеи Бақьҟани рыбжьара – Бақьҟан аҳабла);

50**. Ҳаџьараҭ** (Амҵба) **иқьаԥҭа** (Чаԥагәырѡа аҙы иавоуп армарахь ала, Бақьҟан иатәуп – Џьгьарда ахәҵа);

51. **Ҳаџьым** (Абыхәба) **иқьаԥҭа** (Дҕамшь аҙы ахықә, Бақьҟан иаҵанакуеит – Џьгьарда ахәҵа);

52. **Ҵәыџьаа рқьаԥҭа** (Ашәаа ргәаѡа иавоуп, Бақьҟан иатәуп – Џьгьарда ахәҵа);

53. **Чагәына** (Амҵба) **иқьаԥҭа** (Бақьҟан ахахьы – Џьгьарда ахәҵа);

54. **Ҽадара** (Бақьҟан ахахьы, Дыдын иуассарҭа анаѡс);

55. **Ҽадқьышә** (хәып,. Салмақә иқьаԥҭа ахы – Бақьҟан иатәуп);

56. **Шьааб** (Абыхәба) **иқьаԥҭа** (Ашәаа ргәаѡа аган, Бақьҟан иатәуп – Џьгьарда ахәҵа);

57. **Шьаҳан** (Ашәба) **иаапҵра** (Ҳаџьым иқьаԥҭа иазааигәоуп – Бақьҟан);

58. **Шьмаф** (Баҕәаза Амҵба иаб) **иқьаԥҭа** (Чаԥагәырѡа аҙы иавоуп армарахь ала, Бақьҟан иатәуп – Џьгьарда ахәҵа);

50. **Џьанқәаз** (Гагә иқьаԥҭа иазааигәоуп – Бақьҟан аҳабла);

60. **Џьгәаҵан** (Абыхәба) **иқьаԥҭа** (Ҳаџьым иқьаԥҭа иавоуп, Бақьҟан иатәуп – Џьгьарда ахәҵа).

в) Чагьам иаҵанакуа аҭыԥхьыҙқәа:

61. **Абыхәаа рыхәҵа** (Ашәшьра ахәы иазааигәоуп, Чагьам иатәуп – Џьгьарда ахәҵа);

62. **Аҳынаа рқьапҵа** (Ашҵа иавоуп, Чагьам иатәуп – Џьгьарда ахәҵа);

63. **Апҳал пҷеырҵа** (Катиа лқьапҵа иазааигәоуп, Чагьам иатәуп – Џьгьарда ахәҵа);

64. **Ауарҳал зҵаршәу** (Дҕамшь аҳы иавоуп армарахь ала, Ашәшьра ахәы иазааигәоуп; Чагьам иатәуп – Џьгьарда ахәҵа);

65. **Аурыс ирҟара II Аурыс ирхырамҩа**[1] (Чагьам акыдларҵа иавоуп амрагыларахь ала – Џьгьарда ахәҵа);

66. **Аҳәаса зҵагылоу** (Ашҵа иазааигәоуп, Чагьам иаҵанакуеит – Џьгьарда ахәҵа);

67. **Аҵәыша ахәы** (Чамагәуа иазааигәоуп, Чагьам);

68. **Ачачхалеи анаара** (Сабуаа рқьапҵа иазааигәоуп, Чагьам иатәуп – Џьгьарда ахәҵа);

69. **Ашҵа** (Ашәшьра ахәы иазааигәоуп, Чагьам иатәуп – Џьгьарда ахәҵа);

70. **Ашәшьра ахәы** (Чагьам ашкол ахьгылаз, Аҳәаса зҵагылоу аладахьы – Џьгьарда ахәҵа);

71. **Баҧь ибҕаларҵа** (храшәа иҟоуп, Ашәшьра ахәы иаҵанакуеит, Чагьам иатәуп – Џьгьарда ахәҵа);

72. **Еқәып** (Ашәба) **иқьапҵа** (Маҵқьери иқьапҵа иавоуп, Чагьам);

73. **Зосҳан иқьапҵа** (Абыхәаа рыхәҵа иатәуп, Чагьам иаҵанакуеит – Џьгьарда ахәҵа);

74. **Зыдаҟәара ахы** (Ауарҳал зҵаршәу иавоуп, Чагьам иаҵанакуеит);

75. **Зызлан лтәарҵа** (Апҳал пҷеырҵа иазааигәоуп, Чагьам иатәуп – Џьгьарда ахәҵа);

76. **Катиа** (Ҩардан пҳа) **лқьапҵа** (Абыхәаа рыхәҵа иатәуп, Чагьам иаҵанакуеит – Џьгьарда ахәҵа);

77. **Маҵқьери иқьапҵа** (Ауарҳал зҵаршәу аҵыхәа, Чагьам иаҵанакуеит – Џьгьарда ахәҵа);

78. **Машьалиаа рхәы** (Пскали Ашәшьра ахәи рыбжьара, Чагьам иаҵанакуеит – Џьгьарда ахәҵа);

79. **Омар** (Цәеиба) **иқьапҵа** (Цәеиаа ргыларҵа иазааигәоуп, Чагьам);

80. **Пскал** (Нааи Кәыдри ирҵапшуа хра хәыҷны игылоуп, ахаларҵа бааԥсуп, ахыцәқәа абаа ықәгылоуп, Чагьам иатәуп – Џьгьарда ахәҵа);

81. **Пскал абаа** (Пскал ахра иқәгылоуп, халарҵа заҵәык амоуп, уахәаԥш Пскал);

82. **Пшьҩыҵ** (Аҵара ерманқәа рҳәаа иавоуп, Чагьам иатәуп – Џьгьарда ахәҵа);

[1] Аурыс генерал Кровченко 1877 шықәсазы Цабал аԥсуаа аниабашь дыбналаны ир иманы абра дылбааны Қырҵтәылаҟа Жәергьыҵ ҟа дцеит.

83. **Сабуаа руассарҭа** (Сабуаа рқьаԥҭа анаѡс, Чагьам иатәуп – Џьгьарда ахәҵа);

84. **Сабуаа рқьаԥҭа** (Ашәшьра ахәы иатәуп, Чагьам иаҵанакуеит);

85. **Ҭыҟә** (Амҵба) **ибҕаларҭа** (Дҕамшь аҳы иавоуп армарахь ала, Чагьам иатәуп – Џьгьарда ахәҵа);

86. **Уадабын** (Машьалиаа рхәы аҵыхәа, Чагьам иатәуп – Џьгьарда ахәҵа);

87. **Цәеиаа ргыларҭа** (Уадабын иавоуп, Чагьам иатәуп – Џьгьарда ахәҵа);

88. **Чамагәуа** (Машьалиаа рхәы аҵаҟа амрагыларахь, Чагьам);

89. **Ҽрым икәара акыдларҭа** (Чагьам иатәуп, Џьгьарда ахәҵа);

90. **Џьалаҽы иҿаԥара** (Ашәшьра ахәы иатәуп, Чагьам иаҵанакуеит – Џьгьарда ахәҵа).

г) Шәбаарха иаҵанакуа аҭыԥхьыҳқәа:

91. **Абацәҕдарра** (Ҟьаҟьароуп, ашьха инцо абра раԥхьа иаангылоит, еилацәажәоит – Шәбаарха иатәуп, Џьгьарда ахәҵа);

92. **Амаҽеахәа**[1] **ахьыҵырхуаз** (Ахкылаҵара аѡадахьы, Шәбаарха иаҵанакуеит – Џьгьарда ахәҵа);

93. **Аҭәажә ахәы** (Ахәшәра ахыҟә иавоуп, Шәбаарха иаҵанакуеит);

94. **Ахкылаҵара** (Қьачныха анаѡс амрагыларахь, Шьбаарха иатәуп – Џьгьарда ахәҵа);

95. **Ахәшәра ахыҟә**[2] (Аҭәажә ахәы иавоуп, Шәбаарха иатәуп – Џьгьарда ахәҵа)

96. **Аҳәаҭраҕдарра** (Ахкылаҵара аладахьы, Шәбаарха иаҵанакуеит – Џьгьарда ахәҵа);

97. **Қьач II Қьачныха** (Сақаниаԥха лҧьышырҭа анаѡс аиҳаракыраҿ, Шәбаарха иатәуп – Џьгьарда ахәҵа);

98. **Пслаҳәԥара** (Џьгьардааи, Ҕәадааи Ҷлоуааи рҳәааҿ, Шәбаарха иатәуп – Џьгьарда ахәҵа);

99. **Сақаниаԥха лҧышырҭа** (Қьачныха унаҳаанҳа ахәахьы, Шәбаарха иатәуп – Џьгьарда ахәҵа).

III. Акәаԥра ахәы иаҵанакуа аҭыԥхьыҳқәа:

100. **Аныхамҵа** (Акәаԥ акәша-мыкәша, Акәаԥра аҳабла иатәуп – Џьгьарда);

---

[1] **Амаҽеахәа** – иҵәышны ашыла еиԥш ихәаш-хәашо ицо хаҳәжәлоуп, ашәақьқәа аладрыцқьон, нас ашьахәар ахьыршьуан. Уи адагьы саан маҭәа зәзәагас рхы иадырхәон.

[2] Гәылрыԥшь араионы Џьгьардеи ирҳәаауп, еиуеԥшым аҵиаа хәшәқәа ықәиаауеит.

101. **Акәап** (Џьгьардеи Кәтоли ирыбжьгоу амҩаду иавоуп ииаигәаны амрагыларахь ала, хә-ԥшҙаны аҳампал еиԥшны аҟьаҟьара иқәгылоуп, ацқьа тыԥуп);

102. **Аҵәасара** (Кәтол аҳәаа иавоуп, Акәаԥра аҳабла иатәуп);

103. **Қьецаа рҳабла** (Акәап аҩадахьы Дҕамшь аԥшаҳәа Џьгьарда агәы аҟынҙа).

IV. Аҳаблаа II Раҳәтцы аҳабла иаҵанакуа атцыԥхьыҙқәа:

104. **Алаа рҳабла** (ажәытә, Дҕамшь аҙы наҟ-ааҟ уажәы Аҳаблаа ҳәа иахьашьҭоу назлоу иахьҙын. Ари атопоним «ала» иадҳәалоуп ҳәа иԥхьаҙаны хәыҷ-хәыҷы аҳәара иаҟәытцит);

105. **Албыц** (Уаџьбад иазааигәоуп – Аҳаблаа иатәуп);

106. **Аҭеԥ ихәы** (Багаԥшь имардеи Кәарниаа рхәи рыбжьара – Аҳаблаа иатәуп);

107. **Багаԥшь имарда** (Кәарниаа рхәы аҵыхәа, Дҕамшь армарахьтәи аган);

108. **Бидаҷ игәаҩара** (Аҭеԥ ихәы иамоуп, Аҳаблаа иатәуп);

109. **Гәырҩаҟә** (Маршьан) игылара (Аҳаблаа ахахьы Дҕамшь армарахьтәи аган);

110. **Кәарниаа рхәы** (Багаԥшь имарда аҩадахьы, Дҕамшь армарахьтәи аган);

111. **Расажә ҭыԥ** (Кәарниаа рхәы анаҩс аҩада, Аҳаблаа иатәуп);

112. **Фаҭ иаабҭра** (Раҳәтцы аҳабла ахахьы, Аҳаблаа иатәуп);

113. **Хындыгә иҟәыдырҵа** (Фаҭ иаабҭра ахахьы, Дҕамшь армарахьтәи аган, Аҳаблаа иатәуп);

114. **Уаџьбад** (Шлараа рхәы иавоуп);

115. **Шлараа рхәы** (Дҕамшь арҕьарахьтәи аганахь Ҭоумышь иахьаду – Аҳаблаа иатәуп);

116. **Џьыԥьлиаа рҳабла** (Дҕамшь армарахьтәи аган, Раҳәтцы аҳабла иатәуп – Аҳаблаа иаҵанакуеит).

V. Гәырчхь иаҵанакуа атцыԥхьҙқәа:

117. **Алаҳәршыра** (Ҕәада аҳәаа иадуп, Бадиаа рхәы иазааигәоуп – Гәырчхь аҳабла);

118. **Бадиаа рхәы** (Ҕәада аҳәаа иазааигәоуп, Гәырчхь иатәуп – ақ. Џьгьарда);

119. **Мақсма** (Амҵба) **ихәы** (Џьырҕәыл аҙы иадуп армарахь ала – Гәырчхь аҳабла);

120. **Мақьазҭоу** (Ҕәада аҳәаа иазааигәоуп, Гәырчхь иатәуп, ақ. Џьгьарда);

121. **Уасихьара** (Мақьазҭоу иазааигәоуп, Гәырчхь иатәуп – ақ. Џьгьарда);

122. **Хылкәач** (уаҩ хьӡуп, д-Ашәбан, аҭыԥ Гәырчхьи Бақьҟани рҳәаа иазааигәоуп, Гәырчхь иатәуп).

VI. Ҭоумышь аҳабла иаҧанакуа аҭыԥхьыӡқәа:

123. **Аӡынаа рхәы** (Џьгьарда агәы иавоуп амраҭашәарахь ала – Ҭоумышь аҳабла);

124. **Багаԥшьаа рхәы** (Гырԥьынаа рхәы аҵыхәа – Ҭоумышь аҳабла)**;**

125. **Гырԥьынаа рхәы** (Багаԥшьаа рхәы ахы – Ҭоумышь аҳабла);

126. **Жанаа рхәы** (Гырԥьынаа рхәы ахы – Ҭоумышь аҳабла);

127. **Мураҭбеи[1] иашҭа** (Ҭоумышь аԥшаҳәа аерманқәа рган);

128. **Хьыбаа рқьаԥҭа** (Хьыбаа рхәы иатәуп – Ҭоумышь аҳабла);

129. **Хьыбаа рхәы** (Багаԥшьаа рхәы иадуп амрагыларахь ала – Ҭоумышь аҳабла);

130. **Цәеиаа рхәы** (Хьыбаа рхәы аҵыхәа – Ҭоумышь аҳабла);

131. **Чкәатуаа рхәы** (Хьыбаа рхәы аҵыхәа – Ҭоумышь аҳабла).

VII. Џьгьарда агәы иаҧанакуа аҭыԥхьыӡқәа;

132. **Жәраб** (Маршьан) **ихәы** (Ҵәыӡаа рхәы ахы – Џьгьарда агәы);

133. **Қәықәыра** (Цәеиԥха) **лқьаԥҭа** (Ҵәыӡаа рхәы иавоуп амраҭашәарахь ала – Џьгьарда агәы);

134. **Хәажәҭшәара** (Жәраб ихәи амҩадуи рыбжьара мҩа ҭшәаны аҩада ихалоит – Џьгьарда агәы);

135. **Ҵәыӡаа рхәы** (Цәеиаа рхәы иавоуп амрагыларахь ала – Џьгьарда агәы).

Џьгьарда аҭыԥхьыӡқәа ирыдхәалоу алегьендақәа

I. Џьгьарда ахьӡ зыхҟьаз ҳәа ирҳәо:

Актәи авариант: Џьгьарда аԥьбнара бзиа аман, егьырҭ ақыҭақәа рҟынтә иааны аԥь ргон. Убри иахҟьаны абри аҭыԥ «Аԥьгарҭа» ҳәа иашьҭалт, ус ишнеиуаз «Џьгьарда» рҳәо иалагеит;

Аҩбатәи авариант: Џьгьарда ажәытә аԥь бзианы иҷион убри аҟынтә «Аԥьгьагьарҭа» ҳәа иашьҭан, ус ишнеиуаз «Џьгьарда» ҳәа рҳәо иалагеит;

Ахԥатәи авариант: Џьгьарда ажь бзианы иҟалон. Амҳаԥьырраан Џьгьардаа ирацәаҩны иқәҵит, ақәаҵақәа ҭынхадахеит, егьырҭ ақыҭақәа рҟынтә ауаа ааны ажь рго иалагеит. Убри иахҟьаны ари ақыҭа Ажьгарҭа нас Џьгьарда ҳәа иашьҭалеит.

[1] Маршьан Таташь диашьан.

II. Аҭыԥхьзы «Ачадара» зыхҟьаз ҳәа ирҳәо:

Амҳаԥьырцәа Маршьан Таташь иҙхигаз Ахәҵала ихьатцны ишнеиуаз Ачадара ианлеи ирфоз нҵәеит, чада иаанхеит амлагара иалагеит. Убри иахҟьаны аҭып Ачадара ахьҙхалт.

III. Аҙыхьзы Џьамрҩры II Џьамрҩры иамоу аххәаа:

Аҙы Џьамрҩры ахьҙцәҟьа Ашәаа ркәара ауп. Ажәытә ари аҙы ахықәан Кәынтыт ҳәа џьамҟаҵаҩык дынхон. Ҽнак, иԥҳәыс ԥытк аџьамқәа аҙаҷы инаганы илыҙәҙәон аҙхыкә инаваргыланы инхазгьы аазгап ҳәа данца, аҙхыҵра аакалан лџьамқәа аҙы ишьҭнахит. Ари гәаҙҭаз аԥҳәыс «аа» Џьамрҩры Џьамрҩры ҳәа дыҳәҳәо лџьамқәа дрышьҭалеит. Абри иахҟьеит рҳәоит аҙы ахьҙ ҷыцгьы.

Очамчыра араион ашьхақәеи, ашьха ҭыԥқәеи[1]

1. **Аара** (Уатаԥаа рышьхацамҩахь, Рашыҙмах анаҩс аҩада);

2. **Аара** (Арасаҙыхьаа рышьхацамҩа аганахь, Ачамҳара азааигәара);

3. **Аасбжьара** (Аилыхырҭа анаҩс, ахаҵа ҩбаны иҟоуп - акы Егрыка иҵаԥшуеит, егьи Кәыдрыка);

4. **Аасҩадаҷаҟәара** (Блатҵ ицәлаара анаҩс Уатаԥ аҷаҩа);

5. **Абардра** (Атәарақәа рнаҩс аҩада, еиҳаракыроуп, Гьеџьыр хәычы амра-ҭашәарахьтәи аганахь ашьхацамҩа ала);

6. **Аб ахы ахьыҵоу** (Адәыҩада иаҵанакуеит – Агәмаа ихра аган амарагыларахь);

7. **Абжьыԥара** (шьха кьаҷуп, Базала иҳаԥы ҳәа изышьҭоу ахьамоу, Соуиԥсара);

8. **Абҙ абгарра** (Мадгә ибшьырҭа анаҩс аҩада – Арасаҙыхьаа рышьхацамҩахь);

9. **Абҙ аҵаларҭа** (ԥсҭагәаҩоуп, Аҭып дуи Шьыбжьԥхьареи рыбжьара, Уатаԥаа рышьхацамҩа);

10. **Абҙхәыцы** (Қәламыр анаҩс аҩада – Лаџ ииааԥҵра ҳәа иахьашьҭоу аган):

11. **Абқәа рҳаԥы** (Бабал иатәуп);

12. **Абҟәыл зҵахаз** (Кьахь ашьха иаҵанакуеит – Соуиԥсара амраҵашәарахь);

13. **Аблыра** (Аҙкылҵәеи Алеибафареи рыбжьара, Ламкыцҟа узго амҩахь – Уаҳәцкьы);

14. **Агыруа** (шьхоуп, раҳәҳәырҭоуп, Ламкыц иатәуп);

[1] Арахь иалоуп Тҟәарчал ахахьы Аалзга арҕатәи аган ахь иҟоу Аҟармареи, Кәыдымжәи ирхагылоу ашьхақәа, раионшарала урҭ Очамчыра араион иаҵанакуеит.

15. **Агәашәла** (Быт ихаҳә иатәуп – Ақырдуаг аганахь);

16. **Агәашәла** (Ачырасра анаҽс, – Бабал амҩа);

17. **Агәаҩара аҵыхәа** (Лаҷ иааԥҵра ҳәа иахьашьҭоу аган);

18. **Агәмаа ихра** (хра дууп, Адәыҩада алада-мрагыларахь; Бабал ашьха аган);

19. **Агәыжь ахьыԥсыз** (Алгәаҩара аҩадахьы Арасаҳыхьааи, Ҭхьынааи, Уатаԥааи рышьхацамҩахь);

20. **Аҕәра аҵаларҵа** (Дәабшьха ҳәыҷи Дәабшьха дуи рыбжьара, ара ашьхацамҩа бжьысны Дәаб аҳахьы илбаауеит);

21. **Адау ибна** (бнабааԥсуп, Алхара зқәуи Аҵыԥдуи рыбжьара – Уатаԥаа рышьхацамҩахь);

22. **Адгьылцәгьа** (Хыш иҳаԥы анаҽс Бабал амҩан);

22. **Адырҳра** (Аҵыҵәаԥырҵа анаҽс аҩада, ашьхацамҩа иавоуп амрагыларахь ала, Ҕьеԥьыр аҳы ахгьы ара иҵыҵуеит);

23. **Адәыгьежь** (гыларҵоуп, Сакьан – Ԥьаԥьыр аҩадахьы);

24. **Адәыш ду** (Ачарасра иатәуп, Адәыш хәыҷы иавоуп);

25. **Адәыш хәыҷы** (Ачырасра иатәуп Адәыш ду иавоуп, рахәгыларҵоуп):

26. **Адәыҩада** (Шьха дууп, Мыз икәара ашьхеи, Ҭаазҵоуи, Кәыниашҵеи, Ламкыци рыбжьара);

27. **Адәыҩада аҩазыра** (Адәыҩада ашьха агәҵахьы – Камбашь зҵаԥсызи Асар ҏаԥареи рыбжьара);

28. **Адәҩа** (Кыԥ иҵнырреи Ҭалкаки рыбжьара Бабалеи уҩаҳааанҳа – Уаҳәцкьы);

28-а. **Ажьгамҩа** (Мызикәара ашьха иатәуп);

29. **Ажьгьери ишә** (Мышә иҷәлаара анаҽс аҩада – ашьхацамҩахь);

30. **Ажә ахьыршьыз** (Агәыжь ахьԥсыз анаҽс аҩада – Уаҳәцкьы ашьха);

30-а. **Ажәеиԥшь ныҳәарҵа** (Соуиԥсареи Быт ихаҳәи рыбжьара – Соуиԥсара);

31. **Ажәырҵыԥ** (Аҳарҵыԥи Аҳыхь хәыҷи рыбжьара – Адәыҩада);

32. **Ажәҵараҵра** (аҵыԥгьы, арҩашгьы, Чамҳара аҳиас иалалоит, Аԥсны анҵыҵ);

33. **Аҳага** (Ачамҳара аҵыхәахь, Ҩамшь аҳы ахыкә);

33-а. **Аҳарҵыԥ** (Адәыҩада амраҵашәарахьтәи аганахь);

34. **Аҳаҩа** (Алқәаԥсҭа, Алма ижәрҵыԥи Чыгә иҽаԥареи рыбжьара);

35. **Аҳеихаҟәа** (Амҩарҟәара иатәуп – Уатаԥ аҽаҩа);

35-а. **Аҳкнаҳа** (Гьаргәабеи Мыз икәара хәыҷи рыбжьара – Бабал амҩа анаҽс Мыз икәара хәыҷы урсны Бабал унеиуеит);

36. **Аҳкылҵәа** (Аҳампалфарҵа хәыҷи Аҳампалфарҵа дуи рыбжьара - Уаҳәцкьы);

37. **Аҳмах ахәы** (Ачадара иавоуп Пыпын иԥьа азааигәара);

37-а. **Аҳхыҽеа** (Кәыниашҵеи Уаҳәцкьи рыбжьара);

38. **Аҳҳәыра** (шьхоуп, Ачамҳара иатәуп);

39. **Аҳыдахә** (шьхоуп, Ламкыци Соуиԥсареи рыбжьара – Ԝамшь аҳы ахахьы, Бабалеи иатәуп);

40. **Аҳыдаҳәҭа** (Ҳәаҭраҕдарра аԝадахьтәи аганахь иҟоу агәаԝара);

41. **Аҳыжь ду** (аҭыԥгьы, аҳиагьы, Аҳыжь хәыҷы ашҭа анаԝс амрагыларахь – Адәыԝада);

42. **Аҳыжь хәыҷы** (аҳиагьы, аҭыԥгьы, Ажәыртыԥи Аҳыжьдуи рыбжьара);

43. **Аҳыжь хәыҷы ашҭа** (Аҳыжь дуи Ажәыртыԥи рыбжьара – Адәыԝада);

44. **Аҳыхьду** (Ачырасреи Аҳыхь хәыҷи Ацарпынреи рыбжьара);

45. **Аҳыхь хәыҷы** (Дақьа лҳыхьи Аҳыхь дууи рыбжьара);

46. **Аҳышкәакәа** (рԝашуп, Аҭаацәа рыхра иацрытԥны Аҟәараҷаԥара арԝаш иалалоит);

47. **Аҳԝа** (Аҳарԝа аҭыԥқәа ируакуп);

48. **Аилыхырҭа** (Аҳәи Аасбжьареи ирыбжьоуп);

49. **Аилытԥырҭа** (Аԥсазаҵәқәеи Агәымаа ихреи рыбжьара);

50. **Аимырхәба аҷеы ахьыбҕеитԥаз** (Қәамхьарда хәыҷы анаԝс аԝада Аҷеамԝацәгьа унаҳаанҳа);

51. **Акаба ишә** (Ҟада ахәы иатәуп);

52. **Акаламра** (Рашкәара ахахьы Аԥсныи Қырҭтәылеи рҳәаахь);

53. **Акамбашь зҭаԥсыз** (аҭыԥгьы, аҳгьы, Башьышь икәара ахахьы, Ачырасра иатәуп);

53-а. **Акамбашьрҭып** (Акамбашьрҭып аҭаларҭа анаԝс):

53-б. **Акамбашьрҭып** (Алра анаԝс Арасара ҳәа иахьашьҭоу унаҳаанҳа – Очамчыра араион ашьхара);

54. **Акамбашьрҭып аҭаларҭа** (Ачырасра аҳыхь анаԝс Сакьан ицо ашьхацамԝа);

55. **Акьыба** (Жажа иашҭа анаԝс Ҷадышьхәа азааигәара);

55-а. **Акәтрыԝада** (Ԥанаԝ аган, Мақьашьаб аԝадахьаы);

56. **Ақырдуаг**[1] (Бгаикәара хәыҷы ахы Соуиԥсара аилытԥырҭеи, Быт ихаҳәи, Адәыԝадеи рыбжьара);

57. **Ақырдуаг ашҭа** (Ақырдуаг ҳәа иахьашьҭоу – Быт ихаҳә иатԥанакуеит);

58. **Ақьашана ахьықәгылоу** (Кәыниашҭа ашҭацәҟьа ахы);

58. **Аҟьыԝада** (Еиҳәазҭоу ду анаԝс аԝада – Гәыԥаа рышьхацамԝа);

60. **Аҟәараҭып** (Аҳиқәа ахықә, Отаԥ аҷаԝа);

61. **Аҟәараҷаԥара** (Ламкыц амраҭшәарахьтәи аганахь – Ламкыц иатәуп);

[1] Ақырдуаг – ицәышны ихәаш-хәашо иҟоуп, зыла иуырзытыр алак еиқәатԥәа иаԥызахоит.

62. **Аҟәҟәа** (иауны хәымԥаны иҟоуп – Аҽымԥаҙмах анаԥс);

63. **Алацәыш иҳаҧы** (Адәыԥада иатәуп);

64. **Албақь II Олбақь** (шьхоуп, Сакьан иатҵанакуеит);

65. **Алгәаԥара** (Ачырасра анаԥс аԥада,уи нахыс ацәҳәырахь укылсуеит);

66. **Алеибафара** (Аблыра ҳәа иахьашьҭоу анаԥс аԥада Ламкыцҟа узго амԥахь – Уаҳәцкьы ашьха);

67. **Алҙыхь** (аҭыԥгьы, аҙгьы, Ацәгылареи Ахыш ахәи рыбжьара);

68. **Алқашьра** (ԥсҭоуп, Ахәымсара анаԥс аԥада– ашьхацамԥахь);

69. **Алқәаԥсҭа** (Адәыԥада анаԥс амрагыларахь Ԍьеԥьду амҵан);

70. **Алқәаԥсҭа хәыцы** (аҙгьы, аҭыԥгьы – Рашкәара иалалоит армарахь ала, Алқәаԥсҭа иавоуп амраҭашәарахь);

71. **Алма ижәрҵып** (Умар иҷапареи Аҙаԥеи рыбжьара – Алқәаԥсҭа ахы):

72. **Алра** (Мақьашьаб анаԥс алада Кәыдры аганахь);

73. **Алхара зқәу** (Чамҳабруи Адау ибнеи рыбжьара Уатаԥаа рышьхацамахь);

74. **Амцәаҧәача** (Ерслыми Бажәыҟәеи рыбжьара – Кәарҷиаа рыхәҵа ахахьы);

75. **Амԥарҟәара** (Аҟәараҭып анаԥс – Уатаԥаа рышьхацамԥа ашьапы ахьакәа);

76. **Анарманиа дахьҭахаз** (Мызикәара акалҵахь – Бабал);

77. **Андырбаи** (Сакьан иатәуп, Асар рҷаԥара иазааигәоуп);

78. **Андырҟәеи (** шьхамаҷуп, Сакьан иатәуп, Албақь анаԥс);

79. **Андырха** (ҭыԥуп, Андырбаи акалҵахь);

80. **Аныҳәарҵа** (Аҟәараҷаԥара азқәаҷ);

81. **Аԥсазаҵә** (Адәыԥада иатәуп, Мақәа иҳаҧы анаԥс амрагыларахь);

82. **Аԥсазаҵә** (Ачамҳара ду ашьха иатәуп);

83. **Аԥсазаҵә анаара** (Дауч ашҵа иавоуп);

84. **Аԥсазаҵәқәа** (Аб ахы ахьыҵоу иазааигәоуп);

85. **Аԥсакаҷ** (Соуиԥсара ашҵа иавоуп амрагыларахь ала);

85-а. **Аԥсаԥақьала** (Базала иҳаҧы анаԥс – Быт ирԥаш арҕьарахьтәи аганахь);

86. **Аԥсарҳәаҟьа** (Аҟәараҷаԥара акалҵ);

87. **Аԥсашьхақәа** (Очамчыра араион иаҵанакәа Кәыдры армарахь иҟоу ашьхақәа);

88. **Аԥслаҳәԥара** (шьхоуп, Ԓанаԥ ахәы иавоуп амрагыларахь ала);

89. **Аԥсыбаԥ зҵоу аҳаҧы** (Соуиԥсара аҳаԥқәа иреиуоуп);

90. **Аԥшақәсырҵа** (Хәаԥьал, Бахәшәыԥьара иаҵанакуеит, Аԥҷқәа анаԥс);

90-а. **Аԥшақәсырҵа** (Кәыниашԥа акәаҵәрақәа ируакуп);

90-б. **Аԥшақәсырҭа ахәы** (Аҧзыбжьареи Умар иҷаԥареи рыбжьара – Аҳарҧа ицо амҧахь);

91. **Аԥшасра ахәы** (Зиқәа ауадара анаҧс Дәаб аган);

92. **Аԥшыра** (Ҩ-ԥшырак рыбжьара анаҧс, еиҳаракыроуп, уантәи Кәыниашҭа уҭаԥшуеит);

93. **Аԥшьра** (Адәыҧада иатәуп, Мыз икәара ахахьы);

94. **Арасара** (Акамбашьрҭыԥ аҧадахьы);

95. **Арашҙмах** (шьхацамҧа ҭыԥуп, Уатаԥ ахахьы Шамба иқьаԥҭеи Аҭәажә ахәи рыбжьара);

95-а. **Ар ахьеибашьыз** (Мышәкәареи Ҳабыҷь иуассареи рыбжьара Аҳарҧа иахьаҵанакуа: аибашьра ҳәа ара зыҙбахә ҳәоу, амҳаҷьырқәа аныҙхыҵызтәи хҭысуп);

96. **Ар ахьеибашьыз аҙыхь** (Ԥанаҧ иатәуп – Уатаԥаа рышьхцамҧахь);

96-а. **Арлан иҳаԥы** (Адырҙра амраҭашәарахьтәи аган – Кәыниашҭа иаҵанакуеит):

97. **Ар рымҧа** (Ҷьаҕәри иҙага иавоуп аҧада, Кьамач аб ахьишьызи Аҳәи рыбжьара – Аԥсныи Қарҭтәылеи рҳәаахь);

98. **Асар рҷаԥара** (Аҧазыра иавоуп амрагыларахь ала – Адәыҧада);

99. **Асар рҷаԥара** (шьхоуп, Сакьан иаҵанакуеит Ченгелиаа рхаҳара анаҧс аҧада);

100. **Асар рҷаԥара** (Дыдын иҳаԥы иазааигәоуп – Адәыҧада ашьха);

101. **Асар рымҧа** (мҧоуп, Афшьрантә Алқәаԥсҭаҟа улбаанагоит);

102. А**сҭампыл** (шьха кьаҷуп, рахәгыларҭоуп, Дауч ашьха иатәуп);

103. **Асыпра ахәада** (Атәажә ахәы узланеиуа ашьхацамҧа зқәысуа ахәада);

104. **Атәарақәа** (Ҷьамԥазра аԥсҭа, Ғыцьар хәыҷы амраҭашәарахьтәи аганахь – шьхацамҧа кыдларҭоуп);

105. **Атәара ҭыԥ** (Аасҧадаҷаҟәара иатәуп);

106. **Аҭаацәа рыхра** (Аҵангәара анаҧс – Соуиԥсара);

107. **Аҭаниа ихра II Аҭани ихра** (шәарахҭыԥуп, Сакьан, Ченгьелиаа рхаҳара иазааигәоуп);

108. **Аҭемыр** (Аҭоуба ашҭа анаҧс ашьхацамҧа аганахь – Соуиԥсара):

109. **Аҭемыр ашҭа** (Соиԥсара иаҵанакуеит Аҭемыр ҳәа иахьашҭоу, Ажәеиԥшьныхҳәара иазааигәоуп);

110. **Аҭоуба** (шьхоуп, Соиԥсара иавоуп амрагыларахь ала, Быт ихаҳә анаҧс);

111. **Аҭоуба аш**ҭа (Аҭоуба ашьха агәҭа);

112. **Аҭоуба акаҵәара** (Соуиԥсара аҧадахьтәи аганахь);

112-а. **Аҭыԥ ду** (Алхара зқәу иавоуп, Уатаԥаа рышьхацамҧахь);

112-б. **Аҭыԥ ду** (рахәгыларҭоуп, Баԥьана ихра акалҭ);

113. **Аҭыԥеицрыхәхәара** (Аасԥада ҩаҟәара иатәуп, Аҟәараҭыԥ анаԥс);

114. **Аҭырқәцәа ахьынҵәаз** (Ламкыц ахахьы, Аҳампалфарҵеи Фаҭқьири рыбжьара);

115. **Аҭәажә ахәы** (Арашӡмахи Аареи рыбжьара – Уатаԥаа рышьхацамԥа);

116. **Аҭәажә ахәы** (Аҭысӡа ахы иавоуп амраҭашәарахь ала);

117. **Аҭәаӡара** (рахәҳәыртоуп, шьхацамԥаҭыԥуп, ара еиԥылоит Ԥьгьардааи, Ҕәадааи, Ҷлоуааи рышьхацамԥакәа);

118. **Аҭәаӡы** (Шьыбжьыԥхьара хәыҷы анаԥс аԥада – Ҕәадаа рышьхацамԥа);

119. **Аҭәархырҵа** (Басиаҭ иԥацәа руассарҵа иавоуп амраҭашәарахь ала);

120. **Ауадара ду** (Аԥслаҳәԥара иазааигәоуп, Ауадара хәыҷы иавоуп);

121. **Ауадара хәыҷы** (Ахыш ахәы Аԥслаҳәԥареи рыбжьара – ашьхацамԥахь);

122. **Ауарҳал зқәу** (Дырма анаԥс аԥада – Дауч ашьха);

123. **Ауаса рымԥа** (Акьыба анаԥс Реҷшьха);

124. **Ауастәара** (Аӡар рҭыԥ иазааигәоуп – Адырӡра иатәуп);

125. **Ауасахырпышьра** (Мыз икәара акаҵәара анаԥс – Башкаԥсара ашьхацамԥа);

126. **Афшьра,** уахәаԥш Аԥшьра;

127. **Афшьра** (Аԥшьра) **акыдларҵа** (Кабырԥашнтәи Аԥшьра ахаларҵа);

128. **Аха ахьықәырсу** (Аҽаԥареи Дыдын иҕәқьалеи рыбжьара);

129. **Ахакәлара** (еиҳаракыроуп, Дәаби Аӡиқәеи рыбжьара – Аимара ахахьы);

129-а. **Ахаҳә ду** (Хәаԥьал ду иатәуп, ара амԥакәа еималоит, нас ицоит Башкаԥсара хәыҷы, Башкаԥсара ду);

130. **Ахаҳәқәацә** (Бабалеи Ламкыци рыбжьара – Уаҳәҵкьы);

131. **Ахаҳәцәы** (Бабалеи аҭыԥқәа ируакуп);

132. **Ахаҳәцәашҵа** (шьхоуп, ҳәырҵоуп, Ҭаацәа рыхреи Бабалеи рыбжьара);

133. **Ахкылаҵара II Ахылаҵара** (Аҽадара ахыҟә анаԥс аԥада – Аҽадара шьхацамԥа);

134. **Ахчызқәу** (Ажәырҭыԥ иавоуп амраҭашәарахь ала – Адәыԥада);

135. **Ахыблаара** (Аҳабзиахә анаԥс аԥада – ашьхацамԥахь);

136. **Ахылаҵара**, уахәаԥш Ахкылаҵара;

137. **Ахыш ахәы** (Алӡыхьи Ауадара хәыҷи рыбжьара – ашьхацамԥахь);

137-а. **Ахәамсара** (Ашәреи Ҷыкә акаҵәареи рыбжьара, цәҳәыроуп, Лабраа рышьха ҳәагьы иашьҭоуп);

138. **Ахәарра** (Ачамҳара аҵыхәа иадуп);

139. **Ахәацра** (Аԥшьра аҵыхәан, Адәыѡада ашьха);

140. **Ахәацра хәыҷы** (Ахәацра абгарра анаѡс Дағькәара хәыҷы унаҳаанҳа);

141. **Ахәацра абгарра** (Мақәа иҳаԥы анаѡс Адәыѡадантәи Аҳарѡа ицо амѡа ахы);

142. **Ахьацара ҭып** (Абардреи Аҽыбҕалареи рыбжьара Ҕьыцьыр хәыҷы армарахь);

143. **Аҳабзиахә** (Дәаб ашьхарҭып иатәуп);

144. **Аҳампалфарҭа ду** (Аҳампалфарҭа хәыҷы анаѡс Уаҳәцкьы ашьха аика);

145. **Аҳампалфарҭа хәыҷы** (Аҳаԥыцәгьеи Аҳкылҵәеи рыбжьара – Уаҳәцкьы);

146. **Аҳаԥшь** (Аԥшьра ахы);

147. **Аҳаԥы зҽы ѡахоу** (Лбаа ашҵеи Баблеи рыбжьара);

148. **Аҳаԥыцәгьа** (Ацәтәара дуи Аҳампалфарҭа хәыҷи рыбжьара, Уаҳәцкьы);

149. **Аҳарѡа** (шьхоуп, Рашкәара анаѡс аѡада-маргыларахь);

150. **Аҳауауаа рҵып** (Соуиԥсара иатәуп, Кьахь зҵоу иазааигәоуп, ԥсшьарҭоуп, аверталет тәарҭа амоуп);

151. **Аҳаԥшь акаҵәара** (хыҵырҭоуп, Афшьра иатәуп);

152. **Аҳаԥьым дахьжәу** (Аасбжьара иатәуп Ԥьаҕәри иҳага аган);

153. **Аҳәаҭрашьаҟьасҭа** (Аԥсаԥақьала анаѡс – ари нахыс ѡадароуп);

154. **Аҳәаҭраѡада** (Аҳәаҭрашьаҟьасҭа аѡадахьы);

155. **Аҳәи** (аҳгьы, аҭыԥгьы – Аҳарѡантәи иаауеит, Кәыдры иалалоит армарахь ала Сакьан ҳәа иахьашьҭоу, аҳы еснагь ихәашьуп);

156. **Аҳәымп** (шьхоуп, Рашкәара армарахьтәи аганахь Аҳарѡа, ара ихыҵны Далҟа илбаауеит);

157. **Аҳәымп аилыҵырҭа** (Аҳәымп иатәуп – Дауч ашьха аган);

158. **Аҳәынҵәара ҭып** (шьхамѡа ҭыԥуп, Еиҳәаҙоу ду анаѡс);

159. **Ацарпынра** (Аҳыхь дуи Ацаҟьа амҵеи рыбжьара);

160. **Ацаҟьа амҵа** (Ацарпынра анаѡс аѡада, Аԥьблыраѡыҵа унаҳаанҳа);

161. **Ацыҕца** (Қәламыр акыдларҭа иадуп аѡадахьала);

162. **Ацәгылара** (Ҵысҳыи Алҳыхьи рыбжьара – ашьхаԥцамѡахь);

163. **Ацәтәара ду** (Ацәтәара хәыҷы анаѡс аѡада – Уаҳәцкьы);

164. **Ацәтәара хәыҷы** (Шьауардын акаҵәара анаѡс аѡада – ашьхацамѡахь);

165. **Ацәырасра**[1] (Ачадарра анаѡс аѡада – Аҽадара шьхацамѡа);

[1] Ашьха иамоуп, аҭырас еиԥшуп.

166. **Ацәырасра аҩыҵа** (Атәажә ахәы иавоуп амрагыларахь ала – Аҿадара шьхацамҩа);

166-а. **Аҵангәара** (Ачыкь аҩыҵеи Мыкә ахи рыбжьара Кәыниашҭа унаҙаанҙа);

166-б. **Аҵангәара** (Мдари Аҭаацәа рыхреи рыбжьара);

167. **Аҵыҭәаҧырҭа** (Аҿымҩацәгьа анаҩс аҩада – Гәыпаа рышьха-цамҩа);

168. **Аҵысҙа ахы II Ҵысҙы** (еиҳаракыра дууп – Аҙыдаҳәҭа анаҩс аҩада, Пслаҳәпара иҭаҧшуа, – Шьоуууа рымҩа ҳәа изышьҭоу Ґәадантәи ара икылсуеит);

169. **Ачадара** (Аԥьблыраҩыҵа анаҩс аҩада – Аҙмах ахәи иареи еивоуп);

170. **Ачадарра** (Панаҩ ахәы ахахьы – Аҿадара шьхацамҩа);

171. **Ачадарра** (ԥхьарҭоуп, Аҟәҟәа ҳәа иахьашьҭоунтә амҩа ааиуеит Ламкыцҟа ицо);

172. **Ачалеизҭоу II Ачалеира** (Ахьарашада анаҩс – Зиқәа аԥсҭа, Ҷлоуаа рышьхацамҩа);

173. **Ачамҳара** (Арасаҙыхьаа рышьхацамҩахь Мадгә ибшьырҭа азааигәара);

174. **Ачамҳара** (шьхоуп, Акаламреи Адәыҩадеи рыбжьара, аиҳарак Аԥсныи Қырҭтәылеи рҳәаа иадуп);

175. **Ачамҳара ахы** (Ачамҳара ашьха аҩадатәи аган);

176. **Ачамҳара ду** (Ачамҳара хәычи Дауч ашҭеи рыбжьара);

177. **Ачамҳара хәыҷы** (Ҷьоубылды акацәареи Аҳәымпи рыбжьара – Дауч ашьха);

178. **Ачарґә зласоу** (ааныҽасырҭоуп, ԥсшьарҭоуп Ԥшьҟан иааԥҭреи Лаԥ иааԥҭреи рыбжьара);

179. **Ачыкь аҩыҵа** (Аԥшыра аҩадатәи ашьапахьы);

179-а. **Ачырасра** (гыларҭоуп, Аԥьапуа иха анаҩс);

179-б **Ачырасра ашьха** (Кәыниашҭа иавоуп амрагыларахь ала);

180. **Ачырасра ду** (Ар ахьеибашьызи Акамбашьрҭыпи рыбжьара);

180-а. **Ачырасра аҙыхь** (аҙыхь, аҭыпгьы, Аԥслаҳәпара анаҩс – Дәаб аԥсҭа);

180-б. **Ачырасра хәыҷы** (Аԥьапуа иха анаҩс аҩада Арасаҙыхьааи, Тҟәарчалааи рышьхацамҩахь);

181. **Аҿадара** (шьхоуп, Бақьҟан иахагылоуп, Аҿадара ахыҷә аган);

181-а. **Аҿадара ахыҷә** (Бақьҟан ахы Амзараҟа уҭаҧшуа);

182. **Аҿадара шьхацамҩа** (Ҷьгьардааи Ґәадааи рышьхацамҩа);

183. **Аҿадышьхәа II Ҿадышьхәа** (Адырҙреи Ачырасреи рыбжьара);

184. **Аҿахәмарра** (Ешқыт анаҩс, ԥшҙароуп, Хәаԥьал иатәуп);

184-а. **Аҿыбґалара** (Ахьацара ҭып анаҩс аҩада);

184-б. **Аҿыбґалар**а (Ҷьынԥьал икәара анаҩс Ҷыԥын изыхь ҳәа иахьашьҭоу унаҙаанҙа);

185. **Аҽымҩаҙмах** (шьаҟьастоуп, ԥхьарҭоуп, ара Ԥьгьардааи Лабрааи уҳәа рышьхацамҩақәа еиԥылоит, – Ар ахьеибашьыз аҙыхь анаҩс);

186. **Аҽымҩацәгьа** (Аимырхәба аҽы ахьыбгеиҵази Аҵытәаԥыртеи рыбжьара – Гәыԥаа рышьхацамҩа);

187. **Аҽаԥара** (шьхоуп, Ԥьаҕәри иҙага иатәуп);

187-а. **Аҽаԥара ду** (шьхадууп, Ԥьоурыми Шьхаԥшҙеи рыбжьара);

187-б. **Аҽиқәа** (Хәаԥьал хәыҷи Хәаԥьал дуи рыбжьара);

188. **Аҽиқәа** (бахәуп, Баԥьана ихра ҳәа иахьашьҭоу);

188-а. **Ашларба** (Шәануа ихаҳәи Ҭара зқәи рыбжьара – Дауч ашьха);

188-б. **Ашҭа II Кәыниашҭа** (Ҟьаҟьара дуны иҭоуп, ԥшҙароуп, ԥсшьарҭоуп – Адәыҩада ашьха азааигәара – Уаҳәҵкьа иавоуп амрагыларахь ала);

189. **Ашыцҙыхь** (аҙгьы, аҭыԥгьы – Ацәгылареи Ахкылаҵареи рыбжьара);

190. **Ашьашра** (шьхацамҩа ҭыԥуп, Гәыԥ, Аԥстаҳабла аҽаҩахь);

191. **Ашьхаԥшҙа** (Дыдын ичамҳара анаҩс Аҳәымп унаҙаанҙа);

192. **Ашьхацамҩақәа ахьеихагылоу** (Ԥлоуааи арасаҙыхьааи рышьхацамҩақәа ахәеиқәшәо – Абҙ абгарра анаҩс);

193. **Ашәаа ргыларҵа** (Соуиԥсара аилыцыртеи Аҙарҭыԥи рыбжьара – Адәыҩада);

193-а. **Ашәлашара** (Акәытрыҩада анаҩс хыхь – Аҽадара шьхацамҩа: аатгыларҭоуп, ԥхьарҭоуп);

193-б. **Ашәлашара агыларҵа** (ԥхьарҭоуп, Хәарҭажә иҭыԥи Ахәымсареи рыбжьара, уи иазааигәоуп Ахәымсареи нас Ҭыкә акаҵәареи);

194. **Ашәра** (Зыдахә анаҩс аҩада – Дауч ашьха);

194-а. **Ашәра** (ԥхьарҭоуп, Аҟәҟәа анаҩс);

194-б. **Аҩазыра**, уахәаԥш Адәыҩада аҩазыра;

195. **Аҩҙыбжьара** (Салома итәареи Аԥшақәсырҵа ахәи рыбжьара – Аҳарҩа ицо амҩахь);

196. **Аҩҙыбжьара** (Кьахьи Аҵаацәа рыхреи рыбжьара);

196-а. **Аԥьыкчарҵа** (Аҟәараҽаԥара иахьаҵанакуа арҩаш ахықә);

196-б. **Аԥьыкчарҵа** (Ар рымҩа хәыҷы иатәуп, Аҳарҩа аган);

197. **Аԥыш ҩада** (шьхоуп, Аԥсны амрагыларахьтәи аҳәаахь);

198. **Аԥьамхцәа рҭыԥ II Гыдаа рынхарҵа** (Багаԥшьаа рқьаԥҵа анаҩс Ԥлоуаа рышьхацамҩахь);

199. **Аԥьапуа иха** (Зыҙыкәри Ачырасреи рыбжьара Арасаҙыхьааи Ҭхьынааи рышьхацамҩахь);

200. **Аԥьблыраҩыцә** (Ацаҟьа амҵеи Ачадареи рыбжьара – Гәыԥаа рышьхацамҩа);

201. **Аԥьманҵәара** (Ԥанаҩ ашапахьы, ашьхацамҩа авсуеит);

202. **Бабал** (Мыз икәара ашьха иатәуп, ҭыхәҭоуп, Мыз икәара ҭысуеит);

203. **Бабалеи** (Ҭалкаки Ахаҳәқәацәи рыбжьара – Уаҳәцкьы);

204. **Багаԥшьаа рқьаԥҭа** (Дәаб иавоуп армарахь ала – Џьамигәаҩа аҷаԥхьа аӡнырцә);

205. **Бажәыҟәа** (Амцәаҕәачеи Ацәгылареи рыбжьара – ашьхацамҩахь);

206. **Базала иҳаԥы** (Мырза аҵаҟа амраҭашәарахь – Быт ихаҳә);

207. **Баҟәылзҭоу** (Аасбжьареи Алқәаԥсҭеи рыгәҭа);

208. **Баҟәылзҭоу ду** (Ҳаԥьым дахьжу анаҩс, Ар рымҩа ара иқәсуеит, аладагьы иҟоуп даҷеа шьхак Баҟәылзҭоу ду захьӡу);

209. **Баҟәылзҭоу хәыҷы** (Ачамҳара хәыҷы иавоуп);

210. **Бардҕә иқьала** (Ар рымҩа хәыҷы иатәуп);

211. **Басиаҭ иԥацәа руассарҭа** (Аҳәаҭраҕдарра иавоуп амраҭашәарахь ала Чагьам аганахь);

212. **Батиа иааԥҭра** (Џьынџьал икәара иавоуп, – Уаҳәцкьы ашьха);

213. **Баҭаҟәа** (гәаҩароуп, Аԥьыкбылра аҩыҵа анаҩс, ашьхацамҩа ԥытк инацәхьакны);

214. **Бахәшәынџьара II Бахәҳәынҷара II Боҟәшәынџьара** (Аҩыҷкәа анаҩс аҩада, шьхаҭбаауп – Аԥсныи Қырҵтәылеи рҳәаа аган);

214-а. **Бахәҳәынҷара,** уахәаԥш Бахәшәынџьара;

215. **Башкаԥсара ду** (Башкаԥсара хәыҷы анаҩс –Быҟәшәынџьара ахахьы, еиҳаракыра бааԥсуп);

216. **Башкаԥсара хәыҷы** (Ахаҳә ду анаҩс шьхацамҩала, Бахәҳәынҷара анаҩс аҩада);

217. **Баџьана ихра** (Ҧанаҩ иатәуп, Аџьманҵәара анҩс аҩада шьхацамҩала);

218. **Бгаикәара** (шьхоуп, иҟоуп аду,ахәыҷы, Кәыниашҭа иаҵанакуеит);

219. **Беслан иҳарҩа** (цәҳәыроуп, Шьхаԥшӡеи Хәарихреи рыбжьара);

220. **Бидаҷ иҳаԥы** (Аџьыкблыраҩыҵа анаҩс Кәыниашҭа аган);

221. **Блаҭ ицәлаара** (Қәамхьарда иатәуп);

221-а. **Боҟәшәынџьара,** уахәаԥш Бахәшәынџьара;

222. **Быт ихаҳә** (Фаҭ иқьыра акаҵәара анаҩс аҩада, Загә иҵыԥи Ақырдуаги рыбжьара – Соиԥсара);

223. **Гыд иуадара** (Аҳәымп аилыҵырҭа иазааигәоуп – Дауч ашьха);

224. **Гыдаа рынхарҭа**, уахәаԥш Аџьамхцәа рҵыԥ;

225. **Гәагәала ичамҳара** (шьхакьаҷуп, Уаҳәцкьы иатәуп);

226. **Гәат** (Аршба) **имахәар ахьыԥҵәаз** (Жажа иашҭа иатәуп);

227. **Гәыгә ицҳа** (Дәаб аӡы арырҭа – Аџьамхцәа рҵыԥ анаҩс аҩада, ашьхацамҩахь);

228. **Гәыџь иҵыԥ** (Башкаԥсара иатәуп);

229. **Гыць иҙмах** (аҭыԥгьы, аҙмахгьы – Кәажьына игыларҧеи, Инал-ԥҳалҭыԥи рыбжьара);

230. **Гьаргәабеи** (Адәыш хәыҷи Аҙыкнаҳеи рыбжьара);

231. **Ҕәакь ихысырҧа** (хроуп, Ажәеиԥшьныҳәара иахагылоуп – Соиԥсара);

232. **Ҕәыта иааԥҧра** (шьхацамѡа ҭыԥуп, Аҳаԥышьҭагәыгә азааигәара Гәыԥ – Аԥсҭа аҳабла аҽаѡахь);

233. **Ҕьеԥьду II Ҕьеԥьду анаҡәа зқәу** (Афшьра анаѡс амрагыларахь, ахра дууқәа ируакуп);

233-а. **Ҕьеԥь иԥарҧа** (Ҕьеԥь ду иатәуп, еиѡхаароуп);

234. **Ҕьеԥь хәыҷы** (Ҕьеԥьду иавоуп – афшьра аган);

235. **Ҕьеԥьыр агыларҧа** (Адырҙра иатәуп, Ҕьеԥьыр ахы);

236. **Дағькәара ду** (аҙгьы, аҭыԥгьы, Ҷѡеиԥси Алқәыпсҭа дуи рыбжьара);

237. **Дағькәара хәыҷы** (аҙгьы, аҭыԥгьы Ахәацра хәыҷы Ҷѡеиԥсеи рыбжьара);

238. **Дағьмаб II Дағьмаԥ II Ҭағьбаб** (Ҭаазҭоуи Адәѡеи рыбжьара, Кабырѡаш арҕьарахьтәи аган);

238-а. **Дағьмаԥ**, уахәаԥш Дағьмаб;

239. **Дақьа лҙыхь** (Дақьа лыҽаҡәареи Аҙыхь хәыҷи рыбжьара – Гәыԥаа рышьхацамѡа);

240. **Дақьа лыҽаҡәара** (Аҡьыѡадеи Дақьа лҙыхьи рыбжьара – Гәыԥаа рышьхацамѡа);

241. **Дауч** (шьхоуп, ҳәырҭоуп, Соиԥсареи Кәыдри рыбжьара);

241-а. **Дауч ашҭа** (Дауч ашьха агәахьы иҭоу аҡьаҡьара);

242. **Дыдын иҕәқьала** (Аха ахьықәырсуи Џьоурыми рыбжьара);

243. **Дыдын иҳаԥы** (Аԥшьра иазааигәоуп – Мыз икәара ахахьы);

244. **Дыдын ичамҳара** (Алқәаԥсҭа хәыҷи Ашьхаԥшҙеи рыбжьара);

245. **Дырма** (Ашәреи Ауарҳал зқәи рыбжьара – Дауч ашьха);

246. **Дәабшьха ду** (шьхапаҷуп, Мацкәа ихреи Дәабшьха хәыҷи рыбжьара);

247. **Дәабшьха хәыҷы** (Ҟадеи Дәабшьха дуи рыбжьара – Ҟада ахахьы);

248. **Егҙаашьра II Ергьҙаашьыра** (аҙыжьи, аҭыԥгьы, Пеп икаҵәара аганахь, Хәаԥьал анаѡс алада-мрагыларахь; иахьатәи Аԥсны аҳәаа иахыгоуп, ахра ахыцәқәан зыжь дуны иҭатәоуп 5 гектарк аҡара аҵанакуеит, аҙыжь иацрыҵуа абахә иалҡьаны Ачамҳара аҙы иалалоит);

249. **Еисырхәы** (еиҳаракыроуп, Улыси Аҙиқәеи рыбжьара аѡада);

250. **Еиҳәазҭоу** (Ҭхьынааи Уатаԥааи рышьхацамѡа ахьеиԥыло Абҙ абгарра аханы: атопографиатә хсаалақәа рҿы, «Ехвесто» ҳәа иарбоуп);

251. **Еиҳәазҭоу ду** (Еиҳәазҭоу хәыҷи Аҡьыѡадеи рыбжьара);

252. **Еиҳәазҭоу хәыҷы** (Шьыбжьыԥхара ду анаѡс аѡада – Гәыԥаа рышьхацамѡа);

253. **Ерамхәыт** (Маршьан) **дахьеибашьыз** (Ар рымԥа хәыҷы ҳәа иахьашьҭоу Сакьан аган);

254. **Ергьӡаашьыра,** уахәаԥш Егӡаашьыра;

255. **Ерслым** (Ґәада – Кәарҷиаа рыхәҵа аԥадахьы, ашьхацамԥа акыдларҵа);

256. **Ешқыҵ** (дәуп, ћьаќьароуп, Хәаԥьал иатәуп);

257. **Жажа иашҵа** (шьхоуп, Ԥецхь икәара анаԥс – Ачырасра иатәуп);

258. **Зала** (Аршба) **иҵып** (Ҵааззҭоу ашьхаҵыԥқәа ируакуп – Агәмаа ихра аҵаќа);

259. **Зосҳан ихысырҵа** (Базала иҳаԥи Ақырдуагыи рыбжьара – Соуиԥсара);

260. **Загә иҵып** (Ҭыгьҭыԥи Быт ихаҳәи рыбжьара –Соуиԥсара);

261. **Зиқәа ауадара** (Ачалеи зҭоу анаԥс – Зиқәа аԥсҭа, Ҷлоуаа рышьхацамԥа);

261-а. **Зыдахә**, уахәаԥш Аӡыдахә;

262. **Зыгә иҷаԥара** (шьха ҭыԥуп, бахәуп, Сакьан иатәуп);

263. **Зыӡыкәыр иҷы ахьыԥсыз**, уахәаԥш Зыӡыкәыр;

264. **Зыӡыкәыр II Зыкәыр II Зыӡыкәыр иҷы ахьыԥсыз** (дәҳәыԥшуп, Еиҳәаззҭоуи Аԥьапуа ихеи рыбжьара);

265. **Зыкәыр,** уахәаԥш Зыӡыкәыр:

266. **Инал-ԥҳа лҵып** (Ҷаҵеи иавоуп – Қәламыр акыдларҵа);

267. **Кабигәаԥа** (Соуиԥсара аилҵырҵа анаԥс амраҵашәарахь – Кабишьха);

268. **Кабирԥаш** (аҵыԥгьы, арԥашгьы, Камбашь зҭаԥсыз иацрыҵуеит, Рашкәареи иареи еилалоит Брамба ҳәа иахьашьҭоу);

269. **Кабицәԥыра** (Кабишьха аԥада- мраҵашәарахьтәи аган);

270. **Кабиҷаԥара** (Асар рҷаԥареи Кабишьхеи рыбжьара);

271. **Кабишьха** (Афшьреи Соуиԥсареи рыбжьара, шьхоуп);

272. **Кабиԥада** (Кабицәԥыра аладахьы, Кабирԥаш армарахьтәи аган);

273. **Камбашьзҭаԥсыз** (ӡмахны иҵатәоуп, Аӡыжь ду иазааигәоуп, иаҵыҵуа аӡы Камбашьзҭаԥсыз арԥаш ҳәа иашьҭоуп – Башьышьикәара иалалоит армарахь ала);

274. **Кып иҵнырра** (Алеибафареи Адәԥеи рыбжьара – Уаҳәцкьы);

275. **Кәажьына игыларҵа** (шьхацамԥа ҭыԥуп, Лаԓ иааԥҵреи Гәыць иӡмахи рыбжара);

276. **Кәыниашҵа,** уахәаԥш Ашҵа;

277. **Кәыр иҵып** (Ґьеԓьыр агыларҵеи Рашкәареи рыбжьара – Адырӡра);

278. **Кьамшьышь аб ахьишьыз** (хыҵырҭоуп, Ар рымԥа ашьхахь унанагоит);

279. **Кьахь II Кьахьзҭоу** (шьхоуп, Соуиԥсара ахахьы, Аҭаацәа рыхра аҩадахьы);

280. **Кьахь зҭоу**, уахәаԥш Кьахь;

281. **Қәақәмас** (Ацыҕца иавоуп – Қәламыр акыдларҭа аган);

282. **Қәамхьарда** (Аҳәатра ҩада анаҩс Уаҭаԥаа рышьхацамҩахь);

283. **Қәамхьарда хәыҷы** (Пыпын иԥьи Аимырхәба аҽы ахьыбҕеиҵази рыбжьара);

284. **Қәламыр акыдларҭа** (Қәламыри Ахәарра акәареи ахьеилало – Арсаҙыхьааи Тхьынааи рышьхацамҩа акыдларҭа);

285. **Ҟада** (хә-дууп, Аимара иахагылоуп, Дәабшьха хәыҷы иавоуп амраҭашәарахь ала);

286. **Ҟада ахьара** (Ҟада Дәабшьха хәыҷы иахьаду аган);

287. **Ҟанас** (Ҳабыԥь иуассареи Аҳәи аҙи рыбжьара – Аҳарҩа);

288. **Ламкац II Ламкыц** (еицырдыруа шьхоуп, Уаҳәцкьы анаҩс аҩада Кәыдрыҟа иҭаԥшуа – Соуинсареи Уаҳәцкьи рыбжьара);

289. **Ламкац аҳҳәыра** (Шьауардын акаҵәара анхыҵ – ашьхақәа Агыруа, Бабалеи, Ҵыкәи рыбжьара);

290. **Ламкыц аҭышша** (Фаҭиқьыра инаркны алада аҵлара аҟынҙа – Ламкыц арҩаш зҭысуа аҭыхәҭа);

291. **Ламкыц аҳаԥы** (Мықә ахы азааигәара Кәыниашҭа);

292. **Ламшьаҵә ирҟара** (Аԥсақьала анаҩс Соуиԥсара аилыҵырҭа ҳәа иахьашьҭоу);

293. **Лаԥ иааԥҵра** (Ачарҕә зласоу анаҩс аҩада шьхацамҩала);

294. **Лбаа ашҵа**, уахәаԥш Ламкыц аҙыхь;

295. **Леиуарсан игыларҭа** (Кәыниашҭа агыларҭақәа иреиуоуп);

296. **Мадгә** (Амҵба) **ибшьырҭа II Мадгә аб ахьишьыз** (Лаԥ иааԥҵра анаҩс аҩада);

297. **Мадгә аб ахьишьыз,** уахәаԥш Мадгә ибшьырҭа;

298. **Мажьагәа иааԥҵра** (ԥсҭоуп, Дәаб иавоуп армарахь ала Гәыгә ицҳа ҳәа иахьашьҭоу аган);

299. **Мақәа иҳаԥы** (Адәыҩада, Аԥсазаҵә ааҩс амраҭашәарахь);

300. **Мақьаԥшқа ҽыхра** (Мыз икәара ашьха иатәуп);

301. **Мақьашьаб** (Ҟьаҟьароуп, Ԥанаҩ азкәа);

302. **Маҟамҩа** (Аҵысҙа ахәы Ԥслаҳәԥареи рыбжьара);

303. **Махә иҵыԥ** (Џьынԥьал икәара иавоуп армарахь ала – Уаҳәцкьы ашьха);

304. **Мац иҵыԥ** (Ҭенгиз иҵыԥ иатәуп – Аԥсны аҳәаахь);

305. **Маԥьга ашәгәаҩа иҽеахьиҵәахыз** (ашьхацамҩақәа ахьеимало ахахьы Қәламыр акыдларҭа анаҩс аҩада);

306. **Мгәашырхәа** (шьхоуп, Сакьан амрагыларахь – Аԥсныи Қырҭтәылеи рҳәааҿ – Хәарихра аҩадахьы);

307. **Мдар II Мудар инаара** (Кьахь иавоуп амраҭашәарахь ала);

308. **Мкәаҷь ишьха** (Соуиԥсара инаҵәхыкны амраҭашәарахь – Кәыдры аган);

309. **Мкәаҷь икәара** (шьхоуп, Соуииԥсара ианаҵәхыкны);

310. **Мрамба** (Алқәаԥсҭа ду анаѡс, ара амѡа аҽеиѡнашоит, акы Аҳәымп ицоит, егьи – Аҳарԥа);

311. **Мудар инаара,** уахәаԥш Мдар;

312. **Мшәымѡа** (Аимара аԥсҭантә Дәабшьха узго мѡоуп);

313. **Мыз икәара ашьха** (Мыз икәара ахахьы Адәыѡада иадуп амрагыларахь ала, Бабалгьы Мыз икәара ашьха иатәуп);

314. **Мыз икәара акаҵәара** (Цаҟьазҭоу анаѡс – Адәыш хәыҷы ахы);

315. **Мықә ахы** (Аҵангәареи Ламкыц аҳаԥи рыбжьара Кәыниашҭа: ара Мықә аӡы хыхьтәи иааиуа акәарақәа рыла рԥашны ахы акуеит);

316. **Мырза** (хыҵырҭоуп Ақырдуаг ашҭеи Базала иҳаԥи рыбжьара – Быт ихаҳә);

317. **Мырҷыҷы** (шьхацәгьоуп, Сакьан ахахьы – Аԥсны аҳәаахь);

318. **Мышәкәара** (Аӡгьы, аҭыԥгьы – Уапыжәга хәыҷи Ар ахьеибашьызи рыбжьара Аҳрѡа аган, аӡы аҵыхәа Аҳәи иалалоит армарахь ала);

319. **Мышә ицәлаара** (ԥсҭоуп, Аҭәаҳара анаѡс ашьхацамѡахь);

319-а. **Олбақь**, уахәаԥш Албақь;

320. **Пашә иҵып** (шьхоуп, рахә ҳәырҭоуп – Сакьан ахахьы, Аԥсны аҳәаахь);

321. **Пеп** (Гамсониа) **икаҵәара** (Гәыць иҵып иазааигәоуп шьхацамѡала);

322. **Пыпын иҷь** (Аӡмах ахәы анаѡс Қәамхьарда хәыҷы унаҳаанҳа);

323. **Ԥадгәы иҳаԥы** (арѡашқәа Сакьани Андырҟәеи ахьеилало азааигәара);

323-а. **Ԥақәашьаа рыѡада** (Адәыѡада иатәуп, Агәмаа ихра иазааигәоуп);

324. **Ԥанаѡ** (шьха дууп, Кәыдры иавоуп армарахь ала);

325. **Ԥанаѡ** (Ԥанаѡқәа ѡба ыҟоуп, ари Хыда иамариашан Егры ахықәахь иадуп);

326. **Ԥанаѡ ахәы** (хә-дууны иҟоуп, Маҟамѡеи Аԥслаҳәԥареи рыбжьара, Кәыдрыҟа иҭаԥшуа – ара Џьгьардааи Уатаԥааи рышьхацамѡақәа еималоит);

327. **Ԥанаѡ аҷыш** (Ԥанаѡ ахы ҷашаран иҟоуп Бақьҟанҟа иаҭаԥшуа);

328. **Ԥецхь икәара** (аӡгьы, аҭыԥгьы Жажа иашҭа унаҳаанҳа);

329. **Ԥшьҟан иааԥҵра** (Қәламыр акыдларҭа анаѡс аѡада ашьхацамѡахь);

330. **Разан иҳаԥы** (Ажәырҭып анаѡс аѡада – Адәыѡада ашьха);

331. **Сакәт иҷаԥара** (Афшьра иаҵанакуеит);

332. **Сакьан ашьха** (шьха дууп, Сакьан аҙи, Гәандра арҩаши, Аԥсны аҳәааи ирыбжьоуп);

333. **Сакьан ашҭа** (Адәыгьежь азааигәара);

334. **Салама итәара** (Заԥшь анаҩс аҩада – Адәыҩадантәи Аҳарҩа ицо амҩахь);

335. **Сандра ихыҵырҭа** (Аҙыжь хәыҷи Адәыҩада аҩазыреи рыбжьара ахыҵырҭа – Адәыҩада);

336. **Соуиԥсара** (шьхоуп, ԥсшьарҭоуп – Даучи, Адәыҩадеи, Ламкыци рыбжьара);

337. **Соуиԥсара аилыҵырҭа** (Соуиԥсара аҩадатәи аган – Адәыҩада ашьха: ара еихысуеит ҩ-мҩак, акы – Адәыҩада ицоит, егьи Кабишьхаҟа);

338. **Соуиԥсара ашҭа** (Ажәеиԥшьныҳәарҭа анаҩс – Соуиԥсара);

339. **Сыкәын игыларҭа** (Агәыжь ахьыԥсыз анаҩс аҩада – Уаҳәцкьы ашьха);

340. **Сыкәын иҵып** (Адәыҩада аҵыԥқәа ируакуп);

340-а. **Тагә ихра** (Шугьан игыларҭа анаҩс, Уаҳәцкьы аган);

341. **Ҭаниа игыларҭа** (Асар ҧҽаԥара аҩада-мраҭашәарахь, Адәыҩада);

342. **Тыт иҵып** (Аҧаԥареи Ԥанаҩи рыбжьара);

343. **Ҭаҕьбаб**, уахәаԥш Даҕьмаб;

344. **Ҭархана иқьаԥҭа** (Уагырда аҟьаҟьарахь);

345. **Ҭаца лқәацә** (Ар ахьеибашьыз аҙыхь анаҩс – Ԥанаҩ иатәоуп);

346. **Ҭенгьыз иҵып** (шьха жыцәуп, рахәгыларҭоуп, Хыдеи Хәарихреи рнаҩс Аԥсны анҵыҵ);

347. **Ҭыҕьҭып** (Аҩҙыбжьара иазааигәоуп – Соуиԥсара);

348. **Ҭып ду** (Ԥьыԥьал икәара иавоуп арҕьарахь ала – Уаҳәцкьы ашьха);

349. **Уагырда** (хә-дууп, Аҙиқәа иавоуп Уатаԥ инаркны Аҧеымҩа ҙмахын-ҙа):

350. **Уамар иҧаԥара** (Аԥшақәсырҭа ахәи Алма ижәырҭыԥи рыбжьара (Аҳарҩа ицо амҩахь);

351. **Уанчка** (Кәарҷиа) **иҵып** (Аҧеахәмарра иатәуп);

352. **Уапақьала ахәы** (хә-дууп, Харчлаа ҳәа иахьашьҭоу иҵаԥшуеит – Ҽадышьхәа акалҭ);

532-а. **Уапыжәга ду** (аҙгьы, аҵыԥгьы Ҷыгә иҧаԥара анаҩс – Аҳарҩа иаҵанакуеит, аҙы аҵыхәа Аҳәи иалалоит армарахьала);

352-б. **Уапыжәга хәыҷы** (аҙгьы, аҵыԥгьы, Уапыжәга ду анаҩс аҩада, Аҳарҩа аган, аҙы аҵыхәа Уапыжәга ду иалалоит арҕьарахь ала);

353. **Уарда аҭаларҭа** (Ԥанаҩ ахәы иаҵанакуеит);

354. **Уаҳәцқьы** (шьхоуп, ҳәырҭоуп, Кәыниашҭа иавоуп амраҭашәарахь ала):

355. **Учана иҳаԥы** (Хәаԥьал хәыҷы иатәуп);

356. **Фаҭ иқьыра II Фаҭқьары II Фаҭқьери** (Ламкаци Уаҳәцкьи амрагыларахь ала ирхагылоу акаҵәара ду); **Фаҭқьары**

357. **Фаҭқьары** , уахәаԥш **Ф**аҭ **иқьыра**;

358. **Хабыгә иашҭа** (шьхоуп, рахәгыларҵоуп, Мырҷыҷы аган);

359. **Хабыгә иҳаԥы** (Сакьан иатәуп, Аҭани ихра иазааигәоуп);

360. **Хапыц иԥада** (Ачамҳара иатәуп);

361. **Хаҳәгәыдкыла** (хроуп, Аҳаԥшь II Аԥшьра акаҵәара ахы);

362. **Хаҳәқәацә** (Леиуарсан игыларҭа анаԥс Адәыԥада аган – Кәыниашҭа);

363. **Хындыгә иҳаԥы** (Адәыԥада иатәуп, Алацәыш иҳаԥы аҽаԥхьа);

364. **Хыда** (Хәарихра алада-мраҭашәарахь, Аԥсныи Қырҵтәылеи рҳәаахь);

365. **Хыда ахыҵырҭа** (каҵәароуп, Хыда ашьха, астәи Шәантәылаҟа ухыҵуеит);

366. **Хыш иҳаԥы** (Ачырасреи Адгьылцәгьеи рыбжьара – Башьышь икәара ахы);

367. **Хәарихра** (шьхоуп, Мгәашырхәеи Хыдеи рыбжьара – Аԥсныи Қырҵтәылеи рҳәаахь);

368. **Хәарҭажә иҵыԥ** (аʒыхь амоуп, Ачадара анаԥс);

369. **Хәаԥьал** (шьха дууп, Чамҳара ашьха аладахьы, Аԥсныи Қырҵтәылеи рҳәааҷ – Аҟармара ахахьы);

370. **Хәаԥьал ду** (Аԥҷкәеи Башкаԥсара хәыҷы рыбжьара);

371. **Хәаԥьал хәыҷы** (Баҟәыл зҵоу ду анаԥс, галхәыҷаа иркын);

372. **Хәсен иҵыԥ** (Кабигәаԥеи Даҕьмаԥа аԥыҵеи рыбжьара);

373. **Хьрыпс иҷаԥара** (Аҳарԥа аҵыԥқәа ируакуп – Ҕьеԥьду амҵан);

374. **Ҳабыԥь иуассара** (Ар ахьеибашьызи Ҟанаси рыбжьара – Аҳарԥы);

375. **Ҳарамшьха** (Аԥсны амрагыларахьтәи аҳәааа анҵыҵ, Ҭенгьыз иҵыԥ иазааигәоуп);

376. **Ҳаԥьарат имԥа** (Ҕәада ахәҵа ахахьы – ашьхацамԥа акыдларҭа);

377. **Ҳәаҭ иԥацәа рышәра** (Џьынԥьал икәареи Агәыжь ахьыԥсызи рыбжьара – Уаҳәцкьы ашьха);

378. **Ҳәаҭраҕдарра** (Ахкылаҵара анаԥс аԥада – Аҽадара шьхацамԥа);

379. **Цаҟьазҭоу** (шьхамаԥуп, Адәыш хәыҷи Мыз икәареи рыбжьара);

380. **Цаҟьакәара** (аҵыԥгьы, аʒгьы, Адәԥеи Хыш иҳаԥи рыбжьара);

381. **Цәҳәындыр** (Мырҷыҷы иавоуп амрагыларахь ала);

382. **Цәыббра** (рахәгыларҵоуп, Сакьан, Џьаԥьыр азааигәара);

383. **Ҵаазҭоу** (шьхоуп, Аԥшьреи Адәыԥада аԥазыреи рыбжьара, Аԥсазаҵә анаԥс амрагыларахь);

384. **Ҵара зқәу** (Дауч ашҭа иавоуп – Дауч ашьха);

385. **Ҵаццы игәарҭа** (шьха кьаҷуп, Соуиԥсара иатәуп);

386. **Ҭацеи** (Ҟәақәмас иазааигәоуп – Ҟәламыр акыдларҭа);

387. **Ҭыкә акаҵәара** (Ахәамсареи Ламкац азқәеи рыбжьара);

388. **Чагә иха II Шьагә иаха** (Адәыѡада, Мақәа иҳапы аладахьы);

389. **Чакьар иҵып** (Ҭаацәа рыхра аҵыхәахь);

390. **Чамҳабру** (ааԥҵра ҭыԥуп, Џьыԥьал икәара анаѡс ашьхацамѡахь);

391. **Ченгелиаа рхаҳара** (шәарах ҭыԥуп, Сакьан, Аҭаниа ихра аганахь);

392. **Ҷыҷә иҽапара** (Аҳаѡа анаѡс аѡада – Аҳарѡа аган);

393. **Ҷыҷын иҳыхь** (аҳыхьгьы, аҭыԥгьы Шьауардын акаҵәара уѡаҳаанҳа, ара амѡақәа еихыҵуеит, акы – Шьауардын акаҵәара ала Ламкыц уагоит, егьи – Адәыѡада);

394. **Ҷѡеиԥса** (Даҟькәара хәыҷы Даҟькәара дуи рыбжьара Аҳарѡаҟа ицо амѡа);

394-а. **Ҿадышьхәа**, уахәаԥш Аҽадышьхәа;

394-б. **Шьагә иаха,** уахәаԥш Чагә иаха;

395. **Шугьан игыларҭа** (Агәыжь ахьыҧсыз анаѡс);

396. **Шьауардын акаҵәара** (Ҷыҷын иҳыхьи Ацәтәара хәыҷы рыбжьара, арасаҳыхьааи, ҭхьынааи рышьхацамѡахь – Уаҳәцкьы ашьха);

397. **Шьоууаа рымѡа** (Ҭәадантәи Аҵысҳа ахәы икылсуеит, Аҽадара амѡеи иареи еиԥылоит);

397-а. **Шьхаԥшҳа** (Аҽаԥара дуи Беслан иҳарѡеи рыбжьара);

398. **Шьыбжьԥхьара** (шьхацамѡа ҭыԥуп, Абҳ аҭалатреи ѡ-мѡак ахьеихагалоуи рыбжьара);

399. **Шьыбжьыԥхьара ду** (Ҟәамгьас иҳыхьи Еиҳәаздоу хәыҷы рыбжьара);

400. **Шьыбжьыԥхьара хәыҷы** (Аҽыбҕалара анаѡс аѡада – Гәыԥаа рышьхацамѡа);

401. **Шәануа ихаҳә** (Ауарҳал зқәу иазааигәоуп – Дауч ашьха);

402. **Шәануа иҳапы** (Ар рымѡа хәыҷы иатәуп);

403. **Шәлиман ихҷы** (Ҟәамхьарда иатәуп, Уатаԥаа рышьхацамѡахь);

404. **Ѡ-мѡак ахьеихагалоу** (шьхамѡа ҭыԥуп, Шьыбжьыԥхьара анаѡс аѡада);

405. **Ѡ-ԥшырак рыбжьара** (Рашкәареи Аԥшыреи рыбжьара, Адырҳра анаѡс аѡада);

406. **Џьабасиа ииаԥҵра** (Абардра анаѡс, Гәыԥаа рышьхацамѡа);

407. **Џьабылды II Џьоубылды** (ҭыԥуп, Дауч аладатәи аганахь);

408. **Џьаҕәри иҳага** (шьхоуп, Ар рымѡа аладахьы – Аԥсныи Қырҵтәылеи рҳәаахь);

409. **Џьамигәаѡа** (Аимара ахахьы Дәабшьха хәыҷи Ҟадеи рыбжьара, Џьамикәара зҵысуа аҭыҳәҭа);

410. **Џьамчаԥара** (шьхоуп, Чамхәара хәыҷы иатәуп, Аԥсны аҳәаа иахыгоуп);

411. **Џьангери ишьха** (Мырҷыҷы ашьха иатәуп);

412. **Џьаԥьыр II Џьаԥьыра II Џьенԥьери** (рахәгыларҵоуп, Сакьан, Цәыббра анаѡс);

412-а. **Џьаԥьыра**, уахәаԥш Џьаԥьыр;

413. **Џьенԥьери**, уахәаԥш Џьаԥьыр, Џьаԥьыра;

414. **Џьлаф** (Уагырда аҭыԥқәа ируакуп);

415. **Џьмажәхапыц** (Сакьан аҳҵәҵәы иахагылоуп амрагыларахь ала);

416. **Џьмарҿаԥара II Џьмаҿаԥара** (шьхоуп, Мгәашырхәа аѡадахьы);

417. **Џьоубылды акаҵәара** (Ачамхәара иазааигәоуп – Дауч ашьха);

418. **Џьоубылды ашьха** (шьхакьаҿуп – Дауч иаҵанакуеит);

419. **Џьоурым** (гәаѡаны, иҭалашьцараны иҟоуп Дыдын иҭәқьала анаѡс);

420. **Џьыԥьал икәара** (аҭыԥгьы, акәарагьы – Агәыжь ахьыԥсыз аханы, Тагә ихра азааигәара);

421. **Џьыԥьал инаара** (Ламкыц аҳҳәыра улаҳаанҳа).

Очамчыра араион аҳҟәа

I. Очамчыра араион амшын иалало аҳҟәа[1]

1. **Аалҳга, Алҳга II Алҳага II Галидзга II Ҳалҳга** (ҳиас жыцәуп, Аҟармара аҳабла ахахьы арѡашқәа рыла ахы акуеит – амшын иалалоит Очамчыреи Елыри рыбжьара Аҳиқәа анаѡс амрагыларахь: хыхь иарбоу аҳы ахьҳ авариантқәа рахь аԥсуаа рҿы изеиԥштәуп *Аалҳга* аха *Алҳга*, Алҳага зҳәоғьы ыҟоуп, Гәдоуҭа араион Калдахәара Ҳ*алԥга* Ҳ*алҳга* ҳәоуп ишырдыруа, ахсалаақәа рҿы Галидзга ҳәа иарбоуп);

2. **Аапҵра аҳы** (Кындыҕ ҿыц аԥсшьарҭа аѡнқәа хьгылоу амшын иалалоит, Дабаҟәыр анаѡс амарагыларахь);

3. **Аҳиқәа** (Гәыԥ аганахь ахы акуеит, Акәасқьеи Мыркәылеи иргәылсны амшын иалалоит Ачамчыра акәара анаѡс амарагыларахь – Ажәытә Очамчыра ҳәа иахьашьҭоу);

4. **Аҳыжь зыхь II Џьанашьиаа рзыхь** (Чачхалиаа рҳабла ѡбаны аҳыхьқәа ыҵыҵуеит, иреиҳау 12-ҟа метра иҭбааны зыжьны иҭатәоуп иацрыҵуа амшын иалалоит);

5. **Аҳырԥха** (кәароуп, Кындыҕ-ҿыц амаргыларахьтәи аганахь ала амшын иалалоит Ҷашьеи Ахәырма кәареи рыбжьара – Ҷашьа иазааигәоуп);

[1] Кәыдры азы, уахәаԥш Гәылрыԥшь араион азҟәа.

6. **Аҳырԥаш II Наҕбоу аҳы II Џьамҕәыл** (Ачаарқыҭ аҳабла иҵыҵуеит, ахы Гәыгә иҳыхь ҳәа иашьҭоуп, Кәтол аҳәаа иахысны,Тамшь иалсны амшын иалалоит – Дҕамшь ааԥс амрагыларахь: ахахьы Аҳырԥаш ҳәа иашьҭоуп, агәҭахьы Тамшь иахьаҵанакуа Џьамҕәыл, амшын аганахь – Наҕбоу, ахсаалақәа рҿы «Наҕбоу» ҳәа иарбоуп);

7. **Аҳышьшьы II Учаҕал** (Кәачара, Тагә ихәы аганахь ахы акәуеит, амшын иалалоит Ачыркәара – Цхьанҵқәар аҳы иазааигәаҳаны);

8. **Алҳага**, уахәаԥш Аалҳга;

9. **Анариа II Ахәри II Охәреи** (Рекеи Пақәашьи рыбжьара аҿаԥахь ахы акуеит, 1984 шықәсаҳа Аалҳга иалалон амшын ахықәан, уажәы хазы каналла амшынахь идәыцәҵоуп, аихамԥа аԥахыс аԥада Охәреи II Ахәри ҳәа иашьҭоуп, алада Елыраа Анариа рзахьҳын, хсаалақәак рҿы «Царики» – Ах. 23, Цоркa ҳәа иарбоуп);

10. **Ахәри, Охәреи**, уахәаԥш Анариа;

11. **Ахәри акәара** (Охәреи аганахь ахы акуеит – амшын иалалоит Ахәри аҳы ааԥс амрагыларахь);

12. **Ахәырмакәара** (Кындыҕ-ҿыц ачаифабрика авараҿы иҵыҵуеит, Саҭамашьеи Ахәырмареи рыбжьара амшын иалалоит Ааԥҵра аҳы ааԥс амрагыларахь);

13. **Ачамчыра акәара** (Маркәыла аганахь ахы акуеит, аԥада Ҷанаа ркәара ҳәа иашьҭоуп, алада Ачамчыра акәара: ахсалааҿы «Ачамчира» ҳәа иарбоуп, уахәаԥш Ах. – 23, амшын иалалоит Очамчыра ар рымшын баҕәаза ахьыҟоу – Мықә аҳы ааԥс амрагыларахь);

14. **Ачыркәара II Цхьенҵқәар** (Ҕәада аганахь ахы акуеит, ахы Арԥаш аҳыхь ҳәа иашьҭоуп, Ҷлоуи Кәачареи ирыбжьысны Цхьенҵқәар ақыҵа иалсны амшын иалалоит Аҳышьшьы иазааигәаҳаны амрагыларахь ала, ажәытә быр-зен ԥырақәа рҿы Хиппос ҳәа иарбоуп: Кәачаратәи абыргцәа Векәаа излаpхәәз ала ахҵәацәа анааз аамҵаз аԥсуаа Ачыркәара ҳәа иашьҭан);

15. **Аҵарҳы II Кәатапеи II Ҵыскәара** (Аҕара аганахь ахы акуит, ахахьы Кәатапеи ҳәа иашьҭоуп, алада, џьоукы Аҵарҳы, ҽа џьоукых Ҵыскәара ахьҳуп рҳәоит, ажәытә хсалаақәа рҿы Искәыриа ҳәа иарбоуп, амшын иалалоит Дабаҟәыр ааԥс амраҵашәарахь);

16. **Галидзга**, уахәаԥш Аалҳга;

17. **Гәдаа аҳы II Чаоба** (Бебесыр аҳиа иаҵыҵуеит, амшын иалалоит Ахәри ааԥс амрагыларахь);

18. **Дабаҟәыр II Ҭабакәара** (Аҕара аганахь ахы акуеит, амшын иалалоит Алагәана ҳәа иахьашьҭоу, Ҵыскәара анаԥс амрагыларахь – Кындыҕ-ҿыци Аҳԥыбжьеи ирҳәаауп, ахсалақәа рҿы «Дабагәыр», ма «Цкургел» ҳәа иарбоуп);

19. **Дҕамшь** (Џьгьарда аҿаԥахь Панаԥ ахәы аганахь ахы акуеит, Кәтоли Тамшьи ирылсны амшын иалалоит аҳаблақәа Науачи Ҵқрыши рыбжьара);

20. **Ешба икәара II Цҟрышь** (Лабра аҩадахьы ахы акуеит, Цҟрышь аҳабла иалсны амшын иалалоит Дгамшь аҙы анаҩс амрагыларахь, ахсаалақәа рҽы аҩхьҙыкгьы арбоуп);

21. **Зҟәырҷа акәара**, уахәаԥш Скәырча акәара;

22. **Искәыриа**, уахәаԥш Аҵарҙы;

23. **Кәатапеи,** уаҳәаԥш Аҵарҙы;

24. **Мокви,** уаҳәаԥш Мыҟә;

25. **Моква,** уахәаԥш Мыҟә;

26. **Мыҟә** (ҙиасуп, ашьхарахь Кәыниашҵа ҳәа иахьашьҭоу ахы акуеит, амшын иалалоит Очамчыра ақалақь амраҭашәарахьтәи аган ала, аҽышәҵа аҵбақәа ҭало иҟаҵоуп: хсаалақәак рҽы аҙы ахәҙ «Мыҟә» аҭыԥан Маркула – Ах. –20, **Меркул**а – Ах. – 21, Меркул – Ах. –22, ҳәа иарбоуп, ааигәатәи ахсаалақәа рҽы атәым милаҭ рбызшәа иаҟәыршәаны Мыҟә «Моква», «Мокви», ҳәа ирнуп);

27. **Наҵбоу аҙы**, уахәаԥш Аҙырҩаш;

28. **Оқәым,** уахәаԥш Уақәым;

29. **Скәырча акәара II Зҟәырҷа акәара II Шәқәырча акәара** (Аҙҩыбжьа – Баҵлан анаарахь ахы акуеит – Баҵлан аҙыжь иалалоит, ажәытә амшын ишиашоу иацлон);

30. **Ҭабакәара,** уахәаԥш Дабаҟәыр;

31. **Ҭоумышь** (Ԥьгьарда амраҭашәарахьтәи аганахь ахы акуеит, Тамшьи Кындгы ирҳәаауп, – амшын иалалоит Ҷашьа анаҩс амрагыларахь);

32. **Уақәым II Оқәым** (Аԥсны аҙиас жыцәқәа иреиуоуп, Ашҵа ҳәа изышьҭоу ашьха аҩыцахь ахы акуеит – амшын иалалоит Гәдаа анаҩс амарагыларахь);

33. **Учаҵал,** уахәаԥш Аҙышьшьы;

34. Ҳ**алҵга,** уахәаԥш Аалҙга;

35. **Царики, Цорка**, уахәаԥш Анариа;

36. **Цхьынҵҟар аҙы,** уахәаԥш Ачыркәара;

37. **Цҟәыргьыл,** уахәаԥш Дабаҟәыр;

38. **Ҵыскәара,** уахәаԥш Аҵарҙы;

39. **Чаоба,** уахәаԥш Гәдаа аҙы;

40. **Ҷашьа** (Аҭара аганахь ахы акуеит, Кындыҵ иалсны амшын иалалоит);

41. **Ҷьаҟәаба,** уахәаԥш Ҷәадаа аҙы;

42. **Ҷьамҷәыл**, уахәаԥш Аҙырҩаш.

Очамчыра араион аҩныцқатәи (амшын иаламло) аҳқәа:

а) Акәарақәа, арҩашқәа:

43. **Аалымшә кәара** (Шәкәуаа ркәара иалалоит ахахьы, арҕьарахь ала – Ҷлоу, Ақыдра);

44. **Аашьышъҭыҩра кәара** (Каҷыҷ икәара иалалоит армарахь ала, Ҕәада, Аҳыхь аҳабла);

45. **Абаакәара** (Қьеҭуанрҩа иалалоит армарахь ала);

46. **Абаттра акәара II Даҕьыркәара** (Асланҳиаа ргәаҩа ахахьы иҵыҵуеит, Мыкә иалалоит армарахь ала мыркәыла иахьаҵанакәа; ахахьы, ԥьалаа Даҕьыркәара ҳәа иашьҭоуп, аҵыхәахь Мыркәылаа Абаттра акәара ҳәа);

47. **Абҳ акәара** (Қәламыр иалалоит ахахьы, арҕьарахь ала);

48. **Аблаҩа** (Афысра ахәы иҵыҵуеит, Гәырчхьи Аблаҩеи аҳаблақәа ирылсны Ԥьырҕәыл иалалоит армарахь ала);

49. **Абырзал кәара** (Маҟара II Умаҟара хәыҷи Маҟара дуи реицҵалыҵ, Акәара ҭаба[1] иалалоит армарахь ала);

50. **Агыруа жьыра кәара** (Қәмарча иалалоит армарахь ала);

51. **Агәаҩа ҙышьҭа** (Гьенараа ркәара иалалоит арҕьарахь ала);

52. **Агәмениа** (Ԥьапуа-пҳа) **лкәара II Мышәҭаҟьаҟьа** (Кәарҷиаа рыхәҵа иҵыҵуеит Алтәцқәа ҳәа иахьашьҭоу, Дәаб иалалоит арҕьарахь ала Аимара абаажә аладахьы);

53. **Адау ирҩаш** (Улыс иалалоит ахахьы армарахь ала);

53-а. **Адәыҩада арҩаш** (Быт ихаҳә арҩаш иалалоит);

54. **Ажаракәара** (Каҷыҷ икәара иалалоит арҕьарахь ала Цхьенцқар аҙы иазааигәаны – Ҕәада аҳыхь аҳабла);

55. **Ажәмҩа кәара** (Ажәымҩа ахәы аҩыҵа иҵыҵуеит, Мыкә иалалоит армарахь ала, Дарсалиаа ркәара аладахьы);

56. **Ажәмҩа кәара** (Қәынды иалалоит армарахь ала);

57. **Ажәмҩа кәара** (Бақьҟан иҵыҵуеит Ԥьырҕәыл иалалоит армарахь ала);

58. **Аҙага кәара** (Цхьынцқар иалалоит армарахь ала, Кәачареи Ҕәадеи рҳәааҿ);

59. **Аҙага кәара** (Қәмарча иалалоит ахахьы армарахь ала);

60. **Аҙапшь** (кәароуп, Ҕәада иатәуп);

61. **Аҙиқәа** (Гәып ақыҵа ахы акуеит – Баслахә иавсуеит аҩадатәи аган ала, амшын иалалоит Очамчыра амараҵашәарахьтәи аганахь);

62. **Аҙиқәа II Учаҕали** (кәароуп, Гәдаа иатәуп);

63. **Аҙиқәа** (Уатаԥи Ҷлоу-Аимареи ирҳәаауп – Дәаб иалалоит армарахь ала);

[1] Акәара ҭабеи Абырзал кәареи анеицылалакь нахыс алада аерманқәа "Черная речка", мамзаргьы "Севкет" ҳәа иашьҭоуп.

64. **Аҙиқәа хәыҷы II Џьыћәмыр** (кәароуп, Мыкәынтәи иаауеит, Араду иалсуеит, алада Џьыћәмыр ҳәагьы иашьҭоуп, аҵыхәа Мыкә иалалоит арҕьарахь ала);

65. **Аҙиқәа хәыҷы** (Акәасҟьантәи иаауеит Аҙиқәа иалалоит арҕьарахь ала);

66. **Аҙкылҵәа** (Араду ахы акуеит, арестаран «Араду» иавсны Мыкә иалалоит);

65. **Аҙкылҵәа (**Қьеҭуанрԝа аҙы Ґәада ахәҵа аиԝхаара ҭшәа иахькылћьо);

68. **Аҙлагараҙы** (Кәыдры иаћәыцәоуп Аҙԝыбжьа аԥацхакәа ирывсны алада Кәыдры иалалоит армарахь ала);

69. **Аҙлагара аҙы** (Баслахә ауахәама аԝадахьы Аалҙга иацрыҵуеит – Аалҙга иалалоит Ашыцра иахьаҵанакуа);

70. **Аҙмах еиқәаҵәа** (Мышәҵаћьаћьа иалалоит армарахь ала);

71. **Аҙҭаха** (Аҭара – Ажьшара ҳәа иахьашьҭоу ахы акуеит, Дача иалсны Шәқәырча аҙбаара иалалоит);

72. **Аҳхыда** (Кәыкәына ибна ҳәа иахьашьҭоу ахы акуеит, Дабаћәыр иалалоит армарахь ала);

73. **Аҳхыҽеа** (Мыкә ахахьы иалалоит арҕьарахь ала, Ахаҳәқәацә акәара аԝадахьы);

74. **Аҳхыҽеа** (Какә икәара иалалоит армарахь ала);

75. **Аҳхыҽеа** (Дәаб иалалоит армарахь ала Абаарҵа аладахьы);

76. **Аҙыбжьара** (Бақьћьан иҵыҵуеит Чаԥагәырԝа иалалоит арҕьарахь ала);

77. **Аҙылбааћьара** (Қәмарча иалалоит арҕьарахь ала Шьаабан икәара ахьалало изымыриашан);

78. **Аҙрыԥха** (Аҳҭынра ахахьы иҵыҵуеит, Кәтоли Тамшьи ирҳәааны ишнеиуа Наҕбоу иалсны Џьамґьыл иалалоит);

79. **Аҙырԝа II Адзуру** (Гәдаа ақыҵа аганахь ахы акуеит – Уақәым иалалоит арҕьарахь ала, амшын азааигәара);

80. **Аҙырԝаш** (Ачаарқыҭ аҳабла иҵыҵуеит, ахы Гәыгә иҙыхь ҳәа иашьҭоуп, Кәтол аҳәаа иахысны Тамшьћа ицоит, уа Ԛ-хьҙык амоуп Наҕбоу аҙы, Џьамґәыл);

81. **Аҙыхәа** (кәароуп, Гәдаа иатәуп);

82. **Аҙыҷҷа** (Лаґәашь иалалоит армарахь ала – Ахы уаа аҳабла);

83. **Аҙыҷҷа** (Қьеҭуанрԝа иалалоит армарахь ала – Қьеҭуан аҳабла);

83-а. **Аҙыш арԝаш** (Дәаб иалалоит арҕьарахь ала, Аґәра аҵаларҵа аԝадахьы: ара Ҷлоуаа рышьхацамԝақәа еиԥылоит);

84. **Аҙышкәакәа** (Қьеҭуанрԝа иалалоит армарахь ала, Қьеҭуан аҳабла):

85. **Аҙышьҵа** (Лаганиахә ахы акуеит, Мыкә аҙы иалалоит арҕьарахь ала – Мыкә ақыҵа);

86. **Аҳыԥада акәара** (Мқәабаа рҟынтәи илбааyеит – Мықә иалалоит армарахь ала);

87. **Аҳыԥры** (Бзанқыҭ аҳабла иҵыҵуеит, ахы Кәартаа рҳыхь ҳәа иашьҭоуп – Кәтол аҳәаа иахысны Тамшьҟа ицоит, уа Ошьԥан ҳәа иашьҭоуп);

88. **Акәара** (Цхьенцҟари Кәачареи рҳәаа иазааигәаны иҵыҵуеит, Кәачараҟа ицо амԥаду ишаво Аҟәаҟәа ицо амԥаду азааигәара Акәарашьшьы II Учаҕал иалалоит армарахь ала):

89. **Акәараҟаԥшь** (Охәреи иалалоит арҕьарахь ала Кәачиа икәара аладахьы – Охәреи ақыҵа);

90. **Акәара ҭаба** (Қьарақьан аҳабла иҵыҵуеит, Кәтол аҳәаа иахысуеит, Абырзал кәареи иареи еилалоит Лабра иахьатцанакуа);

91. **Акәара ҭбаа** (Ҕәада иҵыҵуеит, ахы Алҳыхь ҳәа иашьҭоуп, Кәачара аҽацә иалсуеит – Акәара ҭаба иалалоит);

92. **Акәара хәашьы** (Мықә иалалоит армарахь ала, Чаҕыр икәара аԥадахьы);

93. **Акәараҷҷа** (Аҳмах ахәы амраҭашәарахьтәи аганахь иҵыҵуеит – Какә икәара иалалоит армарахь ала);

94. **Акәараҷҷа** (Алаа ркәара иалалоит ахахьы, арҕьарахь ала);

95. **Акәареиқәа** (Лаганиахә иҵыҵуеит, алада Мықәи Цхьенцҟари ирҳәәауп, Ачыркәара II Цхьенцҟар аҳы иалалоит армарахь ала Аҟәаҟа ицо амԥаду аҽы инаҳаанҳа);

96. **Акәареиқәа** (Ҕәарзалиаа рхәы аҵыхәан иҵыҵуеит Мықә иалалоит арҕьарахь ала);

97. **Акәареиқәа** (Аалҳга иалалоит Ҕьеҷьыр ахьалало аладахьы);

98. **Акәареиқәа II Саҳаа ркәара** (Чагьам иҵыҵуеит –Уадабын иалалоит);

99. **Акәара еимҽаԥа** (Ернаа ркәара ахы);

100. **Акәашкәара** (Қәынды иалалоит арҕьарахь ала);

101. **Акәашцҳа акәара II Ақыдракәара** (Ҭарба иҳәысҵа – Дамани ихәажәра ҳәа иахьашьҭоу ахы акуеит, ахахьы Ақыдракәара ҳәа иашьҭоуп, алада, Аҭара агәахьы – Акәашцҳа акәара: Пшьақәа иалалоит армарахь ала);

102. **Акәын икәара** (Қәламыр ахахьы иалалоит армарахь ала, Арҟәыць аҳы аԥадахьы);

103. **Акьырҳы** (Қьеҭуанрԥа иалалоит армарахь ала Ҕәада – Цьырҕәыл иахьатцанакуа);

104. **Ақыдра кәара** (Аҳиқәа иалалоит армарахь ала);

105. **Ақыдракәара**, уахәаԥш Акәашцҳа акәара;

106. **Аҟармара кәара** (Зиқәа иалалоит армарахь ала – Ҷлоу);

106-а. **Аҟәараҽаԥара арԥаш** (Ԥамшь иалалоит);

107. **Аҟәараш аҳы** (Пақәашь аҽаԥа иҵыҵуеит – Ахәри иалалоит арҕьарахь ала);

108. **Аҟәыцәа аҙы** (Аалҙга иацрыгоуп, Ажабаара иалсны Кац иҳабла аҵыхәан Аалҙга иалалоит армарахь ала – Џақәашь ақыҵа);

109. **Алаа ркәара** (Ҕәарзалиаа рхәы иҵыҵуеит, Уатаҧ иалалоит армарахь ала);

110. **Алаҧанкәара** (Адлеиаа ргәаҩа ахы акуеит – Кәыдры иалалоит Царцуи Аҭара-ерманқыҵи рҳәааҿ);

111. **Алқәаҧсҭа арҩаш** (Рашкәара иалалоит армарахь ала, алада Мрамба ҳәа иашьҭоуп):

111-а. **Алқәаҧсҭа хәыҷы** (аҙгьы, аҭыпгьы Аҳәымпҟа узлацо амҩахь – Рашкәара иалалоит армарахь ала);

112. **Алтәцҳа акәара** (Аҿаҩа иҵыҵуеит, Агәуааи Аҿаҩеи ирҳәаауп, Аалҙга иалалоит Акәаскьа иахьаду Папаа ирымариашаны – Џақәашь ақыҵа);

113. **Алсабет лкәара** (Ацукәара иалалоит арҕьарахь ала);

114. **Алхас икәара II Лахас икәара** (Аҿыкәадырырҵа аҩадахьтәи авҵа иҵыҵуеит – Мықә иалалоит армарахь ала);

115. **Амаҟара** (Аҕдырреи Акәасқьа-ҿыци рыбжьара ахы акуеит – Аалҙга иалалоит арҕьарахь ала);

116. **Амҵәышә зҵакнаҳау** (Алхас икәара иалалоит арҕьарахь ала);

117. **Амҷаа ркәара** (Гәырчхь иалсны Ернаа ркәара иалалоит);

118. **Анышәцҳа хәы акәара** (Гәырчхь иатәуп – Џьмарҩры иалалоит армарахь ала);

119. **Аҧскәара** (Гәыҧ ауахәама амрагыларахь ала иавсны Аалҙга иалалоит);

120. **Аҧшыра акәара** (Мықә ахахьы иалалоит армарахь ала, Кәыр икәара аҩадахьы);

121. **Ар ааныҙкылаз акәара** (Қарбеи Ҳашба иҵаҟа иҵыҵуеит, Аалҙга иалалоит Џьармеи иҙыхь аладахьы – Џақәашь ақыҵа);

122. **Араду зҵагылоу акәара** (Цхьенҵҟар иалалоит армарахь ала, Ҕәада аҙыхь аҳабла);

122-а. **Арамахә** (рҩашуп, Сакьан иалалоит);

123. **Араса зҵоу акәара II Ҳаҵьы лкәара** (Шәкәуаа ркәара иалалоит армарахь ала);

124. **Арахәыҷы зҵагылоу акәара** (Цхьенҵҟар иалалоит армарахь ала, Ҕәада аҙыхь аҳабла);

125. **Арҟәыць** (Қәламыр иалалоит армарахь ала Акәын икәара аладахьы);

126. **Асыпра кәара** (Каҷыҷ икәара иалалоит Цхьенҵҟар аҙы иазааигәаны);

127. **Аҭаҳара акәара** (Мықә иалалоит армарахь ала Чаҕыр икәара аладахьы);

128. **Аҭшәарра акәара** (Мықә иалалоит армарахь ала Кәыр икәара аладахьы):

129. **Аҭәабаш аҙы** (Аҟәараш нырцә иҵыҵуеит – Аҟәараш иалалоит армарахь ала – Пақәашь ақыҭа);

130. **Ахаҳәқәацә акәара** (Мықә иалалоит арҕьарахь ала, Аҙхыҿеа аладахьы);

131. **Ахцы арԥаш** (Улыс иалалоит арҕьарахь ала, Цәлаакәара аладахьы);

132. **Ахәарра кәара** (Қәламыр иалалоит арҕьарахь ала, Абҙ акәара аладахьы);

133. **Ахәакьаҿ акәара** (Каҷыҷ икәара иалалоит арҕьарахьә ала, Ҕәада аҙыхь аҳабла);

134. **Ахәырмара акәара** (Цхьенҵҟар иалалоит армарахь ала, Ҕәада – Ахәҵеи Ҕәада аҙыхь аҳаблеи ирҳәәауп);

134-а. **Аҳарԥа аҙы** (рԥашуп, Аҳарԥа иацрыҵуеит, Сакьан иалалоит армарахь ала);

135. **Ахьара кәара** (Цьхьенҵҟар иалалоит арҕьарахь ала, Кәарҷиаа рыхәҵа иҵыҵуеит);

136. **Аҳәа ркәара** (Цхьенҵҟар иалалоит армарахь ала, Кәарҷиаа рыхәҵа иҵыҵуеит);

137. **Аҳәацәгьа ахәы акәара** (Қьеҭуанрԥа иалалоит арҕьарахь ала, Ҕәада – Џьырҕәыл аҳабла);

138. **Аҳәи аҙы** (Кәыдры иалалоит армарахь ала Сакьан ҳәа иахьашьҭоу, аҙы еснагь ихәашьуп);

139. **Аҳәынҵҟар икәара II Гызмал икәара II Цаҟьаԥан** (Какаа рхәы аҵаҟа иҵыҵуеит, ахы «Қҭыжә иҙыхь» ахьҙуп, уи иацрыҵуа акәара – џьалаа «Цаҟьаԥан» ҳәа иашьҭоуп, алада – мыркәылаа џьоукы Гызмал икәара рҳәоит, џьоукы – Аҳәынҵҟар икәара);

140. **Ацаха кәара** (Акәара ҭбаа иалалоит арҕьарахь ала, Қьарақьан аҳабла);

141. **Ацгәыԥарҭа** (Мышәҵаҟьаҟьа иалалоит армарахь ала);

142. **Ацуркәара II Ҟазырхан лкәара** (Џьал-агыруа ахы акуеит «Андреи иҙыхь» ҳәа иашьҭоуп, уи иахылҵуа акәара Џьал-агәы инхо «Ацуркәара» рзахьҙуп, аҵыхәахь инхо «Ҟазырхан лкәара» – Мықә иалалоит армарахь ала Мықә ауахәама иазааигәаны);

143. **Ацуҭа кәара** (Ҷлоу аусҳәарҭа аладахьтәи аганахь ахы акуеит – Мықә аҙы иалалоит Мықә ақыҭан Ҟанчоу ибагьыр ҳәа иахьашьҭоу);

144. **Ацыҕԥшцәа ркәара** (Гәырчхь иатәуп, Џмарыѡры иалалоит арҕьарахь ала);

145. **Аҵәлаа кәара** (Мышәҵаҟьаҟьа иалалоит армарахь ала);

146. **Ачамҳара кәара** (Цхьенҵҟар иалалоит армарахь ала – Кәарҷиаа рыхәҵа);

147. **Ачаԥара кәара** (Цхьенҵҟар иалалоит арҕьарахь ала, Кәарҷиаа рыхәҵа);

148. **Ачаԥара кәара** (Қьеҭуанырԥа иалалоит армарахь ала);

149. **Аҵырҟәатан кәара** (Аҽаԥа аладахьтәи аԥыҵа иҵыҵуеит, Аҟәараш иалалоит арҕьарахь ала – Ԥақәашь ақыҵа);

150. **Аҽада зҵаԥсыз акәара** (Ҭоумышь иалалоит арҕьарахь ала, Аҵара ерманцәеи Ҭоумышьи рҳәаа иазааигәаны – Ҭәырԥынтәы Ҭоумышь иахьалало);

151. **Аҽҟьы ҭызго** (Абрыскьыл иҳаԥы иҵыҵуеит, Уатаԥ иалалоит армарахь ала);

151-а. **Аҽаԥара арԥаш** (Ԥьмаҽаԥара иацрыҵны Сакьан иалалоит армарахь ала);

152. **Аҽысырҵа цәгьа акәара** (Каԛыҷ икәара иалалоит арҕьарахь ала, Ҕәада аӡыхь аҳабла);

153. **Ашьанҵакәара** (Цхьенҵҟар иалалоит армарахь ала Векәаа рҳабла ҳәа иахьашьҭоу);

154. **Ашьашқәа** (кәароуп, Ҕәада иатәуп);

155. **Ашьхарҵып акәара** (Мыҟә иалалоит арҕьарахь ала, Маҕыр аладахьы);

156. **Ашәаа ркәара II Ԥьмарыԥры II Ԥьамрыԥры** (Гәырчхь иалсны Дҕамшь иалалоит армарахь ала Ԥьгьарда агәы иазымариашан);

157. **Ашәаа ркәара** (Бзана иалалоит арҕьарахь ала, Ануаа рхәы аҳабла);

158. **Ашәрахәы агәаԥа акәара** (Багәаԥь иалалоит армарахь ала);

159. **Аԥраӡага кәара** (Қәмарча иалалоит армарахь ала);

160. **Аԥьампҵазра кәара** (Улыс иалалоит арҕьарахь ала);

161. **Аԥьбара кәара** (Ҷәышкәара иалалоит арҕьарахь ала – Андроу аҳабла):

161-а. **Бабалеи арԥаш** (Ламкац иалалоит, урҭ реицҵалыҵ Ԥамшь ахьӡуп, Кәыдры иацлоит армарахь ала);

162. **Багаԥшьаа ркәара** (Цәеиаа ркәара иалалоит армарахь ала, Ахы уааи Ԥьгьардеи рҳәаа азааигәара);

163. **Багәаԥь** (Мыҟә иалалоит арҕьарахь ала Ҭалкак акәара аладахьы);

163-а. **Бардҕә икәара** (Ԥьаҕәри иӡага аганахь ахы акуеит, Сакьан иалалоит армарахь ала);

163-б. **Бгаикәара** (Бгаикәара ашьхахь ахы акуеит, Мыҟә иалалоит арҕьарахь ала);

164. **Бебешьиа икәара** (Ахәри иалалоит Ԥьгьериан иахьаҵанакәа – Река ақыҵа);

165. **Бебиаа ркәара** (Ҕәада ахы акуеит, иахьыҵыҵуа «Ладикәа иӡыхь» ҳәа иашьҭоуп, Кәачара аҽацә иалсны Кәтолҟа ицоит, Кәачараа ахьӡ рыздырӡом);

166. **Беигәа** (Кьышьмариа) **иӡыхь** (Камбашькәара иалалоит армарахь ала);

166-а. **Беслан иҳарԥа аӡы** (Кәыдры иалалоит армарахь ала);

167. **Беч икәара** (Аалҙга иалалоит Џьармеи иҙыхь аҩадахьы – Пақәашь ақыҵа);

168. **Бжьаниаа ркәара** (Илиакәара иалалоит Кәыҷа ичарҵа ҳәа иахьашьҭоу – Река);

169. **Бзана** (Ахы уаа аҳабла, Кәаҕәаниа Асҵамыр инхарҵа ашьҭахь «Арашқәа ахьгылаз» ҳәа иахьашьҭоу иҵыҵуеит, Кәтол аҳәаа иахысны Ҭоумышь иалалоит армарахь ала амшын иазааигәаны –Тамшь агәы аҳабла);

170. **Бигәаа ркәара** (Мыкә иалалоит арҕьарахь ала);

171. **Блабаа ркәара** (Ҭоумышь иалалоит арҕьарахь ла);

172. **Брамба II Уатаԥ хәыҷы** (Уатаԥ иалалоит армарахь ала);

173. **Блаҭ икәара** (Мышәҭаҡьаҡьа иалалоит ахахьы армарахь ала);

173-а. **Быт ирҩаш** (Быт ихаҳә ҳәа иахьашьҭоу ахы акуеит, Кабирҩаш иалалоит армарахь ала);

174. **Бычыр икәара** (Аԥьамԥазра ахахьы иҵыҵуеит – Аалҙга иалалоит Акәареиқәа аладахьы);

175. **Генараа ркәара** (Арасаҙыхьи Ҭхьынеи рҳәааҿ иҵыҵуеит, Каку икәара иалалоит арҕьарахь ала);

176. **Гоглеи икәара** (Гәырчхь иатәуп, Џьырҕәыл иалалоит арҕьарахь ала);

177. **Гогохьиаа ркәара** (Илиакәара иалалоиит арҕьарахь ала, Ахәриагә);

178. **Гызмал икәара** (Улыс иалалоит армарахь ала, Пыц икәара аладахьы, Мыкә иазааигәаны);

179. **Гызмал икәара** (Агәмаа рхәы иҵыҵуеит, Аблаҩа иалалоит армарахь ала – Џьырҕәыл аҳабла);

180. **Гызмал икәара** (Дәаб иалалоит арҕьарахь ала);

181. **Гызмал икәара,** уахәаԥш Аҳәынҭқар икәара;

182. **Гынҙ** (кәароуп, Кьырклыкә иҵыҵуеит, Ҭоумышь иалалоит арҕьарахь ала);

182-а. **Гырҩаш** (Агыруа ашьха иаҵыҵуеит, Ламкац иалалоит);

183. **Гәабанга** (Гәагәуаа рқәаҵа аҩадахьы иҵыҵуеит Ҕьеԥьыр иалалоит аҙлагара ду ахьҭагылаз);

184. **Гәагәа** (Кәартаа) **икәара** (Охәреи иалалоит арҕьарахь ала, Ҭема икәара аладахьы);

185. **Гәарамиаа ркәара** (Гәарамиаа рҙыхь иаҵыхәоуп, Кәакә икәара иалалоит армарахь ала);

186. **Гәыгә ицҳа** (рҩашуп, Дәаб иалалоит арҕьарахь);

187. **Гәыгә икәара** (Дәаб иалалоит армарахь ала, Абаарҵа аҩадахьы);

188. **Гәыркаҷиа** (Сониа лынхарҵеи Кьамшьышь инхарҵеи ирыбжьысуеит – Река агәы, Илиакәара иалалоит Зосма инхарҵа азааигәара);

189. **Ҕыӡыс икәара** (Дад иӡыхь иаҵыхәоуп, Ԥьыҟәлар иалалоит армарахь ала);

189-а. **Ҕәыт икәара** (Қәмарча иалалоит армарахь ала);

190. **Ҕьадлач икәара** (Кәакәаа рхәаны иҵыҵуеит – Қыжәӡы иалалоит армарахь ла);

191. **Ҕьазкәара** (Ҕьеԥьыр хәыҷы иалалоит арҕьарахь ала);

192. **Ҕьеԥьыр хәыҷы** (Ҕьеԥьыр иалалоит арҕьарахь ала, Лаҳакәара аҩадахьы[1]);

193. **Дәаб аӡы** (Ԥанаҩ ашьха Ажьгери ишә ҳәа иахьашьҭоу ахы акуеит, Ҷлоу аладатәи аҳәааҿ Мыҟә иалалоит арҕьарахь ала);

194. **Даҕькәара** (Акәареиқәа иалалоит армарахь ала);

194-а. **Даҕькәара** (Закалеи иалалоиит арҕьарахь ала);

195. **Даҕькәара ду** (Мрамба иалалоит Аҳарҩа аганахь);

196. **Даҕькәара хәыҷы** (ашьхарахь, Ахәацра хәыҷи Ҷҩеиԥсеи рыбжьара);

197. **Даҕыркәара,** уахәаԥш Абаттҩра акәара;

198. **Дақьа лкәара** (Бигәаа рааԥҵра иҵыҵуеит, Дҕамшь иалалоит арҕьарахь ала Ачаарқыҵи Тамшьи рҳәаа иазааигәаны);

199. **Дарсалиаа ркәара** (Ажәмҩа кәара иалалоит арҕьарахь ала);

200. **Доч икәара** (Доч иӡыхь аҵыхәа, Ҭема икәара иалалоит армарахь ала);

201. **Едгьац икәара** (Брамба иалалоит арҕьарахь ала, Алаԥан аӡыхь аладахьы);

202. **Еҕраԥсҭа** (Аԥсны аладатәи аҳәаашьхақәа ирыцрыҵуеит, ӡиасуп, Егры иалалоит);

202-а. **Еиҳәазҭарцәыз** (Қәмарча иалалоит армарахь ала);

203. **Едгьы** (Кәаҕәаниа) икәара (Мыҟә иалалоит арҕьарахь ала Қәламыр аладахьы);

204. **Елырган II Ҷышә икәара** (Ԥақәашьынтәи иаауеит, Елырган аҳабланӡа Ҷышә икәара ҳәа иашьҭоуп – Ахәри II Анариа иалалоит арҕьарахь ала);

205. **Ернаа ркәара** (Лаҕәашь иалалоит армарахь ала Кәҷыҷ иааԥҵра ҳәа иахьашьҭоу азааигәара);

206. **Ернаа ркәара** (Гәырчхьи Аблаҩеи аҳаблақәа ирылсны Ԥьырҕәыл иалалоит арҕьарахь ала);

207. **Жьиба икәара** (Қәмарча иалалоит армарахь ала);

208. **Зага кәара** (аԥхын амшқәа аныбзиироу аӡы ҭаӡам – Дәаб иалалоит армарахь ала);

209. **Закалеи** (Уаҵаԥ иалалоит арҕьарахь ала аферма аладахьы, Аражәпареи Андроуи ирҳәаауп);

210. **Заԥшь** (Алқәаԥсҭа иалалоит арҕьарахь ала);

[1] Ҕьеԥьыр азы, уахәаԥш Тҟәарчал араион азқәа.

211. **Зиқәа** (Дәаб иалалоит Аимареи Аражәпареи рҳәаақә);

212. **Зыдаҟәар**а (Шәбаарха иҵыҵуеит, Дҕамшь иалалоит армарахь ала);

213. **Зыхәа** (Уатаԥи Ҷлоуи рҳәаахь иҵыҵуеит, Уатаԥ иалалоит);

214. **Илиакәара** (Река – Сачына аҽаҩахь иҵыҵуеит, Охәреи иалалоит армарахь ала атрасса аҩадахьы);

215. **Кабирҩаш** (арҩашгьы, аҭыԥгьы Камбашьзҭаԥсыз иацрыҵуеит Рашкәареи иареи еилалоит, алада Мрамба ҳәа иашьҭуп);

21 6. **Какә икәара** (Арасаҙыхь, Гәыԥ-агәы ҳәа иахьашьҭоу иҵыҵуеит – Мыкә иалалоит армарахь ала);

216-а. **Камбашь зҭаԥсыз арҩаш** (Камбашь зҭаԥсыз аҙиа иаҵыҵуеит – Кабырҩаш иалалоит армарахь ала);

217. **Камбашькәара** (Лаганиахә ахахьы иҵыҵуеит, Цхьенҵҟар иалалоит армарахь ала, Кәачареи Цьхьынҵҟари ирҳәаауп);

218. **Капышь** (Харчлаа) **икәара** (Ҷышә икәара иалалоит);

219. **Кациаа ркәара** (Ашәаа ргәаҩа иҵыҵуеит, Дҕамшь иалалоит армарахь ала Аҳабла иахьаҵанакуа)**;**

220. **Каҷыҷ икәара** (Цхьенҵҟар иалалоит армарахь);

221. **Кәанач икәара** (Чагьам иҵыҵуеит – Уадабын иалалоит арҕьарахь ала);

222. **Кәара ду** (Мыкә иалалоит араҕьарахь ала Бигәаа ркәара аладахьы);

223. **Кәыр икәара** (Ҷыҵ иашҭа ҳәа иахьашьҭоу иҵыҵуеит, Уатаԥ иалалоит арҕьарахь ала);

224. **Кәыр икәара** (Мыкә иалалоит армарахь ала Аԥшыра кәара аладахьы);

225. **Кәышәаа ркәара** (Ҭоумышь аҳабла иатәуп – Ҭоумышь иалалоит);

226. **Кьахь икәара** (Цхьенҵҟар иалалоит армарахь ала);

227. **Ԛдисаҟә иҙыхь** (Кьахь икәара иалалоит армарахь ала);

228. **Қыдра хәыҷы** (Шәкәуаа ркәара иалалоит Аалымшә кәара аладахьы);

229. **Қыжәҙа II Қыжәҙы** (Аҭарба иҳәыста аҳабла аҵыхәан иҵыҵуеит, Акәашцҳа акәара иалалоит арҕьарахь ала);

230. **Қьанҭа икәара** (Аалҙга иалалоит Бычыр икәара аладахьы, Арсен Ԥлиа инхарҭа иавсуеит);

231. **Қьеҭуанырҩа** (Ҭәадаахәҵа аҩадахьы ашьхарахь иҵыҵуеит, Дҕамшь иалалоит армарахь ала);

232. **Қәаҕеи** (кәароуп, Ԥақәашь – Гьери ихәы иҵыҵуеит амрагыларахь ала, Ахәри иалалоит);

233. **Қәаҭеикәара** (Қьарақьан ахахьы иҵыҵуеит, Акәара ҭаба иалалоит армарахь ала);

234. **Қәламыр** (Мыкә иалалоит арҕьрахь ала Едгьы икәара аҽадахьы);

235. **Қәмарча** (Кәарҷиаа рыхәҵа «Аиҽырҽара» ҳәа иахьашьҭоу иҵыҵуеит, Дәаб иалалоиит арҕьарахь ала Ҷлоу аусҳәарҭаҿ);

236. **Қәмарча хәыҷы** (Қәмарча иалалоит армарахь ала);

237. **Қәынды** (Ахәҵа иҵыҵуеит, Цхьенҵҟар иалалоит арҕьарахь ала, Абаажә ахәы аҳабла);

237-а. **Ҟанас арҽаш** (Акаламра аганахь ахы акуеит, Сакьан арҽаш иалалоит армарахь ала);

238. **Ҟәырҟәлан** (Улыс иалалоит арҕьарахь ала – Уатаԥ ақыҵа);

239. **Лаҕәашь** (Џьгьарда иҵыҵуеит Шлар Кәынта иҵаҟа, Ҭоумышь иалалоит армарахь ала, Ануаа рхәы аваракәы – Ачаарқыҵ);

240. **Лажә икәара** (Аҳаблаа иатәуп, аҵыхәа Дҕамышь иалалоит арҕьарахь ала);

240-а. **Ламкыц арҽаш** (Ламкыц ашьха иацрыҵуеит, Кәыдры иалалоит армарахь ала, алада џьоукгьы Ҽамшь ҳәа иашьҭоуп);

241. **Лапҵанкәара** (Қәынды иалалоит арҕьарахь ала);

242. **Лардкәара** (Каҷыҷ икәара иалалоит армарахь ала, Ҕәада – аҙыхь аҳабла);

243. **Лаҳакәара** (Аҿырҳәыда аганахь иҵыҵуеит, Аџьыкчарҵа иалсны Ҕьеџьыр иалалоит арҕьарахь ала);

244. **Маҕыр** (Мыкә иалалоит арҕьарахь ала, Багәаԥь акәара аладахьы);

245. **Мажара** (Ачба) **икәара** (Ҵышә икәара иалалоит Цабала Гьергьедаа инхарҵа иавсны);

246. **Маҟара ду II Умаҟара ду** (Кәачареи Ҕәадеи рҳәаа аганахь ахы акуеит Маҟара хәыҷы иареи еилалоит);

247. **Маҟара хәыҷы II Умаҟара хәыҷы** (Кәачара амргыларахьтәи аҿацәахь ахы акуеит Маҟара ду иалалоит армарахь ала);

248. **Мамышь икәара** (Дабақыҵ ахы акуеит – Нарҵоу иалалоит арҕьарахь ала);

249. **Манча икәара** (Ҭоумышь иалалоит арҕьарахь ала);

250. **Марцхәлаа ркәара** (Бақьҟан иатәуп, Џьанқәаз иалалоит);

251. **Маҷыҷ** (Ҵәыцьы) **икәара** (Дәаб иалалоит арҕьарахь ала);

252. **Маԥь** (Шларба) **икәара** (Аҳабла иатәуп, аҵыхәа Дҕамшь иалалоит арҕьарахь ала);

253. **Мериа** (Кәачареи Цхьынҵҟари рҳәаа иазааигәаны иҵыҵуеит, Цхьынҵҟар иалалоит арҕьарахь ала, аферма ахьгылоу азааигәара);

254. **Мкыд икәара** (Ҕьеџьыр хәыҷы иалалоит арҕьарахь ала);

254-а. **Мкәаԥь икәара** (аҙы, Мкәаԥь ишьха иатәуп);

255. **Мқаииаа ркәара** (Шлараа ркәара иалалоит армарахь ала, Ахы уаа рҳабла);

256. **Мрамба** (ҙдууп, Кәыдры иалалоит армарахь ала);

257. **Мрамба** (Ҕэыԥи Акәасҟьеи рҳәааҿ иҵыҵуеит, Аалзга иалалоит аргьарахь ала);

258. **Мрамба II Уатаԥ хәыҷы** (Уатаԥ ақыҵан иҵыҵуеит Ҭхьына – Аҵынгәара иазааигәаны, Ҭхьынеи Уатаԥ ақыҵеи (Брамба аҳабла) ирҳәаауп);

259. **Мҭыб икәара** (Дәаб иалалоит арҕьарахь ала);

260. **Мыкә кәара** (Улыс иалалоит армарахь ала);

260-а. **Мырза арԥаш** (Быт ихаҳә арԥаш иалалоит);

261. **Мышәды** (Ԥсардиа) **икәара** (Қьеҵуанырԥа иалалоит арҕьарахь ала);

262. **Мышәкәара** (Улыс иалалоит арҕьарахь ала Маҳаид иҙыхь аладахь);

263. **Мышәкәара** (аҵыԥгьы, аҙгьы – Уапыжәга хәыҷи Ар ахьеибашьызи рыбжьара, аҳарԥа аган, аҙы аҵыхәа Аҳәи иалалоит армарахь ала);

264. **Мышәкәара ду** (Улыс иалалоит армарахь ала, Ԥыц икәара аԥадахьы);

265. **Мышәкәара хәыҷы** (Мышәкәара ду иалалоит армарахь ала);

266. **Мышәҵаҟьаҟьа,** уахәаԥш Агәмениа лкәара;

267. **Нарҵоу** (Аҵареи Аҙԥыбжьеи рҳәаҿ ахы акуеит, ажәытә Кәыдры иалалон Мармал абаа аԥадахьы, уажәы Аҙԥыбжьа аҳабла ԥадала иавганы Кәыдры иалаҵоуп);

268. **Наҳар** (Ачба) **икәара** (ахахьы Мҭыб икәара ҳәа иашьҭоуп, Дәаб иалалоит арҕьарахь ала, Аимареи Ақыдреи ирҳәаауп);

269. **Ноиа икәара** (Ҭема икәара иалалоит арҕьарахь ала);

270. **Ноу** (Кәакәасҟьыр) **икәара** (Ҭема икәара иалалоит арҕьарахь ала);

271. **Омар икәара** (Кәачара, Омар иадгьыл ҳәа иахьашьҭоу амԥаду иазааигәаны иҵыҵуеит, ахы – Омар иҙыхь ҳәа иашьҭан, Кәачара – Лабра иалсны Лабра ақыҵан Абырзал кәара иалалоит армарахь ала, Акәара ҭабеи Абырзалкәареи ахьеилало аҵыԥаҿы);

272. **Пыпын** (Ҵәыць) **икәара** (Шәкәуаа ркәара иалалоит армарахь ала);

273. **Ԥашь икәара** (Брамба ахы);

274. **Ԥыц икәара** (Улыс иалалоит армарахь ала Мышәкәара ду аладахьы);

275. **Ԥшьаҟәа** (Аҭарба иҳәысҭа – Гәаԥьана иҟәаҟәа ҳәа иахьашьҭоу ахы акуеит – Ԥшьаҳаҵқар иалалоит арҕьарахь ала);

276. **Ԥшьаҳаҵқар** (Аҵара иҵыҵуеит, Ҷашьа иалалоит арҕьарахь ала, Акәашцҳа кәара аладахьы);

277. **Ԥшьиа** (кәароуп,Аҵара аганахь ахы акеит, Аҕдарреи Дачеи ирыбжьысны Аҙҭаха иалалоит арҕьарахь ала);

278. **Рабиа лкәара II Салуман икәара** (Дәаб иалалоит арҕьарахь ала Лагәуаа рҳабла);

279. **Рапҙы II Ҷанкәара** (кәара хәыҷуп, дабақыҵаа Ҷанкәара ҳәа иашьҭоуп, алада – Рапҙы; Аҕдырра аҳабла иалсны Аҙҵаха иалалоит арҕьарахь ала, Шәқәырча аҙбаара азааигәара);

280. **Расҵа** (Сангәлиа) **икәара** (Қәмарча иалалоит армарахь ала);

281. **Рашкәара** (Кәыниашҵа акалҵахь иласкьаган ахы акуеит, Ҕьеԥьыр иалалоит арҕьарахь ала);

282. **Рашызҵапырҟаз** (Қәмарча иалалоит армарахь ала);

283. **Саҙаа ркәара,** уахәапҵш Акәареиқәа;

284. **Салуман икәара**, уахәапҵш Рабиа лкәара;

285. **Самсон** (Арҷелиа) **икәара** (ахы «Шьҕәыҵ иҙыхь» ҳәа иашьҭоуп, Ацуркәара иалалоит арҕьарахь ала);

286. **Смел** (Ԥьыԥьиа) **икәара** (Ҭаҩаз икәара ахы);

287. **Ҭагәыць икәара** (Соуиԥсара арҩаш иалалоит);

288. **Ҭалкак акәара** (Мыҟә иалалоит арҕьарахь ала Ахаҳәқәацә акәара аладахьы);

289. **Ҭарашь** (Қапба) **икәара** (Қәламыр иалалоит арҕьарахь ала, Мыҟә аҙы иазааигәаны);

290. **Ҭаҩаз** (Ҳашба) **икәара** (Аҧаҩа иҵыҵуеит, ахы «Смел икәара» ҳәа иашьҭоуп – Ахәри иалалоит арҕьарахь ала, Ԥақәашьи Ахәри ирҳәаауп);

291. **Ҭедора** (Қәаранҙиа) **икәара** (Ҕәада иҵыҵуеит, ахы – Еқәыԥ иҙыхь ҳәа иашьҭоуп, Кәачара аҧацә иалсны Абырзал кәара иалалоит арҕьарахь ала – Лабреи, Кәтоли, Кәачареи рҳәаа азааигәара);

292. **Ҭема** (Ԥьыԥьал) **икәара** (Охәреи иалалоит арҕьарахь ала Зарга икәара аладахьы, Охәреи – Аҟәараш аҳабла);

293. **Ҭлаҧсыҟә** (Қәламыр иалалоит арҕьарахь ала, Ҭарашь икәара аҩадахьы);

294. **Ҭоумышь** (аҧаҩахь, Ԥьгьарда амраҭашәарахьтәи аганахь ахы акуеит, Тамшьи Кындҕи ирҳәаауп, Амшын Еиқәа иалалоит);

295. **Ҭоумышь ду** (Ахәҵа иҵыҵуеит Ҭоумышь аҳабла амараҭашәарахь ала иавсуеит Ҭоумышь хәыҷы иареи еилалоит анаҩс Ҭоумышь ҳәа иашьҭоуп);

296. **Ҭоумышь хәыҷы** (Ахәҵа иҵыҵуеит Ҭоумышь ду иалалоит);

297. **Уадабын** (кәароуп, Чагьам – Ашәшьра ахәы иҵыҵуеит, Дҕамшь иалалоит арҕьарахь ала);

298. **Уапыжәга ду** (рҩашуп, Аҳәи иалалоит армарахь ала);

299. **Уапыжәга хәыҷы** (Аҳарҩа иатәуп, Уапыжәга ду иалалоит);

300. **Уатаҧ** (Уатаҧ ақыҵан Ҧагә иҳапы иҵыҵуеит – Дәаб иалалоит Ҷлоу аҵыхәан, Ҷлоуи Ҭхьынеи ирҳәаауп);

301. **Уатаҧ хәыҷы**, уахәапҵш Брамба;

302. **Улыс** (ашьха иҵыҵуеит, Отаԥи Арасаҳыхьи ирыбжьысны Мыкә иалалоит арҕьарахь ала);

302-а. **Умаҟара ду**, уахәаԥш Маҟара ду;

303. **Умаҟара хәыҷы**, уахәаԥш Маҟара хәыҷы);

304. **Учаҕали**, уахәаԥш Аҳиқәа;

305. **Франкьыл** (Џьапуа) **иҳыхь** (Аимакыра иазааигәоуп,абахә ашьапаҷы идуны иҵыҵуеит,аура кьаҷуп – Дәаб иалалоит арҕьарахь ала);

306. **Францыз** (Ачба) **иҳыхь** (Уатаԥ иалалоит арҕьарахь ала);

307. **Хәажәҭшәара акәара** (Бақьҟан иҵыҵуеит, Ашәаа ркәара иалалоит);

308. **Хәасеикәара** (Агыркәакь иҵыҵуеит, Бзана иалалоит армарахь ала);

309. **Хәмата икәара** (Ацаха кәара иалалоит арҕьарахь ала);

310. **Хәсен икәара** (Ануаа рхәы аҟынтәи агәаҩа иҵысны амҩаду ахь икылсуеит – Бзана иалалоит);

311. **Хәсен** (Шларба) **икәара** (Аҳабла иатәуп, Дҕамшь иалалоит армарахь ала);

312. **Ҳанашә** (Логәуа) **икәара** (Чагьам иатәуп, аҵыхәа Дҕамышь иалалоит);

313. **Ҳаҵыы лкәара**, уахәаԥш Араса зҵоу акәара;

314. **Ҳәажә** (Ҳараниа) **икәара** (Аҳабла иатәуп, Дҕамышь иалалоит арҕьарахь ала);

315. **Ҳәаҵҳәаҵ икәара** (Мыкә иалалоит арҕьарахь ала, Едгьы икәара аладахьы);

316. **Хьачкәара** (Аҳлагараҳы иацәыхарамкәа амҩаду аладахьы иҵыҵуеит, Кәыдры иалалоит армарахь ала);

317. **Хьециа-ԥҳа лкәара** (Кәтоли Лабреи рҳәаа иазааигәаны ҙыхь дуны иҵыҵуеит, икьаҷҳаны Акәара ҭаба иалалоит арҕьарахь ала);

318. **Хьрыԥс икәара** (Улыс иалалоит арҕьарахь ала – Уатаԥ ақыҭа);

319. **Хьрыԥс ирҩаш** (Дәаб иалалоит арҕьарахь ала);

320. **Хьҙыдакәара** (Цхьенҵҟар иалалоит армарахь ала, Ҕәада аҳыхь аҳабла);

321. **Цаҟьазҭоу арҩаш** (Цаҟьазҭоу ашьха иацрыҵны Аалҙга иалалоит);

321. **Цаҟьакәара** (Какә икәара иалалоит армарахь ала);

322. **Цаҟьакәара** (Каҷыҷ икәара иалалоит арҕьарахь ала – Ҕәада аҳыхь аҳабла);

323. **Цаҟьакәара** (ашьхарахь, Адәҩеи Хыш иҳаԥи рыбжьара ибжьысуеит);

323-а. **Цаҟьаԥан** (Улыси Пыцикәареи ахьеилало);

324. **Цгәы икәара** (Тҟәарчал ақыҭан Уатаԥ иалалоит армарахь ала – Урҭа иҵыҵуеит);

325. **Цихәаш** (Ҭоумышьи Аҭареи ирыбжьысуеит – Ҭоумышь иалалоит арҕьарахь ала);

326. **Цкынтыр** (кәароуп, Аҿгәара ақыҵа);

327. **Цуна икәара** (Елырган иҵыҵуеит, Елыр апрофилактика ахьыҟаз иавсуеит – Анариа иалалоит арҕьарахь ала);

328. **Цхьенҵҟар II Цхьынҵҟар аҳы**, уахәаԥш Ачыркәара;

329. **Цыбаа ркәара** (Гәыԥ иҵыҵуеит – Гәыԥи Ҭхьына Абаажә ахәи ирҳәаауп, Какә икәара иалалоит арҕьарахь ала);

330. **Цәабаа ркәара** (Қәынды иалалоит ахахьы арҕьарахь ала);

331. **Цәаԥшь икәара** (Кәыча иҳыхь аҵыхәа – Уатаԥ иалалоит армарахь ала – Ԥақәашь ақыҵа);

332. **Цәаԥшь икәара** (Ԥьыҟәлар иалалоит арҕьарахь ала);

333. **Цәеиаа ркәара** (Ԥьҕьарда иҵыҵуиет, Лаҕәашь иалалоит армарахь ала, Ахы уаа аҳабла);

334. **Цәлаа кәара** (Улыс иалалоит арҕьарахь ала);

335. **Цәмаҭәа зқәу арҩаш** (Улыс иалалоит арҕьарахь ала);

336. **Цәызҭаршьыз** (Қәмарча иалалоит армарахь ала);

337. **Цәышкәара** (Андроу Ҭәаҳәыркыра ҳәа иахьашьҭоу иҵыҵуеит, Уатаԥ иалазлоит арҕьарахь ала Зыхәа акәара аладахьы);

338. **Ҭалкьиаа ркәара** (Амҭәышә зҭакнаҳау иалалоит армарахь ала):

339. **Ҭлархәмыр акәара II Ҭлыхәмыр II Ҭҟархәмыл акәара** (Уатаԥ иалалоит армарахь ала):

340. **Ҭлыхәмыр акәара,** уахәаԥш Ҭлархәмыл акәара;

341. **Ҭҟархәмыл акәара**, уахәаԥш Ҭлархәмыл акәара;

342. **Ҭыкә икәара** (Багәаԥь иалалоит арҕьарахь ала);

343. **Ҭышә икәара** (Ԥақәашь аҽаҩа иҵыҵуеит – алада, Елырҟа, Елырган ҳәа иашьҭоуп – Ахәри иалалоит);

344. **Гагә икәара** (Бақьҟан иатәуп, Ԥьанқәаз иалалоит);

345. **Чагьар икәара** (Алхас икәара иалалоит арҕьарахь ала);

346. **Чаҕыр икәара** (Мыкә иалалоит армарахь ала Акәара хәашь аладахьы);

347. **Чаклеи икәара** (Мыкә иалалоит армарахь ала, Аҭшәарра акәара аладахьы);

348. **Чакьар ирҩаш** (Улыс иалалоит арҕьарахь ала);

349. **Чамҳабру арҩаш** (Ԥьынԥьал икәара иалалоит арҕьарахь ала);

350. **Чапагәырҩа** (Шәбаарха иҵыҵуеит, Бақьҟани Аблаҩаеи ирылсны Қьеҭуанырҩа иалалоит арҕьарахь ала);

350-а. **Чархькәара** (Дәабшьха ахы акуеит Дәаб иалалоит армарахь ала)

351. **Чачы лкәара** (Ҕьазкәара иалалоит армарахь ала);

352. **Чичиа кәара** (Кациҳабла иазааигәаны иҵыҵуеит, Саба иарыхырҭеи Охәреи аусҳәарҭаеи ирыбжьысуеит, Ҵышә икәара иалалоит амҩаду аҿы инаҙаанҙа);

353. **Ҷанаа ркәара**, уахәаԥш Ачымчыра акәара;

354. **Ҷанкәара**, уахәаԥш Раԥзы;

355. **Ҷут икәара** (Қәмарча иалалоит армарахь ала);

356. **Ҷыҷә икәара** (Ҭәада иҵыҵуеит, ахы – «Дауҭан иҙыхь» ҳәа иашьҭоуп, Кәачара аҿацә иалсны Кәтолҟа ицоит – Ҭедора икәара иалалоит арҭьарахь ала, Қьарақьан аҳабла);

357. **Ҷыкә** (Адлеи-ԥҳа) **лкәара** (Дәаб иалалоит армарахь ала Аражәпара агәы);

357-а. **Ҷыр икәара** (Аҳарҩахь ахы акуеит Даҭькәареи иареи еилалоит реицҵалыҵ Рашкәара иацлоит);

358. **Ҽрым** (Шларба) **икәара** (Чагьам иатәуп, аҵыхәа Дҭамышь иалалоит);

359. **Шлараа ркәара** (Аҳабла иатәуп, Дҭамшь иалалоит армарахь ала);

360. **Шыцкәар**а (Ҵҟархәмыл иалалоит арҭьарахь ала);

361. **Шыцкәара ду** (Мықә иалалоит арҭьарахь ала ацҳа азааигәара);

362. **Шыцкәара хәыҷы** (Шыцкәара ду иалалоит армарахь ала, Мықә аҙы азааигәара)**;**

363. **Шьаабан** (Ахал-иԥа) **икәара** (Каҷыҷ икәара ахы);

364. **Шьаабан** (Кәарҷиа) **икәара** (Қәмарача иалалоит армарахь ала);

365. **Шьабсҵакәара** (Қәынды иалалоит армарахь ала);

366. **Шақар ирҩаш** (Улыс иалалоит арҭьарахь ала);

367. **Шьаҟазҵоу** (Цхьенҵҟар иалалоит арҭьарахь ала – Алакәымҳара аҳабла);

368. **Шьанҵакәара** (Алхас икәара иалалоит армарахь ала);

369. **Шьанҵакәара** (Ҷлоу аҳәаа иазааигәаны иҵыҵуеит, Цхьенҵҟар иалалоит армарахь ала, Векәуаа рҳабла);

370. **Шәкәуаа ркәара** (Аҙынра ахәы иҵыҵуеит, Дәаб иалалоит арҭьарахь ала);

371. **Ҩыцьа ахәыҷқәа згаз акәара** (Ҭәада аҳәаа иазааигәаны иавсуеит, Ҷьырҭьыл иалалоит);

372. **Ҷьамҭәарҭәал** (кәара хәыҷзоуп, Дабақыҵ иҵыҵуеит, Аҭдарра иалсны Баҭлан аҙбаарахь илбаауеит);

373-а. **Ҷьамикәара** (Ҟадеи Дәабшьха хәыҷы ирыбжьысуеит, Дәаб иалалоит);

374. **Ҷьамхыр ду** (Цхьенҵҟар иалалоит армарахь ала – Ҭәада аҙыхь аҳабла)

375. **Џьамхыр хәыҷы** (Цхьенҵкар иалалоит арҕьарахь ала, Џьамхыр ду ааѡс);

375-а. **Џьангьери арԥаш** (Сакьан иалалоит армарахь ала);

376. **Џьанқәаз II Џьанқәаз икәара** (Ахәҵа ахы акуеит, Бақьҟан иалсны Дҕамшь иалалоит армарахь ала);

377. **Џьап икәара** (Уатаҧ иалалоит армарахь ала – Ҧақәашь ақыҵа);

378. **Џьыҟәмыр** (Аалӡга иалалоит арҕьарахь ала, Гәып арха, Аалӡга ацҳа аладахьы);

379. **Џьыҟәлар**, уахәаҧш Аӡиқәа хәыҷы;

380. **Џьынҷьал икәара** (Улыс иалалоит армарахь ала);

381. **Џьырҕәыл** (Бақьҟан ахахьы иҵыҵуеит, Гәырчхьи, Аблаԥеи аҳаблақәа ирылсны Дҕамшь иалалоит армарахь ала).

а) Аӡыхьқәа:

1. **Ааразыхь** (Шәбаарха, Қьач абаа азааигәара иҵыҵуеит – Кәыдры иалалоит);

2. **Абанаӡыхь** (Акәареиқәа армарахьтәи аганахь иааигәаны иҵыҵуеит. Акәареиқәа иалалоит Ҧлиаа ахьынхо рнырцә);

3. **Абахә аӡыхь** (Едгьац икәара иалалоит арҕьарахь ала);

4. **Абҟәылӡыхь** (Акәареиқәа иалалоит арҕьарахь ала);

5. **Абҟәылӡых**ь (Какә икәара ахахьы иалалоит арҕьарахь ала);

6. **Абтышь лӡыхь** (Ацукәара иалалоит армарахь ала);

7. **Аграа рӡыхь** (Аӡиқәа иалалоит арҕьарахь ала);

8. **Адарч аӡы** (Уатаҧ аӡы 30-ҟа метра иазааигәаны иҵыҵуеит, Уатаҧ иалалоит арҕьарахь ала);

9. **Адушька** (Киут) **лӡыхь** (Ҭоумышь иалалоит арҕьарахь ала);

10. **Аӡкылхәара** (ӡыхьуп, Уатаҧ аҧсҭа);

10-а. **Аӡыхь** (Аҭаҳара акәара ахы);

11. **Аӡыхь II Шаниаа рӡыхь** (Векәуаа рҳабла иҵыҵуеит, Цхьенҵкар иалалоит армарахь ала);

12. **Аӡиқәа ахы** (Дамениаа ргәаԥа иҵыҵуеит, Аӡиқәа акәара иахуп);

13. **Аӡыхьду** (Кәыниашҭа ицо амԥахь – Аӡыхь хәыҷы анаѡс);

14. **Аӡыхь хәыҷы** (Кәыниашҭаҟа ицо амԥахь, Дақьа лӡыхь анаѡс);

15. **Аӡыхь хәыҷы** (Мышәҭаҟьаҟа иалалоит армарахь ала);

16. **Акаҵәара аӡыхь** (Қьеҭуанрԥа иалалоит армарахь ала, Кәарҷиаа рыхәҵа иҵыҵуеит);

17. **Акән** (Гәагиа) **иӡыхь** (Цыбаа ркәара иалалоит арҕьарахь ала);

18. **Акьыр аӡыхь** (Акьырахә иҵыҵуеит – Абатра кәара иалалоит арҕьарахь ала);

19. **Аҟәараӡыхьқәа** (Амшын ахықәан иҵыҵуеит «Ҷҟәыргьыл» ҳәа иахьашьҭоу ауахәама аладахьы);

20. **Ал аӡыхь** (Ҭоумышь иалалоит армарахь ала амшын иазааигәаны);

21. **Аламыҵзыхь** (Аусҳәарҭа ашҭа аладахьы иҵыҵуеит, Мыҡә иалалоит арҕьарахь ала);

22. **Алаԥанра аҳзыхь** (Брамба иалалоит арҕьарахь ала);

23. **Алҳзыхь** (Дауҕан иҳзыхь арҕьарахьтәи аганахь иласкьагашәа иҵыҵуеит, аҵыхәа кәтолаа Акәараҭбаа ҳәа иашьҭоуп, Кәтоли Лабреи рҳәааа иазааигәаны Акәара ҭбаа II Умаҟара ду иалалоит);

24. **Алҳзыхь** (аҳгьы, аҭыԥгьы, Ацәгылареи Ахыш ахәи рыбжьара – ашьхацамѡахь);

25. **Алыԥьса** (Ҭыжә) **иҳзыхь** (Ҟазырхан лкәара иалалоит аҵыхәахь, армарахь ала;

26. **Алыԥьса** (Наҷҟьебиа) **иҳзыхь** (Цаҟьаԥан иалалоит армарахь ала, Қҭыжә иҳзыхь аладахьы);

27. **Амшә зҭаԥсыз аҳзыхь** (Ҕәада Ҷьырҕәыл иҵыҵуеит, Аблаѡа иалалоит армарахь ала);

28 **Амшәырҳзыхь** (Цхьенҵҟар иалалоит ахахьы армарахь ала – Кәарҷиаа рыхәҵа);

29. **Андреи иҳзыхь** (Акәара ҭбаа ахы);

30. **Андреи** (Араҳамиа) **иҳзыхь** (Ацуркәара ахы);

31. **Анышәцҳа аҳзыхь** (Ацукәара иалалоит арҕьарахь ала);

32. **Апап иҳзыхь** (Мрамба иалалоит арҕьарахь ала);

33. **Аԥсаҳзыхь**, уахәаԥш хыхь Аԥсаҳзыхь;

34. **Аԥсҳа иҳзыхь**, уахәаԥш хыхь Аԥсҳа иҳзыхь;

35. **Аԥшаҟәсырҭа аҳзыхь** (Аԥшаҟәсырҭа иҵыҵуеит Ануаа рхәы аҵаҟа – аҵыхәа Ҭоумышь иалалоит);

36. **Ар ахьеибашьыз аҳзыхь** (Ԥанаѡ иатәуп – Уатаԥаа рышьхцамѡахь);

37. **Ара зҭагылоу аҳзыхь** (Каҷыҷ икәара иалалоит армарахь ала – Ҕәада аҳзыхь аҳабла);

38. **Арасаҳзыхь** (Мыҡә аҳиас иазааигәаны иҵыҵуеит – Мыҡә иалалоит Ҳәаҵҳәаҵ икәара аладахьы – Арасадзыхь ақыҵа);

39. **Арсана** (Мҟаиа) **иҳзыхь** (Ҭоумышь иалалоит армарахь ала);

40. **Атама зыбжьагылоу аҳзыхь** (Зыхәа иалалоит арҕьарахь ала);

41. **Аҭырқәцәа рҳзыхь** (Ацәырасра аҳзыхь иалалоит армарахь ала);

42. **Аҭыҳәҵа зыхь** (Аҳзыѡра иалалоит арҕьарахь ала);

43. **Аҭәаҳы** (Ашьхацамѡахь, Шьыбжьхьара хәыҷы анаѡс);

44. **Ахьарахә аҳзыхь** (Брабма иалалоит армарахь ала);

45. **Ахьара аҳзыхь** (Цхьенҵҟар иалалоит армарахь – Ҷлоу ақыҵа);

46. **Ахьаца зыхь** (Мыҡә иалалоит арҕьарахь ала, Аусаҳәарҭа аѡадахьы);

47. **Аҳаҷҷа зыхь** (Уатаԥ иалалоит арҕьарахь ала);

48. **Аҳ иҳзыхь** (Ԥлиа Арсент дахьынхо иҵыҵуеит, Бачыр икәара иалалоит арҕьарахь ала);

49. **Аҳ иҙыхь** (иҭачаԥаны ҙыхь дууны иҟоуп, Кәарҷиаа рԥьаԥҭакәа рҽадахьы – Маркәыла, Ҳапаҽ аҳабла арха);

50. **Аҳ иҙыхь** (Ачаԥшьара ахәы аҵаҟа иҵыҵуеит, ажәытәан Аҙиқәа иалалон арҕьарахь ала, аха ХХ ашәышықәса алагамҭазы аҙыхь атруба ҭаҵаны зыржәтәыс Очамчыра ақалақь иаларҵеит);

51. **Аҳкәажә лҙыхь** (Аԥьбара кәара иалалоит арҕьарахь ала, Андроу аҳабла);

52. **Ацәырасра аҙыхь** (Цхьынцҟар иалалоит армарахь ала – Ԥлоу ақыҭа);

53. **Ачачхалеи II Шьақариԥацәа рҙыхь** (Ҭхьыны амрагылараҳьтәи аганахь иҵыҵуеит, Гьенараа ркәара иалалоит армарахь ала);

54. **Ачачхалеи аҙыхь** (Аҙиқәа иалалоит арҕьарахь ала Акәасҟьа);

55. **Ачачхалеи анаара аҙыхь** (Шәбаарха иҵыҵуеит, Зыдаҟәара иалалоит);

56. **Ачырасра аҙыхь** (ашьхарахь, Аԥслаҳәԥара анаҽс – Дәаб аԥсҭа);

57. **Ачырасра аҙыхь** (Ачырасра ҳәа иахьашьҭоу иамоуп);

58. **Ачерасаҙыхь** (Нарыҟь иқьаҵҭа азааигәара иҵыҵуеит – Цхьенцҟар иалалоит армарахь ала);

59. **Ашхәаҙы** (Ҭоумышь амшын иахьалало каналны 200 метра инареиҳаны Ҭоумышь иацыргоуп, аҙы дуны иҭоуп);

60. **Ашыцҙыхь** (ашьхарахь, Ацәгылареи Ахкылаҵараеи рыбжьара)

61. **Аԥьра аҙыхь** (Ґәадеи Кәачареи рҳәааҷ амҽа аладахьы иааигәаны иҵыҵуеит, алада Кәачара аганахь Абырзалкәара II Умаҟара хәыч ҳәа иашьҭоуп)

62. **Баԥлан аҙыхь** (Мармал абаа иазааигәаны аладахьы иҵыҵуеит, Кәыдры иалалоит армарахь);

63. **Бадала иҙыхьқәа** (Аҙырҽаш иалалоит арҕьарахь ала – Ачаарқыҭ аҳабла);

64. **Бақьтор** (Ратиа) **иҙыхь** (Гьенаа ркәара ахы);

65. **Баҭлома** (Ҷкониа) **иҙыхь** (Алаԥанра иҵыҵуеит, аҵыхәа аҙбаара иалалоит);

66. **Баԥьга** (Акаба) **иҙыхь** (Ацуркәара иалалоит армарахь ала, Емхы иҙыхь аладахьы);

67. **Бебҭоу иҙыхь** (Арха хәыҷы «Бебҭоу идгьыл» ҳәа иахьашьҭоу иҵыҵуеит – Ԥақәашь ақыҭа);

68. **Бегь** (Лагәлаа) **иҙыхь** (Ԥьынԥьиаа рынхарҭа азааигәара иҵыҵуеит Ԥақәашь арха);

69. **Бераиаа рҙыхь** (Акәареиқәа иалалоит арҕьарахь ала);

70. **Берам иҙыхь** (Брамба иалалоит армарахь ала);

71. **Бҕажәаа рҙыхь** (Мрамба иалалоит армарахь ала);

72. **Бигәаа рҙыхь** (Кәыдры ахәы аҳабла иҵыҵуеит, Кәыдры иалалоит армарахь ала);

73. **Бигәаа рзыхь** (Дәаб иалалоит арҕьарахь ала);

74. **Бинагә** (Кәыҵниа) **изыхь** (Аҭарба иҳәысҭа ахы акуеит – Ԥшьақәа иалалоит армарахь ала);

75. **Бинаҟәыҟә** (Папаскьыр) **изыхь** (Акәара ҭбаа ахқәа ируакуп);

76. **Бонда изыхь** (Аҙиқәа иалалоит арҕьарахь ала – Акьасқьа);

77. В**оуаа рзыхь** (Воуаа рхәы иҵыҵуеит, аҵыхәа Мықә иалалоит);

78. **Габлиаа рзыхь**, уахәаԥш Цаҟьаҙыхь;

79. **Гаԥьа Агәсба изыхь** (Кәартаа рзыхь иалалоит армарахь ала, Бзанқыҭ аҳабла);

80. **Гыд** (Кәыҵниа) **изыхь** (Аҭара, Ахәанаа аҳабла иҵыҵуеит, Ақыдракәара иалалоит армарахь ала);

81. **Гыд изыхь** (Аҭара, Ар ртәарҭа иҵыҵуеит, Қыжәҙы иалалоит армарахь ала);

82. **Гызмал изыхь** (Шәбаарха аҵыхәа Баҟьҟан иахьаду иҵыҵуеит, Чаԥагәырԥа иалалоит арҕьарахь ала);

83. **Гыԥь** (Ҭаниа) **изыхь** (Мыр абаа аҵаҟа иҵыҵуеит – Ԥақәашь ақыҭа);

84. **Гәарамиаа рзыхь** (Гәарамиаа ркәара ахы);

85. **Гәдиа** (Асланҙиа) **изыхь** (Цаҟьаԥан, иалалоит армарахь ала, Какәбаа рзыхь аладахьы);

86. **Гәыгә изыхь** (Лаҕәашь иалалоит арҕьарахь ала –Кәтол);

87. **Гәыгәа изыхь** (Брамба иалалоит армарахь ала);

88. **Гьаргәал** (Чачба) **изыхь** (Ҵыскәара II Искәыриа аҙы арҕьарахьтәи ахықәахь иҵыҵуеит, амшын 300-ҟа метра иԥацәхыкны);

89. **Гьаргәал** (Арчаа) **изыхь** (Ацуркәара иалалоит арҕьарахь ала Сандра изыхь аладахьы);

90. **Гьаргь изыхь** (Аҙлагара аҙы иалалоит – Баслахә);

91. **Ҕарцкьиаа рзыхь** (Ҟазырхан лкәара иалалоит армарахь ала, акәара аҵыхәахь);

92. **Ҕьеԥь изыхь** (Хәасеикәара иалалоит арҕьарахь ала);

93. **Ҕәада аҙыхь** (Асыпра кәара ахы);

94. **Дад изыхь** (Џьыҟәлар иалалоит армарахь ала, Кәагә изыхь аладахьы)

95. **Дақьа лҙыхь** (Кәыниашҵаҟа ицо амԥахь, Дақьа лыҷаҟәара ҳәа иахьашьҭоу иҵыҵуеит);

96. **Дамеи** (Адлеиба) **изыхь** (Ацукәара иалалоит арҕьарахь аала);

97. **Даҵа** (Ануа) **изыхь** (Ануаа рхәы аҵаҟа иҵыҵуеит аҵыхәа Ҭоумышь иалалоит);

98. **Дауҭ** (Ҟьантаба) **изыхь** (Аҙырԥаш иалалоит арҕьарахь ала – Ачаарқыҭ);

99. **Дачиаа рзыхь** (Акәареиқәа иалалоит армарахь ала);

100. **Делаа рзыхь** (Аалҙга иалалоит арҕьарахь ала, Мрамба аладахьы);

101. **Дим иҙыхь** (Ацуркәара иалалоит армарахь ала, Андреи иҙыхь аладахьы);

102. **Доуҕан иҙыхь** (Еқәыԥ иҙыхь арҕьарахь инаџәхыкны иҵыҵуеит, Кәтолаа «Чыҕә икәара» ҳәа иашьҭоуп, Кәтоли Лабреи рҳәааҽы Ҭедара икәареи иареи еицыланы иааигәаҙаны Абырзалкәара иалалоит);

103. **Доч иҙыхь** (Доч икәара ахы – Ахәри, Аҟәараш аҳабла);

104. **Ебырҳам иҙыхь** (Брамба иалалоит арҕьарахь ала);

105. **Ебырҳам** (Асланҙиа) **ичачхалеи** (Даҕьыркәара иалалоит армарахь ала ахахьы);

106. **Едгьац** (Гәниа) **иҙыхь** (Мыркәыла иатәуп – Цаҟьаԥан иалалоит армарахь ала, акәара аҵыхәахь);

107. **Едгьы иҙыхь** (Брамба иалалоит арҕьарахь ала);

108. **Едгьы иҙыхь** (Акәара ҭбаа иацлоит Бебиаа ркәара ахьалало);

109. **Еқәыԥ иҙыхь** (Чагьам иатәуп, аҵыхәа Кәанач икәара иалалоит);

110. **Еқәыԥ** (Шьоууа) **иҙыхь** (Ҕәадеи Кәачареи рҳәаа иазааигәаны иҵыҵуеит, алада, Кәтолаа Ҭедара икәара ҳәа иашьҭоуп, Чыҕә икәара иалалоит);

111. **Емхы** (Кәаҵиа) **иҙыхь** (Ацуркәара иалалоит армарахь ала – Шьалуа иҙыхь аладахьы);

112. **Ерҟан** (Киут) **иҙыхь** (Ҷашьа иалалоит арҕьарахь ала, Ҭамшьыгә иҙыхь аладахьы);

112-а. **Естат иҙыхь** (Соуиԥсара, Быт ихаҳә иатәуп);

113. **Жьанҭа** (Гәаланҙиа) **иҙыхь** (Аҙырԥаш иалалоит армарахь ала – Ачаарқыҵ);

114. **Жьыргә иҙыхь** (Ҭоумышь аҳабла иаҵанакуеит, Ҭоумышь иалалоит армарахь ала);

115. **Завас** (Бганба) **иҙыхь** (Акәарахәашь иалалоит арҕьарахь ала);

116. **Зина** (Ԥьапуа-ԥҳә) **лҙыхь** (Дәаб иалалоит арҕьарахь ала – Ҷлоу аҳабла);

117. **Загәа** (Аиуанба) **иҙыхь** (Аҙиқәа иалалоит арҕьарахь ала – Акәасқьа);

118. **Зыҵь иҙыхь** (Акәара ҭаба иалалоит армарахь ала);

119. **Зыкь иҙыхь** (Аҙиқәа иалалоит арҕьарахь ала – Акәасқьа);

120. **Зыхьзҭоу** (Бақьҟан иатәуп, Ашәаа ркәара II Ԥьмарыԥры иалалоит);

121. **Иазбеи** (Амқәаб) **иҙыхь** (Цаҟьаԥан иалалоит армарахь ала, Едгьац иҙыхь ахьалало аԥадахьы);

122. **Иашаа рҙыхь** (Аҭара, Кәакәаа рхәы иҵыҵуеит – Акәашцҳа акәара иалалоит армарахь ала);

123. **Иуа** (Кәаҕәаниа) **иҙыхь** (Бзана иалалоит арҕьарахь ала – Ахы ууаи Агыркәакьи рҳәаа азааигәара);

124. **Иуанаа рҙыхь** (Илиакәара ахқәа ируакуп – Сачына аҳабла);

125. **Кадыр** (Ҭарба) **иҙыхь** (Ануаа рхәы иҵыҵуеит, Лаҕәашь иалалоит армарахь ала Кәтол аҳәаа иазааигәаны)

126. **Какәбаа рҙыхь** (Цаҟьаԥан иалалоит армарахь ала, Гәдиа иҙыхь аҩадахьы);

127. **Кама** (Емырхәба) **лҙыхь** (Аҙиқәа иалалоит арҕьарахь ала – Акәаскьа);

128. **Кампыҷа** (Абашь) **иҙыхь** (Цихәаш иалалоит армарахь ала);

128-а. **Ҟарач иҙыхь** (Ҭарба иҳәыста иҵыҵуеит, Ақыдра акәара иалалоит арҕьарахь ала);

129. **Кыԥса** (Гамгиа) **иҙыхь** (Ҭоумышь иалалоит арҕьарахь ала);

130. **Кыҷын иҙыхь** (Улыс иалалоит арҕьарахь ала);

131. **Кәагә** (Ҳаԥьым) **иҙыхь** (Ԥьыҟәлар иалалоит армарахь ала, Дад иҙыхь аҩадахьы);

132. **Кәаҕәаниаа рҙыхь II Ҭышәаа рҙыхь** (Чагьам иатәуп, Уадабын иалалоит);

133. **Кәазмаа рҙыхь** (Кәазмаа рхәы амраҭашәарахьтәи ашьапаҷы иҵыҵуеит, иааигәаны анышә иҵалаоит);

134. **Кәакәана** (Ҳашба) **иҙыхь** (Аҙлагара аҩадахьы иҵыҵуеит – Ԥакәашь арха);

135. **Кәакәана** (Бақаҭалиа) **иҙыхь** (Ԥьыҟәлар ахы);

136. **Кәакысқьыраа рҙыхь** (Илиакәара ахқәа ируакуп – Сачына аҳабла);

137. **Кәамҕьас иҙыхь** (ашьхацамҩахь Аҭәаҙы анаҩс);

138. **Кәанач иаапҵра аҙыхь** (Уатаԥ ду иалалоит армарахь ала – Ԥакәашь ақыҵа);

139. **Кәарҙы II Кәарҙаа рҙыхь** (Цхьенҵҟар иалалоит ахахьы армарахь ала, Кәарҷиаа рыхәҵа);

140. **Кәартаа рҙыхь** (Қәычбериаа рҙыхь иареи еилалоит, Кәараны аусҳәарҵа иавсуеит – алада Бебешьиа икәара ҳәа иашьҭоуп);

141. **Кәартаа рҙыхь** (Аҙыҩра ахы);

142. **Кәасҵа иҙыхь** (Аблаҩа аҳабла иатәуп, Аблаҩа аҙы иалалоит);

143. **Кәасҵа** (Ҭыжә) **иҙыхь** (Ацуркәара иалалоит армарахь, Баԥьга иҙыхь аладахьы);

144. **Кәаҵиа** (Ҭарба) **иҙыхь** (Ҭоумышь иалалоит армарахь ала);

145. **Кәаҵиа** (Иуанба) **иҙыхь** (Ҭоумышь аҳабла иатәуп, Ҭоумышь ду иалалоит армарахь ала);

146. **Кәача** (Бигәаа) **иҙыхь** (Алаа ркәара иалалоит арҕьарахь ала);

147. **Кәаԥь** (Маршьан) **иҙыхь** (Какә икәара иалалоит арҕьарахь ала – Маршьанаа рырха);

148. **Кәтат** (Хәынҙиа) **иҙыхь** (Гьаргь иҙыхь иалалоит);

149. **Кәынта** (Кәабахиа) **иҙыхь** (Дҕамшь иалалоит арҕьарахь ала – Бзанқыҵ аҳабла);

150. **Кәыча** (Ҭаниа) **иҙыхь** (Чачхалиаа рҳабла иҵыҵуеит, аҵыхәа Цәаԥшь икәара ҳәа иашьҭоуп);

151. **Кәыҷ** (Дочиа) **иҙыхь** (Ҭхьына ақыҵа – Ахы уаа аҳаблақәа);

150-а. **Кьагәа** (Гәыргәлиа) **иҙыхь** (Аҙырԥаш иалалоит армарахь ала – Ачаарԥыҵ);

152. **Кьанта** (Гьенаба) **иҙыхь** (Гьенараа ркәара иалалоит арҕьарахь ала);

153. **Кьамач иҙыхь** (атрасса аладахьы Наҕбоу агәҭахь);

154. **Кьапач** (Шьынқәба) **иҙыхь** (Гьенараа ркәара иалалит арҕьарахь ала);

155. **Кьасыгә** (Асланҙиа) **иҙыхь** (Цаҟьаԥан иалалоит арҕьарахь ала, Зыкь иҙыхь аладахьы);

156. **Қамчача лҙыхь** (Уатаԥ иалалоит армарахь ала);

157. **Қҵыжә** (Асланҙиа) **иҙыхь** (Цаҟьаԥан ахы);

158. **Қырч иҙыхь** (Бзана иалалоит армарахь ала – Бзанқыҵ аҳабла);

159. **Қьаамын иҙыхь** (Қеҭуанрԥа иалалоит армарахь ала, Абаажә ахәи Ҕәада ахәҭеи рҳәаағ);

160. **Қәаб зҵоу аҙыхь** (Брамба иалалоит арҕьарахь ала);

161. **Қәаранҙиаа рҙыхь** (Ҭедара икәара иалалит армарахь ала – Қьарақьан аҳабла);

162. **Қәаҭеи** (Қәҭелиа) **иҙыхь** (Какә икәара иалалоит арҕьарахь ала – Маршьанаа рырха)

163. **Қәычбериаа рҙыхь** (Кәартаа рҙыхь иалалоит нас аԥбагьы кәараны аусҳәарҭа иҵысуеит Бебишьиа икәара ҳәа иашьҭоуп);

164. **Қәыцьмахан иҙыхь** (Ғыҙыс икәара иалалоит);

165. **Ҟазахә** (Бранҙиа) **иҙыхь** (Аҙыԥры иалалоит армарахь ала – Ачаарԥыҵ);

166. **Ҟарач иҙыхь** (Аҭарба иҳәыста иҵыҵуеит – Ақыдракәара иалалоит арҕьарахь ала);

167. **Ҟәылбақьан иҙыхь** (Едгьац икәара иалалоит армарахь ала);

168. **Лагәыстан иҙыхь** (Ҭоумышь аҳабла иатәуп, Ҭоумышь иалалоит);

169. **Лад** (Зыхәба) **иҙыхь** (Какә икәара иалалоит арҕьарахь ала);

170. **Ладикәа** (Гәаԥиа) **иҙыхь** (Алҙыхь арҕьарахьтәи аган инацәхыкны иҵыҵуеит, алада – Бебиаа ркәара ҳәа иашьҭоуп, Акәара ҭбаа иалалоит арҕьарахь ала);

171. **Ламиаа рҙыхь** (Мисор иҙыхь иалалоит армарахь ала);

172. **Ламкыц II Ламкыц** (Ачба) **иҙыхь** (Аҟәарш анаара уахьыԥкыдло Аалҙга иҭаԥшуа ахәы аганағ, ҙыхь дуны иҵыҵуеит – Алтәцҳа акәара иалалоит армарахь ала – Ԥақәашь);

173. **Ламкыц аҙыхь** (ашьхарахь, Ҵыкә акаҵәара анаԥс);

174. **Ламшьаҵә** (Сабекьиа) **иҙыхь** (Гьенараа ркәара иалалоит армарахь ала);

175. **Ламшьаҵә** (Ҕәынҷьиаа) **иҙыхь** (Ҷашьа иалалоит арҕьарахь ала);

176. **Ланта** (Ҭыжә) **иҙыхь** (Ацуркәара иалалоит армарахь ала, Ҕарцкьиаа рҙыхь аҽадахьы

177. **Лапаҕә** (Гындиа) **иҙыхь** (Кәакәана иҙыхь иазааигәоуп – Ԥақәашь ақыҵа):

178. **Лауан** (Маршьан) **иҙыхь** (Аҭара, Аҭарба иҳәысҵа иҵыҵуеит – Ԥшьақәа иалалоит арҕьарахь ала);

179. **Леуа** (Ҷулаиа) **иҙыхь** (Ацуркәара иалалоит арҕьарахь ала);

180. **Леуарсан** (Ҳаразиа) **иҙыхь** (Какә икәара ахы);

181. **Маанаа рҙыхь** (Чагьам иҵыҵуеит, Саҙаа ркәара иалалоит Шармаҭаа рҙыхь аладахьы);

182. **Мақәа иҙыхь** (Чагьам иатәуп, аҵыхәа Ҳанашә икәара иалалоит);

183. **Маниа** (Ҷокәа) **лҙыхь** (Какә икәара ахықәан иҵыҵуеит, Какә икәара иалалоит);

184. **Манча иҙыхь** (Аҙырҽаш иалалоит армарахь ала Ачаарқыҵ);

185. **Мариқәа лҙыхь** (Уатаԥ иалалоит армарахь ала);

186. **Маршьанаа рҙыхь** (Гәабанага иалалоит арҕьарахь ала, Ҕьеԥьыр иазааигәаны);

187. **Маҭқьери** (Сангәлиа) **иҙыхь** (Бақьҟан иатәуп, Ԥьанқәаз иалалоит);

188. **Махьал иҙыхь** (Едгьац икәара иалалоит армарахь ала);

189. **Махьал иҙыхь** (Гьенараа ркәара иалалоит Ачачхалеи аладахьы);

191. **Маҳаид иҙыхь** (Улыс иалалоит арҕьарахь ала Уатаԥ ақыҵа);

192. **Маҳбеҭ иҙыхь** (Аҭарба иҳәысҵа иҵыҵуеит – Ақыдракәара иалалоит арҕьарахь ала);

193. **Маҳмеҭ** (Ашәба) **иҙыхь** (Какә икәара иалалоит арҕьарахь ала, Лад иҙьыхь аладахьы);

194. **Маҳмуҭ** (Лагинҙа) **иҙыхь** (Аҙырҽыш иалалоит армарахь ала – Ачаарқыҵ):

195. **Мдар иҙыхь** (Едгьац икәара ахы);

196. **Мепориаа рҙыхь** (Охәреи иалалоит);

197. **Мерцхәлаа рҙыхь** (Цаҟьаԥан иалалоит арҕьарахь ала, Гьаргәал иҙыхь аҽадахьы);

198. **Мисор** (Бганба) **иҙыхь** (Ламиаа рҙыхь иалалоит арҕьарахь ала, нас рыҽбагьы Мықә иацлоит Акәара хәашь аҽадахьы);

199. **Миха** (Ҕәынҷьиа) **иҙыхь** (Цихәаш иалалоит армарахь ала);

199-а. **Миха** (Чакәатаа) **иҙыхь** (Аҙырҽаш иалалоит арҕьарахь ала – Ачаарқыҵ);

200. **Миха иҙыхь** (Брамба иалалоит арҕьарахь ала);

201. **Мсҭафа** (Герхьелиа) **иҙыхь** (Акәашкәара иалалоит);

202. **Мураҭбеи** (Маршьан) **иҙыхь** (Ҭоумышь аҳабла иатәуп, иааигәаны Ҭоумышь ду иалалоит армарахь ала);

203. **Муса** (Ҳаҭхәа) **иҙыхь** (Цхьенҵҟар иалалоит арҕьарахь ала);

204. **Мырза** (Ануа) **иҙыхь** (Ҭоумышь иалалоит армарахь ала, амҩаду азааигәара);

205. **Мырзаҟан** (Маршьан) **иҙыхь** (Аҭара, Аҭарба иҳәысҭа иҵыҵуеит – Пшьақәа иалалоит армарахь ала);

206. **Мысрыҟәа** (Гемуа) **иҙыхь** (Алхас икәара ахы);

207. **Мыҷыҷ** (Асланҙиа-пҳа) **лҙыхь** (Цаҟьапан иалалоит арҕьарахь ала, Кьасыгә иҙыхь аҩадахьы);

208. **Мыҷьга** (Гәагәуа) **иҙыхь** (Гәабанга ахы);

209. **Мыҷьгәыр** (Кәыҵниа) **иҙыхь** (Аҭарба иҳәысҭа иҵыҵуеит, Пшьақәа иалалоит армарахь ала);

210. **Нагә** (Бигәаа) **иҙыхь** (Алаа ркәара иалалоит арҕьарахь ала);

211. **Нагә** (Гәаланҙиа) **иҙыхь** (Аҙыҩры иалалоит арҕьарахь ала – Бзаньқыҵ аҳабла);

212. **Нарықь иҙыхь** (Ацаха кәара иалалоит арҕьарахәь ала);

212-а. **Нестор иҙыхь** (Кәыниашҭа иатәуп);

213. **Никәа (Мкәаб) иҙыхь** (Аҙыҩада азааигәара иҵыҵуеит – Мыкә иалалоит Ҳапаҩ аҳабла);

214. **Никәала** (Мқаиа) **иҙыхь** (Аҙырҩаш иалалоит армарахь ала – Ачаарқыҵ);

215. **Никәа иҙыхь** (Брамба иалалоит армарахь ала);

216. **Нина лҙыхь** (Уатаҧ иалалоит армарахь ала);

217. **Осман** (Киут) **иҙыхь** (Ҭоумышь иалалоит арҕьарахь ала Цихәаш аладахьы);

218. **Петра** (Џьынџьал) **иҙыхь** (Хәасеикәара иалалоит армарахь ала);

219. **Пила** (Мқаиа) **иҙыхь** (Жьанҭа иҙыхь иалалоит арҕьарахь ала):

220. **Паҷкәариаа рҙыхь** (Ацукәара иалалоит армарахь ала);

221. **Пица** (Ғәынџьиа) **иҙыхь** (Цихәаш иалаоит армарахь ала);

222. **Пшьтат** (Кәарҷиа) **иҙыхь** (Каҷыч икәара ахы);

223. **Роница** (Касланҙиа-пҳа) **лҙыхь** (Цәеиаа ркәара иалалоит арҕьарахь ала):

224. **Сақаниаа рҙыхь** (Гәыгә иҙыхь иалалоит армарахь ала);

225. **Салам иҙыхь** (Қьеҭуанырҩа иалалоит арҕьарахь ала);

226. **Салуман** (Габлиа) **иҙыхь** (Аҙырҩаш II Наҕбоу аҙы иалалоит армарахь ала – Наҕбоу аҳабла);

227. **Самсон** (Шьоууа) **иҙыхь** (Дәҩан аҳабла ахахьы иҵыҵуеит, Цхьынҵҟар иалалоит армарахь ала Аҟәатәи амҩаду аҩадахьы);

228. **Самсон** (Лакр) **иҙыхь** (Алаҧынкәара ахы);

229. **Самсон иҙыхь** (Кыԥса иҙыхь иалалоит арҕьарахь ала);

230. **Сандра**(Циколиа) **иҙыхь** (Ацуркәара иалалоит арҕьарахь ала, Гьаргәал иҙыхь аѡадахьы);

231 **Сандра иҙыхь** (Ҭоумышь иалалоит армарахь ала);

232. **Сандра** (Амҷба) **иҙыхь** (Ҕәада – Џьырҕәыл иҵыҵуеит – Аблаѡа иалалоит армарахь ала);

232. **Сардиан иҙыхь** (Мақьашьаб ҳәа иахьашьҭоу иамоуп – Ԥанаѡ);

233. **Сардиан** (Ратиа) **иҙыхь** (Гьенараа ркәара иалалоит арҕьарахь ала);

234. **Сиԥана иҙыхь** (Рапҵы агәаѡа иҵыҵуеит – Рапҵы иалалоит армарахь ала);

235. **Сҭеԥана иҙыхь** (Аҙыѡры иалалоит армарахь ала, Бзанқыҵ аҳабла);

236. **Тагә иҙыхь** (Чагьам иатәуп, аҵыхәа Саҙаа ркәара иалалоит Маанаа рҙыхь аладахьы;

237. **Тыѡаа рҙыхь** (Ажабаареи Аалҙгеи рыбжьара, аҙыхь ахы акыц ҭаҵаны иҟаҵан);

238. **Ҭакәи** (Шьоууа) **иҙыхь** (Ҷҟрышь иҵыҵуеит, Учаҕал иалалоит);

239. **Ҭамшьыгә** (Ашәба) **иҙыхь** (Ҭоумышь аҳабла иатәуп, Ҭоумышь иалалоит армарахь ала);

240. **Ҭамшьыгә** (Киут) **иҙыхь** (Ҷашьа иалалоит армарахь ала Ламшьаҵә иҙыхь аладахьы);

241. **Ҭарашь** (Чегьиа) **иҙыхь** (Алаԥанра иҵыҵуеит аҵыхәа аҙбаара иалаҙуеит);

242. **Ҭарашь** (Какәбаа) **иҙыхь** (Цихәаш иалалоит армарахь ала);

243. **Ҭаҵырҟан иҙыхь** (Сакьан иатәуп – Хабыгә иҙыхь иазааигәоуп);

244. **Ҭлаԥс** (Махариа) **иҙыхь** (Қырч иҙыхь иалалоит – Бзанқыҵ аҳабла);

245. **Ҭоҵиа лҙыхь** (Аҙыѡры иалалоит армарахь ала);

246. **Ҭыҟәа иҙыхь** (Аҵарба иҳәыста иҵыҵуеит – Ԥшьақәа иалалоит армарахь ала);

247. **Ҭыҟәа иҙыхь** (Мшәылды икәара иалалоит арҕьарахь ала);

248. **Уасман иҙыхь** (Мықә иалалоит арҕьарахь ала Улыс аладахьы);

249. **Уахҭа** (Арҕәниа) **иҙыхь** (Аҵара, Ахәанаа аҳабла иҵыҵуеит – Қыжәҙы иалалоит армарахь ала);

250. **Урыс** (Гемуа) **иҙыхь** (Чагьар икәара ахы);

251. **Фрикан** (Гәагиа) **иҙыхь** (Цыбаа ркәара иалалоит арҕьарахь ала);

252. **Хабыгә иҙыхь** (Сакьан иатәуп – Хабыгә иҳаԥы ҳәа иахьашьҭоу);

253. **Хабыгә** (Ачба) **иҙыхь** (Чагьам иатәуп, аҵыхәа Тагә иҙыхь иацлоит);

254. **Хакәыцә** (Касланҙиа) **иҙыхь** (Лаҕәашь иалалоит армарахь ала – Ахы уаа аҳабла);

255. **Хамжәажә лзыхь** (Едгьац икәара иалалоит арҕьарахь ала);

255-а. **Хамжәажә лзыхь** (Мышә иқәаҵа иҵыҵуеит – Қьеҭуанрԝа иалалоит армарахь ала, Қьеҭуан аҳабла);

256. **Хыҥҭәаа рзыхь** (Гьенараа ркәара иалалоит армарахь ала);

257. **Хәампҵала лзыхь** (Баҕыр икәара иалалоит арҕьарахь ала);

258. **Хәанеи** (Қапба) **изыхь** (Ҭитҵ лзыхь иацлоит арҕьарахь ала);

259. **Хәшьыҵ** (Киут) **изыхь** (Ҷашьа иалалоит армарахь ала Шьаабан изыхь аладахьы);

260. **Хәыршьыҵ изыхь** (Едгьац икәара иалалоит армарахь ала);

161. **Хәыршьыҵ изыхь** (Ҭоумышь аҳабла иатәуп, Ҭоумышь ду иалалоит армарахь ала);

262. **Хьына лзыхь** (Аҭара, Кәакәаа рхәы аҳабла Цихәаш аҙы иахьаду аганахь иҵыҵуеит – Цихәаш иалалоит арҕьарахь ала);

263. **Ҳагьар** (Кәыҵниа) **изыхь** (Аҭарба иҳәыста иҵыҵуеит – Ақыдракәара иалалоит арҕьарахь ала);

264. **Ҳазарат** (Торчуа) **изыхь** (Гьенараа ркәара иалалоит арҕьарахь ала);

265. **Ҳаидар изыхь** (Ҷашьа иалалоит арҕьмарахь ала, Кындыҕ аусҳәарҭа аладахьы);

265-а. **Ҳарун изыхь** (Соуиҧсара «Быт ихаҳә» ҳәа иахьашьҭоу иатәуп);

266. **Ҳарун** (Қаԥьаиа) **изыхь** (Акәара хәашь ахы);

267. **Ҳаԥьымаа рзыхь** (Гызмал икәара иалалоит армарахь ала);

268. **Цаҟьа зыхь II Габлиаа рзыхь** (Цыбаа ркәара иалалоит арҕьарахь ала);

269. **Цыбаа рзыхь** (Ацаҟьа иалҵуеит – Цыбаа ркәара иалалоит арҕьарахь ала);

270. **Цыкәтаниаа** рзыхь (Ацуркәара иалалоит армарахь ала, Кәасҭа изыхь аладахьы);

271. **Цыцбаа рзыхь** (Аҙырԝаш иалалоит армарахь ала, Науач аҳабла);

272. **Ҵитҵ лзыхь** (Дад изыхь иалалоит арҕьарахь ала);

273. **Ҵлаиа изыхь** (Ацуркәара иалалоит арҕьарахь ала, Гьаргәал изыхь аладахьы);

274. **Ҵышәаа рзыхь,** уахәаԥш Кәаҕәаниаа рзыхь;

275. **Ҵәыцьаа рзыхь** (Бақьҟан иатәуп – Ашәаа ркәара иалалоит);

276. **Черқьаз Аҳмаҭ изыхь** (Закалеи иалалоит армарахь ала);

277. **Чачаа рзыхь** (Тамшь Аҳтынра аганахь иамоуп атрасса азааигәара);

278. **Чкәатуаа рзыхь** (Чкәатуаа рхәы иҵыҵуеит – Ҭоумышь иалалоит армарахь ала);

279. **Чрыг** (Гамсаниа) **изыхь** (Кац иҳабла адәқьан аладахьы);

280. **Ҷыч** (Ҧлиа) **изыхь** (Аҙиқәа иалалоит арҕьарахь ала);

281. **Ҷкадуаа рзыхь** (Илиакәара ахқәа ируакуп – Сачына аҳабла);

282. **Ҵыҟә** (Цыц-ԥҳа) **лзыхь** (Цыцбаа рзыхь иалалоит арҕьарахь ала);

283. **Ҵыҷа** (Габниа) **изыхь** (Какә икәара иалалоит Абҟәыл зыхь аҩадахьы);

284. **Ҵычу** (Лагәулаа) **изыхь** (Дабақыҭ иахьаҵанакуа Кәыдры ахықәан иҵыҵуеит, аҙиас иагахьеит);

285. **Ҵыҷын изыхь** (ашьхарахь, Шьаурдын акаҵәара азааигәара);

286. **Ҵыҷын изыхь** (Бераиаа рзыхь иалалоит);

287. **Шармаҭаа рзыхь** (Чагьам иҵыҵуеит, Саҙаа ркәара иалалоит);

288. **Шьаабан изыхь** (Бақьҟан иатәуп, Ашәаа ркәара иалалоит);

289. **Шьаабан** (Киут) **изыхь** (Ҷашьа иалалоит армарахь ала):

290. **Шьаабан** (Амҟәаб) **изыхь** (Даҕьыркәара иалалоит армарахь ала, Ебырҳам ичачхалеи аладахьы);

291. **Шьагә** (Басараи) **изыхь** (Аҙыӷҷа иалалоит армарахь ала – Ахы уаа аҳабла);

292. **Шьакаииаа рзыхь** (Илиакәара иалалоит армарахь ала);

293. **Шьақар ипацәа рзыхь**, уахәаԥш Ачачхалеи);

294. **Шьақьыр** (Қәачахьиа) **изыхь** (Аҭара, Аҩыҵа аҳабла иҵыҵуеит – Цихәаш иалалоит арҕьарахь ала);

295. **Шьалуа изыхь** (Ацуркәара иалалоит армарахь ала, Дим изыхь аладахьы);

296. **Шьардын** (Касланҙиа) **изыхь** (Хакәыцә изыхь арҕьарахь ала иацланы Лаҕәашь иалалоит армарахь ала – Ахы уаа аҳабла);

297. **Шьаруан изыхь** (Гьенараа ркәара иалалоит армарахь ала);

298. **Шьгәыҭ** (Асланҙиа) **изыхь** (Самсон икәара ахы);

299. **Шьаҷ изыхь** (Мдар изыхь иалалоит арҕьарахь ала);

300. ** Џьарга** (Киут) **изыхь** (Ҷашьа иалалоит арҕьарахь ала, Ерҟан изыхь аладахьы – Қындыҕ ақыҵа);

301. **Џьарма изыхь** (Ԥақәашь ауахәама аҵаҟа иҵыҵуеит, Аалзга иалалоит Беч икәара аладахьы);

302. **Џьарнас** (Какәаба) **изыхь** (Аҭара, Кәакәаа рхәы иҵыҵуеит – Акәашцҳа акәара иалалоит армарахь ала);

303. **Џьафар** (Џьыԥьал) **изыхь** (Кәызмаа рхәы аҩадахьтәи ашьапаҷы иҵыҵуеит – Ҭышә икәара иалалоит армарахь ала);

304. **Џьгәаба изыхь** (Қьеҭуанырҩа иалалоит арҕьарахь ала, Шьаууаа рыхәҵа иахьаҵанакуа);

305. **Џьыргә** (Занҭариа) **изыхь** (Аҙыҩры иалалоит армарахь ала – Набырзал аҳабла);

306. **Џьуԥьыл лзыхь** (Чагьам иатәуп Ҳанашә икәара иалалоит);

307. **Џьыԥьыкь изыхь** (Дҕамшь иалалоит арҕьарахь ала – Бзанқыҭ II Ҭамқыҭ аҳабла);

308. **Ҩарданаа рзыхь** (Акәара ҭбаа ахҟәа ируакуп, Қьарақьан аҳабла иҵыҵуеит, Бинаҟәыҟә изыхь иалалоит арҕьарахь ала;

309. **Ԛ-рак аҙыхь** (Ахаҳәмԛа анаара ашьапахьшәа иҵыҵуеит, Мықә иалалоит армарахь ала Аҳ иҙыхь аԛадахьы).

в) Аҿеиьқәа:

1. **Амтон** (Ҷанба) **иҵеиь** (Дабақыҵ аҳабла ахахьы);

2. **Басҵыҡәа** (Кәакәасқьыр) **иҵеиь** (Кациҳабла, Баграт Ҷачлиа дахьынхо);

3. **Гәыпҭ агәы аҵеиь** (Арасаҙыхьи Гәыпҭи рҳәааҿ, аҵыпҭьы Аҵеиь ахәы ҳәа иашьҭоп);

4. **Дархана лҵеиь** (Баслахә аҿыцынхацәа ахьынхоз);

5. **Зақара иҵеиь** (Дабақыҵ аҳабла, Кәыдры ахықә);

6. **Заҧшьаа рҵеиь** (Бигәаа рхәы Ашьхаруаа ахьынхо);

7. **Кәагә** (Ҷанба Самсон иаб) **иҵеиь** (Кәыдры ахәы аҳабла);

8. **Кәанҵиа лҵеиь** (Набжьоу аҳабла, Самҧриа аладахьы);

9. **Кәыҷыр** (Допуа) **иҵеиь** (Дабақыҵ аҳабла – Кәыдрахықә);

10. **Қанҭариаа рҵеиь** (Дабақыҵ аҳабла – Кәыдрахықә);

11. **Қьалмаҭ** (Делба) **иҵеиь** (Аҙԛыбжьа агәы аҳабла);

11-а. **Лука иҵеиь** (Ԥьгьериан аҳабла);

12. **Маршьанаа рҵеиь** (Ԥьалаа рымԛа азааигәара Аҙиқәа иавоуп арҕьарахь ала – Маршьанаа рқьаҧҭа);

13. **Наҳарбеи** (Ачба) **иҵеиь** (Кациҳабла Наҳарбеи инхарҵа ҳәа иахьашьҭоу);

14. **Рашьыҭ** (Ҷанба) **иҵеиь** (Кәыдры ахәы аҳабла);

15. **Сузар** (Допуа) **иҵеиь** (Дабақыҵ аҳабла – Кәыдры ахықә);

16. **Хабурзаниа иҵеиь** (Махараҙеи Цхакаиеи аулицақәа ахьеихысуа иҟоуп, ажәытә, Очамчыра аҙыржәтә анагхоз ақалақь уаа зегь рхы иадырхәон);

17. **Ҳабыць** (Кәыҵниа) **иҵеиь** (Набжьоу аҳабла);

18. **Чагә** (Маан) **иҵеиь** (Дабақыҵ – Аҕдарра);

19. **Ҷыҷын иҵеиь** (Ҷхьына, Аҕдарра аҳабла аферма ахьгылаз).

г) Аҙыжьқәа:

1. **Аҙыҵәҵәы аҙыжь** (Мықә аҙы иамоуп – Хәараа рҳабла, Ҷхьына);

2. **Аҙыгьежь** (ҙмахуп, Ҷанаа ркәара иазааигәаны иаман уажәы иҵадырбахьеит);

3. **Аҙылбаакьара** (Уатаҧ дуи Уатаҧ хәыҷи ахьеилало ҙылбаакьараны иамоуп – Ҧақәашь);

4. **Аҙылбаакьара** (Ҷлыхәмыр акәареи амԛадуи ахьеихысуа иамоуп);

5. **Акҿалакьыра** (ҙыжьуп, Аалҙга иаман Ҧадгә ахәы аҵақа);

6. **Алоу иҵақа аҙыжь** (ҙыжь дуҙҙаны Мықә иамоуп, ачаифабрика ашьҭахь);

7. **Асыпра аҙыжь** (Аалҙга иаман Дараҵа иҧан аладахьы);

8. **Аҳаиатҵәа** (зыжьуп, Мыҟә иамоуп, Ҭхьынеи Арасаҙыхьи рҳәааҿ);

9. **Аҳәасаԥшь аҙыжь** (Какә икәара иамоуп, Гәарамиаа рытҵаҟа, Ашәааа ргәаҩа иахьатҵанакуа);

10. **Гындыра иҙыжь** (Какә икәара иамоуп, Кәаԥь иҙыхь ахьалало аҩадахьы);

11. **Дара** (Габелиа–ԥҳа) **лҙыжь** (Мыкә аҙы иамоуп);

12. **Димаҭ иҙыжь** (Улыс иамоуп Амалмытцырҭа азааигәара);

12-а. **Иуа** (Аԥшьлаа) **иҙыжь** (Илиакәара, Иуа иҙлагара аладахьы);

13. **Катиа лҿыкәабарҭа** (зыжьны Мыкә иамоуп аусҳәараҭа ашьҭахь);

14-а. **Қьиа иҙыжь** (Аԥшьреи Ачырасреи рыбжьара);

14. **Қьысқьынԥь** (Шьаҟрыл) **иҙы** (Аалҙга иамоуп Ахы уаа аҳабла иахьаду);

15. **Разан иҙыжь** (Ҭоумышь аҙы иамоуп ацҳа аладахьы);

16. **Тапаҕәыл** (Мыкә иамоуп, цаҟьа зыжьуп, Аҳаиатҵәа аҙыжь аҩадахьы);

17. **Тапаҕәыл** (Акәараҭаба иамоуп Гамшьал ҳәа иахьашьҭоу – Тапаҕәуаа ахьынхо);

18. **Уард лҙыжь** (Уатаԥ ду иамоуп, Урҭа аҳабла);

19. **Хәиҭ иҙыжь** (Мыкә аҙы – Гәыд иԥан азааигәара);

20. **Хәыра иҙыжь** (Мыкә аҙы иамоуп Мыкә ГЕС аладахьы);

21. Ҳ**аным лҙыжь** (Ҭоумышь аҙы иамоуп Разан иҙыхь азааигәара);

22. **Ԥьамҵыкәкәаларҭа** (зыжьны Уатаԥ аҙы иамоуп, Уатаԥ ақыҵа иахьатҵанакуа);

23. **Ԥьаҳаным** (тышаны, зеибафараны Улыс иамоуп – Уатаԥ ақыҵа).

д) Аԥанқәа:

1. **Адиан иԥан** (Маркәыла аптицефабрика аҵаҟа – Мыкә аҙы);

2. **Ажә рԥан** (Мыкә аҙы иамоуп, Аԥсыҙкырҭа аладахьы);

3. **Алзаҵә аԥан** (Бачыр икәара Аалҙга иахьалало иаман);

4. **Алоу иԥан** (Мыркәылеи Ԥьали рҳәааҿ – Мыкә аҙы);

5. **Аԥслыш аԥан** (Аалҙга иамоуп Асыпра аладахьы);

6. **Асыпра аԥан** (Аалҙга иамоуп Агәырҙгәыл ҳәа иахьашьҭо – Ԥақәашь ақыҵа);

7. **Аҳасара аԥан** (Хәасеикәара иамоуп);

8. **Аҿқәа рԥан** (Мыкә ацҳа аладахьы – Арасаҙыхь ақыҵа);

9. **Гәыд иԥан** (Мыкә иамоуп Аҟәарабжьара ҳәа иахьашьҭоу);

10. **Гьадлач** (Аршба) **иԥан** (Аалҙга иаман ацҳа ду азааигәара – Аҟәарчаԥан);

11. **Гьаса** (Занҭариа) **иԥан** (Аҙыѡры иамоуп, амѡадуи аихамѡеи рыбжьара);

12. **Гьергь иԥан** (Охәреи иамоуп Сачына иахьатҵанакуа – Ԥақәашьҟа ируеит);

13. **Дараҭа** (Чачба) **иԥан** (Аалзга иамоуп Мрамба ахьалало аҩадахьы);

14. **Дарихан лԥан** (Мыкә азы иамоуп, Аҽкәа рԥан аҩадахьы);

15. **Дарыҟәа иԥан** (Акәараҭаба иамоуп Акәара ҭбааи иареи ахьеилало азааигәара);

16. **Едгьы** (Кәаҕәаниа) **иԥан** (Мыкә азиас, Ажәрԥан аҩадахьы);

17. **Инал иԥан** (Илиакәара иамоуп);

18. **Каи иԥан** (Каи инхарҭа ҳәа иахьашьҭоу иамариашаны Аалзга иаман);

19. **Кәаташь иԥан** (Илиакәара иамоуп Река аусҳәарҭа аладахьы);

20. **Лука иԥан** (Илиакәара иамоуп);

21. **Мага иԥан** (Ҭоумышь азы иамоуп аихамҩеи амшыни рыбжьара);

22. **Мкыд** (Ҭҳаиҵыкә) **лԥан** (Дарихан лԥан аҩадахьы);

23. **Мшьиа иԥан** (Бзана иамоуп амҩадуи аихамҩеи рыбжьара, Калакәытла иахьеибашьыз ҳәа иахьашьҭоу – Ҭоумышь агәы аҳабла);

24. **Титу иԥан** (Илиаикәара иамоуп);

25. **Сида иԥан** (Охәреи иаман Гәагәуа икәара аладахьы);

26. **Хапа** (Қәычбериа) **иԥан** (Аҟәараши Охәреи ахьеилало);

27. **Хәаԥ** (Мерцхәлаа) **иԥан** (Мкыд лԥан аҩадахьы);

28. **Џьарнас иԥан** (Охәреи иамоуп Сачына иахьаҵанакуа, Џьарнас ирха ҳәа иахьашьҭоу);

29. **Џьаҭ иԥан** (Кациҳабла, Аалзга арха Џьаҭ иҙлагара ҳәа иахьашьҭоу);

30. **Џьонда иԥан** (Охәреи иамоуп Џьонда ирха ҳәа иахьашьҭоу – Сачына аҳабла).

е) Азиақәа:

1. **Адәыҩада азыжь II Азыжьду** (зиа дууп, Азыжь хәыҷы ашҭа анаҩс амрагыларахь – Адәыҩада);

2. **Азыжьду**, уахәаԥш Адәыҩада азыжь;

2-а. **Азыжь зҭоу** (Ламкац иатәуп);

3. **Азыжь хәыҷы** (имаҷу зиоуп, Ажәрҭыԥи Азыжьдуи рыбжьара);

4. **Алагәана II Олагәана** (Кындги Ҭҟәыргьыли рҳәааҿ амшын ахыҟәан зианы иҭатәоуп амшыни иареи еимадоуп);

5. **Бабазҟәыр II Бабанзҟәыр II Папантҟәыр II Папзҟәыр** (еицырдыруа зиа хәыҷуп, Аԥьампазра ақытан ауахәама азааигәара иамоуп, Бзыԥынҵа иуԥылоит афармақәа Бабазҟәр, Бабанзҟәыр, абжьуаа рахь Папантҟәыр, Папзҟәыр);

6. **Бабеисыр II Бамбеисыр II Бебеисыр** (Аҿгәара аладахьтәи аганахь – Гәдаа II Џьаҟәаба азы ахы);

7. **Баԛлан азиа** (Кәыдры ажәытәшьтраҿы зҭачны иннажьит, Кәыдры уажәы амшын иахьало авараҿы – армарахь);

8. **Болотников иҙиа** (Шәқәырча азиа аҩадахьы, Шәқәырча илбаауа амҩа амраҭашәарахьтәи аган);

8-а. **Быт ихаҳә аӡиа** (ӡиа хәыҷуп – Соуиԥсара, Быт ихаҳә);

9. **Егӡаашьыра аӡиа II Ергьӡаашьыра** (Пеп икатцәареи Ачамҳареи рыбжьара ахра ахыцәқәан аӡыжь ду ҭатәоуп 5 гектарк аҟара атцанакуеит, аӡыжь иацрыҵуа абахә иалҟьан Егрыҟа ицоит);

10. **Ергьӡаашьыра,** уахәаԥш Егӡаашьыра;

11. **Камбашьҭаԥсыз** (ӡыжь ҵаулаӡоуп, Аӡыжь ду иазааигәоуп – Адәыѡада);

12. **Шәқәырча аӡиа** (Шәқәырча аԥслымӡ зҭыргоз аӡиа).

ж) Аӡмахҟәа

1. **Аӡбаа II Онтҟалашь** (ӡбаараны Ҭоҭиа лӡыхьи Ҟазахә иӡыхьи ирыбжьоуп);

2. **Аӡеихаҟәа** (Амѡарҟәара ҳәа иахьашьҭоу иамоуп – Уатаԥ аԥсҭа);

3. **Аӡмах** (Абацә ахәи Какә икәареи рыбжьара, Аӡмах ахәы ҳәа иахьашьҭоу иамоуп);

4. **Аӡмах зҭоу** (Кәакәаа рхәы аҳабла – Ақыдра иавоуп армарахь ала);

5. **Аӡҵәҵәы** (Ажәмѡа аѡыҵа, Адау дызҭоу аҳаԥы атцаҟа);

5-а. **Аԥшаҳәа змахҟәа** (Тамшь агәы иахьатцанакуа амшын аԥшаҳәа);

6. **Базыр иӡмах** (Аҭареи Аӡѡыбжеи рҳәаахь);

7. **Гәыць иӡмах** (аӡмахгьы, аҭыԥгьы – Кәажьына игыларҭеи Инал –ԥҳа лҭыԥи рыбжьара);

8. **Дырмит иӡмах** (Акәаратбаа армарахьтәи аган иамоуп);

9. **Змах зҭоу** (Џьыҟәлар иавоуп армарахь ала – Гәып агәы аҳабла);

10. **Иаԥьа дызҭаҳаз аӡмах** (Мықә, Дәѡана аҕдарра ҳәа иахьашьҭоу иамоуп);

11. **Кәабахьиаа рыӡмах** (Аҕдарра ашкол аварақәы);

12. **Кәымпыл иӡмах** (Ачамҳара иазааигәоуп, Ҕьеԥьыр аԥсҭа);

13. **Лыгә иӡмах** (Дабақыҵи Аҕдарреи рҳәаахь);

14. **Ԥанԥьа иӡмах** (Ҭаѡаз икәара иазаагәоуп – Ԥақәашь);

15. **Рашыӡмах** (Ҟарабақь иаабҵра иавоуп – Уатаԥ ақыҵа);

15-а. **Ҭемыр ибаара** (Аҭара, Адлеиаа рҳабла иатәуп);

16. **Ҭыҟәа иӡмах** (Қәҭелиаа ргәаѡеи Хәыҵлашьреи рыбжьара);

17. **Џьаԥьыра аӡҵәҵәы** (Сакьан аӡы ахықәан иҵыҵуеит армарахь ала).

ТҞӘАРЧАЛТӘИ АРАИОН

I. Тҟәарчал араион II Тҟәарчалтәи араион (аҳәаақәа: аѡада – ашьхара, Очамчыра араион; амрагыларахь – ашьхара, Аԥсни Қырҭтәылеи рҳәаа; алада – Гал араион; амраҭашәарахь – Очамчыра араион.

Тҟәарчал араион еиҿкаахеит 1994 шықәсазы Аҧсны Аресиублика Иреиҳаҙоу Асовет ақәҵара ала. Уи иаҵанакуеит: ақалақь *Тҟәарчал* (араионтә центр), ақыҭақәа – *Агәы-Бедиа*, *Бедиа*, *Санарда* (Бедиатәи ақыҭсовет), *Чхәартал*, *Актәи Аҩбатәи Ҵарча*, *Уақәым*, *Мухәыр*, *Ҕәымрышь*, *Кохора*, *Актәи Гал*, (Галхәыч), *Речхь, Тҟәарчал*.

Тҟәарчал ақалақь

1**. Ақ.-қь Тҟәарчал** (аҳәаақәа: аҩада – Ҕьеԥьыр аҧсҭа; амрагыларахь – Хәаԥьал ашьхақәа; алада – Чхәарҭал, Агәы-Бедиа; амраҭашәарахь – ақыҭа Тҟәарчал, Гәып, Аԥьамҧазра).

Тҟәарчал ақалақь иаҵанакуа адгьыл азбжак – Аалҙга армарахь ала иавоу, ақалақь ҟалаанҙа, Тҟәарчал ақыҭа иатәын. XX ашәышықәса 20-тәи ашықәсақәа раан, арацәаҵхра напы анаркха, Тҟәарчал ақыҭа азбжак, ашьхарҧы иадыз, ахьҙ Тҟәарчал шамаз Абгьыҕдарра ақыҭеи иареи қалақь ҳаблаҵас иалкаахеит. 1942 шықәсазы уи қалақьны иҟалеит. 1936 шықәсазы Тҟәарчал – «Ткварчели» ҳәа иҧсахын, декабр 4, 1992 шықәсазы Аҧсны Иреиҳаҙоу Асовет ақәҵарала ажәытә форма «Тҟәарчал» шьақәыргылан. Тҟәарчал ахьҙ раԥхьаҙа акәны аҩырақәа рҿы ицәырҵуеит XIX ашәышықәса алагамҭазы – (Нордман, ад. 422), хсаалақәак рҿы аформа «Тҟәарчал» аҭыԥан «Кварчелы» ҳәа иарбоуп, уахәаԥш – Ах.-21, Ах. -22;

1-а**. Ткварчели,** уахәаԥш Тҟәарчал;

1-б. **Кварчелы**, уахәаԥш Тҟәарчал.

Тҟәарчал ақалақь иаҵанакуа аҳаблақәа, атыԥқәа:

2. **Абгьыҕдарра** (аҳәаақәа: аҩада – Кәарҷиаа рхәы, Аисырра аҩыҵа; амрагыларахь – Аисырра ахәы; алада – Аалҙга аҙы: амраҭашәарахь – Гызмал икәара, Аҵҵар рҳабла).

Аҩырақәа рҿы иуԥылоит XIX ашәышықәса актәи азбжа аахыс абас еиԥш иҟоу аформақәа: Багишдара (Нордман, ад. 422), Абгих-дара (Ах. -20), Бегигдара (Ах – 22). Ажәытә ари хаз қыҭан, Ҕьеԥьыри, Аалҙгеи, Аисырреи ирыбжьаку адгьыл иара иадыԥхьаҙалан;

3**. Аисырра ахәы (**аҳәаақәа: аҩада – Ҕьеԥьыр аҧсҭа; амрагыларахь – Аҟәыдымжә аҳабла; алада – Абгьыҕдарра, Аисырра аҩыҵа, Кәарҷиаа рхәы; амраҭашәарахь – Ҕьеԥьыр аҙы, Џьамҧазра**);**

4. **Аисырра аҩыҵа** (аҳәаақәа: аҩада – Аисырра ахәы; амрагыларахь Аисырра ахәы, Чегьи абаа ахәы; алада – Кәарҷиаа рхәы, Аҙыцәкәара);

5**. Аҟармара II Акармара (**аҳәаақәа: аҩада – Аалҙга аҧсҭа ашьхақәа; амрагыларахь – Речшьхақәа; алада – Лашькьындар, Чхәарҭал ашьхақәа; амраҭашәарахь – Ҟәыдымжәы аҳабла; аурыс хсаалақәа рҿы «Акармара» ҳәа иарбоуп);

6. **Аҭтар рҳабла** (аҳәаақәа: аҽада – Кәарҷиаа рхәы, Пскьеҽ аҕдарра; амрагыларахь – Абгьыҕдарра; алада – Аалҙга аҙы; амраҭашәарахь – Аалҙга, Кәарҷиаа рхәы);

7**. Ҕьеԥыр апсҭа** (Ҕьеԥыр апсҭа азбжак – Ҕьеԥыр аҙы арҕьарахьтәи аган Аԥьампҕазра иатәуп, армарахь – Тҟәарчал, армарахьтәи аган аҳәаақәа; аҽада – Ҕьеԥыр аҙы, Аранаа; амрагыларахь – Ҟәыдымжәы; алада – Аисы-рра ахәы; амраҭашәарахь – Ҕьеԥыр аҙы, Аԥьампҕазра);

8**. Ҕьеԥыр арха** (аҳәаақәа: аҽада – Аԥьампҕазра, Аисырра аҵыхәа; амрагыларахь – Дигәа ихәы, Сабанчаа рхәы; алада – Аалҙга аҙы; ҽакала иуҳәозар Ҕьеԥыр армарахьтәи аԥшаҳәа Аалҙга инаркны Аисырра аҵыхәаҟҙа**);**

9. **Кәазан** (аҳәаақәа: аҽада – Аалҙга аҙы, Абгьыҕдарра; амрагыларахь – Аалҙга аҙы, Кәымыз; алада – Аҙхыда, Атышаду; амраҭашәарахь – Аҟәарчапҕан);

10**. Кәарҷиаа рхәы II Кәарҷиаа рҳабла II Новый поселок (**аҳәаақәа: аҽада – Аҙыцәкәара, Дигәа ихәы; амрагыларахь – Аисырра аҽыҵа, Абгьыҕдарра; алада – Аалҙга; амраҭашәарахь – Аалҙга арха, Ҕьеԥыр арха; 50-тәи ашықәсҟәа рзы ара аҷыцынхацәа аныраҵәаха «Новый поселок»ҳәа иашьҭалт);

11. **Кәымыз II Хәыхәын** (аҳәаақәа: аҽада – Аалҙга аҙы; амрагыларахь – Аалҙга аҙы, Лашькьындар; алада – Аҙхыда; амраҭашәарахь – Кәазан);

12**. Ҟәыдымжәы** (аҳәаақәа: аҽада – ашьхара; амрагыларахь – ашьхара, Аҟармара; алада – Аалҙга аҙы; амраҭашәарахь – Аисырра ахы);

12-а. **Новый поселок,** уахәаԥш Кәарҷиаа рхәы;

12-б. **Хәыхәын**, уахәаԥш Кәымыз.

I. Абгьыҕдарра иаҧанакуа аҭыԥхьҙҟәа.

13**. Аапҵра ду** (Тҟәарчал уажәы астадион ахьыҟоу – Абгьыҕдарра);

14. **Ахаҳәпҷеырҭа** (Карьер) II **Акариер** (Даҕькәара арҕьарахьтәи аган Аисырра аҵаҟа; Тҟәарчал аргыларазы иаартын, кыр шықәса аус ауит);

15**. Ахьархыҟә** (уажәы Акультура ахан ду ахьгылоу – Абгьыҕдарра);

16**. Ачба-иашҭа** (Аапҵра ду анаҽс уажәы абазар ахьыҟоу аган);

17. **Аԥьра аҽыҵа II Верхний Финский** (Ински аҽадахьы Аисырра аган);

17-а. **Верхний Финский,** уахәаԥш Аԥьра аҽыҵа;

18. **Даҕькәара агыларҭа** (Даҕькәара армарахьтәи аган Ахаҳәпҷеырҭа аҷаԥхьа);

19. **Ҭамшьыгә (Ачба) иарха** (Аалҙга аԥшаҳәа абоиниеи астадиони ахьыҟаз – Абгьыгдарра);

20**. Фински** (ҳаблоуп, Даҕькәара арҕьарахьтәи аган Гызмал икәара аҟынҙа; ара Тҟәарчал аусоӡцәа рзы афинцәа рыѡнқәа рсахьа змаз абаракқәа ааганы идыргылеит, убри иахҟьаны Фински ҳәа иашьҭалт);

21**. Харчлаа рыԥшаҳәа** (Аалҙга арҕьарахьтәи аԥшаҳәа, Гызмал икәареи Хәажәкәареи рыбжьара).

II. Аисырра ахәы иаӡанакуа атԥыҳьыҙқәа:

22**. Ажәмѡа ахыҵырҭа** (Аисырра амрагыларахьтәи азбжахь ақалақь ацентр иазымариашан аѡада, астәи амѡа Ҟәыдымжәҟа Харчлаа ҳәа иахьашьҭоу илбаауеит);

23. **Аҙмах зҭоу** (Аисырра амрагылараҳьтәи азбжахь**);**

24. **Ақьашана** (Ахәажәҭыгә анаѡс – Аисырра ахәы**);**

25. **Алрагәарҭа** (Аҵәыш иазааигәоуп – Аисырра ахәы);

26. **Ахәажәҭыгә** (Ахьацарагәарҭеи Ақьашанеи рыбжьара – Аисырра ахәы);

27. **Ахьацарагәарҭа** (Алрагәарҭа анаѡс – Аисырра ахәы);

28. **Аҳапы** (Абаарҭа аѡадахьы Аисырра анаарағы);

29. **Аҵәыш (**Аҷаҟәара иазааигәоуп – Аисырра ахәы**)**;

30. **Аҷаҟәара** (Аисырра азқәахь ҭаҳараны иҟоуп);

31. **Аԥьԥшҙа** (Аисырра аҵыхәахьтәи ахыцәқәа);

32. **Иаҭма иҳапы** (Аисырра анаара агәҭахьшәа);

33. **Иуана иҭып** (Қьысқьынҵь иҭып анаѡс – Аисырра ахәы);

34. **Қьысқьынҵь иҭып** (Ажәмѡа ахыҵырҭа иазааигәоуп – Аисырра ахәы);

35. **Салмақә ижырҭа** (Абаарҭа аѡадахьы Аҳапы аган);

36. **Ҭаҭар** (Аршба) **иҭып** (Ақьашанеи Аҙмах зҭоуи рыбжьара – Аисырра ахәы).

III. Аисырра аҩыӡа иаӡанакуа атԥыҳьҙқәа:

37. **Абаарҭа** (Ҕьеԥьыри Аисырреи рыбжьара, ҭшәарроуп, Ҕьеԥьыр аԥсҭа аҭаларҭа);

38. **Абахә зҭаѡрыз** (Аисырра анаара, Ҭорҭиаа рҳабла аѡадахьы);

39. **Абнацә зҭаршьыз** (Арышаа рыхәҵа иазааигәоуп – Аисырра аѡыҵа);

40. **Аҕдар рхырҭа** (Аказен ааѡс – Аисырра аѡыҵа);

41. **Аказен** (Абаарҭа азааигәара – Аисырра аѡыҵа);

42. **Анҷара** (Аҷеырѡырҭеи Аҙыцәкәареи рыбжьара Хынҭә икәара аҭыҳәҭа);

43. **Арышаа рыхәҵа** (Ҭорҭиаа рҳаблеи Аҳәасаԥшь ахәи рѡадахьы – Аисырра аѡыҵа);

44. **Аҳәасаԥшь ахәы** (Салыԛә иҙыжь аҩадахьтәи ахәы – Аисырра аҩыҵа);

45. **Аҳәысҭа** (Ҭорҭиаа рҳабла аҩада-мраҭашәарахьтәи аган – Аисырра аҩыҵа);

46. **Аҿадҳа ахәы** (Анҧара иавоуп амрагыларахь ала, Аҿырҩырҭа аладахьы);

47. **Аҿырҩырҭа** (Ҭорҭиаа рҳаблеи, Анҧареи, Аҳәасаԥшь ахәи рыбжьара – Аисырра аҩыҵа; ҭыԥ ԥшҙароуп, хәыла икәыршоуп, ҿырҩырҭан, цуныҳәа ҟаҵарҭан, еизарҭан);

48. **Дигәа ихәы** (Анҧара иавоуп аҩада – мраҭашәарахь ала);

49. **Зарандиаа рхәы** (Чегьи абаа ахәы иавоуп – Аисырра аҩыҵа);

50. **Кәарҧиаа рыхәҵа** (Арышаа рыхәҵа иавоуп Чегьи абаа ахәы иазаигәан – Аисырра аҩыҵа);

51. **Ҟәбан** (Кәарҧиа) **игыларҭа** (Аҳәасаԥшь ахәы иазааигәоуп – Аисырра аҩыҵа);

52. **Ҭорҭиаа рҳабла** (Абаарҭеи Аҿырҩырҭеи рыбжьара – Аисырра аҩыҵа);

53. **Цира лбацә** (Ҟәбан игыларҭа иавоуп – Аисырра аҩыҵа**)**;

54. **Чегьи абаа ахәы** (Аисырра иаԥшьуп, хә-кәаҷәраны иҟоуп, абаа дугьы ықәгылоуп – Аисырра аҩыҵа, Кәарҧиаа рхәы ахыцәқәа).

IV. Аҟармара иаҧанкуа атҵыԥхьыҙқәа:

55. **Абатҵра аҩыҵа** (Уанчка инхарҭа аҵаҟа Аалҙга армарахьтәи ахыԛә иазааигәоуп);

56. **Абжьҧара II Поляна** (6-тәи ашахҭа ахьыҟаз);

56 а. **Агыруа дызҵаблыз** (ԥсҭоуп, Тҟәарчалаа рышьхацамҩахь, Аҵәархра ду анаҩс);

57. **Ажьшара** (Џьынҧьал иҵыԥ аладахьы);

58. **Акәартан рҵыԥ** (Лашькьындари Ахьареи рыбжьара);

59. **Ақыдра хәыҷы** (Ақыдра Аалҙгахь иҵаԥшуа аган);

60. **Аҟармара агәы** (Маҳмеии, Џьанҭоуи, Аалҙга аҙи рыбжьра);

61. **Албасҭра** (Лашькьындар амрагыларахьтәи аҩыҵа);

62. **Алгыды** (Ақыдра иатәуп – Аҟармара);

62-а. **Анана Гәында лтәарҭа** (Аалҙга арґьарахьтәи ахыԛәахь, Мкыд ицаҟьа аҿаԥхьа, Хәыҙга ааҩс амрагыларахь, бахәуп, аҩыҵа ашьха аанахәоит рҳәоит);

63. **Анҧара** (Алгыды аҵаҟа Аалҙга иазааигәаны);

64. **Аныҳәарҭа** (Уанчка инхарҭа иазааигәоуп, Ақыдра иатәуп);

64-а. **Апсаҭаҳара** (ԥсароуп, гәаҩароуп – Бахәшәынҧьара аган);

65. **Араҿарра** (дәуп – Аҳәҵаҩа иавоуп арґьарахь ала);

65-а. **Арашра** (шьхаҭыԥуп, Аалҙга арґьарахь – Мкыд ицаҟьа аҿаԥхьа);

65-б. **Арашада** (Аалҙга арҕьарахь Хәыҙга аган иамоуп);

66. **Аҭәархәара** (Аҵәаԥшь ахәы иавоуп – Хьыр иҕдарра);

67. **Аҭәархәы** (Ашыцаҟьа бжьара иавоуп);

68. **Ахыблаара II Ахьиблара** (Маҳмеи Соу икәареи рыбжьара, 4-тәи ашахҭа ахьыҟаз – атәым милаҭ еицакны «Ахиблара» ҳәа иашьҭоуп);

69. **Ахьацаҙмах** (Соу икәара иавоуп арҕьарахь ала**)**;

70. **Ахьара II Охьалар** (Еқәыԥ иҩәқьала аашс амраҭашәарахь);

70-а. **Ахьиблара** , уахәаԥш Ахыблаара;

71. **Аҵәаԥшь ахәы** (Аалҙгеи Хьыр икәареи рыбжьара, Хьыр иҕдарра ашадатәи аган);

72. **Ашеажәпа II Ачажәпа** (шьхоуп, ԥсароуп, Аҭәархәара иазааигәоуп – Хьыр иҕдарра ахахьы;

73. **Ашыцаҟьа бжьара** (5-тәи ашахҭа ахьыҟаз);

74. **Аԥьра** (Ақыдра ашыҵа);

75. **Аԥьыргәалра** (Ашыҷкәа аҙи Хәажәкәареи рыбжьара);

76. **Барганԥьиа** (Џьарга иҵыԥ ашадахьы);

76-а. **Гыршәымҳа** (Хәаԥьал ажәытә шьхацамшахь Ашыҷкәа азааигәара иҟоу ҭыԥуп – ашәымҳа захьҙу ашымҳа ауп);

77. **Гәыц хәыҷы** (Хәажәкәара ахы);

78. **Гәыц ду** (Маҳмеи аҙы ахы);

79. **Гьигәа** (Шьакаиа**) иҵыԥ** (Ахьацаҙмах иазааигәоуп);

80. **Еқәыԥ иҩәқьала** (Ажьшара аашс амраҭашәарахь);

81. **Маҳмеи** (аҙгьы, аҭыԥгьы – Маҳмеи аҙы армаратәи аган);

82. **Мкыд ицаҟьа** (Хьыл иҕдара анашс Ашыцаҟьа бжьара аган);

82 а. **Мышәқәыла** (Хәаԥьал акалҭахь – Мыз икәара амрагыларахь);

83. **Поляна,** уахәаԥш Абжьԥара;

84. **Омар иҵыԥ** (Ақыдра иатәуп Уанчка инхарҵа ашадахьы);

85. **Рахәтәара** (Омар иҵыԥ анашс амрагыларахь);

86. **Соу икәара аҳабла** (Аалҙгеи Соу икәареи рыбжьара);

87. **Уанчка** (Кәарҷиа) **инхарҵа** (Ақыдра иатәуп, Омар иҵыԥ аладахьы);

88. **Хьыл иҕдарра II Хьыр иҕдарра** (2-тәи, а- 3-тәи ашахҭақәа ахьыҟоу);

88 а. **Хәыҙга ахыҕдарра** (Хәыҙга амраҭашәарахьтәи аган);

89. **Цыркәыт имша (**Аԥьрантәи Абаттра ашыҵа илбаауеит**);**

90. **Чагә иқьамҭа** (Ақыдра иатәуп);

91. **Шьашәырхәа иҵыԥ** (Маҳмеи хәыҷы иавоуп армарахь ала);

92. **Џьанҭоу** (Аҟармареи Хьир иҕдарреи рыбжьара – Хьир икәара армарахьтәи аганахь);

93. **Џьарга иҵыԥ** (Гәыц хәыҷы иазааигәоуп – Маҳмеи ахы);

94. **Џьыԥьал иҵыԥ (**Шьашәырхәа иазааигәоуп, Ажьшара аҙы рыбжьыс-уеит**)**.

V. Аҭҭар рҳабла иаҧанакуа аҭыԥхьыӡқәа:

95. **Анышәынҭра ахәы** (Кәана инхарҭа аладахьы Аҭҭар рҳабла амраҭашәарахьтәи аган);

96. **Араҷарра** (Аҭҭар рҳабла Аалӡга иахьаду аԥшаҳәа);

97. **Араҷарра аҭаларҭа** (Аҭҭар рҳабла аҟынтәи ҵаҟа архаҟа Араҷарра ҳәа иахьашьҭоу илбаауа жәытә мҩоуп);

98. **Ахмаԥыр** (Ҭарба) **иарха** (Араҷарра иавоуп – Аалӡга аԥшаҳәа,);

99. **Ахьара аҩыҵа** (Ԥскьаҩ ахәҵа иатәуп ажәытә 5-тәи аԥсуа школ ахьгылаз аҷаԥхьа);

100. **Гызмал игәаҩа (**Гызмал икәара аҭыҳәҭа, тыша-еиҩхаа дуны иҟоуп**)**;

101. **Кәана** (Ҭарба) **инхарҭа** (Аҭҭар рҳабла амраҭашәарахьтәи аган);

102. **Ԥскьаҩ ахәҵа** (Ԥскьаҩ ахәы аладатәи аган Гызмал икәареи Хәажә кәареи рыбжьара);

102-а. **Ԥскьаҩ ахәы** (Гызмал икәареи Хәажәкәареи ирыбжьоу ахәы).

VI. Ҕьеԥыр аԥсҭа иаҧанакуа аҭыԥхьыӡқәа:

103. **Аара гәарҭа** (Ажәмҩа аган Ҟәыдымжәы аҳабла иазааигәоуп – Ҕьеԥыр аԥсҭа);

104. **Абҕацымкыра** (Абаарҭа анаҩс Ҕьеԥыр аԥсҭа уахьынҭало);

105. **Абҕьыжәра** (хәадоуп, Ажәмҩа ҳәа иахьашьҭоу аҵаҟа – Ҕьеԥыр аԥсҭа);

106. **Ажасара ахәы** (Чамаз иааԥҵра аҩадахьы);

107. **Аӡар зҵаблыз** (Абжьыхьара иазааигәоуп – Ҕьеԥыр аԥсҭа);

108. **Аӡмах еицрыхәхәа** (Ачба ирацәа ахьҭоу анаҩс – Ҕьеԥыр аԥсҭа);

109. **Аӡыхаа аҭып** (Каԥь ишә иавоуп амрагыларахь);

110. **Алакациаҭра** (Аҟәыдырҭа иазааигәоуп – Ҕьеԥыр аԥсҭа);

111. **Алма** (Ачба) **идәы** (Шьмаф иааԥҵра иазааигәоуп);

112. **Аҟәыдырҭа** (Шьафиа лдәи Алакациаҭреи рыбжьара);

113. **Амҩакыра** (Амшәрымҩа иатәуп – Ҕьеԥыр аԥсҭа);

114. **Амшәрымҩа** (Анышәцҳа ахәы иазааигәоуп – Ҕьеԥыр аԥсҭа);

115. **Анҷара** (Абҕацымкыреи Шафиа лдәи рыбжьара);

116. **Анышәцҳа ахәы** (Кәакәаа рқьаԥҭа ахахьы);

117. **Арагыды** (Аӡыхаа иавоуп амраҭашәарахь ала – Ҕьеԥыр аԥсҭа);

118. **Аупақьалахә** (Ашәуа иҷеҟәа ахьыбҕеиҵаз анаҩс аҩада, уи нахыс аҩада Ачырасра цоит – Ҕьеԥыр аԥсҭа);

119. **Аха еиҷаргылара** (Аӡар ахьҭаблыз иавоуп, амрагыларахь ала);

120. **Аҳа зҭагылоу** (Абҕыжәра анхыҵ – Ҕьеԥыыр аԥсҭа);

122. **Ачба ирацәа ахьҭоу** (Амҩакыра иазааигәоуп – Ҕьеԥыыр аԥсҭа);

122. **Ашьанаа дахьыршьыз** (Кәана иҵыԥ иазааигәоуп – Ҕьеԥыыр аԥсҭа);

123. **Бабыз игыдра ахыҵырҭа** (Кәакәаа рԥьаԥҭа аҩадахьы);

124. **Баҕыр** (Кәарҷиа) **иааԥҭра (**Алма идәы анаҩс – Ҕьеԥыыр аԥсҭа**);**

125. **Иуака иааԥҭра (**Аха еиҷаргылара иавоуп**);**

126. **Каԥь ишә** (Кәакәаа рԥьаԥҭа аладахьы – Ҕьеԥыыр аԥсҭа);

127. **Кәакәаа рԥьаԥҭа** (Аисырреи Ачба ирацәа ахьҭоуи рыбжьара – Ҕьеԥыыр аԥсҭа);

128. **Кәана иҵыԥ** (Аҳар зҭаблыз иавоуп Ажәмҩа аҵаҟа);

129. **Кәарҷиаа раапҭра** (Маԥьеи иҵыԥ азқәа – Ҕьеԥыыр аԥсҭа);

130. **Маԥьеи иҵыԥ** (Ажасара ахәы иазааигәоуп – Ҕьеԥыыр аԥсҭа);

131. **Миуа ибнарҭыԥ** (Аҳмах еицырхәхәа аҩадахьы);

132. **Петра** (Кәарҷиа) **ишьапы ахьыԥҵәаз (**Баҕыр иааԥҭра иазааигәоуп**);**

133. **Чагьам иҳмах** (Пақәашьаа рыҩада аҵаҟа – Ҕьеԥыыр аԥсҭа);

134. **Чамаз** (Кәарҷиа) **иааԥҭра** (Ажасара ахәы аладахьы – Ҕьеԥыыр аԥсҭа);

135. **Шьафиа** (Кәарҷиа-ԥҳа) **лдәы** (Анҷареи Аҟәыдырҭеи рыбжьара);

136. **Шьмаф** (Ачба) **иааԥҭра** (Алакациатра аҩадахьы – Ҕьеԥыыр аԥсҭа).

VII. Ҕьеԥыыр арха иаҵанакуа атԥыҵхьыҳқәа:

137. **Аҳыҵәҵәы ахыҷа** (Сабанчаа рхәы аҩыҵеи Ҕьеԥыыр аҳи рыбжьара);

138. **Аҳыҵәҵәы бана** (Аҳыҵәҵәы аҳыхь иавоуп иааигәаҳаны амрагылараҳь; ақьала ргыланы аҿыхәшәтәразы рҿыркәабон);

139. **Ахәажәра аҩыҵа** (Ҕьеԥыыр арха иаду Ахәажәра ахәы аҩыҵа);

140. **Аца зҭоу** (Пимԥиаа рархеи Аҳыҵәҵәы ахыҷәи рыбжьара);

141. **Ермеи иҳлагара** (Аҳыцәкәара Ҕьеԥыыр иахьалало иазааигәоуп, Аҳыцәкәара армарахьтәи аган);

142. **Пимԥиаа рарха** (Ҕьеԥыыр арха ахы Кьамышь иԥан аҟынҳа – Ҕьеԥыыр армарахьтәи аган);

143. **Сабанчаа рхәы** (Дигәа ихәы аҵыхәа, Ҕьеԥыыр аҳы аҵысуеит);

144. **Циаҟә** (Ачба) **иарха** (Ҕьеԥыыри Аалҳгеи ахьеилало ирыбжьаку арха).

VIII. Кәазан иаҵанакуа атԥыҵхьыҳқәа:

145. **Аҳыхьду арха** (Анефтебаза ахьыҟоу – Кәазан аҳабла);

146. **Апилорама** (Ауахәама ашҭа аладахьы, Араҽарра иазымариашан);

147. **Ауахәама ашҭа** (Техснаб ахьыӷаз, Асовет аамҭазы ауахәама ыӷәыргеит);

148. **Аудара** (Кәазан аҳабла ГРЕС аҩадахьы).

149. **Аҽапҵара** (Кәымыз аладатәи аганахь «III участок» ҳәа иахьашьҭаз – Кәазан аҳабла);

150. **Аԥьмантҵәара аҩыҵа** (Аԥьмантҵәара Тӷәарчал иаду аҩыҵа – Кәазан аҳабла);

151. **Голубой (**Ауахәама ашҭа аҩадахьы, аихамҩеи амашьына мҩеи рыбжьара акрыфарҭа ҩны гылан, ииатҵәаны ишәын, аҭыԥхьыӡгьы убри иахҟьеит);

152. **ГРЕС** (Афымца станциа ду акәша-мыкәша – Кәазан);

153. **Лачхәыма** (Аудара авараҽы – Кәазан аҳабла);

154. **ТЕС арха** (Ауахәама ашҭеи Аалӡгеи рыбжьара, Тес – хыбра дуны игылан, ибылхьеит);

IX. Кәарҷиаа рхәы иаҧанакуа атҭыԥхьыӡқәа:

155. **Аисырҭра** (Хәажәкәара арҕьарахьтәи ахыҟә уажәы 5-тәи аҧсуа школ ахьгылоу аҽаԥхьашәа);

156. **Акатҵәара** (Ахәажәра ахәы быжькатҵәаны ажәытә уардын мҩа Аалӡга архахь Циаҟә иарха ҳәа иахьашьҭоу илбаауан);

157. **Аккара** (ахәбатәи аҧсуа школ зыӄәгылоу ашҭа – Кәарҷиаа рхәы);

158. **Ауаԥшьра** (Дамеи итҵеиԥь азааигәара – Кәарҷиаа рхәы);

159. **Ахәажәра** (Кәарҷиаа рхәы амраҭашәарахьтәи атцыхәа – Аалӡгеи Аӡыцәкәареи рыбжьара);

160. **Дамеи** (Кәарҷиа) **абахә дахьагаз** (Чабаба иԥацәа рхәы Аалӡга иахьҭаԥшуа аҽаҟьа);

161. **Каԥьа ихыӄә** (Чабаба иԥацәа рхәы Аалӡга итаԥшуа ахыӄә);

162. **Кәасҭа ихәҵа** (Чегьи абаа ахәы амраҭашәарахьтәи аган);

163. **Маҭырбеи иԥацәа рхәы** (Кәасҭа ихәҵа аладахьы – Хәажәкәара арҕьарахьтәи аган);

164. **Чабаба иԥацәа рхәы** (Кәарҷиаа рхәы амраҭашәарахьтәи азыбжа);

165. **Чегьи абаа** (Кәарҷиаа рхәы ахы, Аисырра аҩыҵа иавҵагылоуп).

X. Кәымыз иаҧанакуа атҭыԥхьыӡқәа:

166. **Абаажә ахәы** (Мӷәаҭ ишьха иавоуп амраҭашәарахь ала – Кәымыз иатәуп);

167. **Авҵырҟаара** (Лашькьындар Аалӡга иахьҭарсу авҵа);

168. **Аҕба ԥеыха ахьыҟәу** (Лашькьындар ахыцәҟәа);

169. **Ачеҙ ахәы** (Алра иатәуп – Кәымыз аҳабла);

170. **Ашәшьра** (Кәымыз ашадахьы алада – мрагыларахь ала);

171. **Кәымыз - Алра** (Алра ахәы Кәымызҟа иҭаԥшуа);

172. **Лашькьындар** (Кәымыз иахагылоуп амрагыларахь ала – Аалҙга иҭарсны);

173. **Лашькьындар ныха** (Лашькьындар ажәытә уахәама ду ахьыҟәгылоу);

174. **Мҟәаҭ ишьха** (Кәымыз иахагылоуп аладахьтәи аган ала);

175. **Самсаниаа рҭыԥ** (Ашәшьра аган – Кәымыз аҳабла);

176. **Самсаниаа рқьаԥҭа** (Алра иатәуп – Кәымыз аҳабла);

177. **Хәыхәын** (ааигәа иҟалаз хьҙуп Хәыхәын Аршба дахьынхоз иахҟьаны – Кәымыз);

178. **Ԥхала** (Кәымыз ашадахьы Аҙхыда аган – Кәымыз аҳабла).

XI. Ҟәыдымжәы иаԥанкуа атҵыԥхьыҙкәа:

179. **Аара** (Аҙаԥшь армарахьтәи аган, еиҳаракыроуп, ажәытә ԥсыжырҭа аарԥшуп – Ҟәыдымжәы аҳабла);

180. **Абжьқампырра** (Ахаҳәду ахьказьуи Аԥьыкачарҭеи рыбжьара – Ҟәыдымжәы аҳабла);

181. **Абжьыхьара** (Аисырра ашыҵа адаламит ахьԥырҷуаз аҵаҟа, Аҙар зҭаблыз иазааигәоуп – Ҟәыдымжәы иаҵанакуеит);

182. **Абҕьынҵәқьала** (Аҙиқәа армарахьтәи ахықә амԥаду ашадахьы – Ҟәыдымжә аҳабла);

183. **Ажәмԥа ду** (Ҟәыдымжәы амраҭашәарахьтәи аган ала амԥа Аисырра ихалоит Ажәмԥа ахыҵырҭа ҳәа иахьашьҭоу);

184. **Ажәмԥа хәыҷы** (Ахьалаԥхьарҭа ҳәа иахьашьҭоунтәи Аисырра ихалоит Ажәмԥа ду иацәыхарамкәа);

185. **Аҙырԥха** (Аҙырԥха кәара нырцә-аарцә Аалҙга ахықә – Ҟәыдымжәы);

186. **Аказен** (Арашреи Аҟәыдырҭеи рыбжьара);

187. **Аҟарач дахьжу** (Ԥсардиа иҭыԥи Аҷаҟәареи рыбжьара);

188. **Аҟәыдырҭа** (Аказени Гьаргәабиа иҙыхьи рыбжьара – Ҟәыдымжәы армарахь);

189. **Алгыдқәа** (Аара анаԥс ҭабгаррақәаны иҟоуп – Ҟәыдымжәы иаҵанакуеит);

190. **Алҙага арха** (Нижний источник ҳәа иахьашьҭоу Аалҙга аԥшаҳәа);

190-а. **Алҙага ду** (Аалҙга аԥшаҳәа Верхный источник ҳәа иахьашьҭоу);

191. **Алра аҭаҳара** (Аҙырԥхеи Аалҙгеи рыбжьара);

192. **Аплан** (Аҙиқәеи Ҟәыдымжәи рыбжьара);

193. **Арагыды** (ааԥтран, Ахәарра анаѡс Аҳырԥха азааигәара – Ҟәыдымжәы);

194. **Арасара** (Уаскеи Ҕьеӌьыр ахыҵырҭеи рыбжьара, Ҟәыдымжәы иаҵанакуеит);

195. **Арашра** (Уасман итәара анаѡс – Ҟәыдымжә армарахь);

196. **Аргьатәулра** (аҳгьы, аҭыԥгьы, Аҭәакьаҿы аваракҿы – Ҟәыдымжәы);

197. **Аслан иааԥҭра (**Аара иавоуп – Ҟәыдымжәы иатәуп);

198. **Аҭшәарра** (Ашәуа иҿкәа ахьыбҕеиҵаз анаѡс шьхацамѡала: ара ашьхацамѡа аҿеиѡнашоит – акы Адырҳра ицоит, егьи Жажа иашҭа);

199. **Аҭәакьаҿы** (Арагыди Пец икәареи рыбжьара Ҟәыдымжәы);

200. **Ахаҳәду ахькьажьу** (Алгыдқәа ҳәа иахьашьҭоу иазааигәоуп – Ҟәыдымжә аҳабла амраҭашәарахьтәи аган);

201. **Ахәарра** (Аҳырԥха аѡадахьы – Ҟәыдымжәы);

202. **Ахьара** (Аҳапшь хәыҷи Ҟәыдымжәи рыбжьара);

203. **Ахьалаԥхьарҭа** (Ажәмѡа хәыҷы аҵыхәа – Ҟәыдымжәы амраҭашәарахьтәи аҿацә);

204. **Ахьаца еицырхәхәара** (Ажәмѡа хәыҷы иазааигәоуп – Ҟәыдымжәы аҳабла амраҭашәарахьтәи аган);

205. **Ахьаҿарра** (Ахьара анаѡс – Ҟәыдымжәы иаҵанакуеит);

206. **Аҳ итәара** (Кьансаа иавоуп Осман итәара азааигәара – Ҟәыдымжәы);

207. **Аҳәа рҳаԥы** (Кабиҵып анаѡс аѡада – Ҟәыдымжәы);

208. **Аҿаҟәара** (Аҟарач дахьжу анаѡс шьхацамѡала – Ҟәыдымжәы);

209. **Аченгелиа иӌьма ахьынҵәаз** (Шьыбжьыԥхьара хәыҷы анаѡс шьхацамѡала – **Ҟәыдымжәы)**;

210. **Ашәуа иҿкәа ахьыбҕаиҵаз** (Пақәашьаа рыѡада иатәуп – Ҕьеӌьыр аԥсҭа, Ҟәыдымжә);

211. **Аӌьыкачарҭа** (Абжьқампырра иазааигәоуп – Ҟәыдымжәы амраҭашәарахьтәи аган);

212. **Данаҟаи иҵып** (Дуҵ иҵып аѡадахьы – Ҟәыдымжәы);

213. **Данаҟаи иҿаԥара** (Данаҟаи иҵыԥи Кабиҵыԥи рыбжьара – Ҟәыдымжәы);

214. **Дуҵ** (Ченгелиа) **иҵып** (Катеи иҵып анаѡс – Ҟәыдымжәы);

215. **Дыдын иҵып (**Арагыды иавоуп Аҳырԥха анаѡс – Ҟәыдымжәы);

216. **Ҕьеӌьыр ахыҵырҭа** (Арасра анаѡс Ҕьеӌьыр аԥсҭеи Ҟәыдымжәи рҳәаа);

217. **Жьиаа рҳәаҭра** (Аха еиҿаргылара иазааигәоуп – Ҟәыдымжәы иаҵанакуеит);

218. **Кабиҵып** (Данаҟаи иҿаԥареи Аҳәа рҭыԥи рыбжьара – Ҟәыдымжәы);

219. **Катеи** (Аршба) **иҵып** (Ҟәыдымжәы аҳы аргьарахьтәи ахыԥә, асклад аѡадахьы);

220. **Кьансаа** (Ҟәыдымжәы армарахь Харчлаа аԥацха ахьгылоу аҩадахьы);

221-а. **Лашькьындар амҵа** (Ҟәыдымжәы аҳабла амраҭашәарахьтәи акалҭ ахь, Аисырра ашьапы – Лашькьындар аарцә, ныҳәарҭан);

221. **Лауан иқьаԥҵа** (Аалӡга аргьархьтәи аԥшаҳәа Ҟәыдымжәы анаҩс аҩада);

222. **Мкыд ицаҟьа** (Аӡар згаз акәара аргьарахьтәи аганахь – Ҟәыдымжәы);

223. **Ԥақәашьаа рыҩада** (Аҿаҟәара анаҩс шьхацамҩала – Ҟәыдымжәы);

224. **Ԥсардиа иҵып** (Гьаргәабиа иӡыхьи Аҟарач дахьжуи рыбжьара; шьхацамҩала – Ҟәыдымжәы);

225. **Уаска** (бнацәгьоуп, Ахьаҿарра анаҩс – Ҟәыдымжәы иаҵанакуеит);

226. **Уасман итәара** (Ҟәыдымжәы иавоуп армарахь ала);

227. **Харчлаа** (ааигәа иҟалаз хьӡуп – а-Харчлаа дахьынхоз иахҟьаны, Ҟәыдымжәы аӡы армарахьтәи аган);

228. **Хәыӡга** (Ҳаԥьымаа рҭып иазааигәоуп – Ҟәыдымжәы);

229. **Ҳаԥьымаа рҭып** (Хәыӡга иазааигәоуп – Ҟәыдымжәы);

230. **Шьыбжьыԥхьара ду** (Ԥьынԥьал иҭып иавоуп шьхацамҩала – Ҟәыдымжәы);

231. **Шьыбжьыԥхьара хәыҷы** (Шьыбжьыԥхьара ду анаҩс шьхацамҩала – Ҟәыдымжәы);

232. **Шькыт иҵып** (Аплан аҩадахьы – Ҟәыдымжәы аҳабла);

233 **Ԥьынԥьал иҵып** (Кабиҵып иазааигәоуп – Ҟәыдымжәы иаҵанакуеит).

Тҟәарчал араион ақыҵақәа:

Агәы-Бедиа ақыҵа

1. Ақ. **Агәы-Бедиа** (аҳәаақәа: аҩада – ақалақь Тҟәарчал, Алра ахәы; амрагыларахь – Чхәарҭал; алада – Ԥарча; алада-мраҭашәарахь – Санарда; амраҭашәарахь – Река, Ԥақәашь, Тҟәарчал ақыҵа;

1925 шықәсаӡа ари ақыҵа Бедиа агәы ҳәа иашьҭан, нас Агәы-Бедиа ҳәа ишьақәдыргылеит, жәытәла адгьыл Бедиа иазбжан, иахьа хазы Бедиа ҳәа ақыҵа ыҟоуп, ԥаса Гал араион иаҵанакуан, уажәы Тҟәарчал араион иатәуп. Бедиа аҭоурых уахәаԥш хыхь «Аетимологиатә згәаҭарақәа»).

Агәы-Бедиа иаҵанакуа аҳаблақәа:

2. **Агәы-Бедиа аҳабла** (аҳәаақәа: аҩада – Ахьацара, Хәаԥьаа рҳабла; амрагыларахь – Мшәал II Мишвели; алада – Ԥарча, Бедиа; амраҭашәарахь – Ахьацара аҳабла, Река);

3. **Аҳхыда** (аҳәаақәа: аҩада – ақ.-қь Тҟәарчал; амрагыларахь – Аҩбатәи Кәапит; алада – Мшәал; амраҭашәарахь – Нарԥьхьоу);

4. **Актәи Кәапит** (аҳәаақәа: аҩада – ашьхара; амрагыларахь – Чхәарҭал; алада – Аԥьра; амраҭашәарахь – Аҩбатәи Кәапит);

5. **Ахьацара II Бохона** (аҳәаақәа: аҩада **–** Қәалон; амрагыларахь – Аҩбатәи Кәапит; алада – Агәы-Бедиа аҳабла; амраҭашәарахь – Река);

6. **Аҩбатәи Кәапит** (аҳәаақәа: аҩада – ашьхара; амрагыларахь – Актәи Кәапит; алада – Мшәал; амраҭашәарахь – Аҳхыда);

7. **Аԥьра** (аҳәаақәа: аҩада – Актәи Кәапит; амрагыларахь – Чхәарҭал; алада – Мшәал, амраҭашәарахь – Мшәал II Мишвели);

8. **Қәалон** (аҳәаақәа: аҩада – Патрахәыҵа, Нарԥьхьоу; амрагыларахь – Хәаԥьаа рҳабла; алада – Ахьацара; амраҭашәарахь – Река);

9. **Мшәал II Мишвели** (аҳәаақәа: аҩада – Аҳхыда, Аҩбатәи Кәапит; амрагыларахь – Аԥьра, Чхәарҭал; алада – Ҵарча; амраҭашәарахь – Агәы-Бедиа аҳабла);

10. **Нарԥьхьоу II Нарԥьхьеу** (аҳәаақәа: аҩада – Атышаду, Аҳхыда; амрагыларахь – Патрахәыҵа; алада – Хәаԥьаа рҳабла, Патрахәыҵа; амраҭашәарахь – Тҟәарчал ақыҭа);

11. **Патрахәыҵа II Петра ихәҵа** (аҳәаақәа: аҩада – Тҟәарчал, Атышаду; амрагыларахь – Нарԥьхьоу; алада – Қәалон; амраҭашәарахь – Ԥақәашь);

12. **Охоԥьа (Ахәаԥа) II Хәаԥьаа рҳабла** (Сахәаԥьаа) **II Гәыргәлиаа рҳабла** (Сагәыргәлиа) – (аҳәаақәа: аҩада – Нарԥьхьоу; амрагыларахь – Мшәал; алада – Агәы-Бидиа аҳабла; амраҭашәарахь – Ахьацара, Қәалон).

I. Агәы-Бедиа аҳабла иаҧанакуа аҭыԥхьыҙқәа:

13. **Агәы-Бедиа ашҭа** (Агәы-Бедиа агәҭа аусҳәарҭа ахьгылоу);

14. **Алкаҷа** (Черкьезиаа рынхарҭа иавоуп амраҭашәарахь ала);

15. **Бедиа абаа** (Агәы-Бедиа аҩадатәи аган – ауахәама ду ахьықәгылоу);

16. **Еҭыхә** (Ҭҟьабчаа) **иқьаҧҭа** (Бедиа абаа иазааигәоуп);

17. **Жьыгәа ичаирҭа** (Агәы-Бедиа аферма ахьгылоу акәша-мыкәша);

18. **Махариаа рынхарҭа II Самахариа** (Мелтон инхарҭа аладахьы);

19. **Мелтон** (Чачба) **инхарҭа** (Еҭыхә иқьаҧҭа иааигәаны иавоуп, амраҭашәарахь ала);

20. **Сиҧана инхарҭа** (Агәы-Бедиа ақыҵсовет ахыбра ахьгылоу);

21. **Табиа инхарҭа** (Қәалони Агәы-Бедиа аҳаблеи рыбжьара);

22. **Тҟьебчаа рынхарҭа** (Махариаа рынхарҭа иавоуп амрагыларахь ала);

23. **Уарлам инхарҭа** (Жьыгәа ичаирҭа иавоуп);

24. **Черкьезиаа рынхарҭа** (Махариаа рынхарҭа аладахьы).

II. Аҳхыда иаҧанакуа аҭыԥхьыҳқәа:

25. **Ажәрымԥа** (мԥоуп, Аҳхыдантәи Алреи Ахаҳәбжьареи ирылсны Ашәраҟа ихалоит);

26. **Алра II Арла** (Ашәра ахәы аԥыҵа, Аҳхыда ахахьы);

27. **Ақьамҭажә** (Аҳхыда аҳы иавоуп армарахь ала);

28. **Аҭырқәцәа ахьыркыз Ашәҿаҟәа** (Ашәҿаҟәа ахыҵырҭа иатәуп; аҭырқәцәа ззырҳәо Таташь Маршьан ихигаз амҳаԥьырцәеи аҭырқәцәеи роуп);

29. **Ахаҳәбжьара** (Ашәреи Алреи рыбжьара иҟоуп);

30. **Аҳәа ахьдырԥаз абахә** (Алра аладахьтәи аганахь иҟоуп, бахәы кнаҳароуп);

31. **Ашәқьала** (Аҳәа ахьдырԥаз абахә аладахьы, Аҳхыда аҳы иазааигәоуп);

32. **Ашәра** (шьхоуп, Аҳхыда аҳабла иавоуп аԥадахьтәи аганахь ала);

33. **Ашәҿаҟәа ахыҵырҭа** (Ашәра анаԥс ахәы азқәан);

34. **Аԥҧы** (Тҟәарчали Бедиеи рҳәааҿы);

35. **Ебрам** (Самсаниа) **иааԥҭра** (Нарманиаа рҭып иавоуп амрагыларахь ала);

36. **Мац** (Шьакаииа) **иқьамҭа, ауаԥьаҟ зҭагылоу** (Ақьамҭажә иавоуп амрагыларахь ала – Мац икәара рыбжьысуеит);

37. **Самсон иқьапҭа** (Ақьапҭажә иавоуп амраҭашәарахь ала);

38. **Ҭархәына** (Гәарамиа) **иҭып** (Ҷкадуаа рҭып иавоуп);

39. **Ҷкадуаа рҭып** (Аҳәҭаԥа ахы).

III. Актәи Кәапит иаҧанакуа аҭыԥхьыҳқәа:

40. **Ашәуаа рынхарҭа** (Ашәуаа рҙыхь акәша-мыкәша: ашәуаа ҳәа ара изышьҭоу, иахьа **рыжәла** Алан ҳәа ианып – агырқәа ашәуаа рзы алан рҳәоит);

41**. Габриа инхарҭа** (Елаҕыр акәара ахы);

42. **Гәыцьыць** (Шьакаииа) **инхарҭа** (Махьал инхарҭа азааигәара);

43. **Махьал инхарҭа** (Ԥьыхә иавоуп армарахь ала);

44**. Меҭ лынхарҭа** (Габриа инхарҭа иавоуп).

IV. Ахьацара II Бохона аҳабла иаҧанакуа аҭыԥқәа:

45. **Бахәра II Бохона** (Хаҳәбиаа рхәы иацрыԥшьны еиҳаракыран илагоуп);

46**. Ноча** (Хаҳәбиа) **инхарҭа** (Раԥьеб иқьапҭа азааигәара);

47. **Раԥьеб** (Хаҳәбиа) **иқьапҭа** (Хаҳәбиаа рхәы агәҭахьшәа);

48. **Хаҳәбиаа рхәы** (Ахьацара аҳабла аԥадахьтәи аҳәааҿы).

V. Аҩбатәи Кәапит иаҵанакуа атыԥхьызқәа:

49. **Ацуныҳәарҭа** (Қәачала иҙыхь аварақы);

50. **Ашҭа II Кәаҷь иашҭа** (Бедиа асовнхара аусҳәарҭа ахьгылоу – Ҷьыхә аҙы арґьарахьтәи аԥшаҳәа);

51. **Баалоуаа рынхарҭа** (Кәаҷь инхарҭа иавоуп алада-амрагыларахь ала);

52. **Кауд** (Гәарамиа) **инхарҭа** (Алра **иатәуп)**;

53. **Кәаҷь** (Чачба) **инхарҭа** (Ашҭа ҳәа иахьашьҭоу аҩадахьы, ажәытә ҩны уажәыгьы игылоуп, ашкол иатәуп);

54. **Ҭархәына иааԥҭра** (Алра аҩыҵа агәҭахьшәа);

55. **Хәыса** (Гәаланҙиа) **инхарҭа** (Ҷьыхә аҙиас иавоуп арґьарахь ала – аферма ахьгылоу).

VI. Аԥьра аҳабла иатәу атыԥхьызқәа:

56. **Гәыҷь инхарҭа** (Ҭышәаа рынхарҭа иазааигәоуп);

57. **Ешқыт** (Хаҳәаа рынхарҭа иавоуп, абжа Мшәал иатәуп);

58. **Жәанаа рынхарҭа** (Ахәаԥа аҙиас аԥшаҳәа);

59. **Какә** (Буаа) **иқьаԥҭа** (Тату инхарҭа иавоуп амраҭашәарахь ала);

60. **Кәыза иқьаԥҭа** (Тату инхарҭа аҩадахьы);

61. **Раҩеиз** (Нарманиа) **иқьаԥҭа** (Какә иқьаԥҭа иавоуп);

62. **Тату** (Буаа) **инхарҭа** (Хаҳәаа рынхарҭа иадуп амрагыларахь ала);

63. **Урыс** (Буаа) **инхарҭа** (Аԥьра аҳабла иазааигәоуп);

64. **Ҭышәаа рынхарҭа** (Жәанаа рынхарҭа иавоуп).

VII. Қәалон иаҵанакуа атыԥхьызқәа:

65. **Ара зҭагылоу** (Қәалони Ахьацареи рҳәаа иазааигәоуп);

66. **Камҷыц** (Кәакәасқьыр) **инхарҭа** (Қәалон ахахьы Патрахәыҵа аҳәаа аганахь);

67. **Кәаҷыц** (Ґарцкьиа) **инхарҭа** (Саґарцкьиа иатәуп);

68. **Саґарцкьиа** (Кәаҷыц инхарҭа акәша-мыкәша, ажәытә хаз ҳаблан).

VIII. Мшәал II Мишвели иаҵанакуа атыԥхьызқәа:

69. **Баґыр** (Қәлаа) **инхарҭа** (Быдгә иқьамҵа иавоуп);

70. **Быдгә** (Агәысба) **иқьаԥҭа** (Мшәали Ҭарчеи рҳәаа иадхалоуп);

71. **Гьадлач** (Қәлаа) **инхарҭа** (Еқәып инхарҭа иадуп амрагыларахь ала);

72. **Еқәып** (Кәаҙба) **инхарҭа** (Баґыр инхарҭа аҩадахьы);

73. **Мшәал абаа** (уахәамоуп, Быдгә иқьаԥҭа иазааигәоуп);

74. **Рамшьыхә** (Қәлаа) **иқьаԥҭа** (Еқәып инхарҭа иавоуп);

75. **Уасил** (Агәысба) **инхарҭа** (Ҷьанҷьулиаа рынхарҭа иавоуп амрагыларахь ала);

76. **Џьанҧьулиаа рынхарҭа** (Гьадлач инхарҭа иазааигәоуп).

IX. Нарҧьхьоу аҳабла:

77. **Абгахәыҷы ахьыршьыз** (Аражәпара иазааигәоуп);
78. **Аражәпара** (Нарҧьхьоу абаа аладахьтәи аган);
79. **Арышаа рхәы** (Қәаҭ иқьаҧҭеи Охоҧьа аӡи рыбжьара);
80. **Ахьаца ахәы** (Қәаҭ иқьаҧҭа ахы);
81. **Гьагьар ихаҳә** (Қәаҭ иқьаҧҭа ахы);
82. **Гәыгә** (Нармаиа) **иӡага** (Нарҧьхьоу абаа иавоуп амрагыларахь ала);
83. **Қәаҭ** (Кәакәасқьыр) **иқьаҧҭа** (Ахьаца ахәы аҩадахьы);
84. **Махьал** (Ҷкадуа) **иқьаҧҭа** (Нарҧьхьоу абаа иазааигәаны иҟоуп амраҭашәарахь ала);
85. **Мышәҳа лыҧарҭа** (Аӡцәцәы иадуп, цаҟьараны иҟоуп).

X. Патрахәыҷатәи атҧыҵхьыӡқәа:

86. **Асамлетка** (Патрахәытца амраҭашәарахьтәи аган бжьышықәсатәи ашкол ахьгылаз);
87. **Аҳ иӡыхь** (ҭыпуп, Охәреи аҧшаҳәа, Чагә иашҭа ҳәа иахьашьҭоу иазааигәоуп);
88. **Аҵыскыра** (Патрахәытцеи, Рекеи, Урҭеи рҳәааҷы);
89. **Ашҭа** (Учанира аҵаҟа, хәмарырҭан, еизарҭан, цуныҳәа ҟаҵарҭан);
90. **Баҧьга** (Ахба) **инхарҭа** (Ҕарцкьиаа рынхарҭа иазааигәоуп);
91. **Ҕарцкьиаа рынхарҭа** (Қәалони Патрахәытцеи рҳәаа иадуп);
92. **Едгьы инхарҭа** (Қәалони Патрахәытцеи рҳәаа иадуп);
93. **Жәанаа рынхарҭа** (Сачынеи Патрахәытцеи рҳәаа иадуп);
94. **Лашәриаа рҳабла** (Учанира иадуп);
95. **Накәыр иҳәысҭа** (Охәреи аӡы иавоуп армарахь ала);
96. **Наҳарбеи** (Чачба) **инхарҭа** (Ригәаа рынхарҭа иавоуп);
97. **Ригәаа рынхарҭа** (Рекеи Патрахәытцеи рҳәаа иавоуп);
98. **Учанира** (Патрахәытцеи, Тҟәарчали, Ԥақәашьи рҳәаа иадуп);
99. **Чагә** (Жәанба) **иашҭа** (Охәреи аҧшаҳәа);
100. **Ҷкадуаа рҳабла** (Учаниреи Нарҧьхьоуи рыбжьара).

XI. Ахәаԥа (Охоҧьа) аҳабла иаҧанакуа атҧыҵхьыӡқәа:

101. **Гәагәа** (Хәаԥьаа) **инхарҭа** (Гәыдуа инхарҭа иазааигәоуп);
102. **Гәыдуа** (Хәаԥьаа) **инхарҭа** (Охоҧьа аҳабла аҩадахьтәи аҷацә);
103. **Нарсоу инхарҭа** (Ноча инхарҭа иадуп амраҭашәарахь ала);
104. **Ноча** (Гәыргәылиа) **иқьаҧҭа** (Хәаҭа инхарҭа иазааигәоуп);
105. **Хәаҭа** (Емхаа) **иқьаҧҭа** (Гәыдуа инхарҭа аладахьы);
106. **Хәыса** (Хәаԥьаа) **инхарҭа** (Гәагәа инхарҭеи Хәаҭа иқьаҧҭеи амраҭашәарахь ала ирывоуп).

Бедиа ақыҵа

1. Ақ. **Бедиа** (аҳәаақәа: аҽада – Река, Агәы-Бедиа; амрагыларахь – Чхәарҵал; алада – Аҿгәара, Ҵарча; амраҵашәарахь – Ахәри; ижәытәӡоу ҧсуа қыҵоуп). Асовет аамҵаз ақыҵа ҽбаны иршеит, акы – Агәыбедиа ахьӡхалт, Очамчыра араион иаҵанакуан, уажәы Тҟәарчал араион иатәуп; егьи, Бедиа – Гал араион иаҵанакуан, уажәы уигьы Тҟәарчал араион иатәуп. Аҭыпхьыӡ «Бедиа» аҧсуа аҳ Баграт III ихаан аахыс еиуеиԥшым аҽырақәа рҿы иуԥылоит (уахәаԥш Оиконимы, ад. 51), иара убас ахсаалақәа рыҿгьы (Ах. – 4; Ах. – 7; Ах. – 13, Ах. – 14; Ах – 16). XIX ашәышықәса алагамҵазы иуԥылоит аформа: Бедиачук (Броневский, ад. – 37). Бедиа аҭоурых уахәаԥш хыхь «Аетимологиатә згәаҭарақәа».

Бедиатәи аҳаблақәа, атыԥқәа:

2. **Абаажә II Ҷьиха** (Бедиа иатәуп);
3. **Абаҟа II Набаҟа** (Бедиа ақыҵа агәҭахьшәа);
4. **Бигәа II Сабигәо** (Бедиа аҳаблақәа ируакуп);
5. **Гәарамиаа рҳабла II Гварамиеԥшь нахори** (Бедиа аҭыԥқәа ируакуп);
6. **Гварамиеԥшь нахори,** уахәаԥш Гәарамиаа рҳабла;
7. **Ешкәара** (аҭыԥгьы, акәарагьы – Бедиа иатәуп);
8. **Ԥшьаур** (Бедиа аҳаблақәа ируакуп);
10. **Хаҳәбиа II Сахахәбио** (Бедиа аҳаблақәа ируакуп);
11. **Сабигәо,** уахәаԥш Бигәа (Бигәаа);
12. **Саматҟо** (Бедиа аҳаблақәа ируакуп);
13. **Санарда** (Бедиа аҽацәқәа ируакуп);
14. **Сахахәбио,** уахәаԥш Хаҳәбиа;
15. **Чачба иашҵа** II **Шьарашьиеԥшь нахори** (Бедиа – Охоҷьа аӡы архахь);
16. **Шьарашьиеԥшь нахора,** уахәаԥш Чачба иашҵа;
17. **Ҷьиха,** уахәаԥш Абаажә.

Галхәыҷ ақыҵа

1. Ақ. **Галхәыҷ II Самкәар** (аҳәаақәа: аҽада – Махәыр; амрагыларахь – Галтәи аӡкы, аканал, Гал ақ-қь.; алада – Риаԥ; амраҵашәарахь – Аҿгәара).

Галхәыҷ аҳаблақәеи, атыԥқәеи:

2. **Абаажә** (Галхәыҷ аҽаҽахь);
3. **Абаара** (Галхәыҷ аҭыԥқәа ируакуп);
4. **Аимаццыра** (Галхәыҷ аҭыԥқәа ируакуп);
5. **Аккара** (Галхәыҷ аҭыԥқәа ируакуп);
6. **Алакәымҳара** (Галхәыҷ аҳаблақәа ируакуп);

7. **Алмацара II Елмацара** (Галхәыҷ аҭыԥқәа иреиуоуп);

8. **Ахкаара** (Гал аӡкы ахьҭатәоу аҭыԥ);

9. **Аҵәцара** (Галхәыҷ ақыҵа аҭыԥқәа ируакуп);

10. **Барцхени** (Галхәыҷ аҭыԥқәа ируакуп);

11. **Башьнигыларҵа II Бошьнагыларҵа** (дәуп, Галхәыҷ аҭыԥқәа ируакуп));

12. **Гал аҽаҩа II Земо-Гали** (Галхәыҷ аҳаблақәа ируакуп);

13. **Гохорхили** (Галхәыҷ аҭыԥқәа ируакуп);

14. **Дихагәыӡба** (еиҳаракыроуп, Галхәыҷ ақыҵа);

15. **Зени** (Галхәыҷы иатәуп);

16. **Кохора** (Галхәыҷ аҳаблақәа иреиуоуп, амандарина совхоз ду ыҟоуп);

17. **Кьаԥаҷыҷра** (Галхәыҷы аҭыԥқәа иреиуоуп);

18. **Мыждагәарҵа** (Галхәыҷ аҭыԥқәа иреиуоуп);

19. **Набераҟ** (Гал хәыҷы иатәуп);

20. **Наҕо** (Галхәыҷ аҳаблақәа иреиуоуп);

21. **Сабасарио** (Галхәыҷ аҳаблақәа иреиуоуп);

22. **Самиқаио** (Галхәыҷ аҳаблақәа иреиуоуп);

23. **Тагә ихәы II Тагәышь суки** (Галхәыҷ аҭыԥқәа иреиуоуп);

24. **Тагәшь суки**, уахәаԥш Тагә ихәы.

Ҕәымрышь ақыҵа

1. Ақ. **Ҕәымрышь II Гәымуриши** (аҳәаақәа: аҩада – Аисырра ашьха; амрагыларахь – Речхь аӡы; алада – Галхәыҷ; амраҵашәарахь – Уақәым, Махәыр; қәцарала ишьақәырҕәҕәоуп ажәытә форма Ҕәымрышь).

Ҕәымрышь аҳаблақәеи, аҭыԥқәеи:

2. **Абаара** (Ҕәымрышь ахәцахь);

3. **Абагьыр** (Ҕәымрышь аҽаҩа);

4. **Агәаҩара** (ҭыԥуп, Ҕәымрышь ахахьы);

5. **Агылуан II Наголовани** (Ҕәымрышь иатәуп);

6. **Аладахьтәи Ҕәымрышь** (хаз ҳабланы иҟоуп, Ҕәымрышь аҽаҩа иадуп);

7. **Аԥсҭа** (Ҕәымрышь ахахьы);

8. **Ауасааԥҭра** (Ҕәымрышь аԥсҭахьы);

9. **Ахьара** (Ҕәымрышь ахахьы);

10. **Ацыҕмҩа** (Ҕәымрышь аҽаҩахь);

11. **Аҵарбелра II Оҵурбеле** (ӡбаарроуп, Ҕәымрышь иатәуп);

12. **Аҩадахьтәи Ҕәымрышь (Ҕәымрышь аҽаҩа);**

13. **Горҕамил ахра** (Ҕәымрышь ахахьы);

14. **Дадаҳеԥишь суки** (хәуп, Ҕәымрышь иатәуп);

15. **Дихагәыӡба** (Ҕәымрышь аҭыԥқәа ируакуп);

16. **Еиқәара** (Ҕәымрышь аҭыпқәа ируакуп);
17. **Енҷери** (Ҕәымрышь аҭыпқәа ируакуп);
18. **Зепишь ҟала** (Ҕәымрышь аҭыпқәа ируакуп);
19. **Зепшьа** (Ҕәымрышь аҭыпқәа ируакуп);
19-а. **Зохәқыт II Сазухәбаио** (Ҕәымрышь ахахьы, Чхәарҭал аганахь);
20. **Наголовани,** уахәаԥш Агылуан;
21. **Наджихәри** (Ҕәымрышь иатәуп);
22. **Неʒона** (Ҕәымрышь аҭыпқәа ируакуп);
23. **Нишьони** (аʒгьы, аҭыпгьы – Ҕәымрышь ақыҭа);
24. **Оҷурбеле**, уахәаԥш Аҷарбелра;
25. **Ҷарҭоғали** (аʒгьы, аҳаблагьы – Ҕәымрышь ақыҭа);
26. **Речхь II Речхә** (Ҕәымрышь аҳаблақәа ируакуп);
27. **Сагьаргьио** (Ҕәымрышь аҭыпқәа ируакуп);
28. **Сазухәбаио,** уахәаԥш Зохәқыҭ;
29. **Сакакубо** (Ҕәымрышь аҳаблақәа ируакуп);
30. **Ҭараа рхәы II Ҭарбиашь суки** (Ҕәымрышь аҳаблақәа ируакуп);
31. **Хаԥалара** (хәуп, Ҕәымрышь иатәуп);
33. **Ҳарҩа** (Ҕәымрышь аҽаҩа иатәуп).

Махәыр ақыҭа

1. Ақ. **Махәыр II Мухури** (аҳәаақәа: аҩада – Уақәым; амрагыларахь – Ҕәымрышь, Галхәыч; алада – Аҿгәара; амраҭашәарахь – Ҷарча).

Махәыр аҳаблақәеи, аҭыпқәеи:

2. **Абаагыды** (абаагьы, аҭыпгьы – Махәыр ақыҭа);
3. **Араду** (Махәыр аҭыпқәа иреиуоуп);
4. **Аҷаҷара** (Махәыр аҭыпқәа ируакуп);
5. **Аҩхкаара II Иохкаара** (Махәыр аҭыпқәа ируакуп);
6. **Башьышь иаҕәра** (Махәыр аҭыпқәа иреиуоуп);
7. **Быцьгәашь диха** (Махәыр аҭыпқәа ируакуп);
8. **Гәымар ақыҭа II Гәымара пита** (Махәыр аҳаблақәа иреиуоуп);
9. **Еҷери** (Махәыр аҳаблақәа иреиуоуп);
10. **Кац инхара II Кацишь нахора** (Махәыр аҭыпқәа ируакуп);
11. **Кацишь нахора,** уахәаԥш Қац инхара;
12. **Кәаташь инхара II Кәаташьишь нахори** (Махәыр аҭыпқәа иреиуоуп);
13. **Кәаташьишь нахори,** уахәаԥш Кәаташь инхара;
14. **Обомбаҟье** (Махәыр аҭыпқәа иреиуоуп);
15. **Сабулискерио II Абласкьыр** (Махәыр аҳаблақәа ируакуп);
16. **Татушьишь суки** (хәуп, Махәыр иатәуп);
17. **Чанчор инхара II Чончоришь нахори** (Махәыр аҭыпқәа ируакуп);
18. **Ҭаозишь диха** (Махәыр аҭыпқәа иреиуоуп);

19. **Шьашьалатҙ аҳабла II Шьешьелеҵи** (Махәыр аҳаблақәа ируакуп Актәи Шьашьалатҙ ҳәа изышьҭоу уажәы Очамчыра араион ахь иатҵанакуеит).

Речхәы (Речхь –Цхьири) ақыҵа

1. Ақ. **Речхәы II Речхьи** (аҳәаақәа: аҽада – ашьхара; амрагыларахь – Гал аҳиа, Цхьир; алада – Галхәыҷ; амраҵашәарахь – Мухәыр; ԥаса ақыҵақәа Речхәи Цхьири еидын – Речхь-Цхьири ҳәа иашьҭан, уажәы Речхәы Тҟәарчал араион иатәуп, Цхьири – Гал араион).

Речхәы аҳаблақәа, атҵыԥқәа:

2. **Абаажә (**абаагьы, атҵыԥгьы – Речхәы ақыҵа);

3. **Абарула** (дәуп – Речхәы ақыҵа);

4. **Ақыдра** (атҵып – Речхәы ақыҵа);

5. **Ацыҕмҽа** (еиҳаракыроуп, Речхәы иатәуп);

6. **Аҵарбелра II Оҵурбеле** (ҟьаҟьароуп, ҙбаарроуп, Речхәы ақыҵа);

7. **Биажә II Биашьве** (дәуп, Речхәы ақыҵа);

8. **Ҟалҕьы II Саҟалбаио** (ҳаблоуп, Речхәы ақыҵа; аԥсуаа Ҟалҕьы ҳәа иашьҭан, агырқәа Саҟалбаио рҳәоит);

9. **Мшьиагәарҵа** (еиҳаракыроуп, Речхәы ақыҵа);

10. **Ԥарҵо-ҕали** (акәарагьы, аҳаблагьы – Речхәы ақыҵа);

11. **Ԥушьут игәаҽа** (Реч абааи Киҵо иааԥҵреи рыбжьара – Реҷ аҳабла);

12. **Реч абаа II Речхә абаа** (абахә аҽыҵа Аҽҷара аҵаҟа – Реҷ аҳабла);

13. **Речхә абаа**, уахәаԥш Реч абаа;

14. **Саҟалбаио,** уахәаԥш Ҟалҕьы;

15. **Ут иҳәысҵа** (Ԥушьут игәаҽа иадуп – Реҷ аҳабла);

16. **Холе** (ҳаблоуп – Речхә ақыҵа).

Тҟәарчал ақыҵа

1. Ақ. **Тҟәарчал** (аҳәаақәа: аҽада – Тҟәарчал ақалақь, Аԥьампҙазра; амрагыларахь – Тҟәарчал ақалақь; алада-мрагыларахь – Агәы-Бедиа; алада – Бедиа, Патрахәыҵа, Ԥақәашь; амраҵашәарахь – Гәып).

Ажәытә, Тҟәарчал ақалақь адгьыл азбжак Тҟәарчал ақыҵа иатҵанакуан. Ақырҵқәа рхаан ақыҵа ахьҙ «Вардис убани» ҳәа иԥсахын, аха уи аҙәгьы идимкылеит, наԥьнатәи «Тҟәарчал» шыҟаз иаанхеит; ақыҵа ахьҙ еиуеиԥшым ажәытә ҽырақәа рҿы иуԥылоит (уахәаԥш ақалақь Тҟәарчал).

Тҟәарчал ақыҭа аҳаблақәа:

2. **Аҳыда** (аҳәаақәа: аҩада – Тҟәарчал ақь.-қь; амрагыларахь – Аҟармара ашьхақәа, Бедиа; алада – Бедиа, Патрахәыҵа, Атышаду; амраҭашәарахь – Атышаду, Тҟәарчал ақал.);

3. **Аҟәарчаԥан** (аҳәаақәа: аҩада – Тҟәарчал ақ.-қь, Аԥьамԥазра; амрагыларахь – Тҟәарчал ақ.-қь, Атышаду; алада – Ԥақәашь; амраҭашәарахь – Ԥақәашь, Гәып);

4. **Атышаду II Тышаду** (аҳәаақәа: аҩада – Тҟәарчал ақ.-қь; амрагыларахь – Аҳыда, Бедиа; алада – Патрахәыҵа, Ԥақәашь; амраҭашәарахь – Аҟәарчаԥан, Ԥақәашь).

I. Аҳыда иаҵанакуа аҭыԥхьыҳқәа:

5. **Абҳәара** (Кәакәач икәара ахахьы, армарахь);

6. **Аҳылбаақьара** (Аҳыда амраҭашәаратәи аҷацә – Чыхә иааԥҵра азаигәара);

7. **Алра II Арла** (Чадышьхәеи Аҳыдеи ирыдуп, еиҳаракыра дууны инашьҭуп);

8. **Акьырблырҵа** (Аҳыда аҳабла иатәуп, Алра иазааигәоуп);

9. **Асаҳуа** (Дарчан) **Гьери иқьамҵа** (Аҵәахаа азааигәара – Аҳыда аҳабла);

10. **Аҭәажә** (ҳаблоуп, Шьанҵакәара иавоуп арҕьарахь ала, Бедиеи Тышадуи рҳәааҷы);

11. **Аҭәажә ахәы** (Уатыиаҵәа иавоуп – Аҭәажә аҳабла);

12. **Аҵәахаа** (Қәыца иқьамҵа иазаигәоуп – Аҳыда аҳабла);

12. **Ачба иҭаҳарҵа** (Тҟәарчал ақалақьи Аҳыдеи рҳәаа иавоу аҭаҳара);

13. **Аҷеадҳа** (Лачхәыма аҩадахьы);

14. **Баса** (Аршба) **иқьамҵа** (Аҭәажә ҳәа иахьашьҭоу агәҭахьы – Аҳыда аҳабла);

15. **Беигәа** (Аршба) **иқьамҵа** (Гәыць иқьамҵа аҵаҟа – Аҭәажә аҳабла);

16. **Буԥь** (Харчлаа) **иқьамҵа** (Алра иатәуп – Аҳыда аҳабла);

17. **Гәыць** (Аршба) **иқьамҵа** (Нарԥьхьоу абаа аҵаҟа);

18. **Ҕьыта** (Аршба) **иқьамҵа** (Акьырблырҵа иазааигәоуп – Аҳыда аҳабла);

19. **Дауҭ** (Аршба) **иқьамҵа** (Аҳыдеи Тҟәарчал ақалақьи рҳәааҷы);

20. **Кәаташь** (Харчлаа) **иқьамҵа** (Аҳыда аҳабла, Кәакәач икәара иавоуп армарахь ала);

21. **Қәыца** (Аршба) **иқьамҵа** (Ҕьыта иқьамҵа иазааигәоуп – Аҳыда аҳабла);

22. **Лачхәыма** (Тҟәарчал ақалақьи Аҳыдеи рҳәааҷы ақьырмытҳырҵа азауад акәша-мыкәша);

23. **Мҟәатҳьха** (Алра ахәы иадуп еиҳа еиҳаракны, уи абжа алада-мрагыларахьтәи аган «Ашәҽаҟәа» ҳәа иашьҭоуп);

24. **Патыхә** (Аршба) **иқьамҭа** (Уатыиатцәеи Аҭәажәи рҳәааҽы);

25. **Уатыиатцәа (**Нарчхьоу инаркны Аџьманҵәаранʒа илашьҭу аиҳаракыра ду);

26. **Чадышьхәа II Ҷадышьхәа (**Алра иавоуп – хәы еиҳаракуп);

27. **Чыхә иааԥҵра** (Лачхәыма иавоуп, Грес азааигәара);

27-а. **Ҷадышьхәа,** уахәаԥш Чадышьхәа.

II. Аҟәарчаԥан иаԥанакуа аҭыԥқәа:

28. **Абамбаҵра** (Ашамира иавоуп Делаа рхәы ҳәа иахьашьҭоу – Аҟәарчаԥан аҳабла);

29. **Абысҵа ахьымшәыз** (Еиҳәаазҭоу акәара иавоуп арҕьарахь ала);

30. **Аҕдарра** (Абамбаҵра иазааигәоуп – Делаа рхәы иатәуп);

31. **Аʒынра ахәы** (Лаҟьырԥа иавоуп арҕьарахь ала – ажәытә убра Ҷлоутәи Кәарҷиаа нхон рҳәоит);

32. **Акараа рхәы** (Аʒынра ахәи Аалʒгеи рыбжьара);

33. **Алзаҵә** (Бҕажәаа рʒыхь иавоуп амраҵашәарахь ала – Аалʒга аԥшаҳәа «Амоика» ахьгылаз);

34. **Амжәара** (Бҕажәаа рқьаԥҵа иавоуп – Аҟәарчаԥан аҳабла);

35. **Аудра** (Аҟәарчаԥани Атышадуи рҳәааҽы);

36. **Аца зҵагылоу** (Еиҳәаазҭоу иавоуп арҕьарахь ала);

37. **Аҵәыбзҵра** (Ҭарлакәаб аҵаҟа иамоу аҵаҳара ду – ʒбаарроуп);

38. **Аҽаԥара** (Ҭарлакәаб аҵаҟа Аудра иахьаду);

39. **Ашамира** (Делаа рхәы иатәуп – Аҟәарчаԥан аҳабла);

40. **Багаҷ** (Аршба) **иқьамҭа** (Аца зҵагылоу иазааигәоуп);

40-а. **Баҷьгәыр** (Ҭарба) **иҳәысҵа** (Аҟәарчаԥани Атышадуи рҳәаа иазаагәоуп);

41. **Бҕажәаа рқьаԥҵа** (Ҷынҷараҟьа аҵаҟа Аалʒга аԥшаҳәа);

42. **Бидаҽ иԥарҵа** (Тагә иʒыхь авараҽы);

43. **Делаа рхәы** (Қриаа рхәы иавоуп аҩадахьтәи аган ала);

44. **Догәуаа рхәы** (Аҵәыбзҵра иавоуп амраҵашәарахь ала);

45. **Кььаԥаду лдәы** (Уатаԥ арҕьарахьтәи аԥшаҳәа Аалʒга ахыҟә, Тҟәарчал ақыҵа амраҵашәарахьтәи аҽацә);

46. **Кәарҷиаа рҳабла** (Уатаԥ дуи Еиҳәаазҭоуи рыбжьара);

47. **Кәарҷиаа ргәаҩа** (Догәуаа рхәы аҵаҟа);

48. **Кәасҵа** (Делба) **иқьамҭа** (Уатаԥ аʒылбааҽәара иазааигәоуп);

49. **Кәарҷиаа рхәы** (Уатаԥынтәи уахьынхало Делаа рхәы унаʒаанʒа);

50. **Лагәлаа рыбгарра** (Лагәлаа рҽаԥара иавоуп);

51. **Лагәлаа рҽаԥара** (Қриаа рхәы иавоуп, Уатаԥ арҕьарахьтәи аԥшаҳәа);

52. **Паҷ** (Џьынџьал) **иқьамҭа** (Ҭакәа лынхарҵа иазааигәоуп);

53. **Саат** (Кәарҧиа) **иқьамҭа** (Кәарҧиаа ргәаҩа иатәуп);

54. **Ҭакәа** (Џьынџьал) **лынхарҭа** (Кьапа ду лдәы аладатәи аган);

55. Ҭ**араа рхәы** (Ҭарлакәаб иатәуп);

56. **Ҭарлакәаб** (Кәарҧиаа рхәы ахы);

57. **Чонча** (Кәарҧиа) **иқьамҭа** (Пач иқьамҭа иазааигәоуп);

58. **Цынҷарақьа** (хәадароуп, ажәытә хәмарырҭас ирыман – Делаа рхәы иавоуп амрагыларахь ала);

59. **Џьешь** (Делба) **ибахә** (еибашьырҭа ҭыпҵуп – Делаа рхәы иатәуп, Аҟәарчапан аҳабла);

60. **Џьешь** (Делба) **ибаа** (абаатәы дәқьан ашьапы гылоуп – Џьешь ибахә иазааигәоуп – Аҟәарчапан аҳабла);

61. **Џьыџьалаа рхәы** (Ҭарлакәаб иацыргоу ахәы).

III. Атышаду иаҵанакуа атҵыҧқәа:

62. **Абаарҭа** (Ачаархәы ѡхала – Атышаду аҳабла);

63. **Абаарҭа ду** (Атышаду, Қьарақьан аҳабла);

64. **Абаарҭа хәыцы** (Абаарҭа ду азааигәара – Атышаду, Қьарақьан аҳабла);

65. **Абахәѡыҵа** (Атышаду алада-мраҭашәарахьтәи аҿацә Акьырахә иахьаду);

66. **Адәҳәыпҵш** (Апсҭагәаҩа иадуп амраҭашәарахь ала – ҳаблала Апсҭагәаҩа иатәуп);

67. **Ажасара** (Уатыиатҵәа иавоуп алада-мраҭашәарахь ала Алхас Шьакаииа дахьынхо – Апсҭагәаҩа аҳабла);

68. **Аҙылбаақьара** (Абахәѡыҵа амраҭашәарахьтәи аҿацә, Уатап ду Уатап хәыцы ахьалало);

69. **Аимакыра** (Аимакыра акәара ахы –Атышаду, Апсҭагәаҩа аҳабла);

70. **Аисырҭра** (Ажасара иатәуп – Атышаду, Апсҭагәаҩа аҳабла);

71. **Алзаҵә** (Ҷарпалиаа ргыларҭа иазааигәоуп – Атышаду, Абахәѡыҵа);

72. **Алра** (Адәҳәыпҵши Учаниреи рыбжьара – Апсҭагәаҩа аҳабла);

73. **Алықьса** (Аргәын) **иқьапҭа** (Атышаду, Апсҭагәаҩа аҳабла, Хьыда лқьап-ҭа азааигәара);

74. **Ақыдра** (Ҷәаҳәыркыра ахы – Атышаду, Аҵәаҳәыркыра аҳабла);

75. **Ақәшьарра** (Атышаду, Қьарақьан аҳабла);

76. **Амҿыша мхы II Ахыҕдарра** (Тота иныга ахьыҧеыз акәша-мыкәша – Атышаду, Џьманҵәара аҳабла);

77. **Анџьныр қьашана ахьықәгылоу** (Уатыиатҵәа акәацәра ахы);

78. **Апсҭагәаҩа** (Уатыиатҵәа аладатәи аганахь иамоуп, Атышаду аҳа-блақәа ируакуп);

79. **Аргәынкәара** (Қьарақьани Атәара ахәи Аџьманҵәареи рыбжьара – Атышаду аҳаблақәа ируакуп);

80. **Арсент** (Аргәын) **иқьапҵа** (Атышаду, Апсҭагәаҩа аҳабла);

81. **Арышаа руассарҵа** (Џьманҵәареи Аҳхыдеи рҳәааҿы);

82. **Атышаду II Тышаду** (Цаҟьа кәара ахы – тышаны, еиҩхаара бааԥсны иҟоуп);

83. **Атәара ахәы** (Атышаду ажәытә ашкол ахьгылаз – Атышаду аҳаблақәа ируакуп);

84. **Аугьан** (Аргәын) **иқьапҵа** (Атышаду, Апсҭагәаҩа аҳабла Алра ҳәа иахьашьҭоу);

85. **Ахладиан иқьапҵа** (Атышаду, Атәара ахәы аҳабла);

86. **Ахыҕдарра**, уахәапш **Амҿыша мхы**;

87. **Ахәанаа** (Атышаду, Аҵәаҳәыркыра аҳабла);

88. **Ахәраҿарра** (Ахәанаа иаҵанакуеит – Атышаду, Аҵәаҳәыркыра аҳабла);

89. **Аҳәарымҩа** (Аимакыры иаҵсны ицо амҩахәасҵа – Атышаду, Апсҭагәаҩа аҳабла);

89 а. **Аца зҵагылоу** (Тҟәарчал ақалақь «Голубой» ҳәа иахьашьҭоу иавоу анаара);

90. **Ачаархәы** (Цаҟьакәара ахахьы – Атышаду аҳабла);

92. **Аҿеадамҩа** (Атышадуи Патрахәыҵеи ирыбжьоуп, Учанира иалсуеит);

93. **Аҿаҟәара** (Қәача иуассарҵа аҩадахьы – Тҟәарчал акирпичҳырҵа азауад ала амҩа халон);

94. **Ашәра хәыҷы** (Уатыиаҵәеи Башьхәыт дахьыргази рыбжьара – еиҳаракыроуп);

95. **Аԥьу** (Аргәын) **иқьапҵа** (Атышаду – Атәара ахәы аҳабла);

96. **Башьхәыт дахьыргаз** (Апсҭагәаҩа иатәуп, ҟьаҟьароуп – убрантәи ауаҩы дырҕьычхьеит);

97. **Быԥьгәа** (Ҭориа) **иқьапҵа (**Атышаду, Абахәҩыҵа аҳабла);

98. **Гаҕь** (Шьакаииа) **иқьапҵа** (Ажасара иатәуп – Атышаду, Апсҭагәаҩа аҳабла);

99. **Гач** (Бахтанҳе) **иқьапҵа** (Атышаду, Џьманҵәара аҳабла);

100. **Гьигәа** (Шьакаииа) **иқьапҵа** (Ажасара иатәуп – Атышаду, Апсҭагәаҩа аҳабла);

101. **Гыԥьыԥь** (Бахтанҳе) **иқьапҵа** (Уатыиаҵәа иатәуп – Атышаду, Апсҭагәаҩа аҳабла);

102. **Гәагәа** (Шьакаииа) **иқьапҵа** (Петре иқьапҵа иазааигәоуп, Атышаду, Атәара ахәы аҳабла);

103. **Ҕәыта** (Бахтадзе) **иқьапҵа** (Атышаду, Џьманҵәара аҳабла);

104. **Дито** (Аргәын) **иқьапҵа** (Атышаду, Апсҭагәаҩа аҳабла);

105. **Елызбар** (Харчлаа) **иқьапҵа** (Ирод иқьапҵа иазааигәоуп, Атышаду, Абахәҩыҵа аҳабла);

106. **Иаҳиа** (Аршба) **иқьапҵа** (Уатыиаҵәа иатәуп – Атышаду, Апсҭагәаҩа аҳабла);

107. **Иларион** (Аргәын) **иқьапҵа** (Алра иатәуп – Атышаду, Апсҭагәаҩа аҳабла);

108. **Ирод** (Акаба) **иқьапҵа** (Атышаду, Абахәҩыҵа аҳабла);

109. **Камаҷа** (Ҭориа) **иқьапҵа** (Атышаду, Атәара ахәы аҳабла);

110. **Қәыз** (Аршба) **иқьапҵа** (Уатыиаҵәа иатәуп – Атышаду, Апсҭагәаҩа аҳабла);

111. **Кьамшьышь** (Аргәын) **иқьапҵа** (Атәара ахәы иазааигәоуп – Аргәынкәара аҳабла);

112. **Кьасыгә** (Аршба) **иқьапҵа (**Атышаду, Ԥьмантҵәара аҳабла);

113. **Қьарақьан** (Аргәынкәареи Шьыт икәареи рыбжьара – Атышаду аҳаблақәа ируакуп);

114. **Қәача иуассарҵа** (Мыԥыч лкәара иавоуп арҕьарахь ала – Атышаду, Ԥьмантҵәара аҳабла);

115. **Ҟазахә** (Аргәын) **иқьапҵа** (Апсҭагәаҩа Алра ҳәа иахьашьҭоу);

116. **Лаврент** (Аргәын) **иқьапҵа** (Апсҭагәаҩа иатәуп – Атышаду аҳабла);

117. **Ладмер** (Шьакаиа) **иқьапҵа** (Атышаду, Атәара ахәы аҳабла);

118. **Ламшьаҵә** (Аргәын) **иқьапҵа** (Алра иатәуп – Апсҭагәаҩа аҳабла);

119. **Мақсме** (Аргәын) **иқьапҵа** (Атышаду, Аргәынкәара аҳабла);

120. **Маҳмуҭ** (Акаба) **иқьапҵа** (Атышаду, Абахәҩыҵа аҳабла);

121. **Маф** (Уарҭан) **иқьапҵа** (Атышаду, Абахәҩыҵа аҳабла);

122. **Мера** (Аршба) **иқьапҵа** (Уатыиаҵәа иатәуп – Атышаду, Апсҭагәаҩа аҳабла);

123. **Миха** (Акаба) **иқьапҵа** (Ачаархәы иавоуп – Атышаду аҳабла);

124. **Мыстафа** (Акаба) **иқьапҵа** (Аҙылбаақьара аҩадахьы – Атышаду, Абахәҩыҵа аҳабла);

125. **Мышьа** (Аргәын) **иқьапҵа** (Ахладиан иқьапҵа иазааигәоуп – Атышаду, Атәара ахәы аҳабла);

126. **Наҳар** (Аргәын) **иқьапҵа** (Атышаду, Аргәынкәара аҳабла);

127. **Никәала** (Аргәын) **иқьапҵа** (Мышьа иқьапҵа иазааигәоуп – Атышаду, Атәара ахәы аҳабла);

128. **Ԥарԥалиаа ргыларҵа** (Атышадуи Акьырахәи рҳәааҷы – Абахәҩыҵа аҳабала);

129. **Матуаа рқьапҵақәа** (Атышаду, Атәара ахәы аҳабла);

130. **Патыхә** (Аршба) **иқьапҵа** (Уатыиаҵәа иатәуп – Атышаду аҳабла);

131. **Пауле** (Аргәын) **иқьапҵа** (Атышаду, Апсҭагәаҩа аҳабла);

132. **Пача** (Аргәын) **иқьапҵа** (Атышаду, Апсҭагәаҩа аҳабла);

133. **Пашә** (Шьакаиа) **иқьапҵа** (Ақәшьарра иатәуп – Атышаду, Қьарақьан аҳабла);

134. **Петре** (Шьакаиа) **иқьапҵа** (Атышаду, Атәара ахәы аҳабла);

135. **Ԛарне** (Шьакаииа) **иқьапҵа** (Ажасара иатәуп – Атышаду, Апсҭагәаԝа аҳабла);

136. **Решь** (Аргәын) **иқьапҵа** (Атышаду, Атәара ахәы аҳабла);

137. **Салдаҭ** (Аргәын) **иқьапҵа** (Адәҳәыԥш иатәуп – Атышаду, Апсҭагәаԝа аҳабла);

138. **Серноз** (Шьакаииа) **иқьапҵа** (Атышаду, Атәара ахәы аҳабла);

139. **Ташь** (Аргәын) **иқьапҵа** (Атышаду, Атәара ахәы аҳабла);

140. **Тира** (Шьакаииа) **дахьжу** (Қьарақьан аҭапҵәара Тҟәарчалҟа иҭапшуа – Атышаду, Қьарақьан аҳабла);

141. **Тота** (Ԥьыԥьал) **иныга ахьҧеыз** (Аца зҭагылоу аԝадахьы – Ԥьманҵәара аганахь);

142. **Тышаду**, уахәаԥш Атышаду;

142-а. **Ҭанас** (Аргәын) **иқьапҵа** (Алра иатәуп – Атышаду Апсҭагәаԝа аҳабла);

143. **Ҭемыр** (Аргәын) **иқьапҵа (**Никәала иқьапҵа иавоуп – Атышаду, Атәара ахәы аҳабла);

144. **Ҭома** (Шьакаииа) **иқьапҵа** (Ажасара иатәуп – Атышаду, Апсҭагәаԝа аҳабла);

145. **Ушьа** (Бахтандзе) **иқьапҵа** (Атышаду, Ԥьманҵәара аҳабла);

146. **Халтон** (Аргәын) **иқьапҵа** (Адәҳәыԥш иатәуп, – Атышаду, Апсҭагәаԝа аҳабла);

147. **Хамшьыҟәа** (Шьакаииа) **иқьапҵа (**Гәагәа иқьапҵа иазааигәоуп – Атышаду, Атәара ахәы аҳабла);

148. **Хәыта** (Аргәын) **иқьапҵа** (Атышаду, Апсҭагәаԝа аҳабла Алра ҳәа иахьашьҭоу);

149. **Хьыда** (Аргәын) **лқьапҵа** (Атышаду, Апсҭагәаԝа аҳабла);

150. **Ҭарацел** (Аргәын) **иқьапҵа (**Атышаду, Апсҭагәаԝа, Алықьса иқьапҵа азааигәара);

151. **Ҭәаҳәыркыра** (Ҭәаҳәыркыра акәара иавоуп армарахь ала);

152. **Ҷыка** (Мафба) **иқьапҵа** (Абахәԝыҵа иатәуп – Атышаду аҳабла);

153. **Шьтониа** (Аргәын) **лқьапҵа** (Ахәраҷарра иазааигәоуп – Атышаду, Атәара ахәы аҳабла);

154. **Ԥьансыхә** (Аргәын) **иқьапҵа** (Атышаду, Атәара ахәы аҳабла);

155. **Ԥьарма** (Аргәын) **иқьапҵа** (Ажасара иатәуп – Атышаду, Апсҭагәаԝа аҳабла);

156. **Ԥьманҵәара** (Аҕхыдеи, Уатыиаҵәеи, Аргәынкәареи, Тҟәарчал ақалақьи рыбжьара).

Уақәым ақыҵа

1. Ақ. **Оқәым II Уақәым** (аҳәаақәа: аԝада – Чхәарҭал, ашьхара; амрагыларахь – Ғәымрышь; алада – Ҭарча, Мухәыр; амраҭашәарахь – Бедиа, Ҭарча).

Ажәытә Уақәым Самырзаҟан ихадаз ақыҭақәа ируакәын. Уи 1841 шықәсазы Самырзаҟан иадминистративтә центрхеит, ара, Аԥсны раԥхьаӡа акәны 1861 шықәсазы иаартын аԥсуа школ. XX ашәышықәса алагамҭазы Уақәым аҭыԥан Гал Самырзаҟан иадминистративтә центрны иҟалеит.

1994 шықәсазы Оқәым «Уақәым» ҳәа иԥсахуп;

1-а. **Уақәым**, уахәаԥш Оқәым.

Уақәым аҳаблақәа, аҭыԥқәа:

2. **Абласкьыраа II Сабулискерио** (Уақәым аҳаблақәа ируакуп);

3. **Агәаҩара** (Уақәым аҳаблақәа ируакуп – Чхәарҭал аган);

4. **Аӡага** (Уақәым ақыҭа ахахьы);

5. **Амҩакыра** (Уақәым ахахьы);

6. А**раду** (Уақәым аҭыԥқәа ируакуп);

7. **Ауахәама II Охәаме** (Садочио ҳәа иахьашьҭоу аган – Уақәым агәы);

8. **Ахихәԥа**, уахәаԥш Аҳ иҳәԥы;

9. **Аҳ иҳәԥы II Ахихәԥа** (Уақәым аҭыԥқәа иреиуоуп);

9-а. **Ачангәарҭа** (Уақәым аҭыԥқәа ируакын, аҩырақәа рҿы иуԥылоит);

9-б. **Аҿадара** (Уақәым аӡиас иавоуп армарахь ала – Уақәым аԥсҭа);

10. **Ашыцра II Обзакале** (Уақәым аҭыԥқәа иреиуоуп);

11. **Быԥь игыларҭа** (Уақәым аҿаҩа иатәуп);

12. **Ескьерда** (Уақәым аҭыԥқәа ируакуп – Ҭарча аган);

13. **Қаԥшьқыҭ** (Уақәым аҭыԥқәа ируакуп);

14. **Мааниԥь II Меԥьы** (Уақәым аҭыԥқәа ируакуп);

15. **Меԥьи**, уахәаԥш Мааниԥь;

16. **Обзакале**, уахәаԥш Ашыцра;

17. **Ԥхынрақьала** (Уақәым ақыҭа ахахьы);

18. **Сабулискерио,** уахәаԥш Абласкьыраа;

19. **Уақәым аԥсҭа** (бнаран, Уақәым зҭысуа агәаҩа);

20. **Уҭра** (Уақәым аҭыԥқәа ируакуп);

21. **Ҭынҩа** (Уақәым аӡиас армарахь – Уақәым аԥсҭа);

22. **Чебелырхва** (Павлинов излеиҳәо ала Уақәым аҭыԥқәа ируакуп);

23. **Шьагә наха II Шьагәныха** (Павлинов иусумҭаҿы иарбоуп, Уақәым иаҵанакуа ҭыԥуп ҳәа);

24. **Шьагәныха**, уахәаԥш Шьагә наха.

Ҭарча ақыҭа

1. **Ақ. Ҭарча** (аҳәаақәа: аҩада – Чхәарҭал, Бедиа; амрагыларахь – Уақәым, Махәыр; алада – Аҿегәара; амраҭашәарахь – Бедиа, Аҿегәара).

Ҭарча аҳаблақәа, атыңқәа:

2. **Апса уахәама II Ԥиҧвис охваме** (Ԥшьаур ҳәа иахьашьҭо игылоуп – Ҭарча ақыҭа);

3. **Баблошьана** (дәуп, Наингә аҳабла иатҵанакуеит – Ҭарча);

4. **Гобар** (Ҭарча атыңқәа иреиуоуп);

5. **Колошьана** (Ҭарча аӡы иавоуп армарахь ала – Ҭарча агәы);

6. **Нахингә** (Ҭарча аҳаблақәа ируакуп – Актәи Ҭарча ҳәа иахьашьҭоу);

7. **Наԥьихә** (Ҭарча аӡы арҕьарахьтәи аган – Аҩыстаа иӡыхь азааигәара);

8. **Ԥиҧвис охваме**, уахәаԥш Апса уахәама;

9. **Ԥшьаур** (Ҭарча аҳаблақәа ируакуп – Санарда аҳәааҷы, Охоԥьа аӡы аган);

10. **Ԥутҟәыр** (Ҭарча аҳаблақәа ируакуп);

11. **Сааланио** (Ҭарча аҳаблақәа иреиуоуп);

12. **Сабенио** (Нахингә иатҵанакуеит – Ҭарча);

13. **Сагерзмо** (Ҭарча аҳаблақәа ируакуп);

14. **Саелио** (Нахингә аҳабла иатҵанакуеит – Ҭарча);

15. **Сакобахьио** (Ҭарча аҳаблақәа ируакуп);

16. **Саԥьиганио** (Нахьингә аҳабла иатҵанакуеит – Ҭарча);

17. **Ԥьиха абаа** (Ҭарча аӡы арҕьарахь ахәы иқәгылоуп);

Чхәарҭал ақыҭа

1. **Ақ. Чхәарҭал** (аҳәаақәа: аҩада – Реҷ ашьхақәа; амрагыларахь – Оқәым; алада – Ҭарча; амраҭашәарахь – Актәи Бедиа, Агәы-Бедиа).

Чхәарҭал аҳаблақәа:

2. **Анҷагәарҭа** (аҳәаақәа**:** аҩада – ашьхақәа; амрагыларахь – ашьхақәа, Аԥьгәаҩа апсҭа; алада – Зохәқыҭ; амраҭашәарахь – Сагамсаниа);

3. **Араду II Аразаҵә** (аҳәаақәа; аҩада – Зохәқыҭ; амрагыларахь – Оқәым; алада – Ҭарча; амраҭашәарахь – Ешқыҭ);

3-а. **Аразаҵә**, уахәаԥш Араду;

4. **Гамсаниаа рҳабла II Сагамсаниа** (аҳәаақәа: аҩада – ашьхақәа; амрагыларахь – ашьхақәа, Ҭарча аӡы; алада – Кикориаа рҳабла; амраҭашәарахь – Бедиа);

5. **Зохәқыҭ** (аҳәаақәа: аҩада – Реҷ аҳабла; амрагыларахь – Анҷагәарҭа; алада – Ешқыҭ; амраҭашәарахь – Сагамсаниа);

6. **Ешқыҭ** (аҳәаақәа: аҩада – Кикориаа рҳабла – Чхәарҭал ацентр; амрагыларахь – Араду аҳабла; алада – Ҭарча; амраҭашәарахь – Бедиа);

7. **Кикориаа рҳабла** (аҳәаақәа: аҩада – Гамсаниаа рхәы; амрагыларахь – Ҭарча аӡы; алада – Ешқыҭ; амраҭашәарахь – Бедиа);

8. **Реч аҳабла II Реҷ аҳабла** (аҳәаақәа: аҽада – ашьхақәа, Аҽҷара; амра-гыларахь – ашьхақәа, Аџьгәаҽа; алада – Анҵагәарҭа; амраҭашәарахь – Ҭарча аҳы).

I. Анҵагәарҭа иаҧанакуа атыпхьыҳқәа:

9. **Аҽпы** (ҭыхәҭа дууны иҟоуп, Қәабзҭоу иавоуп амраҭашәарахь ала – Анҵагәарҭа аҳабла);

10. **Гьыгь иааҧтра** (Қәабзҭоу иавоуп ахахьы – Анҵагәарҭа аҳабла);

11. **Қәабзҭоу** (тыша дууп, Анҵагәарҭа амрагыларахьтәи аган);

12. **Обархалиа** (ҳыхьуп, ҭыпуп – Қәабзҭоу иазааигәоуп – Анҵагәарҭа аҳабла);

13. **Џьмаргәара** (Гьыгь иааҧтра иазааигәоуп – Анҵагәарҭа аҳабла).

II. Араду иаҧанакуа атыпхьыҳқәа:

14. **Аҳага** (Араду аҽадахьтәи аҽацә – Араду аҳабла);

15. **Амхусҭа** (Араду аҳабла агәҭахьшәа – Чхәарҭал);

16. **Џьуџь** (Зыхәба) **игыларҭа** (Зохәқыҭ аҳәаа иазааигәоуп – Араду аҳабла).

III. Гамсаниаа рҳабла II Сагамсаниа иаҧанакуа атыпхьыҳқәа:

17. **Анышәынҭрақәа** (Аҳьацара ахәы атцаҟа – Гамсаниаа рҳабла);

18. **Ахьацара ахәы** (Бедиа аҳәаа иадуп – Гамсаниаа рҳабла иатәуп);

19. **Ачалара** (Абаажә атцаҟа абахә аҽыҵа – Гамсаниаа рҳабла);

20. **Ашыцра** (Ахьацара ахәы аҽадахьы – Гамсаниаа рҳабла);

21. **Гагә** (Гамсаниа) **инхарҭа** (Ахьацара ахәы иадуп амрагыларахь ала).

IV. Зохәқыҭ иаҧанакуа атыпхьыҳқәа:

22. **Аҳыхьҭып** (Миха инхарҭа иадуп – Зохәқыҭ);

23. **Иуана иааҧтра** (бнароуп, Анҵагәарҭа иазааигәоуп);

24. **Миха** (Пачлиа) **инхарҭа** (Уақәым аҳәаа иазааигәоуп – Зохәқыҭ аҳабла);

25. **Шьаруан иҭып** (Ҭарча аҳәаа иазааигәоуп – Зохәқыҭ);

26. **Џьуџь** (Зыхәба) **иааҧтра** (Араду аҳәаа иазааигәоуп – Зохәқыҭ).

V. Ешқыҭ иаҧанакуа атыпхьыҳқәа:

27. **Абаагды II Абаагыд** (Аҵандар ахәы иатәуп – Ешқыҭ);

28. **Ақәшьарра** (Қәлаа рхәы иазааигәоуп – Ешқыҭ);

29. **Аҵандар ахәы** (агәыбедиааи чхәарҭалааи ирҳәаауп – Ешқыҭ иатәуп);

30. **Баҕаа рқыҭа** (Бедиа аҳәаа иазааигәоуп – Ешқыҭ);

31. **Қәлаа рхәы** (Мшәал аҳәаа иазааигәоуп – Ешқыҭ);

32. **Ҭараа рхәы** (Аҧандар ахәы иавоуп – Ешқыҭ).

VI. Кикориаа рҳабла иаҵанакуа аҭыҧхьыӡқәа:

33. **Абераҟ ахәы II Набераҟ** (Елаҕыр ахахьы Чхәарҭал ацентр иазааигәоуп – Кикориаа рҳабла);

34. **Ашьхаруа иқәаҵа** (Зохәқыҭ аҳәаа иазааигәоуп – Кикориаа рҳабла);

35. **Елаҕыр** (Бедиаа рҳәаа иавоуп – Кикориаа рҳабла);

36. **Мет лыбна** (еицакны Мет лыбза ҳәа ахсаала иануп; Елаҕыр иадуп – Кикориаа рҳабла);

37. **Чхәарҭал абаа** (Чхәарҭал агәҭа иҟоуп Гамсаниаа рҳабла аҳәаа иазааигәаны – Кикориаа рҳабла).

VII. Реҷ (Реч) иаҵанакуа аҭыҧхьыӡқәа:

38. **Киҷо** (Зарқәуа) **иааҧҭра** (Реч абаа армарахьтәи аганахь иавоуп – Реҷ аҳабла);

39. **Қәыч иҳаҧы** (Ҭларча аӡы армарахьтәи аган – Реҷ аҳабла);

40. **Машьа иуассара** (Реч абааи Қыч иҳаҧи рыбжьара – Реҷ аҳабла).

Тҟәарчал араион иаҵанакуа ашьхақәеи, ашьхаҭыпқәеи[1]**.**

1. **Аабыл** (Чхәарҭал аӡи II Ҭларча аӡи ашьхацамѡеи рыбжьара);

2. **Ааҷа** (Бидаҷ иҩәқьалеи Аҩәцеи рыбжьара – Чхәарҭал аѡадахьы);

3. **Абгара II Абгарра** (шьхоуп, Ҩаымрышь ахахьы);

4. **Аблахара** (шьхаҭыпуп, Ҩаымрышь аҷаѡахь);

5. **Абслаҳә II Аҧслаҳә** (шьхаҭыпуп, Ҩаымрышь аҷаѡахь);

6. **Абҷыкәа** (Аҧшақәсырҭа иатәуп, арѡашгьы ацрыцуеит);

7. **Агадыра** (еиҳаракыроуп, Ҩаымрышь ашьхарахь);

8. **Агыруа дахьҭаблыз** (Аӡар згаз ҳәа иахьашьҭоу – Речшьха);

9. **Агәаѡара** (Уақәым аҧсҭа иатәуп – уақәымаа рышьхацамѡа акыдларҭа);

10. **Аҕәца** (Аачеи Аҷеызқәеи рыбжьара – Аѡҷара ашьха иатәуп);

11. **Ажәҧхьарҭа** (Ашәра ахәы Ахрамҵа ҳәа иахьашьҭоу аладахьы);

12. **Аӡархьча дахьыҧаз** (ҭыҳәҭа бааҧсны иҟоуп Ацәгылара унаӡаанӡа – шьхацамѡала);

13. **Аӡмасырхәа** (шьхаҭыпуп, Ҩаымрышь ахахьы);

14. **Аӡыгәҭа** (шьхаҭыпуп, Ҩаымрышь аҷаѡахь);

[1] Ара иарбоу рыбжеиҳарак ҧаса Самырзаҟанаа, мамзаргьы Галаа рышьхақәа ҳәа ирышьҭан. Аҟармара, Аалӡга арҧарахь ала аѡадеи, амрагыларахьи иахагылоу ашьхақәа, Очамчыра араион иаҵанакуеит азы урҭ уахь иарбоуп. Тҟәарчал ақалақь иаҵанакуа ахәқәа, ашьхақәа, уахәаҧш Тҟәарчал ақалақь.

15. **Аиц** (шьха дууп, Аҳ иҳаԥы анаѡс амрагыларахь – Аԥсны аҳәаа иахыгоуп – Егры аганахь);

16. **Аисырра II Оисире** (Ԍәымрышь иахагылоу ашьха);

17. **Акалмаҳара** (аҭыԥгьы, аӡгьы – рѡаш дууп, Оқәым аӡы ахы иазааигәоуп, аҵыхәа Егры иалалоит арԍьарахь ала: Акалмаҳара анаѡс Анаара унеиуеит ара ашьхацамѡақәа зегь еиқәшәоит);

18. **Аккара** (бнароуп, Ԍәымрышь ашьхарахь);

19. **Акьыба** (шьхоуп, Чхәарҭал иахагылоуп амрагыларахьтәи аган ала);

20. **Акьыба ду** (хра дуны иҟоуп, Ацәгылара анаѡс шьхацамѡала);

21. **Ақампырра** (ҳәырҭоуп, Ԍәымрышь ашьхарахь);

22. **Ақыдра** (Ашәра ахәы Аалӡгахь ихо аган – 4-тәи ашахта ахьыҟаз аганахь);

23. **Аҟармара** (шьхоуп, Акьыба ҳәа изышьҭоу ашьха аладахьы);

24. **Алашара** (еиҳаракыроуп, Ԍәымрышь ахахьы);

25. **Алашарақәа** (чхәарҭалааи уақәымааи рышьхацамѡақәа ахьеиԥыло);

26. **Алашара ду** (Алашара хәыҷи Жьып ишьхеи рыбжьара – Чхәарҭалаа рышьхацамѡа);

27. **Алашара хәыҷы** (Ԍараа руассарҭа анаѡс – шьхацамѡала);

28. **Алра** (Ашәра ахәы алада – мрагыларахьтәи аган);

29. **Алра абаа** (Алра ахәы иатәуп – Аӡхыда иаҵанакуеит);

30. **Амбара** (Уақәым аӡиас арԍьарахь – Уақәым аԥсҭа);

31. **Анаара** (ара ашьхацамѡақәа еиқәшәоит: Анаара еиднакылоит ашьхақәа жәпакы, урҭ Речшьхақәа II Реҷшьхақәа ҳәагьы ирышьҭоуп);

32. **Анаҟә** (шьхоуп, Ԍәымрышь иацәхыкны аѡада);

33. **Апап икәара** (аҭыԥгьы, аӡгьы; Кыт ибнеи Акалмаҳареи рыбжьара, аӡы аҵыхәа Оқәым иалалоит арԍьарахь ала);

34. **Аԥсарахәы II Аԥсрыхә II Охачкуе** (шьхоуп, ганла Аԥсни Қрыҭтәылеи рҳәааншәа инеиуеит);

35. **Аԥсарахәы** (шьхоуп, Аԥсны аҳәааи Егры аӡи рыбжьара, Жәыргьыҵ ар-н);

36. **Аԥсрыхә**, уахәаԥш Аԥсарахәы;

37. **Аԥхынра қьала** (гыларҭоуп, Ԍәымрышь ашьхарахь);

38. **Аԥшақәсырҭа** (Аѡыҷкәеи Бахәшәынҵьареи рыбжьара Аԥсны амрагыларахьтәи аҳәаахь);

39. **Аԥшыра** (хәыԥшӡаны иҟоуп, уаантәи ага аԥшаҳәа зегьы убоит; Шармаҵ ирѡаш анаѡс чхәарҭалаа рышьхацамѡала);

40. **Аԥшыра** (шьхоуп, Аԥсни Қырҭтәылеи рҳәааҷы, Жьип ишьха аѡадахьы);

41. **Араш кәара** (аӡгьы, аҭыԥгьы, Аҷадара анаѡс шьхацамѡала, аҵыхәа Оқәым аӡы иалалоит, арԍьарахь ала);

42. **Армѡа** (бноуп, Ԍәымрышь инацәхыкны, амрагыларахь);

43. **Арҽҭаа** (аҭыԥхьыӡ, Ҕәымрышь ашьхарахь);

44. **Ауардынцәра** (аҭыԥхьыӡ, Уаҟәым аӡы аԥсҭа);

45. **Ауассара** (ҳәырҭоуп, Ҕәымрышь ашьхарахь);

46. **Аурчара (**аҭыԥхьыӡ, Ҕәымрышь ашьхарахь);

47. **Аудра** (ԥсҭоуп, ҳәырҭоуп, Миха иӡыхьи Ашәадареи рыбжьара);

48. **Аудра** (Алракәареи Ахәацкәареи рыбжьара, Уаҟәым аӡы арҕьарахь);

49. **Ауҭра ҭып** (Какәыр иԥарҭеи Бақал иӡыхьи рыбжьара – Чхәарҭалаа рышьхацамҽа);

50. **Ахажә** (шьхоуп, Аисырра ашьха иазааигәоуп);

51. **Ахаԥалара** (еиҳаракыроуп, Аҽҷара иахагылоуп);

52. **Ахрамҵа** (Ашәра ахәы ашьапахьшәа – Чхәарҭалтәи аган);

53. **Ахәарра** (Шьыбжьыԥхьара ду акалҭ ахь, Акьыба аганахь);

54. **Ахәеиқәаҵәа** (ашьха Акьыба анаҽс, аҽада);

55. **Аҳарҽа** (Ҕәымрышьи Оқәыми рыбжьара – шьхацамҽала);

56. **Аҳ иҳаԥы** (Аԥшыра анаҽс, Анаара амраҭашәарахьтәи аган, ҳаԥ дууны иҟоуп, Шармаҭ иҳаԥы иадуп);

57. **Аҳаԥыцәгьа** (Аҳ иҳаԥы иазааигәоуп – чхәарҭалаа рышьхацамҽала);

58. **Ацыҕмҽа** (Арашкәара аԥсҭахьы Уаҟәымынтәи уназго мҽоуп);

59. **Ацәгылара** (цәҳәыра дуны иҟоуп – Аӡархьча дахьыԥази Акьыба дуи рыбжьара);

60. **Ацәсара** (аҭыԥхьыӡ, Аҟармара ашьха аганахь);

61. **Аҵангәара** (аҭыԥ, Ҕәымрышь ашьхарахь);

62. **Ачадара II Ашәадара** (аҭыԥхьыӡ, Ҕәымрышь ашьхарахь);

63. **Ачажәпара ду** (Аҳаԥыцәгьа анаҽс – Чхәарҭалаа рышьхацамҽа);

64. **Ачажәпара хәыҷы** (Ачажәпара ду иавоуп Хәаԥьалҟа иҵаԥшуа);

65. **Ачамҳара** (шьхоуп, Жьип ишьха иавоуп амраҭашәарахь ала);

66. **Ачба икәара** (аҭыԥгьы арҽашгьы, – Ҳаԥқәацә амраҭашәарахьтәи аган, аӡы аҵыхәа Берзыхә ирҽаш иалалоит);

67. **Ачаҷара** (аҭыԥхьыӡ, Аҟармара ашьхахь);

68. **Ашәадара** (Аудра анаҽс аҽада – Уаҟәымаа рышьхацамҽахь: Ашәадара ҳәа иашьҭоуп, ашәадақәа ахьеизо аҳаскьын багәаны, иссаны иахьыҟоу);

69. **Ашәызқәа** (Аҕәца аҽадахьы – Аҽҷара ашьха);

70. **Ашҭа** (дәуп, Ҕәымрышь ашьхарахь);

71. **Ашымҳара** (аҭыԥ, Аҟармара ашьха иаҵанакуеит);

72. **Ашьашра** (ԥсҭаны Уаҟәым аӡы иавоуп армарахь ала);

73. **Ашьашьра** (ашьашьра – ҳаскьын жәлоуп, апрасҟьиа иеиԥшуп; шьхацамҽала Маршьан икәара анаҽс Ашьашьра унеиуеит);

74. **Ашәра ахәы** (Ашәҷаҟәа иавоуп алада-мрагыларахь ала, ганкы Чхәарҭал иҵаԥшуа, егьи Аалӡгаҟа);

75. **Ашәҷаҟәа** (Чхәарҭал иахагылоуп азганк Тҟәарчалҟа иҵаԥшуа);

76. **Аҩпқәа** (ашьха Акьыба агәтахьшәа, еиҩпара тыпуп);

77. **Аиҩхаа тбаарра** (Уақәым апста азы зтысуа аиҩхаа ду);

78. **Аҩҿара II Аҩырҿара** (шьхоуп, Ашәра ахәы иавоуп алада-мрагыларахь ала Чхәарҭал итапшуа – чхәарҭалаа рышьхацамҩа алагарҭа; ари нахыс ицоит Ахапалара, Аҿызқәа, Дадал изыхь, Шьыбжьпхьара хәыҷы, Шьыбжьпхьара ду, наҟ убас итегьгьы).

Чхәарҭалаа рышьхацамҩа рзеиҧшуп ақыҭақәа жәпакы: барҷьапаа, шьашьалатаа, аҿгәараа, тарчаа, гәдаа, мухәыраа, Шьыбжьхьара хәыҷы ҳәа иахьашьтоу аҟынтәи, урт ирыцлоит уақәымаагьы. Уақәымаа ашьха икыдлоит Агәаҩара ҳәа иахьашьтоу, нас ицоит Џьобе (Лацәышба) иааптра, Акьыба, Ахәарра, Шьыбжьхьара хәыҷы. Уажәы уақәымаа Уақәым апсталагьы ихало иалагеит Анаара ҳәа иахьаштоунза, ара амҩақәа зегьы еиҧылоит.

79. **Аҩҷкәа II Аҩҷыкәа** (шьха дуп, арҩашгьы ус ахьзуп, рҩаш дуны Аалзга иалалоит Мыз икәара ахьалало);

80. **Аҩыжьзқәа** (тыпхьзуп, Ғәымрышь ашьхарахь);

81. **Аҩыҵа** (тыпхьзуп, Ғәымрышь ашьхарахь);

82. **Аҧьгәаҩа** (тыпуп, Акьыба ахахьы);

83. **Бақал изыхь** (азгьы, атыпгьы, Аутра тып ҳәа иахьашьтоу анаҩс – чхәарҭалаа рышьхацамҩала, аҵыхәа Оқәым иалалоит);

84. **Баҟәылзтоу ду** (шьхоуп, Апшақәсырта иавоуп амрагыларахь ала – Апсны аҳәааа иахыҵуеит, санардаа иркын);

85. **Баҟәылзтоу хәыҷы** (Бахәшәынҵьара иадуп Баҟәылзтоу ду атыхәа – тарчаа иркын);

86. **Барганҵьиа** (атыпгьы, арҩашгьы – Алашара хәыҷы анаҩс амраташәарахь);

87. **Бахәлан II Цахәлан** (еиҳаракыроуп, атыпгьы, абаагьы – Алакәымҳара ақыта иҩацәхыкны аҩада-мрагыларахь; ажәытә, қытак аҳасабала еснагь Апсны иахыпхьазалан, уажәы Жәыргьыт араион иадыпхьазалоуп);

88. **Бахәы** (Жьип ишьха аган);

89. **Башьнагыларта** (тыпуп, Ғәымрышь ашьхақәа ирыҵанакуеит);

90. **Баҧьгәала дахьтахаз** (асыпса тоуп, Акьыба ду анхытц);

91. **Берзыхә иҳапы** (Дадал иҿышьтырта ацаҟа, Апсны аҳәааа мачк иахыгоуп);

92. **Бидаҷ иҭәқьала** (Ашәра ахәи Дадал изыхьи рыбжьара – Чхәарҭал ахахьы);

93. **Гәахала** (шьхатыпуп, Жьип ишьха аган);

94. **Гьегь иааптра** (ашьха Акьыба иатәуп);

95. **Дадал апста** (Аҩҷара анаҩс аҩада-амрагыларахь);

96. **Дадал изыхь** (азыхьгьы, атыпгьы – Дадал апста иамоуп ацыхәа Обархалеи иалалоит);

97. **Дадал иҽышьтырҭа** (Ачажәпара хәыҷы азааигәара – Анаара амрагылараҳьтәи аган ашьхацамѡала, иахьатәи Аԥсны аҳәаа иахагылоуп);

98. **Дарыҟәа ибҕаларҭа** (аҭыԥ, Ҕәымрышь ашьхақәа ирыҵанакуеит);

99. **Диантәара** (шьхоуп, Ҕәымрышь ашьхақәа ируакуп);

100. **Жьип ишьха II Жып ишьха** (Алашара дуи Анаареи рыбжьара);

101. **Жәараб иҭыԥ II Жәраб иҭыԥ** (ҳәырҵоуп, Ҕәымрышь ашьхарахь);

102. **Какәыр иԥарҭа** (Ауҭра аҭыԥ иазааигәоуп – Анаара ашьха);

103. **Кыт ибна** (бна бааԥсуп, шәарах ҭыԥуп – Цыркьын ибнара анаѡс шьхацамѡала);

104. **Кыт бза** (аҭыԥ, Ҕәымрышь ашьхарахь);

105. **Ҟәымрышь** (шьхоуп, Ҕәымрышь ашьхақәа ируакуп);

106. **Каԥажьира II Қапижыра** (ҭыԥуп, Ҕәымрышь ашьхарахь);

107. **Қәабзҭоу** (Акьыба алада-мрагылараҳьтәи аган);

108. **Маршьан икәара** (ԥсҭоуп, рѡашуп, Оқәым иалалоит армарахь ала – шьхацамѡала Аԥсара ахәы анаѡс);

109. **Маҭеи иҵахарҭа** (аҭыԥ, Жьип ишьха аган);

110. **Махаз иаапҵра** (Маҭеи иҵахарҭа иазааигәоуп, Ҕәымрышь ашьхарахь);

111. **Машьа иуассара** (Аѡҽара Чхәарҭал иҵаԥшуа аѡыҵа);

112. **Мгәашырхәа** (Реҷ ашьхақәа ируакуп);

113. **Миха иаапҵра** (Ашьашьра анаѡс – Оқәымаа рышьхацамѡа);

114. **Мыждагәарҭа (**гыларҭоуп, Ҕәымрышь ашьхарахь);

115. **Нарманиаа раапҵра** (Ашәҽаҟәа, Ҭархәына иаапҵра ҳәа иахьашьҭоу иазааигәоуп);

116. **Нхыҵ** (аҭыԥ, Ҕәымрышь ашьхарахь);

117. **Оисыр**, уахәаԥш Аисырра;

118. **Оԥуҧье** (ҭыԥуп, Маршьан кәареи Чамагәареи рыбжьара);

119. **Охачқәе,** уахәаԥш Аԥсарахәы;

120. **Оҷаки** (Аԥсара ахәы Егрытәи аган);

121. **Пеп иҳаԥы** (Пеп икаҵәара ҳәа иахьашьҭоу иатәуп);

122. **Ԥаҕәса иқьала** (Ашәҽаҟәа Чхәарҭалҟа иахьҭаԥшуа аган);

123. **Ԥаҕәса иқьала аӡыхь** (аҭыԥгьы, аӡыхьгьы, Ԥаҕәса иқьала аѡыҵа иатәуп, аҵыхәа Џьыхә иалалоит);

124. **Ԥахәлан II Ԥахәлани,** уахәаԥш Бахәлан;

125. **Реҷ II Речшьха II Рычшьха** (Аѡыҷкәа ахахьы, шьхоуп, џьоукы Реҷшьха, Речшьха рҳәоит, иҟоуп Реч ишьха зҳәоугьы, Д. И. Гәлиа Реч ишьха ҳәа ианиҵеит, уахәаԥш – Гәлиа, ад.- 302);

126. **Самсаниаа рынхарҭа** (Ашәҽаҟәа Нарманиаа раапҵра ҳәа иахьашьҭоу иазааигәоуп);

127. **Ҭараа руассарҭа** (Шьыбжьхьара дуи Алашара хәыҷи рыбжьара – Чхәарҭалаа рышьхацамѡа);

128. **Ҭархәына иааԥҭра** (Ашәҽаҟәа Тҟәарчалтәи аганахь);

129. **Ҳаԥқәацә** (Берзыхә иҳаԥы анаѡс – шьхацамѡала);

130. **Цыркьын ибнара** (цыҕкырҭан, Арашкәареи Кыт ибнеи рыбжьара – Уақәымаа рышьхацамѡа);

131. **Цәҳәына** (Аԥсны аҳәаа иавоуп амрагыларахь ала);

132. **Чамагәарҭа** (Аисырра ашьха алада-мрагыларахьтәи аган);

133. **Чамҳарахы** (шьхоуп, Аисырра ашьха иазааигәоуп – Ҕәымрышь ашьхара);

134. **Ҷуҷ иҳәысҭа** (хәуп, наароуп, Бедиа иатәуп, Ашәҽаҟәа иавоуп амраҭашәарахь ала);

135. **Ҷуҷ иҳәысҭа ахәы** (Чхәарҭали Бедиеи ирыбжьоуп – Ашәҽаҟәа иавоуп амраҭашәарахь ала);

136. **Шармаҭ иҳаԥы** (Аҳ иҳаԥы иадуп – чхәарҭалаа рышьхацамѡа);

137. **Шьанҵакәара** (Аԥьгәаѡа аладахьы, Акьыба иатәуп);

138. **Шьыбжьхьара ду** (еиҳаракыра дуны иҟоуп, Шьыбжьхьара хәыҷы анаѡс аѡада-мрагыларахь – Чхәарҭалнтәи иубарҭоуп);

139. **Шьыбжьхьара хәыҷы** (Аѡҽареи Шьыбжьхьара дуи рыбжьара);

140. **Ԥьобе** (Лацәышба) **иааԥҭра** (Агәаѡара анаѡс – Уақәымаа рышьхацамѡа).

Тҟәарчал араион аѡныҵкатәи (амшын иаламло) аҵқәа:[1]

а) Аҵиасқәа, арфашқәа, акәаракәа:

1. **Абаакәара II Ԥьихашь ҕали** (Ҭарча аҵы иалалоит – Ҭарча ақыҭа);

2. **Абатҭра акәара II Абеҭра кәара** (Ҕәымрышь Аисырра ҳәа иахьашьҭоу аган);

3. **Абацәкәара** (Ҕәымрышь анаѡс ашьхарахь);

4. **Абгарра арфаш** (Уақәым иалалоит арҕьарахь ала);

5. **Абзакәара** (Уақәым аҵиас иалалоит ахахьы);

6. **Абҵакәара** (Ҕәымрышь ашьхарахьы – Уақәым иалалоит);

7. **Абхәараҵы II Кәакәач** (Харчлаа) **икәара II Какәач икәара** (Аҵхыда иҵыҵуеит – Аалҵга иалалоит армарахь ала ГРЕС азааигәара);

8. **Абҷыкәа арфаш** (Аѡҷқәа иалалоит);

9. **Агыруа дызҵаблыз арфаш** (Агыруа дызҵаблыз аԥсҭа иҵысуеит);

10. **Агәахәара кәара** (рфаш хәыҷуп, Аалҵга иалалоит арҕьарахь ала);

[1] Тҟәарчал араион иалсны амшын иалало азқәа, урыхәаԥш "Очамчыра араион амшын иалало азқәа".

11. **Ажьшара аҙы** (Соу икәара ахҟәа ируакуп, Шьашәырхәеи иареи еилалоит – алада Соу икәара ҳәа иашьҭоуп);

12. **Ажә зҭырцаз** (рҽашуп, Шьыбжьхьара аҧсҭа иҭысны Уаҟәым иалалоит арҕьарахь ала);

13. **Ажәшьҭырҭа** (кәароуп, Ҕәымрышь ашьхарахь);

14. **Аҙаҧшь** (Кәакәаа рҟьаҧҭа аганахь иҭыҵуеит, Ҕьеҧьыр иалалоит армарахь ала, Петра икәара анаҽс аҽада);

15. **Аҙаҧшь** (рҽашуп, Ҕәымрышь ашьхарахь);

16. **Аҙаҧшь хәыҷы** (Аҿаҽахь иҭыҵуеит – Ҟәыдымжә иалалоит арҕьарахь ала);

17. **Аҙар зғаз акәара** (Аалҙга иалалоит арҕьарахь ала, Мкыд икәара аҽадахьы);

18. **Аҙиқәа** (Ҟәыдымжәы аҳабла аихамҽаҿы унаҙаанҙа Аисырра аҽыҵа иҭыҵуеит – Аалҙга иалалоит арҕьарахь ала);

19. **Аҙиқәа** (Кәымыз аиҳаракырахь иҭыҵуеит – Аалҙга иалалоит армарахь ала, Какәач икәара аҽадахьы, Аҿаҧара анаҽс);

20. **Аҙиқәа II Уча-ҕали** (Галхәыҷ иатәуп);

21. **Аҙхыда** (Абаарҭа унаҙаанҙа иҭыҵуеит – Ҕьеҧьыр иалалоит армарахь ала, Ҭархана икәара аҽадахьы);

22. **Аҙҵәҵәкәара** (Аҙҵәҵәы аҵыхәа – Охоӌьа иалалоит арҕьараахь ала);

23. **Аҙырҧха акәара** (Аҙырҧха ҳәа иахьашьҭоу иҭыҵуеит, иааигәаны Аалҙга иалалоит арҕьарахь ала);

24. **Аҙыхаа** (Кәакәаа рҟьаҧҭа иалсны Аҙаҧшь иалалоит);

25. **Аҙыхә II Аҙыхәа** (рҽашуп, Ҕәымрышь ашьхарахь);

26. **Аҙыхәа** (Атышаду аҽадатәи аҿацәахь иҭыҵуеит – Аалҙга иалалоит Тҟәарчал аҕәхырҭа зауад ахьгылаз);

27. **Аҙыцәкәара** (Аисырра ашьапахьы иҭыҵуеит, ахы Саса иҙыхь ҳәа иашьҭоуп – Ҕьеҧьыр иалалоит армарахь ала, Циаҟә иарха);

28. **Аибга** (рҽашуп, Ҕәымрышь ашьхарахь);

29. **Аимакыра акәара** (Аисырҭра иаҵысуеит амрагыларахь ала – Уатаҧ иалалоит Арагәаҽа Акьырахәы иахьаду – Атышаду, Аҧсҭагәаҽа);

30. **Аиц** (ҙиасуп, Берзыхә иҳаҧы арҽаши Акалмаҳара аҙи реицҵалыҵ – Егры иалалоит арҕьарахь ала, Жәыргьыҭ ар-н иатәуп);

31. **Акалмаҳара II Окалмахе** (рҽашуп, Аҧсархәы амраҭашәарахьтәи аганахь иҭыҵуеит – Аиц аҙы иалалоит, Жәыргьыҭ араион иатәуп);

32. **Акәара ҭбаа** (кәароуп, Галхәыҷы ақыҭа иалсуеит);

33. **Акәарацәгьа** (Алашара ҳәа иахьашьҭоу аҧсҭа иҭысны Уаҟәым иалалоит арҕьарахь ала);

34. **Акәашцҳа** (рҽашуп, Хәыҙгеи Жажа иашҵеи ирыбжьысны Аалҙга иалалоит арҕьарахь ала);

35. **Ақыдра хәыҷы акәара** (Ақыдра иҭыҵуеит – Аалҙга иалалоит армарахь ала, Аҳәҭаҽа аҽадахьы);

36. **Ақыдра кәара** (Ақыдра иҵыҵуеит – Аалӡга иалалоит армарахь ала, Аԥьра кәара аҽадахьы);

37. **Аҟәаралашә** (рҽаш хәыҷуп, Маҳме ду иалалоит армарахь ала);

38. **Аҟәараш II Ҟәараш** (Маҳмеи ду иалалоит армарахь ала);

39. **Алра кәара** (Алра аԥсҭантәи Уақәым иалалоит арҕьарахь ала);

40. **Алтарра кәара** (рҽашуп, Агыруа дызҭаблыз аԥсҭа иҵысны Аҽҷкәа иалалоит);

41. **Анҷара акәара** (Анҷара ҳәа иахьашьҭоу иҵыҵуеит – Аалӡга иалалоит армарахь ала, Ақыдра хәыҷы акәара аҽадахьы);

42. **Апап икәара** (Кыт ибна ҳәа иахьашьҭоу аганахь ахы акуеит – Уақәым иалалоит арҕьарахь ала, Ҕәымрышь аҷаҽахь);

43. **Аԥсҭагәаҽа акәара** (Аимакыра иалалоит, нас ирылҵуа Уатаԥ хәыҷы ҳәа иашьҭоуп – Тҟәарчал ақыҭа);

44. **Арагәашьа акәара II Рагәашьи ҕали** (Речхь-Цхьир ақыҭа);

45. **Арагәаҽа кәара II Неӡԥара** (Актәи Кәапит – Ԓьынԥьалаа рынхарҭа иҵыҵуеит – Охоԥьа иалалоит армарахь ала, Елаҕыр аӡы аладахьы);

46. **Араш кәара** (Аҷеадара аганахь ахы акуеит – Уақәым иалалоит арҕьарахь ала);

47. **Аргәынкәара** (Ҭәаҳәыркыра иалалоит арҕьарахь ала, нас ирылҵуа Уатаԥ ду ҳәа иашьҭоуп – Тҟәарчал ақыҭа);

48. **Арашра кәара** (Аалӡга иалалоит армарахь ала);

49. **Аҭәакьаҷеы арҽаш** (Аҭәакьаҷеы ҳәа иахьашьҭоу аган иҵыҵуеит – Аалӡга иалалоит арҕьарахь ала, Аҟармара авокзал ахьыҟаз, Аргьыдлыра аҽадахьы);

50. **Аҭәархәара аӡы** (Аҭәархәара иҵыҵуеит – Аалӡга иалалоит армарахь ала, Хьыр икәара анаҽс аҽада);

51. **Ауаскәара** (рҽашуп, Ҕәымрышь ашьхарахь);

52. **Ахәац кәара** (Ахәацрантәи Уақәым иалалоит арҕьарахь ала);

53. **Ахәаԥьа кәара II Охоԥьа** (идуны Аӡхыда аҳабла иҵыҵуеит, ахахьы Аӡхыда ахьӡуп, Аӡхыдеи Шьанҵакәареи ахьеилало инаркны Ахәаԥа II Охоԥьа ҳәа иашьҭоуп – Уақәым иалалоит арҕьарахь ала, атрасса аҽадахьы);

54. **Ахәраҷарра акәара** (Уатаԥ хәыҷы иалалоит армарахь ала – Тҟәарчал ақыҭа);

55. **Аҳ ирҽаш** (Аҳ иҳаԥы ҳәа иахьашьҭоу иатәуп, рҽаш дууп Аҽҷкәа иалалоит);

56. **Аҳәасаԥшь акәара** (Аҳәасаԥшь ахәахьы иҵыҵуеит – Аӡыцәкәара иалалоит арҕьарахь ала, Салыҟә иӡыжь аладахьы);

57. **Аҳәҭаҽа** (Алра иҵыҵуеит – Аалӡга иалалоит армарахь ала, Кәымыз анаҽс);

58. **Аца зҭагылоу акәара** (Атышаду аҽадатәи акалҭ ахь иҵыҵуеит – Аалӡга иалалоит «Голубой» ҳәа иахьашьҭоу иавсны);

59. **Ацәашькәара** (рҩашуп, Ҭәымрышь ашьхарахь);

60. **Ачба икәара** (Ҳаԥқәацә амраҭашәарахьтәи аганахь ахы акуеит, аҵыхәа Берзыхә ирҩаш иалалоит);

61. **Ашҭа кәара** (Ашҭа ҳәа иахьашьҭоу ахы акуеит, Ҭәымрышь ашьхарахь);

62. **Ашьанҵакәара** (рҩашуп, Ҭәымрышь ашьхарахь);

63. **Ашьашра аҳы** (Аисырра иацрыҵуеит, Уаҟәым иалалоит армарахь ала);

64. **Аҿадара аҳы** (кәароуп, Аҿадара ҳәа иахьашьҭоу ахы акуеит, Уаҟәым иалалоит армарахь ала);

65. **Аҩҿкәа II Аҩыҿкәа арҩаш** (рҩаш дууп, Аалҳга иалалоит Мыз икәара ахьалало азааигәара);

66. **Аԥьра кәара** (Аԥьра ҳәа иахьашьҭоу иҵыҵуеит – Аалҳга иалалоит армарахь ала, Анҵаракәара аҩадахьы);

67. **Бабышь икәара** (Делаа рхәы аҩыҵа иҵыҵуеит, Аалҳга иалалоит аихамҩа ахысырҭа (апериезд) аҩадахьы аферма ахьгылоу – Аҟәарчаԥан аҳабла);

68. **Бацәкәара** (рҩашуп, Ҭәымрышь ашьхаҟәа ирыҵанакуеит);

69. **Башьышь икәара** (Адәыҩада аганахь иҵыҵуеит – Аалҳга иалалоит арҕьарахь ала, Мыз икәара унаҳаанҳа алада);

70. **Беҳикәара** (рҩашуп, Ҭәымрышь ашьхаҟәа ирыҵанакуеит);

71. **Берзыхә ирҩаш** (Берзыхә иҳаԥы ҳәа иахьашьҭоу иатәуп, аҵыхәа Егры иалалоит арҕьарахь ала);

72. **Бешь икәара** (рҩашуп, Бешьнагыларҭа ҳәа иахьашьҭоу, Ҭәымрышь ашьхарахь);

73. **Борҕона** (Нарԥьхьоу аҳабла иҵыҵуеит – Қәаҕеи иалалоит армарахь ала);

74. **Габ икәара** (Патрахәыҵа иҵыҵуеит – Охәреи иалалоит арҕьарахь ала);

75. **Гызмал икәара** (Елаҕыр иалалоит армарахь ала – Агәы-Бедиа ақыҭа);

76. **Гызмал икәара** (Аисырра ашьапахьы иҵыҵуеит, Абгьыҕдареи Аҭҭар рҳаблеи ирҳәаауп – Аалҳга иалалоит арҕьарахь ала Даҕькәареи иареи еицны);

77. **Гәсар икәара** (Аисырра ашьапахьы иҵыҵуеит – Нан лкәара иалалоит арҕьарахь ала);

78. **Гьадлач икәара** (Тҟәарчал ақыҭа);

79. **Гьаргь Шармаҭ икәара** (Аҳхыда иатәуп, Охоԥьа II Ахәаԥьа иалалоит армарахь ала, Мац икәара аладахьы);

80. **Ҕьеԥьыр** (ашьха, Адырҳра ҳәа иахьашьҭоу иҵыҵуеит, Тҟәарчал ақалақьи Аԥьампҕазра ақыҭеи ирыбжьысны Аалҳга иалалоит арҕьарахь ала);

81. **Дағькәара** (Аисырра ашьапахьы иҵыҵуеит, Абгьыҕдара иалсны Гызмал икәара иалалоит армарахь ала);

82. **Дауҭ икәара** (Агыруа дызҭаблыз аҧсҭантәи Алтарракәара иалалоит);

83. **Еиҳәазҭоу акәара** (Уатаҧ иалалоит арҕьарахь ала – Аҙылбаақьара);

84. **Елаҕыр** (Кәапит иҵыҵуеит, Охоҧьа иалалоит армарахь ала Мац икәара аладахьы);

85. **Ешкәара** (акәарагьы, аҭыпҕьы – Бедиа ақыҭа);

86. **Заҙ** (Кәарҷиа) **икәара** (Заҙ иқьаҧҭа аҵыхәан иҵыҵуеит Аҙыцәкәара иалалоит армарахь ала, Никәала иҙыхь анаѡс аѡада);

87. **Зыгә икәара** (рѡашуп, Аҟармара ҳәа иахьашьҭоу иатәуп);

88. **Зыхәашь** (рѡашуп, Аҧсарахәы аганахь ахы акуеит, Уаҟәым иалалоит армарахь ала);

89. **Кақәач икәара II Кәакәач икәара,** уахәаҧш Абҳәарҙы;

90. **Кацац икәара** (Аккара ҳәа иахьашьҭаз иҵыҵуеит – Аҙыцәкәара иалалоит армарахь ала Ахәажәра ҳәа иахьашьҭоу аҵаҟа);

91. **Кынтыр** (кәароуп, Ҭарча ақыҭа иатҵанакуеит, Ҭарча аҙы иалалоит);

92. **Кыт ирѡаш** (Кыт ибна иатәуп, аҵыхәа Уаҟәым иалалоит арҕьарахь ала);

93. **Кәарҷиаа ркәара**, уахәаҧш Хәажәкәара;

94. **Кәачка икәара** (рѡашуп, Аисырра ашьха иатҵанакуеит);

95. **Кәымыз акәара** (Кәымыз аиҳаракырахь иҵыҵуеит – Аалҙга иалалоит армарахь ала Аҙиқәа аѡадахьы);

96. **Кьаҿ икәара II Кач икәара** (Аалҙга иалалоит арҕьарахь ала Аҟармара авокзал ахьыҟоу, Ҧеҧхь икәара аѡадахьы);

97. **Кьеишьи (**кәароуп, Речхь-Цхьир ақыҭа);

98. **Қацәаа ркәара** (Алра иҵыҵуеит, Аҙхыдеи Кәапити еиѡнашоит – Охоҧьа иалалоит армарахь ала, Гьаргь икәара аладахьы);

99. **Қәаҕеи II Қәаҕьеи (**Патрахәыҵа иҵыҵуеит, ахы «Аҳ иҙыхь» ҳәа иашьҭоуп – Ахәаҵа кәара иалалоит арҕьарахь ала);

100. **Ҟәараш**, уахәаҧш Аҟәараш;

101. **Ҟәашәынҵьара** (рѡашуп, Аалҙга иалалоит арҕьарахь ала);

102. **Ҟәыдымжәы** (Ҟәыдымжәы дуи Ҟәыдымжәы хәыҷи реицҵалыҵ, Аалҙга иалалоит арҕьарахь ала Аҙиқәа аѡадахьы);

103. **Ҟәыдымжә ду** (Ґьеҧьыр аҧсҭа иазааигәаны иҵыҵуеит, Ҟәыдымжәы хәыҷи иареи еилалоит, нас Ҟәыдымжәы ҳәа иашьҭоуп);

104. **Ҟәыдымжә хәыҷы** (Ҟәыдымжәы ду иалалоит армарахь ала);

105. **Лаҟьырѡа** (Еиҳәазҭоу акәара иалалоит арҕьарахь ала – Аҟәарчаҧан аҳабла);

106. **Мақьакәара** (Хьир икәара иалалоит армарахь ала, Цаҟьа кәара аладахьы);

107. **Маршьан икәара** (Аисырра ашьха иацрыҵны Уақәым иалалоит армарахь ала);

108. **Махәкәара II Мохкәара** (Жьип ишьха аганахь ахы акуеит, Уақәым ақыҵа агәы амраҵашәарахь ала иавсны Аҽегәара аганахь Уақәым иалалоит армарахь ала);

109. **Маҳмеи** (Маҳмеи хәыҷи Маҳмеи дуи Аҟармара ацҳа аҩадахьы еилалоит, урҵ рҵыхәа «Маҳмеи» ҳәа иашьҭоуп – Аалʒга иалалоит армарахь ала Аҟармара аҳабла алада-мраҵашәарахьтәи аҿацәаҿ);

110. **Маҳмеи ду** (Аԥшыра аладахьы иҵыҵуеит – ахы ҩбаны иҟоуп, акы «Шармаҭ ирҩаш» ҳәа иашьҭоуп, егьи «Аҳ ирҩаш», рыҩбагь анеилалалакь – «Маҳмеи ду» ахьʒуп, Маҳмеи хәыҷи иареи еилалоит Аҟармара ацҳа аҩадахьы);

111. **Маҳмеи хәыҷы** (Жьип ишьха азааигәара иҵыҵуеит, Маҳмеи ду иалалоит армарахь ала);

112. **Мац икәара** (Аʒхыда иатәуп, Охоҷьа иалалоит армарахь ала, Хәажәкәара аладахьы);

113. **Маҵәкәара** (рҩашуп, Жьипишьха аганахь ахы акуеит, Речхә ақыҵа иалсуеит);

114. **Мгәашырхәа кәара** (Мгәашәырхәа ашьха иаҵанакуеит);

115. **Мез икәара** (Уақәым иатәуп, Уақәым аʒы иалалоит арҕьарахь ала);

116. **Мкыд икәара** (Аалʒга иалалоит арҕьарахь ала, Хәыʒга анаҩс аҩада);

117. **Моринҷье** (Махәкәара алада ала иаваланы Уақәым аʒы иазцоит, Аҽегәара аганахь);

118. **Мыз икәара** (Адәыҩада аганахь ахы акуеит, Аалʒга ахҟәа ируакуп, Хәаҷьал аʒи иареи анеилалалакь «Аалʒга» ҳәа иашьҭоуп);

119. **Мыҷыҷ** (Аршба) **лкәара** (Ҵәаҳәыркыра иамалоит арҕьарахь ала – Атышаду аҳабла);

120. **Мышәкәара** (Ҕәымрышь аʒқәа ируакуп);

121. **Нақәад икәара** (Галхәыҷы иатәуп);

122. **Нан лкәара II Ҷыгә икәара** (Ҭорҵиаа рҳабла иҵыҵуеит, Ҕьеҷьыр иалалоит армарахь ала Ԥимԥиаа рарха ахахьы);

123. **Неʒишь ҕали** (кәароуп, Махәыр иатәуп);

124. **Неʒԥара**, уахәаԥш Арагәаҩа акәара;

125. **Обархалиа** (ахы Дадал иʒыхь ҳәа иашьҭоуп, Ҵарча иалалоит армарахь ала);

126. **Околмахе**, уахәаԥш Акалмаҳара;

127. **Петра** (Ҷьынҷьал) **ишьапы зҵаԥҵәаз** (Уатаԥ ду иалалоит арҕьарахь ала – Аʒылбаакьара);

128. **Петра икәара** (Ҕьеҷьыр иалалоит армарахь ала Чамаз икәара аҩадахьы);

129. **Ԥарҵоҕали** (кәароуп – Речхь-Цхьир ақыҵа);

130. **Цецхь икәара** (Аҙырԥха иахыкны аҩада иҵыҵуеит – Аалҙга иалалоит арҕьарахь ала Аҟармара авокзал азааигәара);

131. **Рагәашьи ҕали**, уахәаԥш Арагәашьа акәара;

132. **Рашкәара** (ашьхарахь ахы акуеит – Аалҙга иалалоит армарахь ала Хьыл икәара анаҩс, аҩада);

133. **Речхә аҙы** (ашьхарахь иҵыҵуеит, Ҩарҙы иалалоит арҕьарахь ала, Речхә аҳабла);

134. **Самаҷышь икәара** (Ҟәыдымжәы ашьхарахь иҵыҵуеит. Аалҙга иалалоит арҕьарахь ала Ҟәыдымжәы аҩадахьы Аҙырԥха унаҙаанҙа);

135. **Соу икәара** (Ажьшара ҳәа иахьашьҭоу аган иҵыҵуеит. Шьашәырхәа аҙи иареи еилалаанҙа Ажьшара аҙы ҳәа иашьҭоуп – Аалҙга иалалоит армарахь ала Аҙырԥха иазымариашаны);

136. **Сыпкәара** (Соу икәара иалалоит армарахь ала);

137. **Тама кәара** (Галхәыҷы иатәуп);

138. **Тот дызгаз арҩаш (**Аҭәархәара аҙы иалалоит);

139. **Ҭабакәара** (Речхь-Цхьир ақыҭа);

140. **Ҭархана икәара** (Гьеԥьыр иалалоит армарахь ала Нан лкәара аҩадахьы);

141. **Уатаԥ** (Уатаԥ дуи Уатаԥ хәыҷи Аҙылбаақьара иианеилалалакь ирыцрыҵуа Уатаԥ ахьҙуп, Ԥақәашьи Тҟәарчал ақыҭеи ирҳәаауп – Аалҙга иалалоит армарахь ала);

142. **Уатаԥ ду** (Атышаду иҵыҵуеит – Уатаԥ хәыҷы иалалоит армарахь ала);

143. **Уатаԥ хәыҷы** (Атышаду иҵыҵуеит – Уатаԥ ду иалалоит арҕьарахь ала Аҙылбаақьара ҳәа иахьашьҭоу);

144. **Учаҕали**, уахәаԥш Аҙиқәа;

145. **Хаҳәаа ркәара** (Ԥьыхә иалалоит арҕьарахь ала);

146. **Хынҭә икәара** (Аҿырҩырҵа аган иҵыҵуеит, Аҙыцәкәара иалалоит арҕьарахь ала – Аҳәасаԥшь акәара аҩадахьы);

147. **Хәажәкәара II Хоԥькәара** (Бедиа иатәуп);

148. **Хәажәкәара** (Аҭәархәара аҙы иалалоит);

149. **Хәажәкәара II Кәарҷиаа ркәара** (Кәарҷиаа рхәы ахахьы иҵыҵуеит, Аалҙга иалалоит арҕьарахь ала Араҿарра аладахьы);

150. **Хәаԥьал аҙы** (Хәаԥьал ду ахы акуеит – Мыз икәара иалалоит армарахь ала, урҭ реицҵалыҵ «Аалҙга» ҳәа иашьҭоуп);

151. **Хәыҙга кәара** (Хәыҙга ҳәа иахьашьҭоу иҵыҵуеит – Аалҙга иалалоит арҕьарахь ала Ҳаԥьымаа ркәара анаҩс, аҩада);

152. **Хәына икәара** (Аргәынкәара иалалоит арҕьарахь ала);

153. **Хьажәкәара** (Алра иҵыҵуеит, Охоԥьа иалалоит ахахьы, армарахь ала, Мура иҙыхь ааҩс);

154. **Хьил икәара II Хьир икәара** (Маҳмеи ду анаҩс амрагыларахь Аԥшыра азааигәара иҵыҵуеит, Аалҙга иалалоит Маҳмеи аҩадахьы);

155. **Хьир икәара,** уахәаԥш Хьил икәара;

156. **Ҳал икәара** (Арашра акәара иалалоит – Аҟармара);

157. **Ҳаҧьымаа ркәара** (Аалҙга иалалоит арҕьарахь ала, апелорама ахьгылаз Хәаҧьал амҩа – Аҟармара);

158. **Цаҟьазҭоу** (Аалҙга иалалоит хыхьтәи Аҙырԥха ахьыҟоу – Аҟармара);

159. **Цаҟьазҭоу** (Уатаԥ ду иалалоит арҕьарахь ала, Аргәынкәара аладахьы);

160. **Цаҟьакәара** (Хьир икәара иалалоит армарахь ала, Маҧьакәара аҩадахьы);

161. **Цаҟьакәара** (Уапаҟьала аган иҵыҵуеит – Ҕьеԥьыр иалалоит ахахьы, армарахь ала);

162. **Цинтир** (кәароуп, Махәыр иатәуп);

163. **Цыркьын ирҩаш** (Цыркьын ибнара иатәуп, аҵыхәа Уаҟәым иалалоит арҕьарахь ала);

164. **Цәҳәына арҩаш** (Егры иалалоит, иахьа Аԥсны иатәҙам);

165. **Ҭарча II Чхәарҭал аҙы** (Аҟәара ҭбаа ахы акуеит, Уаҟәым ацҳа ду азааигәара Ахәаҧеи иареи ааилалан, иара уаҵәҟьа Уаҟәым иалалоит арҕьарахь ала, хсаалақәак рҽы аҙы ахьҙ «Ҭарча» аҭыԥан Чхәарҭал ҳәа иарбоуп);

166. **Чагьи акәара** (Чагьи абаа аганахь иҵыҵуеит, Саса иҙыхь иалалоит армарахь ала, нас алада Аҙыцәкәара ҳәа иашьҭоуп);

167. **Чамаз икәара** (Чамаз ииаԥҭра ҳәа иахьашьҭоу азааигәара иҵыҵуеит, Ҕьеԥьыр иалалоит армарахь ала Абаарҭа анаҩс аԥсҭа аганахь);

168. **Чадышьхәа** (Ҷадышьхәа) **акәара** (Аҳхыда иалалоит армарахь ала);

169. **Чхәарҭал аҙы,** уахәаԥш Ҭарча;

170. **Ҷыгә икәара**, уахәаԥш Нан лкәара;

171. **Шармаҭ ирҩаш** (Шармаҭ иҳаԥы ҳәа иахьашьҭоу аҳаԥы иҵыҵуеит, Аҳ ирҩаши иареи еилалоит, урҭ реицҵалыҵ алада «Маҳмеи ду» ҳәа иашьҭоуп);

172. **Шыцкәара** (Речхь-Цхьир ақыҭа);

173. **Шьанҵакәара** (аҙгьы, аҭыԥгьы – Аԥьгәаҩа аладахьы);

174. **Шьанҵакәара** (Аҳхыда иалалоит арҕьарахь ала – анаҩс рыҩбагьы ирылҵуа алада Охоҧьа II Ахәаҧа кәара ҳәа иашьҭоуп);

175. **Шьашәырхәа** (Шьашәырхәа иҵыԥ аганахь иҵыҵуеит, Ажьшара аҙы иалалоит, уи нахыс «Соу икәара» ахьҙуп);

176. **Шьмаф** (Ачба) **икәара** (Аалҙга иалалоит Бабышь икәара аҩадахьы);

177. **Шьыт икәара** (Уатаԥ ду иалалоит арҕьарахь ала, Цаҟьакәара аладахьы);

178. **Ҷьарашьҭы икәара** (Аҟәарчаԥан – Аалҙга иалалоит);

179. **Ҷьгәыҵ икәара** (Башьышь икәара иалалоит арҕьарахь ала);

180. **Џьыхә акәара** (Ашәра ахәы аганахь ахы акуеит, Агәы-Бедиеи Чхәарҭали ирҳәаауп – Ахәаџа иалалоит армарахь ала Арагәаҽа акәара аладахьы).

б) Аʒыхьқәа, аӷеиьқәа:

181. **Абас иʒыхь** (Гамсаниаа рхәы иҵыҵуеит – Ҭарча иалалоит арҕьарахь ала, Қьесқьыньџь иʒыхь анаҽс, аҽада);

182. **Авҵаʒыхь** (Ажасара ҳәа иахьашьҭоу ахы акуеит – Апсҭагәаҽа акәара иалалоит);

183. **Аҳхыда аʒыхь** (идууны Алра ашьапы иҵыҵуеит – Шьанҵакәара иалалоит армарахь ала, анаҽс ирылҵуа алада Ахәаџа кәара (Охоҧье) ҳәа иашьҭоуп);

184. **Аʒҵәҵәы аʒыхь** (Сабанчаа рхәы ашьапаҷы иҵыҵуеит Ҕьеиьыр ахыҟә иазааигәаʒаны – Ҕьеиьыр иалалоит Аʒыцәкәара аҽадахьы);

185. **Аʒҵәҵәы** (Алзаҵә аҽадахьы амрагыларахь ала, аихамҽеи амашьынамҽеи рыбжьара Аалʒга иазааигаан иҵыҵуеит,– Аалʒга иалалоит);

186. **Аʒҵәҵәы** (Нарҧьхьоу аҳабла иҵыҵуеит, иацрыҵуа Аʒҵәҵәкәара ахьʒуп);

187. **Аʒыгәҭа зы** (Гамсаниаа рхәы иҵыҵуеит, Ҭарча иалалоит арҕьарахь ала Арчаииаа рʒыхь аладахьы);

188. **Аʒыхьду** (Тҟәарчал ажәытә абазар ахьыҟаз аладахьы иҵыҵуеит, Аалʒга иалалоит иаааигәаны, арҕьарахь ала);

189. **Аимакыра аʒыхь** (Ажасара иҵыҵуеит, Аимакыра акәара иалалоит);

190. **Алʒага** (Верхний источник II Аʒырпҳа ҳәа иахьа изышьҭоу Аалʒга арҕьарахьтәи ахыҟә; ара ажәытә еизарҭан, ҽыхәышәтәырҭан, ашьха ицоз, илбаауаз ара иааҭгылон);

191. **Алра аʒыхь** (Алра иҵыҵуеит, Қацәаа ркәара иалалоит арҕьарахь ала);

192. **Апапцәа рʒыхь II Апсаа рʒыхь** (Абаа аҽадатәи аганахь ахы акуеит – Қәаҕеи иалалоит);

193. **Арчаииаа рʒыхь** (Зохәқыҵ зыхь дуны иҵыҵуеит, Ҭарча иалалоит арҕьарахь ала, Џьуџь иʒыхь аҵыхәа анаҽс алада);

194. **Асабуа иʒыхь** (Аʒыхәа иалалоит армарахь ала – Аҟәарчапан аҳабла);

195. **Аҭеи иʒыхь** (ҧсшьарҭоуп, Гамсаниаа рхәы иҵыҵуеит – Ҭарча иалалоит арҕьарахь ала Аʒыгәҭа зы аладахьы);

196. **Аҭырқәуа иʒыхь** (Актәи Кәапит иҵыҵуеит, Џьыхә иалалоит армарахь ала);

197. **Аҭәажә аʒыхь** (Аʒхыда, Аҭәажә ҳәа иахьашьҭоу иҵыҵуеит – Шьанҵакәара иалалоит арҕьарахь ала);

198. **Аҳ иʒыхь** (Патрахәыҵа иҵыҵуеит – Қәаҕеи ахқәа ируакуп);

199. **Аҳәарымҩа аӡыхь** (Аҳәарымҩа ҳәа иахьашьҭоу иҵыҵуеит, Аимакыра акәара иалалоит);

200. **Ачаа рӡыхь** (аихамҩа аладатәи аганахь Гьаргь иӡыхь иҩахыкны иҵыҵуеит – Миха иӡыхь иалалоит);

201. **Ашәуаа рӡыхь** (Актәи Кәапит иҵыҵуеит – Џьыхә иалалоит арҕьарахь ала);

202. **Ашәҷаҟәа аӡыхь** (Џьыхә иалалоит арҕьарахь ала);

203. **Аҩсҭаа иӡыхь** (Вистаӡих) II **Маԥашь ҵҟаро** (Ҭарча аӡы арҕьарахьтәи аԥшаҳәа, Нахьингә аҳабла абаа ахьгылоу аварақәы иҵыҵуеит – Ҭарча иалалоит арҕьарахь ала);

204. **Базала иӡыхь** (Хәажәкәара армарахьтәи ахыҟәақәы иҵыҵуеит, Аисыртра азааигәара);

205. **Бақал иӡыхь II Бақанӡихи** (ашьхарахь, Аутра ҭып ҳәа иахьашьҭоу анаҩс ахы акуеит – аҵыхәа Уақәым иалалоит);

206. **Бҕажәаа рӡыхь** (Аалӡга иалалоит армарахь ала, аԥьампҕазраа рыцҳа ахьху – Аҟәарчаԥан аҳабла);

207. **Гыԥьыԥь иӡыхь** (Уатыиаҵәа иҵыҵуеит);

208. **Гәыгә иӡыхь** (Қәаҕеи иалалоит Лабахәуаа рӡыхь аладахьы);

209. **Гәыԥь** (Аршба) **иӡыхь** (Аӡхыда иҵыҵуеит – Шьанҵакәара иалалоит армарахь ала);

210. **Гьаргь Ешба иӡыхь** (Елаҕыр иалалоит армарахь ала);

211. **Гьаргь** (Кәарҷиа) **иӡыхь** (Ачаа рӡыхь аладахьы аихамҩа иазааигәаны иҵыҵуеит – Аалӡга иалалоит);

212. **Гьаргәабиа иӡыхь** (Самаҷышь икәара иалалоит);

213. **Гьеԥьуаа рӡыхь** (Нарԥьхьоу аҳабла иҵыҵуеит – Қәаҕеи иалалоит арҕьарахь ала);

214. **Гьерасме иӡыхь** (Гамсаниаа рхәы иҵыҵуеит – Џьыхә иалалоит армарахь ала);

215. **Дадал иӡыхь** (аӡыхьгьы, аҭыԥгьы – Дадал аԥсҭа иатәуп, аҵыхәа Обархалиа иалалоит);

216. **Дамеи** (Кәарҷиа) **иҵеиԥь** (Каҷаҷ икәара ахыҟә Ауаԥшьра азааигәара, ижәытәуп, иҵаулоуп, хаҳәла ичаԥоуп);

217. **Дигәа** (Шьакаиа) **иӡыхь** (Аимакыра иалалоит – Атышаду, Аԥсҭагәаҩа аҳабла);

218. **Дито** (Тарба***)*** **иӡыхь** (Ешқыҭ иҵыҵуеит, Ҭарча иалалоит арҕьарахь ала Егнат иӡыхь аҵыхәа анаҩс, алада);

219. **Дур иӡыхь** (Анҷагәарҭа иҵыҵуеит Обархалиа иалалоит армарахь ала Кәана иӡыхь аҵыхәа аладахьы);

220. **Дур иӡыхь** (Патрахәыҵа иҵыҵуеит, Охәреи иалалоит армарахь ала);

221. **Дыдын иӡыхь** (Обархалиа иалалоит арҕьарахь ала Ҭанас иӡыхь аладахьы);

222. **Егнат иҙыхь** (Кикориаа рҳабла иҵыҵуеит – Ҭарча иалалоит арҕьарахь ала Кац иҙыхь ахьалало анаѳс алада);

223. **Елызбар** (Кәарҷиа) **иҙыхь** (Миха иҙыхь иалалоит – Аҟәарчаԥан арха);

224. **Емхаа рҙыхь II Емхәаришь ҵҟәыргили** (аҙыхьгьы акәарагьы – Махәыр ақыҵа);

225. **Емхаа иҙыхь II Емхәаришь ҵҟәыргили** (Ҕәымрышь ашьхарахь);

226. **Емхәаришь ҵҟәыргили**, уахәаԥш Емхаа рҙыхь;

227. **Есеба иҙыхь II Ҭараа рҙыхь** (Ешқыҵ иҵыҵуеит – Ҭарча иалалоит арҕьарахь ала, Ешаа рҙыхь аҵыхәа анаѳс алада);

228. **Ешаа рҙыхь** (Ешқыҵ иҵыҵуеит, Ҭарча иалалоит арҕьарахь ала Дито иҙыхь аладахьы);

229. **Кац иҙыхь** (Кикориаа рҳабла иҵыҵуеит – Ҭарча иалалоит арҕьарахь ала Мет иҙыхь аҵыхәа аладахьы);

230. **Кәана иҙыхь** (Аҭҭар рҳабла ажәытә аԥсуа школ ахьгылаз азааигәара иҵыҵуеит, аҵыхәа Аалҙга иалалоит);

231. **Кәана иҙыхь** (Анҷагәарҭа иҵыҵуеит, Обархалиа иалалоит армарарахь ала);

232. **Кьамшьышь** (Кәакәасқьыр) **иҙыхь** (Нарԥьхьоу иҵыҵуеит, Охоԥьа иалалоит армарахь ала);

233. **Қамаца иҙыхь** (Џьыхә иалалоит армарахь ала – Агәы-Бедиа);

234. **Қарбеи иҙыхь** (Патрахәыҵа аҳаблан Река аҳәаа иазааигәан иҵыҵуеит);

235**. Қәаса иҙыхь** (Еиҳәазҭоу иалалоит армарахь ала – Аҟәарчаԥан аҳабла);

236. **Қәачала** (Лакашьиа) **иҙыхь** (Чхәарҭал иаду ахәахьы иҵыҵуеит, Џьыхә иалалоит арҕьарахь ала, ахаҵа ҙыхь дууп);

237. **Қәлаа рҙыхь** (Ешқыҵ иҵыҵуеит – Ҭарча иалалоит арҕьарахь ала, Есеба иҙыхь аҵыхәа анаѳс аѳада);

238. **Қьысқьыԥь иҙыхь** (Гамсаниаа рхәы иҵыҵуеит – Ҭарча иалалоит арҕьарахь ала, Аҭеи иҙыхь аҵыхәа аладахьы);

239. **Лабахәуаа рҙыхь** (Нарԥьхьоу аҳабла иҵыҵуеит – Қәаҕеи иалалоит арҕьарахь ала);

240. **Лугелашь ҵҟари** (Ҕәымрышь иатәуп);

241. **Махариаа рҙыхь** (Охоԥьа иалалоит арҕьарахь ала – Агәы-Бедиа);

242. **Мет иҙыхь** (Гамсаниаа рхәы иҵыҵуеит – Ҭарча иалалоит арҕьарахь ала Абас иҙыхь аҵыхәа аладахьы);

243. **Миха иҙыхь** (Миха ииаԥҵра иатәуп, Акьыба амрагыларахьтәи аган);

244. **Миха** (Кәарҷиа) **иҙыхь** (Ачаа рҙыхь иѳацәхыкны амрагыларахь иҵыҵуеит – Ачаа рҙыхь иалалоит);

245. **Мура** (Аршба) **иҙыхь** (Ашәқьала иҵыҵуеит – Охоҵьа иалалоит армарахь ала, Хьажәкәара аҩадахьы);

246. **Нану лҙыхь** (Аҧьманҵәара иҵыҵуеит – аҵыхәа Хәына икәара ҳәа иашьҭоуп);

247. **Никәала** (Кәарҷиа) **иҙыхь** (Качач икәара ахы анаҩс ахпасҵахьы иҵыҵуеит, Аҙыцәкәара иалалоит армарахь ала);

248. **Нестор** (Кәарҷиа) **иҙыхь** (Хәажәкәара ахқәа ируакуп, Шәлиман иҙыхь иалалоит, алада Хәажәкәара, мамзаргьы Кәарҷиаа ркәара ҳәа иашьҭоуп);

249. **Ноча** (Аршба) **иҙыхь** (Аҙхыда иҵыҵуеит – Шьанҵакәара иалалоит армарахь ала);

250. **Обархалиа аҙыхь** (Анҷагәарҵа иҵыҵуеит – Ҭарча иалалоит армарахь ала);

251. **Паҕәаса иқьала аҙыхь** (аҙыхьгьы, аҭыпгьы – аҵыхәа Ԥьыхә иалалоит);

252. **Панҵьа** (Ԥьынҵьал) **иҙыхь** (Аҩбатәи Кәапит иҵыҵуеит – Арагәаҩа кәара иалалоит);

253. **Разан** (Харчлаа) **иҙыхь** (Аҙхыда иҵыҵуеит – Шьанҵакәара иалалоит Ҭаҭауаз иҙыхь аҩадахьы);

254. **Рема** (Харчлаа) **иҙыхь** (Анышәынҭра ахәы аҵаҟа абахә ашьапаҷы иҵыҵуеит Хәажәкәара ахықә – Хәажәкәара иалалоит армарахь ала);

255. **Самсон** (Аргәын) **иҙыхь** (Аргәынкәара иалалоит армарахь ала);

256. **Саса** (Кәарҷиа) **иҙыхь** (Аисырра ашьапаҷы идууны иҵыҵуеит, Чегьи акәареи иареи анеилалалакь Аҙыцәкәара ҳәа иашьҭоуп);

257. **Сепана иҙыхь** (Аҩбатәи Кәапит иатәуп – Арагәаҩа кәара иалалоит арҕьарахь ала);

258. **Сиришь** (ҙыхьуп, Речхь-Цхьир ақыҵа);

259. **Тагә** (Кәарҷиа) **иҙыхь** (Бидаҷ иԥарҵа иазааигәаны иҵыҵуеит, – Еиҳәаазҭоу акәара иалалоит арҕьарахь ала – Аҟәарчаԥан аҳабла);

260. **Ҭамшьыгә иҙыхь** (Ҭамшьыгә иарха иҵыҵуеит – Гызмал икәара иалалоит армарахь ала);

261. **Ҭанас иҙыхь** (Реҷ аҳабла иҵыҵуеит – Обархалиа иалалоит арҕьарахь ала);

262. **Ҭараа рҙыхь** (Ахмаҵыр иарха аҩадахьы иҵыҵуеит, аҵыхәа Аалҙга иалалоит);

263. **Ҭараа рҙыхь**, уахәаԥш Есеба иҙыхь;

264. **Ҭаҭауаз** (Ԥьаҕмазиа) **иҙыхь** (Аҙхыда иҵыҵуеит – Шьанҵакәара иалалоит Ноча иҙыхь аҩадахьы);

265. **Уазамаҭ** (Ԥьынҵьал) **иҙыхь** (Уатаԥ ду иалалоит арҕьарахь ала, Шьыт икәара аладахьы);

266. **Уасил** (Гәарамиа) **иҙыхь** (Қацәаа ркәара иалалоит армарахь ала – Агәы-Бедиа);

267. **Хәыхәа** (Шьакаииа) **лчачхалеи** (Ҭәаҳәыркыра акәара иалалоит армарахь ала);

268. **Циаҟә иҙыхь** (Циаҟә иарха Аалҙга иазааигәаны иҵыҵуеит – Аалҙга иалалоит арҕьарахь ала);

269. **Ҭҟәыргили** (аҙыхьгьы, акәарагьы – Махәыр ақыҵа);

270. **Ҭҟәыргьыл II Ҭҟәыргьили** (ҙыхьуп, Уақәым иатәуп);

271. **Чачаа рҙыхь II Шьарашьиеԥшь ҭҟәыргили** (Чачба иашҭа азааигәара иҵыҵуеит – Бедиа);

272. **Шьаруан** (Жәанба) **иҙыхь II Ахәри аҙыхь** (Патрахәыҵа иҵыҵуеит, иацрыҵуа алада Ахәри II Охәреи ҳәа иашьҭоуп);

273. **Шьаруан иҙыхь** (Зохәқыҭ иҵыҵуеит – Ҭарча иалалоит арҕьарахь ала);

274. **Шьаҳан** (Кәарԥиа) **иҙыхь** (Ҙаҙ икәара анаѡс аѡада анаарахь иҵыҵуеит, аҵыхәа Аҙыцәкәара иалалоит);

275. **Шьханыҟәа** (Аршба) **иҙыхь** (Гьаргь икәара иалалоит арҕьарахь ала – Агәы-Бедиа);

276. **Шәлиман** (Кәарԥиа) **иҙыхь** (Кәарԥиаа рхәы алада-мрагыларахьтәи аганахь иҵыҵуеит – Нестор иҙыхь иалалоит);

277. **Ԥьуԥь иҙыхь** (Зохәқыҭ иҵыҵуеит – Ҭарча иалалоит арҕьарахь ала, Шьаруан иҙыхь аҵыхәа аладахьы).

в) Аҙхыҽеақәа, апԥанқәа, аҙыжьқәа, аҙмахққәа:

278. **Аҙлагара апԥан** (Аҙыҵәҵәы аҙыхь аладахьы – Ҕьеԥьыр аҙы);

279. **Аҙмах еицрыхәхәа** (Ачба ирацәа ахьҭажьу аладахьы – Ҕьеԥьыр апсҵа);

280. **Аҙыжь** (Аара аѡадахьы – Ҟәыдымжәы аҳабла);

281. **Аҙхыҽеа** (Хәыҙга кәара иамоуп – Аҟармара);

282. **Аҙылбаақьара** (Уатаԥ дуи Уатаԥ хәыҷы ахьеилало, ԥшҙаран, ҙылбаақьаран иҟоуп);

283. **Аҙылбааҽеара** (Уатаԥ хәыҷы иамоуп – Аҟәарчапан аҳабла);

284. **Аҕьаԥь апԥан II Ҕьеԥь апԥан** (Кәакәаа рԥан анаѡс аѡада – Ҕьеԥьыр аҙы);

284-а. **Ахмаԥыр ипԥан** (Аалҙга Араҽарра ҳәа иахьашьҭоу);

284-б. **Аҳәарпԥан** (Ҕьеԥьыр ахахьы);

285. **Гызмал иҙыжь** (Гызмал икәара иамоуп, Гызмал итыша – Тҟәарчал ақалақь);

286. **Гьадлач** (Аршба) **ипԥан** (Аалҙга иаман, уажәы ацҳаду ахьху Гәыԥи Аҟәарчапани рыбжьара);

287. **Кьамшьышь** (Гәагәуа) **ипԥан** (Ԥимԥиаа рарха аѡадахьы – Ҕьеԥьыр аҙы);

288. **Кәакәаа рҙыхь** (Кәакәаа рқьаԥҵа аладахьы – Ҕьеԥьыр аҙы);

289. **Кәакәаа рԥан** (Кәакәаа рқьаԥҵа аладахьы – Ҕьеԥьыр аҙы);

290. **Пас иҙыжь** (Ҭәаҳәыркыра акәара иамоуп – Атышаду аҳабла);

291. **Ҭанас** (Делба) **иҙыжь** (Уатаҧ ду иамоуп – Аҟәарчаҧан аҳабла);

292. **Салыҟә иҙыжь** (аҙыжь ахыҟәан аҙыхьгьы ыҵыҵуеит – Аҙыцәкәара Аҳәасаҧшь акәара ахьалало аҽадахьы);

293. **Улыс иҙыжь** (Аҙыцәкәара иамоуп ахаҳә еиҽса дуҟәа ахьҭажьу);

294. **Уруцҟан аҙмах** (Жьип ишьха аган);

295. **Циаҟә иҧан** (Ҕьеҧьыр аҽадахьы – Аалҙга аҙы);

296. **Чагьам иҙмах** (Ҧақәашьаа рыҽада аҵаҟа – Ҕьеҧьыр аҧсҭа);

297. **Чамаҙмах** (аҿаҽахь, Ҕәымрышь иатәуп).

Ахԥатәи ахәҭа

АҬЫԤХЬЫЗҚӘА РЖӘАР – АРБАГА

Ажәар еиднакыло аҭыԥхьыҙқәа 12 нызқь иреиҳауп, аха иҟоуп хьыҙқәак Аԥсны аҩнытҟа акырԥьара иуԥыло, иаҳҳәап, ***Аштә*** ҭыԥхьыҙцас 21ԥьара иҳамоуп, ***Ацуныҳәара*** – 20-ԥьара, ***Абаажә ахәы́*** –15, ***Ашәра*** – 12, Алра, Ашыцра – 11, уб. ирацәаны. Ашәҟәы аҿыгҳара армаҷразы урҭ зегьы ажәар аҿы еиқәыԥхьаҙам, хьҙык шаҟа ахархәара амоу еилукаауеит уи иаццо адаҟьақәа рхыԥхьаҙара ала. Иаҳҳәап, ажәар аҿы ахьҙ ***Аштә*** зныкгь ауп ианарбоу, аха уи иацынҩылоу адаҟьақәа иуеилдыркаауеит Аԥсны ***Аштә*** захьҙу аҭыԥқәа заҟа ыҟоу.

Аҭыԥхьыҙқәа рҕыырак аусумҭа аԥхьатәи ахәҭаҿы акырԥьара рыҙбахә ҳәоуп, арбагаҿы урҭ анҙам, хыхь иазгәаҭоу ажәар аиаҟәыршәашьа апринцип еилагамхарц азы.

А

Аабы́ц иҙы́хь, 310
Аабы́ць итәа́ра, 238; 284
А́абыл, 549
А́абылра тыш, 249
Аба́ зҭоу, 447
Аабҭра́ II Чаалы́м иаабҭра́, 141
Аагсҭа́ II Аҕсҭа, 267
А́агәарҭа, 378
А́а заҵә ахьгы́лоу, 392
А́аҙагаҿа II Аҙага, 189
А́аилым и́дгьыл, 219
Аа́лҙга, А́лҙга II А́лҙага II Гали́дзга II Ха́лҙга, 74, 487
Аалы́мшә кәа́ра, 490
Аамԥа́бахә, 224
А́аԥынԥхьара, 269
Ааԥсы́ II Ааԥс'ы II Ааԥсҭа́ II Ааԥс'ҭа, 300
Ааԥса́ҟә, 217
Ааԥса́ҟә ацха, 217
Ааԥтра́, 386; 408
Ааԥтра́ ахы́ҟә, 139
Ааԥтра́ аҙы́, 487
Ааԥтра́ ду́, 522
Ааԥтрахәы́, 464
А́ара, 155; 332; 378; 419; 470; 529
А́ара хәы, 400
А́ара ахәы́, 397; 445
А́ара гәа́рҭа, 526
А́араҙыхь, 505
А́асҩадаҿаҟәара, 470
А́асбжьара, 470
А́асхыҟә II Аас'хыҟә, 284
А́асра, 423
А́ахҵа, 341
А́ахәы II Шьха́бжа, 284
А́аҵгара, 284
Аацы́ II Аац'ы, 77, 217
Аацы́ аха́бла II Бакла́нка, 217
Аац'ны́х, 222
А́аҷа, 549
А́ашьышъҭыҩра кәа́ра, 490
Абаа́жә, 392; 400; 436; 444; 536; 539
Абаа́жә II Ҷьи́ха, 536
Абаажә II Наԥьихәри, 206
Абаа́жә ахәы́, 150; 374; 395; 397; 398; 415; 422; 423; 436; 440; 447; 454; 462; 528
Абаа́жә ашьапы́, 422
Абаа́жә ду, 176
Абаа́жәхәы, 265; 269
Абаа́жәхәа, 266
Абаа́вҵа, 227

Абаакәа́ра, 490
Абаакәа́ра II Џьи́хашь ҕа́ли, 554
Абаахыжәжәа́ра, 409
Абаахы́б, 274; 400
Абаа́хәҵа, 415
Абаа́хәда II Қәчу́ҟә Стампу́л, 227
Абаақы́ҵ II Ачаарқы́ҵ, 408
Абаанҵа́, 258
Абаанҵазмы́жь, 327
Абаа́рԥаш, 197
Абаары́ԥхра, 400; 464
Абаары́қә, 229
Абаа́ра, 284; 536; 537
Абаа́ра II На́баа, 403
Абаарҵа́, 436; 457; 523; 542
Абаарҵа́ аҳабла́, 457
Абаарҵа́ хәыцы́, 542
Абаарҵа́ ду, 542
Абаа́гыды, 538
Абаагәа́ра II Аҟәа абаагәа́ра II Диоску́риа, 134
Абаагәа́шә, 379
Абаа́гды II Абаа́гыд, 548
Абааҷы́қә, 371
Абааҵа́, 174, 175
Абаа́ш а́ҵа, 265
Абаа́шхәҵа, 438
Абаа́шҵа, 398
Абаашьапы́, 391
Абаа́ԥҵа́ла, 447
Абаҕзы́ II Абҕазы́, 284
Абаза, 77; 131; 176
Абазада́г, 141
Аба́зг, 79
Абхазское море IIАԥсуа мшын, 132
Аба́за, 223
Абаҟа́, 258; 282; 284; 330
Абаҟа́ II Набаҟа́, 536
Абаҟа́ а́рԥаш, 358
Аба́ҟә, 330
Абаҟәы́л кәа́ра, 301
Абаҟәы́лзы, 310
Абаҟәы́лзы акәа́ра, 301
Абаҟәы́лзы́хь, 310
Абаҟәы́лзха, 199; 301; 310
Аба́наҙыхь, 505
Абара́ҟ, 383
Абара́ҟ зҵагы́лоу, 383
Аба́рдра, 392; 470
Аба́рула, 539
Аб ахы́ ахьы́ҵоу, 470
А́бахә зҵаԥры́из, 523
Абахә а́ҵ, 242
А́бахә а́ҵаа рҵы́ԥ, 155
А́бахә аҙы́хь, 505
А́бахәԥыҵа, 542
А́бахәаҵа, 283
А́бахәҽашара, 265
Абвидуква́ра?, 346
Абга́ зҵо́у, 456
Абгахәы́ҷы ахьы́ршьыз, 535
А́бгаԥхьара, 151
Абгарԥҵа́, 267
Абгархы́қә, 79; 221
Абгархы́қә II Абҕархы́қә, 220
Абга́рра, 139; 241; 258; 392; 395
Абга́рра а́рԥаш, 554
Абга́ра II Абга́рра, 549
Абга́ра ахы́қә, 222
Абгаргәа́шә, 233
Абга́рҵа, 221
Абгалаҳәа́ра, 334
Абгалаҳәа́ра II Абҕалаҳәа́ра, 332
А́бгаԥара, 184; 233
А́бгаԥара II Ҟәла́нырхәа агәы́, 253
А́бгаԥеира, 280
А́бгаԥеира акәа́ра, 302
А́бгоура II Бго́ура, 148
Абгордәы́ II Бго́р, 279
Абгы́зырра, 369
Абгы́зра, 143; 373; 418
Абгы́зра II Кьалашәы́р аҳа́бла, 332
Абгы́зра II Абгы́зара, 333
Абгы́зра акәа́ра II Агәыдзе́ра акәа́ра, 358
Абгы́зрахәы́, 333
Абгы́зрақәа, 417
Абгы́за, 357
Абгы́зара, 151; 330
Абгы́зга хәыцы, 357

Абгы́зга ду, 357
А́бгылара, 190
Абгьы́гдарра, 521
Абґа́зқәа, 310
Абґа́лаҳәара, 332
Абґа́нџьара, 280
Абґа́нҷссара, 224
Абґара́ ахы́қә, 222
Абґа́цымкыра, 392, 526
Абґа́шхә, 231
Абґаџьа́а рқьапҵта́, 373
Абґьы́жәра, 526
Абґьы́нҵәпҵәара, 221
Абґьы́нҵәқьала, 529
Абду́л игәа́ҩа, 455
Абера́ҟ ахәы́, 457
Абера́ҟ ахәы́ II Набера́ҟ, 549
А́бжьзы́хьк ахьы́ҵыҵуа, 152
Абжьы́хьара, 529
Абжьы́пара, 470
А́бжьынҵра, 398
Абжьынхәы́лара, 284
Абжьы́гдарра II Басла́хә-агәы, 388
Абжьы́шҵа, 284
Абжьы́шҵақәа, 285
Абжьы́шьха, Абжьы́шьха, 284
Абжьы́шьха хәҷы, Абжьы́шьха хәҷы, 284
Абжьы́шьха ақәацә, 284
Абжьы́мҩа, 284
Абжьпа́ра, 330; 379
Абжьпа́ра II Поляна, 524
Абжьпа́ра аҙы́хь, 170
А́бжьзыхь, 284
А́бжьзыхь а́рҩаш II Чёрная речка, 165
А́бжьзыхьк II Џы́раа рҙы́хьқәа, 170
Абжьқа́мпырра, 529
Абжьуа́ II Очамчы́ра араио́н, 365
Абжьно́уаа рқьанҵа́жә, 233
Абжьа́ҟәа, 79; 139
Абжьакәа́кь, 420
Абжьахәы́, 398
Абжьа́пара II Абжьпа́ра II Ҳабжьпа́ра, 330
Абжьа́апҵра II Басла́хә-агәы́, 388
Абжьа́цә, 451
А́бжьҷатцәҩра II Семиколе́на, 284
Абза́ инха́рҵа, 428
Абза́гә иҙы́хь, 310
Абза́гә итәа́ра, 234
Абзакәа́ра, 554
Абзыква́ра II А́бзыкәа́ра, 346
Абзы́п ры́ҩада, 379
А́бза II Аҙы́ш-а́бза, 155
А́бз абга́рра, 470
А́бзакәара, 358; 554
А́бзакәара ақы́ҵа, 344
А́бз акәа́ра, 490
А́бз аҵа́ларҵа, 470
А́бз аҩы́ҵа, 378
А́бзду, 285
А́бз игы́ларҵа, 454
Абзыкәа́ра, 346
А́бзхәыҷы, 470
А́бзхәҷы, 285
А́би апе́и ре́ивысырҵа, 285
А́би апе́и ахье́ивыргаз, 234
Абира́ҟ ахьы́қәгылоу, 447
Аби́а, 333
Аби́анда, 141
Аби́анда аҳа́бла, 141
Абито́мник, 139
Абка́сиа II Абка́циа, 176
Абкы́цкы, 155
А́бқәа рҳапы, 470
А́бқәа ахьца́з, 379
Абҟәы́л зҵаха́з, 470
Абҟәы́лзыхь, 505
Аблырхәы́мҩа, 350
Аблы́ра, 371; 470
Аблы́ра ахәы́, 350
Аблы́раду, 285
Аблаҳәа́ра, 332
Абла́ҩа, 490
Абла́ҩа II Џьырґәы́л, 463
Аблаха́ра, 390; 549
Абласкьы́раа II Сабулиске́рио, 546
А́бмҩакыра, 155
А́бнеиқәа, 141

Абна́цә зҭа́ршьыз, 523
Або́уражә ҭы́пҟәа, 337
Або́рхә акәа́ра, 302
Або́рхә ахәы́, 240
Абрыскьы́л иҳапы́ II Аҿҟьы́ ҭы́зго, 445
Абра́гь иҟәа́тца, 422
Абсы́бжа, 190
Абсла́ҳә II Апсла́ҳә, 549
Абсҭа́ II Апсҭа́, 206
Абты́хәшәарҭа II Гәды́м и́бахә, 426
Абты́шь II Апты́шь лҟьапҭа́, 417
Абты́шь лҙы́хь, 505
А́бтәыцара, 456
Абу́ игәа́шә II Лабы́шла игәа́шә, 190
Абха́зия, 79, 131
Абхазе́ҭи, 131
Абхазская АССР, 131
Абҳәара́, 540
Абҳәараҙы́ II Кәакәач икәара, 554
Абҳәа́аҟәтца II Сушка, 227
Абҳәасахәы́, 278
Абҳәаса́ҭра, 243
Абҷы́кәа, 549
Абҷы́кәа арҧаш, 554
Абы́ҙа, 150
Абы́ҙа абаа, 150
Абы́ҙа ахәы́, 150
Абы́ҟә, 251
Абы́ҟә аҿаҟәа́ра, 225
Абылра́ аҧы́ҵа, 274
Абылра́ ахәы́ II Аблырихәы́, 147
Абырзе́н иҟы́ҵа, 267
Абырза́л кәа́ра, 490
Абырза́л ахәы́, 407
Абы́рцәхәы, 252; 253
Абыстҵы́қә II Быстҵы́қә, 237
Абы́сҭа ахьы́мшәыз, 541
Абы́сҭарҭа, 220; 271; 409
Абыҵкәы́жьра, 422
Абы́хәаа рааҧҭра, 381
Абы́хәаа ры́хәтца, 465
Абы́царакәа́ра II Ԥицарҕа́ли, 202
Абы́цәхәы, 242
Абҧархәы́, 264
Авокза́л, 134
А́вҵа, 423
А́вҵаҙы́хь, 562
Авҵырҟа́ара, 528
А́га, 369
А́га II А́гаҿа, 131
А́гадыра, 549
А́гаҙиа II Бугаза, 214
Ага́ра зыҟәгы́лоу, 453
Ага́ра ахәы́, 264
Ага́раҙы, 302
А́гаҿа, 131; 267
Агепсҭа́ II Еҕьапс’ҭа́ II Еҕьапсҭа́ II Еҕьаду́, 197
Агеҧсҭа́ II Еҕьапсҭа́, 190
Агкҟәа́, 188
А́гныҳәара, 225
Аго́нмҧа, 369
А́гҧса, 190
Агрыбжьы́ҵа, 141
Агрыҙха́, 155
Аграа́ рҳа́бла, 147, 407
Аграа́ рынха́рҭа, 242
Аграа́ рхәы́, 234; 256
Аграа́ рҙы́хь, 310; 505
Аграа́ рҟьамҭа́, 368
Аграа́ рны́ҳәарҭа, 243
Аграа́ ргы́ларҭа, 409
Аграа́ ргәа́ҧа, 396
Агхәу́апҳа лы́хьара, 455
Агҵа́, 227
Агыркәа́кь II Аҟәы́цра II Кәтол агәы́, 408
Агырҙы́хь, 311
А́гыруа, 470
А́гыруа жьы́ра кәа́ра, 490
А́гыруа афы́ дахьашьы́з, 190
А́гыруа дызҭаблы́з, 524
А́гыруа дызҭаблы́з а́рҧаш, 554
А́гыруа дахьҭаблы́з, 549
А́гыршьха, 350
Агылуа́н II Наголова́ни, 537
Агы́ладу, 285
А́гәа, 134
А́гәа абаа II Аҧәа абаа II Замок Баграта, 134

Ӷәааа рҟьа́ҟьара, 234
Ӷәааа рынха́рҭа, 248
Агәаба́н зқәу́, 350
Агәа́ра ду II Ҧарҭонахо́ри, 206
Агәа́рааида, 184
Агәа́раҭа, 239
Агәа́рҭаду, 285
Агәа́хәара кәа́ра, 554
Агәа́шɯырҭа II Агәа́шырҭа, 302
Агәа́шә зҭо́у, 269
Агәа́шә ахәы́, 231
Агәа́шәла, 237; 351; 471
Агәа́ɯа, 245
Агәа́ɯа II Гое, 209
Агәа́ɯа ҙы́шьҭа, 490
Агәа́ɯара, 454; 537; 546; 549
Агәа́ɯара аҵы́хәа, 471
Агәа́ɯарҭа, 269
Агәдара́ II Агәыдра́, 265
Агәҙа́, 283
Ӷәмаа и́хра, 471
Ӷәмаа рхәы́, 399
Ӷәмаа ргәа́ɯа, 239; 243
Ӷәмаа ры́дгьыл, 219
Ӷәмаа-ҧха лҭы́ҧ, 447
Ӷәма итәа́ра, 231
Агәме́ниа лкәа́ра II Мышә¬ҭа́ҟьа¬ҟьа, 490
Агәме́ниа лқьапҭа́, 447
Ӷәуа, 149
Агәха́ра, 285
Агәха́ра II Агәхәа́ра, 241
Агәца́ II Гәца́, 285
Агәы́-Бедӣа, 531
Агәы́-Бедӣа аҳабла, 531
Агәы́-Бедӣа ашҭа, 532
Агәыдзе́ра II Абгыҙара, 330
Агәыдзе́ра акәа́ра, 358
Агәы́жь ахьыҧсы́з, 471
Агәы́ҙа, 280
Агәымыргы́ларҭа, 394
Агәы́ҧрра, 409
Агәырҙгәы́л, 420
Агәы́ уаа ахәы́, 420
Агәы́ уаа, 436
Агәы́ уаа II Ҧақәа́шь-агәы́, 420
Ӷара, 145; 155
Ӷара ахәы́, 448
Ӷба ҧеы́ха ахьы́қәу, 529
Ӷбаҙхыҵра, 275
Ӷдар рхы́рҭа, 523
Ӷдарра, 260; 337; 388; 396; 415; 420; 541
Ӷдарра хәыцы́, 420
Ӷдарра аҳа́бла, 436
Ӷдарра агәы́, 410
Ӷдара, 152; 224; 240
Ӷдара II Ӷдарра, 368
Ӷдара II Ӷдарра II Ахалда́ба, 367
Ӷдырқәа, 269
Ӷрɯҭа, 249
Ӷры́д, 141
Ӷрла, 265
Ӷш, 347
Ӷш зҭо́у, 269
Ӷш ҙы́хь?, 364
Ӷш ахәы́, 347
Ӷш адәы́, 221
Ӷшқәа хәцы́, 285
Ӷшқәаду, 285
Ӷшахәы́, 344
Ӷшссара, 285
Ӷшҭа, 190
Ӷшду, 236
Ӷшдәы, 182
Ӷьаԥь апа́н II Ҕье́ԥь апа́н, 566
Ӷьаз ҳапы́, 190
Ӷьары́л, 243
Ӷьа́лҭа, 280
Ӷәҕәа́ра, 233
Ӷәрпҫта́ II Ӷәрапҫта́ 152
Ӷәра́ II Ӷәра́шьха II Каменистая, 155
Ӷәра́ ҙма́х, 173
Ӷәра́ аҳапы́, 155
Ӷәра́ аҙиа́ еишәа́ зҭо́у II Еишәа́ зҭо́у, 173
Ӷәра́ аҙиа́ ду, 173
Ӷәра́ аҵа́ларҭа, 471
Ӷәраҟәҟәа́, 155

Аҕəраҟəҟəа́ а́рԥаш, 165
Аҕəраҙы́, 165
Аҕəраҙа́га арԥаш II Аҙа́га а́рԥаш, 165
Аҕəца́, 549
Аҕəцара́, 144
Аҕəы́лбаашьҭырҭа, 448
Ада́гəа II Сахарная голова, 347
Ада́гəа аҳа́бла, 347
Ада́гəаа, 218
А́даҕькəа́ра II Адахква́ра, 211
Ада́мԥа, 242
Ада́нг II Аде́нгь, 351
Ада́нгь (Ада́нг) а́рԥаш II Аде́нгь а́рԥаш, 359
Ада́ԥҭра, 383
Ада́рч аҙы́, 505
Адаӳ́ ижы́рҭа, 224
Адаӳ́ и́бна, 471
Адаӳ́ и́рԥаш, 490
Адаӳ́ дызҭа́ршьыз, 359
Адаӳ́ дызҭо́у аҳаԥы́, 374
Адаӳ́ дахьжӳ́, 443
Ада́ҷ цҳа́ II Висячий мост, 152
А́дбар ибаҟа́, 285
Аде́игəара, 253
Аде́нгь, 351
Адзы́на, 333
Адзи́на II Адзы́на, 333
Адзӳ́сҭа II Еҵəы́шҭа, 270
А́дикəа, 221
Адикəа́н инха́рҭа, 389
А́диан иԥьаԥҭа́, 416
А́диан иԥа́н, 518
Адле́иаа рҳа́бла, 381
Адле́иаа рхəы́, 455
Адле́иаа рхəы́ II Пашə иԥацəа́ рхəы́ аҳа́бла, 440
Адле́иаа рԥьаԥҭа́, 460
Адле́иаа ргəа́ԥара, 385
Адоӳ́жра II Адоӳ́-ижра, 182
Адумпе́ирха, 152
А́душька лҙы́хь, 505
А́душьа лҭаҭы́нтра, 448
Адыҕаԥьра, 388
Адыҕаԥьара, 351; 392
Адырҙра́, 471
Адырҙы́, 302; 311
Адəҟьа́ш хəыҷы́, 416
Адəҟьа́ш ду, 416
Адəҳəы́ԥш, 542
Адəҳəа́ҟьа, 155
Адəԥа́, 471
Адəԥа́ аҵы́хəа, 378
Адəы́ԥада, 471
Адəы́ԥада а́ԥазыра, 471
Адəы́ԥада аҙы́жь II Аҙы́жьду, 519
Адəы́ԥада а́рԥаш, 490
Адəы́бжа, 351
Адəыԥхьа́ра II Адаԥха́ра, 208
Адəы́қамса, 444
Адəы́гьыжь, 457
Адəы́гьежь, 471
Адəы́ҕра, 145
Адəы́ш хəыҷы́, 471
Адəы́ш ду, 471
Адəы́мхаҭа, 249
Адəе́ибаркыра, 381
Аефенди иҵəа́ ахьгы́лоу, 152
Аеподро́м, 180
Аеродро́м II Ле́иаа рдəы́, 152
Аеропо́рт, 337
Аеродро́м, 181; 260; 276; 388
Аерма́н дахьы́ршьыз, 368
Аерма́нцəа рҙы́хь, 311
А́жабаара, 391; 430
А́жара, 330; 399
А́жара II Ланԥьона, 427
А́жара аҳабла́, 399
А́жаракəа́ра, 490
А́жасара, 542
А́жасара ахəы́, 526
А́жахə, 282
А́жра, 406; 457
А́жраҵара, 261
Ажьаҵəыры́ II Ажьанҵəры́, 155
Ажьга́мԥа, 471
Ажьгьери́ ишə, 471
Ажьи́аа рхəы́, 283
Ажьи́ира, 141
Ажьи́ирҭа, 423

Ажьи́ҙха, 311
Ажьи́ра, 236
Ажьи́ра II Дыгэ ижьи́ра, 259
Ажьи́ра агәа́ҽа, 448
Ажьи́ра а́дгьыл, 219
Ажьи́ра ду, 444
Ажьи́раҭраӄәа, 436
Ажьи́рахәы́, 255
Ажьи́ра хәычы, 444
Ажьи́пҳа лҽыш, 251
А́жькнаҳара, 262
А́жьҭра ахәы́, 455
А́жьхаҳара II Аԥьхаҳара, 234
А́жьшра, 375; 402; 454; 457
Ажьша́ра, 457; 524
Ажьша́ра аҙы, 555
Ажьы́ҙ, 359
Ажьымҿы́ԓра, 231
Ажьымҿы́ԓра II Аԥьымҿы́ԓра, 257
А́жәанба ихәы́ II Багаҭели́аа рхәы́, 382
Ажә ахьы́ршьыз, 471
Ажәбо́ра, 137
Ажәгәа́ра II Азгора, 202
Ажәе́иԥшь ны́ҳәарҭа, 471
А́жә зҭы́рцаз, 555
А́жәҙара, 224
А́жәҙра, 281
А́жәҙра аҙы́, 300
А́жәҙра аҙы́хь, 311
А́жәҙра аҳапы́, 281
А́жәҙыбԍьра, 448
А́жәмҽа, 400
А́жәмҽа кәа́ра, 490
А́жәмҽа хәычы́, 529
А́жәмҽа аҽы́ҵа, 374
А́жәмҽа ахы́ҵырҭа, 376; 523
А́жәмҽа ахәы́, 228; 376
А́жәмҽа ахәы́ аҙы́хь, 170
А́жәмҽа аӄәа́ҷәра, 464
А́жәмҽа ду, 529
А́жәпхьарҭа, 549
А́жә рпа́н, 518
А́жә рҳапы́, 451
А́жәрымҽа, 276; 533
А́жәрымҽа II А́жәмҽа, 400
А́жәҵараҭра, 471
А́жәшьҭырҭа, 555
А́жәырҭыԥ, 471
Ажәы́тә Очамчы́ра, 366
Аза́нҵа II Азанҵҳа, 332
Аза́нҵҳар, 276
Аза́нҵҳара II Азы́нҵҳара, 285
Аза́нҵхәы, 333
Азапа́н, 385
Азауа́дблыра, 180
А́згора, 202
А́здрыԥшь, 185
Азе́мска II Арасара, 147
Азе́рп, 359
Ази́з иӄьанҭажә, 255
Азнау́р иӄьамҭа, 405
А́зшаԥьра, 276; 285
Аҙа́га, 190; 221; 222; 254; 285; 311; 351; 425; 471; 546; 548
Аҙа́га кәа́ра, 490
Аҙа́га зҭо́у, 285
Аҙа́га рыхәҵ, 285
Аҙа́га ры́хәҵа, 285
Аҙа́га а́рҽаш, 165
Аҙа́гаҙы, 311
Аҙа́ԥшь, 165; 187; 195; 285; 359; 490; 555
Аҙа́ԥшь II Гнилушка, 163
Аҙа́ԥшь II Ԥшьа́ԥ, 358
Аҙа́ԥшь II Аҙҵәҵәа́ԥшь, 155
Аҙа́ԥшь хәычы́, 555
Аҙа́ԥшьхәҷы, 285
Аҙа́ԥшьӄәа, 243; 285
Аҙа́ԥшьӄәа II Ԥьырхәаа́ рҙа́ԥшьӄәа, 285
Аҙа́ԥшьду, 285
Аҙа́ӄә, 175
А́ҙар згаз акәа́ра, 555
А́ҙар зҭа́блыз, 526
А́ҙар рҳапы́, 155
А́ҙархьча дахьы́ԥаз, 549
А́ҙарҭыԥ, 471
Аҙахәаҭра́, 274; 371
Аҙа́ҽа, 311; 471

Аҳа́ҩаха, 237
Аҳбжьа́ра, 417
А́ҳба, 359
А́ҳба аҳаԥы, 351
Аҳбаа́, 408
Аҳбаа́ II Аҳба́, 359
Аҳбаа́ II Онтҟала́шь, 520
Аҳбааду́ аҳиа́, 200
Аҳбааду́ II Ара́цәаҳбаа, 190
Аҳбаа́жә, 249
Аҳбаа́жәхәы, 184
Аҳбаахәы́, 225
Аҳбаа́ра, 337
Аҳбаа́ра II Аҳиба́ра, 203
Аҳбаа́ра агәа́ҩа, 371
Аҳбааҿеа́рԥа, 302
Аҳгара́ II Аҳгара́ II Аҳыгҳара́ II Чха́лԥа аҳы́, 359
Аҳгара́ II Аҳыгҳара́, 359
Аҳгара́ аҳа́бла II Аҳыгҳара́ аҳа́бла, 331
Аҳду́ II Акәа́ра ду, 197
Аҳиба́ра, 203
Аҳиқәа́, 302; 327; 487; 490; 555
Аҳиқәа́ II Уча-ҕа́ли, 555
Аҳиқәа́ II Учаҕа́ли, 211; 490
Аҳиқәа́ II Голубое озеро, 200
Аҳиқәа́ хәычы́, 491
Аҳиқәа́ хәычы́ II Ҷьыҟәмы́р, 491
Аҳиқәа́ хәчы́, 302; 311
Аҳиқәа́ ахы́, 505
Аҳиқәа́ ахы́ҟә, 389
Аҳиқәа́ ду, 302; 311
Аҳе́ихаҟәа, 302; 471; 520
Аҳе́иматәара, 351
Аҳкна́ҳа, 285; 302; 471
Аҳкы́лҟьа, 302
Аҳкы́лхәара, 505
Аҳкы́лтцәа, 400; 471; 491
Аҳкы́лтцәа II Закол, 170
Аҳкы́лтцәа ақә, 145
Аҳкәкәа́, 239; 285
Аҳкәы́мра, 281
Аҳкәы́мра аҳы́, 311
Аҳлагыры́, 302
Аҳла́гара, 136; 340; 399
Аҳла́гара II Аҳлагары́, 258
Аҳла́гара II Аҳла́гара ахьгылоу, 241
Аҳла́гара аҳы́, 491
Аҳла́гара аҳы́хь, 311
Аҳла́гара дәы, 448
Аҳла́гара апа́н, 566
Аҳла́гара ахы́, 224
Аҳла́гара зҭагы́лоу, 391; 452
Аҳла́гара зҭоу аҳаԥы́, 452
Аҳла́гараҳы, 300; 302; 491
Аҳла́гарахыҟә, 258
Аҳла́гарҭа, 222
Аҳма́скьа аҳиа́, 173
Аҳма́скьа а́рҩаш, 166
Аҳма́скьа ахәдаа́ра, 155
Аҳма́сырхәа, 549
Аҳма́скьа а́шьха, 155
Аҳма́х, 520
Аҳма́х II Аҳмахи, 206
Аҳма́х ахәы́, 395; 471
Аҳма́х ду, 173
Аҳма́х ду зҭоу, 351; 365
Аҳма́х еиқәатцәа́, 491
Аҳма́х еицрыхәхәа́, 526; 566
Аҳма́х зҭо́у, 383; 392; 520; 523
Аҳма́х хәычы́, 351; 365
Аҳма́хцқьа II Аҳма́скьа аҳиа́, 173
Аҳпшьа́, 311
Аҳрыԥха́, 491
А́ҳсхьча дахьагаз, 285
А́ҳҭаха, 491
Аҳхаду́, 302; 311
Аҳхақәаҭа́, 311
Аҳха́ԥш, 230
Аҳха́ԥш II Анхәа – ерманқәа, 227
Аҳхкы́ра, 417
Аҳхы́да, 174; 196; 491; 532; 540; 555
Аҳхы́да аҳы́хь, 562
Аҳхы́ҟә аҳа́бла, 381
Аҳхы́ҟә аҳаԥы́, 258
Аҳхырча́, 311
Аҳхы́ҵра, 411
Аҳхыҿеа́, 359; 471; 491; 566

Аҳхыҽҽа́ра, 155; 359
Аҳхыҽҽа́ра II Водопад, 216
Аҳхыҽҽа́ра аҳа́бла, 347
Аҳхыҽҽа́рҭа, 155
Аҳҳәы́шьра, 457
Аҳҳәы́ра, 472
Аҳцәцәа́пшь, 155
Аҳцәцәа́пшь аҳа́га, 351
Аҳцәцәгәа́ɯа аҳы́, 302
Аҳцәцәкәа́ра, 555
Аҳцәцәы́, 170; 224; 311; 328; 331; 520; 562
Аҳцәцәы́ агәа́ɯа, 223; 243
Аҳцәцәы́ аҳы́хь, 562
Аҳцәцәы аҳәы́, 448
Аҳҷа́ɯа, 224; 254
Аҳҷа́ɯа аҳы, 311
Аҳɯа́, 472
Аҳɯыбжьа́, 367
Аҳɯыбжьа́ II Аɯҳыбжьа́ра, 341
Аҳɯыбжьа́ аҳа́бла, 367
Аҳы́ ахьҽи́ԛәшәо, 147
Аҳыбжьара, 137; 491
Аҳыбжьа́ра IIАɯҳыбжьара, 137
Аҳы́гьажьII Аҳы́гьыжь, 144
Аҳы́гьежь, 517
Аҳы́гьежь зҭо́у, 366
Аҳы́гәҭа, 146; 374; 549
Аҳы́гәҭа зы, 562
Аҳы́гәҭамɯа, 146
Аҳы́ɡɡара, 81; 359
Аҳы́даԛәара, 271; 392
Аҳы́дахә, 472
Аҳы́даҳәҭа, 472
Аҳы́жь, 566
Аҳы́жьду, 519
Аҳы́жь ду, 472
Аҳы́жь зҭоу, 331; 519
Аҳы́жь зы́хь II Џьанашьи́аа рзы́хь, 487
Аҳы́жь хәычы́, 519
Аҳы́жь хәычы́ а́шҭа, 472
Аҳы́лакьыра, 242; 285
Аҳы́лбаақьара, 491; 517; 540; 542; 566
Аҳы́лбаақьара ахы́, 445
Аҳы́лбааҽҽара, 392; 566
Аҳы́лбааҽҽарҭа, 218
Аҳы́мҵар, 311
Аҳы́мҽыԍ, 302
Аҳы́на, 340
Аҳы́наа рԛьапҵа́, 466
Аҳы́наа рхәы́, 469
Аҳы́наа ры́хьара, 347
Аҳы́наа ры́хәҵа II Џьгьа́рда а́хәҵа, 463
А́ҳынба иԥсҭа́ II А́рҳынба иԥсҭа́, 156
А́ҳынжьы II Аза́нишь, 201
А́ҳынра ахәы́, 453; 541
А́ҳынҵҳара, 285
Аҳынҵара II Чошме, 150
Аҳырԥха́, 302; 312; 487; 529
Аҳырԥха́ абагьы́р, 408
Аҳырԥха́ II Аҳырԥха́ра, 249
Аҳырԥха́ акәа́ра, 555
Аҳы́рԥхара, 302
Аҳырԥха́ра аҳы, 303
Аҳы́рԥхаҭа, 141
Аҳы́рԥа II Азе́рԥ, 359
Аҳы́рԥара II Водопадная, 302
Аҳы́рԥара II Водопад, 152
А́ҳырҭа, 190
Аҳырха́ла, 237
Аҳы́ршә, 174
Аҳы́рɯа II Адзу́ру, 491
Аҳы́рɯаш, 491
Аҳы́рɯаш II Наԍбо́у аҳы́ II Џьамԍәы́л, 488
Аҳы́хь, 312; 341; 505
Аҳы́хь II Аҳи́х, 214
Аҳы́хь абга́рра, 448
Аҳы́хь а́га, 371
Аҳы́хь агәа́ɯа, 450
Аҳы́хь а́наара, 156; 452
Аҳы́хьаҭа, 233; 312
Аҳы́хь ахьҭо́у, 450
Аҳы́хьду, 171; 312; 472; 505; 562
Аҳы́хьду а́рха, 527
Аҳы́хьқәа, 141; 171
Аҳы́хьҭып, 548

Аҳы́хь хәычы́, 472; 505
Аҳы́хь хәчы́ II Аураҳы́хь, 312
Аҳы́хьҿа, 274
Аҳы́хь II Шани́аа рҳы́хь, 505
Аҳы́хаа, 555
Аҳы́хаа аҭы́п, 526
Аҳы́хә II Аҳыхәа, 555
Аҳы́хәа, 491; 555
Аҳы́хәашь, 166
Аҳыцәкәа́ра, 555
Аҳы́чапа, 312
Аҳы́ччә, 491
Аҳы́ш, 359
Аҳы́ш а́бҳа, 156
Аҳы́ш а́рҩаш, 491
Аҳы́шкәакәа, 312; 359; 472; 491
Аҳы́шьҭа, 491
Аҳышьшьы́ II Учаҵа́л, 488
Аҳыҵәҵәы́ аҳы́жь, 517
Аҳыҵәҵәы́ ахы́ҟә, 527
Аҳыҵәҵәы́ ба́на, 527
Аҳыччә́, 491
Аҳы́ш, 359
Аҳы́ш а́бҳа, 156
Аҳы́ш а́рҩаш, 491
Аҳы́шкәакәа, 312; 359; 472; 491
Аҳы́шьҭа, 491
Аҳышьшьы́ II Учаҵа́л, 488
Аҳычапа, 312
Аиа II Еиа, 132
Аиаҵәлаа, 152
Аиашба и́мҩа, 420
Аибашьырҭа, 446
Аибга, 555
Аибҵа, 190
Аибжа, 190
Аизарҭа, 218; 269
Аибу́хәҵа кәа́ра, 303
Аибы́хәҵа, 217; 345
Аи́ка, 398
Аиҟәара, 156; 333
Аиҟәара аҧсҭа́, 156
Аилага-абы́ҟә II Сере-Баба, 276
Аилакырҧха ла́шҭа, 275
Аилар рымхы́, 271
Аилыхырҭа, 472
Аилыҵырҭа, 285; 472
Аимара, 81; 447
Аимакыра, 448; 542
Аимакыра аҳы́хь, 562
Аимакыра акәа́ра, 555
Аимаццыра, 536
Аимхәыц ахәы́, 407
Аимҵакьача а́шҭа, 437
Аимырхәба а҄еы́ ахьыбҕе́иҵаз, 472
Аи́пподром, 403
Аи́раа ры́бна, 246
Аи́раа ры́иҷьра, 275
Аи́рҟәа, 303
Аи́са иҳы́хь, 171
Аи́са ихы́ҟә, 148
Аисах, 423
Аисырра, 371
Аисырра ахәы́, 521
Аисырра аҩы́ҵа, 521
Аисырра II Оиси́ре, 205; 550
Аисырра хәычы́, 375; 394
Аисырҭра, 528; 542
Аисырҭа, 457
Аихá злóу áхра, 156
Аиха́мҩацәа рҷе́ҙ, 326
Аиҳәаҳы, 303; 312
Аиҳәамҩа, 285
Аи́ц, 550; 555
Аишәахьча, 379
Аиҩрҿара, 379
Аиҩхаа ҭбаа́рра, 552
Аиҩхаа II Уата́ҧ а́иҩхаа, 438
Аиҩыркка, 221
Аиҩыркка аҳы́, 312
Аиҩырҿара, 452
Аkаа рҟьаҧҭа́, 379
Аkаба ишә, 472
Аказа́рма ахьыблы́з, 460
Аказа́рма ахьыблы́з ача́ирҭа, 460
Аказе́н, 523; 529
Ака́кыи иҳы́хь, 312
Аkакәбаа аҵла дахьашьыз, 392
Акале́ира, 239
Акала́мырҭа, 222

Акала́мра, 385; 472
Акала́мра II Кала́мна, 211
Акала́мра II Галаму́ҭ, 227
Ака́ламҭра, 147
Акалма́ҳара, 550
Акалма́ҳара II Окалма́хе, 555
Акамба́шь зҭаԥсы́з, 472
Акамба́шьхьышьцәа рҙы́ цьы, 327
Акамба́шьрҟәара, 383
Акамбашьрҭы́ԥ, 472
Акамба́шьрҭы́ԥ аҭа́ларҭа, 472
Акамбашьҷаҳәа́рҭа, 376; 443; 457
Акамба́шьҭра II Асакамба́шьра, 366
Акамла́ҳа (Акалмаҳа) ааҙа́рҭа II Форелевое хозиаиство, 236
Ака́мшәҭалара, 223
Ака́ԥа, 81; 136
Ака́ԥа аҳа́бла, 151
Ака́ԥа акәа́ра, 166
Акараа́ рҳа́бла, 456
Акараа́ рбаа́жә ахәы́, 456
Акараа́ рхәы́, 541
Акараа́ ргәа́ɷа, 456
Акарда́ма, 334; 387; 438
Акарда́ма а́рɷаш, 359
Акардо́н, 369
Ака́рду II Ка́рду, 342
Акарие́р, 181
Ака́рла, 260
Акацхәы́рҭра II Акартцахәы́л, 369
Акаҵәа́ра, 448; 528
Акаҵәа́ра ду ахәы́, 398
Акаҵәа́ра аҙы́хь, 505
Ака́ш, 184
Аккра́, 387; 391; 528; 536; 550
А́кки ахәы́, 441
А́кра, 435
Акуа́рка, 211
Акулту́ра II Никәа́ла и́дгьыл, 260
Акы́цҙырҭа II Акы́цҙыра, 433
А́ктәи Баҕа́жәиашҭа, 346
А́ктәи Охәре́и, 387
А́ктәи Кәапи́т, 532
Акла́сс ҟа́ԥшь, 420
Акҷа́лакьыра, 517
Акона́л ҙы, 210
Акотахи́ли, 206
А́кшаа рԥьаԥҭа́, 409
Акьа́са II Кьа́са, 381
А́кьахьба ихы́сырҭа II Наԥха́ Кьа́гәа дахье́ибашьыз, 285
Акье́ɷеиɷса, 351
Акьы́б, 249; 285
Акьы́ба, 472; 550
Акьы́ба ду, 550
Акьы́бқәа, 232
Акьы́лара, 249
Акьы́лара акәа́ра, 303
А́кьылба иԥьаԥҭа́, 331
Акьы́р аҙы́хь, 505
Акьы́рахә, 420
Акьы́р ахәы́, 415
Акьы́рблырҭа, 399; 400; 540
Акьы́рҙы, 492
Акьы́рҙырҭа, 399
Акьы́рҙырҭа II Известковый завод, 150
Акьы́рырҭәарҭа, 376; 394
Акьы́р ршы́рҭа, 445
Акәа́ҕа, 209
Акәада́цра, 369; 410
Акәады́р зқәу́, 351
Акәады́р зқәу́ ахәы́, 156
Акәады́рзқәу, 285
Акәа́кь, 408; 420
Акәа́ԥ, 468
Акәа́ԥра аҳа́бла, 463
Акәа́ԥра ахәы́, 407
Акәа́ра, 202; 211; 300; 359; 492
Акәа́рабжьара II Жирҕа́лишқа, 201
Акәа́ра ду, 197
Акәа́ра еиқәа́, 204
Акәа́реиқәа, 492
Акәа́реиқәа II Акуа́рка, 211
Акәа́реиқәа II Учаҕа́ли, 211
Акәа́реиқәа II Са́ҙаа ркәа́ра, 492
Акәа́ра еимҷа́ԥа, 492
Акәа́раҟаԥшь, 492
Акәа́ра ҭа́ба, 492
Акәа́ра ҭбаа́, 492; 555

Акәа́ра ҭбаа́ аҳа́бла, 410
Акәа́ра уаа́, 403
Акәа́ра хәа́шьы, 492
Акәа́рацәгьа, 555
Акәа́раҷҷа, 303; 492
Акәартáн рҭыԥ, 524
А́кәарҷиа а́бахә дахьашьы́з, 448
Акәаршáҭ, 166
Акәа́с зҭо́у, 276; 286
Акәа́скьа, 184; 390
Акәа́скьа аҕдарра, 389
Акәа́скьа акәа́ра, 197
Акәа́скьа а́рха, 391
Акәа́скьамҵа, 245
Акәа́скьамҵаа ры́рҭа, 246
Акәа́скьа-ҿыц, 388
Акәа́шкәа́ра, 492
Акәа́шцҳа, 555
Акәа́шцҳа акәа́ра II Ақыдракәа́ра, 492
Акәадры́р зкәу, 156
Акәтры́ԥада, 472
Акәта́ҕьныхәара, 144
Акәта́ҕьра, 233
Акәу́аҭра, 408
А́кән иҙы́хь, 505
Акәы́ла, 273
Акәы́лпацхьра, 440
А́кәын икәа́ра, 492
Акәымжәы́ ахьы́ҙыз, 448
Аԥа́мпыр зҭо́у, 234
Аԥа́мпырра, 378; 550
Аԥа́мпырра ахәы́ II Кампрона́шь су́ки, 387
Аԥдырҟәа́ра, 398
Аԥирҭаа́ II Аԥирҭаа́шь наде́ли, 209
Аԥирҭаа́шь наде́ли, 209
А́ԥсма и́рха, 436
Аԥсе́нт иԥьаԥҭа́, 452
Ақыдра́, 134; 218; 230; 447; 539; 542; 550
Ақыдракәа́ра, 492
Ақыдра́ ду, 453
Ақыдра́ кәа́ра, 492; 556
Ақыдра́ хәычы́, 524
Ақыдра́ хәычы́ II Цәы́ԥьаа рҳа́бла, 454
Ақыдра́ хәычы́ акәа́ра, 555
Ақырдуа́г, 81; 472
Ақырдуа́г II Қырдуа́гра, 351
Ақырдуа́г а́шҭа, 472
Ақырҭаа́ инха́рҭа, 396
Ақырҭаа́ ртәы, 260
Ақырҭаа́ рҳа́бла, 256
Ақы́рҭуа дахьжу́, 436
Ақьа́ла, 208
Ақьа́лаблы аҟәы́дырҭа, 375
Ақьамҭа́жә, 533
Ақьаԥҭа́, 372
Ақьаԥҭаҟәа́, 433; 440; 450
Ақьаша́на, 523
Ақьаша́на ахьы́қагылоу, 394; 472
Ақьы́л иҙы́хь, 312
Ақьы́лхә, 234
Ақьи́лхәы II Ақье́лхәы, 269
Ақьырсиа́нцәа рны́шәынҭраҟәа, 262
Ақәа́б а́ҵа II Қәабчара́, 141
Ақәа́б зҭо́у, 190
Ақәа́бра, 426
А́ҟәарқьиа ипла́н, 416
Ақәа́цә ахәы́, 274
Ақәа́цәра II Хачату́р, 413
Ақәа́ҵа, 241; 261; 369; 399
Ақәа́ҵа II Занҭари́аа рҟәа́ҵа, 432
Ақәа́ҵа ԥшҙа, 411
Ақәа́ҵаԥшҙа, 463
Ақәа́ҵара, 448
Ақәаҭа́на, 255
Ақәа́ча, 227
А́ҟәачахьиа ибаҟа́, 334
Ақәа́чархәа, 279
Ақәа́чархәа II Аҭеичы́гәрхәа, 283
Ақәи́ II Ақәѡы́, 227
Ақәи́ адәы́ҕбатәара, 228
Ақәи́ а́хәҵа, 216
Ақәи́ ахәы́ II Ақәѡы́ ахәы́ II Афон гора, 228
Ақәни́рҭа, 400
Ақәшьа́р, 548
Ақәшьа́рра, 375; 376; 440; 456; 542

Аҟәы́рҭа, 232
Аҟәы́цгәара, 216
Аҟәы́цьма ргәашә II Волчьи ворота, 137
Аҟа́быртә, 452
А́ҟарач дахьжу́, 529
Аҟармара́, 351; 450; 550
Аҟармара́ II Акарма́ра, 521
Аҟармара́ агәы́, 524
Аҟармара́ кәа́ра, 492
Аҟьа́ҟьара аха́ҳә ду, 452
Аҟьы́ԥада, 472
А́ҟәа, 82
А́ҟәа II Сухум, 132
А́ҟәа араио́н II Аҟәатәи араио́н, 132
А́ҟәа а́шьха, 134
А́ҟәакәа́ра II Чанда́р II Сухумка, 163
А́ҟәаԥсҭа II Ҳа́ҟәԥсҭа II Ҳәа́ҟьԥсҭа II Джан (Джанское ущелье) II Остроумовское ущелье II ВИЭМ, 134
Аҟәара́ а́ҳабла, 179
Аҟәарабжьа́ра, 411; 417; 437
Аҟәараҙы́хьқәа, 505
Аҟәара́лашә, 556
Аҟәараҭы́ԥ, 472
Аҟәара́ҷаԥара, 472
Аҟәара́-ҷаԥара а́рԥаш, 492
Аҟәара́ш аҙы́, 492
Аҟәа́рч ахәы́, 391
Аҟәа́рчаԥан, 540
Аҟәа́рчбжьара, 454
Аҟәара́ш, 351; 359; 385; 388; 420
Аҟәара́ш II Ҟәара́ш, 556
Аҟәара́ԥада, 286
А́ҟәаГЭС II СухумГЭС, 156
Аҟәба́рҙа II Аҟәба́рҙы, 312
Аҟәдо́сиа II Аҟәырдо́ца, 283
Аҟәҟәа́, 454; 473
Аҟәрыгәа́рҭа, 286
Аҟәсаа́ рҙы́хь, 312
Аҟәы́дрха, 166
Аҟәы́дырҭа, 399; 526; 529
Аҟәы́лбҕьра аҙы́хь, 342; 364
Аҟәы́ҵәа аҙы́, 493
А́лааида, 357
Алаа́ ркәа.ра, 493
Алаа́ рҳа́бла, 148; 468
Алаа́рыҵра, 248
Алагьа́нҙы, 152; 303; 312
Алагәа́нҳа, 331
Алагәа́на II Олагәа́на, 519
А́ладатәи Барҕьа́ԥ, 202
А́ладатәи Мархьау́л, 345
А́ладахьтәи Ҕәымры́шь, 537
Ала́зқәа рбаҕзы́, 286
Ала́ зфо́з иты́ша II Алыҙфитыша, 277
А́л аҙы́хь, 505
Алакаци́аҭра, 396; 526
Алакәы́мҳара, 151; 375; 397; 536
Алакәы́мҳара II Лекәхо́на, 201
Аламы́рцәахә, 286
А́ламысҙыхь, 506
Ала́н II Ала́наа, 136
Ала́наа, 136
Ала́ниаа рҳаԥы, 259
Алаԥа́нҙыхь II Ле́ԥон Ҵҟәргьи́ли, 214
Алаԥа́нкәара, 384; 493
Алаԥа́нра II Лаԥа́наа, Липа́на, 403
Алаԥа́нра аҙы́хь, 506
Аларыхцәы́ зқәу ахәы́, 402
Алахара́, 401
Алахраҙы́ II Лахырҙы́, 312
Алахырҙы́ II Лахырҙы́, 303
А́лахыҵ, 269
Алаҳа́ зҭагы́лоу, 383
Алаҳаҙы́, 176; 303
Алаҳаҙы́ акәа́ра, 196; 197
Алаҳаҙы́хь, 199; 312
Алаҳархәы́, 456
Алаҳа́ш, 409; 418
Алаҳа́ш ахәы́ԥа, 415
Алаҳа́шқәа, 259
Алаҳа́шхәа, 245
Алаҳәагәаҵара́, 379; 394
Алаҳәршы́ра, 468
А́лахәшә, 312
А́лацәыш иҳаԥы́, 473
А́лашара, 401; 550
А́лашара хәыҷы́, 550

Ԥлашара ду, 550
Ԥлашараԛәа, 550
Ала́шҭрахәы́ II Ала́шьҭрахәы́, 156
Ԥлашә икәа́ра, 303
Ԥлашә Мамéҭ иҵы́ҧ, 234; 265
Ԥлбажә ахы́ԛә, 387
Алба́ԛь II Олба́ԛь, 473
Алба́ԛь иҙы́хь, 171
Алба́ԛь инха́рҭа, 420
Алба́ԛь иҷаԥәа́ра, 156
Алба́ԛь а́рҩаш, 166
Алба́сттра, 524
Албы́ц, 468
Алгы́ҭ, 83; 234; 246; 258
Алгы́ҭ II Лгы́ҭ, 286
Ԥлгы́ҭ ахәы́, 286
Алгы́д агәа́ҩа, 415
Ԥлгыды, 524
Ԥлгыдԛәа, 529
Ԥлгәара, 232
Ԥлгәаҩара, 473
Алгәыста́ II Лагәста́, 243
Алгәыста́ II Лагәстаа́, 313
Ԥлгьаз, 276
Алексеевка, 149
Алексеевское ущелье, 134
Александровское, 337
Але́ибафара, 156; 473
Ԥлзаҵә, 382; 398; 404; 410; 541; 542
Ԥлзаҵә аԥа́н, 518
Ԥлҙаара, 240
Ԥлҙага, 488; 562
Ԥлҙага а́рха, 529
Ԥлҙага ду, 529
Ԥлҙмах, 328
Ԥлҙрыҧшь, 237
Ԥлҙы, 313
Ԥлҙыхь, 217; 313; 473; 506
Али́а иԛьаҧҭа́, 411
Алиа́с иҙы́хь, 313
Алиа́с иԛьаҧҭа́, 441; 452
Алиа́с инха́рҭа, 386
Алиа́с итәы́, 267
Али́ иааҧҭра́, 381
Али́ иҙы́, 303
Алимурза́шҭа, 351
Ԥлкаҷа, 532
Ԥлкәа́ра, 359
Ԥлԛаҵәа, 276; 286
Ԥлԛашьра, 441; 473
Ԥлԛьаҧра, 237
Ԥлԛәа ахьгы́лаз, 460
Ԥлԛәагәарҭа, 450
Ԥлԛәаҧан, 331
Ԥлԛәаҧсҭа, 473
Ԥлԛәаҧсҭа а́рҩаш, 493
Ԥлԛәаҧсҭа хәыцы́, 473; 493
Алћа́нихәа, 231
Алћа́н и́ԥьра II Ућа́н и́ԥьра, 262
Ԥлма и́жәрҭыҧ, 473
Ԥлма идәы́, 526
Алма́сшьха, 190
Ԥлмацара II Елмацара, 537
Алмысха́н иԛьа́ла, 392
Алмысха́н иа́шҭа, 396
Ало́ни, 211
Ало́у и́ҵаћа, 418; 462
Ало́у и́ҵаћа аҙы́жь, 517
Ало́у иҳәыста́, 463
Ало́у иԥа́н, 518
Ало́у иҙлага́ра, 376
Ало́у иԛьамҭа́, 391
Алпу́ри, 187
Ԥлра, 144; 217; 273; 342; 393; 394; 448; 473; 542; 550
Ԥлра II Арла, 533; 540
Ԥлра абаа́, 550
Ԥлра агәа́ҩа, 252
Ԥлра акәа́ра, 303
Ԥлра аҵа́хҳара, 529
Ԥлра ача́ирҭа, 438
Ԥлрагәарҭа, 523
Ԥлраҙмах, 214
Ԥлра кәа́ра, 556
Ԥлраҩада, 156
Ԥлрыҵа, 234; 265
Алсабе́т лкәа́ра, 493
Алсе́ԥ лхәы́, 265
Ԥлтара II Ԥлтарра, 204

Ԥлтарра кәа́ра, 556
Ԥлтәцҳа акәа́ра, 493
Ԥлтәыцҳа, 452
Алҭе́иаа рԥьаԥҭа́, 448; 450
Алтру́б иа́бшәара, 156
Алҭы́чиԥацәа, 171
Ԥлугәара, 156
Ԥлугәарҭа, 448
Алу́ зҭо́у, 156
Ԥлукнаҳара, 286
Алхадәы́, 241
Алха́ра зқәу, 473
Алха́с икәа́ра II Лаха́с икәа́ра, 493
Ԥлхɷаара, 229
Ԥлцәыԥсра, 276
Ԥлҷамɷа, 286
Алы́гә иааԥҭра́, 368
Алы́зфара, 222
Алы́ʒфитыша, 277
Алы́қьса иа́рха, 222
Алы́қьса иʒы, 313
Алы́қьса иʒы́хь, 313; 506
Алы́қьса иԥьаԥҭа́, 409; 542
Алы́қьса иа́дгьыл, 381
Алы́шә гәа́шә II Ма́мхәрц, 156
Алы́ɷаԥгәарҭа, 286
Альпийское, 187
Амаада́н ахьы́ҵырхуа, 286
Ԥмаан иба́хә, 286
Ԥмаан инха́рҭа, 434
Ԥмаɣышра, 441
Амаза́нка, 419
Ԥмаʒа марда́, 369
Ԥматҷәхахара, 397
Ама́қьа зҭо́у, 166
Ама́қьа зҷышәшәо́ II Ҟамага́ра, 342
Ама́қьахәы́, 254
Ама́қьақәа, 286
Ама́қьақәа а́рɷаш, 303
Ама́қьацахәы́, 258
Амаҟа́мɷа, 286
Амаҟа́ра, 493
Амалмы́ҵырҭа, 379
Ама́нҳәара, 303
Амана́х иʒы́хь, 313
Амана́х иқьаԥҭа́ II Ҳәашҟьа́ла, 351
Амана́хцәа рҭыԥ, 275
Амана́хцәа ргәа́ɷа, 226
Амаркаԥьра́, 408
Амардуа́н, 152
Ԥмарда, 239; 369; 376
Ԥмардара ахы́қә, 369
Амасарқьа́л, 286
Амаҭра́з, 251
Амаҷеа́хәа ахьы́ҵырхуаз, 467
Ԥмба итәа́ра, 286
Ԥмбарыхәҵа II Амбархәҵа, 144
Амбара́, 263; 286; 550
Амбара́ кәа́р, 300
Амбырны́ха, 145
Амгәа́шхәҵа, 188
Амжәа́ ду, 222
Амжәагәа́ра, 232
Амжәагәа́рҭа, 249; 456
Амжәара́, 541
Амжәарҭа́, 351
Амжәа́сара, 147; 175; 273
Амжәа́сара II Амжәа́с’ара, 273
Ԥмжәлара, 286
Амжәы́қәхәа, 225
Амжәы́қәхәа ахы́, 225
Амзара́, 175; 177; 185; 264; 286; 334
Амзары́хра, 156
Амзара́ ахы́, 334
Амзара́ а́шҭа, 286
Амзахәы́, 279
Амзара́ ду, 265
Амзаҭаҷеы́лара, 264
Ԥмзбыгәра, 176
Ԥмзка, 265
Ԥмзка акәа́ра, 303
Ԥмзныха, 156
Ԥмзхала, 286
Ԥмзхырҭа, 278
Амзы́хәа, 184
Амзлакьи́а, 337
Ԥми II Ѳми, 202
Амқәа́бха, 237
Амла́р, 351

Ампрацта II Ампрцта, 222
Ампрутқеҕ, 413
Ампыл аҕра, 286
Ампыласырта, 262
Ампа́р ихэы́, 248
Ампа́раа рыхэтц, 248
Ампа́раа ры́гныҳаара, 225
Ампа́раа рхэы́, 248
Ампа́раа ахьтабга́з II Гьагьа́та¬б¬гара, 225
Амракэыпхарта, 351
Амтқьа́л, 83; 334
Амтқьал аҙиа́, 365
Амтқьа́л а́рцаш, 359
Амто́н итце́ць, 517
Амто́н иҙы́хь, 313
Амто́н иқьамта́, 404
Амҳацьы́р рхэы́, 446
Амҳа́п зло́у а́хра, 156
Амцэаҕэача́, 473
Амтцэы́шэ зтакнаха́у, 493
Амча ахьгы́лоу, 286
Амчара, 141; 275
Амчаа́ ркэа́ра, 493
Амчаа́ рхэы́, 399; 410
Амчеы́ша мхы́ II Ахы́ҕдарра, 542
Амчебаацы́рта, 256
Амчебаацы́рта аҙы́хь, 313
Амчаагацэа́ рхэы́, 233
Амшы́н II Амшы́н Еиқэа́, 131
Амшы́н Еиқэа́, 132
А́мшэ зтапсы́з аҙы́хь, 506
А́мшэмца, 443
А́мшэра кэа́р, 303
А́мшэрымца, 526
Амшэырҙы́хь, 506
Амы́жьҙы II А́мцьҙы, 303
Амы́қа, 156
Амы́қа II На́а-Амы́қа, 347
Амытцмы́цьра, 381
Амцакы́ра, 425; 526; 546
Амцарқэа́ра, 444; 473
А́мцьапцэарта II А́нцьуапцэарта, 244
А́мцьтапцэарста, 286
Анаа́н аҙиа, 173
А́наара, 243; 423; 550
А́наара II Ана́риа, 390
А́наамца, 156; 222; 239
А́нааш, 357
Ана́клиа, 83
Анакопи́а, 216
А́нақэ, 550
Анақэапци́а, 84
Анақэапци́а абаа́ II Анақэапци́а-пҳа лбаа́ II Анақэапци́аҳа лбаа́, 216
Анақэапци́а а́шьха II Апса́ра II Иверская гора, 216
Анақэапци́аҳа лбаа́, 216
Анақэапциа-пҳа лбаа, 216
Ана́на Гэы́нда лтэа́ра II Ана́нтэара, 156
Ана́на Гэы́нда лтэа́рта, 524
Ана́н-тэара, 156
Ана́риа, 390
Ана́риа II Ахэри́ II Охэре́и, 488
А́нарманиа дахьтаха́з, 473
Ананы́рахэ, 223
Анаста́сиевка, 340
Андрабу́ иҙы́хь, 313
Андре́и иҙы́хь, 506
Андре́и иқьапта́, 376; 428
Андрее́вка, 137
Андро́у, 447
Андру́шька инха́рта, 430
Андырба́и, 473
Андыҕэло́у II Надыҕэло́у II Ата́ра агэы́, 380
Андырқэе́и, 473
Андырқэе́и а́рцаш, 359
Анды́рха, 473
Ане́ста иҙы́хь, 313
Анкара́, 171
Анқэа́б иҽапа́ра, 286
Анқэа́баа рны́ҳэарта, 282
Анти́па иҙы́хь, 181; 199
Анти́па итэы́, 255
Антапы́р?, 347
А́нуақэа ахьы́ршьыз, 419
Ануаарқы́т, 149
Ану́аа рхэы́, 432

Ануха армянская, 228
Анхәа́ II Анхәуа, 226
Анхәа́-ерма́нқәа, 227
Анхәаа́ рҙапҵшь, 303
Анхәаа́ рҙапҵшь II Аԥьа́мсу, 313
Анхәаа́ рҙапҵшь атәа́ра, 229
Анхәа́тәи аҿеада́ ахьылба́аигаз, 286
А́нҳашҭықә, 237
Анчба́иепҵшь нади́хи, 203
А́нчха, 156
А́нҷара, 201; 340; 385; 436; 448; 452; 523; 524; 526
А́нҷара акәа́ра, 556
А́нҷара а́рха, 437
А́нҷагәарҭа, 547
Аншаа́ рбаа́, 258
А́нш Ми́ха иҙы́хь, 313
А́ныпс ны́ха II Ды́дрыпҵшь ны́ха II Аны́пс Ды́дрыпҵшь ны́ха, 232
Аны́пс Ды́дрыпҵшь ны́ха, 232
Аны́ха ахәы́, 255
Аны́хазқәа, 232
Аны́хазқәу, 286
Аны́ха зқәу, 230
Аны́ха злóу ахәы́, 235
Аны́хамҵа, 252; 467
Аны́хапҵара, 357
Аны́хапҵаара, 134
Аны́хапҵсҭа, 178
Аны́хархә, 286
Аны́хатәара, 286
Аны́хатәарҭа, 338
Аны́хатҵып, 184
Аны́хатра, 448
Аны́ха хәычы́, 375
А́ныхәҵа, 271; 313
Аны́хҳәара, 239
Аны́хҳәарҭа, 247; 252; 254; 256; 344; 391; 394; 398; 401; 415; 473; 524
Аны́хҳәарҭа ахәы́, 269
Аны́шәҳапы, 271
Аны́шәынҵра ахәы́, 462; 526
Аны́шәынҵракәа, 148; 548
Аны́шәеиқәаҵәа, 379
Аны́шәаԥшьҵхырҭа, 422
Аны́шәаԥшьҙы, 313
Аны́шәаԥшьра, 287
Аны́шәцҳа, 218; 245; 287; 418
Аны́шәцҳахәы акәа́ра, 493
Аны́шәцҳа ахәы́, 464; 526
Аны́шәцҳа аҙы́хь, 506
Аны́шьхҵара, 200
А́нҷьуаҧҵәарҭа, 244
Анҷьны́р Иуа́на иҷе́ҙ, 326
Анҷьны́р қьаша́на ахьы́қәгылоу, 542
Анҷьры́шәаасҭа, 401
А́пап иа́шҭа, 222
А́пап иҙы́хь, 506
А́пап икәа́ра, 550; 556
А́пап иқьаҧҭақәа́, 397
А́пап инха́рҭа, 422
А́папитәыхә, 261
А́папцәа рҙы́хь II Аԥса́а рҙы́хь, 562
А́пап и́шьха, 351
Апара́н, 385
Апаро́м, 181
А́паа ра́шҭа, 218
А́пагә иҙы́хь II Сасры́ԥәа иҙы́хь, 313
А́паҕә инха́рҭа, 422
Апга́ра II Апы́гара, 347
Апилора́ма, 528
Апла́н, 529
Апла́н II Ча́чаа рыпла́н, 408
Апла́урҭа, 216
Апо́рт II Порт, 366
Апрасқьи́ара ахәы́, 437
Апҟы́ҙ ҙмах, 173
Апҟы́зла II Девичьи слезы, 182
Апу́шҭа II Аԥшҭа II Ԥшҭа, 333
Апы́гәаа рыхәҵа, 240
Апы́ра, 156
Апы́т иа́рха, 281
Апы́шә иқьамта́, 404
Аԥа́гьа ахәы́қә II Аԥагьара ахәы́қә, 224
А́паҕәаа дахьы́ршьыз, 218
Аԥиа́нда, 85
Аԥиа́нча, 347
Аԥиа́нча ахы́ҵырҭа, 347
Аԥилы́ԥәра, 376

Аԥиԥиа дахьы́ршьыз, 416
Аԥо́шьҭа, 334
Аԥҵз, 201
Аԥра II Гәыма́ хәычы́, 137
Аԥрԥа́ II Ҳаԥрԥа́ II Раԥырԥа́, 196
Аԥса́а ргы́ларҭа, 381
Аԥса́заҵә, 156; 287; 331; 473
Аԥса́заҵә а́наара, 473
Аԥса́заҵәқәа, 473
Аԥса́заҵә зҭагы́лоу, 287
Аԥсаҙыхь, 506
Аԥса ҙы́хь, 387
Аԥсака́ҷ, 473
Аԥса́қә а́шҭа, 351
Аԥса́ԥақьала, 473
Аԥсара́, 216
Аԥсарахәы́, 550
Аԥсарахәы́ II Аԥсры́хә II Оха́чкуе, 550
Аԥса́рхәы II Аԥс’а́рхәы, 246
Аԥсара́ ԥа́ра, 378
Аԥса́рҳәаҟьа, 473
Аԥса́ԥхьара, 287
Аԥса́тыгәра, 287
Аԥса́таҳара, 524
Аԥса́цҳа II Аԥс’а́ц’ҳа, 287
Аԥса́ уахәа́ма II Ԥичвис охваме, 547
Аԥса́хԥаара, 156; 287
Аԥса́хьара, 156
Аԥса́цҳа абаҟа II Елы́маа рбаҟа, 287
Аԥсаҷа́р, 156
Аԥса́шьхақәа, 473
Аԥслыш аԥа́н, 518
Аԥсла́ҳәԥара, 448; 473
Аԥсны́, 85; 129
Аԥсны́ Ареспублика, 131
Аԥсны́ АССР, 131
Аԥсры́хә, 550
Аԥсҭа́, 185; 537
Аԥсҭагәа́ԥа, 542
Аԥсҭагәа́ԥа акәа́ра, 556
Аԥсҭазы́, 198
Аԥсҭа́ кәа́ра, 198
Аԥсҭа́ ҳа́бла II Ара́наа, 392
Аԥсҳа́ дахьжу́, 448
Аԥсҳа́ ибаа́, 411; 448
Аԥсҳа́ изы́хь, 506
Аԥсҳа́ изы́хь II Булишьхи́нҵь, 387
Аԥсшьа́рҭа, 464
Аԥсшьа́рахә, 430
Аԥсы́баԥ зҵо́у аҳаԥы́, 473
Аԥсы́жырҭа, 369; 401; 434
Аԥсы́жра ахы́қә, 262
Аԥсы́жра ахәы́, 230
Аԥсы́жрақәа, 386
Аԥсы́з зҭо́у, 365
Аԥсы́з зҭо́у II Ԥсыз зҭоу, 352
Аԥсы́з ааҙа́рҭа, 136
Аԥсы́зкыра, 375
Аԥсы́зкхәымԥа, 235
Аԥсы́зтоԥырҭа, 426
Аԥсы́ иҳа́, 231
Аԥскәа́ра, 493
Аԥсынҟьа́ҟьа, 131
Аԥсынхәычы́, 131
Аԥсынтәы́ла, 131
Аԥсынду́, 131
Аԥхазе́ҭи, 85
Аԥхьа́рҭа II Иужныи приут, 352
Аԥхынра қьа́ла, 550
Аԥҳа, 287
Аԥҳа а́рԥаш, 303
Аԥҳа́л ҧеы́рҭа, 466
Аԥҳәы́с хьа́нҭа дызҿагы́лоу, 287
Аԥҳәы́сеиба лҙы́хь, 171
Аԥҳәы́сеиба лтәы́, 228
Аԥҳәа́саԥшь, 222
Аԥҳәа́саԥшьра, 267
Аԥцы́хара, 196
Аԥцхәа́ II Аԥц’хәа́, 263
Аԥчала́р II Ачԥала́р II Ачԥҳалра́, 270
Аԥша́қәсырҭа, 386; 402; 473; 550
Аԥша́қәсырҭа ахәы́, 474
Аԥша́қәсырҭа аҙы́хь, 506
Аԥша́нҳәара, 249
Аԥша́нҳәара II Ешырхәа́ II Иашырхәы́, 279
Аԥша́нҳәара аҙы́хь, 313
Аԥша́нҳәара арахәы́, 279
Аԥша́сраахәы́, 474

Аԥша́сырҭа, 432
Аԥша́тԥьарҭа, 146
Аԥшаҳәа́, 223
Аԥшаҳәа́ II Ҕарцкьи́аа рыԥшаҳәа́, 407
Аԥшаҳәа́ ӡма́хԥәа, 520
Аԥше́аха, 196
А́ԥшԥа рҳәа́ƀьа, 152
Аԥшьдәаны́ II Аԥшьдәны́, 274
А́ԥшылаа инха́рҭа, 176
А́ԥшьра, 156; 287; 474
А́ԥшьра ахәы́, 376
Аԥшьхәы́, 277
Аԥшы́ра, 474; 550
Аԥшы́ра акәа́ра, 493
Аԥы́рҭа, 265
Аԥы́рчатра, 440
Аԥы́рчатра ахәы́, 396
А́р ааныԥкы́лаз акәа́ра, 493
Ара́бжьантә ахәы́II Ара́бжьынтә ахәы́, 440
Араби́ка, 190
Арабҕье́иҵа, 226
Арагәа́ɯа, 376; 401; 425; 428; 438
Арагәа́ɯа кәа́ра II Не́ԥара, 556
Арагәа́шьа акәа́ра II Рагәа́шьи ҕа́ли, 556
Арагәа́ɯа, 396
Ара́гыдра ахәы́, 391
Ара́гыды, 379; 393; 526; 530
Арады́, 222; 265; 269; 372; 382; 538; 546
Арады́ II Ара́заҵә, 547
Арады́ахә, 243
Арады́ ахәы́, 452
Арады́ аҳа́бла, 372
Арады́ ҭагы́лоу акәа́ра, 493
Арады́ԥа, 338; 373
Арады́ԥшыра, 417
Арадәы́ II Ореховая роща, 139
Ара́жәпара, 447; 457; 535
Ара́жәпара агәы́, 457
Ара́зати, 205
Ара́заҵә II Ара́зат, 202
Ара́заҵә II Ара́зати, 204
Ара́заҵә, 411; 464; 547
Ара́ злагы́лоу, 379
Ара́ ҭагы́лоу, 534
Ара́ ҭагы́лоу аҵы́хь, 506
Ара́ ҭагы́лоу адәы, 400
Ара́ҵа, 265
Аракы́ч, 85
Ара́кьаҿы, 373
Ара́кьаҿы аҳа́бла, 373
Ара́махә, 493
Ара́наа, 393; 418; 452
Араԥа́н II Арԥан, 182
Ара́ԥ Кәа́сҭа дахьы́ршьыз, 252
Ара́ԥрбаа, 156
Ара́ԥшь, 455
Арасагәа́рҭа, 378
Араса́ ҭагы́лоу, 381
Араса́ ҭо́у, 453
Араса́ ҭо́у акәа́ра II Ҳаҭԥьы́ лкәа́ра, 493
Арасаҵа́ɯа II Асаҵа́ɯа, 313
Арасаҵха́, 196
Арасаҵха́ II Арасаҵы́хь, 189
Арасаҵы́хь, 179; 189; 313; 374; 506
Арасаҵы́хь акәа́ра, 198
Арасаҵы́хь-агәы, 374
Араса́ƀьара, 235
Арасара́, 147; 333; 375; 474; 530
Арасаргәа́рҭа, 444
Арасатра́, 376
Арасахәы́, 178
Арасҵаха́, 313
Арасҵы́хь, 314
Арасԥәа́, 269
Арасра́ (араса)ахәы́II Асара ахәы́, 243
Ар ахьа́ибашьыз, 419; 474
Ар ахьа́ибашьыз аҵы́хь, 474; 506
Ара́цхәрышь, 416
Ара́цәа ахьҭа́жьу, 371
Ара́цәаблырҭа, 371
Ара́цәаҵбаа, 190
Ара́цәарцара ахәы́, 338
Ара́цәарцарҭа, 381
Араҵы́с, 258
Араҵы́с аҵа́ɯа, 260; 328

Ара́хә ахьҭанҵәа́з, 287
Ара́хәмԥа, 333
Ара́хәы́, 273
Ара́хәы́чы́ зҭагы́лоу акәа́ра, 493
Ара́ҷар зҭо́у, 379
Ара́ҷарра, 524; 526
Араҷа́рра аҭа́ларҭа, 526
Араҷы́с, 141; 261
Араҷы́с ахәы́, 452
Ара́ш кәа́ра, 550; 556
Ара́ш ахәы́, 256; 266
Ара́ш ахәы́ II Чаабалырхәа, 264
Ара́шра кәа́ра, 556
Ара́шхәы, 190
Ара́шхәа II Ара́шхәы, 245
Ара́шха II Ара́шхәы, 190
Ара́шӡмах, 474
Ара́шра, 524; 530
Ара́шшьха, 190
Ара́шшьха аӡы́, 198
Ара́ԥа, 379
Ара́ԥада, 525
Ара́ԥынтә, 445; 448
Ара́баа, 190
Ара́баа аӡы, 198
Ара́баика, 190
Ара́баика хәчы́, 190
Ара́бжьыхәҵа, 287
Ара́бха II Ара́бха, 239; 287
Аргәсҭо́у, 224
Аргьатәу́лра, 530
Аргәы́наа рхәы́, 347
Аргәы́наа рҿы ахьы́ршьыз, 228
Аргәынкәа́ра, 542; 556
Аргәы́н – Измаи́л, 334
Аргәы́н – Исла́м, 333
Аргәы́нӡыхь, 314
Арҕәни́а аӡы́, 359
Арҕәни́а ашҭа́, 342
Арҕәни́а а́шьха, 352
Арҕәни́а, 342
Арҕәни́а ихәы́, 383
Ардии́аа рԥьаԥҭа́, 434
Ардо́на игәа́ԥа, 411
Ардын иҳа́бла, 381
Ардәын иӡы́, 314
Ардәын ны́іҳәара, 218
Ардәынҭыԥра, 269
Аре́иԥсҭа II Арешԥсҭа II Ариԥсҭа, 249
Аре́ицырхәхәа, 237
Арзаме́ҭ иӡы́хь, 314
Арӡы́наа ргәа́ԥа, 148
Арихәа́, 287
Арԥани́аа рче́ирҭа, 423
Арԥәа́, 243
Арҟәы́ԥь, 493
Арҟәы́ԥьаа рха́бла, 437
Арҟәы́ԥь-ԥха лӡы́хь, 314
Арла́наа рԥьанҭа́жәқәа, 254
Арла́н иа́шҭа, 243
Арла́н иԥьамҭа́, 381
Арла́н иҳаԥы́, 474
Арланкәа́ра II Арлан икәа́ра, 359
Арме́н иӡы́хь, 314
Армуҭлу́к, 334
Армԥа, 550
Армԥаду II Военно-Сухумская дорога, 352
Армянское ущелье, 228
Арнау́ҭаа рҭы́ԥ, 184
Арԥа́н, 182
Арԥа́р ры́ԥада, 342
Арԥхьара, 191; 287
Арԥхьара а́рԥаш, 303
Арԥшь, 272; 303
Арԥыс игы́ларҭа, 231
Ар ры́мԥа, 423; 474
Ар рыԥхьа́ра, 218
Ар ртәа́рҭа, 383
Ар рхәы́мԥа, 157
Арса́на иӡы́хь, 506
Арсау́л II Приморск II Цәкәа́ра, 229
Арса́на иԥьаԥҭа, 398; 441
Арса́на иԥьамҭа́, 422
Арса́на инха́рҭа, 430
Арса́на ирха, 429
Арсе́нт иԥьаԥҭа́, 543
Арсҭаа́ иа́шҭа, 352
Артє́м и́рха, 428
Артыш II Арҭыш, 191

Артәтәа́ра, 287
Аруха́н лқьапҵта́, 437
А́рха II А́рха, 238; 241; 266
А́рха, 376
А́рха, Алмысха́н ира́ ахьгы́лаз, 396
А́рха II Аҳәа́ҟьара а́рха, 246
А́рха II Еҕырҵа аҳа́бла, 276
А́рха II Самахареи, 413
А́рха хәыцы, 422; 426
А́рха-Адәқәанқәа, 367
А́рхаҙы, 314
А́рх, 180
Архире́иское, 339
А́рхду, 287
А́рххәацы, 287
Артцәы́ра, 418
Арчаи́иаа рзы́хь, 562
Ары́ зтро́у, 226
Ары́жәбарҵа, 237
Арыѡҵта́, 241
Ары́хтә, 242
Ары́шаа ры́хәҵа, 523
Ары́шаа рынха́рҵа, 462
Ары́шаа рхәы́, 535
Ары́шаа руасса́рҵа, 543
Ары́чхәҵа, 141
Ары́чхәҵа аҙы́хь, 171
Ары́чра аҙиа́, 173
Арѡа́п агәа́ѡа II Рѡа́п агәа́ѡа, 219
Арѡҵта́, 184; 253
Арѡҵта́ абаҟәы́лҙы, 314
Арѡҵа́а, 551
Арѡҵта́ аҙыцәҵәы́, 314
А́сабуа изы́хь, 562
Асабуле́и, 177
Аса́ҙхыцырҵа, 287
Аса́ҙуа Гьери́ иқьамҵта́, 540
А́сакара, 288
А́сакара ахәдаа́ра, 157
Асаҟәы́дара, 419
Асалиа́н, 400
Асамкәа́ндра, 396
Асамле́тка, 535
Асанато́риа II Военный санаторий, 147
Асапы́нцхырҵа, 352
Аса́р рҽапа́ра, 157; 352; 474
Аса́р ры́мѡа, 229; 352; 385; 474
Аса́ртра, 443
Асартцы́қә, 182
Асачы́хь II Ачачы́хь, 376
А́сиа лҙы, 171
Аскьы́рра, 181
Асқьала́ аҽы́қә, 371
Асқьа́р мѡа, 137
Асла́н ге́ли, 211
Аслангери́, 352
Аслангьери изы́хь, 171; 214
Аслангьери́шь цәҟәргли́ли, 214
Асланҙи́аа ргәа́ѡа, 462
Асла́н иаапҵра́, 405; 530
Асла́н изы́хь, 314
Асла́н икәа́ра II Асла́н-ге́ли, 211
Аслан иқьапҵта́, 429
Асла́н и́хьара, 333
Асламби́ иқьапҵта́, 456
А́смыр ишьы́рҵа, 229
Асовхо́з дгьыл, 147
Астадио́н, 444
Астаха́новка, 383
Асты́ша ахәы́, 288
Асты́ша, 288
Асҭампы́л, 474
Асҭамы́р ира́рха, 148
Асҭамы́р ира́рха апа́н, 148
Аспа́, 179
Асчы́на II Ашьцы́на, 239
Асшәырҙы́ II Сафру́джу, 352
Асыкәма́лра, 445
Асы́лахарҵа, 333
Асы́пра, 448
Асы́пра а́ҕдарра, 448
Асы́пра аҙы́жь, 517
Асы́пра апа́н, 420; 518
Асы́пра а́хәада, 474
Асы́пра кәа́ра, 493
Асы́стәара, 352
Атара́нцьа, 385
Атарбе́ково, 339
Атама́ зыбжьагы́лоу аҙы́хь, 506

Атаматрá, 424
Áтам зтóу II Атамá зтóу, 304
Атамóни, 202
Атúт иқьаптá, 463
Атóура II Сáбҵоҭа чáи, 202
Атýнгра, 375
Атýнгтра, 147; 376; 383; 394; 396; 427
Атýнгьтра, 246
Атурнéпстра, 381
Атышадý II Бездонная, 227
Атышадý II Тышаду, 540; 543
Атыúшахәы́, 272
Атыúҩша змóу аҙы́, 166
Атәáра, 237; 462
Атәáракәа, 393; 474
Атәáра ҭып, 474
Атәáра ахәы́, 235; 543
Аҭаацәá рҭып, 393; 453
Аҭаацәá рыхра, 474
Аҭáбиа зқәу, 157
Аҭákәажә дахьжý, 452
Áҭаниа úхра II Áҭани úхра, 474
Аҭáра, 85; 380
Аҭáра ахәы́, 380
Аҭáра ахәы́ аҙлагáра, 381
Аҭáра-аермáнцәа II Аҭара-ерманқы́ҵ, 384
Áҭарба иҳәыúста II Ҭарбá иҳәыстá, 380
Аҭáҳара, 376
Аҭáҳара акәáра, 493
Аҭéиаа рбаҳча, 184
Аҭéиҙы, 314
Аҭéи иҙы́хь, 562
Аҭеичыгәы́рхәа, 283
Áҭемыр, 474
Áҭемыр áшҭа, 474
Аҭéп ихәы́, 468
Áҭоуба, 474
Áҭоуба акатцәáра, 474
Аҭраá рáдгьыл, 219
Аҭҭар ргы́ларҭа, 376; 394
Áҭҭар рқьамтá, 415
Áҭҭар рҳáбла, 241; 418; 522
Аҭҳәы́ш, 434
Аҭшәáра, 242; 288
Аҭшәáрра, 393; 450; 530
Аҭшәáрра акәáра, 493
Аҭы́ҕь, 352
Аҭы́жәырҭа, 191
Аҭыҙтá, 179
Аҭыҙтаá, 235
Аҭы́п ду, 474
Аҭы́пеицрыхәхәара, 475
Áҭыркә пста II Турецкая щель, 184
Áҭыркәуа иҙы́хь, 562
Áҭыркәа иқьаптá, 458
Áҭыркәцәа рынхáрҭа, 418
Áҭыркәцәа рҙы́хь, 506
Áҭыркәцәа рны́шәынтракәа, 262
Áҭыркәцәа ахьы́нтцааз, 475
Áҭыркәцәа ахьы́ркыз Ашәҿаҟәа, 533
Аҭыпҳá лгәáрҭа II Ҳагпҳá лгәáрҭа, 288
Аҭы́пҳацәа ртáҳарҭа, 228
Áҭыршба иáдгьыл, 254
Аҭыҳәтá зы́хь, 506
Аҭәабáш, 422
Аҭәабáш аҙы́, 494
Аҭәáбхәы, 264; 265
Аҭәагәáрҭа, 393
Аҭәадý, 222; 258
Аҭәадý акәáра, 304
Аҭәадý ахәы́, 256
Аҭәадý аҙы́хь, 314
Аҭәаҙы́, 475; 506
Аҭәаҙы́хь, 314
Аҭәáҙара, 475
Аҭәáжә, 242; 288; 540
Аҭәáжә аҙы́хь, 562
Аҭәáжә ахәы́, 243; 467; 475; 540
Аҭәáжәхәы, 444
Аҭәакьаҷеы́, 530
Аҭәакьаҷеы́ áрҩаш, 556
Аҭәаҟәá ры́мтца, 438
Аҭәаҟьáла, 393
Аҭәаҟьáҟьа утц, 242
Аҭәарҭá, 136
Аҭәархы́ра, 182

Аҭәархы́рҭа, 246; 444; 475
Аҭәархәы́, 223; 366; 525
Аҭәа́рхәара, 525
Аҭәа́рхәара аҳы́, 556
Аҭәа́ хәчы́, 221; 222
Аҭәахәы́, 218; 223; 224; 225; 254; 276
Аҭәахәы́ II Ашҭахә, 282
Аҭәа́ҵла, 430
Аҭәы́мыгра, 182
Аҭәы́ԥшра кәа́ра, 304
Аҭәы́цьра, 246
Ауа́дара, 148; 373; 393; 449
Ауа́дара ду, 475
Ауа́дара хәычы́, 475
Ауа́дҳара, 86; 288
Ауа́дҳара аҳы́, 314
Ауа́дҳара аҳы́рԥаш, 304
Ауа́заҵьра II Аҵьра, 146
Ауа́ҟ иҳы́, 171
Ауали́ца II Бара́схә, 230
Ауарды́нцәра, 551
Ауа́рхәа, 224; 256
Ауарҳа́л зҟәу́, 475
Ауарҳа́л зҭа́ршәау, 466
Ауарца́хә II Уарца́хә II Ерца́хә, 352
Ауа́ԥшь ҙлага́ра, 420
Ауа́ԥшьра, 528
Ауаса́ ры́мԥа, 475
Ауаса́ раабҭра́, 452
Ауаса́ ахьҭа́рцалаз, 288
Ауаса́кәашара II Ауаса́кәашарҭа, 157
Ауасахырпы́шьра, 475
Ауасахәы́мԥа II Уаса́мԥахәы, 287
Ауаса́хьшьцәа ртәы́, 262
Ауаса́хьча иҳаԥы́, 288
Ауасарҙы́хь, 314
Ауаса́аԥҵра, 537
Ауаскәа́ра, 556
Ауасса́ра, 393; 551
Ауасса́рҭа, 375; 376
Ауасса́рҭа-ҳа, 445
Ауастәа́ра, 475
Ауасы́рхәа, 230
Ауаткаршы́ра, 314
Ауахәа́, 379
Ауахәа́ма, 417; 427
Ауахәа́ма II Наухәа́ме, 387
Ауахәа́ма II Охәа́ме, 546
Ауахәа́ма зҭагы́лоу, 391
Ауахәа́ма ахәы́, 389; 405; 446
Ауахәа́ма а́шҭа, 420; 462; 528
Ауаԥа́ԥшь, 352
Ауаԥа́ԥшь икәа́ра, 359
Ауаԥы́ дахьҭы́ршьааз, 184
Ауаԥы́заҵә II Аԥзаҵә, 353
Аугьа́н ихәы́, 426
Аугьа́н иқьаԥҭа́, 543
Аугьа́н итәа́ра, 426
Аӷу́да кәа́ра, 304
Аӷу́дақәа, 218
Аӷу́дара, 528
Аӷу́дра, 541; 551
Аӷу́зха, 227; 314
Аупақьа́лахә, 526
Аурыс ипла́н, 416
Аурыс ирҟа́ра II Аурыс ирхы́ра¬мԥа, 466
Аурыс и́мԥа, 396
Аурыс идәы́, 391
Аурысқәа рча́ҙырҭа, 396
Аурысцәа рқьаԥҭа́, 441
Ауриа ибҕа́ларҭа, 449
Аураԥсҭа́ II Аураԥсʼҭа́, 287
Аураҙы́хь, 314
Аӷу́рчара, 551
Ауҭра ҭы́ԥ, 551
Аухәа́ра, 287
Ауца́ дәы́, 445
Аушҭа́, 347
Афе́рма ахьгы́лаз, 420
Афе́рма рҭыԥ, 369
Афли́ка хҵа́ра, 184
Афо́н гора́, 228
Афо́н-ҿыц II Новый-Афон II Ԥсы́рҙха, 215
Аԥшьра, 475
Аԥшьра (Апшьра) акы́дларҭа, 475
Афы́срахә II Афы́сʼрахә, 269
Ахаа́ рқьаԥҭа́, 397; 458

Ахаа́ ртәы́, 219
А́ха ахьы́қәырсу, 475
Ахаа́ ры́дгьыл, 251
А́х-аг, 191
А́ха еиҽаргы́лара, 526
Аха́жә, 551
Аха́иарҭа, 394
Аха́кәлара, 475
Аха́кәлара а́ԥслымз ахьы́қәу, 450
Аха́лашҭа, 191
Аха́л иԥа́ иҟәы́дырҭа, 453
Ахалсопе́ли, 149
Ахалсоԥе́ли, 274
Ахалше́ни, 137
Аха́пажә, 440
Ахампа́ҟәра, 233
Аха́ԥалара, 448; 551
Ахары́ II Мҷы́шь ахары́, 272
Ахары́ҵа II Ахры́ҵа, 236
Ахары́ҵа а́рырҭа, 236
А́хаҽашара II А́храҽашара II А́бахә аҽа́шара, 265
А́хаҵықә, 269
А́хаҵа, 157; 232; 287; 459
А́хаҵа а́рҩаш, 166
Аха́шшлара, 191
Аха́ҳә ду, 394; 475
Аха́ҳәбжьара, 533
Аха́ҳәбагьыр, 420
Аха́ҳәԥеырҭа (Карьер) II Акариер, 522
Аха́ҳәзырҭа, 224
Аха́ҳәқәацә, 475
Аха́ҳәқәацә акәа́ра, 494
Аха́ҳәеиҩса, 456
Аха́ҳәрҵәыра, 239
Аха́ҳәрҟәара, 427
Аха́ҳәршәырҭа, 288
Аха́ҳәрддыра, 400
Аха́ҳәтәара?, 352
Аха́ҳәцәы, 475
Аха́ҳәцәашҭа, 475
Аха́ҳәччә, 280
Аха́ҳәш, 222
Аха́ҳәмҩа, 416
Аха́ҳәду, 180
Аха́ҳәду ахькьа́жьу, 530
Аха́ҳра, 185
Аха́ҳара, 458
Аха́ԥьра, 400
Аха́ԥьара, 375
А́хба да́хьжу, 399
А́хба ибаҟа́, 452
А́хба ины́іха, 232
А́хба иҵып, 288
Ахбы́рцә II Ахәбы́рц, 157
Ахе́и, 166
А́хедора, 166
А́хзмах, 328
Ахи́пс, 166
Ахи́хәԥа, 546
Ахка́ара, 537
Ахка́ара II Нахка́ари, 387
Ахкы́лаҵара, 467
Ахкы́лаҵара II Ахы́лаҵара, 475
Ахкәа́ԥьцәа рзы, 314
Ахладиа́н иқьаԥҭа́, 543
Ахмаԥы́р иԥан, 566
Ахмаԥы́р иа́рха, 526
Ахме́д итәы́, 226
А́хԥатәи Бина́гә иаа́ԥҵра, 448
А́хра ашы́цра, 146
А́храгәара, 229
А́хра еиқәаҵәа́, 157
А́храҟаԥшь, 334
А́храмҵа, 551
А́храҽашара, 265
А́храшкәакәа, 288
А́хра шкәа́кәа, 157
Ахсы́рхәа, 352
Ахҵы́мла II Ахҵынра, 267
Ахҵы́сҭа, 136
Ахчы́зқә, 475
Ахҽақәа́ ахьы́қәу ахәы́ 288
Ахҽа́рра, 389; 445; 458
Ахы́блаара, 475
Ахы́блаара II Ахьи́блара, 525
Ахы́ҕдарра, 543
Ахы́қә II Ахы́қә 261
Ахы́қәҵара, 157

Ахы́лбыҕьра, 444
Ахы́лбҕьра, 448
Ахылкьы́ II Хылкьы́, 288
Ахы́лаҵара, 475
Ахы́сҵа, 166; 347
Ахы́ уаа́, 367; 388; 404; 408; 414; 417
Ахы́ уаа́ II Аҵангэ́ара, 436
Ахы́ уаа́ II Кындыҕ ахэ́ы́, 403
Ахы́ц лпа иа́сара, 279
Ахыҵыхра, 157; 229
Ахы́ш ахэ́ы́, 475
Ахы́ш ахэ́ы́ II Хы́шахэ, 352
Ахьагэ́аҩара, 277
Ахьажэ, 411; 440
Ахьабжьагылара, 237
Ахьакэ́ара II Чубороно́и, 211
Ахьакэ́ара II Муҵаҵера, 304
Ахьаҙы II Малый Ахеи, 166
Ахьалапҳьарҵа, 530
Ахьа́мхэра ахэ́ы́, 460
Ахьамҷеыҕ, 398
Ахьара, 229; 261; 271; 530; 537
Ахьара II Охьала́р, 525
Ахьара II Очубу́ре, 205
Ахьара кэа́ра, 494
Ахьара хэычы́, 444
Ахьара аҩы́ҵа, 526
Ахьара акэа́ра, 304
Ахьара агэа́ҩара, 271
Ахьара ахэ́ы́, 438
Ахьара аҙы́хь, 506
Ахьарахэ аҙы́хь, 506
Ахьараҩада, 451
Ахьарҵып, 228
Ахьархыҟэ, 522
Ахьархькра агэа́ҩа, 261
Ахьархькра, 275
Ахьарҩара, 438
Ахьатоура, 166
Ахьахэы, 224
Ахьаца ахьгы́лоу Бина́гэ иааҧтра́, 448
Ахьаца ахэ́ы́, 535
Ахьаца еицырхэхэа́ра, 530
Ахьаца зҵо́у, 226
Ахьаца ҙа́га, 452
Ахьацаҙмах, 525
Ахьаца ҙы́хь, 506
Ахьацара, 137; 266; 407
Ахьацара ахэ́ы́, 548
Ахьацара II Бохо́на, 532
Ахьацара хэычы́ II Апхьа́цара, 265
Ахьацара ҭып, 476
Ахьацара ду, 265
Ахьацарахэы, 347
Ахьацарагэ́арҵа, 523
Ахьаҷарра, 530
Ахьера, 206
Ахьи́блара, 525
Ахьи́кора, 166
Ахьпсҭа́, 157
Ахьтэы́цха, 327
Ахьча дахьҭахаз, 371
Ахьчапшьара, 264
Ахьы́псҭа, 277
Ахьы́лбыҕьра II Ахы́лбыҕьра, 451
Ахэаа́ II Ча́н игэа́ра, 243
Ахэажэ зҵоу, 288
Ахэажэра, 184; 407; 433; 528
Ахэажэра аҩы́ҵа, 527
Ахэажэҭыгэ, 523
Ахэамсара́, 475
Ахэанаа́, 383; 411; 543
Ахэа́рҙмах, 288
Ахэа́рра, 448; 476; 530; 551
Ахэа́рра кэа́ра, 494
Ахэац кэа́ра, 556
Ахэацра, 476
Ахэацра хэычы́, 476
Ахэацра абга́рра, 476
Ахэаҷа, 248
Ахэаҷа кэа́ра II Охо́ҷьа, 556
Ахэбырҙы́хь, 171
Ахэдаара, 191
Ахэ ду, 438
Ахэе́иҟэаҵэа, 551
Ахэкьа́ҷ, 400
Ахэкьа́ҷ акэа́ра, 494
Ахэпа́ҷ, 151; 347

Ахәныы́х II Ахәныы́ха, 277
Ахәо́у, 235; 383; 405
Ахәо́ура, 384
Ахәараҽа́рра, 543
Ахәараҽа́рра акәа́ра, 556
Ахәры́ II Охәре́и, 385
Ахәры́ II Охәре́и аҳа́бла, 402
Ахәры́ аҳа́бла, 387
Ахәры́, Охәре́и, 488
А́хәти, Зе́мо Ахәти, 338
А́хәтца, 149; 279; 338; 391; 415
А́хәтц амху́сҭақәа, 284
А́хәшәра ахы́қә, 467
Ахәшәҳаԥы́, 288
Ахәы́аапҵра, 418
Ахәы́қәдаара II Ахы́хәдаара, 288
Ахәы́қәдаара ахы́ҵырҭа, 288
Ахәы́лабаа, 134
Ахәы́лмӡы, 288
Ахәы́маҡаш, 191
Ахәы́мԥа, 149
Ахәы́расҟәа, 189
Ахәы́рма аӡы́хь, 315
Ахәы́рма ду, 445
Ахәы́рмазҭоу, 235
Ахәы́рма зҭоу, 265
Ахәы́рмакәа́ра, 488
Ахәы́рмара, 136; 379; 381; 401; 405
Ахәы́рмара акәа́ра, 494
Ахәы́рматра, 420
Ахәысхәы́, 233
Ахәышҭаара́ II Хәме́н-Натопу́ри, 461
Аҳа́ ахьангы́лоу, 352
Аҳабзи́ахә, 476
Аҳа́блаа II Раҳәты́ аҳа́бла, 463
А́ҳаг иҷапа́ра, 288
Аҳагәа́шә, 189; 191
Аҳагәа́рҭа, 378
Аҳа́ҕ II Аҳа́ҕа, 191
Аҳа́еиласа ахәы́, 455
Аҳа́жә II Елы́маа рынха́рҭа, 244
Аҳа́жә, 145
Аҳа́жә а́бахә, 426
Аҳа́жә а́дәы, 426
Аҳа́зқә ахәы́, 288
Аҳа́ зҭагы́лоу, 384; 452; 527
Аҳа́ зҭо́у, 272
Аҳаӡы́, 304
Аҳа́иаҵәа, 518
Аҳа́иласа, 400
Аҳа́ҡьа, 157
Аҳампа́лфарҭа ду, 476
Аҳампа́лфарҭа хәыҷы, 476
Аҳа́ԥ II Аҳаԥы́, 387
Аҳа́ԥ хәыҷы́, 464
Аҳа́ԥ ду а́мҵа, 464
Аҳаԥы́, 401; 462; 523
Аҳаԥы́ зҷы ԝахо́у, 476
Аҳаԥы́ а́наара, 449
Аҳаԥы́цәгьа, 476; 551
Аҳаԥы́шьҭагәыгә, 393
Аҳаԥзы́, 315
Аҳаԥзы́хь, 171
Аҳа́ԥсҭа, 249; 288
Аҳа́ԥшь, 476
Аҳа́ԥшь акаҵәа́ра, 476
Аҳаԥшьахәы́, 234
Аҳаԥшьа́ӡырҭа, 224
Аҳаргыла́ра, 191
Аҳаргыла́ра аӡы́хь, 199
Аҳарда́нра, 233
Аҳарҡәҡәа́ра, 157
Аҳары́ҵа, 256
Аҳа́рԥа, 476; 551
Аҳа́рԥа аӡы, 494
Аҳа́рԥҭа, 304
Аҳа́рԥҭа аӡы́, 304
Аҳасара́ аԥа́н, 410; 518
Аҳа́сҭа, 184
Аҳаҭгәы́нра, 233; 243
Аҳа́уауаа рҭыԥ, 476
Аҳа́хьча, 191; 288; 315
Аҳа́хьча а́рԥаш, 198
Аҳа́ хәа́ԥса, 379
Аҳа́ хәыҷы́, 445
Аҳа́цҳа, 139; 152
Аҳа́цҳа аӡы́хь, 171
Аҳа́цәгьа, 191
Аҳаҷҷаӡы́хь, 506
Аҳаҷҷгәа́рҭа, 152

Аҳа́ҿҧархәы́, 348
Аҳа́ҽеҳәаҧсалара, 393
Аҳа́ҽарахә, 243
Аҳа́шаҵхырҵа, 239
А́ҳашыг иҵып, 288
А́ҳаԥьым да́хьжәу, 476
А́ҳду икы́ра, 176
А́ҳ и́бна, 416
А́ҳ и́бахә II Ҳа́л иба́хә, 288
А́ҳ изы́хь, 506; 507; 535; 562
А́ҳ икәа́ра, 166
А́ҳ иныҳәарҵа, 389
А́ҳ ипа́ Си́ҵбеи ижы́рҵа II Ча́чба ибаҟа́, 134
А́ҳ и́рԥаш, 556
А́ҳ итәа́ра, 157; 357; 530
А́ҳ итәа́рҵа, 145
А́ҳ итәа́рҵа акәа́ра?, 359
А́ҳ итәа́рҵа ду, 152
А́ҳ итәа́рҵа хәыҷы́, 152
А́ҳ иҳәаҧы II Ахихәаҧа, 546
А́ҳ иҳапы́, 551
А́ҳкәажә лзы́хь, 315; 507
Аҳма́ҵ иқьаҧҵа́, 371
Аҳма́ҵ иҳәыста́, 272
Аҳме́ҵ иа́дгьыл, 233
Аҳме́ҵ итәы́, 267
Аҳҵынра́ II Ча́чаа раҳҵынра́, 433
Аҳҵы́нра а́шҵа, 413
Аҳҵы́хәҵа, 261
Аҳҵы́хәҵа аҳа́бла II Лыхны́, 258
А́ҳҵхәы II Трапеция, 135
Аҳәа́а, 371
Аҳәаа́ рҟәа́ҵа, 381
Аҳәаа́ рхәы́, 458
Аҳәаа́ рыԥшаҳәа́, 459
Аҳәа́ ахьдыҵрԥаз а́бахә, 533
Аҳәабҕа́ларҵа, 440
Аҳәабо́ра, 137
Аҳәаҟьы́ра II Ҳәаҟьы́ра, 304
Аҳәа́мша, 335
Аҳәа́ ркәа́ра, 494
Аҳәарҙма́х, 328
Аҳәарԥа́н, 566
Аҳәа́рхкаара, 383
Аҳәа́ рҳапы́, 452; 530
Аҳәа́р рҽаԥа́ра, 157
Аҳәарымша, 543
Аҳәарымша азы́хь, 563
Аҳәаса́заҵә, 375
Аҳәасагәа́рҵа, 449
Аҳәаса́ зҵагы́лоу, 400; 466
Аҳәаса́ҟаԥшь ахәы́, 440
Аҳәаса́ԥшь, 391
Аҳәаса́ԥшь акәа́ра, 556
Аҳәаса́ԥшь ахәы́, 524
Аҳәаса́ԥшь азы́жь, 518
Аҳәасара́, 373
Аҳәаса́рҵа, 464
Аҳәаҵра́з, 382
Аҳәаҵра́ҕдарра, 467
Аҳәаҵра́шьаҟьасҵа, 476
Аҳәаҵра́ша да, 476
Аҳәа́ха II Аҳәа́ха 221
Аҳәахы́ҵра, 288
Аҳәафе́рма, 418
Аҳәацәарҙы́хь, 199; 315
Аҳәацәа рзы́хь агы́ларҵа, 191
Аҳәа́цәгьа ахәы́, 399
Аҳәа́цәгьа ахәы́ акәа́ра, 494
Аҳәа́ҵыхәакнаҳара, 240
Аҳәаҽа́ҳара, 157
Аҳәа́шха II Аҳәа́шха, 288
Аҳәдәы́, 146
Аҳәдәы́ алахәа́ма, 146
Аҳәе́ижьра, 375; 376
Аҳәҙы́, 360
Аҳәи́, 166; 476
Аҳәи́ II Баӯ́л II Большой Ахеи, 166
Аҳәи́ азы́, 494
А́ҳәса рзы́хь, 157; 171
А́ҳәҵаша, 556
А́ҳәҵаҽамша, 277
Аҳәы́нҵқар икәа́ра II Гызма́л икәа́ра II Цаҟьаԥа́н, 494
Аҳәынҵәара́, 425
Аҳәы́нҵәара́ ҭып, 476
Аҳәынҵәа́цәгьа, 375
Аҳәынҵәзы́хь, 151
Аҳәынҵәзы́хь II Ҳәынҵәаҙы́хь, 171

Аҳәы́мп, 476
Аҳәы́мп а́илыҵырҭа, 476
Аҳәыҫта́, 524
Аҳәыҫта́ ду, 410
Аҳәы́ҳәакыра, 366
Аҳәы́ҳәшәара, 180; 187; 265; 368
Аҳәɷагәаɷа, 289
А́цагды, 176
Аца́ зҭагы́лоу, 541; 543
Аца́ зҭагы́лоу акәа́ра, 556
А́ца зҭо́у, 527
А́ца зҭо́у ахәы́, 272
Аца́ зықәгы́лоу, 402
А́цаҟьа зҭагы́лоу, 396
А́цаҟьа а́мҵа, 393; 476
А́цанба итәы́, 279; 281
Ацангәы́гәра, 179
Ацангәы́гәра II Красный крест, 187
Ацарпы́нра, 476
А́цатра, 260
А́цаха кәа́ра, 494
А́цахҿы, 184
А́цахә II А́ц’ахә, 223; 281
А́цахәы II А́ц’ахәы, 235
А́цаш ахәы́, 157
Ацгәы́ԥарҭа, 494
Ацгәыԥста́, 157
Ацдәаа́ II Ацдәаа́, 263
Ацдәаа́ рԥан, 327
Аци́трус совхо́з II Цитрусовый совхоз, 177
Ацԥха́ лҳы́хь, 315
А́цҭышә, 137
А́цҭышә аҳа́бла, 138
А́цуныҳә, 240
А́цуныҳәара, 271
А́цуныҳәара ду, 275
А́цуныҳәарҭа, 236; 242; 246; 252; 255; 261; 262; 265; 266; 267; 279; 280; 282; 369; 424; 429; 534
А́цуркәа́ра II Ҟазырха́н лкәа́ра, 494
А́цурхәа II А́чырхәа, 258
А́цуҭа, 384; 440; 449; 452
А́цуҭа ахәы́, 449
А́цуҭа кәа́ра, 494
А́цха зҭоу акәа́ра, 304
А́цҳа ду, 228
А́цҳаԥшь II Красный мост, 135
А́цшбжьара, 401
Ацыблы́кь тәарҭа, 138
Ацы́ҕкыра, 228
Ацы́ҕкәара II Оквиноре, 211
Ацы́ҕмɷа, 342; 391; 401; 443; 537; 539; 551
Ацы́ҕԥшцәа ркәа́ра, 494
Ацы́ҕтәара II Оквиноре, 203
Ацы́ҕца, 476
Ацы́ҕцҳақәа, 153
Ацы́ԥьқәа, 86
Ацы́ԥьқәа II Осечко, 183
Ацәаҕәа́ра, 438
Ацәашькәа́ра, 557
А́цәгылара, 146; 289; 476; 551
А́цәгылара ахәы́, 157
А́цәʒыхь, 171; 242; 315
А́цәлаа кәа́ра, 494
А́цәсара, 551
А́цәтәара, 352
А́цәтәара II Ацәтәра ахәы́, 218
А́цәтәара хәыҷы, 476
А́цәтәара ду, 476
А́цәҭырасбаа, 289
Ацәхәру́ҟә II Стампыл, 249
Ацәцәкәы́ра ахәы́, 235
А́цәымɷахәы́, 254
Ацәымзаркы́ра II Маяк, 135
Ацәы́расра, 377; 476
Ацәы́расра аɷы́ҵа, 477
Ацәы́расра аʒы́хь, 507
А́цәыркра, 184
Ацәы́хара ахәы́, 452
Аҵангәа́ра, 229; 289; 390; 436; 438; 477; 551
Аҵангәа́ра абаа́, 398
Аҵангәа́ра а́рха, 439
Аҵангәа́ра аҳаблы, 439
Аҵарбе́лра II Оҵурбе́ле, 537; 539
Аҵарбе́лҭра, 438
Аҵа́рʒы II Кәатапе́и II Ҵыскәа́ра, 488
Аҵа́рҵа, 304

Аҵе́ԥьгәарҭа, 277
Аҵе́иԥьзы, 150
Аҵларкәы́кәтра, 395
Аҵымҵа́р, 315
Аҵырга́ ду, 226
Аҵы́сзы II Аҵы́с’зы, 315
Аҵы́сзы ахы́, 464
Аҵы́сза ахы́ II Ҵысзы, 477
Аҵы́скыра, 535
Аҵы́слаха, 454
Аҵы́сшәара, 235
Аҵы́ҭәаԥә II Аҵы́ҭәаԥәа, 289
Аҵы́ҭәаԥә а́рҩаш, 304
Аҵы́ҭәаԥә хәчы́, 289
Аҵы́ҭәаԥырҭа, 477
Аҵыҵы́ндрахәы́, 277
Аҵәа́ ахьабжьагы́лоу, 409
Аҵәа́ зҭагы́лоу, 379; 393; 452
Аҵәа́ зҭагы́лоу II Целина, 419
Аҵәа́ԥаԥшьԥәа, 438
Аҵәа́наа, 382
Аҵәа́ԥьасҭа II Аҵәа́ԥьашҭа, 237
Аҵәа́ԥшь ахәы́, 443; 525
Аҵәа́ԥшьра, 369; 381
Аҵәа́ԥшьҭра, 379
Аҵәа́ргьала ахәы́, 226
Аҵәа́ргь ахәы́ II Аҵәаргьа́ла ахәы́, 226
Аҵәа́хаа, 540
Аҵәа́хаа ахәы́, 226
Аҵәахаха́ра, 255
Аҵәа́ашара, 248
Аҵәа́сара, 256; 396; 410; 419; 443; 468
Аҵәа́сара агәа́ҩа, 256
Аҵәатра́, 182
Аҵәа́шла, 444
Аҵәа́шла ахәы́, 449
А́ҵәацара, 537
Аҵәҵәа́ дәы, 449
Аҵәызҭо́у, 281
Аҵәы́бзҭра, 541
Аҵәыҵәба́ажә, 438
Аҵәы́ш, 523
Аҵәы́ша ахәы́, 466
Аҵәы́шҭа II Иаҵәы́шҭа, 289
Ачаа́ ра́шҭа, 185; 409
Ачаа́ рзы II Чба изы́хь, 199
Ачаа́ рзы́хь, 563
Ачаархәы́, 543
Ачаарԥы́ҭ, 408
Ачаа рыкка́ра, 458
А́чадара, 86; 143; 338; 352; 393; 477
А́чадара II Аҽадара́, 551
А́чадара а́рҩаш, 360
А́чадарра, 477
Ача́жәпара ду, 551
Ача́жәпара хәыҷы, 551
Ача́и а́марда, 376
Ача́ира, 386
Ача́исовхоз, 416
Ачаланда́рмҩа, 289
А́чалара, 548
Ачале́изҭоу II Ачалеира, 477
Ачале́ира, 135; 262
Ачамчы́ра II Очамчы́ра, 86; 366
Ачамчы́ра акәа́ра, 488
Ача́мҳагәарҭа, 277
Ача́мҳара, 289; 352; 378; 393; 449; 477; 551
Ачамҳаза́ыхь, 315
Ача́мҳара ахы́, 477
Ача́мҳара а́рҩаш, 360
Ача́мҳара ду, 477
Ача́мҳара кәа́ра, 494
Ача́мҳара ҭшәарра, 393
Ача́мҳара хәыҷы́, 477
А́чангәарҭа, 546
А́чаԥара, 376; 401
А́чаԥара ахы́, 401
А́чаԥара ахәы́, 375
А́чаԥара кәа́ра, 494
А́чара, 153; 289
Ача́рҕә зласо́у, 477
Ачарҭа́, 262; 409; 452
Ачарҭаҟәа́, 409
Ачатра́, 425
А́чачба и́бна, 230
Ачачхале́и II Шьаҟа́риԥацәа рзы́хь, 507

Ачачхале́и аҙы́хь, 507
Ачачхале́и анаара, 466
Ачачхале́и а́наара аҙы́хь, 507
Ачба-иашҭа, 522
Ачба ибо́раҭып, 289
Ачба игәа́ра II Анчба́иеԥшь нади́хи, 203
Ачба иҙырҭәҭәа́ра II Ачба и́ҙар¬тәара, 157
Ачба иҙырҭәҭәа́ра аҙы́ II Ачба и́ҙартәара аҙы́, 166
Ачба икәа́ра, 551; 557
Ачба ира́цәа ахьтóу, 527
Ачба иҭа́хаҳарҭа, 540
Ачба и́хәдаара, 289
Ачбаиҳара II Ачби́ҳара, 352
Аченгелиа и́ԥьма ахьынҵәа́з, 530
Ачкыҵа, 283
Ачкыҵа II А́ԥькыҵа, 254
Ачмарда́ II Ашмарда́, 191
Ачԥалар, 270
Ачҭа, 184
Ачуа́нҙыхь, 315
Ачхотуа ипла́н, 373
Аччи́а ихаҳә, 157
Аччи́ацәа рхәы́ы, 419
Ачччныҳәара II Ччны́ҳәара, 289
Ачшәра а́гаҷа, 191
Ачы́қь аԥы́ҵа, 477
Ачы́расра, 477
Ачы́расра аҙы́хь, 477; 507
Ачы́расра а́шьха, 477
Ачы́расра ду, 477
Ачы́расра хәычы́, 477
Ачыркәа́ра II Цхьенҵкә́р, 488
Ачы́рхәара, 231
А́ҷаа рынха́рҭа, 249
А́ҷанба дахьы́қәырҵаз, 191
А́ҷанба итәы́, 282
Аҷанда́ра, 230; 348
Аҷанда́ра II Ҷанда́ри, 208
Аҷанда́ра II Ҷанда́ра, 151
Аҷанда́ра аҳа́бла, 230
Аҷанда́р ахәы́, 548
А́ҷан иба́хә, 289
А́ҷан рҙы́хь, 315
Аҷа́нуа, 230
Аҷа́ԥшьҙа, 239
Аҷа́ԥшьара, 366
Аҷа́ра, 182
Аҷа́ҷара, 538; 551
Аҷе́иҙаа, 224
Аҷе́иҙқәа, 141
Аҷе́ҙ ахәы́, 529
Аҷе́иҙ ахәы́, 377
Аҷла́рра, 397
Аҷырҟәата́н кәа́ра, 495
Аҿадабҕа́ларҭа, 445
Аҿада́ зҭаԥсы́з акәа́ра, 495
Аҿадара́, 87; 352; 449; 477; 546; 551
Аҿада́мԥа, 543
Аҿадара́ аҙы́, 557
Аҿадара́ ахы́қә, 477
Аҿадара́ шьхаца́мԥа, 477
Аҿада́ рҙмах, 352
Аҿадха́, 540
Аҿадха́ ахәы́, 524
Аҿадхара́ акәа́ра?, 352
Аҿады́шьхәа II Ҿады́шьхәа, 477
Аҿагы́лара, 229
Аҿа́жәпа II Ача́жәпа, 525
Аҿа́н ры́ҙмах, 173
Аҿа́мԥа аҭы́сырҭа, 242; 289
Аҿа́нҵра, 410; 418
Аҿа́хәмарра, 352; 477
Аҿа́цәгыларҭа II Цәеихы, 191
Аҿҟьы́ ҭызго, 445; 495
Аҿы́бахә, 289
Аҿыбҕа́лара, 477
Аҿы́кәадырырҭа, 395
Аҿы́ҙқәа, 551
Аҿыԥсҭа́, 187
Аҿы́рԥырҭа, 180; 418; 427; 524
Аҿы́рыԥҭа, 280
Аҿы́рха II Аҿы́рха по́чта, 230
Аҿытра́, 256
Аҿы́шьҭырҭа, 464
Аҿы́мԥа, 233; 289; 393
Аҿы́мԥаҙмах, 478

Аҽы́мԥацәгьа, 393; 478
Аҽегәа́ра, 219; 222; 387
Аҽегы́лара, 180; 252
Аҽе́изгарҭа ахәы́, 264
Аҽе́ирахә, 191
Аҽекы́кра, 223
Аҽԥа́ ахьага́з, 289
Аҽԥа́ рԥа́н, 518
Аҽемарда́, 191
Аҽемарда́ аҳа́бла, 189
Аҽео́ура, 249
Аҽерасаҙы́хь, 507
Аҽтра́, 224
Аҽха́ ҙыҵәҵәы́, 171
Аҽхы́, 410
Аҽхы́баԥ ахьа́рсу, 352
А́ҽаƀҳаара, 523; 530; 543
Аҽаԥа́ра, 157; 391; 395; 421; 478; 528; 541
Аҽаԥа́ра а́рԥаш, 495
Аҽаԥа́ра ду, 478
Аҽа́ԥсҭа агәа́ԥа, 239
Аҽа́ԥшь, 289
Аҽа́ԥшьҙа II Аҵа́ԥшьҙа, 289
Аҽа́хә, 379
Аҽе́иԥҳа аԥы́ҵа, 379
Аҽиԥҳа́, 478
Аҽппы́ра, 289
Аҽы́кә зԥәу́, 191
Аҽырҳәы́да, 395
Аҽы́сырҭа цәгьа акәа́ра, 495
Аҽы́цнхацәа, 275; 389
Аҽы́ҷьԥхьарҭа, 289
Ашаа́фа II Ашы́фа?, 348
А́шамба иҵы́сырҭа, 289
А́шамба ицы́царҭа, 289
А́шам иԥьаԥҵа́, 397
Ашамира́, 464; 541
Ашамира́ II Чачхалиа́а рҳа́бла, 434
А́шам ртәы, 247
Ашамгәа́ра, 157
Ашамы́ҷьра, 393
А́шита II А́шҭа II Цха́ԥхушь Мин¬до́ри, 205
Ашко́л ƀаԥшь, 260
А́шларба, 478
Ашларҭа́ԥа, 267
А́шҭа, 191; 203; 205; 209; 256; 266; 269; 278; 331; 367; 373; 392; 415; 449; 466; 535; 551
А́шҭа II Бҕажәаа́ ра́шҭа, 395
А́шҭа II Ди́ди миндо́ре, 205
А́шҭа II Кәыниа́шҭа, 478
А́шҭа II Кәаԥь иа́шҭа, 534
А́шҭа II Чачаа ра́шҭа, 381
А́шҭа ду, 409
А́шҭа аҙы́хь, 315
А́шҭа кәа́ра, 557
А́шҭа хәычы́, 409
А́шҭахә, 282
Ашҭгәы́н, 374
Ашҭны́, 289
А́шхәаҙы, 507
А́шхәа ны́ƀкәарҭа, 434
А́шхәа ԥшы́рҭа, 337
А́шхәацәырҭа, 434
А́шхәатҵәахырҭа, 267
А́шхәаҷаҳәарҭа, 434
А́шшарду, 289
Ашырҙы́хь, 315
Ашы́скымсгәарҭа, 289
Ашы́цԥара, 277
Ашыцкәа́ра, 304
Ашыцҙы́хь, 478; 507
Ашы́цра, 144; 157; 176; 260; 274; 369; 388; 424; 452; 548
Ашы́цра II Обзака́ле, 546
Ашы́цра аҳаԥы́, 272
Ашы́цгәарҭа, 242
Ашы́мҳабнара, 352
Ашы́мҳара, 551
Ашы́мҳасҭа, 265
Ашьа́бсҭакәара II Олень, 211
Ашьа́нҵакәара, 495; 557
Ашьа́нҵара, 157; 407; 440
Ашьа́нҵара ахәы́, 443
Ашьа́нҵарацыԥ, 441
А́шьанаа дахьы́ршьыз, 527
Ашьацҳәака́ршәырҭа, 393
Ашьа́шқәа, 495

Ашьа́шра, 478; 551
Ашьа́шра аҳы́, 557
Ашьа́шла, 369
Ашьа́шла II Ашьа́шра, 135
Ашьа́шьра, 551
Ашьцы́на, 239; 249
Ашьхакьеԥ, 353
Ашьхакьеԥқәа, 353
Ашьхаԥшҳа, 419; 440; 478
Ашьхаруа иқәа́тца, 549
Ашьхарҭыԥ, 378; 379; 393; 451
Ашьхарҭыԥ акәа́ра, 495
Ашьхарыбахә, 180
Ашьха ры́мԥа, 153
Ашьхаца́мԥа, 440
Ашьхаца́мԥақәа ахьа́ихагылоу, 478
Ашьхашкәакәа, 353
Ашьҳангьери́ иҳәы́сҭа, 434
Ашьҳангьериа́ Зы́злани ахьа́иқә¬ԥаз, 426
Ашьыцхәа́, 331
Ашәаа́ ргы́ларҭа, 478
Ашәааргәа́рҭа, 400
Ашәаа́ ргәа́ԥа, 252; 390; 464
Ашәаа́ рҳыхь, 315
Ашәаа́ ркәара, 495
Ашәаа́ ркәа́ра II Џьмарыԥры, 495
Ашәаа́ рқьаԥҭақәа́, 392
Ашәаа́ рны́ҳәарҭа II Аҭәажә ахә¬оу, 243
Ашәаа́ рхыԥа, 240
Ашәаа́ рхәы́, 253
Ашәаа́ рҳәыста́, 458
Ашәаа́ рымхаҭа́, 282
Ашәабараҟ II Ашәабараҟ зхагы́лоу, 406
Ашә абара́ҟ зхагы́лоу, 406
Ашәануа ибаҟа́, 342
Ашәануа дахьы́ршьыз, 438
Ашәанрхәы, 246
Ашәара, 401
Ашәарыцаԥ иҳаԥы́, 290
Ашәба дахьы́мшхаз, 242
Ашәба иқьаԥҭа́, 379
Ашәгәаԥа, 290
Ашәду, 353; 441
Ашәду а́бна, 418
Ашәду акаҵәа́ра, 379
Ашәду ахька́жьыз, 460
Ашә ду́ҳәа, 398
Ашәеицырхәхәара, 290
Ашәҳы, 304
Ашәикәара, 304
Ашәиҳәаҵа, 219
Ашәкылхәыхә, 393
Ашәқьала, 533
Ашәҳәабжьаха, 191
Ашәҟьаҟьара, 290
Ашәлашара, 353; 378; 478
Ашәлашара агы́ларҭа, 478
Ашәра, 191; 249; 333; 348; 393; 446; 449; 478; 533
Ашәра II Ҭипуро́на, 403
Ашәра II Кириле́нко ида́ча, 180
Ашәра аҳы́хь, 364
Ашәра акәа́ра, 304
Ашәра ахәы́, 378; 551
Ашәраҳыхь, 353
Ашәраҭыԥ, 353
Ашәрахәы агәа́ԥа акәа́ра, 495
Ашәра хәыцы́, 543
Ашәрыԥхра, 290
Ашәссара, 237
Ашәҭааҳарҭа II Цветочное хозяйство, 136
Ашәҭагәара, 144
Ашәҭамаҟьара, 290
Ашәтрыԥшь, 272
Ашәтрыԥшь аҳбаа́, 328
Ашәҭыгәра II Ашәҭагәара, 144
Ашәуа аҳа́ԥа дахьҭаԥсы́з, 290
Ашәуа дахьҭаԥсы́з, 290
Ашәуа иҵеҟәа́ ахьыбҕа́иҵаз, 530
Ашәуа Ни́кәа иԥсы́жырҭа, 435
Ашәуаа рҳы́хь, 563
Ашәуаа рынха́рҭа, 533
Ашәхаҵҵала, 393
Ашәхԥаара, 249
Ашәхәаара, 247
Ашәхәарҟәаԥшь, 223

Ашәчра, 184; 290
Ашәҿаҟәа, 551
Ашәҿаҟәа аҙыхь, 563
Ашәҿаҟәа ахыҵырҭа, 533
Ашәымҳарыҵа, 268
Ашәырхәа, 245; 283
Ашәшьра, 529
Ашәшьра ахәы́, 466
Ашадатәи Барҕьа́ԥ II Барҕьа́ԥ, 202
Ашадатәи Ғәылрыԥшь, 345
Ашадатәи Чабла́рха, 151
Ашадахьтәи Ғәымры́шь (Ғәымры́шь аҿа́ҽа), 537
Ашадахьтәи́ Ешы́ра II Верхняя Эшера, 143
Ашадахьтәи́ Ԥшьаԥ, 339
Ашазыра, 478
Ашара, 140; 290
Ашатҵара, 145
Ашбатәи Баҕа́жәиашҭа, 346
Ашбатәи Кәапи́т, 532
Ашбатәи Охәре́и, 387
Ашбатәи Џьырҕәы́л II Ғәа́да-Џьырҕәы́л, 398
Ашбахә рыбжьа́ра, 284
Ашзатҵә, 353
Ашҙаа́ ра́дгьыл, 419
Ашҙаа́ рҙы́хь, 315
Ашҙаа́ ркәа́ра, 304
Ашҙаа́ рқьанҭа́жә, 148
Ашҙаа́ ртәы, 256
Ашҙаа́ рхәы́, 254; 409
Ашҙаа́ рҳа́бла, 145
Ашзба́ амшә ахьи́шьыз, 419
Ашзны́ха, 290
Ашҙыбжьа́ра, 138; 331; 341; 455; 478
Ашмаҷара, 338
Ашмтҟьалк ахье́илало, 335
Ашмшак ахье́ихало, 451
Ашԥқәа, 552
Ашԥы́, 533; 548
Ашраҙага кәа́ра, 495
Аҧсҭаа изы́хь II Ма́ԥашь ҵҟәргѝли, 214
Аҧсҭаа изы́хь (Ви́стаҙих) II Ма́¬ԥашь ҵҟа́ро, 563
Аҧсҭаа и́цҳа, 335
Аҧсҭаа ргәашә II Аҧсҭаацәа ргәашә, 348
Аҧхкаара II Ио́хкаара, 538
Аҧхәа́ра, 191
Аҧцара́ ахәы́, 233
Аҧҿкәа II Аҧыҿкәа а́рҧаш, 557
Аҧҿкәа II Аҧҿыкәа, 552
Аҧҿара II Аҧырҿара, 552
Аҧы́бахә, 338
Аҧы́бахә рыбжьа́ра, 401
Аҧы́жьҙқәа, 552
Аҧымаҷара, 344
Аҧы́ԥ ду, 379
Аҧы́ԥ хәычы́, 379
Аҧы́наҙара, 348
Аҧыраҙара II Аҧанаҙара II Аҧы́раҙара, 348
Аҧырҙы́, 320
Аҧы́цаҟьа бжьа́ра, 525
Аҧы́ҵа, 191; 384; 392; 552
Аҧы́ҵа ахәы́, 400
Аԥа́рра, 290
Аԥа́рра арҧаш, 304
Аԥы́р изла́гара, 425
Аԥы́р иқьаԥҭа́, 377
Аԥы́р инха́рҭа, 421
Аԥы́ш ҧада́, 478
Аԥьаама́, 344
Аԥьаама́ ахәы́, 223
Аԥьаама́ ҭыԥ, 445
Аԥьаа́ ргәа́ра, 252
Аԥьаа́ рынха́рҭа, 252
Аԥьабриа II Џьаби́ра, 248
Аԥь адәы́, 222
Аԥьажә, 417; 419
Аԥьажә адәы́, 424
Аԥьажә ахәы́ II Кәазмаа́ рхәы́, 424
Аԥьажәра, 377
Аԥьаҟәара́, 449
Аԥьампа́зра, 390; 441
Аԥьампа́зра аҳа́бла, 392
Аԥьампа́зра кәа́ра, 495

Аԥьамсу́, 315
Аԥьамхцәа рҭып II Гыдаа́ рын¬ха́рҭа, 478
Аԥьапуа и́ха, 478
Аԥьаԥхәны́ II Џьыԥхәны́, 248
Аԥьа́ԥшьра ахәы́, 452
Аԥьафсыс, 454
Аԥьахә, 248
Аԥьаҽа, 231
Аԥьбна, 337
Аԥьба ихәы́, 243
Аԥьбара, 456
Аԥьбара кәа́ра, 495
Аԥьблыра, 372
А.ԥьблыраѽыҵа, 478
Аԥьгьери́ иҙы́хь, 315
Аԥьгьери́ иҵы́ԥ, 393
Аԥьгәаѽа, 228; 552
Аԥьду аҭа́хәара, 386
Аԥьду ахьгылаз, 369
Аԥьзаҵә, 371
Аԥьзаҵә ахы́ԛә, 430
Аԥьеилыхра, 378
Аԥьеимҽаԥа, 416
Аԥьԛәа, 279
Аԥьԛәа II Аԥьхәа, 235
Аԥьԛәа ду, 235
Аԥьԛәацә, 452
Аԥьԛәхәа́ II Џьыԛәхәа́, 269
Аԥьҟьаҟьара, 180
Аԥьҟәаҟәара, 255
Аԥьмаа́ԥҭра, 370
Аԥьмагәа́ра?, 353
Аԥьмагәа́рҭа ду, 157
Аԥьматәа́ра, 227
Аԥьма ахьԥсу́а, 441
Аԥьманҵәа́ра, 478
Аԥьманҵәа́ра аѽы́ҵа, 528
Аԥьмаргы́ларҭа, 353
Аԥьмаргәа́ра, 228; 371
Аԥьмарҳаԥы́, 290
Аԥьнаа ахька́жьу, 451
Аԥьԥшҙа, 523
Аԥьԥшьыртца, 265
Аԥьра, 246; 249; 257; 264; 282; 525; 532
Аԥьра абахә, 182
Аԥьра агәа́ѽара, 399
Аԥьра аҙы́хь, 507
Аԥьра кәа́ра, 557
Аԥьра ахы́ԛә, 140; 181
Аԥьра ахәы́, 136; 222; 439; 444
Аԥьра аѽы́ҵа II Верхний Финский, 522
Аԥьрасара, 144
Аԥьраҵа II Аԥьрыҵа, 239
Аԥьрыбахә, 290
Аԥьрѽара, 179
Аԥьу́ иԛьаԥҭа́, 543
Аԥьу́рҭа, 281
Аԥьхаха, 374; 386
Аԥьхәа, 235
Аԥьхәшара, 235
Аԥьхәы, 275
Аԥьҵакьа, 398
Аԥьыкача́рҭа, 530
Аԥьыкблы́ра, 266
Аԥьыккаԥса́ра II Џьыккаԥса́ра, 148
Аԥьыкча́рҭа, 395; 478
Аԥьыкыблы́ра, 393
Аԥьыкыблы́ра аѽы́ҵа, 393
Аԥьымҿеы́ҕра II Ажьмҿеы́ҕра, 87
Аԥьыргәа́лра, 525

Б

Баа́жәхәы, 235
Баала́ II Баа́лырхәа, 245
Баало́у ахәы́, 135
Баало́уаа рынха́рҭа, 534
Бааро́у, 249
Бааро́у ахы́ԛә, 249
Баа́ҭә, 290
Баа́ҭә аҳаԥы́ а́рѽаш, 304
Баа́ҭә ахы́, 290
Баа́ҭә а́рѽаш, 304
Баа́ҭә аҭа́ларҭа, 290
Баа́ѽ, 166
Бабаҙҟәы́р II Бабанҙҟәы́р II Папанҵҟәы́р II Папҙҟәы́р, 519

Бабеисы́р II Бамбеисы́р II Бебеисы́р, 519
Баба́л, 479
Бабале́и, 479
Бабале́и а́рԝаш, 495
Баба́лаа, 238
Бабду́ игәа́ԝа, 425
Бабисы́р, 409
Баблошьа́на, 547
Бабы́з и́гыдра, 393
Бабы́з и́гыдра ахы́ҵырҭа, 527
Бабы́з иҳәысҭа́, 396
Бабы́н, 236
Бабы́риса II Быб ира́са, 223
Бабы́шь икәа́ра, 557
Бабы́шь икәа́ра II Бабы́шьиашь ҕа́ли, 211
Бабы́шь иа́шҭа, 335
Бабы́шь-ира́ II Бабы́шьира II Бабуше́ра, 87; 336
Бабуше́ра, 337
Багаа́, 335
Бага́да, 342
Бага́да а́цҳа, 335
Бага́дские ска́лы, 335
Бага́жәра, 239
Бага́на II Бага́нара, 275
Бага́пшь има́рда, 468
Бага́пшьаа ркәа́ра, 495
Бага́пшьаа рқьапҵа́, 449; 479
Бага́пшьаа рхәы́, 469
Багаҭели́аа рҳа́бла, 437
Бага́ԥ иқьамҵа́, 541
Ба́гнашени, 341
Багры́пшь, 178
Багра́т иқьапҵа́, 429
Багра́тисцихе, 149
Багәа́ԥь, 378; 495
Баҕаа́ ра́рха, 217
Баҕаа́ рқы́ҵ, 338
Баҕаа́ рқы́ҭа, 548
Баҕа́жәиашҭа, 346
Баҕа́жә икәа́ра, 358
Баҕа́зи, 203
Баҕа́са инха́рҭа, 421
Баҕбара́н, 87
Баҕбара́н II Баҕмара́н, 337
Баҕиа, 290
Баҕи́а агәаԝа, 290
Баҕи́а аҙбаадӯ, 327
Баҕиаты́ш II Пантюхинская пещера, 290
Баҕиза́чра, 278
Баҕ изы́хь, 315
Баҕ икәа́ра, 304
Баҕиқы́ҭа, 221
Ба́ҕиԥацәа ра́хьара II Баҕ иза́чра, 278
Баҕ иҳа́, 277
Баҕла́н, 367
Баҕла́н аҙиа́, 519
Баҕла́н аҙы́хь, 507
Баҕла́н а́рхәара, 369
Баҕре́и, 452
Баҕрыпсҭа́, 178
Баҕрыпсҭа́ аҙы́, 196
Баҕры́пшь, 186
Баҕры́пшькәара, 198
Баҕры́пшьҭа, 198
Баҕры́шьха, 192
Баҕрԝҭа́, 290
Баҕрԝҭа́ аҙиа́, 173
Баҕрԝҭа́ ду, 157
Баҕрԝҭа́ хәычы́, 158
Баҕы́р иаа́пҵра, 527
Баҕы́р игәа́рҭа аҙы́хь, 315
Баҕы́р инха́рҭа, 534
Баҕырҟа́наа ахьы́рҟәаҟәаз II Бҕарҟа́наа ахьы́рҟәаҟәаз, 290
Баҕьчара́, 272
Бада́ла иҙы́хьқәа, 507
Бадҕәы́шь иқьапҵа́, 429
Баде́и ихра II Бади́а и́хра, 290
Бади́аа рқьапҵа́, 331
Бадиаа рхәы́, 399; 468
Бадо́ца, 268
Ба́дра иа́дгьыл, 219
Ба́дра иқьапҵа́, 411
Ба́дра и́пҳәаҟәа, 464
Бадра́ҟ иа́рха, 219
Бадра́ҟ иҙы́хь, 315

Бадра́ҟ ихәы́, 278
Ба́жә игәа́ҩа, 290
Ба́жәгәа и́марда, 370
Ба́жәгәа и́ҵаҟа, 370
Бажәы́ҟәа, 479
База́ла иҙы́хь, 563
База́ла иҟәара́, 421
База́ла иҳаԥы́, 479
База́ла иҳәы́сҭа, 425
База́р, 385
Ба́зиқыҵа, 221
Ба́зиқәаҵа, 223
Ба́зихықә, 219
Бази́р ихәы́, 290
Базы́р иҙма́х, 520
Базы́р игәа́рҭа, 240
Ба́ҙга, 379
Бакла́нка, Бакла́новка, 217
Бакьла́раа рҭы́ԥ, 282
Бақа́л иҙы́хь, 552
Бақа́л иҙы́хь II Бақанҙи́хи, 563
Бақаҵали́аа рхәы́, 382
Бақаҵали́аа рха́бла, 391
Бақаҵали́аа рынха́рҭа, 393
Ба́қьаа, 263
Бақьи́а иҙы, 315
Бақь иҙлага́ра, 247
Бақьҟа́н, 463
Бақьто́р иҙы́хь, 507
Бақьы́р и́ҩада, 158
Баҟәы́л зҭо́у, 479
Баҟәылзҭо́у хәыҷы, 479; 552
Баҟәылзҭо́у ду, 479; 552
Баҟәы́лҙха, 199
Баҟәы́лҙы, 315
Ба́ладаг, 174
Бала́н, 367
Бала́н аҵа́ҳара, 370
Балга́ров ида́ча, 148
Балхәы́хә, 151
Бамбаҵҟәы́р II Папанҵҟәы́р, 397
Бамбе́и иа́шҭа аҙы́, 198
Бамбе́и иа́шҭа, 192
Бамбе́и иа́шҭа II Бамбона́ш, 192
Бамбона́ш, 192
Бамбо́ра, 258; 275
Бамбо́ра II Бамбо́ура, 87
Бамбо́ра – а́урысҟәа II Ни́жнаиа Бамбо́ра, 261
Бамбо́ра аԥсуа II Верхнаиа Бамбо́ра, 261
Бамбо́ра аҙы́хь, 315
Барақьа́ҵ, 381
Бара́ново, 177
Бара́схә, 230
Барасхәы, 233
Барба́ла, 205
Барзу́хә, 202
Бариа́л, 348
Бариа́л акәа́ра, 360
Барга́нҵьиа, 525; 552
Барганҵьи́аа рхәы́, 435
Барҕа́л II Барҕьа́л акәа́ра II Бариа́л, 360
Барҕа́на, 335
Барҕьа́л акәа́ра, 360
Барҕьа́ԥ, 202
Ба́рдҕә икәа́ра, 495
Ба́рдҕә иқьа́ла, 479
Ба́рдҕә инха́рҭа, 424
Ба́рмышь, 87; 234
Баро́уахә, 344
Ба́рцхени, 202; 537
Бары́схә, 223
Ба́са иқьамҵа́, 540
Басари́аа рхәы́, 411
Басиа́ҵ иа́рха, 219
Басиа́ҵ иҙлага́ра, 249
Басиа́ҵ иқьаԥҵа́, 410; 441
Басиа́ҵ иԥа́цәа руасса́рҭа, 479
Басла́ II Бесле́тка II Чалба́шь, 164
Ба́сла II Басла́ҵа, 88
Басла ГЭС, 140
Ба́слаҵа, 139
Баслахы́, 136
Басла́хә II Беслаху́ба, 388
Басла́хә а́рха, 388
Басмара́ҟьа, 340
Басҵы́ҟәа иҵе́ԥь, 517
Бат, 333

Ба́та ибамбарҭа́, 281
Ба́та иқьамҭа́, 381
Ба́та итәы́, 268
Ба́та иты́ҧ, 283
Ба́та итцәахаҳа́қәа, 284
Баталио́н, 180
Бати́а иааҧтра́, 479
Ба́тла иқьаҧҭа́, 418
Батра́цкое, 274
Бату́иашь нака́ру, 205
Баты́т иҳаҧы́, 290
Баҭ, 335
Ба́ҭа игәа́ра II Батуиашь накару, 205
Ба́ҭа игәа́ɯа, 404
Баҭа́ҟәа, 479
Баҭа́ҟәа иқьаҧҭа́, 452
Баҭкәе́и иҳаҧы́ II Баҭкәи́ иҳаҧы́, 290
Баҭло́ма изы́хь, 507
Баҭы́р итәара, 290
Бау́л, 167
Ба́хәа иқьамҭа́, 396
Ба́хәа инха́рҭа, 430
Бахәгәа́рҭа, 375
Бахә инха́рҭа, 429
Бахәла́н II Ԥахәла́н, 552
Бахәла́н абаа́, 201
Бахәра́ II Бохо́на, 533
Бахәры́ҧшь, 153
Бахәҳәы́нҷара, 479
Бахәшәы́нҷьара II Бахәҳәы́нҷара II Боҟәшәы́нҷьара, 479
Бахәы́, 552
Баҳҟьа́нихәа, 223
Бацаци́аа рқьаҧҭа́, 438
Бацәкәа́ра, 360; 557
Бацәхәы́, 181
Бачы́р игы́ларҭа, 4
Бачы́р изы́хь, 315
Баҷеа́, 89; 270
Башкаҧса́ра, 89; 158; 353
Башкаҧса́ра хәычы́, 479
Башкаҧса́ра азы́, 167
Башкаҧса́ра азиа́, 173
Башкаҧса́ра ду, 479
Ба́шҭа а́хәдаара, 158
Ба́шҭа азы́, 167
Ба́шҭа а́шьха, 158
Башь дахьы́ргаз, 290
Башь иқәа́тца, 221; 449
Башь иуасса́ҭа, 379
Башьы́лаа, 229
Башьы́л изха́, 316
Башькәы́р иаха, 291
Башькәы́р ибаа́рра, 244
Башькәы́р иҕда́р, 187
Башькәы́р и́ҕдара, 192
Башьқәы́р иа́ха, 249
Башьнагы́ларҭа, 552
Башьнигы́ларҭа II Бошьнагы́ларҭа, 537
Башьхәы́т дахьы́ргаз, 543
Башьышьаа рааҧтрақәа́, 235
Башьы́шь иа́ҕәра, 538
Башьы́шь икәа́ра, 360; 557
Баԥы́ иқьаҧҭа́, 439
Баԥьа́на ихра, 479
Баԥь ибҕа́ларҭа, 466
Ба́ԥьга изы́хь, 507
Ба́ԥьга имху́сҭа, 409
Ба́ԥьга инха́рҭа, 434; 535
Ба́ԥьгәаа рқьанҭа́жә, 255
Баԥьгәа́ла иҳәысҭа́, 438
Баԥьгәа́ла дахьҭаха́з, 552
Баԥьгәы́р иҳәысҭа́, 541
Баԥьгәы́р и́ҕдар II Башькәы́р и́ҕдар, 188
Бгаарбо́рҭа, 181
Бгаа рқьаҧҭақәа́, 374
Бгаа рны́шәынҭрақәа, 381
Бгаба́рҭа акәа́ра?, 360
Бгазɯҭа́, 239
Бгаикәа́ра, 479; 495
Бгаихәы́ а́хәдаара, 158
Бганаа́ ргәа́ɯа, 377
Бганаа́ ртәы́, 224
Бганаа́ рхәы́, 181
Бган игәа́ɯа, 256
Бганы́ итәы́, 264
Бгардәны́ II Бгардәаны́, 279
Бгардәны́ ачӷе́з, 326

Бгарыԥсҭа́, 178
Бгасҭа́, 304
Бга́ԥара ахәы́, 235
Бго́р, 279
Бго́у агәа́ԥа, 180
Бго́ура II Вешкуде́ли, 206
Бгьо́уда а́рԥаш, 167
Бгьо́у и́шьха II Бгьоуҭа, 158
Бгызрԥҭа́ II За́ԥшьаа ркәа́ра, 167
Бгырдәы́, 150
Бгырихәы́, 237
Бҕа́жәаа рзы́хь, 507; 563
Бҕа́жәаа рԥьаԥҭа́, 541
Бҕаԥшьы́, 232; 291
Бҕарҟа́наа ахьы́рҟәаҟәаз, 291
Бҕарʒха́, 232
Бҕарʒха́ азы́хь, 316
Бҕа́цә, 291
Бҕа́цә II Бҕы́цә, 219
Бҕаԥынтәы́, 158
Бҕы́жә, 291
Бҕы́жә а́рԥаш, 305
Бҕылдыҟә, 141
Бҕырʒха́, 291
Бҕьа́ԥшьра, 291
Бҕьа́ԥшьра ахәы́, 291
Бҕьы́маа рынха́рҭа, 248
Бебги́аа ркәа́ра, 495
Бебги́аа рынха́рҭа, 373
Бебешьги́а икәа́ра, 495
Бебҭо́у изы́хь, 507
Бебҭо́у излага́ра, 421
Бебҭо́у инха́рҭа, 422
Бебҭо́у иа́дгьыл, 422
Бебу́товка, 335
Бегге́ва, 178
Бегге́уча, 178
Бегь изы́хь, 507
Бегь инха́рҭа, 430
Бе́гәа ихәы́, 278
Бе́гәа имху́сҭа, 409
Бедги́а, 89; 536
Бедги́а абаа́, 532
Бедыгә, 444
Бездонная, 227
Безги́р игәа́ԥа, 272
Бе́зикәара, 557
Бе́игәа изы́хь, 495
Бе́игәа иԥьамҭа́, 540
Белая, 167
Белая речка, 300
Белый ключ, 193
Белы́ҟәра, 456
Бенчахәы́, 186
Бера́иаа рзы́хь, 507
Бера́маа, 224
Бера́маа рызлага́ра, 224
Бера́м изы́хь, 507
Бера́м иԥьамҭа́, 368
Бера́м иԥьаԥҭа́, 443; 449
Берзы́хә ибаа́ II Берзы́хәаа рбаа́ II Басла́хә абаа́, 388
Берзы́хә иҳаԥы́, 552
Берзы́хә и́рԥаш, 557
Берзени́аа рԥьамҭақәа́, 421
Бе́ри – Ҭхьи́на, 204
Беркап, 360
Бера́маа, 254
Бесԥәу́а, 434
Беслаху́ба, 388
Бесла́н иҳа́рԥа, 479
Бесла́н иҳа́рԥа азы́, 495
Бесла́н игәа́ԥа, 252
Бесланду́к II Бесландәы́?, 357
Бесле́тка, 139; 164
Беч икәа́ра, 496
Бешкарда́ш, 141
Бешь икәа́ра, 557
Бжьани́аа ргәа́ԥа, 427
Бжьани́аа ркәа́ра, 496
Бжьаха́, 192
Бжьы́лԥа II Веселовка, 227
Бза́на, 90; 496
Бзанԥы́ҭ II Самахари́а II Ҭамԥы́ҭ, 408
Бзи́писхеви, 179
Бзги́ус бзы́ԥаа дахьраба́шьыз, 291
Бзы́б акәа́ра, 360
Бзы́бская, 158
Бзыԥ, 90; 179
Бзыԥ II Бзы́ԥын II Гәдоу́ҭатәи араион, 215

Бзыԥ абаа́жә, 180
Бзыԥ аз́и́ас, 196
Бзыԥ а́ха, 158
Бзы́ԥҭа, 179
Бзы́ԥын, 215
Бзырԥы́, 305
Бзыцә, 291
Би́ажә II Биа́шьве, 539
Би́гәа II Са́бигәо, 536
Бигәаа́ рзы́ихь, 316; 507; 508
Бигәаа́ рԛәа́ҵа, 381
Бигәаа́ ркәа́ра, 496
Бигәаа́ рхәы́, 439
Бигәаа́ рх́а́бла, 381; 418
Би́да иааԥҭра́, 424
Би́да изы́хь, 316
Би́да´ иԥьаԥҭа́, 429
Бида́ҿ игәа́ԥара, 468
Бида́ҿ иҕәԥьа́ла, 552
Бида́ҿ и́ԥарҭа, 541
Бида́ҿ иҳаԥы́, 479
Бизру́х и́рԥаш, 360
Бизру́хә изыжь, 365
Биз имжәара́, 415
Била́ҵ, 360
Бина́гә иааԥҭра́, 449
Бина́гә изы́хь, 508
Бинаҟәы́ҟә изы́хь, 508
Бинаҟәы́ҟә иԥьаԥҭа, 411
Бира́м иццы́рҭа, 158
Биц и́цҳа, 454
Бичви́нта, 175
Бла́баа ра́шҭа, 239
Бла́баа ркәа́ра, 496
Бла́баа рԛәа́ҵа, 412
Бла́баа рхәы́, 238
Бла́бырхәа, 237
Бла́бырхәа агәы́, 237
Бласкьы́раа рԛьамҭа́, 393
Блаҭ икәа́ра, 496
Блаҭ и́цәлаара, 479
Бла́ҭхәа, 232
Бла́ҭхәа II Қәабы́рыԥҭа, 231
Блы́баара, 264
Бна́гә игәа́ԥа, 272
Бобу́аа рхәы́, 431
Бога́з, Кеп-Бога́з, 348
Бокве́ҵи, 202
Боло́тников изиа́, 519
Большая Абаза, 131
Большая Абхазия, 131
Большои Ахеи, 167
Большой ключ, 192
Бо́нда изы́хь, 508
Борҕо́на, 557
Бо́рси, 203
Бота́ника, 360
Боула́н II Бола́н, 360
Бохәгәа́рҭа, 184
Бра́гьаа рзыхҵа́рҭа, 316
Брамба́, 272; 291
Брамба́ II Уата́ԥ хәычы́, 496
Брамба́ II Мрамба́, 91; 348; 440
Брамба́ аз́ы́хь, 316
Брамба́ а́рԥаш, 360
Бҵәага́, 167
Бҵәага́ а́ха, 153
Бҵәага́ аҳа́бла, 153
Бу́ԥь иԛьамҵа́, 540
Бу́ԥьа инха́рҭа, 429
Бу́ԥьга иԛьамҵа́, 405
Бу́ԥьга инха́рҭа, 431
Бага́за, 214
Булишьхи́нҷь, 387
Бухлоо́н, 201
Бча́ра II Ԥичо́ра, 203
Бча́ра кәа́ра II Пичо́ра, 210
Быб ирасара́, 223
Быбра иҳәыҵта́, 222
Быдгә, 335
Быдгә а́рԥаш, 360
Быдгә иԛьаԥҭа́, 534
Быз́гәы́р, 331
Быԛь лбҕа́лара, 291
Бы́нҵха II Бы́ҵха, 217
Бы́рдгә иааԥҭра́, 338
Бы́рдгә и́дгьыл, 259
Бырзе́н иԛьаԥҭа́, 461
Бырзы́шьха, 158; 291
Бырзы́шьха а́рԥаш, 167

Бырцә, 140
Бырцә II Бы́рцәхәа II Бы́рцха, 91
Бырцә абаа́ра II Бырцә а́рха, 140
Бырцә акәа́ра, 167
Бырцә а́рха, 140
Бы́рцәхәа, 140
Бы́рцәхә аха́бла, 140
Бы́ртцәыш а́рԥаш, 167
Бы́ртцәыш а́хәдаара, 158
Бырчы́л, 192
Бырчы́л аҙы́, 198
Бырцы́л, 192
Бы́рԥьа, 91; 151
Быстцы́қә, 237
Быт и́рԥаш, 496
Быт иха́ҳә, 479
Быт иха́ҳә аҙиа, 520
Быцкәе́и иҳапы́, 232
Бы́ҵха, 217
Бы́ҵәаа рқьанҵа́жә, 153; 224
Бы́ҵәаа рхыш, 333; 353
Бы́ҵәаа рҳәыста́, 381
Бы́ҵәаа рхәы́, 422
Бы́ҵәаа рыҙлага́ра, 224
Быҵәбақы́ҵ II Сабуҵба́ио, 202
Бы́лгьа иқьапҵа́, 438
Бычы́р икәа́ра, 496
Бы́ҷа икар, 342
Бы́ҷ иқәа́цә, 422
Быҷ ихыц, 141
Бышьхәы́, 192
Бы́цаа рарха, 219
Бы́цаа рҙы́хь, 316
Бы́цьгәа иқьапҵа́, 543
Быць игы́ларҵа, 546
Быць итәы́, 268; 272
Быць иҵы́пқәа, 264
Быць ихәы́, 269
Бцаа́ рымх акәа́ра, 305
Бцаа́ рхәы́ II Хышаа рхәы́, 240

В

Вагәы́, 353
Вагәы́ II Ԛагәы́ а́рԥаш, 360
Вагәы́ II Ԛагәы́, 342
Вало́диа иа́дгьыл, 381
Вако́, 189
Варва́ра лы́дгьыл, 228
Варди́шьи наԥьи́ха, 208
Вашлова́ни, 185; 344
Ве́ли, 189; 348
Векәу́аа рха́бла, 406
Венецианский мост, 140
Верещагино, 147
Верхний Финский, 522
Верхняя Бебутовка, 335
Верхняя Бирцха, 140
Верхняя Эшера, 144
Верхняя Яштуха, 150
Верхнаиа Бамбора, 261
Ве́рхне-Кова́лёвское, 189
Ве́рчка лқьапҵа́, 409
Весе́ловка, 229
Вешкуде́ли, 206
ВИЕМ, 135
Ви́ктор иҙы́хь II Есыф иҙы́хь, 316
Ви́ктор иқьапҵа́, 461
Влади́мировка, 341
ВНИЧЕСК, 148
Военно-Сухумская дорога, 353
Водопад, 153; 216
Водопадная, 305
Володарское, 149
Волчьи ворота, 138
Волчья речка, 164
Во́ниа итәы́, 242
Восемьсо́тское, 185
Воуаа́ рҙы́хь, 508
Воуаа́ рхәы́, 439; 443
Воуаа́ ры́рха, 438

Г

Габа́ра II Габари, 205
Габа́ри, 205; 209
Габ икәа́ра, 557
Габли́аа рҙы́хь, 316; 508
Габли́аа рқьапҵа́, 433
Габли́аа ртәы́, 247

Габла́иаа рха́бла, 391
Габни́аа ра́рха, 219
Габни́аа рзы́хь, 316
Габни́аа рқьамҭа́, 404
Габни́аа рқьапҭақәа́, 397
Габни́аа рны́хәарҭа, 282
Габни́аа рхәы́, 148
Габни́аа ры́бна, 246
Габри́а инха́рҭа, 533
Гаги́да, 92; 210
Гаги́да II Ганахле́ба, 203
Га́гра, 92; 174
Га́гра агәы́, 174
Га́гра аҙха́, 316
Га́граҧсҭа, 188
Га́грис Хе́оба, 188
Гагры́ҧшь, 174
Гагры́ҧшь акәа́ра, 196
Гагә икәа́ра, 503
Гагә иқьапҭа́, 464
Гагә иқьамҭа́, 404
Гагә инха́рҭа, 548
Гаҕь иқьапҭа́, 543
Гадли́аа рхәы́, 435
Газабе́и, 305
Ган иаапҭра́, 368
Ганахле́ба, 203; 340
Ганацу́ду, 204; 206
Гантиа́ди, 338
Гарбаче́в ида́ча, 269
Гарҧ, 270
Гармели́аа ры́бахә, 395
Гармели́аа рче́ирҭа, 395
Гаруантҭа́ II Скальный, 291
Гаруантҭа́ II Гыруантҭа́ II Гьырԥантҭа́, 158
Га́схап ҕа́ли, 211
Гал, 201
Гал аҙиа́ II Гальское море, 215
Галаму́ҵ, 227
Гал аҽа́ԥа II Зе́мо-Га́ли, 537
Гали́дзга, 488
Галму́ҵ, 228
Га́лтәи араио́н, 200
Га́лхәыҷ II Самкәа́р, 536
Галхәыҷы́ акәа́ра II Нишо́ни, 211
Гальское море, 215
Гамги́аа рынха́рҭа, 419
Гамсани́аа ррақәа, 395
Гамсани́аа рха́бла II Сагамсани́а, 547
Гамшьа́л, 411
Гамҷь инха́рҭа, 424
Гамҷьы́ҷь иқьапҭа́, 412
Гахә иа́дгьыл, 419
Гач иқьапҭа́, 543
Гач иқәа́ҵа, 368
Гаҷа́ҷа, 211
Га́ҷьа А́гәсба изы́хь, 508
Гаҷь инха́рҭа, 422
Гаҷь иҧацәа́ рқьапҭа́, 431
Гва́дишьиҕали II Гәад икәа́ра, 211
Гвара́миеҧшь нахо́ри, 536
Гва́ши гве́рди, 207
Гди иҳәы́сҭа, 445
Гдын ихы́қә, 233
Ге́га II Еҕьа, 198
Ге́га хәчы́ II Еҕьа́ хәчы́, 198
Гегский водопад, 198
Гнилушка, 164
Голубой, 528
Грузинское ущелье, 188
Гумистинский заповедник, 158
Геишьха́, 291
Ге́ле-Бурга́зи, 211
Гена́раа ркәа́ра, 496
Ге́рас ҕа́ли, 211
Герзау́л акаҵәа́ра II Ҕәырзау́л ака¬ҵәа́ра, 348
Ге́рхи? II Гирхҙы́?, 360
Герхҙы́, 360
Ги́нҙе Еи́ери, 204
Гна\денберг, 140
Гоба́р, 547
Гогидцка́ри, 230
Гогла́қь икаҵәа́ра, 377
Гогле́и икәа́ра, 496
Го́глика инха́рҭа, 371
Гогохьи́аа ркәа́ра, 496
Гое, 209
Голубое озеро, 200

Гора́на, 150
Горҕами́л ахра, 537
Горе́м, 371
Гореуба́ни, 149
Гохорхи́ли, 537
Гошенда́к-Дерекéи, 186
Гребешо́к, 178
ГРЕС, 528
Гры́бза II Грыбзы́, 158
Гры́бз а́рҩаш II Грыбзы́ а́рҩаш, 167
Грыбзы́ а́рха, 158
Грыбзы́ аҭаларҭа, 158
Гры́шьа иқьаԥҭа́, 441
Грышьа иҳаԥы́, 291
Гудау́та, 215
Гудау́тка, 300
Гы́бҭа II Гы́ԥсҭа, 192
Гыдаа рынха́рҭа, 479
Гыд игәа́ҩара, 422
Гыд излага́ра, 268
Гыд изы́хь, 316; 508
Гыд и́лашара, 441
Гыд иқьаԥҭа́, 375; 393; 416
Гыд иқәа́ҵа, 280
Гыд имхәы́сҭа, 268
Гыд иԥа́н, 327
Гыд итәы́, 268
Гыд иуа́дара, 479
Гыд ихәы́, 244; 257
Гызма́л игәа́ҩа, 526
Гызма́л изы́жь, 566
Гызма́л изы́хь, 508
Гызма́л икәа́ра, 496; 557
Гымла́з инха́рҭа, 277
Гылуа́н, 449
Гылыҩры́, 291
Гылыҩры́ акәа́ра, 291
Гындúаа рқәа́ҵа, 422
Гындúаа ры́мхқәа, 421
Гындúаа ры́мҩа, 401
Гынды́ра изы́жь, 518
Гынӡ, 496
Гыршәы́мха, 525
Гы́рҩаш, 496
Гырԥьы́наа рхәы́, 469
Гы́цаа ргәа́ҩа, 280
Гы́цаа рзы́хь, 316
Гы́цаа рхәы́, 184; 282
Гы́цаа рыӡха́, 316
Гыц иҳәыста́, 237
Гыԥь изма́х, 480
Гыԥь изы́хь, 508
Гыԥь иқьаԥҭа́, 441
Гыԥь ины́ха, 464
Гыԥьы́ иқьаԥҭа́, 377
Гы́ԥьыԥь изы́хь, 563
Гы́ԥьыԥь иқьаԥҭа́, 543

ГЬ

Гьагьаа́ рхәы́, 382
Гьа́гьа лче́ирҭа, 384
Гьагьа́р иха́ҳә, 535
Гьагьа́ҭабгара, 226
Гьагьи́аа рзы́хь, 316
Гьадла́ч икәа́ра, 497; 557
Гьадла́ч инха́рҭа, 534
Гьадла́ч иԥа́н, 518; 566
Гьазарда́а рхәы́, 271
Гьална́а ргәа́ра, 280
Гьанҵәы́ш II Гьынҵәы́ш II Дгьанҵәы́ш, 331
Гьа́лхәа, 278
Гьаргьа́лаа ра́рха, 219
Гьаргьа́лаа рбаҳча, 258
Гьаргьа́лаа рзы́хь, 316
Гьаргьа́лаа рынха́рҭа, 262
Гьаргьамы́шь, 333; 344
Гьаргьау́л II Горгеу́л II Гео́ргиевское, 335
Гьаргь Ёшба изы́хь, 563
Гьаргьи́аа ргәа́ҩа, 392
Гьаргь иа́ԥхьа, 384
Гьаргь излага́ра, 247
Гьаргь изы́хь, 316; 508; 563
Гьаргь инха́рҭа, 421; 422
Гьаргь ихәы́, 437
Гьаргь ихаҳә, 291
Гьаргь иҳаԥы́, 394
Гьаргь Шарма́ҭ икәа́ра, 557

Гьаргәабиа изы́хь, 563
Гьаргәабе́и, 480
Гьаргәа́л иа́шҭа, 371; 389
Гьаргәа́л излага́ра, 389
Гьаргәа́л изы́хь, 508
Гьаргәа́л иқьаҧҭа́, 397
Гьа́са инха́рҭа, 434
Гьа́са иҧа́н, 518
Гьачры́ҧшь II Гьечры́ҧшь, 182
Гьегь иааҧҭра́, 552
Гьена́раа рзы́хь, 316
Гьера́сме изы́хь, 563
Гьергь иааҧҭра́, 235
Гьергь излага́ра, 429
Гьергь инха́рҭа, 429
Гьергь иҧа́н, 518
Гьергь и́рха, 429
Гьери́ иқьаҧҭа́, 382
Гьери́ ихәы́, 425
Гье́чаа рқәа́ҵа, 185
Гьечры́ҧшь, 183
Гьеҷьу́аа рзы́хь, 563
Гьи́гәа иқьаҧҭа́, 543
Гьи́гәа иҭы́ҧ, 525
Гьыгь иааҧҭра́, 548
Гьына́ҙ?, 360
Гьы́нрыҧшь, 158
Гьырԥанҭа́, 158

гә

Гәабанга́, 496
Гәабе́иа II Гәабе́иаа рҭы́ҧ, 266
Гәагиа́ и́рха, 429
Гәагьа́н иҭы́ҧ, 191
Гәагьи́аа ры́дгьыл, 219
Гәа́гәа икәа́ра, 496
Гәа́гәа иқьаҧҭа́, 543
Гәа́гәа инха́рҭа, 535
Гәагәу́аа (Гәогәу́аа) рқьаҧҭа́, 375
Гәагәу́аа (Гәогәу́аа) ры́рха, 387
Гәагәы́ла ичамҳара, 378
Гәад иба́ҳча, 279
Гәад икәа́ра, 211
Гәад иқәа́цә, 353
Гәад ихәы́, 135
Гәажә иқьаҧҭа́, 438
Гәа́заа рҭы́ҧ, 282
Гәала́н, 370
Гәала́н абаа́ра, 370
Гәалдҳәа́, 145
Гәа́лҙа, 136; 138
Гәа́ндра, 92; 146; 353
Гәа́ндра аҙы́ , 360
Гәа́ндраа рхыҟә, 147
Гәа́ндра ахы́ҵырҭа, 353
Гәа́ндра аҳа́бла, 331
Гәа́нҳәара, 249
Гәаԥьи́а II Гва́ԥьиа зе́ни, 209
Гәаҧи́аа рынха́рҭа, 421
Гәарами́аа рзы́хь, 508
Гәарами́аа ркәа́ра, 496
Гәарами́аа рқьаҧҭа́ҟәа, 392
Гәарами́аа рҳа́бла II Гвара́миеҧшь нахо́ри, 536
Гәарами́аа рыҧсҭа, 393
Гәара́ҧ, 353
Гәара́ҧ аҙиа́, 365
Гәара́ҧ ду, 353
Гәара́ҧ хәычы́, 353
Гәа́рда, 140
Гәардхадәы́, 141
Гәа́рда аҳа́бла, 151
Гәа́рда аԥыҵа, 137
Гәардха́ акәа́ра, 167
Гәа́рҭаеицаҧа, 291
Гәа́рҭаеицаҧа аҙиа, 327
Гәат имахәа́р ахьыҧҵәа́з, 479
Гәаҭе́и II Гәаҭе́и иқьаҧҭа́, 353
Гәаҭе́и иқьаҧҭа́, 342; 353
Гәаха́ла, 552
Гәахәархьы́л, 337
Гәач иқьаҧҭа́, 398
Гәа́шҭхәа, 158
Гәа́шҭхәа аҙы́, 167
Гәашҭхәа́ ду а́рԥаш, 167
Гәа́шьа лқьаҧҭа́, 375
Гәашьа́на лқьаҧҭа́, 458
Гәаԥьа́на иҟәа́ҟәа, 382
Гәаԥь излага́ра, 427

Гәаԥь иқьаԥҭа́, 434
Гәаԥь инха́рҭа, 252; 368; 427; 431
Гәба́заа рзы, 316
Гәба́заа ргәа́ҩа, 266
Гәба́заа ркәа́ра, 305
Гәба́заа рны́хәарҭа, 267
Гәдаа́, 390
Гәдаа́ II Гәдава, 92
Гәдаа́ аҙы́ II Ча́оба, 488
Гәда́а аха́бла, 388
Гәда́ҟәа, 390
Гәди́а иҙы́хь, 508
Гәди́а иқәа́ца, 395
Гәди́а иқьаԥҭа́, 373
Гәди́са, 158
Гәди́са иҙлага́ра, 263
Гәди́са и́цха, 327
Гәдоҭа, 215
Гәдоу II Гудау́тка, 300
Гәдо́урха, 260
Гәдо́уҭа II Гудаута II Гәдо́ҭа, 93; 215
Гәды́м иба́хә, 426
Гәды́м инха́рҭа, 401
Гәды́м иҵәа́, 389
Гәе́иҙа иқьаԥҭа́, 458
Гәжьы́р икәа́ра, 305
Гәли́аа ртәы́, 257
Гәли́аа рха́бла, 147
Гәмарапи́та, 388
Гәмарақы́ҭа II Гәмарапи́та, 388
Гәмы́шьха, 219; 291
Гәнаа́ зҭы́ргаз, 291
Гәнаа́ рқьанҭа́жә, 278
Гәнаа́ рԥан, 327
Гәнаа́ рынха́рҭа, 252
Гәни́аа рдәы, 395
Гәни́аа рқьаԥҭақәа́, 415
Гәогәу́аа рқьаԥҭа́, 342
Гәру́лаа рха́бла, 391
Гәсар икәа́ра, 557
Гәыбжьы́рха, 242
Гәыбрҭа́, 300
Гәыд ипан, 518
Гәыду́а инха́рҭа, 535
Гәыдгәы́д лқьамҭа́, 396
Гәыдло́у, 305
Гәыҙла́гә, 370
Гәы́лрыԥшь II Гәылры́ԥшь, 329
Гәылрыԥшь аҙы, 358
Гәылрыԥшь асовхоз, 330
Гәылры́ԥшь асанато́риа, 330
Гәылрыԥшьтәи араио́н II Гәылры́ԥшь араион, 329
Гәы́луаа ра́дгьыл, 438
Гәылуан ишә, 272
Гәыма́, 140
Гәыма аԥсҭа́ II Зе́илух, 143
Гәымаахха́рҭа II Гәы́маа рынхарҭа, 238
Гәыма́ ахәы́ II Царцма́л II Иа́шҭхәа рхәы́, 150
Гәымаҙы́, 164
Гәыма́р ақы́ҭа II Гәыма́ра пи́та, 538
Гәымары́ԥшь II Гәымры́ԥшь II Гьы́нрыԥшь II Западная Гумиста, 167
Гәыма́ хәыча́ы́, 137
Гәы́мбаа рҙаҩа, 327
Гәымби́ха, 141
Гәым икәа́ра, 360
Гәымры́ԥшь II Гәымры́ԥшь а́шьха II Гьынры́ԥшь, 158
Гәымсҭа́, 143
Гәымсҭа́ II Гәымсы́ II Гәымс'ы́ II Гәымаҙы́, 164
Гәымсҭа́ аха́бла, 143
Гәымсҭа́ а́рха, 143
Гәымсҭатәи аҳәарԥсарра, 158
Гәымсы́, 164
Гәынаа́ рзы́хь, 317
Гәынаа́ ры́цха, 245; 327
Гәынды́шьлышә, 232
Гәынырхәа́, 291
Гәынырхәа́ а́рҩаш, 305
Гәыԥ, 390
Гәыԥ агәы́ аҵе́ԥь, 517
Гәы́ԥаа ры́мҩа, 416
Гәыԥ-агәы́, 374
Гәыргач иҙы, 200
Гәы́рикәара, 167

Ґәыркаҷи́а, 496
Ґәы́рчхь, 463
Ґәырԥа́ҟә, 468
Ґәыса́р иҳәы́сҭа, 439
Ґәыц ду, 525
Ґәыц хәыҷы́, 525
Ґәыць изы́хь, 563
Ґәыць икәа́ра, 360
Ґәыць иқьамҭа́, 540
Ґәыць инха́рҭа, 534
Ґәыць иҭы́ԥ, 479
Ґәыць иԥацәа́ рҷеж, 326
Ґәыць итцы́ць, 326
Ґәыцьы́ць инха́рҭа, 533
Ґәԥаа́ рымхәу́рсҭа, 259
Ґәԥьу́л игәа́ԥара, 377
Ґәԥьы́ць иқьаԥҭа́, 429

Ґ

Ґарцкьи́аа рзы́хь, 508
Ґарцкьи́аа рқьаԥҭа́, 462
Ґарцкьи́аа рҳа́бла II Саҕарцкиа, 429
Ґарцкьи́аа ры́ҵаҟа, 462
Ґарцкьи́аа рыԥшаҳәа́, 407
Ґарцкьи́аа рынха́рҭа, 535
Ґата́ра иԥь, 381
Ґатаа рынхарҭа, 251
Ґаԥь иха́ҳара, 262
Ґбаа́ԥшыра II Ґбаԥшыра, 270
Ґбжьа́ II Ґбжьы́, 192
Ґбжьы́ а́рԥаш, 198
Ґбырѝ́ҭа, 251
Ґы́жәырхәа, 257
Ґыжәраҳаԥы́ҵа II Жәыҕраҳаԥы́ҵа, 250
Ґы́зыс икәа́ра, 497

Ґь

Ґьазкәа́ра, 497
Ґьарачы́, 353
Ґьарачы́ II Ґьараҙы́, 361
Ґьарачы́ ақәа́цә, 353
Ґьарачы́ а́шҭа, 353
Ґьаԥь икаҵәа́ра, 449
Ґьеԥь изы́хь, 508
Ґьеԥь иқәа́ҵа, 381
Ґьеԥь и́ԥарҭа, 480
Ґеԥь иха́ҳара, 260
Ґьеԥь хәыҷы́, 480
Ґьеԥьы́р, 93; 557
Ґьеԥьы́р агы́ларҭа, 480
Ґьеԥьы́р аҙлага́ра, 395
Ґьеԥьы́р аԥсҭа́, 522
Ґьеԥьы́р а́рха, 522
Ґьеԥьы́р ахы́ҵырҭа, 530
Ґьеԥьы́р хәыҷы́, 497
Ґьеԥьду́ II Ґьеԥьду́ а́наҟәа зқәу, 480
Ґьы́та иқьамҭа́, 540
Ґьы́та инха́рҭа, 431
Ґьычгәа́ра II Хьыжькәа́ра, 305
Ґьыч икәа́ра, 305

Ґә

Ґәа́ҕәа II Ґәагәа, 353
Ґәа́ҕәа арԥаш, 360
Ґәа́да, 397
Ґәа́да аҙы́хь, 400; 508
Ґәа́да аҙы́хь аҳа́бла, 398
Ґәа́да а́хәҵа, 398
Ґәа́ка иқьаԥҭа́, 402; 452
Ґәакь ихы́сырҭа, 480
Ґәарзали́аа рхәы́, 439
Ґәланаарҭа́, 402
Ґәман ира́, 221
Ґәыбли́аа рзы́хь, 317
Ґәымры́шь II Ґәымури́ши, 537
Ґәынԥьи́аа рхәы́, 412
Ґәырҕәы́р изы́, 164
Ґәырзау́л, 344
Ґәырзау́л абаа́, 344
Ґәы́та иааԥтра́, 480
Ґәыт икәа́ра, 497
Ґәы́та иқьаԥҭа́, 543
Ґәыҷ и́наара, 424
Ґәыҷ инха́рҭа, 431

Д

Дабақы́ҭ, 367
Дабаҟәы́р II Ҭабакәа́ра, 488
Дагәргәли́аа рҳа́бла, 391
Даҕа́ҵь иныхатәара, 273
Даҕ изы́хь, 364
Даҕ икәа́ра, 361
Даҕәы́заа рҳа́бла, 418
Даҕәы́з иқьаҧҭа́, 444
Даҕьгәа́рҭа, 242
Даҕьзҭо́у, 454
Даҕькәа́ра, 497; 558
Даҕькәа́ра агы́ларҭа, 522
Даҕькәа́ра ду, 480; 497
Даҕькәа́ра хәычы́, 480; 497
Даҕьма́б II Даҕьма́ҧ II Ҭаҕьба́б, 480
Даҕьма́ҧ, 480
Даҕьыркәа́ра, 497
Дада́л изы́хь, 552; 563
Дада́л аҧсҭа́, 552
Дада́л иҷеы́шьҭырҭа, 553
Дадаҳе́ҧишь су́ки, 537
Дадгәы́л лҳаҧы́, 159
Дад изы́хь, 508
Дад иқьамҭа́, 449
Дады́ иқьаҧҭа́, 331
Дады́ иқьаҧҭа́ акәа́ра, 361
Дады́ и́рԥаш, 361
Да́қьа лзы́хь, 480; 508
Да́қьа лкәа́ра, 497
Да́қьа лы́ҷаҟәара, 480
Дал, 342
Да́лаа рбо́ратра, 219
Да́лаа ры́дгьыл, 219
Дал а́мԥа, 342
Дал аҧсҭа́, 342
Дал ишы́мҳара II Дал ишәы́мҳара, 342
Дал ишәы́мҳара, 343
Даманы́ и́хәажәра, 383
Дамéи а́бахә дахьага́з, 528
Дамéи ибаҳча, 283
Дамéи игәа́ԥа, 252
Дамéи изы́хь, 317; 508
Дамéи итәы́, 266
Дамéи иқьаҧҭа́, 372; 401
Дамéи иҭы́ҧ, 254
Дамéи иҵéиҵь, 563
Дамены́аа ргәа́ԥа, 395
Да́мхәырц, 159
Данаҡа́и иа́рха, 153
Данаҡа́и иа́шҭа, 444
Данаҡа́и иқьаҧҭа́, 377; 443; 445
Данаҡа́и иҭы́ҧ, 530
Данаҡа́и иҷаҧа́ра, 530
Данаҡéи иқьаҧҭа́, 429
Да́ра лзы́жь, 518
Дара́ҭа иҧа́н, 519
Даргәы́ҙ ахәы́, 266
Даргәы́ҙ ихәы́, 235
Дариха́н лқьаҧҭа́, 375
Дариха́н лҧа́н, 519
Дарсали́аа ркәа́ра, 497
Дархáна лҵеҵь, 517
Дары́ҡәа ибҕа́ларҭа, 553
Дасиа́ҭ изба́а́, 328
Да́ҭа идәқьа́н, 425
Да́ҭа изы́хь, 508
Да́ҭа иқьамҭа́, 367; 384
Да́ҭа иқьаҧҭа́, 375
Да́ҭа инха́рҭа, 182; 422
Да́урчкела, 207
Дауҭи́а, 384
Даа́ҭ иа́рха, 219
Даа́ҭ изы́хь, 317; 508
Даа́ҭ икәа́ра, 558
Даа́ҭ иқьамҭа́, 540
Даа́ҭ иқьаҧҭа́, 372; 401
Даа́ч, 480
Даа́ч а́шҭа, 480
Дахәара́, 305
Дахәара́ II Дахәарҭа́ II Дахәырҭа́, 305
Дахәарҭа́, 305
Дахәа́с изы́хь, 317
Дахәа́с иҷе́ҙ, 326
Даҳәы́ҡәаа ргы́ларҭа, 159
Даҳәы́ҡәаа ра́рха, 219

Даҳәы́ҟәа иҙы́, 317
Да́ча, 373
Дачи́аа рҙы́хь, 508
Дачи́аа рхәы́, 439
Дачры́пшь, 167
Дба́раа рҙы́хьқәа, 317
Дба́раа рқьанҭа́жә, 223; 281
Дбар игәа́рҭа, 250
Дбар иқәа́ҵа, 221
Дбар ихәа́п, 276
Двуре́чие, 138
Дгьано́з и́шьха, 353
Дгьантәа́ра II Диантәа́ра, 354
Дгьанҵәы́ш, 331
Дгьанҵәы́ш II Гьанҵәы́ш, 353
Дгьанҵәы́ш аҙы́ II Дианҵәы́ш аҙы́, 361
Дгьеби́аа рқьапҭақәа́, 371
Дгьеби́аа ры́хьара II Каштановая роща, 333
Дҕамшь, 488
Делаа́ рҙы́хь, 364; 508
Делаа́ рқьамҭа́, 367
Делаа́ рхәы́, 391; 541
Демерче́нц, 186
Ден-пҳа́ ла́дгьыл, 424
Деҵеги́нҙа, 385
Дерекей, 138
Дерникиа́н итәы́, 177
Джан (Џьан?) II Джанское ущелье, 135
Диано́з инха́рҭа, 431
Диантәа́ра, 354; 553
Дикра́н инха́рҭа, 238
Ди́гәа иҙы́хь, 563
Ди́гәа иқьапҭа́, 452
Ди́гәа и́марда, 377
Ди́гәа ихәы́, 524
Ди́гәа ичеи́рҭа, 455
Ди́ди Миндо́ре, 205
Ди́ди оҟу́ле, 202
Ди́ди Ципу́ри, 204
Дима́ҭ иҙы́, 454
Дима́ҭ иҙы́жь, 518
Дим иҙы́хь, 509
Динтәа́ра II Ди́нитәара, 180
Диоскуриа II Диоскуриада, 133
Диоску́риа, 330
Ди́рха, 204
Ди́то иҙы́хь, 563
Ди́то иқьапҭа́, 543
Диуа́н иҙы́жь, 327
Дихагәы́ҙба, 204; 208; 390; 537
Дихазу́рга II Дихажәы́ргьа, 204
Добе́ра, 207
Догәу́аа рхәы́, 541
Додла́н II Ноудле́н, 388
Додла́н а́рха, 389
Додла́н ахәы́, 389
До́ма инха́рҭа, 434; 435
Дом отдыха, 148
Домба́и-Ульге́н, 354
Домба́и ахы́ҵырҭа, 354
Домби́, 167
Домби́ а́ха, 153
Допогәы́д II Дабақы́ҵ, 374
Допуақы́ҵ II Допуқы́ҵ II Допоуқы́ҵ, 341
До́у, 93
До́у II Дәо́у, 159
До́у аҙы́хь II Ҟәбар иҙы́хь, 171
До́у акәа́ра II Доукәа́ра, 167
До́улака, 93
До́уахыҵырҭа II Сухумский, 159
Доуҕа́н иҙы́хь, 509
До́уҳаҟьа II До́уҳәаҟьа, 159
Доч иҙы́хь, 509
Доч икәа́ра, 497
Дра́нда II Ҵҟыбын, 339
Дра́нда агәы́, 339
Дры́ҟәа иҳәыста́, 235
Ду́да лқьапҭа́, 435
Ду́ка, 232
Ду́ка акәа́ра, 305
Дур иҙы́хь, 563
Дуҭ иты́п, 530
Дуҭқьа́лаа рҭы́п, 280
Дыгә ижьи́ра II Кәармази́аа ржьи́ра, 259
Дыгә иқьапҭа́, 454

Ды́гәҭа ҩахәна́, 262
Ды́гәҭа II Дәы́гәҭа, 262
Ды́гәҭа аҳы́хь, 317
Дыды́н иҷәқьа́ла, 480
Дыды́н иҳы́хь, 563
Дыды́н иқьаҧҭа́, 465
Дыды́н иҭы́ҧ, 530
Дыды́н иуасса́ҭа, 465
Дыды́н иҳаҧы́, 480
Дыды́н ича́мҳара, 480
Ды́дрыҧшь ны́ха, 232
Ды́кәҭа, 245
Дыҟә итәы́, 268
Дындыќ икаҳарҭа, 229
Дындыќ ика́ҳарҭа акәа́ра, 305
Дырми́т иҳма́х, 520
Дырми́т иқьаҧҭа́, 411
Дырми́т инха́рҭа, 367
Дырми́т ипла́н, 404
Ды́рма, 480
Дыць имхы́, 416
Дҩа́на а́ҷдарра ахәы́, 419

Дә

Дәаб аҳы́, 497
Дәаб-А́имара, 449
Дәаб аҧсҭа́, 449
Дәаб хәычы́, 401
Дәа́бшьха, 401
Дәа́бшьха ду, 480
Дәа́бшьха хәычы́, 480
Дәры́ҧшь II Дәы́рҧшь, 241
Дәы́гәҭа, 262
Дәыр, 305
Дәы́рха II Дирха, 204
Дәы́шьха, 192
Дәҩа́на а́ҷдарра, 373
Дәҩан II Дәҩана II Цагера, 372; 373

Е

Ебжьна́, 280
Ебжьно́уаа ры́хәҵ, 282
Ебра́м ииаҧҭра́, 533
Ебырны́ха, 241
Ебырҳа́м иҳы́хь, 509
Ебырҳа́м ичачхале́и, 509
Евдоки́мовка, 185
Егҳа́ашьра II Ергьҳа́ашьыра, 480
Егҳа́ашьыра аҳиа́ II Ергьҳа́ашьы¬ра, 520
Егна́т иҳы́хь, 317; 564
Егрҭа́, 201
Егры́ II Енгу́ри, 210
Егры́рха II Еҵе́рис уба́ни, 208
Еҷраҧсҭа́, 497
Еҷрҭа́, 281
Еҷры́ II Еҷырҭа́, 305
Еҷырҭа́, 276; 305
Еҷьа́, 198
Еҷьа́ ахы́ҵырҭа, 291
Еҷьаду́, 198
Еҷьаҧсҭа́, 198
Еҷьҧсҭа́, 192
Едгьа́ц иааҧҭра́, 410
Едгьа́ц иҳы́хь, 509
Едгьа́ц икәа́ра, 497
Едгьа́ц иқьаҧҭа́, 441
Едгьа́ц ира́, 424
Едгьы́, 497
Едгьы́ иҳы́хь, 509
Едгьы́ ипа́н, 519
Едгьы́ инха́рҭа, 535
Едыр иҳы́хь, 317
Езырхәа́ II Еҩырхәа́, 271
Еибырҳа́м иҳы́хь, 364
Еибы́хәҵа II Аибы́хәҵа, 344
Еиқәа́ра, 538
Е́исырхәы, 480
Еиҳәазҭа́рцәыз, 497
Еиҳәазҭо́у акәа́ра, 558
Еиҳәазҭо́у, 480
Еиҳәазҭо́у ду, 480
Еиҳәазҭо́у хәычы́, 480
Екатериновское, 151
Екьы́р, 192
Еқәы́ҧ иааҧҭра́, 406
Еқәы́ҧ иҷәқьа́ла, 525
Еқәы́ҧ иҳы́хь, 509

Еԛәы́ԥ иԛьаԥҭа́, 466
Еԛәы́ԥ инха́рҭа, 534
Елԟа́н, 256
Елԟа́н ибаа́ II Чыркс абаа́ II Чыры́гԥха лбаа́, 331
Елԟа́н игәа́ɷа, 449
Елԟа́н икәа́ра, 361
Елаҕы́р, 549; 558
Елашхәы́б II Елашхәы́ԥ, 153
Елашхәы́б аҙы́, 167
Елызба́р изы́хь, 564
Елызба́р иԛьаԥҭа́, 543
Елызба́р инха́рҭа, 389; 421
Елы́маа рынха́рҭа, 244
Елы́маа рбаԟа́, 291
Елы́р, 93
Елы́р (А́илар) II Ило́ри, 402
Елы́р-агәы́ II Елы́р, 402
Елырга́н, 386
Елырга́н II Ҭышә икәа́ра, 497
Елы́рмҵа II Нагу́ру, 403
Елы́рырха II Зени, 402
Елы́ф лҙы́хь, 317
Емхаа́ II Емхаа́ рыпла́н, 366
Емхаа́ изы́хь II Емхәа́ришь ҵԟәырги́ли, 564
Емхаа́ ра́шҭа, 188; 282
Емхаа́ рзы́хь II Емхәари́шь ҵԟәырги́ли, 564
Емхагәа́ɷа, 279
Емхы́ изы́хь, 509
Емхәа́ришь ҵԟәырги́ли, 564
Ӷмырхәаа рҳа́бла, 396
Енгу́ри, 210
Енҵе́ри, 538
Еныкьаа рныхәа́рҭа, 267
Еныкьаа рхәы́, 185
Еныкьаа рҳапы́, 185
Еныкь иҭаха́рҭа, 224
Еԥш-е́иԥш кәа́ра, 361
Ерамхәы́т дахьеибашьыз, 481
Ергьҙа́ашьыра, 481; 520
Ери́аа рынха́рҭа, 427
Ӷрика иԛьамҭа́, 406
Ӷрисцкали, 211
Ерԟа́н изы́хь, 509
Ерԟа́н иԛьамҭа́, 404
Ерме́и излага́ра, 527
Ермо́ловка, 177
Ернаа́ ркәа́ра, 497
Ернаа́ рхәы́, 410
Ерслы́м, 401; 481
Ертҵы́шь II Ертҵиши, 207
Еруа́нҙха, 317
Ерца́хә а́хра, 354
Еры́ҙҭа, 245
Ерыстӧ́у иҳәыста́, 441
Еры́шка, 254
Есе́ба изы́хь II Ҭараа́ рзы́хь, 564
Есе́ба инха́рҭа, 372
Ӷскисумуни, 133
Ескье́рда, 546
Есла́м ибаҳча, 238
Есла́м инха́рҭа, 422; 423
Ӷсма лбымбаҭра, 223
Еснаҭ ихәы́, 278
Есна́ҭ инха́рҭа, 252
Есна́ҭ итәа́ра, 235
Еста́т иԟәы́дыҵра, 410
Еста́т изы́хь, 509
Еста́т и́рха, 386
Еста́т е́исырҭа, 410
Есҭи́л икарто́шырҭа, 229
Еҵе́м икәа́ра, 361
Ӷҵма ича́ирҭа, 386
Еҵны́х ахәы́, 226
Еҵы́хә иԛьаԥҭа́, 532
Еце́рис уба́ни, 208
Еҵе́ри, 538
Еҵе́ри II Лбаа́рха, 205
Еҵе́ришь охва́ме, 205
Еҵәы́шҭа, 159; 270
Еҵәы́шҭа а́рха, 219
Ешаа́ ры́дгьыл, 395
Ешаа́ рзы, 317
Ешаа́ рзы́хь, 564
Ешаа́ рны́шәынҵраԛәа, 395
Ешаа́ рыҙха́, 317
Ӷшба икәа́ра II Ццкры́шь, 489
Ӷшба ипла́н, 416

Ешкәа́ра, 536; 558
Ешқы́ҭ, 390; 433; 481; 534; 547
Ешқы́ҭ а́рха, 395
Ешма́кь зҭо́у, 305
Ешрыԥшь II Иашрыԥшь, 153
Ешы́ра, 93; 143
Ешы́ра II Лбаа́тәи Ешы́ра II Нижняя Эшера, 146
Ешы́ра агәы́, 146
Ешы́раа ахьы́ршаз, 138
Ешырҙы́хь, 317
Ешы́рхәа, 279
Ешьы́лаа рқьаԥҭақәа́, 370
Еԥхы́ҵ, 270
Эстонка, 341

Ж

Жа́жа иа́шҭа, 481
Жа́кьа иҳәыҫта́, 454
Жа́кьа иԥацәа́ рҳәыҫта́, 454
Жана́а рхәы́, 469
Жа́на дахьжу́, 233
Жаны́хә, 447
Жарда́наа ртәы́, 268
Жовеху́, 192

Жь

Жьа́бна, 271
Жьажә имхаҭа́, 266
Жьажә игәа́ра, 266
Жьа́на иа́дгьыл, 423
Жьа́нҭа изы́хь, 509
Жьац иҳәыҫта́, 432
Жьац иқьаԥҭа́, 445
Жьа́гәа лқьамҭа́, 404
Жьал иԥацәа рынха́рҭа, 251
Жьа́мпыл II Жьампыл иқьаԥҭа́, 372
Жьа́мпыл иҳәыҫта́, 272
Жьгьери́ ихәы́, 270
Жьи́ба иа́жара, 331
Жьи́ба икәа́ра, 497
Жьи́аа ра́дгьыл, 236
Жьи́аа ра́хьара, 255
Жьи́аа рхәы́, 236
Жьи́аа рҳәа́ҭра, 530
Жьи́аа ры́жәԥа, 184
Жьи́п и́шьха II Жы́п и́шьха, 553
Жьи́рҕалишқа, 201
Жьлаҟа́н иҳәа́ҟьа II Џьоулҟа́н иҳәа́ҟьа, 153
Жьша́ра, 383
Жьы́гәа и́мԥа, 421
Жьы́гә и́бахә, 192
Жьы́ргә изы́хь, 509
Жьы́гәа ича́ирҭа, 532

Жә

Жәанаа́ рдәы, 409
Жәанаа́ рқьамҭа́, 417
Жәанаа́ рыҙлага́ра, 247; 389
Жәанаа́ рынха́рҭа, 534; 535
Жәандры́ԥшьаа рԥан, 328
Жәандры́ԥшь, 245
Жәамба́ игәа́ра, 269
Жәампы́шьха II Ҳәампы́шьха, 250
Жәанҳа́ ла́шҭа, 257
Жәара́б иҵы́ԥ II Жәра́б иҵы́ԥ, 553
Жәгәа́ра, 291
Жәра́б II Бақаҭали́аа рхәы́, 377
Жәра́б ины́ха II Зура́бишь екле́сио, 207
Жәраб ихәы́, 469
Жәԥакәа́ра, 196
Жәԥахәы́ II Жове́хә, 192
Жәԥахәчы́, 305
Жәԥаԥсы́, 198
Жәыҕраҳаԥы́ҵа, 250
Жәыжә иқьаԥҭа́, 432; 459
Жәыжә иқьаԥҭа́ ача́ирҭа, 459
Жәымҳа́ ла́шҭа, 262
Жәы́ра лҙы́хь, 364
Жәы́ра лы́хьара, 343
Жәыргь, 354
Жәыргь а́шҭа, 354
Жәԥаԥсҭа́, 185
Жәԥарх акәа́ра, 198
Жәԥарх, 182

З

Заабе́и иашҭа, 282
Зава́с иҙы́хь, 509
Зага́н, 94; 390
Зага́н ихәы́, 415
Заҟа́ра иҙы́хь, 364
Заҟа́ра и́марда, 370
Заҟа́ра и́цаҟа, 370
Заҟа́ра иҵе́ҿь, 517
Заҟари́а икәа́ра II Заҟа́риашьи ҕа́ли, 212
Заҟ иҙы́, 317
Заҟьери́а, 281
Заҟа́тла иҵы́ԥ, 282
За́ла иҵы́ԥ, 481
Замок Баграта, 135
Западная Гумиста, 168
Зараҟәу́аа рынха́рҭа, 426; 427
Зарандии́аа рхәы́, 524
Зарҵу́па, 206
Заурба́ҟь игы́ларҭа, 377
Зафа́с иҟьаԥҭа́, 410
Зафа́с илакаци́аҭра, 417
Зафа́с итәы́, 268
Зегани, 142; 185; 348
Зе́мо Цҟа́ро, 348
Зе́ни, 204; 205; 402; 537
Зе́ни II Лбаа́, 210
Зе́нобани, 343
Зе́пишь ҟа́ла, 538
Зе́пшьа, 538
Зе́са лча́ирҭа, 459
Зеҭ иҟьаԥҭа́, 458
Зеҭ ича́ирҭа, 458
Зи́за лҵы́ԥ, 243; 282
Зи́на лҙы́хь, 509
Змеинное озеро II Маҵзиа́, 200
Золотой берег, 267
Зо́нтик, 192
Зо́ргат, 212
Зо́сма иҟьамҭа́, 431
Зо́сма инха́рҭа, 431
Зо́сме инха́рҭа, 427
Зо́смешь ҕа́ли, 212
Зосҳа́н ихы́сырҭа, 481
Зосҳа́н иҟьаԥҭа́, 466
Зосҳа́н иа́шҭа, 275
Зосҳа́н итәы́, 268
Зо́у, 192
Зо́у аҙы́, 198
Зо́у аҙхыҷеа́ II Гегский водопад, 198
Зо́у ихәы́, 243
Зо́уду, 192
Зо́ухәчы, 192
Зохәқы́ҵ, 547
Зохәқы́т II Сазухәба́ио, 538
Зу́ппу II Зу́фу II Ху́фу, 257
Зура́бишь екле́сио, 207
Зура́бишь микиата́ха, 209
Зҷеырбаа́ра, 219
Зҷеырбаа́ра ду, 219
Гагрская II Ԥсҵәы́р, 192
Зы́ма, 94
Зы́ма а́рԥаш, 361
Зы́ма аҳа́бла II Зи́ма аҳа́бла, 331
Зым а́наара, 354
Зыхәаа́ рҙы́хь, 317
Зыхәбы́рԥҭа, 168
Зыхәԥҳа́ лԥхьа́рҭа, 291
Зырхә, 192
Зԥырдәны́, 250

З

За́га, 354
За́га кәа́ра, 497
За́гәа иҙы́хь, 509
За́гәа инха́рҭа, 421
За́гәашь ҕа́ли, 212
Загә иҟьаԥҭа́, 454
Загә иҵы́ԥ, 481
За́ҕьра, 306
За́ҕьрыԥшь, 271
За́ҕьрыԥшь аҙы́, 306
Заҙ икәа́ра, 558
За́ҙаа рҳәыста́, 251
Заҙа́л ибаҟа́, 409
За́ка инха́рҭа, 429

Зáка и́рха, 429
Закалéи, 497
Закóл, 171
Зáлтцə, 291
Зáԥшь, 497
Зáԥшьаа рáшҭа, 148
Зáԥшьаа рзы́хь, 317
Зáԥшьаа ркəáра, 168
Зáԥшьаа рхəы́, 395
Заԥшьаа рҵеԥь, 517
Зáԥшьаа рыпла́н, 462
Заԥшьаа рынха́рҭа, 188
Зáԥшьаҭа, 150
Зáрга икəáра II Зáргашь ҕáли, 212
Зарҭы́ԥ, 208
Зацə ахəы́, 291
Зáцəгəарҭа, 291
Заҷа, 168; 292
Зáҷа áрԥаш, 306
Збаáжə, 292
Збыҭ ду, 328
Збы́ҭрыԥшь, 232; 292
Збыҭ хəчы́, 328
Згəы́рԥҭа II Зыгəрҭа, 306
Зҕáмԥа, 233
Зҕáмԥа аҭы́сырҭа, 242
Зҕáра áшьха, 351
Зҕьы́та иԥəáҵа, 367
Зҕьы́шькыл, 266
Зéигəарҭа аҙы́хь, 317
Зéигəырҭа, 240
Зеиԥəаԥстáа, 361
Зéилух, 143
Зеиҭá II Зиҭá II Зиаҭá, 164
Зеиҭаá, 145
Зéиҵырха, 141
Зидəнá II Зы́бна, 153
Зиԥəá, 159; 361; 498
Зиԥəá акаҵəáра, 451
Зиԥəá аԥстá, 452
Зиԥəá áрԥаш, 168
Зиԥəá ауáдара, 481
Зиҭá, 164
Зҟəырҷá, 212
Зҟəырҷá II Хəы́рча, 205
Зҟəы́рҷа II Скəы́рча II Шəԥəы́рча, 358
Зҟəырҷá акəáра, 489
Злиáа рҭы́ԥқəа, 409
Змах зҭóу, 377; 520
Зхы́да, 171
Зыбзы́р, 231
Зыбзы́р акəáра, 306
Зыбҕы́рх, 250
Зыбҕы́рха аҭáларҭа, 292
Зы́бна, 153
Зыгə икəáра, 558
Зыгə иҷаԥáра, 481
Зы́гəрҭа, 306
Зы́гəҭа, 94; 264
Зыгəҭа II Зыхəҭа II Зыҳəҭəа, 149; 164
Зы́гəҭа II Гəáндра, 274
Зы́ҕəаа рхы́қə, 261
Зыҕь иҙы́хь, 509
Зы́даҟəара, 159; 277; 292; 339; 498
Зы́даҟəара ахы́, 466
Зы́даҟəараш, 168
Зы́данаҟəа II Зиданакéви, 390
Зы́дахə, 481
Зы́дахə II Сýки, 402
Зы́злан, 277
Зы́злан лтəарҭа, 466
Зыҙы́кəыр II Зы́кəыр II Зыҙы́кəыр иҷеы́ ахьыԥсы́з, 481
Зыҙыкəы́р иáшҭа, 454
Зыҙыкəы́р иҷеы́ ахьыԥсы́з, 481
Зы́кəыр, 481
Зы́кəыр иқьамҭá, 381; 392
Зы́кəыр иқьаԥҭá, 442
Зы́кəыркəыр, 317
Зыкəшь ҕáли, 212
Зыкь иҙы́хь, 509
Зы́на ахҷакəá ахьы́қəу, 292
Зынхьáсҭа II Зынхьáс’ҭа, 300
Зыргə иҙлагáра, 427
Зы́рқəа, 306
Зырҭəҭəáра, 250; 292
Зырҭəҭəáра áрԥаш, 306
Зырхə, 192
Зы́рхəаа?, 361

Зыхьзҭóу, 509
Зыхьры́пшь, 199; 306; 318
Зы́хьҽа, 180
Зы́хьҽа ахәы́, 182
Зы́хьшьха, 192
Зыхьырԥа́ II Цәахырԥа́, 196
Зы́хәа, 159; 498
Зы́хәа II Чеҕа́ли, 212
Зы́хәа акәа́ра II Кәыгә и́рԥаш II Маи́си, 168
Зы́хәа а́рԥаш, 168
Зы́хәашь, 558
Зыш, 306
Зы́шра II Ҷы́шра, 159
Зы́шра II Ҷы́шра а́рԥаш, 168
Зы́шра аҳа́бла II Ҷы́шра аҳа́бла II Серебряное, 153
Зышҭа, 306
Зыԥзы́хь, 196
Зԥапа II Мац игәарҭа аҵы, 164
Зԥапа аҵы́хь, 172

Зә

Зәыҙә инха́рҭа, 407

И

Иа́бга ишьха, 292
Иа́збеи изы́хь, 509
Иа́ка ла́шҭа, 260
Иа́кәа инха́рҭа, 428
Иақьма́қьырҭа, 292
Иақәы́п иқьапҭа́, 401
Ианԥсы́, 327
Иа́ԥсҳә II Иа́ԥсҳәа, 292
Иа́ԥсҳә а́шҭа, 292
Иа́ҭма иҳапы́, 523
Иатҵәылгы́ҵ, 292
Иатҵәы́шҭа, 292
Иаҳиа́ изы́хь, 318
Иаҳиа́ иқьапҭа́, 401; 543
Иашаа́ рҙы́хь, 509
Иашаа́ рқьамҭа́, 384
Иашаа́ рқьапҭа́, 335
Иашаа́ рҳәыста́, 384
Иашры́пшь, 153
Иа́шҭхәа, 150
Иа́шҭхәа II Яштуха, 95
Иа́шҭхәа рхәы́, 150
Иа́ԥьа дызҭа́ҳаз аҙма́х, 520
И́ба ича́ирҭа, 424
Известковый завод, 150
Илариóн иқьапҭа́, 544
Или́а инха́рҭа, 431
Илиакәа́ра, 498
Или́кәа инха́рҭа, 428
Илóри, 402
Имерхéви, 189
Ина́лаа рашҭа, 177; 184
Ина́лаа рҙы́хь, 318
Ина́лаа ры́дгьыл, 253
Ина́л иԥа́н, 519
Ина́л ича́ирҭа, 428
Ина́л-иԥаа ра́дгьыл, 177
Иналҟәы́ба II Налҟәы́ба, 153
Ина́л-ԥҳа лтын, 378; 379; 481
И́наԥҳа, 180
И́наԥҳкәар, 168
Ина́ԥшьаа рҳа́бла II Зиқәа́ аԥста́, 451
Ина́ҵәаа ра́дгьыл, 219
Инки́т, 200
Ио́са иа́дгьыл, 386
Ипна́ри, 180
Ирóд иқьапҭа́, 544
И́рымжәуа аҙы́, 361
Искәы́риа, 489
И́са иқьапҭа́ ахәы́, 460
И́та и́дгьыл, 381
И́та иқьамҭа́, 404
И́уа изы́жь, 518
И́уа излага́ра, 428
И́уа изы́хь, 509
И́уа иқьапҭа́, 461
И́уа инха́рҭа, 428
Иуа́ка иаапҭра́, 527
Иуа́наа рҙы́хь, 509
Иуа́наа рқьапҭа́, 429
Иуа́на иаапҭра́, 548
Иуа́на иқьапҭа́, 461

Иуа́на итәы́, 268
Иуа́на иҵы́ԥ, 523
Иуриевка, 348
Ич инха́рҭа, 252
И҇ча изы́хь, 318
И҇шьа иԥьаԥҭа́, 411
Южный приют, 357
Юпшарские ворота, 299

К

Кабигәа́ҩа, 481
Каби́рҩаш, 481; 498
Кабиҵы́ԥ, 530
Кабицәԥы́ра, 481
Кабиҿаԥа́ра, 481
Каби́шьха, 481
Каби́ҩада, 481
Кавка́з II Кавка́з а́шьха, 131
Када́ри, 343
Ка́диа лԥьаԥҭа́, 454
Кадырбе́и изыжь II Кадырбе́ишь то́мба, 207
Кадырбе́ишь то́мба, 207
Кады́р иааԥҭра́, 435
Кады́р изы́, 318
Кады́р изы́хь, 510
Кады́р ика́р, 442
Кады́р икәа́ра, 306
Кады́р иԥьаԥҭа́, 435
Кады́р инха́рҭа, 423; 429
Каза́рма, 186
Ка́и ипа́н, 519
Ка́и инха́рҭа, 424
Какаа́ рхәы́, 395; 462
Какабу́ри, 212
Ка́ка иааԥҭра́, 382
Ка́ка и҆гдарра, 446
Кака́н иҳа҆ы́ы́, 260
Кака́ра, 174
Какали́аа рԥьаԥҭа́, 458
Какали́аа рха́бла, 418
Какали́аа рча́ирҭа, 458
Каки́а, 212
Каклиа́ни, 178
Ка́кәаа рхәы́, 266
Какәач икәа́ра II Кәакәач икәа́ра, 558
Какәба́а ргәа́ҩа, 395
Какәба́а рзы́хь, 510
Какәба́а рха́бла, 374
Какәба́а рыԥша́ҳәа, 378
Какә икәа́ра, 498
Какә икәа́ра а́рха, 437; 462
Какә иԥьаԥҭа́, 534
Какур, 174
Какә и́мҩа, 415
Какәы́р и́ԥарҭа, 553
Какәҷ ихәы́, 243
Калдахәа́ра, 95; 248
Калдахәа́ра агәы́, 248
Калдахәара лырцә, 179; 248
Калдахәа́ра ҩырцә, 248
Кало́диа иԥьаԥҭа́, 443
Калҭхәы́, 140
Камаа́ ргы́ларҭа, 219
Ка́ма лзы́хь, 510
Кама́н, 142
Кама́ҷа иԥьаԥҭа́, 544
Камаҷы́ҷ лԥьамҭа́, 392
Камаҷы́ҷ лчеитра, 411
Кама́шь итәы́, 266
Кама́шь иҵы́ԥ, 282
Камба́шьзҭаԥсы́з, 481; 520
Камба́шь зҭаԥсы́з а́рҩаш, 498
Камбашькәа́ра, 498
Камбашьтәа́ра, 434
Каменистая, 159
Камери́н-Де́пе, 192
Камли́аа рзы́хь, 318
Камли́аа ры́лбаарҭа, 262
Кампы́ҷа изы́хь, 510
Камс, 192
Ка́мсду, 192
Ка́мсхәҷы, 192
Камҷы́ҷ инха́рҭа, 534
Камшьы́шь инха́рҭа, 145; 252; 389
Камшьы́шь иааԥҭра́, 145
Камшьы́шь иа́дгьыл, 255
Камшьы́шь изы́хь, 171; 318

Камшьышь изы́хь II Ҧарчанда аҙы́хь, 171
Камы́гә изы́хь, 171
Ка́нхәа итәа́рҭа, 292
Капиши́стра, 159
Капишо́но, 207
Капласа́, 338
Капра́н, 337
Ка́ҧажьира II Ҟа́пижыра, 553
Ка́пышь икәа́ра, 498
Караа́ рқәа́ҵа, 423
Караман́д II Ҟарама́н идәы́, 413
Карантѝнка, 164
Карасу́, 361
Карда́ма, 383
Карто́уа, 224
Карҭо́ға, 441
Кару́л иа́дгьыл, 423
Кархала́а ргәа́ҩа, 396
Кархала́а рқьамҭа́, 394
Кархала́а рқьаҧҭа́, 378
Кархала́а рхәы́, 396
Кас иа́дгьыл, 220
Катéи иты́ҧ, 530
Ка́тиа Ина́л-ҧха ла́шҭа, 438
Ка́тиа ла́шҭа, 437
Ка́тиа лқьаҧҭа́, 466
Ка́тиа лҽы́кәабарҭа, 518
Кау́д инха́рҭа, 534
Ка́фа лынха́рҭа, 426
Ка́фа лқьамҭа́, 422
Каци́аа ркәа́ра, 498
Каци́аа рынха́рҭа, 337
Кац изы́хь, 318; 564
Кац и́мҩа, 278
Кац инха́ра II Ка́цишь нахо́ра, 538
Кациҳа́бла, 420
Кац иҽы́шьҭа, 278
Ка́цишь нахо́ра, 538
Кацхәы́р, 204
Кацы́рха, 185
Катéикәаҵеи II Катéи иқәа́ҵа, 267
Катцы́рҳара, 292
Катцы́рха, 193
Катцы́рха а́рҩаш, 198
Катцы́ҵа, 193
Ка́чаа II Ҟацәаа́, 348
Каҷаба́а ргәа́ҩа, 395
Каҷа́р иқәа́ҵа, 264
Каҷа́рха, 235
Каҷа́рхәа, 270
Каҷа́ҷ икәа́ра, 558
Каҷи́а иқьаҧҭа́, 375
Каҷ ла́дгьыл, 415
Каҷы́ҷ икәа́ра, 498
Каҷы́ҷ имхырҭа, 220
Кашара́, 235
Кашара́ аҙы́, 306
Каштановая роща, 333
Каштановый мост, 209
Кашь иба́ҳча, 280
Кашәы́р иты́ҧ, 182
Ка́ԥьа ихы́қә, 528
Каԥьа́рха, 193
Каԥь ишә, 527
Квало́ни, 142
Кванджа́ра, 207
Кварчелы, 521
Кватáшьиашьи су́ки II Кәата́шь ихәы́, 209
Квенoба́ни, 343
Кестанелу́к, 138
Кесяновка, 348
Кикори́аа рҳа́бла, 547
Ки́нцхори, 212
Ки́ри, 212
Кирилéнко ида́ча, 180
Кирна́ти, 334
Ки́ли, 212
Килопа́ч, 159
Кирпичный, 184
Ки́ҷо иааҧтра́, 549
Клдека́ри, 189
Клдиани, 186
Клухо́р II Клы́хәыр II Клы́хәра, 354
Клухо́р II Клы́хәра, 95
Клы́хәра аҙиа́, 365
Клы́хәра акатцәа́ра, 354
Клы́хәыр II Клы́хәра, 354
Клы́хәыр а́рҩаш, 361

Ковале́вское, 189
Коджо́ра, 212
Кодо́р II Кәыдры́, 341
Козы́рка, 193
Колошьа́на, 547
Колхида, 188
Комсомо́лска уча́стка, 242
Константи́новское, 136
Контози́, 175
Корази́, 337
Кото́ш, 175
Кохо́ра, 537
Красный крест, 181; 188
Красный мост, 135
Кры́баа рҭы́ԥ, 280
Круклу́к II Крыклу́к, 385
Кру́пра, 182
Кти́ лба́ҳча, 229
Кты́рԝҭа, 318
Кудрина́, 168
Культуба́ни, 177
Культуча́стки, 177
Кучу́ԛә Стампу́л, 227
Кы́лбеи и́хьара, 331
Кылкәы́ԥь игәа́ԝа, 437
Кы́лҳа, 277; 292
Кы́лҳара хәҷы́, 292
Кы́лҳараду, 292
Кы́лхәара, 449
Кы́бҷышь лзы́хь, 318
Кы́ҕәра, 292
Кы́нҵа, 416
Кы́ндыҕ, 95
Кы́ндҕ II Кы́ндыҕ, 403
Кы́ндыҕ ахәы́, 403
Кы́ндыҕ-ҷыц, 405
Кынты́р, 558
Кы́па иҳәыста́, 375
Кы́па иа́дгьыл, 411
Кып иԥацәа́ рхәы́, 262
Кыԥ иҭны́рра, 481
Кы́ԥса изы́хь, 510
Кы́ԥса иқьаԥҭа́, 412
Кы́та изы́хь, 318
Кы́та изыхҵа́рҭа, 318
Кы́та иԥа́н, 328
Кы́т и́бна, 553
Кыт и́рԝаш, 558
Кыт итәа́рҭа, 193
Кыт иҭы́ԥ, 292
Кыты́рԝҭа II Кты́рԝҭа, 245
Кыҷ иқьаԥҭа́, 412
Кы́ҷыҷ игәа́ԝа, 379
Кы́ҷын изы́хь, 510
Кы́ҷын иқьаԥҭа́, 442

Кь

Кьабы́ца иқьаԥҭа́, 418
Кьабы́ц иқьаԥҭа́, 411
Кьа́гәа изы́хь, 511
Кьа́гәа иқьамҭа́, 404
Кьа́гә иқьаԥҭа́, 372
Кьагә и́марда, 439
Кьа́ҕәса икәа́ра, 306
Кьа́ҕәса имхәы́рсҭа, 258
Кьа́ҕәса и́цҳа, 247
Кьажәле́и ихәы́, 231
Кьакьи́аа рхәы́, 240
Кьа́ла иқьаԥҭа́, 423
Кьала́таа ра́дгьыл, 238
Кьала́шь и́хра, 354
Кьалашәы́р, 95; 334; 349
Кьалашәы́р аҳа́бла, 149
Кьалашәы́р а́ха, 159
Кьалашәы́р азы́, 164
Кьалашәы́р акы́ҭа, 151
Кьалашәы́р а́рха, 345
Кьама́ч изы́хь, 511
Кьама́ч инха́рҭа, 433
Кьамжьа́гә изы́хь, 318
Кьамшьы́шь иԥа́н, 566
Кьамшьы́шь изы́хь, 318; 564
Кьамшьы́шь иқьаԥҭа́, 399; 401; 438; 544
Кьамшьы́шь иқьамҭа́, 429
Кьамшьы́шь инха́рҭа, 428
Кьамшьы́шь иаапҵра́, 380
Кьамшьы́шь итәы́, 266
Кьамшьы́шь игәа́ԝа, 418

Кьамшьы́шь ича́ирҭа, 428
Кьамшьы́шь имхәы́рсҭа, 144
Кьамшьы́шь аб ахьи́шьыз, 481
Кьамшә иҳәыҫта́, 435
Кьамы́шә иа́ԥхьа, 384
Кьа́нсра, 266
Кьа́нсаа, 531
Кьанта́ изы́хь, 511
Кьапа́кьыртә, 265
Кьапа́кьҩыртә II Кьапа́кьыртә, 264
Кьапа́ҷ избаа́, 200
Кьапа́ҷ избаа́ аԥсҭа́, 193
Кьапач изы́хь, 511
Кьаԥаду́ лдәы, 541
Кьа́ԥа лқьаԥҭа́, 435
Кьа́ԥаҷычра, 537
Кьаԥш, 292
Кьаԥы́ алагьа́нҳы, 318
Кьаркәа́ра II Кьаркәры́, 168
Кьаркьо́у иҭы́ԥ, 394
Кьара́заа ре́изарҭа, 282
Кьа́раа рҳа́ҩа, 328
Кьара́ҭа?, 357
Кьа́са, 382
Кьа́са изы́хь, 318
Кьасы́гә изы́хь, 511
Кьасы́гә иқьаԥҭа́, 544
Кьахь II Кьахьзто́у, 482
Кьахь зҭоу, 482
Кьахь икәа́ра, 498
Кьахьы́раа рыхәҵ, 184
Кьахьы́раа ра́дгьыл, 236
Кьа́хьаа рыхәҵ, 184
Кьа́хьаа рзы́хь, 318
Кьа́цәаа ры́дгьыл, 220
Кьа́цәаа рхәы́ II Ҟа́цәаа рхәы́, 239
Кьаҷ икәа́ра II Кач икәа́ра, 558
Кье́ишьи, 558
Кьеласу́ри, 338
Кьети́аа ра́рха, 271; 283
Кьи итәа́ра, 292
Кьи итәа́ра азы́, 306
Кьикори́аа рча́ирҭа, 424
Кьиркәа́ра II Ки́ри, 212
Кьирхәлу́хә, 340
Кьыбзто́у, 449
Кьы́бцҳа, 235
Кьы́лаа рзы́хь, 318
Кьы́лаа рҭы́ԥ, 292
Кьы́лбырҭа II Кьы́рблырҭа, 281
Кьы́лбырҭа азы́, 306
Кьы́нирыԥшь II Кьы́нрыԥшь, 231
Кьы́нрыԥшь, 231
Кьынты́шә иҭы́ԥ, 236
Кьы́нта ихәы́, 147
Кьы́нта иқьаԥҭа́, 439
Кьынҷапы́л, 446
Кьыԥшь изы́хь, 318
Кьыркьԥа́л акатҽәа́ра, 354
Кьыркьԥа́л II Қьаркьԥа́л, 354
Кьыры́хә изы́, 318
Кьы́та иааԥтра́, 433
Кьыта инха́рҭа, 433
Кьышьмари́аа рҳа́бла, 456
Кьышьмари́аа рқьаԥҭа́, 439

Кә

Кәабахьи́аа рыҙма́х, 520
Кәагә иааԥтра́, 382
Кәагә изы́хь, 510
Кәагә итҷе́ҧь, 517
Кәа́ға изы́хь, 319
Кәа́ғьаа рынха́рҭа, 251
Кәағьа́лҭа II Кәырғьалҭа, 306
Кәағьы́на иқьаԥҭа́, 460
Кәағәани́аа рзы́хь II Ҭы́шәаа рзы́хь, 510
Кәағәани́аа рҳа́бла, 368
Кәағәани́аа рырха, 375
Кәағәани́а-ԥҳа лқьаԥҭа́, 412
Кәаджьи́ашь ҕа́ли, 210
Кәажьы́на игы́ларҭа, 481
Кәа́жәа лтәарҭа, 416
Кәаза́н, 522
Кәазма́а рзы́хь, 510
Кәазма́а рҳа́бла II Сакәызма́а, 424
Кәа́ҙба изы́хь, 226
Кәаҙ игәа́рҭа, 193
Кәа́ка излага́ра, 250

Кәакысҟьы́раа рзы́хь, 510
Кәакәаа́ рзы́хь, 566
Кәакәаа́ рқьапҵа́, 396; 527
Кәакәаа́ рпа́н, 566
Кәакәаа́ рхәы́, 384
Кәакәаа́ рха́бла, 384
Кәа́кәа изы́хь, 319
Кәакәа́ла лқьапҵа́, 418
Кәакәа́ла ича́ирҭа, 387
Кәа́кәа лыць, 333
Кәакәа́на изы́хь, 510
Кәакәа́на иқьапҵа́, 398; 444
Кәакәасҟьы́раа рқьапҵақәа́, 429
Кәакәасҟьы́раа рха́бла, 181
Кәакәсы́ ихәы́, 240; 292
Кәал ихәы́, 247
Кәалашьа́на, 429
Кәамгьа́с изы́хь, 510
Кәамгьа́с иқьамҵа́, 429
Кәамгьа́с инха́рҭа, 399
Кәампи́та инха́рҭа, 424
Кәа́на игы́ларҭа, 394
Кәа́на изы́хь, 564
Кәа́на инха́рҭа, 526
Кәа́на иты́пҵ, 527
Кәана́па, 238
Кәана́па азҵәҵәы́, 329
Кәана́па II Кәана́па, 276
Кәана́па II Кәана́па, 279
Кәана́ч иааҧтра́ азы́хь, 510
Кәана́ч икәа́ра, 498
Кәаначхьы́р II Багадские скалы, 335
Кәа́нта изы́хь, 319
Кәа́нта иқьапҵа́, 401
Кәанҙрыпҵта́, 193
Кәани́а иқьапҵа́, 456
Кәанҭ итәа́рҭа, 193
Кәанҵи́а лҵеҷь, 517
Кәанш, 292
Кәа́ншду, 292
Кәаншхәчы, 292
Кәапе́имҩа, 193
Кәапеира, 208
Кәапҵ изы́хь, 319
Кәа́пишьха II Квапишха, 348
Кәа́ра ду, 498
Кәа́ра хәычы́, 358
Кәа́раҭышша, 306
Кәарҙы́ II Кәарҙаа́ рзы́хь, 510
Кәарни́аа рхәы́, 468
Кәарсанте́л иқьапҵа́, 442
Кәартáа рзы́хь, 510
Кәартáа ры́дгьылкәа, 373
Кәартáа рхәы́, 429
Кәарҷали́аа рха́бла, 232
Кәарҷе́и Седы́ҟ изы́хь, 319
Кәарҷи́аа рааҧтра́, 527
Кәарҷи́аа ргәа́ҩа, 541
Кәарҷи́аа ркәа́ра, 558
Кәарҷи́аа рқьапҵа́, 418
Кәарҷи́аа рқьапҵа́қәа, 416
Кәарҷи́аа рха́бла, 452; 459; 541
Кәарҷи́аа ры́хәҵа, 400; 453; 524
Кәарҷи́аа рхәы́, 541
Кәарҷи́аа рхәы́ II Кәарҷи́аа рха́б¬ла II Новый поселок, 522
Кәарҷи́а иқьапҵа́, 461
Кәа́сҭа е́иҩхаа, 421
Кәа́сҭа иа́дгьыл, 267
Кәа́сҭа изла́гара, 247
Кәа́сҭа изы́, 319
Кәа́сҭа изы́хь, 319; 510
Кәа́сҭа иқьапҵа́, 442
Кәа́сҭа иқьамҵа́, 404; 405; 541
Кәа́сҭа итәа́ра, 292
Кәа́сҭа инха́рҭа, 387; 431; 462
Кәа́сҭа и́хәҵа, 528
Кәа́та итәы́, 273
Кәа́та иқьамҵа́, 429
Кәа́та иҳапы́, 277
Кәа́та лқьапҵа́, 446
Кәатапе́и, 489
Кәата́пшь, 247; 319
Кәата́р изха́, 319
Кәатале́и лзы́хь, 172
Кәата́шь иааҧтра́, 394
Кәата́шь и́бна, 382
Кәата́шь изы́, 319
Кәата́шь иқьамҵа́, 540
Кәата́шь иқьапҵа́, 395

Кәата́шь инха́ра II Кәаташьи́шь нахо́ри, 538
Кәата́шь инха́рҭа, 233; 428
Кәата́шь ипа́н, 519
Кәата́шь иҭы́п, 280
Кәата́шьишь нахо́ри, 538
Кәаткәа́т, 159
Кәаткәа́т а́рԥаш, 168
Кәаткәат изы́хь, 172
Кәаткәа́т иҳа́, 379
Кәаҭи́иқьаԥҭа́, 404
Кәаҭ имхы́, 424
Кәатԥи́а изы́хь, 510
Кәатԥи́а иҕәхы́рҭа, 145
Кәатԥиа иқьаԥҭа́, 402
Кәатԥи́а излага́ра, 425
Кәаҷе́ибыста, 264
Кәаҷы́ҷ инха́рҭа, 534
Кәачара́, 95
Кәачара́ II Кәа́ч-ира, 406
Кәачара́-агәы, 406
Кәачара́-Ла́бра, 406
Кәачара́-Ҷло́у, 406
Кәа́ча изы́хь, 510
Кәач икаԥәа́ра, 377
Кәа́ч-ира, 407
Кәа́чка икәа́ра, 558
Кәашә изы́хь, 319
Кәаҷь иқәа́ҵа, 446
Кәаҷь изы́хь, 510
Кәаҷь икәа́ра II Кәа́джиашь ҕа́ли, 210
Кәаҷь инха́рҭа, 534
Кәаҷь ихкаа́ра, 407
Кәаҷь ихәы́, 415
Кәаҷь иҳапы́, 437
Кәаҷьы́ҷь ишьапы́ ахьблы́з, 292
Кәаи изы́хь, 172
Кәлашь иҳәыста́, 399
Кәмеи имхәурста, 262
Кәна́ч иқьаԥҭа́, 451
Кәпа́лаа ргәа́ԥа, 281
Кәпа́лаа рзы́хь, 319
Кәпа́лаа рынха́рҭа, 278
Кәпа́хьа Гәыҷьы́ра и́дгьыл, 258
Кәпе́риа иқьаԥҭа́, 418
Кәриҭа́, 271
Кәры́кьаа рхәы́, 222
Кәрышә иқьаԥҭа́, 410
Кәтат и́дгьыл, 421
Кәтат изы́хь, 510
Кәтат инха́рҭа, 372; 421
Кәташь иха́ҳә, 292
Кәтол, 408
Кәтол агәы́, 408
Кәты́бла иха́ҳә, 293
Кәтызра II Кәты́ҵра, 217
Кәты ихәы́, 293
Кәты́рха, 198
Кәты́ршәара, 193
Кәты́ҵра, 255
Кәты́ҵра акәа́ра, 306
Кәты́ҵра, 217
Кәты́шхыҵра, 199
Кәты́шәара II Кәты́ршәара, 193
Кәты́шәара аҙы́, 199
Кәты́шьха, 146; 159
Кәҷын изма́х, 401
Кәҷы́ҷа инха́рҭа, 431
Кәҷы́ҷ иааԥҭра́, 410
Кәҷы́шькнаҳара, 293
Кәҷы́шьрҭа II Кәҷы́шьҭра, 319
Кәыдры́, 358
Кәыдры́ абаа́, 382
Кәыдырҭа́, 330
Кәыдырҭа́ II Қәҭа́рҭа, 185
Кәыдры́ хәычы́, 358
Кәыбры́ц и́марда, 370
Кәыбры́ц ихәы́, 370
Кәыбры́ц и́ҵаҟа, 370
Кәыбры́шьха, 159
Кәыбра́а ра́дгьыл, 428
Кәыгә итәы́, 233
Кәыгә и́рԥаш, 168
Кәы́за иқьаԥҭа́, 534
Кәыкәба́рхәа, 271
Кәыкәи́а иқьаԥҭа́, 456
Кәыкә иқьаԥҭа́, 371
Кәыкәы́на иа́дгьыл, 220
Кәыкәы́на и́бна, 382
Кәыкәы́на изы́хь, 172

Кәыкәы́н иқьапҵа́, 456
Кәыкәы́раҵа II Кәыркәы́раҵа, 319
Кәыкәы́р иқьамҵа́, 411
Кәыкәы́р иҳәысҵа, 410
Кәыкәы́т инха́рҵа, 431
Кәы́лаа ртәы́, 265
Кәылӡхы́лпа, 293
Кәы́лрхәа, 235
Кәылӡҳәы́, 193
Кәымжәы́цәахра, 293
Кәымы́з II Хәыхәы́н, 522
Кәымы́з акәа́ра, 558
Кәымы́з-А́лра, 529
Кәымпы́л, 394
Кәыма́ч иа́дгьыл, 423
Кәымпы́л иӡма́х, 520
Кәымпы́л иӡы́, 319
Кәыни́ашҵа, 481
Кәын иҳа́, 402
Кәына́ч иаапҵра́, 425
Кәы́нта иа́дгьыл, 451
Кәы́нта иӡы́хь, 510
Кәы́нта иқьапҵа́, 456
Кәыпт итәы́, 238
Кәы́рҧа инха́рҵа, 424
Кәыр икәа́ра, 498
Кәыр икәа́ра аҳа́бла, 440
Кәыр иқәа́ҵа, 377
Кәыр иҵы́п, 481
Кәыр иҳапы́ II Кәыр икәа́ра аҳапы́, 444
Кәыр ишьы́рҵа, 293
Кәыркәна́а рҳа́бла, 437
Кәыркәы́м аӡы, 319
Кәыркәы́раҵа, 319
Кәы́ртаа рхәы́, 456
Кәыршәы́ иқьапҵа́, 418
Кәыры́кьаа рхәы́, 145
Кәы́таа рхәы́, 266
Кәы́та иҳапы́, 247
Кәы́т икаҵәа́ра, 449
Кәыт иҳәыгә, 293
Кәытры́ҩада, 354
Кәытҵи́а иқьапҵа́, 465
Кәытҵи́а итәы́, 255
Кәытҵни́а итәа́рҵа, 419
Кәыҷла́р ахәы́, 257
Кәыҷ игәа́ҩа, 252
Кәыҷ иӡы́хь, 511
Кәыҷы́р иашҵа, 370
Кәыҷы́р иҵе́ԥь, 517
Кәыҷы́ҷ иқьапҵа́, 433
Кәыҷы́ҷ ича́ирҵа, 459
Кәы́шәаа ркәа́ра, 498
Кәышә иқьапҵа́, 424
Кәы́ча иӡы́хь, 511
Кәы́ча ича́ирҵа, 428
Кәы́чба ира, 407
Кәычка́н и́цҳа, 247
Кәы́ԥаа рҳа́бла II Куджааха́бла, 349
Кәы́ԥба иа́шҵа, 293

Қ

Қа́жа иқьапҵа́, 465
Қажьа́м, 212
Қала́шь инха́рҵа, 426
Қалдахо́р II Лечко́п, 181
Қалы́ иқьапҵа́, 412
Қама́ца иӡы́хь, 564
Қамча́ча лӡы́хь, 511
Қанҭари́аа ркьамҵа, 370
Қанҭари́аа рҵеԥь, 517
Қанҭари́а, 230
Қа́паа рӡы́хь, 319
Қа́паа рхыҟә, 236
Қа́паа рхәы́, 377
Қа́пиҿышьҭра II Капиши́стра, 159
Қапҧҳа лқьа́ла, 229
Қа́ԥшьаа ра́шҵа, 236
Қа́ԥшьаа рқьанҭа́жә, 254
Қаԥшьӡы́ аха́лара, 293
Қаԥшьқы́ҵ, 546
Қарбе́и иӡы́хь, 564
Қарда́а рынха́рҵа, 386
Қардуа́г II Қырдуаг, 293
Қаса́са и́рырҵа, 328
Қаса́са ичарҵа́, 256
Қаҭа́на, 219
Қаҭа́н иӡы́хь, 319

Қациқы́тҭ, 340
Қацәаа́ ркәа́ра, 558
Қацәаа́ рқәа́тца, 459
Қацәаа́ рхәы́, 239
Қацәаа́ рха́бла, 455
Қацәаа́ рыԥшаҳәа́, 455
Қашьа́шь иԥацәа́ рымхәыста́, 272
Қа́ԥьрыԥшь, 250
Қаԝаа́ рхәы́, 254
Қбыԝҟәа́ра, 250
Қвемо-Ахәти, 338
Қве́мо Цҟа́ро, 349
Қвишо́на, 206
Қвишьона, 212
Қдиса́ҟә изы́хь, 498
Қдиса́ҟә иқьаԥта́, 460
Қды иты́ԥ, 238
Қды ихәы́, 242
Қри́аа рқьамҭа́, 462
Қри́аа рыхәтц, 240
Қсы́рхәа, 277
Қтыжә изы́хь, 511
Қыдра́ хәычы́, 498
Қы́жәҙа ахәы́, 404
Қы́жәҙа II Қы́жәҙы, 498
Қырдуа́гра, 354
Қы́мса иҳәыста́, 375
Қы́нҭрыԥшь, 238
Қы́нҭыжәра II Қы́нҭыжә илаха́, 449
Қырч изы́хь, 511
Қыч иқәа́тца II Орлиное гнездо, 216
Қыш иқәа́тца, 223

ҚЬ

Қьаазы́м иа́дгьыл, 382
Қьаазы́м и́лашара, 382
Қьаамы́н изы́хь, 320; 511
Қьаамы́н иқьаԥта́, 442
Қьаамы́н, 172
Қьа́ҕəра, 159
Қьаламáтц ихәы́, 412
Қьа́ла Џьухә, 378
Қьалмáтц итцеԥь, 517
Қьа́нҭа икәа́ра, 498
Қьаԥта́ хәычы́, 381
Қьара́қьа иты́ша, 278
Қьарақьа́н, 96; 408; 455; 544
Қьа́салаа рқәатц, 280
Қьа́цаа рзы́хь, 164; 172
Қьач II Қьачны́ха, 467
Қьбар иқьаԥта́, 465
Қьела́шь ихԥы́, 343
Қьеҭуа́н, 406
Қьеҭуа́ныргьа, 498
Қьецаа́ ра́рха, 220
Қьецаа́ рқәа́тца, 246
Қьецаа́ рха́бла, 468
Қьецы́қьынҭажә, 147
Қьи́а изы́жь, 518
Қьиԥь иа́дгьыл, 423
Қьыба́р иҳәыста́, 439
Қьы́рса ибо́раҭыԥ, 232
Қьы́рса и́лашара, 382
Қьы́рса ишьапы́ ахьԥи́ҟаз, 378
Қьысқьы́нԥь излага́ра, 426
Қьысқьы́нԥь изы́жь, 518
Қьысқьы́нԥь изы́хь, 564
Қьысқьы́нԥь инха́рҭа, 424; 429
Қьысқьы́нԥь иты́ԥ, 523
Қьыстры́кь II Қьыстры́қә II Қьыс¬тра́, 300

ҚӘ

Қәаба́л, 378
Қәабза́ч ихәы́, 224
Қәабзҭо́у, 548; 553
Қәаб зҭо́у аҙы́хь, 511
Қәаблы́хә иқьаԥта́, 458
Қәабчар, 142; 354
Қәабчара́ аҙы́хь, 364
Қәабчара́ а́рԝаш, 361
Қәабчара́ аха́бла, 331
Қәа́бшьха, 357
Қәа́бырыԝҭа, 231
Қәаҕе́и, 498
Қәаҕе́и II Қәаҕье́и, 558
Қәад игәа́рҭа, 239
Қәаҙры́ II Коджо́ра, 212

Қәақәанéи II Қәақәанéи, 404
Қәақәанéи и́бна, 404
Қәақәма́с, 378; 482
Қәа́лаа рқьанҭа́жәқәа, 255
Қәало́н, 532
Қәамса́са иқьапҵа́, 442
Қәамхьа́рда, 449; 482
Қәамхьа́рда хәычы́, 482
Қәамшьа́шь иԥа́ дахьы́мшхаз, 159
Қәамшьа́шь иԥа́ иҽапа́ра, 159
Қәанҭа́ла ду, 344
Қәанҭа́ла хәычы́, 344
Қәанҭи́а, 434
Қәа́ра изма́х, 329
Қәаранзи́аа рзы́хь, 511
Қәарԥа́ра, 250
Қәаса́ игы́ларҭа, 453
Қәаса́ изы́, 319
Қәаса́ изы́хь, 564
Қәаса́ иқьанҭа́жә, 223
Қәаса́ имхы́ агәа́ɷа, 272
Қәаса́ иты́ԥ, 249
Қәасахы́, 193
Қәасзы́, 320
Қәаҭéи изы́хь, 511
Қәаҭеикәа́ра, 498
Қәаҭ иа́дгьыл, 411
Қәаҭ иқьапҵа́, 535
Қәа́ҵа, 208
Қәа́ҵа изы́хь II Қәаҵәа изы́хь, 320
Қәа́ҵәаырɷҭа, 306
Қәа́ҵәа иқьапҵа́, 404
Қәаҵәа́ра изы́хь, 320
Қәа́ча иуасса́ҭа, 544
Қәача́ла изы́хь, 564
Қәачахьи́аа ры́наа, 397
Қәач иқьапҵа́, 331; 357
Қәа́ҷа, 159
Қәа́ҷа изы́хь, 320
Қәаҷали́аа, 181
Қәаҷа́ра иқьапҵа́, 439
Қәзымшь, 235
Қәиа́н, 354
Қәиа́н ибо́ра, 395
Қәла́а иқьапҵа́, 419
Қәла́а рзы́хь, 564
Қәла́а рхәы́, 548
Қәламы́р, 374; 499
Қәламы́р акыдла́рҭа, 482
Қәлымха́н лзға́га, 354
Қәма́рча, 499
Қәма́рча хәычы́, 499
Қәҭели́аа ргәа́ɷа, 415
Қәҭали́аа рыԥсҭа́, 442
Қәҭа́ла ииапҵра́, 395
Қәҭа́раа рха́бла, 373; 437
Қәҭар идәқьа́н, 425
Қәҭа́рҭа, 185
Қәҭа́рɷҭа, 354
Қәҭа́чаа рхыкә, 260
Қәҭи́а иучастка, 259
Қәчаа́ рдәы, 262
Қәчыкь иҟәы́дырҭа, 421
Қәчы́маа, 385
Қәыз иқьапҵа́, 412; 544
Қәы́за инха́рҭа, 337
Қәыкәы́ра лқьапҵа́, 469
Қәыл ибо́рҭа, 293
Қәынды́, 499
Қәынды́ апсҭа́, 398
Қәынды́ ахәы́, 398
Қәыпсы́рɷҭа II Ԥсырɷҭа, 168
Қәырзы́шьха II Қәырԥьышьха, 293
Қәы́ҭа инха́рҭа, 435
Қәы́ца иқьамҭа́, 540
Қәы́ца иқьапҵа́, 380; 439
Қәычбери́аа рзы́хь, 511
Қәычбери́аа рқьапҵа́, 460
Қәыч иҳапы́, 549
Қәыцьма́ҳа, 320
Қәыцьма́тәара, 293
Қәыцьмаха́н изы́хь, 511
Қәыцьмаха́н иқьамҭа́, 382
Қәыцьмаха́н иқьапҵа́, 397
Қәыцьмаха́н инха́рҭа, 280

Ҟ

Ҟа́да, 335; 449; 482
Ҟа́да апсҭа́, 335

Ҟа́да а́хьара, 482
Ҟазаӷ́ иқьаԥта́, 384
Ҟаза́хә иа́дгьыл, 419
Ҟаза́хә изы́хь, 511
Ҟаза́хә иқьаԥта́, 544
Ҟаза́хә инха́рҭа, 412
Ҟазбе́ги, 340
Ҟазырха́нишь нади́хи, 203
Ҟаина́гә иашҭа, 223
Ҟаита́наа ргәа́ҩа, 252
Ҟаита́наа рхәы́, 252
Ҟаита́н Жьа́гәа и́мҩа, 252
Ҟалама́ҭ ичарҭа́, 411
Ҟалба́ҭ игәа́ҩара, 251
Ҟалғьы́ II Саҟалба́ио, 539
Ҟамага́р, 343
Ҟамға́з а́ԥса ахьхи́ҵәаз, 293
Ҟамға́з иқьа́ла, 293
Ҟамға́з а́ԥса ахьхиҵәаз, 293
Ҟамға́з иқьа́ла, 293
Ҟамға́з ираҟәа́, 239
Ҟамла́ҳ игәа́ҩа, 223
Ҟана́с, 482
Ҟана́с а́рҩаш, 499
Ҟан иа́дгьыл, 451
Ҟан иԥсҭа́, 293
Ҟансо́у, 378
Ҟа́нхәа изы́, 320
Ҟа́ра иқьаԥта́, 456
Ҟарама́н идәы, 413
Ҟарама́н иқьаԥта́, 455
Ҟарама́н ихәы́, 376
Ҟарамаӈ иаабҭра́, 444
Ҟарасу́, 335
Ҟара́ч, 383
Ҟара́ч изы́хь, 510; 511
Ҟарачы́ иааԥтра́, 380
Ҟвереға́ли, 212
Ҟинитҷ́ҟа́ри, 212
Ҟлыч, 354
Ҟлыч аҙы́, 361
Ҟлыч аҳа́бла, 331
Ҟо́ра II Ҟәара́, 204
Ҟыз игәа́рҭа, 221

Ҟь

Ҟье́ре ға́ли, 212
Ҟьырбзы́, 159

Ҟә

Ҟәала́нис ихьара, 400
Ҟәала́шь инха́рҭа, 424
Ҟәалба́ҟь иқьаԥта́, 383
Ҟәан а́шьха, 354
Ҟәаԥ изы́, 320
Ҟәаԥ иԥь, 423
Ҟәара, 204
Ҟәаракьа́гәа, 343
Ҟәара́ԥшқа, 386
Ҟәара́ш, 168; 337; 558
Ҟәара́ш аҙиа́, 365
Ҟәарԥьы́қь, 361
Ҟәашә ихҿа́рра, 451
Ҟәашәы́нԥьара, 558
Ҟәбан иааԥтра́ҟәа, 406
Ҟәбан игы́ларҭа, 524
Ҟәбар изы́хь, 172
Ҟәлан ишәра, 193
Ҟәла́нырхәа, 253
Ҟәламба́, 376
Ҟәорааанкәа́ра II Оҟора́не, 212
Ҟәруа́а ры́бна, 247
Ҟәруа́а рыҙлага́ра, 247
Ҟәшәан итәы́, 239
Ҟәшәы́р II Хәшәы́ра, 308
Ҟәыба́р иҙлага́ра, 145
Ҟәы́бра, 232
Ҟәыбракәа́ра, 306
Ҟәыббра́, 261
Ҟәыбры́ҵа, 246
Ҟәыбы́ш, 159
Ҟәыбы́ш а́рҩаш, 168
Ҟәыдина́ҭ итәа́ра, 460
Ҟәы́дымжә ду, 558
Ҟәы́дымжә хәычы́, 558
Ҟәы́дымжәы, 320; 522; 558
Ҟәыҟа лқьаԥта́, 465

Ҟәы́рҟәлан, 499
Ҟәы́ҟәрыԥшь, 222
Ҟәыламба́ II Уламба, 354
Ҟәыламба́ а́рҩаш, 361
Ҟәылба́ԛь, 151
Ҟәылбаԛьа́н изы́хь, 511
Ҟәылбаԛьа́н иԛьаԥҭа́, 443
Ҟәымры́шь, 553
Ҟәымры́шь II Ҟәмури́ши, 201
Ҟәы́ра ихы́ш, 283
Ҟәырдгьа́л ахәы́, 398
Ҟәырʒха́, 320
Ҟәырҷ, 394
Ҟәыры́ итыш, 283
Ҟәышәҭы́н иԛьаԥҭа́, 375; 409

Л

Лабахәу́аа рʒы́хь, 564
Лабахәу́аа рхәы́, 431
Ла́ба ахы́ҵырҭа, 159
Лабле́и, 183
Ла́бра, 413
Лабы́мжә, 224
Лабы́шла игәа́шә, 193
Лавре́нт иԛьаԥҭа́, 544
Лагани́ахә, 447
Лага́н икәа́ра, 306
Лагҳәа́а, 220
Лагьа́нʒы, 232; 320
Лагьанʒы́хь, 172
Лагә II Гәыʒла́гә иԛьаԥҭа́, 370
Лагә иԛьаԥҭа́, 444
Лагәирҟа́р, 451
Лагәрҭа́н, 411
Лагәсҭа́а, 320
Лагәсҭа́, 243
Лагәсҭа́н и́ҕдарра, 446
Лагәла́а рыбга́рра, 541
Лагәла́а рԛьаԥҭа́, 418
Лагәуа́а ры́ԥшаҳәа, 455
Лагәла́а рҷаԥа́ра, 541
Лагәуа́а рҳа́бла, 455
Лагәысҭа́н изы́хь, 511
Лаҕәа́шь, 499
Ладари́аа рҳа́бла, 222
Лад изы́хь, 511
Лад иԛьаԥҭа́, 451
Лад иҭы́ԥ, 354
Лад иҳәа́рҭра, 439
Лад иҳәысҭа́, 451
Ла́дикәа изы́хь, 511
Ла́длер II Ладме́р, 331
Ладме́р иԛьаԥҭа́, 544
Ладме́р инха́рҭа, 429
Ла́жәаа рхәы́, 233
Ла́жә изы́хь, 140; 172
Ла́жә икәа́ра, 499
Ла́жә инха́рҭа, 250; 435
Лажәиԥа́ра, 281
Лажә ихәы́, 280
Лажәихәы́, 246
Лажә иҳаԥы́, 259
Лажә иҳатца, 270
Ла́заа рҭы́ԥ, 243
Лазари́аа ргәа́ҩа, 395
Лаз игәа́ҩа, 259; 433
Лаз иа́дгьыл, 435
Лаз иԛьаԥҭа́, 443
Лаз и́мҩа, 245
Лаз иҳаԥы́, 293
Ла́каа рашҭа, 240; 268
Ла́каа рхәы́, 240; 256; 268
Лака́да, 344
Лака́жьырҭа, 154
Лакарʒы́ II Накарҕа́ли, 203
Лакарʒызҭо́у II Лакзҭо́у II Лакизто́у, 154
Лакзҭо́у II Лакизҭо́у, 154
Ла́краа ра́шҭа, 254
Ла́краа рʒы́хь, 320
Ла́краа ртәы́, 242
Ла́краа рыʒлага́ра, 263
Ла́кырха, 186
Лакәа́ба ида́ча, 269
Лакәа́ба и́шьха, 193
Лакәа́раа рʒы, 320
Лакәа́раа ртәы́ II Пригородный, 260
Лакәа́раа рча́ирҭа, 262
Лакәы́наа рхәы́, 256

Лакәы́с иҳәыстá, 433
Лáҟьаа ркәáра, 361
Лаҟьырԥá, 558
Лаҟәбы́сырҭа II Лаҟәбы́цырҭа II Лаҟәы́б и́цуҭа, 142
Лаҟәы́б и́цуҭа, 142
Лаҟәы́ҟәрха, 282
Лами́аа рзы́хь, 511
Лами́аа рԥьамҭáқәа, 405
Лами́аа рҳáбла, 378
Лам изы́, 320
Лáмкац аҳҳәы́ра, 482
Лáмкац II Лáмкыц, 482
Лáмкыц II Лáмкыц изы́хь, 511
Лáмкыц аҳы́хь, 511
Лáмкыц арԥаш, 499
Лáмкыц аҭы́шша, 482
Лáмкыц аҳаԥы́, 482
Лампрóу, 383
Ламшьáҵә изы́хь, 512
Ламшьáҵә иԥьамҭá, 404
Ламшьáҵә иԥьаԥҭá, 544
Ламшьáҵә ирҟáра, 482
Ламшьáҵә и́марда, 377
Ламшьáҵә иҭы́ԥ, 282
Ламшьáҵә и́цәара, 231
Лáнта изы́хь, 512
Ланҭи́а, 354
Ланԥьи́мони, 212
Ланԥьóна, 201; 210; 428
Ланԥьóно, 212
Лапáҳә изы́хь, 512
Лапáҳә иԥьаԥҭá, 410
Лапáҳә инхáрҭа, 244; 421
Лапáт II Лапáт игәáԥара, 378
Лаԥáнаа, 403
Лаԥанкәáра, 361; 499
Лаԥáнрҭа II Лаԥáнрԥҭа, 320
Лаԥáнрԥҭа, 320
Лаԥáнцәыббла, 409
Лаԥстá II Леԥстá, 201
Лаԥстá II Лԥáԥ иԥстá, 196
Лаԥстархá, 177
Лаԥсырԥара ахра, 159
Лаԥы́нрԥҭа II Лаԥáныртҭа, 224
Лар, 349
Лардкәáра, 499
Лáрʒха, 306
Лáсба иԥәáҵа, 419
Латашьԥьéри II Латашьԥьáр, 368
Лáҭа, 341; 343
Лáҭа хәычы́, 343
Лауáн изы́хь, 512
Лауáн иԥьаԥҭá, 531
Лаýр II Лоýр, 250
Лахсы́, 293
Лахырʒы́, 320
Лахәуáа ргы́ларҭа, 409
Лахәы́дгьыл, 404
Лаҳазқәа, 454
Лаҳакәáра, 499
Лаҳáцкын, 223; 320
Лаҳáш, 207; 414
Лаҳры́ԥшь, 265
Лаҳәыриҭа II Лáҳәырԥҭа, 277
Лáҳәыршҭа, 235; 270
Лáҳәыршҭа акәáр, 306
Лаҳәыршы́, 444
Лаҳәыршы́ра, 242
Лáцәа, 199
Лацәкәáԥ II Лечкóп, 143
Лацәы́шаа рԥьаԥҭá, 335
Лачхәы́ма, 528; 540
Лашáрԥыҵа, 444
Лашԥсá II Лашԥсáрд, 270
Лашԥсáрд, 159; 227
Лашԥсáрха ду, 293
Лашԥс ду, 293
Лашипсé, 307
Лашԥс хәчы, 293
Лашԥсҧхьáра, 160
Лашԥсы́, 307
Лашьбéи иаабҭра акәáра, 307
Лашькьындáр, 529
Лашькьындáр áмҵа, 531
Лашькьындáр ны́ха, 529
Лашьқьериáа рынхáрҭа, 218
Лáшьҭра II Салхи́но, 208
Лашьы́н изы́хь, 320
Лашәриáа рҳáбла, 410; 535

Лаԥ иааԥтра́, 482
Лаԥ ихәы́, 451
Лаԥы́мшәара, 293
Лбаа́, 210
Лбаа́ а́шҭа, 482
Лбааны́ха II Етце́ришь охва́ме, 205
Лбаа́рха, 205
Лбаа́тәи Ԥшьаԥ, 339
Лгыҭ, 293
Лгәа́ра, 293
Ле́иаа рдәы, 154
Ле́иаа рԥьамҭа́ԥәа, 405
Ле́иаа рны́хәара, 268
Леиԥәыпшхәы́, 138
Ле́ипҳа лҙы, 320
Ле́иуа иԥьаԥҭа́, 461; 402
Ле́иуа ичӄе́ирҭа, 455
Леиуарса́н и́рха, 437
Ле́кар иԥьаԥҭа́, 456
Лекне́ II Ликҳи́н II Логҳи́не II Лоукҳи́н, 257
Лекәхо́на, 151
Ле́мса, 349
Ле́уа иҙы́хь, 512
Леуа́рса иԥәа́ҵа, 380
Леуарса́н иҙы́хь, 512
Лечко́п, 96; 143; 181
Лечко́п Лацәԥәа́ԥ, 135
Леҷара́иа, 201
Лҙаа́ II Лҙ'аа́, 183
Лҙаа́ агәы́, 183
Лҙааны́х, 175
Ли́за лба́ҳча, 259
Ли́нда, 151
Липа́на, 403
Лиԥәа́ а́ԥдарра, 138
Лолу́аа ра́рха, 255
Лолу́аа ры́дгьыл, 368
Лопа́тин итәы́, 260
Ло́узԥәу, 160
Ло́у и́хьара, 138
Лоунха́ра, 138
Лоу́р, 250
Лу́ба ла́ԥхьа, 384
Луба́рцки иԥсы́ҙкырҭа, 328
Луба́рцки ичӄе́ҙ, 326
Луге́лашь ҵӄа́ри, 564
Лу́ка инха́рҭа, 428
Лу́ка иԥа́н, 519
Лу́ка итце́ԥьь, 517
Лшәы́ндаа рҭы́ԥ, 181
Лыгҳәа́ԥь, 415
Лыгҳәыҵа, 249
Лыгә иааԥтра́, 382
Лыгә ибаа́рра, 371
Лыгә иҙма́х, 520
Лыгә итәы́, 260
Лыԥа́ма II Лыԥы́м, 160
Лыԥы́м, 160
Лыԥы́м а́рҩаш, 168
Лымт икәа́ра, 199
Лымҳахәы́ II Мҳалхәы́, 229
Лы́нча, 335; 354
Лысба́имҭра акәа́р, 307
Лысба́имҭырахә, 235
Лыхна́шҭа, 261
Лыхны́, 96; 257
Лыхны́ агәы́, 258
Лыхҭа́, 354
Лыхҭа́ аҙиа́, 365
Лыхҭа́ а́рҩаш, 361
Лы́хәаа рҙы́хь, 320
Лыцәы́м, 160
Лыцәы́м аҙма́х, 173
Лыцәы́м а́рҩаш, 168
Лҩыб ду, 293
Лҩыб хәчы, 293
Лҩы́ԥәҳәы, 293
Лҩыԥа́ и́бахә, 193
Лҩырҙаха́ II Ҩырҙаха́, 294
Лҩа́пиԥсҭа, 196

М

Маада́н, 160
Маада́н а́рҩаш II Маде́нка, 168
Маа́наа ра́шҭа, 268; 271; 368; 415
Ма́анаа рҙы́хь, 321; 512
Маа́наа ры́дгьыл, 368
Маа́н иа́шҭа, 143

Маа́ниашҭа II Марҷа́ниашь миндоре, 203
Маа́н иқьаԥҭа́, 429
Маа́н инха́рҭа, 366
Маа́ниць II Менԥьы, 546
Маа́с ры́цьқәа II Ма́срыцьқәа, 251
Ма́б-ира́ II Па́пира, 205
Ма́га иԥа́н, 519
Ма́га иҳәыста́, 435
Мага́на, 160
Ма́гьаа ры́шҭа, 219
Ма́гьаа рзы́хь, 321
Ма́гьаа ртәы́, 233
Магь иҷаԥа́ра, 294
Ма́гьрҽҭа, 233
Маҷы́р, 499
Ма́да иқьамҭа́, 368
Маде́нка, 168
Мадгә иааԥҭра́, 380
Мадгә аб ахьи́шьыз, 482
Мадгә и́бшьырҭа II Мадгә аб ахьи́шьыз, 482
Мадли́ и́мҩа, 278
Мады́шь инха́рҭа, 431
Мажа́гәа излагара, 145
Мажа́ра икәа́ра, 499
Мажы́гәаа рҭы́ԥ, 278
Мажьа́гәа иааԥҭра́, 482
Мажьы́ра иԥацәа́ рынха́рҭа, 252
Ма́зихәа II Ма́зихәа, 234
Ма́зихәа аҙы́, 307
Маҙара́, 270
Маҙа́ра инха́рҭа, 426
Маҙаҭы́ԥ II Маҙати́пи, 210
Ма́идрос-иа́ила II Ҭры́ԥшьаа руас¬са́ҭа, 270
Ма́ка лқьаԥҭа́, 453
Мактина́ лзы́хь, 172
Макьа́шә икәа́ра, 361
Макьа́са инха́рҭа, 281
Макәы́т илаха́, 235
Ма́қа иааԥҭра́, 410
Маҟаҷьа́на аԥста́, 338
Маҟаҷьа́на ду, 361
Маҟаҷьа́на хәычы́, 362
Ма́қсма инха́рҭа, 424
Ма́қсма ича́ирҭа, 461
Ма́қсме иқьаԥҭа́, 544
Маҟьазҭо́у, 468
Маҟьара́, 160
Маҟьара́ ахыҵырҭа, 160
Маҟьакәа́ра, 558
Маҟьаԥшқа́ ҿы́хра, 482
Маҟьашьа́б, 482
Маҟьҭа́ҭ изы́хь, 321
Ма́ҟәа изы́хь, 512
Ма́ҟәа иҳаԥы́, 482
Маҟә иқьанҭа́жә, 223
Маҟа́мҩа, 482
Маҟара ду II Умаҟара ду, 499
Маҟа́ра хәычы́II Умаҟа́ра хәычы́, 499
Малая Абаза, 131
Малая Абхазия, 131
Малая рица, 327
Малый Краевич, 349
Маяк, 135
Маланҙи́аа рқьаԥҭа́, 397
Маланий́аа рынха́рҭақәа, 418
Малий́аа ралра, 236
Мале́ниа лчеирҭа, 384
Малмы́ҵырҭа ахәы́, 220
Манаклу́к, 189
Манда́ра, 385
Ма́ниа лзы́хь, 512
Ма́ниа ла́дгьыл, 400
Маний́иа, 142
Манцхәа́р, 373
Ма́нча изы́хь, 512
Ма́нча икәа́ра, 499
Ма́нча иқьаԥҭа́, 412
Ма́нча имхы́, 371
Ма́нча итәы́, 261
Мара́ни, 349
Мара́ҷа, 212
Марамба II Мрамба, 294
Марҷа́ниашь миндори, 203
Мардиа́нишь ахваме, 206
Мардо́ухәа, 282
Марды́ ахы́ҵырҭа, 354

Мари́қәа лзы́хь, 512
Мари́нское, 151
Маркаты́лырҭа, 160
Маркәы́ла II Меркәы́ла II Мыркәы́¬ла, 97; 414
Маркәы́ла абагьы́р, 417
Маркәы́ла а́ҕдарра, 414
Мармо́л абаа, 369; 372
Марсо́л изы́хь, 321
Марсы́қә, 238
Мархьау́л, 344
Марцхәлаа́ ркәа́ра, 499
Марцхәлаа́ рқьапҵта́, 465
Марчхапо́ни, 206
Маршьа́наа рзы́хь, 512
Маршьа́наа рқьапҵта́, 345; 377; 396
Маршьа́наа рқьапҵта́қәа, 373
Маршьа́наа ртцеҷь, 517
Маршьа́наа рхәы́ II Шьашь ихәы́, 383
Маршьа́наа ры́дгьыл, 373
Маршьа́наа ры́рха, 437
Маршьа́нзы II Маршьаншьха азы, 168
Маршьа́н изы́хь, 321
Маршьа́н изы́хь II Ҕәырҕәыр изы, 164
Маршьа́н икәа́ра, 553; 559
Маршьа́ниҭа II Маршьанҩҭа II Маршьа́нрҩҭа, 147
Маршьа́н ихәы́, 407
Маршьа́нихәы́, 142; 341
Маршьашьха, 160
Мары́хә, 354
Мары́хә аҳҳәы́ра, 355
Мары́хә акатцәа́ра, 355
Марҷьа́н ллаха́ II Марҷьа́н лаха́, 218
Ма́са инха́рҭа, 424
Масарқьалықә, 232
Мату́аа рқьапҵта́қәа, 544
Матуаа рха́бла, 399
Мату́а, 456
Ма́ҭа излага́ра, 250
Ма́ҭа изы́хь, 321
Ма́ҭа итәы́, 236
Ма́ҭа ичарҭа́, 221
Маҭе́и иҭаха́рҭа, 553
Маҭзиа́, 200
Маҭқьери́ изы́хь, 512
Маҭқьери́ иқьапҵта́, 466
Маҭырбе́и, 378
Маҭырбе́и ипацәа́ рхәы́, 528
Маф иқьапҵта́, 453; 544
Ма́ха иқьапҵта́, 429
Маха́з иаапҵра́, 553
Махаз́ иа́дгьыл, 259
Маха́з изы́хь, 364
Маха́з иқьамҵа́, 382
Маха́з иқьапҵта́, 429
Махаз инха́рҭа, 426; 429
Маха́з и́рха, 429
Маха́з ича́ирҭа абаа́, 458
Махари́аа рзы́хь, 564
Махари́аа рынха́рҭа II Самахариа, 532
Махаранҙе ипла́н, 418
Мах иҟәарч, 276
Махонҷьаа ргы́ларҭа, 160
Махьал изы́хь, 512
Махьал иқьапҵта́, 402; 443; 535
Махьал инха́рҭа, 533
Махәа аҕәы ахьицәыз, 454
Махә иҵы́ҧ, 482
Махәиҷьра II Мзиури, 204
Махәкәа́ра II Мохкәа́ра, 559
Махәы́р II Мухо́ри, 538
Махәы́нҷьиа, 205; 208
Маҳа́б-ира, 202
Маҳады́р, 185
Маҳады́р азы́, 196
Маҳа́ид изы́хь, 512
Маҳа́ид иқьапҵта́, 442; 455
Маҳаҷьы́р иқьапҵта́, 442
Маҳбе́ҵ изы́хь, 512
Маҳме́д игәа́ҩа, 252
Маҳме́д иҵы́ҧ, 282
Маҳме́и, 525; 559
Маҳме́и ду, 559
Маҳме́и хәычы́, 559
Маҳме́ҵ изы́хь, 512
Маҳму́ҵ иа́шҭа, 438
Маҳму́ҵ изы́хь, 512

Маҳму́т иқьамҭа́, 368
Маҳму́т иқьапҭа́, 371; 544
Маҳҭы́ иа́шҭа, 180
Маҳҭы́ и́бахә, 294
Маҳцы́ра ахы́, 239
Ма́цаа ры́дгьыл, 220
Мац дахьы́қәыртцаз, 294
Мац дахьы́қәыртцаз аҙы́, 307
Мац игәа́рҭа, 149
Мац игәа́рҭа аҙы́, 165
Мац иҙы́хь, 321
Мац икәа́ра, 559
Мац иқәа́тцара, 383
Мац иқьамҭа́, ауаԥьа́ҟ зҭагы́лаз, 533
Мац иқьапҭа́, 375
Мац инха́рҭа, 435
Ма́цира, 204
Мац иҵы́ԥ, 482
Ма́цишь на́схапа, 207
Мацкәаша́ра I Ма́цишь на́схапа, 207
Ма́ҵкәа ла́шҭа, 398
Маҵәкәа́ра, 559
Мачара́гәа иҙы́хь, 321
Мачара́гәа иқьамҭа́, 382
Мачара́гәа иҵы́ԥ, 284
Мачара́гәа иҷапара, 160
Мачала́ка, 218
Маҷа́ра, 97; 345
Маҷа́ра аҙы́, 358
Маҷа́ра а́рха, 345
Маҷа́ра аҳа́бла, 345
Маҷа́ра а́цҳа, 345
Маҷа́ра ду, 362
Маҷархолишь ҕа́ли, 212
Маҷа́ра хәычы́, 362
Маҷы́ҷаа рынха́рҭа, 219
Маҷы́ҷа инха́рҭа, 228
Маҷы́ҷ икәа́ра, 499
Машь иҳаԥы́, 294
Ма́шьа иқьапҭа́, 453; 455
Ма́шьа иуассА́ра, 549; 553
Машьали́аа рхәы́, 466
Мамзы́шьха II Мамзы́шьха, 193
Мамзы́шьха акәа́ра, 199
Мамсы́р имхырҭа, 374
Мамсы́р итәы́, 247
Мамсы́р ихәы́, 247
Мамсы́р иҷе́ҙ, 326
Мамхәы́рц, 160
Мамы́ра, 434
Мамы́ҵырҭа, 240; 294
Мамы́шь икәа́ра, 499
Мамы́шь иқәа́ҵа, 370
Мамы́шь иқьапҭа́, 370
Мамы́шь иҷеа́ҵакырҭа, 193
Мамы́ԥьырхәа, 271
Маԥьа́ра игәа́ҩа, 218
Маԥьа́ра иҙы́хь, 321
Ма́ԥьга а́шәгәа́ҩа иҷеахьи́ҵәахыз, 482
Маԥье́и иҵы́ԥ, 527
Маԥь икәа́ра, 499
Маԥь икәа́ра II Маԥьишь ҕа́ли, 212
Мгәажьи́а икәа́ра, 307
Мгәажә зҭаԥсы́з, 394
Мгәа́ҟьа иҳәыста́, 458
Мгәа́шырхәа, 482; 553
Мгәа́шырхәа кәа́ра, 559
Мгәы́ҙырхәа II Мгәы́ҙ’ырхәа, 263
Мгәы́ҙырхәа агәы, 264
Мгәыл лыҙма́х, 329
Мдаҙи́а, 173
Мдар II МудА́р и́наара, 482
Мдар иҙы́хь, 512
Мдо́урцаҟә, 160
Мды, 160
Мды аҙы́хь, 172
Мды аҟәа́цә, 160
Мдырлы́ иҙы́, 321
Мдышь, 376
Мез икәа́ра, 559
Мепори́аа рҙы́хь, 512
Менделе́ево, 189
Ме́нԥьи, 546
Ме́нԥьишь ҕа́ли, 212
Ме́ра иқьапҭа́, 544
Мерҙы́хь, 321
Мери́а, 499
Мерцхәла́а рааԥтра́, 378
Мерцхәла́а рҙы́хь, 512

Мерцхәла́а ры́бна, 423
Мегре́ловка, 349
Мели́к лпла́н, 387
Мелто́н иқьапҵта́, 418
Мелто́н инха́рҵа, 389; 532
Мельзаво́д, 147
Мет изы́хь, 564
Мет лы́бна, 549
Меҵ лынха́рҵа, 533
Меҵы́ҟә иҳа́, 454
Мжәарахәы́, 385
Мза́бԍа, 160
Мза́бԍа аӡма́х, 173
Мза́хара II Мзахра, 294
Мзахәа́, 266
Мзахәа́ II Мӡа́хәа II Белая речка, 258
Мзиу́ри, 204
Мзи́сеули, 349
Мзым, 327
Мзы́мна, 362
Мӡаа́ II Черкесская поляна, 294
Мӡаа́ ду, 193; 294
Мӡаа́ хәыцы, 193; 294
Мӡа́тәхәа, 250
Мӡи́а II Мзы́м II Мзы́мна, 327
Мигдадзе́х, 172
Мида́ра, 245
Мида́ра II Мида́ра адәы́, 97
Мида́ра адәы́, 232
Ми́и ихәы́, 240
Мимозовая роща, 148
Мисо́р изы́хь, 512
Ми́уа ибнарҵы́ԥ, 527
Ми́ха ииаԥҵра́, 553
Ми́ха иа́шҵа, 438
Ми́ха изы́хь, 321; 512; 513; 564
Михаи́л а́шҵа, 331
Михайловское, 140
Ми́ха иқьапҵта́, 412; 442; 443; 544
Ми́ха имԍа, 252
Ми́ха инха́рҵа, 281; 548
Мкала́з иа́дгьыл, 260
Мкала́з изы́хь, 321
Мкан итәы́, 268
Мкыд икәа́ра, 499; 559
Мкыд и́цаҟьа, 525; 531
Мкыд лқьапҵта́, 418
Мкыд лпа́н, 519
Мкьы́ӡа, 168
Мкәаԥь икәа́ра, 483; 499
Мкәаԥь икәа́ра II Шьақә а́рԍаш, 362
Мкәаԥь и́шьха, 483
Мкәа́ԥьмԍа, 142; 146
Мқаи́иаа ркәа́ра, 499
Мқьа́лаа рӡы́хь, 321
Мқьалаа ры́дгьыл, 220
Мқьа́лрыԥшь, 186
Мқьа́лрхәа, 277
Мқьа́лырхәа, 271
Мқәа́баа ргәа́Ԍа, 415
Мқәа́баа рқьамҵа́, 368
Мқәа́бха, 272
Мқәар изма́х, 329
Мҟәаҭ и́шьха, 529
Мҟәа́ҵшьха, 541
Мҟәы́бгәарҵа, 294
Мо́ква, 489
Мо́кви, 489
Мори́нҷье, 559
Мпыл иа́ҳара II Да́мхәырц, 160
Мпаа́дрыпсҵа, 186
Мрамба́, 98; 294; 349; 433; 440; 443; 483; 499; 500
Мрамба́ II Уата́ԥ хәыцы́, 500
Мрамба́ аҳа́бла, 331
Мрышь изы́, 321
Мсаби́р лрақәа, 250
Мса́рка, 228; 270
Мсры II Мс’ры, 230
Мсҵафа́ икәа́ра, 362
Мсҵафа́ изы́хь, 364; 513
Мсҵафа́ ихәы́, 438
Мсҵа́ф иа́дгьыл, 233
Мсы́бсҵа II Мы́сибсҵа II Мы́сипсҵа, 355
Мсырби́ изба́а, 329
Мсырҵа́, 228
Мтҟьал, 362
Мтҟьал а́шьха, 355
Мтҟьал ду, 362

Мтҟьал хәыҷы́, 362
Мҭаргьалаз, 259
Мҭаргьала́з а́цьқәа, 259
Мҭи́скалҭа, 138
Мҭи́субани, 142
Мҭха́ҷаа рымхәы́сҭа, 272
Мҭыб икәа́ра, 500
Мудар и́наара, 483
Мур абаа́ II Мура́ба, 205
Му́ра иҙы́хь, 565
Мура́ҭбеи иашҭа, 469
Мура́ҭбеи иҙы́хь, 513
Мура́ҭ итәы́, 266
Мураҭ итәа́рҭа, 270
Мура́ҭ итәы́ ахәы́, 242
Му́са иҙы́хь, 513
Му́са инха́рҭа, 252
Му́са итәы́, 275
Муҭа́цера, 307
Мухна́ри, 186
Мухәры́шьха, 160
Мхаи́л иба́хҳча, 238
Мхары́мҩа, 259
Мхиа́л итәа́рҭа, 228
Мхил иқьамҭа́жә, 218
Мхьа́лпҳа лыпсҭа́, 160
Мҳалхәы́, 229
Мцага́ II Мц’ага́, 294
Мцага́ а́рҩаш, 307
Мцра́?, 362
Мцы́ра а́рҩаш, 168
Мҵа́ра, 270
Мҵа́ра II Мҵа́рка, 307
Мчы́шхәҵа, 193
Мҷа́ҷаа рҭы́п, 282
Мҷҟәы́лҙха, 321
Мҷы́ҙха, 321
Мҷышь II Мҷы́шьҭа II Черная речка, 300
Мҷышь а́рха, 267
Мҷы́шьҭа, 300
Мшьи́агәарҭа, 539
Мшьи́а ипа́н, 519
Мшьи́а ипа́н Калакәы́тла иахье́и¬башьыз, 435
Мшьышь иҙа́га, 172
Мшәаа́ ры́бахә II Аампа́бахә, 224
Мшәагә иа́дгьыл, 382
Мшәал II Мишве́ли, 532
Мшәал абаа́, 534
Мшәа́шҭа, 294
Мшәа́шҭа ду, 294
Мшәа́шҭа хәҷы, 294
Мшәе́ибашьыра, 193
Мшәы иҙы́, 307
Мшәылды́ иқьапҭа́, 384
Мшәы́мҩа, 294; 439; 483
Мшәы́мҩакыра, 378
Мшәырҭа́, 184
Мыждагәа́рҭа, 537; 553
Мыз икәа́ра, 559
Мыз икәа́ра акаҵәа́ра, 483
Мыз икәа́ра а́шьха, 483
Мызлакьи́а, 368
Мы́кьын ибҕаларҭа, 272
Мы́қааа ра́шҭа, 272
Мы́қааа рҙы́жь, 328
Мы́қааа рынха́рҭа, 281
Мықә, 98; 417; 489
Мықә агәы́, 418
Мықә а́рха, 378; 437
Мықә ауахәа́ма, 417
Мықә ахы, 483
Мықә-асовхо́з II Асовхо́з, 417
МықәГЭС, 417
Мықә кәа́ра, 500
Мықә Чаҕы́р дахьага́з, 181
Мы́ҟәаа рҙы́хь, 321
Мы́ҟәаа рыпсы́жырҭа, 223
Мыр абаа́, 422
Мы́рза, 483
Мы́рза а́рҩаш, 500
Мы́рза иҙы́хь, 513
Мы́рза икәа́ра, 307
Мырзаҟа́н иааҧтра́, 368
Мырзаҟа́н иа́шҭа, 262
Мырзаҟа́н иҙы́хь, 321; 513
Мырзаҟа́н ихәы́, 256
Мыркыцьы́ иқьапҭа́, 397
Мырҵы́ҕьаа ргәа́ҩа, 283

Мырҧыҷы́, 355; 483
Мыс иҙы́хь, 200
Мыс Кодо́ри, 337
Мы́сиԥсҭа, 355
Мы́сиԥсҭа а́рԥаш, 362
Мысра́ II Мыс’ра́, 98; 216
Мысра́ II Мюссера, 264
Мысра́ (Мыс’ра́) II Мысра́ аҙы́ II Мюсера, 300
Мысра́ агәа́ԥа, 269
Мысра́ агәа́ԥа II Цәымҳакыта агәаԥ, 248
Мысра́ аҙы, 300
Мысра́ акәа́ра, 301
Мысры́ II Мысра́ акәа́ра, 301
Мысры́ҟәа иҙы́хь, 513
Мыҫтафа́ иԥьаԥҭа́, 544
Мысы́ҟә игәа́рҭа, 272
Мыҭ игәа́ԥа, 245
Мыҭ инха́рҭа, 431
Мыхбаа́, 250
Мыцханде́и, 160
Мыцра́ II Мцы́ра, 160
Мы́ҷа итәы́, 268
Мы́ҷа инха́рҭа, 389
Мы́ҷыҷ лкәа́ра, 559
Мы́ҷыҷ лҙы́хь, 513
Мышцәгьа́ игәа́ра, 294
Мы́шьа иԥьаԥҭа́, 544
Мы́шьа инха́рҭа, 431
Мышә игәа́ԥа, 465
Мышә иԥәа́ҵа, 281; 407
Мышә и́ҵәлаара, 483
Мышәды́ икәа́ра, 500
Мышәкәа́ра, 483; 500; 559
Мышәкәа́ра хәыҷы́, 500
Мышәкәа́ра ду, 500
Мышәԥәы́ла, 525
Мы́шәлыхьара, 226
Мышәмы́л II Мышәны́л, 269
Мы́шәмԥа II Мшәы́мԥа, 142
Мышәҭаҟьа́ҟьа, 500
Мышәха́ лҙы́хь, 321
Мышәха́ лы́ԥарҭа, 535
Мыԥьгәы́р иҙы́хь, 513
Мы́ԥьга иҙы́хь, 513
Мԥьыҭ иԥьанҭа́жә, 234
Мԥьыҭ инха́рҭа, 426
Мюсера, 301
Мясниково, 343

Н

На́а, 385
На́а – Аму́ҟәра, 340
На́а апоро́м, 340
Наабха́зу, 210
Наа́нгәри, 203
На́арха, 385
На́ашәырҵа, 266
Набаа́, 403
Набакьи́а, 205
Набера́ҟ, 537
Набе́шь, 368
Набжьа́лаа, 181
Набжьо́у, 380
Набырза́л, 432
Набырҵа́н, 384
На́гичҳу, 206
Нагдо́у II Ҷаҷ ихәы́, 405
Наголова́ни, 538
Нагәало́у II Нагвало́у, 403
Нагә иҙы́хь, 513
Нагә иха́хҳә, 256
Нагәы́на иҙы́хь, 321
Наҕбо́у, 432
Наҕбо́у аҙы́, 489
На́ҕо, 537
Наде́ли, 208
Наджихо́ури, 538
Надуқа́ни, 208
На́заводи, 204
На́зи лҙы́хь, 322
Нази́ра лқьаԥҭа́, 397
Назԥа́чха, 370
На́ингури, 212
На́инҷи, 204
На́идорф, 149
Накарга́ли, 212
Накарҕа́ли, 203

На́кури, 210
На́кәыр иҳәыстҵа́, 535
Накьо́у, 411
Наԛәа́д икәа́ра, 559
Наҟәаԥи́аа рха́бла, 149
Нала́му, 210
На́лҟәыба, 154
Намарданóу, 405
Наме́нцьи, 207
Нан, 449
Нан лгәа́ɯа, 423
Нан лкәа́ра II Ҷыгә икәа́ра, 559
Нану́ лзы́хь, 565
Нану́ лқьаԥҵа́, 380
На́нчха, 160
Наны́ра, 203
Напатро́у, 369
На́ԥра, 294
На́ԥра аʒиа́ зҵóу, 294
На́ԥра ахҿа́ ахьы́қәырҵо, 294
На́ԥра ахәы́, 236
Наԥра ахәы́ II Наԥра ихәы́, 240
Наԥҳаа́ рхәы́, 180
Наԥҳаа́ ргәа́раҵа, 253
Наԥҳа́ Кьа́гәа дахье́ибашьыз, 294
Нарʒы́н, 340
Наринджова́ни, 339
На́сиа лқьаԥҵа́, 442
Нармани́аа рааԥҵра́, 553
Нармани́аа рыԥсы́жрҵақәа, 428
Нарсóу инха́рҵа, 535
Наҵопу́ри II Шьхарҵы́п, 208
Нарҵóу, 500
Нарчу́ иқьамҵа́, 372
Нары́қь изы́хь, 513
Нары́қь иқьаԥҵа́, 418; 444
Нары́қь иқәа́цә, 355
Нары́қь инха́рҵа, 431
Нары́қь ихәы́, 387
Нары́қь ича́ирҵа, 418
Нарԥьхьóу II Нарԥьхье́у, 532
Науа́ч, 432
Нау́р ахы́тцырҵа, 160
Нау́шь, 340
Нау́шь а́рха, 340
На́хәа итәы́, 262
Нахи́нгә, 547
Нахши́ра, 142
Нахәырзóу, 380
Нахәырзóу ахәы́, 384
Наҳа́р, 355
Наҳа́р ахы́ҵырҵа II Наҳа́р акаҵәа́ра, 355
Наҳа́р аҳа́бла, 331
Наҳа́р иа́шҵа, 455
Наҳа́р икәа́ра, 500
Наҳа́р иқьаԥҵа́, 544
Наҳа́р инха́рҵа, 428
Наҳа́рбеи иа́шҵа, 343
Наҳа́рбеи иʒлага́ра, 424
Наҳа́рбеи инха́рҵа, 424; 535
Наҳа́рбеи ираса́ҵра, 149
Наҳа́рбеи итцéцьь, 517
На́ча иқьаԥҵа́, 457
Начи́ха, 207
Наҷарха́ли, 208
На́ҷқаду, 203
Наҷҟьеби́а иааԥҵра́, 374
Наҷҟьеби́а лзы́хь, 200
Наɯа́жәгәара, 193
Наɯéи инха́рҵа, 250
Наԥьи́хи, 208
Наԥьи́хи II Хьа́ҵҳа абаа́, 210
На́ԥьихә, 547
На́ԥьихәри, 207
Не́ʒишь ҕа́ли, 559
Не́ʒԥара, 559
Неʒо́на, 538
Неиɯы́жәгәа́ра, 193
Несто́р игәа́ɯа, 421
Несто́р изы́хь, 513; 565
Несто́р иқьаԥҵа́, 418; 458
Несто́р инха́рҵа, 428; 431
Не́сторишь ҕа́ли, 212
Нефтеба́за, 147
Ни́жнаиа Бамбо́ра, 261
Ни́жәгәа́ра, 193
Ни́кәа изы́хь, 322; 513
Ни́кәа иқьамҵа́, 404
Никәа иқьаԥҵа́, 433; 442; 443; 444; 453

Ни́кәа инаара, 380
Ни́кәа инха́рҭа, 429; 431
Никәала ида́дгьыл, 460
Никәа́ла изы́хь, 513; 565
Ни́кәа́ла иқьаҧҭа́, 412; 457; 544
Никәа́ла ичёӡ, 326
Никәа́ла и́дгьыл, 260
Николаи́ излага́ра, 417
Нижняя Бебутовка, 335
Нижняя Бирцха, 140
Нижняя Линда, 137
Нижняя Эшера, 146
Николаевское, 340
Ни́на лҙы́хь, 513
Ни́на лқьаҧҭа́, 439
Ни́тика, 175
Нишо́ни, 212
Нишьо́ни, 538
Нкылс, 370
Нкылс амхду́, 370
Нкылс аҭа́ҳара, 370
Нкәырша́ II Ны́кәырша, 154
Новый Афон II Ԥсырҙха, 216
Новый поселок, 522
Ново-Черниговское, 345
Но́иа икәа́ра, 500
Но́у икәа́ра, 500
Ноуры́з ида́рха, 220
Но́ча изы́хь, 565
Но́ча инха́рҭа, 429; 533
Но́ча иқьаҧҭа́, 535
Ну́шька лқьамҭа́, 383
Нхыҵ, 553
Ны́гәхә ижырҭа, 294
Ны́кәша, 267
Ны́мкәа иқьамҭа́жә, 283
Ныԥсы́, 337
Ныркә абаҳча, 271
Ны́рцәаа, 261
Ны́ҳәара II Нҳәа́ра, 232
Ныҳәы́ҟәаа ра́рха, 220

О

Обархали́а, 548; 559
Обархали́а азы́хь, 565
Обзака́ле, 546
Обомба́ҟье, 538
Оджого́ра, 213
Оди́ши, 136
Озеро Мено́на, 200
Озерцо́, 200
Оисыр, 553
Оиси́ре, 206
Оквино́ре, 204; 213
Оквино́ре II Ци́хтара II Цы́ҕтәара, 206
Околма́хе, 559
Октомбе́ри, 273; 349
Оқа́шье II Оқа́дже, 207
Оқәы́м, 489
Оқәы́м II Уақәы́м, 545
Оҟора́не, 213
Оҟу́не, 206
Олба́қь, 483
Олень, 213
Оло́ри, 213
Ольгинское, 349
Ольгинское ущелье, 349
Ома́р изы́жь, 328
Ома́р и́дгьыл, 407
Ома́р изы́хь, 294; 322
Ома́р икәа́ра, 500
Ома́р иқьаҧҭа́, 466
Ома́р иҭы́ԥ, 525
Ома́ришара, 332
Ома́рԥашьа II Омерԥашьа́шьи, 202
Оми, 202
Она́хәе, 205
Онданы́рхәа II Онды́рхәа, 264
Онтҟала́шье, 204
Опара́хьа, 406
Опара́хьа II Оупара́хь, 404
Опытное поле, 262
Оԥу́ԥье, 207; 553
Ордженики́дзе, 274
Ореховая роща, 140
Оре́хово, 178
Оси́аа рқьаҧҭа́қәа, 409
Оси́аа ртцеҷь, 326
Оси́аа рхәы́, 254

Осе́чко, 183
Осма́н ду итәа́рҭа, 160
Осма́н изы́хь, 513
Осма́н иқьаҧҭа́, 444
Остроумовское ущелье, 135
Ота́ҧ II Уатаҧ, 98
Отара́нҷьа, 404
Отариа́ни, 339
Отлу́к, 186
Отоба́иа, 206
Отсюш, 138
Отра́дное, 188
Оҭа́р иқьаҧҭа́, 465
Оҭа́р итәы́, 247
Оҭхара́ II Уатҳара́, 98; 270
Оҭхара́ агәы́, 272
Оҭу́нҭе, 206
Оха́чқәе, 553
Охо́ху, 204
Охо́ҷьа (А́хәаҷа) II Хәаҷьа́а рҳа́бла II Гәыргәли́аа рҳа́бла, 532
Охәре́и II Ахәри́ аха́бла, 390
Охәре́и-агәы́, 386; 387
Оца́рце, 204
Оҵурбе́ле, 538
Очамчы́ра, 98
Очамчы́ра араио́н, 366
Очубу́ре, 138
Оҵубу́ре, 205
Оҵа́ки, 553
Оҷьби́не, 337

П

Павловское, 137
Паҕә итҷа́, 441
Палтаво-Алеқсандровское, 338
Палта́вское, 349
Пани́ка изы́, 322
Папа́а, 349
Папа́а ра́дгьыл, 267
Папа́а рашҭа, 246
Папа́а рҳәыста́, 433
Папа́ изха́, 322
Папа́ лқьаҧҭа́, 460
Папанҵқәы́р, 397
Папанҵқәы́р ахәы́, 397
Папиа́шҭа акәа́ра, 307
Папи́ехәара, 142
Папкәа́ра II Па́пашь ҕа́ли, 213
Парамо́н инха́рҭа, 419
Пап Хыгә иқьаша́н, 267
Папцәа́, 264; 267
Папы́н итҷа́, 449
Папы́нырхәа II Саберио́, 206
Папы́шьха, 335
Пархәы́н изы, 322
Пасани́аа рзы́хь, 322
Пас изы́жь, 566
Пас итәы́, 268
Пате́иҧацәа ртәы́, 275
Пате́и иҧацәа́ рынха́рҭа, 262
Патрахәы́ҵа, 205
Патрахәы́ҵа II Пе́тра и́хәҵа, 532
Паты́хә иқьамҭа́, 541
Паты́хә иқьаҧҭа́, 544
Паты́хә инха́рҭа, 389; 431
Па́уле иқьаҧҭа́, 544
Па́ф лгәа́ҩа, 397
Пахәа́ла иқьаҧҭа́, 391
Пахәа́ла иҧшаҳәа́, 399
Пахәа́ла ира́, 396
Пахәы́л инха́рҭа, 423
Пахәы́н иҳәыста́, 280
Па́ча иқьаҧҭа́, 544
Паҷ иқьамҭа́, 541
Паҽ ичарҭа́, 282
Паҽ иҕәқьа́ла, 294
Паш итәы́, 275
Пашь ибаа́ра, 329
Пашә ибҕа́ларҭа, 294
Пашә изма́х, 329
Пашә изы́хь, 322;
Пашә иқьаҧҭа́, 544
Пашә иты́ҧ, 483
Пашәы́р иҳаҧы́ азы́хь, 322
Пезо́нда II Пецу́нда II Бижу́нта II Бесо́нта, 175
Пелы́гә ихәы́, 294
Пеп икаҵәа́ра, 483

Пеп иҳапы́, 553
Пе́тра изы́хь, 513
Пе́тра икәа́ра, 559
Пе́тра иқьапҭа́, 410
Пе́тра инха́рҭа, 391
Пе́тра иҳәыста́, 404
Пе́тра ишьапы́ ахьыпҵәа́з, 527
Пе́тра ишьапы́ зҭапҵәа́з, 559
Пе́тре иқьапҭа́, 544
Петровское, 137
Петро́ ида́ча, 266
Петропавловское, 230
Петро́с итәы́, 263
Пи́ла изы́хь, 513
Пи́ла иқьапҭа́, 412
Пи́ленко II Пи́ленково, 176
Пиленково-5, 177
Пи́тиунт, 175
Пи́тиус, 175
Плипа́ҵа, 266
Плыгә инха́рҭа, 250
Плыгә и́шәаас II Плыгә и́шәаасҭ, 294
По́ла иқьапҭа́, 451
Полта́вское, 338
Полта́во-Келасу́ри, 338
Поляна, 525
По́ниа инха́рҭа, 431
Пригородный, 260
Приморск, 204; 230
Пска́л, 385
Псы́рдзха Греческая, 273
Псы́рдзха Красная, 274
Псы́рдзха средняя, 273
Псы́рдзха Советское, 274
Псы́рзха Октиабрская, 273
Псыш II Псырс а́рҩаш, 169
Птышь, 99; 355
Птышь а́рҩаш, 362
Птышь ахы́цырҭа, 355
Птышь аҳа́бла, 332
Пыв II Пы́ва, 161
Пыв ду II Пы́ва, 161
Пы́ва а́хәадара, 161
Пы́ва а́чадара, 161
Пыпы́н иҧь, 483
Пыпы́н икәа́ра, 500
Пыр иқәа́ҵа, 368
Пы́та и́лра, 460
Пыч иқьапҭа́, 454
Пыҷ изма́х, 322
Пышь иқьамҭа́, 405

Ҧ

Ҧагәа́ла иҷеҙ, 326
Ҧагә иҳапы́, 445
Ҧа́гәра, 390
Ҧаҕәа́са иқьа́ла азы́хь, 565
Ҧа́ҕәса иқьа́ла азы́хь, 553
Ҧа́ҕәса иқьала, 553
Ҧадгә, 390
Ҧадгә ахәы́, 396
Ҧадгә иҳәыста́, 396
Ҧа́дгәы иҳапы́, 483
Ҧал, 336
Ҧал абаа́, 336
Ҧал аҳа́бла, 336
Ҧа́лаа ра́рха, 280
Ҧала́заа ртәы́, 238
Ҧақәа́шьаа ры́ҩада, 483; 531
Ҧақәа́шь, 99; 419
Ҧа́нҧьа изма́х, 520
Ҧа́нҧьа изы́хь, 565
Ҧана́ҩ, 483
Ҧана́ҩ аҷы́ш, 483
Ҧапа́ла, 205
Ҧа́рагәаҩа II Ҩҧа́рагәаҩа, 294
Ҧаразы́аа рхәы́, 247
Ҧа́ра игәа́ҩа, 277
Ҧара́ни, 210
Ҧардгьа́л II Ҧардгьа́л, 362
Ҧа́рна иқьапҭа́, 437
Ҧа́рна инха́рҭа, 372
Ҧарнау́ҵ, 99; 345; 346
Ҧарнау́ҵ акәа́ра, 362
Ҧа́рне иқьапҭа́, 545
Ҧарҧали́аа ргы́ларҭа, 422; 544
Ҧарҭоҕа́ли, 538; 559
Ҧарҭо-ҕа́ли, 539
Ҧа́рҭонахора, 207

Царчанда́ аҳы́хь, 172
Царчанда акәа́ра, 169
Царчада́, 144
Цатә́и и́рԥаш, 362
Цахәла́н (Бахәла́н) II Цахәла́ни, 201; 553
Цахәла́н абаа́ II Бахәла́н, 201
Цацкьы́р, 349
Цацкьы́р абаа́ II Цацхьы́р, 349
Цацкьы́р аҭыҳәҭа́ II Цацхьы́р аҭыҳәҭа́, 349
Цаҵау́скьа, 450
Цачли́аа ргәа́ԥа, 426
Ца́ҷа иҳы́, 322
Цаҷкәари́аа рҳы́хь, 513
Цашь икәа́ра, 500
Цела́ƀкәра, 450
Цецхь икәа́ра, 483; 560
Цехә, 154; 355
Ца́ԥшҭа, 99
Цила́ƀкә игәа́ԥа, 238
Цимпи́аа ра́рха, 527
Ци́ца иҳы́хь, 513
Ци́ца инха́рҭа, 412
Цицарга́ли, 202
Цицу́нда II Амзара́ II Лҳаа́, 175
Цичо́ра, 203
Ци́чвис охва́ме, 547
Цкьы́наа рыхәҵ, 240
Цкьы́наа рхәы́сҭа, 240
Цли́аа рҳы́хь, 322
Цли́аа рыҳлага́ра, 263
Цли́аа рԥьамҭа́, 368
Цли́аа рхыԥә, 259
Цли́аа ры́ԥьра, 259
Цлыҵ, 437
Цсабль́ы́ра, 194
Цса́гьҽа, 194
Цса́гьҽа II Цса́кьҽы, 295
Цса́кач, 161
Цса́кьҽ II Цсакьы́ҽ, 295
Цсакьҽы́, 194; 295
Цсарди́аа рхәы́, 399
Цсарди́аа рԥьаҵҭа́ԥәа, 397
Цса́рдиа иҵы́ҧ, 531
Цсаха́ра, 187
Цсаха́ра агәа́ԥа II Георгиевское ущелье, 188
Цсаха́ра аҳы́ II Цсыҵа II Цсеҵа, 196
Цсеиԥәалашьца́ра, 194; 295
Цсе́ила, 199
Цсе́иԥ хәҷы, 295
Цсе́ҵа, 197
Цсеԥ, 295
Цсеԥ аҳы́, 307
Цсеԥ а́рԥаш, 307
Цсҳырԥы́ II Цсыҳрԥы́, 307
Цси́ҵа, 154
Цси́ҵа а́рԥаш, 169
Цскал, 466
Цскал абаа́, 466
Цскьа́ԥ а́хәҵа, 526
Цскьа́ԥ ахәы́, 526
Цскье́ԥ II Скье́ԥ, 169
Цсла́хәҧара, 467
Цсла́хәҧшыра, 295
Цсла́хәҭакыра, 295
Цсла́хәҭакыра ду, 295
Цсла́хәҭакыра хәҷы, 295
Цсо́у, 99; 197
Цсо́у аҳа́бла, 183
Цсо́у-спи́ри, 183
Цсо́усхеви, 186
Цсҳәы II Псху, 152
Цсҳәы а́цҳа ду, 154
Цсҵәыр, 194
Цсы́кәа аҳиа́, 173
Цсы́кәа а́рԥаш, 169
Цсыҳзҭо́у, 355; 365
Цсыҳзҭо́у а́рԥаш, 362
Цсы́ԥәа, 161
Цсы́рҳҭа, 216
Цсы́рҳха, 100; 273; 301
Цсы́рҳха аҳа́бла, 273
Цсы́рҳханыха, 216
Цсы́рԥҭа, 147

Цсы́тца, 197
Цутҟәы́р, 547
Цушьу́т игәа́ҩа, 539
Цхҭа, 161
Цхынрақьа́ла, 546
Цхынтәа́ра, 295
Цхы́сҭа, 186
Цхы́сҭа аҳы́, 199
Цша́сра, 202
Цшаҳәы́шьха, 295
Цша́шьха аҳа́бла, 186
Цшо́у, 334; 355
Цшо́ухәа, 183
Цшцәаа́ ры́дгьыл, 369
Цшьалы́шь, 339
Цшьа́қәа, 500
Цшьа́ндра, 301
Цшьа́ндра а́рха, 260
Цшьап, 346; 358
Цшьау́р, 536
Цшьау́шь абаа́, 338
Цшьаҳатцҟа́р, 500
Цшьи́а, 384; 500
Цшькьа́ҿ иҵы́ҧ, 295
Цшьқьа́р, 368
Цшьҟа́н иааҧтра́, 483
Цшьҟа́н иҳы́, 322
Цшьҟа́н инха́рҭа, 252
Цшьҟа́н иҵы́ҧ, 263
Цшьлау́шь а́ҧдарра, 345
Цшьтат иҳы́хь, 513
Цшьы́жәгра, 194
Цшы́хәҳәа, 181
Цшы́ца аҳәа́ҟьа, 295
Цшьы́цьгәара, 194
Цшьы́цька, 180; 194
Цшьҩыҵ, 466
Цы́қәаа рҳы́хь, 322
Цырҳәмы́л, 345
Цырҳәмы́л акәа́ра, 362
Цы́рцха, 349
Цырчага́н, 388
Цы́ҵикәара, 362
Цыц икәа́ра, 500
Цыцҟәы́ра II Цыцҟәы́р, 388
Цы́шҭа, 100
Цы́шәҭа, 144

Р

Рабы́а лкәа́ра II Салума́н икәа́ра, 501
Рабы́а лқьапҭа́, 458
Рабста́н иа́шҭа, 416
Рабы́ць иҳа́га, 295
Рагәа́шьи ҕа́ли, 560
Радио́н иқьапҭа́, 445
Ражьде́н инха́рҭа, 431
Раза́н иҳыжь, 518
Раза́н иҳы́хь, 565
Раза́н иқьапҭа́, 410
Раза́н инха́рҭа, 389
Раза́н иҳапы́, 483
Ра́ми, 206
Рамхәы́ҵ игәа́рҭа, 240
Рамхәы́ҵ иқәа́ҵа акәар, 307
Рамшьы́хә иқьапҭа́, 534
Рапҳы́ II Ҷанкәа́ра, 501
Рапрбаа́, 161
Рапгәа́ҩа, 368
Рапырбаа́, 154
Рапы́ҵа, 183
Рапшь игәа́рҭа, 241
Расагәа́рҭа, 431
Раса́жә ҵы́ҧ, 468
Расҳахы́, 295
Ра́сҭа икәа́ра, 501
Ра́сҭа иқьапҭа́, 401; 412; 453
Ратиа́а рхәы́, 377
Ратиа́а ры́наара, 437
Рахи́на II Рахы́наа, 202
Рахәгы́лара, 137
Рахәтәа́ра, 525
Раҳәты́ аҳа́бла, 463
Рашаҩа́ II Рашҩа́, 154
Рашаҩа́ II Рашҩа́ а́рҩаш, 169
Рашгәа́рҭа, 295
Рашкәа́ра, 501; 560

Рашны́ха, 271
Рашхәа, 138
Рашхәа́ аҙы, 169
Рашыҙтаԥы́рҟаз, 501
Рашы́ҙмах, 445; 520
Рашьы́ҭ иҵе́ԥьь, 517
Рашьы́ҭ ичá́ирҭа, 455
Рашәҭикәа́ра, 307
Рашԝа́, 232
Рашԝа́ II Рашырԝа́, 169
Раԝе́из ақьаԥҭа́, 534
Раԥьа́б иҙы́хь, 322
Раԥьа́б иқьаԥҭа́, 442
Раԥьа́б иқәа́ҵа, 256
Раԥьа́б имхәу́рсҭа, 259
Раԥье́б иқьаԥҭа́, 533
Рба́ғьгәарҭа, 278
Ре́ка, 427
Ре́ка-агәы́, 427
Реҟь, 207
Ре́ма иҙы́хь, 565
Рем иба́ҳча, 238
Ре́пер, 138
Республика Абчхазия, 131
Реԥыруа́, 197
Реч абаа́ II Речхә абаа́, 539
Реч аҳа́бла II Реԥ аҳа́бла, 548
Речхь II Речхә, 538
Ре́чхьи II Речхә, 101
Речхә абаа́, 539
Речхә аҙы́, 560
Речхә акәа́ра II Речхи, 213
Ре́чхәы II Ре́чхьи, 539
Реԥ II Ре́чшьха II Ры́чшьха, 553
Решь иқьаԥҭа́, 545
Ре́чшьха II Ре́ԥшьха, 101
Риа́ԥ, 207
Риа́ԥшь II Ԝа́ԥшь, 225
Ригәа́а рынха́рҭа, 535
Ри́за иқьаԥҭа́, 455
Рицининскии заповедник, 295
Ри́ҵа, 327
Ри́ҵа ахы́, 295
Ри́ҵатәи аҳәырԥса́рра II Рицинский Заповедник, 295
Ри́ҵа хәԥы II Малая Ритца, 327
Рого́жино, 186
Рока́на, 203
Ро́ма иаԥхьа, 384
Ро́ма инха́рҭа, 389
Ро́мпас итәы́, 276
Ро́ница лҙы́хь, 513
Ро́сҭа инха́рҭа, 434
Рто́мисцҟали, 213
Рыбзаво́д, 185
Рыбколхо́з, 403
Ры́ҕза II Ры́ҕза, 154
Ры́ҕза а́рԝаш, 169
Ры́ҕза ахәы́, 154
Ры́шҳа II Хумушку́ри, 213
Рԝаԥ, 295
Рԝаԥ агәа́ԝа, 220
Рԝаԥшь, 169; 226
Рԝаԥшь аҙы́, 301

С

Сааланы́о, 547
Саа́ҭ иқьамҭа́, 542
Саа́ҭ иқьаԥҭа́, 411; 442
Саа́ҭ икәа́ра, 362
Саа́ҭ иԥшаҳәа́, 463
Саа́ҭ иҳәыста́, 433
Саатҟье́ри иқьаԥҭа́, 435
Са́ба иа́арыхырҭа, 387
Саба́нчаа рхәы́, 527
Сабаса́рио, 209; 537
Сабебело́у, 210
Сабекьы́аа рҳа́бла, 437
Сабе́нио, 547
Са́бигәао, 204
Са́бигәо, 536
Сабу́аа рқьаԥҭа́, 467
Сабу́аа руасса́ҭа, 467
Са́булискерио, 546
Са́булискерио II Абласкьы́р, 538
Са́буҭбаио, 203
Са́герзмо, 547
Са́гьаргьио, 538
Сагьа́са итәы́, 263

Сагьа́са иԥьаԥҭа́, 380
Сагьа́са и́хра, 355
Са́гәлуо, 209
Са́ҕарцкьиа, 534
Са́да лыҟәҟәа́, 455
Са́дгебио, 206; 207
Са́елио, 547
Са́занҵарио, 206
Са́зухәбаио, 538
Саҙаа́ ркәа́ра, 501
Саҙаа́ ры́хьара, 401
Саи́д итәара, 295
Са́какубо, 538
Са́картвелос Хе́оба, 188
Са́кобахьио, 547
Са́кьан аҙиа́, 365
Са́кьан аҙы́, 362
Са́кьан аҙҵәҵәы́, 355
Са́кьан ахы́ҵырҵа, 355
Са́кьан аҳа́бла, 332
Са́кьан а́шҭа, 484
Са́кьан а́шьха, 484
Сакәт иҷаԥа́ра, 483
Сакәы́ԥ икәа́ра, 307
Са́кәыт иԥьаԥҭа́, 421
Сақани́аа рҙы́хь, 513
Сақани́аа рхәы́, 256
Сақа инха́рҵа, 429
Сақани́аԥха лԥы́шырҵа, 467
Са́қардо, 205
Саҟа́дла, 246
Са́ҟалбаио, 539
Саҟә иҙлага́рашьҭра, 263
Сала́ма итәа́ра, 484
Саламáқәа, 376
Сала́м иҙы́хь, 513
Салда́ҭ иԥьаԥҭа́, 545
Салда́ҭ ихәыста́, 451
Салмáқә ижы́рҵа, 523
Салмáқә иԥьаԥҭа́, 465
Салоума́н иԥьаԥҭа́, 443
Салума́н иҙы́хь, 513
Салума́н икәа́ра, 501
Салума́н иԥьа́лақәа, 295
Салума́н иԥьаԥҭа́, 453
Салума́н инха́рҵа, 424
Са́лхино, 187; 208
Са́лхино II Саҭа́нԥьа, 210
Салҵы́ԥә итәы́, 240
Салы́ԥә иҙы́жь, 567
Са́льме, 183
Са́маа, 336; 349
Са́марԥвало, 207
Са́мархуло, 207
Сама́ҟо, 207; 536
Сама́ҭаа рхәы́, 135
Самаҭхәы́ (Самаҭхәа) II Сама́ҭаа рхәы́ II Чернявская гора II Финикулер II Сухумская гора II Аҟәа а́шьха, 135
Сама́ф икале́ирҵа, 225
Самахари́а, 408
Самахаре́и, 413
Самаҷы́шь икәа́ра, 560
Са́миқаио, 207; 209; 537
Самкады́р аҳаԥы́, 250
Самкадырырҵа, 101; 295
Самԥри́а аккá́ра, 383
Самсаниаа рынха́рҵа, 553
Самсани́аа рԥьаԥҭа́, 529
Самсани́аа рҧы́ԥ, 529
Самсо́н иҙы́хь, 513; 514; 565
Самсо́н икәа́ра, 501
Самсо́н иԥьамҭа́, 385
Самсо́н имхусҵа, 409
Самсо́н инха́рҵа, 431
Самшьи́аа ры́рха, 386
Самырзаҟа́н, 201
Сана́рда, 536
Сана́рда и́дгьыл, 383
Сангәли́аа ргәа́ɷа, 148
Сангәли́аа рԥьаԥҭа́, 460
Сангәли́аа рхәы́, 456
Сангәли́аа рҳа́бла, 450; 456
Сандры́ԥшь II Цандры́ԥшь, 199
Са́ндра иҙы́хь, 514
Са́ндра иказа́рма, 399
Са́ндра иԥьаԥҭа́, 465
Са́ндра инха́рҵа, 431
Са́ндра ихы́ҵырҵа, 484
Сант-Себастиа́н, 133

Са́нчара II Шьа́нҵара, 161
Са́нчара а́мԥа, 161
Са́нчара аҳа́бла II Ҭамагә, 154
Сапа́тшьха, 151
Саргье́гьаа ры́дгьыл, 237
Сардиа́н изы́хь, 514
Са́са изы́хь, 565
Сасра́н иқьаԥҭа́, 376
Сатириу́поль, 175
Са́ҵаве, 138
Саҵама́шьа, 101; 406
Саҵа́ӈьа, 210
Саҵа́ӈьа II Саҵа́ӈьо, 204; 209
Саҵа́ӈьо, 209
Сахарная голова, 349
Са́хахәбио, 536
Сахкәа́ра?, 362
Сахкәа́ра аҳаԥы́, 357
Са́хубутио, 207
Са́хәынҵарио, 390
Сачи́на II Сачы́на, 427
Сачи́на а́бахә, 430
Сачи́на а́ҕдарра, 430
Са́чкотуа II Чкоту́аа, 207
Са́шьа иқьаԥҭа́, 445
Са́шьамугио II Шьамгьи́аа, 203
Саӈьаи́иаа ра́дгьылқәа, 423
Саӈьаи́иаа рҳа́бла, 417
Са́ӈьиганио, 547
Святая Гора, 154
Себастополис, 133
Севаст, 133
Севасто́полис, 133
Седы́ҟ иҳәыста́, 410
Сеиды́ҟ иқьаԥҭа́, 430
Сеиды́ҟ иҳаҷҷа́, 259
Сеиды́ҟ иҳәыста́, 438
Села́ҳа лқьаԥҭа́, 437
Селма́ лҙы, 322
Селы́қә иааԥҭра́, 451
Семенли́, 142
Семико́лена, 295
Сеԥа́на изы́хь, 565
Сере-Ба́ба, 276
Серебряный, 154
Серно́з иқьаԥҭа́, 545
Си́да, 101; 208
Си́да аҙы́, 213
Си́да акәа́ра, 213
Си́да иԥа́н, 519
Си́ка измы́ӡь, 328
Си́кәа иқьаԥҭа́, 418; 437
Симо́н изы́хь, 172
Сино́п, 135
Сиԥа́на изы́хь, 514
Сиԥа́на иқьаԥҭа́, 397; 430
Сиԥа́на инха́рҵа, 432; 532
Си́ришь, 565
Сиҵ и́рха, 438
Сиҵ иты́ԥ, 282
Сиҵ ихәы́, 238
Си́харули, 188
Скальный, 295
Сканоско́лполи, 133
Скьы́рбаара, 295
Скәы́рча акәа́ра II Зҟәы́рҷа акәа́ра II Шәқәы́рча акәа́ра, 489
Сқәы́нӡь ижьи́ирҵа, 428
Слар инха́рҵа, 428
Смаи́л изы́хь, 172
Смел икәа́ра, 501
Смел иҷаԥа́ра, 355
Смел иҷаԥа́ра а́рԥаш, 362
Смил иҷаԥа́ра аҳа́бла, 332
Смы́раа ргәа́ԥа, 185
Смы́раа рхәы́, 254
Смы́раха, 185
Смы́раха акәа́ра, 199
Собги́, 102
Согу́м, 165
Со́уиԥсара, 484
Со́уиԥсара аи́лытцырҵа, 484
Со́уиԥсара а́шҵа, 484
Со́ниа лынха́рҵа, 428
Со́у е́ибашьра, 161
Со́у икәа́ра, 560
Со́у икәа́ра аҳа́бла, 525
Соук-су́, 257
Софру́джу, 355
Софы́ӡь ирҟа́ра, 401

Спардо́н инха́рҭа, 253
Спирдо́н инха́рҭа, 432
Сре́дне-Кова́лёвское, 189
ССР Абхазия, 131
ССР Аԥсны́, 131
Ста́лин ида́ча, 295
Стампы́л, 250
Станциа, 154
Старый Сухум, 133
Старо-Черни́говское, 340
Стару́шкино, 142
Сҭеԥа́на иҙы́хь, 514
Сузе́р иқьаԥҭа́, 370
Сузе́р итҷеҧь, 517
Су́ки, 403
Су́лево, 183
Су́ли, 334
Суху́м, 101; 133; 165
Суху́м ГЭС, 138; 161
Суху́мка, 165
Суху́м-кале, 134
Сухумская гора, 135
Сухумскии перевал, 161
Сухумский округ, 131
Су́шка, 227
Схи́сернум, 134
Схи́симуни, 134
Сы́бисҭа, 355
Сы́кәын игы́ларҭа, 484
Сы́кәын иқьаԥҭа́, 370
Сы́кәын итҳы́ԥ, 484
Сымсы́маа рҭы́ԥ, 284
Сы́нырхәа II Чы́гәрхәа, 279
Сыпкәа́ра, 560
Сы́хча II Цхча II Цы́хьча II Ҿы́хьча, 334

Т

Та́ба, 208
Табы́а инха́рҭа, 532
Тагóни, 388
Тагә иҙы́хь, 514; 565
Тагә иқьаԥҭа́, 383
Тагә инха́рҭа, 428
Тагә и́хра, 484
Та́гәихәа, 247
Тагә ихәы́, 407
Тагә ихәы́ II Та́гәышь су́ки, 537
Тагәшь су́ки, 537
Тама́ зҭагы́лоу, 415
Тама́ кәа́ра, 560
Тамшь, 102; 432
Тамшь агәы́, 432
Та́ниа лҭы́ԥ, 283
Тапа́ҕәеиԥишь су́ки, 207
Тапаҕәу́аа рча́ирҭа, 424
Тапаҕәы́ла, 416
Тапаҕәы́л, 439; 442; 518
Тара́с иқьаԥҭа́, 394
Тата́ла иҙы́хь, 165
Тата́хь иҙы́хь, 322
Татéи лқьамҭа́, 382
Татéи иқьамҭа́, 405
Татиа́на лчéирҭа, 384
Тати́нихәа, 274
Тату́ инха́рҭа, 534
Тату́шьишь су́ки, 538
Таты́гә итәы́, 265
Та́хтишь су́ки, 207
Тахтишь то́мбо, 215
Ташь иқьаԥҭа́, 545
Ташә и́лбаа, 411
Ташә иԥацәа́ рхәы́, 441
Таҧь иқәа́ҵа, 392
Тбéҭи, 142
Тéпебаше, 194
ТЕС а́рха, 528
Ти́ра дахьжу́, 545
Ти́тла ла́дгьыл, 423
Ти́тра лқьаԥҭа́, 450
Ти́ту иқьаԥҭа́, 377; 412; 430
Ти́ту иԥа́н, 519
Ткварчели, 521
Тҟа́уча II Тҟәы́ча II А҂ҳәаɯыча, 376
Тҟәарча́л, 521; 539
Тҟәарча́л араио́н II Тҟәарча́лтәи араио́н, 520
Тҟьебча́а рынха́рҭа, 532
Тҟәыр иҙы́, 322

Трапеция, 135
Тригли́т, 175
То́ба, 213
То́ги, 213
То́та иныі́га ахьԥе́ыіз, 545
Тот дызга́з а́рԥаш, 560
Троицкое, 187
Тур ихәы́, 410
Туркәмы́л, 362
Тус инха́рҭа, 181
Тусу́ме, 102
Тыі́ҕәа инха́рҭа, 462
Тыгә итәа́ра, 295
Тыі́гәхәа иааԥҭра́, 238
Тыі́кәа ла́дгьыл, 443
Тыіпа иа́дгьыл, 260
Тыԥ игәа́ԥара, 221
Тыі́рма лқьаԥҭа́, 438
Тыт игәа́ԥара, 240
Тыт иҭыі́ԥ, 484
Тышадӯ, 545
Тышь иқьаԥҭа́, 412
Тыі́шькәа изыі́хь, 322
Тышә иқьаԥҭа́, 458
Тышә лтәы́, 257
Тыі́ԥаа рзыі́хь, 514
Тыі́ԥаа рқьамҭа́, 424
Тыі́ԥаа рхәы́, 422

Тә

Тәанаа́ рзыі́хь, 172
Тәанаа́ рҭыі́ԥ, 282
Тәанаа́ рхәы́, 148
Тәанаа́ рхәы́ II Тәа́нихәа, 241
Тәа́нихәа аладахьы́, 244
Тәа́нихәа аԥадахьы́, 244
Тәыі́ԥцҟьара, 236

Ҭ

Ҭабаа́ра, 295
Ҭабаа́ра аԥхьарҭа́, 295
Ҭа́ба лқәа́ҵа, 460
Ҭабакәа́ра, 489; 560
Ҭаба́қь изыі́хь, 172; 322
Ҭабыі́ць иа́ха, 194
Ҭагне́иаа рынха́рҭа, 280
Ҭагьла́н II Ҭаҕьла́н II Ҭагилони, 208
Ҭагәаԥсҭа́, 239
Ҭагәыі́ць икәа́ра, 501
Ҭаҕыі́ҷ итәа́ра, 240
Ҭаҕыі́ҵьаа ра́дгьыл, 238
Ҭаҕыі́ць итәа́ра, 296
Ҭаҕыі́ць иԥацәа́ рыхәҵ, 238
Ҭаҕьба́б, 484
Ҭа́да иқьаԥҭа́, 459
Ҭа́да ича́ирҭа, 387
Ҭа́да иҷеы́ ахьыбҕа́лаз, 451
Ҭада́ра изыі́хь, 364
Ҭадре́и итәы́, 268
Ҭако́чиа, 213
Ҭа́кәа лынха́рҭа, 542
Ҭакәа́жә ла́дгьыл, 445
Ҭакәа́жә лқьаԥҭа́, 332
Ҭакә изыі́хь, 364
Ҭакәы́ изыі́хь, 514
Ҭакәы́ инха́рҭа, 435
Ҭалка́к, 379
Ҭалка́к акәа́ра, 501
Ҭала́кь а́шҭа, 266
Ҭа́маа рҟьра ныі́жьра, 161
Ҭамаарҟәа́ш, 161
Ҭамаҷьа́р икка́ра, 225
Ҭама́гә, 154
Ҭама́гә изба́а, 296
Ҭама́гә изба́ара, 329
Ҭама́ҷь дахьжӯ, 453
Ҭама́ҷь дахьжӯ акаҵәа́ра, 453
Ҭама́гә изыі́хь, 322
Ҭа́мигәарҭа, 296
Ҭам и́хра, 355
Ҭам и́шьха II Ҭам и́хра, 355
Ҭа́мирԥаш, 362
Ҭамкәа́ч игәа́ԥа, 254
Ҭамркәа́ра, 161
Ҭамқыі́ҵ, 408
Ҭамркәа́ра, 138
Ҭамыі́шхәа аҳапы́, 180
Ҭамшьыі́гә иа́рха, 523

Ҭамшьы́гә изы́хь, 514; 565
Ҭамшьы́гә иқьамҭа́, 404
Ҭамшьы́гә иқьаԥҭа́, 402
Ҭамшьы́гә инха́рҭа, 423; 430; 435
Ҭамшьы́гә и́рха, 392
Ҭана́с изы́жь, 567
Ҭана́с изы́хь, 565
Ҭана́с иқьаԥҭа́, 545
Ҭана́с инха́рҭа, 430
Ҭана́с ира́, 424
Ҭана́с и́рха, 430
Ҭанде́л иқьаԥҭа́, 460
Ҭани́аа ргәа́ԥа, 426
Ҭани́аа ртәы́, 243
Ҭани́а игы́ларҭа, 484
Ҭазишь диха, 538
Ҭапа́гә иа́дгьыл, 251
Ҭапа́гә изы́, 323
Ҭапа́гә изы́хь, 322
Ҭапа́ра изы́хь, 323
Ҭараа́ рзы́хь, 565
Ҭараа́ руасса́ҭа, 554
Ҭараа́ рхәы́, 419; 542; 549
Ҭараа́ рхәы́ II Ҭа́рбиашь су́ки, 538
Ҭара́шь иааԥҭра́, 411
Ҭара́шь и́дгьыл, 383
Ҭара́шь изы́хь, 514
Ҭара́шь икәа́ра, 501
Ҭара́шь инха́рҭа, 389
Ҭаркьы́лаа рызма́х, 329
Ҭаркьы́л и́хәҵа, 228
Ҭаркәы́кә иқьаԥҭа́, 445
Ҭарлакәа́б, 542
Ҭарма́ч изы́хь, 323
Ҭарма́ч и́цәшьырҭа, 220
Ҭарса́наа ргәа́ԥа, 253
Ҭарха́на икәа́ра, 560
Ҭарха́на иқьаԥҭа́, 484
Ҭархәы́на иааԥҭра́, 534; 554
Ҭархәы́на изма́х, 173
Ҭархәы́на инха́рҭа, 424; 430
Ҭархәы́на и́рха, 430
Ҭархәы́на иты́ԥ, 533
Ҭархәы́ли, 213
Ҭаскәа́ч икәа́ра, 165; 199
Ҭасма́ԥ ира́ II Ҭасма́ԥра, 423
Ҭасра́ҟәа, 221; 254
Ҭасра́ҟәа аҳҵәҵәы́, 323
Ҭаҭа́р иты́ԥ, 523
Ҭаҭауа́з иқьаԥҭа́, 457
Ҭаҭласҭа́н изы́хь, 161
Ҭаҭлсҭа́н изы́хь, 172
Ҭаҭырҟа́н изы́хь, 514
Ҭа́ца лқәацә, 484
Ҭахә II Тех, 340
Ҭахәы́ц инха́рҭа, 435
Ҭачхе́ра II Ҭашьхье́ра II Ҭа́ҷихьара, 446
Ҭачхьы́ игәа́ԥа, 243
Ҭачхьы́на имшы́н, 328
Ҭаԥа́з икәа́ра, 501
Ҭгәыгә ихәы́, 296
Ҭе́до инха́рҭа, 428; 430
Ҭедо́ра икәа́ра, 501
Ҭе́литҵкар II Ҭе́лтҵкар, 405
Ҭе́ма икәа́ра, 501
Ҭе́ма инха́рҭа, 425
Ҭе́мигәарҭа, 240
Ҭемра́з иашҭа, 246
Ҭемра́з изы́хь, 323
Ҭемра́з инха́рҭа, 430
Ҭемрикәа́ра, 169
Ҭемы́р А́мҷба иқьаԥҭа́, 443
Ҭемы́р ибаа́рра, 371
Ҭемы́р изауа́д, 419
Ҭемы́р излага́ра, 419
Ҭемы́р изма́х, 173
Ҭемы́р иқьаԥҭа́, 545
Ҭемы́р имхәу́рсҭа, 259
Ҭемы́р ича́ирҭа, 262
Ҭемыркәа́ра аҳы́, 169
Ҭенги́з и́рԥаш, 363
Ҭенгьы́з иқьаԥҭа́, 343
Ҭенгьы́з иты́ԥ, 484
Ҭе́рбе иа́шҭа, 458
Ҭе́рбе иҳәыста́, 453
Ҭлаԥс изы́хь, 514
Ҭлаԥс иба́ҳча, 278
Ҭлаԥсы́ҟә, 501
Ҭлаԥсы́ҟәа изы́хь, 323

Ҭо́ма иқьаԥҭа́, 545
Ҭо́ма инха́рҭа, 432
Ҭо́ми, 213
Ҭо́мишь цқа́ри, 213
Ҭопри́а и́ҩада, 417
Ҭорҭи́аа рҳа́бла, 524
Ҭоҭи́а лзы́хь, 514
Ҭоумы́шь, 408; 489; 501
Ҭоумы́шь А́кра, 435
Ҭоумы́шь аҭа́хәҭа, 412
Ҭоумы́шь аҳа́бла, 463
Ҭоумы́шь ду, 501
Ҭоумы́шь хәычы́, 501
Ҭоуры́кь, 229
Ҭра́ԥшьаа ра́рха II Ҭры́ԥшьаа ра́рха, 220
Ҭрасҭа́ҷа, 296
Ҭра Хашьы́м иа́дгьыл, 220
Ҭры́ԥшьаа ра́дгьыл, 255
Ҭры́ԥшьаа рзы́хь, 323
Ҭры́ԥшьаа руассе́ҭа, 270
Ҭры́шҭа II Ҭыршҭа, 250
Ҭуҭу́шь су́ки, 209
Ҭхи́нашькар, 208
Ҭхи́нашь ка́ри, 205
Ҭхилова́ни, 334
Ҭхьы́на, 436
Ҭхьы́наа рқьа́ла ахәы́, 379
Ҭхәа́заа рқьаԥҭа́, 377
Ҭхәмо́на, 206
Ҭҳасо́у ишьха, 296
Ҭҳәыбы́н, 103; 345
Ҭҳәыбы́н А́шҭа, 346
Ҭы́гьтып, 484
Ҭы́гьха, 296; 355
Ҭы́гьшьха, 296
Ҭы́ҟәа изма́х, 520
Ҭы́ҟәа изы́хь, 514
Ҭықә ибга́ларҭа, 467
Ҭыҟә иҳаҭгәын, 218
Ҭы́п ду, 484
Ҭы́нԥьа лзы́хь, 323
Ҭы́нҩа, 546
Ҭы́рқьаа рзы́хь, 172
Ҭы́рқьаа ртәы́, 256
Ҭы́рқәаа рче́ирҭа, 458
Ҭы́рқәагәа́ҩа, 226
Ҭы́шькәа инха́рҭа, 253
Ҭы́шәқәа, 29

Ҭә

Ҭәаба́шшьха, 194
Ҭәаркәа́ра II Ҭәаркәра, 307
Ҭәаҭәры́ II Ҭәаҭәы́рҭа, 308
Ҭәаҭәры́ II Ҭәаҭәары́ II Ҭәаҭәы́рҭа, 307
Ҭәаҭәхры́қә II Ҭәатәырхәы́қә, 250
Ҭәыбрашы́ра, 332
Ҭәы́ԥшра, 296
Ҭәы́ԥшра агәа́рҭа ду, 296
Ҭәы́ԥшра агәа́рҭа хәҷы, 296
Ҭәы́ԥшра хәҷы, 296
Ҭәыҵә изы́хь, 323

У

Уабы́д изы́хь, 323
Уабы́шьла агәа́шә II Убы́шла агәа́шә, 296
Уадаба́ара, 339
Уадабы́н, 467; 501
Уадқәа́ а́рҩаш, 308
Уадқәа́ ду, 296
Уадқәа́ хәҷы, 296
Уагы́рда, 484
Уа́забаа, 144
Уа́забаа аҳаԥы́, 146
Уа́забаажә, 146
Уазама́ҭ иа́дгьыл, 405
Уазама́ҭ изы́хь, 565
Уазама́ҭ инха́рҭа, 432
Уазба́қь иқьаԥҭа́, 430
Уақәы́м, 546
Уақәы́м II Оқәы́м, 489
Уақәы́м аԥсҭа́, 546
Уама́р иҷаԥа́ра, 484
Уана́ҭ, 433
Уандраа́ рынха́рҭа, 185
Уа́ниа иқьаԥҭа́, 442
Уа́нчка инха́рҭа, 525

Уа́нчка итӏы́п, 484
Уапакьа́ла ахәы́, 484
Уапы́жәга ду, 484; 501
Уапы́жәга хәычы́, 484; 501
Уарбажәтӏы́шәра, 394
Уа́рда атӏа́ларҭа, 484
Уа́рда ду, 343
Уа́рда хәычы́, 343
Уард лҙы́жь, 518
Уард лыҙлага́ра, 426
Уардӏы́нгыларҭа, 296
Уарла́м инха́рҭа, 532
Уарқәаҕьа́л, 355
Уарҭа́н инха́рҭа, 432; 462
Уарца́қәа II Уарца́қә, 161
Уа́рча, 337
Уаса́жә иҙха́, 323
Уасакәа́ра, 308
Уаса́кәашара, 194
Уаса́мԥахә, 296
Уасархәы́, 182
Уасарҳәы́ра, 296
Уасарҳәы́мԥа, 355
Уасатры́пшь, 280
Уаса́шхәы, 154
Уасе́илыхырҭа, 334
Уаси́л иҙы́хь, 565
Уаси́л иқьаԥҭа́, 461
Уаси́л инха́рҭа, 425; 430; 432; 534
Уаси́л ирха, 430
Уаси́хьара, 468
Уа́ска, 531
Уасма́н иҙлага́ра, 250
Уасма́н иҙы́хь, 514
Уасма́н иқьаԥҭа́, 439
Уасма́н итәа́ра, 531
Уасса́ра, 233
Уасса́ра ахәы́, 277
Уата́ԥ, 103; 440; 501; 560
Уата́ԥ агәы́, 445
Уата́ԥ ду, 560
Уата́ԥ аҳа́бла, 440
Уата́ԥ хәычы́, 501; 560
Уатры́н, 381
Уатӏы́иатҵәа, 541
Уатҳара́, 103
Уатӏы́нҭа, 406
Уатӏы́р II Утӏы́р?, 357
Уахсы́рга, 363
Уахҭа́ иҙы́хь, 514
Уахьа́р а́зқәа, 194
Уаҳәры́пшь, 231
Уаҳәтӏы́бжьа, 228
Уаҳәцқьы́, 484
Уаҳәырҭа́, 308
Уаԥьба́д, 468
Уберӣаа рқьамҭа́, 391
Уберӣаа рча́ирҭа, 425
Уберӣаа рынха́рҭа, 386
Уд ӣпсара, 296
Удӯде ҕа́ли II Хы́да акәа́ра, 213
Уҟа́н ӣԥьра, 263
Улы́с, 502
Улы́с иҙы́жь, 567
Умаҟа́ра ду, 502
Умаҟа́ра хәычы́, 502
Умла́ра аҙма́х, 365
Уна́ҵ, 409
Ура́ви, 137
Ура́кь, 368
Ӳрҭа, 103; 420
Уруцҟа́н аҙма́х, 567
Уры́с иҙы́хь, 364; 514
Уры́с иқьаԥҭа́, 426
Уры́с инха́рҭа, 337; 534
Уры́с ӣрха, 222
Ӳска иқьамҭа́, 422
Ут иҳәыста́, 539
Ӳҵра, 546
Уҵӯҵ иқьаԥҭа́, 455
Учаҕа́л, 489
Учаҕа́ли, 213; 502; 560
Ӳча иҳәыста́, 272
Уча́на иҳаԥы́, 484
Уча́н ира́, 426
Уча́нира, 535
Ӳҷа лхәы́, 247
Ӳҷын итәы́, 268
Ушқура́ни, 210
Ӳшьа иқьаԥҭа́, 545

Ӳшьа лчáирҭа, 460
Ушәкәы́р, 343; 363

Ф

Фаи́к иҙы́хь, 172
Фати́ лы́дгьыл, 223
Фаҭ иаабҭра́, 468
Фаҭ иқьы́ра II Фаҭқьары́ IIФаҭ¬қье¬ри́, 485
Фаҭ иты́ҧ, 281
Фаҭ иха́, 441
Фаҭқьери́ иба́ттра, 236
Фаф иа́сырҭа, 355
Фа́фа иқьаҧҭа́, 433
Фа́фа қьа́ла, 379
Фаф иҙы́хь, 323
Фински, 523
Фаф иуассáрҭа II Фаф иа́сырҭа, 355
Флип итәы́, 268
Фонта́н, 175
Фрика́н иҙы́хь, 514
Форе́левое хозиа́иство, 237
Франкьы́л иҙы́хь, 502
Францы́з иҙы́хь, 502
Фуникулио́р, 136
Фы́на лқьаҧҭа́, 445
Фы́сра, 154
Фы́сра а́рԥаш, 169

Х

Хаба́ба и́рԥаш, 308
Хаба́ба и́хра, 161
Хаба́ба и́хра II Хамба́ба и́хра, 296
Хабры́ ихәы́, 280
Хабурза́ниа итцэ́ць, 517
Хабы́гә иборатцы́ҧ, 296
Хабы́гә иа́шҭа, 461; 485
Хабы́гә иҙы́хь, 308; 514
Хабы́гә иқьамҭа́, 404
Хабы́гә иқьаҧҭа́, 370
Хабы́гә иқәа́цара, 370
Хабы́гә ипла́н, 421
Хабы́гә иҳәыста́, 382
Хабы́гә иҳаҧы́, 485
Хабы́гә ича́ирҭа, 370
Ха́га, 357
Хагәы́шьаа рқьанҭа́жә, 281
Хагәшьаа́ рқьынҭа́жә, 275
Хазгери иҙы́хь, 323
Хазгьери́ игәа́ԥа, 225
Хазгәа́рҭа, 296
Ха́иа II Хаия, 213
Хаи́гәарҭа, 390
Хакәы́цә иҙы́хь, 296; 323; 514
Хакәы́цә иқьаҧҭа́, 372
Хакәы́цә иқәа́ца, 426
Хаҟә, 194
Ха́ла, 213; 226
Халто́н иқьаҧҭа́, 545
Ха́лцыс, 178
Хамба́ба и́хра, 296
Хамба́б лқьаҧҭа́, 433
Хамжәа́жә лҙы́хь, 515
Хамиқәа́ца, 223
Хамиқәа́ца аҙы́хь II За́ҧшьаа рҙы́хь, 323
Хамсе́д лдәы, 225
Хамшьы́ҟәа иқьаҧҭа́, 545
Ханагәу́аа рқьанҭа́жә, 148
Хангә, 207
Ханды́гә инха́рҭа, 296
Ха́па инха́рҭа, 430
Ха́па иҧа́н, 423; 519
Хапа́ра иқьамҭа́, 405
Ха́ҧалара, 538
Хаҧшь а́шәнаа дахьахы́ҧаз, 277
Хаҧшь иҳаҧы́, 277
Харабу́аа рҙы́хь, 323
Харабу́аа ры́дгьыл, 220
Харчла́а, 531
Харчла́а рынха́рҭа, 386
Харчла́а рыҧшаҳәа́, 523
Хаса́са, 349
Хаса́хьа, 376
Хас иҙы́?, 363
Хас итцы́ҧ, 355
Хаси́м иҙы́хьқәа, 323
Хаси́м иҟәҟәа́ра, 244

Хаҳәби́а II Са́хахәбио, 536
Хаҳәби́аа рхәы́, 533
Хахәли́а, 404
Хахәы́заа ра́дгьыл, 255
Хаҳәаа́ ркәа́ра, 560
Хаҳәқәа́цә, 394
Хаҳәырцәы́ра, 296
Хачату́р, 414
Хача́ча, 213
Хаԥьгәа́ҭ ира́рха, 220
Хвиҥ́и, 213
Хдо́у иԥацәа́ ра́дгьыл, 259
Хеива́ни, 177
Хеиқәаа́ рзы́хь, 323
Хи́тишь Муху́ри, 202
Хкәа́ра аҙы́, 308
Х-кәа́рак ахьы́елало, 223
Хла́нихәы́хә II Хла́нихәы́, 277
Хлыцы́с, 178
Хнагә, 373
Хнышь инха́рҭа, 249
Х-мԥак ахьы́ихагалоу, 281
Хока́ри, 175
Хо́ле, 539
Холодная речка, 178
Хо́унырцә, 269
Хра́ҽа, 296
Хрушьчо́в ида́ча, 176
Хсырхә, 178
Хсырхә II Хсы́рхәитәара, 178
Хсы́рхәа, 355
Хсы́рхәитәара, 178
Хуа́ҭ итәы́, 224
Хулу́ри, 201
Ху́мен – На́тапури, 461
Ху́мени, 208
Ху́мушкури, 205; 213
Хцәа́ра, 225; 308
Хцы́раҭа, 233
Хи́тишь Мухури, 202
Хыгә итәы́, 268
Хыгә иҭәқьа́н, 267
Хыгә лқьаԥта́, 419
Хы́да, 485
Хы́да ахы́цырҭа, 485
Хыдакәа́ра, 213
Хылкь ду, 296
Хылкь хәчы, 296
Хылкьы́, 296
Хылкәа́ч, 469
Хы́на иааԥтра́, 382
Хындыґә изы́хь, 323
Хындыґә иҟәы́дырҭа, 468
Хындыґә иҳапы́, 485
Хынтры́гә итәы́, 268
Хынҭо́у зқәу, 248
Хы́нҭәаа рзы́хь, 515
Хынҭә игы́ларҭа, 394
Хынҭә икәа́ра, 560
Хынҭә ишьа́шра, 394
Хыԥсҭа́ II Хыԥс’ҭа́, 274
Хыԥсы́ II Хыԥс’ҭа́ II Белая речка, 301
Хыԥсы́ ахы́қә, 242
Хы́рҙа, 162
Хы́рҙа а́рԥаш, 169
Хыркду, 194
Хырк хәчы, 194
Хыркы́, 194
Хы́сҭхәа аҽаҟәа́ра II Хәы́сҭхәа, 277
Хырԥ II Хы́рԥа, 297
Хы́шаа рхәы́, 241
Хыш иԥсҭа́ II Шишве́лимҭа, 356
Хыш иҭы́ԥ, 266
Хыш иҳапы́, 485
Хы́шәҳа, 188
Хышәҳары́ԥшь, 187; 189
Хышәҳары́ԥшь акәа́ра, 199
Хы́ԥьгәа лҙы, 323
Хыԥь иқәа́ҵа, 423
Хыԥь иҳәысҭа́, 444
Хԥьаԥьы́ идәы́, 154

Хь

Хьагә́ҭаҟьара, 297
Хьажәы́ 451
Хьакәа́ра, 363
Хьамхә, 428
Хьара́ԥьхәа, 269
Хьарахәы́, 356

Хьацазҭоу́, 457
Хьаци́аа рзы́хь, 323
Хьаци́аа ры́хәҵа, 283
Хьацикәа́ра II Хьацкәа́ра, 165
Хьац иқәа́ҵа, 266
Хьацкәа́ра, 258; 308; 363
Хьацкәа́ра аҳа́бла, 332
Хьацкәырԥа́, 363
Хьацқ̌ааараш ахҭа́, 356
Хьацма́а II Хьыцма́а, 229; 297
Хьацры́кь, 135
Хьацры́кь ахәы́, 135
Хьа́цҳа II Ҷубурхьи́нҷ II Ҷубур¬хьи́нҷьи, 209
Хьацҳәаҭа́, 269
Хьацҳәыҫта́, 266
Хьачкәа́ра, 502
Хьаҽаԥа́рҭа, 246
Хьаԥьгәа́ра, 297
Хьеци́а-ԥҳа лкәа́ра, 502
Хьецры́кь аҙы́хь, 172
Хьецры́ԥшь, 341
Хьжәыр иқәа́ҵа, 443
Хьҙы́дакәара, 502
Хьҙы́да акәа́р, 308
Хьҙы́дакәара ахәы́, 400
Хьҙы́ра акәа́р, 308
Хьи́баа рааԥтра́, 140
Хьи́ббаа ргәа́ԥа, 148
Хьи́баа рқыҵ, 140
Хьи́баарыԥшь, 140
Хьибба рыԥшь II Хиббаурипш, 151
Хьиза́н иты́ԥ, 356
Хьиза́н ичеи́рҭа, 455
Хьил икәа́ра II Хьи́р икәа́ра, 560
Хьи́нга II Хьенга, 343
Хьир икәа́ра, 560
Хьит иҵеы́рԥарҭа, 145
Хьихьа́ԥ, 297
Хьрыԥс иа́дгьыл, 419
Хьрыԥс икәа́ра, 502
Хьрыԥс изы́хь II Пархәын изы, 324
Хьрыԥс иқьаԥҭа́, 430
Хьрыԥс и́рԥаш, 502
Хьрыԥс ицуҭа́ 450
Хьрыԥс иҩапа́ра, 485
Хьрыԥҭа́ II Хьы́рԥҭа, 308
Хьҭыжә иқьаԥҭа́, 376
Хьфар иқьаԥҭа́, 402
Хьфаф лы́лра, 441
Хьчеигәа́ра, 297
Хьы́баа ртәы́, 219
Хьы́баа рқьаԥҭа́, 469
Хьы́баа рхәы́, 469
Хьы́блалкәара II Хи́блис ҕа́ли, 213
Хьыда лқьаԥҭа́, 545
Хьыдгәы́гә ибаҟа́, 162
Хьыҙда́рха, 343
Хьықа лқьаԥҭа́, 454
Хьыл и́ҕдарра II Хьыр и́ҕдарра, 525
Хьы́мса, 162
Хьы́мса а́наҟә, 162
Хьы́мса а́хәдаара, 162
Хьы́на лҙы́хь, 515
Хьы́нга II Хьенга, 363
Хьырахы́да, 308
Хьы́рахә, 378
Хьы́сҭа, 332
Хьы́тса, 356
Хьыт иҵеы́рԥарҭа аҙы́, 169
Хьы́хьиԥа, 297
Хьы́хьиԥа а́рԥаш, 308
Хьышьмагьа́р, 334
Хьышьрыԥшь, 231
Хьышьшәа́ра ахәы́, 229

Хә

Хәажәкы́т акәа́ра II Хәа́жәқыҵ акәа́¬ра, 169
Хәажәкәа́ра, 560
Хәажәкәа́ра II Кәарҷи́аа ркәа́ра, 560
Хәажәкәа́ра II Хоԥькәа́ра, 560
Хәажәкыҵа II Хәажәқыҵа, 144
Хәажәкы́ҵ II Хәажәқы́ҵ, 138
Хәажәкыҵ аҵаларҭа, 144; 216
Хәажәқы́ҵ акәа́ра, 169
Хәажәԥсҭа́, 162
Хәажәҵшәа́ра, 450; 456; 465; 469
Хәажәҵшәа́ра акәа́ра, 502

Хәампа́ла лзы́хь, 515
Хәамсара́шьха II Хьы́мса, 356
Хәане́и изы́хь, 515
Хәапҵ, 276
Хәапҵ дахьы́ршьыз, 376
Хәапҵ ипа́н, 519
Хәара́а рха́бла, 437
Хәа́рихра, 485
Хәа́риҭа II Хәа́рԝҭа, 144
Хәарҭа́жә иҭы́п, 485
Хәасе́икәара, 502
Хәас изы́ĸә, 297
Хәарцкьи́аа рԛьамҭа́, 405
Хәарцкьи́аа рԛьапҭа́, 404
Хәатхәа́т излага́ра, 263
Хәат иԛьамҭа́, 368
Хәа́та иԛьапҭа́, 535
Хәацә, 236; 270
Хәача́а II Хәаҷа́а рынха́рҭа, 242
Хәашьы́ҭ иа́дгьыл, 220
Хәаԛьа́л, 485
Хәаԛьа́л аҙы́, 560
Хәаԛьа́л ду, 485
Хәаԛьа́л хәычы́, 485
Хәбла́а рча́ирҭа, 425
Хәда́ара, 280
Хәдыр а́гаҷа, 194
Хәҙы́ра агәа́ԝа, 180
Хәиҭ игәа́ԝа, 437
Хәиҭ изы́жь, 518
Хәиҭ икәа́ра II Хви́ти, 213
Хәиҭы́жә иԛьапҭа́, 375
Хәакьагә а́рԝаш, 363
Хәма́та икәа́ра, 502
Хәо́у, 297
Хәо́у аза́пшь, 297
Хәпори́аа рзы́хь, 324
Хәса́с икәа́р, 308
Хәсе́н иааԥҵра́, 438
Хәси́н изы́хь, 247
Хәсе́н икәа́ра, 502
Хәсе́н иԛьамҭа́, 411
Хәсе́н и́лашара, 453
Хәси́н ираԛәа́, 238
Хәсе́н иҭы́п, 485
Хәси́н и́ԥьра, 256
Хәти́а аҳа́бла, 332
Хәтиа дагәа, 356
Хәти́а ду, 356
Хәти́а ԛәацә, 356
Хәти́а хәычы́, 356
Хәҵла́шьра, 415
Хәча иааԥҵра́, 382
Хәшьыҭ изы́хь, 515
Хәшьыҭ иԛьамҭа́, 404
Хәшьыҭ ипа́н, 328
Хәшәы́ра, 308
Хәыжә иĸәы́дырҭа, 375
Хәызга́, 297; 531
Хәызга́ ахы́ɡдарра, 525
Хәызга́ кәа́ра, 560
Хәы́лҵышь, 356
Хәы́мла ɡа́ли, 213
Хәымп инха́рҭа, 428
Хәымушку́ри, 205; 341
Хәымушку́р, 208
Хәы́на икәа́ра, 560
Хәы́нтас икәа́ра, 199
Хәы́ра изы́жь, 518
Хәырбы́ц изы́хь, 324
Хәырмагәа́рҭа, 220
Хәырмагәа́ԝа, 182
Хәы́рмала, 209
Хәы́рча, 206
Хәы́рча II Зĸәы́рҷа, 213
Хәыршьы́ҭ изы́хь, 515
Хәыршьы́ҭ изы́хь, 515
Хәыршьы́ҭ иԛьапҭа́, 442
Хәыршьы́ҭ ихәыста́, 443
Хәы́са инха́рҭа, 534; 535
Хәы́стхәа, 277; 297
Хәы́та иԛьапҭа́, 457; 545
Хәыту ича́ирҭа, 458
Хәы́хәа лчачхале́и, 566
Хәыхәма́с иза́ԝа, 329
Хәыхәы́н, 522; 529
Хәыхәы́н изыжь, 328
Хәыхәы́т иԛьапҭа́, 457
Хәыҷа и́бна, 435
Хәыҷ иԛәа́цә, 453

Хәы́цырхәа, 233
Хәыҷкьы́шә, 161
Хәԥы е́ишьцәа, 142

Ҳ

Ҳаба́ԥьа иқьаԥҭа́, 380
Ҳабаԥьастрои́, 380
Ҳаба́хә излага́ра аԥшаҳәа́, 459
Ҳабахәы́ инха́рҭа, 253
Ҳа́бжьԥара, 332
Ҳабра́ƙихәа, 246
Ҳабыґә итәы́, 268
Ҳабы́ԥь итце́ԥь, 517
Ҳабы́ԥь иуасса́ра, 485
Ҳабы́ԥь ифаса́, 398
Ҳабԥы́, 231; 297
Ҳабԥы́ II Ҳабԥы́қә, 142
Ҳабԥы́қә II Хабюк, 142
Ҳагаа́ ртәа́рҭа, 426
Ҳагаа́ рзымцӷа́р, 324
Ҳагаа́ ртәы́, 244
Ҳагаа́ рхәы́, 250
Ҳагаа́ рхәы́қә, 253
Ҳагԥҳа́ лгәа́раҭа, 297
Ҳагьа́р изы́хь, 515
Ҳагәы́шьаа рхәы́қә, 253
Ҳажә иа́шҭа, 297
Ҳадигәа́шә II Ҳаҭгәа́шә, 162
Ҳазара́ҭ иааԥҭра́, 382
Ҳазара́ҭ изы́хь, 515
Ҳазара́ҭ иқьаԥҭа́, 395
Ҳаза́ԛ изба́а, 297
Ҳаида́р изы́хь, 515
Ҳаида́рха II Ҳаидра́х, 297
Ҳаида́рха а́рԥаш, 308
Ҳаидра́х, 297
Ҳаиқәа́ а́рха, 242
Ҳақәы́л, 297
Ҳақы́беи иқьаԥҭа́, 382
Ҳақы́ итаҭы́нҭра, 380
Ҳа́ƙьа, 162
Ҳаƙьақәаҭа́ƙьара, 194
Ҳаƙьаҭа́ƙьара, 194
Ҳаƙьԥсы́ II Ҳаƙәԥсы́, 169
Ҳал и́бахә, 297
Ҳал икәа́ра, 561
Ҳал иты́ԥқәа II Кирпичный, 184
Ҳалуа́шьаа ртәы́, 244
Ҳалуа́шь игәа́ԥа, 256
Ҳа́лцга, 489
Ҳамида́ лзы́хь, 324
Ҳами́т Ҳаза́хә изы, 324
Ҳампы́рԥҭа, 308
Ҳамы́рза иа́шҭа, 240
Ҳамы́рза ипа́ и́шьха, 356
Ҳана́шә изыхца́рҭа, 324
Ҳана́шә икәа́ра, 502
Ҳаны́м иқәа́ҵа, 423
Ҳана́шә инха́рҭа, 425
Ҳанифа́ лқьаԥҭа́, 454
Ҳаны́м лзы́жь, 518
Ҳаны́м лқьаԥҭа́, 412
Ҳапа́ԥ II Ҳапа́ԥ, 415
Ҳапа́ԥ а́ґдарра, 417
Ҳапдәу́, 272
Ҳапе́иҷажь, 250
Ҳапе́иҷаргыла, 375
Ҳапзы́, 324
Ҳапла́з изы́хь II Хәпори́аа рзы́хь, 324
Ҳапқы́лцәа, 277; 297
Ҳапқы́лцәа II Снежная, 244
Ҳапқәа́цә, 554
Ҳапрԥа́, 197
Ҳапхәчы́, 272
Ҳапшьа́цыцырҭа, 410
Ҳапшьзы́хь, 173
Ҳапшьзы́хь ахәы́мԥа, 148
Ҳапшьзы́хь аха́бла, 148
Ҳапшьы́ра, 258
Ҳапшьы́рхәа, 273
Ҳа́ра акаҵәа́ра, 336
Ҳаразии́аа ры́марда, 377
Ҳаразии́аа ры́хәҵа, 149; 338
Ҳаразии́аа рты́ԥҳацәа рҭаха́рҭа II Ҳара¬зи́а-ԥҳацәа́ рҭаха́рҭа, 218
Ҳара́з и́цаƙа, 147
Ҳара́мшьха, 485
Ҳа́рикәара, 169

Ҳа́рихәы, 135
Ҳа́рԥа, 538
Ҳару́н идгьы́л, 247
Ҳару́н иҙы́хь, 515
Ҳару́н иқьаԥҭа́, 402
Ҳару́н иҭы́ԥ, 356
Ҳаса́н, 324
Ҳаса́н иа́рха, 220
Ҳаса́н иба́а II Ҳаса́нҭа абаа́, 250
Ҳаса́н ибжьыԥарҭа, 450
Ҳаса́н иҙы́хь, 324
Ҳаса́н иқьамҭа́, 404
Ҳаса́н иқьаԥҭа́, 370; 375; 423
Ҳаса́н и́марда, 370
Ҳаса́н и́хаҳара, 217
Ҳаса́н ихаҳә, 154
Ҳаса́н и́ҵаҟа, 370
Ҳаса́н и́ҵьра, 238
Ҳаса́нҭа абаа́, 250
Ҳасо́у ихәы́, 238
Ҳаҭажәы́ҟәа, 363
Ҳаҭгәы́нхәа, 281
Ҳа́ҭхәа иқьаԥҭа́, 375
Ҳаҭцьы́ лкәа́ра, 502
Ҳаҭырчы́, 297
Ҳауа́жәбҕа, 297
Ҳауа́жәбҕа акәа́ра, 308
Ҳахҵәа́, 402
Ҳацры́ц, 162
Ҳа́цҳа абаа́, 210
Ҳачҟы́заа, 222
Ҳаҷа́рахә, 231
Ҳаҷа́рхәа, 239
Ҳашаа́ рхәы́, 423
Ҳашаа́ рҭы́ԥқәа, 409
Ҳашы́гаа ры́цҳа, 271
Ҳашны́ха, 177
Ҳашԥса́ II Ҳашԥсы́, 197
Ҳа́шҭа, 206
Ҳашыԥсы́ II Ҳашԥсы́ 189
Ҳаҧбе́и ихәы́рҭа, 356
Ҳаҧьадлы́, 376
Ҳаҧьара́ҭ иааԥтра́, 398
Ҳаҧьара́ҭ иҙы́хь, 324
Ҳаҧьара́ҭ иқьаԥҭа́, 444; 465
Ҳаҧьара́ҭ и́мҩа, 485
Ҳаҧьма́ҭ инха́рҭа, 435
Ҳаҧьма́ҭ иуасса́ҭа, 378
Ҳаҧьы́м иҳаԥы́, 297
Ҳаҧьы́маа рҙы́хь, 515
Ҳаҧьы́маа ркәа́ра, 561
Ҳаҧьы́маа рқьаԥҭа́, 443
Ҳаҧьы́маа рҭы́ԥ, 531
Ҳаҧьы́м иқьаԥҭа́, 465
Ҳаҧьымқы́ҵ, 374
Ҳаҧьца́ лқәа́ҵа, 458

Ҳә

Ҳәаады́-кака́н, 238
Ҳәаакы́ра II Ҳәааҟьы́ра, 308
Ҳәажә икәа́ра, 502
Ҳәаҟьы́р II Ҳәаҟьы́рԥа, 308
Ҳәаҟьы́а, 309
Ҳәампы́шьха, 251
Ҳәара́ҕа, 297
Ҳәа́рбжьара, 154
Ҳәа́рҙ, 220
Ҳәарҭы́наа рыбахә, 255
Ҳәаты́шьаа рны́шәынҭрақәа, 154
Ҳәаҭ иԥацәа́ ры́шәра, 485
Ҳәаҭра́ҕдарра, 485
Ҳәаҭҳәа́ҭ икәа́ра, 502
Ҳәаҭы́наа II Ба́ҧьгәаа рынха́рҭа, 228
Ҳәацәырҙы́хь, 297
Ҳәашҟьа́ла, 356
Ҳәлы́пхәҷы, 194
Ҳәлы́пду, 194
Ҳәлы́ԥҙага, 297
Ҳәма́раа рҭы́ԥ, 277
Ҳәыбзага́, 460
Ҳәымпы́л иқьамҭа́, 405
Ҳәымпырҭы́сырҭа, 147
Ҳәымсы́л, 297
Ҳәынаԥкы́ра, 297
Ҳәынҭәаҙы́хь, 152
Ҳәынҭәақьа́ла, 336
Ҳәынҭәра́ԥшь, 138
Ҳәы́нҷиԥацәа ртәы́, 263
Ҳәы́нҷиԥацәа рҙы́хь, 324

Ҳәыԥсы́, 169
Ҳәыԥы́н иԥшаҳәа́ II Холо́дный грот, 336
Ҳәыскьы́б а́рхәара, 265
Ҳәы́стра, 266; 309
Ҳәысҭы́хь агәа́ɯара, 182
Ҳәыҭы́н игәа́ɯара, 422

Ц

Цаблиа́ни, 187
Ца́жәɯырҭа, 149
Цаҟьа́ зы́хь II Габли́аа рзы́хь, 515
Цаҟьакәа́ра, 485; 502; 561
Цаҟьагәа́рҭа, 446
Цаҟьазҭо́у, 343; 485; 561
Цаҟьазҭо́у а́рɯаш, 363; 502
Цаҟьаԥа́н, 502
Цакәы́ра ииаԥҭра́, 379
Цакәы́ра иҭәа́, 379
Цалко́ти, 178
Цамԥшьгәа́ра, 194
Цамха́р, 208
Ца́на ихәы́, 280
Цанбаикәа́ра II Цандикәа́ра, 358
Цандаа́ рыʒха́, 324
Цандкәа́ра, 197
Ца́ндшьха, 194
Цандры́ԥшь, 176; 199
Цандры́рха, 142
Цанигәа́рҭа, 225
Цанигәа́рҭа акәа́ра, 196
Цангәа́ра, 188
Ца́рики, Цорка, 489
Царцма́л, 151
Царцу́, 383
Ца́ца лча́ирҭа, 259
Цгәы иʒа́га, 218
Цгәы иʒы́, 324
Цгәы иʒы́хь, 324
Цгәы икәа́ра, 502
Цгәы иҳаԥы́, 422
Цгәы́бна, 247; 275
Цгәы́на иԥацәа рхәы́, 441
Цгәы́рпа агәа́ɯа, 277
Цгәы́рпара, 145; 309
Цгәы́рɯҭа II Цыгәрɯҭа́, 309
Церу́ли, 344
Циа́ҟә иа́рха, 527
Циа́ҟә иʒы́хь, 566
Циа́ҟә иԥа́н, 567
Ципрова́ни, 349
Цинти́р, 561
Ципна́ри, 189
Ципуро́на, 403
Ципу́риа, 206
Ци́ра лбацә, 524
Цитрусова́ни, 273
Ци́трусовый совхо́з, 177
Ци́хтара II Цыҧтәара, 206
Цихәаликы́ҧ II Цихвалике́т, 349
Цихәа́ш, 503
Циц иа́рха, 143
Цкел ка́ри, 207
Цкынты́р, 503
Цкәи́аа рзы́хь, 324; 325
Цкәи́аа ры́хәҵа, 283
Цкәу́аа рхәы́, 148
Цкәу́аа рха́бла, 149
Цкьелка́ри, 209
Цҟәыргьы́л, 489
Цо́днискари, 187
Цо́рка аха́бла, 390
Цоухәа́, 221; 231
Цԥха лзы́хь, 324
Цукӯровка, 151
Цуму́р, 138
Цу́на иба́ара, 403
Цу́на икәа́ра, 503
Цуҭра́жә, 298
Цуҭа́жә II Цуҭра́жә, 297
Цхаб икәа́ра, 309
Цха́ԥду, 298
Цха́ԥхәҷы, 298
Цха́цхә, 206
Цхимурза́га, 201
Цхом II Цхум II Цху́ми, 104; 134
Цхо́ми аʒы́, 165
Цхьенҵҟа́р II Цхьынҵҟа́р, 104; 446
Цхьенҵҟа́р II Цхьынҵҟа́р аʒы́, 489; 503

Цхьы́р II Цхьи́ри II Ре́чхь, 209
Цҳар, 138
Цы́гәба изға́га II Цгәы изға́га, 218
Цы́ҷмша, 298
Цы́ҷмша аҳаҧы́, 277
Цы́баа ре́изарҭа, 154
Цы́баа рзы́хь, 515
Цы́баа ркәа́ра, 503
Цы́баа ркәа́ра II Кудри́на, 169
Цы́баа ры́дгьыл, 399
Цы́ба ипла́н, 407
Цыбиқы́ҵ, 154
Цы́бишьха, 162
Цы́бишьха акәа́ра, 170
Цыгәхәы́, 194
Цыкь имҷы́шра, 406
Цыкәтани́аа рзы́хь, 515
Цы́мцаа рбамбатра́, 236
Цы́мцаа рзы́, 324
Цымшьгәа́ра, 194
Цындры́р, 426
Цыркәы́т и́мша, 525
Цыркьы́н и́ршаш, 561
Цыркьы́н и́бнара, 554
Цынпҳа́ ла́хьара, 236
Цы́хча игәа́ра, 143
Цы́херва, 197
Цы́цбаа рзы́хь, 515
Цы́цбаа рқьапҭа́, 434
Цыцма́а рқьапҭа́, 382
Цыҵ ита́шҭа, 441; 444

Цә

Цәаа́бырхәа II Чаа́бырхәа, 266
Цәабаа́ ркәа́ра, 503
Цәагәа́ра аҙы́ II Цәгәа́ра аҙы, 324
Цәаҷьҙы́, 154
Цәаҷьҙы́ акәа́ра, 170
Цәаҷәа́рҭа, 280
Цәакәы́ршҭа II Қәацәы́рышҭа, 309
Цәамсҳа́ лра, 282
Цәапра́, 271
Цәапшь икәа́ра, 427; 503
Цәгы́лара, 298
Цәе́иаа ргы́ларҭа, 467
Цәе́иаа рзы́хь, 324
Цәе́иаа ркәа́ра, 503
Цәе́иаа рра́за II Цәи́аа рра́за, 280
Цәе́иаа рхәы́, 469
Цәеиҧха́ лҵыҧ, 281
Цәеиҧха́ лзы́хь, 325
Цәеихы́, 194
Цәзаха́, 237
Цәкәа́ра, 230; 301
Цәкәа́рҭа, 325
Цәиқәа́ҵа, 273
Цәиқәа́ҵа аҙы́, 325
Цәҟәыншьа́х II Цәҟәанача́х II Аҵәа́ҧшьра, 435
Цәла́а кәа́ра, 503
Цәмаҭәа́ зқәу, 442
Цәмаҭәа́ зқәу а́ршаш, 503
Цәны́ҳәара, 273
Цәҳәын II Цәҳәы́на, 194
Цәҳәы́на, 554
Цәҳәы́на аҙы́, 199
Цәҳәы́на а́лра, 194
Цәҳәы́на а́ршаш, 309; 561
Цәҳәы́на аҳаҧы́, 194
Цәҳәындры́р, 485
Цәыббра́, 485
Цәыббы́ иҟәы́дырҭа, 459
Цәыббы́ра, 194
Цәындры́рҭа, 223
Цәы́жәхәда, 298
Цәы́жәхәда хәҷы, 298
Цәызлатәо́у, 376
Цәызҭа́ршьыз, 503
Цәымгәы́шҭа, 277
Цәышкәа́ра, 503
Цәымҟы́р аҙы́ II Цәымхы́р, 170
Цәымҟы́р аҧсҭа́, 162
Цәымҟы́ а́ршаш, 170
Цәымҟы́р аҳа́бла, 139
Цәымҟы́сба, 162
Цәымҳакы́та, 309
Цәымҳакы́та агәа́ш, 249

Цәымхәа́шьха, 194
Цәымҵы́ра, 309
Цәы́шаа рхәы́ II Цәы́шаа рхыӄә, 254

Ҵ

Ҵаазҭоу́, 485
Ҵаахә́, 242
Ҵаахә́ II Кру́пра, 182
Ҵаахы́, 298
Ҵаба́л, 346
Ҵаба́л абаа́, 350
Ҵаба́л адәду́, 350
Ҵангәа́ра агәа́рҭа, 298
Ҵа́кьаа рҭы́ԥ, 266
Ҵаламу́хи, 210
Ҵалкьи́аа ргәа́ɯа, 378
Ҵалкьи́аа ре́исырра, 378
Ҵалкьи́аа ркәа́ра, 503
Ҵа́ра, 142
Ҵа́ра зӄәу́, 485
Ҵарбе́лырҭа, 263; 329
Ҵараҭе́л иӄьаԥҭа́, 545
Ҵаццы́ игәа́рҭа, 485
Ҵа́рча, 546
Ҵа́рча II Чхәарҭа́л аҙы́, 561
Ҵаҵе́и, 486
Ҵаҵӄәыды́р II Ҵӄәы́дыр, 309
Ҵаҵмы́цьхәы, 194
Ҵгәы́та, 330
Ҵгәы́та акәа́ра, 363
Ҵи́са лӄьаԥҭа́, 423
Ҵиԥу́риашь нацьиха, 209
Ҵиҵ лҙы́хь, 515
Ҵӄархәмы́л акәа́ра, 503
Ҵӄы́бын, 339
Ҵӄәыргӣли, 566
Ҵӄәыргьы́л II Ҵӄәыргили, 142; 566
Ҵӄәыргьы́л II Аҙы́хь а́га, 367
Ҵӄры́шь, 432
Ҵла зхым, 162
Ҵлабы́рҙха, 223; 325
Ҵлаи́а иҙы́хь, 515
Ҵларкәы́кәра ахәы́, 441
Ҵлахәмы́р II Ҵӄархәмыл, 446
Ҵлархәмы́р акәа́ра II Ҵлы́хәмыр, 503
Ҵлархәмыр акәа́ра II Ҵлыхәмыр II Ҵӄархәмыл акәа́ра, 503
Ҵле́ицырхәара II Ҵле́ицырхәхәа¬ра, 277
Ҵлыхәмы́раа II Ҵьаны́маа рха́бла, 440
Ҵлыхәмы́р акәа́ра, 503
Ҵлы́шәба, 356
Ҵлы́шәба а́рɯаш, 363
Ҵыкә акаҵәа́ра, 486
Ҵыкә икәа́ра, 503
Ҵырӄьантóу, 433
Ҵырӄьанҭóу, 410
Ҵылҭа, 223
Ҵы́лҭа II Ҵу́лҭа, 338
Ҵымҵа́рҙха IIҴымҵ’а́рҙха, 325
Ҵы́ра, 309
Ҵы́ра II Ҵанигәа́рҭа акәа́ра, 197
Ҵыраҭа, 185
Ҵыскәа́ра, 489
Ҵытҵ иӄьамҭа́, 404
Ҵытҵ лгәа́ɯа, 377
Ҵышә икәа́р, 199
Ҵышә икәа́ра, 503
Ҵы́шәаа рынха́рҭа, 534
Ҵы́шәаа ра́шҭа, 272
Ҵы́шәаа рҙы́хь, 515
Ҵы́шәаа рԥа́н, 328
Ҵы́шлаа рхәы́, 445
Ҵыɯ икаҵәа́ра, 377

Ҵә

Ҵәа́ӄьасырҭа II Ҵәаӄьсҭа, 238
Ҵәаҳәыркы́ра, 162; 236; 298; 370; 377; 441; 459; 545
Ҵәит ихәы́, 269
Ҵәҙаа рхәы́, 241
Ҵәҙаха́, 241
Ҵәны́ҳәарҭа, 251
Ҵәыз II Чиж, 350
Ҵәы́заҳәыш II Чижóуш, 350
Ҵәы́заҳәыш ахәы́ II Чижóуш ахәы́, 350

Ҵәы́ʒаа рхәы́, 469
Ҵәындры́ II Ҵәындырҭа, 309
Ҵәындырҭа, 231; 309
Ҵәы́хра, 356
Ҵәы́хәагәаɯа, 237
Ҵәы́цьаа рааԥҭра́, 416
Ҵәы́цьаа ра́рха, 255
Ҵәы́цьаа рбаа́жә ахәы́, 457
Ҵәы́цьаа ргы́ларҭа, 377; 459
Ҵәы́цьаа рʒы́хь, 515
Ҵәы́цьаа рԥьаԥҭа́, 465
Ҵәы́цьаа рҳа́бла, 454; 457
Ҵәы́ɯда, 236

Ч

Чаабала́а рʒы, 309
Чаабала́а рʒышьҭра, 263
Чаабала́а рыʒлага́ра, 246
Чаабала́ырхәа, 264
Чаабан́ ихәы́, 278
Чаабе́и иʒы́хь, 325
Чаабе́и инха́рҭа, 253
Чаалы́м иааԥҭра́, 142
Чаа́м II Чаама, 162
Чааму́ а́рɯаш, 170
Чаба́ба ахәы́, 194
Чаба́ба иԥацәа́ рхәы́, 528
Чабе́и ичеи́рҭа, 459
Чабкәа́ра II Агәа, 149
Чабкәа́ра II Чбеикәа́ра, 165
Чабкәа́ра аԥсҭа́ II Алексеевское ущелье, 136
Чабла́рха, 137
Чабла́х, 463
Чаблаха́н II Чабрха́н, 446
Чаблаха́н аԥсҭа́, 447
Чабрха́н, 447
Ча́бырхәа, 105
Ча́бырхәа II Цхьенҵка́р, 446
Чагьа́м, 380; 464
Чагьа́м иʒмах, 527; 567
Чагьа́р икәа́ра, 503
Чагьы́ акәа́ра, 561
Чагә иа́шҭа, 535
Чагә иқьамҭа́, 525
Чагә иқьаԥҭа́, 371; 399; 435
Чагә имхы́, 371
Чагә инха́рҭа, 282
Чагә иныша́ынҭра, 225
Чагә и́ха II Шьагә иа́ха, 486
Чагә иҳәыста́, 425
Чагә итце́ԥьь, 517
Чагәы́на ибаа́, 421
Чагәы́на иқьаԥҭа́, 459; 465
Чагәы́на ичеи́рҭа, 459
Чаʒа́л, 363
Чаʒы́р игы́ларҭа, 377
Чаʒы́р икәа́ра, 503
Чаʒәал иқьаԥҭа́, 433
Чадыи́м, 162
Чадыи́м акәа́ра, 170
Чадыи́м а́рɯаш, 170
Чадыи́шьхәа, 561
Чадыи́шьхәа II Ҷадыи́шьхәа, 541
Ча́каа ргы́ларҭа II Че́иаа ргы́ларҭа II Чи́ргаа ргы́ларҭа II Чы́кьаа ргы́ларҭа, 453
Чаклеи́, 378
Чаклеи́ икәа́ра, 503
Ча́кәа лҳампа́л, 356
Чакьа́ра II Чакьа́ра иааԥҭра́, 384
Чакьа́р иааԥҭраҟәа́, 404
Чакьа́р и́рɯаш, 503
Чакьа́р иҵы́ԥ, 486
Чақы́р иа́дгьыл, 220
Чал, 218; 336
Ча́ла, 340
Ча́ла иԥа инха́рҭа, 241
Чала́ми то́мба, 215
Чалба́шь, 165
Ча́маа рʒы́хь, 325
Ча́маа рҵы́ԥ, 283
Ча́маа рхәы́, 283
Ча́ма иқьаԥҭа́, 442
Чамагәа́хәара, 356
Чамагәа́рҭа, 554
Чамагәу́а, 467
Чама́з иааԥҭра́, 527
Чама́з икәа́ра, 561

Ча́маʒмах, 567
Ча́машьха, 162
Чамна́а рҽыс, 415
Ча́мҳабру, 486
Ча́мҳабру а́рԥаш, 503
Чамҳагәа́ра, 162; 356
Чамҳагәа́ра а́рԥаш, 170
Чамҳагәа́ра ду, 162
Чамҳагәа́ра хәычы́, 162
Чамҳакы́ра, 356
Ча́мҳара, 356
Чамҳарахы́, 554
Чамҳа́ хыб, 356
Чамҳаҽаҟәа́ра, 298
Чамҳа́шьха, 162; 195
Чангьа́лаа рыпсы́жырҭа, 222
Чандар́, 165
Ча́нҭа инха́рҭа, 427
Ча́нҭа ичеи́рҭа, 455
Чанҭа́ла иқьаҧҭа, 446
Чанҭа́ла иааҧҭра́, 394
Чанчке́ри, 187
Чанчо́р инха́ра II Чончо́ришь нахо́ри, 538
Ча́оба, 489
Чапа́л акәа́ра, 363
Чапа́л аҧсҭа́, 330
Чапагәа, 309
Чапа́гәа иҳапы́, 233
Чапа́ра бжьы́сырҭа, 298
Чапа́гәырԥа, 503
Чаргала́а рҽаҳәа́рҭа, 425
Чари́ иҧсҭа́ абжьа́ларҭа II Ҷари́ абжьа́ларҭа, 298
Чарқьа́з иҳәысҭа́, 444
Чархалеи́, 325
Чархькәа́ра, 503
Чарԥа́, 220
Чахәна́з ихәы́, 278
Чахәсна́ лʒыхь, 325
Чахәсна́ лы́дгьыл, 260
Ча́цба, 345
Чацка́л, 334
Ча́цә игәа́рҭа, 236
Ча́цә игәа́рҭа акәа́р, 309
Ча́ҵәаа рыкка́ра, 397
Чаҵәқы́ҵ, 390
Ча́чаа ра́шҭа, 272; 407
Чачаа́ рʒы́хь, 325; 515
Чачаа́ рʒы́хь II Шьара́шьиеԥшь Ҷҟәыргӣ́ли, 566
Чачаа́ рыʒлага́ра, 272
Чачаа́ ркәа́ра, 358
Чачаа́ рны́шәынҭрақәа, 272
Чачаа́ рынха́рҭа, 272
Чачаа́ рпла́н, 373
Чачаа́ рхәы́, 272; 456; 460
Чача́н адәы́, 410
Ча́чба ира́шҭа, 147; 337
Ча́чба ира́шҭа II Шьара́шьиеԥшь наxо́ри, 536
Ча́чба ибаҟа́, 136
Ча́чба и́бна, 338
Чач игәа́рҭа, 240; 298
Чачхали́аа рҳа́бла II Сачачхали́а, 420
Чачҳарла́, 450
Чачҳалра́ II Чачҳарла́, 450
Чачы́ лкәа́ра, 503
Чачы́шҭа II А́чачба ира́шҭа, 230
Ча́шәчара, 162; 309
Ча́шәчара а́наара II Мыцхандеи́, 162
Ча́шәчара а́хәдаара, 162
Ча́шәчара ду а́рԥаш, 170
Ча́шәчара хәычы́ арԥаш, 170
Чба иʒы́хь, 200
Чбалды́хә II Чбалдхәа́, 233
Чби́бна II Лечко́п, 136
Чбы́бна, 228
Чевизлу́к, 142
Чебелырхва́, 546
Чебигәа́рҭа, 236
Чеге́м II Чегемҕа́ли, 213
Чегы́ абаа́, 528
Чегы́ абаа́ ахәы́, 524
Чеҕа́ли, 213
Чеи́аа ргы́ларҭа, 453
Чеи́ʒра аҳапы́, 251
Чемберг, 344
Ченгели́аа рха́ҳара, 486
Черкесская поляна, 298

Черԛьа́з Аҳма́т изы́хь, 515
Черԛьези́аа ры́жабаара, 425
Черԛьези́аа рынха́рта, 261; 532
Черԛьези́аа рхэы́, 421
Черԛье́зихэы, 237
Черԛье́зҳа лы́дгьыл, 219
Чёрная речка, 170; 301
Чернявская гора, 136
Чешо́на, 201
Чижо́уш, 350
Чикэа́ра, 309
Чило́у II Чило́ур, 414
Чира́м, 214
Чиргаа́ ргы́ларта, 453
Чичи́а кэа́ра, 504
Чкок иба́ҳчара, 246
Чкоту́аа, 207
Чкоту́аа ра́дгьыл, 267
Чкоту́аа рԛьапта́, 456
Чко́кэаа рхэы́, 275
Чкэа́кэаа рынха́рта, 255
Чкэату́аа рзы́хь, 515
Чкэату́аа рхэы́, 469
Чқэан ита́ып II ШКМ, 268
Чмаћэ итэархы́рта II Чнаћэ итэархы́рта, 298
Чнаћэ итэархы́рта, 298
Чочере́м?, 350
Чо́нча икьамта́, 542
Чрыг изы́хь, 515
Чу́ба лқьапта́, 377
Чуборо́ни, 214
Чубурхьи́нцьи, 209
Чукэба́р дахьага́з, 298
Чура́ғ, 384
Чуа́н лкэа́ра, 363
Чуа́нырхэа, 223
Чха́лта, 105
Чха́лта азы́, 363
Чха́лта азы́хь, 363
Чха́лта аҳа́бла, 332
Чхоу́шьиа, 214
Чхэарта́л, 547
Чхэарта́л абаа́, 549
Чхэарта́л азы́, 561
Чха́гэшьырта, 233
Ччны́ҳэара, 298
Чы́ргаа рзы́хь, 365
Чы́грыԛшь, 178
Чы́грыԛшь акэа́ра, 197
Чыгэба́р (Чыкэбар) игэа́ɯа, 251
Чы́гэрха, 189
Чы́гэрхэа, 283
Чы́гэырхэа-ны́ха, 179
Чы́кьаа ргы́ларта, 453
Чыкэба́р ичы́кэабарта, 328
Чыкэба́раа рзы́хь, 325
Чымгэа́рта II Цьымгэа́рта, 236
Чымгэа́рта аапҵра́, 236
Чын, 336
Чынчо́р и́мɯа, 298
Чыркс абаа́ II Чыры́гԛҳа лбаа́, 332
Чыргэхэа́, 298
Чыргэхэы́, 242
Чыры́гэ иа́шта, 143
Чы́рɯа азы́хь, 325
Чыхмы́рза, 380
Чыхэ иаапҵра́, 541
Чыхэ итэы́, 255
Чыч ла́шта, 259

Ҷ

Ҷаҕь иҳапы́, 238
Ҷад II Ҷат игэа́ɯа, 244
Ҷада́л, 152
Ҷад игэа́ɯа, 259
Ҷади́аа рырта, 247
Ҷажэ икьамта́, 392
Ҷа́лаа рқьамта́, 389
Ҷала́ҕь иԛацэа́ рхэы́, 236
Ҷанаа́ рааԛтра́, 371
Ҷанаа́ ргы́ларта, 441
Ҷанаа́ ркэа́ра, 504
Ҷанаа́ рқэа́ца, 371
Ҷанаа́ рны́ҳэарта, 371
Ҷанаа́ рҳа́бла, 276
Ҷанаа́ рҳа́бла II Ҷанаа́ рқы́та, 382
Ҷанда́ра, 152
Ҷан игэа́ра, 243

Ҷанкәа́ра, 504
Ҷа́нҽа, 139
Ҷапа́н, 433
Ҷапа́с иқьаԥҭа́, 384
Ҷапе́ихәа, 247
Ҷаԥшьага́ра, 357
Ҷа́ԥшьра, 263
Ҷари́ иԥсҭа́ II Ҷы́риԥсҭа, 298
Ҷат игәа́ҽара, 243
Ҷа́ҷа иааԥҵра́, 382
Ҷаҷа́л, 409; 433
Ҷаҷа́л а́бна, 412
Ҷа́шьа, 405; 489
Ҷа́шьа лы́мҽа II Ҷа́ша лы́мҽа, 139
Ҷеди́аа рқәа́ҵа, 259
Ҷеди́аа рԥа́н, 328
Ҷи́топани II Чаии́м-ге́ле, 214
Ҷкаду́аа рбагьы́р, 425
Ҷкаду́аа рзы́хь, 515
Ҷкаду́аа рқьаԥҭа́, 430
Ҷкаду́аа рҭы́ԥ, 533
Ҷкаду́аа рҳа́бла, 411; 535
Ҷкәы́ҷкәа ихәы́, 380
Ҷҟонхәы́мла, 210
Ҷло́у, 447
Ҷло́у аҳа́бла, 447
Ҷло́у итәы́, 268
Ҷлы́кь ахы́ҵырҭа, 162
Ҷолокәу́аа рқьаԥҭа́, 459
Ҷо́у аҙы́ дахьашьы́з, 246
Ҷо́ҷа инха́рҭа, 432
Ҷпат изы́хь, 325
Ҷрап и́ҽада, 383
Ҷу иааԥҵра́, 459
Ҷу и́ԍдарра, 450
Ҷу иқьаԥҭа́, 455
Ҷу и́цҳа, 455
Ҷут икәа́ра, 504
Ҷут иқьаԥҭа́, 442
Ҷут А́чба иа́шҭа, 425
Ҷуҷ иқьаԥҭа́, 444
Ҷуҷ иҳәыҫта́, 554
Ҷуҷ иҳәыҫта́ ахәы́, 554
Ҷҽе́иԥса, 486
Ҷыҕә, 384
Ҷыгә икәа́ра, 561
Ҷы́ҕәта изы́, 325
Ҷыҕә икәа́ра, 504
Ҷыҕә иҷаԥа́ра, 486
Ҷыҕьы́ц итәы́, 255
Ҷы́ка иқьаԥҭа́, 545
Ҷыкди́ ичé́ҙ, 327
Ҷыкь иха́ҳә, 298
Ҷыкә лкәа́ра, 504
Ҷыҟә лзы́хь, 516
Ҷымшьи́а, 332
Ҷы́на изы́, 325
Ҷы́на иҵәақәа́, 441
Ҷын иҵы́ԥ, 195
Ҷын иҵәа́, 442
Ҷы́нҷаа рыбна, 246
Ҷы́нҷа иқьамҭа́, 404
Ҷынҷара́ҟьа, 542
Ҷынҷи́ изы́хь, 325
Ҷы́ԥса иқьанҭа́жә, 255
Ҷыр икәа́ра, 504
Ҷы́риԥсҭа, 298
Ҷыры́п, 379
Ҷы́рҽҭа, 270; 309
Ҷы́та ира́, 380
Ҷыҭана́а рхықә, 145
Ҷыҭана́а рҳа́бла, 145
Ҷы́ҷаа рхәы́, 251
Ҷы́ҷа изы́хь, 516
Ҷы́ҷа ичé́ҙ, 327
Ҷы́ҷа лқьаԥҭа́, 445
Ҷыҷ изы́хь, 515
Ҷыҷ ихәы́, 223
Ҷы́ҷу изы́хь, 516
Ҷы́ҷу ихәы́, 405
Ҷыҷы́н изы́хь, 325; 486; 516
Ҷыҷы́н иҟәы́ҵәа, 375
Ҷыҷы́н иха́ҳә, 163
Ҷыҷы́н ихәы́, 368
Ҷыҷы́н иҵéӌь, 517
Ҷыҷы́р иҽы́ҵа, 459
Ҷышь итәы́ ахәы́, 259

Ҽ

Ҽабҽа́шҭа, 223
Ҽагы́лара, 217

Ҽадара́, 465
Ҽадарццы́ра, 155; 220; 233
Ҽадарццы́ра аҙцәцәы́, 173
Ҽадгәа́рҭа, 163
Ҽадгәа́рҭа аҙма́х, 173
Ҽадқьы́шә, 465
Ҽадҳакәа́ра, 309
Ҽадҳәы́с итәа́рҭа, 298
Ҽады́мҩа, 298
Ҽады́мҩа аҿаҟәа́ра, 195
Ҽады́рҩҭа, 251
Ҽады́шьхәа, 486; 541
Ҽа́мҩа, 278
Ҽары́м, 380
Ҽахга́ра, 170
Ҽгы́лара, 251
Ҽрыг иҽы́шьҭа, 163
Ҽрым икәа́ра, 504
Ҽрым икәа́ра акы́дларҭа, 467
Ҽры́мгәарҭа, 223
Ҽха II Ҽхы II Ҽхы́, 163
Ҽха а́рхаду II Аеродро́м, 163
Ҽха аҭаԥцәа́ра, 163
Ҽхаҙи́а, 173
Ҽхаҙи́а хәычы́, 173
Ҽха́мҩа, 356
Ҽхы́мҩа аҙы́, 363
Ҽхәаԥи́а, 339
Ҽыбѓалара, 336
Ҽыбжьы́ҳәара, 298
Ҽы́гәра, 163
Ҽы́жәцырхә, 195
Ҽы́жәцырхә аҙы́, 199
Ҽы́рхәмарырҭа, 298
Ҽырҩдәы, 298
Ҽы́рҩдә хәчы, 298
Ҽы́шьҭа, 195
Ҽы́шьтра, 195

Ҿ

Ҿаԥа́ра ду, 298
Ҿаԥа́ра хәчы, 298
Ҿарҳәы́да ахәы́, 441
Ҿаԥшы́ра, 298; 299
Ҿбаара́ II Ҿбаарҭа́, 309
Ҿбаарҭа́, 309
Ҿра́ҳаа рхәы́, 219
Ҿы́бгы, 105

Ш

Шаба́ҭ иҙы́хь, 325
Шаба́ҭ икәа́ра, 363
Шаба́ҭ итәы́, 276
Шаба́ҭ ихкаа́ра, 407
Шабаҭкәа́ра аҳа́бла, 332
Шаба́шха, 195
Шавро́в итәы́II Шавро́в по́ле, 177
Шавро́в по́ле, 177
Шагәы́цьаа ра́дгьыл, 439
Шагәы́цьаа рқьаԥҭа́, 442
Шакәра́н, 365
Шакәра́н II Шукра́н II Сшкәран II Шәакәра́н, 336
Шақа́р и́рҩаш, 504
Шами́л иқьамҭа́жә, 220
Шамаа́ рқьаԥҭа́, 459
Шамаа́ рқьаԥҭақәа́, 395
Шамаа́ рҳа́бла, 438
Шамаа́ рҩы́ҵа, 375
Шама́ҭ икәа́ра, 310
Шамба́ иқьаԥҭа́, 446
Шамба́ и́хәажәҩа, 394
Шамо́ниа лхаҳә, 163
Шамхәы́р II Шәымхы́жә, 163
Шамы́рҙха II Шамы́рҙха, 325
Шамы́ рқьанҭа́жә, 146
Ша́пка II Шьапкы́, 350
Шапкы́ II Шьапкы́, 105
Шаԥ иҙха́, 325
Шаԥшы́ра II Ҽаԥшы́ра, 243
Шарды́н иҵы́ԥ, 163
Шарма́ҭаа рзы́хь, 516
Шарма́ҭ и́рҩаш, 561
Шарма́ҭ ихаԥы́, 554
Шарма́ҭ и́шәшьра, 356
Шарҭахәы́, 236
Шары́ҵхәа иқьамҭа́, 405
Шары́ҵхәа иқьаԥҭа́, 402

Ша́тбеи имԥа, 425
Ша́тиԥа дахьы́ршьыз, 385
Шаумиа́новка, 339
Шаҷ иԥьаԥта́, 459
Шафра́ново, 178
Шешеле́ти, 461
Шишвели́мта II Шьишәа́лишта, 356
Шкәа́на II Шәкәа́на, 278
Шла́ра, 237
Шла́раа ркәа́ра, 504
Шла́раа рхәы́, 468
Шлапс иҽа́нтаԥсырта, 299
Шлы́пра, 226
Шма́ти, 341
Шмид, 177
Шмаф изы́хь, 326
Шо́шта, 246
Шро́ма, 140
Шуа́мта, 336
Шуба́ра, 139
Шугьа́н игы́ларта, 486
Шугьа́н итынха́ра, 368
Шу́риновка, 187
Шха́ԥшза, 299
Шхы́шьха, 299
Шхы́шьха акәа́ра, 310
Шыцкәа́ра, 165; 504; 561
Шыцкәа́ра аҳа́бла, 146
Шыцкәа́ра ду, 504
Шыцкәа́ра хәычы́, 504

Шь

Шьаа́б иԥьаԥта́, 465
Шьааба́н изы́хь, 173; 516
Шьааба́н икәа́ра, 504
Шьааба́н иԥьамта́, 404
Шьааба́н иԥьаԥта́, 402; 453
Шьаада́т изы́хь, 325
Шьаақы́н изы́, 328
Шьабсҭакәа́ра, 504
Шьагь ихәы́, 244
Шьагә иа́ха, 486
Шьагә изы́хь, 516
Шьагә на́ха II Шьагәны́ха, 546
Шьагәны́ха, 546
Шьаҕәе́и, 356
Шьаҕәе́и а́рԥаш, 363
Шьа́ка иааԥтра́, 383
Шьакаи́иаа рынха́рта, 423
Шьакаи́иаа рзы́хь, 516
Шьа́кьа иба́ҳча, 272
Шьакәакәе́и а́рԥаш, 363
Шьакәакәе́и ду, 356
Шьакәакәе́и хәычы́, 356
Шьакәаты́л инха́рта, 433
Шьақә, 344
Шьақә а́рԥаш, 363
Шьақәа́р иқәа́ҵа II Шьақа́р иқәа́ҵа, 261
Шьақьы́р изы́хь, 516
Шьақьы́р излага́ра, 146
Шьақа́р иԥацәа́ рзы́хь, 516
Шьақа́р иԥацәа́ (Салаҟаи́иаа) рхәы́, 437
Шьақа́р ихәы́, 442
Шьаҟа́ зқәу ахәы́, 462
Шьаҟазҭо́у, 504
Шьаҟры́лаа ра́шта, 257; 389
Шьаҟры́лаа рызлага́ра, 263
Шьа́луа иа́ԥхьа, 384
Шьа́луа изы́хь, 516
Шьамагәу́аа рԥьаԥтақәа́, 417
Шьамгьи́аа, 203
Шьама́н и́бахә, 437
Шьамкәлы́кь, 409
Шьампа́ҿ иҟәҟәа́ра, 299
Шьамхшьхы́жь?, 357
Шьани́аа рԥьаԥта́, 461
Шьанқәа́з, 379
Шьантцакәа́ра, 504; 554; 561
Шьантцаԥҽы́ра, 228
Шьантцаԥҽы́ра азы́хь, 326
Шьапы́ртта, 273
Шьаԥа́гәа и́рԥаш, 310
Шьара́шьиеԥшь нахо́ра, 536
Шьа́рбеи иԥьаԥта́, 443
Шьарды́н изы́хь, 516
Шьаруа́н иа́шта, 299
Шьаруа́н ибагьы́р, 391

Шьаруа́н изы́хь, 516; 566
Шьаруа́н изы́хь II Ахәри́ азы́хь, 566
Шьаруа́н иқьапҭа́, 399
Шьаруа́н и́рҩаш, 310
Шьаруа́н иты́п, 548
Шьаруа́н ихы́қә, 231
Шьаси́а иа́дгьыл, 255
Шьа́ткәа иқьамҭа́, 404
Шьаҭа́жә игәа́ҩа, 459
Шьаҭа́жә иқьапҭа́, 460
Шьаҭ ицаха́ҳа, 238
Шьа́уардын акаҵәа́ра, 486
Шьафи́а лдәы́, 527
Шьаха́н иаапҵра́, 465
Шьаха́н и́бахә, 399
Шьаха́н изы́хь, 566
Шьаха́н иқьапҭа́, 399; 433
Шьаха́н илбаарҭа, 163
Шьаха́н инха́рҭа, 389; 462
Шьаха́н иԥшаха́, 399
Шьаха́н ихҿа́рра, 450
Шьаха́н ихәы́, 195
Шьаха́р иаапҵра́, 371
Шьаха́р излага́рақәа, 145
Шьаха́ҭ иқьамҭа́жә, 139
Шьаҿ изы́хь, 516
Шьашьала́ҭ II Шешеле́ҵи II Шьашьиқы́ҵ, 461
Шьашьала́ҭ аха́бла II Шьешьеле́ҵи, 539
Шьашьа́л итәа́ра, 240
Шьашьикәа́ра, 205; 214
Шьашьиқы́ҵ, 461
Шьашь ихәы́, 383
Шьа́шькәа лча́ирҭа, 259
Шьашьы́хәаа, 267
Шьашәы́рхәа, 561
Шьашәы́рхәа иты́п, 525
Шьгыд икьа́са, 445
Шьгәыҵ изы́хь, 516
Шькыт иты́п, 531
Шьқа́шьи су́ки, 207
Шьқы́ҵ иқьапҭа́, 410
Шьмакь, 195
Шьмаф дахьы́ршьыз, 371
Шьматҭ излага́ра, 271
Шьмаф иаапҵра́, 527
Шьмаф игәа́рҭа, 299
Шьмаф икәа́ра, 561
Шьмаф иқьапҭа́, 465
Шьмаф итце́ҧь, 327
Шьныҟә Ҷыҷ инха́рҭа, 219
Шьо́у, 332
Шьо́у ду, 363
Шьоудыы́д, 356
Шьоудыы́д а́рҩаш, 363
Шьо́у лқьамҭа́, 356
Шьоума́л, 356
Шьо́ууаа ры́мҩа, 486
Шьо́ууаа ры́хәҵа, 400
Шьо́ухәыҷы, 364
Шьпа́гәра, 273
Шьрыф изы́хь, 326
Шьрыф изыхҵа́рҭа, 326
Шьрыф иҷе́ҙ, 327
Шьры́н игәа́ҩа, 147
Шьто́ниа лқьапҭа́, 545
Шьха́бжа, 299
Шьха́бжьҵәа, 163
Шьха́бжьҵәа а́рҩаш, 170
Шьха́бжьыҵа II Шьха́бжьҵәа, 163
Шьхабзи́а II Шьхаԥшҙа, 357
Шьхабзи́а хәыҷы́II Шьха́ԥшҙа, 357
Шьхабаа́шҭа, 195
Шьхабаа́шҭа азы́, 199
Шьхалбаа́шҭа, 195
Шьханыҟәа ибжьаларҭа, 402
Шьханы́ҟәа изы́хь, 566
Шьхапа́ҿ, 163
Шьхапа́ҿ а́рҩаш, 364
Шьхапа́ҿ ду, 356
Шьхапа́ҿ хәыҷы́, 356
Шьха́ԥшҙа, 163; 357; 486
Шьхарҭы́п, 208
Шьыбжьыԥхьа́ра ду, 394; 486; 531
Шьыбжьыԥхьа́ра хәыҷы́, 486; 531
Шьыбжьԥхьа́ра, 486
Шьыбжьхьа́ра ду, 554
Шьыбжьхьа́ра хәыҷы́, 554
Шьыгә иа́дгьыл, 261

Шьыгә иҙы́хь, 326
Шьыгә итәы́, 268
Шьы́кәаа рхәы́, 253
Шьы́на иу́тра, 444
Шьынқәы́раа рхәы́, 437; 439
Шьы́па иқьаԥта́, 457
Шьыркы́ра, 226
Шьыт икәа́ра, 561
Шьы́цра, 310
Шьы́цҳара, 217; 228
Шьышәа́лишта, 357

Шә

Шәагә иҙы́хь, 326
Шәагә итәы́, 268
Шәакәра́н аҙы́, 364
Шәану́а иқәа́ца, 421
Шәану́а иха́ҳә, 486
Шәану́а иҳаԥы́, 486
Шәаԥи́а ахы́цырта, 163
Шәаҳәы́, 142
Шәба́а II Шәба́ра, 139
Шәба́а акәа́ра, 170
Шәба́ра, 139
Шәба́рха, 464
Шәкәа́на, 278
Шәкәу́аа ркәа́ра, 504
Шәқәы́рча, 369
Шәқәы́рча аҙиа́, 520
Шәли́ иҙы́, 326
Шәлима́н иа́дгьыл, 255
Шәлима́н иҙы́хь, 566
Шәлима́н иҙлага́ра, 438
Шәлима́н иқьаԥта́, 397
Шәлима́н итәарыхы́рта, 275
Шәлима́н ихцы́, 344; 486
Шәлы́маа рты́пқәа II Аранжаре́и, 265
Шәнылаа рты́пқәа, 176
Шәы́на иқьаԥта́, 441
Шәы́ра, 155
Шәы́ра акәа́ра, 170
Шәы́ра лқьаԥта́, 344
Шәы́ра лы́ршаш, 364
Шәырдла́а рқьамта́қәа́, 405
Шәымхы́жә, 163
Шәы́мшәара аҙы́хь, 326
Шәымпы́цъ, 195
Шәацъы́на ахәы́II Шәацъы́н ахәы́, 345

Ҩ

Ҩагәы́ II Вагу́, 357
Ҩагәы́ а́рҩаш, 364
Ҩадырта́, 165
Ҩа́мшь, 364
Ҩарда́наа рҙы́хь, 516
Ҩарда́наа рқьаԥта́, 400; 459
Ҩарда́наа ры́мҩахытцырта, 275
Ҩарда́нихәы́ II Верещагино, 148
Ҩарҙхәычы́ II Малый Эрисцкали, 214
Ҩарҙаха́, 240
Ҩарҙду́ II Большой Эрисцкали, 214
Ҩарҙы́, 214
Ҩба ахьы́ела́ло, 139
Ҩҙаа́ ра́рха, 220
Ҩзы, 197
Ҩ-зык ахьы́ела́ло, 195; 222; 377
Ҩ-кәа́рак рыбжьа́ра, 421
Ҩ-маа́ҭ а́рха, 225
Ҩ-мҩа́к ахьы́ихагалоу, 486
Ҩԥша́ра, 310
Ҩ-ԥшы́рак рыбжьа́ра, 486
Ҩ-рак рҙы́хь, 517
Ҩ-рҩашк рыбжьа́ра, 299
Ҩха́ла, 220; 299; 389; 529
Ҩ-хаҳәк ахьы́ҩыкәу, 233
Ҩша́ра II Ҩԥша́ра, 310
Ҩша́ра а́иҩхаа II Юпшарские ворота, 299
Ҩыд иқьаԥта́, 453
Ҩкы́лшәа, 240
Ҩыпсы́ аҳаԥы́, 251
Ҩы́цьа ахәы́чқәа згаз акәа́ра, 504

Ц

Цаԥны́ҳәара, 271
Цыдли́ иаапҵра́, 402
Цы́раа рзыхьқәа, 170

Џыраа рҭы́ԥ, 155
Џыр ибаа, 155
Џыр иқьаԥҭа́, 443
Џы́шра, 159
Џы́шра а́рҩаш, 170
Џы́шра аҳа́бла, 155
Џы́шра ду, 299
Џы́шра хәыҷы, 299
Џы́црҩҭа II Џы́цҩырҭа, 301

Џь

Џьа́а, 350
Џьабаси́а иааԥҭра́, 486
Џьабу́аа рхәы́, 405
Џьабылды II Џьоубылды́, 486
Џьавде́ҭ ихәы́, 398
Џьагәда́раа рзы́хь, 326
Џьаҕәри́ иза́га, 486
Џьаҕьы́р ицуҭа́, 332
Џьаҕәы́р иқьаԥҭа́, 459
Џьаҟәа́ба, 421; 489
Џьа́ҟәырхәа, 232
Џьал, 461
Џьа́ла иқьаԥҭа́, 443
Џьал-агы́руа, 461
Џьал-а́ԥсуа, 462
Џьалаҷы́ иҷаԥа́ра, 467
Џьали́аа рызлага́ра, 445
Џьали́аа рхәы́, 445
Џьал-ипа́ дахьҭанасы́з, 195
Џьалы́кь иуахәа́ма, 241
Џьамарды́ иҭы́ԥ, 240
Џьамарды́ дахье́ибашьыз, 299
Џьамба́қь ибаа́ра, 233; 329
Џьамҕәы́л, 489
Џьамҕәарҕәа́л, 504
Џьамигәа́ҩа, 486
Џьамикәа́ра, 504
Џьампа́л II Джампа́л, 336
Џьампа́л аза́ас, 364
Џьампа́л а́шьха, 357
Џьамхы́р ду, 504
Џьамхы́р хәычы́, 505
Џьамҵыкәкәа́ларҭа, 518
Џьа́мчаԥара, 487
Џьа́наа рзы́хь, 326
Џьана́ҭ, 380
Џьанашьи́аа рқьамҭа́, 369
Џьанашьи́аа рқьаԥҭа́, 434
Џьангери́ и́шьха, 487
Џьангьери́ а́рҩаш, 505
Џьа́нигәаҩа II Џьаны́мигәаҩа, 450
Џьа́ниқәаҵа, 246
Џьан иҳа́, 232
Џьанқәа́з, 465
Џьанқәа́з II Џьанқәа́з икәа́ра, 505
Џьансы́ҵаа рҭыԥ, 181
Џьансы́ҵ изма́х, 173
Џьансы́хә иқьаԥҭа́, 545
Џьанҭо́у, 450; 459; 525
Џьанҳәа́ҭ инха́рҭа, 425
Џьаны́маа, 446
Џьаны́мигәа́ҩа, 450
Џьанҷьу́аа рынха́рҭа, 255
Џьанҷьу́лиаа рынха́рҭа, 535
Џьапу́аа рхәы́, 443; 456
Џьапу́аа рқьаԥҭа́, 418
Џьаԥ икәа́ра, 505
Џьа́ԥшьаа ргәа́ҩа, 184
Џьа́ԥшьра, 246
Џьарашьҭы́ икәа́ра, 561
Џьа́рга изы́хь, 516
Џьа́рга иҭы́ԥ, 525
Џьарҕва́шь-ҕа́ли, 214
Џьарҕәы́л акәа́ра, 358
Џьардгьа́л II Џьгьаргьа́л II Горгеу́л, 357
Џьа́рма изы́хь, 516
Џьа́рма иқьаԥҭа́, 443; 545
Џьарми́а, 384
Џьарна́с изы́хь, 516
Џьарна́с излага́ра, 430
Џьарна́с и́рха, 430
Џьарна́с ипа́н, 519
Џьа́сара, 364
Џьа́сара амы́ҟә, 357
Џьаҭ асы́ԥса дахьага́з, 453
Џьаҭ излага́ра, 425
Џьаҭ ипа́н, 519

Џьатә итәы́п, 163
Џьатә ихҭа́ра, 410
Џьатә иҳапы́, 163
Џьатқьа́р ихәы́, 256
Џьатқьа́р иааҧтра́, 451
Џьатқьа́р икәа́ра, 310
Џьафа́р изы́хь, 516
Џьаҳаны́м, 518
Џьаҳашьқьа́р, 350; 450
Џьаԥьы́р II Џьаԥьы́ра II Џьенԥьери́, 487
Џьаԥьы́ра, 487
Џьаԥьы́ра азҵәҵәы́, 520
Џьби икәа́ра, 310
Џьгы́дырхәа, 231
Џьгьа́ра игы́ларҭа, 375
Џьгьаргьа́л, 336
Џьгьа́рда, 462
Џьгьа́рда агәы́, 463
Џьгьа́рда а́хәҵа, 463
Џьгьени́аа рԥы́ҵа, 377
Џьгьерна́н, 427
Џьгьерна́н абаа́, 432
Џьгьерна́н аҭа́ларҭа, 432
Џьгьерна́н ахәы́, 432
Џьгьы́ҭа Аҧсны́ хәычы́, 195
Џьгәа́ба изы́хь, 516
Џьгәаҭа́н иа́дгьыл, 247
Џьгәаҭа́н иқьаҧҭа́, 465
Џьгәы́ҭ икәа́ра, 561
Џье́бе инха́рҭа, 425
Џьели́а иҳәыста́, 400
Џьенԥьери́, 487
Џьешь ибаа́, 542
Џьешь и́бахә, 542
Џьи́ха, 536
Џьи́ха абаа́, 547
Џькы́рԥҭа акәа́ра, 310
Џьлаф, 487
Џьма́жәхапыц, 487
Џьма́жәхьасҭа, 265; 301
Џьма́ԥа, 163
Џьма́ԥа ақәа́цә, 163
Џьмантәа́ра, 545
Џьмаргы́лара, 251
Џьмаргәа́ра, 548
Џьмарҷаҧа́ра II Џьмаҷаҧа́ра, 487
Џьмарԥҭа́ азы́, 364
Џьма́шҭа, 105; 350
Џьни́аа рбораты́п, 299
Џьни́аа ры́рҭа, 328
Џьо́бе иааҧтра́, 554
Џьобри́а II Аԥьблыра, 367
Џьо́га инха́рҭа, 386
Џьоҕори́а иԥа́ Ғыд иа́дгьыл, 218
Џьолҟа́н и́рԥаш, 170
Џьо́нда инха́рҭа, 430
Џьо́нда иԥа́н, 519
Џьо́нда и́рха, 430
Џьородке́ҕ, 414
Џьо́та инха́ра, 450
Џьоубылды́ акатәа́ра, 487
Џьоубылды́ а́шьха, 487
Џьоулҟа́н иҳәа́ҟьа, Ҷылаҟа́н иҳәа́ҟьа, 155
Џьоуры́м, 487
Џьо́ԥьа иқьаҧҭа́, 444
Џьо́ԥьишьи ахва́ме, 206
Џьсы́п иқьанҭа́жә, 234
Џьсы́п имԥа, 253
Џьу а́цха ахьҭи́газ, 299
Џьуда́раа руассартра II Џьыгәдараа руасса́ҭа, 220
Џьу́душь ҕа́ли, 214
Џьумла́т и́жра, 377
Џьуха́р и́бахә, 195
Џьуԥь иааҧтра́, 548
Џьуԥь изы́хь, 566
Џьуԥьы́л лзы́хь, 516
Џьфар иуасса́ҭа, 380
Џьы́бира, 247
Џьыгры́ц изы́хь, 326
Џьыгры́ц итәы́, 268
Џьыгәда́раа руасса́ҭа, 220
Џьыгәна́т итәы́, 268
Џьы́краа рқьамҭақәа́, 369
Џьы́краа рхәы́, 369
Џьы́кырпҳа лы́хьацара, 299
Џьықәхәа́, 251
Џьықәхә ГЕС II Џьырхә ГЕС, 251

Џьыҟәлáр, 505
Џьыҟәмы́р, 366; 415; 505
Џьыҟәмы́р áрха, 373
Џьыҟәрхәá, 244
Џьымы́л, 364
Џьымы́шьхәа лҙы, 326
Џьынцьáлаа ргәáɯа, 426
Џьынцьáлаа рқьапҭáқәа, 385
Џьынцьáлаа рқәáҵа, 450
Џьынцьáлаа рхәы́, 542
Џьынцьáл Зы́ҟәа амшə думбéи ахьи́шьыз, 394
Џьынцьáл икəáра, 487; 505
Џьынцьáл и́наара, 487
Џьынцьáл иты́п, 525; 531
Џьынцьи́аа рыҙлагáра, 425
Џьынцьи́аа рынхáрҭа, 425
Џьынцьи́аа рынхáрҭақəа, 421
Џьынцьи́аа рхəы́, 454
Џьынцьли́аа рқьапҭáқəа, 373
Џьынцьли́аа рхáбла, 468
Џьынцьы́қь иҙы́хь, 516
Џьынцьы́қь ихкаáра, 410
Џьыпҳəаá рпáн, 251
Џьыпҳəны́, 248
Џьыпҳəны́ хəҷы, 251
Џьырхəны́х, 281
Џьырхəаá рзóуқəа II Џьырхəаá рзы́ɯқəа, 299
Џьырхəаá рҙáпшьқəа, 299
Џьырхəá, 279
Џьырхəá ахəы́, 281
Џьыргə иҙы́хь, 516
Џьы́рга иқьамҭá, 404
Џьыргə инхáрҭа, 430
Џьырҕəы́л, 346; 463; 505
Џьы́ссара, 451
Џьыхə акəáра, 562
Џьы́цьаа рбáҳча, 273
Џьыць ихáҳара, 220
Џьыцьы́ игəáɯа, 244

АХҚӘА

Аԥхьажәа 7
Алагалажәа 11

Актәи ахәҭа 45

Аԥсны атонимиа азҵаарақәа 45
Агеографиатә терминқәа Аԥсны атопонимиаҿ 45
Амилатқәа, абшьтрақәа, ажәлақәа, ахатәыхьыҳқәа ирыдҳәалоу атопонимқәа 59
Аԥсны атопонимиа алингвистикатә ҧсабара 62
Аҭыԥхьыҳқәа рсемантикатә гәыԥқәа 71
Аетимологиатә згәаҭарақәа 74
Аҭыԥхьыҳқәа рыҟәреи атәым бызшәатә лагалақәеи 105
Топонимика Абхазии (Р е з ю м е) 112
The toponymy of Abkhazia (The summery) 121

Аҩбатәи ахәҭа 129

Аԥсны араионқәа ртопонимика 129
Азеиԥш хьыҳқәа 129

Аҟәатәи араион 132
Аҟәа ақалақь 132
Акаԥа ақыҭа 136
Аԥра ақыҭа 137
Баслаҭа ақыҭа 139
Гәыма ақыҭа 140
Гәымсҭа ақыҭа 143
Ешыра ақыҭа 143
Зыгәҭа ақыҭа 149
Иашҭхәа ақыҭа 150
Кьалашәыр ақыҭа 151
Пҳсҳәы ақыҭа 152
Аҟәа араион ашьхара еиднакыло ахьҳқәа 155
Аҟәа араион аҳқәа 163

Гагратәи араион 174
Гагра ақалақь 174
Пицунда ақалақь ҳабла 175
Цандрыԥшь ақалақь ҳабла 176
Алаҳаҳы ақыҭа 176
Амзара ақыҭа 177
Баҕрыпсҭа ақыҭа 178

Бзып ақыҭа 179
Гьечрыԥшь ақыҭа 182
Лҳаа ақыҭа 183
Маҳадыр ақыҭа 185
Мқьалрыԥшь ақыҭа 186
ԥсахара ақыҭа 187
Хышәҳа ақыҭа 188
Ҳашыԥсы ақыҭа 189
Гагра араион ашьхақәеи, ашьхаҭыԥқәеи 189
Гагра араион аҳқәа 195

Галтәи араион 200
Ақ-қь Гал 201
Алакәымҳара ақыҭа 201
Барҧьаԥ ақыҭа 202
Бчара II ԥичора ақыҭа 203
Гагида (Ганахлеба) ақыҭа 203
Дихазурга ақыҭа 204
Махәиԥьра (Мзиури) ақыҭа 204
Набакьиа ақыҭа 205
Отобаиа ақыҭа 206
Папынырхәа (Саберио) ақыҭа 206
Риаԥ ақыҭа 207
Сида ақыҭа 208
Ҭагылан (Ҭагилон) ақыҭа 208
Цхьыр (Речхь – Цхьири) ақыҭа 209
Ҷубурхьинҵь (Хьацҳа) ақыҭа 209
Гал араион аҳқәа 210

Гәдоуҭатәи араион 215
Ақ-қь Гәдоуҭа 215
Афон-ҷыц ақалақь 215
Аацы ақыҭа 217
Абгархыҷа ақыҭа 220
Амжәықәхәа ақыҭа 225
Анхәа ақыҭа 226
Арсаул ақыҭа 229
Ауандара ақыҭа 230
Бармышь ақыҭа 234
Блабырхәа ақыҭа 237
Дәрыԥшь ақыҭа 241
Жәандрыԥшь ақыҭа 245
Калдахәара ақыҭа 248
Ҟәланырхәа ақыҭа 253
Лыхны ақыҭа 257

Мгәыʒырхәа ақыҭа 263
Мҵара ақыҭа. 270
Оҳхара ақыҭа 270
ԥсырʒха ақыҭа 273
Хыԥсҭа ақыҭа 274
Хәаԥ ақыҭа 276
Ԥьырхәа ақыҭа. 279
Гәдоуҭа араион ашьхақәа, ашьхаҭыԥқәа 284
Гәдоуҭа араион аʒқәа 299

Гәылрыԥшьтәи араион 329
Ақ-қь ҳаб. Гәылрыԥшь. 329
Гәылрыԥшь араион ақыҭақәа 330
Ажара ақыҭа 330
Азанҭа ақыҭа. 332
Амтҟьал ақыҭа 334
Бабышьира ақыҭа 336
Баҕбаран ақыҭа 337
Дранда ақыҭа 339
Зыдаҟәара ақыҭа. 339
Кациқыҭ. 340
Лаҭа ақыҭа 341
Мархьаул ақыҭа 344
Маҷара ақыҭа. 345
Ԥшьаԥ ақыҭа. 346
Ҵабал ақыҭа. 346
Гәылрыԥшь араион ашьхақәеи, ашьхаҭыԥқәеи. 350
Гәылрыԥшь араион аʒқәа 357

Очамчыратәи араион 365
Очамчыра ақалақь 366
Аʒѳыбжьа ақыҭа 367
Араду ақыҭа 372
Аракьаҽы ақыҭа. 373
Арасаʒы´хь ақыҭа 374
Аҭара ақыҭа 380
Аҭара-ерманқыҭ. 384
Ахәри II Охәреи ақыҭа 385
Аҽегәара ақыҭа 385
Баслахә ақыҭа 388
Гәдаа ақыҭа. 390
Гәыԥ ақыҭа 390
Ҕәада ақыҭа. 397
Елыр ақыҭа 402
Кындыг ақыҭа. 403

Кындыҕ-ҷыц ақыҭа 405
Кәачара (Кәач-ира) ақыҭа 406
Кәтол ақыҭа 408
Лабра ақыҭа 413
Маркәыла ақыҭа 414
Мыкә ақыҭа. 417
ԥақәашь ақыҭа 419
Река ақыҭа 427
Тамшь ақыҭа 432
Ҭхьына ақыҭа 436
Уатаԥ ақыҭа. 440
Чабырхәа (Цхьынҵкар) ақыҭа 446
Ҷлоу ақыҭа 447
Шьашьалаҭ ақыҭа 461
Ҷьал ақыҭа 461
Ҷьгьарда ақыҭа 462
Очамчыра араион ашьхақәеи, ашьха ҭыԥқәеи 470
Очамчыра араион аҳқәа 480

Тҟәарчалтәи араион 520
Тҟәарчал ақалақь. 521
Агәы-Бедиа ақыҭа 531
Бедиа ақыҭа 536
Галхәыц ақыҭа 536
Ԍәымрышь ақыҭа 537
Махәыр ақыҭа 538
Речхәы (Речхь-Цхьири) ақыҭа 539
Тҟәарчал ақыҭа 539
Уақәым ақыҭа. 545
Ҷарча ақыҭа. 546
Чхәарҭал ақыҭа 547
Тҟәарчал араион иаҵанакуа ашьхақәеи, ашьхаҭыԥқәеи. 549
Тҟәарчал араион аѽнытҵкатәи (амшын иаламло) аҳқәа 554

Ахԥатәи ахәҭа 568

Аҭыԥхьыҳқәа ржәар-арбага 568

В. Е. КӘАРҬИА

АУСУМҬАҚӘА РЕИЗГА

БЫЖЬ-ТОМКНЫ

III АТОМ

АҦСНЫ АТОПОНИМИКА

В. Е. КВАРЧИЯ

СОБРАНИЕ ТРУДОВ

В СЕМИ ТОМАХ

ТОМ III

ТОПОНИМИКА АБХАЗИИ

V. E. KVARCHIA

COLLECTED WORKS

VOLUME III

THE TOPONIMY OF ABKHAZIA

Корректор **Джинджия Л. Ч.**
Компьютерный набор **Садзба С. И.**
Компьютерная верстка **Береджи А. Ш.**
Технический редактор **Береджи А. Ш.**

Формат 60x90 1/16. Физ. печ. л. 42. Тираж 500.